

ACADEMIA ROMÂNĂ • FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ „G. CĂLINESCU”

CRONOLOGIA VIETII LITERARE ROMÂNEȘTI

PERIOADA POSTCOMUNISTĂ

XVI

2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cronologia vieții literare românești : perioada

postcomunistă / coord.: Eugen Simion. - București :
Editura Muzeul Literaturii Române, 2014-
vol.

Vol. 16 : 2003 / Teodora Dumitru ; coord. red.:

Lucian Chișu. - 2023. - ISBN 978-973-167-670-8

I. Dumitru, Teodora

II. Simion, Eugen (coord.)

III. Chișu, Lucian (coord.)

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Coperta: Mircia Dumitrescu

Eugen SIMION (coordonator general)

Lucian CHIȘU (coordonator redacțional)

Teodora DUMITRU

CRONOLOGIA VIETII LITERARE ROMÂNEȘTI

PERIOADA POSTCOMUNISTĂ

XVI

2003

ACADEMIA ROMÂNĂ • FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ „G. CĂLINESCU”

București, 2023

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Lucrarea de față cuprinde o selecție din publicistica anului 2003 relevantă pentru dinamica literaturii, criticii, teoriei, istoriei și sociologiei literare românești din postcomunism.

Corpusul publicațiilor repertoriate include 22 de săptămânale, bilunare, lunare și suplimente ale unor cotidiene centrale, atât din România, cât și din Republica Moldova.

În ordine alfabetică, acestea sunt:

„Adevărul literar și artistic”, „Apostrof”, „Caiete critice”, „Contemporanul. Ideea Europeană”, „Contrafort”, „Convorbiri literare”, „Dilema”, „Euphorion”, „Familia”, „LA&I”, „Litere”, „Luceafărul”, „Observator cultural”, „Orizont”, „Paradigma”, „Ramuri”, „Revista 22”, „România literară”, „Vatra”, „Viața Românească”, „Tomis”, „Tribuna”.

Anul 2003 reprezintă în România o verigă de tranziție între schimbarea internațională de paradigmă petrecută din 2001, după atacul terorist asupra Turnurilor Gemene din New York, și perioada 2004-2007, când conexiunile României cu Occidentul devin mai consistente prin intrarea în NATO (2004) și în Uniunea Europeană (2007).

Presa culturală din 2003 oferă, astfel, din plin ocazia de a sesiza sinusoida receptării unor „mărfuri” de import euro-nord-americane precum așa-numita „corectitudine politică”, feminismul, gender studies, studiile culturale, interesul pentru minorități, pentru (neo)marxism etc. Războiul din Irak (2003-2011) obligă și el la adoptarea unor atitudini în contextul aspirației României de a deveni membru NATO, realitate vizibilă și în perimetrul presei culturale.

În acest peisaj, în anul 2003 se naște și/ sau se consolidează ori primește o receptare din ce în ce mai solidă literatura „douămiistă”. Titlurile în poezie și proză și, proporțional cu acestea, comentariile critice care le reflectă în publicațiile culturale ale epocii se înmulțesc.

Alte evenimente relevante pe plan intern, precum gestionarea moștenirii interbelice, îndeosebi a rasismului, antisemitismul și a participării României la Holocaust, gestionarea moștenirii comunismului și filozofia/ etica studierii acesteia (de unde interesul pentru comentarea opului din 2002 *Literatura română sub comunism. Proza* de Eugen Negrici), ori inițierea construirii Catedralei Mântuirii Neamului și scandalurile filozofico-urbanistice care au precedat și

anturat acest proiect sunt și ele reflectate în revistele culturale din 2003. Ecourile unor polemici stârnite de apariția unor lucrări controversate precum *Omul recent* (2001) de Horia-Roman Patapievici continuă și în 2003; în acest sens, reacții la acest volum precum eseuul „«Modelul Cărtărescu» versus «modelul Patapievici»”, publicat de Christian Moraru în 2003, vor deveni la rândul lor generatoare de polemici și tranșări de baricade. O plajă extinsă de expresie au polemicile și opiniile referitoare la recuperarea – și revizuirea – unor autori-cult de anvergură internațională precum Mircea Eliade sau Emil Cioran, dar și a unor nume de rezonanță locală în curs de cultificare precum Constantin Noica. Toți aceștia intră într-un mecanism al revizuirilor severe (și-ar fi ascuns colaborarea cu extremismul naționalist interbelic și/ sau ar fi pactizat cu regimul comunist, în cazul lui Noica) ori al deculpabilizărilor idealizante (demersul lor ar fi fost unul salubru, de conservare a „autonomiei” gândirii sau a filosofiei într-o epocă de servituți masive). Previzibil, cartea *Cioran, Eliade, Ionesco. Ou l'oubli du fascisme* (2002) de Alexandra Laignel-Lavastine continuă să fie supusă tirurilor critice în presa românească, fiind cvasi-unanim dezavuată. Foiletonul *Cultura română între comunism și naționalism* publicat de Mircea Martin în revista „22” e relevant pentru o poziție echilibrată în acest context.

Teodora Dumitru

IANUARIE

1 ianuarie

• [„Observator cultural”, anul III, nr. 149-150 (56); „Săptămânal de informație și analiză culturală editat de Fundația «Cultura XXI»”. „Finanțator principal: Mușat & Asociații; Apare cu sprijinul Centrul Cultural Sindan, Ministerul Culturii și Cultelor”. Director: Ion Bogdan Lefter; redactor-șef: Carmen Mușat; colectivul redacțional: Paul Cernat, Victoria Luță; secretar-general de redacție: Ana Maria Sandu; 40 de pagini, format A3] Sub genericul *INFO literar. Premii la sfârșit de an* se publică mai multe știri: „*Restul filialelor întârziate*. La începutul acestei toamne, Uniunea Scriitorilor din România și-a acordat – se știe – cu întârziere premiile «naționale» pentru anul editorial 2001. Nu de mult, cu și mai mare întârziere, a venit rândul Asociației Scriitorilor din București, filiala din Capitală a UR (cea mai mare, cuprinzând o jumătate din totalul membrilor), pentru ca în ultimele săptămâni, aproape de finalul lui 2002, să «bifeze» operațiunea și în alte filiale din țară. După cum urmează... * *Localism și valoare la Iași*. Cu unele concesii «localiste», așa-zicând «de rigoare», juriul Filialei Iași a UR, prezidat de Dan Mănuță, a acordat și câteva premii onorabile. Palmaresul: poezie – Ion Hurju, *Sunetul cheamă auzul* (sic!); proza – Constantin Arcu, *Faima de dincolo de moarte*; critica, eseu: Constantin Ciopraga, *Perspective*; teatru – Gellu Dorian, *Teatru*; debut – Gabriel Horațiu Decuble (poezie) și Lucian Zup, *Râul curge lent* (proză). S-au mai acordat un premiu de excelență al filialei – lui Ștefan Oprea, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani, și un premiu al... Primăriei Iași (sic!), acordat lui Mihai Cimpoi! * *La Arad – un premiu de excelență pentru Gheorghe Mocuța*. Juriul premiilor Filialei din Arad a UR, alcătuit din Florin Bănescu (președinte), Gheorghe Schwartz și Horia Ungureanu, a hotărât să acorde pentru anul 2001 un premiu de excelență lui Gheorghe Mocuța, semnatar în 2001 a doua volume, unul de versuri și celălalt de critică: *Mic tratat asupra naufragiului* (Editura Axa) și *Pe aceeași arcă* (Editura Mirador). În rest – nume necunoscute: poezie – Paulina Popa, *Rochia nesupunerii* (Editura Emia) și Nicolae Szekely, *Stările imnice* (Editura Mirador); debut – Vasile Leac, *Apocrifele lui Gengis Khan* (poezie, Editura Mirador) și MICOTA, *Sâmburele de argint* (roman, aceeași editura); mențiune specială pentru literatura pentru copii – Traian Oancea; mențiune de încurajare – Riana Irimie (15 ani!) – *Copacul sufletului meu* (sic!) (versuri, Editura Viața arădeană)... * *Craiova – premii pentru... Editura Ramuri* (?!). Juriul filialei UR Craiova, compus din Bucur Demetrian (președinte), Aurel Antonie, Paul

Aretzu, Gabriel Coșoveanu și Gheorghe Truță, a acordat un premiu special pentru întreaga activitate lui Romulus Cojocaru. Restul premiilor: poezie – Mihai Duțescu, *Ultimul Carnaval* (Editura M.D. Craiova – inițialele să fie chiar ale autorului premiat, oare?!...), și Constantin Preda, *Fantasme cu mirese zburând* (Editura Pasărea Măiastră și Editura Ramuri – titlul volumului fiind «asortat» la ambele titulaturi editoriale!!!); critică și teorie literară – Marian Victor Buciu, *Promptuar* (Editura Ramuri) și Romulus Diaconescu, *Condiția umană în dramaturgia românească* (Editura Scrisul Romanesc); proză – Ioan Lascu, *Sublima persiflare. Represalii 1984* (Editura Ramuri); eseu – Gheorghe Dănișor, *Filozofia dreptului la Hegel* (Editura Ramuri); publicistică – Florea Miu, *Cuvinte și spațiu* (Editura Ramuri); traduceri – George Popescu pentru mai multe titluri traduse din literatura italiană; dramaturgie: Isidor Chicet, *A doua venire* (Editura Radical); debut – Camil Moisa, *Povestea micului Dumnezeu* (Editura Ramuri). Două constatări pe marginea acestor premii oltenesti: întâi – ca o condiție eliminatorie în competiție pare să fi fost apariția cărților respective la Editura Ramuri (de care nu s-a prea auzit până la aceasta ocazie festivă!); în al doilea rând – că Gabriel Coșoveanu n-a putut salva mare lucru de unul singur... * *Localism și în Banat*. Foarte «localiste» au fost și opțiunile juriului pentru premiile filialei timișorene a USR, format din Paul Eugen Banciu (președinte), Robert Șerban, Ciprian Vâlcă, Octavian Doclin, Podlipny Annemarie, Ioan Radin Peianov, Constanta Marcu. Iată palmaresul: proză – Titus Suciu, *Ana* (Editura Amarcord) și Baranyi Laszlo Ildiko, *Adio, confort* (în limba maghiară, Editura Excelsior); teatru – Mircea Cavadia, *Pământ de flori* (Editura Timpul); critică, eseu: G.I. Tohăneanu, *Neajungerea limbii* (Editura Universității de Vest) și Marius Lazurca, *Zeul absent* (aceeași editura); traduceri – Ivo Muncian, *Imagine nocturnă* de Milan Nenadici (Editura Libertatea, Pancevo, Iugoslavia); debut – Petra Curescu, *Curcubeul nopții* (proză, în limba germană, Editura Solness), Veronica Alina Constănceanu, *O poveste verde* (proză, Editura Marineasa), Andrei Medinski, *Nacela ruptă* (proză, Editura Hestia), Borko Ilin, *Severno od duse* (poezie, în limba sârbă, Editura Uniunea Sârbilor din România), Alexandru Potcoavă, *iar bianca sta-n alex* (poezie, Editura Marineasa) și Constantin Jinga, *Biblia și sacrul în literatură* (studiu, Editura Universității de Vest). S-a acordat și un premiu al Comitetului filialei: lui Gheorghe Azap, pentru întreaga activitate literară. * *În schimb, «România literară» s-a grăbit*. Dacă filialele USR au amânat atât de mult acordarea premiilor lor anuale, «România literară», revista tradițională a Uniunii, s-a grăbit peste măsură, acordând pe 11 decembrie – cum am informat în numărul nostru trecut – un premiu pentru anul... 2002! N-au fost – practic – luate în calcul noutățile lansate cu câteva zile înainte, în cadrul Târgului Gaudeamus, titluri care nu pot fi – totuși – excluse din bilanțul anului editorial. Cartea câștigătoare, *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu, prezentată la târg, era deja «publicitată» de editură (Humanitas) și beneficiase de câteva comentarii de presă. Ca să dăm un singur exemplu «concurrent», n-a fost și cazul *Căii Șearpelui*, excepționalul volum inedit

al lui Gellu Naum (apărut la Editura Paralela 45), prezentat la Gaudeamus în premieră absolută. L-a citit cineva la «România literară»?! În schimb, în lista «nominalizărilor» la premiul revistei s-a aflat o carte din... 2001! Iar despre celelalte trei, semnate de Mircea Cărtărescu, Radu Cosașu și Tia Șerbănescu, s-a spus ca ar fi meritat și ele «laurii»... * *Cine mai acorda premii: Academia și... COPYRO!* La mijlocul lui decembrie s-au acordat și cele mai bizare premii literare ale anului 2002: cele ale Academiei Române și cele ale... COPYRO! Bizare din motive diferite. După cum se va vedea în continuare... – „*Nonconformism*“ *la Academie!* Academia dă premii de multă vreme. Nici înainte de 1989, pe vremea «vechiului regim», nici de-atunci încoace, nu se știe exact cine decide «palmaresul». Dacă ne luăm după câștigătorii secțiunii literare, ai zice că decidenții nu se pricep deloc, premiind aproape la nimereală. Și nimeresc de multe ori titluri eminamente obscure, aparținând unor autori aproape necunoscuți! Iată premiile acordate acum, în domeniul filologiei și literaturii, pentru anul editorial 2001: Premiul «Timotei Cipariu» – *Biblia* lui Samuil Micu, ediție de Ioan Chindriș și Eugen Pavel (coordonatori), Elena Ardeleanu, Nicolae Edroiu, Elena Mihi, Florica Nuțiu, Dora Pavel, Șerban Turcuș, Veronica Turcuș, Sidonia Puiu, și Rodica Zafiu, *Narațiune și poezie*; Premiul «Bogdan Petriceicu Hasdeu» – lui Niculae Gheran pentru ediția Liviu Rebreanu, *Opere*, Vol. 19-20, lui Mircea Coloșenco pentru ediția Ion Barbu, *Opere fundamentale* și Ilenei Mihăilă pentru ediția G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, Vol. I-II; Premiul «Mihai Eminescu» – George-Virgil Stoenescu, *Fratele meu* și Gheorghe Istrate, *Fragmente despre infinit*; Premiul «I.L. Caragiale» – Mircea Ghițulescu, *Istoria dramaturgiei romane contemporane*; Premiul «Titu Maiorescu» – Mircea Opriță, *Discursul utopic*; Premiile «Ion Creangă» și «Lucian Blaga» – nu s-au acordat. Dacă selecția pentru filologie și îngrijire de ediții e plauzibilă, bilanțul literar 2001 în varianta Academiei Române e – ca de obicei – aiuritor: singurele volume meritorii ale anului în cauză ar fi cele semnate de George-Virgil Stoenescu, Gheorghe Istrate, Mircea Ghițulescu și Mircea Opriță?! Opțiuni sută la sută «nonconformiste», aparițiile cele mai importante – și numeroase – ale lui 2001 fiind ignorate total, de parcă n-ar fi existat! Cine va fi jurizat, oare, fiindcă președinte al Înalțului For e – totuși – un critic literar?!... Ca de obicei, Academia a acordat premii pentru toate domeniile umaniste și științifice. S-au remarcat meritorii distincții «pentru întreaga activitate» acordate actorului Victor Rebengiuc, pictorului Mihai Horea, sculptorului Aurel Vlad (încă tânăr, totuși!) și scenografului Paul Bortnovschi. *COPYRO premiază un Curs de algebră liniară, geometrie analitică și geometrie diferențiată...* Bizare au fost și premiile acordate de... COPYRO, contestata societate de gestiune colectivă a dreptului de autor rezultată din «privatizarea» fostului Fond literar al Uniunii Scriitorilor din România în beneficiul actualului său președinte, Eugen Uricaru, și al asociaților săi, aleși pe sprânceană din anturajul conducerii centrale și din filialele din țară ale USR. Cu încasări de mai multe miliarde pe an, distribuind salarii și beneficii frumusele, COPYRO acordă – pentru

onorabilitate – și premii. Iată-i pe fericiții câștigători din decembrie 2002: Secțiunea «Filologie și Critică» – Constantin Mohanu, *Jean Bart. Viața și opera*; Secțiunea «Memorialistică» – Octavian Paler, *Deșertul pentru totdeauna*; Secțiunea «Literatură» – Radu Cosașu, *Autodenunțuri și precizări*; Secțiunea «Istorie» – Sanda Golopenția pentru ediția Anton Golopenția, *Ultima carte*; Secțiunea «Publicistică, mass media» – Cristian Tudor Popescu, *Un cadavru umplut cu ziare*; Secțiunea «Studii economice» – Daniel Dăianu, *Încotro se îndreaptă țările postcomuniste? Curente economice în pragul secolului*; Secțiunea «Fizică teoretică și Matematică» – Nicolae Soare, Andreea Mihaela Panait, *Curs de algebră liniară, geometrie analitică și geometrie diferențiată*; Secțiunea «Informatică» – Radu Mirsan, *Calculatoarele personale – elemente arhitecturale*; Secțiunea «Psihologie și Pedagogie» – Mihaela Rocco, *Creativitate și inteligență emoțională*. De la «Matematică» și până la «Psihologie-Pedagogie» – premii admirabile, foarte potrivite cu profilul COPYRO, al Uniunii Scriitorilor ș.a.m.d.!...

* *Un detaliu: 45 de milioane pe lună de la... Radio!* Pentru că veni vorba despre Eugen Uricaru, președintele USR: tot către mijlocul lui decembrie, «România liberă» a dezvăluit (în ediția din 14 decembrie) un detaliu foarte interesant legat de indemnizația pe care acesta o ridică de la... Societatea Română de Radiodifuziune!?! Eugen Uricaru este – se știe – colaborator apropiat al lui Dragoș Șeuleanu, președintele numit de PSD în fruntea Radioului public (ca și – de pildă – al Ministerului Culturii și al trustului Megapress Holding, de asemenea apropiat partidului de guvernământ, Uricaru prestând în calitate de «coordonator» al Colecției «Biblioteca pentru toți», în cadrul aranjamentului de editare a noii serii...). Ei bine, numit de Șeuleanu «director de onoare» (sic!) al SRR, președintele scriitorilor ar încasa pentru atare funcție o indemnizație lunară de... 45 de milioane de lei!!! (cotidianul-gazdă citând «surse diverse din Radio» care ar fi confirmat suma)... □ De asemenea, sub genericul *INFO media* se publică următoarele știri: „*Revelionul și alte noutăți TV*. Examen picat: Revelionul! După ce se descurcaseră onorabil cu ocazia transmisiunilor și dezbaterilor legate de «momentul Praga» din noiembrie (invitarea României în NATO și vizita președintelui american George W. Bush la București), posturile românești de televiziune și-au «revenit» și au mai picat un examen: Revelionul! Programele pregătite pentru noaptea de 31 decembrie spre 1 ianuarie au avut puține momente reușite, datorate de regulă apariției pe micile ecrane a unor mari actori de teatru sau a unor cântăreți onorabili. În rest – umor căznit, vulgar, mitocănesc, «show»-uri cu pretenții dar fără «putirintă» (vorbă a lui Anton Pann!), pe fundalul stereotipelor «transmisiuni directe», fie din piețele Capitalei, fie din incintele unde s-au organizat «Revelioane festive» (deh, vechile reflexe uteciste nu dispar peste noapte, ba nici măcar peste 13 ani!), cu șiruri-șiruri de trupe rock cântând aceleași și același hit-uri... * *Un nou post: PAX TV*. Vineri 20 decembrie a început emisia prin satelit – cu preluare prin companiile de televiziune prin cablu – a unui nou post: PAX TV. Profilul: religios! Alte scopuri: educative și distractive. Deocamdată,

emite 4 ore pe zi, cu începere de la orele 18.30. PAX TV are cinci acționari, între care... Béla Károlyi, antrenorul de altădată al Nadiei Comăneci și al naționalei de gimnastică feminină a României, emigrat în Statele Unite și revenit acum ca... om de afaceri mass media! * *Urmează alte surprize...* Dacă PAX TV a fost ultima noutate în materie în 2002, se pare că pentru 2003 se pregătesc de start alte câteva posturi de televiziune, specializate în muzică sau sport, ca și cel puțin unul «generalist»: Național TV, a cărui echipă lucrează de mai multă vreme, pregătind operațiunea de lansare. În conducerea postului – un nume cunoscut: criticul de film Ada Rosetti. * *D’ale Radioului public...* Fierbere în SRR. Președintele-director general al Societății Române de Radiodifuziune, Dragoș Șeuleanu, a anunțat înainte de Crăciun că de la 1 ianuarie 2003 va intra în vigoare o nouă «organigramă» a instituției, cu departamente reorganizate. Cum se cam întâmplă «la stat» în asemenea situații, «reorganizarea» maschează importante operațiuni de «curățare» a Radioului de persoane incomode, neafiliate actualei conduceri, fidele până mai an celei vechi. Se redistribuie responsabilități, se schimbă persoane, se redistribuie bugetul instituției, unii primind bani mai mulți, alții mai puțini sau... deloc. Una dintre «victime», Ana Maria Sireteanu, fosta directoare a Canalului România Cultural, pensionată în vara trecută dar rămasă la conducere în calitate de «consilier coordonator» (prin cumul), eliminată acum din joc, a acordat «României libere» un interviu (v. ediția din 14 decembrie 2002) în care vorbește despre «situația tensionată» din SRR. Un subiect la care – probabil – vom reveni. * *Șeuleanu contra Liiceanu.* Cu câteva numere în urmă, am reprodus în revista noastră scrisoarea deschisă de protest adresată de directorul Editurii Humanitas, Gabriel Liiceanu, directorului executiv al Târgului Gaudeamus, Vladimir Epstein, coordonator al Grupului pentru promovarea imaginii din SRR (Radioul public fiind – după cum se știe – organizatorul Gaudeamus-ului). Textul incrimina «aranjamentele» care au permis, la finele recentei ediții 2002 a târgului, bonificarea nemeritată și scandaloasă a editurilor Nemira și Minerva (*recte* Megapress Holding, *recte* Aramis). Șeful cel mare al SRR, înainte-pomenitul Dragoș Șeuleanu, a răspuns cu o Precizare (v. «Adevarul» din 10 decembrie) neconvingătoare, de jos nivel, cu fraze în care tonul triumfalist se combină cu vulgaritatea: «Târgul Gaudeamus este un proiect al SRR dedicat societății românești și comunității internaționale, tinerilor, oamenilor sensibili, și nu virusurilor orgoliului, intoleranței, excluderii»; sau: «Peste 60 000 de vizitatori – iată ce vom lua în calcul, nu cârteli și bârfe minore pe la colțuri». No comment. * *Premii și acțiuni...* Premii pentru ziariști. Tot înainte de Crăciun, Clubul Român de Presă și-a decernat premiile pe anul 2002, în cadrul unui spectacol desfășurat la Sala Auditorium a Muzeului Național de Artă al României. Gala cu invitați de marcă, în frunte cu președintele țării, cu premii pe categorii, cu trofee, discursuri și tot tacâmul. Sistemul a fost acela al înscrierilor benevole în concurs, după care au fost convocate juriu pe categorii. Printre laureați: Cătălin Manole, autorul unor apreciate reportaje în revista «Dilema», și Eugenia Vodă, critic de film, premiată

în calitate de gazdă de talk-show TV. * Un nou acționar la ziarul «Ziua»: Asociația Salariaților de la PETROM! La mijlocul lunii trecute, cotidianul «Ziua» a anunțat (în ediția din 16 decembrie) ca 16% din acțiunile grupului de presa «Ziua» (Societatea «Ziua», Editura de carte «Ziua», Euroest Press – distribuție – și Ana Maria Press – tipografie) au fost achiziționate de către... Asociația Salariaților SNP PETROM S.A. «Petrom»! Semne bune anul are, oare?!... □ Ion Bogdan Lefter, la rubrica *Structuri în mișcare*, semnează retrospectiva 2002 spre 2003: „*Secolul XXI la pas*. O impresie, mai întâi, nedemonstrabilă: aceea că, spre deosebire de atmosfera din anii trecuți, sfârșitul lui 2002 și începutul lui 2003 mi-au dat senzația normalității relaxate, după teribilele euforii recente. Acum trei ani se rotunjise marea cifra bimilenară 2000, fosta proiecție parcă-intangibilă a literaturii «de anticipație». Culmea, și în deceniile trecute o percepeam ca pe o dată încă foarte îndepărtată, care... nu va veni niciodată! A venit, totuși, incredibil dar adevărat (!), cu simbolisticile ei atât de bogate și cu nemaipomenitele ei emoții. Cu doi ani în urmă a fost iarăși un moment extraordinar: debutul lui 2001 marca intrarea efectivă în secolul XXI și în mileniul III, prilej de reluare a sărbătorii de Anul Nou 2000, cu – de asta data – deplasarea de la semnificațiile culturale, religioase ori pur și simplu psihologice ale cifrei rotunde către înțelegerea ca abia acum, pe 1 ianuarie 2001, pășeam peste adevăratul prag. Apoi, Anul Nou 2002 a prelungit atmosfera «inaugurală» a noului mileniu, pentru ca Revelionul 2003 să revină la normalitate: «marea trecere» s-a produs, Apocalipsa n-a mai venit, viața merge înainte, Sărbătorile își văd de veselie și de fastul lor, anii se înșiră unul după altul, 2002 după 2001, 2003 după 2002! La mulți ani! [Îmi amintesc foarte bine atmosfera de la sfârșitul lui 2000: se tot anunța «Revelionul Mileniului» (cum avea să fie numit și următorul!), însă mai mult ca un «val» de euforie venit dinspre alte meridiane, unde se pregăteau mari montări de sunet și lumină. La noi avuseseră loc, cu puțin timp în urmă, alegeri generale, iar rezultatele erau neliniștitoare. Atmosfera era cumva confuză, se anunțau numiri în administrație, se luau angajamente, se auzeau și profețiile sumbre ale dezamăgiților. Crăciunul și tradițiile au mai scos lumea din «priza» politiciii, după care televiziunile și-au jucat rolul de «dirijori» ai Revelionului, organizând spectacole populare în piețele Capitalei, cu multe formații rock, etno ș.a.m.d. chemate să cânte pe scene în aer liber. Am fost atunci la Palatul Regal. Ningeă feeric, chiar dacă pe jos zăpada forma rapid o clisă pe jumătate topită. Secundele erau contorizate pe un ecran electronic uriaș. Ieșisem pentru ca să nu stăm în casă la primul An Nou fără tatăl meu. Am plecat cu un sfert de ora înainte de miezul nopții, lăsând-o pe Danda adormită în pătuțul ei de bebeluș (nu se scula niciodată noaptea și nici nu putea pe-atunci să sară singură jos!). Am pătruns în masa de tineri euforizați de muzica electronică, ritmată obsedant, revărsată din difuzoare uriașe. Nu ne puteam «contopi» cu mulțimea, ne-am prefăcut doar ca o facem, strânși unii într-altii, ascunși în gulerele ridicate și sub fularele rotite de câteva ori în jurul gâtului. Apoi a venit ultimul minut și «numărătoarea inversă», într-un singur

glas, din zeci de mii de piepturi, sunând cumva-înfundat, «vătuit», acoperit de căderea zăpezii strălucinate de reflectoare, apoi «s-a bătut miezul nopții», apoi am petrecut prima jumătate de ora a lui 2000 înaintând prin viscol, făcând un tur pe la Universitate, unde cântau alte trupe, apoi am revenit încetîșor spre casă, pudrați cu zăpadă și cu ghetele ude. Danda dormea liniștită...] Un prieten american, venit în România înainte de Crăciun, mi-a spus ca «n-am mai văzut nicăieri, pe nici un meridian, iluminăția atât de feerică de pe bulevardele Bucureștiului de Sărbători. Lumea mi s-a părut mai liniștită, atmosfera mai senină, magazinele mai bogate și mai asaltate ca oricând. Multe case, ferestre, balcoane – împodobite cu becuțe colorate. Iar în noaptea de Anul Nou – o nebunie de veselie și de petarde, inclusiv în provincie, unde am petrecut Revelionul...» De fapt, nu vreau decât sa formulez sentimentul ca secolul XXI abia acum pornește normal la drum, înaintând calm, la pas! * *Cărți 2002*. Răspund la o ancheta a cotidianului Independentul despre «cele mai bune cărți ale anului». Menționez – pe genuri – *Calea Șearpelui* de Gellu Naum, *Spectacolul cu Dimov* al lui Șerban Foarță, *Câmpia Borges* a lui Vasile Gârneț, *Nordul* de Ioana Nicolaie, *Ideile bursuce* de Iulian Băicuș, *Jucăria mortului* de Constantin Acosmei și *Borcane bine legate, bani pentru încă o săptămână* de Dan Sociu (poezie), *Prizonier al provizoratului* de Radu Petrescu, *Cum se face* de Mircea Horia Simionescu, *Femeia din fotografie* de Tia Șerbănescu, *Orbitor* (volumul 2) și *Enciclopedia zmeilor* de Mircea Cărtărescu, *Dincolo de frontiere* de Sorin Stoica și *Legături bolnăvicioase* de Cecilia Ștefănescu (proză; plus *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu și *Tricephalos* de Ruxandra Cesereanu, despre care am auzit lucruri bune, însă nu le-am citit încă), *Aisbergul poeziei moderne* de Gheorghe Crăciun și *Strategiile subversiunii* de Carmen Mușat (critică și eseistică, unde numesc doar cărțile celor doi prieteni ai mei, dintr-o producție de gen abundentă). Făcând inventarul, îmi dau seama că despre doar două dintre cărțile din selecția mea am apucat să scriu ceva, și anume ca texte de prezentare editorială! Ce-i drept, cele mai multe abia au apărut, în noiembrie-decembrie, așa că le va veni – poate – rândul. Deși, dacă mă uit spre teancurile de cărți pe care le-am citit ori le-am răsfoit și care se tot adună în camera mea de lucru, pe masă sau pe jos sau lângă pat sau în biroul de la redacție, parcă peste tot, așteptând să scriu despre ele... * «*Societatea civilă*» în gală. Înainte de Crăciun – Gala Premiilor Societății Civile. Cu două luni, două luni și ceva în urmă, fusesem invitat să fac parte din juriu. Urmau sa se adune descrieri de proiecte puse în practică de organizații neguvernamentale diverse, pe care să le evaluăm apoi, după ce organizatorii le vor fi selectat. Ca și celorlalți «jurați», mi se dă de înțeles că e vorba despre un semn de simpatie pentru «sectorul ONG». După ce am tot avut și am tot sprijinit sumedenie de inițiative asociative, culturale, «de gen» ș.a.m.d., firește ca accept. Ei bine, cu vreo zece zile înainte de data jurizării, ne trezim cu... peste 250 de proiecte din toate domeniile, cu dosare serioase, voluminoase! Numai pentru o parcurgere rapidă e nevoie de timp mult, plus evaluarea, plus întâlnirile și discuțiile pentru stabilirea palmaresului! Iar

restul punctelor de pe agenda perioadei trebuie și ele bifate, la sprintul final al anului... Ce să facem?! N-avem încotro și ne mobilizăm, citim dosarele ziua, printre picături, sau noaptea, cât rezistă fiecare. La întâlniri lipsește ba unul, ba altul, însă important e ca avansăm. «Verdictul» îl dăm în ultima clipă, în ajunul Galei, când stabilim proiectele câștigătoare, celelalte «nominalizări» și câteva «mențiuni speciale». Terminăm către miezul nopții... În seara următoare, sala de la Odeon e plină! Nu s-au distribuit nici un fel de bilete, se anunțase – doar – data Galei și multe persoane – mai ales tineri – care lucrează pentru asociațiile și fundațiile participante cu proiecte în concurs au ținut să participe. Atmosfera de solidaritate a celor care fac câte ceva în materie de asistență socială sau medicală, organizează centre pentru copii fără părinți sau pentru persoane cu handicap, se ocupă de bolnavii de SIDA sau de cancer în faze terminale, construiesc case pentru țigani, curăță și recondiționează trasee turistice montane în cadrul unor programe ecologiste, inițiază festivaluri și alte evenimente culturale etc. etc. A venit și fostul președinte al țării, așezat discret într-o lojă – semn că n-a uitat că în politică a ajuns venind dinspre «societatea civilă». Gala are o regie *hi-tech*: clip publicitar cu animație computerizată, proiectat în fundal, la început și în alte momente-cheie, trupă de «tehnno-jazz» în deschidere și la final, vizibilă și pe scenă, «în carne și oase», și pe ecran, în imagini *live* preluate de computer și proiectate în timp real, cu distorsiuni intenționate, tip «efecte speciale». Primul premiu îl acordă ministrul de Externe, apoi alți invitați sau noi, membrii juriului. În total – cam vreo două ore și jumătate de emoții, bucurii, aplauze, muzică... Dincolo de Gala propriu-zisă, de jurizări și de premii – sentiment tonic de efervescență a «societății civile», a «sectorului ONG»: sute de organizații în care lucrează mii de tineri, implicați în proiecte admirabile, socialmente extrem de utile, vitale pentru anumite categorii de cetățeni ai noștri, pentru comunități întregi, mai ales din localități mici, pentru mediu ș.a.m.d. Oameni admirabili care muncesc din greu, în echipe – de obicei – mici, cu mari eforturi, de cele mai multe ori departe de «luminile reflectoarelor», neștiuți de «marele public». Acum e «gala lor» – și iată-i urcând pe scenă, primind premiile, rostind cuvinte emoționate la microfon. O tânără vorbește despre dificultățile de a găsi bani și sprijin pentru proiectele fundației la care lucrează, însă încheie spunând că, orice-ar fi, nu se vor lăsa... Ironia soartei face ca tocmai în săptămâna Galei să apară în «22» un articol al lui Andrei Cornea intitulat... «Moartea societății civile»?!! La mijloc e – de fapt – o confuzie terminologică: textul se referă la slaba implicare politică a populației, la contrareacțiile palide atunci când guvernării comit abuzuri. Or, «societatea civilă» înseamnă altceva, e un concept precis: mulțimea de asociații, fundații, alte forme de organizare independente, «neguvernamentale», prin care cetățenii anonimi – «civili» – își apără interesele și «coagulează» corpul social, îndeplinind funcțiile cele mai diverse, indispensabile vieții «mici», cotidiene, obișnuite – de la asociațiile de locatari de la bloc și până la organizațiile mari, care desfășoară proiecte de anvergură națională. După ce tocmai scrisese ce

scrisese, Andrei ar fi trebuit invitat la Gala Premiilor Societății Civile, ca să vadă cât de puțină dreptate are... * *Sărbători cu «obligații»*. Zile libere înainte de Crăciun, apoi înaintea Anului Nou – însă am de scris ba una, ba alta. Pe 25 seara-noaptea și pe 26 dimineața produc nu unul, ci două articole pentru rubrica mea săptămânală de analize politice de la «Europa liberă»: primul – pentru difuzare imediată, celălalt pentru după Anul Nou, când echipa de acolo va fi încă în vacanța de Sărbători. Facem și o masa rotundă despre «anul politic 2002» – invitați Tia Șerbănescu, Dumitru Tinu și cu mine, moderator Cristi Teodorescu... Și mai trebuie să răspund și la anchetele la care m-au invitat să particip «Contrafortul» – despre «integrarea» literară a celor două state românești în noul context NATO-UE etc. – și «Intervalul» – despre «integrarea europeană a scriitorilor români». Mai veche decât «integrarea europeană» a țării, nu-i așa?! * *Despre Bukovski, cu tristețe*. Răsfoiesc *Bukovski la Sighet*, cartea editată de Academia Civică (lansată la Gaudeamus). Nimic nou: admirabilul dizident de altă dată Vladimir Bukovski și înspăimântătorul «fundamentalist» de azi, pe care l-au auzit și eu, cu urechile mele, în primăvară, la Colegiul Noua Europă, reluând clișeu cu «comisarii de la Bruxelles care dictează astăzi țărilor foste comuniste ce să facă așa cum pe vremea Uniunii Sovietice dictau comisarii de la Moscova»... «Vadim Tudor», i-am șoptit atunci, mai mult trist decât surprins, lui Claude Karnoouh, care stătea în fața mea, pentru ca apoi el să se ridice și să spună cu voce tare și alte nume: Le Pen, Bossi, Fini, Jirinovski. Auditoriul, care reacționase cu veselă încântare la «ideile» conferențiarului, e derutat, dar amfitrionul îl «demască» pe C.K. drept «francez» și Bukovski preia din zbor sugestia de «stângism», evitând obiecția, ironizând-o, mergând mai departe pe calea pe care se lansase. Destin asemănător cu al lui Soljenițin – și cu al câtorva foști disidenți români, de altfel!... * *Inexactități*. Citesc revistele sfârșitului de an (de fapt, ale ultimelor luni din 2002, fiindcă multe apariții pe octombrie sau noiembrie sunt întârziate). Ajung la «Familia» din octombrie, în care găsesc grupajul despre care știam ceva: Colocviul revistei «Familia»: *Reabilitarea ficțiunii*. A fost tema Zilelor revistei «Familia», de la mijlocul lui octombrie, la care am participat. Din păcate, înregistrarea discuțiilor de atunci s-a dovedit inutilizabilă, drept pentru care am primit după o săptămână-două un telefon de la «familiști», cu solicitarea colegială de a pune pe hârtie, fie și pe scurt, ceea ce am spus la fața locului. N-am apucat, deci dezbaterea publicată e fără mine. Văzând-o, am – însă – o surpriză neplăcută nu pentru ca lipsesc eu, ci pentru ca lipsesc toți ceilalți care argumentaseră contra temei propuse: Andrei Bodi, Călin Vlasie, precum și – în felul lor «sfătos», de prozatori cu farmec și gânduri «ascunse», Mihai Dragolea și Radu Țuculescu. Ideea de «reabilitare a ficțiunii» fusese lansată de Ion Simuț și susținută apoi – neconvincător, cred eu – de Nicolae Bârna și Marian Victor Buciu, după care au urmat... ceilalți, care au întors complet lucrurile, confirmând – cum spusese și inițiatorul – ca era vorba doar de o «propunere», care ar putea fi sau nu adevărată. Vasăzică, nu prea e! Problema nu e ca Bodi sau Vlasie sau eu n-am mai scris

ce spuseseam la Oradea, ci ca felul în care «dezbateră» e publicată în revistă dă impresia cui n-a fost de față că teza «reabilitării ficțiunii» a fost susținută cu putere! Or, dintre cele 11 articole publicate acum, doar trei aparțin unor participanți la colocviul real (cei trei înainte-numiți), restul trimițând doar texte care – în genere – confirmă «propunerea» (altfel de ce-ar mai fi răspuns la invitația de colaborare a redacției!)... Pe scurt, adevărul acesta este: la Oradea nu s-a susținut «reabilitarea ficțiunii», ci... dimpotrivă! Răsfoiesc și un număr întârziat din «Steaua» (7/ 2002), în care dau peste transcrierea unei emisiuni radiofonice din luna mai, la care au participat Gheorghe Grigurcu și Lászlo Alexandru, «moderați» de Ovidiu Pecican. Tema: «Între critica literară și critica socială». De fapt – o conversație liberă, improvizată despre lumea literară actuală, despre presa culturală, despre «starea criticii». Opinii defavorabile «Observatorului cultural», pe ideea de... «politici de gașcă», «politică de grup», plus că... n-am avea în revista noastră decât «flash-uri informative», fără «analiză serioasă»! Fiind chestiuni de apreciere (deși...!), n-am obiecții: dacă nu ne place, rămâne ca persoana în chestie să nu ne mai citească! Neplăcut e altceva: L.A. susține – dar într-un limbaj aluziv – că ar avea «niște mici (sau mai puțin mici) experiențe neplăcute la «Observator cultural», unde am publicat vreo doua articole până să...» (replică suspendată în transcrierea din «Steaua»)! Până să ce?! Autorul nu mai spune decât că nu vrea să spună: «cunosc niște situații chiar pe propria mea piele, pe care nu doresc să le fac publice acum». De ce nu?! Păi, să fac eu publică «situația» (pentru ca doar una a fost): mi-a trimis un atac la adresa cuiva (dacă țin bine minte, era vorba chiar despre cineva nu tocmai amic cu mine, din cu totul alte «găști»!), un text nu doar sever ca atitudine, ci coborât sub limita stilistică dincolo de care se întinde mizeria «expresivității» așa-zis «pamfletare» care pare să justifice în presa culturală românească orice! O decizie – așadar – editorială. I-am solicitat să «curețe» textul în cele câteva locuri care mi s-au părut inacceptabile. Nu mi-a răspuns nici până azi. Trebuie o revistă să publice orice i se trimite, așa, ca o gazetă de perete în care fiecare prinde cu pioane ce «materiale» dorește?! Dacă vrei să urmezi o linie, dacă vrei să ai o ținută, e normal să devii ținta atacurilor sau aluziilor auctorilor români ultragiați, care nu înțeleg ce și cum?! * *Istoria culturală nescrisă a României...* O fișă rătăcită: într-un număr din noiembrie al revistei «Radio România» (Nr. 303, 18-24 noiembrie 2002, p. 16), Cornelia Marian, redactorița de emisiuni, notează că regretatul Z. Ornea i-a vorbit într-un interviu înregistrat cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani despre proiectele lui imediate: «o Istorie culturală a României (titlul nu era definitiv), în care se gândea să urmărească evoluția ideologiei literare și sociologice din cultura românească» și «o carte despre perioada 23 august 1944–toamna lui 1947, care să fie o carte despre disputa de idei din acest interval, în care au mai fost dispute de idei, pentru ca din '47 s-a lăsat lințoliul tăcerii» – după cum însuși afirma». O Istorie culturală a României rămasă nescrisă... * *Din nou despre «cazul Omul recent»*. În anchetele de sfârșit de an publicate în câteva cotidiane, îl descopăr

pe Dan C. Mihăilescu referindu-se cu obstinație la teribila culpă a «Observatorului cultural» de a fi contestat *Omul recent* al lui H.-R. Patapievici (carte apărută în... 2001!). În «România liberă» (24 decembrie), D.C.M. anunță: «Am luat act cu tristețe de lamentabilul comando ideologic al 'Observatorului cultural' la adresa lui Patapievici!»! În «Adevărul» (sâmbătă 21 decembrie), își permite să invoce «linșajul intelectual de-o măreață hidoșenie, ca să zic așa, la care a fost supusă cartea în 'Observator cultural'»!!! Pentru a reveni și în «Cotidianul» (30 decembrie, în suplimentul «Litere, Arte, Idei»): «Primele luni sale lui 2002 au fost dominate, în chip stupefiant, de campania 'Observatorului cultural' împotriva cărții lui Patapievici. Dacă totul s-ar fi derulat normal, individual și în timp, era ceva cum nu se poate mai firesc: un evantai de opinii antipodice potrivit naturii provocator-înnoitoare (chit că în cheie conservatoare) a cărții. Dar așa, în maniera jdanovismului de odinioară?»!!! Deci: «lamentabil comando ideologic», «linșaj de-o măreață hidoșenie», «jdanovism»!!! Din nou limbajul așa-zis «pamfletar», violent, «tare», cu cât mai «tare», cu atât mai pe placul «galeriei»... Limbaj tip «România Mare» (etalonul local al epocii). «Stupefiat» am fost și eu, doar ca nu acum, ci în urmă cu un an, când l-am descoperit pe vechiul nostru prieten D.C.M. descriindu-se la persoana a doua, la bilanțul lui 2001, în aceeași gazetă: „ești o natură conservatoare, gradualist, și nu revoluționar, [...] nu agreezi acțiunile de comando, atacul în haită și violența autoimpunerii monomaniacale, [...] nu pariezi pe Gellu Naum sau Radu Petrescu, pe 'Școala de la Târgoviște' sau pe avangardism în genere, [...] postmodernismul ți se pare un simplu steag de luptă ca oricare altul!»! Și: «postmodernismul globalizant, egalitarist și anti-identitar!»! Și: «politizarea până la demență a actului cultural!»! Și: «terorismul ideologic de stânga, și chiar bibliografic, instaurat de sistemul 'political correctness', riscă să refacă nefasta utilizare a culturii ca poligon de testări politico-militare, ca să zic așa. Reapar 'fronturile propagandei', 'tranșeele ideologice', 'faliile doctrinare' ș.a.m.d. Dacă în urmă cu câțiva ani, pericolul de otrăvire a percepției artistice și a vieții culturale venea dinspre vetustocrație (excesele autohtonizante, ortodoxismul nombrilist, tribalismele etc.), amenințarea vine acum de la 'omul recent', vorba lui Patapievici. Omul cu fixația postmodernismului, cel care, înzestrat cu arsenalul monomaniacal al corectitudinii politice, cultiva acel soi pervers de cecitate agresivă prin care excepția se vrea impusă ca normă, minoritatea hărțuiește, provoacă la exces în contrapartidă și, în final, supune majoritatea, iar postularea supremației Celuilalt amenință să anuleze identitatea tuturor»!!! Atunci, citind asemenea fraze, da!, am fost «stupefiat», neînțelegând cum se poate ajunge aici, la o asemenea agresivitate a mistificării, ca și la o degradare atât de gravă a limbajului... N-am mai revenit în ultimele luni la «cazul Omul recent», care se clarificase până la urmă, cu toata «campania» împotriva «Observatorului cultural» (fiindcă articolele publicate de noi au apărut la interval de o săptămână; nu noi am făcut – așadar – «campanie»: lunile despre care D.C.M. spune ca au fost «dominate» de subiect au fost cele ale «campaniei» împotriva noastră!). Au

fost o mulțime de reacții, nu doar cele scrise. Ostili ne-au fost cei care n-au înțeles despre ce e vorba sau alții care, înțelegând – vai! – prea bine, s-au grăbit să se «înroleze» în frontul «ofensaților», acuzându-ne în fel și chip și respingând astfel tema majoră a momentului, dezbaterăa cea adevărată a perioadei pe care o traversăm. Dar am avut și bucuria de a vedea un val de susținere impresionant, mai ales din partea tinerilor, studenți, masteranzi, doctoranzi, specialiștii «pe stil nou» ai umanisticii, ai științelor sociale, în genere din partea specialiștilor de orice vârstă, a intelectualilor serioși, raționali și «nemediatici», democrați și occidentalizanți autentici, nu doar în vorbe, dezamăgiți până la articolele noastre de voga «publicistică» a celor câțiva «guru» intelectuali ai României postcomuniste, purtătorii de stindard ai discursurilor «moralizante» de după 1990. O întreagă evoluție a culturii noastre spre «integrarea europeană» se revela în acest întreg «contencios». Poate o voi analiza cândva mai în amănunt... Aici, câteva reflecții despre doua categorii de intelectuali, foarte diferite în fond, ale căror atitudini în context mi s-au părut cele mai bizare. Întâi, sunt acei «neomoderniști» de vocație care, după ce au participat în deceniile trecute – mai vizibil ori mai cu discreție – la mișcarea noastră culturală «nealinată», respingând ideologia oficială a regimului comunist și «occidentalizând» cu spor, fiecare după puteri, au optat acum pentru apărarea unei poziții... antimoderne, care – în fond – îi neagă mai radical pe ei înșiși decât pe «postmoderni»! Tirul pamfletar lansat asupra acestora din urma în *Omul recent* indică un complex, adică o recunoaștere «răsturnată», în timp ce cartea întreagă e un rechizitoriu global împotriva modernității târzii, de unde nimeni nu scapă. Prin urmare, prima categorie de apărători sunt «victime fericite», condamnați fără drept de apel care-și aplaudă condamnarea!... De partea cealaltă sunt «precursorii» lui H.-R. Patapievici, continuatori în anii '60-'80 ai tradițiilor interbelice conservatoare, inclusiv radicale, inclusiv cele alunecate spre extrema dreaptă. În mai-junele autor care se lansa în anii '90 ei au văzut imediat un demn «urmas». L-au încurajat, l-au susținut, l-au protejat. Mecanism psihologic simplu: își cultivau astfel propria «posteritate» care să-i pună mai bine în relief. Doar că «învățăcelul» și-a depășit de la un punct încolo «maestrîi». Ei nu mai comiseseră erorile marilor lor modele istorice: evitaseră căderea în antimodernism, în antiinstituționalism, în naționalism, reușind să păstreze o distanță sanitară – poate că periculos de mică, dar reală – față de consecințele politice trase în interbelic de către modelele lor intelectuale. În schimb, au ales din operele înaintașilor alte dimensiuni: elitismul intelectualist, autoritarismul pozei filozofice sau măcar filozofante, scriitura subtil-conceptuală dar și cochet-eseistică, aptă să atragă un public cultural mai larg, în lipsa căruia discursurile «oraculare», «călăuzitoare» s-ar adresa... nimănui! Mai mult decât atât, chiar ei, «preoții» postbelici ai cultului «tinerei generații» din anii '30 ai secolului XX, au deconstruit – de pildă – noile forme pe care naționalismul structural al unui Constantin Noica le luase în anii '70-'80, perioada «național-comunismului» lui Nicolae Ceaușescu. Pentru această întreagă filieră post-noiciană, care a produs câteva mari

personalități culturale, precum și grupuri numeroase de «neofiți» căzuți într-o caracteristică – adică umilă, pasivă, obedientă – admirație extatică, apariția *Omului recent* a fost o lovitură teribilă. Din elan excesiv, «învățăcelul» comitea marea eroare, făcând în paginile cărții pasul nefăcut de «maestrii» care-l încurajaseră: de la «autoritarismul pozei filozofice» (cum l-am numit) la instrumentalizarea lui ideologică, într-o veritabilă doctrină antimodernă, aplicată sistematic întregii societăți contemporane, cu toate sistemele și subsistemele ei sociale, economice, juridice ș.a.m.d. Dilemă îngrozitoare: să-l susții în continuare pe autorul unei asemenea viziuni asupra lumii de azi însemna să faci tu însuși pasul, incriminându-ți elitismul ca sursă de extremism; dar nici să respingi cartea nu era mai ușor, căci însemna – într-un fel – să-ți faci «autocritica», delimitându-te de propria ta atitudine, din care ea, cartea, decurgea. În același timp, era o extraordinară ocazie de delimitare, de salvare a onorabilității unei poziții culturale care n-are altă șansă morală decât aceea de a se menține în speculația izolată de social și de politic, în eseism, în «literatură». Șansă – oare – definitiv ratată?! Toate acestea – în plan teoretic. Dacă ținem cont și de oamenii concreți, de orgolii, de relațiile personale, lucrurile se complică, se încălesc, se sustrag explicațiilor coerente. Destui «susținători», ba chiar și amici ai autorului *Omului recent*, repetă cu insistență «în particoler» că nu sunt de acord cu cartea, că-i resping ideologia, pentru ca, la întrebarea de ce n-o fac și public, în scris, să spună că «nu-și pot permite», că «ce-ar zice unii-alții», că «l-ar supăra pe autor» sau pe «protectorii» lui!... În pripă, deîndată ce articolele noastre au apărut, declanșând deschis criza, «soluția» cea mai la îndemână a fost «demonizarea» criticilor cărții, în speță a autorilor semnatori în grupajul din «Observator cultural», ca și a revistei în genere. Cine ne acuză că suntem ticăloși, «stângiști» etc. etc. fixează discuția la atare «nivel» și nu mai trece «la cestiune», la teme, la ideologie în sensul bun al cuvântului, vital pentru înțelegerea profundă a lumii în care trăim. În sfârșit, la începutul toamnei trecute s-a procedat și la scoaterea simbolică a opului în discuție din statutul său doctrinar și la bonificarea lui cu unul dintre premiile pentru anul editorial 2001 ale... Uniunii Scriitorilor (sic!), deci pentru «literatura» conținută, ideologia fiind astfel «pusă între paranteze». Pentru ca, de curând, să mai fie nominalizată o dată, în competiția pentru alt premiu acordat de o revistă tot a Uniunii Scriitorilor, de asta dată pentru anul editorial... 2002!?! Cum spunea marele clasic: «ce lume, monșer, ce lume!»...

6 ianuarie

• [„Revista 22”, anul XIII, nr. 669: „Revistă editată de GDS (Grupul pentru Dialog Social); Săptămânal independent de analiză politică și actualitate culturală”. Redactor-șef: Gabriela Adameșteanu, redactor-șef adjunct: Rodica Palade; grafician: Dan Perjovschi; secretar de redacție: Răzvan Brăileanu; colectivul redacțional: Marius Chivu, Rodica Diaconu; 16 pagini, format A3] Sub titlul *Război rece, jurnal cald (III)*, Mircea Iorgulescu

publică a treia parte din recenzie la Monica Lovinescu, *Jurnal, 1981-1984* (Editura Humanitas, 2002): „Început în toamna anului 1981, *Jurnalul* ținut de Monica Lovinescu intră direct și inevitabil abrupt în «miezul lucrurilor». Cea dintâi însemnare, din 2 septembrie, conține doar un titlu, un nume și un scurt citat, «M-am simțit umbra unor puteri fantastice care mă delegau în fața istoriei să transmit ceva mult mai puternic decât arta cinematografică însăși». Fraza citată aparține regizorului polonez Andrzej Wajda, al lui este și numele consemnat, iar titlul este al filmului său *Omul de fier*. Un film la care, va nota în zilele următoare Monica Lovinescu, plâng români din exil ori veniți în vizită de la București: plânge Marie-France Ionesco, plâng Rodica Iulian și Oana Orlea, va plânge, mai târziu, când ajunge la Paris, Nicolae Manolescu. Astăzi, poate, de neînțeles, intensitatea emoțională a reacției este în acel timp legitimă și perfect explicabilă. «Miezul lucrurilor» este împotrivirea din Est față de regimurile comuniste de acolo, iar *Omul de fier*, film venit din Est, exprimă această mișcare și s-a ivit din ea. Având o dimensiune accentuat, de nu și predominant culturală, în care sunt implicați pretutindeni numeroși intelectuali, scriitori și artiști, împotrivirea din Est e de fapt unul dintre fronturile Războiului Rece. Știm, astăzi, că doar un deceniu mai târziu Războiul Rece avea să fie încheiat. Pentru a înțelege timpul și faptele din *Jurnal* este însă nevoie, este chiar obligatoriu, să nu ne situăm în perspectiva ulterioară, când totul pare să se organizeze, logic și coerent, în funcție de sfârșitul pe care îl cunoaștem, colapsul gigantic al comunismului. Pentru a studia Războiul Rece trebuie mai întâi, cum spune un istoric francez, Michel Winnock, să ne replasăm «în vremea când nimic nu este dinainte scris» – vremea «marilor spaime și a marilor speranțe, când războiul spionilor și al propagandei era în toi, când echilibrul terorii prin înarmarea nucleară risca să se rupă în orice moment». Altminteri, totul pare simplu, facil, chiar derizoriu. Sau incomprehensibil ori caraghios, de nu și jenant. Cum este, de pildă, însemnarea de la 18 octombrie 1981, despre Mircea Eliade. Marele savant, bun prieten cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, se ferește totuși să-i citeze pe cei doi în versiunea tipărită a *Jurnalului* său («evită sistematic», notează Monica Lovinescu, «să citeze lungile noastre conversații imediat ce sosește la Paris», «pe V. și pe mine ne numește, bineînțeles, dar numai când nu e esențial»). «Ciudat absent» în *Jurnalul* lui Mircea Eliade este și Paul Goma, scriitorul-simbol al disidenței românești. Omisiuni ce se trag, presupune Monica Lovinescu, și probabil are dreptate într-o bună măsură, «din aceeași dorință – sau obsesie – de a nu se pune rău cu autoritățile din România, spre a continua să fie publicat». Dincolo însă de plauzibila și, în fond, neînsemnata slăbiciune a lui Mircea Eliade de a dori să fie publicat în țara lui de origine se afla frică. Marea frică. Spaima nedefinită de orice, nu numai de o banala interdicție. Și-apoi, Mircea Eliade era departe de a fi un răsfațat al autorităților de la București, el era mai degrabă un autor martirizat de cenzură. O însemnare din aceeași epocă, făcută la 29 martie 1982, în *Jurnalul* lui Victor Felea spune mult despre veritabilul lui statut în România ultimelor

două decenii de comunism: «Cu puțin timp în urmă ni s-a transmis o dispoziție: să nu se mai publice nimic de și despre Mircea Eliade, să nu i se mai pomenească numele în reviste. Noi, în ‘Tribuna’, am apucat să publicăm vreo două trei articole menite să ‘prefațeze’ o sărbătorire mai atentă a celor 75 de ani de viață ai săi. N-am mai apucat să-i dedicăm numărul special preconizat. Revistele lunare au avut și mai puține șanse: au fost prinse asupra faptului, adică gata pregătite să-l omagieze pe acest mare român. Li s-au scos deci din pagini toate grupajele de articole ce-i fuseseră dedicate precum și orice referință la numele lui». Dacă Mircea Eliade, exilatul celebru, se temea să-și facă publice relațiile strânse cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, ori să-l menționeze pe Paul Goma, cu alte cuvinte se ferea să apară că fiind apropiat sau «prea apropiat» de exilul anticomunist militant simbolizat de cei trei și de micul lor grup, cu atât mai importantă apare, prin contrast, cooperarea cu aceștia a unui considerabil număr de scriitori și intelectuali din România. O colaborare secretă, clandestină, însă intensă, de mari proporții și durabilă în timp. Iar Mircea Eliade nu era singurul exilat reticent față de acțiunile îndreptate direct împotriva regimului de la București, dimpotrivă, cei care se țineau la distanță formau majoritatea. Sensul vizitelor și întâlnirilor consemnate de Monica Lovinescu în *Jurnalul* său era, și așa avea să fie până la sfârșitul lui decembrie 1989, ducerea în comun, de oameni aflați de o parte și alta a «cortinei de fier», a unei neîncetate campanii contra puterii comuniste din România. Un mic grup la Paris, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mihnea Berindei, Paul Goma, Marie-France Ionesco, Alain Paruit, Sanda Stolojan, Rodica Iulian, Șerban Cristovici și alți câțiva, iar de partea cealaltă un neîntrerupt flux din România, vizitatori care îi caută, îi întâlnesc ori reîntâlnesc pe cei care sunt sufletul acestei acțiuni. «Curioasă impresia din ce în ce mai stăruitoare – notează Monica Lovinescu la 24 septembrie 1982 – că mă înțeleg mai bine cu cei din țară sau veniți recent, decât cu cei de aici, din vechiul exil». Va fi fost «curioasă» impresia, însă corespundea unei realități a aceluia timp. Anii '70 și '80 sunt anii unei istorice apropieri, mai mult, ai unei istorice solidarizări între exilul intelectual militant și scriitori și intelectuali din țară. «Cortina de fier» nu dispăruse și nimeni nu-i prevedea apropiata prăbușire, dar fusese ireversibil străpunsă. Jurnalul ținut de Monica Lovinescu și publicat acum permite, pentru prima dată, reconstituirea corectă a unei îndelungate confruntări câștigate chiar înainte de răsturnarea din decembrie 1989. O fraternitate a luptei duse în comun îi unește pe Monica Lovinescu și vizitatorii ei din România, mai mult chiar decât sensurile marii confruntări planetare în care această luptă e doar un episod. Nu numai afinitățile ori divergențele intelectuale și literare sunt trecute în plan secundar, ci și cele ideologice și politice. Una dintre marile revelații ale *Jurnalului* constă în imposibilitatea de a se preciza identitatea politică a mai tuturor personajelor sale, cu excepția autoarei și a lui Virgil Ierunca. Ei doi sunt, fără dubiu, și net anti-comuniști, și net anti-stânga. Se definesc însă ca atare aproape exclusiv prin raportări la spațiul politic francez. Reflecțiile și observațiile despre președintele socialist

François Mitterrand, despre guvernarea socialistă, despre diverșii lideri socialiști se remarcă printr-un radicalism împins adesea până la cruzime («nu știu ce injurie i s-ar potrivi mai bine»), notează Monica Lovinescu la un moment dat despre Mitterrand); în schimb, când opoziția de dreapta câștigă detașat alegerile municipale din Paris, evenimentul este consemnat cu vizibilă satisfacție – «Votăm și pentru prima oară câștigăm. Iese la primul tur lista lui Chirac și scăpăm de primul comunist pe care-l avem de când stăm aici. [...] și în restul Franței opoziția devine majoritară. Probabil fără urmări, dar reconfortant». Atitudinea anti-stânga, constantă și virulentă, nu alterează însă judecata asupra evenimentelor. Monica Lovinescu îl «detestă» pe François Mitterrand, dar notează cu onestitate fiecare situație în care președintele socialist francez ia poziție împotriva regimului de la București, împotriva politicii sovietice ori în favoarea disidenților. Chiar dacă nu-și poate stăpâni uluirea, cum se întâmplă cu ocazia unei vizite făcute de Mitterrand la Moscova. «Surpriza incredibilă», exclamă Monica Lovinescu, «Mitterrand în cursul convorbirilor cu Cernenko a vorbit și despre Saharov, și despre Afganistan, și despre necesitatea Pershingurilor», el fiind «primul șef de stat occidental care o face!». Surpriză sau, poate, neînțelegere a finei politici duse de florentinul, cum i s-a spus, președinte francez, mare iubitor de literatură și de scriitori, în treacăt fie reamintit. Nimic nu este însă clar în privința sensibilităților și a atitudinilor politice ale vizitatorilor din România – nu există, în *Jurnal*, consemnări ale opiniilor acestora despre politica internațională, despre confruntarea dintre cele două blocuri, despre dreapta și stânga, despre pluralism, democrație, partide politice ș.a.m.d. Nici chiar istoria mai îndepărtată a României, de dinainte de comunism, nu este evocată, singurul moment semnificativ în acest plan este cel când Monica Lovinescu vede, la 3 iulie 1983, numărul din iunie 1940 al «Revistei Fundațiilor Regale», închinat împlinirii a zece ani de la venirea lui Carol al II-lea pe tron – un număr «omagial», perfect compatibil cu «numerele omagiale» dedicate trei decenii mai târziu, la ordin însă, lui Ceaușescu. «Rămân uimită: deci plecăciunea la Curte, cu osanale și epitete umflate peste măsură – e o tradiție. O știam, dar nu citisem textele. E înfiorător» – notează, siderată, Monica Lovinescu. Tradiția era totuși relativ recentă, se constituise în anii '30 și era produsul unei anume evoluții politice, departe de a fi fost idilică. Trei numere mai târziu, în septembrie 1940, «Revista Fundațiilor Regale» se deschidea cu un editorial de Nichifor Crainic unde se puteau citi asemenea elucubrații fioroase despre noua misiune a creatorilor: «concepția unică și totalitară a vieții de stat, fundamentată în naționalismul biruitor, constituie un climat prielnic, ca nici unul altul, fuziunii sufletești a insului plăsmuitor cu idealul statului românesc. Viața publică se va desfășura în regimul autoritar, în care, precum se știe, individualul se rânduiește ca o moleculă în unitatea colectivă». Existaseră și atunci mai multe Români, inclusiv intelectuale și literare, coexistând paralel, uneori ignorându-se ori disprețuindu-se tacit (o subtilă analiză a acestei stări a făcut Cornel Ungureanu în capitolul despre Constantin Virgil Gheorghiu din *La Vest de Eden*, vol. II, ed.

Amarcord, 2000, carte despre exil și exilați). Și se poate reflecta dacă, spre exemplu, pentru Monica Lovinescu și pentru Marin Preda, colegi de generație biologică, va fi existat, până în 1947, anul plecării în exil a autoarei *Jurnalului*, o aceeași unică Românie...”

7 ianuarie

• [„Adevărul literar și artistic”, anul XII, nr. 648; „Săptămânal de cultură și atitudine”; Editor: Societatea pe acțiuni «Adevărul». Redactor-șef: Cristian Tudor Popescu; redactor-șef adjunct: Cristina Modreanu; redacția: C. Stănescu; Romulus Căplescu, Magda Mihăilescu, Constantin Coroiu, Carmen Chihăia, Diana Popescu, Florena Dobrescu, Gheorghiță Aurelian Ion; 16 pagini, format A3] Daniel Cristea-Enache recenzează monografia *Nicolae Steinhardt* (2000) de George Ardeleanu. □ În siajul centenarului Șerban Cioculescu sărbătorit în 2002, se publică o cronică din 1947 a lui Șerban Cioculescu la Walter Linden, *Geschichte der deutschen Literatur* (ed. II, 1940) (*O istorie literară nazistă*). Din materialul de prezentare a cronicii semnat de Al. George: „E un text cu adresă precisă, menit adică să arate similitudinile dintre programul nazist de «valorificare a moșteniri literare» și ceea ce ne pregăteau nouă comuniștii: aceleași asigurări mieroase că politicianul nu va tulbura judecata estetică, aceleași orientări retrograde și limitative spre popor, aceleași excluderi edictate împotriva străinătății, a decadentismului, laudă la adresa caracterului popular, «sănătos» al scrierilor literare”. □ La rubrica „Primim la redacție”, se publică o scrisoare-drept la replică a lui Nicolae Breban: „Stimate domnule Director, În virtutea articolului 68 din Legea 3/ 1974, vă rog să publicați, ca drept de replică, integral, textul de mai jos în ziarul pe care-l conduceți. // Începând cu luna august a acestui an, în ziarul «Adevărul» și în suplimentul acestuia «Adevărul literar și artistic» au apărut o serie de atacuri la adresa numelui meu, a operei mele și a revistei pe care o conduc, așa-zise «critici» sau «opinii» care, sub scuza informării cititorului, vor să dăuneze imaginii mele și cărților mele. Publicând la zece ani după «România mare», dedicația dată de mine pe prima filă a romanului *Bunavestire* șefului statului, N. Ceaușescu, și, alături, «scrisoarea» în extenso a unui oarecare «cititor» «indignat de existența mea în literatura română» și care mă tratează drept «larvă». «Adevărul» vrea probabil să convingă lectorii săi că Breban, despre care se știe că, prin demisia sa de la Paris, publicată în marile ziare franceze, a protestat față de «Tezele din Iulie '77», contra începutului dictaturii personale, de fapt, a lui Ceaușescu, a fost exclus din partid și din c.c. al partidului comunist, din conducerea U. Scriitorilor, scos din biblioteci, manuale școlare etc. etc., iar la întoarcerea sa în țară – deoarece Breban s-a întors, riscând foarte mult! – a fost aruncat în stradă și, timp de aproape două decenii, în România, nu a avut o sursă sigură de venit!, luptând enorm pentru a publica cele câteva romane ce fac azi gloria literaturii postbelice, același Breban, vrea să insinueze «Adevărul», ar fi avut «două fețe»: una slugarnică față de dictator, prin cele două

dedicații pe care i le-a trimis acestuia, și cealaltă demnă. Vreau să specific că dedicația din romanul *Animale bolnave* am făcut-o din proprie inițiativă, deoarece, împreună cu sute de mii de români, îl admiram pe acel Ceaușescu ce a refuzat să se alăture tancurilor Pactului de la Varșovia invadând Cehoslovacia, pe acel «prim» Ceaușescu, autor al unor deschise relații cu lumea Vestului și autor al unui început de liberalizare administrativă, economică și culturală. A doua dedicație, de care se face atâta caz, am trimis-o șefului statului ca mulțumire că a apărut în sfârșit romanul *Bunavestire* (menționat într-o anchetă literară recentă, realizată cu peste 120 de scriitori români din țară și străinătate, ca făcând parte dintre primele zece romane ale literaturii române din secolul XX!), dar și la rugămintea fostului secretar c.c., Cornel Burtică, ce și-a asumat riscul publicării acestei cărți, refuzată de două edituri importante și de o comisie specială a c.c. al partidului, risc ce a devenit iute concret prin atacul pe care l-a suferit această carte – unic într-o jumătate de secol comunist! – în plenara c.c., atac brutal al cărții, dar și al autorului, ca și al unor scriitori «incomози», precum Paul Goma, N. Manolescu, al unor reviste literare!, atac pe care l-am republicat pentru informarea tinerilor (și a unor domni jurnaliști!) în ediția a IV-a a cărții, la Ed. «Paralela 45». Mulți mari scriitori români au dat dedicații amabile, convenționale, șefilor statului român, e un semn că acești oameni nu aveau șira spinării?! Contrazice o singură dedicație particulară o viață întreagă și o operă, o dedicație făcută nu să mă apere pe mine, ci să apere o carte, cu care azi se mândrește o întreagă literatură, și pe un om, un curajos activist superior de partid, ce a publicat-o, când editori și scriitori cu faimă s-au eschivat s-o facă? Dar nu pentru aceasta vă scriu aceste rânduri; la montajul paginii ziarului dumneavoastră din august, în jurul dedicației și al persoanei mele, a «imposturii mele literare», am răspuns la finele lui septembrie, în «Ziua literară» considerând incidentul închis. Constat însă că domnul C.T. Popescu, profitând de prezența mea la o întâlnire organizată de «România literară» și înțelegând trunchiat sau răuvoitor o simplă speculație a mea ideatică, paradoxală, e adevărat, dar făcută pentru o asistență inteligentă și de bună-credință [...] – dl. Popescu, repet, găsește ocazia, după ce îi strivește sub judecata sa «morală» pe G. Călinescu și Nichita Stănescu, în termenii brutali, suburbani cu care ne-a obișnuit, are o explicație, dacă nu o scuză, că nu le cunoaște opera sau n-a înțeles-o, ceea ce este același lucru! – îndrăznește să mă compare! – direct, brutal, cu un animal, cu un «crap gonflabil», zice dânsul... «Crapul gonflabil, scriitorul așa-zis ‘abisal’, în fapt un pește rotund de apă caldă nămolosă, mereu cu gura deschisă» etc. [...]. [...] Pentru acestea – dar mai ales pentru atacul la persoană, calomnie și vătămare a prestigiului meu profesional și moral în termeni josnici! – mă văd silit să-l chem în fața judecății pe Cristian Tudor Popescu. Un gazetar, oricât de talentat, de cunoscut, trebuie să știe că sunt valori de care nu te poți apropia cu bâta [...].// Cu stimă, Nicolae Breban, Buc. 15 Dec. 2002” (Nicolae Breban, membru corespondent al Academiei Române și vicepreședinte ales al U. Scriitorilor).

8 ianuarie

• [„România literară”, anul XXXVI, nr. 1 (8-14 ianuarie); „Apare săptămânal sub egida Uniunii Scriitorilor; Editată de Fundația România literară cu sprijinul Fundației Anonimul”; Director: Nicolae Manolescu; director-adjunct: Gabriel Dimisianu, redactor-șef: Alex. Ștefănescu; secretar general de redacție: Mihai Pascu; colectivul redacțional: Adriana Bittel, Constanța Buzea, Marina Constantinescu, Mihai Minculescu; redactori asociați: Ioana Pârvulescu, Cristian Teodorescu, Eugenia Vodă; 32 de pagini, format A3] În editorialul *Imposibila lustrație*, Nicolae Manolescu scrie: „De la începutul lui 1989, un cunoscut al meu s-a întâlnit cu doi foști colegi de liceu ca să pună la cale agapa de nu știu câți ani de la bacalaureat. O dată listele de adrese și telefoane alcătuite și sarcinile fiecăruia precizate, cei trei s-au dus la un restaurant să serbeze evenimentul. După câteva pahare de vodcă, unul dintre ei le-a spus celorlalți doi: «Lăsați-mă cu dom' profesor. Nu mai predau la facultate. Sunt ofițer activ de securitate». Ceilalți s-au prefăcut speriați de posibilitatea de a fi turnați, căci, firește, vorbiseră vrute și nevrute, dar colegul lor le-a rețezat-o: «Nu sunt informator. Sunt ofițer. Iar securitatea e singura instituție capabilă să scoată țara din marasmul în care a adus-o partidul din care fără onoare faceți parte amândoi. Spre deosebire de PCR, compus din oportuniști și condus de un dement și de o impotografie, securitatea are cadre bine pregătite, numai șefi de promoție, și e gata să preia puterea: întâi pe cea politică, apoi pe cea economică. Și să termine o dată cu ideologia comunistă și cu nomenclaturii care profită de pe urma ei». Cunoscutul meu mi-a relatat întâlnirea chiar atunci. Era profund tulburat. Dar nu atât de tulburat cum va fi (cum voi fi și eu) peste nici un an, când pronosticul colegului său de liceu se va împlini aidoma. Dacă a fost un scenariu în decembrie 1989, acesta trebuie să fi fost. Spre deosebire de alții, eu nu pun la îndoială revolta populară izbucnită la Timișoara și urmată de altele la Sibiu, Cluj, Brașov sau București. Aceste revolte nu făceau parte din scenariu, deși au fost, poate, încurajate. La mitingul din 21 decembrie din Piața Palatului, au existat agenți de securitate infiltrați în mulțime care au pus, cum se spune, paie pe foc. În anumite instituții cei care, pe 22 decembrie, i-au împins pe salariați să meargă în Piața Palatului au fost tot securiști. Cineva mi-a spus chiar în zilele imediat următoare: «L-am bănuț degeaba pe cutare coleg al nostru că e securist. El este cel care ne-a scos la manifestație, spărgând lacătul de la poartă pe care direcțiunea îl încuiase». Dar se pare că revoltele au anticipat lovitura de stat plănuț. Și atunci securiștii le-au exploatat cum s-au priceput mai bine. (Nu toți, desigur, doar aceia care aveau o minimă putere de decizie. Alții, subalterni, au fost sacrificați. Unul din subofițerii care păzeau intrările B și C de la CC al PCR a fost arestat, lăsat fără hrană și apă o zi sau două, apoi îmbrăcat în uniformă și trimis la Ghencea Militar să lupte cu teroriștii. Din clădirea Ministerului de Război s-a tras în el, ca și în cei care-l însoțeau, obligându-l să se refugieze într-un cavou unde a petrecut alte două nopți fără apă, fără mâncare, în frig. Și, desigur, fără

să înțeleagă nimic.) După aproape un deceniu și jumătate, nu mai am nici o îndoială că securitatea ne-a salvat de comunism, și a preluat apoi puterea politică și pe cea economică. Rezistența la divulgarea de către CNSAS a numelor ofițerilor este un argument teribil. Și perfect explicabilă. De informatori, nu i-a păsat nimănui. Dar cum să divulgi numele unor oameni care sunt în partide, parlament, guvern, administrație locală, armată, poliție, SRI, SIE, în mai toate firmele (cu capital românesc sau străin!) de oarecare însemnătate economică, în consilii de administrație sau în posturi de conducere mai mari sau mai mici din învățământ, justiție, ministerul public și din alte domenii? Blocada e totală. Mai degrabă va fi desființat CNSAS-ul decât să se afle aceste nume. Problema e mai degrabă morală decât politică sau economică. Din punct de vedere economic, cei mai mulți dintre acești oameni sunt capitaliști convinși și pariază fără ezitare pe economia de piață; din punct de vedere politic, ei n-au nimic contra pluralismului ori a democrației în măsura în care nu le lezează interesele materiale (de aceea votează cu PSD: se știu apărați mai bine, atât ca foști securiști, cât și ca actuali capitaliști). Eventual moralmente condamnabili, ei stârnesc furia anticomuniștilor sau pur și simplu a cetățenilor onești care au suferit și înainte și după 1989 (din motive, ce e drept, foarte diferite), dar care speră din ce în ce mai puțin într-o veritabilă lustrație, în stare să clarifice lucrurile”. □ Marius Chivu recenzează panorama lui Eugen Negrici dedicată prozei din comunism: „Multă lume aștepta cu nerăbdare un critic care să ia taurul de coarne și să scrie dacă nu o istorie, măcar o sinteză despre literatura română și resorturile ei ideologice postbelice, un tablou real al (supra)viețuirii literaturii în perioada neagră a comunismului românesc. Câteva eseuri, studii, culegeri de documente apărute în ultimii ani ne-au ajutat să înțelegem cât de cât măcar anumite aspecte din acea perioadă: volumele Anei Selejan *Literatura în totalitarism*, cărțile coordonate de Lucian Boia, *Sub zodia proletcultismului* de M. Nițescu, *Subteranele memoriei* de Vasile Igna și chiar *În căutarea comunismului pierdut*, binecunoscutul volum scris la patru mâini. Dar o viziune coerentă și o analiză strictamente aplicată asupra literaturii și a evoluției ei în raport cu ideologia comunistă abia acum ne oferă volumul lui Eugen Negrici. De altfel, era și de așteptat întrucât criticul anexase antologiei de poezie agitatorică *Poezia unei religii politice* un scurt istoric al propagandei prin poezie, iar o versiune engleză intitulată *Literature and Propaganda in Communist Romania* a apărut în 1999 la Fundația Culturală Română” (*Creșterile și descreșterile prozei sub comunism*). □ La rubrica *La o nouă lectură*, Alex. Ștefănescu semnează prima parte din profilul *Mircea Eliade*: „Proza lui Mircea Eliade este mai curând un fermecător joc literar decât proză. Autorul are psihologia unui student care refuză să se maturizeze; este un Mircea Cărtărescu dintr-o altă epocă a culturii noastre”. □ Iulian Boldea recenzează jurnalul lui Virgil Ierunca, *Trecut-au anii...* (*Virgil Ierunca sau sentimentul românesc al exilului*): „Jurnalul lui Virgil Ierunca este, în primul rând, înainte de a fi o mărturisire, o mărturie, patetică și acuzatoare, lucidă și duioasă, sarcastică și

robită de dor, despre convulsiile afective ale exilatului, ca și despre isteria unei Istории ieșite din matca firescului, despre legile aberante ale unui timp malefic, despre oameni și locuri, prieteni și neprieteni, o mărturie, așadar, despre confruntarea dramatică a eului ce-și ascultă cu atenție ecourile propriei memorii și sensibilități, dar și ale luptei cu demonii interiori ori exteriori. Fragmentele de jurnal ale lui Virgil Ierunca au, datorită acestui caracter depozițional greu de eludat, o foarte elocventă tranșanță morală și acuitate a scriiturii; propoziții adesea eliptice, enunțuri concentrate, trăsături de portret contrase conferă paginilor autenticitate și sinceritate. Între scriere și trăire se instaurează o echivalență aproape perfectă, frenezia vieții și febrele interioare sunt transcrise, parcă, fără «rest», cu o dorință a imediatului irepresibilă, în notații fulgurante, dar cât de revelatoare, cât de stringente”. □ La rubrica *Cronica edițiilor*, Cornelia Ștefănescu scrie despre proza lui Dimitrie Stelaru (*Prozatorul-poet*). □ La rubrica *Păcatele Limbii*, Rodica Zafiu scrie despre revistele de lingvistică din anii 1950: „Lectura revistelor de lingvistică din anii '50 e instructivă și poate deveni – pentru publicul de azi – destul de amuzantă. Pentru cei care au trăit direct experiențele profesionale ale perioadei postbelice, textele politizate din publicațiile științifice evocă încă realități dramatice sau cel puțin trezesc amintiri neplăcute, de care preferă probabil să nu vorbească; uneori și din convingerea că circumstanțele acelor timpuri rămân oricum greu de înțeles. Pentru cei foarte tineri, paginile respective pot părea discursuri suprarealiste – sau, cine știe, dovezi ale unei mentalități foarte depărtate în timp. Comicul involuntar e singura certitudine a acestor texte. Dincolo de pura curiozitate pentru pitorescul unor citate incredibile, râsfoirea presei vremii are totuși o anume relevanță pentru actualitatea noastră: cel puțin în măsura în care demonstrează unde pot ajunge nostalgiile dictatoriale, centraliste și puriste dacă dispun de instrumentele politice pentru a se impune. Ca de atâtea ori în istorie, prostia, conformismul, lenea mentală – și, desigur, interesele meschine imediate – profită de conjunctura favorabilă, sub acoperirea ideologiei de moment. Textele politizate din revistele lingvistice (articole de atitudine, direcție, îndrumare; cronici ale unor dezbateri) resping hotărât spiritul critic, dubiul științific, relativismul normal al cercetării; cerând de pildă ca în Facultatea de filologie – pentru liniștea studenților – să nu se mai prezinte teorii diferite, să nu mai existe o diversitate derutantă de opinii” (*După 50 de ani*).

10-16 ianuarie

• [„Dilema”, anul XI, nr. 511; Editor: Fundația Culturală Română; Director fondator: Andrei Pleșu; Consiliul editorial: Augustin Buzura, Andrei Codrescu, Peter Gross, Andrei Pleșu; redactor-șef: Mircea Vasilescu; redactor-șef adjunct: Magdalena Boiangiu; redacția: Adrian Cioroianu, Radu Cosașu, Cristian Ghinea, Andrei Manolescu, Matei Martin (secretar general de redacție), Cezar Paul-Bădescu, Iaromira Popovici, Simona Sora, Dan Stanciu (prezentare grafică), Alex. Leo Șerban; 20 de pagini, format

A3] Tema numărului este *Cuvântul de onoare*. Participă la un grupaj dedicat acesteia: Eugen Vasiliu (*Povestea cuvântului e onoare*), Vlad Nistor (*Codurile societății românești*), Valeriu Negru (*Frumoșii naivi ai vremilor apuse*), George Vulcănescu (*Așa e în România*), Rodica Zafiu (*Onoarea și cuvintele*) ș.a. □ Simona Sora publică documentarul de călătorie *Polonia în șapte zile*: „Suntem șapte cei care plecăm să ne «documentăm» în Polonia: Denisa Comănescu de la Editura Polirom, Diana Soare de la «Observator cultural», Ana Maria Săndulescu de la Institutul Polonez, profesorul Ion Petrică, traducătorul lui Gombrowicz și Bruno Schultz în românește, Cornel Ungureanu și Marius Lazurca de la Fundația timișoreană *A Treia Europă*. Cum nu reușiserăm până acum să ne întâlnim cu toții, aflăm [...] ultimele detalii ale programului și, în treacăt, faptul că suntem prima breșă est-europeană într-un program susținut de Ministerul Culturii din Polonia și Institutul Adam Mickiewicz pentru parteneri din Uniunea Europeană. [...] Ne îndreptăm spre sala de conferințe a hotelului, la prima întâlnire din program, cu Malgorzata Burakiewicz, redactorea șefă a Editurii Muza din Varșovia, însoțită de Malgorzata Czarzasty. Muza are 10 ani, e o editură specializată în traduceri (literatură, jurnale, ghiduri turistice și culinare, benzi desenate). Scoate peste 250 de titluri pe an, dintre care jumătate literatură, are exclusivitate pentru Márquez, Cortázar, Carlos Fuentes, Isabel Allende, Nabokov, este una dintre cele trei edituri din Polonia cotate la Bursă. Care e tirajul unei cărți? Întrebă Denisa Comănescu. Între 3 000 și 5 000, răspunde doamna Czarzasty, iar noi schimbăm priviri edificate... Drepturile de autor reprezintă 8% din prețul editorului, iar traducătorul (nu doar domnul Ion Petrică e interesat) primește de vreo trei ori mai mult decât la noi. «Cum stați cu difuzarea?» – ne amintim noi de călcăiul lumii editoriale românești. «Avem difuzare proprie și o echipă de marketing formată din jurnaliști din toate zonele mass-media, cu rol de consultanți, la lansări vin de multe ori autorii, chiar Márquez a venit o dată.» Curată criză a cărții. Ne despărțim schimbând adrese și reviste/ cataloage. Le întrebăm pe reprezentantele Muzei ce cărți poloneze ar recomanda pentru traducere în românește. După o pauză, doamna Burakiewicz o recomandă pe Dorota Masłowska, o scriitoare de 19 ani care a intrat în ultimele luni în atenția criticii cu romanul ei de debut *Războiul polono-rus purtat sub steagul alb-roșu*. «Ea e ultima sosită și e foarte tânără. În rest știți, decalogul: Miłosz, Lem, Sławomir Mrozek, Jerzy Pilch, Olga Tokarczuk, Stefan Chwin, Hanna Krall, Ryszard Kapucinski, Andrej Stasiuk, Paweł Huelle. Și alții, de fapt, încă un decalog...» Mă întreb, visătoare, câți editori români ar recomanda pentru traducere o tânără de 19 ani, cu primul ei roman, pentru limbajul proaspăt, pentru experiment, pentru... șansa la care îi dă dreptul talentul? Și câți dintre editorii strict specializați pe literatură străină, precum cei de la Muza, au habar de cărțile tinerilor scriitori autohtoni? Să nu ne amăgim că ei nu există (avem și noi decaloagele noastre, unul «major» și unul «minor»), dar să ne temem că peste vreo câțiva ani, când îi vom căuta, n-o să-i mai găsim unde i-am lăsat”. □ La rubrica „Din viața unui extremist de centru...”, Radu Cosașu se

confesează despre importanța influenței lui Albert Camus asupra sa: „La 4 ianuarie s-au împlinit 42 de ani de când Albert Camus a murit într-un accident de automobil, lovindu-se de un platan de pe marginea unei șosele. Un frate de mi s-ar fi prăpădit, nu aș fi încercat un doliu mai îndurerat. El a pătruns în cămăruța mea de 2/3 dintr-un pod de lângă Foișor ca un Golfstream care mi-a înflorit, într-un dezgheț încet, toți migdalii. Camus a fost pentru mine și țărmurile mele prea bine definite – nu atât de triste pe cât de stâncoase și sectare – o climă mediteraneană. Fără să mă ispitească spre o lume lipsită de maluri, el, fie și cu limitele sale (cum se preciza obligatoriu cu acea prudență spăimoasă a dogmatismului), mi-a dat, în acei ani '60, conștiința plină de senzații noi, niciodată trăite, a rigidităților mele de gând și simțire, a vegetației lor încă prea chircite. De la Gherea la 15 ani, de la Camil și Sebastian, adolescent, de la șocul Zarifopol și Anatole France – fiecare cu uimirile sale –, de la Malraux cu acea descoperire a stelei polare din fiecare solidaritate virilă, nu mai încercasem o revoluție interioară (poate o contrarevoluție!) ca aceea făptuită prin *Căderea* – nuvela unui om care primind «doar» două palme pe stradă ajunge să coboare în abisul său. [...] Imensă nuanță de Golfstream, Camus mi-a insuflat acea forță nouă pentru a mă instala într-o ironie de risc maxim și profit pe măsură: trecerea de la a-făuri-istoria (idee sublimă paralizată în clișeu!) la suportarea ei, pe viu, intrând în jocul inepuizabil al vicleniilor ei, fără a resimți vreo greață de viață sau tentația nihilismului. Cu Camus am renunțat la orice inocență. Cu *Ciuma* am abrogat melodrama lumii împărțite doar între victime și călăi, între exploatați și exploatați, între revoluționari și renegați și – mai ales – între fasciști și antifasciști. Cu Camus, antifascismul meu devenea insuficient, prea sumar, prea mărginit, prea schematic și se constituia într-un *malentendu* (termen inoculat tot de el) cu istoria mea. Întregul meu buncăr ideologic, birocrăția mea sentimentală erau bulversate de imaginea finală a *Ciumei*, cu doctorul Rioux care știa precis că între rufele garderobului său au rămas microbii flagelului, gata oricând să scape din nou în lume. În ce măsură socialismul biruitor în reportajele mele era imun la ciuma fascistă? Într-o mică măsură, într-o tot mai mică măsură – era suficient să cobor din podul meu, pe stradă. Era o viziune contrarevoluționară? Cuvântul ăsta încă mai speria... Camus a fost – în politica mea suflătească dominată de automatismele serviciilor de cadre: e de dreapta? e de stânga? – primul scriitor care mi-a dat dreptul să mă mișc prin București ca un subversiv contrarevoluionar de stânga, ca un comunist antisovietic, ba chiar, la limita absurdului, ca un comunist anticomunist; îmi dădea dreptul la acest *malentendu* cea mai scandalosă expresie a lui, bună de pus pe peretele cămăruței mele, între un Sancho Panza al lui Lobo, Malraux cu un chiștoc în colțul gurii și un Labiș: «Împotriva mea, împotriva ei, voi muri la stânga!» Cine nu pricepe deznădejdea din tenacitatea acestei convingeri, cine mai cere explicații: «cum adică... ?» să nu se dea competent în contradicțiile secolului 20. În fond, la București – și niciodată la Paris nu se va ști cum suna Camus, la noi, în '61 – prea puțini l-au iubit. Prieteni bolșevici nu-l puteau suferi pentru exces de umanism apolitic, curat

contrarevoluționar. Amici de dreapta blândă îl antipatizau crâncen fiindcă putea să-și pună mama mai presus de justiție. Tovarăși cumplit de intransigenți îl detestau pentru antisovietismul cu care a acceptat ca, după victoria asupra hitlerismului, să fie denunțat Gulagul. Într-o seară, «o legătură primejdioasă», fata unui ștab ideologic, mi-a adus de la Paris o cărticică: *Albert Camus, filosof pentru cei din ultima clasă* de Jean Jacques Brochier; dăruindu-mi-o, avea ceva triumfal în privire, am găsit imediat cum să-l apăr: «Nu ți-au oprit-o la vamă?!». Am și acum în colecția intimă exemplarul din «Arts» în care era respins ca «filosof pentru Crucea Roșie». Pe un colț al revistei, am ripostat: «Avem nevoie de infirmieri!». Oricum, inteligența română nu a avut organ pentru ceea ce azi se numește calm în franceză: «Albert Camus, la radicalité de la nuance» («Le Monde» din 3 decembrie 2002). Numai cu nuanțele nu ne-am ocupat noi, vreodată, la București – nici înainte și nici după '45, cu atât mai puțin după '89 când, tot din cauza lui, a lui Rioux și a acelei somații : «nici victim, nici călăi!», anticomunismul țepăn mi s-a părut la fel de insuficient ca antifascismul în socialism ” (*Camus în ianuarie*).

13 ianuarie

• [„LA&I” („Litere, arte, idei”), serie nouă, anul VIII, nr. 2 (258); „Supliment de cultură al ziarului «Cotidianul»”. Redacția: Dan C. Mihăilescu: editor, Claudia Tița: secretar general de redacție; 8 pagini, format A3] Ștefan Borbély comentează *Exuvii* de Simona Popescu în oglindă cu *Orbitor* de Mircea Cărtărescu: „*Exuviile* au fost elaborate aproape concomitent cu *Orbitorul* lui Mircea Cărtărescu (1996), similitudinile de sensibilitate dintre cele două opere fiind evidente. [...] Ambele volume (la data scrierii acestui articol, din trilogia lui Cărtărescu nu au apărut decât două părți, *Aripa stângă* și *Trupul*) ne duc înapoi, extatic, spre copilărie, recuperând de aici nu idei, nu ipostaze ale unor identități revoluate disparate, ci o senzorialitate mirifică, echivalentă cu integralitatea. De asemenea, ambele volume derivă dintr-o perspectivă poetică asupra lumii, cultivând halucinogenia narativă, mai accentuată, totuși, la Cărtărescu decât la Simona Popescu, ambii autori concepând proza ca pe o realitate trans-estetică, existențială (Simona Popescu chiar lansează un termen cu bătaie lungă, «esteticide»...) Pentru a continua șirul similitudinilor, ambele volume generează o «hiperlume» beatitudinară regresivă, lăsând scrisul să evolueze controlat spre trecut, în largi și substanțiale volute imaginare. Astfel, ambele volume se construiesc pe «vertije» imagistice atent lucrate, dereglând mecanismele logice, controlabile ale eului și ale discursului narativ, pentru a descoperi, dincolo de ele, «visceralitatea» subcutanată, diafană a scrierii – sintagmă eminentă postmodernă. La fel, ambele volume se construiesc pe forța absorbantă a «strălucirii», înțeleasă ca energie care conține, simultan, toate imaginile: și pe cele reale, și pe cele virtuale, care *nu au ființat încă*. Ca și Cărtărescu, Simona Popescu e fascinată de jocul luminos al gasteropodelor și animalelor cu corp gelatinos, mediul natural analogic al prozei

sale fiind adâncimea luminoasă a recifurilor de corali [...]. Ca și Cărtărescu, autoarea invocă «*simțurile creierului*», planul imperceptibil și halucinant în care ideea redevine materie, biologie «*plonjând*» (cuvânt-central în volum!) în propria sa visceralitate [...]. În acord cu percepțele literaturii postmoderne (în ambele cazuri, și la Cărtărescu, dar și la Simona Popescu ne aflăm în fața unui exercițiu epic generativ, și nu a unei spontaneități proustiene, de unde absența «ingenuității» narative din ambele texte), pentru a atinge o asemenea intensitate a rememorării se deconstruiește în prealabil «transcendența» textului narativ: acesta nu mai «semnifică» nimic, nu mai redă idei sau o structură epică aflată dincolo de el, ci se abandonează, integral și voluptuos, materialității vâscoase a imaginației, care construiește sens pe măsură ce textul se autogenează. Nu întâmplător, autoarea vorbește de «*carnalități vegetale*», de fluxuri narative «epidermice» (Cărtărescu va ajunge la extaze subcutanate, viscerele), căutând nu semnificațiile textelor citite de la alții, ci halucinogene personale exacerbate, «*nuclee de ceață*», rizomi (cuvânt postmodern!) [...]. Texte din categoria acelor scrise de Simona Popescu nu au metafizică, ci doar fizică. Acesta este motivul pentru care suprarealitatea literaturii moderniste este înlocuită, aici, cu infrarealitatea postmodernismului, pe considerentul, concepțional de altfel, că infrarealitatea nu poate fi echivalată decât cu inframaterialitatea. Ca o consecință, «motorul» fluxului narativ în acest tip de proză îl reprezintă (ca și în *Orbitor*, de altfel) senzorialitatea, drogul intelectual cel mai apropiat de visceralitate [...]. Cum visceralitatea nu e organizată, într-o astfel de scriere, prin metafizica ordonatoare a sensului, extrema senzorialității devine, atât în *Exuvii*, cât și în *Orbitor*, monstruozitatea narativă a ființei plurale, proteice, născută din exacerbară aditivă a planurilor de suprafață. Miza majoră a procedului este, tot în linie postmodernă, anularea timpului prin spațiu, suspendarea «fântânii timpului» (sintagmă tipic modernistă, o găsim în Thomas Mann!) prin ceva ce s-ar putea numi, cu o minimă licență de exprimare, «epidermie». De acest artificiu se leagă atât titlul volumului («*exuviile sunt pieile lepădate, carcasele lăsate în urmă de fluturi atunci când ies din pupe*» – citim pe coperta a IV-a a cărții), cât și tehnica narativă a telescopării, de care se folosește autoarea pentru a-și ipostazia narativ biografia completă, formată nu din succesiunea diacronică a unor identități disparate, înscrise în timp, ci din simultaneitatea aglutinantă a «vestigiilor» biologic-imaginative din «istoria» unei persoane. Volumul devine, astfel, un «sorbitor», cum cu subtilitate remarca Dan C. Mihăilescu în cronica din «22» (nr. 10, 1998), o «carte-vid», absorbantă (expresia îi aparține de data aceasta Simonei Popescu), în care secvențele biografice succesive se rostuiesc, vizionar și halucinant, numai la suprafață, din convingerea – de asemenea postmodernă – că ființa de 28 de ani care scrie *Exuviile* conține în sine, simultan, atât identitățile sale de la, să spunem, 8 sau 15 ani, cât și ființa bătrână, virtuală, care nu a apucat, încă, să fie. Astfel, se construiește în cele din urmă o identitate virtuală totală, din secvențe narative diverse, «plonjoanele imaginare» în trecut alternând cu extensia imaginativă a unor experiențe lexicale, cuvintele listate în volum

(luate dintr-un glosar afectiv personal) fiind receptate prin iradianța magică a substanței lor materiale, și nu prin decriptarea, plină de fervoare antimistică, a semnificațiilor noționale. Foarte bine scrisă, împănată, pe alocuri, și cu arabescuri baroce revărsate în cascade, cartea trebuie citită, însă, și prin relaționare inter-textuală cu *Însemnările lui Malte Laurids Brigge* de Rainer Maria Rilke, model analogic, asumat explicit de Simona Popescu în ultima secțiune a volumului, ceea ce situează *Exuviile* în simptomatologia postmodernă mai generală a «rescrierilor» (*rewritings*), de care s-a ocupat recent, într-o carte foarte doctă, Christian Moraru (New York, 2001)” (*Regnul ființei proteice*).

14 ianuarie

• [„**Observator cultural**”, nr. 151] *INFO literar* consemnează: „*Revenirea «în forță» a bardului Ion Gheorghe*. Luna decembrie a anului trecut a fost benefică pentru bardul Ion Gheorghe, mult-lăudat în anii '60-'70, afirmat odată cu «valul» de poeți tineri de după «mică liberalizare» post-proletcultistă – deși, puținel mai vârstnic fiind decât Ana Blandiana, Ioan Alexandru sau Adrian Păunescu, Ion Gheorghe apucase să se afirme și că poet proletcultist, autor – între altele – al «romanului în versuri» (sic!) *Pâine și sare!!!* Și-a consumat momentul de vârf în anii rudimentarelor sale poemele mitologizante care i-au sedus pe cronicarii deceniilor 7-8 («suprarealism folcloric»!?!), pentru ca apoi, raliat grupărilor «protocroniste», să producă «poeme politice» și... descoperiri «arheologice» (descifra în pietre culese de pe Valea Buzăului, din zona sa natală, semne ocul-tissime...). După 1990, s-a înscris, la un moment dat, în Partidul Socialist al Muncii, condus de fostul prim ministru comunist Ilie Verdeț, a colaborat la revista «România Mare», a pledat sumbru în favoarea «vechiului regim» și, în perioada așa-numitului «patrolater roșu», când premier era Nicolae Văcăroiu, a fost numit... atașat cultural în Ambasada României din China fosta «frățească»!!! Și iată că – așadar – în decembrie 2002, uitat de critică, nemaicitit de generațiile tinere, bardul Ion Gheorghe iese din nou în atenție, și anume în legătură cu... «cazul Ristea Priboi»! Dramaturgul și senatorul PNL (fost PD) Radu F. Alexandru le-a prezentat colegilor săi legislatori un document care atestă că Priboi ar fi făcut – totuși! – «poliție politică» în «vechiul regim», și anume... scriind un raport asupra lui Ion Gheorghe! Chemat la Parlament pentru a da amănunte, bardul a apărut într-o nouă și surprinzătoare înfățișare: în postura de înțelept, cu o vastă barbă albă! Firește, n-a pierdut prilejul de a poză în «victimă» a comunismului, uitând că l-a preaslăvit și sub Gheorghe Gheorghiu-Dej, și sub Ceaușescu, și după!... * *Premii și la Sibiu*. Din inventarul premiilor literare 2002, publicat în numărul trecut al «Observatorului cultural», au lipsit cele ale Asociației Scriitorilor din Sibiu, filiala a Uniunii Scriitorilor din România. Juriul, format din Ion Dur (președinte), Dumitru Chioaru, Ilie Guțan, Ioan Radu Văcărescu și Joachim Wittstock, a stabilit următorul palmares 2001 al literatorilor sibieni: Poezie – Mircea Stâncel, *Antiorientalia* (Fundatia Paem, Albă Iulia); Critică literară

– Nicolae Oprea, *Opera și autorul* (Editura Paralela 45); Debut – Lucian Grozea, *Gnoza. Jocurile ființei* (eseu, Editura Paideea) și Valentin Radu, *Înapoi în Arcadia* (poezie, Editura Paralela 45). Volumele semnate de Nicolae Oprea și Valentin Radu au fost comentate favorabil și în revista noastră. Doar Fundația «Paem» (dacă nu e o eroare de dactilografiere în comunicatul pe care l-am primit la redacție) ne este cu totul și cu totul necunoscută... * *Situația Bibliotecii Naționale*. Tot în decembrie, înaintea vacanțelor de Sărbători, Asociația Bibliotecarilor din Biblioteca Națională a României a dat publicității un comunicat în care atrăgea din nou atenția asupra situației grave în care se află Biblioteca. În urmă amplelor proteste din vara trecută împotriva intenției guvernului de a se muta în clădirea nouă a Bibliotecii, decizia a fost pasată Parlamentului, care... n-a decis nimic! În consecință, destinația viitoare a clădirii nefiind limpede, fondurile necesare finalizării și întreținerii ei au fost eliminate din bugetul de stat pe 2003! Pe bună dreptate, comunicatul bibliotecarilor cere instituțiilor statului să clarifice lucrurile...” □ C. Rogozanu semnează articolul *Unora nu le place Liiceanu*: „S-a făcut un întreg circ din apariția unui jurnal al filozofului Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*. Toată lumea a strigat la unison: «Ce carte extraordinară!». Asta e. E cumva normal, mi-am zis. E o inerție. Are mulți prieteni, e un personaj influent, conduce o editura. Succes de casă. Cartea nu e însă nemaipomenită. E o încercare literară ca multe altele. Liiceanu își temperează puțin patosul și scrie un jurnal cu multe pasaje plicticoase, dar și cu câteva găselnițe haioase. Cam atât. Și totuși, un mecanism s-a pus imediat în funcțiune: a luat premii, a fost lăudat în tot felul de ziare și reviste, s-a făcut un tam-tam întreg. Din punct de vedere comercial totul pare OK. O anumită stare de spirit din presa românească constituie problema. Apar multe nedumeriri când punem în discuție critica literară de pe la noi, capacitatea celor care judecă producția culturală să judece la rece, să își asume anumite opinii. Sunt prea multe voci aparent discordante care, în multe cazuri, acționează la unison. Aceasta este marea tristețe. *Ușa interzisă*, noua carte de literatură a filozofului Liiceanu, nu e decât o nouă piatră de încercare pentru grupul de intelectuali care îl adoră și îl promovează. După ce am prezentat în câteva rânduri cartea, cu oarece rețineri, într-un cotidian, cineva a sărit imediat cu acuzații grave, cum că am fost pus să-l rad. Încă e anormal de greu să ieși în discuție măcar valoarea unor monștri culturali în viață. E ușor să contești valoarea în cazul unor cazuri de impostură (Adrian Păunescu, de exemplu). Însă de câte ori intervine în peisaj o carte care poate fi discutată pur și simplu, fără a mai analiza suspiciunile care plutesc asupra autorului, lucrurile se complică. Într-un moment în care ecranele televizoarelor sunt ocupate de Chris Simion, Sabin Bălașa și alții că ei, ar fi necesar un front al «lumii bune culturale». Și atunci, întrebarea e următoarea: continuăm să denunțăm impostorii fără să înaintăm deloc pe tărâmul nuanțelor? Această atitudine culturală feroce ar cam trebui să se încheie. Revenind, jurnalul lui Liiceanu este un succes de casă care nu face decât să confirme o amorțeală a unei bune părți a lumii culturale de la noi. Toată lumea

a încremenit asupra unor valori precum Patapievici, Pleșu, Liiceanu. Când vrei să zici cultură, îi numești pe cei trei și atât. Te-ai achitat de încă o datorie cu mare ușurință. *Ușa interzisă* este o carte de memorialistică bine scrisă, onorabilă, dar în nici un caz un mare eveniment cultural. Conține, în același timp, destule elemente care continuă o mai veche atitudine intelectuală foarte specifică lui Gabriel Liiceanu și unei anumite părți a lumii culturale. O adevărată trambulină a succesului a fost construită de-a lungul anilor pe baza unor evidente ambiguități. O primă ambiguitate care a generat stilul, atitudinea și, de ce nu?, moda «Gabriel Liiceanu» este folosirea distincției *filozofie-literatură*. Nu facem nici filozofie, nu facem nici literatură, ne dezicem tot timpul de amândouă. Gabriel Liiceanu invocă în *Ușa interzisă* o carieră filozofică la care ar fi renunțat. Însă el nu a fost niciodată perceput ca un savant, un filozof, în înțelesul tradițional al cuvântului. A dus o muncă serioasă de traducere la Platon împreună cu o echipă de specialiști demni de tot respectul. Dar nici un alt traducător din echipa respectivă nu s-a simțit, după acest efort, nici mare filozof, nici mare revoltat împotriva filozofiei. Liiceanu a mai scris două eseuri: *Tragicul* (lucrarea de licență) și «tratatul de peratologie» *Despre limită*, singurul care poate fi «suspectat» de «filozofie». În rest, toată «renunțarea» este o amplă construcție retorică. A început cu *Jurnalul de la Păltiniș* – Noica a generat, împotriva voinței sale, ambiguitatea *literatură-filozofie*. O întâlnire a sa cu Liiceanu și Pleșu s-a transformat într-o «întâlnire» plină de subînțelesuri filozofice. Liiceanu metamorfozează întâlnirile cu diverse personalități în noi etape ale unui destin privilegiat. Ele sunt rezumate în *Declarațiile de dragoste* publicate anul trecut: Cioran, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și mulți alții. Concepția lui Gabriel Liiceanu despre literatură este extrem de conservatoare, numai prin simplul fapt că o privește în opoziție cu filozofia: «Pesemne că, din cauza asta, literatura izbutește acolo unde filozofia eșuează. Pentru că literatura nu-și propune să definească, ci doar să ‘descrie’. De aceea, nimic nu rămâne în afara ei, nimic nu-i este străin. Filozofia, în schimb, se auto-îngrădește». Cum spuneam, Păltinișul a însemnat debutul unui anumit stil: patetismul extrem, dar bine controlat stilistic. Un prim element al acestei retorici este tocmai exploatarea ambiguității *literatură/filozofie*. Liiceanu nu și-a demonstrat până acum măsura filozofică prin cărți sau studii care să schimbe fața istoriei filozofiei românești. Dar, întotdeauna, a invocat o părăsire a filozofiei. Vrând-nevrând, rareori a ieșit din interiorul literaturii. El a mizat întotdeauna pe spargerea pactului ficțional. A încercat să transmită mesaje etice, filozofice, politice printr-un stil mult prea marcat literar, stilistic. Și a crezut tot timpul că poate să comunice prin literatură. Retorica sa zgomotoasă, agresivă, a filozofului deranjat de societate, care iese din bibliotecă nervos și începe să facă *apel către lichele*, a prins în mod imprevizibil. Sau poate era de așteptat, dacă ne gândim la gradul de înapoiere al cititorului român. În anii '80 cititorul român era un mare cumpărător de carte, cumpărătorul artificial prin excelență. Cumpăra literatură tocmai pentru a NU citi ficțiune, pentru a căuta rămășițe de realitate, de informație. Așa se

explică și eșecul ficțiunii după '89. Piața a fost și este pentru astfel de cărți, dar scriitorii au cam uitat s-o facă cum trebuie. În felul acesta, întâlnirea dintre un cititor cu așteptări naive și un autor care dorea să comunice realități, și nu povești, a fost perfectă. Raportul discipol/maestru s-a insinuat în procesul lecturii: cititorul român a fost un discipol perpetuu în anii '80 – o atitudine vulnerabilă, care permitea o manipulare perfectă. Sute de mii de oameni neinformați, avizi de «date», s-au trezit în postura de autodidacți și, în același timp, în postura de «discipoli». «Discipolul» sugerează perfect situația omului care, chiar și în calitate de student, trebuie să găsească o porțiță pentru a scăpa de sistem și pentru a învăța lucruri adevărate, sugerează perfect școala clandestină, educația clandestină, de outsider. Erai obligat să fii autodidact, chiar dacă aveai acces la un anumit tip de informație. Ambiguitatea discipol/maestru propusă de Noica («nu se știe cine dă și cine primește») a fost din plin speculată de Liiceanu. Nu se știe cine dă și cine primește, dar e sigur că maestrul se află într-o poziție de superioritate absolută față de discipol. Liiceanu a început, cu Păltinișul, să își contureze concepția despre stratificarea intelectuală. Există niște privilegiați, care au parte de întâlniri extraordinare, care sunt luminați și care, după '89, se vor numi dur «elită». Prima mare calitate a intelectualului Liiceanu a fost aceea de «apropiat al lui Noica». S-ar zice că nu oricine reușea acest lucru, or, acest accident biografic devenise deja o regulă. Se cunosc pelerinaje cauzate de fenomenul Păltiniș. Un filozof cu studii deloc spectaculoase în domeniu, dar care, după maestrul său, promitea mult, a apărut dintr-o dată și a declarat că este filozof foarte serios. Drept urmare, foarte multă lume l-a luat în serios. Așa se întâmplă și acum, în *Ușa interzisă*, în care un filozof obosit își destăinuie angoasele. Care filozof?, ne-am întrebato noi – e deja un mare orgoliu când spui că ai lăsat marea știință deoparte, când această despărțire s-a produs de prea mult timp. O construcție de imagine aplicată cu încăpățănare timp de zeci de ani. Gabriel Liiceanu a făcut o artă din a promova carte profitând de capitalul cultural acumulat. Iarăși, nimeni nu acuză o astfel de inițiativă. E o bună propagandă pentru cultură, dar pare o soluție disperată. Cred că trebuie să ieșim din clișeu «Salvați cultura!». Nu e nimic de salvat. Trebuie doar făcută și promovată profesia. Liiceanu a insistat foarte mult pe acest tip de promoție. El a pozat întotdeauna în victimă, în luptător pentru cultură. În multe cazuri, a apărut justificat pe baricade și a fost de partea «bună» în foarte multe dezbateri. Mulți dintre «fanii» săi au intrat în acest sistem al culturii de rezistență de după '89. Cum se face rezistență? Prin organizarea unui grup. Care e grupul? O abstractă și restrânsă elită? Din cine e alcătuită elita? Nu se știe. Dar este indusă în mod clar impresia că, dacă te afli în jurul lui Liiceanu, nu ești departe de această «sectă» de intelectuali. Un singur reproș am pentru această metodă de promovare: faptul că generează intoleranță în peisajul cultural românesc. Direct sau indirect, intelectualii care se mobilizează uneori justificat pentru diverse atitudini cu implicații politice devin intoleranți față de tot ce este străin de eclezia lor. Gabriel Liiceanu nu face decât să aplice o strategie, lăudabilă sau nu, dar întrebarea este

de ce atât de multă lume culturală îi intră în joc. Pentru că e mult mai greu să dezvolti o valoare decât să o proclami pur și simplu. O astfel de promovare face din «valorile» aruncate pe piață mici busturi, mici bibelouri care se vând sub formă de carte. Când despre cartea recentă a lui H.-R. Patapievici s-a scris negativ, s-a declanșat o suprareacție. Gabriel Liiceanu propune mai mult statui, decât valori. Statuia nu exclude valoarea, dar exclude contestarea, dreptul la îndoială. Despre carte nu sunt multe lucruri de spus. Nu poate fi încadrată nici la categoria «tulburătoare», nici în rândul cărților-document. Este doar jurnalul unei personalități. O schimbare notabilă este calmarea, înmuierea tonului. Un aspect extrem de important este dezvăluirea unei slăbiciuni de ordin psihic, slăbiciune omniprezentă în societatea de astăzi: depresia care necesită un calmant, o pastilă. Acesta este singurul amănunt care face din această carte o producție specială. În rest, găsim multă meditație, câteva întâmplări haioase (gătitul), care fac sarea și piperul, și cam atât. Jurnalul se încheie înainte cu câteva zile de apariția sa în librărie: octombrie 2002. Întâlnim mecanismul simplu al intelectualului care își face singur soclu după câteva reguli nu prea complicate, care încă defilează cu propria-i celebritate și cu întâlnirile sale excepționale, care confiscă fiecare situație și centrează totul în jurul său. Înscenarea propriului succes. Un clișeu de succes, într-o lume care nu prea recunoaște când se plictisește. Un clișeu pe care nu mai obosim odată să-l premiem, să-l ridicăm în slăvi”. □ În *Enciclopedia mondială a cenzurii. Schiță pentru delicii parțiale*, Ștefan Borbély recenzează *Censorship. A World Encyclopedia* (Edited by Derek Jones, Fitzroy Dearborn Publishers, Londra și Chicago, 4 vols., 2001): „*Enciclopedia mondială a cenzurii (Censorship. A World Encyclopedia)* este o operă de sinteză de mare calibru, pe care fiecare dintre noi ar trebui s-o avem, dacă nu pe birou, fiindcă ne-ar strivi spațiul de lucru și pofta de a mai scrie ceva înainte de a o fi citit din scoarță-n scoarță, măcar pe un raft din apropiere pentru a o putea consulta mereu, când simțim nevoia unor informații deosebite, foarte scrupulos elaborate, aduse aproape la zi, adică, în cazul nostru, până în 2001, când ediția este pusă în circulație simultan în Statele Unite și Marea Britanie. Desigur, costul ridicat al celor patru volume, în format mare, însumând aproape 3 000 de pagini – aproape sau peste 250 USD, dacă am înțeles bine –, va năruie orice vis ca ediția să ajungă la intelectualii români nevoiași, însă ar fi bine dacă măcar bibliotecile publice ar achiziționa cartea, dacă nu de altceva, măcar din patriotism, fiindcă enciclopedia listează, în volumul al treilea – criteriul de ordonare fiind cel alfabetic – trei texte de sinteză dedicate practicii cenzurii în patria noastră, la capitolul național România: unul de ansamblu, istoric și tipologic, lucrat de către Adrian Marino, un altul despre restricțiile religioase din România, semnat de către Janice Broun, și un al treilea despre cenzurarea literaturii maghiare din țară noastră, ieșit din tastatura lui George Gömöri, acestora adăugându-li-se, în funcție de ordonarea pe litere, texte separate dedicate Marthei Bibesco (realizat de către Hermina G.B. Anghelescu), lui Constantin Dumitrescu, autorul – aproape necunoscut – al *Cetății totale*, o distopie anticomunistă (Sorin

Antohei), lui Paul Goma (Derek Jones), lui Hasdeu, cu cazul concret al procesului de presă mai întâi, apoi al celui legal propriu-zis, intentat pentru «imoralitatea» *Duducăi Mamuca* (Adrian Marino), și lui Norman Manea (John London). Faptul că editorul întregii lucrări semnează unul dintre textele dedicate literaturii române nu trebuie uitat, fiind de bun augur. Desigur, putem mustăci, spunând că selecția ar fi putut fi mai generoasă, fiindcă, de pildă – pentru a da un singur exemplu major, flagrant, de caz nediscutat –, în enciclopedie figurează inevitabilul motan subversiv Arpagic al Anei Blandiana sau *Marea trăncăneală* a lui Mircea Iorgulescu, dar nu se spune nimic despre cenzurarea literaturii germane din România, ca și cum aceasta n-ar fi existat deloc, ori cel puțin persecuțiile faimoase împotriva Aktionsgruppe Banat puteau fi incluse, ca un capitol separat chiar, de vreme ce în corpul volumului al treilea figurează un text distinct dedicat literaturii maghiare din România. O altă omisiune, pentru care ne putem plânge, este ne-menționarea Monicăi Lovinescu, a lui Virgil Ierunca și a rolului pe care Radio Europa Liberă/ Libertatea l-a jucat la noi în anii totalitarismului. Se prea poate ca editorii să fi crezut că un spațiu mai însemnat le va fi acordat în textul distinct dedicat postului, însă acesta, semnat de către Richard H. Cummings (în volumul al treilea), este unul dintre cele mai slabe din toată enciclopedia. E limpede că el n-ar fi trebuit încredințat unui occidental sec și – în cazul de față – impardonabil de superficial, ci unui estic, pentru care Europa Liberă a însemnat o experiență existențială, sfârșită uneori în interogatorii ale poliției secrete sau chiar la închisoare. Oricum, din acest text am reținut un detaliu foarte important, pe care n-ar trebui să-l uităm, militând vehement, pe linia societății civile și a organismelor intelectuale competente, pentru transpunerea sa în practică: din 29 ianuarie 1991, de la propunerea lui Lennart Meri, pe atunci ministru de Externe al Estoniei, Radio Europa Liberă/ Libertatea figurează pe lista candidaților pentru Premiul Nobel pentru pace. Mulți se înghesuie să primească acest premiu, unii chiar și după ce declanșează câte un război «democratic», însă dacă o instituție ar trebui să-l primească, meritând chiar demonstrații de stradă în Estul Europei în sprijinul candidaturii sale, aceasta este Europa Liberă”.

● [„Revista 22”, nr. 671] Andrei Cornea semnează articolul *Tom și Jerry față cu reacțiunea*: „În ultimul timp, disputele dintre diferitele grupări de intelectuali de la noi – vezi «cazul Patapievici» – seamănă tot mai mult cu filmele de animație cu Tom și Jerry: ne punem reciproc piedici, ne lovim de după colț cu felurite obiecte contondente, ne tragem covorul de sub picioare, ne zvârlim în față cu frișcă, marmeladă și diverse vopsele pentru a ne sluși reciproc; «motanul» ursuz scoate ghearele și fugărește «șoricelul» teribil de impertinent, care răspunde neîntârziat, înțepându-și adversarul cam prea fudul. Diferența dintre noi și cele două celebre personaje este, desigur, în defavoarea noastră: avem considerabil mai puțin haz, ne mișcăm fără grație, suntem antipatici, crispați și, lipsiți cum suntem de blană, urâți. Dar rămâne asemănarea fundamentală: ne alergăm reciproc, fără rost și sens, la nesfârșit, fiecare participant fiind absolut convins

că adevărul este unic, absolut și prezent numai în vârful propriei cozi sau în dosarele propriei reviste sau edituri. Numărul 149-150 din «Observator cultural» dă de înțeles că această fugărire fără sens va mai continua. Mai rău, judecând după articolul lui Petru Romoșan, *O lume kitsch*, s-ar părea că miza ei nu mai e doar alergătura mediatic-culturală – căci disputa cu adevărat de idei oricum a cam ocolit lumea românească –, ci altceva, mai grav, mai tulbure... Tema este funcționarea – natural, defectuoasă – a CNSAS-ului și ideea este că motivul acestei rele funcționări stă în conlucrarea impură – kitsch – a celor două «aripi». Andrei Pleșu mai ales, ca și Mircea Dinescu sunt principalii vinovați: primul e «preatalentat», a devenit un «personaj kitsch», care e tratat condescendent «ca cel mai cunoscut filosof popular (un fel de rapsod fără muzică)». Celălalt poartă ștampila de – Iliescu *dixit* – «profitor al Revoluției». Ambii ar fi prea mediatizați, prea preocupați de propria imagine și «se mai găsesc în CNSAS pentru foloase, iar nu pentru rezultate»; exact ca Gh. Onisoru – crede domnul Romoșan. Ce-l irită de fapt cel mai mult pe autorul articolului respectiv este că cei doi (sau trei) nu demisionează, deși chiar și moralitatea lor presupus dubioasă – faptul că conduc sau colaborează la «Plai cu boi» ar fi o dovada irefutabilă – ar pretinde – crede P. Romoșan – o neîntârziată demisie. Demisie care, desigur, i-ar bucura nespus și pe domnii Onisoru, Buchet, Predescu, SRI, SIE & Co., nu numai pe domnul Romoșan. Articolul combate și în alte situații conexe: cazul Ristea Priboi, unde autorul se războiește, nu atât cu fostul securist, acuzat de muncitorii participanți la revolta de la Brașov din 1987 de a fi fost și torționar, ci mai mult cu istoricul Marius Oprea, care ar fi produs o «cercetare aproximativă», prin care revolta de la Brașov ar fi devenit «o bătălie între bonjuriști și un ofițer de Securitate». Mai intra în colimator și Ana Blandiana, Alianța Civică, Zoe Petre, care ar fi trebuit să-l oprească pe Emil Constantinescu să-și publice volumele de memorii – cum, nu știm, de vreme ce fostul președinte nu mai e de mult minor! În fine – ne spune autorul –, purtăm toți stigmatul kitsch-ului! Ceea ce e scandalos în acest articol este manifesta rea-credință: nu se spune nimic despre faptul că CNSAS, în pofida tuturor eforturilor «grupului Pleșu», a fost împiedicat să obțină arhivele SRI, nimic despre blocarea prin abuz a funcționarii CNSAS de către «grupul Onisoru» prin neprezentare la program, nimic despre manevrele penibile ale subcomisiei parlamentare conduse de senatorul Ion Predescu, nimic despre lunga campanie de discreditare și chiar de discrete amenințări cu Codul Penal la care sunt supuși Pleșu, Dinescu și Patapievică, în calitatea lor de membri ai Colegiului CNSAS, dar și Colegiul însuși, campanie pornită de la «cele mai înalte nivele» și al cărei sens e elementar: a-i determina pe cei trei – ale căror poziții se bucură acum de majoritatea voturilor în Colegiu – ca, scârbiți, demoralizați, fără sprijin în opinia publică, doritori să se ocupe cu alte lucruri, să demisioneze, să «nu mai creeze probleme», să-i lase pe securiștii noștri «patrioți» să-și vadă nestingheriți de afaceri sau să-și cultive grădina în tihnă. În cel mai rău caz – dacă totuși refuză să demisioneze – mai rămâne să se împiedice cu orice preț funcționarea

Colegiului, aplicarea legii și deconspirarea ofițerilor care au făcut poliție politică. De asemenea, e stupefiant că domnul Romoșan a găsit cu cale să facă ironii la adresa lui Marius Oprea, dat acum în judecată de Ristea Priboi, și bineînțeles, nu în calitate de «bonjurist»; dar mă întreb: de ce oare nu cere «organelor» să lămurească chestiunea esențială – dacă nu domnul Priboi i-a bătut pe muncitorii brașoveni, cine a făcut-o? Unde sunt «patrioții»? Căci nu e de crezut că muncitorii s-au torturat singuri! Inacceptabilă în acest articol rămâne mai ales coincidența de poziții și atitudini cu ceea ce spun și fac toți cei care sugerează că au interesul să blocheze sau să frâneze procesul de deconspirare a Securității ca poliție politică, și pentru care grosolănia de limbaj, deriziunea, semănarea de confuzii și blocarea administrativă nu sunt decât metode alternative cu scop unic. Așadar, echivoc, pe alocuri frizând calomnia, bogat în ironii facile, moralizator la adresa celor câțiva intelectuali care, chiar dacă sunt, vai, «post-noicieni», s-au silit totuși să străpungă rezistența înverșunată a «organelor», complezent cu acestea din urma, malaxându-i împreună pe fripturiști și pe combatanți, articolul mimează fals rolul radicalului care nu acceptă compromisuri și asumă maxima «totul sau nimic». E o maximă bună poate în religie, dar dezastruoasă în politică și nu numai, pentru că ea eșuează întotdeauna, dar și fiindcă îl scoate neapărat victorios pe adversar. Să fie Petru Romoșan atât de naiv încât să ignore această consecință inevitabilă? Poate că articolul n-ar fi meritat totuși replica de față, dacă el n-ar fi apărut în «Observator cultural» – fără măcar un șapou explicativ în care redacția să se delimiteze. «Observatorul cultural» este o revistă la care am colaborat și la care țin, în pofida unor divergențe. Nu pot să cred că antipatia lui Ion Bogdan Lefter pentru Andrei Pleșu, H.-R. Patapievici, Gabriel Liiceanu etc. – antipatie care re apare într-un capitol din propriul său articol *2002 spre 2003*, al aceluiași număr – merge atât de departe și a devenit într-aseamenea măsură o idee fixă, încât să-l facă să uite că apărarea CNSAS-ului și lupta pentru denunțarea crimelor fostei Securități trebuie să prevaleze asupra răfuielilor dintre «șoriceii» și «motanii» culturalo-mediatici. Nu pot să cred că nu a observat ignomia confuziilor din *O lume kitsch*, că nu a înțeles miza denigrării și a minimalizării «grupului Pleșu» din CNSAS sau a lui Marius Oprea în contextul «afacerii Priboi», și asta oricât i-ar detesta – întemeiat sau nu, nu are nici o importanță în acest caz – pe unii dintre «post-noicieni». Căci nu mai este vorba de astă dată despre tumbe presau postmoderne, ci despre o bătălie etică, când fugăreala nesfârșită și ghionții reciproci cam fără rost dintre motani și șoriceii s-ar cuveni să înceteze. Altminteri, vom face cunoștință și unii, și ceilalți, cu vătraiul...”

15 ianuarie

• [„Luceafărul”, serie nouă, nr. 1 (585); „Apare săptămânal sub egida Uniunii Scriitorilor. Serie nouă inițiată de Laurențiu Ulici”. „Revista «Luceafărul» este editată de Fundația Luceafărul, cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii și al Cultelor”. Director:

Marius Tupan; colectivul de editare: Marinela Țepuș (redactor); redactori asociați: Horia Gârbea, Daniel Nicolescu, Ioan Es. Pop, Stelian Tăbăraș; 24 de pagini, format A4] Radu Voinescu publică eseu *Eminescu – mit și contestare*.

□ Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *Mateiu Caragiale. Portretul unui dandy român* (2002) de Ion Iovan (*Viața și moartea în fața oglinzii*). □ Romul Munteanu este intervievat de Marius Tupan: „Țin să precizez cu toată fermitatea că n-am avut nici un angajament față de serviciile noastre de informații. Am ales cărțile după gustul și cunoștințele mele și se pare că am ales bine. De altfel, nu cred că existau în Securitate oameni care să mă fi putut învăța carte, fiindcă eu i-am învățat pe aceștia în timpul anilor de studii și unii dintre ei mi-au rămas apropiați. I-am repudiat cu fermitate doar pe aceia care au vrut să mă transforme în surse de informații și să-și facă merite pe baza activității mele. [...] Eu am fost angajat la editură pentru cultura mea de specialitate, evidențiată de rezultatele bune obținute de-a lungul anilor. N-am fost tratat ca un nomenclaturist, ci ca un specialist. Organele de vârf mă supravegheau de la distanță. [...] Eu cred că am rezistat două decenii în această funcție datorită competenței cu care am condus editura, concretizată în atâtea cărți bune de care se vorbește și astăzi” („*Nu sunt singurul rămas în afara porților Academiei*”). □ Bogdan Ghiu publică eseu *Epoca „biotech”*.

● **[„România literară”, nr. 2]** Nicolae Manolescu semnează editorialul *Editarea lui Eminescu: un exemplu*, în care comentează două variante ale sonetului postum *Stau în cerdacul tău...* □ În *Ochelarii de cal ai istoriei*, Tudorel Urian recenzează volumul Monicăi Lovinescu *Diagonale*: „Monica Lovinescu are detașarea și luciditatea necesare pentru a sesiza modul în care se așază accentele în marile dezbateri istorice și ideologice din România. În felul acesta ea poate intui interesele și oamenii care profită de pe urma acestora. Eseista observă cu luciditate fenomenul de rescriere selectivă a istoriei. Scopul acestuia este aruncarea opoziției publice asupra scriitorilor cu eventuale simpatii de dreapta, dar și ștergerea cu buretele a oricăror urme care să trădeze colaborarea altora cu regimul comunist. Nu știu dacă la nivelul României s-a făcut o statistică neagră a victimelor celor două totalitarisme ale secolului XX (fascism și comunism), dar este sigur că politiciile de exterminare a unei întregi generații intelectuale (anii '50) cu greu i s-ar putea găsi un echivalent în ale crimei, în istoria noastră mai veche sau mai recentă. Or, observă Monica Lovinescu – cu siguranță nu este singura –, de mai bine de zece ani se face un tapaj imens în jurul simpatiilor gardiste ale lui Mircea Eliade și Emil Cioran (mai nou, culmea tupeului, în această afacere urât mirositoare a fost introdus și numele unui antifascist notoriu (e drept, și anticomunist, la fel de notoriu), Eugène Ionesco (vezi cartea Alexandrei Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Cioran. L'Oubli du fascisme*), în vreme ce nimeni nu suflă o vorbă despre textele de proslăvire a regimului comunist de către scriitori la fel de importanți: Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, George Călinescu. Discuția despre culpa morală a unora și a altora

poate merge chiar mai departe. Este cunoscut faptul că, cel puțin la începuturile sale, Mișcarea Legionară a parcurs o fază idealistă, scopul ei declarat fiind revigorarea morală a societății românești. Ea a îmbrăcat forme violente după executarea lui Corneliu Zelea Codreanu, totul culminând cu rebeliunea legionară și cu barbara asasinare a istoricului Nicolae Iorga (asasinarea profesorului Iorga a stârnit un cutremur în conștiințele «inocenților» Mișcării, așa cum mărturisește Theodor Cazaban în cartea sa *Captiv în lumea liberă*, Editura Echinox, 2002). Or, textele lui Cioran și Eliade sunt anterioare acestei perioade. Ei nu aveau să știe în momentul în care și-au scris textele cum avea să evolueze Mișcarea Legionară. În plus, Cioran nu a fost niciodată un adept fanatic al legionarilor”.

□ Gabriel Dimisianu semnează articolul *Considerații finale*: „Cititorii poate au urmărit seria de articole pe care acum o închei, după ce am examinat câteva opere epice care aparțin primilor trei ani postbelici. Le reamintesc: *Blocada* de Pavel Chihaia, *Frunzele nu mai sunt aceleași* de Mihail Villara, *Ferestrele zidite* de Alexandru Vona, *Moartea cotidiană* de Dinu Pillat, *Trubendal* de Virgiliu Monda, *Oameni și umbre* de Oscar Lemnar, *Revolte* de Felix Aderca, *Zilele nu se întorc niciodată* de Sorana Gurian, *Euridice* de Petru Dumitriu, *Întâlnirea din Pământuri* de Marin Preda. Readucerea lor în atenție s-a vrut înscrisă în acțiunea mai largă de revizuire în care critica noastră se găsește angrenată. Revizuirile au și alt rost decât numai acela de a disloca ierarhii, de a detrona prestigii false ori uzate de o prea lungă invocare. Dislocările, detronările constituie, firește, aspectul cel mai spectaculos al revizuirilor, dar acestea nu pot fi reduse la atât. Revizuirile critice re-descoperă și re-construiesc, operațiuni la fel de necesare ca detronările, chiar dacă mai puțin spectaculoase sau deloc. Există valori autentice împinse în cotloane obscure ale istoriei literare, a căror scoatere la lumină și reactivare trebuie să se numere, de asemeni, printre obiectivele revizuirilor. Iar acțiunea de redescoperire este nevoie să fie extinsă, câteodată, de la autori și opere la perioade întregi de creație, puțin sau rău cunoscute în aspectele lor definitorii. Astfel îmi pare că este și aceasta de care m-am ocupat, urmărindu-i reflexele în câteva cărți de proză pe care le-am supus analizei critice. Le-am verificat rezistența estetică trecându-le prin proba celei «de-a doua lecturi», cum și-a propus să procedeze cu toată literatura postbelică Alex. Ștefănescu, confratele nostru mai dinamic. Ajuns aici, câteva considerații globale (și finale) asupra momentului literar 1945-1948 mi se pare că se impun. Înainte de 1989, când se întocmeau, mai ales la aniversări, retrospective-bilanț, reevaluări ale drumului parcurs de literatura română postbelică (literatura «de după Eliberare»), se trecea repede peste primii trei ani, dacă nu erau lăsați cu totul deoparte. O amputare a începuturilor care își avea explicațiile ei. Mulți scriitori activi în acel interval dispăruseră ulterior din viața literară și publică, unii pentru că luaseră drumul exilului, alții pe acela al închisorilor comuniste, alții, în fine, pentru că se retrăseseră voluntar la marginea lumii sociale, incapabili (sau nevoind) să se adapteze «vremurilor în schimbare», astfel cum ele se profilau la începutul anului de răspântie 1948. Mai târziu, în anii dezghețului

ideologic relativ, unora dintre «dispăruți» li s-a îngăduit să revină în literatură (nu și exilaților), unora chiar li s-au republicat scrierile din tinerețe, cele apărute îndată după război, dar fapt este că intervalul literar 1945-1948 se înfățișa în continuare cu destule goluri. Și cum să definești acel moment de creație fără să te poți raporta, dintre prozatori, la Mihail Villara, la Alexandru Vona, la Sorana Gurian, la Pavel Chihai, la Petru Dumitriu? Exponenți ai exilului, mai toți aceștia, într-o împrejurare sau alta, mai sonor sau mai în surdină, formulară critici la adresa situației din țară și de aici anatimizarea, interzicerea. Abia după 1990 acești scriitori prohibiți, dintre care, de altfel, doar câțiva mai erau în viață, au reintrat în circuitul literar din țară, bucurându-se de reeditări ale unor opere ca și necunoscute generațiilor noi. Doar Sorana Gurian, dacă nu mă înșel, a constituit o excepție, romanul ei *Zilele nu se întorc niciodată* necunoscând altă ediție după aceea din 1946. Oricum, discutarea dezinhibată, și avizată, a momentului literar 1945-1948 a devenit posibilă. Până în prezent nu avem o cercetare de tip monografic a segmentului acesta de epocă, dar există lucrări cu deschidere mai amplă, de aspect mai ales istorico-politic, care îl include. Una singură, după cât știu, își fixează cam aceleași borne în timp, adunând mărturii ale presei dintre 24 august 1944 și 30 decembrie 1947, completate cu capitole de «cronică mărunță». Mă refer la cartea prozatorului Ioan Lăcustă (scrisă în calitate de istoric): *41 de luni care au schimbat România* (Ed. Viitorul Românesc, 1999). Am consultat-o cu mult folos. La fel *Subteranele memoriei* de Vasile Igna (Ed. Universal Dalsi, 2001) sau *Sub zodia proletcultismului* de M. Nițescu (Ed. Humanitas, 1995), aceasta fiind o lucrare de sertar, redactată de autor în 1979, în deplină libertate de conștiință, parcă fără gând să o publice deși încercări a făcut. A apărut postum. Este și ea consultabilă, dincolo de accentele de pamflet, pentru anii de început ai literaturii postbelice. Dar, cum spunea, aceste cercetări, chiar și aceea a lui M. Nițescu, sunt interesate precumpănitor de fenomenul politico-ideologico-social și abia apoi de evoluțiile din sfera literarului propriu-zis. Ceea ce caracterizează, poate în primul rând, momentul 1945-1948 este imensa compresie. Nu știu să mai fi existat o fâșie atât de îngustă de timp istoric (trei ani!) în al cărei cuprins să se consume atâtea complicate și vaste procese, în care să se manifeste concomitent atâtea impulsuri divergente, în care sentimentul realcătuirii unei lumi și al reînfripării normalității să coexiste atât de strâns cu sentimentul dezintegrării inevitabile și al anormalului instalat definitiv”. □ Rodica Zafiu semnează articolul *Purismul și turcismele*: „Purismele românești latinizante sunt în genere descrise prin ostilitatea lor globală față de străinismele sau barbarismele care au corupt omogenitatea originară, latină, a limbii. Merită însă analizat mai în detaliu discursul purist – argumentele teoreticienilor sau comentariile diletanților –, pentru a vedea care au fost țintele principale ale polemicii. Influențele străine nu sunt judecate toate la fel: diferențele sunt normale, în măsura în care intră în joc vechimea lor și gradul de asimilare; dar de fapt contează mai ales ponderea cantitativă, valoarea simbolică, poate chiar resentimentele politice ale

momentului. Slavonismele par a constitui obstacolul principal: prin cantitate, înrădăcinare, autoritate culturală și religioasă, asociere cu alfabetul chirilic și deci cu disputele ortografice; grecismele sunt purtătoare de prestigiu și modă culturală, maghiarismele și germanismele apar mai ales ca «provincialisme». În diatribele contra barbarismelor, turcismele sunt doar pomenite, în enumerări, de obicei în asociere cu grecismele. Se poate observa că, în comparație cu alte purisme lingvistice manifestate în spațiul balcanic, cele românești nu identifică în turcisme un obiect de ostilitate politico-ideologică. P.V. Haneș (în *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*) amintea că «grecii înlăturau din dicționarele lor, tot în secolul al XVIII-lea, orice cuvânt slav ori turcesc. Cele din urmă în special aduceau aminte supremația otomană, de tristă memorie pentru nobila națiune elenă; și ce era mai firesc decât să le înlături, dacă, după ideile vremii, ele însemnau înjosire?». Pentru română, absența unei asemenea înverșunări are mai multe posibile explicații. În primul rând, desigur, conta faptul că influența turcă nu este dintre cele mai importante; în comparație cu cea slavă, mai ales, ea apare ca limitată, marginală; în epoca disputelor puriste, era resimțită în mod mult mai acut prezența influenței lingvistice neogrecești, favorizate de domniile fanariote. Cel mai important e însă faptul că turcismele nu apar ca un pericol pentru lexicul cult românesc. Elementele de origine turcă sunt fie vechi (unele probabil cumane) și perfect asimilate (*dușman*, *musafir*, mioriticul *cioban*), adesea intrate în uzul popular (*odaie*, *cișmea*, *dușumea*), fie clar marcate – caz în care folosirea lor nu e automată, ci denotă intenții stilistice: evocă un aer de epocă, nuanțe depreciative, comice etc. (*matrapazlic*, *bucluc*, *alișveriş*, *tulum-bagibaşa*). Turcismele nu amenință deci stilul înalt, filosofic, eseistic, limbajul culturii și al științei, limbajul religios; sunt legate doar de viața cotidiană – cea mai puțin importantă pentru cultivatorii limbii naționale. Trăsăturile acestea au fost expuse cu claritate de Lazăr Șăineanu și reluate apoi de mulți, în forme mai mult sau mai puțin simplificate: «noțiunile rele sau neplăcute covârșesc... pe cele bune»; «cele bune sunt de ordine mai mult materiale»; «mai toate aceste noțiuni posed între accepțiunile lor și câte o nuanță ironică (cf. *berechet*) ce le face improprii pentru dicțiunea înaltă și solemnă» (*Influența orientală asupra limbei și culturei române*, 1900). Turcismele pot fi așadar ușor «ținute sub control». □

Sub genericul *Anul Caragiale*, V. Mândra scrie pe tema *Înfernul canicular*: „La o privire mai atentă este ușor de observat că cea mai mare parte a scrierilor lui Caragiale (toate compozițiile dramatice și – într-o mare măsură – narațiunile comice în proză) își desfășoară acțiunea în timpul celor două anotimpuri însoțite: primăvara și vara. Cu puține excepții, frigul iernii ca și intemperiiile toamnei pătrund arareori în cronica populației caragialiene. Indivizii universului moftologic se mișcă preferențial în lumina crudă a zilei, circulă pe jos sau în birje cu coviltirul strâns, nu prea cunosc presiunea înghețului și nici lunecuşul zăpezii. Avem de-a face cu o perspectivă intens solară, însoțită de corolarul căldurii enorme împinse până la caniculă”.

1-15 ianuarie

• [„Tribuna”, serie nouă, anul II, nr. 8; „Revistă de cultură. Apare sub egida Consiliului Județean Cluj. Revista apare bilunar, cu sprijinul Fundației Culturale Române (Centrul de Studii Transilvane) și a Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Cultural Național”. Redactor-șef: Maxim Danciu; secretar tehnic de redacție: Ovidiu Petca; redactori: Ion Mureșan, Diana Adamek, Ion Cristofor (redactori asociați); componența redacției suferă pe parcursul anului unele modificări: vor apărea ca redactori Ioan-Pavel Azap, Claudiu Groza, Ștefan Manasia, Oana Pughineanu, Nicolae Sucală-Cuc, Aurica Tothăzan; 24 de pagini, format A4] Ștefan Manasia scrie despre volumul de poezie *Seara artificierului* (2000) de Rareș Moldovan: „[...] scrisul lui Rareș Moldovan dovedește o maturitate puțin obișnuită, aproape fiecare poem meritând să figureze într-o antologie a tinerilor poeți români de azi, explorând zone pe care congenerii – din stânjeneală? din nepricepere? din incultură? – le ocolesc. Apariția, în 2000, a volumului *Seara artificierului* îmi confirmă nașterea unei noi sensibilități literare la Cluj, menite să doboare câteva prejudecăți: în primul rând, tinerii scriitori clujeni nu mai așteaptă binecuvântarea papilor literari de la «Centru», nu mai copiază etichete ce nu li se potrivesc, iar în al doilea rând au terminat-o cu răcoarea gravă a «neoexpresionismului»” („*Oceanul ciuruit*”).

17-23 ianuarie

• [„Dilema”, anul XI, nr. 512] La tema numărului, „Idolii zilei”, Mircea Cărtărescu răspunde: „Cine sunt, azi, idolii culturii românești? [...] Pentru oamenii tineri, scriitorii, filosofii sau oamenii de știință nu sunt vedete. Cel puțin până nu ajung să aibă pletele cărunte zbârlite, să scrie pe tablă $E=mc^2$ și să scoată limba din răspuțeri. Am întâlnit foarte rar inși care să-și fi făcut un idol dintr-un scriitor. Când eram adolescent și mergeam la cenaclul liceului «Cantemir» am cunoscut acolo o faună ciudată și interesantă: genaloizi de toate felurile care n-au mai făcut, apoi, niciodată literatură. Între ei era un oarecare Paul, care de-atunci mi-a mai ieșit în cale, din timp în timp, până azi. E mereu ceva pe undeva în zone culturale atipice, «underground». Pe atunci era marxist înfocat (ați fi crezut că existau marxiști sinceri în anii '70 la noi? Uite că existau, chiar printre puști) și avea o mare pasiune, un fel de monomanie de fapt. Era un fan Matei Călinescu. Dar un fan cu năbădăi, cum numai Beatles-ii trebuie să fi avut. Știa *Zacharias Lichter* pe de rost, și nu numai atât: pentru el *Zacharias Lichter* era o scriptură, se identificase cu personajul, mergea ca el, perora ca el... [...] Dincolo de *Zacharias Lichter* nu prea-l interesa literatura. Nu-nțeleg cum Dumnezeu îi căzuse romanul lui Matei Călinescu în mâini. Poate ca-n faimoasa scriere SF unde urmașii decăzuți ai unei civilizații dispărute se-nchinau la o «scriptură» ce nu era de fapt decât un cont de bancă al unuia, Leibowicz, dacă mai țin bine minte... De cele mai multe ori, cred, idolatria în cultură se bazează pe o astfel de neînțelegere. Eu însumi, mi-e rușine s-o recunosc, am fost în adolescență absorbit cu totul de o carte (de

ce ea și nu alta, habar n-am), și anume de *Doctor Faustus* a lui Thomas Mann, pe care o înțelesesem ca pe o apologie a «genialului» compozitor Adrian Leverkühn, devenit, peste vreo doi ani, idolul meu absolut. Abia așteptam (vai, am așteptat în zadar...) să vină Diavolul și la mine pentru cunoscutul pact. N-am fost atunci sensibil nici la avertismentele bătrânului și bunului Serenus Zeitblom, nici la ironia lui Thomas Mann. Cred că același lucru se-ntâmplă azi și cu adularea lui Cioran de către adolescenți, de exemplu. Nu vreau să zic că oricare dintre acești autori nu merită admirat, ci doar că, spre deosebire de admirație, idolatrizarea în cultură are ceva specios și imatur. Este motivul pentru care îmi repugnă ceremoniile misticoide în jurul vreunui autor, grupurile de adulatori, miturile găunoase, casele memoriale, volumele omagiale, statuile, oricâtă importanță «socială» ar avea ele. Iubirea pentru un scriitor e pentru mine ceva intim, și nu public” (*Too much monkey business*). Între alții, mai scriu despre „idolii zilei” Teodor Baconsky (*Despre utilitatea idolilor*), Paul Cernat (*Baștanul și star-ul*), Claude Karnoouh (*Sic transit gloria mundi!*: „Michael Jackson, Gérard Depardieu, Sharon Stone, Zinedine Zidane, Ronaldo, Hagi, Ilie Năstase, Nadia Comăneci, ziariști de «renume», «filozofi» mediatici și încă atâția... Epoca noastră, a modernității tardive, nu duce lipsă de staruri și de idoli. Dimpotrivă, e dominată de ei, e o inflație de idoli ai mulțimilor, de idoli culturali, idoli ai *showbiz*-ului, idoli sportivi, ansamblu corespunzător abundenței generale de mărfuri. Oricare ar fi însușirile tuturor acestor figuri celebre, omagiate de societatea de masă (cinema, *show business* și sport), nimeni nu poate pretinde că onorariile lor au vreo legătură cu talentul lor real. Dacă această legătură ar exista, de ce să nu fie adulați de mase oamenii de știință talentați, uneori geniali, persoane prestigioase, doar ei transformă lumea creând noul. Orice progres al cunoașterii, practic sau teoretic, are adeseori un efect determinant asupra vieții oamenilor. Oricare ar fi predispozițiile, talentele și *last but not least*, configurația dorsală a doamnei Nicole Kidman, sunt uimit de câte ori văd că e primită cu onoruri mai mari decât cele ale prințeselor din urmă cu două sute de ani. Remunerația idolilor n-are nici o legătură cu cea a unui muritor obișnuit pentru că ei mobilizează conștiința maselor, nu-i lasă să se gândească la ceea ce e esențial, în special la mizeria spirituală a propriei lor vieți. Idolii sunt obiecte (uneori subiecții) unor adevărate spectacole politice și economice, instrumente ale mobilizării prin fascinație și cupiditate. Prin fascinație, când se arată tot timpul luxul inaccesibil în care se scaldă aceste staruri, chiar când pentru a se înfrăți cu poporul poartă blugi croiți de marii creatori de modă; prin cupiditate când se creează iluzia că această viață mondenă de lux e la îndemână și dacă ne scapă e pentru că n-am avut noroc... Totul e redus la psihologie și la aventura individului... În secolul al XX-lea, idolii maselor sunt din ce în ce mai integrați «democratic» în jocul politic al statului, ca instrument de propagandă. Spectacolul dat pentru promovarea împrumuturilor de război, teatru în fața trupelor pentru a le susține moralul. La unii, e campania anticomunistă cu Maccarthys, la sovietici și aliații lor europeni, campanie anti-imperialistă cu

Montand și Signoret; șansonetiști la sărbătoarea ziarului «L'Humanité», alții în campania prezidențială a lui Chirac, unii cântă cu Le Pen, în alte părți cu Clinton sau cu Reagan etc... Aura starurilor servește de cauciuc legitimării politice... și politica le asigură promoția. Să observăm, totuși, că se petrece o abatere de la principiul egalității democratice, pentru că nu ni se spune de ce un talent specific e îndreptățit să formuleze opinii politice mai întemeiate decât cele ale cetățeanului anonim? Un om, un vot, spune principiul fundamental al democrației... Se pare că statele moderne au uitat această regulă. Mai mult, starul nu e doar un instrument în *doxa* politică a momentului (unde apar și unele răsturnări care îl lasă pe cetățeanul obișnuit perplex, dacă nu dezorientat), ci și un vector economic... Starul alimentează ziarele zise «populare» sau tabloide, săptămânalele unde se oferă nu doar detaliile vieții lui particulare, adevărate sau mincinoase, dar imaginea și numele său sunt tot atâtea panouri publicitare pentru orice produs... starul poartă marca obiectelor, slujește la vânzarea lor, vânzându-se pe sine. Marea înșelătorie este credința că starul e liber, de fapt el nu are nici un fel de autonomie și discursurile lui publice sunt alcătuite din sugestiile consilierilor de marketing de la casa de discuri, ale producătorului sau ale agentului și aprobate în consecință. Când Emmanuelle Béart a manifestat alături de imigranții clandestini și fotografia o arăta așa cum e, fără machiaj și haine de marcă, cu un copil negru în brațe, producătorul de parfum Guerlain i-a denunțat contractul, pentru că acolo se prevedea că ea nu avea voie să apară în public dacă nu se machia conform criteriilor stabilite de Guerlain. Idolii trebuie mereu înnoiți, multiplicați, pentru că identitatea mărfurilor culturale se diversifică și se multiplică, iar consumul diverselor categorii sociale și demografice trebuie stimulat: toți consumatori, toți fani. De aceea un actor de renume, cum e Paul Newman, care nu face publicitate e considerat un personaj ieșit din comun, extraordinar, venit de pe altă planetă. Idolii modernității tardive, spre deosebire de zeii antici, de eroi, de sfinți, de marii războinici, de filantropi sau de poeți, nu sunt decât figuri efemere care își epuizează aura o dată cu mărfurile consumate. Obsedați de modă și de corectitudinea politică, ei trebuie să se conformeze așteptărilor. În definitiv, dacă încă din Evul Mediu până la sfârșitul epocii clasice, artistul nu a fost decât o slugă la ordinele prințului, trebuie să recunoaștem că idolul modern, deși mai bine asigurat din punct de vedere financiar, este tot o slugă. Doar stăpânul s-a schimbat, pe atunci era aristocratul, demnitarul Bisericii, burghezul orășean, acum e politica corectă a democrației de masă și a pieței. Îi rămâne doar libertatea de a se retrage în plină glorie. De aceea măreția Gretei Garbo va fi eternă, ea a părăsit scena în plină glorie pentru durata gloriei postume...”). □ Daniel Dăianu recenzază *Societatea sincretică: 1980* de Felipe García Casals (Pavel Câmpeanu) (*O critică marxistă românească a stalinismului*).

21 ianuarie

• [„**Observator cultural**”, nr. 152] William Totok publică studiul *Mistificări și falsificări. Contrareacții la Ordonanță*, prefațat de precizarea „Textul de față face parte dintr-un studiu, în curs de finalizare, dedicat extremismului de dreapta și revizionismului din România postcomunistă. Alte fragmente au apărut în «Observator cultural» Nr. 74-77/ 2001 (*Antonescu sacrificat pe altarul diplomației*) și Nr. 115/ 2002 (*O nouă dimensiune a revizionismului din România*), precum și în ultimele trei numere ale revistei bi-anuale germane «Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik»: „Publicarea Ordonanței de urgență (Nr. 31/ 2002) privind «interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii» a fost primită cu o destul de mare reținere, mai ales de către anumite persoane care, în trecut, nu și-au ascuns simpatiile față de Antonescu. Dacă printre contestatarii Ordonanței s-au aflat, la început, naționaliști cunoscuți pentru sentimentele lor nostalgice legate de regimul antonescian, ca Adrian Păunescu (PSD), Mircea Ionescu Quintus (PNL) sau Corneliu Vadim Tudor (PRM), dezbaterea publică ce a urmat s-a deplasat oarecum spre spectrul politic național radical, care a lansat cu acest prilej atacuri furibunde împotriva guvernului. Reprezentanții Partidului Liberal și Social-Democrat s-au supus, în ultimă instanță, disciplinei de partid, retrăgându-și criticile în urma unor presiuni făcute în numele unor raționamente pragmatice și de imagine. Aceste raționamente au la bază voința și ambiția Guvernului de a facilita intrarea României în NATO. Pentru a convinge opinia publică de necesitatea politică a aplicării Ordonanței, s-a invocat faptul că România nu va putea adera la NATO «cu Antonescu pe steag», fiindcă acesta este vinovat de crime împotriva umanității, de deportarea și distrugerea evreilor români, de participarea alături de Hitler la războiul împotriva Uniunii Sovietice și, implicit, împotriva puterilor aliate. În primele săptămâni după publicarea Ordonanței au fost îndepărtate busturile lui Antonescu ridicate la Piatra Neamț, Lețcani și Slobozia, de pildă, pe când cel din București fusese doar acoperit cu o pânză. Celor mai multe străzi care primiseră numele lui Antonescu nu li s-au schimbat, însă, denumirea. Astfel, la Oradea, Consiliul municipal s-a pronunțat la începutul lui iunie împotriva schimbării numelui de Bulevard Mareșal Antonescu, iar la Timișoara, inscripțiile străzii care poartă numele fostului dictator nu au fost îndepărtate nici la 4 luni după emiterea Ordonanței. Într-o cuvântare rostită de ambasadorul american la București, acesta a subliniat, într-o formă cât se poate de limpede, că aderarea României la NATO va fi posibilă numai dacă, în ceea ce privește rezolvarea problemei neofascismului și a cultului lui Antonescu, autoritățile vor adopta o linie politică în conformitate cu principiile și valorile occidentale. Ideea a fost subliniată și la reuniunea țărilor răsăritene candidate, care s-a desfășurat în iulie 2002 la Riga, unde s-a precizat că numai o reconsiderare reală a trecutului fascist reprezintă o premiză pentru primirea unor țări ca Slovacia, Lituania,

Letonia și România. Cu prilejul deschiderii cursului de Istorie a Holocaustului – organizat de Colegiul Național de Apărare, ținut de Radu Ioanid de la Muzeul Holocaustului din Washington – ambasadorul a spus că «nu doar Mareșalul Antonescu, prin deciziile sale, sau Garda de Fier, prin acțiunile sale, sunt responsabili de ce s-a întâmplat, ci și cetățenii care au sprijinit acele evenimente, în mod deschis sau prin tăcerea lor, în timp ce alții au spus *nu* acestei uri, cu riscul de a-și pierde viața. Dacă greșelile din trecut vor fi înțelese, România și SUA pot lua împreună decizii corecte pentru un viitor mai bun». Potrivit lui Ioanid, cursul are o valoare simbolică și cognitivă, existând implicații istorice și contemporane, deși, în ceea ce privește relațiile interetnice, în România mai există, încă, multe probleme – ceea ce se desprinde și dintr-un sondaj realizat în anul 2001. Din acest sondaj rezultă că 20% dintre români nu ar dori să aibă un vecin evreu, iar 63% nu ar dori vecini țigani. Totodată, sondajul atestă existența unor sentimente ostile față de homosexuali, ca și tendința de instigare la extremism și ură interetnică. Cea mai bună dovadă a veridicității acestui sondaj o constituie câteva incidente rasiste petrecute la București în timpul unor meciuri de fotbal. Astfel, la un meci al echipei Dinamo, suporterii au strigat lozinci («Fugiți, că vine Antonescu!») îndreptate împotriva rapidiștilor (considerați rromi) și au desfășurat un imens portret al lui Antonescu. Incidentul a fost minimalizat de către înalți reprezentanți ai Ministerului de Interne, deși nu era unul izolat – suporterii dinamoviști arboraseră deja la un meci, în 1999, o pancartă pe care se putea citi sloganul: «Un milion de ciori – o singură soluție – Antonescu». Într-un incident similar a fost implicat și un grup format din aproximativ 200 de suporterii echipei de fotbal Steaua; aceștia au scandat de asemenea lozinci rasiste («Afară cu țiganii din România! Ciorile, Ciorile!») și au agresat mai mulți membri ai etniei rromilor, pe strada Buzzești din Capitală, în fața sediului Centrului Romani Criss. La acestea se adaugă și profanările unor sinagogi sau cimitire evreiești, de pildă la Timisoara sau Fălticeni (unde necunoscuți au scris pe pereți, cu vopsea neagră, mesaje antisemite de tipul «Heil Führer, Moarte și Gazare Evreilor, Heil Hitler» și au inscripționat semnul zvasticii, precum și semnătura FLAS – Frontul de lupta antisemită). Lozinci similare se pot vedea în numeroase alte orașe românești, iar autoritățile dau dovadă de pasivitate, nu iau măsurile necesare nici pentru a identifica făptașii, nici pentru a îndepărta urmele inscripțiilor fasciste. Pe zidurile unei clădiri de pe Calea Moșilor din București, necunoscuți au desenat zvastici și steaua lui David și au scris, în limba germană, lozinca «Juden raus!» («Evreii afară!»), imitând până și grafia folosită cândva de naziști. La aceasta se adaugă câteva sloganuri de proslăvire a lui Antonescu și defăimări la adresa rromilor. Zvastici și lozinci rasiste se pot întâlni și pe diversele clădiri din Timișoara, inclusiv pe zidurile universității. În octombrie 2002, Liga Pro Europa și-a exprimat deschis «indignarea și îngrijorarea» față de astfel de manifestări, după ce pe fațada Teatrului Evreiesc din București și pe mai multe case din Cluj «au apărut sloganuri naziste de o virulentă extremă». «Aceste incidente constituie

un ultim avertisment pentru autorități să ia în serios și să aplice legile de combatere a extremismului în toate formele sale, întreprinzând măsurile necesare pentru ca instituțiile înființate în acest scop să funcționeze în mod real. Dezavuăm atitudinea demnitarilor care practică strategia duplicității, având două discursuri paralele, unul bun pentru export, altul pentru uz intern, tolerant cu intoleranță», se afirmă textual în declarația Ligii [...]. Dezbateră declanșată de Ordonanța Guvernului s-a axat, în primul rând, pe negarea faptului că în România ar fi existat Holocaust. Încercând să atenueze discursul ambasadorului american, prim-ministrul Năstase și președintele Iliescu au susținut că nu se poate vorbi despre o culpabilizare colectivă a poporului român. «Există unii care încearcă să stabilească culpabilizarea poporului român, însă, dacă au existat responsabilități, acestea trebuie fixate clar pentru unele dintre acțiunile din perioada celui de-al doilea război, și atunci ele trebuie puse pe seama conducătorilor și guvernelor din acea vreme». «În istorie au existat situații de acest fel mult mai grave», a continuat Năstase. «Nimeni nu a încercat vreodată să culpabilizeze pentru astfel de situații poporul german, poporul rus, american sau orice alt popor». Susținând ideea că «românii nu au fost și nu sunt antisemiți», Ion Iliescu și-a exprimat părerea că Antonescu a făcut «și lucruri pozitive», dar este responsabil pentru lupta alături de Germania. Declarațiile critice la adresa regimului Antonescu reflectă, pe de altă parte, și tendința simplificării istoriei prin concesii făcute celor care impulsionează cultul ex-dictatorului, recunoscând că fostul aliat al lui Hitler a făcut și lucruri bune. O idee similară a fost emisă deseori și în Germania, când anumite cercuri și-au exprimat, de pildă, admirația pentru autostrăzile construite în timpul dictaturii naziste sau pentru lichidarea șomajului, care în perioada 1918-1933 a paralizat tânăra democrație a Republicii de la Weimar. Prețul acestor «realizări» (care pot fi înfăptuite, se înțelege, doar într-un sistem dictatorial!) este trecut, însă, sub tăcere. Recunoașterea unor realități amare ca adevăr este, pentru mulți politicieni români, un exercițiu de gimnastică mentală îndreptat exclusiv în direcția intereselor de stat, mai exact în direcția perspectivelor de integrare atlantică. În opinia ministrului Culturii și al Cultelor, Antonescu «a fost un personaj tragic al istoriei românești, a fost, fără îndoială, un om care, ca militar, făcuse planuri, își va fi avut meritele sale, dar a fost aliatul lui Hitler, a fost, până la urmă, după legislația internațională, și subliniez acest lucru, a fost un criminal de război.» «În România nu a avut loc Holocaust, însă România a participat la Holocaust prin guvernarea Antonescu, în spațiile acelea care erau în administrație temporară românească», a mai adăugat ministrul. Pentru mai mulți publiciști ale căror opinii național-conservatoare sunt de notorietate, emiterea Ordonanței a fost un pretext binevenit pentru a reîncălzi dezbateră, niciodată încheiată, privitoare la echivalența Holocaust–Gulag. Astfel, ziarul «România liberă» califică Ordonanța drept un «puseu prodemocratic, aparent lăudabil», adăugând insinuantă întrebare obsesivă («naturală»): «Cum rămâne cu extremismul de stânga? Oare comunismul e mai puțin culpabil în fața istoriei decât fascismul ori nazismul? Oare a făcut mai

puține victime?». Ziarul reia cam toate argumentele vehiculate după apariția *Cărții negre a comunismului*, susținând că prin această Ordonanță s-ar intenționa sancționarea exclusiv a unei jumătăți de nedreptate, săvârșind astfel «o altă nedreptate», prin încurajarea și «continuarea fărădelegii pe care o tolerezi». «Cu atât mai gravă e împrejurarea la care ne referim cu cât, în timp ce amintirea extremei drepte începe să se piardă la orizontul trecutului, regimul comunist se află în imediata noastră apropiere, peste gardul istoriei cum ar veni, un gard șubred care nu-l desparte de perioada ‘democratică’ decât în chip ‘foarte aproximativ’». Ignorând faptul că spațiul public românesc nu este împânzit de simboluri comuniste, ci de emblemele unor simpatizanți ai unor grupări extremiste de dreapta, ziarul mai susține că «interdicția zvasticii nici nu e o noutate, ci doar un oportunist recurs la un laitmotiv comunist, cu scopul de a împopoțona actuala guvernare cu o trăsătură ‘pozitivă’, doar-doar vor fi mai ușor seduși oficialii NATO și UE». Într-un mod aproape similar se exprimă și autorul *Actului de protest* publicat în gazeta electronică «Pagina României Naționaliste»: «Această Ordonanță denotă, totodată, incapacitatea guvernanților de a se debarasa de concepțiile comuniste și de psihoza antifascistă, ca și cum România ar fi asaltată de fasciști și nu ar fi trăit, jumătate de veac, sub un regim comunist opresiv. Astfel, guvernul vine astăzi și interzice arborarea zvasticii, dar nu și a secerii și ciocanului, sub dictatura cărora România a pățit zeci de ani și care condamnă și astăzi românismul în teritoriile de peste Prut». Într-un comunicat al Asociației Foștilor Deținuți Politici din România (AFDPR), se formulează aceeași idee, tributară logicii echivalențelor: «Consiliul Național Director își exprimă profunda nemulțumire că, în timp ce s-au elaborat ordonanțe și legi prin care sunt pedepsite negarea Holocaustului nazist, folosirea inscripțiilor de tip fascist etc., groaznicul genocid comunist nici măcar nu este recunoscut ca atare. Astfel, este grațiat comunismul, sistemul care a provocat în România sute de mii de crime și de pe urma căruia au suferit milioane de oameni. De aceea, noi considerăm că este de neconceput, că este nedrept și imoral ca între fascism și comunism să nu se pună un semn de egalitate, iar cei care neagă genocidul comunist să nu fie pedepsiți ca și cei care neagă Holocaustul nazist». Indispoziția nedisimulată a multor comentatori față de Ordonanță, percepută ca rezultat al unor presiuni occidentale asupra României, este articulată în fel și chip. Astfel, vechea prejudecată – că România a fost și este o victimă a puterilor străine, iar corupta clasa politică se ploconește în față străinătății numai pentru a obține anumite avantaje – domină discursul național-conservator și neofascist. În acest discurs se reiau unele metafore istorice cu o rezonanță neplăcută și se apelează la temerile și resentimentele unui public derutat, care încă nu s-a debarasat de mitologia protocronismului interiorizat. Prin sugerarea unor analogii istorice, se trezesc amintirile legate de statutul de vasalitate al principatelor române în raport cu Imperiul Otoman și de pericolul venit din partea imperiului rus, respectiv sovietic. Recurgând la o actualizare forțată, la mijlocul anilor '90, un fost bard al cultului personalității articula deja,

într-o poezie patriotic-agitatoare, această indispoziție față de o pretinsă colonizare a României de către un Occident ingrât, acuzat de a fi transformat Europa răsăriteană «într-un teritoriu de cobai»: «Cineva mereu ne ceartă/ Și ne pune bețe-n roți/ E mereu o-naltă poartă/ Unde merg fanarioți.// Voi, ce tot stârniți încoace/ Iritarea tuturor,/ Mai lăsați-ne în pace/ Suntem totuși un popor». Din comparația sumară a mai multor declarații și a mai multor texte semnate, în ultimii ani, de autori care aparțin unor tabere politice adverse, se desprind aceleași reflexe verbale, în spatele cărora se ascund, deseori, tendințe similare. Astfel, «Cotidianul», ziar cu o orientare declarat democratică, a publicat în anul 2002 mai multe editoriale în care se observă folosirea până și a unor sintagme identice cu cele din gazeta neofascistă «România Mare». Într-un editorial publicat în «Cotidianul» se vorbește despre «Complexul Înaltei Porți» și despre faptul că «azi, stăm cu frica în sân că Occidentul ne-ar putea întoarce spatele. Înalta Poartă mondială de la Washington și cea europeană, de la Bruxelles, nu trimit purtători de năframă neagră.» «În consecință, nu le-aș reproșa oficialilor noștri starea de vasalitate mentală, vizibilă mai ales când încearcă s-o ascundă. Moravurile se schimbă mai greu decât moda.» «NATO și Uniunea Europeană au ajuns, în România, ce erau rușii în timpul regimului comunist. Atunci, se zicea: Fiți cuminți că vin rușii. Acum, se zice: Ciocu' mic, că nu mai vedem nici NATO, nici UE». Într-un alt editorial, ideea este reluată și ilustrată cu aceleași argumente emoționale, împrumutate din fișierul ideologic al istoriei; textul e presărat cu accente critice față de globalism, perceput ca un atentat asupra identității naționale românești: «De doisprezece ani, politicienii noștri se străduiesc să indispună Moscova, fără să câștige nimic sigur în Vest, deși nu-ți trebuie prea multă minte pentru a pricepe că în 'satul mondial' de azi, în care aranjamentele de la Yalta continuă, într-o altă formă, între cei mari, avem nevoie de relații relaxate cu fosta Înalță Poartă ca să fim primiți în salon de noua Înalță Poartă. Altfel spus: diplomația noastră seamănă cu o pantomimă comică. Pe un covoraș, diletanții noștri se roagă cu fața spre Washington (ca spre Mecca), în vreme ce Bush se uită peste capetele lor, spre Moscova, să observe dacă nu cumva Putin are vreo grimasă.» «Toată tranziția noastră a fost clădită pe o prejudecată: că tot ce se află în Vest e bun și tot ce se află la Est e rău». Sintagma «Înalta Poartă» devine, în consecință, metafora istorică preferată a celor care se străduiesc să convingă publicul de amenințările străine la care este expusă România, cât și de riscurile pierderii suveranității și independenței, a identității și a tradițiilor naționale». □ *La Revista presei* sunt consemnate următoarele: „A apărut recent primul număr al revistei «Jurnalism & Comunicare. Revista Română de Științe ale Comunicării», editată în colaborare de Universitatea București și Tritonic Media. Director: Mihai Coman. Redactor-șef: Marian Petcu. Secretar de redacție: Carmen Oltei. Din consiliul de redacție fac parte – între alții – nume cunoscute precum Călin Anastasiu, Ioana Avădanei, Daniela Frumușani, Peter Gross, Andrei Hoișie-Corbea, Monica Spiridon, alături de alți experți în jurnalism din țară și străinătate. O revistă-caiet, elegantă, de peste 100 de pagini,

în care pot fi citite studii, articole și eseuri substanțiale de teorie a comunicării, având ca autori universitari specialiști în domeniu. Câteva exemple: *Mass-media est-europeană: tradiție, transformare, consolidare și integrare* de Peter Gross, California State University; *Agențiile de publicitate din România, schiță istorică* de Marian Petcu, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea București; *Teorii ale mass-media după prăbușirea comunismului european. De ce vechile modele din Est și Vest nu vor mai funcționa* de Colin Sparks, Westminster University, Marea Britanie; *Căile regale ale comunicării sociale (I). Paradigma propagandei. Permanențe, evoluții, diversificări* de Cristian Florin Popescu, Academia Națională de Informații; *Forme de manifestare a propagandei în discursul totalitar. O analiză a discursului presei românești din perioada 1985-1989* de Luminița Roșca, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea București. *Cuvântul înainte* – semnat de Mihai Coman – apreciază că, într-un context prea puțin satisfăcător sub aspectul cercetării presei, «inițiativa creării unei reviste de specialitate este un act de curaj și clarviziune. Curaj pentru că ea trebuie să înfrunte reticența mediului profesional și a celui academic, ambele unite de neîncrederea cu care privesc studiul științific al presei de tranziție. Clarviziune pentru că permite racordarea la preocupările și curentele moderne și pentru că oferă un forum de afirmare și confruntare a ideilor pentru (mai ales tinerii) cercetători. [...] Revista 'Jurnalism și comunicare' are un obiect de studiu bine definit – sistemul comunicării de masă din România – și un scop evident: cunoașterea proceselor din trecutul imediat și din prezentul imediat care au condus la actuala dezvoltare a mass-media. Ea nu se ancorează într-o școală anume de gândire și nici nu se restrânge la anumite perspective metodologice. [...] Nu vrem să rămânem un simplu proiect sau un accident repede uitat, ci vrem să devenim un termen de referință științific». Ambiții frumoase, pentru care nu putem decât să le urăm succes colegilor noștri.* Din numărul pe octombrie-noiembrie-decembrie al revistei sibiene de cultură «Euphorion», având ca temă *Biblioteca*, ne-a reținut atenția – pe lângă emoționantul răspuns al poetului Mircea Ivănescu, aflat, de câțiva ani, în izolare și suferință – un text foarte serios și stimulativ al lui Ștefan Borbély, *Pledoarie pentru volume colective*. Cităm un fragment: «Pentru stilul intelectual din Occident, tehnica de lucru descrisă aici reprezintă o realitate, facilitată, azi, și de răspândirea pe scară largă a Internetului. La noi, el reprezintă încă o utopie tangibilă, pârgă retardării constituind-o conceperea vieții literare, a literaturii în general, ca o ierarhie dictatorială de putere. În Occident, conlucrarea colegială are drept punct de pornire orizontalizarea acestei ierarhii, nivelarea ei tehnică, lucrativă, participativă. Prin urmare, propunând ca soluție livrescă a viitorului și recursul la volume colective de exegeză, nu pledez doar pentru simplul gând de a le demara, ci și pentru reconsiderarea profilului psihologic de ansamblu al vieții noastre literare. Asumarea unui dialog intelectual real, competent cu Occidentul depinde la noi, în mare măsură, și de disponibilitatea de a nu ne mortifica orgoliile». * Numărul 4/ 2002 al revistei craiovene de

etnologie și antropologie culturală «Suflet oltenesc» conține multe eseuri și analize antropologice serioase, din păcate uneori puse în pagină cam neglijent... «Vedetă» este un amplu eseu (*Semnificația ficționalizării*) al teoreticianului literar Wolfgang Iser, preluat din «Anthropoetica» și tradus de Rodica Bucșa. Alte texte etno-antropologice interesante: prima parte a unui studiu despre *Femeie vs. bărbat în ritualul de familie tradițional românesc. Criterii pentru o etnologie a echilibrului* de Roxana Deca, *Ritual, ritualizare: considerații teoretice* de Mihai Fifor, *Antropologia non-spațiului* de Nicolae Panea și *Târgu(rile) la români* de Lila Passima. * Numărul 12/ 2002 al revistei «Flacăra» se ocupă pe larg de politica externă și diplomația românească, în cadrul unui grupaj mai amplu consacrat principalului eveniment al anului care tocmai s-a încheiat: invitarea României ca membru cu drepturi depline în NATO. În deschidere – un documentar despre George Walker Bush la București, urmat de editorialul lui George Arion care temperează entuziasmul excesiv printr-o doză de prudență și luciditate (*Prea târziu?*). În paginile 16-30, în exclusivitate pentru «Flacăra», un material-reportaj foarte extins – și spectaculos – despre trupele de elită ale Armatei Române (*Cu ce înțrăm în NATO*) realizat de Remus Andrei Ion (text) și Octavian Tîbar (foto). Sunt trecute în revistă (la figurat și la... propriu) unitatea de elită a Forțelor Aeriene Române, interoperabilitatea, distrugătorul «Mărășești» – nava-amiral a Marinei Române, divizionul nave-scafandri, trupele de vânători de munte și cercetași. În finalul grupajului – un interviu realizat de George Arion cu ministrul de Externe Mircea Geoană (*Momentul acesta ne proiectează destinul*). Tot în legătură cu «diplomația», e de citit interviul pe care Nadia Comăneci, «gimnasta diplomației», i-l acordă lui Remus Andrei Ion. Foarte interesantă și ancheta din cadrul «lecției de istorie», desfășurată sub titlul *Sărbătorim Unirea, dar vorbim și despre federalizare*. Răspund: un expert software și *project manager*, un orfan în vârstă de 12 ani, elevi de la Liceul «Mihai Viteazul» («Atâta festivism, atâta ipocrizie»; «Și se cântă imnul la televizor, și pe urmă se transmite în direct de la Alba Iulia, se dă seara film istoric...»; «A fost mai interesant de ziua Americii sau a Franței. Este jenant pentru noi, ca popor»; «Ne prefacem și, dacă 1 Decembrie pică în timpul săptămânii, ne bucurăm că avem o zi liberă»), obișnuiți ai chat-urilor, câțiva «superdotați» (tineri câștigători ai unor olimpiade școlare internaționale), câțiva membri ai diasporei și doi hip-hoperi: Tataee de la BUG Mafia și Ombladon de la Paraziții. * Numărul 3/ 2002 al revistei basarabene «Sud Est» conține un interesant grupaj despre *Critică și spirit critic*, realizat cu participarea unor critici literari, de teatru și de artă din România și Republica Moldova, fără deosebire de generație (în ordine: Gheorghe Grigurcu, Alex. Ștefănescu, Mihai Cimpoi – într-un interviu acordat Valentinei Tăzlăuanu –, Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu, Nicolae Leahu, Adrian Ciubotaru, Alice Georgescu, Constantin I. Ciobanu, Iulian Ciocan, Lucreția Bărlădeanu, Dorina Bohantov). Editorialul semnat de Valentina Tăzlăuanu (*Critica între regal și impostură*) dă tonul unor opinii diverse și expresive având ca obiect statutul unei

discipline adulate și contestate. Merită semnalat, de asemenea, consistentul interviu realizat la Paris de Lucreția Bârlădeanu cu Aurora Cornu (*Ce vroiam să aflu eu era cum merge lumea*), în cadrul căruia prima soție a lui Marin Preda își rememorează existența cu detașare și umor. Bine scrise sunt și comentariile critice semnate de Eugen Lungu, Iulian Ciocan, Valentina Tăzlăuanu. În paginile 129-142 poate fi citit un notabil grupaj despre poetul futurist rus (și teoreticianul) Velimir Hlebnikov, alcătuit dintr-un eseu al lui Leo Butnaru (*Cel chemat să dea nume*) și din mai multe texte ale lui Velimir Hlebnikov. În fine, reținem eseele «de actualitate» al lui Andrei Eșanu (*Două intelectualități*). Dincolo de unele inegalități, e de apreciat – încă o dată – echilibrul și consistența de ansamblu a revistei, mereu «pe fază». * Numărul triplu (48-49-50) al revistei craiovene de cultură «Mozaicul» se prezintă la sfârșit de an 2002 în vârf de formă, cu un număr de 48 de pagini și grupaje incitante despre «deontologia judecății» literare în România de azi. În pagina 2, sub un «șapou» semnat de Nicolae Marinescu, e publicată lista celor care au intrat, la finele anului trecut, în posesia «Premiilor 'Mozaicul'», împreună cu justificările de rigoare. Secțiunea despre *Maladiile spiritului critic* reține atenția în mod special prin eseurile avizate ale lui Ion Buzera (partea a două dintr-un text despre *Critica literară de azi, între «morală» sălbatică și «ideologie» pierdută, o panoramă a criticii noi*), Gabriel Coșoveanu (*Talent și/ sau caracter*) și Ion Militaru (*Deontologie și spirit critic. Schiță de fizionomie*). Sorina Sorescu publică un eseu socio-critic despre mutațiile prozei românești după 1989 (*Semnătura critică*), în care observațiile pertinente alternează cu cele, să le spunem, aproximative, impresia de ansamblu fiind însă una de seriozitate și vitalitate critică. În același grupaj, ar mai fi de amintit amplul text al lui Marian Victor Buciu (*Datoriile și polițele criticii literare*). În cadrul secțiunii Agora, răspund unui chestionar despre «maladiile spiritului critic», «deontologia judecății» și pericolele autocenzurii critici de toate vârstele: Constantin Ciopraga («veteranul» anchetei), Eugen Negrici, Sorin Alexandrescu, Luminița Marcu, C. Rogozanu, Ion Buzera, Mircea A. Diaconu, Cosana Nicolae, Gheorghe Fabian, Gabriel Coșoveanu, Xenia Karo, Cătălin Ghiță, Ion Soare, Iulia Negrea. Dintre numeroasele opinii «la obiect» ne-am oprit asupra celor ale lui Ion Buzera: «... ca și în cazul politicii, 'vidul' de putere a fost ocupat, în bună măsură, de impositori. Apoi, cei care au continuat să 'presteze' au făcut-o destul de în contratimp cu ceea ce se întâmplă și se întâmplă efectiv pe piața literară, incapabili – de cele mai multe ori – să-și 'regleze' antenele pe lungimea de undă a textului comentat, instrumentarul lor analitic fiind din ce în ce mai anacronic, iar rateurile cauzate de păienjenishul prejudecăților din ce în ce mai frecvente. În sfârșit, un anume conservatorism care împiedică, mai mult sau mai puțin 'subtil', afirmarea criticilor tineri, nonconformiști și energetici, care sunt hotărâți să nu se înscrie în 'valorile' gentilice promovate de unii antecesorii». Un alt punct de interes îl constituie paginile dedicate dezbaterii Cenaclului Studentesc «Odiseu», moderat de Gabriel Coșoveanu, Sorina Sorescu și Nicolae Marinescu (directorul «Mozaicului») și

având ca temă *Etica receptării operei de artă*. Participă studenții Dan Drăgoescu, Cezar Fântână, Tiberiu Neacșu, Augustin Mara și promițătoarea Xenia Karo, ale cărei intervenții critice ne-au atras mai de mult atenția. Dincolo de unele naivități specifice vârstei, inteligența, dezinvoltura și determinarea tinerilor ‘combatanți’, bine conectați la problematica literară contemporană, ni s-au părut a fi de bun augur, o alternativă salutară la mizerabilismul inconsistent al unor juni literatori din «cercurile» Capitalei. De urmărit! Ar mai fi multe lucruri de semnalat din paginile «Mozaicului», de la literatura publicată (între care am reținut în mod special câteva texte ale cantautoarei Ada Milea) până la eseurile critice, cronicile de carte, film și muzică...»”.

• [„Revista 22”, nr. 672] În *Postmodernismul ca o hidră*, Mircea Iorgulescu recenzează cartea lui Carmen Mușat, *Strategiile subversiunii. Descriere și narațiune în proza postmodernă românească* (Editura Paralela 45, 2002): „Cu un titlu neîndoios atrăgător, însă restrictiv până la inexactitate, cartea publicată de Carmen Mușat este mult altceva decât se anunță pe copertă: este o temeinică și foarte personală «contribuție» la dezbateră despre postmodernism, în general, și despre postmodernismul literar românesc, în special. [...] Rezultatul este mascarea neașteptată a realei anverguri a cărții, chiar diminuarea ei involuntară. Fiindcă ar fi, după titlu, o cercetare limitată, despre două procedee literare, descrierea și narațiunea, făcută în spațiul prozei postmoderne românești și urmărind evidențierea strategiilor subversiunii. Acestea fiind, se subînțelege, de natura deopotrivă politică și estetică, ar fi vorba, prin urmare, de proza românească de până în decembrie 1989. După această dată, subversiunea n-a mai avut rost, realitatea însăși a devenit... postmodernistă. În același sens în care, de pildă, Umberto Eco a calificat războiul din Kosovo (de fapt, al NATO contra Iugoslaviei) drept «primul război postmodernist». Și poate că și ceea ce s-a petrecut în România în decembrie 1989 merită numele de «prima revoluție postmodernistă», de ce nu! Extensia până la vid a unui concept inițial limitat la arhitectură, preluat apoi cu mare entuziasm de artiști, de filosofi și de sociologi, devenit astăzi un termen de larg consum mediatic, nu are cum lăsa indiferenți pe cercetătorii postmodernismului, oricare ar fi specialitatea, domeniul și obiectivele lor. Diluarea și moda amenință viabilitatea postmodernismului în mult mai mare măsură decât contestatarii săi sau chiar decât sugestia lipsei de viitor conținute oricum în prefixul *post*. Formațiunile terminologice cu *post*, s-a observat, consacră un sfârșit, constată o schimbare, dar nu-i și definesc natura. Știm ce s-a încheiat, știm că suntem *după*, dar nu și în ce și unde anume. Așa se va fi și explicând de ce, pentru a-și denumi primul capitol al cărții, Carmen Mușat a recurs la o întrebare: *Postmodernismul – doar o ficțiune teoretică?* Aproape concomitent apărută, *Poezia postmodernă* de Mircea A. Diaconu (Editura «Aula», 2002), critic și istoric literar din aceeași generație cu autoarea *Strategiilor subversiunii*, începe tot prin a constata «precaritatea (sau chiar inconsistența)» postmodernismului. Nu sunt îndoilei retorice, de recuzită, iar prezența lor fixează un moment important în discuțiile românești despre

postmodernism. Ambii autori sunt formați și afirmați într-o ambianță literară în care postmodernismul a reprezentat deopotrivă o deschidere de orizonturi teoretice și artistice, o posibilitate de construire a unei identități prin delimitare polemică și, la urmă, dar nu în ultimul rând, carul de asalt al unei «generații», uneori doar al unor grupuri și grupări, pentru a se impune în prim-planul scenei și al vieții literare. Există și o dovadă incontestabilă, deși involuntară, a acestei ultime tendințe, de anexare și birocratizare partinică a postmodernismului – în excelenta bibliografie critică și teoretică întocmită de Carmen Mușat și aflată la sfârșitul cărții sale, singurele titluri care includ menționarea vreunei specificități naționale sunt despre un «postmodernism românesc». Posibilitatea ca postmodernismul «să-și fi epuizat resursele de noutate» este din capul locului admisă de Carmen Mușat. Nu am nici o certitudine, scrie ea despre aceasta eventualitate, încă din primele rânduri ale «argumentului» cărții sale. O atitudine ce ar putea fi trecută chiar în contul postmodernismului, cu condiția unei bune situări a termenului care definește concomitent un stil artistic și o forma de explicare a lumii și societății actuale. Postmodernism pentru artiști, esteticieni, istorici literari și de artă, postmodernitate pentru filosofi și sociologi: transformarea conceptului într-o hidră cu această bifurcare a început. Inclusă, cum observă Carmen Mușat, «nu doar în titulatura, ci și în structura sa de adâncime», noțiunea de modernism, ea însăși eterogenă, avea să confere postmodernismului, ca un fel de zestre genetică, o fluiditate ce se va accentua pe măsură ce termenul se va extinde tot mai triumfal. Însăși inițiala raportare polemică la modernism va fi copleșită, *submergée*, de acest expansionism. Cu finețe, Carmen Musat constată astfel existența unei relații «extrem de sinuoase» între postmodernism și modernism, punctul său de vedere fiind că nu se poate vorbi de «o situare exclusiv polemică a postmodernității față de modernitate» și că «elementele de continuitate», numeroase mai ales în plan artistic, dau «celor două paradigme» un aer de familie. Remarcabil susținut de-a lungul întregii cărți și axa ei de rezistență, acest punct de vedere nu relativizează totuși identificarea postmodernismului, mai degrabă îi fixează un contur coerent și inteligibil. Constatând proteismul și dispersia postmodernismului, Carmen Mușat îl adună și, s-ar putea spune, îl domesticește, cu o grație de îmblânzitoare de fiare sălbatice. Capetele hidrei teoretice sunt supuse, nu retezate. Compoziția însăși a cărții reflectă această strategie de investigație și analiză, gen mână de oțel în mânășă de catifea. [...] Deschiderea spre filosofie, sociologie și istorie, ca și situările comparatiste sau inter-artistice asigură acestui eseu o soliditate de substanță și viziune ce o situează pe Carmen Mușat într-o eminentă companie (Matei Călinescu, Sorin Alexandrescu, Virgil Nemoianu, Mircea Martin). Cum practică în mod curent și exercițiul critic de actualitate, Carmen Mușat poate fi socotită și o reprezentantă de prim-plan a unei noi vârste a criticii românești (prefer termenul «vârstă» celui de «generație»). O vârstă ce regăsește fără inhibiții gustul pentru idei generale și teritorii diferite de cel exclusiv literar, gust minoritar, chiar marginal în critica literară curentă din România de până în 1989 (îl ilustrau,

între alții, Cornel Ungureanu, Dan Culcer, Mihai Dinu Gheorghiu), strict estetică din rațiuni defensive și devenită un adevărat bunker anti-ideologic pentru a nu se permite intruziunea ideologiei oficiale. Carmen Mușat și alți nu puțini critici din această nouă «vârstă» literară gândesc liber și, mai ales, liber în mod natural”.

21 ianuarie

● **[„Adevărul literar și artistic”, nr. 650]** Daniel Cristea-Enache comentează *Cărțile canonice* de Adrian Urmanov: „văd în Adrian Urmanov unul dintre poeții puternici și de viitor ai generației tinere” (*Întoarcerea spre carne*).

22 ianuarie

● **[„Luceafărul”, nr. 2]** Bogdan-Alexandru Stănescu publică cronică *Muzeul eroilor de ceară* despre *Jurnal (1981-1984)* (2002) de Monica Lovinescu: „[...] în *Jurnalul* Monicăi Lovinescu personajele sunt oameni înainte de a fi scriitori, pictori, sculptori etc., o lecție dură pentru cei de vârsta mea, care am avea ce să învățăm despre mulți dintre părinții noștri «spirituali». Monica Lovinescu e un martor lucid, mai mult decât credibil, iar această luciditate este dată jurnalului, paradoxal, nu de evenimentialul scrupulos notat, ci tocmai de intruziunea unui Eu surghiunit în spatele rândurilor”. □ Emil Manu publică eseu *Poeticele* lui G. Călinescu. □ Ion Crețu semnează *Piața cărții în Italia*. □ Bogdan Ghiu e prezent cu eseu *Habermas, „eugenistul liberal”*.

● **[„România literară”, nr. 3]** Nicolae Manolescu semnează editorialul *Privind înapoi, fără mânie*: „La mijlocul lui martie se vor împlini patru decenii de când G. Ivașcu mi-a încredințat cronică literară a «Contemporanului». Am povestit de mai multe ori cum am ajuns, student în ultimul an de facultate, și după un examen cu profesorul meu, să scriu regulat la cea mai importantă publicație culturală a vremii, alături de G. Călinescu, pe care-l imitam cu fervoare, de T. Arghezi, de Al. Piru și de alte somități. Unele detalii ale acestui început de carieră le țin bine minte. Altele, le-am uitat. Încerc, evocând, să-mi răspund mie însumi la câteva întrebări. Privesc înapoi, fără mânie: cu o anume curiozitate calmă și hotărât dezinteresată. Îmi este extrem de neclar astăzi cum îmi alegeam cărțile pentru cronică. Nu eram, în 1962, ceea ce se cheamă un cititor de literatură română contemporană. Cărțile românești din deceniul al șaselea pe care le citisem se pot număra, cred, pe degetele de la mâini. Nu cunoșteam personal nici un scriitor sau critic, exceptându-i pe cei care-mi fuseseră profesori la facultate. Am căutat să profit din plin de asta, ca și de faptul că locuiam la Câmpina și veneam în București doar cât să-mi țin orele la facultate (din toamna lui 1963). Pe G. Ivașcu îl vedeam rar. Instinctul îmi spunea că e mai bine să-l ocolesc. De câte ori ne întâlneam, fie și din întâmplare, își «amintea» că n-am scris despre una sau alta din aparițiile recente. Nu mă obliga s-o fac. Își dădea probabil seama că, încăpățânat ca un catâr, și orgolios pe deasupra, cum eram, n-avea nici o șansă dacă ar fi vrut să-mi impună la ce (sau cum) să scriu. Se mulțumea să-mi sugereze.

S-a abătut de la această regulă spontană doar de două-trei ori. Problema mea era că, ignorând viața literară, ignoram și o mulțime de lucruri care mi-ar fi fost de folos în alegerea cărților pentru cronică. Eugen Luca, redactorul de specialitate al «Contemporanului», căruia îi înmănam articolele, n-avea nici un chef să intervină între mine și Ivașcu. Îmi citea textele cu creionul în mână și își permitea foarte rar unele observații. Toate, facultative. Era un om decent și fără pretenții. Mormăia în timp ce mă citea, dar nu decidea dacă articolele «intră» ori nu. Revin la întrebarea care nu-mi dă pace: în ce fel îmi alegeam cărțile? Aparițiile nici nu erau așa de multe ca azi. Departate de asta. Nu era posibil vreun *embarras de choix*. Din contra, adesea nu prea aveam la ce să scriu. Mă refer îndeosebi la primii ani ai deceniului în care am debutat. Ulterior, lucrurile vor sta altfel. Recitind cronicile, îmi dau seama că selecția a fost, în bună măsură, rodul hazardului. Cel puțin pentru un timp, nu întrezăresc un criteriu limpede. Mai încolo criteriul valorii începe să joace un rol. Nu voi mai scrie despre orice sau despre oricine. Exceptând «execuțiile», dar chiar și în cazul lor preferând ca autorul să fie un nume. N-ai de ce să transformi neantul în praf. O selecție oarecum se va întâmpla când cronicile vor începe să se bazeze pe judecăți. Cele dintâi, câteva zeci, poate, sunt mai degrabă descriptive. Aprecierea e de obicei în ele implicită, ori pur și simplu făcută în așa fel încât să reiasă din context. Nici chiar articolele care au stârnit reacții, fiindcă au părut distrugătoare, cum ar fi cel despre viziunea reportericească în proza lui Radu Cosașu și Nicolae Țic, din vara lui 1962, nu conțin negații deschise. Mă așteptam, recitindu-l, să descopăr fiara care-l scrisese. Nici gând. Era politicos și rece. Oare citeam și alte cărți ale autorului în afara celei pe care o comentam? Uneori, da. Însă în multe cazuri nu aveam timpul necesar. Sigur, după câțiva ani, îmi va fi mai ușor, o parte din trecutul scriitorului fiind legat de trecutul meu, dar inițial m-am bazat pe intuiție, ca să nu greșesc. Într-un fel, am avut noroc: debutam odată cu o epocă nouă, începuturile mele fiind și ale literaturii. Situația este întrucâtva similară cu aceea de după 1989. Într-o literatură așezată, organică, altfel se petrec lucrurile. Trebuie să recunosc că perioada postdogmatică, în care o literatură adevărată lua ființă, după decenii de impostură, a jucat în favoarea noastră, a tinerilor critici. Ea ne permitea oarecare entuziasm juvenil, destulă naivitate și ne ascundea carențele de informație culturală. Asta mă face până la un punct înțelegător cu tinerii critici din deceniul scurs de la revoluție. Și ei trăiesc sentimentul că literatura o ia, împreună cu ei, încă o dată, de la început. Le recomand însă o anume prudență în comparația, posibilă, dar neîntemeiată deplin, dintre anii '60 și anii '90: noi veneam cu adevărat după un gol literar, în care valorile fuseseră mai rare decât stelele din univers; ei vin după o perioadă care nu duce deloc lipsă de poeți, romancieri, esești, istorici literari sau dramaturgi valoroși. Sensul schimbării nu este același astăzi ca și ieri. Am recurs, în *Contradicție*, la exemplul lui Maiorescu pentru acest sentiment al începutului absolut care ar caracteriza câteva dintre generațiile noastre literare. L-am avut și noi, generația '60, îl are, văd, și generația actuală. Atenție însă!

Comparaison, n'est pas raison". □ Solomon Marcus semnează articolul *D'ale manualelor*: „La clasele de liceu, multe manuale au aproape 300 de pagini format mare, cu literă mică; chiar la clase mai mici, de exemplu a șaptea, am văzut manuale de 200 de pagini care de fapt, echivalate în pagini normale și literă normală, au 400 de pagini. La ele se adaugă uneori texte suplimentare (antologii, culegeri de probleme etc.), care, în condiții de concurs, nu pot fi omise. Dacă, prin absurd, mi s-ar cere acum să le învăț, aș eșua în mod sigur, iar dacă mi s-ar fi cerut aceasta ca elev, aș fi capotat înainte de a ajunge la examenul de capacitate. Fiecare autor de manual consideră disciplina sa ca o lume aparte, în care mai totul este foarte important, dar niciunul nu se pune în situația elevului care va trebui să utilizeze manualul respectiv, concomitent cu vreo alte zece manuale de mărime similară. Lucrurile nu se opresc aici. Multe manuale școlare sunt concepute nu atât ca având o valoare culturală în sine, cât ca o pregătire pentru universitate (nefericita sintagmă «învățământ preuniversitar»). Deosebirea dintre școală și universitate este văzută mai degrabă sub aspect cantitativ decât ca una de mentalitate. Texte întregi din cărți universitare trec, prin simplă prescurtare sau cu modificări minime, în manuale școlare. [...] Față de situații ca cele de mai sus, în care discernământul elevilor este orientat într-o direcție care nu duce nicăieri, există altele care ar fi meritat o atenție mai mare din partea autorilor de manuale, dar care sunt expediate înainte de a fi lămurite. Astfel, în același manual de clasa a IX-a, la care ne-am referit mai sus, se disting șase factori ai comunicării: emițător, receptor, mesaj, cod, canal de transmitere a mesajului și referent. Sub această formă, cu aceleași șase componente, comunicarea este prezentată și în alte manuale de limba și literatura română, de la diverse clase. Însă problema comunicării traversează mai multe discipline școlare iar faptul că numai româna se ocupă de ea are (inevitabil?) un dezavantaj; aceleași aspecte revin mereu iar altele, la fel de importante, sunt ignorate sistematic. De exemplu, mai sunt și alți factori importanți ai comunicării. Astfel, factorul «zgomot» nu poate fi eludat. Este vorba nu numai de zgomotul fizic, ci și de zgomotul semantic, cum ar fi ambiguitatea. Mai este apoi observatorul (terapeutul, cum se spune în psihiatrie, sau arbitrul, cum se spune în sport sau în relațiile internaționale); este vorba de cel care observă actul de comunicare și, eventual, îl arbitrează, îl evaluează sau/și îl ferește de boală. Pe de altă parte, ținând seamă de faptul că tot mai multe acte de comunicare se folosesc de diferite mijloace tehnologice, trebuie să admitem posibilitatea ca emițătorul să nu fie și transmițătorul mesajului (cum ar fi informaticianul care lucrează efectiv la calculator); avem deci, în general, un emițător, un transmițător și, în mod simetric, un receptor și un destinatar. În anumite cazuri, de exemplu, când tehnologia lipsește, emițătorul coincide cu transmițătorul iar receptorul coincide cu destinatarul. În ceea ce privește referentul, și el trebuie disociat în referentul mental și cel obiectual; de exemplu, referentul mental al cuvântului «cal» este noțiunea de cal, în timp ce referentul său obiectual este dat de animalele respective. Un alt factor al comunicării este de

natură psihologică și culturală; emițătorul și destinatarul trebuie să aibă o minimă reprezentare comună a lumii, un context cultural, comun, în absența căruia există riscul ca ei să nu se poată înțelege. La prima vedere, pretenția de a aduce în atenția elevilor toate aceste aspecte ale comunicării pare exagerată. Dar, de fapt, tocmai școala este locul cel mai potrivit pentru explicarea proceselor care convoacă discipline diverse, cu care elevul se află concomitent în contact, fiind astfel în situația de a putea exploata metabolismul lor, metabolism care constituie azi principala sursă de creativitate. Elevii nu sunt încă profilați pe o anumită specialitate; într-un anume sens, ei pot înțelege mai ușor problemele de natură globală. Programele, manualele, profesorii ar trebui să folosească la maximum această împrejurare, stimulând capacitatea elevilor de a pune disciplinele în dialog, de a le folosi în studiul unor probleme complexe, cum este comunicarea. Suntem încă departe de realizarea acestui deziderat. Fiecare manual este o întreprindere pe cont propriu. Această situație, nu numai că nu consolidează disciplina respectivă, dar o lipsește de sevă. În zadar s-a introdus în programa școlară logica, dacă predarea ei nu valorifică celelalte discipline școlare și dacă acestea din urmă nu se prevalează de ea. Același lucru se poate spune despre informatica școlară, redusă în esență la o activitate de «butonare», ratând astfel valențele ei culturale și impactul asupra celorlalte discipline. În locul acestei colaborări între discipline, asistăm la un fenomen invers. Mulți elevi se fixează încă de prin clasa a X-a asupra unei anumite ținte (sub forma unei anumite specializări ulterioare) și nu mai acordă atenție disciplinelor neimplicate în această țintă. O atare atitudine trebuie descurajată prin toate mijloacele și bine ar fi dacă bacalaureatul ar pune accentul tocmai pe capacitatea absolventului de a articula cunoștințele și deprinderile căpătate la discipline dintre cele mai diferite.[...] Și mai e ceva: singura învățare autentică este aceea care nu se încrede orbește în cuvântul tipărit; mai mult, care pune la îndoială totul, reacționând critic la fiecare rând. Aceasta înseamnă o lectură personală, concretizată în adnotări de tot felul. Manualul trebuie să fie pentru elev un obiect la fel de personal ca și periuța de dinți, să devină un jurnal al reacțiilor sale în materie de învățare, iar dacă, drept rezultat al acestei situații, manualul se va deteriora, atunci nu ne rămâne decât să ne dorim cât mai multe manuale deteriorate. Iată de ce am citit cu înfiorare, pe pagina a doua a copertei unui manual de geografie de clasa a VIII-a: «Elevii nu trebuie să facă nici un fel de însemnări pe manual», fiind obligați, după un an, să-l returneze în stare de folosință. Este greu de imaginat un semnal mai nepedagogic transmis unui adolescent. Poate că ar trebui să se introducă în manualele școlare extrase privind arta de a citi (E. Faguet, P. Halmos). Îmi aduc aminte cu cât folos mă întorceam, ca școlar, la manualele din clasele anterioare, pentru a le reciti cu alți ochi. Ce fel de învățare este aceea care nu practică recitirea? Economia de bani care rezultă din predarea manualelor, la sfârșit de an, nu compensează nici pe departe imensa pagubă produsă în formarea intelectuală și morală a noilor generații”. □ La rubrica *Revista revistelor*, sub semnătura Cronicar se polemizează

cu „Observator cultural”: „«OBSERVATORUL CULTURAL» de la începutul anului (1-13 ianuarie) are ce are cu politica editorială, ca să-i zicem așa, a «Românei literare». Autorului unei note de la rubrica «Infoliterar» i se pare că revista noastră s-a grăbit să acorde premiul pentru Cartea Anului, în decembrie trecut, neașteptând eventuale apariții tardive. Mai mult, între nominalizări a fost și o carte din 2001. Ca să vezi! N-aveam, adică, voie să acordăm premiul – cel dintâi pe care-l acordăm! – unor cărți din ultimii doi ani, cum am și anunțat, și asta fiindcă «Observatorul» a remarcat că apariția din 2001 era, ce bizar! *Omul recent*. Despre care se știe cum au scris redactorii și colaboratorii revistei. Cât despre cărțile pe care graba noastră le-ar fi lăsat deoparte era și una de Gellu Naum publicată de Editura (ați ghicit!) Paralela 45. * În același loc, Luminița Marcu, fosta noastră colaboratoare permanentă, ne trage și ea de urechi: de ce am acordat premiul mai sus menționat unei cărți a lui Gabriel Liiceanu? Nu grozavă, după părerea Luminiței Marcu. Părerile critice nu se discută, mai ales ale criticilor tineri care văd în orice deosebire de opinie o formă de cenzură. Nu părerea Luminiței Marcu, diferită de a redactorilor noștri, este însă în discuție. Ne grăbim s-o liniștim pe autoarea scurtului răspuns la o anchetă a «Observatorului» care n-avea nici o legătură cu premiul acordat de noi. Luminița Marcu ar fi trebuit să știe, înainte de a ne azvârli în obraz crasa noastră incompetență critică, că există anumite reguli de conviețuire literară, tot așa cum există unele de conviețuire socială. Sunt lucruri care nu se fac, Luminița Marcu!”.

28 ianuarie

● [„Observator cultural”, nr. 153] Mircea Cărtărescu publică eseu *Europa are forma creierului meu*: „nu sunt un autor din Estul Europei. Nu recunosc împărțirea Europei în cele trei zone, nici geopolitic, nici cultural, nici religios, nici în vreun alt fel. Visez o Europă diversă, dar nu schizofrenă. Eu nu l-am citit pe Musil văzând în el un ruminativ din Kakania, ci un prinț al spiritului european. Nu-mi pasă în ce țară a trăit și a scris André Breton. Nu știu unde se află pe hartă Kievul lui Bulgakov. Eu nu i-am citit nici pe Catullus, nici pe Rabelais, nici pe Cantemir, nici pe Virginia Woolf de pe vreo hartă, ci din bibliotecă, unde cărțile sunt așezate una lângă alta. Cărțile mele nu sunt străbătute de cine știe ce oițe din folclorul românesc sau de mătâniile ritului ortodox, ci de stelele dantești, de compasul lui John Donne, de lancea lui Cervantes, de gândacul lui Kafka, de madeleina lui Proust, de calcanul lui Günther Grass. Nu mă simt în concurență doar cu autorii români, sau doar cu bulgarii, rușii, sârbii, cehii sau polonezii din preajmă, ci cu scriitorii de pretutindeni pe care-i admir și-i iubesc. Sigur, subiectele mele pot fi, prin forța lucrurilor, românești, recuzita românească, limbajul cu inflexiuni ale spațiului meu psiho-lingvistic, dar temele mele nu pot fi altele decât marile teme ale tradiției europene, aceleași la Euripide și la Joyce. Influențele care mi-au hrănit atât poezia, cât și proza (dar în primul rând meditația, care, scria George Enescu, e principala îndeletnicire a artistului) au fost mai ales cele

ale marii literaturi moderne a secolului precedent, atât străină cât și românească, pentru că tradiția modernității românești, din fericire, este la fel de complexă și exuberantă ca oricare alta din Europa. Scriitorii români care-au reușit să traverseze barierele de mentalitate dintre Vest și Est (confirmându-le, într-un fel, prin aceasta) s-au dovedit stele de prima mărime pe cerul culturii europene: Tzara, Ionesco, Cioran. Dar foarte mulți alții – câțiva în mod sigur mai valoroși – au rămas încălciți în capcana dulce a unei limbi cu o expresivitate infinită, dar tocmai de aceea intraductibilă: Urmuz, Arghezi, Blaga, niște simpli necunoscuți. Cu tot respectul pentru ei, nu vreau să le împărtășesc soarta. Nu vreau nici să devin «românul de serviciu», invitat stereotip să-și reprezinte țara la colocvii și simpozioane. Nu am nimic de reprezentat în afară de mine însumi, de patria scrierilor mele. Aș putea fi portughez, eston sau elvețian. Aș putea fi bărbat sau femeie, grec sau barbar. Textura scrierilor mele ar fi, firește, alta mereu, dar spiritul lor ar rămâne mereu neschimbat. Căci Valéry nu greșea cu totul când afirma că toate poemele scrise vreodată ar putea fi atribuite unui singur poet atemporal, nimeni altul decât spiritul creator. Nu merg chiar așa departe, dar mi se pare limpede că există ceva ce subîntinde (tautologic) toate scrierile ce ar putea fi subsumate culturii înalte, oriunde ar fi ele scrise și oricât de contaminate ar fi cu alte tipuri de cultură: spiritul european. Din acest punct de vedere, Márquez este european, Pynchon este european, Kawabata este european. Poate că nu în atitudine și în ideologie, dar în mod sigur în marele subconștient colectiv al operei de artă, în «filozofia» acestui domeniu al cunoașterii, așa cum a fost el întemeiat de anticii greci. În presupuziții, în ceea ce nu este exprimat, dar este determinant pentru o scriere literară”. □ Se publică *Moralitate și frumos* de Toma Pavel, conferință prezentată la Colegiul Noua Europă pe 18 octombrie 2002, în traducerea Soranei Corneanu: „ficțiunea nu a fost niciodată cu adevărat capabilă să se elibereze complet de ideografie. E adevărat, realismul și, mai apoi, inventarea «romanului estetic» au conspirat să alunge ideografia în brațele literaturii populare și, ca rezultat, secretele sinelui au rămas obiectul ficțiunii «de elită» de-a lungul secolului XX, în timp ce virtutea vizibilă, curajul splendid, forța supraomenească au devenit domeniul ficțiunii «populare». Dar dacă, așa cum am încercat să arăt, unul dintre cele mai importante țeluri ale literaturii este să stimuleze și să satisfacă curiozitatea morală a publicului său, se poate ca distincția ce se face azi între ficțiunea «de elită», cu interesul ei pentru interioritate, și ficțiunea «populară», specializată în perfecțiunea morală vizibilă, să fie până la urmă dăunătoare. De-a lungul întregii ei istorii, aspirația ficțiunii a fost să se plaseze în orizontul de așteptări morale al publicului ei. Și nu văd de ce autorii de «romane estetice» ar continua să lase pe seama ficțiunii «populare» un vast segment al acestui orizont. Pentru a încheia, aș spune că alternativa *frumos-reflecție morală* e falsă. Prin faptul că ne oferă din abundență ipoteze legate de atenția morală, de adâncimea sinelui și de adevăr, ficțiunea ne ține treaz gustul pentru misterul și frumusețea lumii”. □ Sub titlul *Libertatea criticii de idei*, Adrian Marino recenzează volumul

lui Ștefan Borbély *Opoziții constructive* (Editura Limes, 2002): „Pentru adepții criticii de idei – probabil cea mai modernă și constructivă alternativă la critică impresionistă tradițională, mai totdeauna plictisitoare, în mod evident perimată –, lectura ultimului volum al lui Ștefan Borbély, *Opoziții constructive* (Cluj, Ed. Limes, 2002, 166 p.), este un bun prilej de reală satisfacție. Ne aflăm în fața unei cărți originale, efectiv liberă, neînhibată, lipsită de orice prejudecăți, polemică, dar calmă, echilibrată, deosebit de competentă. Ne regăsim în critica lui Ștefan Borbély, unul dintre cei mai importanți (deși încă foarte puțini) critici contemporani români de idei. Față de «foiletoniștii» formați în epoca Ceaușescu distanța este foarte mare. Această critică de idei a contribuit în mod substanțial și radical la regenerarea criticii românești actuale. Un proces care se întrevede și într-o altă carte, la fel de remarcabilă, la fel de recentă, de Ion Bogdan Lefter, *Anii '60-'90. Critica literară* (Pitești, Ed. Paralela 45, 2002), pe care o vom discuta în curând. Este evident că «ceva» se întâmplă în «noua» (vrem să spunem recenta) critică românească. Mutațiile sunt evidente: abandonarea canonului oficial, policentrismul, dislocarea monopolului criticului unic formator de opinie și al revistelor oficiale tradiționale, mai toate agonizante, sprijinite oficial, primatul valorilor și soluțiilor individuale. Cu un termen pretențios, se poate vorbi de o schimbare de «paradigmă». Dar nu obligăm pe nimeni să adopte nici terminologia, nici punctele noastre de vedere. Ștefan Borbély, prin definiție un spirit sintetic, ne ajută mult să-i reținem și să ne formulăm noi înșine ideile cu claritate. Dar, mai întâi, cine este de fapt Ștefan Borbély? Întrebarea – deloc retorică – ne ajută, prin răspunsul pe care-l provoacă, să înțelegem esența și articulațiile gândirii sale. Deloc convenționale. Deloc curente în critica română actuală. Să spunem, mai întâi, foarte pe scurt, că Ștefan Borbély este, în primul rând, un critic tranșentnic. Detaliul este capital și vom vedea îndată și de ce. Situat între două culturi – și, de fapt, deasupra lor –, se simte uneori o undă de regret a căderii între două lumi. Este, cu alte cuvinte, un intelectual maghiar de cultură și expresie integral românești. Însă care a depășit în conștiința sa orice condiționare, și maghiară, și română, ca să nu mai spunem constrângere etnică de o origine sau altă. Dar cât este de integrat și solidar cu cultura și limba română o dovedește admirabilul său text *Sindromul Tony Judt*. Orice șovinism român sau maghiar este respins sau ignorat cu deplină dezinvoltură. În mod spontan, natural, fără nici o crispă. Prefigurează, fără îndoială, viitorul tip intelectual al Europei Centrale multiculturale, format în interiorul culturii românești. A fost pentru noi, cei care veneam la Cluj dintr-o cu totul altă zonă culturală și etnică, o reală surpriză. Și o deosebită (nu exagerez deloc) satisfacție. Iată un maghiar, îmi ziceam, căruia nu-i mai pasă dacă este maghiar, român sau de orice altă naționalitate. Psihoza naționalistă, prejudecata purității etnice, mitul și ura străinului totdeauna ostil îi sunt (ca și nouă, de altfel) complet străine. El știe foarte bine – și are integral dreptate – că există români «buni» și «proști». După cum există, la fel de bine, maghiari «buni» și «proști». Superioritatea, ca și inferioritatea intelectuală sunt aspecte individuale și nu

depind de nici o competență, statistică și solidarizare etnică. Am atins în acest punct una dintre ideile centrale ale cărții, respectiv ale ideologiei transetnice. Nu etnicitatea, ci calitatea individuală contează. Nu apartenența la o etnie și la o istorie este importantă, ci competența, profesionalismul, opera personală. Ștefan Borbély militează cu pasiune pentru «meritocrație» (p. 65), respectiv, pentru competitivitate și profesionalism pe toate planurile, pentru «austeritatea serioasă de a construi», pentru folosirea tuturor competențelor, indiferent de originea lor etnică. Criteriul selecției nu este deci nici statistic, nici istoric, ci calitativ, «valorile intrinseci ale personalității». El cheamă intelectualitatea din România la asumarea responsabilității propriului destin cultural (p. 54-55), în nume strict individual. Istoria, incontestabil, constituie o mare realitate. În Transilvania, ca și oriunde în lume. Dar, în actuala fază istorică, nu se mai poate trăi doar din mituri perimate, unele primitive. Transilvania, în pragul integrării în UE, nu mai este, nu mai poate fi, un fel de Jurassic Park al nu știu cărei «Românii Mari» sau «Ungarii Mari», hiper-idealizate, utopice, himerice, total anacronice. Omogenizată, regionalizată, enclavizată. Fenomenul globalizării relativizează și mai mult noțiunea de «frontieră», care va exista încă o lungă perioadă. Dar chiar din epoca anterioară lui N. Titulescu se vorbea de «spiritualizarea frontierelor». Și pe bună dreptate. Carte inconformistă și foarte lucidă, *Opoziții constructive* aruncă o vie (și pentru mulți, foarte mulți), incomfortabilă lumină și asupra statutului social real al României postceaușiste. Puțini, foarte puțini au îndrăznit să-i spună – până acum – acestui lucru pe nume. Distrugându-și burghezia și mică burghezie incipientă, România a fost împinsă spre o societate de tip arhaic, tribal, țăranesc, de clanuri și cumetii, dominată de rețele clientelare, de rudenii și prietenii. Excesul de folcloristică-kit-sch și de «aghiazmă» ne întoarce undeva, într-un ev întunecat, care numai «european» nu este. Ștefan Borbély observă cu oroare (ca și noi, de altfel) ruralizarea accelerată a Clujului (p. 15), mentalitatea preponderent rurală a întregii țări, mediu în care naționalismul agresiv gregar se dezvoltă în mod natural. Fenomenul este dublat de persistența «metehnelor» tradiționale, de deprinderile ancestrale. Ele sunt mult mai tari decât toate legile, pure abstracțiuni, încă neasimilate, neintrate în deprinderi și în moravuri. Trăim încă în cultul relației personale dominante, utile și imediat eficace. «Actul politic nu are parte, în România de azi, de virtualitatea controlului civic sau popular: funcționează de unul singur, în perimetru închis, autocefalic, ca stat în stat, flancat de Armată, de Securitate și de Biserică, adică de cele mai neeuropene și nedemocratice instituții de care dispune în prezent țara» (p. 57). A tolera toate confesiunile și a nu subvenționa nici una (episcopi, preoți, păstori – funcționari de stat!), acesta ar fi idealul. România, stat laic? Acesta ar fi idealul autorului, deocamdată (încă) o utopie...” □ Gheorghe Crăciun polemizează cu *Mircea Mihăieș* (*Mi(hăieș) bemol diez*): „De sensibilitatea mult exagerată a scriitorului român față de orice «stimul» venit din afară am avut ocazia să mă conving încă o dată citind răspunsul «indirect» (fără trimitere la nume) pe care Mircea Mihăieș îl dă unui pasaj dintr-o apreciere a mea făcută

într-un interviu din revista «22», apărut în ultima lună a anului trecut. Îmi manifestam acolo un fel de regret că destul de mulți scriitori importanți au trecut imediat după 1990, care parțial, care definitiv, din spațiul literaturii în cel al analizei și comentariului politic. N-am afirmat nici o clipă că ar fi fost preferabil ca scriitorii în cauză să nu fi făcut acest pas. Dimpotrivă. Mi se părea însă că acest abandon, în care dacă literatura nu a dispărut cu totul din preocupări, atunci ea a devenit o activitate secundară, nu e deloc spre binele culturii noastre aflate de multă vreme – precizez asta acum – într-o continuă derivă, bolnavă de sentimentul dispariției din peisaj a cărților valoroase și a autorității critice și tratată chiar și de cei care-i deplâng soarta ca o Cenușăreasă prea puțin demnă de atenție. Tot acolo, în cadrul aceluși interviu, făceam și observația că în momentul de față România are nevoie de atitudini și opinii pragmatice (și constructive exact în sensul acestui pragmatism), nu de ieșiri pamfletare excesive. N-am contestat nici o clipă nevoia spiritului polemic, datorită scriitorului de a înfrunta puterea și a nu se supune aberațiilor ei decizionale, n-am pledat pentru indiferentism și obediență sau pentru acceptarea tacită a autoritarismului politic. Am amintit numele lui Mircea Mihăieș (în opoziție cu cele ale lui Stelian Tănase și Emil Hurezeanu, pe care îi consider niște analiști politici obiectivi și eficienți) exact în acest context, cu regretul că semnătura sa critică e tot mai puțin prezentă în spațiul nostru literar. Pe de altă parte, modul în care Mircea Mihăieș găsește de cuviință să critice comportamentul discreționar al puterii, prin texte pamfletare superbe în seducția lor estetică, mi se pare depășit și oarecum steril. Dovadă faptul că el pare o voce care strigă în pustiu, închisă în rigiditatea înverșunată a propriilor sale formule, ce nu se prea regăsește pe listele de analiști politici ai zilei. N-am vrut să minimalizez în nici un fel personalitatea lui Mircea Mihăieș, ci am încercat să sugerez că atitudinea lui reprezintă mai puțin decât ar putea el să ne ofere, și asta tocmai pentru că luciditatea sa analitică (dovadă cărțile de eseuri publicate până acum) e ultimul lucru de care am avea motive să ne îndoim. Revin acum la începutul acestei replici, profund mirat de faptul că un eseist atât de subtil și pătrunzător ca Mircea Mihăieș nu ezită să facă din țânțar armăsar și să incrimineze în bloc nu doar dubiosul meu pasivism «apolitic», ci și toate cărțile mele de până acum, pe care, dacă îmi aduc bine aminte, pe vremuri nu le trata chiar cu atât dispreț. Ce aș vrea să-i amintesc preopinentului meu e faptul că citarea într-o discuție a numelui unui autor nu reprezintă și un atac la persoană, cum poate el s-a obișnuit să interpreteze orice text care-i pomenește numele. Observațiile mele nu urmăreau să-i lezeze vreo poziție sau să-i submineze vreun statut. Chiar mi se pare cât se poate de clar că între mine și Mircea Mihăieș, în ciuda faptului că opțiunile noastre literare și culturale nu se prea întâlnesc, nu există nimic de împărțit. Nu cred, pe de altă parte, că un scriitor care nu scrie săptămânal pamflete politice nu are dreptul să formuleze observații despre ceea ce se întâmplă în spațiul comentariului politic. Și nu cred că, pentru a-și păstra astăzi, în această Românie a tuturor paradoxurilor, onorabilitatea profesiei și condiția deontologică, un scriitor trebuie

să se apuce imperativ de politică sau de glose mai mult sau mai puțin personale pe marginea acestei prăpăstii fără fund care este politica. Cât despre capacitatea de reacție rapidă la ceea ce se întâmplă pe scenă noastră politică și culturală, aceasta n-ar trebui să poarte cu sine și reflexul unor incriminări pripite și umorale (aflate nu departe de spiritul agresiv al unor personaje politice și de presă pe care toată lumea le privește astăzi cu oroare), pentru că astfel opinia în cauză devine și mai puțin creditabilă. În contextul articolului său, Mircea Mihăieș lasă să se strecoare ideea că și eu aș fi, alături de alți intelectuali, un autor care în toată această perioadă de tranziție ar fi făcut, prin neimplicare, jocurile perfide ale puterii, în așteptarea nu știu căror avantaje de nu știu ce natură. Poate că în mintea lui Mircea Mihăieș *Compunere cu paralele inegale* (o carte snoabă, «postmodernist-elitistă», limitată la acte narcisiste de contemplare a propriului ombilic, potrivit opiniei sale) a fost tradusă în Franța grație sprijinului direct al lui Adrian Năstase, o personalitate care, după cum se știe, este și un mare campion al promovării culturii naționale în afară. Și poate că tot datorită subtilului lobby al guvernului „nastasiot” (cum îi place lui Mircea Mihăieș să spună) această carte a primit anul trecut, la Paris, premiul pentru cea mai bună traducere străină în franceză... Cu toate că, la urmă urmelor, ce-ar fi rău în faptul că aș reprezenta acel tip desuet de autor închis de bună voie în turnul lui de fildeș? Poate doar faptul că am uitat să-mi scot în sensul acesta o autorizație semnată de redactorul-șef al revistei «Orizont»... Încerc să par ironic, dar o fac cu toată tristețea. Sunt cel puțin două cărți ale mele, *Cu garda deschisă* și *Reducerea la scară*, care pot arunca în rizibil toate insinuările din articolul *Buricul diftongat*, cum se numește replica la interviul meu publicată de Mircea Mihăieș în rubrica sa «Contrafort» din «România literară», la sfârșitul anului 2002. «Cazul» meu l-am explicat deja. Dar articolul conține și un extrem de interesant portret al intelectualului român în care sunt asociați de-a valma toți scriitorii care n-au fost înzestrați de la natură cu temperamente furibunde și care nu înțeleg că pentru a-și dovedi curajul ar trebui să participe obligatoriu în fiecare săptămână la un exercițiu de tragere la țintă în guvern. Acesta o fi probabil și motivul pentru care ei sunt aruncați la grămadă în categoria scriitorilor de stânga, niște egoiști timorați, adepți ai «păguboasei social-democrații» și, firește, prizonieri ai unor vechi sechele comuniste... E posibil ca Mircea Mihăieș să viseze la crearea unui cor al exasperării pe o singură voce, fără însă să se întrebe dacă toți cei care scriu au talent jurnalistic și disponibilități publice, dacă asta e cea mai bună soluție cu putință. Nu contează că scriitorul poate să-și irosească viață și energia țipând fără nici un rezultat împotriva abuzurilor puterii și lăsându-și de izbeliște talentul literar. Pentru că, în fond, nici literatura română de azi nu prea mai contează, câtă vreme ea se reduce, în general, la scriitorii publicați și laudați de revista «Orizont»... În sfârșit, mi-e greu să înțeleg cum un autor care a scris sute de pagini despre postmodernism a ajuns acum, din rațiuni conjuncturale (vezi apărarea sa violentă din aceeași rubrică din «România literară» a volumului *Omul recent* de H.-R.

Patapievici) să considere postmodernismul un moft, și încă unul de natură elitistă. Să fi uitat atât de repede Mircea Mihăieș că el este, alături de Mircea Nedelciu și Adriana Babeți, coautorul unui român de mare succes, *Femeia în roșu*, considerat la vremea apariției lui o expresie plenară a postmodernismului românesc? Atunci de unde atâta înverșunare? Decizia lui Mircea Mihăieș de a-și dedica o parte a scrisului sau dezbaterii politice e admirabilă. Din păcate, el face pamflet cu credința că articolele sale nu sunt doar spectaculoase, ci și pline de adevăruri irefutabile, fără să se întrebe întotdeauna dacă adevărul cuvintelor coincide cu adevărul realității. Mircea Mihăieș nu poate fi un bun analist politic așa cum, oricât de scandaloasă ar părea comparația, nu poate fi un bun om politic Adrian Năstase. Prea e în stare să sacrifice totul pentru un simplu joc lingvistic, pentru o piruetă stilistică, pentru un mi bemol diez (sic!) al unei partituri exotice interpretate cu excelență...” □ La rubrica «On-line», Ovidiu Drăghia semnează articol *Site-uri de download*.

• [„Revista 22”, nr. 673] În *Proiecte de sine*, Mircea Iorgulescu scrie despre Ana Blandiana, *Cine sunt eu? (un sfert de secol de întrebări)* (Editura Dacia, 2001): „Negată ca poet, contestată ca personaj politic, defăimată ca persoană publică, Ana Blandiana s-a prefăcut de câțva timp încoace într-un fel de unanimă țintă de serviciu. Nefiind singurul literat a cărui notorietate artistică și publică naște reflex impulsuri ostile, de nu chiar direct agresive, Ana Blandiana se distinge, totuși, printr-o neobișnuită capacitate de a atrage adversități din toate direcțiile, inclusiv cele foste sau presupus apropiate. Acest cumul de antipatii, acest consens al animozității intrigă cu atât mai mult cu cât coitalizează persoane, grupuri și tabere altfel imposibil de alăturat. O unificare cu atât mai paradoxală, cu cât se produce adesea chiar și la nivelul limbajului. În mod frecvent, de pildă, Ana Blandiana este negată ca poet cu procedeele sumare și cu mijloacele expresive ale celor care o contestau și o defăimau ca personaj public în urmă cu zece-treisprezece ani, în perioada când violența de limbaj devenise un sinonim aproape perfect al libertății de expresie. O posibilitate pentru căutarea explicațiilor acestei situații oferă indirect și poate involuntar Ana Blandiana însăși, într-o masivă culegere de interviuri intitulată *Cine sunt eu?*. Sunt strânse aici interviuri date de ea între noiembrie 1977 și noiembrie 2000, o selecție probabil foarte strânsă, de vreme ce au fost lăsate deoparte «mii de pagini», cum se precizează în postfață volumului. Cartea are două secțiuni distincte, fără a fi însă marcate în vreun fel, ceea ce este o regretabilă neglijență: prima și cea mai restrânsă (circa 70 de pagini din aproape 400) conține interviuri de până în 1989, a doua, cantitativ hegemonică, acoperă perioada 1990-2000. Cum până în decembrie 1989 interviul era în România o specie publicistică supravegheată și relativ prohibită, întrucât era considerată un mecanism de produs personalități (din același motiv fusese interzisă, de exemplu, și publicarea fotografiilor autorilor în viață pe copertele cărților), este de presupus că «miile de pagini», neincluse în volum, datează din anii de după căderea regimului dictatorial comunist. Discret și, oarecum, în treacăt menționat, indiciul

cantitativ al «miilor de pagini» din care s-a făcut selecția oferă, totuși, o vagă idee atât despre dezlănțuita expansiune a interviului în presa românească de după 1990, cât și despre formidabila popularitate, nu doar națională, a Anei Blandiana. Dar e prea puțin. O bibliografie, fie și incompletă, a interviurilor date între 1990 și 2000 ar fi sporit, în mod cert, valoarea de document a acestei cărți. Neapărat nevoie ar fi fost însă de un măcar succint tabel cronologic al aceleiași perioade, cu menționarea evenimentelor și a momentelor istorico-politice, unele cruciale, în care Ana Blandiana a fost direct implicată. Așa cum a fost alcătuit volumul, se trece direct, fără nici un preaviz, de la un interviu «strict literar» din august 1986, despre singurătate și poezie, la o răsunătoare declarație politică, făcută la 25 ianuarie 1990, despre decizia FSN de a participa la primele alegeri libere din România din – atunci – ultimii 53 de ani. Un abis politic și istoric desparte însă cele două interviuri, iar acest abis, care există și în planul biografiei publice a Anei Blandiana, este integral eclipsat. Un uimitor exercițiu de magician pare această intrare forțat lină, ca în vis ori sub hipnoză, dintr-o realitate în alta radical diferită. În august 1986 Ana Blandiana era un cunoscut scriitor, căruia un ciclu de poeme protestatare, apărute ca prin miracol în revista «Amfiteatru» în decembrie 1984, îi adusese o justificată și mare faimă populară de opozant prin literatură al regimului; dar nu mai mult decât un scriitor. La sfârșitul lunii ianuarie 1990, Ana Blandiana era însă, cel puțin teoretic, unul dintre cele mai importante personaje politice ale țării, iar scriitorul fusese măcar estompat, de nu și substituit, de noua postură. Ana Blandiana figurase încă de la început pe lista noului organism de putere, constituit la 22 decembrie 1989, îndată după fuga lui Nicolae Ceaușescu, și chiar i se propusese funcția de vicepreședinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale, al doilea om în stat. Funcție refuzată însă de Ana Blandiana, așa cum avea să fie refuzată, în primăvara anului 1992, și propunerea făcută de Corneliu Coposu ca ea să fie candidatul Convenției Democrate pentru alegerile prezidențiale din toamna aceluiași an. Diferit motivate, cele două refuzuri au, totuși, în comun o caracteristică ambiguitate. De fiecare dată Ana Blandiana refuză o explicită investitură politică și de fiecare dată ea rămâne foarte activă pe plan politic. Respingerea propunerii de a fi vicepreședinte al FSN este urmată, în termen de o lună, de o spectaculoasă demisie din structura puterii provizorii, dar această demisie nu duce la abandonarea politicii, duce, dimpotrivă, la crearea unei platforme politice de masă. Nu e deloc improbabil ca istoricii și politologii care vor studia cu detașare evenimentele anului 1990 să ajungă la concluzia că, de fapt, Ana Blandiana va fi fost cel mai important lider politic al opoziției de atunci, deși nu aparținea niciunui partid. Constituirea Alianței Civice și extraordinara influență a acestei organizații în coalizarea și funcționarea opoziției unite este urmată, logic, de propunerea lui Corneliu Coposu ca liderul ei să fie candidat pentru alegerile prezidențiale. Un nou refuz, un nou pas lateral, dar de această dată nu spre o altă tabără, ci în culise. Candidatul va fi altcineva, dar va fi propus și susținut de Alianța Civică. El se impune drept candidat al coaliției în cadrul

unei selecții interne, foarte controversată de altfel, și reușește să ajungă în turul al doilea, unde pierde foarte onorabil. În 1996, acest candidat este menținut și câștigă, câștigă și coaliția alegerile legislative, Alianța Civică are peste tot reprezentanți în structurile noii puteri, de la Președinție la Guvern, însă nu se implică (ori susține că nu se implică) în exercitarea puterii. Își revendică un rol de cenzor, de supervisor, de instanță de control, de «interfață între populație și noua putere» în termenii Anei Blandiana. Rol refuzat de partidele din coaliție și, totodată, de cei mai mulți dintre demnitarii proveniți din Alianța Civică”.

28 ianuarie

• [„Adevărul literar și artistic”, nr. 651] Eginald Schlattner semnează materialul memorialistic *România niciodată nu ne-a interzis limba maternă*. □ Daniel Cristea-Enache recenzează *Graffiti* de Nicoleta Sălcudeanu: „Când critica, uitând complet de textul din față, o ia razna și începe să bată câmpii (cu și fără grație), când limbajul critic devine încâlcit și «ermetic», prețios, *pășăresc*, în fine, când judecata de valoare și argumentarea ei sunt înecate într-un potop de considerații și speculații «savante», în toate aceste împrejurări, breasla pierde puncte prețioase în ochii cititorilor [...] Nicoleta Sălcudeanu, autoarea acestor *Graffiti*, nu e singurul critic care să folosească, la noi, un asemenea limbaj. Prețioasele ridicole ale comentariului literar sunt destul de multe, și nu neapărat de genul feminin. Critica jucăușă și exprimarea pășărească atrag ca un magnet, dacă nu cititorii (care fug încotro văd cu ochii), atunci pe unii hermeneuți căzuți în nombrilism, în contemplarea extatică a propriului buric” (*Prețioasele ridicole*).

29 ianuarie

• [„Luceafărul”, nr. 3] Numărul e dedicat „anului literar 2002” (o anchetă jalonată de întrebări privind eventualele „contestări” de valori, „eșecurile” și „evenimentele culturale” relevante pentru anul analizat), temă despre care tratează Nicolae Manolescu („Ce vreți? Ca lucrurile să stea pe loc? Vreți să continuăm a citi exact ca înainte? Sau ca tinerii de azi să împărtășească automat și necondiționat opiniile noastre? Nici noi nu le-am preluat pur și simplu pe ale înaintașilor. Și dacă generația mea se mândrește că a reformat critica și literatura anilor '60, despărțindu-ne brutal de realismul socialist, de ce i-am blama pe cei născuți cu două-trei decenii după noi că fac același lucru, că se exprimă critic la adresa literaturii din comunism etc. etc.?”), *Contestarea ca și adularea sunt atitudini frecvente*”), Bogdan-Alexandru Stănescu („Au apărut, pe lângă scriitorii vechi, tineri poeți, prozatori – s-au făcut pași spre dezinhibarea limbajului în proză, după ce poezia trecuse prin aceeași experiență – critici noi. [...] anul 2002 a fost anul «antologiilor» personale, care n-au trecut deloc pe lângă țintă: Mariana Marin sau Octavian Soviany... [...] S-au impus scriitori noi, într-adevăr, dar nu aș spune că au făcut-o cu «robustețe». Literatura actuală nu mai favorizează astfel de personalități sau un astfel de tip de literatură. Ar fi, să spunem așa, timpul

discreției, al subtilității, nu al marilor scriitori naționali, al palmierilor plantați în glastră”, „S-au făcut pași spre dezinhibarea limbajului în proză”), Radu Voinescu („*Nu s-au impus decât cei care se impuseseră*”), Raluca Dună („Întorcându-ne la anul 2002, nu se poate vorbi de o schimbare majoră în cultura noastră. Se poate vorbi însă de câteva semne îmbucurătoare: apariții editoriale importante, afirmarea unor critici tineri (Paul Cernat, Luminița Marcu, C. Rogozanu, Bogdan Stănescu), care au făcut ceva valuri în jurul lor și au lezat orgoliile unor «monștri», și este bine așa (de ambele părți), pentru exercițiul supraviețuirii literare – dar sper ca aceasta să fie doar strategia unui început. Dintre cărțile de critică ale anului 2002, cea mai importantă mi se pare *Literatura română sub comunism* de Eugen Negrici. [...] Alte două cărți care merită să fie pomenite sunt *Concert de deschidere*, de Daniel Cristea-Enache, care anunță un virtuoz al condeiului critic și substanțiala monografie *Ion Creangă*, de Dan Grădinaru. Și tot aici aș include și *Omul recent* de H.-R. Patapievi, publicată în decembrie 2001, dar reeditată, comentată etc. în 2002. [...] Dacă ar trebui să iau, pe o insulă pustie, o carte românească publicată în anul 2002, aceea ar fi *Omul recent*”, „În acest scandal, nu niște scriitori au fost nedreptățiți, ci niște opere”), Gheorghe Grigurcu („*O combativitate tinerească luminată de convingeri mature*”), Liviu Grăsoiu („*Publicul (...) nu mai poate fi păcălit și nici derutat*”), Elena Vlădăreanu („În ce privește poezia, paradoxal, lucrurile par să stea și foarte bine, și foarte prost, în același timp. Depinde din ce perspectivă privești. Astfel, nu putem spune că nu au apărut cărți de poezie în 2002. Acum îmi amintesc de Gabriela Melinescu (un volum apărut la Editura Fundației Culturale Române), de Nora Iuga (*Autobuzul cu cocoșați*, la Editura Vinea), de Octavian Soviany (*Cartea lui Benedict*, tot la Vinea), de Dinu Flămând (*Tags*, la Dacia), de Mihai Ursachi (*Benedictus*, la Compania), de mai tinerii Marius Ianuș (*ursul din containăr – un film cu mine*, un volum chiar foarte bun, tot la Vinea), de Ioana Nicolaie (*Nordul*, la Editura Paralela 45) sau de ciudatul *Daniel*, *al rugăciunii* de Daniel Bănulescu (Editura Muzeului Literaturii Române). După cum vedeți, lucrurile par OK. Știți ce e mai rău? Că, în afara a două sau trei volume, toate celelalte sunt antologii de autori. Concluzia? Și prin poezia noastră se cam preumblă distinsa lene. Sau se întâmplă altceva: se cam schimbă generațiile, se modifică ierarhiile, lucruri nu tocmai pe gustul tuturor, de aceea cei mai mulți se fac că nu le observă. Am toate motivele să cred că, dintre cei care contribuie la această schimbare «hard» sunt și Andrei Peniuc, Dan Sociu și, mai nou, Teodor Dună, care au debutat cu volume foarte, foarte bune”, „*Se cam schimbă generațiile, se modifică ierarhiile*”), Bogdan Ghiu („*Faptul că există critică rea îmi dă poftă de aventuri, adică de scris*”), Daniel Cristea-Enache („*Debuturile ultimilor ani mi-au întrecut toate așteptările*”) ș.a.

• **[„România literară”, nr. 4]** În editorialul *La ce e bună poezia*, Nicolae Manolescu scrie: „Am văzut de curând la televizor (pe TVR 1) un film din 1995 al lui John N. Smith, cu Michelle Pfeiffer în rolul principal, intitulat, nu știu de ce, *Dangerous Minds* (Minți periculoase). E vorba despre o profesoară ajunsă

prin hazard să predea la o «clasă specială». Sunt copii din medii defavorizate, majoritatea negri, spanioli sau mexicani, care și-au alungat, rând pe rând, profesorii, incapabili să-i aducă la o minimă disciplină, darămite la un minim efort de a învăța. Nu sunt handicapați, din contra, dar lipsa de educație, mediul familial și o politică școlară incompetentă fac din ei clienții bandelor de droguri sau ai mafiei locale. Sigur, ideea pedagogică de la baza filmului e cât se poate de naivă, ba chiar riscantă: neascultătorii adolescenți pot fi recuperați. În realitate, din nefericire, acest lucru nu se întâmplă. Decât cu foarte puțini dintre ei. Dar, chiar și pentru aceștia câțiva, și tot merită bătaia de cap a unei profesoare precum cea din film, decisă să-i câștige și să-i determine a-și sfârși studiile. În așa fel, încât, la capătul unui an, nu numai să nu fie alungată ca predecesorii ei, dar rugată să rămână. Altceva mi s-a părut extrem de interesant în film: metoda prin care profesoara înțelege să-i captiveze, să-i motiveze și să-i formeze pe copii. Ea le predă, pur și simplu, poezie. Din Bob Dylan sau din Dylan Thomas, nu contează. Îi pune să citească. Le explică vocabularul sau metaforele. Vrea să vadă ce pricep ei înșiși. Nu ocolește o anume «actualizare» a comentariului: le atrage, de pildă, atenția că, în anii '60 ai secolului trecut, un poet nu putea scrie în clar că e consumator de droguri și era silit să adopte un cod. Nu numai că nu le ascunde faptul că poetul se droga el însuși, dar folosește, vai, competența copiilor în acest domeniu ca să-i îndrume spre descifrarea unor sensuri. Poezia le apare, în acest fel, legată de însăși viața lor. De orice viață, la urma urmei. Și ea le exprimă mai bine decât orice altceva sentimentele ori gândurile proprii; până când învață să se exprime în cuvintele lor. E un exercițiu și un antrenament intelectual, un limbaj, o filosofie și o etică. Versurile cele mai complicate se dovedesc, la o bună lectură, extraordinar de simple și de firești; și cele mai simple și firești exprimări poetice devin capabile să cuprindă întreaga complexitate a vieții. Rareori am urmărit o demonstrație mai inteligentă și mai cuceritoare a faptului că poezia poate fi, mănuită cum se cuvine, un mijloc instructiv și educativ desăvârșit. Stăpânindu-i vocabularul și sensurile, copiii se deprind să-și stăpânească soarta. Nu vor mai fi uneltele ei oarbe și surde. Poezia le-a deschis ochii și le-a destupat urechile. Și nu o poezie cu morala la vedere, făcându-și din efectul pedagogic scop în sine; dar una care nu ascunde slăbiciunile omului, care n-are pretenția idealității, care se apropie primejdios uneori de partea întunecată și imorală a ființei. Metoda profesoarei din film pledează indirect cauza poeziei despre care să se poată spune: câtă autenticitate, atâta putere de convingere. A poeziei, pur și simplu, adevărate».

□ Gheorghe Ceașescu semnează articolul *Figuri anacronice pe ecranele TV*: „Urmărind emisiunile diferitelor televiziuni la doisprezece ani de la răsturnarea lui Ceașescu, mi-a fost dat să văd mult prea des persoane care în «epoca de aur» rivalizau în acte de adulație și servilism: poeți care cântau conducătorul și marile realizări, istorici care elogiau programul de distrugere a satelor și-l descriau pe Burebista visând la instaurarea comunismului pe pământurile «românești», scriitori care se extaziau în fața «ideilor novatoare» ale cuplului prezidențial,

pictori care îi zugrăveau pe cei doi potențați pe fundaluri albastre, diafane. [...] Din nefericire la noi «cântăreții epocii de aur» poluează zilnic ecranele televizoarelor și fel de fel de fițuici. Președintele României nu are, și nici nu e cazul să aibă, dreptul de a dicta cine să fie sau nu invitat la diferitele emisiuni. Dar, Președintele României are obligația morală ca prin exemplul personal să promoveze și să încurajeze caractere și competențe: el trebuie să respingă din preajma sa sicofanții epocii de aur. Când nu va fi loc în aparițiile publice pentru adulatorii vechiului regim, atunci spiritul vremii se va fi schimbat cu adevărat; nu vom mai vedea în funcții publice personaje anacronice, atmosfera morală nu va mai fi viciată de figuri imorale; n-o să mai apară tratate academice în care neseriozitatea se îmbină cu plagiatul spre alterarea gravă a prestigiului Academiei României; Bukovski aflat în vizită la București ar fi invitat la televiziunea națională, iar Mariana Sipoș, realizatorul unei foarte apreciate emisiuni culturale, care a înregistrat un scurt reportaj despre disidentul rus, ar fi fost elogiată pentru acest act, care a mai salvat onoarea instituției, și nu dată afară fără explicații. Perpetuarea adulterilor vechiului regim în apariții și funcții publice înseamnă permanentizarea unei mentalități străine spiritului românesc care ne-a prăbușit și ne-a făcut de răs în fața lumii civilizate. O conjunctură favorabilă și voința națională au condus la invitarea României să adere la NATO și la Uniunea Europeană. Depinde acum de noi dacă vom fi membri demni și apreciați ai celor două organisme sau dacă, promovând mai departe în spațiul public persoane imorale caracteristice perioadei comuniste, vom fi doar tolerați și disprețuiți”. □ Marius Chivu recenzează în *Fascinația lui post-* volumul Mihaelei Constantinescu *Post-postmodernismul: Cultura divertismentului* (Editura Univers Enciclopedic, 2001): „Mihaela Constantinescu a mai publicat un volum, de fapt teza ei de doctorat, *Forme în mișcare: Postmodernismul* (1999), în care reușește să pună cap la cap variatele teorii din spațiul cultural american privitoare la noua paradigmă într-un tablou elocvent și eficient ce cuprinde, nu doar nașterea conceptului și problemele de periodizare, ci și trăsăturile lui fundamentale și implicațiile mai mult decât culturale. Pe cât de aplicat și chiar de îndrăzneț în aprecieri personale este acel prim volum, pe atât de redactat în grabă îmi pare acesta din urmă. În primul rând trezește suspiciune noul concept pe care autoarea nici măcar nu-l definește, iar când încearcă să spună câte ceva despre el o face nu doar neconvingător, dar și extrem de superficial. Practic, între paginile vechii cărți și aceste noi argumentații nu există diferențe notabile. Capitole precum «Spațiul deteritorializării», «Cultura simulacrului» sau «Strategii metafictionale» ar fi putut apărea la fel de bine și în această nouă carte. [...] Mihaela Constantinescu simplifică nepermis de mult lucrurile, iar schematismul lejer pe care-l practică lasă impresia că ignoră cu bună știință clarificarea celor mai elementare opoziții (care ar fi trebuit să existe) postmodernism vs. post/ postmodernism: [...] Nu știu cât de mult a preluat Mihaela Constantinescu din bibliografia americană («putem să spunem aproape orice fără posibilitatea de a fi contraziși, cu condiția să începem propoziția cu *un studiu a*

arătat că sau specialiștii ne spun că...”» afirmă la un moment dat chiar autoarea), însă e evidentă pripa cu care își construiește teoria. Dacă evităm noul concept și citim eseul ca pe o analiză a rolului și a statutului divertismentului în societatea și cultura postmodernă, cartea este chiar interesantă și incitantă în măsura în care nu te lasă deloc indiferent multe din schimbările atât de clare din lumea în care trăim și pe care o trăim în fața televizorului”. □ Alex. Ștefănescu semnează prima parte din profilul *Mircea Horia Simionescu*: „Romanele lui Mircea Horia Simionescu nu sunt la înălțimea cărților-inventar publicate de același autor. Au o structură incertă – tradițională-modernă-postmodernă – și se citesc cu dificultate. Portretele balzaciene/ călinesciene ale unor personaje alternează cu identități construite într-o manieră ludico-abstractă, observații asupra ambianței specifice unui prozator realist interferează cu teorii fanteziste, desprinse parcă dintr-o comedie a științei. Eleganța decisă a fiecărei fraze dovedește și redovedește că textul aparține unui scriitor experimentat, care știe ce e literatura, dar ansamblul nu funcționează”. □ Radu Aldulescu semnează eseul *Oameni și insecte*: „Vedeam cândva în meseria de scriitor, printre altele, și un mod de a te justifica din punct de vedere social. Îmi asumam astfel condiția unui ins care produce literatură. Presimțeam totodată că nu-i departe vremea când va trebui să-mi depășesc această condiție și uite că mi se ivi o ocazie nesperată: Scriitorul român nu se vinde, nu-l citește nimeni, mi se spunea prin edituri, ca răspuns la pretenția deplasată de a fi plătit pentru munca mea. Atunci de ce-l mai publicați? Las la o parte faptul că n-aș fi avut cum să capăt un răspuns satisfăcător la întrebarea asta de la cei care se folosesc într-un fel sau altul, de scriitorul român, adepți ai legilor economiei de piață într-o țară a fărădelegii, care te învață să trăiești spunându-ți că nu se poate trăi din scris și fără îndoială că au dreptate. În România acestor vremuri nu se poate trăi nici din cizmărie sau strungărie și-n general din nici un fel de muncă cinstită. Practic, nu am în fața cui să mă justific. Deja îmi depășisem condiția descoperind că nu m-a frământat vreodată din cale-afară cine-mi citește unele fraze sau pagini, eventual o carte în întregime”. □ Alex. Ștefănescu publică un interviu cu Octavian Paler („*Certitudinile mele sunt ciuruite de îndoieli ca niște haine mâncate de molii*”): „Eu sunt alcătuit anapoda, din tendințe contradictorii. Pe de o parte, mi-a fost dat să am un mare egoism vital, din pricina căruia nu pot fi decât laș în fața morții. Pe de altă parte, am suferit mereu de o anumită dificultate în cheltuirea energiilor mele vitale. Adică, am comunicat greu cu realitatea. Și, de obicei, am făcut-o cu eforturi, ridicând vocea când nu era nevoie sau amestecând iritările cu timiditatea. Asta m-a dus, de timpuriu, la o aventură, cam dubioasă poate, pe care n-am mărturisit-o până azi. Poate, din jenă. Poate, din teamă de ridicol. Eu n-am visat, ca alți adolescenți, să reformez lumea după gustul meu. Vă vine, nu vă vine să credeți, mi-am dorit să fiu «inactual», să duc o existență clandestină, paralelă, unde să pot privi cerul, norii, pietrele, lumina, fără să fiu decât spectator. Și mi-am ales ca loc de reverii Grecia antică, mai precis Atena din timpul lui Sofocle. Primul drum l-am făcut la tribunal unde Sofocle, în vârstă

de aproape nouăzeci de ani, avea un proces cu unul din fiii săi care, din motive de avere, vroia să-și pună tatăl sub interdicție ca iresponsabil. Pe scurt, n-am glumit decât pe jumătate când am afirmat, într-un interviu sau într-o carte, nu mai țin minte, că visul meu cel mai arzător a fost să devin «antic». Bine, bine, o să vă întrebați, dar ce legătură au toate astea cu politica de pe malurile Dâmboviței? Să vă explic. Mulți, care mă cunosc superficial, își închipuie că stau cu ochii lipiți de televizor să afle ce-au mai zis Iliescu și Năstase. Adevărul e că, în adâncurile psihologiei mele, eu tânjesc, încă, și azi, uneori, să pot fi, cu seninătate, «inactual», să mă închid în bibliotecă. Probabil, am scris cu antipatie despre clasa politică actuală nu numai din pricina impresiei că, în general, e alcătuită din țeape, ci și pentru că politica nu-mi inspiră nici un fel de respect. Aveți dreptate să ziceți că «am cheltuit treisprezece ani din viață urmărind și comentând viața politică». Mai ales că voi fi spus nu puține prostii din motive de neadecvare. Eu sunt, structural, un romantic, or romantismul n-are nici un preț în politică. Explicații pentru acest timp pierdut pot găsi. M-am îmbolnăvit și eu, după decembrie '89, de o isterie a spusului. Și, pe deasupra, oricâte dubii m-ar bântui, legate de realitățile de pe malurile Dâmboviței, cred sincer că orice om normal are o singură «patrie». Restul sunt «țări». Deci, nu-mi putea fi indiferent ce se întâmpla în jurul meu. Am scris tone de articole, am dat interviuri, am luat parte la dezbateri, la mitinguri, la demonstrații. Cu ce rezultat? Bănuiesc că n-am clătinat multe fire de praf cu opiniile mele. Am fost una din vocile care au sporit vacarmul post-decembrist. Atât pot să spun fără să greșesc. Plus faptul că am reușit să-mi fac câțiva dușmani prin polemicile în care m-am ambalat. Scuză care mă absolvă, dacă judec ce-am lăsat în urmă, e că n-am urmărit nici un interes personal, în toată această perioadă, și că «m-am cheltuit» fără să aștept nici o dobândă. Am trăit cu fervoare hărmălaia care ne-a pus pe jar pe toți, mai puțin pe «apolitici», și în care nu prea ne auzeam unii pe alții, deoarece fiecare era absorbit de ce zicea el, dar de ce să mint? Singurul pas pe care l-am făcut fără să mă iau în serios a fost când am consimțit să candidez pentru un loc în Senat, la primele alegeri, cele din mai '90. Atunci m-am lăsat luat de val, căci nu fusese ideea mea. Din fericire, am eșuat. Listele Grupului pentru Dialog Social n-au întrunit voturile necesare. Încolo, de ce-aș regreta că mi-am pierdut vremea? Toată viața am fost un inhibat. Și am trăit defensiv. Măcar la bătrânețe am avut și eu niște purtări de sectant, gata să sacrifice nuanțele de dragul unei credințe. Am pus pasiune și în prejudecăți, și în iluzii. Poate, de aceea decepțiile m-au costat pe mine mai mult decât pe alții, ceea ce m-a împins să reacționez la dezamăgiri impulsiv. Am spus, însă, ceea ce am crezut, chiar dacă sinceritatea mi-a adus unele necazuri. Azi, mă simt ca un ulcior crăpat, deoarece nu-mi pot duce iluziile decât pe distanțe mici. Dar, dacă ne-am afla din nou în '90, cum spuneți, și n-aș ști ce știu azi, aș lua-o de la capăt, probabil, aș face la fel. Doar dacă aș ști ce știu azi, aș fi mai nuanțat, cred, când m-aș referi la democrație ori la Occident. Și aș folosi mai prudent cuvântul «morală». De abținut, tot nu m-aș putea abține, însă, în ciuda oboselii și a

nostalgiei de a fi «inactual». România seamănă prea mult cu o corabie care plutește în derivă, în vreme ce membrii echipajului se scuipă ori se iau la bătaie. E greu să privești în altă parte”. □ Cronicar polemizează la *Revista revistelor* cu Dan Petrescu: „În «TIMPUL» ieșeau din decembrie 2002, dl Dan Petrescu redebutează (a câta oară?) cu *Scrisoarea I* (către Liviu, probabil Antonesei), prilej de a experimenta o nouă combinație chimică, a cernelii tipografice și a unor otrăvuri personale îndelung nedecantate. Consacrat ca etern debutant, prozatorul de la Iași, redomiciliat o vreme în București într-o casă care nu-i a lui, dar pe care a refuzat s-o elibereze, se răfuiește cu tot ce-i iese în calea literară, de la Pleșu (căruia parcă i-a fost secretar de stat la Cultură acum un deceniu și ceva) la Liiceanu (acuzat că traduce pe Heidegger, «o înfundătură filosofică») și de la Iorgulescu (Mircea, nu Adrian) la Dinescu (tot Mircea). Disidentul de odinioară calcă, plin de încredere într-un sine însuși care s-a vidat de orice alt conținut decât otrava, pe urmele altui disident, mult mai celebru, dar gol pușcă și el, al cărui nume îl trecem sub tăcere din decență”.

[IANUARIE]

• [„Apostrof”, anul XIV, nr. 1 (152); „Revistă a Uniunii Scriitorilor; apare lunar; Revistă editată cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Cultelor, Primăriei și Consiliului Local Cluj-Napoca și al Fund for Central and East European Book Projects”. Redactor-șef: Marta Petreu; redacția: Ana Cornea, Irina Petraș, Claudiu Groza, Horváth Sándor, Lukács József, Ana Pop; format A4] În dosarul *Noica în dezbaterea publică*, se publică textul unei conferințe a lui Mircea Flonta, ținute în 2002 la Facultatea de istorie-filosofie a Universității Babeș-Bolyai: „Valorile pe care [Noica] le-a îmbrățișat ca filosof – conceptele pure, construcția speculativă, coerența sistematică – sunt printre acele valori pe care intelectualitatea umanistă românească, prin tradiție în mod preponderent una cu formație literar-artistică, le admiră de la distanță, dar nu le cultivă. Poate să surprindă observația că, deși înconjurat în ultima parte a vieții sale de numeroși admiratori și nu de puțini tineri care se socoteau discipolii săi, Noica filosoful a rămas izolat între distinși umaniști îndepărtați, dacă nu chiar ostili, de preocupările teoretice sistematice și de teoreticieni lipsiți de înzestrare speculativă. Nu trebuie, așadar, să ne surprindă prea mult că ontologia speculativă, care reprezintă fără îndoială nucleul operei filosofice a lui Noica, este, astăzi, tot mai amenințată să cadă într-o deplină uitare, dacă facem abstracție de unele evocări rapsodice sau de prezentări plate, pronunțat narrative. Pentru destinul acestei opere este, desigur, regretabil că ea a fost o sămânță căzută pe un sol puțin potrivit pentru a o hrăni, că în generațiile active astăzi există atât de puține spirite înzestrate în stare să o înțeleagă bine, să o prezinte corect și, eventual, să o continue. Pe de altă parte, a fost inevitabil ca în atmosfera generală a anilor noștri, dominată de confruntări pe teme de interes general și de eforturile intelectualilor de a câștiga o audiență cât mai largă, opera speculativă a lui Noica să ajungă

într-un con de umbră. Pe primul plan al interesului s-au situat tribulațiile vieții filosofului, bunăoară ca aderent de scurtă durată al mișcării legionare sau ca persecutat și deținut politic la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60. Mai puțin Noica drept simbol al demnității intelectuale, al gândirii neaservite în anii regimului Ceaușescu. Cu totul surprinzătoare mi s-a părut însă încercarea de a discuta și interpreta filosofia lui dintr-o perspectivă strict politică și ideologică. O asemenea încercare a fost întreprinsă în cartea Alexandrei Laignel-Lavastine, intitulată în mod semnificativ *Filosofie și naționalism. Paradoxul Noica*, a cărei traducere românească a fost publicată în 1998. Și tot atât de surprinzător este că acest gen de abordare – care amintește de analiza construcțiilor filosofice, inclusiv a sistemelor speculative, ca fenomene suprastructurale, ce ar putea fi bine înțelese în intențiile lor ultime doar prin evidențierea implicațiilor lor politice – nu a stârnit reacții critice notabile. În puține recenzii ale cărții pe care le cunosc, se exprimă totala dezaprobare față de orientarea ei fundamentală. După părerea unui recenzent autoarea ar fi arătat în mod cu totul convingător că «această filosofie (filosofia lui Noica – n. mea, M.F.) este pregătită pentru a justifica, în cel mai bun caz, pentru a coabita cu naționalismele totalitare». Iar un alt recenzent afirmă că «nu există contradicții fundamentale între 'primul' și 'al doilea' Noica, așa cum nu există nici o ruptură între ontologia, logica, teoria culturii ale filosofului și diferețele sale angajamente politice sau lipsa unui angajament mai ferm împotriva regimului Ceaușescu». Și mai jos: «iar dacă a fost legionar, dacă s-a întâlni în destule puncte cu 'protocronismul', asta nu a fost 'colaborare', ci consecința demoniei propriului sistem filosofic». Considerațiile ce urmează își propun să examineze, prin raportare la ontologia speculativă a lui Noica, dacă acest mod de a privi și de a prezenta relația dintre o contribuție constructivă sau analitică în filosofie și pozițiile politice ale autorului ei poate să fie sau nu apărat cu bune argumente. Dincolo de tezele și contribuțiile cărții doamnei Laignel-Lavastine, voi încerca să discut o modalitate de a caracteriza și evalua idei filosofice, cea în care raportarea la ideologii și politică constituie sistemul de referință privilegiat. Teza centrală a cărții o constituie afirmarea unei relații esențiale între speculația noiciană asupra ființei și opțiunile politice ale filosofului. Autoarea crede că tocmai crezul politic naționalist, un crez pe care Noica l-ar fi nutrit cu remarcabilă fidelitate de-a lungul întregii sale vieți, ne-ar oferi cheia pentru descifrarea sensului și finalității speculației sale ontologice. Ea își propune să argumenteze că – intenționat sau fără intenție – construcția ontologică a lui Noica reprezintă o legitimare a unor crezuri naționaliste antidemocratice. Argumentarea culminează cu sugestia că, în mod obiectiv, Noica ar fi fost un aliat al protocroniștilor. Prin opera sa, o viziune naționalistă care nu s-ar deosebi în mod esențial de cea care inspira propaganda oficială ar fi primit o fundamentare filosofică. Ceea ce ni se sugerează până la urmă este că speculația ontologică ar fi, în esență, o slujnică a politicii. Acestea sunt, fără îndoială, aserțiuni și sugestii cu totul surprinzătoare și, totodată, grave. Surprinzătoare în măsura în care pun în discuție și contestă

puritatea și autonomia speculativului, gratuitatea construcțiilor «rațiunii înțele-gătoare» și trec cu vederea caracterul iremediabil echivoc al relației ideilor speculative cu orientările vieții practice. Surprinzătoare, nu numai deoarece ele contravin convingerii lui Noica privitoare la semnificația strict intelectuală și culturală a operei sale filosofice de maturitate, ci și modului în care au înțeles sensul și finalitatea ei toți cei care i-au fost apropiați. Afirmările și sugestiile doamnei Laignel-Lavastine sunt totodată grave deoarece ele așază speculațiile filosofului într-un sistem de relații care le afecta demnitatea. Însușirea lor ar avea fără îndoială o înrăurire dintre cele mai nefavorabile asupra posterității operei gânditorului de la Păltiniș. Era de așteptat ca temeiurile unor asemenea susțineri să fie pe îndelete chestionate și scrupulos cercetate. Ceea ce, după știința mea, nu s-a întâmplat până acum. [...] O supoziție pe care se sprijină permanent Alexandra Laignel-Lavastine în argumentarea riscantelor sale teze este cea a existenței unei depline continuități în angajarea tânărului Noica și a lui Noica din anii maturității și bătrâneții față de ceea ce am putea numi «cauza națională». În tinerețe, ca și mai târziu, această angajare s-ar fi situat pe linia «naționalismului antidemocratic». Nimic nu susține, totuși, o asemenea presupunere. Dintr-un anumit punct de vedere, putem vorbi cu bune temeiuri de un Noica I și de un Noica II. Tânărul Noica ni se înfățișează, într-adevăr, drept o personalitate anga-jată față de cauza națiunii române, față de destinul etniei și a statului național. După război, Noica s-a considerat însă răspunzător doar pentru destinul culturii române. Tot ceea ce a spus, a scris și a făcut mi se pare pe deplin coerent cu această opțiune. Concluzia Alexandrei Laignel-Lavastine este că gândirea și opera lui Noica ar ilustra «drama unui itinerar spiritual din veacul nostru, sfâșiat între o filosofie *ființei* și o filosofie a *națiunii*». La tânărul Noica întâlnim încercări, este adevărat abia schițate, de a formula o «filosofie a națiunii». În «filosofia devenirii întru ființă», idiomul și universalul sunt însă una. Nu există și nu poate exista o tensiune între devotamentul filosofului pentru «ființă» și interesul pentru limba română privită ca «spirit obiectiv». În comunitatea de limbă Noica vede și un fel de a fi împreună în *logos*. Este o altă ordine în care e cuprins indivi-dul, dincolo de ordinea naturală și de ordinea istorică, care este cu precădere una economică, socială și politică. «Naționalul» devine acum o categorie culturală. Ceea ce îl preocupă pe Noica nu este națiunea-stat, așa cum cu insistență sugerează Alexandra Laignel-Lavastine, ci un fel de a gândi și de a simți situat într-o cu totul altă ordine decât cea a politicului. Preocuparea lui Noica pentru punerea în valoare a unei sensibilități metafizice ascunse în cutele limbii române va putea fi judecată oricum. Miza întreprinderii rămâne însă una filosofică, culturală, și nu una politică. Iată de ce o afirmație ca aceea că, trecând cu vederea corelația dintre dezvoltarea statului național și stingerea tradițiilor culturale arhaice, Noica «pare să practice un adevărat exercițiu de mitologie programatică, cultivând acea minciună constitutivă celor mai multe din discursurile național populiste din regiune» mi se pare mai mult decât nerezonabilă. Este o afirmație stupefiantă.

Preocupată să argumenteze că speculația ontologică a lui Noica ar fi fost orientată și condusă din umbră de obsesiile sale naționaliste, Alexandra Laignel-Lavastine sugerează că ar trebui să acordăm o importanță egală «din punct de vedere interpretativ tuturor genurilor pe care le-a cultivat: ‘speculație pură’ (tratate de ontologie, de cercetări în domeniul logicii), comentarii de istorie a filosofiei, jurnale, eseuri, articole etc.». Este o sugestie care ar merita o discuție aparte. Mă limitez, aici, la câteva observații. Dacă Noica a avut într-adevăr o obsesie, atunci această obsesie, care s-a accentuat cu trecerea anilor, a fost cea a supremației speculativului în universul culturii. «Mulți oameni au idei. Când un om are o idee unică, devine filosof». Toate scrierile de maturitate ale lui Noica pot fi caracterizate drept aplicații sau proiecții, uneori ocazionale, ale acelui nucleu ideatic pe care l-a desfășurat în lucrările sale de speculație ontologică publicate sub titlul *Devenirea întru ființă*. A nu distinge clar acest nucleu ideatic de punerea lui la lucru în diferite contexte și de aplicarea lui la diferite materii mi se pare a fi unul din modurile semnificative de a nu-l înțelege pe Noica. Căci temele centrale ale speculației sale ontologice – Unul multiplu, modelul universal-individual-determinații, limitația care limitează și limitația care nu limitează, distribuirea fără împărțire, contradicția unilaterală și devenirea întru ființă – furnizează osatura ideală și grila conceptuală a scrierilor sale de critică a culturii – *Șase maladii ale spiritului contemporan*, *Modelul cultural european* – a comentariilor istorico-filosofice – *Povestiri despre om*. După o carte a lui Hegel, *Interpretarea lui Lysis* – precum și a lucrărilor consacrate fenomenului românesc. Ambiția sistemului, a organizării unei diversități de reflecții și considerații disparate asupra universului uman și a universului culturii sub teme și categorii unificatoare, aspirația de a reuni adevărul cu exactitatea par să fi fost cele mai înalte năzuințe care l-au însuflețit pe bătrânul Noica. Până și în ultimii săi ani de viață, filosoful cerea să nu fie judecat înainte de a-și fi spus ultimul cuvânt. Viziunea lui Noica asupra finalității unei construcții speculative sistematice a fost una accentuat contemplativă. Speculația filosofică nu *întemeiază*. Legitimarea unor obiective și proiecte situate în afara universului «gândirii pure» nu se află printre rosturile speculației filosofice. [...] Ceea ce atrăgea în primul rând atenția celor care l-au cunoscut pe Noica în anii săi târzii era înclinația lui de nestăvilit de a privi toate fenomenele vieții și ale culturii prin «ochelari», disponibilitatea de a aplica în orice situație grila lui speculativă. Noica era stăpânit pe de-a întregul de «demonul teoriei». Ceea ce sfârșea prin a exaspera pe unii dintre cei apropiați. Poate nimic nu individualizează mai bine înțelegerea noiciană a filosofiei decât ideea suveranității și a autonomiei depline a speculației filosofice.” □ Se publică *Epoca „rinocerizării”*. *Eliade, Cioran și Ionesco în discuția pe marginea fascismului* de Edward Kanterian, traducere de Adriana Pop a unui articol apărut în 2002 în „Neue Zürcher Zeitung”: „Fascismul lui Eliade și Cioran trebuia înțeles fără a cădea în schema grosieră de interpretare oferită de [Alexandra Laignel-] Lavastine”.

• [„Contemporanul. Ideea europeană”, anul XIV, nr. 1-4 (604-607); „Revistă națională de cultură, politică și știință”. Revista apare cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor și Erc Press. Director: Nicolae Breban; redactor-șef: Aura Christi; secretar de redacție: Olga Andronache; rubrici: Călin Căliman, G.G. Constandache, Adrian Mihalache, Victor Scoradeț, Irina Petraș, Constantin Abăluță, Geo Vasile, Irina Coroiu, Cristina Sârbu, Lucia Hossu-Longin, Henri Zalis, Cătălin Țirlea, Horia Gârbea; număr de pagini variabil, format A3] Nicolae Breban publică episodul 66 din *Nietzsche*. □ Daniela Petroșel publică eseu *Istoria ca circ* despre cărțile lui Norman Manea. □ În grupajul *Anul Internațional Titulescu*, sunt prezenți cu texte G.G. Constandache (*Nicolae Titulescu văzut de Lucian Blaga*), Maria Cornelia Bârliba (*Triada Titulescu – România – Societatea națiunilor*). □ Într-un grupaj despre *Romanul românesc în colocvii* (Ediția a IV-a, Bistrița, 5-8 decembrie 2022), colocviu organizat de „Contemporanul”, se publică eseuri de Aura Christi („Tema acestei ediții, *Romanul românesc între biografie și ficțiune* – este una extrem de generoasă. Iar în contextul în care perioada postrevoluționară a coincis, deloc accidental, cu prosperarea genului, biografia ținând de *témoingnajes* [sic!], după închiderea, evident, restrictivă de până acum doisprezece-treisprezece ani, tema ediției bistrițene se transformă în una explozivă. Ficțiunea pură, deși a cunoscut o perioadă de prosperitate în acest răstimp, – și e suficient să amintim numai câteva titluri semnificative, ca, de pildă, trilogia patronului onirismului, convertit la realism, Dumitru Țepeneag, *Hotel Europa*, – un scriitor extrem de important, un real disident, pe nedrept marginalizat în ultimii ani; e suficient să ne referim la trilogia *Amfitrion*, la cele două volume din tetralogia anunțată, *Ziua și noaptea* de Nicolae Breban; e suficient să-l pomenim pe Augustin Buzura cu *Recviem pentru nebuni și bestii*, pe Mircea Cărtărescu cu cele două volume din trilogia *Orbitor*, enumerarea având toate șansele să continue fără efort, – așadar, ficțiunea a trecut printr-un con de umbră de care nu se mai poate face abstracție, nu atât ficțiunea, – romanul propriu-zis – cât receptarea, comentariul critic, impunerea unui public avizat”, *Totul e ficțiune*) și Irina Petraș, care scrie despre volumul *Romanul românesc în colocvii*, ediție întocmită de Aura Christi (2002), despre colocviile „Contemporanul”: „Nu doar fiindcă e gazdă, ci și fiindcă e un îndrăgostit de arta romanului, Breban e, de-a lungul volumului, o prezență încântător-patetică, traversată de accente lirice uneori, polemic-oraculare altădată, care trudește neobosit pentru marele viitor al romanului românesc, chiar dispus, mi se pare, să-și împrumute numele acestui viitor”. □ Matei Călinescu e prezent cu eseu *Enigme pentru recitare* (traducere de Virgil Stanciu). □ Irina Petraș semnează și eseu *Starea de cumpănă* (*Despre proza lui Camil Petrescu*).

• [„Contrafort”, nr. 1 (99): „Revistă a tinerilor scriitori din Republica Moldova”. Director: Vasile Gârneț; redactor-șef: Vitalie Ciobanu; format A3] Vitalie Ciobanu publică editorialul *Întrebări fără răspuns*: „Reluarea acțiunilor de protest ale Opoziției creștin-democrate, la Chișinău, provoacă

cele mai diverse comentarii și atitudini. Presa subordonată Puterii încearcă să minimalizeze importanța și anvergura mitingurilor din ultimele duminici ale lunii ianuarie. Unul din argumentele folosite este inutilitatea de fond a acestor manifestații, întrucât, vezi Doamne, însăși conducerea superioară de partid și de stat s-a declarat pentru integrarea europeană. Concluzia criticilor filocomuniști este extrem de isteasă: reluarea protestelor servește exclusiv scopurilor electorale ale partidului ce le inspiră. Înainte de a vedea ce preț se poate pune pe așa-zisa opțiune europeană a regimului Voronin, să descifrăm concluzia mai sus-menționată. Orice acțiune a unui partid politic, inclusiv protestele anticomuniste de acum, contribuie, implicit, și la susținerea unor scopuri electorale. Aceasta este logica vieții politice: partidele luptă să obțină cât mai multe adeziuni, pentru a ajunge să dețină pârghiile, executive și legislative, necesare aplicării programelor lor doctrinare. Adevărata problemă nu sunt intențiile electorale ale PPCD, ci atitudinea partidului de guvernământ, *care vrea «integrare europeană» fără norme europene în Republica Moldova*. Ceea ce nu observă sau nu au voie să recunoască public ziariștii aserviți comuniștilor este că manifestațiile de stradă reprezintă singura posibilitate a Opoziției de a-și face auzită vocea, după ce Puterea a respins inițiativa creștin-democraților privind organizarea unui referendum consultativ pe tema aderării Republicii Moldova la NATO și la Uniunea Europeană. Partid parlamentar, PPCD nu are acces la televiziunea de stat, la fel ca și celelalte partide democratice, deși această instituție este subvenționată de la buget, nu din buzunarul PCRM. Comuniștii au refuzat până acum dialogul cu societatea și cu partidele din Opoziție. Ei au sfidat apelurile acestora de a participa la ședințele Mesei Rotunde cu Statut Permanent, deși știu că ignoră astfel una din recomandările Consiliului Europei. Tot ei au blocat orice canal de informare alternativă, suspendând difuzarea Televiziunii Române, lichidând posturi de radio independente. Puterea a transformat Comisia Electorală Centrală într-o fantoșă a bunului său plac. Refuzul CEC-ului de a admite acțiunea de colectare a semnăturilor în favoarea unui referendum pro-NATO și pro-Uniunea Europeană semnifică o dublă încălcare a Constituției. Mai întâi, pentru că neagă dreptul cetățenilor de a fi consultați în chestiuni-cheie pentru destinul național, așa cum prevede Legea Supremă, și a doua oară, comițând un abuz statutar, întrucât în atribuțiile CEC-ului nu intră evaluarea gradului de constituționalitate a unor inițiative politice. Dacă vor cu adevărat să se apropie de Occident, de ce ar refuza guvernării să cunoască opinia poporului în această problemă? De ce s-ar teme de referendum, dacă opțiunea le este sinceră, așa cum se zbat să ne convingă valeții lor mediatici? Răspunsul e la suprafață: guvernării nu vor referendum tocmai pentru că populația s-ar putea să răspundă pozitiv acestei oferte, obligându-i să nu mai poată retracta, să-și probeze cu fapte declarațiile pro-europene. Schimbarea de macaz a comuniștilor nu este decât o perdea de fum. O demonstrează felul în care se cramponează ei de statutul de neutralitate al Republicii Moldova, neutralitate anulată în fapt de prezența trupelor rusești

în Transnistria. Atitudinea față de NATO reprezintă miezul disputei politice în Republica Moldova, o linie de demarcație ireconciliabilă. Dacă în ce privește Uniunea Europeană, auzi de la o vreme adeziuni dintre cele mai aiuritoare din partea autorităților de la Chișinău, în chestiunea NATO regimul Voronin urmează neclintit voința Rusiei, din simplul motiv că interesele militare ale Moscovei în zonă ar fi răsturnate printr-o eventuală aderare a Moldovei la Alianța Nord-Atlantică, și o dată cu ele baza logistică, temeiurile «parteneriatului strategic» care menține în viață guvernarea comunistă”. □ Caius Dobrescu este intervievat de Mihai Vakulovski: „*M.V.: Ce rol are socialul pentru poezie și, mai ales, pentru poezia dv.? C.D.:* Sincer, simt că nu pot vorbi despre «social» – este un cuvânt care nu-mi spune mare lucru. Cred că-l foloseam înainte de 1989 pentru a vorbi, pe ocolite, de impactul *politic* al literaturii. Cu politica, da, cred că poezia are legături prin origine și prin natură. Câmpul politic este cel în care jocul dintre rațiune și pasiune are implicații incalculabile asupra vieții fiecăruia dintre noi. Or, tocmai aceasta este sfera în care acționează poezia: aceea a întrepătrunderii rațiunii cu pasiunile sau, altfel spus, a rațiunilor minții cu rațiunile inimii. Pur și simplu despre asta este vorba: ceva ce era binecunoscut deja de autorii secolului al XVII-lea. Nu mi se pare că este ceva de inventat aici – problema este asta: cum poți stăpâni pasiunile, astfel încât ele să nu distrugă civilizația? Cum poți educa rațiunea astfel încât să nu devină un instrument, pe cât de banal, pe atât de periculos, al frustrărilor și fantasmelor dezlănțuite? Poezia are de-a face cu politica fiindcă ea reprezintă o fațetă a artei de a stăpâni și supune forța, puterea brută a imaginarului. Mai mult decât atât: ea reprezintă un depozit *multimilenar* de experiență în privința observării patologiei imaginarului. O asemenea acumulare nu poate fi ignorată de nici o civilizație, oricât de sofisticată tehnologic. Este absurd să-ți închipui că o asemenea moștenire culturală poate să devină caducă, numai fiindcă s-ar fi schimbat «tipul de societate». Oricât ar evolua mediile de comunicare, ele nu modifică principiul conform căruia civilizațiile au datoria esențială de a se prezerva pe ele însele, și deci de a reține și transmite toate strategiile posibile de deviere și control ale violenței. Sub aspect politic, literatura în general, poezia în special codifică o străveche înțelepciune legată de conținerea nebuniei distructive, a fanatismului orb. Și despre modul în care pasiunile cele mai intense pot fi puse în slujba unor principii constructive și lucrative” („*Ceea ce contează pentru oamenii cu adevărat creativi este ce vor realiza de acum încolo*”).

• [„Convorbiri literare”, serie nouă, anul CXXXVII, nr. 1 (85); **Revistă fondată de Societatea Junimea din Iași la 1 martie 1867. Editor Uniunea Scriitorilor din România. Redactor-șef: Cassian Maria Spiridon; redactor-șef adjunct: Dan Mănuță; secretar general de redacție: Dragoș Cojocaru; redactori: Cătălin Mihuleac, Liviu Papuc, Lucian Vasiliu; format A4]** Cassian Maria Spiridon publică eseul *Eminescu despre Caragiale*. □ Istoricul Jean-Noël Guinot este intervievat de Cristian Bădiliță, traducerea interviului din franceză aparținându-i Smarandei Bădiliță (*Între filologie și patristică. Între Theodoret al*

Cyrului și Bernanos). □ Irina Mavrodin semnează prima parte din eseu *Critică și creație*. □ Ioan Holban comentează *Stăpânirea de sine* (1986) de Eugen Uricaru (*Spre ficțiune prin fereastra realității*). □ Mircea A. Diaconu scrie despre scriitoare ale momentului: Doina Ioanid (*E vremea să porți cercei*), Iulia Pană (*Statuia zilei de mâine XXlove*), Gabriela Vrânceanu Firea (*Treizeci. Picnic pe câmpul de luptă*): „Privind cu încetinitorul lucruri, corpuri și chiar cuvinte, notând fapte care se proiectează sau ar putea să se proiecteze evanescent și fantasmatic, cu simțurile pregătite să înregistreze miracolul, Doina Ioanid face în *E vremea să porți cercei* (Editura Aula) un fel de fiziologie a erosului, tarată poate de o prea evidentă estetizare. [...] Aproape toate poemele volumului *Statuia zilei de mâine XXlove* (Editura Du Style) se nasc nu din fantasmеle, ci din angoasele «perversei vârste de 30 de ani». De altfel, «Viața mea de femeie de 30 de ani/ s-a năpustit să mă strivească», citim în poemul intitulat *am primit niște vești împachetate în hârtie de ziar*. Într-o paranteză fie zis, în zona asta de sarcasm, furie stinsă și biografie traumatizantă, există câteva titluri care sunt suficiente argumente pentru a atrage atenția asupra unei poezii poate uneori nu suficient de decantate, furate chiar de capcanele retorizării, dar cel puțin promițătoare. [...] N-aș fi scris despre ultima carte a Gabrielei Vrânceanu Firea dacă ea n-ar fi apărut la Editura Vinea, dacă n-ar fi fost susținută prin contraforți critici de Horia Gârbea și Liviu Ioan Stoiciu, scriitori pe care-i prețuiesc, dacă volumul de versuri care-i precede n-ar fi luat Premiul de debut al Asociației Scriitorilor din București și, în fine, dacă ea nu s-ar fi numit, simplu *Treizeci*. Să fie vârsta? – m-am gândit. Volumul cuprinde treizeci de poeme, dar nici sugestia biografică nu e de aruncat [...]. La treizeci de ani, Gabriela Vrânceanu Firea, cu o, eufemistic spus, ingenuitate de femeie care a născut un copil [...] și care nu ascunde nici un fel de mister și nici un fel de tensiune, crede că a epuizat mare parte din mijloacele instituirii propriei glorii și apelează la calea, care i se pare la fel de accesibilă ca toate celelalte, a poeziei. Nu descopăr vreo altă miză în ceea ce, dați-mi voie numesc în continuare *poezia* Gabrielei Vrânceanu Firea, și dacă totul se reduce la un auxiliar de imagine, atunci lucrul acesta coincide cu mutarea poeziei pe trotuar, în sensul nu al umanizării, ci al prostituării ei inconștiente. [...] Fixată uneori în clișee afectate cu sentimentalitate de liceană, frizând alteori paradoxurile sau hrănind un comic involuntar, expresia aceasta confundă facilitatea cu conținutul neoromantic” (*Meridiane feminine (I). Femeia la treizeci de ani*). □ Liviu Grăsoiu scrie despre *Corpusul receptării critice a operei lui Eminescu. Secolul XIX* (2002) (*Din nou despre Eminescu*). □ Gellu Dorian comentează *Trenul de treieșunu februarie* de Teodor Dună: „am descoperit același poet robust, care scrie o poezie încărcată de greutatea substanței poetice, cu un limbaj novator, densă, dovedind o știință a tehnicii poemului lung. Nonșalanța cu care înnoadă fragmentele unui poem, discursul narativ uneori, alteori absurd, între limitele unui suprealism suculent și al unui expresionism de fond, ideatica și tematicile poemelor caracterizează de la bun început harul cu care este înzestrat poetul. Mai mult decât atât, poemele lui

nu seamănă cu ale confrăților dâmbovițeni obsedați de un sexualism de cele mai multe ori epidermic, mimetic, epatant, ci structura acestora, schelăria, eșafodajele, ornamentele țin mai curând de robustețea poeziei postmoderne, moderne, tradiționale filtrate prin experiențele avangardiste și beatnice de peste ocean” (*Teodor Dună: Trenul de treieșunu februarie*). □ Victor Durnea scrie despre volumele al XIX-lea (2000) și al XX-lea (2001) din seria *Opere* ale lui Liviu Rebreanu editate de Niculae Gheran (*Rebreanu în anchete*). □ Ovidiu Hurduzeu publică eseu *Sindromul vulnerabilității*. □ Aurelian Crăiuțu e prezent cu eseu *Prudența și arta politicii (despre moderație, simț politic și înțelepciune practică, IV)*. □ Adrian Dinu Rachieru semnează eseu *Globalizare și neo-tribalism*.

• [„Orizont”, serie nouă, anul XV, nr. 1 (1444); „Revistă a Uniunii Scriitorilor din România. Editată în colaborare cu Centrul pentru Dialog Multicultural «Orizont»”. Redactor-șef: Mircea Mihăieș, redactor-șef adjunct: Cornel Ungureanu, secretar general de redacție: Adriana Babeți; colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi; 32 de pagini, format A3] Mihai Șora este intervievat de Ileana Șora-Dimitriu (*Un „trezitor” la antipozi*). □ La ancheta *Boom-ul prozei. Se vorbește despre relansarea romanului. Vă stimulează această perspectivă?* răspund: Aquilina Birăescu, Vasile Bogdan, Ioan Viorel Boldureanu, Radu Ciobanu, Lidia Handabura, Dan Negrescu, Mircea Pora, Ion Scorobete („Reîntoarcerea la roman n-ar fi, desigur, decât de bun augur, cu atât mai mult cu cât acest lucru se petrece acum, la un anume timp după evenimentele din decembrie ’89, cele care și-au propus să schimbe macazul existenței noastre. Ce s-a petrecut în răstimp? Nimic altceva decât că romanul, din varii pricini, a fost împins sau s-a retras din competiția artistică. Exacerbarea gustului pentru jurnalistică și pentru artele vizuale a constituit, probabil, unul dintre motivele acestei retrageri din actualitate, alt motiv constituindu-l, probabil, lipsa de răbdare pentru munca migăloasă, îndelungată. O cât de sumară prospectare a pieței cărții îți poate semna, de pildă, afluența, dacă nu cumva inflația, de poezie, ambele în detrimentul romanului. Nu în ultimul rând, trebuie spus, chiar romanul contemporan, aliaj de tehnici moderne și post-moderne, a creat prin chiar maniera narativă rezerve în rândul cititorilor, al celor care se înghesuiau pe vremuri la raftul cu beletristică al librăriilor.”) □ La rubrica „Eveniment” e comentată *Ușa interzisă* (2002) de Gabriel Liiceanu. Participă cu cronici Dana Crăciun (*Zoloftul sau despre efectele benefice ale bucătăriei intelectuale*) și Mircea Mihăieș (*Clona bona*: „Ajuns în situația de a face «cultură de performanță», așa cum visase mereu, tânărul bursier descoperă că în realitate își dorise cu totul altceva: să-și descopere propriul sine. Tragedia se prefigurează chiar în acest moment, când constată că, de fapt, nu posedă un sine, că întreaga lui energie viza construirea unor edificii abstracte, din care eul fusese evacuat. Influența lui Noica se dovedește, în acest punct, nefastă: învățăcelul își însușise ideea că eul trebuia eliminat dintre

preocupări, pentru că era doar un «purtător de spaime, remușcări, regrete, culpe imaginare și reale». Ei bine, prăbușirea *sistemului de iluzii* se produce acum, la începutul anilor 2000, din același motiv ca în urmă cu două decenii: din faptul că *identitatea profundă* presupune și altceva decât studiul problemelor filozofiei. Altfel spus, că în afara creierului, trupul său conținea multe alte voci demne de luat în seamă.”) □ Cristina Chevereșan comentează *Jurnal (1981-1984)* (2002) de Monica Lovinescu și *Diagonale* (2002) de aceeași autoare (*Ucenicie la porțile adevărului*). □ Otilia Hedeșan semnează cronica *Cred că sunt zmeolog...* despre *Enciclopedia zmeilor* (2002) de Mircea Cărtărescu. □ Claudio Magris este interviuat de Afrodita Cionchin; tema discuției este romanul *Microcosmosuri* (1997) (*Un carnaval nebun și sângeros*: „microcosmosurile sunt contrariul oricărei minimalizări și, mai ales, al oricărui micronaționalism regresiv, al aceluși localism detestabil care reprezintă una dintre cele mai teribile tare care amenință Europa actuală. Microcosmosurile nu au nimic în comun cu particularismul obtuz, lipsit de deschidere, al « micilor patrii », unul dintre fenomenele cele mai retrograde și blamabile ale contemporaneității, după cum spuneam. În microcosmosuri se caută mereu și se reflectă lumea în ansamblul ei, în esența ei, adică ceea ce este fundamental, universal, așa cum un copil care se joacă în curte caută și găsește ceva cu adevărat însemnat în viață: jocul, aventura, prima fată de care se îndrăgostește, loialitatea, prietenia și așa mai departe”). □ Radu Pavel Gheo recenziază două volume de Călin-Andrei Mihăilescu, *Țara europsită* (2002) și *Renaștere, manierism, baroc* (2002) (*Jocuri serioase*).

• [„**Ramuri**”, serie nouă, nr. 1 (1039); „**Revistă a Uniunii Scriitorilor din România. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația «Ramuri».** Apare cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Cultelor din România. Apare lunar la Craiova”. Redactor-șef: Gabriel Chifu; redactor-șef adjunct: Romulus Diaconescu; redactor: Florea Miu; secretar de redacție: Valentin Bază-Verde; redactori asociați: Ionel Bușe, Gabriel Coșoveanu, Bucur Demetrian, Ioan Lascu, Victor Olaru, Marcel Voinea; 20 de pagini, format A3] Alex. Ștefănescu publică eseu *Mari poeți în vreme de ciumă: George Bacovia. Ion Barbu*. □ La dosarul cu tema „*Marea trăncăneală*” de Mircea Iorgulescu în *lecturi paralele*, dedicat celei de-a treia ediții (2002) a eseului *Marea trăncăneală*, participă: Constantin M. Popa („Nici un specialist în analiza de discurs de talia unui Patrick Sériot să zicem nu receptează cu mai multă acuitate sensul ideologic al «limbii de lemn», așa cum o face Mircea Iorgulescu, dezvăluind transformarea limbii în instrument de falsificare a realității”, *Subversivitatea ca paradox*), Gabriel Coșoveanu („La recitare, *Marea trăncăneală* rezistă bine prin unghiul ingenios, cum să spun, *politico-literar* [...] de unde se vede că «trăncăneala însăși joacă rolul de azil». Avantajele acestei lecturi «impure», ce observă mai multe criterii, nu doar pe cel estetic, sunt evidente, primul, deloc de ignorat în durata lungă a istoriei literare, constând în accederea la calitatea de «document» imposibil de ocolit de câte ori va veni vorba de *firea*

românilor”, „Diavoleasca”, *acefala trăncăneală*), Ionel Bușe („Se uită, prea adesea, că opera lui Caragiale este o ficțiune și că autorul a esențializat în fond aici prostia ca *sistem*. dacă dramaturgul poate fi «acuzat» de ceva, este faptul că o asemenea lume a «prostiei absolute», unde nu este posibilă salvarea, nu există. Dar poți acuza o ficțiune? O operă de artă care ar atrage atenția asupra smintirii *logosului*? Caragiale nu spune că românii sunt proști, prostia este, din păcate, universală, dar lumea pe care el o creează redă pe deplin prostia în întruchiparea ei românească”, *Prostia ca sistem sau despre imaginarul trăncănelii*).

• [„Tomis”, nr. 1: **Revistă de cultură editată la Constanța de Consiliul Local Municipal. Apare din iulie 1966. Apare cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor și al Casei de Editură Ex Ponto. Director: Ion Țițoiu; redactor-șef: Ovidiu Dunăreanu; redactori: Dan Perșa, Carmen Raluca Șerban; consilier editorial: Dan Mihăescu; redactori asociați: Mădălin Roșioru, Alina Spînu; format A4**] Editorialul semnat „Redacția” tratează despre „polemică” și „spirit critic”: „Credem că «polemica» vizând doar viața literară a unui loc e nu doar inutilă, ci chiar păguboasă. Noi am considerat că polemica nu poate lua naștere decât din spiritul critic, absolut liber, nesupus nici unei ingerințe și capabil să devină un act de cultură, chiar esențial. La Constanța există puțini critici literari maturi (e însă relativ mare grupul criticilor tineri), astfel încât, de-a lungul timpului, s-au căutat alte modalități de a pune în valoare literatura scrisă în spațiul dobrogean. Începând din 1990, au fost editate câteva antologii de proză și poezie cu aparat critic, a fost realizat un dicționar al scriitorilor membri ai Filialei Dobrogea a UR (un instrument de lucru util), iar între actele recuperatorii, a fost editată antologia *Corabia de fildeș* care prezintă șase poeți dobrogeni interbelici. Desigur, nu e suficient pentru a atrage atenția asupra unei literaturi, cu scriitori care au obținut o recunoaștere mai mult sau mai puțin pregnantă. Pentru cineva care cunoaște cât de cât literatura scrisă de-a lungul timpului în Dobrogea, poate părea paradoxal faptul că nu există încă o valorificare critică a ei, o istorie a literaturii dobrogene (profesorul Puiu Enache pregătește una), și cu atât mai puțin o istorie critică a literaturii dobrogene. Iată un tablou ce ar putea fi privit cu interes de aceia care găsesc că spiritul polemic nu este o «ceartă», ci un act constructiv în plan cultural și care totuși nu-și îndreaptă energiile spre a participa la realizarea unei posibile imagini critice a literaturii. O polemică pe granița unde se întâlnesc ideile critice și cele literare nu ar putea fi decât de râvnit. Desigur, ar fi prea mult să sperăm într-un «nu» aidoma celui ionescian... dar de ce nu? [...] Critica nu știrbește cu nimic valoarea unui scriitor care posedă un statut absolut. Relativizarea aduce doar perspectiva criticului, a unui timp al lumii. Dar în jurul valorilor întotdeauna se discută. Ne vine în minte (căci începe – declarat de UR – *Anul Nichita Stănescu*), polemica stârnită cu nu mulți ani în urmă, când Gheorghe Grigurcu a pornit ofensiva rediscutării valorilor literaturii scrise în perioada comunistă. Posedăm, în urma acestui demers, un *alt* Nichita, o nouă lectură critică a poetului, ceea ce, credem, va face *Anul Nichita Stănescu* mai

incitant, mai captivant pentru oamenii de cultură și cititori.” □ Carmen Raluca Șerban publică eseu *Semnificațiile „mandalei” în proza lui Mircea Cărtărescu*. □ La ancheta cu tema *Generația artistică de după 1990*, jalonată de întrebările: „1. Există semnele constituirii unei noi conștiințe estetice care să rivalizeze ca program cu cea a generației ’80? Argumentați. 2. Precizați trei nume de scriitori debutați după ’90 care s-au impus atenției criticii și publicului” răspund: Octavian Soviany („1. Cei care au debutat după 1990 au adus și ei un suflu nou în poezie și mai ales un plus de autenticitate în raport cu generația ’80, care, de foarte multe ori, se ipostazia ca generație mandarinică. Se juca foarte frumos cu cuvintele, râdea frumos de poezie, era ironică, ludică, dar eu cred că nu poți face poezie mare numai din parodie. După ’90 au apărut un Es. Pop, un Daniel Bănulescu, a apărut mai ales acest extraordinar poet Paul Daian, care a venit cu o altă paradigmă. Deci acesta ar fi un prim grup. După aceea ar fi grupul celor foarte tineri, cei formați în jurul fracturilor, ai căror maeștri declarați sunt nouăzeciștii. Ei vin cu un fel de violență care, cred eu, este stenică. Nu este una cu sens negativ, ci una a reinstaurării poeziei în adevăr. Te poți juca cu cuvintele, însă la un moment dat trebuie să vezi și partea gravă a jocului, să te implici din punct de vedere existențial, total în acest joc. Cred că asta fac cei foarte tineri. 2. Ne îndreptăm către moartea postmodernismului pentru că postmodernismul se întemeiază pe un paradox: încearcă să reabiliteze realul, dar plecând de la premisa că totul este semn. Din toată povestea asta cel care este discreditat este realul. Iar poezia, literatura, arta capătă o întemeiere și mai puternică decât în modernism, de vreme ce totul este joc și ne putem juca neîncetat cu semnele. De aici acea latură frivolă a postmodernismului, pe care o gustăm, dar suntem cu toții conștienți de faptul că nu se poate rămâne aici. Cred că tineri precum Adrian Urmanov, Răzvan Țupa, Elena Vlădăreanu (ordinea în care i-am spus nu are nici un fel de considerent valoric) vor reuși să spargă paradigma postmodernismului”), Horia Gârbea („este un moment în care tânăra generație încearcă să-i epateze pe postmoderniști”) și Dan Bogdan Hatmanu („2. Pe primul loc l-aș plasa pe Ioan Es. Pop, care mi se pare un poet excepțional. De fapt există o direcție neoexpresionistă care îi are la bază pe Ioan Es. Pop, pe regretatul Iustin Panța, pe care eu îl văd ca pe un mare înnoitor de limbaj poetic. Mai sunt foarte multe voci distincte debutate după ’90, dar nu m-aș hazarda să indic nume certe. Totuși i-aș menționa pe Adrian Urmanov, Răzvan Țupa, Marius Ianuș, dar mai aștept să le văd evoluția”). Ancheta este realizată de Carmen Raluca Șerban.

[IANUARIE–FEBRUARIE]

• [„Caiete critice”, nr. 1-2 (183-184); „Revistă lunară de critică literară și informație științifică. Revistă publicată de Grupul Interdisciplinar de Reflecție sub egida Academiei Române”. Director: Eugen Simion; colectivul de redacție: secretar general de redacție: Călin Căliman; redactori: Răzvan Voncu, Daniel Cristea-Enache, Nicolae Bârna, Bogdan Popescu; format A4]

Eugen Simion publică *Oamenii mei (III)*: „1. Răzvan Voncu/ a debutat în anul 2000 cu un jurnal iugoslav (*Jurnalul unui an satanic*) bine scris, în stil nervos, pe alocuri radical polemic, cu trimiteri în toate părțile. Evenimentul capital este, bineînțeles, bombardarea Iugoslaviei de către forțele NATO. Tânărul critic este, cu hotărâre, contra. Atitudinea lui în această privință s-a putut vedea și dintr-un număr mai vechi din «Caiete critice» dedicat fenomenului iugoslav. Jurnalul de acum reia această temă și urmărește, din perspectivă subiectivă, consecințele ei în planul conștiinței colective și individuale. Nuanța din urmă este esențială. Jurnalul vorbește, în fapt, despre reacțiile tânărului valah care nu se sfiște să declare, în prima pagină, că pentru el Serbia este o mare iubire spirituală. [...] Nu uită realitățile românești, în primul rând personaje din viața literară. Jurnalul intim devine un măcel. «Acel filosof semidoct», «Căpitanul Soare» și alți profesioniști ai sinistrokei sunt pur și simplu lichidați de acest tânăr lup care renunță la orice diplomatie literară. Este sărac, plătește o chirie imposibilă, are copil și nevastă, editorii nu se înghesuie să-l publice, politica românească îl exasperează, în fine, voința lui de a face carieră intelectuală e puternică, dar nevoile materiale îl copleșesc. [...] Jurnalul lui Răzvan Voncu conjugă existențialul cu politicul, portretul moral cu reflecția critică și nota acidă cu reveria lirică (mai rară). Propozițiile sunt, de regulă, vitriolante. [...] Răzvan Voncu nu se încurcă în nuanțe, spânzură scurt, ca pandurii (în varianta Ion Barbu), propozițiile lui merg la țintă. Este cât se poate de imprudent, nu-și ascunde gândurile, aleargă de cele mai multe ori gălăgios și intempestiv împotriva curentului general. [...] Talentul remarcabil al criticului, aflat în faza de erupție tulbură, se vede mai bine în cele două volume de *Secvențe literare contemporane* (2001, 2002) pe care le-a publicat până acum. Critică, în cea mai mare parte, de întâmpinare, critică de atitudine literară și etică, în fine critică cu un accentuat spirit polemic. Ca toți din generația lui, Răzvan Voncu nu se încurcă în politețuri, atacă repede și lovește fără milă. Are câteva puncte fixe («revizionismul», profesioniștii sinistrokei, procurorii morali post-decembriști, proletcultiștii noi și vechi etc.) folosite ca niște saci de box pentru antrenamentul zilnic. Are și câteva mari iubiri spirituale (Preda, D.R. Popescu, Fănuș Neagu, Marin Sorescu, George Cușnarencu, Gheorghe Tomozei, Nicolae Iliescu, Tudor Dumitru Savu, Vasko Popa, Ioan Flora) și, în genere, criticul are respect pentru valori. Nu-i acceptă pe demolatorii de serviciu (gen Gheorghe Grigurcu și Al. George), nu-i agreează nici pe publiciștii care cred că, pentru a intra în Europa, trebuie să înlăturăm mai întâi statuile... Poziție critică bună. Deplânge discreditarea progresivă a instituției criticii literare și, în articolul care deschide *Secvențe literare contemporane*, anunță un program de reabilitare a disciplinei noastre în eșalonul ei cel mai activ și, în același timp, cel mai vulnerabil: cronica literară. Răzvan Voncu vrea să facă, în consecință, critică de întâmpinare și nu ezită să-și fixeze principiile: va respecta autonomia esteticului, va milita pentru reabilitarea autorității criticului și pentru o mai dreaptă ierarhie de valori, va demola pe demolatorii literaturii române și va revizui pe revizionismul de profesie... Idei

sănătoase, program generos situat în tradiția criticii literare românești. [...] Un spirit critic mai așezat, ceva mai metodic este Daniel Cristea-Enache, apărut în redacția «Caietelor critice» pe la mijlocul anilor '90. [...] A preluat de la Valeriu Cristea, *son maître à penser*, convingerea că o critică autentică nu poate ignora latura morală a operei și de la mine ideea că spiritul critic trebuie să rămână, pentru a observa bine și a fi drept, în ariergarda avangardei literaturii.” □ Se publică dosarul *Zaharia Stancu 100*, la care participă: Eugen Simion (*Un boier de țară*), Fănuș Neagu (*Acel Leu de Persia, numit Zaharia Stancu*), Eugen Uricaru („*Tinere, nu-ți trebuie decât un stilou și o foaie de hârtie*”), D.R. Popescu (*Este Zaharia Stancu un diarist?*), Dinu Pățulea (*Un scriitor uitat*), Iordan Datcu (*O măreață generozitate*), Oana Soare (*Ochiul bufniței*), Vasile Bardan (*O aventură literară cu Zaharia Stancu – secvențe de jurnal*), Victor Crăciun (*Zaharia Stancu - inedit*), Nicolae Dragoș („*Ce mult te-am iubit!*”). □ Simona Drăgan comentează *Literatura română sub comunism. Proza* (2002) de Eugen Negrici: „Nu este nici o îndoială că discreditarea, indiferent din ce varii rațiuni teoretice, anticanonice și postmoderne, a istoriei literare ar aduce un imens deserviciu literelor românești. În spațiul nostru cultural, această problemă este mai actuală ca oricând, tânăra noastră literatură neavând, cum bine se știe, prea multe istorii literare care să arunce asupra ei eterna primăvară de care vorbea un critic. Avem nevoie în continuare de istorii, care să urmărească evoluția fenomenului literar românesc și legile fluctuante ale formării sistemului literar al unei epoci. Chiar dacă a scrie o istorie a literaturii sale nu ar mai fi visul secret al criticului de astăzi, interesul față de orice tip de determinare istorică a operelor literare trebuie să existe în continuare, mai ales cu aceste valuri neoistoriste ce animă curente mai noi din critica literară, în contextul mai amplu al unor abordări de natură extraestetică. Istoria literară ca gen este ea însăși supusă evoluției istorice și, neavând nici un motiv de a crede în necesara ei dispariție, trebuie să-i recunoaștem chipul travestit și formele prin care supraviețuiește” (*O istorie a literaturii române sub comunism*). □ Dumitru Micu comentează *Amintiri universitare* de Ov. S. Crohmălniceanu (*Ovid S. Crohmălniceanu*).

● **[„Viața Românească”, anul XCVIII, nr. 1-2; „Revistă editată de Uniunea Scriitorilor și Redacția publicațiilor pentru Străinătate. Revistă întemeiată la Iași în martie 1906, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere și G. Ibrăileanu”. Redactor-șef: Caius Traian Dragomir; director onorific: Al. Paleologu; colectivul redacțional: redactor-șef adjunct: Liviu Ioan Stoiciu; redactori: Vasile Andru, George Gibescu, Petre Got; format A4]** La ancheta cu tema „Este critica noastră literară actuală în impas?” răspund: Gheorghe Grigurcu (*În impas*), Marin Mincu („Este clar pentru toată lumea că critica actuală se află într-un impas cronicizat de natură teoretică. [...] Astfel, specia criticului exclusiv foiletonist domină procesul de readaptare metodologică și orice încercare de intrare în competiția critică reală va fi irosită, fiind subordonată exclusiv imperativelor neoimpresioniste. Formația marxistă – fie aceasta

impusă cu forța – nu se poate eluda ușor și chiar dacă unii foiletoniști posedă și alte lucruri teoretice decât cele marxiste, aceștia nu vor fi capabili să treacă în mod brusc la achiziționarea unei noi metode hermeneutice, apte să modifice actul receptării în concordanță cu orizontul criticii europene. Cum liderii criticii postbelice, instalați în turnurile de control ale foiletonismului erau cu totul inapți pentru a se adapta la noile cerințe sistemice, aceștia au transformat într-un fetiș incapacitatea lor organică de a accede la teoria literaturii [...] Climatul bulversat, ideologic și epistemologic, creat de ruptura politică survenită, a tolerat o stare de tranziție perpetuă ce «justifică» orice incongruență, inclusă în postularea unui postmodernism vag, prin «debolizarea» (slăbirea) oricăror principii axiologice și morale. În mod cu totul clamoros, s-a recurs la înscenarea unor «răsunătoare revizui» a valorilor literare și culturale, trâmbițate exhibiționist aproape în toate publicațiile de niște ideologi improvizați, aspiranți la o hegemonie absolută în noul context; aceștia îi culpabilizează pe marii scriitori și critici interbelici, în dorința expresă de a se instaura climatul subcultural al subsidiarității, pentru a se putea «canoniza» primatul nonvalorilor. Ceea ce se întâmplă acum în literatura noastră – când critica și-a pierdut orice autoritate – este efectul paradoxal al absenței oricărei autoresponsabilități intelectuale. (Mi se pare îngrijorător să constat cum critici importanți se lasă foarte ușor manipulați, renunțând nemotivat la rigorile implicite ale actului lor.) Această situație alarmantă – de tranziție sau nu – se poate rezolva numai prin reîntoarcerea la acele principii axiologice care nu au lipsit niciodată din critică”, *Subsidiaritatea criticii*), Florin Mihăilescu (*Din nou despre condiția criticii*), Liviu Grăsoiu (*O falsă problemă*), Mircea A. Diaconu („Impasul criticii noastre literare, azi?! Din anumite puncte de vedere, se poate vorbi de un impas – care e, de la un punct încolo, chiar un semn de normalitate. Și nu trebuie să fii cinic ca să susții (sau să observi) lucrul acesta. Nu e o scuză, dar nu știu care vor fi fost cu adevărat vremurile în care, dacă nu criticii înșiși, atunci cei care transformă adesea critica într-un serviciu personal de validare, să nu-și fi pus problema unei crize a criticii. Pe de altă parte, pentru foarte mulți, și poezia noastră e în impas, proza n-ar fi deloc în altă situație, ca să nu mai vorbim de teatrul aproape cu desăvârșire necunoscut. Firește că, în aceste condiții, de ignoranță generală, critica nu e cu totul vinovată de felul cum e percepută și de felul cum i se articulează un relief și adâncimea. Ciudat e, totuși, că se deplânge parcă și mai mult impasul criticii literare – consecință poate unei vechi prejudecăți după care criticul, mai radical fixat în ierarhia cetății, ar trebui să fie o voce cu oarecare autoritate socială. Altfel zis, poetului sau prozatorului nu i se poate refuza dreptul de a rămâne, ca ființă biografică, un necunoscut și acceptăm cu toții (sau aproape cu toții) că scriitorul veritabil este deseori chiar în afara moralei comune, în vreme ce criticului i se cere prezență concretă și imagine impecabilă. Numai așa, de la tribună, ar putea să convingă. Dar poate că greșim. Tocmai citim într-un număr din «Contrafort» observația lui Vitalie Ciobanu, care vorbește despre nevoia de «socializare a elitelor, adică scoaterea creatorilor din ghetoul

lor confortabil și ineficient»”. Simt uneori eu însumi că nu-i este permis criticului doar să se bucure de descoperirea valorilor; de articularea unei ierarhii; el trebuie să facă eforturi speciale care să impună valoarea și să impună ierarhia. Mai mult de-atât ce-ar trebui criticul să facă?! Însă, la drept vorbind, de un impas se poate vorbi. Există parcă mai puține voci dispuse la un traseu de lungă durată și la un angajament total, care să radiografieze întregul – și numai prin prisma întregului fragmentele semnificative – și există, de asemenea, puține voci – niciodată nu cred să fi fost prea multe – care să refuze amicitiiile ori idiosincraziile terestre. Și mă refer aici nu la impostorii din zona criticii, care sunt parcă cu atât mai inflexibili în judecățile lor cu cât au criterii mai improprii și mai fixe și care, de fapt, nici nu merită aduși în discuție. Mă gândesc acum la un nume ca și necunoscut (îl las în zona celor nenumiți), plasat în ipostaza unui nou Grama, care m-a iritat peste măsură atunci când, într-un limbaj suburban, aproape mitocănesc, desființează poezia unor poeți precum Cristian Popescu, Daniel Bănulescu, Ioan Es. Pop, Nicolae Coande ori Vasile Baghiu. Încep să cred că o cenzură morală sau de... competență ar trebui să existe – și să recunoaștem că revistele serioase nu publică orice. Repet, nu despre deviații biologice și despre malformații de tip congenital vreau să vorbesc aici, chiar dacă, parcurgând paginile revistelor literare constăți prezența unor nume – mai vechi sau mai noi, n-are nici o importanță vârsta – intrate din cine știe ce motive inadecvate în spațiul acesta al analizei, al situației axiologice și al confruntării de idei care e critica literară. [...] În fine, din toate acestea reiese că ne referim clar la critica de întâmpinare și pentru că nu există critică în afara... întâmpinării. Oricum, apropo de impasul de care vorbim, există de asemenea puține voci care să articuleze, pe baza culturii, educației, sensibilității și a unei gândiri estetice, o astfel de perspectivă axiologică asupra fenomenului literar în mișcare. În alte vremuri, au existat voci cu adevărat mai pregnante?! Uneori tind să cred că fiecare revistă avea, pe lângă *scriitorii* critici de serviciu (sau de curte), o echipă de critici cu program, cu nerv, în fine, cu relief. Astăzi rubricile de critică ale prea multor reviste sunt fie amatoristice, fie angajate subiectiv, fie lipsite de nervul necesar. Nu e firesc să scrii studii docte despre un contemporan căruia ar trebui înaintea de toate să-i elucidezi poziția în relieful în continuă mișcare al literaturii imediate”, *Sub semnul foiletonului...*), Theodor Codreanu (*Critica și deruta vremurilor*), Ștefan Borbély (*Echilibrul balanței*), Mircea Angheliescu (*Critica este o formulă tranzitorie*) ș.a.

FEBRUARIE

4 februarie

• [„Adevărul literar și artistic”, nr. 652] Daniel Cristea-Enache recenzează *Fetiș* de Răzvan Țupa: „Patinăm, tot patinăm pe suprafața perfect netedă a acestor versuri, sperând că ne va ieși în cale măcar o minusculă copcă de sens” (*Uzina de cuvinte*). □ Nicolae Bârna comentează *Romanul-basm* de Liviu Ioan Stoiciu: „E o carte care devine treptat captivantă, deși la început poate lăsa, pentru scurtă vreme, impresia că n-ar avea resursele adecvate” („*Trup*” și „*suflet*”, într-adevăr). □ Mihai Iovănel recenzează *Daniel, al rugăciunii* (2002) de Daniel Bănulescu: „Cartea lui Daniel Bănulescu este extraordinară, iar apariția ei reprezintă un eveniment. După gustul meu, dacă ar fi să aleg din poezia publicată după 89, aş situa-o alături de *Levantul* și de *Arta Popescu*. Bănulescu deține calitatea marilor poeți de a avea o dicție absolut specifică în coagularea cuvintelor. Chiar dacă nu pune o «piatră pe mormântul poeziei» printr-o sinteză închisă, precum Cărtărescu, sau nu deschide un bulevard, precum Cristian Popescu, Daniel Bănulescu controlează forța, simplă și complexă în același timp, a emoției. Apreciez cu atât mai mult asta cu cât m-am saturat de bolboroselile post-stănesciene, post-textualiste sau doar posterioare poeziei, ca și de *surfing*-ul în ligheanul propriilor experiențe (emoționale, existențiale etc.) practicat de unii tineri în căutarea *autenticității* (aceasta din urmă a devenit o marotă vulgară, aproape grețosă). Pentru cel care se încapățânează să caute emoția îndărătul cuvintelor ce compun, cu un cuvânt încă uzual, poezia, experiența cărții lui Daniel Bănulescu este covârșitoare” (*Povara autorului*). □ Bogdan Alexandru Stănescu scrie despre Emil Botta (*Elegie pentru Zed*).

• [„Observator cultural”, nr. 154] Se publică un articol despre Imre Kertész, *Un scriitor maghiar câștigă Premiul Nobel*, semnat de János Krebsz, o recenzie a romanului lui Kertész *Kaddish pentru copilul nenăscut*, avându-l ca autor pe Balázs Imre József, precum și discursul de la Stockholm al autorului nobelizat, tradus de Szabolcs Szonda: „Adevărata problemă a Auschwitzului este că s-a întâmplat, iar acest fapt nu poate fi ameliorat nici cu cea mai bună, nici cu cea mai rea voință. Cea mai precisă definiție a acestei situații grave provine, poate, de la poetul catolic maghiar János Pilinszky, acesta denumind-o «scandal»; prin aceasta înțelegea, în mod evident, că fenomenul Auschwitz s-a manifestat în sfera culturală creștină, astfel că este imposibil ca spiritul metafizic să-și revină vreodată din acest șoc. Predicții străvechi ne anunță că Dumnezeu a murit. Nu încap dubiu că după Auschwitz am rămas singuri. Noi înșine trebuie să ne creăm valorile, zi de zi, prin acea îndeletnicire etică susținută, dar invizibilă, care, în final, aduce la lumină aceste valori, conferindu-le statutul de elemente ale unei culturi europene noi. Cred că acest premiu, cu care Academia Suedeză a considerat binevenit să onoreze tocmai opera mea, este o dovadă că Europa are nevoie din nou de experiența pe care martorii Auschwitzului, ai Holocaustului au fost nevoiți

să o capete. Eu văd în acest lucru – permiteți-mi să fac această afirmație – mărturia curajului și, mai mult, a unei anumite hotărâri ferme; asta deoarece ați dorit să îmi fac apariția aici, deși trebuia să fi bănuît ce anume veți auzi de la mine. Ceea ce s-a manifestat însă prin *Endlösung* și prin «universul de concentrare» nu poate fi înțeles greșit, iar unica posibilitate pentru conservarea capacității de supraviețuire și a forțelor creatoare este să ne dăm seama de acest punct zero. De ce n-ar putea fi această clarviziune productivă? În profunzimile marilor revelații – chiar dacă acestea se bazează pe tragedii de nedepășit – se ascunde totdeauna cea mai măreață valoare europeană, momentul libertății, care ne copleșește viața cu un anumit surplus, cu o anumită bogăție, făcându-ne să descoperim faptul real al existenței noastre și responsabilitatea pe care o avem pentru acesta. Pentru mine, e o bucurie aparte că pot să formulez aceste idei în limba mea maternă, maghiara. M-am născut la Budapesta, într-o familie de evrei a cărei ramură maternă este originară din Clujul transilvănean, iar cea paternă provine din colțul de sud-vest al regiunii lacului Balaton. Bunicii mei încă aprindeau o lumânare în fiecare seară de vineri, la începutul Sabatului; în schimb, și-au maghiarizat deja numele, fiindu-le firesc să considere iudaismul religia lor, iar Ungaria – patria lor. Bunicii mei din partea mamei și-au găsit sfârșitul în Holocaust, iar bunicii din partea tatei au fost nimiciți de puterea comunistă a lui Rákosi, o dată cu evacuarea casei bătrânilor evrei din Budapesta, strămutată în zona de frontieră nordică a țării. Cred că această scurtă istorie de familie poartă în ea și simbolizează, într-un fel, și supliciul țării în vremea din urmă. Pe mine toate acestea mă învață că doliul ascunde nu numai amărăciune, ci și o extraordinară rezervă morală. A fi evreu astăzi – acest lucru înseamnă din nou, în primul rând, o sarcină morală. Dacă Holocaustul a creat până în zilele noastre o cultură aparte – ceea ce este de ne tăgăduit –, acest lucru poate avea un singur obiectiv, acela ca realitatea iremediabilă să zămislească, pe calea spiritului, reparația: catharsisul. Această dorința m-a inspirat în tot ceea ce am creat vreodată. Deși, încetul cu încetul, ajung la capătul cuvintelor mele, vă mărturisesc sincer că tot nu am realizat încă echilibrul liniștitor dintre viața, respectiv opera mea și Premiul Nobel. Deocamdată simt doar o recunoștință profundă – grațitudine pentru afecțiunea care m-a salvat și mă ține în viață și astăzi. Să recunoaștem însă că există ceva tulburător, ceva absurd în acest parcurs aproape imposibil de urmărit, în această – dacă pot să-i spun astfel – «carieră» a mea; un lucru asupra căruia se poate reflecta cu greu fără ca omul să fie cuprins de tentația credinței în ordinea supranaturală, în providență, în justiția metafizică, într-un cuvânt, fără să cadă în capcana autoamăgirii – deci fără să eșueze, să se distrugă, respectiv să-și piardă legătura profundă și chinuitoare cu milioanele de oameni care au pierit fără să cunoască vreodată îndurarea. Nu este chiar așa de simplu să fii excepție; iar dacă menirea noastră este să fim excepții, trebuie să ne împăcăm cu ordinea absurdă a hazardurilor, care domină cu capricii caracteristice unui pluton de execuție viața noastră expusă puterilor inumane și dictaturilor oribile. Cu toate acestea, în timp ce îmi

pregăteam această alocuțiune, s-a întâmplat un lucru cu totul curios, care mi-a restabilit totuși, într-o anumită privință, liniștea sufletească. Într-o zi, am primit prin poștă un plic mare, maro. Mi-a fost trimis de către dr. Volkhard Knigge, directorul stabilimentului comemorativ de la Buchenwald. Expeditorul a anexat la amabilele sale urări de bine un plic mai mic, prin conținutul căruia mi-a semnalat dinainte în ce constă trimiterea, ca să pot evita confruntarea cu cuprinsul acesteia, dacă eventual nu mă simt în stare să fac acest lucru. Asta deoarece, deschizând plicul mare, am găsit în interiorul lui o copie a raportului zilnic original din data de 18 februarie 1945, referitor la efectivul de prizonieri. Citind documentul, din rubrica «Abgänge» – adică «retrageri» – am aflat despre moartea deținutului cu numărul 64 921, Imre Kertész, născut în 1927, evreu, muncitor. Cele două date false – cea a anului nașterii mele și cea despre profesiunea mea – se explică prin faptul că, la înregistrarea mea în evidența administrativă a taberei de concentrare de la Buchenwald, m-am declarat ca fiind cu doi ani mai în vârstă, ca nu cumva să mă considere copil, respectiv ca fiind mai degrabă muncitor, decât elev, ca astfel să par mai de folos. Deja am murit o dată, deci, ca să pot căpăta viață – poate aceasta este povestea mea adevărată. Dacă astfel stau lucrurile, dedic această operă născută dintr-o moarte de copil milioanei de morți, respectiv celor care încă mai păstrează amintirea acestora. Însă, fiind vorba, în acest caz, la urma urmelor, despre literatură, una care – conform motivației formulate de Academia dumneavoastră – reprezintă totodată și o mărturie, creația mea poate va fi utilă și pentru viitor, mai mult, mi-ar plăcea să formulez astfel: poate va sluji viitorul. Asta deoarece cred că, atunci când reflectez asupra efectului traumatic al Auschwitzului, ajung în acest fel la întrebările fundamentale privitoare la vitalitatea și la creativitatea omului zilelor noastre; iar reflectând ca atare asupra Auschwitzului, mă gândesc de fapt – în mod paradoxal, poate – mai degrabă la viitor, decât la trecut” (*Eureka!*). □ Alexandru Matei consemnează o dezbatere despre *Sfârșitul esteticii?* din presa franceză: „Numărul 414 al revistei «Magazine littéraire» propune una dintre cele mai incitante întrebări – formulate atât de hegelian – la care gânditori și creatori de artă occidentali nu pot da astăzi un răspuns tranșant: *Philosophie & Art, la fin de l'esthétique?*. În patruzeci de pagini aseasonate, ca de obicei, cu reproduceri și fotografii, douăzeci și două de personalități din domeniu contribuie la un puzzle complex, o adevărată introducere în estetica postmodernității. Filozoful Jacques Rancière deschide dosarul cu un articol în care sunt inventariate domeniile esteticii din ultima sută de ani, printre care, inevitabil, conceptul însuși: *Le ressentiment anti-esthétique*. De aici aflăm că, în definitiv, nu există interogație filozofică autentică care să eludeze dimensiunea estetică a raportului cu lumea. Nu neapărat, și cu atât mai puțin astăzi, ca teorie a frumosului, cât «configuration du sensible». Mulți participanți la ineditul colocviu au în vedere artele plastice: Jean-Clet Martin cu *Le régime plastique des arts*, Antoine Hatzenberger scriind despre abordările estetice ale copacului (*L'Arbre*), Dominique Weber despre cele ale nudului (*Le nu*), Ulf Poschardt despre

cele ale modelului (*La Mode*), Bastien Gallet despre cele ale mașinii (*L'art des machines*). Despre declanșarea frumosului scrie, în continuarea lui Jacques Rancière, Mark Alizart în *Beauté fatale*. Apoi, esteticieni de seamă își expun propriile teorii. Celebri cândva, în epoca teoriei trimfătoare, revin, în stilul atât de francez al paradoxalului, Alain Badiou cu *Le devoir inesthétique* și Bruno Latour cu *La guerre des images – quelle guerre?* Îl regăsim pe unul din autorii *Noului Dicționar al Științelor limbajului*, Jean-Marie Schaeffer, cu un articol-manifest teoretic *Pour une esthétique descriptive*. Alături de numele grele, tineri teoreticieni retracează istorii ale esteticii ca «facultate de judecată», cum face Rainer Rochlitz în *Juger et argumenter: trois sources de la pensée de l'art*. Unul dintre noii exegeți ai operei lui Nietzsche are și el un manifest teoretic de prezentat – *Pour une esthétique de l'impureté*. Despre estetica dansului într-un tablou de Botticelli scrie Georges Didi-Huberman, nietzschean și el (cum poți fi estetician în postmodernitate fără Nietzsche?). Altă intervenție postmodernă îi aparține predecesorului lui Catherine Millet la conducerea revistei *Art press*: Jean-Yves Jouannais scrie despre *L'humiliation des théories*. Îi răspunde un senior, profesorul Roger Pouivet (*Pas d'esthétique sans ontologie!*). Foarte interesante sunt și articolele din seria, inclusă în dosar, «Nouveaux objets» (ale esteticii, desigur). Menționez aici articolul despre estetică populară semnat de alt membru al redacției «Art press»: Christophe Kihm. Un serial de subsol al dosarului cuprinde *Figures de l'esthétique*: Baumgarten, Kant, frații Schlegel, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Merleau-Ponty, Adorno, Bourdieu, Deleuze și Lyotard: nici un «anglo-saxon»! O substanțială bibliografie încheie în forță un dosar de zile mari”. □

Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Filme după și despre Caragiale*: „«Anul Caragiale» a ajuns la final. Inaugurat cu oarecare mobilizare din partea autorităților politice și culturale în ianuarie 2002, când se împlineau 150 de ani de la nașterea marelui dramaturg (în localitatea al cărei nume l-a nemurit: Haimanale!), jubileul s-a prelungit formal, prilejuind cheltuirea – respectiv încasarea – unor sume probabil substanțiale pentru montări după piesele sale, reeditări ale operelor, publicări de studii critice, instalări de statui și alte asemenea epocale «realizări». Cât de utile? Să vedem: teatrul și proză lui Nenea Iancu oricum se retipăresc continuu și se vând bine, fără cheltuieli de la buget; piesele s-au jucat mereu și cu succes, alți dramaturgi ar avea nevoie de sprijin ministerial pentru că textele lor să fie luate în seamă; exegeze cu adevărat importante nu s-au înregistrat la centenarul și jumătate; iar transferul lui Caragiale-cel-de-bronz dintr-un scuar de pe Strada Maria Rosetti tocmai pe peluza din fața Naționalului bucureștean, unde ambianța e nepotrivită, soclul e meschin ș.a.m.d., a stârnit indignări și ironii de tot felul – când nu și pe unele, și pe celelalte. Prin urmare, în contul «Anului Caragiale» nu prea mai rămân operațiuni ieșite din comun. Poate doar mobilizarea unor reviste culturale, care, dacă n-au publicat texte pompoase și găunoase ori analize școlărești, au înviorat puținel atmosfera, mai ales atunci când au organizat anchete, solicitându-le literatorilor contemporani să se pronunțe subiectiv asupra

înaintașului (așa au făcut – de pildă – la începutul lui 2002 «Dilema» și «Apostrof»). Ici-colo au mai ieșit la iveală precizări de detalii sau «contribuții» documentare legate de Caragiale, mărunte dar utile (precum în câteva glose semnate de Ștefan Cazimir în «România literară» sau în serialul semnat de Constantin Hârlav în «Axioma», gazeta ploieșteană). Cam atât. Spre satisfacția – firește – a lui Nenea Iancu însuși, în caz că-și va fi urmărind de undeva, din ceruri, posteritatea. Îl va fi amuzat ideea «Anului...», după care sigur își va fi dorit să se termine odată cu festivismele pe care nu doar le-a ocolit în timpul vieții, ci le-a și persiflat feroce. Dacă autoritățile statului român și-au dorit – dimpotrivă – să răzbune prin fast spiritul anti-establishment al clasicului, au dat greș: nu s-au înregistrat «evenimente» spectaculoase. Pe gustul sărbătoritului! A mai fost ceva, un proiect care a «însoțit» aproape întreg «Anul Caragiale» (minus sâmbetele și duminicile), asigurându-i continuitatea, atâta câtă a fost: un serial de televiziune la România 1 [TVR 1]. Idee de același tip cu PROezia prin care postul privat Pro TV marcase în 2000 «Anul Eminescu». Acum, în cele cinci zile lucrătoare ale fiecărei săptămâni, seară, timp de câteva minute, postul public a difuzat imagini mai vechi ori mai noi din piesele sau după alte texte ale marelui clasic. Ciclul a fost intitulat «Curat Caragiale! Parol!». Coordonator artistic: încă-tânărul regizor Cornel Mihalache. Luni de zile, împreună cu echipa de producție, el a făcut investigații arhivistice, recuperând secvențe caragialiene, teatrale sau cinematografice, din care au fost «decupate» minutele difuzate pe micul ecran. Un procedeu folosit cu insistență a fost punerea în paralel a unor montări diferite ale acelorași texte, de preferință una veche și altă mai recentă. Apoi, regizorul a trecut la treabă pe cont propriu și a ecranizat proze, schițe, monoloage ale lui Caragiale. Despre unul dintre filme – în continuare. Nu înainte de a adăuga încă două note despre proiectul serialului. Mai întâi, fără a mă pronunța împotriva inițiativei, trebuie spus că e greu de aproximat utilitatea ei reală: ce impact pot avea câteva minute de Caragiale pe seară?; sunt șanse să te oprești la un eșantion de text clasic atunci când, în orele «de vârf» ale serii, schimbi canalele între programe de știri, dezbateri politice și mai multe oferte de filme și seriale comerciale?; adică – în fond și la urmă urmei – câți telespectatori au putut urmări toate episoadele sau bună parte din ele? În ce mă privește, recunosc că nici n-am încercat. În sfârșit, se cuvine să reflectăm și asupra a ce s-a sacrificat pentru acest maraton de pilule caragialiene televizate. Căci proiectul a fost finanțat de... Ministerul Culturii și Cultelor! Și anume cu nu mai puțin de trei miliarde de lei!!! Or, televiziunea publică este ea însăși producătoare de programe și are la rândul ei surse importante de finanțare: fonduri de la buget, plus venituri din taxa de abonament și din publicitate. Cu trei miliarde s-ar fi putut sprijini apariția – bunăoară – a circa o sută-o sută cinzeci de cărți de autori contemporani. La urmă urmei, a fost – oare – legală finanțarea de către Minister a altei instituții bugetare care primește bani de la stat pentru ce altceva decât pentru că să producă și să difuzeze programe de televiziune?! Câteva dintre filmele

de televiziune realizate de Cornel Mihalache au fost reluate săptămâna trecută, în cadrul seriei de emisiuni care au încheiat la televiziunea publică ciclul «Curat Caragiale! Parol!» (de astă dată, pe TVR 2). Dintre cele pe care le-am putut vedea, cel mai mult mi-a plăcut ecranizarea *Inspecțiunii*... Ca și în celelalte cazuri, regizorul a optat – probabil și datorită împrejurării omagiale – pentru integralitatea textului caragialian. În consecință, filmul are un narator din *off*, ceea ce a permis dirijarea actorilor către un joc mai șarjat decât în cinematografia «obișnuită», ei trebuind să ofere mai mult sau altceva decât se aude spus despre ce fac și ce gândesc. De cele mai multe ori, opțiunile lui Cornel Mihalache au mers în direcția naivității personajelor, producătoare de reacții comice nu numai în sine, ci și ca urmare a complicității dintre autorul montării, transparent în intonația insinuantă a naratorului, și noi, (tele)spectatorii, care-i vedem pe amploiați puși să se parodieze pe ei înșiși cu gravitate inocentă. Pe această linie, foarte reușite sunt secvențele căutării lui Anghelache în noapte. O bună «găselniță» este iuțirea din când în când a derulării cadrelor, în viteza de altă dată a filmelor mute. Burlescul sporește astfel gravitatea și tragicul al căror revers este. Altă idee interesantă e aceea a utilizării unor elemente de horror: ieșit viforos din berărie, Nenea Anghelache se aruncă asupra orașului cu o pelerină neagră, ca un Dracula prins în imagini demonice, scurte, reluate ca un refren, ca o obsesie, pe acordurile – *nota bene* – ale Simfoniei destinului. Mai târziu, când presimțirea funestă se apropie de confirmare, «camarazii» au altă viziune: o siluetă învăluită în pelerină neagră, atârând într-un ștreang, pe fundal de miez de noapte, bălângănindu-se încet, cu un scârțâit îngrozitor. Horror – iarăși – subtil-parodic. Paradisiacă e – în schimb – apariția lui Mitică, în birt, către dimineață, minunat lucrată: rotind la infinit lingurița în Schwarz-ul din ceașcă, probabil că «aburit» bine, Mitică pare cufundat în extaz, cu ochii strălumiți, ca un vizionar mistic, rupt de realitatea concretă. Așa s-ar explica faptul că amicii au dificultăți atunci când îl chestionează, nereușind să obțină de la el decât bolboroseala știută («'A... 'ap... 'apt... 'ptaiie»). De fapt, în timp ce «camarazii» doar bănuie, Mitică știe și pe fața lui se oglindește pacea eternă la care fugarul Anghelache a ajuns. Ipostaziindu-l pe tragicul casier, Mitică arată el însuși ca un mântuit. În sfârșit, regizorul a luat decizia curajoasă a actualizării secvențelor de exterior. Anghelache-Dracula iese pe străzi cu mașini din ziua de azi, «camarazii» pleacă în căutarea lui – ne spune Caragiale – cu un vehicul care e o birjă în textul rostit de narator, iar în imagine e un... Trabant, și încă unul dispus doar din când în când să meargă singur, în rest trebuind să fie împins de către cei trei amici! În interior, berăria, cafeneaua rămân «de epocă». Pe lângă amuzament, balansul între planurile temporale oferă un efect de perspectivă care pune în valoare «universalitatea» schiței. Vasăzică, între paradisiac și demonic, tragicul, misteriosul, «abisalul» Anghelache devine victima emblematică a mecanismelor instituționale de oricând și de oriunde, rudă apropiată cu personajele kafkiene, strivite de funcționarea ocultă a unor sisteme implacabile. Cu – în plus – firele comice și parodice care se împletesc în textul lui Caragiale

și în filmul lui Cornel Mihalache... În ultimele săptămâni au avut loc primele proiecții de sală cu *Franzela exilului*, un film nu după, ci despre Caragiale. Deja-reputatul regizor documentarist Alexandru Solomon, tânăr și el, a avut ideea de a explora exilul berlinez al lui Nenea Iancu, în ciuda faptului că aproape nimic din el nu mai poate fi adus astăzi în imagine. După cum se știe, nu s-au păstrat decât câteva fotografii din exilul german al scriitorului (cu celebra costumație «balcanică»). Tehnica filmării, încă la început în acei ani, n-a ajuns și la el spre a-l prinde pe pelicula. Nici obișnuitele soluții documentariste nu se pot folosi când subiectul e atât de vechi: nu mai pot fi intervievați oameni care să-l fi cunoscut, vecini ș.a.m.d., ba chiar – după cum a hotărât istoria – orașul însuși a fost aproape șters de pe fața pământului de bombardamentele din timpul celui de-al doilea război mondial, încât în Berlinul de azi nu se mai pot filma nici casele în care a locuit Caragiale, străzile pe care s-a plimbat, localurile pe care le-a frecventat. Totul a dispărut, totul a fost înlocuit prin reconstrucție. Soluția aleasă de Alexandru Solomon e radicală: dacă lumea exilului lui Caragiale nu mai poate fi reconstituită, atunci filmul va înfățișa – sfidător – Berlinul vremurilor noastre, al postmodernității, al marilor șantiere care continuă eforturile de «sudare» a celor două părți ale orașului, încă neomogenizat nici acum, la peste un deceniu de la reunificare. La fel, în țară nu sunt reconstituite imagini din epoca lui Caragiale: la început și la sfârșit vedem România actuală, și anume din tren, pe traseul parcurs cândva de Nenea Iancu, iar astăzi de regizorul documentarist care i-a pornit pe urme. Apar în film o serie întreagă de personaje berlineze. Nu celebrități, nu mari scriitori, nu diplomați români care să vorbească despre marele nostru clasic. Ci: o franzelăreasa din cartierul în care a locuit Caragiale; o proprietăreasă de magazin de îmbrăcăminte second hand, poloneză de origine, care-și amintește poveștile bunicii ei despre Berlinul în care crescuse, la începutul secolului XX, și care a dispărut complet atunci când revine, împreună cu nepoata, după război; un muzician rock englez care-l primește pe documentarist în apartamentul închiriat într-un imobil reconstruit cam vizavi de unul dintre domiciliile lui Caragiale; un tânăr frizer care lucrează tot acolo, la parter; un bătrân centenar, contemporan – deci – în prima copilărie cu vârstnicul exilat român, desemnat să conducă în capitala jumătății comuniste a Germaniei o bibliotecă «I.L. Caragiale» care nu s-a mai deschis niciodată, deși i se stabilise sediul, în fața lui fiind instalat un bust al scriitorului; o doamnă bibliotecăreasă care nu l-a citit, dar spune ce îi sugerează despre autor statuia (!); un tânăr compatriot al nostru bucuros să afle cu ocazia filmării că bustul cu pricina există (!); ș.a.m.d. Adică – pe scurt – oameni care (poate cu excepția celui din urmă...) nu știu nimic despre dramaturgul și prozatorul de geniu care a locuit cândva în Berlin. De ce-i va fi adus Alexandru Solomon în filmul său? Nu pentru că nu s-ar fi documentat îndeajuns pentru a face «reconstituire». Câteva cadre dovedesc contrariul: imagini din arhivele orașului, în care sunt înregistrate domiciliile berlineze ale scriitorului român, sau dintr-o mare bibliotecă de azi, unde, când cauți cuvântul-cheie «Caragiale»,

computerul îți indică 149 (parcă) de item-uri. Comentariul din *off* al naratorului arată – de asemenea – o bună cunoaștere a subiectului. Acumulând-o, regizorul a mizat tocmai pe contrastul dintre atare competență și ignoranța personajelor intervievate, căci tema filmului este – nu-i așa? – drama «identitară» a exilului, «dezrădăcinarea», pierderea printre necunoscuți, «dizolvarea» în lumea largă. Care e mai bună: «franzela exilului» sau «pâinea cât de rea» de acasă? Pasajele citite, tot din *off*, cu «vocea lui Caragiale», din bogata corespondență întreținută cu amicii din țară degajă aceeași ambiguitate: ironiile și sarcasmul cu care vorbește despre lumea pe care o lăsase în urmă nu sunt mai acide decât cele aplicate experienței berlineze. Cu seninătate, oferindu-ne imagini luminoase de azi, filmul e – de fapt – o antifrază: vorbind despre ultimii ani de viață ai lui Caragiale, el nu elucidează nimic, ci conturează un mister insondabil. De fină calitate e și sugestia ipostazierii de la începutul și de la sfârșitul documentarului lui Alexandru Solomon: în timp ce comentariul curge la persoana întâi auctorială, spunându-ne povestea lui Caragiale, regizorul apare el însuși oglindit pentru o fracțiune de secundă în geamul trenului, apoi dispare, lăsând locul figurii Maestrului, duh și diavol care veghează asupra noastră. Exilul este – vasăzică – și al tânărului cineast, adică – în ultimă instanță – al artistului generic, mereu «rătăcitor», mereu în căutarea «identității» sale. Episodul berlinez al biografiei lui Caragiale devine astfel – iată! – o parabolă...”

• [„Revista 22”, nr. 674] În *Monument și document*, Mircea Iorgulescu scrie despre Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coordonatori) – *Dicționarul scriitorilor români*, vol. IV, R-Z (Editura Albatros, 2002): „Cu apariția celui de al patrulea și ultimul volum al *Dicționarului scriitorilor români* se încheie o dramatică odisee culturală, întinsă pe durata a două decenii. Rezultatul este împlinirea unei opere fundamentale, de mari proporții și unică în spațiul românesc. Tradiția nefericită a șantierelor abandonate este, pentru o dată, înfrântă. Momentul e solemn, dar nu și sărbătoresc. Este mai degrabă unul de reculegere, dacă nu și de amărăciune. Cultura română s-a îmbogățit cu o lucrare monumentală și fără precedent, dar la capătul unei aproape neverosimile serii de salvări de la naufragii ce păruseră de fiecare dată ineluctabile. Încheierea publicării *Dicționarului scriitorilor români* echivalează de aceea cu o supraviețuire miraculoasă, după trecerea prin succesive mari încercări. Fatală i-ar fi putut fi oricare dintre ele, iar pentru pierderi, enorme, unitate de măsură nu există. Mircea Zăciu și Marian Papahagi, doi dintre cei trei autori-coordonatori ai *Dicționarului*, nu mai sunt în viață. Nu se știe și nu se va ști niciodată cum și cât le-a fost grăbit sfârșitul de uzura fizică și nervoasă a muncii și a bătăliei pentru *Dicționar*, însă e mai presus de orice îndoială că viața le-a fost scurtată de avatarurile acestuia. Marian Papahagi a murit în 1999, la 50 de ani, Mircea Zăciu în 2000, la 71. Din *Dicționar* apăruseră până atunci doar primele două volume, unul în 1995, altul în 1998, iar publicarea următoarelor două era, din nou, blocată. Rămas singur, Aurel Sasu, al treilea autor-coordonator, a găsit puterea de a continua și de a duce la capăt marea

operă, cu o admirabilă abnegație. Adânc tulburat de dispariția celor doi, dovadă prefetele celor două ultime volume, una neînțelegător, nedrept și nepotrivit polemică, alta nepotrivit patetică, ambele însă omeneste explicabile și demne de respectul cuvenit suferinței, indiferent de forma în care se exprimă, Aurel Sasu nu s-a lăsat, totuși, copleșit și nu a cedat ispitei zădărniceii. Scoaterea la liman a *Dicționarului* este o mare faptă culturală și i se datorează. Fără Aurel Sasu, fără exemplara lui mobilizare, ducerea la bun sfârșit a acestei opere-tezaur ar fi eșuat. Soarta a vrut ca el să prefacă un calvar într-o epopee. Inițiat în 1975, încheiat în 1982, predat spre tipărire în 1983, tergiversându-i-se publicarea până în 1986, dată când i se interzice explicit apariția și se decide distrugerea în zaț tipografic a unei prime jumătăți, ajunse într-o fază avansată de tipărire (corectura a două), *Dicționarul scriitorilor români* devenise una dintre marile victime culturale ale regimului comunist. Nu mai exista vreo speranță pentru tipărire. Când, în decembrie 1989, dictatura s-a prăbușit, istorica schimbare de regim a însemnat și pentru *Dicționar* o șansă de recuperare. Publicarea imediată, în forma existentă, «ca o carte-document» ce ar fi putut, credea Mircea Zăciu, «să reflecte un stadiu simptomatic» al «elaborării unei asemenea lucrări sub dictatură», să aducă «o mărturie asupra onestității textelor» și să aibă sensul unei «revanșe morale asupra instituțiilor și persoanelor» implicate în interzicerea *Dicționarului*, nu a fost însă posibilă. Noua întârziere, acum determinată de alte cauze, a impus o revizuire considerabilă. *Dicționarul* a fost redimensionat în 1991 pentru o editare în patru volume (inițial se prevăzuse să apară în două mari tomuri), cu informația reactualizată până la nivelul anului 1989 și, noutate ce reflectă modificarea de regim politic petrecută, cu includerea scriitorilor «din diaspora», în termenii lui Mircea Zăciu, a căror absență se datora cenzurii comuniste. Operațiuni dificile – unii dintre colaboratorii versiunii existente muriseră, alții se exilasera, mulți deveniseră indisponibili în noile condiții de viață. Și trebuie spus neted că *Dicționarul* este o operă integral realizată prin benevolat: nici unul dintre colaboratori, indiferent de întinderea contribuției, nu a fost vreodată plătit pentru munca lui. *Dicționarul scriitorilor români* a început să fie publicat abia în 1995, la Editura Fundației Culturale Române. După ce trei ani mai târziu, în 1998, a apărut volumul al doilea, relațiile dintre aceasta editura și coordonatorii lucrării au intrat în impas. Morțile lui Marian Papahagi, la 18 ianuarie 1999, și a lui Mircea Zăciu, la 21 martie 2000, au părut să anunțe și sfârșitul tipăririi în continuare a *Dicționarului*. Sub șocul dispariției lui Mircea Zăciu, eu însumi am crezut că și peste *Dicționar* va fi pusă o lespede funerară. M-am înșelat, funesta previziune a fost contrazisă de apariția volumelor III (în 2001) și, acum, IV. Dar ce bine că nu am avut dreptate! Greaua sarcină a publicării acestor două volume a fost preluată de Editura Albatros, a cărei directoare, Georgeta Dimisianu, a asumat-o «cu generozitate, bunăvoință și curaj», cum scrie Aurel Sasu într-o notă pusă în fruntea ultimului tom. Acum, când marele *Dicționar* există, cuvenită este însă menționarea ambelor edituri cărora li se datorează apariția lui integrală, Editura Fundației Culturale Române

și Editura Albatros, indiferent și mai presus de accidente de parcurs. Marile cauze implică și o anume seninătate, o înălțare peste mizeriile concretului. Fiindcă *Dicționarul scriitorilor români* rămâne o mare cauză, nu doar a fost. Este un monument, dar este și un document. Mircea Zăciu a explicat, convingător, în prefața primului volum de ce ar fi fost *Dicționarul* un document de-ar fi fost publicat de îndată după 1989, în forma inițială, din 1982. Dar și astăzi e tot un document, în ciuda revizuirilor și adăugirilor. Bibliografiile se opresc la anul 1989. Lipsesc toți autorii apăruiți de atunci încolo și lipsesc și unii, deloc puțini, care și-au început cariera literară publică între 1982 și 1989. Tineri sau foarte tineri pe atunci, unii dintre ei au acum în urmă un apreciazabil număr de cărți și se bucură de o bună reputație literară, chiar în condițiile nefericite ale diminuării «magistraturii critice» profesioniste. Un document este *Dicționarul* și pentru că reflectă, contrazicând flagrant prejudecățile ignoranților agresivi și – sau – oportuniști, un foarte înalt nivel al gândirii critice și istorico-literare din perioada în care a fost, de fapt, realizat. Cele mai multe inadecvări, unele comice, se afla chiar în acest ultim volum – și se datorează câtorva colaboratori ce nu făcuseră parte din grupul constituit inițial. Chestiune strict de persoane, fiindcă sunt și colaboratori noi perfect intrați în «echipa» (remarcabile că ținută sunt, de pildă, toate articolele semnate de Daniel Cristea-Enache, critic afirmat după 1990). De fapt, chestiune de alegere și de posibilități”. □ Marius Chivu îl interviuează pe Mircea Cărtărescu (*Toate premiile din lume nu fac cât un vers reușit dintr-o carte*): „[...] nu sunt chiar atât de orgolios și de doritor de distincții cum le place unora să mă creadă. *Jurnalul* meu a fost citit pur și simplu într-o cheie greșită de unii dintre comentatorii lui, care s-au grăbit să identifice acel Poltergeist fantasmatic pe care l-am eliberat din mine cu persoana mea socială, etică, intelectuală etc. Au luat, de pildă, afirmații de acolo ca și când ar fi opiniile mele reale despre diferite subiecte, ca și când, dacă aș fi scris articole pe aceeași temă, aș fi transcris aceleași păreri. În realitate, nimic nu e mai străin de mine ca ființa ciudată care gândește și simte în *Jurnal* și care e o creatură înrudită, de fapt, cu altele din cărțile mele de ficțiune (iar acolo mai curând cu Herman decât cu Mircea...). Am publicat *Jurnalul* nu ca să fac paradă de calitățile și viciile personalității mele, ci ca să dau cititorului o carte expresivă literar. Nimic altceva nu contează. [...] Premiile literare sunt peste tot în lume surse de prestigiu și de câștig financiar pentru scriitori. Mulți admiră sau detestă scriitorii. Puțini se întreabă însă din ce trăiesc ei, cum fac ei față (mai ales în lumi sărace ca a noastră) vieții de zi cu zi. Un premiu literar poate fi, direct sau indirect, o soluție. Numai că, dincolo de toată bucatăria administrativă a sponsorilor și juriilor, există un fel de viciu de fond al tuturor acestor distincții: ele se dau, de obicei, cui deja le-a mai luat, cui are deja din plin și faimă, și bani. E ca în parabola biblică: «Cui are i se va mai da, iar cui nu are i se va lua până și ce are». Premiile cheamă premii, traduceri cheamă traduceri, vârsta, relațiile, prestigiul deja acumulat absorb cu aviditate aproape toate resursele disponibile. E foarte trist: cât ești tânăr și realmente creativ,

te zbați în sărăcie și obscuritate, pentru ca banii și gloria să vină (în cazurile fericite) când nu mai ai ce face cu ele. Pentru mine, toate premiile din lume nu fac cât un vers sau un paragraf reușit dintr-o carte. Dar un mare premiu, primit pe merit, în momentul potrivit, poate fi un stimulent extraordinar, o gură de aer care te ajută să mergi mai departe. Insuccesul social și literar prelungit, mai ales când e nedrept, înăcrește chiar și firile cele mai pozitive. Cât despre jurnalism, nu am destulă experiență ca să mă pronunț. N-am scris până acum în ziare decât ca să pot supraviețui. [...] Personal, duc o carte la editura numai când e încheiată până la ultima virgulă. Unii socotesc cărțile mele prolixе. De fapt, ele sunt jignitor de concise inventare ale lumii. «Delirurile» mele, privite mai atent, sunt construcții poate prea simetrice și raționale. Redactorii mei de carte nu au, deci, multe de făcut. [...] Literatura română de azi nu are, pur și simplu, nici o cotă afară. Editorul străin știe mai mult ca sigur că va pierde financiar publicând un roman românesc, fără să spere un câștig în imagine, prestigiu etc. Despre România nu se știe mai nimic, dacă nu lucruri negative. Publicul românesc în Occident e extrem de restrâns (față de enormele comunități poloneze, ungurești etc.): nu ai cui vinde un roman românesc. Nu există nici destui autori români care să fi pătruns în Occident și să fi creat o imagine bună a literaturii române. Și asta nu, cum se crede, pentru că puținii autori traduși ar fi niște monștri de egoism și nu ar trage după ei și pe alții (aud că și eu aș fi spus prin Germania că sunt cel mai mare scriitor român – adică mi-aș fi tăiat singur craca de sub picioare), ci pentru că, dacă ajungi să vorbești cu editorul tău vreodată, poți înșira liste întregi, cu tot entuziasmul, iar editorul va continua să se uite apatic la tine, ca și când ar zice: «E prea mult că ne-am încurcat și cu tine, acum mai vrei să-mi vâri pe gât și pe alții? ». Mă-ntreb, de altfel, câți scriitori columbieni a tras după el Márquez, câți peruvieni Llosa, câți cehi Kundera... Or fi, dar eu nu-i știu. Când găsești un editor, e o minune cerească. De cele mai multe ori, și aici voiam să ajung, ea se datorează traducătorului. E cu neputință să exagerezi importanța unui traducător bun din limba română. Dincolo de traducerea propriu-zisă, el va fi totul pentru tine în lumea în care te traduce și, mai mult, te introduce: agentul tău, prietenul tău, consilierul tău. El se va lupta cu editurile, va fi dat afară pe ușă și va intra pe fereastră. Va suporta destule umilințe până când necunoscutul dintr-o țară necunoscută pe care-l propune va obține, în sfârșit, așteptatul contract. Va eșua de zece ori până va reuși o dată. Am prea mulți traducători ca să-i menționez nominal aici, dar vreau să-i elogiez colectiv, ca pe oamenii care-au făcut enorm pentru mine (ca și pentru mulți alții) și care-mi sunt deosebit de dragi. Încetul cu încetul, de altfel, și editorii mei mi-au devenit prieteni și au ajuns să-mi solicite cărțile. Înainte de toți, îi sunt foarte recunoscător lui Olivier Rubinstein, directorul Editurii Denoël, care a crezut în mine de la început și mi-a publicat toate cărțile de proză. Onorariul scriitorilor depinde în primul rând de piața cărții. De obicei, un autor primește o cotă-parte din vânzări, prin urmare, cu cât vinde mai multe cărți, cu atât primește mai mulți bani. E cam la fel și în străinătate. Cum însă, pe de-o parte, cărțile în

România sunt încă destul de ieftine și piața e slabă, iar pe de alta în afară nu ajungi niciodată să vinzi prea mult, e greu de presupus că un autor cinstit și care-și face treaba cum trebuie se va îmbogăți de pe urma artei lui. Idealul, rareori atins, e să trăiești decent din munca ta în această meserie deloc «lucrativă». [...] [Pe tinerii critici] îi stimez în măsura în care-i simt sinceri, în apreciere și-n contestare. Nu-i pot suferi pe cei ce-au intrat prea de tineri în politicianismul literar, cei ce-și schimbă părerile la influența vreunei eminente cenușii sau a alteia. Pentru că în bună parte criticii tineri sunt o reproducere gen «după chipul și asemănarea... » a criticilor sau autorilor influenți mai în vârstă. Fiecare dintre aceștia și-a transmis junilor din jurul lui, mai mult sau mai puțin conștient, calitățile și metehnele. Uită-te-n jurul cui gravitează un tânăr ca să-ți spun ce fel de critic va ajunge. Cum cei vârstnici sunt foarte amestecați (și s-au amestecat și mai mult după 1989), nu mă aștept la cine știe ce paradis (sau infern) critic de acum înainte. Nu, și criticii tineri, atât cât am ajuns să-i cunosc, țin de o anume «normalitate», au părți bune și rele. Cutare e laborios, dar cam greoi. Altul e bătaios, dar superficial și infatuat. Unul e foarte serios, cam influențabil însă. Altul e inteligent, dar nu prea știe carte. Dincolo de orice calități și defecte, un critic din orice generație va câștiga respectul meu dacă va fi obiectiv. Nici inteligența, nici cultura, nici subtilitatea nu valorează cât această independență a judecății, care este semnul sigur al criticului de vocație. Asta înseamnă, de exemplu, să prețuiești mai departe un scriitor bun chiar dacă-ți devine între timp adversar, să nu-l nedreptățești din motive de politică literară, să nu-l înfunzi ca să-l ridici pe altul pe cadavrul lui. Am întâlnit o mulțime de astfel de răsturnări de judecată critică în ultimii ani, pe unele le-am trăit pe pielea mea și pot să-ți spun că nimic nu e mai amar. Te simți trădat și înjosit, ți se face rușine de rușinea fostului tău prieten. [...] Recitesc mereu, de la 16 ani încoace, un grup mic de cărți, determinante pentru mine, și cred că aceasta e partea cea mai solidă a lecturilor mele (care altfel sunt foarte eteroclite). Pentru că, firește, adevărata lectură e relectura, iar o carte adevărată e cea care rezistă și la a zecea lectură, ba chiar devine mereu mai tulburătoare. De-asta sunt atât de mirat când aflu că, de pildă, cineva a citit *Orbitor II* în tren, în două ore, atât de bine și de complet încât poate să se lanseze într-un comentariu al ei. Și îi dă, pe loc, și verdictul. Printre autorii români (moderni) pe care-i iubesc în mod deosebit îmi vin imediat în minte Arghezi, Blecher, Urmuz, Mateiu Caragiale, Nichita Stănescu, Leonid Dimov, Mircea Horia Simionescu, Emil Brumaru, Șerban Foarță, optzeciștii (dă-mi voie să fiu aici sentimental și strategic totodată și să-i numesc în bloc), Cristian Popescu, Simona Popescu, Ioan Es. Pop. N-aș vrea, ca în nefericitul caz al *Postmodernismului*... meu, să creadă cineva că alți scriitori foarte buni nu mai există. De fapt, sunt foarte mulți și între cei cu care eu am mai puține afinități. Iar dac-ar fi să aleg un singur nume care mi-a determinat cariera literară, n-aș ezita să-l numesc pe cel pe care, într-adevăr, îl recitesc cel mai des: Tudor Arghezi”.

5 februarie

• **[„Luceafărul”, nr. 4]** Octavian Soviany comentează *Trenul de treieșunu februarie* (2002) de Teodor Dună (*Jocul cu noaptea*). □ Marian Popa este intervievat de Marius Tupan: „*M.T.: Mi-am scos fișa din serialul lui Dan C. Mihăilescu, cel care se lăuda că v-ar fi identificat stilul în „Cartea albă a Securității”*”, publicată sub semnătura lui Mihai Pelin. Vă cer mai multe lămuriri în acest sens. *M.P.:* Lămuriri despre cine? Despre Dan C. Mihăilescu? Despre Mihai Pelin? Primul este un critic onorabil, sârguincios, calitate care a dispărut aproape complet azi din viața profesională a altora. Așa a fost în tinerețe și se pare că așa a rămas. Am destul de bine fixată în memorie prezența sa în Adunările lunare ale activului Partidului Comunist din Facultatea de Limba și Literatură Română, a lui și a viitoarei sale soții, pe vremea când erau studenți, grav și responsabil, aproape la fel de gras. Prestanță, în ciuda înălțimii modeste. Pariam cu bucurie pe silueta precoce a unui Bazil Munteanu și chiar a lui Tudor Vianu. Student eminent, eminent membru al social-politicului. O gravitate necontagioasă. Un tip onorabil, de care are nevoie orice societate și care este onorat în orice tip de organizare social-politică. Dan C. Mihăilescu a făcut bine ce-a făcut, confruntând cele două emisii de texte. Oricare critic sau cititor era dator să facă același lucru. Și eu aș fi procedat la fel. Unica mea obiecție privește excesul interpretativ al textelor, în condițiile ignorării circumstanțelor lor. Repet, și eu aș fi procedat ca el, dar, mai înainte de a tipări textul, i-aș fi cerut și autorului confruntat unele precizări. Dacă n-a procedat așa, atunci pot la rândul-mi construi ipoteza că el aparține, voluntar sau nu, unui anume scenariu de clonare a falsului [...]. [...] Despre Pelin nu am prea multe de comunicat. Îmi permit să ignor de ce și pentru cine lucrează ce prelucrează. De asemenea, țin să precizez că, deocamdată, eu sunt incapabil să avansez până la a-l califica drept «putoare de securist», ca Paul Goma. Singura nedumerire pe care o am acum îl privește nu pe el, ci pe optimatorii lui. Oriunde în lume există instrucțiuni riguroase privind protecția muncii, una dintre cele mai importante prevederi constând în interzicerea activității salarizabile în stare de ebrietate. O dată l-a confundat pe Virgil Vasiliu cu Virgil Ierunca. S-au formulat îndoieli și asupra veracității edificărilor sale privitoare la Ion Caraion” („*Dacă vrei și dacă va fi acceptată, îți dau o delegație pentru dosarul meu*”).

• **[„România literară”, nr. 5]** Alex. Ștefănescu semnează articolul *Improvizație legislativă în cultură*: „Cine consultă legislația românească din domeniul culturii, elaborată și adoptată în 2002, riscă să-și piardă optimismul (dacă îl are) și să cadă într-o stare depresivă. Experiența este profund descurajatoare, întrucât duce la concluzia că în acest domeniu nu se face aproape nimic serios, sistematic, pe baza unei concepții. Puteam presupune că așa stau lucrurile judecând după componența comisiilor de cultură ale Parlamentului și după manifestările publice ale actualului ministru al culturii. În comisiile de cultură ale celor două camere legislative predomină persoanele care au o vagă (sau regretabilă) legătură cu viața culturală a României, ca Ion Dolănescu, Dumitru Bălăeț,

Lia Olguța Vasilescu, Ion Solcanu, Eugen Nicolicea, Eugen Florescu sau Constantin Duțu (într-o țară în care există Nicolae Balotă, Dinu Giurescu, Adrian Marino, Alexandru Zub, Nicolae Manolescu, Ana Blandiana, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu ș.a.m.d.!). Iar ministrul culturii, Răzvan Theodorescu, este primul dintre deținătorii acestei funcții de după 1989 care s-a declarat în mod public mulțumit cu bugetul (infim) alocat ministerului său, ca să nu mai vorbim de faptul că n-a protestat împotriva scandalooasei tentative a Guvernului de a deposea Biblioteca Națională de clădirea care i-a fost rezervată încă dinainte de Revoluție. Puteam presupune, deci, că astfel de prestatori de servicii publice în domeniul culturii nu se pot ilustra în activitatea de reglementare a funcționării instituțiilor culturale, dar nu ne puteam închipui, totuși, că ei pot da dovadă într-o asemenea măsură de superficialitate și amatorism. Practic, nu se elaborează o legislație coerentă, care să facă posibilă valorificarea resurselor de inteligență și talent ale țării și punerea de acord cu viața culturală din țările occidentale, ci se cârpește, de la o zi la alta, legislația existentă. Sunt și numeroase indicii că se practică pe scară largă clientelismul politic (îndeosebi prin transferul cu adresă al unor bunuri imobiliare și prin acțiuni tendențioase de centralizare sau descentralizare a unor activități), dar acest partizanat PSD-ist încă nu este atât de grav și alarmant cum este modul meschin, neglijent, lipsit de perspectivă de a face reguli în cultură. La 28 februarie 2002, Guvernul emite Ordonanța de urgență nr. 24 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 9/ 2001 privind unele măsuri în domeniile culturii și artei, cultelor, cinematografiei și dreptului de autor. La 10 aprilie 2002, este promulgată Legea nr. 164 pentru respingerea Ordonanței Guvernului nr. 22/ 2000 privind îmbunătățirea modului de funcționare a comisiilor de specialitate constituite pe lângă Ministerul Culturii. La 16 aprilie 2002, se mai modifică o dată Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 9/ 2001 – se modifică deci modificarea – printr-o lege intitulată solemn Legea nr. 199 pentru modificarea articolului 2 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 9/ 2001 privind unele măsuri în domeniile culturii și artei, cultelor, cinematografiei și dreptului de autor. La 3 iulie 2002 se adoptă Hotărârea Guvernului nr. 682 pentru completarea articolului 6 din Hotărârea Guvernului nr. 258/ 2002 privind organizarea din doi în doi ani a Festivalului Internațional «George Enescu» (aceasta din urmă datând din 13 martie 2002, deci de mai puțin de patru luni). La 22 august 2002 este semnată de primul-ministru Ordonanța Guvernului nr. 59 pentru modificarea Legii nr. 202/ 2000 privind unele măsuri pentru asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală în cadrul operațiunilor de vămuire (ceea ce înseamnă că apar nu numai legi care modifică ordonanțe, ci și ordonanțe care modifică legi!). Actualii conducători ai țării schimbă fără ezitare, în repetate rânduri, nu numai reglementări datând dinaintea venirii lor la putere, ci și propriile lor reglementări. Numai Eminescu își mai retușa de atâtea ori poemele. Trebuie spus însă că Eminescu o făcea din dorința de perfecțiune, în timp ce legislatorii noștri de azi procedează așa din neseriozitate (improvizează o lege, o ordonanță sau o

hotărâre, o pun în aplicare și, după o vreme, constatând că a fost prost gândită, trec la revizuirea ei). Mai trebuie apoi precizat că Eminescu experimenta diversele variante ale unui text în ciorne, fără să perturbe viața nimănui, în timp ce «eminescienii» de școală nouă fac experiențe pe societatea românească. Ei seamănă cu alt «poet», Nicolae Ceaușescu care modifica blocurile de locuințe nu în faza de proiect, ci după ce le vedea construite și descoperea că nu arată așa cum și le imaginase. Singura lege importantă, necesară și atent gândită adoptată anul trecut este Legea bibliotecilor nr. 334 din 31 mai 2002. Ea consacră un sistem național de biblioteci și stimulează receptivitatea acestor instituții tradiționale față de achizițiile informaticii. În plus, prevede înființarea Comisiei Naționale a Bibliotecilor, instanță culturală care poate grăbi sincronizarea noastră în acest domeniu cu Occidentul. Din nefericire, peste Legea Bibliotecilor s-a suprapus imaginea TV a directorului Bibliotecii Naționale, un eminent intelectual, cu cătușe la mâini, din motive care s-au evaporat la douăzeci și patru de ore de la invocarea lor de către autorități. Foarte multe decizii se referă la suplimentarea bugetului MCC [Ministerul Culturii și Cultelor] cu sume destinate unor cheltuieli neprevăzute (deși previzibile). Se vede clar – și jenant – că MCC acționează pompiestic, alergând cu bani acolo unde se strigă «Ajutor!» (în funcție și de cine strigă, dar aceasta e altă poveste...) Iată câteva exemple: Hotărârea de Guvern nr. 386 din 18 aprilie 2002 privind suplimentarea bugetului Ministerului Culturii și Cultelor pe anul 2002 din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului pentru sprijinirea unor unități de cult ce aparțin cultelor religioase recunoscute din România, din județul Mureș; Hotărârea de Guvern nr. 435 din 30 aprilie 2002 privind suplimentarea bugetului Ministerului Culturii și Cultelor din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului pe anul 2002 pentru Arhiepiscopia Târgoviștei; Hotărârea de Guvern nr. 506 din 23 mai 2002 pentru alocarea sumei de 1 miliard lei în vederea organizării și desfășurării în perioada 31 mai–6 iunie a Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, ediția a IX-a (ceea ce dovedește că Guvernul și-a dat seama, abia cu o săptămână înainte de începerea festivalului, că este nevoie de bani pentru organizarea lui); Hotărârea de Guvern nr. 626 din 20 iunie 2002 privind alocarea sumei de 350 milioane lei din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului pe anul 2002, pentru organizarea și desfășurarea Festivalului Național de Creație și Interpretare «Mamaia copiilor» etc. În sfârșit, mai trebuie observat că multe edicte pompoase se referă la bunuri patrimoniale mărunte, lipsite de însemnătate, în condițiile în care aproape tot ce are mai valoros patrimoniul nostru cultural rămâne în continuare neprotejat și neîntreținut (exemplul cel mai frapant constituindu-l Muzeul Satului, devastat de mai multe ori de incendii și folosit ca hotel de ocazie de diverse cupluri amoroase): Hotărârea de Guvern nr. 138 din 14 februarie 2002 privind trecerea din administrarea Ministerului Culturii și Cultelor în administrarea Muzeului Literaturii Române din București a lucrării de artă monumentală «Mircea cel Bătrân»; Hotărârea de Guvern nr. 46 din 16 mai 2002 privind aprobarea donării către Primăria Orașului

Sofia, Bulgaria, a lucrării de artă monumentală «Mihai Eminescu – placă comemorativă» etc. Cu așa ceva se ocupă Guvernul României, într-o perioadă în care monumente arhitectonice, istorice și de cult de mare importanță se degradează, după cum se degradează și monumentele culturii scrise, prin abandonarea activității de elaborare a edițiilor critice. Acesta este titlul de glorie pe care și-l revendică actualii guvernanți: transferul unei statui de la o instituție la alta sau donarea unei plăci comemorative Primăriei Orașului Sofia! N-ar fi de mirare ca în 2003 cabinetul Adrian Năstase să ia decizii răsunătoare și în legătură cu necesitatea curățării cu furtunul a statuii lui Eminescu din fața Ateneului sau referitoare la donarea câte unui semn de carte fiecărei biblioteci județene”. □ Tot Alex. Ștefănescu semnează profilurile *Mircea Horia Simionescu* (continuare din numărul anterior) („Pentru Mircea Horia Simionescu, actul scrisului este mai important decât transmiterea unui mesaj prin intermediul cuvintelor. Când merg cu bicicleta, unii copii se uită fascinați la pedale și nu la drumul care li se deschide în față. Așa procedează și autorul *Ingeniosului bine temperat*. Se lasă absorbit de acționarea angrenajului lingvistic, ignorând o eventuală destinație”) și *Cezar Petrescu*. □ În articolul *Când și cum este posibilă solidaritatea*, Gabriel Andreescu îi răspunde lui Mircea Mihăieș: „Mircea Mihăieș îmi face onoarea să mă invoce în articolul său *Buricul diftongat* din numărul 51-52/ 2002 al României literare. Polemistul se exprimă în felul următor: «De câțva timp, dl. Gabriel Andreescu se risipește, însă, în campanii fratricide contra celor câțiva intelectuali care, de bine, de rău, cu ezitări și gafe, cu inconsecvențe și cedări, cu amânări și bâlbâieli fac, totuși, lucruri importante pentru țară. [...] A-i pune la zid și a-i executa invocând diverse articole de legi... pe Mircea Dinescu, Andrei Pleșu ori H.-R. Patapievici înseamnă a nu vedea pădurea din cauza copacilor și a nu distinge direcția în care curge râul nebuniei în țara asta». Referirea este motivată de dorința de a vedea o solidaritate între și cu acei oameni care «mai cred în ideea de bine, legalitate și valori occidentale». Solidaritate nu doar pentru, ci solidaritate împotriva: a pesedilor. «Cu vântul occidental bătând puternic în pupă, pe de o parte, cu dispariția oricărei voci critice, pe de alta, pesedii își dau fără rușine arama pe față. După ce au prăduit tot ce se putea prădui, au trecut la amuțirea adversarilor reali sau imaginari». [...] Mă simt însă dator cu câteva considerații asupra argumentelor lui Mircea Mihăieș. Domnia sa presupune existența unei linii clare care desparte «intelectualii ce se sustrag complicității la crima de spoliere națională» și «ceilalți». «Ceilalți» ar fi haidamacii puterii «gata să calce cu mașina semeni de-ai lor – de idei și acțiune» –, ori «intelectuali a căror supremă izbândă e tinicheaua pe care le-a agățat-o în piept Ion Iliescu în chip de medalie». Aș fi spus și eu, altădată, ceea ce enunță domnul Mihăieș astăzi. Antipatia față de regimul Iliescu, care a avut ca scop și ca reușită desăvârșită instaurarea dominanței foștilor oameni ai Securității ne-a dus, și pe el, și pe Patapievici, și pe Dinescu, și pe mine, de aceeași parte a baricadei. Din diferite poziții și folosind mijloace distincte, am contat, fiecare cât a fost să fie, pentru ca regimul Iliescu să fi fost învins

în anul 1996. Coalizarea intelectualității anti-iliesciene nu însemna pierderea deosebirilor între noi în ce privește viziunea asupra democrației și a moralei publice. Odată cu schimbările imprevizibile din societate, prin evoluția fiecăruia dintre noi, distanțele din grupul «adversarilor regimului Iliescu» au tot crescut. Marea surpriză nu a fost însă apariția și îngroșarea diferențelor. Ci erodarea surprinzătoare a valorilor specifice spațiului intelectual, cele fără de care o comunitate intelectuală nu poate să-și asigure substanța și nici să-și salveze onoarea cu adevărat. Folosirea de către unii intelectuali a pozițiilor obținute între timp, în spațiul simbolic, utilizarea resurselor – în general puține – ca instrumente pentru controlul a cine se exprimă și ce exprimă au dus lucrurile la o situație, după opinia mea, absolut critică. Relațiile dintre cei care controlează instituții precum Colegiul Noua Europă, editura Humanitas, revistele culturale «22» și «Dilema», diferitele comisii de premii, toate asigurând accesul la «bunurile» de care depinde afirmarea culturală a cuiva, au creat o situație de cvasi-monopol cultural. Acesta este contextul care a dus, în final, la replica domnului Mircea Mihăieș (pe care-l tot numesc «domnul», întrucât «domnia sa» a ținut să folosească acest apelativ primul). Articolul *CNSAS, ca eșec intelectual* a fost trimis inițial revistei «Observatorul cultural», căruia îi sunt un mai vechi colaborator și de care mă leagă, până la un punct, o anumită filosofie socială. Or, revista a refuzat să publice un articol în care domnul Andrei Pleșu era subiectul criticii. Monopolul a funcționat ori de câte ori domnul Pleșu nu era doar laudat în ce se propunea revistei. Ce s-ar fi întâmplat dacă aș fi trimis articolul la revista «22»? Sau la «Dilema»? Care redactor ar fi îndrăznit să dea drumul textului? Iată ce umbră se întinde asupra unei teme pe cât de importantă, pe atât de tehnică, cum este prestația CNSAS și a membrilor Colegiului său”. □ *La Revista revistelor*, sub titlul *Mare farsor, mari gogomani*, Cronicar studiază publicația „Litere”: „În «LITERE» din noiembrie-decembrie trecut, dl Al. George se declară solidar cu «doi foarte promițători critici tineri, C. Rogozanu și Luminița Marcu, [care] au fost excluși de la ‘România literară’ (ceea ce trebuie să spun că mie mi s-a întâmplat mult mai demult) pentru că au lezat spiritul de gașcă al sus-zisei publicații [...], care a ajuns să adune toate tinichelele ruginite pe care legea măcar naturală a pensionării nu le-a scos la reformă». Un eseist cu atâta acribie ca dl George ar fi trebuit să verifice sursa informațiilor înainte de a ne arunca în obraz astfel de grave acuzații. Ar fi descoperit mai multe lucruri: că promițătorii tineri critici n-au fost excluși, ci au plecat singuri; că spiritul nostru de gașcă e sublim dar ne lipsește cu desăvârșire (lista celor publicați de noi, ca și diversitatea opiniilor lor se observă la o simplă răsfoire a revistei); că tinichelele ruginite pe care noi le-am adunat în ultima vreme au o medie de vârstă de 25-30 de ani, unele încă pe băncile facultății; că, în fine, C. Rogozanu și Luminița Marcu au scris exact ce au vrut și cum au vrut în paginile «României literare», ceea ce le-am imputat (iar ei n-au acceptat, considerându-l cenzură) fiind faptul că o revistă ce apare sub egida Uniunii Scriitorilor nu poate ataca, prin cronicarii ei literari, instituția cu pricina

(atât și nimic mai mult: restul e literatură de proastă calitate). Cât privește excluderea dlui George dintre colaboratorii noștri, iată o gogoriță, iertat să ne fie cu-vântul. Dl George revendică o întâietate ciudată în raport cu alți colaboratori ai «României literare». D-sa are o marotă: că nu e publicat de nimeni. Afirmăția aceasta o repeta mai în fiecare articol pe care-l publica, săptămânal sau bilunar, în «România literară». Colecția revistei îi stă la dispoziție, dacă dorește să-și împrășteze memoria. Contradicția face însă, am zice, parte integrantă din spiritul dlui George. * În editorialul revistei dâmbovițene, dl Tudor Cristea notează, oarecum împotriva colaboratorului d-sale din paginile 6-7, că foștii noștri cronicari literari, care acum scriu la «Evenimentul zilei», reprezintă «un exemplu de incompatibilitate între modul serios de a face și comenta literatura și presa cotidiană». De când scriu la ziar, «ei fac, cu rândul, sâmbăta, în cadrul unei rubrici intitulate *Cărțile la control*, un soi de cronică literară foarte populistă, plasată de obicei lângă reclame la detergenți ori alături de poza unor domnișoare cu fundul aproape gol. Apetisant, desigur, dar parcă nepotrivit cu jurnalul dlui Liiceanu [...]. Adevărata cronică literară presupune [...] penitența impusă de colaborarea la un jurnal literar, cu bani puțini și cu cititori la fel de puțini, dar aleși pe sprânceană.» Dl. Cristea ne-a luat vorba din gură. Îi mulțumim că ne cruță ca, spunând noi aceste lucruri, să fim considerați subiectivi și nedrepti cu foștii noștri colaboratori. Care au făcut, cum spune dl Cristea, opțiunea cu pricina: între articolul de gazetă cotidiană, – superficial, mai aproape de publicitate decât de publicistica literară, orientat spre cititorul mijlociu (dacă măcar cititor o fi), antielitist și fără argumente analitice – și cronica literară, așa cum a consacrat-o tradiția, din revistele de cultură. * Opțiunea a fost a lor, ei vor trage. În ce ne privește, continuăm să le urmărim cariera critică. Nu e vina noastră, dacă punem în asta tot mai puțină simpatie. Dar ne cade greu să vedem câtă obsesivă iritare pun cei doi, căutându-ne pricină cu lumânarea, în raportul cu noi, care (greșim?) i-am descoperit și lansat, apărându-i, când a fost cazul, de unii și de alții. Luminița Marcu nu pierde ocazia, răspunzând unei anchete despre anul literar 2002, să ne dea lecții de gust. C. Rogozanu scrie despre cartea pe care noi am premiat-o, o dată în «Evenimentul», a doua oară, în «OBSERVATOR CULTURAL», cu o frenezie negativă absolut de neînțeles. S-ar crede că are ceva cu autorul ei. Ne amintim că și în «România literară», și nu o dată, cum venea vorba de același autor, C. Rogozanu își descoperea capacități de sarcasm nebănuite. Mă rog, l-o fi detestând pe autorul cu pricina. Dar asta e o problemă prea personală pentru ca C. Rogozanu să-și compromită prestigiul de cronicar vărsându-și, când și pe unde apucă, năduful. *Unora le place Liiceanu* – iată titlul lungului articol din «Observator». Ca să vezi dispreț! Ca și cum Liiceanu ar fi un banal farsor care nu le poate cădea cu tronc decât unor gogomani. Pe lângă tema antielitismului, de acum curentă în articolele lui C. Rogozanu, apare și aceea (de care nici alți critici de la «Observator», în cap cu dl Lefter, nu sunt străini) a succesului literar. Dl Liiceanu ar păcătui fabricându-și un succes la care valoarea cărților sale nu i-ar da dreptul. «Toată

lumea – scrie stupefiant C. Rogozanu – a încremenit asupra unor valori precum Patapievici, Pleșu, Liiceanu». Toată lumea vrea să însemne și minerii din 1990. C. Rogozanu nu scrie doar stupefiant, ci pur și simplu prost: «S-a făcut un întreg circ din apariția unui jurnal al filosofului Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*. Toată lumea a strigat la unison: ‘Ce carte extraordinară!’ . Asta e. E cumva normal, mi-am zis. E o inerție. Are mulți prieteni, e un personaj influent, conduce o editură. Succes de casă. Cartea nu e însă nemaipomenită. E o încercare literară ca multe altele». Nu discutăm părerea despre carte. Discutăm stilul acesta de a comenta literatura. Cum poți amesteca planurile în această manieră primitivă și comercială? Nu gustul lui C. Rogozanu e neliniștitor pentru viitorul lui, ci lipsa de respect față de literatură și față de scriitori, ispita de a coborî totul în derizoriu, bănuiala că în spatele unei cărți (pe care el o crede slabă) ar sta cutare interes de grup, disprețul față de toți cei cărora le place Liiceanu. Farsorul Liiceanu. Și gogomanii, marii gogomani, adică noi, cei care n-am văzut, spre deosebire de C. Rogozanu, cum se fabrică un succes”.

11 februarie

• [„**Adevărul literar și artistic, nr. 653**] Roxana Sorescu publică eseu *Omul care mai știe să spună Nu*, despre Iordan Chimet: „Sub titlul *Ieșirea din Labirint (Intrarea în Labirint, Ieșirea...)*, Iordan Chimet, personalitate cu totul singulară a literaturii române, publică textele scrise din decembrie 1989 – când a salutat printre primii, de la microfonul «Europei libere», ceea ce credeam atunci cu toții a fi ieșirea din labirint – până în 1996, când, în amplul studiu introductiv, de dimensiunile unei cărți, cu care a însoțit culegerea de eseuri *Momentul adevărului*, a repus în discuție posibilitățile de manifestare a rezistenței intelectuale în raport cu mentalitatea specifică a poporului român. Din 1945 până în 1996 Iordan Chimet a spus constant și limpede *nu* oricăror încercări de îngrădire a libertății intelectuale. Nu știi care dintre literații români și-a mai asumat un astfel de risc și cine a mai acceptat cu atâta luciditate toate consecințele materiale, sociale, intelectuale ale situării într-o neclintită opoziție față de orice încercare de îngrădire sau de manipulare a personalității. A fost și a rămas întotdeauna singur, neîncadrat în rândurile acelei opoziții bine pregătite pentru a ocupa o poziție dintre cele generos răsplătite. Ceea ce mi se pare absolut uimitor însă nu este atât refuzul genetic al oricărei manipulari, ci absența, din această atitudine de respingere a oricărei ingerințe spirituale, a oricărei răutăți, a oricărei ambiții rapace, a oricărei meschinării”. □ Mihai Iovănel comentează *Ursul din containăr – un film cu mine* de Marius Ianuș: „Pentru a-și promova poezia, Marius Ianuș a ales de la început să joace rolul de clovn în scenariul pe care l-a scris pentru respectivul spot publicitar. A trecut dintr-un registru într-altul, amestecând ilarul cu dramaticul, a voiajat pe traseul viață-poezie și retur până la uitarea destinației. A pozat în victimă, în rebel, în auroloc, și-a lăsat plete sau s-a tuns zero, a cerșit, a lansat un manifest literar cu derivări existențiale, botezat *fracturism*, a condus un cenaclu, a rămas repetent,

a aruncat cu hârtie igienică prin Facultatea de Litere, a înjurat mitocănește sau cu deferență mai multe «persoane importante» ale literelor române, a lucrat la «Evenimentul zilei», s-a învârtit într-un dosar penal pentru agresarea poetică a României, a pozat în anarhist, în marxist, în victimă a societății, în maniac, în frustrat, în hidos, în clonă a *beatnicilor*, și-a scris, printre picăturile acestui promo agresiv confundabil cu viața lui, poezia, și a reușit. Cu *Manifest anarhist* (2000), Marius Ianuș a apărut ca un poet *adevărat* (a se vedea eventual și contextele hip-hop în care apare cuvântul pus în italice). Trebuie spus că, dacă micuțul detaliu al valorii nu s-ar fi amestecat printre cele enumerate mai sus, restul n-ar fi contat decât în latura de pitoresc servit unui infim procent din numărul contemporanilor lui Ianuș. Așa însă, ascensiunea poetului anarhist, fracturist etc. a fost remarcabilă: volumul a avut cronici elogioase, a urnit mașina «ruginită» a Uniunii Scriitorilor extrăgând premiul pentru debut, a fost nominalizat la alte premii și așa mai departe. Numele lui Marius Ianuș a tot circulat, fiind rulat atât pe frecvențele publice (reviste, jurii), cât și pe cele particulare, underground, devenind o *marcă* cel puțin la fel de bine cunoscută ca poezia produsă sub licența ei. [...] *Ursul din containăr* continuă linia *Manifestului anarhist* prin cel puțin două aspecte relevante. Primul este în legătură cu scheletul *biografist* al poemelor; textele se ivesc din mantaua unei experiențe care, ficțională sau nu, este prezentă tot timpul în fluxul cuvintelor. Marius Ianuș scrie despre Marius Ianuș, semnând scenariul, regia și interpretând rolul principal – *un film despre mine* se subintitulează, de altfel, volumul și lungul poem care îi dă numele, compus din patruzeci de scene mai *epice* sau mai reflexiv-declamative. Un al doilea aspect privește încorporarea biografismului într-un discurs extrem de patetic, care exhibă fără pudoare datele personale pentru a face caz de ele, melodramatizându-le. [...] Noutatea pe care o aduce volumul față de ce publicase până acum Marius Ianuș stă în efectele de ecou intertextual cu care își dotează recuzita personală. Trecând peste rescrieri de genul *Melodie pentru Cezar Ivănescu & band*, se observă că poetul merge pe insolitarea unor locuri comune (structuri metrice sau sonorități arhicunoscute) ale poeziei române, recontextualizându-le cu distorsiuni sau în răspăr cu originalul. Vocile și referințele se acumulează într-un amestec omogenizat de mizerabilismul temei și al decorurilor în care este desfășurată. Trimiterea la sursă nu este în unele cazuri tocmai facilă datorită suprapunerii criteriilor de introducere a intertextualității (formale, tematice). Cel mai citat este Arghezi; în *Gesturi fluturate în vânt*, de exemplu, se execută o variantă la *Duhovnicească*, introdusă printr-o primă strofă calchiată după o acustică eminesciană [...]. Astfel de intertextualități s-au tot făcut în ultimii treizeci de ani, cu scopuri focalizate mai mult sau mai puțin eficient. Totuși, miza pe care o are în vedere Marius Ianuș nu este prea evidentă. Procedul devine plictisitor prin repetare, și ineficace, prin lipsa unei finalizări care să orienteze molozul de aluzii și de pastişe. Valoric, volumul este foarte inegal. Dacă pot fi citate mai multe poeme excelente, demne de *firma* lui Marius Ianuș, ele sunt de găsit mai ales în prima parte a volumului. Restul, cu puține

excepții, coboară la nivelul cel mai de jos al talentului poetului. [...] Marius Ianuș s-a grăbit cu publicarea a tot ce apucase să scrie, coborând vizibil sub valoarea primului volum. În ceea ce privește problema sensului în care va evolua acest poet, răspunsul rămâne pe altă dată” (*Marius Ianuș lovește din nou*).

● **[„Observator cultural”, nr. 155]** La rubrica *Info literar* se publică următoarele: „*Inflația de premii continuă; cu juniorii...* Pe piața culturală românească, în general, și pe cea literară, în special, continuă să se atribuie premii peste premii, valuri-valuri. «Puseu inflaționist», ar spune finanțistii. Fapt este că tot felul de instituții de toate calibrele, de la Academia Română și până la reviste mai mult ori mai puțin cunoscute, «centrale» sau pierdute prin provincii neștiute, își decernează «premiile speciale». De multe ori, criteriile de selectare a autorilor și a cărților bonificate rămân obscure (în alte cazuri clientelismele fiind clare că lumina zilei!). Rezultatul: devalorizarea ideii înseși de premiu literar. Încât, până una-alta, singurele care își păstrează prestigiul, fie și contestat în ultimii ani, rămân premiile Uniunii Scriitorilor din România – URSS și ale Asociației Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO... Sub neașteptata oblăduire a amintitei URSS, s-a revărsat recent încă o ploaie de premii, de asta dată pentru merite literare... juvenile: Uniunea a acordat Premiile Junior pentru creațiile «literare» ale unor copii și adolescenți cultivați de... Tudor Oprea, vechiul păstor, din vremurile comunismului biruitor, al tinerelor vlăstare poeticești în cadrul cenaclului «Săgetătorul», în care serii după serii de copii au fost malformați în «spiritul» kitsch-ului liricoid al epocii. Decernate într-o atmosferă de ceremonie «oficială», în prezența ministrului Educației Naționale, Ecaterina Andronescu, Premiile Junior lasă în urmă o enigmă: de ce va fi acceptat Uniunea Scriitorilor o atare combinație nu tocmai onorabilă?... * *Premiile «Cuvântul»*. Serioase sunt – în schimb – premiile anuale ale câtorva reviste lunare cu tradiții care număra deja câțiva ani. Printre ele, «Cuvântul», care și-a decernat recent «Superlativele anului 2002». Lunarul bucureștean obișnuia să premieze cu precădere autori apropiați ai redacției, având totuși grijă să fie vorba – măcar în majoritatea cazurilor – de valori autentice. «Cuvântul» nu trece astăzi prin cea mai bună perioadă a sa, după ce, cu câteva luni în urmă, conducerea a fost preluată – cum am informat la momentul respectiv – de către criticul Ioan Buduca: publicația nu-și găsește o «cadență», n-are impact, tirajul fiind probabil foarte mic, de vreme ce e aproape invizibilă pe piață. Totuși, obiceiul premierilor se menține. Într-o ceremonie organizată de curând la Muzeul Teatrului Național din București, au fost atribuite următoarele «Superlative ale anului 2002»: Proză – Mircea Cărtărescu, *Orbitor*, vol. II; Poezie – Emilian Galaicu-Păun (fără titlu menționat); Exegeză – Gheorghe Crăciun, *Aisbergul poeziei moderne*; Publicistică – Mircea Vaida-Voevod, *Conjurație împotriva Iugoslaviei*; Politologie – Vladimir Tismăneanu (fără titlu menționat); Teatru – Nicolae Breban, *Știuca și ursul*; Film – Lucian Pintilie, *După-amiaza unui torționar*; [...]; Debut (Premiul «Radu G. Țeposu») – Constantin Popescu, *Mesteci și respiri mai ușor...* (roman). Acestor premianți culturali li s-a adăugat...

președintele României, Ion Iliescu, laureat al «superlativului» Omul anului! Datorită prezenței sale la ceremonia de decernare, accesul s-a făcut doar după trecerea printr-un filtru de securitate, ceea ce e firesc. Mai puțin firească a fost restrângerea drastică a asistenței, probabil din aceleași motive de securitate, în «compensație» adăugându-se câteva momente... corale (!), e adevărat că de bună calitate, în interpretarea ansamblului «Preludiu» dirijat de Voicu Enăchescu, dar cam nepotrivite în context. Și încă un detaliu: în numărul pe ianuarie al «Cuvântului», alături de celelalte premii, era anunțat și un «superlativ» la categoria «Jurnal» – Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*. La decernare n-a mai fost deloc amintit. De ce, oare?... * *Se pregătesc... «Mofturile»!* Din surse demne de încredere, aflăm că pe din ce în ce mai aglomerata piață a premiilor literare românești se va mai lansa unul: Premiul «Mofturi», decernat de către berăria-restaurant-cafenea cu același nume și cu ascendență caragialiană răspicat afirmată. E vorba despre cea de-a doua inițiativă de întreprinzătoare a poetei și prozatoarei bucu-reștene Iolanda Malamen, după Casa Verdi, restaurantul-grădina pe care l-a ținut deschis timp de câțiva ani. Acolo există la parter o mini-galerie de artă. De astă dată, la dimensiuni mai mici, dar cu șarm mai mult, «Mofturile» din zona... Spitalului de Urgență se afirmă și ca salon cultural, aici fiind filmate numeroase episoade ale serialului Caragiale al TVR. Premiul «Mofturi» va fi decis de un juriu de scriitori. Deocamdată secret! [...] * *Necazuri locative*. De-a lungul celor peste 13 ani «postdecembriști», printre nenumăratele și nesfârșitele complicații apărute de-a lungul procesului de revendicare/ restituire a proprietăților confiscate de către regimul comunist s-au aflat și câteva cazuri în care au fost implicați scriitori. S-a scris de mai multe ori despre situația apartamentului Ecaterinei Bălăcioiu, soția lui E. Lovinescu, ridicată de la domiciliu și trimisă la pușcărie, unde și-a aflat sfârșitul. Revendicat de fiica sa, Monica Lovinescu, apartamentul, în care s-au ținut și ședințe ale Cenaclului «Sburătorul» (pe fațada imobilului, un impunător Blockhaus interbelic, fiind aplicată în anii '70 o placă memorială în acest sens), n-a putut fi preluat multă vreme întrucât ocupantul – pare-se, chiar unul dintre anchetatorii care au «instrumentat» cazul Ecaterinei Bălăcioiu – refuză să-l elibereze! Altă situație neplăcută creată de bâlbâielile și inconsecvențele legislative ale acestor ani, de-a lungul cărora guvernele și parlamentele succesive au tot revizuit actele normative legate de retrocedări, a fost aceea a poetului Geo Dumitrescu, despre care s-a scris în repetate rânduri în presă, în primăvară-vara 2002. Foștii proprietari ai apartamentului în care a locuit în ultimele decenii, în cartierul de vile din zona Piața Dorobanți – Piața Aviatorilor, l-au recăștigat în instanță și l-au somat pe poet să-l evacueze. Între timp, Geo Dumitrescu s-a conformat, mutându-se într-un bloc nou, într-un mic apartament. În aceeași situație se află acum teoreticianul literar și comparatistul Silvian Iosifescu. La senectute, foarte bolnav, el ar trebui – de asemenea – să părăsească apartamentul în care și-a trăit bună parte din viață și în care și-a purtat în ultimul deceniu suferință..." □ Sub titlul *Intelectualii și politica: despre «al treilea discurs»*, se

publică „transcrierea unei ediții din primăvara trecută a emisiunii radiofonice «Intellectualii și politica» a postului Radio România Actualități. Realizată de Rodica Madoșa, emisiunea a avut ca temă «Al treilea discurs», invitați fiind Sorin Antohi și Ion Bogdan Lefter”: „Rodica MADOȘA: Ce putem spera ca eficiență socială imediată din activitatea acestor tineri, o dată absolvenți de facultăți bune în țară sau în străinătate și puși să lucreze? Sorin ANTOHI: Bogdan știe mai bine, pentru că el construiește o echipă acolo, în jurul revistei «Observator cultural», în care avem în general exemple remarcabile de tineri autori care sunt foarte articulați, și nu numai pentru vârsta lor, în general, scriu foarte bine, gândesc... E un exemplu fericit, dar foarte, foarte punctual, proporțional cu numărul de absolvenți. Știu cât de greu este, avem o supraproducție, deja, de specialiști în foarte multe domenii, cum ar fi chiar științele politice sau sociologia. Pentru că, după ce ai depășit orizontul institutelor de sondaje, după ce nu mai ești angajat la o companie multinațională sau un ONG unde să faci analiza forței de muncă sau «vânătoare de capete» sau orice altceva, dintr-o dată te găsești confruntat cu realitatea că salariul tău este în jur de 100 de dolari, la prețurile pe care le știm în România. Deci, aici este o problema care mă îngrijorează foarte mult, de asta cred că mai mult ca niciodată necesitatea medierii este absolută. Lovinescu, profesorul de liceu Lovinescu, avea o viață extraordinar de înlesnită în comparație cu profesorul de liceu Georgescu din anul 2002, de la București. Asta nu poate să rămână fără consecințe într-un termen lung, bineînțeles, pentru că îmbunătățirea nivelului de trai rămâne încă un deziderat în România. Leg mișcarea ideilor de experiența socială, mă uit la idei și printr-o istorie socială, și atunci văd lucruri care nu întotdeauna îmi dau speranțe, cel puțin pentru viitorul apropiat. Ion Bogdan LEFTER: Da, aici trebuie să ne unim vocile și să vorbim despre precaritatea, adeseori, a vieții intelectualilor români de azi. Fiecare dintre noi, în feluri diferite sau împreună, am exercitat de-a lungul ultimului deceniu, adeseori, o critică destul de severă, în special la adresa guvernanților, față de comportamentul lor administrativ și financiar față de elite, față de intelectuali, față de sistemul de învățământ, de pildă. Pe acest fundal, care sigur că este – dacă nu chiar dramatic, ca să nu dramatizăm noi înșine – în orice caz acut, se pot înmulți și exemplele bune, se poate descrie un câmp mai larg de mișcare pentru noua noastră intelectualitate, prin institute de cercetare, organizații non-guvernamentale de diverse tipuri și așa mai departe: există din ce în ce mai multe forme de practicare a meseriilor intelectuale, chiar în forme destul de elevate. Aș semna, în această ordine de idei, multiplicarea, uneori exagerată, în ultimii doi-trei ani, a așa-nu-mitelor «centre de excelență» de pe lângă universități: ele funcționează pe lângă departamentele din universități, dar au autonomie și pot fi finanțate ca niște structuri independente. Rodica MADOȘA: Îmi face mare plăcere să vă aud vorbind despre experiența dvs. pedagogică, dar vreau să revenim la ipostazele dvs. de oameni ai ideilor. Dacă-l ascultăm pe dl Lefter, să înțelegem că urgența celui de-«al treilea discurs» ar trebui un pic atenuată? Credeți că terenul românesc

nu este atât de neprimitor, credeți că demersul dvs. este mai puțin acut, credeți că acești tineri deprind inclusiv capacitatea de a dialoga, pot ei contribui, cu alte cuvinte, la limpezirea acestei încrâncenate debateri? Și poate un foarte bun exemplu de cât de necesar e un «al treilea discurs», un discurs mediant și de apropiere a unor poziții contrare, este modul în care a fost primit *Omul recent*. Ion Bogdan LEFTER: Din punctul meu de vedere, în termenii discuției noastre de până acum, dacă ați deschis acest subiect, grupajul de analize aplicat acestei cărți în revista pe care o conduc este un exemplu de cultură critică. Exprimarea unor rezerve, analiza critică aplicată unei cărți scrise de un intelectual cu suprafață de vizibilitate foarte mare a fost percepută ca un șoc de o bună parte a intelectualității românești, care a reacționat într-o manieră care mi se pare de o intoleranță flagrantă. Să vezi un grup întreg de publicații asociindu-se pentru a injuria o altă publicație care a analizat critic o carte mi se pare un exemplu destul de grav de mentalitate remanentă. Mai mult decât atât, unii dintre autorii care au reacționat au folosit calificative – în ce ne privește – de genul «comuniști», «staliști» și așa mai departe! E genul de reacție intolerantă care pornește de la o structură culturală cu idoli, o structură de câmp cultural unde există câțiva guru care emit ideile autoritare – ca să nu le spun autoritariste – și, dacă se exprimă față de ei rezerve, atunci trebuie să urmeze penalizarea. Mi se pare, cu toate cele pe care le-am spus și mai înainte, că ne aflăm într-un moment în care avem și multe motive de optimism, pentru că se constituie totuși o cultură critică în România de astăzi, vin generații noi de oameni care se formează cu orizonturi largi, cu un firesc al gândirii democratice, al gândirii libere, încât cred că, în acest context, toată zarva care s-a pornit în jurul analizelor noastre critice face bine. Sorin ANTOHI: Bun, au fost reacții... Dar, retrospectiv, când anunți pe copertă, pe prima pagină, «o carte cu probleme», crezi că era forma – ca să zic așa – elevată în care discuția se putea porni? Pentru că ce e remarcabil? Discuția ați pornit-o voi, și în asta «Observatorul cultural», ca în multe alte teme, a avut întâietate. Maniera respectivă, campania respectivă, crezi, Bogdan, că a fost cea mai potrivită formulă, chiar publicistică, ca să nu mai vorbim de cea etică și intelectuală, de a aborda subiectul? Ion Bogdan LEFTER: Nu vreau să proclam nimic ca fiind «cel mai potrivit», ar însemna să mă contrazic cu mine însumi și să devin absolutist în loc să fiu moderat-relativist; dar nu am nimic să-mi reproșez, absolut deloc. Contraargumentele, acuzele care ni s-au adus, pornind chiar de la ce spui, de la titlul grupajului și așa mai departe, au fost după părerea mea niște... Sorin ANTOHI: Dar chiar titlul are un precedent, nu?: titlul există într-un anumit context discursiv... Ion Bogdan LEFTER: Nu, nu, aici sunt foarte ferm împotriva a ce spui! E unul dintre lucrurile care ni s-au contrapus, a apărut un autor care a susținut – și a fost preluat apoi – că acesta ar fi fost o formulă consacrată sub comunism, ceea ce este o aberație: e o expresie de limbaj curent, pentru mine nu are nici un fel de reziduu ideologic sau de alt fel. Sorin ANTOHI: Pentru foarte mulți dintre ceilalți are! Ion Bogdan LEFTER: Da, dar problema e cu acești

«ceilalți», cu reziduurile din mințile acestor «ceilalți»! Rodica MADOȘA: Acești ceilalți, în mințile unor Andrei Pleșu sau Nicolae Manolescu, credeți că se pot găsi... Ion Bogdan LEFTER: Nu vreau să fac polemici personale, să spună Sorin Antohi dacă e posibil ca cei pe care-i numiți sau alții să fie imagini ale purității, nu știu. În orice caz, e posibil că ei să aibă față de această expresie, «o carte cu probleme», o problemă. Însă lucrurile trebuie privite în plan practic, concret: o publicație care s-ar putea să fie cum tocmai ai descris-o, Sorin, primește un set de oferte de colaborare, legate de o anumită carte. Sorin ANTOHI: Ele au venit spontan și simultan! Ion Bogdan LEFTER: Ele au venit... Rodica MADOȘA: Și aici a fost o mare mefiență: o dezbatere pornită de la sine! Ion Bogdan LEFTER: Stimată doamnă, eu nu pot, dacă cineva are dubii fără să le poată susține în nici un fel cu probe, să conving persoana respectivă. Există, într-adevăr, nu știu la cât de mulți, dar la o serie de intelectuali, colegi ai noștri, în anumite zone de elită intelectuală, o mefiență structurală și o incapacitate de a lua ceea ce spui drept ceea ce spui. Sorin ANTOHI: Eu am o problema cu natura lucrurilor care s-au scris despre cartea dlui Patapievici. Nu e ușor să scrii, ca despre orice volum de versuri sau la un mic volum de cronici literare, o recenzie, nu? O citești, trebuie s-o asimilezi, s-o raportezi la o masivă doză de referințe culturale, puțin familiare în sistemul de referințe românești. Această chestiune ar rezolva problema momentului în care s-au aglutinat aceste articole care au apărut, cu asta n-am absolut nici o problemă. Recunosc și admit faptul că într-adevăr reviste în care te-ai fi așteptat ca reacții sau cronici ale cărții dlui Patapievici să apară mai întâi au avut nevoie de un timp și mai lung pentru a se exprima și, în momentul în care au început să se exprime, au făcut-o doar ca să contracareze, s-au concentrat mai mult pe recepția cărții lui Patapievici din «Observatorul cultural». Ion Bogdan LEFTER: De data asta, știi și tu, bănuiesc, foarte bine, lucrul ăsta s-a produs chiar la comenzi ale redacțiilor! Sorin ANTOHI: E normal să faci comandă unor articole atunci când vrei să le publici. Era normal dacă o făceai tu, dacă n-ai făcut-o, e la fel de normal, e normal s-o facă și alții, nu-i asta o problemă. După aceea, discuția a rămas, a patinat, într-un fel, sau s-a gripat, s-a fixat pe recepția cărții în «Observatorul cultural» și a atacat destul de puțin substanța atât a cărții, cât și a reacțiilor din revista condusă de Ion Bogdan Lefter. Pentru mine, chestiunea cea mai interesantă a fost următoarea: cartea lui H.-R. Patapievici a devenit un fel de țință captivă pentru o serie de atacuri, adesea virulente, care nu au angajat întotdeauna substanța intelectuală a cărții, au mers până la a presupune sau a imputa, pe baza unor informații, veleități politice ale autorului și, în urmă acestor imputații, au construit un fel de critică a eventualei directive politice conservatoare, să spunem, în România. Structural, nu pot să subscriu la foarte multe, am fost însă mai puțin bucuros să văd că de multe ori critica devenea atac. Deci, e bine, e extraordinar să putem crea în România o cultură critică. N-o poate forma o singură revistă, sunt mai multe care lucrează, în București și în provincie, sunt autori, în București și în provincie, unii expatriați. E un proiect comun. Ion

Bogdan LEFTER: E un proiect comun care, dacă-mi dați voie să adaug ceva în acest punct... Îmi cer scuze dacă printre ascultătorii noștri sunt și cititori ai noștri (sper că sunt!), poate repet lucruri pe care le-am scris în revistă. Cred că lucrul foarte important care trebuie spus în legătură cu construcția unei culturi critice în România privește o anumită componentă majoră, pe care simt nevoia s-o evoc în acest moment. E vorba, așadar, despre constituirea unui câmp de dezbatere – ar trebui să spunem «al treilea... discursuri», dacă s-ar putea construi cumva gramatical așa ceva... Sorin ANTOHI: Da, da, sigur! Ion Bogdan LEFTER: Construirea, constituirea sau popularea sau articularea mai amplă și mai bogată a unei diversități de discursuri intelectuale în acest spațiu al culturii critice ridică, printre altele, această problemă majoră, și anume aceea a asumării orientării individuale și de grup în câmpul ideologic românesc, la nivelul intelectualității, al elitelor (pentru că despre asta am vorbit tot timpul), cu difuziune în straturi, în zone mai restrânse sau mai largi ale populației propriu-zise, ceea ce se măsoară electoral, între altele. De-a lungul anilor '90, după opinia mea, în analiza mea, s-a prelungit excesiv funcționarea unui model de gândire, de atitudine, de mentalitate maniheist, pe care l-am moștenit din comunism: cea opoziție a «anticomunismului» de astă dată asumat și exprimat public, ca formă de critică față de diverse structuri de guvernare percepute ca «neocomuniste». Această atitudine a prelungit o omogenitate care era eminent morală, nu ideologică, a elitelor intelectuale, care au condamnat orice fel de tendință, reală sau presupusă, de întârziere a ieșirii din comunism, a îndepărtării de comunism, orice încercare de apropiere de Est, de Moscova, și nu de Vest, de Occident și așa mai departe. O serie întreagă de simbolistici geo-politice și culturale au intrat în jocul polemicilor din acea perioadă. Or, impresia mea este că, lăsând la o parte antecedentele de la mijlocul anilor '90 (nu mai întru acum în detalii), acum, după încă o rotație la guvernare, după ce, finalmente, votul populației n-a mai exprimat o opțiune între un politician asumat pro-occidental și un politician măcar suspectat, dacă nu asumat, că fiind orientat spre Răsărit, ci o opțiune între democrație și naționalismul extremist, acel tip de omogenitate a intelectualității, a elitelor, nu mai poate funcționa. Și atunci vedem petrecându-se următorul fenomen (cazul pe care l-am discutat e numai un exemplu): lideri de opinie, vedete intelectuale, adeseori personalități de calibru, oameni stimabili, pe unii îi apreciez foarte mult, care și-au știut alături, de-a lungul anilor '90, dacă nu și-nainte, o aproape unanimitate de susținere colegială, profesională, din partea întregului câmp intelectual sau aproape a întregii elite culturale românești, se văd acum susținuți doar de o parte și criticați de alții pentru că încep să fie mai importante identitățile intelectuale, culturale, ideologice ale fiecăruia, ale fiecărei zone, ale fiecărui grup de elită, și nu atitudinea de delimitare față de un pericol comun. Cu alte cuvinte, mi se pare că ne aflăm într-un moment în care, cu dificultate, grupările intelectuale de orientare, să spunem, conservatoare ar trebui să-și asume această identitate, care este reală, iar grupările intelectuale, personalitățile și așa mai departe care au o

gândire de stânga trebuie să și-o asume ca atare. În ce mă privește, mi-am asumat în scris, și personal, și pentru revista pe care-o conduc, o identitate liberală, de centru-dreapta. Sorin ANTOHI: Cum definești acest centru-dreapta în cazul revistei? Care-ar fi elementele de centru-dreapta, pentru că nu-mi este foarte ușor să le detectez în ceea ce publicați voi acolo? Cum spui «centru-dreapta»? De ce e centru-dreapta, și nu centru-stânga, ceea ce mi s-ar fi părut la fel de onorabil, dar mai exact? Ion Bogdan LEFTER: În primul rând că eu nu văd, spre deosebire de ține sau de alții, nimic de stânga în tipul de discurs intelectual pe care-l practicăm. Sorin ANTOHI: Gabriel Andreescu, când scrie într-o formulă riguros *politically correct*, într-o formă care are toate mărcile stângii americane «corecte politic»... totuși, el nu participă la același univers de discurs cu voi, înțeleg!... Ion Bogdan LEFTER: Există și o dreapta «corectă politic». Rodica MADOȘA: Unul din reproșurile care s-au adus articolelor publicate în «Observator cultural» a fost că revista dvs. își arogă cu de la sine putere un fel de centru exclusiv al gândirii democratice. Campania de «linșaj intelectual», s-a zis de-a dreptul, la care ați supus cartea dlui Patapievici provine din îndrăzneala lui de-a nu se închina la religia «corectitudinii politice». Ion Bogdan LEFTER: Sunt niște valori de civilizație, valori care astăzi înseamnă respectul diversității, respectul specificității etnice și de alt fel, respectul identității și așa mai departe. Ele sunt departe de a fi asimilate la noi. Occidentul, la rândul său, este departe de a repudia ideea de a te comporta corect. A te comporta corect nu înseamnă neapărat a te comporta conform cu un cod opresiv... Sorin ANTOHI: Dar nu cred că despre asta era vorba. Ion Bogdan LEFTER: ...înseamnă a te comporta în conformitate cu un cod pe care-l împărtășești. Sorin ANTOHI: Nu cred că asta este accepțiunea în care lumea se referă la «corectitudine politică» și cred că e, într-un fel, nedrept față de ansamblul acestui discurs și acestei ideologii, pentru că, într-adevăr, există un sâmbure de bun-simt, care într-o țară cum sunt Statele Unite, aflată în adâncă, adâncă, absolut profundă criză în anii '60, din toate punctele de vedere (pe care nu le mai rezumăm aici), a început să genereze o strategie minimală de supraviețuire, pe baza codificării sau recodificării unor elemente cardinale, bazale, ale interacțiunii sociale într-o societate deschisă. Din anumite puncte de vedere, România este într-o situație mai bună decât America în profunda criză a anilor '60: la noi nu sunt asasinate politice, negrii nu trebuie să bea din pahare separate sau să meargă cu autobuze separate. Ion Bogdan LEFTER: Da, dragul meu Sorin, dar nu știu dacă ai sesizat un exemplu pe care l-am dat recent, foarte recent: la noi continuă să apară, pe pagina întâi a ziarelor considerate cele mai populare, formulări de genul – pentru investitorii indieni care au cumpărat Sidex-ul –... Sorin ANTOHI: ...«țigani indieni»! Ion Bogdan LEFTER: ...«anglo-țigani», în loc de «anglo-indieni»! Îmi pare foarte rău, dar asta e un simptom grav. Sorin ANTOHI: Asupra acestui punct e suficient să ai spirit critic, pentru asta nu e nevoie să îmbrățișezi tot restul. În Germania, spre exemplu, nu trebuie să îmbrățișezi tot pachetul. Am trecut prin experiențe care m-au uluit, în fond, în Statele

Unite, experiențe pe care de obicei le asociezi cu țări din lumea a treia, forme anumite de sărăcie – le-am văzut, nu le-am trăit –, de segregare, care continuă. Ion Bogdan LEFTER: Le-am văzut și eu și noi toți, dar le-am văzut în proporțiile corecte, care s-ar putea să nu transpară din simpla lor menționare. Sorin ANTOHI: Ele transpar în condițiile în care ideologia «corectă politic» mai curând le-a mascat într-un discurs decât le-a rezolvat. Eu sunt pentru tratarea problemelor când apar, nu pentru mascare, nu pentru coafarea lor cu un discurs. Ion Bogdan LEFTER: În orice caz, nu trebuie la rândul sau reificat conceptul de «corectitudine politică». Sorin ANTOHI: Nu, nu! Ion Bogdan LEFTER: El nu este o tablă de legi, nu este redactat de la A la Z, nu este o «Constituție». Este, la rândul lui, un câmp de valori și de reacții, animat de atitudinea critică pe care tu singur o susții. Sorin ANTOHI: Numai că atitudinea critică între timp s-a pierdut în toată această chestiune și ceea ce este mai vizibil în acțiune este codul relativ exclusivist care nu cred că-și mai atinge obiectivele inițiale. Știu foarte bine că există un grup de oameni în România care fac o pledoarie neîncetată pentru adoptarea în spațiul românesc a «corectitudinii politice». Se asociază unei înțelegeri, cred eu, slabe a raporturilor dintre discursul «politic corect» din Statele Unite și realitatea din Statele Unite. Dacă e vorba de intențiile inițiale ale încercării de a-l proteja pe individ în interacțiunea socială cotidiană de asperitățile și poate chiar de riscurile discursive ale purtării unui anumit stigmat etnic și așa mai departe, sunt lucruri care s-au încercat acolo, în Statele Unite, și au eșuat. Această chestiune a fost legată de un context foarte special. Același lucru nu există în Germania, nu? Același lucru nu există în Franța. De ce am subscrie atât de absolut, atât de riguros, la un cod discursiv, care – încă o dată spun – are modeste raporturi cu realitatea americană, deja, ca să nu mai vorbim de realitatea românească, și de ce să nu încercăm să construim, în interiorul câmpului nostru cultural, ideologic, politic, o atitudine care într-adevăr să sprijine spiritul critic, care într-adevăr să încerce să facă ceea ce este foarte necesar, să scoată din centrul românesc, cultural și ideologic, formele exclusiviste, formele xenofobe de gândire? Cred că ar fi mai eficient dacă am încerca să redefinim în loc să importăm. Ion Bogdan LEFTER: Da, dar acum n-ai făcut tu însuși decât să redefinești, să modelezi conceptul de «corectitudine politică», ideea de «corectitudine politică» drept o formă de radicalism. Rodica MADOSA: Devenită o formă de radicalism, după ce la început era și corectă politic? Ion Bogdan LEFTER: Nu: și la început, și la mijloc, și la sfârșit există și moderație și excese. Problema discursurilor intelectuale este că, de obicei într-o formă mai agresivă, mult mai agresivă decât ce-ai spus tu mai devreme, Sorin, oferă în contrapartidă pentru ideea de «corectitudine politică» construcția unui oponent prin reducerea la absurd sau la extrem. Adică se definește «corectitudinea politică» drept ceva care a ajuns la un exces rizibil, de tip eventual totalitar, sau măcar ridicol. Sorin ANTOHI: Dar acele excese există! Ion Bogdan LEFTER: Acele excese există și sunt supuse unei critici acerbe chiar în interiorul sistemului. Sorin ANTOHI: Bogdan, instituțiile americane nu se construiesc în

momentul de față și nu funcționează pe baza «corectitudinii politice». Ion Bogdan LEFTER: Instituțiile politice, în ce sens? Sorin ANTOHI: Instituțiile academice și așa mai departe. Există un discurs care le acoperă... Ion Bogdan LEFTER: Firește, dar despre ce construcții de instituții ar fi vorba în România?! Nu înțeleg unde bați! Sorin ANTOHI: Nu, problema e în momentul în care adopți programatic o asemenea linie: care este programul, ce anume urmărești? Trebuie să luăm act de toate contextele politico-ideologice, de urgență, de acolo de unde ne vin toate aceste idei, trebuie să dialogăm cu ele. Există anumite note, care pe mine mă deconectează, care, dacă sunt de acord că au și ele drept de cetate, ca orice formă de discurs, cred că nu ajută la constituirea spiritului critic, o întreprindere în care eu te simt pe tine, te știu pe tine dintotdeauna așa și vă simt pe voi la revista «Observator cultural», angajați. Ce văd eu aici? Văd nevoia ca în revista «Observator cultural» și, dacă se va putea, în alte reviste, discuția să continue și să încerce să depășească ținta aceasta captivă, Patapievici, pentru a trece la lucrurile care sunt alături de contextul în care Patapievici a apărut ca intelectual, în care el este receptat și așa mai departe. Cred că, bun, a fost un moment de învolburare, este natural, sunt lucruri provocatoare care sunt spuse în cartea aceea, sunt multe motive să te desparți de foarte multe din argumentele acelei cărți, dar sper în momentul în care discuția se mai așază puțin, pentru că prima salvă care s-a tras din direcția cealaltă nu m-a convins. Nu au fost în general la obiect, s-au referit la montajul vostru fără să discute întotdeauna conținutul și așa mai departe. Eu rămân, din punctul acesta de vedere, încrezător că, după ce acest șoc va fi trecut, o discuție se va țese și că în jurul acestei discuții... aici e potențialul ei extraordinar! Să sperăm că vom fi la înălțimea lui, și unii, și alții, și unii care scriu colo, și unii care scriu dincolo, că vom fi la înălțimea acestui extraordinar potențial. Pentru asta cred că lui H.-R. Patapievici ar trebui să-i mulțumim într-un fel, fiindcă a prilejuit o despărțire de valori. Ar fi extraordinar dacă această despărțire ar fi urmată de o țesere a pozițiilor critice exprimate mai calm, despre tot ceea ce ne preocupă, fiindcă sunt convins că, dincolo de lucrurile acestea, trebuie să ne concentrăm puțin, în această perioadă de polarizare, și pe lucrurile care ne apropie. O excesivă focalizare pe lucrurile care ne distanțează și chiar ne opun... Ion Bogdan LEFTER: ...care ne disting! Sorin ANTOHI: Ne disting, exact! Ion Bogdan LEFTER: Ele nu trebuie eliminate. Sorin ANTOHI: Dar nici nu trebuie transformate tot timpul în opoziții «mortale». Ion Bogdan LEFTER: Sigur, și doar dacă le vedem drept opoziții radicale ne punem problema găsirii unei baze comune. Ea nu e necesară în sensul regăsirii unei omogenități pierdute, ci a găsirii dialogului între diversități. Sorin ANTOHI: Da, Bogdan, trebuie să accepți faptul că, în momentul în care un nou univers discursiv se naște, cum se poate, nu întotdeauna fără crizele sale de creștere, nu poate fi alt efect decât primul efect de distanțare, de stupoare în fața unei atitudini de contestare. Astea sunt lucruri naturale, ele dau dinamică unei culturi. Problema este să nu ne oprim la asta, să nu rămânem în prostrație în fața unui moment de ruptură și

să încercăm să folosim acele lucruri care ne unesc. Părerea mea e că ele sunt mai numeroase și în numele lor să încercăm să negociem fără să evităm să ne opunem, bineînțeles, atunci când apar între noi lucruri divergente.” □ Ion Simuț semnează articolul *Revizuire după revizuire*: „Întâlnirea «României literare» de la Clubul Prometheus din seara de 29 ianuarie 2003 a avut inspirația salutară de a repune în discuție tema revizuirilor, obsesia criticii postdecembriste. Au fost invitați să participe, alături de criticii din redacție, câțiva dintre criticii activi ai momentului. Simt nevoia unor clarificări pentru mine însumi, în urma discuțiilor care mi s-au părut extrem de incitante și de profitabile, chiar dacă nu au fost furtunoase. Marea majoritate a celor care au vorbit părea (sau chiar era) de partea unui canon neo-modernist, cu toate variantele individuale posibile, cu diferențe de nuanțe absolut explicabile, dar în cadrul aceleiași paradigme. Am simțit absența celui alt pol al opiniilor despre revizuire, acela al postmodernismului radical, care este în bună măsură exprimat de gruparea de la «Observator cultural», prin Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Crăciun, Carmen Mușat, Paul Cernat, critici redutabili pe care i-aș vedea angajați în această dispută pentru completarea spectrului de atitudini posibile. De aceea m-am adresat redacției «Observatorului cultural» cu aceste reflecții, deși în multe privințe nu suntem pe aceeași lungime de undă (sau poate că tocmai de aceea). Dialogul merită să fie continuat și extins. Organizatorii au regretat pe bună dreptate absența dlor Eugen Simion și Gheorghe Grigurcu, invitați, dar indisponibili pentru participare. Opoziția dintre cei doi, dincolo de nestinsa antipatie reciprocă, mi se pare semnificativă într-un mod limitat. Dl Eugen Simion trece, în ochii numeroșilor săi adversari, drept un conservator, pe când Gheorghe Grigurcu ar fi, mai ales pentru susținătorii săi lirici, un reformator. Este, după părerea mea, o falsă impresie. Amândoi au fost, în egală măsură, reformatori estetici antidogmatici în anii '60-'80, numai că s-au atașat unor serii diferite de valori, situate însă în aceeași sferă a neomodernismului. Amândoi sunt, în egală măsură, conservatori astăzi, adică apărători ai acelorași valori estetice pe care le-au susținut și promovat în tinerețea lor emancipată, total despărțită de dogmatism. Diferențele minime, deloc radicale, sunt înșelătoare pentru cine se uită la cuvintele polemice, și nu la principii și paradigme. Dl Eugen Simion, deplin consecvent cu sine însuși, apără primul val al scriitorilor șaizeciști, în frunte cu Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Nicolae Breban, Augustin Buzura, alături de Marin Preda, scriitor din generația războiului. Dl Gheorghe Grigurcu, la fel de consecvent cu sine însuși, îi contestă pe toți aceștia ca vârfuri ale ierarhiei de valori: pe poeți, mai mult din punct de vedere estetic, iar pe prozatori, mai mult din punct de vedere moral și politic și optează polemic, printr-o diferență de gust, pentru al doilea val șaizecist, în frunte cu Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Ileana Mălăncioiu, Nora Iuga, Constantin Abăluță, cărora le asociază câțiva șaptezeciști: Angela Marinescu, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea, Adrian Popescu și alții. E adevărat că, pe această a doua linie, se pregătește spiritul postmodernist, dar nu-i mai puțin adevărat că și dl Eugen Simion este exegetul acestor scriitori,

într-o notă mai moderată însă decât dl Gheorghe Grigurcu, și susținător al optzeciștilor deschizători de drum pentru postmodernism. Deci nu putem vorbi de obtuzitate estetică nici într-un caz, nici în celălalt. Cum am spus, diferența de opțiuni estetice dintre cei doi este mai puțin spectaculoasă decât pare, pentru că amândoi se situează în canonul neomodernist, la a cărui construcție au contribuit, legitimându-se prin două liste diferite ca nume, dar fiind două variante perfect congruente, în același plan al noii modernități postbelice. Polemica Eugen Simion–Gheorghe Grigurcu este atât una intragenerațională, cât și una în interiorul neomodernismului. Deci, după părerea mea, continuarea disputei dintre dnii Eugen Simion și Gheorghe Grigurcu nu ne poate aduce nimic nou în problema revizuirilor. Într-un orizont larg de timp, epoci și mentalități estetice sau anti-estetice, revizuirile depășesc sfera limitată a neomodernismului, pusă în criză de alte presiuni, exigențe și opțiuni, venite din două direcții: postmodernismul și cultura de divertisment. Pentru că la *întâlnirea* «României literare» nu s-a configurat adevărată dispută, aceea dintre neomoderniști și postmoderniști, discuțiile au inventat o opoziție mai blândă, abia prefigurată și inexplicită, între teoreticienii revizuirilor (dnii Mircea Martin, Livius Ciocârlie, Mihai Zamfir, Nicolae Balotă) și practicienii revizuirilor (dnii Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Alex. Ștefănescu, Al. Cistelean, Cornel Moraru, Tudorel Urian, Daniel Cristea-Enache, Ioana Pârvulescu, cărora mă asociez). Momentul teoretic al oricărei întreprinderi critice de amploare este, într-adevăr, necesar, pentru că pregătește instrumentarul, atitudinea, viziunea, conexiunile, articularea ideilor și a interpretărilor într-un sistem. Reflecția teoretică și fundamentarea conceptuală sunt utile, cu condiția să nu stăruie vicios de mult în despicarea firului în patru. Dl Mircea Martin s-a pronunțat, cu o deplină justificare, pentru o înnoire terminologică și epistemologică a criticii, ca o exigență firească într-o lume globalizată. Sunt întru totul de acord cu domnia să când afirmă că trebuie să profităm de lectura aprofundată a lui Gadamer, Ricœur, Bourdieu. Nu putem rămâne în 2003 la terminologia și înțelegerea lui E. Lovinescu din al doilea deceniu al secolului XX. Suntem la distanță de aproape un secol de începutul din 1915 al campaniei lovinesciene de revizuire. Pentru că, în deschiderea discuțiilor, am făcut un racord peste timp cu acțiunea critică lovinesciană, m-am simțit vizat. I-am dat parțial dreptate, în gând, dlui Mircea Martin, dar nu am răspuns în vreun fel, pentru a nu amplifica teoretizările, și așa destul de mult prelungite. Dl Mircea Martin propunea înlocuirea termenului de *revizuire* cu acela de *revizitare*, uzual pentru anglofoni. Într-o intervenție ulterioară, dl Alexandru Cistelean avansa un alt posibil înlocuitor: termenul de *re-examinare*, prea banal și cu conotații prea explicit didactice, după părerea mea. E de meditat la posibilă adoptare a noțiunii de *revizitare*, care nu e, pentru mine, întru totul convingătoare. E adevărat că am asistat în ultimii ani la alte substituții terminologice, ca expresie a aceleiași presiuni anglofile. Ce ne-am altădată ierarhia valorilor regăsim într-o haină schimbată în noțiunea de *canon*. Întreagă problematică a specificului național, regional sau individual a

fost transpusă sub forma *identității*. E o constrângere lingvistică influentă și asupra noțiunii de *revizuire*, pe care o vom vedea din ce în ce mai des substituită cu aceea de *revizitare*. *Revizuirea* – era de părere dl Mircea Martin – ar presupune existența unei greșeli prealabile de apreciere sau o eroare de judecată. *Revizitarea* are avantajul de a fi un termen mai blând, mai slab, conform «gândirii slabe» postmoderne, un concept neafectat de conotații sau reziduuri morale. Apelul insistent la E. Lovinescu, acum la început de mileniu III – mai spunea dl Mircea Martin –, ar însemna o retardare a criticii noastre. Totuși, să nu uităm că pe tema revizuirilor el este autoritatea numărul unu. Apelul la E. Lovinescu înseamnă însă, în modul cel mai firesc, apelul la tradiția noastră, care este o onorantă tradiție a liberalismului și a... modernității. O fi prea vechi și prea românesc termenul de *revizuire* și e mai pe gustul snobismului nostru anglofon acela de *revizitare*? Poate că da, poate că el va învinge, ca un semn al sincronizării și globalizării. Dar *revizuirea* presupune exact *revizitarea* unui scriitor, reexaminarea unei opere, reconsiderarea și reinterpretarea ei, în funcție de o nouă epocă, o nouă subiectivitate sau în funcție de noi principii, exigențe și criterii. Pe scurt, *revizuirea* sau *revizitarea* (ca sinonime) înseamnă a pune altfel în valoare o operă, un scriitor, o epocă. *Revizuirea* este o inițiativă intelectuală, ce poate fi de natură estetică, politică, morală, comercială. Nu sunt convins acum, până nu mă va constrânge uzanța, că termenul de *revizuire* trebuie neapărat înlocuit. El poate fi revigorat prin sugestii preluate și însușite din această serie sinonimică a noțiunilor prefixate cu re-: revizitare, reexaminare, reconsiderare, reinterpretare. Concurentul cel mai puternic pentru termenul de *revizuire* mi se pare altul, mai puțin snob și mai potrivit cu limba română: este conceptul de *re-lectură*, teoretizat și fundamentat de Matei Călinescu într-un eseu de referință, ce va fi tradus în curând în românește de către Virgil Stanciu. Adjectivul «revizitat» (de exemplu: Eminescu *revizitat* sau Marin Preda *revizitat*) mi se pare și puțin comic în românește, implicând, prin imaginație, fie sugestia unui spiritism ilicit, fie conexiunea cu profanarea mormintelor. Sunt convins că teoria *revizuirilor* critice se va coaliza cu o teorie a *re-lecturii*, îndată ce vom avea la îndemână cartea lui Matei Călinescu. Cât de firesc sună programatic seria de articole consacrate de Alex. Ștefănescu în «România literară» scriitorilor contemporani luați sistematic «la o nouă lectură» și cât de bizar ar suna «Mircea Eliade revizitat» sau «Mircea Horia Simionescu revizitat»?! Îți vine să te întrebi contrariat: *revizitați* de cine? de fantome? de hoți? Deci de o extindere totală și indiscutabilă a termenului de *revizitare* și a derivaților lui în limba română nu poate fi vorba. Sigur că nu-i vom putea determina pe americani, englezi sau francezi să folosească termenul nostru de *revizuire* (ar fi aberant să pretindem asta), dar nu văd de ce noi ar trebui să renunțăm la o tradiție specifică de dragul unei sincronizări terminologice formale. Numai *revizuirile* în sistem și de sistem contează cu adevărat și oferă o nouă viziune asupra unei epoci. Ce înseamnă acest lucru? Că supraevaluările izolate sau subevaluările excesiv polemice îndreptate împotriva unui singur autor nu au sorți de izbândă,

nu sunt validate. Am să dau un singur exemplu. După 1990, când urma să vină în România, Petru Dumitriu a fost insistent promovat în «Evenimentul zilei» de către Ion Cristoiu și recomandat opiniei publice drept cel mai mare scriitor român din perioada comunistă. Era o supralicitare evidentă, o *revizuire* publicistică în care nu credea nimeni altcineva din lumea literară decât Ion Cristoiu. Are puțină importanță sau relevanță critică faptul că Ion Cristoiu i-a indus în eroare pe câțiva cititori de ziar. Minima credibilitate a acestei false *revizui* ar fi fost posibilă dacă ar fi fost pusă argumentat într-un sistem de valorizări, reconsiderări și relaționări, din care să putem vedea prin ce anume este Petru Dumitriu deasupra lui Marin Preda, Eugen Barbu, Nicolae Breban și a altora. Din punctul meu de vedere, Petru Dumitriu are ratarea cea mai spectaculoasă dintre posibili mari scriitori ai perioadei comuniste. Cu această judecată i-aș consacra un capitol într-o sinteză. Dar aceasta este o altă problemă (evident că nu e numai problema mea). Am agreat o vreme principiul vaselor comunicante din fizica lichidelor ca o posibilă metaforă a problemei revizuirilor, dar această analogie este derutantă, necesitând explicații puțin cam comice, dar îmi asum riscurile. Echivalentul simbolic al lichidului din vasele comunicante este valoarea estetică, distribuită în brațele sistemului. Nivelul lichidului (adică al valorilor) rămâne egal în toate brațele vaselor comunicante atâta vreme cât nu se exercită nici o presiune asupra vreunuia. *Revizuirile* operează tocmai aceste modificări de presiune, diferite de la un braț la altul, deci de la un scriitor la altul, presiune care se răsfrânge asupra tuturor. Diminuând, să zicem, cota lui Marin Preda vedem mai ridicat nivelul valorii lui Mircea Horia Simionescu sau Radu Petrescu sau George Bălăiță, ale căror nivele nu sunt nici ele egale între ele, pentru că și asupra lor se exercită presiuni mai mici sau mai mari, până reglăm convenabil această diagramă a valorilor sau a cotelor, după placul (mai bine zis, după rațiunea) celui care face «experimentul». Asta nu înseamnă că luăm din valoarea care-i fusese atribuită până acum lui Marin Preda și i-o acordăm, să zicem, lui Ștefan Bănuțescu. Nu! Asta înseamnă că judecățile de valoare asupra unor scriitori se răsfrâng și asupra celorlalți, pentru că aceste valori comunică între ele și se influențează printr-o dinamică specifică a fluidelor. Aceasta înțelege prin caracterul sistemic al *revizuirilor*: influența reciprocă între judecățile de valoare, care formează un anumit relief, în funcție de proiectul celui care gândește sau regândește o epocă literară. Sunt puse alături, cu o logică specifică, negațiile și opțiunile, diminuările și plusările, într-un proces complicat de comparații interne. Nuanțat, altceva înseamnă caracterul sistematic al *revizuirilor*: adică respectarea premiselor și criteriilor care configurează viziunea critică pusă la lucru. Astfel se realizează unitatea sau coerența punctului de vedere exprimat într-o perspectivă critică bine articulată teoretic. E. Lovinescu lega *revizuirile* pe care le iniția în 1915 de o serie de idei filozofice (relativismul, scepticismul) și estetice (impresionismul, mutația valorilor estetice, modernismul). E. Lovinescu marca în acest mod despărțirea de secolul al XIX-lea, pe care o echivala cu despărțirea de propria copilărie. Sub aparența unei revoluții sentimentale autobiografice,

propunea o schimbare culturală semnificativă prin radicalismul ei anti-tradiționalist, sinonimă cu o revoluție estetică. Rezultatul, vizibil după 1920, era construcția canonului modernist, căci întotdeauna canonul este precipitatul *revizuirilor*. De fapt, cum vom vedea de îndată, chiar abolirea unicității unui canon și a exclusivității criteriului estetic poate constitui obiectivul major al *revizuirilor* de după epuizarea modernismului. Se conturează astfel clar cele trei perspective posibile pentru campaniile de revizuri începute în a doua jumătate a secolului XX și continuate, într-o formă nouă, la acest început de mileniu. 1. Revizuirile neomoderniste, declanșate în anii '60 de Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Valeriu Cristea, G. Dimisianu, Lucian Raicu și ceilalți critici ai generației, au repus în drepturi criteriul estetic, împotriva politicii dogmatice a anilor '50. Ofensiva neomodernistă, promovându-i pe Nichita Stănescu și Nicolae Breban în fruntea listei, a continuat și în anii '80, când partida este câștigată, chiar dacă triumful neomodernismului nu este pe deplin omologat oficial decât după 1990. Scriitorii promoției '70, de la Eugen Uricaru, Gabriela Adameșteanu, Virgil Mazilescu, Adrian Popescu și Iosif Naghiu la Dorin Tudoran, Petru Popescu, Angela Marinescu, Mihai Sin și Alexandru Papilian, reprezintă sfârșitul sau manierismul neomodernismului. Criticii șaizeciști, cărora li s-au alăturat Laurențiu Ulici, Alex. Ștefănescu, Marian Papahagi și alții, au consolidat omogenitatea criteriului estetic și unicitatea canonului. Protagonistii bătăliei din anii '60 nu mai au acum de făcut decât retușuri minore sub formă de *autorevizuiri*. Experimentul estetic, textualismul destul de productiv în deceniul opt, recunoscute ca fermenți ai înnoirilor, sunt totuși considerate fenomene marginale de către criticii șaizeciști. Generația războiului, cu Doinaș, Caraion, Stelaru, Tonegaru, Chihaia, Fulga, Vona, I.D. Sârbu, Negoțescu, Cotruș, Balotă, mi se pare destul de umbră și de nedreptățită astăzi. Reconsiderarea ei mai fermă și mai generoasă ar duce la consolidarea canonului neomodernist, iar această sarcină revine în primul rând criticilor generației '60. Ar mai fi de lucru pentru așezarea în ramă definitivă a canonului neomodernist. Și primul modernism, cel interbelic, are nevoie de *revizuri* din această perspectivă de continuitate și de compatibilitate. Cum bine se știe, valorile estetice nu sunt niciodată (totuși!) definitiv așezate. 2. Revizuirile postmoderniste au năvălit mai viguros în scenă după 1990, când perspectiva politică și culturală s-a modificat substanțial. Anii '80 au constituit abia o premisă. Sunt contestate unicitatea canonului neomodernist și excesul de autoritate cu care a fost impus. Postmodernismul este eclectic, relativist, multiculturalist, deci nu exclusiv estetic. Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Crăciun, Carmen Mușat pun în poziție de atac relativismul opțiunilor, valorizarea experimentului și a marginalilor, descentrarea oricărui canon, mentalitatea non-ierarhică de valori, dezistoricizarea, expansiunea rizomatică. Rezultatul este un peisaj cu totul modificat al valorilor. *Postmodernismul* lui Mircea Cărtărescu (mă refer la cartea lui de critică) a intrigat, pentru că a inventat un alt trecut și un alt prezent ale literaturii române, aproape de nerecunoscut prin

perspectiva neomodernismului, acesta din urmă fiind nevoit să se retragă în defensivă. Constațiile postmoderniştilor se îndreaptă atât spre vârfurile canonului neomodernist (Marin Preda, Nichita Stănescu, Nicolae Breban etc.), cât şi spre eroii lui canonizatori (îndeosebi spre Eugen Simion, considerat mai vulnerabil, dar şi spre Nicolae Manolescu, cu anumite ezitări; de asemenea, spre Alex. Ştefănescu). În volumul *Literatura română sub comunism* al lui Eugen Negrici se vede pentru prima dată într-o sinteză în mod foarte clar alergia unui neomodernist la postmodernism. Reacţiile publicistice (ca aceea a lui Cristian Tudor Popescu la cartea lui Mircea Cărtărescu) mai existaseră, dar acum se exprimă violent rivalitatea dintre cele două sisteme axiologice. În finalul cărţii sale, Eugen Negrici realizează atât o critică a idealurilor estetice ale generaţiei '80, cât şi un proces extrem de sever al postmodernismului. Dovadă că neomodernismul e încă puternic, e viu şi reacţionează. În virtutea aceleiaşi contra-ofensive, e de aşteptat reacţia bine echipată a *Istoriei exacte...* a lui Alex. Ştefănescu, orientată, într-una din intenţiile ei majore (dacă am înţelege bine din ceea ce am citit până acum în presă), spre contestarea postmodernismului. Neomodernismul şi susţinătorii săi sunt departe de a-şi fi spus ultimul cuvânt, ceea ce va menţine încă multă vreme tonusul intelectual ridicat al disputelor noastre literare. Câtă vreme neomodernismul şi postmodernismul vor fi doi poli la fel de tari în viaţa noastră culturală (a elitelor şi a publicului), putem fi siguri că literatura română contemporană va beneficia de climatul stimulator necesar. Deşi fiecare tinde să-l anuleze pe celălalt, fără unul dintre aceşti poli literatura noastră actuală s-ar simplifica întristător şi periculos pentru evoluţia ei normală. 3. Revizuirile culturii de divertisment sunt privite şi receptate, în momentul de faţă, într-un mod extrem de neliniştit. Criza lecturii este mai dezastruoasă decât criza creaţiei. Concurenţa culturii de divertisment tinde să sufocă literatura prin ofertele mult mai tentante ale altor plăceri (televiziunea, muzica de discotecă, filmul erotic, Internetul etc.), în faţă cărora cartea pierde vertiginos teren. Dacă în postmodernism vorbim de o slăbire a criteriului estetic, în epoca divertismentului se poate vorbi de o anulare a lui. Încap totuşi discuţii în legătură cu acest aspect important: kitsch-ul e o altfel de estetică, chiar dacă e o anti-estetică. Literatura devine o marfă: în primul rând o marfă! Şi trebuie să corespundă cerinţelor pieţei. Modelele sunt Sandra Brown, Stephen King, Paulo Coelho şi alţii din această categorie. Anti-estetismul clar, populismul sentimental, comercialul, succesul de public impun cerinţe (mai ales tematice) posibil a fi circumscrise unui canon obligatoriu pentru literatura de piaţă: aventurismul, erotismul, sentimentalismul, afacerile, umorul, violenţa, gândirea pozitivă a personajelor în sensul succesului social, transparenţa mesajului. Există o decenţă, o limită a acceptabilităţii în cultura de divertisment şi în literatura de consum, care e inutil să fie condamnată de către neomodernismul conservator şi de către elitismul reticent. O îndrăzneţă critică publicistică şi publicitară îşi poate fixa drept obiectiv onorabil cultivarea acestei decenţe a literaturii de consum, ce nu trebuie demonizată şi respinsă în bloc. Ar putea fi o

opțiune, un culoar, o șansă pentru Luminița Marcu, C. Rogozanu și pentru alți foarte tineri critici activând în paginile cotidianelor. O istorie a literaturii de divertisment ne-ar putea da (și ea, ca și retrospectiva postmodernistă a lui Mircea Cărtărescu) o imagine scandalosă și de nerecunoscut a unui trecut secund, în care ar trece în prim-plan Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Octav Dessila, Radu Tudoran, Constantin Chiriță, Vladimir Colin și Adrian Rogoz (în varianta cea mai optimistă a acestei istorii), până la Rodica Ojog-Brașoveanu, Chiril Tricolici, Ion Țugui, Ion Grecea, Pavel Coruț – scriitorii cel mai bine vânduți, dar cel mai puțin comentați în reviste sau în presa cotidiană. Globalismul lucrează eficient în favoarea postmodernismului și a culturii de divertisment. De aceea presiunile și revizuirile lor trebuie luate cu atât mai mult în seamă cu cât operează schimbări mai profunde în sfera literaturii, inimaginabile în modernism și neomodernism”.

□ Sub titlul *Scurtă introducere în hyper-text*, Lucia Simona Dinescu recenzază volumul lui Ion Manolescu *Noțiuni pentru studiul textualității virtuale* (Editura Ars Docendi, București, 2002): „Specializat în postmodernism și tehnocultură, interesat de filozofie și psihologie cognitivă, ideologii globaliste, SF-cyberpunk, realități virtuale, inteligență artificială, Ion Manolescu are meritul de a se număra printre promotorii studiului cyberculturii la noi, de a încerca să sincronizeze teoria literaturii cu cele mai noi manifestări și experimente artistice și de a aduce domeniul teoretic literar în actualitatea tehnoculturală a computerului. Cunoscut atât prin studiile cyberculturale publicate cu precădere în revistele «Vineri» și «Observator cultural» sau prin manifestele postmoderniste din «România literară», cât și prin romanul *Alexandru*, Ion Manolescu scrie la limita dintre ficțiune și teorie. Textele sale teoretice sunt permanent ficționalizate, nu doar în sensul intercalării exemplelor de lucrări propriu-zis literare, ci și în sensul utilizării unui stil metaforizant, care propune un întreg arsenal de concepte cu sonoritate ficțională, provenind din suprapoziționarea unei imaginații SF-izante peste realitatea gen laborator științific. Creativitatea stilistică și conceptuală de care dă dovadă nu anunță capcana manierismului; teoreticianul nu dorește să epateze printr-un stil ornamentat, însă nefuncțional, ci urmărește să scoată în relief varietatea noțională a domeniului abordat și ineditele materializări ale expresivității în cadrul demersurilor mediate de computer. Entuziast față de noile mijloace și suporturi de desfășurare a discursului literar și față de recente teorii ale literaturii (deconstructivism digital, dimensiuni fractale și hyper-text), Ion Manolescu este în același timp sceptic în legătură cu ontologia și ideologia cyberculturii, criticând mai ales modalitățile de control și de supraveghere ale globalismului digital («videologia») – sub influența, deși nemărturisită, a lui Michel Foucault (teoria putere-cunoaștere a «genealogului» francez influențează, trebuie spus, discursul cybercultural critic al problematicilor sociale și politice din domeniu și în dimensiunea sa americană). Teoreticianul nu neglijează nici o problematică a cyberculturii, oferind atât o perspectivă generală a mutațiilor efectuate de noile tehnologii în domeniile literar, filozofic, psihologic, politic, social etc., cât și una

particulară, o perspectivă a detaliului și a nuanței, în cadrul cercetării realității virtuale, a cyberspațiului, a hyper-textului etc. Cartea-eseu *Noțiuni pentru studiul textualității virtuale* se citește pe nerăsuflăte, ca un bun volum de ficțiune, fără ca acest lucru să însemne lipsa calității teoretice academice sau a inițierii prealabile a cititorului în domeniu. Teoreticienii nefamiliarizați cu problematicile discutate în eseu și nedesprinși de principiile și caracteristicile scrierii pe suportul de hârtie pot strâmba din nas și pot eticheta cartea drept o simplă mostră de experimentalism. De fapt, această lucrare, deși concentrată, de dimensiuni mici, este rezultatul unui studiu aprofundat al domeniului, cu veleități interdisciplinare și abordând chestiuni epistemologice esențiale ale spiritului contemporaneității. Sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI aparțin forțelor convergente și divergente ale computerului, iar Ion Manolescu discută aici impactul acestora asupra teoriei literare. Rebel față de noțiunile culturale tradiționale, «clasice», scriind manifeste ale cyberculturii, teoreticianul român concurează cu lucrări internaționale semnificative, la rândul lor deja «clasicizate», în domeniu. Cultivă fragmentarismul și hibridizarea rezultate din neprivilegierea nici unui dintre discursurile multiple de la care pleacă. Textul său pare nesistematic și lipsit de o perspectivă coerentă de fundal, dar este o aparență premeditată, întrucât Ion Manolescu dorește să scrie în chiar maniera hyper-textuală pe care o teoretizează. Care este, însă, demersul teoreticianului? În primul rând, trebuie evidențiat că Ion Manolescu face o apropiere între *hyper-text* și *intertext*, urmărind a dovedi originea hyper-textului în teoria literară postmodernă – dar în același timp evidențiază noutatea acestuia. Pleacă de la Borges sau de la Julia Kristeva (așa cum un teoretician celebru al domeniului, George Landow, pleacă de la Derrida și Barthes), de la volumele-experiment ale lui Nichita Stănescu sau ale lui Mircea Nedelciu, încercând să găsească predecesori ai hyper-textului, dar în același timp delimitează hyper-textualitatea de sistemele scriptice tradiționale. Face în mod constant asociații între diferite fenomene din interiorul domeniului, neuitând însă să le analizeze individual și să remarce diferența specifică (spre exemplu, deși observă similitudini generale, disociază hyper-textualitatea de domeniul științific al realității virtuale sau de hyper-realitatea postmodernistă de tip Baudrillard). Teoreticianul își definește de la început obiectul de studiu, hyper-textul, pentru a nu lăsa echivocuri nesuținute, îi prezintă originea și evoluția, îi descrie cadrul general de aplicație (hyper-media), îi reliefează caracteristicile, îi creionează avantajele, se ocupă de latura literară a hyper-textualității (amintind cele mai cunoscute hyper-texte: *Afternoon. A Story* de Michael Joyce sau *Victory Garden* de Stuart Moulthrop). Intră în problematici mai profunde și mai delicate ale domeniului abordat, precum teoria perspectivei (sistemul cutiutelor chinezești), discută extensiv dimensiunile construirii și receptării hyper-textualității, își marchează teritoriul de cercetare cu cartografieri ale navigației (conectivitate, adnotare, nodalitate, hyper-legătură etc.), trece în revistă punctele de vedere extremiste (întrebându-se, de pildă, retoric dacă într-adevăr mecanismul de

producere și de lectură caracterizând hyper-textul diferă atât de radical de mecanismele «tradiționale»). În fine, Ion Manolescu realizează un pact cu cititorul, propunându-i o lectură-spectacol: prezintă opiniile contrastante ale diferiților teoreticieni pentru a multiplica și diversifica plaja de opțiuni a «spectatorilor» volumului; pune peste tot semne de întrebare și provoacă cititorul să mediteze asupra chestiunilor abordate, la finalul lecturii; face afirmații ambigue cu scopul de a-i permite cititorului să aleagă unul dintre posibilele răspunsuri sau face afirmații categorice pentru a-i determina pe «utilizatorii» cărții să polemizeze. Fiind un promotor al hyper-textualității în cultura română și identificându-se, ca scriitor, cu spiritul problematicilor abordate, Ion Manolescu este și un optimist, ceea ce privează lucrarea de o perspectivă critică, distanțată și obiectivă în domeniu. Teoreticianul își încheie eseu cu o serie de prognoze cu referire la evoluția hyper-textului făcute de Jakob Nielsen, exprimându-și încrederea în viitorul triumfător al textualității virtuale și exemplificând cu fenomene actuale, ca emergența cărților electronice și a celor expandate [...]. Trecând peste posibilele obiecții/ frustrări (preluarea necritică a noilor concepte teoretic-literare, prezentarea unui singur dezavantaj al hyper-textului sau slaba prezență a opiniilor personale în șirul citărilor referințelor critice), cartea dinamizează și dinamitează, scoate din hibernare noțiunile tradiționale aplicate textelor scriptice, amendează prejudecăți și urmărește profitul cultural de pe urma noilor direcții ale teoriei literaturii. Ion Manolescu conturează o tematică coerentă de cercetare în domeniu, deși viziunea hyper-textuală, care face obiectul cărții, impune ea însăși un caracter fragmentar; în ton cu necesitățile actuale de raportare la medium-ul computeristic, volumul operează înnoiri terminologice și tipologice în teoria literară, discutând și sistematizând texte-pivot sau propunând interpretări originale, virtualizând realitatea scriptică și deschizând, în cele din urmă, introduceri scurte, dar orizonturi largi pentru studiul textualității virtuale”.

• [„Revista 22”, nr. 675] În *Când literatura învinge prin k.-o.*, Mircea Iorgulescu recenzază cartea lui Eugen Negrici *Literatura română sub comunism* (2002): „Un jalnic produs patologic, un peisaj bolnav este pentru Eugen Negrici literatura română scrisă din 1948 până în decembrie 1989, «sub comunism». Preferabil, după el, ar fi fost ca în această vreme să nu se scrie literatură – mai exact, să nu se scrie decât pentru sertar. «Soluția salubră», edictează autorul, «ar fi fost una singură: clandestinitatea – tăcerea demnă a literaturii de sertar sau, dacă te încumetai, samizdatul», dar, vine lespeda verdictului, în România «o literatură de sertar nu se dovedește a fi existat și nu au fost constatate nici activități samizdat». Sicriu bătut în cuie, criptă închisă, cimitir de război, pușcărie sau lagăr. Cu alte cuvinte, scriitorii români au preferat soluția insalubră. A concesiilor, a compromisurilor, a colaboraționismului, publicarea însăși fiind proba supremă, dovada incontestabilă a unei etern vinovate căderi la învoială, fie ea și pe tăcute, din ochi, ca între bandiți. Căci, așa cum scrie sever Eugen Negrici, «După 1960, scriitorii și-au tipărit cărțile în pofida prezenței cenzurii. Graba aceasta nedemnă,

joasa satisfacție a slugii tânjind să-și legalizeze legătura cu stăpânul, idioata credință națională, adevărata noastră credință, care este aceea a mântuirii prin verb, și anume verbul ‘a se aranja’, și-au primit răsplata și pedeapsa aici, pe pământ». Fericiți cei care n-au publicat nimic, a lor va fi împărăția literaturii!, s-ar putea exclama. Iar culpa scriitorilor și a literaturii de până în 1989 nu consta doar în această cedare pe veci dezonorantă, fără echivoc mărturisită de acceptarea tipăririi «în pofida existenței cenzurii». Deși restrânse în timp la cel mult un sfert din durata perioadei comuniste, «poezia anilor ‘50 și proza realist-socialistă a acelorași ani» au otrăvit psihologic poporul român, «au izbutit să creeze mentalitate», în termenii lui Eugen Negrici. De-acolo s-ar trage, după el, «făptura de care te izbești astăzi la tot pasul în România: resentimentarul». De unde avansarea unei teribile ipoteze de lucru: «S-ar zice că autorii poeziilor și prozelor intrate atunci în manuale și asimilate ca unică ofertă, cu sau fără plăcere, în vremea copilăriei și adolescenței multora dintre noi, sunt mai vinovați decât factorii puterii din acele vremuri de actuala stare de spirit bolnavă a poporului român» [...]. Sunt îndreptățite, prin urmare, în această logică a vituperării, formulările casante, calificativele dure, stigmatizările fără drept de apel. Cum o bună retorică a blamului moral nu se poate dispensa de puterea infamantă a lexicului non-academic, se recurge chiar și la argou. Cutare scriitor se adaptează cu o promptitudine jengoasă «comandamentelor politice de moment». Cutare roman este de o ticăloșie rareori egalată în ticăloasa noastră literatură a anilor ‘50. «Patriotismul a fost o momeală infailibilă», chiar și atunci «când erau clare mișcările în numele lui». Există critici de gașcă ideologică. Verificata expresivitate a asocierilor zoologice nu putea lipsi. Abaterile de la linie sunt pândite cu ochi înghețați de rechini, există câini de pază ai regimului, iar aceștia, evident, latră. Termenul cel mai des întrebuințat pentru definirea puterii comuniste, a cenzurii, a scriitorilor și a relațiilor dintre regim și intelectuali este *viclean*. Interesul pe care îl prezintă literatura apărută în aceste condiții e unul doar științific, de specia celui arătat monstruo-zității – «Lăsându-se deturnați sau mistificându-se ei înșiși, profitând de momentele politice favorabile, de complicitatea vicleană a cenzurii, obligată, din când în când, să sugereze că nu există, optând, involuntar sau cu deplina luciditate, pentru anume soluții salvatoare, scriitorii au făcut să se ivească, în locul unei literaturi de sertar viguroase, neiertătoare, o literatură neobișnuită, demnă de un interes științific, mai ales prin formațiunile defensive adoptate pentru a fi tolerată». Grele cuvinte, chiar dacă anticomunismul postcomunist pe care îl ilustrează este mai răspândit în această varianta radicală decât în cele critice. Un radicalism nețârmurit și totuși, în chip ciudat, de obicei restrâns la literatură și cultură, neîmpins până la ultimele consecințe, cum s-ar cuveni din datoria consecvenței logice măcar. Dacă într-adevăr se acceptă și adoptă acest radicalism, atunci lapidarea literaturii scrise «sub comunism» și a scriitorilor care au produs-o nu se poate totuși substitui lepădării intransigente de tot ce s-a produs atunci, operațiunea trebuie dusă, măcar la nivelul ideilor, până la capăt. Învățământul, de pildă, a

continuat să funcționeze, deși era integral sub controlul partidului comunist, iar probabil «salubru» ar fi fost ca dascălii, de la învățători la profesorii universitari, să stea acasă (sinonimul scrierii pentru sertar), refuzând să predea și să pregătească atâtea promoții – 40 de ani! – de «constructori ai socialismului». La fel, alt exemplu, medicii – asigurând, cum-necum, îngrijirea populației, nu sunt ei vinovați că au contribuit astfel la menținerea regimului comunist, care desigur că s-ar fi prăbușit infinit mai repede dacă n-ar mai fi avut pe cine stăpâni?! Mergând logic mai departe, nu trebuie oare presupus, în definitiv, că sunt vinovați toți cei care au trăit între 1948 și 1989, vinovați că au acceptat viața în pofida prezenței regimului comunist? Radicalismele veritabile nu se pot limita la enclave nepuținicioase și la purificări simbolice, după modelul și metoda «țapului ispășitor», în acest caz discursurile savonarolice riscă să fie doar o simplă pirotehnie jurnalistică de consum. [...] Spre onoarea de critic a autorului, literatura învinge, chiar și în cazurile moralmente dificile (Eugen Barbu, Zaharia Stancu – de exemplu). Învinge, și încă prin k.-o. Când are de analizat opere, când are de stabilit cota valorică a scriitorilor (un capitol excepțional, de exemplu, este cel despre proza lui Ștefan Agopian), când se ocupă, ca să spun așa, de literatură, Eugen Negrici pare să uite de grozavele judecați morale cu substrat ideologico-politic (sau invers, nu e prea clar), în virtutea cărora patru decenii de literatură fuseseră aruncate la pubelă, tot de el. Iar până la urmă, în cartea lui, literatura de până în 1989, proza mai exact, iese foarte bine din ceea ce părea să fie o fioroasă mașină de tocat cărți și autori. Un critic eminent (ceea ce se știa), dar și, surprinzător, un foarte superficial publicist de generalități, până la neglijențe frapante și preluări fără pic de control critic ale celor mai răsuflăte stereotipii din jurnalistica de după 1990, iată cum apare Eugen Negrici în această carte nelimpede, găfăită, aparent scrisă pe fragmente care, puse laolaltă, se bat uneori cap în cap. Ideea lui de a analiza strategiile de colaborare dintre scriitori și regimul comunist, în diversele lor ipostaze (literatura impusă, literatura aservită, literatura agreată, literatura tolerată) pare ingenioasă, dar e foarte discutabil dacă se poate ajunge la vreun rezultat pertinent, câtă vreme creația, chiar și în vremuri de ciurma politică, rămâne o formă indestructibilă de manifestare a libertății (ceea ce, de altfel, Eugen Negrici «demonstrează» indirect, poate și fără voie, analizând opere). Prezentările istorico-politice sunt uimitor de amatoristice (de pildă, autorul se referă de prea multe ori pentru a fi o simplă greșeală tipografică la Tezele din iulie de la Mangalia, desi acele «teze» n-au avut nici o legătură cu Mangalia, acolo s-au ținut ulterior, în anii '80, niște consfătuiri ideologice). Este preluat mitul unicității românești, este preluat mitul Securității ca «singura forță coerentă din țară», este preluat termenul de «reconquista» (folosit, în exact același sens, în anii ceaușiști, de ideologii protocronismului – Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu). Se face o listă a paznicilor ideologici din perioada «stalinismului integral» (1948-1953), iar pe această listă e trecut... Lucian Raicu, deși criticul a debutat publicistic în 1952 (avea 18 ani!), iar în a doua jumătate a anilor '50 avea să fie sancționat cu

suspendarea semnăturii pentru că-și permisesse, luând apărarea romanului *Groapa*, să-l ironizeze pe Nicolae Popescu Doreanu, ministrul Culturii. Și în planul strict al gândirii literare se poate constata o anume tendință reductionistă. Eugen Negrici se referă, de exemplu, la «atipicitatea literaturii române» – dar ce poate fi aceea o literatură tipică?! În literatura britanică de azi romanul social, de moravuri și medii, are un rol central, dar această specie e cu totul marginală în Franța, de exemplu. Vârșirea literaturii în căsuțele unui fel de tablou al lui Mendeleev, care trebuie neapărat umplute, luându-se ca model cutare sau cutare tendință, modă etc. duce hotărât la artificiu și sterilitate. Dar și aici criticul excelent care este Eugen Negrici, câtă vreme nu se depărtează de textul literar, își ia revanșa asupra improvizațiilor teoretice: cartea lui conține cea mai exactă analiză despre «fenomenul optzecist» din câte s-au scris până acum”. □ Mircea Martin publică partea a cincea din studiu *Cultura română între comunism și naționalism*: „Nu putem vorbi de comunism și de naționalism în România postbelică ignorând situația minorităților și îndeosebi politica ceașistă în această privință. Prezentarea ce urmează nu are altă pretenție decât aceea de a pune problema (din perspectiva majorității, dar cât mai obiectiv cu putință) și de a sugera liniile unei viitoare analize speciale, adică purtate cu instrumente specializate. Încurajarea plecării definitive a sașilor din Ardeal și a șvabilor din Banat, precum și a altor categorii de populație, având o (fie și îndepărtată) origine germană, a reprezentat un proces dureros pentru însăși societatea românească, iar urmările acestei masive plecări au fost și vor fi resimțite încă multă vreme în România. Populația germană a constituit un factor de stabilitate și de echilibru și a avut o contribuție civilizatoare pe care nimeni din acest teritoriu nu va putea s-o conteste vreodată. În afară de faptul că au fost întemeietorii celor mai importante orașe din Ardeal și din Banat, că s-au dovedit a fi posesorii unei competențe tehnice devenite legendare în întreaga regiune dintre Marea Baltică și Marea Neagră, nemții s-au caracterizat, în genere, prin probitate profesională și un veritabil cult al muncii. Survenită după deportările decimatoare din Donbas și din Siberia – ca urmare a unei culpabilizări colective abuzive – căci nu toți nemții din România au fost simpatizanți ai nazismului, nici membri ai Grupului etnic german –, urmate (pentru șvabi) de aceea din Bărăgan, strămutarea germanilor poate fi considerată una din ultimele consecințe ale războiului, ale «războiului rece» și ale «cortinei de fier». Desigur că o asemenea plecare în masă ar fi fost imposibilă fără o înțelegere la cel mai înalt nivel între Republica Socialistă România și Republica Federală Germană, fără politica Bonn-ului de repatriere a conaționalilor din singura țară socialistă cu care întreținea relații cordiale și fără ambiția lui Ceaușescu de a profita din plin de o asemenea situație. Căci, în cazul lui, să nu uităm, a fost vorba nu atât de o politică externă liberală și generoasă, cât pur și simplu de o vânzare – sau de o (răs) cumpărare – neoficială, dar urmând un ritual cunoscut de toți cei interesați și controlat cu strictețe de Securitatea română, căreia, avantaj suplimentar, îi reveneau locuințele mai confortabile ale celor plecați. Începută mai devreme și

realizată tot ca o vânzare, plecarea definitivă a evreilor din România s-a înscris, la rândul ei, în cadrele unei politici de relativă deschidere față de statul Israel, în opoziție cu ostilitatea declarată a celorlalte țări din lagărul socialist. Dacă în anii '50 au existat evrei condamnați pentru sionism (și închiși alături de legionari sau catolici), acum un antisemitism codificat, neasumat oficial, se manifesta în politica de cadre a Partidului, respectiv a Statului, îndepărtându-i pe evrei din funcțiile de conducere sau nepromovându-i pur și simplu, marginalizându-i, discriminându-i tacit și împingându-i să aleagă soluția (nu întotdeauna dorită) a plecării definitive. Și aici pierderile au fost însemnate îndeosebi în ordinea competenței intelectuale. Spre deosebire de germani sau de evrei, maghiarii, cea mai importantă minoritate din România și din Europa (aproximativ 1,8 milioane) nu erau cumpărați de nimeni, ceea ce, printre altele, încurca socotelile politico-bugetare ale dictatorului. În plus, maghiarii nici nu doreau să plece în Ungaria, țara care, deși pornită pe calea reformelor, tot socialistă rămânea. Abia spre sfârșitul anilor '80, când penuria și xenofobia au atins cote înalte în România, a început o migrare a ungarilor din Transilvania și din București înspre Budapesta. Nu puțini intelectuali și artiști maghiari de marcă și-au părăsit în acei ani locurile natale. Dacă în primul deceniu al așa-zisei «dictaturi proletare» regimul minorităților în România a fost unul favorizant (în scopuri de tactică politică), principalii beneficiari fiind (alături de evrei) maghiarii, după aceea situația se schimbă treptat în defavoarea lor. De fapt, o anumită suspiciune față de maghiari a regimului se instalează (fără să fie recunoscută oficial) îndată după Revoluția din 1956 (numită oficial «contrarevoluție»), când riscul contagiunii a fost puternic resimțit în regiunile vestice din România și chiar la București. Semnalul schimbării în politica față de maghiari a fost dat de unificarea în 1958 a celor doua universități clujene «Babeș», pe de o parte, și «Bolyai», pe de altă parte, până atunci separate, în Universitatea «Babeș-Bolyai». În 1961 se va desființa și Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj cu predare exclusiv în limba maghiară. Liniile maghiare de la Institutul Politehnic și de la Institutul Agronomic dispăruseră mai înainte. Este, poate, momentul să constatăm că, în raport cu alte naționalități conlocuitoare – și chiar cu românii – maghiarii au beneficiat în anii '50 de condiții privilegiate cel puțin în privința învățământului superior. Dacă Universitatea «Bolyai» era o prezență firească (atunci, ca și acum), un Institut Medico-Farmaceutic în limba maghiară și linii maghiare la Politehnică și Agronomie au constituit prezente mai puțin firești și, în orice caz, deloc economice. O universitate maghiară de stat este o instituție legitimă în România, dată fiind ponderea comunității maghiare, și necesară pentru a produce și reproduce cadrele superioare fără de care instrucția, educația, cultura și, în ultimă instanță, spiritul acestei comunități risca să fie diminuat. Dar a produce ingineri, agronomi și medici spre a-i destina unor medii de muncă ori unei populații exclusiv maghiare a reprezentat un privilegiu, un lux care n-a contribuit la armonizarea raporturilor româno-maghiare. Tot în anii '50, mai precis, între 1948 și 1965, a existat în România o regiune administrativă

specială, constituită pe criterii etnice – Regiunea Autonomă Maghiară –, după modelul numeroaselor regiuni și republici autonome din conglomeratul etnic imperial numit URSS. În mare privind lucrurile, cred că putem distinge trei mari perioade în politica oficială față de minorități. Anii 1946-1958 au fost anii în care s-a urmărit atragerea lor de partea regimului comunist prin specularea unor grave lovituri, vexațiuni, ori frustrări colective mai vechi sau mai recente și printr-o promovare socială preferențială. Rostul acelei politici a fost să contrabalanseze o rezervă a majorității față de «prefacerile revoluționare», să prevină și să contracareze orice eventuală rezistență. De-a lungul acestei perioade și cu deosebire la începuturile ei, calitatea de minoritar constituia un avantaj, un posibil criteriu de eligibilitate în posturi importante din Partid, din Securitate, din administrația politizată la rândul ei. Un serviciu despre care se poate spune că a funcționat întotdeauna, dar mai cu seama în acei ani, ca un serviciu terorist, serviciul de cadre a fost ocupat cu prioritate, cel puțin în Transilvania și Banat, de persoane aparținând naționalităților conlocuitoare. Desigur, nu toți minoritarii beneficiau de asemenea avantaje și mai ales nu toți s-au folosit de ele; românii cu «origine socială sănătoasă» au fost și ei beneficiarii unor astfel de posturi pe măsura urii lor (personale) de clasă ori a oportunismului. Oricum, dincolo de oprimarea intelectualilor «șovăielnici» (indiferent de naționalitate) și în ciuda faptului că internaționalismul proletar presupunea în primul rând cultivarea filosovietismului (în fapt, a filorusismului), egalitatea în drepturi a minorităților și a majorităților era reală; ba chiar s-ar putea spune că minoritarii erau (atunci) «mai egali» decât majoritarii! Ideea de «discriminare pozitivă», astăzi la modă, fusese de mult inventată de comuniști (fără a purta acest nume) și era aplicată nu doar în modul lor de a se raporta la minorități. «Discriminare pozitivă» se făcea și în promovarea pe baza faimosului «dosar de cadre» care-i favoriza pe cei cu origine socială «sănătoasă», iar pe cei cu origine «nesănătoasă» îi excludea pur și simplu. Nu competența profesională, nu meritele personale, ci originea socială – acesta era criteriul de selecție. Discriminarea pozitivă se practica și la admiterea în învățământul superior, de pildă. Cei cu origine «nesănătoasă» ori cu «probleme la dosar» (legate de activitatea ori apartenența politică a unor rude, nu numai a părinților!) erau victimele unei duble discriminări: ale discriminării pozitive de care se bucurau concurenții lor de origine proletară sau sărac-țăărănească (în cadrul unui examen de admitere cu locuri limitate) și ale discriminării negative care îi viza pe ei înșiși: câte destine omenеști s-au frânt ori s-au modificat astfel fără nici o vină alta decât aceea de a aparține unei clase «condamnate de istorie» (de fapt, de istoria prezentă)! O a doua etapă în raporturile oficialității comuniste cu populația minoritară din România s-ar putea distinge începând din 1959 și până în 1971 sau 1977. A fost o etapă în care începe o politică de reconsiderare a problematicii naționale din perspectiva majorității, o politică de reechilibrare a drepturilor și a proporțiilor mai mult sau mai puțin firească, mai mult sau mai puțin justificată: «mai mult sau mai puțin» pentru că în comunism totul se politizează (și se

deformează astfel!), iar în totalitarism totul pornește și se impune de la centru în disprețul realităților locale. Așa se face că această etapă a sfârșit printr-un dezechilibru invers care anunță și pregătește trecerea în etapa a treia și ultima, aceea în care național-comunismul ceaușist folosește ideea națională ca pe o diversivitate îndreptată împotriva minorităților și a străinilor în general. Limitele perioadei nu pot fi stabilite cu o exactitate rigidă pentru că anumite procese caracteristice încep mai devreme, dar este sigur că o asemenea restaurare n-ar fi fost de conceput fără un eveniment decisiv: retragerea trupelor sovietice de ocupație în 1958. Pe de altă parte, dacă suntem dispuși să acordăm factorului cultural importanța pe care o merită, sfârșitul acestei perioade ar putea fi anul «tezelor din iulie» 1971. Ce se întâmplă? Din 1958 începe o reducere treptată a drepturilor colective ale minorităților, precum și a instituțiilor menite să le cultive specificitatea. Se desființează nu numai școlile confesionale, dar și cele publice ale turco-tătarilor, grecilor, armenilor etc., se desființează învățământul profesional în limbile minorităților. În 1959 s-a inițiat transformarea școlilor germane și maghiare (unele cu o tradiție seculară) în școli care vor păstra doar secții cu predare în limbile respective pentru ca, în timp, cele mai multe să fie în întregime românizate. S-au desființat apoi treptat și anumite organizații culturale specifice ale diferitelor naționalități ori au fost comasate cu instituții similare românești. Perioada respectivă este însă mai complexă decât rezultă din acest tablou pentru că, să nu uităm, anii '60 au fost anii unei liberalizări nu numai culturale, dar în primul rând culturale. Restaurarea ideii naționale a condus, cum am văzut, la o reducere instituțională în privința minorităților (îndeosebi în domeniul învățământului), dar, în același timp, a deschis și pentru minorități posibilitatea de a-și lărgi propriul concept de cultură în sensul recuperării tradiției și mai cu seamă al dialogului cu modernitatea și, în genere, cu străinătatea (inclusiv cu țara-mumă). Revistele literare în limba maghiară, germană, sârbă etc. (majoritatea aparținând Uniunii Scriitorilor din România) și-au intensificat și ameliorat activitatea, s-a înființat Editura Kriterion, destinată scriitorilor minoritari și publicului lor. Aici s-au publicat cărți îndeosebi în limba maghiară (inclusiv traduceri din autori români), dar și în germană, în ucraineană, în sârbă, în slovacă, în idiş, în turcă etc. Permisivitatea crescută a regimului în acei ani a fost una valabilă nu numai pentru români, dar și pentru minoritari care, în funcție și de calitatea intelectuală sau de abilitatea politică a reprezentanților lor, și-au putut extinde preocupările înspre zone inabordabile până atunci: au putut fi repuse în circulație opere cenzurate înainte, au reintrat în circuitul public scriitori, artiști, intelectuali interziși, s-au lansat numeroși tineri creatori. Ar mai trebui adăugat faptul că în primele decenii postbelice, educația școlară, culturală, socială în genere, a fost una corectă în privința atitudinii față de naționalitățile conlocuitoare, cultivând ideea de bună înțelegere și respect reciproc, precum și aceea de drept al fiecăreia la propria identitate. Desigur, nici în aceasta perioadă nu s-au respectat toate prevederile Constituției (socialiste) și nu s-a aplicat întocmai Statutul minorităților din 1945;

dar câte principii legiferae și proclamate s-au aplicat cu adevărat în statul socialist? Sub rezerva descoperirii unor elemente noi pe care doar studii specializate și aprofundate vor fi în stare să le aducă, se poate afirma că o minimă consecvență ideologică făcea ca principiile egalității în drepturi și ale fraternității socialiste să fie propagate în continuare în ciuda faptului că închiderea culturală de după 1971 i-a afectat și pe minoritari. Schimbarea majoră de ordin ideologic (și nu numai) avea să se producă spre sfârșitul deceniului al șaptelea, când [...] naționalismul mai mult sau mai puțin latent și decent al regimului se transforma într-un șovinism tot mai puțin acoperit. Anii '80 au fost anii «omogenizării națiunii» sub lozincă demagogică a «limbii comune a socialismului și comunismului», ori sub aceea diversionistă și perversă a «limbii unice a muncii». Termenul de «naționalități conlocuitoare» a fost înlocuit în documentele oficiale și în discursurile Conducătorului cu acela de «minorități naționale»; mai târziu, scriitorii maghiari (sau germani sau sârbi etc.) din România devin «scriitori români de expresie maghiară» (sau germană sau sârbă etc.). Este impusă treptat renunțarea la versiunea maghiară și/ sau germană a numelor unor localități din Transilvania și Banat, apoi se interzice chiar și folosirea în literatură a acestor denumiri (!) Dispar emisiunile în limba maghiară și germană de la Televiziunea Română (alături, e adevărat, de alte numeroase emisiuni culturale în limba română), sunt tot mai sever controlate și împiedicate contactele culturale cu străinătatea ale minorităților (ca și ale majorităților). Se încearcă, într-adevăr, «punerea în practică a unui model de cultura anacronic, supraideologizat și supracentralizat», de ale cărei efecte n-au fost scutiți nici reprezentanții culturii majoritare. Reducerile și «reorganizările» în câmpul instituțiilor de cultură sunt generale în acești ani; în urma înființării Muzeului Colecțiilor din București, de pildă, mai exact, în urma desființării multor altor colecții și muzee, au ieșit din circuitul public (spre a intra în palatele și casele de vânatoare ale lui Ceaușescu) nu puține capodopere ale artelor plastice românești. Dar aceste reorganizări și reduceri vizau cu precădere muzee și biblioteci aparținând minorităților naționale (maghiare și germane îndeosebi). Faimoasa Bibliotecă Batthyaneum din Alba-Iulia, Biblioteca Teleki din Târgu-Mureș, Muzeul Brukenthal din Sibiu au fost restructurate și finalmente închise pentru cercetătorii maghiari ori germani. S-au închis și arhive ori au fost, la rândul lor, restructurate sau comasate (Arhiva Națională Săsească din Sibiu, Arhiva Muzeului Ardelean Maghiar din Cluj, Arhiva Secuiască a Muzeului din Sfântu-Gheorghe etc., bogate în documente prețioase și manuscrise rare). În felul acesta, «s-a înfăptuit o dezmoștenire brutală a minorităților naționale de o zestre culturală de excepțională valoare». Ruptura acestor comunități naționale mai mari sau mai mici de trecutul lor, înstrăinarea de valorile proprii, acesta va fi fost scopul (nemărturisit) al politicii de omogenizare națională practicate de Ceaușescu și acoliții săi, dintre care nu lipseau, firește, reprezentanți ai respectivelor comunități. Dacă la toate acestea adăugăm suprimările din cadrul învățământului destinat elevilor minoritari, precum și repartizările obligatorii direcționate «de sus» ale

absolvenților universitari (românii erau dirijați în zone sau localități cu o populație preponderent maghiară, maghiarii în zone compact românești), înțelegem mai bine ce acoperea aserțiunea oficială conform căreia «problema națională a fost definitiv (!) rezolvată în România». Împotriva minorităților (și îndeosebi împotriva ungurilor) s-au aplicat metode cunoscute și încercate mai înainte asupra populației majoritare: urmăriri, acte de intimidare, procese demonstrative, arestări etc. E important (și simptomatic) să ne amintim că exact în acești ani de maximă oprimare s-au creat organisme de (falsă) reprezentare a minorităților, precum Consiliile Oamenilor Muncii de naționalitate maghiară, germană etc. Izolarea culturii minorităților naționale în ansamblul culturii românești era un aspect al izolării acestei culturi în ansamblul culturii europene. Teama de contagiune a regimului l-a făcut să reducă la minimum contactele culturale (oficiale și mai ales individuale) cu străinătatea și chiar să interzică întâlnirile pe plan intern între creatori. În contextul în care manifestările culturale s-au împușinat și au fost tot mai atent cenzurate și urmărite, a fost oprit Festivalul teatrelor minorităților naționale de la Sfântu-Gheorghe, precum și întâlnirile dintre scriitorii români și cei maghiari de la Lăzarea. Activitatea și viața unor scriitori germani din Timișoara, reuniți în «Grupul de acțiune Banat» (Herta Müller, Johann Lippert, William Totok, Richard Wagner și alții), au fost grav tulburate de intervențiile dure ale Securității (urmăriri permanente, anchetări, arestări etc.). Anii '80 au fost anii în care nu numai minoritarii (nemți, evrei, unguri), dar și românii plecau «pe capete» («fugeau» sau «rămâneau») în străinătate. Rudele lor din țară suportau consecințele: erau îndepărtate din posturi, marginalizate. Dosarul de cadre (care n-a încetat să funcționeze în tot intervalul comunist, dar a cărui pondere scăzuse în anii '60) își recâștigă importanța decisivă inițială cu un reper nou: «rudele din străinătate». A avea rude în străinătate devenise o vină, o tară socială și morală, un stigmat. Aici minoritarii și majoritarii se bucurau în mod egal de «dreptul» de a fi persecutați. Bineînțeles că minoritarii erau, prin însăși apartenența lor etnică, mai «dotați» la capitolul «rude în străinătate», dar și românii s-au lansat în anii '80 într-o cursă de acoperire a acestei lacune și de reunificare a familiilor în Occident. Exodul românilor în acei ani nu e mai puțin spectaculos (nu doar din punct de vedere numeric) și nici mai puțin dramatic decât acela al germanilor, al evreilor sau al maghiarilor. Xenofobia cultivată de regimul ceaușist în ultimii săi ani și întărită prin mijloace administrative (precum obligația salariaților de a semna printr-o notă specială adresată șefului instituției întâlnirea cu un cetățean străin) s-a repercutat asupra stării generale a națiunii, tulburând climatul vieții cotidiene și, în același timp, a afectat grav raporturile între minorități și majoritatea românească. Politica regimului inducea prin toate mijloacele o reacție de suspiciune față de tot ce este neromânesc, inclusiv față de aderențele și adeviziunile românilor înșiși la persoane și valori din afara frontierelor țării. O asemenea manipulare mai mult sau mai puțin subterană se baza pe o alta vizibilă, ostentativă chiar: flateria populistă a specificității ireductibile și a valorilor inestimabile produse

de «minunatul» (Ceaușescu *dixit!*) popor român. Izolarea forțată și indigența crescută din ultimii ani au creat o ambianță în care invidia și ura față de străinătate în toate aspectele ei (Occidentul, dar și URSS-ul, minoritățile, dar și «transfugii», «fugarii» români) erau considerate o probă de patriotism. Exilul românesc întâlnea în anii '80 aceeași ostilitate oficială (și chiar agresivitate!) ca în anii '50. Sentimentul național transformat într-o reacție primară și agresivă, reducția lui la un criteriu biologic și la o unitate iluzorie, refuzul diversității, suspiciunea față de alteritate – toate acestea au reprezentat delictе împotriva umanității în genere. Și, în mod neașteptat, încă altceva. Aici dăm peste o contradicție esențială a naționalismului, a oricărui naționalism excesiv, dar mai cu seamă a unui naționalism adoptat de un stat totalitar: măsurile luate în sens naționalist se întorc împotriva națiunii înseși. Efect de bumerang sau oximoron caracteristic: naționalismul antinațional”.

12 februarie

• [„**Luceafărul**”, nr. 5] Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *ursul din containăr – un film cu mine* (2002) de Marius Ianuș („Un poet privit cu scârboasă condescendență de «lumea literară», în parte datorită impresiei deconcertante pe care o lasă persoana sa, în parte datorită curajului de a arăta reala «Golgotă de gunoaie și fier» (Saint-John Perse), lumea în care ne prefacem că existăm. Sinceritatea, încăpățânarea de a spune ceea ce alții deja s-au obișnuit să treacă cu vederea, sunt lucruri incomode: un Ianuș nu poate decât să ofenseze într-o perioadă în care cea mai slăvită «chestie» este ascensiunea «păturii de mijloc», cu toate semnificațiile acestui lucru. Printre sinuozitățile «baroce» desenate de tinerii poeți ai momentului, Marius Ianuș se distinge ca adevărata voce autentică. Parafrazând o «zicere» celebră, dă-i înainte, Ianuș, înjură, că eu te înțeleg! Nu lăsați acest poet să se piardă, așa cum faceți cu mulți dintre noi!”, *Călătorie la capătul disperării*). □ Continuă, prin a doua parte, interviul luat lui Marian Popa de Marius Tupan: „Realitatea este că Securitatea poseda propriii ei screen-playeri salariați și n-avea nevoie de «recomandările» și «sugestiile» lui Marian Popa. Ea avea nevoie exclusiv de turnători” („*Dacă vrei și dacă va fi acceptată, îți dau o delegație pentru dosarul meu*” (2)). □ Ion Beldeanu semnează articolul *Premiile, dragile noastre premii*.

• [„**România literară**”, nr. 6] Nicolae Manolescu semnează editorialul *Revizuirile critice*: „După cum se știe, am consacrat Întâlnirea «R.L.» de miercuri 29 ianuarie celei mai vechi dispute post-decembriste: revizuirile critice. Publicăm în numărul de față o scurtă relatare despre *Întâlnire* și un articol pe aceeași temă al dlui Ion Simuț, care reia, mai pe larg, ceea ce autorul a spus cu acea ocazie. Editorialul meu nu vrea să fie nici un rezumat al discuțiilor, nici o concluzie. El exprimă pur și simplu un punct de vedere, pe care-l doresc cât mai obiectiv și riguros. O bună parte din observațiile mele nu poate fi, în aceste condiții, originală sau strict personală. Există două sensuri ale termenului aflat în dezbatere. În cel

dintâi, revizuirea este spontană și se produce tot timpul. Ea nu apare nemijlocit legată de schimbări de mentalitate sau de ideologie literară, de epuizarea resurselor unor curente, de dispariția unor lideri de opinie literară și de alte asemenea evenimente majore. Acest fel de revizuire este lent, uneori observabil doar după o anumită perioadă, nu are cauze precizabile și e minoritar înainte de a fi înșușit de majoritate. Este practic imposibil de știut de exemplu de ce în 1905 lui H. Sanielevici proza tânărului Sadoveanu i se părea violentă tematic și primitivă artistic și, doar câțiva ani mai târziu, ea trecea în ochii lui Ibrăileanu și ai altora drept profund echilibrată și artistic manieristă. În cel de al doilea sens, revizuirea este deliberată și, câteodată, nemijlocit determinată de fenomene sociale ori culturale majore. Acest al doilea sens ne interesează de fapt și despre el a fost vorba din capul locului, după 1989. Am fost cu toți conștienți că o schimbare de regim politic, antrenând abolirea ideologiei dominante și a cenzurii, nu poate rămâne fără consecințe asupra modului în care va fi citită literatura. Era inevitabil ca generațiile noi, dar și a noastră, să se raporteze altfel la o literatură scrisă și publicată în împrejurări care nu mai erau de actualitate. Cu un dram de cunoaștere a lucrurilor, nu se putea să nu anticipezi ce se va întâmpla. Mai ales că în istoria noastră literară avuseseră loc puține fenomene politice și sociale de o asemenea amploare. Nici chiar în 1947, instaurarea deplină a comunismului, căci nu o revizuire critică a urmat atunci, dar una comandată de o oficialitate atotputernică. Când Maiorescu, în deceniul 7 al secolului XIX, ori Lovinescu, cincizeci de ani mai târziu, au întreprins principalele revizuii critice din istoria literaturii române, nimic comparabil cu 1989 nu se petrecuse în societate ori în cultură. Și, totuși, sentimentul generațiilor cu pricina fusese acela că o revizuire e absolut necesară. Termenul n-a fost numai decît clar de la început. Într-un fel era firesc: peste înțelesul de revizuire a valorilor dat de Lovinescu și-a așternut greutatea un înțeles moral. Reevaluarea n-a privit exclusiv operele, ca literatură, ci și pe scriitori, ca oameni. Ba chiar această a doua perspectivă s-a dovedit mai atractivă. Nu felul în care recitim *Nicoară Potcoavă*, *Moromeții* ori *Scrinul negru* a părut interesant, ci culpele de natură morală ale autorilor lor, considerați colaboraționiști sau compromiși. E ușor de constatat acest fapt: nu cunosc decît rarissime revizuii estetice (și sistematice) ale operelor publicate sub comunism; procese morale intentate ocazional colaboraționiștilor, reali ori presupuși, au fost în schimb nenumărate. Așa se explică polarizarea produsă în rândul criticilor: nu convingerea că literatura anilor de comunism trebuie recită la fel ori diferit i-a despărțit, ci condiționarea acestei noi lecturi de atitudinile politice ale scriitorilor înșiși; pentru unii, aceste atitudini sunt fără mare importanță, pentru alții, ele antrenează discreditul operelor. Sub acest dezacord, se ascunde în definitiv o politizare a întregii dezbateri. Procesul literaturii publicate sub comunism ar fi trebuit să fie, în opinia unora, similar unui eventual (și tot mai improbabil) proces al comunismului ca atare. S-au adăugat acestor circumstanțe și câteva elemente secundare, dar inevitabile. Treptat s-a creat impresia că pozițiile față de revizuii se ordonează în

funcție de generațiile literare. E drept că tinerii s-au dovedit mai radicali, dar nu cred că apartenența la o generație sau alta a jucat un rol decisiv în opinia despre necesitatea ori despre natura revizuirilor. În al doilea rând, a devenit actual un criteriu pe care economia planificată comunistă îl ținea pe margine: acela al valorii de piață. Astăzi, e practic imposibil de discutat serios despre revizui, dacă excludem confuzia tot mai frecventă care se face între valoarea estetică și succesul mediatic de librărie. Vrem sau nu vrem, revizuirile țin cont de rating într-o foarte mare măsură. Aproape că n-are rost să încercăm să aflăm dacă tema (învechită) ori factura (de pildă, esopismul) romanelor predecembriste scot din prim planul scenei literare o carte sau alta, înainte de a ști dacă nu cumva cauza principală o reprezintă iraționalitatea pieței. În al treilea rând, mai este și problema canonului. Schimbarea lui, din clipa în care începe să fie percepută, conduce direct la revizuirea critică. Nu invers, cum cred cei care văd în canon o sublimare a procesului de revizuire. Canonul literar românesc e în plină derută de ani buni. Acest fapt a exercitat o presiune constantă asupra criticii. Revizuirea nu e altceva decât încercarea de a controla evoluția canonică. Deruta criticii ar fi catastrofală: revizuiindu-se (și revizuiind), ea încearcă să oprească fuga pământului literar de sub picioare. În sfârșit, s-a ivit și ideea că întreaga dezbatere este inutilă, într-o lume complet dezinteresată de revizui și de tot tacâmul. Iertat să-mi fie cuvântul, dar ideea cu pricina e o prostie. Niciodată astfel de lucruri n-au interesat întreaga societate. Nici Maiorescu, nici Lovinescu nu concepeau revizuirile ca valabile pentru toți contemporanii lor. Nu întâmplător vorbim de revizui critice: ale criticii, adică, singura în măsură să le propună și să le impună”. □ Alex. Ștefănescu semnează prima parte din profilul *G. Călinescu*. □ Cornelia Ștefănescu scrie despre revista din exil „Caete de Dor”. □ Sub titlul *Să se revizuiască, primesc!...*, Al. Șt. dă seama despre cea mai recentă ediție a Întâlnirilor „României literare”, dedicată revizuirilor literare: „Miercuri, 29 ianuarie 2003, ora 19. Clubul Prometheus. Un nou episod din serialul «Întâlnirile ‘României literare’». Titlul episodului: *Revizuirile în literatură*. Subtitlul: *Să se revizuiască, primesc!... Dar să nu se schimbe nimica*. (Farfuridi). În rolurile principale: Bianca Balotă, Nicolae Balotă, Adriana Bittel, Livius Ciocârlie, Al. Cistelean, Daniel-Cristea Enache, Gabriel Dimisianu, Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Cornel Moraru, Liviu Papadima, Mihai Pascu, Ioana Pârvulescu, Cristian Tudor Popescu, Ion Simuț, Alex. Ștefănescu, Tudorel Urian, Mihai Zamfir. Ziariști (cunoscuți și necunoscuți), angajatele (frumoase) ale clubului, public. Ion Simuț a venit tocmai de la Oradea, cu trenul, călătorind o noapte întreagă. Cornel Moraru și Al. Cistelean au străbătut distanța dintre Târgu-Mureș și București cu un microbuz, înfruntând ninsoarea și viscolul. Nicolae Manolescu, flancat de Gabriel Dimisianu și Alex. Ștefănescu, deschide discuția, lansând ideea – provocatoare – că se vorbește de revizui în literatură, nu și în muzică, artă plastică, teatru etc. Ion Simuț (autor al volumului *Revizui*, apărut în 1995) ignoră provocarea și schițează un plan al discuției. După opinia sa, important este cine face revizuirile. Revizuirile contează

– precizează criticul de la «Familia» – numai dacă au un caracter sistematic și consecvent. Nu pot fi luate în considerare revizuirile publicistice accidentale. La noi, bătălia se dă în momentul de față între neomoderniști (care au procedat la revizuiți în anii '65-'70) și postmoderniști (generația '80). Se vorbește prea puțin, în mod nedrept, de trei generații: generația războiului, generația '70 (care reprezintă manierismul neomodernismului) și generația '90. Nicolae Manolescu: ce trebuie să se întâmple într-o societate ca să apară necesitatea revizuirilor? În ce măsură impunerea unui nou canon este revizuire? Ion Simuț: ca să apară necesitatea revizuirilor, într-o societate trebuie să se producă o criză; impunerea unui nou canon este precipitatul revizuirilor. Mircea Martin consideră o problemă depășită conflictul dintre generațiile '60 și '80. Vrea să se renunțe la termenul de revizuire, rămas de pe vremea lui E. Lovinescu. Termenul este patetic și lasă să se subînțeleagă că operația respectivă ar constitui o dramă sau că autorii supuși ei ar fi culpabili. Propune un nou termen, în spiritul vremii noastre, revizitare. Nicolae Manolescu face o remarcă ironică: ar fi bine ca revizuirea să fie precedată de o revizitare, fiindcă de multe ori revizuirea se face pe bază de amintiri... Cristian Tudor Popescu susține că, oricum, din revizuire trebuie eliminată ideea de greșală. Și aderă la ideea lui Ion Simuț potrivit căreia revizuirea trebuie făcută sistematic. «Nu vorbim – adaugă temutul publicist de la 'Adevărul', în această seară mai pașnic decât altădată – de revizuirea făcută de piață, care are legile ei.» Al. Cistelean propune un alt treilea termen: reexaminare. După opinia sa, revizuirea, revizitarea țin de o normalitate a vieții literare. Dar când este vorba de perioada postbelică, până în 1989, i se pare mai potrivit să se opteze pentru reexaminarea ei, în sens universitar. Livius Ciocârlie observă că revizuiți, în spațiul literaturii, se fac tot timpul, pe nesimțite, de la sine, neconceptualizat și neconștientizat. După 1989 a apărut însă conștiința necesității de a revizui. Ioana Pârvulescu invită la luciditate: «criticii își fac iluzii dacă își închipuie că revizuirea poate să nu țină seama de piață». După părerea sa, literatura nu se revizuieste doar în interior, ci primește numeroase influențe din afară. Nu întotdeauna criticul literar influențează piața, adeseori se întâmplă invers. După 1989 a și început procesul de revizuire. «Înainte de 1989, de exemplu, nu puteam citi romane politice. Jumătățile de adevăr din cuprinsul lor mi se păreau mai periculoase decât minciuna integrală din cărțile omagiale. Nu mi-a plăcut literatura esopică. După 1989, însă, mă amuz să citesc asemenea romane, să observ cum anume și-au strecurat autorii aluziile...» Nicolae Balotă: «Revizuirea o practică numai criticii (nu plasticienii, muzicienii, poeții, prozatorii). Critica presupune prin definiție o criză permanentă. De aceea ea pune mereu în cauză literatura.» Gabriel Dimisianu evidențiază faptul că revizuirile au fost înțelese după 1989 în directă legătură cu ideea de reformă. «Pamfletul nu are ce căuta în procesul revizuirilor.» Mihai Zamfir face o clasificare: «Sunt două feluri de revizuiți, unele spontane, naturale, altele sistematice, grave – cum sunt cele din Polonia, Rusia etc. La noi anticomunismul n-a devenit discurs oficial. Aștept cu interes să fiu contrazis, dar nu

cred că se poate.» Cornel Moraru este de părere că până la acest punct al discuției s-a spus totul. «Importantă este recitirea. Revizuirea nu are ceva negativ, este o formă de valorizare. Și încă ceva: ne aflăm, azi, în pericolul de a ideologiza critica, după ce critica a fost, înainte de 1989, campioana dezideologizării.» Cristian Tudor Popescu contrazice afirmația lui Mihai Zamfir, potrivit căreia România ar duce lipsă de discurs anticomunist. Discursul anticomunist oficial (demagoric) este chiar în exces. Revizuirile reprezintă raportul dintre literatură și timp. Toți scriu cu gândul la perenitate. E un mare pas pentru un scriitor să accepte că ceea ce scrie este supus perimării. «Am recitit *Cel mai iubit dintre pământeni* și nu m-a mai entuziasmat ca prima dată.» Ion Simuț: «Dacă dădeam mai multe exemple, se declanșa și scandalul așteptat. Eugen Negrici are curajul să spună că Eugen Barbu e mai artist decât Marin Preda. Dacă spunea asta în 1990 ieșea scandal.» Nicolae Manolescu: «Eugen Negrici a avut întotdeauna curajul puțin întârziat.» Ion Simuț: «Revizuirile, repet, trebuie să aibă coerență.» Daniel Cristea-Enache polemizează – inflexibil – cu Ioana Pârvulescu, fără să ia în considerare afirmația partenerei sale de discuție că a fost greșit înțeleasă. Susține că jumătățile de adevăruri din romanele politice dinainte de 1989 au avut o mare importanță. «Nu putem arunca la coș toate romanele politice din acea perioadă.» Liviu Papadima: «Revizuirile sunt pâinea de zi cu zi a criticii. Diversitatea opiniilor face parte din firescul noului stil de viață. Ceea ce a iritat de fapt după 1989 a fost schimbarea statutului criticului.» Mircea Martin apără termenul de revizitare și îi moralizează pe cei prezenți pentru inerția de care dau dovadă, analizând literatura română din 2000 cu instrumentele criticii lui E. Lovinescu. «Noi, criticii (în înțelesul de voi, criticii) suntem (sunteți) foarte în urmă.» Tudorel Urian: «Trebuie să ne întrebăm: care este finalitatea revizuirilor?» Nicolae Balotă revine și face o distincție necesară între situația unui scriitor și prezența lui. «Sunt două planuri care se confundă. Lamartine, de exemplu, a avut un secol întreg o situație înaltă în literatura franceză și o prezență palidă.» Alex. Ștefănescu își afirmă preferința pentru termenul de revizitare, purificat de patetism, dezideologizat și atrage atenția asupra faptului că în romanul *Darul* lui Humboldt există o posibilă parabolă a revizitării: «Un scriitor căsătorit pleacă într-o călătorie în ținuturi exotice împreună cu amanta (nu cu soția) lui. Fermecat de ceea ce vede, scrie un roman superb despre această experiență, dar își dă seama că dacă l-ar publica soția lui și-ar da seama, citindu-l, că a fost înșelată. Ca să poată totuși să-l tipărească, întreprinde o a doua călătorie, pe exact același traseu, împreună de data aceasta cu ea. Mare îi este însă mirarea constatând că peisajele revizitate nu mai au nimic încântător.» Nicolae Manolescu încheie discuția, declarând (ironic?): «Sunt de acord cu absolut tot ce s-a spus aici»”.

14-20 februarie

• [„Dilema”, nr. 516] În cadrul grupajului cu tema *Diplomația culturală*, într-o subsecțiune a acestuia preocupată de oferirea de scenarii ale „promovării

culturii române în lume”, Adrian Mihalache opinează: „Două gafe trebuie, cu orice preț, evitate: prima, de a considera că ceea ce este important pe malurile Dâmboviței este important pretutindeni; a doua, de a crede că ceea ce îl servește pe mediator servește și cultura română. Cunoașterea mediului și discernământul personal trebuie să conducă la selecția acelor valori autohtone care să corespundă interesului de moment din țara țintă. Dacă acolo se vorbește despre, să zicem, un nou mod de a scrie istoria, nu vom aduce pe tavă contribuțiile lui Xenopol. Dacă publicul se duce să vadă o expoziție multimedia, nu-l vom chema la o prezentare a ultimelor uleiuri pe pânză ale lui Baba. Valoarea clasicilor români este suficient de mare pentru a fi lăsată în conservare. Nu servește nimănui încă o conferință despre teatrul lui Caragiale sau încă o seară poetică din opera lui Eminescu (chiar recitată bilingv). A arăta, chiar cu justețe, cum l-a anticipat Camil Petrescu pe Jean-Paul Sartre sau Alexandru Vona pe Alain Robbe-Grillet face impresie proastă, amintind de protocronism. În schimb, a facilita prezența publică în exterior a tinerilor români, sincronizați la mișcarea contemporană de idei, chiar dacă aceștia nu sunt, vai, profeți în țara lor, se poate dovedi eficace. În această direcție, însă, mediatorul va trebui să reziste cu stoicism tentației de a se promova pe sine însuși: nu se va auto-impresaria, nu va insista să i se publice vreo carte, nu va ocupa, în forță, centrul atenției. În schimb, va fi mereu prezent în media, vorbind despre alții. Va rezista, însă, presiunilor grupului de prieteni de acasă, care-l bombardează cu cereri în interes propriu. Este prea ușor să confunzi ceea ce este demn de stimă cu ceea ce-ți este apropiat sau util” (*Mediatorul seducător*).

1-15 februarie

• [„**Tribuna**”, nr. 10] Pe tema *Scriitorul clujean astăzi* se publică un grupaj de interviuri luate lui Eugen Uricaru („*Nu locul în geografie, ci locul pe harta culturală este important*”, interviu realizat de I. Maxim Danciu), Constantin Cubleşan („*Carnetul de membru al Uniunii Scriitorilor nu dă posesorului talent*”, interviu realizat de Ioan-Pavel Azap), Ion Pop („*«Echinoxul» a stat sub semnul prieteniei exigente*” (interviu realizat de Ion Mureșan), Ion Simuț („*Literatura se schimbă continuu sub presiunea modificărilor de limbaj, de public și de context*”, interviu realizat de I. Maxim Danciu), Alexandru Vlad („*Cred că adepții regionalizării au cu totul alte aspecte în minte, literatura nefiind pentru ei nici măcar pe ultimul loc. Dar poate că dacă regionalizarea ar aduce cu timpul o descentralizare efectivă, Clujul și Transilvania vor ajunge să aibă scriitorii lor de talie națională. Pentru că va exista un buget cultural regional bănuiesc. E o problemă de bani. La București sunt banii, editurile, oportunitățile, ministerele, ONG-urile culturale, Uniunea Scriitorilor. La București e moara mare. Prin centrele celelalte au mai rămas niște râșnițe cu prea puțin păsat*”, „*Nu știu dacă scriitorii ardeleni mai au o anumită amprentă*”). □ Adrian Marino este interviuat de Monica Gheț („*Noi ne-am complăcut foarte mult timp într-o postură de cultură minoră. Cultura minoră este o cultură de metafore, de imagini. Cultura majoră este o cultură de idei. [...]* Putem

noi să definim foarte clar cultura majoră și pe cea minoră. Cultura majoră are după mine două trăsături esențiale: că putem atinge cel mai înalt punct al spiritului rămânând exclusiv în perimetrul culturii române. [...] Adică putem rezolva cele mai subtile, complicate și dificile probleme teoretice în limba română, plecând de la izvoare românești și prin autori români. Deci o «critică a rațiunii critice și practice». Ea poate fi scrisă și în românește”, „*Nu sunt un om al acestei lumi*”).

18 februarie

● [„**Adevărul literar și artistic**”, nr. 654] Se publică ancheta *Ficțiunea, regina „balului”* editorial, orientată de întrebările: „1. Care sunt criteriile pe care le folosiți în alegerea scriitorilor din opera cărora traduceți? 2. Câte procente din veniturile editurilor pe care le reprezentați provin din vânzarea de ficțiune? 3. Cu ce dificultăți vă confrunțați în munca dvs. – lipsa de traducători, obținerea drepturilor de autor, lipsa de mijloace de informare etc.? 4. Prin comparație cu edituri similare din alte țări europene, ce credeți că trebuie îmbunătățit în activitatea dvs.? 5. Care este raportul între autorii români și autorii străini în colecțiile dvs. de literatură? 6. Ce surprize pregătiți iubitorilor de literatură pentru 2003?” Participă Denisa Comănescu, Polirom: „Pariul meu cu cititorul: să-l fac să descopere cele mai incitante opere literare ale prezentului și să le redescopere pe cele ale trecutului. În România, din cauza comunismului, s-a tradus foarte puțin timp de 45 de ani. Nici după 1990 nu s-au făcut progrese spectaculoase în materie de literatură. De curând, invitată de Institutul Polonez din București, am vizitat, pe îndelete, Varșovia, Cracovia și Poznań. Mai multe ore petrecute într-o mare librărie poloneză mi-au lăsat un gust amar: m-am întrebat în câți ani vom putea ajunge la același nivel. [...] Formarea traducătorilor tineri. Cred că este o problemă generală a editorilor. În România traducătorii sunt prost plătiți și acest fapt derivă din prețul relativ mic al cărților, care, la rândul lui, e corelat cu puterea scăzută de cumpărare. Tinerii nu sunt atrași spre meseria de traducător – e un fel de cenușăreasă a meseriilor –, cu efecte catastrofale în timp. Apoi, lipsa unor publicații specializate, care să-l informeze pe cititor despre noile apariții, dezinteresul majorității ziarelor pentru literatură (în Polonia, ziarele de mare tiraj dau topul vânzătorilor de carte, pe specialități, în fiecare săptămână), același dezinteres al televiziunilor, lipsa cărților de literatură din bibliotecile publice” („*Vrem să ținem pasul cu ce se scrie și se citește pe glob*”) și Vlad Zografi, Humanitas: „Dacă există o amprentă a Editurii Humanitas, cred că ea ține de coerența unui proiect cultural mai amplu, un proiect bine articulat, vizibil în structura colecțiilor noastre. Altfel spus, există gânduri, idei, perspective, informații care am vrea să ajungă la câți mai mulți cititori. Humanitas a început prin a fi o editură de științe umaniste, dar în ultima vreme s-a deschis mai mult spre literatură. Dacă în privința criteriilor care stau la baza alegerii, de pildă, a unei cărți de filozofie sau istorie lucrurile sunt în principiu clare, judecata estetică are doza ei de vag, de risc. În plus, cred că acum miza literaturii e mai mare decât oricând: trăim într-o lume terorizată

de imagini, o lume în care imaginea amputează imaginația, iar cuvântul scris, cel care doar sugerează, e în declin. Când ai în față un public tentat continuu de jocul imaginilor, publicarea unor experimente literare gratuite mi se pare inutilă. Primul criteriu este cel al mizei, al valorii literare. [...] De fapt, am vrea cu toții ca volumele pe care le publicăm să ajungă la cât mai mulți cititori – altminteri cum să te lupți cu bombardamentul imaginilor, cum să atragi atenția publicului asupra celor nevăzute? Și, în fond, cum să-ți susții, la scară mare, proiectul cultural? Un ghetto estetizant nu intră în vederile noastre. Rămâne un spectru larg, în care intră deopotrivă autori „clasici” și autori încă necunoscuți la noi, cu condiția să aibă de spus ceva important și s-o facă bine. [...] Oriunde în Occident, grosul producției de literatură e furnizat de scriitorii autohtoni. De la literatura de consum și până la literatura de valoare. În România e pe dos, iar motivele nu țin de doar de politica editorială” („*Muza literaturii e mai mare acum, când imaginea amputează imaginația*”). □ Alexandru George publică eseul *O epocă, așa cum a fost*: „Am avut ocazia să vorbesc de situația țării noastre în anii «fascizării» ei, cum îi spun unii, cu un termen kominternist care a prins, deși e vag și falsificator; am avut ocazia, mai recent, să o fac pornind de la cartea Alexandrei Laignel-Lavastine, dar și ale altora – aceștia rezumându-se la a vorbi de «rinocerizarea» intelectualității românești, a unei «întregi generații» (!?) a elitei tineretului anilor '30 – și aici fiind o exagerare ce nu ține seama de realitate. Am făcut-o în legătură cu *Jurnalul* lui Mihail Sebastian și cu dezvăluirile lui mult comentate, dar care autorului acestor rânduri nu i-au dezvăluit mai nimic. Dar pe baza unei cărți de succes și a unei experiențe foarte particulare s-a reconstituit în forme aberante o întreagă epocă și s-a aruncat anatema asupra întregii intelectualități și s-a dat o viziune falsificatoare asupra vieții politice românești, una dintre cele mai interesante de atunci, în adevărul ei. Și în voința de a stabili acest adevăr m-am străduit eu, încât am tresărit pe bună dreptate citind următoarele rânduri ale d-nei Monica Lovinescu: „Ar trebui ca toți cei care se complac în a da o imagine a interbelicului dominat de ideologia extremei drepte să citească notele Gabrielei Omăt la *Agendele* lui E. Lovinescu pentru ca să vadă cum arăta epoca. Recent, în «22», până și Alina Mungiu, vrând să arate cât de firavă era intelectualitatea democratică la noi, se rezumă să-i citeze pe Stahl și Golopenția, personaje foarte brave, dar de rang secund. Dar unde sunt Lovinescu, Zarifopol, Zeletin? Pur și simplu *omiși*. [...] Dar de câte ori nu am spus eu însumi aceste lucruri, în ultimii 12 ani de la Eliberare? De câte ori nu am avertizat (cred că de cel puțin zece ori în paginile acestei reviste!) asupra erorii ce se comite în aprecierile și viziunile retrospective asupra României din anii '30? Făcându-se de câțiva intelectuali care au ajuns ulterior la o reputație mondială, niște corifei ai spiritului public pe vremea când ei erau niște simpli tinerei iresponsabili, fără adevărata audiență în țara pe care norocos au părăsit-o? De câte ori n-am spus că forțele democratice din România au rămas puternice în ciuda votului din 1938, când dreapta a obținut o victorie indiscutabilă, dar aceasta a însemnat doar un sfert din electorat, grosul rămânând

în lotul partidelor tradiționale? Că, de fapt, fusese nu aprobarea și încurajarea unui program, ci o acțiune tipic CONTRA, îndreptată împotriva politicii carliste? Mai bine spus, împotriva unor excese ale ei? Și că, oricât de regretabilă ar fi abandonarea democrației și mai ales a regimului liberal, aceasta nu a însemnat acceptarea «nazismului» și, fără rezerve, a viitoarelor crime ale acestuia, căci el își va arăta adevărata față abia în timpul războiului. Dar, mai ales, ceea ce nu spune d-na Monica Lovinescu și eu am susținut în numeroase rânduri, tot acest regretabil proces s-a petrecut nu ca o opțiune capricioasă sau ca o afacere trasă cu zarul, ci ne-a fost impusă de factori externi, recte de presiunea, apoi amenințarea Rusiei, devenită bolșevică și reactivându-și sub niște inițiale vechiul imperialism al țărilor – se poate spune: singura rațiune de a fi a acestei țări”.

● **[„Observator cultural”, nr. 156]** Ion Bogdan Lefter semnează articolul *PSD are o problemă: intelectualii*: „La o recentă întâlnire de taină a guvernului, într-una din vtile «oficiale» de la Snagov, pe lângă lucruri importante legate de prioritățile agendei politice în perioada în care parlamentele occidentale urmează să ratifice primirea țării noastre în NATO, a fost abordată și o problemă mai spinoasă. Deși s-a discutat cu ușile închise, presa a aflat, căci, mai devreme ori mai târziu, totul se află: cabinetul a discutat despre faptul că... Partidul Social Democrat are nevoie de «un mai mare suport de imagine din partea unor oameni de cultură»! S-au făcut și referiri stricte la... literatură, domeniu în care guvernanții au constatat că nu au «lideri de opinie» de aceeași orientare ideologică! Drept urmare, premierul Adrian Năstase ar fi cerut – conform surselor citate de ziariști – să fie lansate «câteva proiecte politice de sprijinire a unor proiecte din zona culturii scrise»! (citate după «Evenimentul zilei», 23 ianuarie 2003)... Iată o nouă problemă a PSD: intelectualii. Suferință – de fapt – veche: încă din ianuarie 1990, foarte curând după căderea regimului comunist, Frontul Salvării Naționale a fost «părăsit» de cea mai mare parte a intelighenției autohtone, care a format un alt «front», critic la adresa noilor guvernanți. S-au făcut și atunci, și în anii care au urmat, felurite manevre de atragere a unor «oameni de cultură» proeminenți de partea FSN, apoi a FDSN – Frontul Democrat al Salvării Naționale, apoi a PDSR – Partidul Democrației Sociale din România, adică de-a lungul întregului traseu al metamorfozelor politice prin care a trecut actualul PSD. Rezultatele au fost tot timpul foarte modeste: și-au oferit serviciile mai ales artiști cu trecut colaboraționist, inclusiv figuri binecunoscute ale propagandei comuniste, active în alimentarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, de la Adrian Păunescu la Dinu Săraru. Alții, intelectuali mai rafinați, aveau alte «păcate» la activ, precum funcțiile deținute mai discret în aparatul politic sau cultural: cazuri precum Răzvan Theodorescu, Dumitru Radu Popescu și destui alții. De asemenea – o serie de actori cunoscuți, de la Draga Olteanu-Matei sau Florina Cercel la Mihai Mălaimare, un regizor cu mari merite propagandistice, Sergiu Nicolaescu, și câțiva confrăți ai săi, precum Alexa Visarion sau Constantin Vaeni, un fost mare cântăreț de operă, Ludovic Spiess, și alții, de calibre diverse. Pe ansamblu – o

«recoltă» slăbuță, fără nume cu adevărat «grele», care să conteze în dezbaterile publice ale anilor '90. Figurile onorabile de dinainte de 1989, gen Eugen Simion sau Valeriu Cristea, n-au făcut decât să-și șifoneze rău sau definitiv imaginea de îndată ce au trecut de partea partidei lui Ion Iliescu, au elogiat descinderea minerilor în București, în 14-15 iunie 1990 ș.a.m.d. (În paranteză fie spus, nici partidele care au guvernat între 1996 și 2000, deși beneficiaseră de un larg sprijin intelectual înainte de a prelua puterea, n-au fost răsfățate cât timp s-au aflat la timonă. Între președintele de atunci, Emil Constantinescu, și coaliția CDR-PD-UDMR – pe de o parte – și «oamenii de cultură» au apărut neînțelegeri care au condus la o criză de comunicare și, după aceea, la o repliere a multor intelectuali proeminenți pe poziții extrem de critice, cu o contribuție notabilă la erodarea gravă a imaginii guvernării în jumătatea a doua a mandatului...) Nici dacă restrângem analiza la ultimii doi ani, de când PDSR a revenit la guvernare, tema atragerii intelectualilor nu e nouă: încă de anul trecut s-a declanșat o veritabilă avalanșă de festivități, gale, premii în bani acordate «breslelor» artistice, executivul bonificându-i pe «oamenii de cultură» cu o surprinzătoare generozitate, fie din bugetul Ministerului «de resort», fie din fondul de rezervă aflat la dispoziția primului ministru. E drept că nu foarte «democratic», ci după criterii clientelare îndeajuns de transparente, însă impresia care s-a creat în mediile artistice e de «curte» insistentă din partea puterii politice. Vezi și preparativele care se fac de câteva săptămâni încoace pentru acordarea titlurilor de «senior» și de «maestru național» pentru artiști, ca și – complementar – pentru sportivi și pentru... mass media! Uniunilor de creație li s-a cerut să întocmească liste de candidați, ceea ce a declanșat triste competiții pentru locurile respective, limitate la număr, importante sau chiar vitale pentru artiștii bătrâni și cu pensii foarte mici – fiindcă acordarea titlurilor respective va fi însoțită de... scutiri de impozite! Ceva nou în domeniu a apărut – totuși – în discuția de la Snagov: de asta data, liderii PSD n-au mai pus problema în sensul cultivării unor clientele, ci – cum spuneam la început – în termeni ideologici. Guvernării simt lipsa nu a încă unui eșalon de creatori oportuniști care să vină spre ei pentru privilegii, căci ei n-ar face decât să îngroașe rândurile susținătorilor actuali, fără nici un impact, fără nici un spor de imagine pentru PSD. Ceea ce a înțeles – pare-se – sociologul Vasile Sebastian Dâncu, ministrul Informațiilor Publice, e ceva mult mai serios, și anume că, aparte de sistemul propriu-zis politic, al partidelor, al practicii ideologice, în România de astăzi nu există o stângă culturală autentică. După cum – se cuvine adăugat deîndată – nici dreapta liberală nu e foarte consistentă. Altfel spus, inteligența noastră se distribuie mai ales către extremele spectrului, lăsând aproape vid și de o parte, și de alta a centrului, adică în zonele filozofilor efectiv democratice. Temă complicată, care ar merita dezbătută la noi nu de către politicieni, ci în mediile culturale. Oricum, e greu de crezut că problema PSD, care-și dorește o stângă intelectuală social-democrată, s-ar putea rezolva cu «proiecte politice de sprijinire». Reconstruirea ideologiilor după comunism e o operațiune de durată.

Cei 13 ani de până acum n-au fost de-ajuns. În orice caz, problema nu este politică, ci intelectuală, culturală, de cultură politică. S-ar putea – de aceea – ca strategiile pe care guvernării le vor fi imaginând la acest capitol să nu le aducă mari satisfacții, oricâte fonduri vor mobiliza în atare scop nobil...” □ Ion Simuț semnează articolul *Poezia, din nou amenințată cu moartea*: „Am scris despre *Autocrația poeziei* în «Observator cultural» Nr. 112, apărut la jumătatea lunii aprilie 2002. Ideea era că autocrația poeziei române actuale este o relictă romantică și neo-modernistă. În contextul milenarist, supremația poeziei între genurile literare a devenit o emfază ce nu se mai justifică, deci un anacronism. Reacțiile publicistice nu au întârziat să apară. În «Steaua» Nr. 8-9 din 2002, Adrian Popescu se apără, total nepotrivit, cu Blaga și Rilke, întrebând-se retoric *Cine se teme de poet?*. Nu se teme nimeni astăzi de poet și poezie. Întrebarea mai legitimă ar fi: De cine trebuie să se teamă astăzi poetul și poezia? Evident că e un răspuns dintre cele mai naive să se creadă că dușmanii poeziei actuale sunt anumiți critici, ca mine. Așa procedează Gheorghe Grigurcu în Nr. 10 din 2002 al revistei «Steaua», modulând insinuant: *Să fi murit oare poezia?* Afirmția mea fusese foarte clară: poezia a murit pentru public, încă nu și pentru critică. Dezbateră are nevoie de un context mai larg, pe care am să-l invoc de îndată, un context privitor la ofensiva revizuirilor postmoderniste și la presiunile culturii de divertisment. În *Jurnal*, Mircea Cărtărescu părea să se fi decis pentru despărțirea de poezie. Într-un interviu din revista «22» Nr. 674 din 4-10 februarie 2003, deci foarte recent, revine, afirmându-și răspicat credința în poezie și atrăgând atenția asupra subtextului poetic esențial din cărțile lui de proza. Respectul pentru poeții adevărați nu-l împiedică însă să denunțe «realitatea concretă a miilor de versuri proaste ce ne inundă azi». Aduag de la mine: critici de poezie, de care nu ducem lipsă, nu-și exercită în nici un fel misiunea sanitară în această atmosferă irespirabilă de inflație lirică. Mircea Cărtărescu se arată nemulțumit atât de «tendința de a violenta poezia» (expresia îi aparține) prin trivialitățile și obscenitățile unor voci lirice exhibiționiste, cât și de «mistica găunoasă a poeziei» sau de «promisiunile nerezonabile făcute în numele ei». Mircea Cărtărescu nu dă nici un exemplu. Din prima categorie, a trivialităților compromițătoare, e ușor să ne amintim de Marius Ianuș (mai sunt și alții). Din cea de-a doua, a poezilor care mai invocă o «mistică găunoasă a poeziei», am să dau exemplul lui Ion Mircea, care își încheie volumul recent *Șocul oxigenului* cu reflecții de acest fel: «Poezia este una dintre cele mai vechi religii de pe pământ. Ea este ambasada etimologică a Creației și însoțește peste tot în spirit drumul de la profan la sacru». Frumos spus, dar fără nici o relevanță pentru ce înseamnă poezia astăzi! Merită reținut un fragment din interviul lui Mircea Cărtărescu pentru denunțarea unor astfel de anacronisme: «Farmecul poeziei e că e mereu pe moarte, ca Traviata, care, până să expieze, vocalizează la nesfârșit. Totuși, azi poezia pare a fi într-un impas mai mare decât de obicei. Și poate că pe bună dreptate! A fost mult prea umflată, mult prea lingușită de către poeții care, prin cele mai obscure cotloane ale patriei, îi întrețin

cultul. Ah, Poetul, vai, Poezia! Salvatoarea lumii! Soluția la toate problemele! Chintesența ființei umane!». Prin urmare, avem nevoie de un alt orizont al discuției, depășind abstracțiunile, patetismele și «mistica găunoasă a poeziei». Poezia proastă sau poezia bună care se scriu acum nu pot fi salvate prin istoria poeziei universale, prin apelul la Regele David, Homer, Dante, Rilke, Blaga sau V. Voiculescu. Consecințele sunt foarte greu de suportat. Postmodernismul și cultura de divertisment au zguduit din temelii construcția canonului neomodernist. Ofensiv altădată, când avea ca adversar dogmatismul anilor '50, neomodernismul românesc s-a repliat în defensivă în ultimii ani. Canonul neomodernist al literaturii române contemporane suferă, în această nouă epocă, un șoc imposibil de atenuat: centralitatea lui poetică a devenit un anacronism. Idealismul estetic neomodernist nu mai are nici o justificare după logica postmodernismului și a pieței, amândouă bazate pe un funcționalism contextual. Trăim, fără îndoială, un moment de răscruce, derutant pentru martorii neavizați. Se întâlnesc acum trei fronturi, ce-și amestecă partizanii și adversarii: neomodernismul, postmodernismul și cultura de divertisment. Confuziile, foarte numeroase, sunt determinate, pentru cine poate distinge originile destabilizărilor, de presiunile simultane exercitate din aceste direcții. Pulverizarea canonului unic, ignorarea verticalității ierarhiei în favoarea unei orizontalități mai democratice, a unei egalități de principiu între genurile literare, grupări, orientări estetice, public și creator – toate acestea afectează profund viziunea neomodernistă, construită pe exclusivitatea criteriului estetic. Prima victimă sigură a revizuirilor epocii consumiste este poezia. E dezastruos că se întâmplă astfel, dar este adevărul cel mai dur și de neevitat, atât pentru neomoderniști cât și pentru postmoderniști. Genul liric este sortit unei confidențialități ce solicită protecție în atmosfera ostilă a culturii de divertisment. De aceea am spus altă dată (fără să fi fost înțeles) că poezia trebuie să se retragă în cenecluri, în cercuri sectare, în universități, pe site-uri de Internet. Volumele de poezii noi nu mai au nici un rost, pentru că nu mai au nici un public, altul decât acela de breaslă. Nici un poet nu mai poate fi un mare scriitor în epoca divertismentului cultural atotstăpânitor. Neomoderniștii și postmoderniștii se mai pot coaliza pentru ceva ce pot avea în comun: apărarea poeziei. A mai insista, împotriva indifferenței tuturor, cu critica de poezie în toate revistele și în toate suplimentele culturale mi se pare un gest sinucigaș pentru publicațiile respective. Receptarea poeziei pe coloane generoase în presă nu are mai mult decât valoarea unui gest consolator pentru poeții ce nu renunță. Nu e departe vremea când va trebui redusă drastic partea supraponderală rezervată poeziei în canonul didactic (și deci în manuale) în momentul de față. Bolovanul liric din burta epocii consumiste va fi rejectat cu o acută criză de fiere. Este pentru noi o probabilitate insuportabilă, extrem de greu imaginabilă. Reconsiderarea poeziei ca gen literar și ca rang, atât în postmodernism, cât și în sfera culturii de divertisment (mai ales aici), este cea mai dureroasă revizuire din perspectiva neomodernismului, mai ales a celui românesc, centrat patetic pe poezie. Foarte buni cunoscători ai poeziei, dar complet

dezorientați în problemele globale ale literaturii (Alexandru Mușina, Ion Mircea, Octavian Soviany în «Ziua literară» din iulie-august 2002 și Gheorghe Grigurcu în «Steaua» din octombrie 2002) mi-au reproșat violent, chiar pamfletar avansarea iresponsabilă a acestei constatări de domeniul evidenței. Din nefericire însă, cei patru poeți și critici de poezie suferă de un idealism estetic anacronic și prost plasat. Poezia a murit pentru publicul extraliterar, ea mai contează, extrem de puțin, doar pentru breaslă. Am moștenit de la regimul comunist o cohortă de poeți (numărul celor care trăiesc și au publicat cel puțin un volum trebuie să depășească 2 000; numai în Uniunea Scriitorilor sunt peste 1 000), care se complac în iluzii. E bine câtă vreme îi mai avem; pentru că și datorită supraviețuirii lor va mai rezista o vreme canonul neomodernist. Poetul este, în lumea consumistă, relicva altei epoci, așa cum sunt dantelăresele, ceasornicarii, autorii de epopei sau autorii de panegirice, cronicarii și rapsozii. Poezia devine, în epoca supremației mass media și a divertismentului, o curiozitate din categoria antichităților. Poezia este o modalitate de exprimare mult prea lentă, absconsă și alambicată pentru viteza și eficiența comunicării din era informațională. În regimul comunist, poezia era un limbaj secret, atractiv pentru un public supravegheat și controlat de o propagandă fără ambiguități. În regimul comunist, poezia oferea șansă unei comunicări clandestine și a unei complicități de mistere într-o societate închisă, supravegheată în toate ungherele vieții publice și ale vieții intime, căreia îi erau interzise ambiguitățile, metafizica și misterele. Numai așa se explică succesul extraordinar, în proporție de masă, al unor poeți dificili ca Ion Barbu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi și Nichita Stănescu. Astăzi ar fi de neimaginat să se vândă într-o sută de mii de exemplare un volum de poezii de Ion Barbu. În anii '60 și '70 oferea alternativa altui limbaj, a altui univers, imposibil de înlocuit cu alte soluții de refugiu; astăzi alternativele de refugiu s-au multiplicat, ba chiar oferă mult mai repede o plăcere de compensație. Așa cum toate versurile din muzica actuală de discotecă sunt ridicole pentru un poet modern sau postmodern, la fel multe din versurile poeziei clasice și moderne au devenit ridicole pentru publicul actual extraliterar. De aceea excesul de poezie din manuale și din revistele de cultură e total contraproductiv pentru receptarea celeilalte literaturi, care mai poate fi salvată. Bazat pe această logică (recunosc:) cinică, dar care nu este invenția mea, ci a lumii actuale, am afirmat că excesul de poezie și de critică de poezie din revistele noastre culturale sabotează șansele literaturii pe care s-ar putea miza și prin care scriitorii actuali mai pot spera să aibă o punte spre public. În sfera conceptului postmodern de literatură locul poeziei este mult diminuat, iar în sfera conceptului literaturii de consum poezia este o simplă amintire. Evident că vom lupta cu toții, scriitori și critici de modă veche, pentru ca poezia să nu moară și pentru ca profeția sumbră să nu se realizeze. Și totuși, poezia nu dispare cu totul din raza publicului larg în era consumismului. Poezia se retrace în textele din muzica la moda, detestată de toți scriitorii de elită; se standardizează revoltător în versurile din muzica pop, rock, hip-hop etc. și se restrânge la câteva sentimente și la cel mult două sute de

cuvinte, cele mai multe din zona iubirii euforice dintre doi tineri (întâlnire, sărut, îmbrățișare, dorință sexuală etc.) sau din zona micilor accidente ale relației amoroase (despărțire, competiția de recâștigare a partenerului etc.) și ale proiectelor de distracție (chefuri, fugi la mare etc.). Șansa poetului de azi (singura lui șansă de scriitor profesionist) ar fi să se convertească în textier pentru formațiile din top. Dacă în viitor s-ar organiza o conferință națională a poezilor, eu aș stărui să fie invitați și textierii muzicii la modă, ca adevăratele vedete ale profesiei de poet în vremea culturii de divertisment”. □ În *Critica memorialistică. Intelectualii români continuă terapia de grup*, C. Rogozanu scrie despre cartea lui Eugen Negrici *Literatura română sub comunism. Proza*: „Noua carte a lui Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, repune pe tapet o serie de probleme deja clasice în critica românească. Cum se face o istorie literară azi? Ce tip de istorie literară ar fi indicat să abordezi? Ce tip de discurs? Ce bibliografie critică? Cui îi este adresată? Mai are istoria literară pretenția de altădată de a impune/ modifica un canon? Autorul ține să facă «o precizare» la sfârșitul cărții, intuind oarecum că nu mai e vremea să discutăm (certându-ne, eventual) conținutul cutărei sau cutărei istorii, ci e momentul analizei discursului, al analizei tipului de retorică ales: «Menționez că această carte nu e o istorie literară în accepția obișnuită a termenului și nu și-a propus să înregistreze metodic producția literară din perioada 1948-1989. [...] Nu mi-am putut reprimă stilul participativ pe care îl ia uneori comentariul și mărturisesc că aș fi dorit că această carte să fi fost scrisă numai din documente și din amintirile altora». Această precizare confirmă sentimentul că titlul și stilul comentariilor (clasic, tradițional) disimulează o încercare de... critică memorialistică. De peste un deceniu trăim sub semnul memorialisticii. Ar fi însă nevoie să se țină seama de neajunsurile tipului de retorică asociat ei. A existat, și există încă, o frenezie a lui «cutare spune în jurnal». Or, jurnalul, memoriile sunt texte mult mai complexe decât par la prima vedere, care ascultă de reguli proprii, care nu pot fi invocate fără precauții. Avalanșa lor de după '90 a surprins un public complet nepregătit, format cu o ficțiune și cu o literatură dominate de conservatorism (de un pact ficțiune-realitate perimat). Mișcările subversive care ar fi putut schimba ceva au rămas *underground*, undeva în zona tirajelor mici sau în sertarele editurilor. Citatul «din memorie» sau «din memorialistică» a corupt grav acuratețea dezbaterilor nouăzeciste – inclusiv revizuirile au fost deturnate, din cauza tratamentului necorespunzător oferit textelor memorialistice. Apariția istoriei lui Eugen Negrici este, din acest punct de vedere, un eveniment. Pentru că asistăm la «coruperea» uneia dintre cele mai conservatoare forme de critică de către genul memorialistic. Asumarea subiectivității de tip «amintiri» într-un gen care s-a menținut atâta timp într-o formă tradițională (în mod artificial, desigur) reprezintă un semn important. Memorialistica a avut dublă bătaie în textele intelectualilor români, a acționat ca un *pharmakon*. Pe de o parte, confuzia memorialistică/ document a iscat polemici lungi, fără cap, fără coadă. Ambiguitatea lui «îmi amintesc», tratată rudimentar,

a distrus acuratețea dezbaterilor și a compromis rezultatele lor. De cealaltă parte, această retorica este cea care a adus binecuvântata schimbare, într-un peisaj intelectual dezolant: a fost un început de educație în sensul comunicării. Eroziunea memorialistică a ajuns, iată, la ultimele redute: istoria literară. Aproape fiecare critic român pregătește o *istorie*... Încă există reminiscențe ale modei istoriei literare – calificativul de «critic adevărat» e foarte greu de obținut fără să-ți fi dat măsura într-un tom de acest gen. O astfel de lucrare reprezenta (și încă mai reprezintă, pentru mulți) asaltul suprem al criticului asupra canonului. Este o manieră de impunere în forță, printr-o suită covârșitoare de opinii și de... pagini. Mai este atacul în forță valabil în acest moment? Eugen Negrici dă un răspuns negativ, indirect, depărtându-se de tonul tradițional al istoriei. În *Literatura română sub comunism*, narativitatea este cea care surprinde, în primul rând. Avem de a face cu o istorie «repovestită» și adăugită ici-colo. Surprizele sunt puține. Valențele teoretizante cu care acest critic ne obișnuise în lucrările de odinioară (câteva sunt cărți de referință) se sting în fața impulsivității narative. Criticul își repovestește «pe înțelesul tuturor» teoriile începutului «religios» al comunismului în România, teoria «expresivității involuntare» etc. Istoria este simplificată și redusă la câteva leit-motive, vechile concepte cu care criticul și teoreticianul Eugen Negrici lucra odinioară. Avem în față povestea unui organism. Literatura română pare eroina-plantă dintr-o legendă populară. După o perioadă de ariditate extremă, literatura (proza, în cazul nostru) încearcă să-și revină, mai întâi în forme rudimentare, apoi în forme ceva mai complexe (anii '70), pentru a se ajunge la forme hibride în anii '80. Am numit acest text o mostră de critică memorialistică pentru că multe din tentațiile lui «mi-aduc aminte» se regăsesc aici, deși aproape niciodată direct. Criticul nu încearcă (sau nu îndrăznește) să-și asume în asemenea măsură riscul de a confunda istoria literaturii cu istoria personală. Ba chiar, după cum se vede în citatul din «precizare», există un regret că cele două riscă să se confunde. Însă tema «vremurilor nefavorabile» constituie tot un clișeu al literaturii memorialistice. Apare chiar și o variantă de *paradis pierdut* (sfârșitul anilor '60). Discursul critic este invadat de multe reflexe subiective din gama jurnal-amintiri: simplificarea contextului istoric până la schematizare, un fir narativ evident (drumul literaturii-plantă prin hățișul istoric), formulări intempestive ale unor situații politice, comentarii relaxate ale operelor însoțite de rezumate generoase etc. Negrici «pierde pariul», lăsând în spate un limbaj critic bine format, care necesita doar revizuri bibliografice, și apelând la un alt limbaj, mult mai precar, al tranziției. Autorul se lasă purtat de comoditatea unui discurs pe care și l-au asumat mulți intelectuali români, după 1990. Comoditatea confesiunii nu poate însă suplini fermitatea unui limbaj care dorește să impună opinii. În ultimii 13 ani, mulți intelectuali nu au mai conceput, nu au mai construit, ci s-au confesat unii altora, s-au învinuit în numele unor amintiri sau confesiuni, s-au înfrățit, s-au educat, chiar, în acest spirit. S-au revizuit stilistic, nu bibliografic. S-au scufundat în meandrele retoricii afective. Cine va încerca să transforme o istorie literară

apărută după 2000 în pretext pentru noi polemici (are/ n-are dreptate în legătură cu un autor sau altul) va greși – pentru că discursul istoriei literare clasice este complet erodat. A rămas doar scheletul: narațiunea de tip afectiv, cursivitatea nefirească a unei povești inutile. Negrici nu poate impune schimbări. Involuntar sau nu, Negrici a înfățișat în plinătatea ei neputința «istoriei literare», incapacitatea genului de a mai convinge, nefirescul existenței lui altfel decât în forme didactice sau populiste. Deja se aud discuții că autorul îl repropune, cu «mare curaj», pe Eugen Barbu, că bine le face optzeciștilor, că îl ironizează pe cutare sau cutare... Aceleași vechi reacții, izvorâte dintr-un vechi și, speram, cât mai curând apus limbaj al șezătorilor literare. Negrici ar fi propus un «canon» printr-o istorie literară dacă ar fi publicat-o într-o altă epocă. Așa, nu face decât să propună un limbaj, un discurs. Opiniile asupra unui autor, ironiile legate de altul spun, totuși, foarte puțin, înșirate ca mărgelile pe ață. Impresia de sinteză lipsește – avem, mai degrabă, de a face cu «viziuni», cu metafore ale istoriei. Istoria literară a fost prea mult timp investită cu puteri dictatoriale. Parafrazându-l pe Mihail Sebastian, una e să te vezi demolat într-o cronică, alta e să te vezi «ras» într-o istorie (cea a lui G. Călinescu, în cazul sau). Trebuie depășită etapa dezbaterii unor lucrări critice cu concepte precum «ăla e mai bun decât celălalt», «ba nu, e invers». Criticul își asumă o opinie – important este cum și prin ce modalități reușește să o exprime. Altfel spus, își asumă un discurs, mai mult decât o serie de opinii. Paradoxal, părerile sunt printre ultimele ca importanță, în analizarea unui text critic. La Eugen Negrici, are mult mai multă greutate opțiunea sa pentru o astfel de formă tradițională a criticii și se impune atenției forma inconsistentă de «istorie» pe care a reușit s-o redea. O mică dramă a retoricii postdecembriste este dublată de o dramă personală: opțiunea unui critic pentru judecata literară din goana amintirilor”. □ În *Între virtual și real*, Adrian Marino recenzează romanul Florinei Ilis *Chemarea lui Matei* (Editura Echinox, 2002): „Este greu de prevăzut reacția cronicii literare curente față de ultimul roman al clujenei Florina Ilis, *Chemarea lui Matei*. Preocupată cum este doar de «autonomia esteticului» – deși literatura nu este numai un fenomen estetic – această poziție critică unilaterală riscă să rateze aspecte esențiale ale romanului supus discuției. Cel puțin două dintre ele merită o deosebită atenție. Mai întâi, stilul și construcția sa «avangardistă» (ceea ce l-ar încadra totuși în categoria, largă, a «esteticului»). În primul rând, includerea de texte într-o limbă străină, în speță engleza. O inovație. O engleză strict colocvială desigur, dar fluentă și corectă. Apoi un limbaj, uneori sofisticat, plin de expresii tehnice noi, din sfera informaticii și a «navigației» pe Internet. În speță, construcția întreruptă, în zig-zag, cu multe momente de *suspense* și cu final deschis, dar mereu sigură pe sine. Suntem departe, foarte departe, de tradiția romanului ardelenesc Slavici-Rebreanu. Am intrat, în mod evident, într-o nouă fază a literaturii române. Că Florina Ilis joacă un anume rol de pionier este sigur. Rol nu lipsit de primejdii, după cum vom vedea. Dar curajos și cu bune rezultate. Ne întrebăm, totuși, dacă este vorba doar de un nou program romanesc,

teoretizat și asumat. Sau, pur și simplu, de o criză naturală de creștere. O altă generație și formație literară, o altă cultură și, mai ales, alte instrumente de lucru. Dintre care iese în evidență un obiect magic, necunoscut generației anterioare: calculatorul. El este, de fapt, «eroul» principal al romanului. Nu cunoaștem bine latura actuală. Dar n-am auzit încă (s-ar putea să ne înșelăm) de un caz asemănător. Internetul devine, imprevizibil, «erou» de roman, imposibil de rezumat. Iată un motiv foarte serios ca romanul *Chemarea lui Matei* să atragă, în primul rând, cititori tineri, ceea ce s-ar putea numi «generația calculatorului» și a «Internetului». Cine petrece ore în șir (caz frecvent), în fața micului ecran, apăsând pe tastatură, deschizând o *window* sau alta, cu mâna mereu pe *mouse*, se contaminează involuntar de întreaga lume virtuală care i se deschide în față. Calculatorul așteaptă, s-ar zice, doar comenzile (p. 71). Rezultatul? O desprindere de realitatea imediată, o integrare – firească și totuși artificială – într-o suprarealitate urmată de o revenire la normal, perceput ca un vital «flux de energie» (p. 68). Notății fine, pătrunzătoare, ale unei vieți paralele, duble, suprapuse, într-un «labirint fără ieșire care este lumea virtuală» (p. 28). A trece cu dezinvoltură de la erotică la vizite în muzee celebre, a accepta realitatea și, în același timp, a o uita imediat, nu este la îndemâna oricărui romancier, fie el și «postmodern». Florina Ilis reușește cu virtuozitate, pe fragmente, adevărate *morceaux de bravure*. Dialoguri reale și imaginare, scene trăite sau doar posibile se succed evocate cu o mână sigură. De unde o permanentă stare de interferență și confuzie și, deci, de relativizare, căci «adevărul nu există de fapt în calculator» (p. 36). O «lume suspendată», care poate încânta pe unii și dezamăgi pe alții. Interesant, și uneori chiar pasionat ca joc intelectual, de virtuozitate, o întrebare totuși se pune: se poate trăi numai virtual? Fără nici o certitudine? Nu este pentru prima dată când sufletul uman face astfel de experiențe. Reveria romantică, la timpul său – am îndrăzni să afirmăm – explora nu mai puțin virtualități imaginare. Multe scene, referințe, aluzii religioase (însuși titlul romanului trimite la o scena biblică, imortalizată de o pictură celebră de Caravaggio) sunt, totuși, efectiv, «religioase»? (Autoarea are noțiunea numinosului a lui Rudolf Otto.) Sau doar proiecții ale unor aspirații «mistice», ambigui, pline de *suspense*? Întreg romanul stă de altfel pe această profundă ambiguitate și *suspense*, care, se pare, este pasiunea – am spune chiar – vocația Florinei Ilis. Și în romanul de debut, *Coborârea de pe cruce*, tehnica *suspense*-ului juca un rol esențial. Este mult adevăr uman într-o observație ca aceasta: se stabilește «o adevărată rețea de comunicații mistice, accesul e permis tuturor, revelația e la îndemână oricui, Internetul funcționând pe același principiu al creștinismului timpuriu, orice se poate mântui, nu trebuie decât să urmezi calea, de aceea prinde la masa mare de oameni» (p. 56). Dar intervine și reversul medaliei: despre un erou ni se pune că «e de fapt sub influența nefastă a acestei false credințe pe care o propovăduiește Internetul». Ceea ce, iarăși, este și nu este foarte sigur, deoarece «orice credință concepe mai devreme sau mai târziu tehnici de manipulare, fie că este vorba de creștinism, fie că este vorba de Internet» (p. 104).

Luciditate evidentă, dublată poate și de un anume scepticism. Astfel de replici au loc între personaje reale. Adevărata originalitate a romanului sunt însă dialogurile dintre erou (Matei) și «iubită» sa virtuală (Angel), care-i răspunde enigmatic. Sunt scene de mare virtuozitate de o robustă vocație romanească. Chiar prima scenă a romanului, foarte reușită, a căsătoriei virtuale, trădează o infrastructură epică de tip «clasic». Sunt mai multe episoade (scena din compartimentul de tren, de la comisariatul de poliție etc.), care ilustrează un talent autentic, de prim ordin, de romancier. Nativ? Educat? Căci romanul este prea bine «construit» și «lucrat». Oricum ar fi, maturitatea literară a Florinei Ilis este surprinzătoare și demnă și în viitor de toată atenția. Lucidă, cu mare spirit de observație, pătrunzătoare, diplomată, calculată, discretă, enigmatică sub unele aspecte, ea rămâne pentru noi o promisiune și (poate) un semn de întrebare. Dar în sensul bun al cuvântului”. □ În *Negare, trivializare și comparație*, Gabriel Andreescu scrie despre volumul lui Michael Shafir *Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est* (Editura Polirom, 2002): „Cred, pur și simplu, că Shafir se simte obligat să apere teza unicității Holocaustului întrucât aceasta reprezintă un tabu al comunității evreiești. El invocă fără convingere diferența escatologică dintre cele două ideologii, ori durata supraviețuirii celor două sisteme. Dar insistă și revine asupra faptului că «teoretic cel puțin, victima potențială a comunismului putea să evite soarta tragică care-i era destinată, acceptând sau mimând socializarea, în timp ce pentru victimele nazismului, și mai ales pentru evrei, o asemenea opțiune nu a existat» (p. 117). «Singularitatea Holocaustului», scrie Shafir peste câteva pagini, rămâne în picioare întrucât «spre deosebire de comunism, sub nazism victima-țintă nu avea nici o perspectiva de scăpare» (p. 130). Drept să spun, argumentarea unicității sau singularității Holocaustului, atâta timp cât se recunoaște caracterul sinonim genocidar al crimelor naziste și comuniste și firescul unei comparații între ele, atâta timp cât se acceptă particularitatea inerentă a fiecăruia, căci, cum excelent remarcă Shafir, «este lipsit de sens să compari ceea ce este identic» (p. 127), mi se pare sofistică. «Unic» nu înseamnă nici doar «unul», nici doar «diferit», nici «specific», ci «mai presus decât orice altceva». Mă miră și cât de împărtășită este această atitudine, cât de extinsă, întrucât mi se pare oarecum vulgară. Criteriul ultim, al șanseii supraviețuirii victimei potențiale, nu are relevanță. Din punct de vedere statistic – și ce altă măsură ai în cazul unor crime în masă? – victima reală a comunismului a avut tot atât de puține șanse să se salveze cât a avut și victima reală a nazismului. Majoritatea strivitoare a celor circa 100 de milioane de victime ale comunismului nu au fost în situația să aleagă – căci majoritatea aceasta s-ar fi salvat mimând socializarea. Mai mult: cu ce este o crimă mai mică sau o ideologie mai puțin criminală pentru că victima a avut o «opțiune» – aceea de a trăi o viață care nu merita trăită? În forma de mai sus, argumentul «opțiunii» intră în contrast cu concepția noastră despre autonomia ființei umane. Shafir își asumă în *Introducerea* volumului său trecerea la

«iudaism». (Deși agnostic.) Chiar de nu s-ar fi întâmplat așa ceva, Shafir tot ar fi putut fi inclus în rândul evreilor militanți. Pentru cercetătorul din științele sociale, militantismul este echivalentul experimentelor din domeniul științelor naturii. «Lipirea» de evenimente și susținerea lor te obligă la descrierea din ce în ce mai fină și mai completă a «obiectului»; la sofisticarea mijloacelor de cunoaștere. O astfel de identitate obligă însă la un exercițiu dificil, capabil să facă echilibrul între angajamentul particularizat, rigoarea metodologică și universalitatea deontologică. Altfel, ești un partizan, un creator de «științe etnice» în sensul lui Ilie Bădescu. Există un partizanat al militantismului evreiesc și, ca prim exemplu, aș nota căutarea circumstanțelor atenuante pentru personalitățile comunității, contrastantă cu radicalitatea judecății față de ne-evrei. Iată două exemple în care se oferă circumstanțe atenuante. Liviu Rotman considera, în prefața scrisă pentru un volum de documente privind evreii (în apariție la CRDE Cluj) «exagerate și răuvoitoare unele comentarii prezentate la Europa Liberă, ce îl apreciau [pe Moses Rosen] ca pe un simplu agent al puterii (vezi doc. 219)». Care sunt contra-argumentele lui Rotman? Rabinul ar fi făcut «totul pentru a menține viața evreiască în România [...] în paralel cu sprijinirea regimului comunist și cu introducerea unui stil dictatorial în forurile comunitare evreiești». Or, ce deosebește un astfel de argument de un altul, care ar invoca în apărarea mareșalului Antonescu voința sa de a-i salva pe români de pericolul sovietic și dorința de a vedea propășirea lor? Eu nu spun nicicum, printr-o astfel de întrebare, că Moses este un Antonescu. Analogia ridică doar problema culorii argumentelor și responsabilității. Dacă ne legitimăm prin egoismul etnic, atunci vom intra firesc, fără nici o posibilitate de salvare, într-un conflict de egoisme etnice. Al doilea exemplu ar fi chiar vizita lui Elie Wiesel la Sighet. Michael Shafir încearcă să-i găsească premiantului Nobel scuza de a fi fost «păcălit de organizatori». O face, cred, întrucât, pentru comunitatea evreilor, o importantă personalitate precum Wiesel «trebuie» susținută public. Întrebarea ar fi în ce măsură acesta este un criteriu corect pentru construirea unei filozofii politice; dacă este firesc ca menajarea simbolurilor să se facă dintr-o parte, nu și din cealaltă. Shafir spune la un moment dat că «dreptul la memorie al istoricului Goma», care reprezintă, pentru mulți români, un Soljenițin al României, ar fi «mai puțin respectabil». Are toată legitimitatea să o facă când Goma califică pogromurile antievreiești ca forme de autoapărare ale românilor. L-am acuzat pe Goma, când și-a lansat diatribele antiamericane, deși țin la simbolul reprezentat de el. Dacă acceptăm, ca regulă a jocului, că oricine, oricare ar fi fost trecutul său până la un moment dat, trebuie să suporte judecata atitudinilor și a concepțiilor sale, atunci regula trebuie aplicată și lui Elie Wiesel. Între timp, a apărut un citat privind laudarea de către Wiesel, nu numai a lui Ion Iliescu, ci și a lui Ceaușescu în 1986 (în «România literară»). De ce militanții evrei ar avea legitimitate să se afle în campanie împotriva lui Cioran, pentru declarații făcute de acesta înainte de declanșarea Noptii de Cristal și a Soluției finale, iar criticii lui Wiesel, în principiu, nu? Wiesel îl lauda pe

Ceaușescu, după ce acesta făcuse din orfeline lagăre de exterminare și avea pe conștiință cel puțin 7 000 de femei cărora li se refuzase asistență medicală. Exces mi se pare și reproșul făcut cardinalului Józef Glemp și Bisericii Poloneze, întrucât Biserica «nu a fost dispusă să admită mai mult decât participarea *unor* polonezi la pogromul de la Jedwabne» (p. 69 – subl. lui Shafir). Cardinalul susținuse că «nu poți califica, în numele justiției, nici o națiune drept una de ucigași. Derapajul provocat la Jedwabne și vecinătăți nu poate fi extins la scara întregii națiuni poloneze» (p. 69). Susținerile de mai sus sunt principii de bază ale politicii corecte în chestiunile de identitate și culpabilitate. Ele se aplică în cazul oricui, și polonezilor, și evreilor. În definitiv, tot Shafir îl invocă pe Glemp atunci când acesta observă și că «acțiuni ale comuniștilor-persoane de credință iudaică care au produs nedreptăți după război nu au fost inspirate nici de originea lor etnică, nici de religia lor» (p. 70). Ar trebui cumva înțeles că polonezii, românii ori ungurii au făcut crime în virtutea identității lor? A credinței creștine? Acest lucru ar fi valabil dacă națiunile ar fi înzestrate cu o imanență asumată și pusă în aplicare de criminali. Sau dacă esența creștinismului ar fi răzbunarea deicidului. Or, nu cred că raționalistul Shafir recunoaște vreuna din aceste presupoziii – și de fapt, chiar remarcă, la p. 125, că «nu aceasta este problema». În sfârșit, extrem de dăunătoare mi se par cazurile de învinovățire a «comparațiștilor onești» de antisemitism. În interviul său spectaculos acordat Adrianei Babeți, Ioan Holender răspunde: «Nu vreau să fac nici o paralelă între anii nazismului și cei ai comunismului. Mi se pare suspectă orice persoană care face o paralelă în acest sens» («Patria mea e Timișoara», interviu realizat de Adriana Babeți, «Orizont», 16 decembrie 2002). Și iată și explicația diferenței: «Eu m-am format în acei ani și, dacă îmi permiteți, a ieșit ceva bun din Holender ăsta». Autorul sentinței ar fi putut să realizeze că alte milioane de *holenderi* nu au ajuns nimic întrucât nu au avut șansa lui și au intrat, pur și simplu, în pământ sau pe coșurile de la morgă. Notează el: «Era o parte a populației vieneze, care i-a pus, apoi, pe evrei să spele caldarâmul cu periutele de dinți, deși nimeni nu le-a cerut. Așa ceva nu s-a întâmplat niciunde». Și directorul Operei din capitala austriacă continuă: «Dar ura aceasta e ceva specific austriac sau, mai exact, vienez. Așa ceva nu s-ar fi putut întâmpla la Innsbruck, de pildă». Unde este limbajul *politically correct* al fascinantului povestitor? Formulele de tipul «ura aceasta este ceva specific austriac» și «românii sunt cel mai antisemit popor» aparțin aceleiași categorii cu sentințele: «evreii au adus comunismul» sau «evreii sunt anticreștini». Declarația lui Holender poate fi întâmpinată cu același comentariu al lui Ilya Prizel pe care Shafir l-a reprodus pentru a respinge identificarea evreilor cu comuniștii: «A stabili o legătură între iudaism și actele comise de către indivizii de origine evreiască care au îmbrățișat comunismul nu este cu nimic mai valid decât a lega polonitatea de bestialitatea brutală a lui Feliks Dzerjinski, fondatorul Cekei, ori de Andrei Vișinski, marele inchiizitor al lui Stalin» (p. 124). Același comentariu, dar cu exemplele în oglindă. Leon Volovici, mai tranșant, i-a calificat fără menajamente pe cei care fac o

paralelă între Holocaust și Gulag drept «antisemiți»; fără referiri la distorsionări și intenții sau la alte nuanțe posibil relevante. Logic, autorul unei astfel de poziții, dacă este în plus și un susținător activ al Ordonanței 31/ 2001, care condamnă antisemitismul și negaționismul cu prevederi împingând excesele până la aberații, i-ar trimite pe cei care au făcut comparația în spatele gratiilor. Logica sentințelor probează că, dacă o astfel de persoană ajunge judecător, ea ne-ar da fără clipire, nouă, «vinovaților», măcar acel minim de 3 ani închisoare stipulat de Ordonanța cu pricina. Or, ce dialog încapă într-o asemenea situație? Ce empatie, ce analiză se poate duce când preopinientul așteaptă cu cătușele în mână? Cum să-i ceri lui Dorin Tudoran să respecte parteneriatul intelectual al căutării unei «memorii democratice», când, ajuns la Chișinău, după polemica de acasă, găsește anunțul chemării din post, datorită reclamațiilor de antisemitism? Astfel de atitudini creează, în mod real, concret, antipatia față de militantismul evreu. Am văzut-o crescând la oameni care nu concep în mintea lor ca Holocaustul și suferința evreilor, ca și extraordinara lor prezență în cultura lumii, să fie puse în discuție. Însă frustrarea în fața inegalității de tratament și a nedreptății, jignirea pe care o resimte cineva la acuza gratuită de «antisemit», sugestia amenințării constituie un teren foarte propice pentru degradarea relațiilor dintre evrei și cei care le susțin cauza și alți militanți, ai altor cauze (uneori înrudite). Victimele comunismului au trăit (și) ca să povestească, să dezbată, să înțeleagă, să supună analizei istoria «lor». A le nega libertatea de a-și defini dramele, după decenii de totalitarism, este o impietate. Să ne închipuim că după război evreii ar fi fost întimpinați de o campanie menită să le limiteze propria interpretare a ceea ce se întâmplase. Nu știu dacă cineva o fi gândit o astfel de posibilitate, dar ea mi se pare o sugestie pentru sentimentul de umilire pe care-l resimt unii dintre anticomuniști când li se spune cu ce și cât au dreptul să compare Gulagul. Iată de ce cartea lui Shafir trebuie considerată în toată importanța ei, șansă de a relansa discuția Gulag vs. Holocaust într-un mod inteligent și responsabil, capabil să învingă absurdul și daunele a ceea ce s-a întâmplat până acum. Întrebarea de bază a lui Shafir are un răspuns simplu: să recunoaștem crimele comunismului, ca și pe cele ale nazismului (în particular, împotriva evreilor) în natura lor oribilă, de crime cu caracter genocidar, împotriva păcii și umanității. Contestarea eforturilor de punere în lumină a crimelor de un tip sau altul constituie un act de incalificabilă indecență. Aceasta se aplică negării oricăror crime genocidare, incluzând cele împotriva micilor grupuri indigene care au dispărut definitiv; pentru care «soluția» a fost într-adevăr finală. Varietatea negaționismelor integrale, deflectoare, a comparațiilor cu rol trivializator din cartea lui Shafir arată importanța analizei nuanțate, rațională, a fenomenului genocidar și a felului în care acesta trebuie tratat. Dar oricâtă știință am avea, ea rămâne neputincioasă în fața «defectului de umanism» care face pe unii dintre noi să separăm victimele în funcție de ideologie și culoare”.

• [„Revista 22”, nr. 676] Marta Petreu publică prima parte din studiul *Generația '27 între Holocaust și Gulag*: „Generația '27 (sau generația tânără,

generația anilor '30, generația trăiristă, experiențialistă, ortodoxistă), botezată așa pe bună dreptate de către Dan C. Mihăilescu, după anul lansării primului ei program, *Itinerariu spiritual* de Mircea Eliade, a fost în primul rând un fenomen bucureștean, cu centrul în Universitate, în Facultatea de Filosofie și Litere. Nucleul dur al generației e format din cursanții lui Nae Ionescu și din colaboratorii lui la «Cuvântul». La început, între membrii generației au existat relații puternic personalizate, ceea ce o și fac să semene, în prima ei fază, cu Junimea, cu Cercul literar de la Sibiu ori cu Echinoxul. Pe măsură ce generația se afirmă tot mai zgomotos în viața culturală românească, ea își înglobează tineri din alte domenii ale culturii (scriitori, actori, regizori, pictori, balerini, jurnaliști etc.); în același timp, ea se transformă, prin contagiune, dintr-un fenomen inițial bucureștean, într-un fenomen mai larg, ce cuprinde, «pentru întâia oară în istoria culturii românești», toate centrele culturale din țară, după cum observa Mircea Vulcănescu. Prin cele două programe ale sale – *Itinerariu spiritual* din 1927 datorat lui Eliade; *Manifestul Crinului Alb*, 1928, datorat lui Sorin Pavel, Ion Nistor și Petre Marcu-Balș (Pandrea) – generația se anunță apolitică, «paricidă» (E. Ionescu), autohtonistă, anti franceză, ortodoxistă, antipașoptistă, antijunimistă. Ea mizează pe experiența proprie (de unde numele pe care i l-a dat Mihail Ilovici, de «generația experiențialistă»), pe trăire, pe aventura existențială, pe cultură/ spiritualitate. E o generație cu un start frenetic și cu un ritm frenetic; nu întâmplător, șeful ei (contestat), Mircea Eliade, le cere în 1928 tinerilor intelectuali români să trăiască și să creeze ca și cum anul în care se afla ar fi ultimul an din viața lor. Obsesia generației, în momentul startului, este să scoată cultura română din «provincialism» și s-o facă să existe la scară universală. [...] În programul generației nu a existat, în momentul startului, nici o proiecție politică. Formulările de gândire conservatoare și autohtonistă, antidemocratică și ortodoxistă, există într-adevăr în dezordinea ideatică a celor două manifeste; ele nu aveau însă finalitate politică, iar în cazul lui Eliade pot fi socotite un reflex al cursurilor naeionesciene. Aceste formulări nu duceau cu necesitate la politică, și cu atât mai mult la politica de extremă dreapta. [...] Fenomenul cel mai interesant din acest tablou de generație e faptul că mulți cochetează ori se angajează, succesiv, în ambele extreme. Iar dacă o extremă le dezamăgește așteptările, ei nu se repliază pe poziții democratice, ci cad, conform legii pendulului, în extrema cealaltă. Generația '27 pare/ este, în anii '32-'33, stăpânită de un impuls radical-revoluționar, pe care-l poate satura numai extremismul politic. Fenomenul acesta, de migrare dintr-o extremă în alta, s-a verificat și în 1944, când foarte mulți legionari, de la oameni de rând la intelectuali, au trecut rapid la comuniști. Fenomenul din 1944-1945 pare a fi unul oportunistic, deci diferit de convertirea legionară din anii 1932-1933, care a fost din convingere. Convertiri legionare din oportunism s-au întâmplat, însă, în 1940, după proclamarea statului național-legionar. Existența, în cadrul generației '27, atât a extremei drepte legionare, cât și a extremei stângi comuniste, a rămas un fenomen necomentat, întrucât ascuns, umbrit. Cauza acestei ocultări trebuie

căutată, în primul rând, în regimul comunist, care a blocat cercetarea de tip istoric și ideologic; în al doilea rând, însăși pendularea între comunism-legionarism e o problemă atât de scandalos-dubioasă, încât o discuție pe aceasta temă era imposibilă în timpul vechiului regim; în al treilea rând, valoarea orbitoare a tinerilor care au aderat la extrema dreaptă legionară i-a scos din discuție, pentru multa vreme, pe cei care au aderat la extrema stângă comunistă, și care, valoric vorbind, sunt mai șterși. Ce oferă, din punct de vedere politic, cele două extreme? Ele au nu doar evidente puncte de divergență, ci și foarte importante coincidențe doctrinare. 1. Atât comunismul, cât și legionarismul (folosesc această ordine respectând cronologia: PCR a fost înființat în 1921, Legiunea în 1927) au în comun mesianismul revoluționar. În România interbelică, ideea unei revoluții, care să radă de pe fața pământului ordinea existentă și să instaureze o ordine nouă și o «lume nouă» (Eliade, M.R. Paraschivescu), fericitoare, a fost maniacal invocată. Sursa ideii revoluționare este Europa, în care bătea un vânt revoluționar. Cel mai probabil, sindromul revoluționar se datorează faptului că simpla existență a Uniunii Sovietice a destabilizat sistemul de valori și de repere al Europei. Dacă luăm în calcul și valul revoluționar ce a urmat primului război mondial (Germania, Ungaria etc.), dacă luăm în calcul fascismul lui Mussolini și, din 1933, hitlerismul, putem înțelege de unde se alimenta pornirea revoluționară din România. [...] în 1932-1933 generația '27 începe să se politizeze, unii membri (mulți) devin legionari, alții (puțini) comuniști, alții rămân pe poziții apolitice, cu deschidere, la nevoie, spre democrație. Problema care se pune este de ce au optat atât de mulți pentru extrema dreaptă, și nu pentru centrul democrat sau pentru extrema stângă comunistă? Cei care au ocolit poziția politica democratică, de centru, au făcut-o tocmai pentru că, stăpâniți de ideea revoluției, doreau să înlocuiască ordinea existentă cu alta, nouă. Iar la întrebarea de ce nu au optat pentru comunism, primul răspuns este că Partidul Comunist, susținând dreptul la autodeterminare până la despărțirea unor provincii din statul român, nu era deloc atrăgător pentru acești tineri autori care intenționau să legitimizeze România prin creația unor valori culturale universale. Altfel spus, faptul că Partidul Comunist din România preconiza spargerea statului național abia format a fost, pentru cei mai mulți tineri intelectuali, un motiv suficient să se îndrepte în altă direcție. (Nu a fost un motiv suficient pentru M.R. Paraschivescu, de pildă, care considera că România ar trebui federalizată.) Apoi, o cauză imediată, numită ca atare de Cioran și de Eugen Ionescu, a fost influența insidioasă și personală a lui Nae Ionescu, care, în toamna 1933, în urma expulzării din Camerilă ori a rupturii cu regele, se apropie de Legiune și devine ideologul ei din umbră. Alte cauze trebuie căutate, de la caz la caz, în fundamentele metafizice ale fiecărui autor și în modul cum fiecare își regăsea ideile ori interesele în foarte proteica Mișcare Legionară. Nu trebuie uitat nici faptul că presiunea politică din mediul românesc era tot mai mare, faptul că Mișcarea Legionară era în ascensiune, iar extrema dreaptă europeană câștiga tot mai mult teren”.

19 februarie

• [„Luceafărul”, nr. 6] Cronica lui Bogdan-Alexandru Stănescu privește *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu (*Între Scylla și Carybda*). □ Luca Pițu este interviuat de Cassian Maria Spiridon: „În noul meu capodop, procedez la o discretă comparație între corectitudinea politică și principialitatea staliniană plecând de la un recent roman chinez. În ambele cazuri ai de-a face cu un set de interdicții vagi, laxe, invizibile uneori, pe fricoși sperându-i, lăsându-i de gheață și cu buzunarele goale pe indiferenți, înfierbântându-i pe curajoșii dornici de transgresiuni. Acolo, studenții incorecți, de extremă dreapta, nu scriu pe ziduri universitare *Jos Iliesconstantinescu!*, ci *Je suis blanc et fier de l’Être!* Să nu neglijăm, de asemeni, că și Eliade și Marshall McLuhan, nu numai Margaret Mead, Ruth Benedict & Cora Dubois, au oarece responsabilitate în succesul orientării culturaliste, indirectă măcar. Omul din Chicago, cu viziunea lui planetară și cu reabilitarea ontologiilor arhaice, și-ar fi propus o machiavelică revanșă asupra secolelor de mare istorie occidentală ce i-au exclus pe strămoșii noștri. Noroc de trecutul său legionar, zic unii, că l-ar situa din nou într-un loc utopic, nici singularist, nici universalist. Să ne amintim, cu această ocazie, și de Marino și de gașca sa comparatistă ce milita, înainte de 1989, împotriva supremației euro-atlantice din cultură și civilizație, încurajați, pare-se, direct din Kremlin, dimpreună cu luptacii pentru pace, și nu neapărat de Etienne” („*Mai bine să treci drept fraier și nebun decât venal, adicătelea cu vile și funcții cumpărabile*” (I)).

• [„România literară”, nr. 7] Nicolae Manolescu scrie despre „*Agendele*” lui Lovinescu. □ Sub titlul *O capodoperă de tinerețe*, Matei Călinescu scrie despre romanul lui Alexandru George *Oameni și umbre*. □ George Arion semnează un interviu cu Romul Munteanu: „Trăiesc un moment dramatic. Sunt orb de trei ani și mă obișnuiesc greu cu noua mea viață. Parcă sunt într-un fel de peșteră platoniciană, în care nu mai văd capătul tunelului. Nu mai pot scrie și nici citi. [...] Soția mea, Lucia și o prietenă, Cristina [...] îmi citesc sau scriu ceea ce le dictez - jumătate din volumul meu de memorii a fost realizat prin dictare. În același mod am scris și articole pentru ziarul Cronica română sau Luceafărul. Seara mi-o rezerv pentru lecturi. [...] Ritmul lecturilor mele este însă cu mult mai lent. M-am resemnat, nu mă jelesc și, în măsura posibilităților mai scriu – adică dictez – despre cărți românești contemporane și străine, despre opere de critică literară sau, din când în când, îmi exprim unele idei de ordin teoretic în privința fenomenelor literare românești și străine. [...] Au sporit obsesiile legate de anii copilăriei, de anii tinereții; m-au năpădit amintirile legate de viața de sat, de casa părintească. În vremea nopților care devin tot mai lungi mă-ntorc în sat, colind pe dealurile din jur, urc la pădure, văd drumurile în pantă pe care suiam altădată să pasc vitele citind, împreună cu alți copii. A sporit reveria și a scăzut simțul realității, dar reveria mi se pare benefică; ea m-a fortificat și a diminuat stilul poate excesiv de livresc și uscat ce se poate observa în lucrările mele mai vechi. [...] Mă scol pe la opt, la nouă mănânc ceva – puțin, desigur, sunt și diabetic și țin

regim. M-așez apoi la masa de lucru unde m-ai găsit și meditez la diferite teme și subiecte – aceasta este singura posibilitate de a-mi antrena mintea. Ore întregi ascult muzică, fie clasică, fie relativ modernă. Ziua trece greu. După-amiază vine Cristina și îi mai dictez la memoriile la care scriu în continuare, sau unele articole. Așa cum ți-am mai spus, seara, soția mea îmi citește diferite cărți. În felul acesta, ziua pare extrem de lungă, dar m-am obișnuit. Mintea și-a găsit o altă formă de «derulare» în acest spațiu relativ întunecat, astfel încât pot să mă mișc rapid pe apele Steiului din lunca de la Călan și mă văd pe valea din apropierea casei părintești de unde se zăresc dealurile pe care, de Paști, coborau pentru prima oară în an vitele, pentru ca apoi să urce din nou, și cealaltă pantă care duce spre pădure, unde mergeam și eu odinioară cu alții de seama mea și păzeam vacile în vreme ce învățam pentru examene, chiar și în studenție» (*Romul Munteanu: „Am ieșit din scenă ca un personaj mediocru”*).

21-27 februarie

● [*„Dilema”, nr. 517*] În cadrul anchetei *Diplomația culturală*, Terry Sandell, directorul organizației „Visiting Arts”, al cărei obiectiv este de a „încuraja și promova arta și cultura non-britanică în diverse zone din Regatul Unit”, precizează într-un interviu realizat de Ramona Mitrică și tradus de Andreea Began: „eu cred că există riscul de a generaliza când se vorbește despre țările postcomuniste; de fapt, din multe puncte de vedere, toate aceste țări erau foarte diferite unele de altele, deși comunismul a încercat să creeze o omogenizare și să șteargă diferențele. Dar această omogenizare a fost mai degrabă legată de sistemul comunist decât de țările încorporate de acest sistem. Când s-a produs trecerea spre ceea ce numim etapa post-comunistă, omogenizarea a început să dispară și, bineînțeles, diferențele, tradițiile etc. au început să se accentueze, atât din punct de vedere pozitiv, cât și negativ. E foarte riscant să compari o țară cu alta, spre exemplu țările din fosta Uniune Sovietică, din cauza diferențelor culturale și istorice profund marcate. [...] Cu toate acestea, există desigur anumite lucruri pe care fostele țări comuniste le au în comun chiar și, de exemplu, în domeniul culturii. Cultura avea tendința să fie definită în mod asemănător sub regimurile comuniste, iar ideea de cultură era extrem de importantă și, nu în ultimul rând, un instrument de control. Aceasta a avut un impact similar în toate țările. Definiția culturii era ceva foarte îngust și specific – «cultura» era orice făcea Ministerul Culturii, iar orice altceva ce nu intra în atribuțiile sau sub controlul acestui minister nu era «cultură». Tradiția Ministerului Culturii de a fi mai degrabă un mijloc de control decât unul de înlesnire a schimburilor culturale, un străjer la porțile culturii mai degrabă decât un deschizător de drumuri, și de a avea o viziune foarte restrânsă asupra a ceea ce înseamnă cultură, încă afectează multe dintre țările din fostul bloc comunist și într-un mod foarte asemănător în ceea ce noi avem tendința să numim «perioada post-comunistă». [...] Consider că există trei chestiuni cheie în realizarea trecerii la o nouă paradigmă în domeniul culturii. Prima este o redefinire a culturii și

adoptarea și promovarea a ceea ce se poate numi o strategie «instrumentalistă»; a doua este o schimbare în natura și rolul statului și al guvernului care, în mod simbolic, înseamnă a avea mai degrabă un Minister *pentru* Cultură decât un Minister *al* Culturii; a treia chestiune este principiul acceptării faptului că vor fi pierderi, dar aceasta ar trebui să se întâmple printr-o politică de «conservare a ceea ce e mai bun și de reinventare a restului», la oricare dintre nivelurile sectorului cultural. [...] *Care este rolul unui centru cultural [român] la Londra, un oraș cu o ofertă culturală imensă? Ce poate face, bun sau rău, un asemenea centru?* Iată o altă întrebare foarte interesantă. Consider că o mare parte din modul în care astfel de centre au funcționat în trecut nu mai este cel mai eficace mod de a aborda lucrurile în ziua de azi. Cred cu convingere că centrele cu structuri foarte solide și clădirile mari nu sunt cele mai potrivite. Ele conduc invariabil la pierderea bugetului pe cheltuieli de întreținere, rămânând astfel mai puțini bani pentru organizarea de evenimente. Este ca și cum ai avea un computer fără software. O altă problemă ar fi cu centrele culturale care au săli proprii pentru organizarea de evenimente culturale. Acestea nu sunt percepute de lumea artistică de aici ca făcând parte din circuitul cultural principal, deci nu vor fi foarte frecventate în mod obișnuit. Și atunci ce sens are să investești bani și eforturi pentru a include propria sală în circuitul general, când poți, cu mult mai puține eforturi, să pătrunzi într-o sală deja acceptată și frecventată în mod constant de lumea artistică? În loc să expui un artist plastic, de exemplu, în clădirea centrului cultural, îl prezinți într-una dintre galeriile londoneze recunoscute care are deja un public format. Există totuși argumente pentru a avea un centru cultural fizic, nu numai virtual – pe o pagină web, de exemplu. Dar acest lucru trebuie să fie ceva foarte simplu și practic: o persoană inteligentă, capabilă și bine informată care să poată fi contactată și să poată da informații despre problemele culturale ale țării în cauză. Rolul unei astfel de persoane este mai mult să stârnească interesul – și să îl susțină – pentru cultura pe care o promovează, să încurajeze organizarea de evenimente culturale românești, de exemplu, în săli cât mai variate și mai importante din metropola londoneză. Se întâmplă atât de multe în fiecare zi la Londra, încât e nevoie de o foarte bună strategie publicitară și de marketing pentru a putea fi vizibil pe piața culturală. Și aici intervine, din nou, rolul Centrului Cultural („Nu numai o Românie, ci cât mai multe”).

25 februarie

• [„Adevărul literar și artistic”, nr. 655] Daniel Cristea-Enache publică *Convorbiri cu Ileana Mălăncioiu* (fragmente din volumul în lucru *Convorbiri cu Ileana Mălăncioiu*, în curs de publicare): „Dar să ne întoarcem la decorația mea. Am aflat că aș fi primit-o din ziarul «Adevărul», acum doi ani, când a publicat *Lista lui Emil*, pe care figurau în devălmășie vreo mie de nume; academicieni și artiști, funcționari de la Președinție și din diplomație, sponsori mai mult sau mai puțin mascați, redactori de la publicațiile care l-au susținut în mod necondiționat,

o învățătoare, o bucătăreasă etc. etc. Dacă pe listă eram vreo mie de inși, decorațiile le-au primit doar câțiva, care aveau trecere înaintea fostului locatar de la Cotroceni. Cu celelalte nu știa nimeni ce s-a întâmplat. Eu am înțeles că Emil [Constantinescu] era derutat de faptul că poporul nu i-a cerut în genunchi să rămână la Palat și că n-a mai avut *timpul socialmente necesar* pentru a împărți atâtea decorații în ultima lună a mandatului său. Am înțeles și că președintele Iliescu nu era dispus să-și piardă vremea ocupându-se de *Lista lui Emil*.”

● **[„Observator cultural”, nr. 157]** Ion Bogdan Lefter semnează esele *Neomodernismul. Pe marginea unui concept cultural*: „În ultima vreme, critica românească pare cuprinsă de un tot mai mare apetit pentru evaluările așa-zicând «macroistorice» ale literaturii și culturii noastre recente sau chiar actuale. În mai multe cărți apărute la sfârșit și la început de secol, în altele anunțate de fragmente serializate, în anchete și intervenții publicistice, cu ocazia – de asemenea – a unor conferințe, simpozioane ș.a.m.d., se tot fac în ultimii ani retrospective ale deceniilor postbelice, în special ale perioadei comuniste, se discută tendințe recente sau evoluții în curs, se schițează tablouri de ansamblu. Interes mare – deci – pentru analiza fenomenelor de evoluție supraindividuală, pentru periodizarea istoriei literare, pentru «revizuirei» (termen folosit nu tocmai adecvat, părintele sau, E. Lovinescu, dându-i alt sens decât cel care s-a răspândit în revistele culturale românești ale acestor ani). Sigur că istoria literaturii cu asta se ocupă dintotdeauna: perspective «macro», periodizare și celelalte. Pentru ea, reevaluarea și reinterpretarea țin de normalitate, de continuitatea sa ca disciplină exegetică. Doar că apetitul în creștere despre care vorbesc este astăzi al criticilor mai degrabă decât al istoricilor literari, ceea ce explică predilecția pentru trecutul apropiat, adus până foarte aproape de noi, până – practic – la zi. Cu alte cuvinte, în plus față de ceea ce se întâmplă dintotdeauna în materie de examinare a «depozitului» de texte de altădată, asistăm la o intensificare și la o focalizare, cu motivații care se adaugă celor tradiționale. «Noua istorie» a literaturii care se conturează sub ochii noștri se manifesta ca o tendință nu a «vechii istorii» literare, ci a criticii ca «nouă istorie». Două sunt sursele acestei noi pasiuni a criticilor noștri. Cea dintâi e «intrinsecă», ține de evoluția internă a sistemului literar și cultural și are deja o oarecare vechime ea însăși, cam de două decenii spre un sfert de secol: e schimbarea de paradigmă de la modernism la postmodernism. Trecând prin modificări profunde de structură, literatura română s-a «reașezat» în funcție de noile sale direcții de evoluție. Au apărut noi concepte, noi valori, noi ierarhii. S-a conturat un nou «canon» în domeniu, cu contribuția și a noilor programe și manuale școlare din ultimii ani, a unor colecții editoriale etc. etc. A doua sursă, «extrinsecă», e schimbarea de regim politic din decembrie 1989. O dată comunismul dispărut, o dată libertatea totală de exprimare câștigată, s-au putut spune răspicat lucruri care înainte trebuiau învăluite în precauții «diplomatice» pentru a nu fi blocate de cenzură. Ritmurile mai alerte ale vieții culturale, dinamica pieței editoriale, avalanșa de evenimente de tot felul au contribuit la iuțirea fenomenelor de evoluție

și la dinamizarea dezbatelor pe marginea lor. După cum au stimulat și contra-reacțiile. Mă voi referi la ele în final. Principalul câștig al recentelor discuții, periodizări, reevaluări e mai buna contextualizare socio-politică și istorică a literaturii. La acest capitol, prelungirea până în 1989 a predominanței «autonomiei esteticului» în câmpul disciplinelor noastre exegetice a condus la crearea unui contratimp din ce în ce mai flagrant față de orientările poststructuraliste care se răspândiseră cu aplomb în spațiul occidental. Acolo se făceau «studii culturale», aici încă se mai practica impresionismul «lovinescian» sau «călănescian». Retardare metodologică pe care o lăsăm – încet-încet – în urmă... Despre aceste trăsături de câmp, de sistem literar am mai avut ocazii să scriu, nu mai insist acum (texte despre tranziția de la modernism la postmodernism, despre modificările canonice recente, despre conexiunea dintre canonul literar și cel socio-politic etc. etc. – în volumul meu *Postmodernism. Din dosarul unei «bătălii» culturale*, 2000, 2002). Mă opresc – în schimb – asupra unui concept pe care l-am propus cu câțva timp în urma și pe care l-am regăsit în dezbaterele actuale, din ce în ce mai frecvent: acela de *neomodernism*. L-am folosit mai întâi în cursurile mele despre «modele culturale» de la filologia bucureșteană, începând de la mijlocul deceniului trecut, l-am definit în eseu despre «Literatura anilor '60-'70: experimentul ca despărțire de neomodernism» (1997, reluat în volumele despre experimentul literar românesc postbelic pe care le-am semnat împreună cu Monica Spiridon și Gheorghe Crăciun în 1998 și 1999, precum și în *Postmodernism...*), introducându-l apoi în periodizarea pe care am propus-o pentru literatura română a ultimelor două secole în *Recapitularea modernității* (2000, capitolul «Pentru o noua secvențialitate a istoriei literaturii române»). Despre ce ar fi vorba, pe scurt? Primul pas a fost percepția «revenirii la estetic» din literatura și din întregul câmp artistic postproletcultist ca o reîntoarcere la modernismul precomunist. Mult timp, acest fenomen de *replay* cultural (cum l-am numit) a fost inaparent: critica românească din anii '60-'70 a sesizat și a exaltat în primul rând «noutatea» creației de după «realismul socialist», o «noutate» – așadar – relativă, un efect de contrast, dând puțină importanță (sau deloc!) faptului că reveneau astfel structuri de sensibilitate și de limbaj care se mai manifestaseră o dată în cultura română (și nu numai, fenomenul fiind același în toate culturile Central- și Est-europene ale perioadei). Esențială pentru înțelegerea situației a fost perspectiva postmodernității incipiente, care a introdus distanța istorică fără de care e greu, dacă nu imposibil de făcut atari constatări «macroistorice». Al doilea pas avea să decurgă din compararea efectivă a «modernității revenite», cea din anii '60-'70, cu «prima modernitate», cea întreruptă prin intervenția brutală a culturii de propagandă a regimului comunist proaspăt instalat, după 30 decembrie 1947. Comparatie elocventă: la ieșirea din proletcultism, literaturii noastre i-au lipsit rafinamentele de limbaj și ermetismele direcției Ion Barbu sau radicalismele experimentale de tip avangardist, ca să nu mai vorbim despre complexitatea universului argehezian sau despre subtilitatea codului poetic bacovian. Nici n-ar

fi fost posibil ca «paranteza» de peste un deceniu a «realismului socialist» să fie închisă ca și când n-ar fi fost: «ruginite» după anii de nefolosire, limbajele artistice autohtone au avut nevoie de o etapă de «dezmoțire», abia după aceea producându-se revenirea la forme mai sofisticate, de «modernitate târzie» (Mircea Cărtărescu a numit-o «tardomodernism» în cartea sa despre *Postmodernismul românesc*, 1999). Aceleași cu ale «ultimilor interbelici»? Nici asta n-a mai fost posibil: epoca era alta, lumea din jur se schimbase, limbajul evoluase și el, lăsându-l în urmă pe cel interbelic, învăluit între timp într-un abur de vetustețe. În plus, scriitorii anilor '70 au avut acces măcar la o parte din experiențele modernității târzii occidentale, al cărei sistem de valori l-au asimilat, cel puțin în unele cazuri. Recapitulând: cu meritele istorice ale «redescoperirii esteticului» sau cu cele ale împingerii limbajelor moderniste până la ultimele și cele mai rafinate consecințe, «valurile» de autori care au dominat scena noastră literară în deceniile 7 și 8 ale secolului XX au construit nu o prelungire pură și simplă a modernității precomuniste, ci una «nouă», care a însemnat mai întâi reacomodarea cu limbajele estetice, metaforice, simbolice, în forme ingenui, după care traseul către încifrare și către abstracționismul extrem a fost parcurs foarte rapid, ca-ntr-un *replay* accelerat, ca la derularea cu viteză excesivă a unor imagini pe un ecran. În consecință, mi s-a părut – și mi-o confirmă colegii mei care folosesc astăzi termenul – că e utilă introducerea unui concept care să indice deopotrivă apartenența literaturii anilor '60-'70 la modernitate, dar și statutul atipic față de «prima modernitate», față de desfășurarea normală a respectivului ciclu cultural, așa cum l-am putut urmări în Vestul Vechiului Continent, acolo unde n-a intervenit (eufemistic spus!) perturbația comunistă. Neomodernism, adică! El permite periodizarea coerentă a literaturii noastre din ultima sută și ceva de ani, conform secvenței următoare: modernism–proletcultism–neomodernism–postmodernism. Epocile culturale nu debutează și nu se încheie la date fixe. Începuturile romantismului apar către apusul clasicismului, interferența celor două modele determinându-i pe istoricii literari să desemneze perioada de tranziție printr-un termen special: preromantismul. Modernitatea se instalase deja în spațiul occidental, în timp ce la noi se manifesta «ultimul mare romantic», Eminescu (sau «romanticul întârziat», într-o formulare mai puțin plăcută sensibilităților noastre). În sfârșit, inspirația, talentul, geniul introduc în proces imponderabile imposibil de prevăzut, de ordonat, de formalizat. Tranzițiile interne, defazajele între culturi diferite sau atipicitatea individuală contribuie cu toatele la complicarea virtualmente infinită a istoriei culturii. Decalajele, suprapunerile, revenirile țin de însăși «natura» metabolismului ei rebel, «artist», care nu se ghidează după scheme rigide, «științifice». În cazul în discuție, putem – prin urmare – constata că neomodernismul și-a epuizat potențialul combinatoriu și că postmodernismul a intrat în scenă, dar nu putem prevedea cu exactitate când cel dintâi va abandona definitiv cursa. Până la urmă, lucrul se va întâmpla, așa cum clasicismul a ieșit de la un punct încolo din actualitate, lăsând loc liber romantismului, așa cum și acesta din urma s-a

confruntat cu modernismul până când, epuizat, l-a lăsat să domine scena culturală. În acest sens, se poate – însă – observa la noi o particularitate a ultimilor ani, și anume tendința de regroupare a reprezentanților modernității târzii, «ranforsarea» programelor lor, reideologizarea contestatară la adresa postmodernității. Sunt multipli factori care favorizează fenomenul, dincolo de contrareacția psihologică de înțeles, recurentă în epocile de tranziție, în care se declanșează în mod firesc «querelles entre les anciens et les modernes». Evoluțiile culturale de după 1990 s-au produs pe un fundal haotic, în curs de structurare ca piață liberă, atât în sens concret, instituțional (editorial ș.a.m.d.), cât și ca spațiu al valorilor simbolice. Câmpul mediatic și-a îndreptat ofertele mai ales către scriitorii și jurnaliștii cu prestigiu deja acumulat, deci mai vârstnici, deci... neomoderniști în cele mai multe cazuri, oferindu-le șansa unei noi expuneri. S-au înregistrat – în genere – mișcări contradictorii de evoluție și de recul, la fel ca în întreaga societate: în economie, în toate domeniile. «Lumea nouă» a postcomunismului a fost concurată acerb de «nostalgiile» conservatoare. La fel – «lumea nouă» a postmodernității. Țara românească evoluează, cultura evoluează, încât «ultimul sfârșit» al neomodernismului, al modernității e aproape. S-a amânat – doar – puțin...”

• [„Revista 22”, nr. 677] În *Complexe de ieri, complexe de azi*, Mircea Iorgulescu scrie despre cartea lui Mircea Martin *G. Călinescu și «complexele» literaturii române*: „Nici un fir de praf nu s-a așezat peste rândurile acestei superbe cărți care este *G. Călinescu și «complexele» literaturii române*, cu toate că două decenii despart întâia ediție și cea de acum. Două decenii și mai ales o răsturnare colosală de sistem politic, de neimaginat în 1981, la data primei apariții, iar azi foarte probabil încă nedigerată, neinteriorizată la nivelul conștiinței istorice, nici de generațiile mai vârstnice, nici de cele tinere, ceea ce îngăduie atâtea curioase și pestrițe amalgamuri intelectuale, produsele dintotdeauna ale vremurilor în criză de repere. Scrisă și tipărită într-un moment despre care acum știm că în adâncurile lui se zămislea pieirea unui imperiu printre sateliții căruia se afla și România, reeditată în circumstanțele unei accelerate realcătuiri a «mașinii lumii» după alte criterii și alte reguli decât cele care funcționaseră până în 1989-1991, cartea lui Mircea Martin pare neatinsă de radicala schimbare a contextelor. I se poate aplica, i s-a și aplicat, obișnuita constatare că își păstrează, întreagă, actualitatea, de nu cumva chiar îi va fi sporit. La fel de adevărat ar fi să se spună însă că este indiferentă la actualitate, iar unul din secretele longevității ar consta tocmai în aceasta evitare a raportării la imediat. Fiindcă un anumit refuz al actualității, ori mai degrabă refuzul unei anumite «actualități», nu lipsește. Mircea Martin și-a retipărit cartea în versiunea din 1981, nu a rescris-o, nu a reconstituit paginile scoase de cenzură (a repus la loc unele cuvinte sau frânturi de frază eliminate atunci, dar aceste recuperări sunt mărunte, neesențiale, doar dau o idee despre nemărginita frică stupidă a instituției), nu a adăugat capitolele pe care nu le-a scris atunci, cum mărturisește el însuși, «ca efect al cenzurii interioare mai mult sau mai puțin conștiente». [...] Această esențializare, stilistic tradusă prin concizie și măsură,

este și principala caracteristică a cărții lui Mircea Martin despre *G. Călinescu și «complexele» literaturii române*, foarte probabil cea mai bună operă a lui de până acum. Longevitatea prin ea i se explică în primul rând. Mascată de o fobie a superficialului și frivolității având ca rezultat o rigoare și o sobrietate expresivă ce au fost uneori confundate cu impersonalitatea, o voință încordată, poate chiar o mistică a justității imprimă scrisului său o tensiune ce-i asigură și în timp o invidiabilă rezistență. Frazele lui par dăltuite într-o materie dură, greu perisabilă, dar acestei austerități îi corespunde o anume atitudine intelectuală. Unul dintre «complexele» criticii românești de după 1960-1965 a fost (și a rămas), de pildă, cel al noilor metode. Citite în simpla lor înșiruire cronologică, lucrările multor critici ale căror începuturi au fost aproximativ simultane cu debutul lui Mircea Martin sunt marcate până la fanare de trecerea prin succesivele «metode» prefăcute în tot atâtea mode, cu idoli de-un moment și terminologie azi vetustă. Nu este și cazul lui Mircea Martin, care a preferat să asimileze selectiv, în acord cu personalitatea proprie și fără să facă vreodată uz de referințe decorative și de jargoane perisabile. De altfel, încă un semn distinctiv, toate trimiterile bibliografice din *G. Călinescu și «complexele» literaturii române* sunt făcute la edițiile princeps, și nu pentru efecte de fațadă. Serios, temeinic, mizând pe exactitate și precizie, Mircea Martin folosește cu zgârcenie persoana întâi singular, fără a fi totuși frigid aulic. Discreția afectivă e o formă de implicare precumpănitor intelectuală a cititorului în acea căutare a esențialului pe care o propune fiecare scriere a lui. *Dicțiunea ideilor*, titlul unei cărți de Mircea Martin apărute tot în 1981, are valoarea unei declarații de identitate și, deopotrivă, a unui manifest. Având ca obiect mai degrabă literatura și cultura română decât opera lui G. Călinescu, *Istoria...* acestuia fiind folosită în chip de lentilă ce concentrează și totodată mărește, cartea lui Mircea Martin se așază firesc în seria fundamentală ilustrată de *Spiritul critic în cultura românească* de G. Ibrăileanu și *Istoria civilizației române moderne* de E. Lovinescu. Această situație se vede mai bine astăzi și poate fi numită fără teama de a se atrage în mod periculos atenția vreunui for de vigilențe ideologice, deși impulsurile inchizitoriale sunt departe de a fi devenit o amintire. Mircea Martin identifică la G. Călinescu efortul de a răspunde, prin *Istoria literaturii române...* în primul rând, unui set de «complexe» literare și culturale – al izolării, al provincialismului, al întârzierii, al imitației, al neîmplinirii etc. Descrie analitic fiecare dintre aceste «complexe» în ipostaza călinesciană, însă recurge și la un dublu examen istoric – al modului cum au fost văzute de alți istorici ai culturii și literaturii române (în special N. Iorga și E. Lovinescu) și al reflecțiilor și reacțiilor înregistrate în timp. Este o subtilă construcție în trei planuri și rafinate jocuri de perspective, ce reflectă, desigur, vocația autorului de arhitect al ideilor”.

□ Marta Petreu publică partea a doua din *Generația '27 între Holocaust și Gulag*: „Eliade, Cioran și Noica au contribuit, prin scrisul lor, la autoritatea ideilor legionare, totalitare. Extrema dreaptă europeană poartă răspunderea pentru Holocaust. Legionarismul românesc, ca parte a extremei drepte românești, poartă răspunderea

pentru contribuția românească la Holocaust. Nu poartă singur răspunderea, căci extrema-dreaptă românească e mai complexă (partidul lui Cuza-Goga, vaidiștii). În plus, alianța României cu Germania a jucat, cu siguranță, un rol în tragedia evreiască din România. Cioran, Eliade, Noica etc. poartă o parte din răspunderea pentru contribuția românească la Holocaust. Dar: Eliade, Cioran și Noica au scris textele lor legionare – naționaliste și antisemite – înainte ca Holocaustul să se întâmple. Tulburător este și faptul că ei au sprijinit prin scrisul lor, Noica și prin adeviziunea lui, o mișcare/ un partid extremist ce practica asasinatul politic, dar existent în mod legal. E aproape ușor să judecăm de azi, din prezent, trecutul. Dar ceea ce pentru noi este aproape o ecuație cauză-efect (Legiunea + extrema dreaptă românească + alianță României cu Germania = contribuția românească la Holocaust), pentru ei era o ecuație de neimaginat, căci nici unul nu și-a imaginat Holocaustul. Nu numai că nu l-au decis, prin măsuri de decizie politică, dar nici măcar nu și l-au imaginat. Nici Legiunea, de fapt, nu și l-a imaginat. Antisemitismul doctrinar al Legiunii, practica antisemită interbelică a Legiunii, măsurile antisemite adoptate și aplicate de Legiune în timpul statului național-legionar sunt, toate, vinovate și criminale. Ar fi dus ele la Holocaust, la marea tragedie evreiască din timpul celui de-al doilea război mondial, dacă Germania n-ar fi declanșat exterminarea sistematică a evreilor? Sau ar fi dus numai (numai!) la multe crime și multă cruzime antisemită, dar nu la ceea ce a dus alianța României cu Germania? Nici Germania, de fapt, până în primăvara 1941, nu a plănuțit exterminarea evreilor, ci strămutarea lor, în rezervații nord-est europene și apoi în Madagascar. «O nimicire biologică [a evreilor] ar fi nedemnă de poporul german, în calitatea sa de națiune cultă», declara Heydrich în 1940 (*Apud Götz Aly, Soluția finală*). Și-atunci, care este vina celor mai străluciți reprezentanți ai intelighenției tinere legionarizate? Din tipurile de vină examinate de Jaspers în *Conștiința culpei* (1946), cred că li se potrivește «culpa morală». Au avut multă imaginație – mai ales Cioran – să gândească măsuri de creștere a nației române, dar n-au avut nici un fel de imaginație să se pună în pielea victimelor potențiale, a țapului ispășitor pe care l-au ales, fie acesta ungurii sau evreii. Un cercetător german al «soluției finale», Götz Aly, observa că ideologiile «purificatoare» și antisemite din Germania nu au contat prea mult «în procesul decizional concret» al «soluției finale» și al «Acțiunii T4» (exterminarea bolnavilor psihici incurabili); dar «Ele rămâneau importante în măsură în care această ideologie subminase îndeajuns barierele morale și juridice ale făptuitorilor și putea sluji drept o justificare pentru activitatea criminală» (Götz Aly). Cam același fel de vină au și Cioran, Eliade, Noica; naționalismul lor, încoronat cu xenofobie și antisemitism, a subminat barierele morale ale lumii românești, ale lumii politice și civile românești, făcând-o să accepte inacceptabilul: crimele rasiale (contra evreilor și țiganilor) din timpul celui de-al doilea război mondial. Miron Radu Paraschivescu, Belu Zilber, Miron Constantinescu, episodic Petru Pandrea, Alexandru Sahia, Lucrețiu Pătrășcanu etc., unii dintre ei membri ai generației '27, au pledat pentru revoluție

socialistă/ bolșevică, regim sovietic, desființarea lumii burgheze, lichidarea claselor exploatare etc. Sintetic spus, comuniștii români au proiectat un paradis românesc după modelul Uniunii Sovietice. Comuniștii din lume au proiectat un paradis al egalității și al lichidării claselor exploatare. Lichidarea dușmanului (economic și politic) de clasă a produs în lume suferință și moartea a milioane de oameni. Comuniștii din lume au creat Gulagul, deci sunt răspunzători, din punct de vedere moral, pentru el. Când comuniștii români visau o revoluție bolșevică sau socialistă în România, când salutau colectivizarea și lichidarea în Rusia a «ultimelor resturi ale claselor exploatare la sate, culacii» («Era nouă», nr. 1, febr. 1936), ei salutau, cum bine observa [Z.] Ornea, niște crime; și, în loc să condamne sistemul totalitar, ei condamnau chiar victimele (Ornea). Când comuniștii români, atâția câți erau, s-au apucat de construit socialismul în România, o parte a Gulagului deja se consumase, Panait Istrati și André Gide depuseseră mărturie contra regimului comunist etc. E adevărat, socialismul s-a instalat, în Europa răsăriteană, sub forța armatei sovietice și cu acordul, parafat, al lumii occidentale și americane. O bună parte din Europa a devenit laboratorul de experimentare a formulei, deja experimentate și deja cu victime enorme, din Uniunea Sovietică. Comuniștii din România au meritul de a fi fost antifasciști, și lipsa de merit, de fapt vinovăția, de a susține, din punct de vedere moral, un sistem politic totalitar, care făcuse deja victime în Uniunea Sovietică. Iar lichidarea «claselor exploatare» și a partidelor politice, lăsată în alb în documentele PCR interbelice, a fost o lichidare fizică, biologică. Deși regimul comunist din România nu e creația comuniștilor români, ci a Uniunii Sovietice (cu acordul lumii democratice), și ei, din perspectiva prezentului, pot fi acum socotiți vinovați. Ei nici măcar nu au scuza, fragilă, pe care o are Cioran, că nu știa, în 1936, ce-o să se întâmple cu evreii în timpul celui de-al doilea război mondial. Despre Rusia sovietică se știa, iar ei știau. Comuniștii interbelici și legionarii și-au ales crezul totalitar, dar atât de diferit ambalat, într-o lume liberă și în deplină libertate. Culpă morală a primei generații de comuniști îmi pare la fel de reală și sumbră ca aceea a legionarilor și a simpatizanților lor. Faptul că au fost sinceri în crezul lor și că au avut cele mai bune intenții pentru întreaga omenire, la fel cum legionarii au fost sinceri și cu bune intenții pentru România, faptul că au fost, și unii, și alții, sinceri și bine intenționați, pavează drumul spre Holocaust și Gulag cu bune intenții; și-atâta tot. În același timp, gândind simultan extrema dreaptă și extrema stângă din Europa, din România, din generația '27, am avut tot timpul senzația că îmi scapă ceva. Că, în afara de cauzele și conexiunile pe care le-am arătat, există o determinare supraindividuală pentru cele două fenomene, pentru cei doi gemeni contrari, o determinare producătoare de contagiune politică – ceva ca o epidemie virotică la scară continentală, ce se transmite prin aer, astfel încât simplul fapt că respiri te poate contamina, dacă organismul tău e ceva mai fragil, mai slăbit. Senzația pe care mi-au dat-o și intelectualii legionari, și cei comuniști, a fost că autoamăgirea lor, autofanatizarea lor, împreună cu bunele și cu relele

lor intenții, au produs în România, ca rezultat practic, două catastrofe succesive, două băi de sânge și de suferință omenească. Dar că, vorbind despre ei, despre legionari și comuniști, nu am voie să uit nici o clipă ipoteza greu de verificat a unei determinări supraindividuale: un fel de «spirit al secolului», ce mă duce înapoi, la vorba cronicarului: «Iară nu sântu vremile subț cârma omului, ci bietul om supt vremi». Altfel spus, un fel de aer malign al secolului XX, secol al cărui copii suntem cu toții. Și, în același timp, că nu e permis să uităm nici o clipă că ambele ideologii au produs victime, oameni în carne și oase care și-au pierdut viața în numele purificării, a purificării de rasă și a purificării de clasă”.

26 februarie

• [„**Luceafărul**”, nr. 7] Bogdan-Alexandru Stănescu scrie despre *Literatura română sub comunism*. Proza de Eugen Negrici: „Avem în față o carte care poate fi receptată drept replică la *Istoria...* lui Marian Popa, dar și încercare de sistematizare a unei epoci bolnave, de clarificare – întreprindere deloc ușoară – a unor fenomene lipsite de orice naturalețe, ci canalizate, mai întotdeauna, de factori extraliterari. E un început care cere urmări, aprofundări, multă cercetare” (*Istorisirea literaturii române sub comunism*). □ Apare partea a doua a interviului luat lui Luca Pițu de Cassian Maria Spiridon: „Nimeni nu este perfect în orizontul nostru sublunar, cu excepția, notabilă, a Redemptorului și a preasfintei sale mume. *Car, non seulement Jésus était fils de Dieu, mais sa mère aussi était de bonne famille*. Asta nu ne împinge totuși să cădem în cursele întinse de argumentații politruciali ai Securii, mai cu seamă în următorul sofism: Toți am fost vinovați, prin urmare, nimeni nu-i condamabil. Comportă grade și nuanțe culpabilitatea” („*Mai bine să treci drept fraier și nebun decât venal, adicătelea cu vile și funcții cumpărabile*” (2)).

• [„**România literară**”, nr. 8] Nicolae Manolescu semnează editorialul *De ce lipsesc istoriile literaturii din comunism*: Înainte de 1989, au lipsit aproape cu totul istoriile consacrate literaturii din perioada comunistă. Era destul de greu, în absența unei istorii generale care să nu fie viciată ideologic, să scrii istorie literară. În plus, o generație întreagă de comentatori se formase în spiritul lui G. Călinescu și era predispusă mai degrabă spre critică decât spre istorie literară. Puținele sinteze s-au intitulat (și chiar au fost) panorame de gen ale literaturii dintr-un deceniu ori altul de după război. Până și data de la care ar fi trebuit să vorbim despre «noua literatură» a rămas nesigură. Anul 1944 se impunea din rațiuni politice, deși 1948 era cu mult mai plauzibil. Din acest motiv, epoca de tranziție dintre 1944-1947, ai cărei scriitori au fost reeditați cu parcimonie și discutați așijderea, a făcut foarte târziu obiectul unor studii cât de cât temeinice. După 1989, lucrurile nu s-au schimbat radical, deși au apărut unele cărți de pionierat în materie. Cele mai multe se referă la anumite aspecte ale literaturii din regimul comunist. Între acestea, cenzura a atras îndeosebi atenția și avem acum cel puțin trei studii asupra ei. Dintre perioadele literare, a fost privilegiată aceea de imediat

după 1948. Patru sau cinci cărți au încercat să ofere o imagine a realismului socialist (sau a proletcultismului) din anii '50. În ce privește studiile teoretice despre principalele fenomene ale culturii din timpul dictaturii (fie aceasta sovietică ori românească), ele sunt foarte rare. Am numărat doar trei (cele scrise de Lucian Boia, Sanda Cordoș și Mihai Zamfir). În fine, sintezele istorice ale întregii epoci dintre 1948 și 1989 continuă să lipsească. În pofida dimensiunilor ei, nu poate fi luată în considerare cu seriozitate *Istoria* lui Marian Popa. *Literatura română sub comunism* (Editura Fundației Pro, 2002) a lui E. Negrici discută, în volumul apărut, doar proza (poezia, teatrul, critica, eseul vor face obiectul volumului ori volumelor următoare). Iar *Literatura și politica în România după 1945* (Editura Fundației Culturale Române, 2001), de Anneli Ute Gabanyi se oprește la mijlocul anilor '70 (când a apărut versiunea germană a cărții) și lasă inevitabil pe dinafară protocronismul, literatura disidenților (plecați ori nu din țară) din deceniile 8 și 9 și optzecismul. Studii parțiale asupra protocronismului ori optzecismului există. Nu și unele care să le integreze în ansamblul literaturii din comunism. În parte, de întârzierea istoriilor literare se face vinovată relativa sărăcie documentară. Revizuirile critice, despre care am mai vorbit, n-au adesea la bază cercetări ale arhivelor și, uneori, nici ale bibliotecilor. Interesul este că, dintre toate sintezele, cele mai serios documentate aparțin unor comentatoare din străinătate: *Literatura și politica* de Anneli Ute Gabanyi și *Compromis și rezistență* de Katherine Verdery. Aș menționa și cele opt volume ale Anei Selejan (de la *Trădarea intelectualilor la Literatura în totalitarism, 1959-1960*, cu, totuși, rezerva că materialul pe care-l conțin este oarecum inform). Culegerile de articole care-și propun să «reviziteze» trecutul reprezintă, în majoritatea lor, relecturi ale operelor, nu contribuții documentare. Contextul istoric, așadar, nu e cu mult mai bine lămurit astăzi decât era acum un deceniu și jumătate când dispărea cenzura. Puține revelații: *Anatomia unei mistificări* de Stelian Tănase, *Țimpul rugului aprins* de André Scrima, *Amurgul demiurgilor* de Pavel Țugui. În mulțimea de documente personale ieșite la iveală (jurnale, memorii, corespondență etc.), nici o mână de istoric n-a pus încă ordine”. □ Solomon Marcus semnează articolul *Poate fi monitorizată cultura?*: „Se scrie și se publică din ce în ce mai mult. Se și citește pe măsură? O mare parte, chiar cea mai mare parte din ceea ce se publică rămâne fără nici un cititor. Aceasta este bănuiala unor oameni de știință de mare prestigiu, dar, desigur, într-o chestiune de acest fel nu putem formula decât ipoteze. Avem în vedere aici literatura științifică, a cărei structură de ștafetă permite detectarea unor simptome ale fenomenului la care ne referim. Lăsăm cititorului să aprecieze în ce măsură considerațiile de față rămân plauzibile dincolo de hotarele științei. În ce constă structura de ștafetă a literaturii științifice? În faptul că fiecare cercetare pleacă de la anumite rezultate anterioare și de la o anumită întrebare pe care ele o generează, la care se caută și se propune un răspuns. Autorul preia deci o ștafetă transmisă de cercetări anterioare și, prin rezultatul nou obținut, transmite ștafeta mai departe. Dacă acest rezultat reține atenția unor cercetători, care-l vor prelua, pentru a

obține un nou rezultat, ștafeta este dusă mai departe. În acest fel, fiecare articol științific are șansa de a deveni rădăcina unui arbore cu atâtea ramuri câte articole ulterioare se vor referi la el; articole care, la rândul lor, vor putea da naștere unor noi ramuri ș.a.m.d. La scara întregii cunoașteri, spectacolul acestei ștafete, care nu are un început bine determinat și despre care nu se știe până când va continua, este impresionant; actorii acestui spectacol provin din perioade diferite ale istoriei și aparțin unor popoare dintre cele mai diferite, dar s-au lăsat toți prinși într-un joc a cărui legitimitate rezultă din ceea ce îi leagă dintotdeauna pe oameni: nevoia de a înțelege universul care ne înconjoară și lumea în care trăim. Institutul de informare științifică («Institute of Scientific Information» p – p I.S.I.) din Philadelphia, Pennsylvania, U.S.A. monitorizează în acest fel literatura științifică internațională și publică faimosul «Science Citation Index (S.C.I.)», organizat pe trei serii: științele naturii, științele sociale și umanistica (în sensul englezescului «humanities»). Gradul de prezență a unui autor în această enciclopedie, care înregistrează lunar noile ramuri adăugate arborelui citărilor, arată cât de mult este «băgat în seamă» autorul respectiv, deci cam care este valoarea sa. Pe această bază s-a dezvoltat o nouă știință, scientometria, având ca obiect măsurarea performanțelor științifice ale autorilor, ale revistelor, ale diferitelor țări etc. Desigur, la prima vedere a măsura valoarea unui om de știință prin citările de care el beneficiază pare o operație naivă, ultrasimplificatoare. Putem aduce imediat o serie întreagă de contraexemple care arată că valoarea este o entitate mult mai complexă decât ceea ce poate semnifica numărul citărilor. Ne putem raporta la «valoarea în sine» a unei opere științifice, a unui savant. Însă în situația în care oamenii de știință și literatura științifică înregistrează o creștere exponențială și apare nevoia socială de a se găsi criterii operaționale de evaluare a lor, «valoarea în sine» devine inabordabilă și trebuie să cedeze locul unei aproximări măsurabile; aproximare care va avea o mie de defecte, dar față de care nicio variantă alternativă mai bună nu s-a putut găsi deocamdată (să ne amintim, prin analogie, ceea ce spunea W. Churchill despre democrație). Pe de altă parte, criteriul citărilor a putut fi și el ameliorat, prin rafinări care iau în considerare calitatea acestora; cercetarea în domeniul scientometriei este consacrată în primul rând acestei probleme. Tristețea multor (a celor mai mulți?) autori din domeniul științei își are sursa în prezența lor foarte modestă (dacă nu inexistentă) în ștafeta citărilor, deci implicit în «S.C.I.». Practic, ei au fost excluși din competiția valorilor. Le rămâne să se consoleze cu «valoarea în sine» a contribuției lor, pe care prezentul neînțelegător le-o refuză, dar pe care un viitor mai drept le-o va restitui. Desigur, nu este exclusă această posibilitate, criteriul citărilor nu este infailibil, dar în cele mai multe cazuri el nu greșește în mod esențial. În definitiv, criteriul citărilor aproximează impactul pe care-l au o lucrare științifică, un anumit autor, o anumită revistă. Este greu de crezut că între «impact» și «valoare intrinsecă» poate exista un divorț total. Dar faptul că mulți autori sunt dezavantajați de factorul de impact își are originea chiar în atitudinea acestor autori față de propriile lor lucrări. În

loc să încerce să le publice în reviste cu un factor mare de impact, singurele luate în considerare în «S.C.I.», ei preferă reviste provinciale la care se pătrunde mai repede și mai ușor, deoarece nu au un comitet suficient de exigent de referenți. De multe ori, nici limba în care sunt scrise articolele nu este una de circulație internațională. Cu regret trebuie să constatăm că multe reviste universitare românești intră în această categorie. Un fapt demn de a fi semnalat este acela că nu citările din cărți sunt evaluate în S.C.I., ci cele din articole, acestea reprezentând forma principală de prezentare a unor rezultate noi. Dacă ne este permisă o metaforă militară putem spune că articolele originale constituie prima linie a frontului științific, acolo se află știința fierbinte, care se elaborează sub ochii noștri. Cărțile, monografiile, manualele, tratatele reprezintă spatele frontului, foarte important, dar care se află cu un pas în urmă față de știința în plin proces de elaborare. Din păcate, mulți studenți ajung la sfârșitul studiilor fără să fi văzut măcar cum arată o revistă de specialitate din domeniul lor; ei au fost obișnuiți numai cu notele de curs și cu manualele. Multe rezultate de pionierat, care au deschis drumuri noi în știință, au fost publicate în articole de două sau trei pagini (numai un exemplu: articolul din 1953, prin care Watson și Crick anunță structura de dublă elice a acizilor dezoxiribonucleici). Mulți laureați ai premiului Nobel în fizică, chimie sau medicină nu au la activul lor nicio carte, dar toți sunt autori de articole care au devenit termeni de referință. Fără îndoială, cărțile de știință pot avea și ele splendoarea lor (un singur exemplu: cartea lui Douglas Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach* din 1979), dar ele cresc din articole prealabile. Ar trebui să ne pună pe gânduri faptul că au apărut în ultima vreme mulți autori de cărți care nu au la activul lor (aproape) nici un articol într-o revistă de specialitate cât de cât onorabilă. Paradoxal, a devenit mai ușor să publici o carte decât un articol într-o revistă care se respectă. Această practică a fost stimulată și de condiția pusă de universități de a avea cărți publicate pentru a putea deveni conferențiar universitar. O atare pretenție nu se justifică, ea nu-și găsește locul în viața universitară occidentală și abate atenția de la adevărata exigență. În anul 2002, un valoros cercetător în domeniul chimiei, profesorul Petre T. Frangopol, a publicat la Editura Albatros cartea *Mediocritate și excelență, o radiografie a științei și învățământului din România*, o analiză bazată pe fapte a luptei care se duce în țara noastră, deocamdată fără prea mare succes, pentru adoptarea, în viața științifică și universitară, a criteriilor scientometrice moderne în evaluarea cercetătorilor și cadrelor didactice universitare, a revistelor noastre și a institutelor noastre de cercetare. O monitorizare a acestor aspecte din partea factorilor de răspundere din țara noastră nu prea a existat, dar au făcut-o alții pentru noi. Pe baza criteriilor scientometrice, am fost monitorizați de I.S.I., de S.C.I. și de alte organisme internaționale, în domeniul performanțelor noastre științifice, așa cum Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional și Uniunea Europeană ne monitorizează de o bună bucată de vreme în politică, economie și finanțe. Într-un raport publicat de «National Science Board», «Science and Engineering Indicators» (Arlington,

VA, 2002), România se află pe locul 46 dintr-un total de 60 de țări, din punctul de vedere al producției științifice (număr de lucrări la un milion de locuitori), în urma unor țări ca Bulgaria, Iugoslavia, Ucraina, Belarus, Croația, Ungaria, Cehia, Slovacia și Polonia. Suntem mult în urma Bulgariei, Ungariei și Poloniei în ceea ce privește numărul lucrărilor științifice publicate în reviste internaționale (pentru detalii, a se vedea Ionel Haiduc, *Cercetarea științifică din România oglindită într-un raport american*, «Academica», iulie 2002, 55-60). Baza de date a I.S.I. include pentru perioada 1945-iunie 2002 un număr de aproximativ 25 de milioane de lucrări științifice în domeniul științelor naturii, 4 600 000 de lucrări de științe sociale pentru perioada 1956-iunie 2002 și aproape 3 milioane de documente din domeniul umanist pentru perioada 1975-iunie 2002. România contribuie la aceste evaluări cu 34 215 de titluri în științele naturii, 809 în științele sociale și 740 de profil umanist. Am extras aceste date din articolul acad. Ionel Haiduc *Cercetarea științifică românească în context internațional* («Academica», mai-iunie 2002, 56-59), care le însoțește de următorul comentariu: «Este evident că cercetătorii români, relativ activi în domeniul științelor naturii, scriu foarte puțin despre istoria, limba, literatura și arta românească în revistele internaționale. Nu este de mirare că suntem atât de puțin cunoscuți (și recunoscuți) în lume în aceste domenii.» Precizăm că din cele peste 100 000 de reviste științifice care apar în lume numai vreo 4 000, considerate aparținând fluxului principal (deci cu impact superior), figurează în baza de date a I.S.I. și a S.C.I.; ele sunt deocamdată slab frecventate de cercetătorii români. De aici, și slaba prezență românească în dicționare, enciclopedii, istorii și alte lucrări de sinteză». □ Alex. Ștefănescu semnează un profil *Eugen Simion*: „Grija de a nu distruge «corola de minuni» a literaturii face parte din stilul critic al lui Eugen Simion. Cine se uită la emisiunile difuzate de Discovery a putut vedea, nu de mult, într-un film despre reproducerea crocodililor cum își prinde crocodilul-mamă puiul între fălcile prevăzute cu dinți înspăimântători și îl duce, nevătămat, în locul pe care i l-a destinat. O asemenea performanță de delicatețe realizează Eugen Simion, care, folosindu-se de uneltele feroase ale criticii literare, așază fiecare operă literară exact unde trebuie, cu grijă, cu tandrețe, fără s-o bruscheze în vreun fel. Cu aceeași precauție respectuoasă, cu același spirit comprehensiv sunt portretizați autorii de jurnale, evocări și memorii. Ceea ce ne înseamnă că din atitudinea portretistului ar lipsi maliția. Dând dovadă de bun-gust, Eugen Simion își privește cu o anumită mefiență (pe fondul unei toleranțe de umanist) personajele, simțind că acceptarea pasivă a unei identități, a unei situări în lume ar fi inexpressivă din punct de vedere literar. Numai luciditatea, reacția critică pot da viață unui personaj. Operația este cu atât mai dificilă cu cât, în cele mai multe cazuri, autorul cărții face portrete din portrete (folosindu-se de relatări ale unor contemporani, de mărturisiri ale personajului în cauză, de documente indirecte). Și totuși, portretele care rezultă sunt pitorești și sugestive – unele, adevărate capodopere ale genului. [...] În afară de portretist, Eugen Simion este și un moralist. Un moralist, nu un moralizator. Din perspectiva

lui, scriitorii, creatori de personaje, devin la rândul lor personaje. Sub privirea cordial-sceptică a lui Eugen Simion, literatura se transformă într-o comedie umană”. □ Ioana Scoruș realizează un interviu cu Daniel Cristea-Enache: „IOANA SCORUȘ: De curând, «Observator cultural» a inițiat o anchetă în care au fost invitați să răspundă cei mai promițători dintre tinerii critici literari. Te-ai simțit frustrat că nu ai fost invitat? DANIEL CRISTEA-ENACHE: Bineînțeles... Faptul că revista «Observator cultural» nu m-a invitat să răspund la o anchetă, neconsiderându-mă un tânăr critic promițător, m-a făcut din om – neom. N-am mai putut dormi noaptea, m-am perpelit teribil, m-am întors de pe o parte pe alta, am fiert, cum se zice, în suc propriu. Și cum altfel? Nu e vorba atât de frustrare, cât de o mare amărăciune. Știind cât de corect procedează întotdeauna dl Ion Bogdan Lefter, cât de obiectiv și cumpănit se arată în toate manifestările sale, a figura printre colaboratorii promițători ai revistei Domniei Sale este o onoare și, până la urmă, un ideal. Pentru mine, unul de neatins. Eu rămân cu mediocritatea mea, cu «Adevărul literar și artistic» și cu «Adevărul», cu «Caiete critice» și cu alte reviste culturale, cu cronicile și interviurile mele prăpădite, cu porcăria mea de volum de debut care a primit două premii importante și a fost nominalizat la încă unul, cu cele peste douăzeci de cronici scrise până acum despre el (meschin, cum sunt, le-am numărat), cu colaborările jalnice la mai multe «Dicționare» ale scriitorilor români, cu activitatea catastrofală de la Editura Fundației Culturale Române și cu seminariile lamentabile ținute la Facultatea de Litere. Cum poți crede că l-aș fi putut păcăli vreodată pe dl Lefter, că i-aș fi putut satisface (măcar așa, din greșeală) înaltele exigențe? Adică, dacă G. Călinescu, E. Lovinescu, Tudor Vianu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Ștefan Aug. Doinaș, Marin Preda, Octavian Paler, Nichita Stănescu, Nicolae Breban, Eugen Simion, Valeriu Cristea, Nicolae Manolescu, Virgil Nemoianu, Mircea Iorgulescu, Dumitru Țepeneag, Ana Blandiana, Fănuș Neagu, Gheorghe Grigurcu, Paul Goma, D.R. Popescu, Dorin Tudoran, Cristian Tudor Popescu, Eugen Uricaru, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Dan C. Mihăilescu, Alex. Ștefănescu, Al. Cistelecan, H.-R. Patapievici, Petru Cimpoeșu etc. etc., până la Marius Ianuș, din «generația 2000» – dacă toți aceștia au fost puși, în relativ scurtă existență a «Observatorului cultural», la unul sau altul din colțurile gândirii dlui Lefter, crezi că m-aș fi putut strecura eu în scara de valori de acolo?... Vezi, stimată Ioana Scoruș, acolo, la Ploiești, unde locuiești și de unde îți trimiți articolele pe care îți spuneam că le citesc cu plăcere, te afli la o anumită distanță de lumea literară bucureșteană, cu scena și culisele ei. De acolo, de unde o expediezi, întrebarea ta e legitimă, corectă; numai că ea se referă la o stare de lucruri pe care, aici, aproape toată lumea o cunoaște și o privește ca atare. Poți să faci un test și să-i întrebi ce părere au despre «Observatorul cultural» pe toți cei aflați pe lista de mai sus (evident, pe cei în viață); cred că, în linii mari, îți vor da cam același răspuns. Răspunsul meu e următorul: această revistă (secțiunea literar-ideologică, cu corectitudinea sa politică cu tot) este un fel de pol al incorectitudinii în câmpul

nostru cultural. Campanii, demascări, voturi de blam, curajoase articolașe ne-semnate, interpretări atât de tendențioase, de răuvoitoare, încât nu trebuie decât să le întorci pe dos pentru a obține un adevăr: toate acestea au avut ca efect, până la urmă, o separare vizibilă a apelor. Înclin să-i dau dreptate «scriitorincului» Dan C. Mihăilescu: până la urmă, e bine că această separare s-a produs; e un merit al «Observatorului cultural» că există și, existând, îl putem contempla în toată splendoarea lui. Știi de cine îmi pare rău, sincer? De unii dintre tinerii talentați care scriu acolo, și care, prin aceasta, au de suferit. În sensul că o parte din ostilitatea sau indiferența scârbită a multora față de dl I.B. Lefter se răsfânge și asupra lor. Nu e întotdeauna ușor să disociezi între director și redactor, între cel care dă indicațiile, și cel care, vrând-nevrând, le respectă. Ce părere ai, de pildă, despre Paul Cernat? Mie mi se pare, din tânăra generație de critici, unul dintre cei mai promițători. Câți mai spun asta în afară de mine? Câți o scriu? De ce ecou s-a bucurat prima lui carte (operă colectivă, cu patru autori)? Știi unde am citit cea mai amplă și mai elogioasă cronică despre *În căutarea comunismului pierdut*? În... «Observatorul cultural»! Ar fi comic, dacă n-ar fi destul de trist”. □ Radu Ciobotea semnează medalionul *Centenar Georges Simenon*. □ La *Revista revistelor*, sub titlul *Iașii și sepiile*, cronicar recenzează numărul din decembrie 2002 al publicației „Viața românească”, notând: „dl Luca Pițu continuă a arunca precum sepie veninuri, văzând securiști și comploturi securistice în toate împrejurările literare. Rostești un nume, care d-sale i se pare odios, fie al unei reviste, fie al unei persoane, gata, te-ai înțeles cu securiștii. Și chiar dacă nu-l rostești (dar așa crede dl L.P.), tot înțelegere cu securitatea se cheamă. Este îngrozitor cum un om cu atâta știință de carte poate să aibă atât de puțină minte. Să fie emisiile de venin o formă de sterilitate, ca la județeanul Dan Petrescu? De la o vreme, Iașii lui Maiorescu produc sepii critice.* În albastru bate și pagina 5 din «TIMPUL» ieșean, în care dl Dan Petrescu își publică scrisoarea cu numărul doi către Liviu, prilej de a mai bălăcări nițel «România literară», dar și pe Dan C. Mihăilescu («pe cale de înverzire») ori pe N. Florescu («acesta de un verde crud indubitabil»), iar dintre morți pe Z. Stancu. Dar cine scapă de sepie cu pricina? Cronicarul citește cu stupoare emisiile albăstriei și se întreabă cu candoare: oare de ce nu scrie dl Dan Petrescu literatură? Scrisorile d-sale au un aer fictiv absolut convingător.* În «OBSERVATOR CULTURAL» nr. 155, lugubrele considerații ale dlui D.P. sunt citate *in extenso*. Am remarcat și altă dată predilecția revistei cu pricina pentru atacuri oblice la adresa «României literare”.

28 februarie – 6 martie

• [„Dilema”, nr. 518] În cadrul dosarului *Trecutul nu trece: martiraj competitiv*, care își propune să discute despre Holocaust, Gulag și „de ce la un moment dat popoarele cedează dreptul de a decide și acceptă ca în numele lor să se producă orori de care apoi nici nu vor să-și amintească”, Andrei Pippidi scrie: „De ce s-a ajuns la această absurdă întrecere? De ambele părți, se pare, s-a supraevaluat

numărul de victime, oricum enorm, ca și cum martirologiul de care cineva se simte mai apropiat, prin experiență de familie sau printr-o opțiune ideologică, ar trebui neapărat să reprezinte o listă mai lungă decât aceea pe care o poate produce partea cealaltă. Este a nesocoti prețul teribil al unei singure vieți. Nimeni nu se gândește la a diminua, câtuși de puțin, vina celor care au condamnat la moarte, de o parte sau alta. «Rivalitatea» apare acolo unde proporțiile masacrului justifică înscrierea la un rang suprem, excepțional, în memoria omenirii. Încercările de competiție în acest sinistru domeniu sunt vechi, din vremea războaielor religioase. [...] Ceea ce caracterizează dezbaterea «Gulag versus Holocaust» este că, totuși, nu e vorba de o adversitate între cele două masive grupuri de victime, ci de conflictul care, cu întreruperea introdusă de o efemeră alianță politică, îi opunea pe comuniști naziștilor. Așadar, călăii, nu victimele, s-au găsit sfidător față în față. Ce sens mai are atunci să cumpănim în două talere ale balanței suferința acumulată de victimele rasismului și de acelea ale luptei de clasă? Nu e om întreg, în ziua de azi, decât cine se simte deopotrivă înfiorat de aceste atrocități, a căror împărțire pe categorii distincte este istorică, nu morală. Istoria intervine hotărât pentru a acorda întâietate victimelor Holocaustului, în sensul că crimele săvârșite împotriva lor au fost cunoscute și înfierate cum se cuvine înainte de a se afla despre ororile universului concentraționar din țările comuniste. Orice am face sau zice, Vorkuta și Pitești erau încă nume rostite în șoaptă când dezvăluirile despre Treblinka și Birkenau cutremuraseră o lume. Așa stând lucrurile, e inevitabil ca tot ce spunem sau facem pentru a nu fi dată uitării represiunea prin care partidul comunist și-a apărut puterea să fie imitat după monumentele ridicate în amintirea Holocaustului. Până și memorialul de la Sighet, cu inscripția funerară pentru deținuți, ne recheamă în minte sinagoga din Praga, unde, pe pereții vâruți, sunt scrise numele tuturor evreilor din Cehoslovacia care au murit în lagărele lui Hitler. Locul acela în istorie pe care li-l dă evreilor ideea dementă de a-i extermina ca popor nu li-l poate lua nimeni și el este într-adevăr unic. Împotriva lor nu s-a exercitat doar o tentativă de «curățire etnică», așa cum procedaseră turcii sultanului când s-au năpustit asupra armenilor sau aceiași turci alungându-i pe greci din Asia Mică. Extirparea unui neam de oriunde și-ar fi găsit sălaș sau adăpost, aceasta a fost ambiția lui Hitler și în îndeplinirea acestui proiect a aplicat o tehnologie care le lipsise babilonienilor sau romanilor. Să se observe, de altfel, că barbaria nazistă s-a manifestat simultan în două direcții. Alături de proiectul genocidului, a existat și persecuția de tip «bolșevic», de lichidare a opozanților politici, care s-a îndreptat mai întâi contra stângii germane, cea mai vastă din Europa occidentală, pentru ca apoi, după 20 iulie 1944, să nimicească aristocrația militară și civilă. Prin urmare, cei care susțin caracterul excepțional al violenței cu care statul comunist și-a suprimat adversarii nu țin seama de hecatomba de care a fost capabil, în Germania, statul SS, fără a mai vorbi de Italia războiului civil (acolo, vreme de un an și jumătate, fasciștii și comuniștii au recurs la aceleași mijloace). E adevărat că, în condițiile speciale din Uniunea Sovietică,

exterminarea «inamicului de clasă» s-a împletit cu celălalt aspect, de «curățire etnică», în Basarabia, de pildă. Trăim într-o generală relativizare a valorilor, în care adevărurile oficiale de ieri s-au spulberat, ceea ce încurajează credința că versiunea contrară a istoriei, pe care oamenii o transmiteau pe ascuns, ar fi ea cea adevărată. Poate fi și așa, dar nu totdeauna. Sensibilitatea evreilor, a căror experiență a umilirii și a suferinței a fost ignorată, sensibilitatea românilor, care și-au înghițit lacrimile și au tăcut despre morții lor, sunt amândouă rănite. Pe când unii țin să se recunoască unicitatea Holocaustului, celorlalți li se pare o degradare a trecutului lor personal sau familial dacă nu se recunoaște măcar egalitatea catastrofei la care au participat (indirect) cu aceea căreia mass-media îi asigură o rezonanță universală. Această reacție se poate radicaliza până la răbufniri inconștient asemănătoare cu discursul antisemit. De fapt, orice experiență care a atins maximul dramatism este singulară, egalitate în materie nu există. A compara este zadarnic. Ca de atâtea ori, problema e falsă, dar consecințele dezbaterei sunt dureroase” (*O falsă problemă*). Mai sunt prezenți cu texte pe această temă Andrei Oișteanu („Pentru a capta bunăvoința Occidentului înaintea *summit*-ului NATO de la Praga, Guvernul român a emis în martie 2002 o *Ordonanță de urgență* privind «interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii». La art. 6 se prevede pedeapsa cu «închisoare de la 6 luni la 5 ani» pentru «contestarea sau negarea în public a *Holocaustului* ori a efectelor acestuia». [...] E curios însă că faptul că legiuitorul nu a considerat necesar să definească și termenul *Holocaust*. Or, în aceste condiții, aplicarea juridică a art. 6 poate genera exonerări arbitrare sau inculpări abuzive. Simțind această deficiență, *Comisia de Cultură a Senatului* a emis, în mai 2002, o definiție a termenului, cu scopul probabil de a o introduce în textul legii [...]. Definiția *Holocaustului* stabilită de *Comisia de Cultură* este următoarea: «exterminarea sistematică în masă a evreilor europeni în lagărele de exterminare naziste, în timpul celui de-al doilea război mondial». Deși la prima vedere definiția pare corectă, subiectul în discuție ridică unele probleme pe care am să le enunț pe scurt. Din *Ordonanță* nu se înțelege dacă este considerată infracțiune doar «negarea în public» a *Holocaustului* ca fenomen istoric în general sau și negarea participării la *Holocaust* a autorităților române. Problema este importantă, pentru că majoritatea negaționiștilor români nu contestă atât *Holocaustul* în general, cât pe cel produs pe teritoriul aflat sub autoritate românească («negare selectivă», cum o numește Michael Shafir în ultima sa carte. [...] Conform acestei definiții neglijente, concluzia este ușor de intuit: chiar dacă se admite că autoritățile române i-au supus pe evrei unui regim mai dur («à la guerre comme à la guerre», spune cinic I. Coja), în România nu se poate, chipurile, vorbi de *Holocaust*, pentru că nu au funcționat «lagăre de exterminare». [...] Situația atipică a României este speculată de negaționiști. Cu unele excepții, evreii au fost masacrați, pe de o parte, în teritorii care nu erau atunci sub administrație românească, dar sunt acum (Transilvania

de nord) și, pe de altă parte, în teritorii care erau atunci sub administrație românească, dar nu sunt acum (Basarabia, Bucovina de Nord, Transnistria, Odessa). În fine, ca și *Gulagul, Holocaustul* este un fenomen complex, cu implicații politice, juridice, sociale și morale. După părerea mea, acest termen nu acoperă semantic doar «exterminarea evreilor», ci și măsurile care au precedat-o, au pregătit-o și au făcut-o posibilă: discriminarea prin lege, pierderea drepturilor civile, destituirea din funcții, confiscarea proprietăților, emigrarea forțată, stigmatizarea cu stea galbenă, ghetoizarea, deportarea în lagăre... Aceste măsuri au fost aplicate și în România anilor 1938-1944 și, într-un fel sau altul, ele ar trebui să-și facă loc într-o definiție globală a *Holocaustului*, pe lângă masacrele îndeplinite prin diverse metode – împușcare, spânzurare, asfixiere, ardere de vii, gazare, foame, frig, boli etc. –, dintre care numai gazarea a lipsit din inventarul regimului antonescian” – *Holocaust*), Victor Neumann (*Rememorarea trecutului într-o altă paradigmă culturală*), Mircea Martin („Când nu e vorba de o ostilitate interesată, reticența occidentalului în a recunoaște gravitatea distructivă a sistemului comunist se explică prin necunoașterea directă a realităților: una e să auzi, să citești, să privești la TV (în cazul în care vrei să știi) și alta e să suporti, să fii implicat, constrâns, târât sau chiar doborât de acest sistem. Reprezentanții stângii europene (și americane) ar trebui să fie însă ei cei dintâi preocupați să se disocieze de ororile comise sub regimurile comuniste și să pună în discuție modelul însuși. Fără o asemenea disociere, orice opțiune de stânga riscă astăzi să rămână ambiguă chiar echivocă, în măsura în care asupra ei planează consecințele practicii totalitare a tuturor comunismelor reale. Cei care încă mai ezită n-ar trebui să uite că, pentru comuniștii aflați la putere sau în lupta pentru putere – modelul bolșevic s-a repetat pretutindeni – cei mai mari dușmani n-au fost nici capitaliștii și exponenții lor și nici măcar fasciștii (cu care n-au ezitat să se alieze, cum bine știm), ci nimeni alții decât tovarășii lor de luptă, social-democrații. «Cine nu e cu noi e împotriva noastră» – sloganul leninist a condus la eliminarea stângii necomuniste nu numai de pe scena politică, dar adeseori de pe scena vieții pur și simplu. Soluția radicală (necesară și eficientă în acest moment în care nu se poate vorbi de o reformă reală, structurală, a partidelor comuniste și a doctrinei lor) ar trebui să fie eliminarea ideologiei comuniste din definiția *stângii*: așa cum s-a dovedit că a fost, așa cum se pare că încă este, comunismul nu mai poate și, prin urmare, nu mai trebuie să facă parte din *stânga*. [...] Chiar dacă modelul sau mai degrabă idealul comunist ar avea un viitor – și eu unul nu m-aș grăbi să-i refuz această șansă – atrocitățile comise în numele lor trebuie recunoscute, asumate și condamnate. Fără acest act elementar de recunoaștere și (acolo unde este cazul) de căință, nici o speranță nu ne mai este îngăduită în legătură cu comunismul și cu susținătorii lui. Proba oricărei resurecții a acestei idei sau ideologii va rămâne despărțirea clară de practicile odioase ale trecutului totalitar. Nu există alt mod de a da credibilitate unui socialism fără totalitarism decât acela de a începe prin condamnarea crimelor săvârșite în numele comunismului ideal de totalitarismul real. Căci, la

drept vorbind, real, cu adevărat real în regimul comunist a fost în primul rând totalitarismul, nu comunismul. Fără o asemenea judecată, fără o asemenea veghe, ideea comunistă va abuza în continuare de buna credință a oamenilor, resursele lor de încredere și speranță” – *Fascismul, dar mai ales comunismul*). □ Simona Sora răspunde mai multor puncte de vedere exprimate în presă de Dan C. Mihăilescu: „Sub pretextul unui bilanț al anului editorial trecut (dar parcă mai e nevoie de pretexte...), Dan C. Mihăilescu mărturisește dilemele între care se simte prins criticul ce mai ține de propria-i «conștiință critică», reluând aproape dramatic ideea – ce plutește în rarefiatul aer editorial românesc – a clamării unui «protecționism estetic» pentru producțiile autohtone contemporane. [...] «Facem – cam inutil – campanii publicitare pentru celebrități occidentale și americane... dar nu recenzăm cum se cuvine debutanți români, nu dezbatem adecvat și serios dilemele noii literaturi dâmbovițene, nu forjăm noile canoane... stăm excesivampați în luptele intergeneraționiste, în tranșeele ’60-’70-’80-ismului și abia dacă tragem un ochi persiflant și un rictus trufaș către ’90-ism. Suntem hipnotizați de Trecut, indiferenți la prezent și inconștienți față de ziua de mâine» (*Protecționism estetic?*, «LA&I» din 17 febr.). Acesta e «țenchiul voroavei», dar cu implicații de toate felurile. Numitul protecționism, față de care Dan C. Mihăilescu încearcă sentimente amestecate, înseamnă refuzul criticii traducerilor și reactualizarea «primei legi a meseriei: nu scrie niciodată cronică literară la o carte străină; pentru asta există alte rubrici». Una peste alta, protecționismul pe care-l reclamă (implicit sau explicit) editurile și unii scriitori români și spre care Dan C. Mihăilescu (ar) tinde în virtutea «blestematei chestii care se cheamă conștiință critică» e un fel de dragoste cu sila pe care criticul și-o poate asuma (cu doza de masochism aferentă) doar trăgând cu ochiul la amanta rafinată, tradusă (și de alții) pre românește. Ar fi de introdus câteva amendamente la prima lege, în așteptarea unei discuții pe care incisivitatea diagnosticului mihăilescian o va declanșa cu siguranță. Mai întâi, prima lege a meseriei nu mai e de mult ce-a fost. E adevărat, criticul de întâmpinare se ocupă (în toate revistele serioase din lume) de literatura autohtonă. Cartea străină, recenzată de specialiști în diferitele literaturi, are parte de un regim istorico-informativ, e expediată pe ultimele pagini, adesea mai citite decât primele. Există *critici*, exegeți ai literaturii și *prezentatori* de carte străină sau traduceri, ăia care povestesc cartea și eventual dau o biografie de dicționar a autorului. Ierarhia e cea între scriitor și traducător, între creator și interpret. La noi însă, contaminarea s-a petrecut oarecum natural, deși există încă o critică «înaltă», cu miză profesională, ale cărei rânduri nu se mai strâng (din motive obiective) în ruptul capului și există o «critichetă» care folosește mijloacele celei dintâi pentru a se defula în traducții, de câte ori are ocazia – mai ales, cum zice Dan C. Mihăilescu, «pe la gazete». Dar cea din urmă nu este vechea, buna critică a traducerilor, în lipsa căreia proliferază limbajele semidocete, aproximative. Și nu servește nimănui să discutăm pe la colțuri despre cohortele de pălmași care au lucrat (în cel mai bun caz) prin redacții după cutare sau cutare traducător

prestigios. Pe scurt, «prima lege a meseriei» este în momentul (precis) de față o nouă ipocrizie. Atâta timp cât literatura română este (cu excepțiile știute) într-o fază de «căutare/ așezare asimilatorie» (dovada cea mai clară fiind lipsa ei de... strălucire), nici un critic, oricât de intensă i-ar deveni anxietatea puristă, nu poate ignora influențele imediate. S-a scris altfel în românește după traducerea *Omului fără însușiri* sau a *Somnambulilor*? A influențat traducerea literaturii erotice (de către Emil Paraschivoiu, Sorin Gherguț, Anamaria Pop și alții) limbajul literaturii mai dezgolate de azi? Nu ne prinde bine să aflăm, din cronica domnului Mircea Iorgulescu la *Tricephalos* de Ruxandra Cesereanu, care e cota Catherinei Millet în Franța? Că în România o știm. Cred că în orice cronică literară ce respectă toate regulile meseriei există (sau ar fi bine să existe) o cronică implicită a traducerilor (de la Homer la Olga Tokarczuk). Și că uneori, la nervi, orice critic își poate exersa conștiința critică pe ce meridiane dorește. Dacă simte nevoia și dacă prin aceasta face ordine într-o zonă de segregatie cu sediul în Pitar Moș. De fapt, prima regulă e chiar mai respectată (din motive pragmatice) decât celelalte. Ce reguli respectă «cronica în sandale» pe care o trage de urechi undeva Mircea Iorgulescu? Cât de des se regăsește tripla regulă de care vorbește Cornel Ungureanu (obiectivitate, selecție personală, verdict clar) la tinerii cronicari de la revistele culturale, inclusiv «Orizont»? Ca să nu mai vorbim de regula fundamentală a jocului: clarificarea subiectului, punerea unei ordini (personale sau împrumutate onest, adică mărturisite) în materia (autosuficientă?) a scrisului... Pe de altă parte, Dan C. Mihăilescu deschide toată această discuție despre comentariul literaturii în presa culturală dintr-o «conștiință critică» – aceea conștiință ce mediază între sine și celălalt –, dar profesează o clară critică de receptare. «Nu poate exista o critică fără o mișcare *primă* (s.m.) prin care gândirea critică se strecoară în interiorul gândirii criticate și se instalează provizoriu în ea, în rolul de subiect cunoscător» – zice Georges Poulet în *Conștiința critică*. Dar dacă mișcarea *primă* nu poate, structural, exista? Dan C. Mihăilescu respinge *de facto* mișcarea de identificare cu o literatură care îi spune mai puțin, în 2003, decât «năismul și criterionismul» de care e acuzat, asumându-și ceea ce un teoretician al receptării numea «studiul în secțiune sincronică al evoluției literare» – în speță al literaturii române de azi, pentru care (nu din vina metodei critice) și-a cam pierdut gustul. Schizoidia de aici vine, din soluția găsită: Dan C. Mihăilescu, critic structural empatic, critic al conștiinței, practică (din onestitate) o critică exterioară, de receptare și clasificare. De unde și deseale, plasticele, unicele categorisiri și încadrări pe tendințe. Cât despre protecționism, mă tem că orice fel de comentator al literaturii (de la critici la recenzenți și de la autohtoniști la cosmopoliti) ar trebui să stea foarte liniștit: protecționismul nu poate fi, în nici un fel, estetic. Ca fapt exterior literaturii, dar esențial pentru ea, el poate fi instituit din afară, prin intermediul unor politici culturale adecvate. Orice alt fel de protecționism anulează, din fașă, actul critic, fie el și de receptare, transformându-se într-o complezentă însoțire cu o literatură ce se vede autorizată prin simpla ei

prezență «la gazete». Provocarea domnului Mihăilescu ascunde o exasperare pe care numai apariția unei capodopere românești ar putea-o ostoi” (*Protecționism?*).

[FEBRUARIE]

● **[„Apostrof”, nr. 2]** La rubrica „Dosar”, îngrijită de Ion Vartic, Nicolae Balotă semnează *Bolgia trădătorilor*, memorii de închisoare. □ Matei Călinescu publică *Recitind „Craii de Curtea-Veche” (V)*. □ Ion Vartic e prezent cu eseu *Luki Caragiale și „estetica «prost-gust»”* (secvență din volumul *Clanul Caragiale*, 2002). □ Mircea Muthu publică *Bizanțul și ideologia politică (I)*. □ La rubrica „Scriitori maghiari contemporani”, Balázs Imre József publică „*Fără soartă*” – o percepție aparte a Holocaustului („fișă de dicționar” despre Kertész Imre).

● **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 5-8]** Nicolae Breban publică episodul 67 din *Nietzsche*. □ Nicolae Balotă semnează eseu *Excursie prin cuvintele naturii helvete*. □ În continuarea dosarului *Romanul românesc în colocvii*, Irina Petraș e prezentă cu *Fragmente de roman (II)*: „Considerând literatura (arta) română cea mai de calitate producție românească în toate epocile și sub toate regimurile, Norman Manea se detașează lucid și de lovitul în piept suficient și fără perspectivă, și de lamentarea în marginea limbii fără circulație și a țării mici, și de dorința puerilă de a visa confirmarea prin Nobel a «imaginii» românești. Important este ca literatura română să egaleze în spirit și valoare celelalte literaturi ale vremii. Dacă «instrumentul» meu de cunoaștere, înțelegere și interpretare a lumii mă slujește la fel de bine ca instrumentul (perfecționat și râvnit) al vecinului, totul e în regulă, chiar dacă el, vecinul, deocamdată, nu mi-l cunoaște. Pătrunderea literaturii române în conștiința lumii ține de răbdarea (și dibăcia) fiecărui scriitor în parte. Dar literatura română poate fi bună și «utilă», în sensul racordării la «starea mondială» a omului, și între timp”. □ Ion Bălu publică eseu *Organizarea sintactică a textului în romanul lui Augustin Buzura*. □ Nicolae Bârna e prezent cu eseu *Sorin Titel. De la aclimatizarea „Noului Roman” la recuperarea gândirii tradiționale în modernitate (I)*. □ Irina Petraș semnează și eseu *Labirint sau catedrală (Despre proza lui Camil Petrescu)*. □ S. Damian scrie despre G. Călinescu (*Arcul și săgeata*).

● **[„Contrafort”, nr. 2]** Vitalie Ciobanu publică editorialul de atitudine pro-americană *Unirea, America și valorile „tari”*: „Scriu aceste rânduri cu ochii pe posturile de televiziune, neputându-mă sustrage dramei care zguduie lumea. Desfășurarea ei – imediată, acaparantă – transformă neîmplinirile noastre locale în probleme minore. Pentru că urmările evenimentelor la nivel global, ce se derulează amețitor în aceste momente, ne vor influența viața într-un mod direct și cât se poate de spectaculos. Esența schimbărilor din ultimele săptămâni se rezumă la această constatare stupefiantă: prăbușirea mării iluzii numite «unitatea și coeziunea Occidentului». Aici chiar ar trebui să păstrăm un moment de reculere. Sistemul care a garantat în deceniile postbelice securitatea și echilibrul în Europa și în lume – cea mai mare realizare a modernității –, împreună cu

instituțiile sale blazon, este pe cale de a-și pierde relevanța, din cauza capacității diferite a unor state-componente «de a-și reprezenta Răul» (expresia aparține lui Caius Dobrescu, vezi amplul și impetuosul său eseu «*Mizeria pacifismului*». *O pledoarie pentru America*. «Observator cultural», nr. 158 și nr. 159 – <http://www.observatorcultural.ro>). După ce atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 au lovit, «apocaliptic», în înseși simbolurile capitalismului victorios, întruchipat de Statele Unite și de aliații săi vesteuropeni, zdruncinând pentru o clipă încrederea în invincibilitatea valorilor liberale, în forța și în conștiința pozitivă a Occidentului, iată că Răul (într-adevăr, cu majusculă!) și-a dezgolit din nou colții, dezvăluind o mare inadecvare, o mare vulnerabilitate în sânul civilizației occidentale în fața pericolelor ce îi amenință existența. Criza din Irak a produs o falie dramatică între vechii parteneri și aliați postbelici. Aceștia nu s-au putut înțelege în privința modalităților de dezarmare a unui dictator terorist care sfidează întreaga comunitate internațională, după ce și-a transformat propriul popor într-o adunătură de ostatici ai pulsionilor sale ucigașe. Saddam Hussein va fi înlăturat de la putere, relațiile dintre aliați se vor «normaliza», însă rana nu se va cicatriza ușor, frustrările și rivalitățile reciproce se vor menține, s-ar putea să apară și alte fisuri în blocul odinioară impecabil sudat al democrațiilor apusene. Actuala schismă a Occidentului dă fiori reci Europei de Est, scăpate acum un deceniu din chingile totalitarismului comunist. Pentru că anume unitatea lumii libere le-a întreținut acestor națiuni, aflate de cealaltă parte a Cortinei de Fier, speranța că într-o zi își vor recăpăta independența. Cu atât mai ciudat, mai schizoid pentru noi este să vedem prefigurându-se o alianță a Franței și Germaniei cu... Rusia împotriva Americii, adică a puterii care a asigurat eliberarea Occidentului de nazism și ulterior a stăvilit expansiunea buldozerului comunist până la Oceanul Atlantic. Puși în fața acestei incredibile situații, est-europenii nu puteau face decât o singură alegere justă: a fi alături de Statele Unite și Marea Britanie, întrucât, așa cum bine s-a observat, spiritul combativ care animă azi America evocă foștilor sateliți ai Moscovei intransigența (tot americană, nicidecum franceză sau germană!) care a provocat colapsul Uniunii Sovietice – «imperiul răului» – după memorabila definiție-sentință a lui Ronald Reagan. Asemeni celorlalte state invitate să adere la NATO în noiembrie anul trecut la Praga, și primelor trei țări est-europene admise în Alianță, România s-a alăturat coaliției anti-irakiene conduse de Statele Unite, înfruntând criticile arogante ale Franței – unul din «grii» Uniunii Europene – care a demonstrat încă o dată că francofilia românească este o iubire cu *sens unic*. Republica Moldova se află în acest context într-o ipostază complet diferită. Ea nu are de ales între SUA și Marea Britanie, pe de o parte, și Franța și Germania pe de altă parte – o alegere, s-ar zice, din «interiorul» sistemului –, ci între Vest și Est, privite ca niște întreguri indivizibile (și «desuete», poate ar trebui adăugat!), ceea ce relevă cu atât mai șocant contratimpul istoric în care se află ea în raport cu celelalte state din fostul bloc sovietic. Fidele eredității lor politice, autoritățile comuniste de la Chișinău au condamnat războiul împotriva regimului lui Saddam,

aliniindu-se, ca de obicei, poziției rusești (interesele Moscovei sunt, într-adevăr, grav afectate de pe urma campaniei americane din Orientul Mijlociu: e vorba deopotrivă de limitarea drastică a influenței sale politice în zonă și de subțierea uriașelor profituri pe care le scoate de pe urma exporturilor de petrol pe o piață mondială lipsită de țițeiul irakian, aflat sub embargo); e drept că spre deosebire de obtuza rezoluție a majorității comuniste din Parlament, comunicatele Externelor s-au dovedit ceva mai «elastice». Dar ce dividende speră să obțină guvernarea comunistă, etalându-și atitudinea belicoasă față de «agresiunea americană din Golf»?... Președinția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei – cadoul nemeritat pe care Strasbourgul pare dispus să-l ofere Moldovei în pofida imenselor sale restanțe la capitolul democrație și libertate de expresie – ar putea avea o oarecare legătură cu actualele divergențe euro-americane. Chișinăul devine, fără voia lui, un «șeptic» din pokerul pe care «vechea Europă» îl joacă împotriva Statelor Unite prin asociere cu Rusia, aceasta din urmă blamată până mai ieri pentru «încălcarea drepturilor omului în Cecenia» – cum sunt calificate, eufemistic, la CE crimele săvârșite de armata rusă în mica republică din nordul Caucazului. Acum acești critici au amuțit strategic, riscând să-și atragă asupra lor înșile acuzația de «ilegalitate» și «imoralitate» cu care s-au grăbit să-i gratuleze pe americani. Când va veni momentul «împăcării» și al «reconstrucției», nimeni de-o parte sau alta a Atlanticului nu va da un ban pe Republica Moldova. Rusiei înseși îi vor scădea vertiginos «acțiunile». Pentru că lumea se va schimba fundamental”. □ Iulian Ciocan comentează studiul *Șapte teme ale romanului pașoptist* de Andrei Bodiș (Redescoperirea predecesorilor). □ Mihai Vakulovski scrie despre volumul de poezie *Jucăria mortului* (2002) al lui Constantin Acosmei: „Constantin Acosmei este un tânăr scriitor care face parte din «Club 8», o grupare vie și interesantă din Iași, care a publicat și două antologii, *Club 8 – Poetry* (2001, în limba engleză) și *Ozone friendly* (2002). Sunt tentat să încep cronica la cartea lui Constantin Acosmei, *Jucăria mortului* (Editura «Vasiliana '98», Iași, 2002) prin a mă revolta, aiurea, pe soartă, spunând că acest poet excepțional, Constantin Acosmei, este unul din nedreptățiții literaturii române și să caut o explicație, care nici n-ar fi atât de greu de găsit. Aș putea da «vina» pe editurile la care și-a publicat Constantin Acosmei cartea: la editura «Pan» (1995) și, această a doua ediție, revăzută și adăugită, la editura «Vasiliana '98», edituri care merită, din cauza asta, tot respectul, dar nu pot să nu mă mir cum editurile mari ratează de fiecare dată scriitorii cu adevărat importanți. De exemplu, una din cele mai prestigioase edituri în momentul de față, «Polirom», e chiar la Iași, ca și cei de la «Club 8», care publică pe unde apucă, de obicei la edituri despre care n-a auzit nimeni din afara orașului (Și Radu Andriescu, și Ovidiu Nimigean, și Dan Lungu, și Florin Lăzărescu, și Radu Pavel Gheo, și Michael Astner, și Gabriel H. Decuble, și Dan Sociu...)... La prima lectură, poeziile lui Constantin Acosmei sunt foarte haioase. Când am primit cartea, am citit din ea prietenilor mei, acasă, în mașină, pe drum, chiar și la telefon – au avut aceeași reacție. Poezii scurte, directe, clare și totodată

surprinzătoare, construite de cele mai multe ori din imagini ciudat de reale, adevărate și din acțiuni oarecum inutile, «derizorii», imagini și acțiuni cu care Constantin Acosmei creează invariabil și inevitabil stări; cu asta se joacă «mortul» lui Constantin Acosmei. [...] Pentru Constantin Acosmei poetul e un seducător, iar poezia – instrumentul seducției, dar și ce are acesta mai important, tocmai din cauza asta autorul & eul poetic pretinde la o reciprocitate, la o «relație» [...]. Între paranteze fie spus, toată poezia lui Constantin Acosmei e o seducție, o poezie care are acel ceva «în plus», care te atrage și care, de fapt, face diferența. O poezie care, dacă vrei, poate să rămână haioasă. Dacă însă citești mai atent volumul și, mai ales, dacă îl recitești, această «veselie» se transformă în cu totul altceva, poezia – aceeași poezie – devine gravă, în cel mai adevărat sens al cuvântului, o poezie «grea». [...] O poezie care creează o stare existențială foarte puternic afectată de o lipsă de rost în viață, o lehamite existențială foarte puternică: «casc cu gura închisă» (*Activitate*); «uneori seara intru în crâșmă și/privesc o femeie sau alta numai/ în albul ochilor până mi se face/lehamite» (*Viața mea*) [...] Dacă pe la sfârșitul oficial al comunismului în poezia românească a apărut acel «NU» categoric, exploatat mai ales în poezia lui Matei Vișniec, iată că această tranziție continuă ne aduce un «da» indiferent, ofțicat și blazat doar în același timp» (*Poezia care se încheie cu „etc.”*). □ Mircea A. Diaconu comentează *Enciclopedia zmeilor* de Mircea Cărtărescu („*Neantul și Ființa*” față în față cu postmodernismul). □ Augustin Buzura este intervievat de Vasile Gârneț: „[...] nu a existat un program coerent de integrare culturală, un program serios, matur, complex, gândit de către cei mai buni cunoscători ai realității culturale, economice, politice, plan cu bătaie foarte lungă care să fie respectat de toți, cu sfințenie, indiferent de schimbările politice sau de orice altă natură de pe cele două maluri ale Prutului. Un asemenea proiect nu era foarte greu de făcut deoarece se puteau trage numeroase învățăminte din experiența Germaniei, Ungariei sau a altor țări care au avut de câștigat de pe urma unor politici coerente și consecvente în această atât de delicată sferă. Neexistând, așadar, un proiect serios, cu urmări benefice, relațiile acestea s-au desfășurat de cele mai multe ori sub semnul diletantismului, aleatorului și improvizăției. Cele două tipuri de politici au fost mai mult decât evidente. Mă urmărește observația făcută de o distinsă doamnă, și care suna cam așa: Suntem invitați în România, venim, firește, mâncăm sarmale, mici, ne evocăm soarta tristă, facem promisiuni, cântăm *Noi suntem români*, plângem și ne vedem peste un an, iarăși mâncăm sarmale, mici, ne plângem soarta, cântăm etc. și ne revedem peste încă un an! Alte spații românești sunt ținta numeroaselor vizite cu caracter turistic. Vin reprezentanții patriei mame, fac ședință, notează nevoile celor cercetați după care nu-i mai vede nimeni, ca, după un timp, să apară un alt oaspete care face exact același lucru și tot așa, an după an... Oricum, a dominat festivismul siropos și spectacolele mediatice ieftine, o politică potrivită secolului 19, care s-a datorat și unor oameni care au reușit să pară în ochii multora drept reprezentanții Basarabiei «răpite», «sfinte», «opimate», «înlăcrimate» etc. Ajutându-i,

sprijineai, chipurile, Basarabia; criticându-i, aveai ceva împotriva Basarabiei. Sigur, este în afara oricărei discuții că România nu a sprijinit cum s-ar fi cuvenit această atât de necesară integrare culturală sau, mult mai exact, a sprijinit-o la voia întâmplării, dar spunând aceasta, adevărul nu este întreg. Divizarea intelectualilor români din Basarabia, a românilor în general, în buna tradiție strămoșească, a contribuit și ea la pierderea treptată a tot ceea ce s-a câștigat imediat după dobândirea independenței Republicii Moldova, la suișurile și coborâșurile ce au urmat. În altă ordine de idei, sunt multe personalități culturale, politice sau științifice care cunosc exact ceea ce se petrece în Basarabia și, mai ales, ceea ce ar trebui să se întâmple pe cele două maluri ale apei despărțitoare, oameni capabili să gândească un proiect care să țină seama de realitățile acestui moment. Limba se păstrează prin școală, prin educație. Libertatea și demnitatea se păstrează numai de către niște oameni care își cunosc rostul și locul în lume. Nu avem nici un motiv să ne rușinăm de cultura noastră, de istoria și de inteligența noastră. Nu suntem mai buni decât alții, dar nici mai răi. Purtăm, oriunde ne-am afla, datele nației noastre, trecutul ei este, vrem, nu vrem, propriul nostru trecut și avem toate șansele să însemnăm mult mai mult dacă vom reuși să depășim egoismul nostru pustiitor. În lumea Internetului, a sateliților de comunicație, a telefoanelor mobile etc., etc., oamenii nu mai pot fi cu adevărat mințiți sau ținuți în izolare, decât dacă se complac în această situație. Sigur, sărăcia nu este furnizoare de libertate și de democrație. Între carte și pâine este clar ce ar alege marea majoritate. Dar în aceste majorități există și oameni mai puțini săraci, oameni mai luminați sau foarte luminați care trebuie să-și ia rolul în serios, care au obligația morală de a le descrie semenilor lor drumul spre ei înșiși. Datorită incapacității de a oferi un program credibil și a nesfârșitelor înfruntări de orgolii s-a ajuns unde s-a ajuns. Cred că a venit vremea concluziilor. Este la îndemâna oricui să observe că din lupta atâtor orgolii nu a avut nimeni de câștigat. Dar nu e cazul să observăm la nesfârșit o realitate, nu e suficient să ne întrecem în descrierea catastrofei, trebuie oprită prăbușirea pentru a nu întârzia revenirea care, nu am nici o îndoială, se va produce, Basarabia va fi ceea ce trebuie să fie și va ajunge unde îi este locul” („*Basarabia este ce trebuie să fie și va ajunge unde îi este locul*”).

● **[„Convorbiri literare”, nr. 2]** Mircea A. Diaconu continuă seria recenziilor despre poetele momentului, scriind despre Dora Pavel (*Muncile lui Don Quijote*), Paulina Popa (*Bărbații secolului*) și Ioana Diaconescu (*Tratat de amintiri neverosimile*): „Dora Pavel este poeta unei austerități gramaticale și imaginare care ascunde ardența frisoanelor și care, refuzând tranzitivitatea, mizează aproape totul pe oglindirea în sine a poemului ce atrage în propriu-i labirint și în propriul miraj orice angoasă a ființei. [...] Pare whitmaniană poezia aceasta a Paulinei Popa în care sunt cântate în tonuri imnice sau satirice energiile primare, suflul unei existențe fruste și, finalmente, chiar modul acesta de a percepe senzorial și totemic lumea. [...] Chiar scrie Ioana Diaconescu un *tratat de amintiri neverosimile*, așa cum își numește ea antologia apărută în urmă cu nu foarte multă

vreme la Editura Eminescu?! Tratat, da – deși, evident, unul poetic –, însă e în acest titlu o ambiguitate (voită, cred), întrucât obiectul tratatului nu-l constituie amintirile; acestea sunt doar mijlocul fragil, care nu iese niciodată dintr-o zonă de aproximare evanescentă, prin care se formulează «idei» despre felurile omului de a exulta în suferință, frică și întuneric. (*Meridiane feminine (II)*).

□ Dan Mănuță scrie despre *Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu* (2002) de Ioan Adam, *Duiliu Zamfirescu între Natură și Idee* (2002) de Mihai Cimpoi și *Viața lui Duiliu Zamfirescu* (2002) de Al. Săndulescu (*Duiliu Zamfirescu în actualitate*). □ Cristian Bădiliță semnează eseu critic *Bazarul culturii române*: „Măcar o dată pe săptămână, consult pe internet presa culturală din România. [...] Prima impresie pe care mi-o lasă majoritatea revistelor este dezordinea la nivelul conținutului, dezordine care vine din perpetua stare de improvizație. Spre deosebire de revistele occidentale, majoritatea revistelor românești (cu excepțiile de rigoare) nu se construiesc temeinic, din timp, plecând de la anumite teme, mizând pe colaboratori competenți și rubrici precise, ci se întocmesc după inspirația de moment a redactorului șef, în cel mai bun caz. În al doilea rând, din paginile acestor reviste lipsesc rubricile de cronici specializate. Se scrie, în general, despre cărți ne semnificative, dar ușor accesibile unui absolvent modest de filologie și, tot în general, sunt ocolite cărțile cu adevărat importante [...]. În fine, revistele fac multă politică, și politică de proastă calitate, direcționistă, de un amatorism jalnic. Cel mai grav însă mi se pare că aceste publicații care se autoproclamă «culturale» fac puțin loc adevăratei culturi de calitate. Se scrie mediocru și inutil despre cărți mediocre și inutile, despre teme neesențiale și despre «personalități» fără anvergură, lăsând impresia că acestea ar fi TOATĂ cultura română. Or, lucrurile nu stau deloc așa, iar impostura trebuie denunțată fără nici o reținere. Situația respectivă se datorează nu doar celor cincizeci de ani de comunism, ci perpetuării reflexelor comuniste de judecată valorică în perioada post-decembristă. Și nu doar a reflexelor, ci și a personajelor care judecă valoarea culturală. De mai bine de treizeci de ani de zile cam același cor de «specialiști» dă verdicte, triază, pune coroane, ignoră, omite cu o *sans gêne* absolut uluitoare pentru cineva înscris în normele occidentale. Terenul este ocupat, rândurile atât de bine strânse, consensurile atât de unanim-sclerozate, încât nici o muscă nu poate pătrunde în sfânta sfintelor mediocrității oficiale. Câțiva critici literari, a căror cultură se reduce STRICT la literatura română, inventariază și «comentează» *pêles-mêles* cărți de filozofie a culturii, de politologie, de istorie și memorialistică (lăsând deoparte domeniile tari), trăgând la sfârșitul anului linia și proclamând drept «cea mai bună carte o anului» un jurnal pe jumătate pueril sau un volum de versuri care cu greu poate fi individualizat din masa literară actuală. [...] E de la sine înțeles că o cultură nu poate exista în afara unei ierarhii. Problema e că această ierarhie necesară trebuie să mai fie și corectă, și dinamică, și politropică. Normalitatea unei culturi se definește în raport cu normalitatea criteriilor de stabilire a unei ierarhii. În Franța, romanele unor

Houellebecq, Makine sau Nothomb se vând foarte bine, dar ierarhia sănătoasă și cinstită de aici (cât de cât cinstită) îi situează pe acești scriitori în raftul trei, acolo unde le este locul firesc. Scriitorii de primul raft, cu adevărat importanți, se numesc Henri Troyat, Michel Tournier, Maurice Druon, Jean Raspail, Milan Kundera. [...] Personal, urmăresc atent viața culturală din România, fiind în legătură permanentă cu mulți intelectuali valoroși din toate provinciile. Știu că și în România au apărut, pe lângă «cele mai bune cărți de literatură ale anului», numeroase alte lucrări foarte importante, esențiale pentru zidirea unei culturi, precum *Tradiție și libertate*, a lui Virgil Nemoianu, *Orient și Occident în lumea greco-romană*, a lui Gheorghe Ceașescu (despre care nu s-a scris decât luna trecută, la propunerea mea, în «Convorbiri»); traduceri *Iliadei*, *Odiseei* și *Eneidei*, realizate, în hexametri, de Dan Slușanschi; *Naturalis historia* a lui Pliniu (ajunsă la volumul IV), tradusă de un grup de tineri clasicisti sub coordonarea Ioanei Costa; traducerea *Metafizicii* lui Aristotel, datorată lui Andrei Cornea; editarea impecabilă a originalului latinesc al *Creșterii și descreșterii Curții otomane*, datorată aceluiași neobosit Dan Slușanschi; noua traducere a *Pelerinului rus*, cu studii esențiale despre geneza acestui text, apărută la editura Deisis, sub îngrijirea lui Ioan I. Ică jr. etc. etc. Cine vorbește și cine scrie despre aceste cărți de temelie, despre aceste admirabile realizări, în revistele din România? Aproape nimeni. «Specialiștii» de serviciu, adică acei zece critici ai literaturii române, în mâinile cărora s-a adunat întreaga presă «culturală» din țară, nu au competența necesară, iar când scriu, scriu superficial, dacă nu ignar și tendențios. Nu scriu, dar nici nu au reflexul pe care îl au confrăii lor din Occident, de a-i invita pe adevărații specialiști să colaboreze la revistele lor (*cu plată, desigur!*), pentru a umple acest imens și necinstit gol de informație. E rușinos și nociv pentru o cultură ca un student la Litere să știe cine este Laignel-Lavastine, dar să-i ignore pe Dan Slușanschi, pe Ioan I. Ică jr. sau pe Aurelian Crăiuțu; e rușinos ca același student să fi citit *Jurnalul* mediocru, destul de jalnic al lui Sebastian sau alte opuri de același calibru, pentru că așa a primit «indicații» de la criticii noștri literari, dar să nu aibă habar de *Pelerinul rus*, de Pliniu, de Artemidor, pentru că aceiași critici nu scriu despre *Pelerinul rus*, despre Plinius sau despre Artemidor. Iarăși, e rușinos că în România nu există încă, la treisprezece ani după revoluție, o adevărată revistă de cultură, echivalentul marilor reviste interbelice «Gândirea», «Cuvântul» sau «Revista Fundațiilor Regale», care să îmbine profesionalismul cu deschiderea multidisciplinară, talentul cu apetitul spiritual și bunul simț. Foarte puțini români de valoare din Occident sunt invitați să colaboreze în revistele naționale. Nici nu vă dați seama, domnilor critici literari, directori de gazete, cât a pierdut cultura română în ultimii ani de zile din cauza acestei dictaturi a mediocrității pe care ați reușit să o reinstaurați într-un timp record. Fiți însă fericiți și lăudați-vă meritele. Aceste merite sunt exact meritele actualului vostru președinte, pe care l-ați ales cu nostalgia anilor '60 în suflet, când, nu-i așa?, cultura română era mare, înfloritoare și dădea frisoane Occidentului. Mon Dieu!”

□ Ovidiu Hurduzeu scrie despre „teoria secundarului” a lui Virgil Nemoianu (*Elogiul „secundarului”*).

• [„Familia”, seria a V-a, anul 39 (139), nr. 2 (448): „Revistă de cultură. Fondator: Iosif Vulcan, 1865”. Redactor-șef: Ioan Moldovan; redactor șef adjunct: Dumitru Chirilă; redactori: Miron Beteg, Ion Simuț, Traian Ștef. Revista apare cu sprijinul Consiliului Județean Bihor și al Ministerului Culturii și Cultelor; format A4] Sub genericul *Colocviul Revistei „Familia”*, se supune dezbaterii tema: *Destinul provinciilor culturale: Ce sunt provinciile culturale și ce vor ele sau: O chemare din provincie la un colocviu în „Familia”*, răspund Ioan Moldovan (*Fatalitate, futilitate!*), Dumitru Chirilă (*Provincia față cu propriile complexe*), Traian Ștef („Dacă ne referim la instituții, este evident că o descentralizare eficientă n-a avut loc. trecerea lor la finanțatorii locali este dublată de forme ale comenzii centrale, politice, aparținând unor instituții naționale subordonatoare. Instituțiile culturale sunt considerate și astăzi, ca și mai ieri, mijloace de propagandă, chiar dacă nu explicit. Faptul este demonstrabil prin impunerea la conducerea lor a unor partinici cu vechi state de servicii și de experiență ideologică, prin selecțiile pentru finanțare, prin lipsa de viziune culturală, totul decurgând într-o inerție postcomunistă dezinhibată care atinge deja firescul letargic. [...] Deci ce găsim în Provincie? În orașele mari, cu universități mai mult sau mai puțin de tradiție, câte unu-doi poeți, prozatori, critici, recunoscuți, prezenți în antologii și istorii literare, discutați de cronicarii de specialitate, pe de o parte, și o masă de alți scriitori, unii mai cu pretenții, alții onești, pe de altă parte. Universitarii sunt o prezență destul de transparentă în viața culturală a orașelor noastre de provincie. În prea puține locuri devin maeștri, Profesori. În aceste condiții, glasul primilor este înecat de murmurul și strigătele enervante ale celorlalți. În aceste condiții, ceea ce înseamnă deschidere pe temeiul valorii este anulat de închiderea practică politic și mentalitar. Când într-o astfel de localitate o instituție culturală alocă mai mulți bani pentru un concurs de făcut căpițe decât pentru o carte (nici nu mă interesează dacă pentru una bună sau una proastă), este evident că Provincia e decăzută, chiar dacă, istoricește, îi putem justifica un anume statut”, *Deschiderea și închiderea provinciei*), Ion Simuț („Comunismul ne învățase [...] să credem că România e omogenă și unitară. [...] Mândriile regionale au izbucnit violent din 1990 încoace, împotriva oricăror previziuni. Cauza principală ar putea fi proliferarea marilor sau micilor identități (ca fenomen general), dar și cultivarea excepțiilor sau dorința irepresibilă de diferențiere; în cele trei sintagme regăsim, în fond, aceeași cauză, în trei forme de exprimare (identitate, excepție, diferențiere). În rezonanță cu postmodernismul, cultura națională se transformă într-o sumă democratică de marginalități”, *O sumă democratică de marginalități*) ș.a. În cadrul aceleiași anchete, Cornel Ungureanu este intervievat de Robert Șerban („Nebunia suspiciunii sub care stătea grupul «A treia Europă» era atât de violentă, încât fiecare dintre cărțile și, aș spune, dintre articolele mele, despre «A treia Europă», despre Banat, trebuia să înceapă cu

asta: nu avem nici un fel de gând ascuns, nu servim pe nimeni, nu participăm la nici o conspirație. Am fost invitat la niște cursuri de vară la Baia Mare, de pildă. Alături de mine mai predă un istoric important, care a venit spre mine cu anumită sfială: știți, zice, ce se spune despre dumneavoastră? Știu, răspund, că suntem cu federalizarea etc. Nu, zice, că sunteți agenții unor puteri străine...” (*Cultura nu poate trăi în enclave*). □ La rubrica „Sertarele exilului”, Norman Manea publică primul episod din *Paul Georgescu: Nobila inutilitate și ardoarea militantă*. □ Ion Simuț comentează *Literatura română sub comunism* (2002) de Eugen Negrici: „Sinteza lui Eugen Negrici, excepțională din multe puncte de vedere, se încheie pe această notă de reproș sever adresat optzeciștilor pentru pretimpuria și nefasta adoptare a postmodernismului. Rechizitoriul anti-optzecist are darul de a clarifica perspectiva critică în care se plasează Eugen Negrici atunci când recitește literatura română contemporană: aceea de nostalgic al modernismului” (*Elita prozei postbelice*). □ Ion Simuț, Marius Miheș și Mircea Pricăjan conversează despre romanul *Sigma* (2002) de Alexandru Ecovoiu (*O carte în dezbatere: „Sigma” de Alexandru Ecovoiu: „Ion Simuț: [...] romanul Sigma al lui Alexandru Ecovoiu este una din cele mai importante izbânzi ale romanului românesc postdecembrist. Mai mult decât atât: cred că are premisele epice, eseistice și estetice ale unei posibile afirmări europene. Dacă Biserica Ortodoxă Română ar fi la fel de severă ca islamismul, dacă ar suferi de fundamentalismul imaginar pentru care o acuză unii, Alexandru Ecovoiu ar putea fi victima unei persecuții religioase ca și Salman Rushdie*”).

● **[„Orizont”, nr. 2]** Numărul are tema *Locul bibliotecii în civilizația secolului al XXI-lea*. La ancheta *Mai este biblioteca un paradis?*, realizată de Lucian Alexiu, răspund: Ioan-Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Octavian Doclin, Constantin Gurău, Lidia Handabura, Iacob Roman, Mircea Pora („Nu de puține ori în casele de «diplomați» (altfel zis, cu studii universitare) biblioteca există, dar conține un haos de titluri, vreo cinci clasici români, 7-8 romane străine de autori mai cunoscuți, 20-30 de volume direcționate pe «aventură» (colecția «Enigma»), «dragoste», «război», «circulație rutieră sau feroviară» și cam atât... E adevărat că foarte puțin confortabilele camere de bloc nu pot fi transformate în paradise-biblioteci. În locul cărții domnește acum televizorul și unde e mai multă dare de mână... calculatorul”) ș.a. □ La ancheta conexă *Biblioteca ideală. Care sunt cele zece cărți pe care le-ați lua pe o insulă*, răspund: Gabriela Adameșteanu, Adriana Babeți, Balázs Imre, Paul Eugen Banciu, Andrei Corbea-Hoișie, Ion Bogdan Lefter, Călin-Andrei Mihăilescu, Mircea Mihăieș, Carmen Mușat, Vasile Popovici („1. *Biblia*, 2. *Război și pace* – L.N. Tolstoi, 3. *Anna Karenina* – L.N. Tolstoi, 4. *Opera omnia* – Arthur Rimbaud, 5. *Teatru și Sonete* – William Shakespeare, 6. *Poezii* – M. Eminescu, 7. *Iliada și Odiseea* – Homer, 8. *Dialoguri* – Platon, 9. *Mara* – Ioan Slavici, 10. *Frații Jderi* – Mihail Sadoveanu”), Alex Leo Șerban („1. *Don Quijote* – Miguel de Cervantes, 2. *Robinson Crusoe* – Daniel Defoe, 3. *Legăturile primejdioase* – Choderlos de Laclos, 4. *Cei trei muschetari* – Alexandre

Dumas, 5. *Marile speranțe* – Charles Dickens, 6. *Educația sentimentală* – Gustave Flaubert, 7. *Ambasadorii* – Henry James, 8. *Călătorie spre centrul pământului* – Jules Verne, 9. *Swann* – Marcel Proust, 10. *Portretul artistului la tinerețe* – James Joyce”), Marcel Cornis-Pope („1. *Infernul* – Dante, 2. *Finnegans Wake* – Joyce, 3. *Curcubeul gravitației* – Thomas Pynchon, 4. *Beloved* – Tony Morisson, 5. *Pinocchio la Veneția* – Robert Coover, 6. *Frontiera* – Gloria Anzaldúa, 7. *Străini nouă înșine* – Julia Kristeva, 8. *Imaginația dialogică* – M. Bahtin, 9. *Mitul eternei reîntoarceri* – Mircea Eliade, 10. *Contingență, ironie și solidaritate* – Richard Rorty”) ș.a. □ Cristina Chevereșan recenzează trei volume de Eugen Ionescu, *Nu* (2002), *Note și contranote* (2002), *Jurnal în fărâme* (2002) (*Agresiunea din dragoste*). □ Radu Pavel Gheo recenzează *Bar de stepă* (2001) de Cătălin Mihuleac, *Planeta 0* (2002) de O. Nimigean, *Borcan bine legate, bani pentru încă o săptămână* (2002) de Dan Sociu (*Triptic ieșean*). □ La rubrica „Documentar”, Cornel Ungureanu e prezent cu *Polonia în decembrie*. □ Victor Neumann comentează *Ghilotina de scrum* (2002) de Vladimir Tismăneanu.

● [„**Ramuri**”, nr. 2] Gabriel Dimisianu semnează editorialul *Ce fel de criză?*: Am citit la sfârșitul anului trecut mai toate articolele bilanțiere, interviurile, răspunsurile la anchete referitoare la anchete referitoare la situația literaturii în 2002. Majoritatea exprimă un sentiment de insatisfacție și conduc la constatarea că anul literar a fost unul de criză. Cu toate acestea, cantitativ vorbind, și nu numai, recolta literară a lui 2002 nu poate fi socotită săracă. Atât că titlurile de mare interes au fost mai puține tocmai în domeniile socotite principiale, adică poezia și proza. Ca și în anii anteriori, mai bine au fost reprezentate genurile literaturii nefictive, jurnalul, memorialistica, eseu. [...] În poezie, într-adevăr, nu au prea fost apariții de reținut. Aș aminti totuși *Arta seducției* de Floarea Țuțuianu, *Autobuzul cu cocoșai* de Nora Iuga, *Spectacol cu Dimov* de Șerban Foartă și, de asemenea, volumele-antologii *Zestrea de aur* de Mariana Mari și *Descoperirea ochiului* de Ion Pop. În proză a fost în primul rând remarcant *Orbitor: Corpul* de Mircea Cărtărescu, al doilea pilon al impresionantului edificiu narativ clădit de autor, o carte despre care se poate spune că-i redimensionează lui Cărtărescu personalitatea literară. Să ne amintim și *Supraviețuirile* lui Radu Cosașu, primul volum dintr-o serie în care prozatorul își propune să reorganizeze cronologic textele epice publicate mai demult sub același titlu. [...] Și dacă tot vorbim de retipăriri să notăm că a apărut ediția a III-a a romanului *Sertarul cu aplauze* de Ana Blandiana, operă pe nedrept ignorată, subcotată. Aș aminti, tot din domeniul prozei, noul roman al lui Gabriel Chifu, *Povestirile lui Cesar Leofu*, de o ingenioasă arhitectură multiplană. Este axat pe un caz extrem de patologie morală. M-au surprins plăcut povestirile Doinei Cetea din *Taxiul roșu*, cu trecerile lor abile din real în ideal. Îndrăznețe, provocante sunt prozele lui Mihail Gălățanu din *Strada Plantelor*. Un roman «politic» incitant: *Spada* de Bogdan Teodorescu. Literatura ne-fictivă, întemeiată pe fundamente biografice, a fost ilustrată, cum spuneam, de o bogată producție. Să amintesc al doilea volum al *Jurnalului suedez* de Gabriela

Melinescu, *Jurnalul Monicăi Lovinescu* (perioada 1981-1984), surprinzătoarea *Troică a amintirilor* de Gh. Jurgea-Negrilești, memoriile lui Neagu Djuvara, memoriile Corneliiei Pillat, jurnalul Tiei Șerbănescu (*Femeia din fotografie*) și, desigur, jurnalul lui Gabriel Liiceanu (*Ușa interzisă*). Aceasta a dobândit fulgerător titlul de «carte a anului», conferit de un juriu din care am făcut și eu parte. În critică a fost remarcat debutul editorial al lui Daniel Cristea-Enache, cu *Concert de deschidere*, cartea unuia dintre tinerii care anunță revirimentul așteptat al cronicii literare. Mai sunt de semnalat: o amplă culegere de texte polemice ale lui Gh. Grigurcu (*În jurul libertății*), volumul *Literatura română sub comunism* de Eugen Negrici, încă puțin discutat, dar care se presupune că va alimenta o discuție. Este de amintit și extrem de interesanta monografie *Ion Creangă* de Dan Grădinaru. Nu trebuie să uităm, de asemenea, *Prejudecăți și judecăți* de Ion Ianoși, *Mittel Europa periferiilor* de Cornel Ungureanu și, fără doar și poate, încântătoarea *A citi, a scrie* de N. Manolescu. Din zona eseisticii morale și autobiografice: *Deșertul pentru totdeauna* de Octavian Paler. Din zona publicisticii literar-politice de mare forță, măcar un titlu: *A vorbi într-un pustiu* de Ileana Mălăncioiu. Edițiile din clasici dau și ele măsura productivității unui an literar. Anul 2002 a fost marcat de aparițiile numeroase din seria «Pléiade», inițiată de Eugen Simion la editura Academiei și la Institutul G. Călinescu. Tot acolo a apărut, în afara seriei, impunătorul *Jurnal de epocă* de M. Sebastian, în care e adunată toată publicistica literară a scriitorului (autoarea colecției: Cornelia Ștefănescu). □ Marian Victor Buciu semnează eseu *Poetul Marin Sorescu*.

● [„Tomis”, nr. 2] La ancheta *A avea sau a nu avea „vedete” pe piața literară?*, jalonată de întrebările: „1. Care este profilul scriitorului român de succes? 2. Ce atribute ar trebui să cuprindă un best-seller la români? Puteți să enunțați câteva titluri în acest sens? 3. Cine citește, pe cine citește și ce citește românul de lângă noi?” participă: Ioan Groșan („1. Sunt, după părerea mea, două tipuri de scriitori de succes azi. Primul se orientează după cererea de conjunctură a pieței publicului, e dominat de piață, subjugat de ea. E scriitorul care nu se teme de kitsch fiindcă stă chiar în mijlocul lui, de-acolo din kitsch, și «emite». E cazul lui Pavel Coruț sau al lui, Dumnezeu să-l ierte, Ion Țugu. Ei au un succes temporar, ca al Sandrei Brown ori, altădată, Mihai Drumeș, cu «celebrul» roman lacrimogen *Elevul Dima dintr-a VII-a*, un fel de *Love-story avant la lettre*. Al doilea tip e scriitorul care aduce, silește piața să vină la el nu numai prin valoarea intrinsecă, recunoscută, pe care o are, ci și printr-o abilă strategie publicitară pe care el însuși și editorul său o fac. Primele nume care-mi vin în minte sunt Horia-Roman Patapievici și Mircea Cărtărescu. Ei au parte nu numai de un public rafinat (sau ce-a mai rămas din el în Tranziție), dar și de atenția «snobilimii», care intuiește că «dă bine», e șic să ai în bibliotecă o carte «greă» precum *Omul recent*, chit că n-a trecut de pagina 5. 2. Nu prea știu ce atribute ar trebui să aibă un best-seller românesc în zilele noastre. Știu însă ce atribute avea înainte, pe vremea lui Ceaușescu. Un roman bun, din acelea care se dădeau pe sub mână ori «la pachet» cu alte cărți

nevandabile, cuprindea de toate, și sociologie, și istorie ș.a.m.d., tocmai pentru că sociologia, istoria ș.cl. fuseseră deturnate sau pur și simplu desființate ca discipline autonome. Romanul ținea pe timpurile acelea loc și de televizor. Cei din generația mea își amintesc cu siguranță cum «devoram» pur și simplu cărțile lui Marin Preda, Augustin Buzura, Nicolae Breban etc. Până și poezia, care în Vest avea tiraje confidentiale, se tipărea și se vindea la noi în tiraje care-l lăsa pe occidental (am fost eu însumi martor la o astfel de scenă) cu gura căscată. Și nu era vorba de clasici, ci de scriitori contemporani, unii abia la a doua carte. Astăzi, pe cuvânt de onoare că nu mai știu cum trebuie să arate un best-seller (de valoare). 3. Bună expresia «românul de lângă noi». Numai că «românii de lângă noi», noi, literații, sunt tot mai puțini. Eu am totuși credea că, deși n-o să mai avem niciodată numărul de cititori pe care-l aveam altădată, o să avem totuși, după ce va trece bulibășeala asta de tranziție, un public mult mai restrâns, dar stabil, fidel. E o utopie, poate, dar eu cred în ea”), Dan Perșa („1. Succesul unui sau altui scriitor (sau gen de literatură) e legat de un public. Noi trăim acum o situație asemănătoare cu cea petrecută în SUA anilor șaizeci (sfânt fior!), când scriitorii americani au căutat o modalitate de a stârni interesul pentru literatură al unui public captivat de programele TV și radio – *mass-audience*. (Dar chat-mania îmi pare și mai și!) Situația e agravată la noi de situarea noastră în post-comunism. Mecanismele foarte puternice în comunism prin care scriitorii căpătau notorietate peste noapte (prezentarea unui debut la «Europa Liberă» făcea din debutant un scriitor cunoscut și admirat în toată țara) au clacat și s-a intrat în normalitate, adică un scriitor muncește ani lungi până să-i fie cunoscute unele merite, chiar dacă din punct de vedere al valorii se ridică deasupra vechilor celebrități din lumea scrisului. De asemenea, editurile au devenit instituții ce rezistă cu mare greutate din punct de vedere financiar. Ele nu pot plăti scriitorii și nu-i pot promova și astfel se intră într-un cerc vicios: scriitorul nu devine cunoscut, cartea lui nu se vinde, editura nu câștigă și nu-l poate plăti ș.a.m.d. Agențiile literare, care să intermedieze contractul dintre scriitor și editor, între scriitor și public, nu au luat naștere la noi. Nu există nici o strategie de promovare a literaturii, nici la nivelul fundațiilor culturale, nici a uniunilor sau asociațiilor de breaslă, nici la nivelul Ministerului Culturii și nicăieri în altă parte. Încât nici vreun scriitor de succes nu există, însă pot da cu ușurință numele unor scriitori dintre cei care au publicat după 1989 care, în condiții normale s-ar putea bucura de un enorm succes de public (îl au numai pe acela de critică), între aceștia stând poeți ca Ioan Es. Pop, Octavian Soviany, Adela Greceanu, un prozator ca Radu Aldulescu sau critici ca Nicoleta Sălcudeanu și Mircea Platon. Pe acest fond generic, pot fi exemplificate excepțiile. Cred că H.R. Patapievici e campionul succesului literar în România post-decembristă. El a avut parte de o lansare senzațională, girat de mari nume ale culturii românești, iar cărțile lui au fost suficient de incitante pentru a-și atrage un public larg.”

[FEBRUARIE-MARTIE]

• [„Vatra”, serie nouă (1971), anul XXX, nr. 2-3 (383-384): „Revistă lunară de cultură editată de Uniunea Scriitorilor, Consiliul Județean Mureș, cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor”. Redactor-șef: Cornel Moraru; redactor-șef adjunct: Al. Cistelean; colectivul redacțional: Nicolae Băciuț, Iulian Boldea, Dumitru Mureșan, Aurel Pantea, Virgil Podoabă, Alexandru Vlad, Maria Campatelli (redactor pentru Italia), Dan Culcer (redactor pentru Franța), Emilian Galaicu-Păun (redactor pentru Basarabia), Dieter Schlesak (redactor pentru Italia), Andrei Zanca (redactor pentru Germania); format A3] Andrei Codrescu e interviuat de Letiția Guran: „A.C.: Ceea ce am descoperit în România acum a fost un fel de energie care, deși în umbră, duce țara înainte și îi dă vitalitate. România chiar e o țară cu multă energie vitală. Dar și un loc în care sărăcia e extraordinară, ca în cazul oamenilor care trăiesc din pensie. Din păcate, numărul celor săraci îl depășește cu mult pe cel al oamenilor care duc o viață decentă. [...] Ceea ce am descoperit însă e o țară care se schimbă. Am întâlnit oameni tineri, care abia își amintesc de 1989, care-s foarte implicați în fenomenul muzical de proveniență Vestică și care sună întru totul «europeni». Alături de ei însă sunt și mulți oameni în vârstă care sunt dezamăgiți și se simt «afară din timp». L.G.: *Unul din motivele pentru care v-am întrebat cum vă pare România la ora actuală era și fiindcă aș vrea să vă propun o comparație cu opiniile vehiculate de Tony Judt în articolul din «The New York Review of Books»* – România, în fundul gropii (Romania at the Bottom of the Heap). *Nedrept, plin de inexactități și interpretări tendențioase, acesta a creat destulă atmosferă în SUA și debateri aprinse și luări de poziție în România. Pe scurt, teza lui Judt era că problemele cu care se confruntă România în prezent sunt urmarea relativ de așteptat a dictaturilor fascistă și comunistă, cum și a naționalismului. Ce părere aveți despre acest diagnostic, acum că ați vizitat România și ați avut ocazia să meditați la identitatea locului?* A.C.: Nu mi-a plăcut articolul lui Tony Judt și nu sunt de acord cu el tocmai fiindcă avea un ton negativ prea definitiv – de tipul celui pe care multe din prezentările negative ale României în Vest îl au. Copiii orfani, câinii vagabonzi și alte teme de același fel pot fi exploatate la nesfârșit – și e în stilul mass-media să se ocupe de senzational și de fenomene stranie. Articolul lui Tony Judt făcea însă și câteva observații interesante: cred că există o problemă a culturii politice în România, care e moștenirea lăsată de diversele dictaturi sau datează chiar de pe vremea Imperiului Otoman – așa încât e ceva treabă de făcut în această privință și e important să se facă. Pe de altă parte, însă cred că energia și dorința de a integra țara în Europa există. Cred însă că există anumite tradiții, inclusiv cea a intelectualilor, care în loc să ajute, mai mult creează probleme. Poate e timpul pentru un prinț străin – soluția asta a lucrat în trecut – sau poate nu un prinț, ci, să zicem, managerul Biroului Federal Express, care trimite pachete peste tot la modul eficient. Fiindcă, eu cred că pe lângă cultura politică, problema României este «împachetarea» și «distribuția». Energia

românilor nu este bine distribuită. În România nu pare să existe vreun mod decent de a trimite un pachet, iar distribuția e înfiorătoare. De exemplu, e imposibil de găsit un tricou cu Dracula la București. Poți să-l găsești la Bran, dar atât. Întrebarea mea e: de ce nu poate «călători» un tricou de la Bran la București, unde ajung cei mai mulți turiști, și de ce nu există nici un fel de magazine care să vândă astfel de produse, de ce nu se primesc cărți de credit peste tot, și de ce este atât de complicat să trimiți ceva prin poștă? De ce produsele în magazin sunt, într-un sens, «neîmpachetate»? Pentru toate aceste motive cred că Federal Express-ul ar trebui să conducă România. *L.G.: Dar dacă această conducere transformă România într-un simplu produs comercial plăcut...?* A.C.: Așa ar și trebui să fie. *L.G.: Totuși în Disparația lui «afară» atacați comercialismul din Statele Unite.* [...] A.C.: Nu cred că e nici o contradicție între a admira eficiența societății din SUA și în același timp a-i critica tendințele comerciale. Ceea ce critic la societatea americană sunt excesele culturii materialiste, abilitatea culturii comerciale de a-i transforma pe oameni în conformiști. Metafora lui «afară» are pentru mine câteva înțelesuri: unul privește dimensiunea ecologică: e crucial să conservăm ce viață sălbatică a mai rămas, să ne asigurăm că ea nu-i complet distrusă de comerț și alte afaceri. În al doilea rând, e vorba de «sălbăticia» fiecărui individ, de energia pe care fiecare, dar mai ales adolescenții o simt atunci când li se pare că întreaga lume se deschide în fața lor și totul e posibil. Acesta e un imperativ psihologic; și fiecare individ trebuie să-și apere acest drept. Un al treilea fel de «sălbăticie» e acela al societății înseși – e sursa din care irupe aventura. Toate aceste potențialități se pierd într-o societate care se dă cu totul pe mâna materialismului. În acest sens datoria de a prezerva acest spațiu al lui «afară» devine o datorie poetică – datoria de a-ți menține spiritul critic, de a continua să gândești, de a-ți păstra sensul ironiei, de a-ți păstra simțul umorului [...]. Nu sugerez să transformăm România în Compania Federal Express; dar cred că Federal Express ar putea să se ocupe de modul falimentar în care sunt conduse afacerile în România și poate chiar să ne elibereze de cultura birocratică și coruptă rămasă moștenire de la comuniști, de cruzimea rămasă de la fascism și de trândăvia și delăsarea rămase de la Imperiul Otoman. [...] Cred că România ar trebui vândută oricărei corporații eficiente care și-o poate permite... [...] dispariția lui «afară» continuă, dar în același timp el este și continuu generat. A existat un moment la mijlocul anilor '90 când, mulțumită internetului și comunității electronice globale, am crezut că am atins stadiul de Global Village. Și într-un sens așa a și fost. În același timp, multe țări și-au întărit politica de frontieră și, în paralel, în diverse locuri pe Glob practicile naționaliste continuă sau încep să prevaleze. Ceea ce se petrece în ultimele decade e o luptă continuă între o forță centrifugă care trage totul cât mai aproape de interior și o forță centripetă care ne aruncă în vârtejul lumii globale, fie că acesta ne place, fie că nu. Traversăm acum un moment când termenii ca «națiunea» sau «identitatea» sunt supuși presiunii globalizării. Multe din reacțiile naționaliste ale mișcărilor fundamentaliste Creștine sau Musulmane sunt reacții împotriva

globalizării și Occidentalizării, a forței revoluționare a culturii Vestului. Occidentul are o cultură comercială în care produsele vechi sunt înlocuite de produse noi – de exemplu, dacă o familie are un frigider vechi, piața va încerca să o convingă să cumpere patru în locul lui – unul pentru fiecare moment al zilei. Karl Marx avea dreptate când vorbea de alienarea dintre muncitor și produsul muncii în capitalismul târziu. În aceste condiții, rolul poetului e să păstreze acest spațiu al exteriorității și odată cu el sălbăticia, inocența, posibilitatea surprizei și necunoscutului. Mai ales pe măsură ce evoluăm și pentru că evoluăm. Cei care, nostalgici, vor să se întoarcă la un trecut idealizat, la valori care par foarte nobile și minunate, ar trebui să realizeze că acestea nu mai există și nu pot fi recucerite. Dacă luăm populația Globului procentual, 70% din oamenii care trăiesc la ora actuală (cu excepția unor triburi din Papua, probabil) fac parte din societatea globală. Dacă privim oamenii oriunde în lume descoperim că putem analiza ce poartă, ce gândesc, cum reacționează și aceasta se întâmplă din pricina economiei globale, din pricina circulației ideilor. E o operație foarte periculoasă și nocivă să încerci să-i forțezi pe oameni să se întoarcă la noțiuni învechite de identitate și naționalism prin mijloace politice – pentru că astfel de noțiuni duc la război – pe câtă vreme înțelegerea globalizării în termenii libertății pe care o garantează – de la posibilitatea de a crea și participa la o economie globală, a inventării de noi obiecte care nu au altă utilitate decât cea artistică – e calea de urmat. Ideea nu e să stăm pasivi și să ne plângem pe motiv că altcineva ne-a oprimat în cine știe ce fel. De fapt tot timpul cineva ne influențează viețile într-un fel sau altul, dar acesta e un proces firesc prin care devenim indivizi tot mai complecși și împotriva căruia nu putem face nimic. *L.G.: Probabil acest fenomen e similar cu ceea ce s-a întâmplat când lumea largă a fost confruntată cu extinderea modernizării. Au existat două reacții principale la acest proces: una apreciind avantajele procesului care permitea ridicarea standardului de viață al individului mediu – și o poziție care deplângea extinderea modernizării și Occidentalizării în defavoarea culturilor locale, a fenomenelor culturale unice. Există un paralelism între acest proces și globalizarea care are loc la ora actuală și care impune produsele culturii Occidentale/ Americane peste tot în lume...* A.C.: Această perspectivă materialistă asupra a ceea ce sunt culturile locale și a nevoilor lor ignoră însă o problemă: Cine suntem noi să spunem ce vor și de ce au nevoie aceste culturi? Și dacă culturile locale, în unicitatea lor, decid să cumpere mașini de spălat în loc să spele rufe în râu, cu pietre...? Culturile nu pot fi păstrate ca într-un muzeu; ele sunt obiecte ale presiunii a tot ceea ce se întâmplă în lume, ca orice altceva. Pe de altă parte, cred că persoanele care trăiesc într-un mod «unic» și care produc artefacte unice au o șansă în lumea electronică, globală, de a-și promova aceste produse. Lumea aceasta dă acestor produse o șansă de a supraviețui. Neoliticul a fost probabil o epocă minunată, dar nimeni nu se gândește să se întoarcă la el. Pe de altă parte, Mircea Dinescu și-a propus să construiască un Sat Neolitic, unde turiștii să poată trăi ca în acele vremuri: mulgându-și singuri capra pentru micul dejun

și așa mai departe. Dar lucrul acesta este posibil numai pentru că trăim la începutul secolului XXI, când astfel de experimente sunt posibile. Cred că dacă lucrurile «rele» ne vin din Vest, există măcar câteva lucruri bune care ne vin de acolo, de asemenea. Singura șansă pentru existența unei lumi multi-culturale e garantarea libertății de gândire și expresie, nu preservarea cu orice preț a localismului și unicității” („*Cred că România ar trebui vândută oricărei corporații eficiente care și-o poate permite*”). □ Constantin Severin semnează eseu *Postliteratura*. □ Se publică ancheta *Premiile literare*. Din *chapeau*-ul semnat C.M. (Cornel Moraru): „Am inițiat această anchetă având în vedere două aspecte: pe de o parte, să trecem în revistă principalele premii care se acordă astăzi împreună cu regulamentele care le instituționalizează, pe de alta am solicitat răspunsuri personale unui număr destul de mare de autori în legătură cu părerea lor referitoare la premii. Evident, ancheta noastră este incompletă. Am primit mult mai puține răspunsuri decât scontam. Pe unii tema nu-i interesează, pe alții îi obosește deja. [...] În general, au dat răspunsuri mai reținute aceia pe care atenția juriilor nu i-a ocolit de-a lungul anilor. Cele mai multe reacții sunt însă negative. Însăși instituția premiului literar este percepută negativ. Dincolo de aparențe și bunele intenții, ar exista numai jocuri de culise, cu nume și titluri premiate dinainte știute, în funcție de componența juriilor sau de interesele de moment ale celui care dă premii sau le finanțează. [...] Chiar pentru prima parte a anchetei i-am solicitat pe directorii de reviste și instituții care dau premii să-și expună singuri condițiile și criteriile de premiere. [...] Convingerea noastră e că, oricât de hulite de cei mai mulți, premiile sunt necesare. Ele condimentează viața noastră literară și adeseori scot din anonimat scriitori care, din diferite motive, nu reușesc să se afirme la cota lor reală de talent. Premiile importante, cum sunt cele ale Uniunii Scriitorilor, pot consacra un autor sau o carte. Un criteriu de selectivitate și ierarhizare critică stă la baza actului de premiere. Uneori impresia e că se dau prea puține premii, atunci când concurența e prea strânsă. Poate că în astfel de situații soluția cea mai justă ar fi să se acorde premii *ex aequo* mai multor cărți. Depinde și de nivelul de valoare la care se face selecția. A premia mai multe cărți mediocre deodată numai pentru că sunt de o «valoare» sensibil egală nu e o idee prea fericită. Pe moment îi mulțumești pe mai mulți. Pe termen lung însă efectele negative se accentuează și frustrările cresc. Se poate vorbi astăzi și de o inflație de premii. Pe lângă veleitarii avizi de premii cu orice preț au apărut veleitarii care dau premii numai pentru a se scoate pe ei în evidență. Fel de fel de fundații, grupări obscure, publicații și mai obscure, chiar și partide politice acordă premii cu nemiluita, pe criterii foarte greu de înțeles uneori. Surprinzător e că și găsesc cui să le dea. Din păcate, și unele asociații profesionale manifestă prea multă generozitate în acordarea premiilor. Dacă Uniunea Scriitorilor și Filialele cu mai mulți membri, de unde ai ce alege (București, Cluj, Timișoara, Iași), acordă în fiecare an premii importante, la Filialele mai mici premiile se dau oarecum din inerție. [...] Considerăm că astăzi e nevoie de ceva mai multă transparență și exigență în acordarea premiilor.

Transparență într-un dublu sens: atât în ce privește componența și opțiunile juriilor constituite, cât și în privința sursei de finanțare de unde provin banii de premiere. Premii corect acordate pot fi grav compromise, uneori, de calitatea dubioasă a celor care le finanțează. Ca să nu mai vorbim de manipularea politică, oricând posibilă și parcă din ce în ce mai agresivă”. Își expun regulamentele de acordare a premiilor: Uniunea Scriitorilor din România, Asociația Editorilor din România (AER), prin Doina Marian, și directori de publicații ca: Nicolae Manolescu („România literară”), George Arion („Flacăra”), Marta Petreu („Apostrof”), Cassian Maria Spiridon („Convorbiri literare”), George Vulturescu („Poesis”), Ioan Moldovan („Familia”); Gellu Dorian scrie despre *Premiul național de poezie „Mihai Eminescu”*. Manolescu: „«România literară» acordă anual un premiu (de o sută milioane de lei) pentru «Cartea anului» și trei premii de debut (în valoare de zece milioane fiecare). Premiile nu sunt condiționate de gen, ci numai de valoarea cărților. În principiu, deci, chiar și cele trei premii pentru debut pot merge la cărți din același gen. Perioada jurizată se întinde între două ediții succesive ale decernării (din mai anul precedent până în mai anul în curs). Juriul este alcătuit din redactorii de specialitate ai revistei li este compus din cinci «jurați». Cel puțin așa a fost până acum. Deliberările se succed în mai multe reprize. La prima întâlnire, fiecare membru al juriului vine cu «propunerile» lui, cu ceea ce crede că merită să intre în atenția juriului. Această listă «maximală» nu e, însă, închisă. Din cauza deficiențelor de informare, spre a nu nedreptăți cărți valoroase de care, la prima întrunire, nu știam, lista poate fi completată la ședințele ulterioare. Dar în principiu ședințele următoare restrâng lista, după dezbateri care urmează lecturii făcute – fiecărei cărți în discuție – de fiecare membru al juriului. Premiile se acordă, în ședința finală, în dezbaterile căreia au rămas doar «nominalizații» prin vot” (*Premiile „României literare”*). Gellu Dorian: „premiul [național de poezie «Mihai Eminescu», înființat în 1991] a ajuns la ediția a XIII-a, iar, pe lângă acesta, din 1998, a fost înființat și Premiul Național de Poezie Mihai Eminescu pentru cartea de debut în poezie, ajuns și acesta la ediția a V-a. Juriul de acordare a acestui premiu pe care-l are în administrare Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii Mihai Eminescu este format tot din critici literari din întreaga țară care sunt la curent cu noul val de poezie, iar ca președinte al juriului este numit unul din membrii juriului mare. Trebuie să menționez că fără sprijinul regretatului Laurențiu Ulici, care a impus ca premiul să devină o instituție națională, acesta putea lua alte aspecte nedorite, având în vedere presiunile care s-au făcut de-a lungul timpului în privința nominalizărilor sau chiar a impunerii unor nume care poartă pe umeri pecetea dezonoarei eterne. S-a ajuns până la actuala ediție fără a regreta ceva sau să ne fie rușine de numele care au aureolat scurta istorie a celor 12 ediții încheiate. Iată și laureații celor 12 ediții de până acum: Mihai Ursachi – 1991, Gellu Naum – 1992, Cezar Baltag – 1993, Petre Stoica – 1994, Ileana Mălăncioiu – 1995, Ana Blandiana – 1996, Ștefan Augustin Doinaș – 1997, Mircea Ivănescu – 1998, Cezar Ivănescu – 1999, Constanța Buzea

– 2000, Emil Brumaru – 2001, Ilie Constantin – 2002. Iar debutanții premiați până acum sunt: Doru Mareș – 1998, T.O. Bobe și Dan Bogdan Hanu – 1999, Liviu Georgescu – 2000, Răzvan Țupa și Cristian Pohrib – 2001, Dan Sociu și Teodor Dună – 2002”. George Arion: „din 1998 se decernează și MARELE PREMIU FLACĂRA unei personanlități-reper pentru România. Primul laureat al acestui Premiu a fost Regele Mihai” (*Premiile „Flacăra”*). Marta Petreu: „premiul pe care îl dă «Apostroful» și Fundația Culturală Apostrof. *Premiul I. Negoițescu pentru un scriitor tânăr sau încă tânăr...* [...] se acordă, firește, pe prietenie și pe criterii de nedivulgat în public: e pentru scriitori (încă) tineri, ardeleni, echinoxști. Acordat pe aceste criterii neortodoxe, e uimitor că de fiecare dată îl primește cineva *foarte* bun: Sanda Cordoș sau Liviu Malița, Ruxandra Cesereanu sau Ion Simuț, Ion Mureșan sau Ștefan Borbély. Nu-i așa că sunt strălucite personalități (încă) tinere? Echinoxști cu toții” (*Premiile „Apostrof”*). Își mai exprimă opinia cu privire la premiile literare: Ruxandra Cesereanu (*Premiile literare între politici și jocuri de interese*), Andrei Corbea („*nu am iluzii și nici frustrări de nepremiat*”), Ovidiu Pecican (*Centralismul cultural*), Aura Christi („*aceleași nume, aceleași premii*”), Mircea A. Diaconu (*Instituția premiului literar față cu reacțiunea*), Ioana Nicolaie (*Boală veche...*), Liviu Ioan Stoiciu („*Trebuie luat o dată taurul de coarne*”), Gabriela Adameșteanu (*Nemulțumiri cu rost și fără*), Emilian Galaicu-Păun (*Mierea și fierea premiilor literare*), Mihaela Ursa („*nu că nu mi-ar plăcea să fiu premiată*”), Ion Pop („*aș vota pentru întărirea statutului mult slăbit al poeziei*”: „aceste premii se dau încă cu o anumită zgârcenie, [...] sunt, adică, relativ mici dacă ne raportăm la valoarea, și reală, și simbolică, a unor cărți distinse, ținând seama și de faptul că ele nu prea sunt plătite de edituri. Ele ar putea fi și mai numeroase – și sper să fie, pe măsură ce anumite fundații legate de numele câte unui scriitor emblematic și alte instituții de mecenat cultural vor funcționa și la noi mai normal. La acest punct, sunt în complet dezacord (fiind chiar șocat de insolitul propunerii sale) cu colegul și prietenul Ion Simuț, care a mers până la a susține un fel de pedeapsă pentru greu vandabilul gen literar care este poezia, într-un moment de stranie, poate involuntară, azeziune la o economie de piață transpusă rigid la un domeniu în care «marfa» e, orice am spune, rezervată unui public prin forța lucrurilor restrâns. Dimpotrivă, aș vota pentru întărirea statutului mult slăbit al poeziei în vremea noastră, o susținere care să fie, evident, și premială, dincolo de cea a editării, și aceasta atât de defectuos și capricios gândită de forurile culturale. Până una-alta, hulita poezie mai are ce spune pe plaiurile mult deteriorate zise mioritice – și nu e deloc cazul s-o asociem jignitor cu versificările muzicii ușoare și ale manelelor”), Angela Marinescu (*Oportuniști și conformiști*: „la noi, dar, probabil și aiurea, acordarea premiilor reprezintă o acțiune și absconsă, și elitistă. Criteriile de introducere a autorilor în constituția juriilor și, apoi, de a li se acorda celorlalți, premii, sunt abracadabrante și țin strict de ceea ce s-ar putea numi imaginea (socială) a autorului respectiv. Societatea literară românească e alcătuită din cei

care dau și cei care iau premii, restul, în momentul respectiv, sunt niște personaje kafkiene ce-și așteaptă rândul. [...] Sumele puse la bătaie pentru premii sunt oscilante în funcție de generozitatea sponsorului și, de cele mai multe ori, ridicol de mici. Se joacă toată lumea cu scriitorii de-a v-ați-ascunselea. Uite premiul, nu e premiul, Dar, cum suntem, toți, foarte săraci, acceptăm premiul și ne bucurăm, o zi, două, de banii ce ni s-au dat. Mie, personal, dacă mi s-ar da pe șest banii de la premiul și onoarea de a-l primi s-ar acorda altuia, aș fi cea mai liniștită cu putință. [...] Modalitatea prin care sunt chemați înspre premii tinerii scriitori, mie, cel puțin, îmi scapă cu desăvârșire. Cine îi cunoaște atât de bine, cine îi recomandă, cine girează talentul lor, pentru a fi premiați? Cine îi citește cu adevărat? Personal, n-aș avea răbdare. Cei care au răbdarea necesară sunt răsplătiți pentru efortul lor supraomenesec? Sunt întrebări pe care mi le pun în fiecare an. Pentru că nu văd nici un tânăr urcat pe podium pe care l-aș fi vrut și eu. Intervine, desigur, capacitatea pedagogică masculină ce-și arogă dreptul de a numi excepțiile. Ca la școală, exact. Criticii noștri sunt niște învățători ratați. Ei judecă talentul oricui numai pentru că actul profesoral ce le este oferit a devenit efemer și desubstanțializat din punct de vedere material. În lipsa războiului autentic, trebuie să facă ceva și bărbații neamului nostru. Nu spun că printre cei ce decid premiile nu s-ar afla și femei, șefe de revistă, șefe de tot felul, în fața cărora mă apucă o melancolie neagră. Ca și ceilalți, femeile șefe acordă premii peste premii într-un ritm oportunist de un conformism tare ca piatra. [...] De asemenea, criticii și scriitorii ce acordă premiile trebuie să fie capabili să împace capra cu varza. De-o pildă, când am luat cel de al doilea premiu al meu, am crezut, la un moment dat, că voi putea să fac pe învingătoarea absolută, măcar o dată în viață. Aș, de unde. S-au dat de ceasul morții toți cei din juriu să împart premiul cu talentata și puțin premiata poetă Ana Blandiana. Și mai zice lumea că aș avea ceva cu Blandiana. Nu cu poeta, ci cu cei din juriu, ce reprezintă «poporul» am eu ce am”) ș.a. □ Mihaela Ursoaie reflectează pe marginea volumului *Omul recent* de Horia-Roman Patapievici: „La urma urmei, receptarea *Omului recent* este o problemă de aderență sau nu la o esoterie, oricât de puțin corect politic ar suna acest lucru. Este aceasta o opțiune inacceptabilă astăzi? Sau una datată și tarată ideologic? Probabil că da. Numai că, privind lucrurile de la ceva mai mare distanță, dintr-un punct din care unghiurile se deschid atât de mult încât perspectivele lor devin coincidente, s-ar putea ca aceasta – adică opțiunea pentru o esoterie – să fie cea cu adevărat corectă politic. Dacă prăbușirea miturilor este înlocuită fie cu haos, fie cu democratizare, dacă prăbușirea sistemelor centripete este urmată fie de dezintegrare, fie de pluralism, nu este mai puțin adevărat că, indiferent de soluție, dezlocuirii unui mit autoritar îi poate succeda rapid consolidarea altuia, mai greu de perceput, dar nu mai puțin bolnav. Iar idealul postmodernității – altfel absolut luminos, mizând pe marginalitate, minoritate, pluralism și diferență – este la fel de aproape de cimentul mitului dominant ca și idealurile pe care le-a demontat el însuși. [...] Deși nu cunosc detaliile motivațiilor juriului care a premiat *Omul recent*, pot

spune că vizează mai ales interesul pentru întreținerea unei celebrități deloc neglijabile și, în egală măsură, pentru potențialul problematic al cărții. Părerea mea de rău se leagă așadar de faptul că volumul nu va lua niciodată un premiu pe măsură tocmai pentru sentințele sale atât de greu de purtat pentru noi, recenții” (*Două vorbe despre noi, recenții*). □ Mihai Vakulovski îl interviează pe Rareș Moldovan (*Oricum, prefer o liniște falsă unei false neliniști. Dar probabil că de dorit e o neliniște adevărată, folosind adjectivul ca în sintagma „o mașină adevărată”*). □ Sanda Cordoș recenzează romanul *Coaja lucrurilor sau Dansând cu Jupuita* de Adrian Oțoiu (*Ora fără timp*). □ Al. Cisteleanu comentează *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu (*Scrisul Taumaturg*).

MARTIE

4 martie

• [**„Observator cultural”, nr. 158**] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Context Irak: opțiunea României*: „În contextul iminentei intervenții militare din Irak, două ar fi trăsăturile definitorii ale situației României. Întâi, țara noastră e implicată pentru prima oară într-o criză de securitate internațională ca membră a Organizației Nord-Atlantice (chiar dacă încă «neratificată»), nu ca aspirantă sau parteneră din afara Pactului, cum am fost până nu demult. NATO – o alianță militară în care contribuția cea mai substanțială și rolul cel mai influent îl au Statele Unite ale Americii, care au și înclinat balanța, în noiembrie 2002, la Praga, în favoarea admiterii noastre. În consecință, deciziile politice ale guvernanților noștri au sprijinit ferm și consecvent preparativele intervenției. Toate declarațiile Bucureștiului, ale președintelui țării, ale șefului executivului, ale ministrului de Externe, au fost în favoarea poziției americane. Alături de celelalte state Central-europene și baltice din «grupul Vilnius», România a semnat un document de susținere a Washington-ului. Consiliul Suprem de Apărare a țării a acceptat solicitarea Statelor Unite de utilizare a spațiului nostru aerian și a infrastructurilor necesare operațiunilor. De asemenea, în cazul declanșării lor, vom contribui și cu personal militar, nu de intervenție activă, combatantă, pentru care nu avem soldați suficient de pregătiți și de echipați, ci cu subunități de decontaminare nucleară, chimică și biologică, de poliție militară, de geniu și de asistență medicală. Detașamente americane au sosit pe Aeroportul Kogălniceanu din zona Constanței și au început amplasarea de echipamente. Situația de acum seamănă în multe privințe cu cea din primăvara-vara lui 1999, când s-a declanșat «criza» din Kosovo, urmată de intervenția NATO în Iugoslavia. Ca și atunci, un regim de dictatură care încalcă regulile conviețuirii internaționale – ieri Slobodan

Miloșevici, azi Saddam Hussein – se află sub amenințare occidentală, iar România postcomunistă, cu alte forțe politice la putere decât în 1999, își reafirmă opțiunea pentru valorile democratice. Diferențele sunt – la rândul lor – foarte importante. Cele mai vizibile și mai aprins discutate în întreaga lume sunt divergențele din interiorul Alianței Nord-Atlantice, între Statele Unite și susținătoarele sale, pe de o parte, și tandemul Franța-Germania, devenit trio prin alăturarea Belgiei, pe de alta. Cu toate notele stridente care s-au făcut auzite, neînțelegerile vor fi – mai mult că sigur – depășite într-un fel ori într-altul. Dar până atunci, situația noastră – ca și a tuturor statelor aliate – rămâne delicată, România trebuind să-și păstreze bune relații cu toți membrii NATO și ai Uniunii Europene, în perspectiva procesului de integrare pe care-l vom parcurge în anii următori. Acestea fiind datele generale ale problemei, este opțiunea guvernanților noștri corectă? În primul rând, e de remarcat că, deși a optat pentru susținerea poziției americane, nu a celei franco-germane, Bucureștiul și-a afirmat constant deschiderea spre ambele «părți», evitând diplomatic orice antagonism. Recenta ieșire a președintelui francez la adresa noastră și a Bulgariei n-a fost doar nedelicată (eufemistic spus), arogantă ca ton și paternalistă ca atitudine, dar și nemeritată. România anunțase că va susține poziția comună europeană (negociată recent, la Atena, dar neînțelegerile persistă!). În ultimă instanță, nu recunoaștem – așadar – existența unui conflict de viziuni americano-european. Căci el nici nu există între două blocuri omogene. Cea mai mare parte a statelor din Vestul Vechiului Continent sprijină poziția americană, câteva dintre ele, în frunte cu Anglia, Spania și Italia, făcând-o și activ, prin semnarea celuiilalt document de susținere, al «celor 8» (șapte premieri și președintele ceh Václav Havel). Nu înseamnă că nu există o problemă în relația americano-europeană. Trecută sub tăcere în presa de la noi, ea se cuvine recunoscută și examinată serios: e vorba despre anti-americanismul vest-european în creștere, fundal care le-a permis liderilor de la Berlin și Paris să adopte pozițiile «pacifiste» știute. În acest punct, analiza trebuie să insiste asupra temei terorismului internațional, intrată în prim-plan după 11 septembrie 2001. În 1999, intervenția NATO în Iugoslavia s-a făcut pe teritoriu european, în urma unor încălcări gravissime ale drepturilor omului și întrucât regimul Miloșevici ajunsese să periclitaze stabilitatea continentală. Irakul – în schimb – nu se află astăzi sub presiune din cauză că regimul lui Saddam Hussein e unul de dictatură, ci pentru că arsenalul său distructiv constituie o amenințare teroristă, pentru că Bagdadul participă la așa-numita «axă a răului» identificată în urma investigațiilor care au urmat atentatelor împotriva Americii de pe 11 septembrie. Recapitulând: România se afla de partea valorilor democratice; România își respectă obligațiile de aliată a «familiei» NATO, chiar dacă au apărut acum și câțiva «rebeli ai familiei»; și România se află – de fapt – «de partea binelui» într-o confruntare care redefineste spațiul internațional. Lumea se «globalizează» rapid, sub ochii noștri, consumându-și – între timp – «crizele de creștere»: terorismul, 11 septembrie, anti-americanismele momentului, criza irakiană...”

• [„Revista 22”, nr. 678] Mircea Martin continuă serialul *Cultura română între comunism și naționalism (VI)*: „Analizând cu multă aplicație și finețe «indigenizarea» marxismului în România și denaturarea consecutivă a sensului categoriilor marxiste, precum și modul în care «discursul național îl domină pe cel marxist», Katherine Verdery ne induce ideea că «delegitimarea marxismului oficial» a fost una din cauzele prăbușirii regimului comunist în România și chiar că «victima principală» a fost Ceaușescu însuși. Presupun că, din nou, autoarea se referă la ultima parte a «domniei» acestuia, căci nu cred că, în anii '60, prin introducerea ideii naționale în discursul comunist românesc, s-a produs o delegitimare a marxismului. Ba chiar s-ar putea susține contrariul (cel puțin din perspectiva populației majoritare). La sfârșitul anilor '70 și mai ales în anii '80, asistăm, într-adevăr, la o delegitimare (ideologică și culturală) a marxismului prin activitatea mai mult sau mai puțin oficializată a grupului protocronist lărgit: e o delegitimare de fond, în ciuda adevăratelor declarații superficiale. Dar să considerăm că însuși Ceaușescu ar fi «principala victimă» a acestei «delegitimări a marxismului oficial», mi se pare, din nou, o eroare de factura livrescă, teoretizantă. Delegitimarea regimului însuși nu s-a datorat «indigenizării» marxismului (care a avut, e drept, consecințe în plan ideologic), ci s-a produs, evident, prin eșecul economiei și scăderea dramatică a nivelului de trai al populației. Ceaușescu n-a fost victimă a acestei delegitimări ideologice (reale), ci a propriei sale demonetizări prin abuz de putere împins până la acte discreționare grave, cult aberant al personalității și exasperarea la care și-a adus concetățenii. De altfel, o delegitimare a marxismului a avut loc chiar și în Cehoslovacia, în Ungaria și în Polonia, unde se trăia mai bine decât în România (datorită reformelor economice) și unde n-a existat un discurs național oficializat. Ar fi cazul să ne întrebăm ce consecințe a avut în plan social faptul că discursul național «l-a depășit în forță» pe cel marxist, cum a subminat discursul național «realitatea socială a unui regim 'marxist'»? Astfel de consecințe există, iar cea mai importantă dintre ele – mai ales dacă privim lucrurile în perspectivă – este politica ceaușistă față de minorități, asupra căreia ne-am oprit în articolul precedent. Dar această politică nu a afectat structura societății, sistemul însuși, care a rămas, în esența lui, comunist. O diferență se poate stabili, încă o dată, între anii '60 și anii '80: la început, deschiderea națională n-a făcut decât să legitimizeze și să fixeze tiparele comuniste, să le dea o mai mare credibilitate. În anii '80, aceste tipare sunt subminate, însă numai în plan ideologic și rareori prin asumări oficiale. Dar și atunci, ca și în '60, ca și în '70, ca și, cu atât mai mult, în '50, rămâne dogma ideologică a rolului conducător al partidului. Și nu doar dogma ca atare. Practica, viața din tot acest lung interval confirmă prezența diriguitoare a Partidului Comunist în toate domeniile de activitate. «Partidul e-n toate» – suna un vers al nu știu cui, ce poate fi considerat emblematic pentru întreaga perioadă. În ultimii ani ai regimului au apărut și formule noi care să denumească aceasta centralitate a puterii, o putere ce se voia și spirituală, nu numai politică: «focarul de înțelepciune», «conștiința și sufletul

întregului neam» și, mai ales, «centrul vital al întregii națiuni». Dogma Partidului-conducător a fost atât de puternică, s-a impregnat atât de adânc în conștiințe, încât nimeni nu-și imagina măcar că s-ar putea s-o conteste; nici dizidenții înșiși n-au făcut-o. Această omniprezență incontestabilă și necontestată probează, în ultimă instanță, stabilitatea și consecvența sistemului, dincolo de conjuncturi sau opțiuni ideologice specifice. În orice caz, în România, în nici un moment, discursul național(ist) n-a intrat în contradicție și nici măcar în concurența cu principiul conducerii de către Partid a întregii activități. Desigur, aici se ridică întrebarea firească: ce se întâmplă atunci când Partidul însuși se abate de la principiile marxiste? Pentru a răspunde, ar trebui să intrăm în problematica spinoasă a aplicării doctrinei de către fiecare partid conductor în parte, în condiții istorice date. Care urmări practice vor fi considerate conforme cu programul și care nu? Ce este autentic marxist și ce nu? Când ne situăm în ordine tactică și când în ordine strategică? Ș.a.m.d. Răspunsul interpretului va fi întotdeauna predeterminat de o alegere a ceea ce vrea să salveze: subiectul în discuție sau teoria în sine? În cazul lui Ceaușescu, abaterile de la o ideologie marxistă clasică, oricât de puțin asumate, sunt evidente. Dacă megalomania e o tară psihologică, cultul personalității constituie deja o dimensiune politică și cunoaște, de altfel, precedente în istoria comunismului real. Afirmând, cu îndreptățire, că Stalin s-a abătut de la marxism, nu înaintăm prea mult în discuție. Stalin – modelul nerecunoscut al lui Ceaușescu (alături de Mao) – a condus, totuși, prima țară comunistă din lume vreme de treizeci de ani, reclamându-se în continuare de la marxism-leninism. Și construcția imperiului sovietic, inclusiv a componentei sale est-europene («lagărul socialist») s-a legitimat tot prin marxism-leninism. Și n-a fost o simplă ipoteză, ci o realitate istorică. Chiar dacă Stalin s-a îndepărtat de marxism și, după unii istorici, și de leninism, el nu rămâne mai puțin comunist. A susține că, în toți acești ani, comunismul («sistemul») a fost bun și numai Stalin a fost rău ar fi cel puțin utopic, dacă nu ar fi ridicol. La fel și cu Ceaușescu. Naționalismul ceaușist a reprezentat, fără îndoială, o abatere de la marxism; dar el nu a antrenat modificări în structura socialistă a societății românești. Până și planul aberant de «sistematizare» a satelor care, alături de alte măsuri aberante, avea să-i fie fatal dictatorului prin reacția internațională pe care a stârnit-o, este tot un plan tipic comunist. «Sistematizarea» satelor, chiar strămutarea lor uneori, transformarea lor în «centre agro-industriale» (fără nici o pregătire economică prealabilă) nu însemna distrugerea tradiției și civilizației rurale, exacerbate, pe de alta parte, pentru vechimea ei imemorială? Aducea acest proiect o îmbunătățire a vieții țăranilor, o modernizare a ei? După ceea ce s-a realizat în împrejurimile Bucureștilor (în zona Otopeni, dar nu numai), răspunsul e negativ: condiții elementare de igienă pentru secolul al XX-lea nu intrau în viziunea «revoluționară» a Conducătorului; fără să mai vorbim de disprețul față de orice considerent ecologic – deja o boală cronică a regimului comunist, făcând parte din tradiția «marilor șantiere». Faptul că erau vizate și sate locuite de unguri, de nemți sau

de ruteni nu-i schimba caracterul comunist. Astfel de inginerii sociale, chiar dacă nu de o asemenea anvergură, s-au mai petrecut în istoria socialistă a României. Dar distrugerea complexului monastic Văcărești, cu întreg tezaurul religios pe care îl adăpostea, cu armonia-i unică, cu semnificația simbolică – mărturie neprețuită a perenității civilizației bizantine? Poate fi considerat naționalist cineva care distruge pur și simplu tradiția în materialitatea și în spiritualitatea ei? Acțiunea concertată de evacuare a dimensiunii spirituale și creștine din tradiția autohtonă este, fără îndoială, o probă a convingerilor comuniste adânci ale lui Ceaușescu. Dărâmarea sau «ascunderea» bisericilor din orașele românești nu reprezintă tot un program comunist? (De această dată, deloc în contradicție cu doctrina de bază.) Dar «sistematizarea» Bucureștilor prin distrugerea centrului vechi, a arhitecturii «burgheze», a micilor proprietăți imobiliare, împotriva cărora a vituperat nu o dată «cel mai iubit fiu al poporului»? De altfel, în acest moment se produce și o reacție defensivă și, implicit, disociativă chiar din partea unor reprezentanți ai grupării protocroniste: printre semnarii Memoriului adresat lui Ceaușescu în vederea prezervării Văcăreștilor, alături de specialiști în istorie și în istoria artelor precum Răzvan Theodorescu ori Dinu C. Giurăscu, s-au aflat și Ion Alexandru, poet religios și simpatizant protocronist, precum și Paul Anghel. Katherine Verdery invocă în cartea sa, ne amintim, «timpul progresiv, discontinuu al marxismului» pe care râvna tuturor intelectualilor din România l-a înlocuit cu «continuitățile poporului român». (Iată însă că aceste «continuități» trebuiau afirmate și apărate chiar sub un regim reputat ca «naționalist».) În alt context, ea propune un termen încă mai interesant (și mai revelator!), vorbind despre «timpul plat al Partidului», opus, de această dată, unui timp al cercetării și al meditației intelectuale. Opinia mea este că, în România anilor '80, s-a produs treptat o altă opoziție, aceea între «timpul progresiv, disruptiv» al marxismului și «timpul plat» al Partidului, al Partidului Comunist Român. Dar, dacă vedem aici o opoziție între teoria revoluționară și practica revoluționară, nu putem să nu constatăm că, prin însuși rolul său conductor, prin totalitarismul puterii sale, Partidul Comunist nu doar și-a asumat, dar mai cu seamă și-a subsumat doctrina fondatoare, dispunând de ea așa cum a vrut. Iar temerea mea este că nu este deloc vorba de un caz izolat. De multe ori, de prea multe ori, regimurile comuniste totalitare au folosit teoria marxistă cu un cinism care îi dezarma nu numai pe inamicii politici, dar și pe fideliile tot mai puțin numeroși. Și atunci, întrebarea pe care o pun – și care se constituie ca un răspuns ori ca o concluzie la discuția de până acum – este următoarea: când și unde, în comunismul real, «timpul progresiv» al marxismului nu s-a confundat (pe deasupra tuturor incompatibilităților ideologice și logice) cu «timpul plat» al Partidului comunist, al Partidului unic, al Partidului? Cum majoritatea sociologilor și politologilor (și români, și occidentali) sunt de formație marxistă (Marx și Engels fiind, de altfel, autori incontornabili în aceste domenii și în atâtea altele), tendința lor – atunci când se referă la România postbelică – este de a-l taxa pe Nicolae Ceaușescu drept naționalist și de a pune toate relele epocii

sale pe seama îndepărtării de marxism în sens naționalist. Cu experiența pe care o dețin de locuitor al epocii respective, nu pot să împărtășesc decât parțial această opinie. Așa cum văd eu lucrurile, regimul ceaușist, ca și cel dejist, au fost și au rămas comuniste de la început și până la sfârșit, chiar dacă fidelitatea lor (cu deosebire a celui de-al doilea) față de marxism poate fi pusă la îndoială. Ultimii ani ai dictaturii lui Ceaușescu fac, într-adevăr, posibilă și legitimă întrebarea: a fost el un comunist sau un naționalist? Din simpla alăturare (și apoi eliminare) a termenilor se poate deduce că a fost un comunist naționalist, și nu un naționalist comunist, pentru că așa ceva n-a existat și nici nu cred că poate exista. Comuniști naționaliști sau național-comuniști s-au mai văzut și înainte de Ceaușescu (Stalin) și chiar și după el (Miloșevici). Dacă în cazul lui Gheorghiu-Dej, teza națională a fost o reacție împotriva colonialismului nu numai ideologic, dar și economic al Moscovei, pentru Ceaușescu a fost în primul rând un refuz al subordonării personale. El nu ducea o politică națională împotriva URSS și a PCUS, ci (oricât de surprinzător ar părea pentru unii) o luptă personală pentru putere. Faptul că ideologia națională nu reprezenta pentru el altceva decât o soluție politică, un mod de a-și atrage o simpatie mai largă, intelectuală în primul rând, este confirmat de revenirea bruscă, în 1971, după ce-și consolidase poziția, la formula unui comunism pur și dur. Aceasta era adevărata sa concepție, căci nu trebuie să uităm că singura lui instrucție a fost aceea primită în cadrul Academiei Militare «Frunze», care pregătea politrucii Armatei Sovietice. După 1977, într-o altă conjunctură internă și internațională, s-a decis să joace din nou «cartea» naționalismului, continuându-și «neabătut» politica de control și dictat. Reclama de «naționalist» i-au creat-o lui Ceaușescu ziariștii străini, interesați să construiască «evenimentul» disocierii de Moscova în acest fel care făcea repede sens pentru toată lumea; și, în plus, avantajă pe toată lumea: pe Ceaușescu în primul rând, însă și pe conducătorii sovietici, care se dovedeau astfel înțelepți, toleranți, de fapt, diplomați, îngăduind – fără să intervină drastic – asemenea «disidențe». De fapt, nici măcar din punctul de vedere al unui comunist ortodox, dur, cum a fost Brejnev, atitudinea lui Ceaușescu nu era foarte supărătoare, în ciuda micilor sau marilor sale fantezii în materie de politică externă. Pentru sovietici – și pentru comuniști, în genere – esențială era politica internă, iar dinspre partea aceasta, n-aveau de ce să se plângă, să fie nemulțumiți ori măcar indispuși. Linia comunistă dură era cu fermitate menținută în România, chiar dacă delegația română la ONU nu vota întotdeauna în bloc alături de URSS și celelalte țări socialiste. «Prietenii» comuniști au intervenit, însă, fără ezitare și cu duritate în Cehoslovacia, pentru că acolo apăruse riscul de a se liberaliza cu adevărat societatea, nu doar cultura ori politică externă. Dacă ceva cu adevărat grav s-ar fi petrecut și în România din perspectiva comunismului, dacă faimoasele «cuceriri revoluționare» ale poporului ar fi fost în vreun fel amenințate, conducătorii de la Moscova n-ar fi întârziat să intervină. Nonintervenția sovietică probează continuitatea comunistă reală, de fond, din România ceaușistă. Prin urmare, naționalismul de paradă al lui Nicolae

Ceașescu n-a deranjat pe nimeni (în afara României) și a convenit, până foarte târziu, tuturor, inclusiv guvernelor occidentale și Departamentului de Stat în primul rând. Politica americană a fost constant una de încurajare a acestui naționalism considerat antisovietic. Abia pe la mijlocul deceniului al nouălea au început unii oameni politici și unii ziariști străini să realizeze ce înseamnă «disidența» ceașescu și să se intereseze de ceea ce se întâmplă în țara aflată sub acest regim «disident». Spunând că N. Ceașescu a rămas fidel principiilor comuniste nu înseamnă câtuși de puțin că îl consider un comunist adevărat (concept, de altfel, greu de definit) sau, cu atât mai puțin, exemplar. János Kádár, de pildă, îmi pare a fi fost un comunist mai bun (chiar dacă n-a fost dur) și, în același timp, un patriot mai bun pentru că, fără tapaj politic și vedetism internațional, a ținut cu adevărat seama de interesul național, a acționat înspre binele țării sale, nu al său personal. Ceașescu a rămas comunist, deși sub conducerea sa s-au petrecut destule abateri din perspectiva ideologică marxistă, deși s-a putut afirma – cu deplină îndreptățire – despre el că «a întinat» idealurile comuniste. Din păcate, nu numai experiența românească ne arată că intră în obișnuințele practice ale comunismului real să-și întineze idealurile. Fidelitatea lui Ceașescu față de un comunism stalinist se verifică și prin refuzul său consecvent de a accepta vreo reformă în plan economic. Dincolo de o gelozie caracteristică, indignarea lui împotriva reformatorilor din lagărul socialist era sinceră. Pentru el, aceștia erau niște «revizioniști», niște «deviatori». Nici măcar atunci când chiar în Uniunea Sovietică a început să bată «vântul schimbării», el nu a dat vreun semn de receptivitate. O mini-«perestroika», o aparentă «transparentă» ar fi dat o nouă credibilitate politicii sale, pe care nimeni nu l-ar fi oprit să o îndrepte tot împotriva «rușilor» ca să-și păstreze reputația de «patriot» și de «disident» al lagărului comunist. Desigur că în acest refuz al schimbării intra și teama proprie că, o dată declanșat mecanismul reformei – care sub Gorbaciov nu mai era doar economică –, ar fi putut să-i șubrezească poziția de dictator absolut, dar fixația sa într-un proiect deja depășit al statului socialist și al economiei socialiste rămâne simptomatică. Nici starea de tensiune cu Moscova aflată deja sub Perestroika și Glasnost, nici amenințarea clară a pierderii puterii care se putea citi în raporturile oficiale cu echipa lui Gorbaciov nu l-au condus la concesii în sensul vreunei reforme. Dar dincolo de aceste argumente ce pot fi considerate conjuncturale, rămân cel puțin două criterii esențiale peste care nu se poate trece când vine vorba de comunismul real: criteriul puterii, adică al dictaturii proletariatului și criteriul proprietății. Faptul că dictatura proletariatului a devenit, în cazul lui Ceașescu, o dictatură personală nu schimbă datele discuției. Ce a ținut regimul comunist real în vigoare atâta vreme? Dreptatea socială? Internaționalismul proletar? Bunăstarea? De libertate, ce să mai vorbim! Răspunsul inevitabil este unui singur: dictatura, forța, teroarea (în diverse forme). Nu a fost singurul tip de dictatura pe care cetățenii romani au fost nevoiți să-l îndure. A mai existat și o dictatură regală, apoi una legionară, apoi una antonesciană. Din fericire, acestea au fost de scurtă

durată. Ceea ce rămâne însă distinctiv și agravant pentru dictatura comunistă este teroarea și supravegherea de masă, sistematică, devenită politică de stat. Această politică internă au suportat-o cetățenii României din 1948 până în 1989, cu un interval de grație, adică de relaxare relativă între 1964 și 1971. În privința proprietății, situația este și mai clară în sensul că nici măcar nu există diferențe de la o perioadă la alta. Nici Gheorghiu-Dej, nici Ceaușescu – spre deosebire de alți conducători de partid din alte țări socialiste – n-au acceptat cea mai mică schimbare (ori reformă) în regimul proprietății de stat ori cooperatiste. Naționalismul lui Ceaușescu? Cum am spus, o carte politică pe care a jucat-o când a considerat-o câștigătoare din punctul lui de vedere. Nu exclud posibilitatea ca el să fi nutrit sentimente naționale, deși ceea ce a lăsat să se vadă – în afară de instinctul politic de a face apel la aceste sentimente – este mai degrabă o mentalitate premodernă, de clan, de neam, de «trib»: să nu uităm că a împânzit structurile partidului și ale statului cu nenumărați membri a familiei sale (și ai familiei soției sale!). O ideologie națională nu cred să fi asimilat cu adevărat. Naționalismul lui, forma lui primară de naționalism poate fi identificată, de pildă, în îngăduința și simpatia față de orientarea revistei «Săptămâna» și în relația specială cu Eugen Barbu. Naționalismul lui îl va fi făcut să fie antirus, dar nu antisovietic, adică nu potrivnic puterii de tip sovietic. Același naționalism caracteristic se regăsește și în atitudinea sa față de istoria națională pe care a deformat-o, a scâlciat-o spre a implementa PCR-ul cât mai adânc în trecut. Aș fi tentat să spun, exagerând pentru expresivitate, că ar fi fost extrem de satisfăcut dacă vreun cercetător ar fi descoperit numele unui «ilegalist» pe vremea lui Decebal: acesta ar fi trebuit să fie, bineînțeles, dac: nu scit, nu ostrogot, nu hun, dar, oricum, comunist! În căutare de legitimitate retrospectivă și retroactivă pentru Partid (și pentru sine), Ceaușescu voia să comunizeze pe cât posibil întreaga istorie națională. Prin urmare, nu era vorba numai de o interpretare, de o valorizare a trecutului din perspectiva prezentului comunist, ci chiar de ocuparea aceluși trecut cu repere comuniste. Act de orwellism inconștient. De fapt, obiectivul său a fost comunizarea Națiunii, nu «naționalizarea» comunismului sau «indigenizarea» marxismului. Cei 4 milioane de membri PCR – număr uriaș pentru un partid politic, fie și unic, într-o țară de 22 de milioane de locuitori – reprezintă o probă elocventă în acest sens. Demarxizarea treptată a regimului ceaușist după 1977 și, poate, chiar mai înainte – este incontestabilă. Ceea ce nu înseamnă însă că nucleul dur leninist-stalinist este abandonat (cu excepția culturii și a politicii față de naționalitățile conlocuitoare). Îndepărtarea de marxismul genuin nu poate fi invocată ca argument în susținerea caracterului non-comunist al unui regim politic pentru că însăși punerea în practică de către Lenin și Stalin a marxismului a presupus reciclarea lui, adaptarea la condițiile istorice date, «ducerea lui mai departe» (cum suna clișeul propagandistic), dar nicidecum renunțarea la principiile de bază. Prin urmare, oricât de neplăcut ar fi pentru toți cei ce prețuiesc marxismul (printre care, fără să fiu marxist, mă număr), în experiența comunismului real, demarxizarea nu a însemnat cătuși de

puțin o decomunizare. Dimpotrivă, trebuie să admitem că, prin multe trăsături ale sale, comunismul leninist-stalinist (de formulă brejneviană ori ceașistă) a reprezentat o variantă autoritară, totalitară, tipică a comunismului real: într-un cuvânt, a fost, în ultimă instanță, un extremism de stânga. Schimbând perspectiva și recunoscând tendința apăsător naționalistă din cultură și uneori chiar și din ideologie a acestui regim, putem să-l considerăm un regim naționalist? Procedând astfel, am risca un alt tip de confuzie și, oricum, am atenta la memoria unor politicieni anteriori, precum Iuliu Maniu, de pildă, care au fost adepții unui naționalism moderat, compatibil cu democrația burgheză și subsumabil – e adevărat, nu fără anumite accidente ori excepții – exigențelor ei. De fapt, nu (atât) prin declarațiile oficiale, cât prin încurajarea în ultimii ani a exprimării unui naționalism agresiv și xenofob, regimul ceașist poate fi clasat și ca un extremism de dreapta: și nu datorită unor manifestări întâmplătoare, ci unei politici ferme vizând, pe de o parte, reducerea drepturilor naționalităților conlocuitoare, pe de altă parte, descurajarea și chiar interdicția progresivă a contactelor cetățenilor români cu străinii și cu străinătatea. Așadar, cu toate că în discursul oficial retorica comunistă se amesteca intens cu retorica naționalistă sau chiar era întrecută de către aceasta, cu toate că «discursul naționalist l-a întrecut în forță pe celălalt», cum notează Katherine Verdery, ceea ce trăiam noi, cetățenii României, în anii '80 era un comunism de război pentru care nu exista antecedente pe teritoriul României, nici măcar în perioadele de dictatură de la începutul anilor '40. Am fost martorii, victimele și, unii dintre noi, – conștient sau inconștient, succesiv ori simultan – actanții unui neostalinism și ai unui naționalism extremist ce poate fi considerat, la rigoare, neofascism. Dar cadrul în care a avut loc o asemenea fuziune, care, pentru unii comentatori, este una împotriva naturii, iar pentru alții, dimpotrivă, apare ca firească în măsura în care extremismele se întâlnesc, repet, cadrul în care s-a dezvoltat și s-a impus o astfel de alăturare, a fost comunismul real, acceptat, adică suportat de o populație tot mai terorizată (inclusiv prin înfometare și frig) și de o intelectualitate disperată și dezunită, incapabilă să găsească soluția unei solidarități mai largi. Comunismul real a făcut, prin urmare, posibilă o asemenea «struțo-cămilă» – și nu pentru un an-doi, ci pentru mai bine de 10 ani. Natura regimului a fost cât se poate de clar relevată de posteritatea sa în perioada imediat postrevoluționară. La începutul anilor '90, Ceaușescu a fost revendicat atât de Partidul România Mare (condus de Corneliu Vadim Tudor), cât și de Partidul Socialist al Muncii (condus de Ilie Verdeț, fost prim-ministru și colaborator apropiat lui Ceaușescu, și de Adrian Păunescu, glorificatorul antum și postum al dictatorului). Din nou extrema dreaptă se întâlnea cu extrema stângă, aceasta din urma împrumutând chiar, la un moment dat, celei dintâi anumite refrene xenofobe. Dar o definiție post-festum cel puțin la fel de elocventă a vechiului regim se poate descoperi în marele gol intelectual din jurul atât al ideilor socialiste, cât și al celor naționaliste. Chiar dacă o ideologie social-democrată ar avea șanse reale de a atrage pe tineri, lipsa adevăratelor convingerilor social-democrate a

mai tuturor protagoniștilor partidelor care se pretind a fi astfel îi îndepărtează, cei atrași fiind numai oportuniștii. În partea cealaltă, absența intelectualilor este încă mai evidentă, extremismul naționalist monopolizând ideea de patrie, de națiune, de tradiție etc. – și abuzând în continuare de o retorică pe care aproape toată lumea o credea obosită, istovită, perimată”.

5 martie

● **[„România literară”, nr. 9]** Nicolae Manolescu semnează editorialul *Polemică, pamflet*: „Distincția din titlul editorialului meu, și pe care am propus-o drept temă Întâlnirii «României literare» din 26 februarie [...], aparține, se știe, lui E. Lovinescu. Spirit urban și moderat, Lovinescu a urmărit să împiedice confuzia, curentă ieri, ca și azi, între disputele literare serioase și cele izvorâte din pure porniri emoționale. A definit așadar polemica o confruntare de idei și pamfletul, o ceartă de cuvinte. Prima ar fi fiind mai degrabă științifică, al doilea, mai degrabă artistic. Distincția este, în linii mari, acceptabilă, adică verificabilă prin faptele de istorie literară. Ar fi de făcut două-trei observații. Polemica presupunând o înfruntare între două poziții, cu argumente pro și contra, pamfletul nu așteaptă numaidecât (și deseori nici nu primește) un răspuns. «Defectul» polemicilor literare provine din caracterul doar aproximativ științific al domeniului nostru. O polemică de idei este mai lesne de purtat în științele pozitive sau în cele umane cu un grad de exactitate mai mare. În istoria literară, argumentele sunt de obicei de natură factuală, adică documentară. Nu atât în idei se bat istoricii literari, cât în cunoașterea și interpretarea corectă a unor «evenimente» bio-bibliografice. Altfel spus, rigoarea nu e mai niciodată maximă în polemicile literare. La rândul lui, pamfletul exprimă prea adesea un temperament, nu o convingere. G. Călinescu i-a compus lui Lovinescu patru portrete diferite, la un interval de câțiva ani, toate, admirabile literar, dar contradictorii sub raportul aprecierilor. Pamfletele lui Arghezi sunt lizibile astăzi exclusiv ca expresia, genială artistic, a unor umori. Nimeni nu le mai așază în oglinda unei eventuale realități morale sau intelectuale. O întrebare ar fi și aceea dacă istoria literaturii române numără mai multe polemici decât pamflete sau invers. N-am ținut o socoteală, dar pamfletele mi se par de departe mai numeroase. Până la un punct e normal. Pamfletul e o specie literară. Polemica seamănă cu o instituție literară. Unul poate fi spontan, cealaltă are nevoie de condiții precise ca să se producă. Polemica însoțește de obicei epocile fierbinți, când au loc bătăliile canonice. Maiorescu este cel care a inaugurat polemica literară românească în sens strict. Și asta, indiferent de faptul că a primit ori nu replici valabile. Gherea a răspuns pe jumătate și alături cu subiectul. O altă perioadă polemică a fost aceea din primele decenii ale secolului XX, când, pe terenul unei literaturi postromantice și academizate se naștea modernismul. Bătălia s-a continuat în interbelic, avându-i drept protagoniști pe criticii maioreșcieni și estetici căroră li se opuneau critici din generațiile anterioare (Iorga, Ibrăileanu), atașați de o idee literară mai veche. Tot atunci au existat și câteva

polemici de natură ideologică. După 1948, polemicile au devenit, pentru ani buni, campanii de presă dirijate oficial. Abia în deceniul 7 s-a reluat tradiția adevărată și în materie de polemică. În ce-l privește, pamfletul n-a lipsit în nici una din aceste epoci, mai puțin aceea proletcultistă, fără să aibă neapărat legătură cu evenimentele literare majore. Dacă ne referim la deceniul și jumătate din România postcomunistă, remarcăm, pe lângă vigoarea redobândită prin încetarea cenzurii a filonului pamfletar, și câteva mari polemici. Dar și o mulțime de pseudopolemici. Ca și în cazul pamfletului personal, polemica a fost realimentată după 1989 de climatul de libertate intelectuală. Mi se pare caracteristic faptul că numeroase polemici sunt forțate, plecând de la premisa pe care românul o numește plastic «a căuta nodul în papură». Falsele idei determină totdeauna pseudopolemici. Chiar și acelea care au un sâmbure de realitate, devin ușor artificiale, când bătălia alunecă spre aspecte secundare. Aproape nu există polemică actuală (pe tema revizuirilor, a canonului, a generațiilor, a literaturii de consum, a elitismului etc.) care să nu fi deviat spre plictisitoare considerații fără vreo relevanță critică sau istorică”.

□ Ioana Pârvulescu semnează darea de seamă *Etica disputelor literare*: „Dacă e ultima miercuri din lună – e seara «României literare». Cu îndemnul lui Caragiale în minte, ne-am adunat cu toții, polemisti și pacifiști, tăcuți și vorbăreți, condeie iuți la mână sau de un echilibru imperturbabil, pamfletari, cronicari, gazetari, muzicieni, masteranzi și invitați permanenți, la Clubul Prometheus, care seamănă puțin cu Pivnița lui Auerbach. Naratoare de ocazie, sosită de la curs, am notat, pe dosul unei pagini xeroxate (care conținea o fabulă din *Levantul* lui Mircea Cărtărescu), cu un pix primit cadou pe care scrie «Deutsche Welle», o lungă, deși incompletă, listă de nume: Al. Călinescu, Marina Constantinescu, Andrei Cornea, Nicolae Manolescu, Speranța Rădulescu, Gabriel Dimisianu, Livius Ciocârlie, Mihai Zamfir, Irina Marin, Iulia Popovici, Octavian Paler, Andrei Oișteanu, Cornelia Ștefănescu, Adriana Bittel, Marius Chivu, Ioan T. Morar, Tudorel Urian, Dan C. Mihăilescu, Daniel Cristea-Enache, Mihai Pascu, Rodica Zafiu. Trebuie să spun că am făcut lista cu ajutorul comesenilor, în voia hazardului privirilor și al sosirilor. Ca întotdeauna, au fost prezenți fotografii «României literare», dl Cucu jr., care prinde clipa precum și operatorii care filmează și înregistrează totul. A lipsit naratorul *en titre*, Alex. Ștefănescu. Dl Nicolae Manolescu a deschis discuția pornind de la opoziția lovinesciană între polemică și pamflet (inclusiv o distincție numerică: pentru polemică e nevoie de doi, pentru pamflet ajunge unul singur, pentru polemică e nevoie să și ascuți, pentru pamflet ajunge să vorbești sau să strigi). Câteva întrebări au fost lansate chiar de la început. De ce sunt puține polemici autentice în literatura română, oricum, mult mai puține decât în alte culturi europene? Nu avem vocația dialogului? Există o etică a confruntării? O respectăm? Primul vorbitor a fost polemistul de la întâlnirea precedentă, dl Daniel Cristea-Enache, care a mărturisit că n-ar avea vocația polemicii și că, oricum, există o serie de reviste cu care nu se poate și nu are rost să polemizeze, întrucât nu poți dialoga decât cu un adversar civilizat și curat.

Doamna Speranța Rădulescu, autoare a unei cărți care a devenit subiect de polemică în lumea muzicală, a făcut un concis istoric al marilor dispute muzicale din secolul al XX-lea și a constatat că la noi sunt puține polemici de idei, în timp ce abundă atacurile la persoană. Cine câștigă, *à la longue*, într-o polemică? Ipoteza vorbitoarei este că întotdeauna câștigă omul care are o operă, care are autoritate. Într-adevăr, a subliniat amfitrionul, în democrație există polemici, în regimurile totalitare, campanii. Savuros ca întotdeauna, dl Mihai Zamfir a cules și acum zâmbete și râsete la scenă deschisă cu digresiunea pe care a făcut-o relativ la limbajul disputelor și la specificul înjurăturii la diverse popoare. Ideea a fost că popoarele puternice înjură mai puțin și mai tern. Nu e cazul nostru, desigur. O părere diferită a exprimat dl Octavian Paler: nu avem nici polemici reușite, nici pamflet reușit, acesta din urmă fiind o specie literară extrem de dificilă și în care cei mai mulți eșuează. Românul este bine dotat, în schimb, pentru bărfă, ranchiună, bășcălie și nu are vocația dialogului. Suntem prea pătimiși ca să fim buni polemiciști, nu duelăm cu floreta, ci lovim cu parul, avem mentalitate de sectă. Nu înțelegem că substantivul adevăr ar trebui folosit numai la plural: adevăruri. Dl Andrei Cornea a spus pe loc cauza acestei mentalități, a adevărului unic: el a fost cultivat la noi timp de aproape cincizeci de ani. Ca să poți înțelege ideea de adevăruri trebuie să fii educat în acest spirit. Ideea disputei, precum și a regulilor ei obligatorii, lipsește din școli. Chiar recentul scandal în jurul manualelor arată cât de puțin suntem pregătiți pentru diferență, nuanță, alternativă. Doamna Marina Constantinescu a lărgit ideea de polemică aducând în discuție lumea scenei, a culiselor și a evenimentelor dramatice, în ambele sensuri ale cuvântului, destul de asemănătoare cu cele petrecute în lumea literară. Mai optimist a fost la această întâlnire dl Gabriel Dimisianu. Aruncând o repede ochire în istoria literaturii române, vorbitorul a constatat că există un exercițiu al polemicii și câteva reguli ale ei, impuse încă de la 1840, de la îndemnul lui Kogălniceanu de a critica opera, iar nu persoana, continuate apoi cu Maiorescu și E. Lovinescu. Dl Al. Călinescu a readus în discuție ideea de pornire, a eticii disputelor literare, constatând că avem ceva în minus și ceva în plus care ne împiedică să o aplicăm: ne lipsește un exercițiu epistolar și de artă a conversației (de tipul celui din literele franceze), în schimb trăim în cultul violenței, al agresivității, al umorilor dezlănțuite. Cu exercițiul parodiei în sânge, Ioan T. Morar a propus o sintagmă care să definească specificul luptelor literare de la noi: «polemica de cumetrie» și a dat câteva exemple recente, inclusiv personale. Naratoarea-scrib a profitat de faptul că luase notițe și, amintind de regulamentul polemicii de la Oxford, a extras din spusele vorbitorilor 5 reguli ale unei polemici autentice, unele pentru cel care polemizează, altele pentru cel cu care se polemizează. La lista rămasă deschisă, dl Andrei Oișteanu a mai adăugat ideea responsabilității adversarilor și a respectului reciproc: «Nu sunt de acord, dar lupt pentru ca tu să-ți poți exprima părerea». Colorat ca întotdeauna, dl Dan C. Mihăilescu a vorbit despre continua stare conflictuală din lumea literară, cu exemple din belșug. Patologizarea gândirii literare este un

pericol real în România de astăzi. Întâlnirile «României literare» dovedesc, totuși, a încheiat dl Nicolae Manolescu, că se poate dialoga civilizată, chiar pe teme aprinse. Naratoarea a întors pe dos hârtia pe care a scris de-a lungul discuției și a dat peste un vers din morala fabulei lui Cărtărescu: «Vedem ades aceasta, dar să crâcnim nu-i chip». Era în 1989. Acum, cel puțin, când vedem «acestea», putem și să crâcnim, și să tăcem, și să țipăm, și să dialogăm civilizată, fiecare după cum îi e firea și voia». □ Gabriel Dimisianu semnează articolul *Cine aprinde becul?*: „Nu mai știu, a fost sau nu promulgată «legea Pruteanu»? S-ar zice că nu a fost promulgată, din moment ce nu se văd semne că ar funcționa. Sau a fost promulgată și doar atât? Mulți au și prezis: va ieși legea Pruteanu dar nu se va aplica niciodată. Un lucru pentru mine e totuși sigur. De unde locuiesc, de câte ori mă uit pe fereastră, văd neclintită firma cât toate zilele a supermarketului de peste drum: «The Best». Este fosta noastră «Alimentara» care, urmând cursul istoriei, s-a americanizat. În schimb, dacă ies și traversez Calea Moșilor, luând-o spre Foișor, dau peste «La Fourmi», un bastion al francofoniei, probabil ultimul. Și «The Best» și «La Fourmi» gem toată ziua de lume, cumpărătorii intră și ies în valuri. Nu par stresați de inscripționările în limbi străine, cum se temea pentru ei senatorul Pruteanu. Poate pe unii îi stresează prețurile, dar aceasta e altă problemă. Oricum, după tot tapajul, promulgată sau nu, legea Pruteanu a fost uitată. Brusc. De parcă nu s-ar fi vorbit despre ea niciodată. Păcat de atâta zbucium, păcat de energia imensă, inutil cheltuită de inițiatorul ei, plin de bune intenții, n-am nicio îndoială, însă neinspirat. De ce s-o fi cramponat el, mă întreb, de inscripțiile publicitare, de firmele magazinelor, când nu de acolo ne vine, în primul rând, stricarea limbii române? Doar știe bine aceste lucruri George Pruteanu, căci ne vorbea despre ele, cu pricepere și har, în cronica lui de la televiziune, desființată de nu știu cine. Se lupta pe atunci cu adevărații mari stricători de limbă, care nu sunt străinii, ci vorbitorii autohtoni agramați. Și nu oricare dintre ei, ci aceia, deloc puțini, care dobândesc acces la mijloacele de adresare publică. Să admitem că a-ți spune părerea despre orice este o cucerire a erei de libertate, dar să o faci oricum, folosind anapoda cuvintele, siluind gramatica în văzul tuturor, acesta e un abuz și un semn de subcivilizație. Or, libertatea de a vorbi agramat tinde să devină, la televiziunile noastre, regula cea mai respectată. Există acea găselniță populistă a chestionării omului de pe stradă, cultivată cu fervoare. Nu este discuție între specialiști (sau preținși specialiști, mă rog), pe vreo temă la ordinea zilei, care să nu fie întreruptă de moderator cu vorbele: – dar să vedem ce crede și omul de pe stradă! Și se dă un filmuleț, și reporterul întreabă despre măsurile guvernului, dacă sunt bune sau rele, și răspunsul vine tăios-bosumflat: știe ei ce face! Am aflat ce gândește omul de pe stradă? Nu sunt sigur. Sigur sunt însă de faptul că vorbirea agramată face adesea cea mai bună casă cu conformismul politic: știe ei ce face! Dar să-l lăsăm în pace pe omul de pe stradă, care în fond e o victimă: victima școlii proaste pe care a urmat-o și a celor ce vede și aude zilnic la televizor. Și sunt oameni cu prestigiu social, nu-i așa, aceia pe care îi aude vorbind, oameni

mari, tot unul și unul: parlamentari (colegi, adică, ai domnului Pruteanu), miniștri, generali, colonei, mari analiști și ce se mai întâmplă să fie. Cum vorbesc cei mai mulți? Cu dezacorduri îngrozitoare, cu pleonasme, cu pronunțări stâlcite de nume străine, cu vocabule folosite aiurea. Să dăm și exemple, câteva. Prepoziția pe înaintea pronumelui relativ care mai nimeni n-o păstrează, astfel că auzim tot timpul: omul care l-am văzut, bălălia care am dat-o etc., etc. Dar acesta e un fleac, precum și confuzia dintre refulare și defulare, cuvinte folosite, ca sens, mereu unul în locul celuilalt. Dl Cozmâncă îl folosea pe *recent* pentru... *viitor*, promițând că nu știu ce articol de lege «îl vom modifica destul de recent» (adică repede!). Un șef de partid deplângea deunăzi «luptele intestinale» din formațiunea sa, iar alt om politic susținea că realizările unui coleg de partid merită o *nota bene*. Alte lucruri: de ce or fi spunând unii *capabilitate* în loc de *capacitate*, de ce *condiționalitate* în loc de *condiții*, de ce, de la un timp, cum observa excedată și Ioana Pârvulescu, *locație* în loc de... *loc*? Ce să mai spunem despre limbajul buruienos, verde, crezut popular, plin de sevă, la care recurg unii publiciști deveniți moderatori celebri de emisiuni. Dar ce să mă mir de aceștia, când cineva pe care eu îl socoteam critic literar, dl Dan-Silviu Boerescu, îi propunea șagalnic moderatorului de la «Acasă» ca data viitoare să aducă în emisiune o «brunetă sexoasă»? Pudic, partenerul de dialog al criticului literar a lăsat ochii în jos. Există pentru filme, în josul ecranului, acele avertizări privitoare la cantitatea de violență sau de licențiozitate pe care o conțin. De avertizat nu avertizează pe nimeni, ce e drept, ci mai mult intrigă și stârnesc, dar, în orice caz, conștiința celor care le afișează e împăcată. Ceva ar trebui să avertizeze și în legătură cu siluirile limbii. Ceva, un becuț roșu ar trebui să se aprindă pe micul ecran și să semnalizeze: acum aveți de-a face cu cineva care vorbește incorect. Gradual, desigur: pentru erorile benigne o mică tresărire roșie în colțul ecranului. Și roșu intens-pâlpăitor, pe toată suprafața, când se adresează națiunii, să zicem, un Mitică Dragomir, senatorul fost fotbalist. Dar cine mănuieste becuțul, aceasta este problema. Cine sesizează greșelile, cine le clasifică în mici, mijlocii și mari? Dacă ar fi după mine primul la care aș recurge ar fi George Pruteanu, cu tot eșecul legii sale neinspirate. L-aș rechema, ca să vorbim tehnic, pe post”. □ Sub genericul *Vederi din Iași*, Alexandru Dobrescu scrie pe tema *Eminescu și noi*: „ce «valoare de întrebuințare» mai are azi Eminescu? Teoretic, opera sa (poetică și gazetărească) ar putea funcționa ca model și ca exemplu. Cine ar invoca-o drept posibil reper estetic, moral, civic, ar avea toate motivele să o facă. Practic însă, o asemenea investire e imposibilă. Eminescu ar putea fi un reper valoric pentru o societate corect structurată axiologic. Dar într-o lume a cărei scară de valori e cu josul în sus și nu sunt semne că va fi readusă în poziția normală, raportarea, fie și circumstanțială, la Eminescu pare de-a dreptul hilară. Străină oricăror condiționări estetice, ierarhia în vigoare la noi n-are cum să-l încapă pe Eminescu, decât cel mult ca o concesie făcută cutumei. Să fie o întâmplare că tocmai școala, care ar trebui să asigure fundamentele unei educații estetice, a consimțit să renunțe treptat la studiul valorilor

aşa-zicând clasice, în frunte cu Eminescu, în favoarea aceloră încă neașezate și, deci, incapabile să garanteze o perspectivă corectă? Nici șansele de a face din Eminescu un reper moral nu sunt mai mari într-o lume pentru care respectul principiilor etice a căzut în desuetudine. Chemat să ne călăuzească pașii în ceasul de față, el s-ar sufoca, probabil, de nesfârșita mizerie morală ce curge din noi. Cât despre spiritul civic al jurnalistului Eminescu, ce să mai vorbim? Insuportabil prin luciditate și franchețe acum o sută douăzeci de ani, el ar fi măcar la fel de incomod și acum, având toate șansele să înfunde pușcăria, precum atunci a înfundat ospiciul. Eminescu rămâne visul frumos și curat al unei umanități care a uitat să mai viseze. Nu e loc pentru Eminescu printre noi. Dar poate va fi într-o bună zi, când ne vom trezi din coșmarul caragialesc ce ne devorează”. □ Vitalie Ciobanu semnează eseu *Viața în arhipelag*: „Revista «Contrafort» a găzduit în nr. 12 /2002 o anchetă cu titlul «Basarabia și România – un deceniu de integrare literară». Instituțiile românești și redacțiile literare cărora le trimitem prin poștă în mod sistematic revista vor putea evalua substanța acestei dezbateri cu 39 de scriitori-participanți dintr-o parte și alta a Prutului. Mai puțin, din păcate, restul confrăților (adică marea lor majoritate!) și publicul românesc, pentru că revista «Contrafort», asemeni altor publicații de cultură basarabene, nu se difuzează în România, după cum nu vei găsi nici presa culturală și de orice alt fel din România în Basarabia. În pofida sumelor mari pe care partea română le alocă pentru susținerea diverselor acțiuni culturale în Republica Moldova, această problemă nu și-a aflat rezolvarea, deși parcă toată lumea este de acord că difuzarea presei române dincolo de Prut are o importanță strategică. Nu s-au căutat soluții alternative, rentabile economic, care să ajute publicațiile românești să devină o prezență familiară pe piața din stânga Prutului, să formeze reflexe noi în dauna vechilor deprinderi printre cititorii din Basarabia, obișnuiți să citească mai mult presă de limbă rusă. Lipsa unui spațiu informațional comun aruncă într-o lumină ridicolă dezvelirea rituală de busturi și plăcuțe comemorative de Ziua Limbii Române la Chișinău ca dovadă a «legăturilor noastre frățești». Există, ce-i drept, posibilitatea abonamentelor (nu pentru orice buzunar) și, mai nou, variantele WEB ale revistelor (în cazul nostru hyperlink [http:// www.contrafort.md](http://www.contrafort.md)), însă, spațiul virtual, electronic, la noi, încă nu are, de pildă, impactul fantasmelor naționaliste cu care suntem burdușiți din naștere. Motivația anchetei «Contrafortului» este evidentă în aceste condiții: după aproximativ un deceniu de «trafic» cu bunuri simbolice între cele două state și comunități scriitoricești, a întocmi un bilanț, oricât de sumar, al eficienței acestui «comerț» cultural are valoarea dezvoltării unei stări de fapt, obligând realitatea să iasă din vagul comod, din amânările și eschivele în care se complac mulți intelectuali și diverși factori de decizie, din păienjenishul frazelor care îi de-responsabilizează. Înaintea impresiilor pe marginea anchetei din «Contrafort» și în legătură cu ce cred eu însumi pe această temă, ar trebui să formulez câteva observații de principiu. Mai întâi de ce «un deceniu de integrare... literară», și nu culturală? Pentru că, în pofida

aparențelor, e mai ușor să demonstrezi realitatea unei asemenea integrări în literatură, decât în alte domenii ale culturii, unde lucrurile sunt mai puțin cunoscute sau vizibile. Inițiatorilor anchetei, cu toată lipsa lor de complexe, nu le-ar fi surâs, sincer vorbind, să dea senzația, fie și involuntară, a unor rezultate «subțiri» în zone de care nu se ocupă ca profesioniști. Apoi, sperând că am circumscris oarecum teritoriul dezbaterei, a doua chestiune presantă era definirea criteriilor integrării, evitându-se pe cât posibil jenantul rodaj al termenului în varii contexte. Unul dintre repondenți (Mircea Iorgulescu) a pus la îndoială proprietatea cuvântului integrare când este vorba de literatură, și nu de politică sau economie, ca în cazul extinderii Uniunii Europene. Criticul român de la Paris are dreptate, într-o primă instanță, să-și afișeze scepticismul. Între România și Republica Moldova, în anii de după căderea Zidului, termenul de integrare, pentru relațiile bilaterale – în perioada mai bună a acestora! – a venit ca un substitut «slab» al... reunirii celor două teritorii (asta ar fi însemnat, nu-i așa?, «restabilirea firului întrerupt al istoriei»), care fără să înregistreze fapte notabile, pe plan politic și economic, a plasat apropierea dintre cele două maluri ale Prutului într-o perspectivă echivocă și inefficientă. Cele două state (folosesc deliberat termenul «state», căci țara e una: România) formează două realități paralele, distincte, care interferează doar la nivel de persoane, nu și al modelelor generale sau al proiectelor îmbrățișate mutual. Azi, la Chișinău, avem un regim comunist, obedient sută la sută Moscovei, care și-a făcut din dinamitarea relațiilor cu România principalul său obiectiv. Această atitudine a noilor guvernanți își are logica sa. Victoria partidului comunist la ultimele alegeri a însemnat un vot de blam adus nu numai politicilor aplicate de fostele cabinete, ci și retoricii lor, în mod conjunctural națională și pro-europeană, minate de lipsa unei voințe politice reformiste. În același timp, votându-i pe comuniști, basarabenii au încercat să se autodisculpe, să reentre în pielea (familiară) a argatului abuzat. Resentimentul lor trebuia să-și afle o țintă și ea, doar aparent paradoxal, nu s-a numit ocupația sovietică, ale cărei consecințe au generat privațiunile de după 1989, ci a fost «identificată» la celălalt pol: în persoana intelectualilor democrați și unioniști (e drept că «democrați» și «unioniști» mai mult cu vorba, dar foarte pragmatici în aranjamente personale). Pe de altă parte, România însăși, după destule ezitări, a intrat în cărțile integrării europene și euroatlantice, preferând să «conserve» relația cu Republica Moldova (de unde, mai cu seamă în ultimii doi ani, a primit vești proaste). România a ales Occidentul, pentru a se salva. Opțiunea sa nu are alternativă. Relația cu Basarabia, în mod normal, ar fi trebuit să nu contravină acestei direcții, dacă și Chișinăul s-ar fi orientat spre Vest. Nu este cazul, din păcate. Pe termen lung, integrarea României în NATO și în Uniunea Europeană oferă o șansă și pentru teritoriile românești de la est de Prut. Dar până la atingerea acelui visat nivel de prosperitate, mă întreb, cine va salva Basarabia? Cum și în cât timp își va depăși ea handicapul istoric, retardarea economică și instituțională? Va fi «suturată» vreodată falia ce se adâncește continuu între cele două state?... Mărturisesc că nu am un răspuns la

această întrebare. În lipsa unor strategii politice, măcar, noi, intelectualii, să ne integrăm, cât mai «avem voie», și faptul că ceilalți repondenți ai «Contrafortului» au interpretat sintagma în sensul sugerat de inițiatorii anchetei – recuperarea unei unități și comuniuni spirituale inter-românești – a confirmat justetea premiselor acestei discuții, cu toate rezervele terminologice de circumstanță ce se pot formula. Totuși, unii scriitori din România pe care i-am invitat să se pronunțe, s-au arătat surprinși, ba chiar nu și-au ascuns un rictus de plictiseală: «Integrarea cu Basarabia, să fim serioși! O temă vetustă, alegeți subiecte mai actuale!» Reacțiile de acest fel sunt de înțeles. Foarte puțini scriitori români, după 1989, au avut curajul sau au simțit nevoia «să treacă Prutul», să cunoască la fața locului oamenii și realitățile acestei provincii. Cum bine se știe, în lipsa scriitorilor și a intelectualilor valoroși din România, Basarabia – animată acum un deceniu de euforia libertății și a «rădăcinilor» istorice regăsite – a căzut, cu inocență, în plasa demagogiei național-comuniștilor ceaușști (nu cred că a fost vorba de un scenariu premeditat de compromitere, pur și simplu, una a fost «cererea» și alta «oferta»!). Cu atât mai bine, cazul este clasat, își vor fi zis unii. (Altfel, firește, oamenii nu pot veni oricum, nu s-au organizat suficiente acțiuni culturale, de ținută, în Basarabia, pentru a-i motiva pe scriitorii de valoare români să dea curs unor invitații. «Ocaziile», de regulă, promiteau un chef pe cinste la Uniunea Scriitorilor și cam atât.) În absența autorilor, e drept, au traversat Prutul, uneori, cărțile lor: *Dimineața pierdută*, *Don Quijote în Est*, *Orbitor*, *Exuvii*, *Ușa interzisă* etc. (sigur, nu doar acestea, am numit aici cărți pe ai căror autori încă nu i-am avut oaspeți în Basarabia). Aceste volume nu se găsesc în librăriile din Chișinău, Bălți, Soroca, Florești, Cahul, Tighina ș.a.m.d. Le aduc intelectualii basarabeni sau tinerii aflați la studii în România, tot ei le citesc și uneori mai schimbă o părere pe marginea lor, la telefon sau la o cafea în redacția «Contrafortului». Evident, mai scriem și noi despre ele, dar atâta timp cât marele public din Basarabia nu are acces la aceste cărți, analizele servesc mai mult unor interese particulare ale cronicarilor, dorinței lor de a participa – asemeni unui «comando» cultural desantat într-un teritoriu ostil – la viața culturală și la dezbaterea de idei românească. Aceste cărți ne de-provincializează, ne «unesc» mental cu România, în mijlocul unei realități separatiste. Scriitorii români nu ar trebui totuși să fie nepăsători față de ideea pătrunderii cărților lor în teritoriul dintre Prut și Nistru. De ce? Pentru că ar câștiga în Basarabia trei milioane de potențiali cititori. Nu cred că literatura română își poate permite să ignore acest public, care rămâne în afara posibilității de a o cunoaște și, eventual, de a o... îmbogăți, în virtutea unui metabolism al creației imposibil de descifrat, dar care poate fi anticipat și încurajat prin crearea de condiții ce ar permite viitoarelor talente să se manifeste”. □ Se publică poezii de Claudiu Komartin cu o prezentare de Mariana Marin: „Născut în 1983, Claudiu Komartin este student în primul an al Facultății de Limbi Străine, secția franceză-rusă. Sună, oarecum, sec o astfel de prezentare în cazul lui, pentru că, în ciuda vârstei, avem și nu avem de-a face cu un «tânăr poet». Claudiu Komartin e un

autor deja format: el s-a găsit foarte repede în contextul generației sale, impunând o poezie de o maladivă reflexivitate. E mai puțin jucăuș decât colegii săi, dar nu-i displace jocul. Joc al unei sensibilități ieșite din comun, jocul copiilor maturizați parcă peste noapte. Seriozitatea și indiscutabilul său talent, mâna sigură cu care își conduce discursul, soliditatea lecturilor sale, toate acestea fac din Claudiu Komartin unul din cei mai buni poeți ai ultimilor ani”.

7 martie-13 martie

• [„Dilema”, nr. 519] În cadrul dosarului cu tema *Prezentul tragediilor istorice: martiraj competitiv*, prelungire a temei din numărul trecut, Michael Shafir punctează: „În volumul despre negarea Holocaustului în țările postcomuniste pe care l-am publicat la Polirom în decembrie anul trecut [*Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa de Est*], am insistat asupra cauzelor care au determinat istoriografia comunistă să ignore Holocaustul. [...] principala cauză fusese una ideologică: lupta de rasă nu putea fi motorul istoriei. Cel mult, ea era o mască a adevăratei lupte, cea de clasă. Așa se explică de ce sub comunism «uitarea statal-organizată» prezenta principalele victime ale hitlerismului și fascismului ca fiind «comuniști» sau, cel mult, «progresiști». Așa se explică de ce monumentul ridicat la Auschwitz prezenta victimele exterminate acolo în ordinea alfabetică a naționalității lor, evreii – *zydi* – fiind «democratic» menționați pe ultimul loc. Și tot așa se explică de ce, într-un târziu, când la Baby Yar avea să fie ridicat un monument, după ce Evgheni Evtușenko deplânsese absența unui memorial, acesta avea să menționeze că exterminați acolo fuseseră «peste 100 000 de cetățeni ai Kievului și prizonier de război». În România ceașistă nu au existat victime ale Holocaustului exterminate de români veritabili sau cu complicitatea autorităților române. Cel mult, câteva mii pieriseră regretabil din cauza nemților și a câtorva elemente «periferice» și nerepresentative, vândute ideologiei naziste. Și, mai ales, au existat victime evreiești ale «horthysmului»” (*Despre ignoranță, memorie selectivă și Holocaust*), Adrian Cioroianu (*Perechea nepereche*), Marius Oprea (*O chestiune de bun-simț*) ș.a.

11 martie

• [„Observator cultural”, nr. 159] Carmen Mușat semnează articolul *Ministerul Educației lovește din nou*: „În ultimii doi ani, deciziile luate de reprezentanții Ministerului Educației și Cercetării au stârnit numeroase controverse, tot mai multe fiind vocile autorizate care semnalează incompetența «specialiștilor» din minister și haosul declanșat în sistemul de învățământ preuniversitar de puzderia de ordine și hotărâri ce par emise cu un singur scop: acela de a stopa cu orice preț reforma inițiată de Andrei Marga și de a anula toate posibilele efecte pozitive ale acesteia. N-aș vrea să comit o nedreptate, punând sub semnul întrebării existența unor specialiști autentici în cadrul ministerului; aceștia există, fără îndoială, dar activitatea lor este umbră de crasa incompetență a celor câțiva care

au impresia că funcțiile lor sunt eterne și, în consecință, își pot permite orice, chiar și luxul iresponsabilității. După ce a reușit, anul trecut, să scandalizeze opinia publică prin modul în care a organizat «licitația» pentru manualele destinate clasei a treia, Ministerul Educației a continuat să se remarcă printr-o serie de măsuri discutabile și, de cele mai multe ori, arbitrare, fără să ia în calcul consecințele pe termen lung pe care punerea lor în aplicare le antrenează. Așa se face că, înainte de a propune un proiect concret privind structura anului pregătitor pentru clasa I (categoria de vârstă 5-6 ani) și a clasei I (pentru copiii care au împlinit 6 ani până la 1 septembrie 2003) – programa școlară, activități, cadre didactice – și înainte chiar de a avea asigurată baza materială necesară instituționalizării acestor copii, Ministerul Educației s-a grăbit să emită un ordin în care, pe lângă obligativitatea înscrierii în clasa I a copiilor de 6 ani, erau prevăzute și pedepsele penale pentru părinții recalcitranți. Cu alte cuvinte, prima grija a ministerului nu este de a da părinților posibilitatea de a alege în cunoștință de cauză, oferindu-le argumente raționale și proiecte atractive pentru a-i convinge de justetea alinierii învățământului românesc la criteriile europene, ci de a amenința și a sancționa, ignorând cu seninătate atât legislația națională în vigoare, cât și principiile elementare ale drepturilor și libertăților cetățenești. Mai nou, înalții reprezentanți ai aceluiași minister au hotărât că în învățământul românesc – superperformant, cum le place să creadă simpatizanților dlui Mironov, care pun performanțele unor elevi «antrenați» în particular, de meditari meritorii, pe seama... școlii – nu este nevoie nici de cluburi sportive școlare, nici de școli cu program suplimentar de artă (muzică și arte plastice). În ordinul MEC cu privire la fundamentarea cifrei de școlarizare și stabilirea rețelei unităților de învățământ preuniversitar de stat pentru anul școlar 2003-2004 se spune că, începând din septembrie 2003, «clasele cu program de artă pot fi organizate numai în licee cu profil artistic». Se desființează astfel, dintr-o singură întorsătură de condei, un număr semnificativ de unități școlare cu tradiție (dintre care cinci numai în București), care oferă copiilor posibilitatea de a-și petrece timpul liber într-un mod plăcut și util, contribuind semnificativ la educația lor artistică, atât de neglijată în școlile obișnuite. Această ultimă măsură discriminatorie relevă, în ultima instanță, disprețul de care se «bucură» cultura generală și, mai ales, cea artistică, în ochii funcționarilor ministeriali. În loc să contracareze efectele nocive ale invaziei prostului-gust, vulgarității și inculturii patentate, tot mai evidente în programele televiziunilor și radiourilor, printr-o campanie eficientă de educație estetică în cadrul orelor de muzică și desen incluse în programa școlară, ministerul consideră probabil că numărul claselor cu program de artă este prea mare și, în consecință, trebuie drastic diminuat. Avem de-a face, din nou, cu o incomprehensibilă grabă de a distruge o structură existentă deja, care ar putea fi, eventual, îmbunătățită și chiar extinsă. De altfel, dacă ne uităm la statutul pe care îl au în programele școlare gimnaziale și liceale disciplinele de aptitudini, cum sunt muzica, desenul (mai nou, educația plastică) și educația fizică, nu ne va fi greu

să înțelegem motivația deciziei de ultim moment a MEC. Într-un sistem de învățământ în care accentul cade inevitabil pe reproducerea informației, și nu pe creativitate, pe memorizare și prea puțin pe înțelegere, orele de muzică, desen și sport devin veritabile surse de stres pentru elevii mai puțin dotați, obligați să solfegieze corect, când nu toți au ureche muzicală sau voce, să deseneze «frumos», când nu toți au aptitudini pentru desen și să alerge contracronometru sau să sară «la groapă», conform unui anumit barem, când nu toți au înzestrarea unui sportiv de performanță. Câți dintre elevii de azi merg cu plăcere la aceste ore care ar trebui să le ofere un prilej de relaxare (educația fizică) sau de îmbogățire a orizontului cultural?! Câți dintre elevii de azi au posibilitatea să asculte și altfel de muzică decât cea care se difuzează cu asupra de măsură la radio și la TV? În locul aridelor solfegii și teorii, nu ar fi mai profitabil pentru profilul spiritual al tinerilor care ies din școală ca profesorii de muzică să le fie călăuze prin universuri sonore diverse, care să nu ocolească nici un gen muzical, astfel încât accentul să cadă pe audiții muzicale, și nu pe verificarea (și notarea) aptitudinilor interpretative ale elevilor? Aceeași situație în cazul orelor de educație plastică, mult mai atractive dacă li s-ar oferi elevilor și prilejul să vadă opere de artă autentice, în galerii, sub îndrumarea unor muzeografi sau a profesorului de educație plastică. Din păcate, școala românească este prea puțin interesată să formeze consumatori de artă, să educe gustul pentru actul artistic, să dezvolte interesul pentru tot ceea ce ține de manifestările spiritului uman. Deși câteva dintre muzeele din București au inițiat o serie de programe destinate elevilor din învățământul preuniversitar (se cuvin menționate aici Muzeul Național de Artă și Muzeul Țăranului Român), prea puține școli au răspuns parteneriatului propus de acestea. Poate că ministerul ar putea face mai mult în această privință, pentru a încuraja colaborarea dintre muzee și școli, stimulând astfel curiozitatea copiilor pentru un univers fascinant, care le rămâne însă inaccesibil celor mai mulți dintre ei, în absența unor programe educative coerente și responsabile. Din nefericire, departe de a fi preocupat să umple golurile și să remedieze ineficiența evidentă a acestor ore prevăzute în aria curriculară, ministerul de resort se dovedește incapabil să gândească pe termen lung și să analizeze în profunzime toate implicațiile hotărârilor sale. Cu siguranță e mai ușor să distrugi decât să construiești, dar ar fi preferabil ca aceia care iau decizii să se gândească mai mult și la cei asupra cărora se răsfrâng acestea. Câtă vreme școala nu oferă condiții optime pentru cultivarea aptitudinilor artistice și pentru îmbogățirea orizontului cultural al elevilor, opțiunea părinților pentru clasele cu program de artă este de la sine înțeleasă. A le refuza copiilor talentați șansa de a se pregăti într-un domeniu pentru care au o înzestrare deosebită este o dovadă de indiferență cinică din partea unor oameni care uită că sunt simpli funcționari publici, puși acolo să reprezinte interesele noastre, și își închipuie că bunul lor plac este suficient pentru a justifica niște măsuri aberante, care nu fac altceva decât să dezorienteze și să destabilizeze un sistem de învățământ și așa prea afectat de orgolii și interese de partid, în care nimeni nu știe ce va fi anul

următor, cum se vor da examenele – indiferent că e vorba de capacitate, bacalaureat sau facultate, care vor fi materiile necesare și care criteriile de evaluare. Să ne mai întrebăm atunci de ce sunt goale sălile de expoziții de la noi, în timp ce în țările europene cu care ne comparăm se stă la cozi pentru a vizita o expoziție, de ce merg tot mai puțini tineri la concertele de la Ateneu sau la spectacolele de la Operă, în timp ce publicul amator de manele și «andrele» crește în raport de inversă proporționalitate? Cine se ocupă – cine ar trebui să se ocupe – de educația copiilor, câtă vreme majoritatea părinților sunt prea ocupați să le asigure acestora «coșul zilnic»? Din nefericire, înalții funcționari ministeriali muncesc, nu gândesc”.

• [„Revista 22”, nr. 679] Marius Chivu o interviează pe Tia Șerbănescu (*Astăzi realitatea e mai spectaculoasă decât ficțiunea*): „Cred că realitatea de azi a început să concureze serios orice ficțiune, încât s-ar putea și ca din acest motiv romancierii să se simtă puțin dezamăgiți și tot mai puțin motivați să scrie. De aceea, cred, și asistăm în ultima vreme la faptul că apar din ce în ce mai multe cărți inspirate de realitate, din jurnale și care au un mai mare succes. Tocmai din cauza faptului că ficțiunea pare să fi pălit în concurență cu extraordinara mobilitate a evenimentelor de azi. Lucrurile se schimbă atât de spectaculos de la o zi la alta, de la o ora la alta, astăzi apar lucruri la care ieri nu te-ai gândit, iar mâine vor fi concurate și întrecute de altele. Nici o ficțiune nu poate sta alături multor realități. Îți trebuie mare curaj să încerci acum o opera de ficțiune despre realitatea zilelor de azi. Mă tem că asemenea ficțiune ar fi de-a dreptul ridiculizată, atât de prolifică a devenit realitatea în a imagina cele mai ciudate și și spectaculoase scenarii. [...] Nu simt nevoia să scriu roman acum, deși recunosc că mă gândesc foarte des la o carte. Ce fel de carte însă, nu știu să vă spun! M-am gândit și la ficțiune, dar, când mi-am dat seama că până scriu eu un capitol, realitatea termină vreo cincisprezece, parca nu mă mai văd în stare să egalez o asemenea viteză. Prin urmare, mă gândeam, la un moment dat, la un soi de roman realist în care personajele să fie persoane reale din societatea noastră postdecembristă, cu întâmplări reale etc. Dar lucrul acesta e foarte greu și timpul îmi lipsește cu desăvârșire. Ca să te ocupi de literatură trebuie să o faci serios și să-i dedici tot ce ai mai bun. N-am mai avut timp, lucrez aproape de dimineața până seara... în slujba efemerului. Asta nu înseamnă că nu mă gândesc încă tot timpul la o carte. Am început-o în gând de nu știu câte ori, dar, de fiecare dată, ceea ce gândeam cu o zi înainte mă enerva a doua zi și, cum nimic nu mă mulțumea, am convenit cu mine însămi să scriu, din când în când, doar în gând și să-mi las această plăcere, revanșă, izbăvire, pentru atunci când nu voi mai avea alte bucurii. Nu știu însă, dacă atunci voi mai avea puterea necesară. Exista o uzură, o epuizare în jurnalism, care lasă urme serioase, nu știi niciodată cât din tine arunci și cât a mai rămas ceva proaspăt. E greu să realizezi asta. Abia când te așezi la masa de scris vezi ce mai e în tine neatins. Până acum mi-a fost frică să verific. Dar...”

12 martie

● [„**Lucafărul**”, nr. 9] Elena Vlădăreanu semnează eseu de atitudine „*Ia-ți târfa și pleacă sau câteva cuvinte despre ostilitate*: „[...] de ceva timp (se parte că startul l-a dat, totuși, Marin Mincu), se vorbește tot mai mult de configurarea unei noi generații literare. Și chiar de aici o să încep. Păi, să vedem cum stau lucrurile. Chiar spunem noi ceva nou sau doar anumiți critici literari vor neapărat să apară o nouă generație de scriitori? În definitiv, nici nu știu dacă această înregimentare este atât de importantă. Important este că noi scriem într-un alt context, a cărui principală coordonată este libertatea. Iar această coordonată este suficient de pregnantă (simțită suficient de pregnant) pentru a imprima un alt impuls formelor de expresie. Gravă mi se pare reacția celor mai mulți dintre scriitori, mai ales a optzeciștilor. Sinceră să fiu, ei sunt ultimii de la care aș fi așteptat o astfel de ostilitate. E surprinzător să vezi cum acești scriitori, care continuă să se considere nonconformiștii literaturii, sunt cei mai reticenți. Motivul invocat cel mai des de ei este că «asta nu e literatură/ poezie». Ni se reproșează că suntem agresivi. De curând, chiar s-a spus că ne îndreptăm cu pași siguri spre o «poezie minoră». De ce nu este poezie și, dacă este, atunci de ce minoră? Îi deranjează faptul că noi putem exploata o libertate a gândului și a expresiei pe care ei nu și-au permis-o niciodată. Sau, dacă abia acum își dau seama că pot beneficia de ea, textele lor par teribiliste, ceva de soiul «na, că putem și noi». Apoi, cred că s-a cam instaurat confortabil o prejudecată printre anumiți scriitori, cum că noi nu avem decât un singur scop: să folosim, din toate registrele limbajului, preponderent pe cel argotic. Dacă așa se crede, atunci e o mare tâmpenie. Apropo de asta: nu cu mult timp în urmă, a trebuit să citesc câteva texte în cadrul unui club de lectură (*Club Etc.*, «inventat» de UN Cristian, pentru Radio Tineret). Adina Ocheană, angajată la Radio, îi spune lui UN Cristian: «Ia-ți târfa și pleacă». Nu are nici un sens să comentez situația aceasta. E suficient că am amintit-o. Rău este că nu e singulară. Rău este că astfel de reacții vin și din partea unor scriitori. Rău este că mulți dintre cei care reacționează astfel *nu vor* să vadă dincolo de cuvânt. Pentru că dincolo de cuvânt, dincolo de o (eventuală) violență a imaginii, există un mesaj. Dar cu care nimeni nu are chef să își bată capul. O să fac ceva ce nu prea se face: o să dau exemple nominale. De ce place tuturor (de la Liviu Ioan Stoiciu la Mircea Ivănescu – iată, scriitori din generații diferite) un poet ca Teodor Dună? Să fim înțeleși: Teodor Dună este un poet foarte talentat. Lucrul care îl va ține, însă, în afara unei posibile noi generații este faptul că el se încadrează perfect într-un orizont de așteptare. Textele sale ar putea figura în orice antologie, în orice manual chiar. La limită, ar putea fi considerat nouăzecist, în aceeași familie cu Ioan Es. Pop sau Cristian Popescu. De ce nu place (sau place cu greu) un poet ca Marius Ianuș? De ce nu place un poet ca Adrian Urmanov sau Răzvan Țupa? De ce nu place un poet ca Dan Sociu? (Aș putea să continuu mult și bine cu astfel de întrebări, numele sunt numeroase). Pentru că literatura lor e altfel. Pentru că ei vorbesc altfel. Literatura lor se naște la limita dintre comercial, existențial, mediatic. Nu cunoaște reguli,

nu impune reguli. Scrisul e autentic, e plin de viață, e o mărturie a ființei de carne (care suferă, e plină de păcate, de remușcări, de bucurie) a celui care scrie. În text îl vezi pe autor zvârcolindu-se și așa ajunge la tine. Optzeciștii s-au oprit la un spațiu (călduț, confortabil) al textului. Aici s-au dat toate bățăliile lor mari/ mici, aici au fost cele mai multe acte vitejești sau mai puțin vitejești. Ei au instaurat o lume, au imaginat o lume. Nu e vina nimănui dacă astăzi ei nu ne mai spun mare lucru, nu ne mai conving. Dacă noi aducem ceva nou, aducem (și) aici. Lumea pe care o construim nu mai are foșnetul universului lor de carton. Lumea pe care o s-o găsiți în textele noastre o să vă pară cunoscută”.

• [„România literară”, nr. 10] Nicolae Manolescu semnează articolul *Critici și detractori*: „După o absență de peste un deceniu din publicistica literară, dl Alexandru Dobrescu revine cu o antologie de texte ale «detractorilor» lui Eminescu. În titlul cărții de la Junimea ieșeană, cuvântul e fără ghilimele: *Detractorii lui Eminescu* (2002). Modelul e, desigur, titlul articolului lui Ș. Cioculescu din 1935: «Detractorii lui Caragiale». E vorba, într-un prim volum, de contemporani ai poetului. În următorul, vor fi de găsit urmașii. Numele sunt, în general, cele bine cunoscute istoricilor literari: Petru Grădișteanu, Gr. Gellianu, Alexandru Grama, Aron Densușianu și Anghel Demetrescu. Studiile au apărut între 1873 și 1903. N-am menționat întâmplător ghilimelele. Înainte de a intra în fondul chestiunii, e de văzut ce înseamnă detractor. Este evident că nu orice critic, oricât de drastic sau de neînțelegător, trebuie considerat detractor. Dl Dobrescu e conștient de diferența dintre unul și altul. Ampla prefață a d-sale se intitulează întocmai ca editorialul meu. «Detractorul este, în accepție curentă, persoana care lucrează cu bună-știință la știrbirea (sau distrugerea) bunei reputații a cuiva», scrie dl Dobrescu din capul locului. Definiția, corectă, comportă două remarci. Detractorul este de rea-credință și își face din negare un scop precis. El pornește de la ideea că scriitorul la care se referă trebuie să fie contestat. Nu ajunge la ea, în urma unei demonstrații. Ideea e așadar preconcepută. Apoi, el are în vedere reputația, nu numai decît valoarea acestuia: cu alte cuvinte, nu atât Eminescu și opera lui poetică au fost ținta unora dintre primii critici, dar Maiorescu, adică acela care-l socotea pe poet reprezentativ pentru o «direcție nouă» în cultura noastră, și prestigiul timpuriu pe care i-l crease. Dl Dobrescu are dreptate și când încearcă să atenueze imaginea proastă de care «detractorii», la rândul lor, au avut parte în ochii istoricilor literari. El lămurește convingător contextele și conjuncturile. Și încheie cu sugestia că nici unul dintre acești dintâi ne iubitori ai poetului n-a fost propriu-vorbind un detractor. Mai rămânea ca autorul antologiei să folosească în titlu ghilimele. N-a făcut-o și nu știu de ce”. □ Marius Chivu scrie despre volume de Vasile Gârnet (*Câmpia Borges*, Editura Vinea, 2002) și Emilian Galaicu-Păun (*Gestuar*, Editura Axa, 2002): „Dintr-o generație de tineri poeți care, prin conștiința livrescului și o noii vârste a poeziei, îi lasă, în sfârșit, în spate pe pateticii profeți naționali post-romantici, cei doi sunt, la ora actuală, fără îndoială, cele mai bune exporturi poetice basarabene” (*Made in Basarabia*). □

Magdalena Boiangiu semnează articolul *Conferință de presă la TVR: Momentul zero*: „Conferința de presă organizată de Televiziunea Română a avut să ne anunțe o noutate: direcțiile majore ale strategiei pe termen mediu și lung ale teatrului de televiziune, urmând ca elementele concrete (autori, titluri, regizori) să le aflăm altă dată. Trăind noi pe termen scurt, am avut dintotdeauna impresia că această strategie există, că tot ceea ce ni se pare diletant, dizarmonic în realizarea și difuzarea emisiunilor de teatru nu sunt decât excrescențele unui edificiu a cărei măreție este greu de sesizat când nu contempli întregul. Sfâșiat între două obiective – cel de a crea opere teatrale originale cu specific și cel de a înregistra și populariza ceea ce e mai bun sau pur și simplu mai interesant pe scenele capitalei și ale țării – teatrul de televiziune a respirat greu în regim de libertate. Trebuia să recupereze propriile întârzieri și să acopere petele albe, ar fi fost necesar să înregistreze documentar efervescența teatrală a primilor ani de după '89. Poate greșesc, dar dacă o fac este pentru că eventualele realizări nu au fost prezentate niciodată în mod sistematic, dar în timp ce pe scenă au alternat succesele și crizele, teatrul de televiziune și-a prelungit criza, a luat în piept toate hârtoapele, privind neputincios la puținele culmi și la coamele line ale dealurilor. Figurează în strategia distribuită la amintita conferință de presă obiectivul «păstrării imaginilor de valoare inestimabilă ale patrimoniului cultural național», urmând, probabil, ca valorificarea acestui efort să se facă prin ciclurile de emisiuni «Memoria teatrului» sau «Dicționar de personaje». S-ar putea ca superlativele să joace o farsă bunelor intenții. Știm că unele spectacole, unii regizori sau actori au o valoare inestimabilă de-abia după ce ei nu mai sunt. Montări contestate de o critică teatrală conservatoare sau neînțeleghătoare devin repere în evoluția scenei românești după ce creatorii lor au îmbătrânit și întregul nu mai poate fi refăcut decât prin amintirile atât de fluide ale martorilor. Vorbim despre efemerul artei teatrale, dar folosim extrem de zgârcit mijloacele care ne stau la dispoziție pentru a păstra farmecul clipei și pentru a transmite sentimentul victoriei asupra ei. Cenzura comunistă a provocat pierderi ireparabile, evidente de câte ori cineva încearcă să jaloneze cariera marilor actori (nu mai vorbim de marii regizori) din perioada sa de maximă comuniune a teatrului românesc cu publicul. A fost grozav Cotescu în *Tanța și Costel*, dar a fost altfel grozav în *Tartuffe*; arta lui Caragiu se vede și în filme, și în scheciurile TV; dar măiestria lui teatrală e evocată prin multe adjective și puține probe. Lipsește o înregistrare profesionistă a marilor spectacole. Spun profesionistă pentru că în felurite împrejurări am văzut casete înregistrate unde succesiunea de imagini, luate dintr-un punct fix, nu dădea seama despre concepția, valorile vizuale și de interpretare ale spectacolului. Dacă Teatrul TV și-ar propune un efort sistematic (mă tem de cuvântul științific) asigurându-și colaborarea secretariatelor literare (și ele, sper, interesate de o arhivă modernă), a specialiștilor în teatru de la Institutul de istoria artei de pe lângă Academie, cred că televiziunea publică ar putea să-i răsplătească nu doar pe abonații de acum, ci și pe cei din generațiile următoare. «Refidelizarea» propusă în cadrul strategiei

nu se poate face în afara reperelor unei culturi teatrale și televiziunea are mijloacele tehnice necesare pentru a da farmec și atractivitate procesului de cunoaștere. Se va spune că e nevoie de bani; aş adăuga că e nevoie de generozitate și de gândire liberă, de disponibilitatea de a face loc și celor pe care autoritățile temporare și liderii de opinie ai momentului nu consideră că ar avea o valoare inestimabilă. Cenzura comunistă nu trebuie continuată printr-o cenzură a indiferenței, a dezordinii și a gusturilor personale transformate în criterii obiective ale valorii. Teatrul este un fenomen viu și valorile lui se decantează în timp: pentru a ajunge să posezi un depozit de «valori inestimabile» e nevoie de competență în detectarea și impunerea lor cât timp nu le «stimabilizează» prea multă lume. Funcționează un fel de magie a numelor: teatrele anunță, încă înainte de premieră, «un spectacol eveniment»; e un abuz: faptul că s-au cheltuit mulți bani de către artiști importanți nu conferă calitatea de eveniment. Se va ști după, în timp ce va dura sau după ce va cădea dacă și ce fel de eveniment a fost. Nume mari ratează, necunoscuți produc emoție și jalonează evoluții viitoare. E nevoie ca specialiștii din televiziune să dea dovadă de o maximă deschidere pentru a înregistra nu doar fumurile și orgoliile celor consacrați, ci și tentativele de a înălța ștacheta ale numelor care vin. Fascinația lui «mare» operează și la capitolul producției originale: ni se anunță un ciclu «Mari spectacole, mari regizori». Mi-e greu să imaginez cum ambiția de a face ceva «mare» o înlocuiește pe aceea de a face ceva pur și simplu bun. Nu mai e nimeni interesat de spectacole bune, toată lumea vrea doar spectacole mari? Teatrul românesc nu traversează de două-trei stagioni încoace o perioadă fastă: confuziei prin care spectacole de tot mediocre sunt declarate exemplare n-ar trebui să i se adauge măreția autoproclamată a televiziunii. Cred foarte mult în capitolul intitulat (și acesta gongoric) «Rampă de lansare». Da, serile de teatru cu bugete mici și personaje puține, încredințate unor regizori tineri ar putea contribui mai mult la specificul unui teatru gândit pentru receptarea dintr-o sufragerie de bloc, decât ciclurile unde se folosesc cuvintele «de referință», «eveniment», «mare». Televiziunea poate face foarte mult pentru teatru: un rezultat pe care ratingul nici nu-l înregistrează, câteva zeci de mii de oameni, spectatori la o emisiune de teatru, înseamnă mai mult decât cariera scenică a unui spectacol de succes. Pentru mulți, poate fi primul contact cu alt fel de a percepe viața, de a-i înțelege pe oameni, de a se înțelege pe sine. Materialul distribuit la conferința de presă se încheie în dangăt de clopote și imnuri triumfale, îmbinând vechea limbă de lemn cu cea nouă: «Considerăm demararea acestui proiect Momentul 0, coincident cu aplicarea grilei de evaluare impusă de această strategie. O strategie a cărei împlinire este legată de obiectivul multimilenar al teatrului, acela de a ne face mai buni, dând astfel o dimensiune națională catharsis-ului și răspunzând nevoii de modele a societății românești». Nu știu cum se va aplica grila de evaluare catharsis-ului național (va fi și al puterii și al opoziției, al ONG-urilor, al armatei și al bisericii?), ultima oară însă când televiziunea a încercat să răspundă nevoii de modele a reușit tocmai acele emisiuni de care astăzi nici nu

vrea să-și amintească și e dispusă să o ia de la zero. Reușita teatrului de televiziune – considerat în dimensiunile sale de patrimoniu al valorilor scenei, de vehicul de transmisie al climatului de creație, dar și de creator al unui gen nou – poate fi, într-adevăr, un obiectiv «mare». Realizabil în acțiuni, exprimate prin verbe nu prin adjective de succes la conferințele de presă”. □ Dan Alexe îl interviuează pe André Glucksmann pe tema terorismului (*Dialog despre terorism*).

1-15 martie

● [„Tribuna”, nr. 12] Ștefan Manasia publică eseu *Jurnalismul cultural astăzi*: „Există, astăzi, reviste culturale *normale* [...]. Reviste în care prietenii literare nu țin locul textelor valoroase, riguroase (fără academisme), accesibile (și) cititorului nespecializat (fără să alunece în promiscuitate). Sunt tipărite la noi, încă, reviste care își asumă un program cultural coerent, dezvoltând polemici și dezbateri de o înaltă ținută. Anumite publicații privesc, sub microscopul critic, controversata generație '27 sau rediscută avangarda istorică sau încearcă o ordonare a operelor postmodernismului românesc, altele își fac un motiv de glorie din promovarea (dezinteresată) a grupărilor literare tinere. Acest peisaj literar efervescent a apărut după căderea regimului comunist, după dispariția cenzurii și a politrucilor culturali. [...] Puținelor reviste «istorice» supraviețuitoare lui decembrie '89 («România literară», «Vatra», «Tribuna»), li s-au adăugat altele tinerești și ambițioase («Apostrof», «Timpul», «Observator cultural», «Contrafort»”. □ Oana Orlea este interviuată de Alina Lupșe („În primii ani ai contactului meu cu lumea editorială din Franța, am fost șocată de viziunea asta a «literaturii-remediu». [...] Deși de atunci am auzit nenumărați scriitori care spun că scriu pentru a evita ședințele de psihanaliză, mențin: din punctul meu de vedere a scrie nu este totuna cu a se slobozi de toate fantasmеle, spaimеle, urile, literatura nu este sau n-ar trebui să fie doar un remediu pentru scriitor”, „*Literatura nu are forță în sine, are forța pe care i-o dă scriitorul*”).

17 martie

● [„LA&I”, nr. 11] Numărul e dedicat lui M. Eminescu. Dan C. Mihăilescu publică *Remușcarea Eminescu*, o meditație despre concurența modelelor Eminescu și Caragiale: „Deunăzi, tot deambulând prin Salonul de carte și presă de la Muzeul Național de Istorie, printre surâsuri, dedicații, mâini, șoapte, bârfe și microfoane, m-am ciocnit de un cuplu tăcut, necunoscut, dar viguros, impozant. Tată și fiu. Sau, dacă mă gândesc mai bine, cred că bunic și nepot, de vreme ce tânărul era student, iar domnul cărunț bătea la 65 de ani. Schimbăm delicatețuri și impresii de târg, după care, intrigat de figura inteligentă, dar arhidezabuzată a tânărului, îl întreb de sănătate. «E trist. E foarte trist și foarte sceptic, domnule Mihăilescu», îmi întoarce cu acid necunoscutul domn mirarea. Păi de ce? «Păi cine le-a turnat în cap numai Cioran, Caragiale și fatalismul românesc?!? Cine le-a tot spus că nu mai e nici o speranță în țara asta, de numără cu toții zilele până or pleca definitiv

de-aici?!? De Eminescu nu vorbește nimeni, numai despre Caragiale...» Aproape în aceeași termeni am mai fost apostrofat anul trecut, tot de un domn mai în vârstă, de la Muzeul Țăranului Român. («Dvs., ca și al'ii ca dvs., le-ați turnat plumb în aripi tinerilor...»), reamintindu-mi-se cu tristețe și resemnare că «dvs. ați scris o carte despre Eminescu! Acuma de ce scrieți numai despre Caragiale?...» Pe de altă parte, m-am simțit dator să mă înclin cu vinovăție dinaintea unei recente afirmații făcute de Dan Puric (în interviul din «22», nr. din 4-10 martie crt.) referitor la «culoarul de luptă al românilor» și la necesitatea de-a ne scutura mentalul de buruienii sufocant pe care-l exfoliază fixația predestinării întru nimicnicie, mania acelui «n-a fost să fie» al lui Cioran. Nu suntem doar o colonie «cu reflexe de vasal» – exclamă artistul. «Suntem un popor care are și de oferit. Problema este că nu se crede, nu s-a creat temperatura și *conștientizarea* acestei șanse în târzie. Cel mai mare atentat asupra mentalității românești este, paradoxal, intelectualitatea din România, care se circumscrie în *valea plângerii...*» Despre, cu alte cuvinte, nevoia unei infuzii de gândire pozitivă am mai scris. Reiau ideea acum, în context eminescian, la o săptămână după un număr axat pe Caragiale. [...] În ianuarie trecut am mai încercat o pledoarie în «LA&I» pentru facsimilarea Caietelor eminesciene, oful cel mare cu care a murit Noica (v. între altele «Constantin Noica despre Mihai Eminescu», înregistrare la Casa Pogor din toamna lui 1977, reluată pe casetă audio la Radiodifuziune). Nici o replică, nici o mișcare de atunci! Am întrebat pe ușa din dos și ni s-a spus că s-ar fi facsimilat câte ceva, dar exclusiv pentru uz intern, pentru eventualii cititori ai Bibliotecii Academiei, nicidecum pentru a fi puse în vânzare către marele public, așa cum visa, în dulcile-i utopii paideice, bietul Noica. Revenim, dar tot cu scepticism: câtă vreme Biblioteca Academiei Române va fi păstorită de aceeași redută a relei voințe pe nume Gabriel Ștrempel, de aceeași reacționară încăpățănare față de tot ce ține de computerizarea unei adevărate biblioteci academice în era informatizării, de aceeași suspiciune umorală și răzbunătoare pe tot ce «amenință» a fi valorificat editorial din tezaurul Bibliotecii – unde vajnicul director se simte unicul stăpân –, totul va fi strigăt în deșert”. □ Gellu Dorian e prezent cu *Premiul Național de Poezie sau Darul lui Eminescu*: „De la an la an evenimentului în sine i s-au adăugat elemente noi: transmisia în direct a manifestărilor la posturile de televiziune din țară, la posturile de radio, ținuta înaltă a spectacolelor, cât și alăturarea încă unui premiu, de patru ediții încoace, consacrat *celor mai bune cărți de debut în poezie*. O selecție severă, cu un juriu care a ales de fiecare dată din noianul debutanților pe cei mai buni tineri poeți. Regretatul Laurențiu Ulici, cel care a impus acest Premiu ca instituție națională, ar fi dorit să-l impună și în conștiința unor factori de decizie care ignoră actul cultural, cât și în conștiințele celor mulți care se vedeau îndepărtate de valorile naționale din motivele impuse de factori politici (cei care concentrează de obicei atenția). Ar fi dorit să-i dea o pondere internațională, prin adunarea unor fonduri care să constituie și o mare recompensă pentru poetul laureat. Dar dispariția lui a lăsat un gol imens, la un

moment dat, premiul însuși fiind în pericol de a fi suspendat. S-a câștigat însă cooptarea în juriu a celui mai important critic al literaturii române de azi, Nicolae Manolescu, lucru care a readus echilibrul în componența juriului. Desigur, am dori să se mărească cuantumul valorii pecuniare a premiului, prin atragerea unor sponsori importanți, așa cum a fost în 15 ianuarie 1998, când Gelu Tofan a demonstrat cum trebuie să arate o gală de decernare a unui astfel de premiu. Dar Legea sponsorizării respinge de fiecare dată sponsorii care, negreșit, ar dori să se apropie de această manifestare, să-și lege numele de cel al unui mare poet român laureat, dar și de al greutății perene a acestui Premiu Național care poartă numele lui Mihai Eminescu. [...] Ceea ce s-a câștigat la această ediție a fost extraordinara propunere a lui Nicolae Manolescu ca, în cadrul programului de cercetare găzduit de MEMORIALUL IPOTEȘTI, în fiecare an să se acorde o *bursă* unui cercetător al operei și al vieții lui Eminescu, în așa fel încât să fie stimulate lucrările din domeniul eminescologiei, cât și propunerea de noi ediții critice ale operei lui Mihai Eminescu. (Consiliul local municipal Botoșani a luat în serios propunerea și va emite o hotărâre în acest sens, începând chiar cu acest an.)” □ Valentin Coșereanu publică *Istorie, tradiție, înnoiri*, despre activitatea Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii *Mihai Eminescu*. □ Ion Caramitru e intervievat de Claudia Țița: „Mi se pare mai important decât orice faptul că, nici până astăzi, cercetătorii, foarte puțini la număr de altfel, nu au acces direct la manuscrisele lui Mihai Eminescu aflate în Biblioteca Academiei Române. Atâta vreme cât Eminescu nu este citit și în intimitatea manuscriselor lui, a *Caietelor* lui, putem spune, fără nici un fel de jenă, că nu avem acces la integralitatea operei eminesciene. Pe de altă parte, este vorba despre visul marilor intelectuali subjugăți geniului eminescian, al celor care au făcut exegeza operei. Putem să începem pomenirea lor cu Perpessicius, dar e musai să ne oprim la strigătele de revoltă și la încercările disperate ale lui Constantin Noica de a facsimila *Caietele*. Noica a fost, în epoca cea mai apropiată de noi, omul care a strigat cel mai tare. Mi s-a părut deci că, înainte de a intra într-o casă care exista, sau într-o biserică ce trebuia (numai) restaurată, era/ este nevoie să avem publicată mai întâi *opera completă*. Și atunci, prin Hotărâre de Guvern, am obținut fondurile necesare, aproape 3 miliarde de lei, bani cu care s-au comandat cele mai performante echipamente necesare facsimilării. La ora actuală avem aparatul cel mai sofisticat, adus din Germania. A venit târziu, ce-i drept, pentru aparatele de acest fel se fac la comandă specială. Performanța lui nr. 1 este aceea că facsimilează fără să atingă fizic manuscrisul. Ceea ce, pentru starea de azi a manuscriselor în cauză, e mai mult decât o binefacere. Ar fi fost, cum s-a spus la vremea aducerii aparatului la Biblioteca Academiei, ultima lor ieșire din conservare. Asta se întâmpla în noiembrie 2000. De atunci se menține un secret absolut în jurul acestui subiect și mă întreb: de ce oare? Trebuie să adaug că de toată achiziția s-a ocupat CIMEC-ul, care este o instituție în subordinea Ministerului Culturii. La fel s-a procedat și cu profesionalizarea oamenilor ce urmau să lucreze cu acest aparat.

Am auzit că manuscrisele lui Eminescu s-au transpus cumva pe Internet, numai că, în cazul acestui aparat, era vorba de transpuneri editoriale ale *Caietelor* facsimilate ale lui Eminescu, în condiții grafice excepționale. Asta trebuia făcut! Nu înțeleg de ce se menține starea asta de mister în jurul facsimilării. În concluzie deci, de trei ani aproape, avem această aparatură și n-a apărut nici un *Caiet*! Nu trebuie uitat nici amănuntul că aparatul nu este al Academiei, proprietarul lui fiind Ministerul Culturii și Cultelor. După facsimilare, utilajul va reveni la Minister, mai precis la Biblioteca Națională, care este proprietara de drept a lui. Acest utilaj sofisticat trebuie să facă servicii Culturii române, și nu să stea într-o singură instituție, degeaba” („*Eminescu e ceea ce rămâne după ce l-am tipărit tot*”; dar când îl vom tipări tot?!).

18 martie

• [„**Observator cultural**”, nr. 160] Iulia Popovici semnează articolul *Replică. În contra protecționismului estetic sau De ce n-aș (prea) scrie despre literatura română contemporană*: „N-am recunoscut, cred, până acum niciodată, dar probabil a venit momentul, după aproape trei ani de reviste literare: sunt (pe cale să devin) critic literar. Nu e neapărat o identitate pe care mi-o asum (cum spunea prin 1996 Dan C. Mihăilescu, al cărui recent articol din «Ziarul financiar» a născut textul ăsta, vreau să mor diletantă), dar, vorba aceea, trebuia să poarte un nume... Așa că, volens nolens, sus-numitul articol din «Ziarul financiar» m-a pus pe gânduri: m-am întrebat și eu de ce prefer să scriu despre cărți străine, făcând o specie de struțo-cămilă între critica literară propriu-zisă și cronica traducerilor, în loc de a mă dedica producțiilor de ficțiune autohtone. Undeva, în subconștientul meu, răspunsul plutea de mulțișor și nu e legat în mod obligatoriu de faptul că acum, în România, se scrie prost; cu puțină bunăvoință, mai trecând prin volume de memorii și reeditări de interbelici și postbelici, există o literatură contemporană mai mult sau mai puțin anacronică, dar *alive and kicking*, pe cât se poate. Nu e, deci, vorba că nu mi-ar plăcea ce se scrie, deși nici după asta nu mă dau peste cap, însă ceea ce nu mă entuziasmează deloc e cum se scrie despre ce se scrie (ca urmare, mă refugiez departe, pe tărâmurile liniștite ale «literaturii universale», de pildă). După mine, de critica de întâmpinare ar trebui, deocamdată, să se ocupe cronicarii maturi, bine instalați în mediul literaturii autohtone, care-au depășit de ceva timp momentul afirmării personale și au un cuvânt cu ceva greutate pe care nu e nevoie să-l urle-n gura mare la colț de revistă ca să fie auzit, eventual ascultat. Altminteri, drumul spre autoritatea critică trece peste corpurile în descompunere ale cărților pe care tânărul cronicar trebuie, în mod necesar și obligatoriu, să le asasineze ca să hrănească pofta de sânge a leilor scriitorimii. Căci schimbul de idei e o practică revolută pe meleagurile lui Toma Alimoș: dacă ești «mic» și mărturisești dubii critice pe alt ton decât datul cu parul să sară scânteii, te-alegi cu scărmanături, teorii ale conspirațiilor literare (ții partea lui cutare împotriva ăluilalt) și argumente de autoritate că nu te pricepi, eventual ești trimis pe la

biserici să-ți ceri iertare (am pățit-o cu Cristian Bădiliță și nici măcar nu scrisesem despre cărțile lui). Idem dacă scrii de bine, fiindcă lauda unuia e blestemul altuia: nu te pricepi, ești din aceeași gașcă, te-a pus redactorul-șef, du-te la mănăstire! O persoană la a cărei opinie țin ne-a spus, mie și tovarășilor mei intru jocul criticii, că suntem prea cuminiți: ar trebui să fim mai răi, să «mușcăm», să dăm tare. Asta dă dinamism unei reviste literare, asta face lumea (românească) să vorbească. Adevărat, dar oare nu e mult prea simplu? Poți să-ți faci o cariera de Terminator al scriitorilor, toți să te privească plini de respect și de teama condeiului (care-s cam totuna) – și ce dacă? N-o să spun că e ușor să scrii de rău, e un loc comun, vocația de buldozer zace în fiecare dintre noi, și-o să mă mulțumesc să-ntreb: *cui prodest?* E poate distractiv, dar nu există riscul să ne-îngropăm, noi și-ale noastre, cu totul sub dărâmăturile de care suntem atât de mândri? Să ne lăudăm că la noi critica a ajuns un soi de «știrile de la ora 5», varianta cultă? Că celebrul geniu inaugural românesc înseamnă disponibilitatea perpetuă de a goli terenul pentru construcții care nu trec niciodată de piciorul broaștei? La o întâlnire a «României literare», Mircea Martin a pus o întrebare după care s-a lăsat liniștea: «Nu vi se pare că noi continuăm să facem critică folosind instrumentele lui Lovinescu?». Sigur că da, și așa va fi și de acum încolo, fiindcă limbajul critic, precum orice comportament social, se deprinde mimetic; în lipsa unei reflecții asumate, impresionismul divagant se perpetuează, prin simulare, *ad nauseam*. În facultățile de Litere (iar criticii de acolo se recrutează), cursurile de teoria literaturii sunt rare incursiuni prin trecutul disciplinei, în materiile de specialitate accentul se pune pe istoria, nu literară (care e deja o privire largă asupra dinamicii domeniului), ci strict a literaturii române, iar lectura și scriitura critică sunt o riscantă aventură pe cont propriu, care de obicei sfârșește prost, cu ulcere și boli de nervi. S-ar putea să nu mă dea pe spate lectura pe care-o face Ruxandra Cesereanu jurnalului lui Anaïs Nin, poate că eu aș fi pus altfel problema, însă ce face ea e parte a unui proiect coerent de abordare critică (și românească), iar în economia acestei abordări, lecturile ei sunt perfect justificate. Are instrumentele necesare unei asemenea lecturi; ce s-ar întâmpla, totuși, dac-ar citi astfel jurnalul Gabrielei Melinescu (nu că l-aș compara cu Anaïs Nin, am dat doar un exemplu)? Oare n-ar sari toată floarea cea vestita ca să urle: Blasfemie?! Nu, să aspirăm și de-acum încolo la critica generalizantă, care spune tot dintr-o suflare, pentru uzul etern al urmașilor respectuoși, dac-or mai fi vreunii, după cum merg lucrurile. Astă-toamnă, la Neptun, un poet irlandez îmi povestea despre provincialismul mediilor lor literare, irezistibil atrase în orbita Angliei vecine, și mă-ntreba dacă nu mi se pare că și la noi critica, cel puțin, e un pic infantilă. O, și-ncă cum! Suntem provinciali și mândri de asta – dar s-a vorbit atâta despre amorul nostru pasional pentru păstrarea în propriile limite, că până și eu m-am plictisit, și dacă tot nu se-ntâmplă nimic, de ce să mai vorbim? Să scriem în continuare numai despre cărți pe care cititorul le poate cumpăra și despre Nietzsche într-o sută de episoade, fiindcă altfel, de prea multă informație, s-ar putea să se tîmpească bizonul-cititor

și să vrea mai mult. Prinsă între encomioane și pasiunea distrugerii, totul muiat în sos carpatin, literatura română, cu critici cu tot, e un organism bolnav care trăiește iluzia propriei normalități. De ce mi-ar plăcea să scriu despre așa ceva? Poate când oi fi mai bătrână, acum vreau să-nvăț, din traduceri măcar, ce e literatura de calitate și ce e critica autentică”.

● **[„Revista 22”, nr. 680]** În *O viață românească*, Mircea Iorgulescu scrie despre Livius Ciocârlie – & comp. (Editura Polirom, 2003): „O carte fermecătoare, subtilă, rafinată și profundă, însă cu elegantă discreție, nu ostentativ, este acest nou roman «autobiografic» al lui Livius Ciocârlie, unul dintre cei mai importanți prozatori români de astăzi. Unul dintre cei mai importanți și unul dintre cei mai nedreptățiți, totodată. Dar nu fiindcă ar fi un autor necunoscut ori nerecunoscut. Livius Ciocârlie este, literar, o victimă a inadecvării și prejudecăților. Cum este universitar și cum primele lui cărți (a debutat editorial în 1974) au fost de esestică și critică literară, un exercițiu pe care nu l-a părăsit, el a fost – și a rămas – clasificat într-o categorie marginală, incertă, de nu și suspectă, aceea a belferilor, profesori de literatură știutori de carte multă care se relaxează producând în răstimpuri cărți cu statut hibrid, în cazul lui autobiografice – romane așa-zicând memorialistice și jurnale. O categorie privită, eventual, cu admirație politicoasă. Respectuos tolerată, așa cum se și cuvine unor, totuși, intruși. Iată însă că «belferul» este azi, la aproape douăzeci de ani de la apariția primului sau roman (*Un Burgtheater provincial*, 1985), autorul unui vast ciclu epic, prin cuprindere ca și prin dimensiuni, unul dintre cele mai impresionante din literatura română «recentă», întrucât «contemporană» începe să sune cam vetust și trebuie să ne dăm, firește, după muzica timpului. Fără a fi neapărat o reconstituire, o «comedie umană» ori o «cronică de familie», în acest ciclu capătă trup și înfățișare literară peste un secol de viață și istorie românească, de nu și mai mult, fiindcă unele referințe coboară până spre 1800, chiar și mai departe, dincolo, spre veacul al XVIII-lea. Acestei întinderi temporale îi corespunde una spațială pe măsură: romanele lui Livius Ciocârlie acoperă (sau descoperă) literar întreaga zona a Banatului, extinzându-se adesea în Vest până la Viena și în Est către Oltenia și până la București, ramificații ce stau sub pecetea mișcărilor istorice și deopotrivă a imprevizibilului omenesc. Iar acest «regionalism» a avut și el partea lui de contribuție, deloc neînsemnată, la fixarea lui Livius Ciocârlie într-o postură de marginal, de această dată sub acoperirea prejudecății geografice. Ca și *Un Burgtheater provincial* și *Clopotul scufundat* (1988), romanul de acum e tot unul «bănățean», în cea mai mare parte a datelor epice ca și în spirit. În sfârșit, cum în toate romanele care compun acest ciclu materia epica este furnizată, la vedere și declarat, de biografie și autobiografie, situarea lor în perimetrul memorialisticii a desăvârșit și legitimat relegarea autorului într-o provincie a literaturii socotită de graniță, de nu și hotărât minoră. Vor fi funcționat și alte «criterii», mai obscure, cum ar fi cele de generație, grup literar, chiar de opțiune politică (Livius Ciocârlie a practicat cu intermitente, după 1990, și jurnalismul politic)?! Fapt este că, deși a publicat

și «jurnale» propriu-zise (*Paradisul derizoriu*, 1993, *Viața în paranteză*, 1995), numele lui Livius Ciocârlie nu exista nici măcar la indicele de autori al serioasei altminteri trilogii a lui Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, iar luptătorii pentru postmodernism mai degrabă îl ignoră (în *Postmodernismul românesc* Mircea Cărtărescu îl amintește o singură dată și în treacăt, în calitate de vag, palid suportor), deși proza lui le-ar fi oferit un vast domeniu de investigație militantă și un argument de talie mare în favoarea vitalității literaturii autoreferențiale, de autoficțiune și alte asemenea, desigur, foarte nobile achiziții teoretice. Cât despre «revizorii» literari, altele sunt, bineînțeles, ocupațiunile lor. Din punctul de vedere al receptării critice, prozatorul Livius Ciocârlie este un scriitor pentru viitor, specie totuși nu tocmai rară în România. [...] Titlul acestui nou roman al lui Livius Ciocârlie are un aspect bizar, ceva s-ar părea că lipsește, dinadins și, poate, ironic, dar nu se știe la adresa cui. Este însă foarte probabil că, de fapt, cuvintele de pe copertă ar trebui citite fără cuvenita pauză dintre numele autorului și titlul cărții, adică *Livius Ciocârlie & comp.* E o sugestie oferită de romanul însuși, al cărui autor și-a asociat, la propriu, mai mulți, foarte diferiți între ei, alți... autori. [...] *Livius Ciocârlie & comp.* – cum se cheamă, cred, această carte, printr-o intenționată și deloc inofensivă confuzie între autor și scriere – este romanul unei vieți românești. Multe personaje și mulți autori, dar mai ales o mare miză: obținerea, din fărâme și frânturi, a unei povești esențiale despre România. Cea de astăzi, de fapt. Și astfel, cele mai bune romane românești ale anilor de după 1990 – trilogia lui Dumitru Țepeneag, *Simion liftnicul* de Petru Cimpoeșu, & comp. de Livius Ciocârlie – aparțin, iată, unor «marginali».

19 martie

• [„România literară”, nr. 11] Nicolae Manolescu semnează editorialul *Conul și piramida*: „Cu sau fără legătură cu *la qualité maîtresse* pe care Albert Thibaudet o considera definitorie pentru o operă literară anume sau pentru opera toată a unui anumit scriitor, critica modernă a urmărit mereu să evidențieze identitatea unui poet sau a unui romancier printr-o unică și puternică însușire caracteristică. Acest lucru se remarcă atât atunci când constatăm preocuparea comentatorilor de a lipi de operă sau de autor o etichetă memorabilă, cât și atunci când, din contra, ne dăm seama de dificultatea pe care aceiași comentatori o întâmpină de a aplica eticheta cu pricina pe întreaga operă a unui scriitor. Primul caz nu mai trebuie ilustrat. Referindu-mă la al doilea, iată, chiar dacă nu este proteic ca Arghezi, ci monocord, Bacovia a fost văzut uneori ca simbolist, alteori ca antisimbolist, la început ca eminescian, iar după moarte ca postmodern. La fel, Eminescu: citit fie prin prisma antumelor, «disciplinate» de influența lui Maiorescu, fie prin prisma postumelor, mai dense liric, dar mai neglijente formal. Dar dacă Bacovia e, în același timp ori în «evoluția» operei sale, câte ceva din toate? Și dacă Eminescu e multiplu? Modernismul este acela care a pariat pe însușirea dominantă, refuzând ideea că poezii, romancierii ori criticii înșiși pot fi

neunitari, contradictorii, adică neidentici cu ei înșiși în toate aspectele ori etapele operei lor. Astăzi ne întrebăm dacă nu cumva o astfel de însușire unică este o simplă iluzie a lecturii la un moment dat, iar generalizarea ei, absolut incorectă. Dacă Bacovia începe cu adevărat ca eminescian, trece printr-o fază simbolistă, apoi printr-una avangardistă, ca să ajungă la urmă un vestitor al postmodernilor? Dacă Eminescu nu e nici neptunic, nici plutonic, ci și una și alta, și încă altele pe deasupra, fără ca o anume particularitate să precumpănească obnubilându-le pe celelalte? Este evident că, dacă predilecția criticii moderne pentru etichete (n-o găsim la precursori!) ține oarecum de înțelegerea stilului unui autor ca fiind pe deplin original și unic, greutatea de a menține o singură etichetă de-a lungul timpului ține, la rândul ei, chiar de schimbarea perspectivei stilistice. Povestirea lui Borges despre acel scriitor contemporan care rescrie cuvânt cu cuvânt *Don Quijote* și devine autorul unei alte opere decât aceea a lui Cervantes trebuie interpretată în felul următor: Eminescu (spre a rămâne la exemplul lui) este un cu totul alt poet pentru Maiorescu la finele secolului XIX decât este pentru Negoitescu la mijlocul secolului XX, deși poezia lui este, cuvânt cu cuvânt, riguros aceeași. Chiar faptul că Maiorescu n-a găsit de cuviință să citească poeziile rămase în manuscris, încredințându-le Bibliotecii Academiei, spune mult: criticul junimist își făcea despre poet o idee diferită de a noastră, împărtășită în generația următoare de Ibrăileanu și definitiv caducă abia o dată cu ediția Perpessicius. Destulă vreme a părut normal să vrei să-l prinzi pe poet în insectarul istoriei literare folosind un singur ac. E nevoie, cu siguranță, de mai multe. Critica modernă avea o viziune așa zicând conică despre opera scriitorului: rotindu-se în jurul axei sale, opera părea să arate mereu aceeași suprafață. Știm azi că mai potrivită ar fi imaginea rotitoare a unei piramide, ale cărei muchii despart suprafețe diferite, chiar dacă identice”. □ Gabriela Omăt scrie pe tema *Dispar editorii?*: „Se întreabă cineva unde ne sunt editorii? Pretutindeni. E primul răspuns pe care-l dă pe loc oricine face un tur al librăriilor, al tonetelor de carte, spre a nu mai vorbi de spectacolul editorial debordant oferit, din sezon în sezon, la marile târguri din capitală sau din țară. Sub coperti tot mai luxoase, în stil afișat occidental – de regulă pastişat, dar nu lipsește nici inovația –, cu cele mai frapante înfățișări, într-un adevărat vacarm vizual, edițiile sunt pretutindeni. În emulație, în competiție, în rivalitate acerbă. Apar, firește, mii de cărți care nu se recomandă drept ediții. Dar cele care o fac, cu tot protocolul de rigoare: «notă asupra ediției», «text îngrijit», «note și comentarii», «biografie», subsoluri, addende, anexe, indici diverși etc., etc. sunt și ele de o abundență care n-ar îndreptăți nici umbră de temere – cel puțin pe durată medie – asupra vitalității, la noi, a meseriei de editor. Precizez că nu mă refer la managerii sau redactorii caselor «de presă și editură», cuprinși generic în aceeași denumire, și ei mai numeroși astăzi la noi ca oricând, ci la alcătuitoarii edițiilor pe care ei le publică. Aceștia sunt profesioniștii «punerii în pagină» a textelor, cu respectul normelor filologice, după criterii de organizare, sisteme de repere, și contextualizări temeinice. Putem noi spune astăzi că sunt aceștia pe

cale de dispariție? Atunci cui datorăm atât de feluritele serii de clasici români (avem acum chiar luxoase «Pléiade»-uri academice), dar și străini, mari autori moderni și contemporani, «integrale» ale filozofilor, memorii, jurnale, corespondențe, opuri masive de documente, ediții ale unor publicații de avangardă sau din exil, ediții de texte vechi, noi ediții ale Bibliei, ediții de carte patristică, de carte bibliofilă, și înșiruirea ar putea continua? Nu încap dubiu că, judecând după diversitatea copioasă și, iată, consistența ofertei, profesia de editor este, la noi, departe de a agoniza. E o erupție frenetică, orbitoare aș spune, a restituirilor mai mult sau mai puțin «senzaționale», a recuperării, a readucerii în actualitate, a reasezării ierarhiilor. Nicăieri, nici cel mai mic semn de oboseală și, mai ales, nici urmă de complexe. Oricine vede asta, iar, dacă ai un sponsor, aproape orice vis e realizabil în materie editorială. Și, judecând după belșugul aparițiilor, nici sponsorii nu ne lipsesc! Cu atât mai puțin editorii, fie ei chiar... «editori»! Cu alte cuvinte, resursele, și umane și financiare, n-au secătuit. Întrebarea este cum se investesc. Mi-am îngăduit recent, în Cuvântul de încheiere la ediția «agendelor» lovinesciene, o acoladă polemică la «pronosticul» dat de domnul Nicolae Manolescu că, în curând, nu vom mai avea editori, nici mari ediții. Se face, spusese domnia-sa, într-un editorial care purta chiar titlul *Profesiuni pe cale de dispariție*, tot mai simțită astăzi nevoia unei noi integrale Eminescu. Probabil, sub actualele auspicii, n-o vom avea niciodată. Având în minte tot fastul editorial pe care tocmai l-am trecut în revistă, am îndrăznit să obiectez că nu, sau nu încă, de dispariția competențelor și energiilor avem a ne plânge, ci de reaua, când nu iresponsabila, gestionare a fluxurilor financiare care se varsă în oceanul editorial actual. Știu, din păcate, dureros de precis, ce anume avea, din parte-i, Profesorul în minte atunci când deplângea agonia profesiei de editor. Noile generații de studenți, care ar trebui să preia ștafeta acestei îndeletniciri, nu manifestă nici cel mai mic interes în această direcție; nici o universitate din țară nu are o catedră de critica textelor și tehnica edițiilor; succesul rapid, de notorietate chiar material, e mult mai accesibil în gazetărie sau în scrisul eseistic; în lumea vertiginos de grăbită de astăzi, cum poate fi cineva ispitit să migălească «devotat» pentru a descifra și îngriji texte, pentru a explora vechi publicații, pentru a corobora surse și bibliografii...? E adevărat. Lumea de azi e obsedată de clipă, nu de durată. Totuși, pradă unei, cum să-i spun?, inerții a viziunii idealiste asupra intelectualului umanist, domnul Nicolae Manolescu uită că lumea de astăzi este, poate mai mult decât grăbită, pragmatică. Ceea ce s-a modificat esențial pentru tineri este sistemul de motivații, ierarhia lor (spre a vorbi solemn) axiologică. Un tânăr de astăzi, fie și înzestrat cu aptitudini agere și fascinație (nu-i imposibil!) pentru filologie, refuză – lasă că nici nu și-ar putea permite – să se apuce de o meserie din care nu poate trăi. El evită nu neapărat postura de truditor în umbră, ci condiția de specialist (vorbind din nou solemn) de elită, nerespectat și neremunerat. Mai înainte de a se precipita spre o specializare care promite, ca gazetăria, succes și venituri convenabile, cu riscul însă al proximei saturații a pieții și deci al unei

epuizante bătălii pentru a răzbi, sunt convinsă că un student la Litere n-ar ezita să concureze pentru o bursă de studii, masterat sau doctorat la o mare universitate din Franța, Italia sau Germania, unde s-ar specializa «la vârf» în critica și editarea de text, meserie în care concurența e infinit mai redusă; oare ar fi puțini cei tentați de călătorii de studiu cu temă strict filologică, în marile biblioteci ale lumii?; oare n-ar răspunde chiar nici un tânăr confruntat cu concurența sălbatică pentru «job»-uri unor avantajoase concursuri de proiecte de ediții alternative, de integrale în premieră? Și reveria aceasta – pe care refuz energic s-o accept drept utopică – ar putea continua. Sunt uluită că nimeni nu ține cont de cuantumul înfirm, raportat la sfidătoarea risipă pseudoculturală din jur, de fonduri necesare «recrutării» anual a doi-trei filologi de înaltă ținută. Nimeni, nici Ministerul Educației și Cercetării, nici Ministerul Culturii, nici Universitatea, nici Academia, nici Uniunea Scriitorilor, nici vreunul dintre trusturile editoriale, vreo fundație națională, vreun Mecena particular, în sfârșit, nimeni. Ba încă, în ultimul timp, s-a ajuns la aberația ca sponsorizările din bugetul de stat pentru carte să se acorde numai pentru acoperirea costurilor tipografice. Pentru statul-sponsor drepturile de autor pur și simplu nu mai există. Și chiar în aceste condiții, neplătiți sau remunerați de-a dreptul umilitor, mai există editori, unii de veche și temeinică școală, care lucrează din pasiune. Nu mai departe decât la «agendele» lui E. Lovinescu, au dat această probă de abnegație doi dintre colaboratorii cărora finalizarea ediției li se datorează: doamna Margareta Feraru și domnul Alexandru George. Nu voi osteni niciodată să afirm că, fără contribuția domniilor-lor, munca la această ediție ar mai fi durat cel puțin trei-patru ani. A fost o remarcabilă cooperare, pentru mine onorantă din ambele direcții. Și Alexandru George, reputat lovinescolog, și Margareta Feraru, unul dintre cei mai buni specialiști în ediții critice din țară la ora actuală, sunt oameni de la care, personal, am învățat meserie și cărora le sunt, în plus, recunoscătoare pentru că, după atâtea frustrări materiale și profesionale, după tot felul de «vicisitudini», chiar controversate traversate în odiseea «agendelor», prietenia pe care mi-o arată nu s-a clătinat. Din tot ce-am spus până acum, câteva lucruri sper să fi reieșit într-un mod care, cine știe?, va stimula vreo reflecție, vreo inițiativă. Ceea ce lipsește sunt nu competențele, chiar împuținate la cota de avarie, fie din «vechea gardă» (cu personalități remarcabile încă active), fie potențiale. Din zecile, dacă nu sutele, de autori ale speciilor multiple de ediții lansate pe piață, câțiva, poate, o duzină, au șanse de a accede la profesionalism. Sigur că există mult amatorism, improvizație pompoasă, chiar impostură, chiar gafe cu pretenții «științifice». Sigur că, în ce privește edițiile de clasici români se resimte lipsa nu neapărat a unor catedre de tehnica edițiilor în marile universități din țară, dar măcar a unor seminarii practice, în cadrul catedrelor existente, de istorie literară, de limbă etc. Sigur că e indispensabilă existența unei edituri de profil, cum era până mai ieri «Minerva», necum cu «monopol» hegemonic, dar cu necontestat statut de etalon. De ce s-o fi dorit atât de obstinat să «răposeze» această editură? Acolo, un corp specializat de redactori asigură acuratețea materialului propus nu

o dată de autori ai domnia celor care publică astăzi o profuziune de «ediții» fără asistență autorizată. La inaugurarea festivă a seriei noi din «Biblioteca pentru toți», în cadrul «Minervei», recent cumpărate de un nou patron de la cel care falimentase marea editură dubios privatizată, domnul ministru al Culturii a declarat, în prezența Președintelui țării, că, sprijinind noul proiect privat, se mândrește a-și fi îndeplinit datoria de conștiință de a reînvia Editura Minerva. Lăsând la o parte faptul că «Minerva» nu era, cum credeau destui amatori de profit, totuna cu «Biblioteca pentru toți», această declarație ridică întrebarea ce viziune are ministrul Culturii asupra destinului edițiilor critice – profilul real al «răposatei» Edituri Minerva, la care n-am auzit să fi făcut vreo referire. Și din destinul nefericit al «Minervei», un lucru s-a văzut lesne, cu ochiul liber. A dispărut la noi – căci nu știu dacă și la alții – voința de a perpetua și activa eficient bruma instituțiilor existente. Recursul la faimoasele pachete de proiecte culturale ale organismelor europene sau efortul de a pune pe picioare instituții noi nu au niciodată în vedere programe editoriale de anvergură. Patrimoniul scris necesită, ca și cel plastic sau arhitectonic, protecție sistematică. Nu orice carte e un obiect de patrimoniu. Dar o ediție critică este analogă unei expuneri muzeografice. Și trebuie – fiindcă tot se vorbește de schimbarea mentalităților – îndepărtată opinia, îmi vine să spun șovină, potrivit căreia munca editorului nu este una de «creație», demnă de un prestigiu pe măsură. Sigur că, în speță, despre natura creativității ei e de discutat, dar nu mai trebuie demonstrat că orice ediție care-și merită numele reprezintă un patent intelectual. Meseria de editor nu va dispărea decât în formula vetustă a buchisitorului solitar, încovoiat pe file colbuite. Chiar și în era cărții virtuale vor fi necesari specialiști, mai precis echipe de specialiști care să realizeze respectivele cibertomuri. Cu laptopuri, scanere și copiatoare în loc de pixuri, cu internetul și faxul în locul deplasărilor costisitoare, cu biblioteci informatizate, în care colecțiile de periodice, completate prin schimb interbibliotecar, au fost transferate pe suport cibernetic (ceea ce înseamnă că «despuierea» lor n-ar mai dura decenii!), dar mai ales cu buzunarele profesioniștilor corelate cu ale omologilor occidentali, (ciber)filologia, și-ar spori sigur atractivitatea. Dacă nu ne vom bate să se întâmple asta, ne vom construi, am mai spus-o, biblioteca virtuală a viitorului pe un... șvaițer patrimonial. Dar o vom construi? Pe scurt, vorba poetului, în drama «de amurg» al profesiei editorului, *nervus rerum gerendarum* sunt banii; fondurile meschine puse – când sunt puse – la dispoziția celor câteva edituri și câtorva zeci de oameni angajați în activitatea de editare critică a textelor duc editurile la faliment, iar pe rarii specialiști în ediții la abandon. De la nefinanțarea marilor fonduri publice de carte și periodice la neremunerarea decentă a muncii, carența pecuniară trece, ca explicație a stingerii acestei profesii, mult înaintea carenței stimei și prestigiului, a onorurilor de tot felul care de obicei îi evita sau îi uita pe editori. În limbaj cinic, dacă cel puțin și-ar putea dubla paupera pensie lunară, unii dintre veteranii acum retrași ar uita de oboseală și deprimare reluându-și munca întreruptă la serii de opere începute cu zeci de ani în urmă. Nu mai e

nevoie să spun că speculez la o distanță astronomică de realitatea imediată: ar însemna ca, pentru munca de un an, un editor cu experiență de o viață să primească minimum douăzeci de milioane de lei, la pragul minim, de fapt, al sărăciei. Cifra va părea enormă atât manageri editoriali, care-și «plătesc» azi colaboratorii, pentru truda de mulți ani cu... unul sau două milioane. De zece ori mai puțin decât pe traducătorul, în cinci-șase luni, al unui best-seller în vogă. Dacă lucrurile n-ar sta astfel, ci dimpotrivă, tinerii n-ar mai fugi de meseria de editor... Pe scurt, nu cred să poată cineva susține că drama editorului nu se reduce, în ultimă analiză și în chip mult mai flagrant decât a oricăror alți autori de carte, la bani. Mulți bani, e drept, față de câți lipsesc. Puțini totuși, foarte puțini, față de câți se risipesc. Așa încât, mai înainte de a întreba unde ne sunt editorii, ar fi de știut unde ne sunt sponsorii și unde, în faimoasele proiecte creditate de organismele interne sau internaționale, își află locul calificarea cumsecade în practica de text, și nu doar în managementul editării. Abia după ce banii, alocați privilegiat acestui domeniu, ar exista, ca și, desigur, instituții credibile care să-i administreze, ar trebui lucrat la... capitolul orgolii, ambiției, veleităților și tot felul de alte vanități în competiții, divergențe și reciprocă sabotare. Cum să fim pesimiști când, chiar în actuala inenarabilă penurie, standurile librăriilor sunt doldora de cărți impunătoare? E drept că ceea ce s-a pierdut și încă se mai pierde prin nepăsare și judecată fără simțul perspectivei ne-a retardat cu ani-lumină. Totuși n-ar fi mai de folos să ne străduim, pe toate canalele leadership-ului de opinie, a stimula tuturor aspiranților la gloria de ctitor generozitatea și conștiința că adevărul și cel mai consistent capital de imagine se construiește nu pentru clipă, ci pentru durată?”. □ Tudorel Urian recenzează romanul lui Virgil Duda *Șase femei* (Editura Albatros, 2002) (*Femeile anilor '60*). □ Zamfir Bălan semnalează „prima parte a celei mai importante lucrări din domeniul cercetării științifice a operei lui Mihai Eminescu”, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I și II, coordonator Dumitru Irimia, editat de Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, 2002 (*O nouă perspectivă*). □ Alex. Ștefănescu îl recitește pe Ion Caraion: „Cui se adresează Ion Caraion? Semenilor – în nici un caz. Divinității? Cerul din poezia sa este un cer fără zei. Poetul se adresează, de fapt, nimănui, dintr-un fel de automatism, încă incomplet distrus, al comunicării. El ar fi vrut să vorbească umanității, dar aceasta s-a petrecut cândva, într-un trecut îndepărtat, astfel încât «acum», în prezentul etern al poeziei, compunerea de noi și noi sintagme mai reprezintă doar o reminiscență a elanului de altădată. Poezia lui Ion Caraion este un jurnal intim ținut cu o sarcastică înțelegere a zădărniceii lui. Un jurnal intim pentru neant” (*Ion Caraion*). □ Matei Călinescu semnează eseu *Recitind „Remember”*. □ Lavinia Betea publică *Stenograma discuției dintre Gh. Gheorghiu-Dej și G. Călinescu – 2 martie 1960*. □ Sub genericul *Din viața literară - alte secvențe inedite*, se publică prima parte din însemnările lui Petre Solomon despre *Colocviul de poezie de la Iași (I). 18-20 octombrie 1978*. □ La rubrica *Ochiul magic*, Nicolae Manolescu semnează nota

Oala de noapte: „Eram prea tânăr ca să înțeleg exact enervarea lui G. Călinescu dintr-o veche «cronică a mizantropului», pe care am descoperit-o prin anii '60, împotriva scriitorului român, considerat generic drept incapabil să suporte critica. Nu mă lovisem încă de amestecul de complexe de superioritate și de inferioritate care-i creau scriitorului starea cu pricina. Experiența mea personală era limitată și de faptul că nelocuind în Capitală, unde veneam două zile pe săptămână ca să-mi îndeplinesc obligațiile didactice, nu întâlnisem în realitate decât prea puțini scriitori. Cei mai mulți rămâneau pentru mine niște nume adunate pe o carte, cum spune Arghezi. Ceva mai târziu, când numele cu pricina au primit un chip sau o voce, am putut aprecia cu adevărat avantajul ignoranței mele dinainte. Nu neapărat în sensul că toți scriitorii m-au dezamăgit ca indivizi, după ce unii dintre ei mă fascinasera ca autori. Dar am observat repede că nu-mi mai stătea în putință să fiu la fel de detașat sau de obiectiv ca atunci când le comentam cărțile fără să-i cunosc personal. Și am mai remarcat un lucru pe care-l deplângea Călinescu în amintitul lui articol: scriitorul român nu avea, în anii '70, cum nu avusese nici în anii '30, minima decență de a respecta cuvântul – bun, rău – al criticului. Dacă acest cuvânt îi era favorabil, totul era perfect. La cea mai neînsemnată obiecție, se simțea nu judecat sever, dar cinstit, ci pur și simplu nedreptățit. Opinia critică devenea rodul unui complot odios prin care dușmanii lui (de obicei imaginari) se întreceau în a-i pune la cale distrugerea. Criticul nu era decât instrumentul servil al mizerabilei cauze. Păreră lui nici nu conta, luată în sine. Conta ce se ascundea în spatele ei. Ideea de a fi scris o carte proastă n-avea nici o șansă să-i treacă scriitorului prin minte. Recenzentul era, el, incapabil să înțeleagă cartea. N-avea gust, instrucție, caracter. Și se mai și lăsa manipulat. Călinescu schița acestui scriitor paranoic un portret de-a binelea comic. Ca să aibă parte de acceptarea lui, criticul trebuia să-i fie scriitorului nevastă iubitoare, fată-n casă sau mamă (nu soacră, Doamne ferește!); să-i caute în coarne, să-l gădile în talpă, să-i vânture evantaiul, să-i servească micul dejun la pat și să-i țină la dispoziție o anumită oală pe care civilizația water closetului a trimis-o la muzeul familial. Nimic din această atitudine a scriitorului român nu pare să fi fost afectat de schimbările de regim politic, de revoluții, reforme, ocupații străine, războaie sau tranziții. Azi ca și ieri, el îl privește pe critic ca pe un umil servitor, gata să-i satisfacă orgoliul și să-i întrețină capriciile. Orice încercare a criticului de a se elibera din sclavia scriitorului este aspru reprimată. Cel mai banal gest de disidență îl duce pe critic la pierzanie: în ochii scriitorului care se simte trădat, criticul nu mai reprezintă decât o cantitate intelectuală neglijabilă; dacă înainte avea oarece talent, acum nu mai are nici cât negru sub unghie; dacă înainte părea onest, acum e un simplu ticălos; dacă înainte merita respect, acum e o cârpă cu care cineva șterge pe jos. Criticii n-au, dacă nu doresc să și-i pună pe scriitori în cap, decât o singură soluție: să le țină cu multă demnitate, de câte ori e cazul, oala de noapte. Cum se poate deduce, înșii cu mirosul prea fin nu trebuie să spere la o carieră de critici literari”. □ *La Revista revistelor*, Cronicar consemnează (*Cuvântul care*

compromite): „Cronicarul recunoaște că n-a văzut nr. 2 din 2003 al revistei «CUVÎNTUL» aflată într-o nouă serie. Seria Buduca. Dar a citit în «ZIUA LITERARĂ» din 3 martie o notă semnată A. Gh. care semnalează deraierea artistică, morală și lexicală a publicației conduse cândva de regretatul G. Țeposu și mai apoi de dl Tudor Urian. Editorialul dlui Buduca, la preluarea, probabil, a conducerii se intitulează (să ne ierte cititorii noștri!) *Muie sponsorilor noștri*. În text dl Buduca susține despre cultură că «este o afacere de stat, totuși». Și comentează în același stil golănesc de pe stadioanele patriei: «Muie Statul Român». Ne cerem încă o dată iertare. Și nu promitem că nu vom reveni de câte ori dl Buduca va recidiva. Strașnică afacere au izbutit atât sponsorii «Cuvântului», cât și Statul Român (citește: PSD!). Schimbând echipa managerială a unei reviste care reușise să-și facă un nume, patronii au dat de cuvântul (citește «Cuvântul») care compromite. * În același număr din «Ziua literară», un protest mai puțin obișnuit. Ca să nu zic rarissim. Dna Angela Marinescu îi scrie dlui Marin Mincu o scrisoare deschisă în care-l învinuiește că a lăsat să se înțeleagă în comentariul uneia din întâlnirile Cenaclului Euridice faptul că poeziile dnei Marinescu ar fi fost primite cu mai mare interes decât cele ale dlui Florin Iaru. Lucrurile au stat exact pe dos, susține poeta. Tinerii au cam lipsit de la lectura poemelor d-sale, iar dl Iaru a fost cel care a stârnit cu adevărat entuziasm. De ce, de ne ce (dna Marinescu știe de ce), aceasta a fost situația. Dl Mincu a «îndulcit-o» de pomană. Dna Marinescu nu dorește favoruri. Și bine face!»

25 martie

• [**„Observator cultural”, nr. 161**] Într-un grupaj dedicat studiilor clasice, Zoe Petre semnează articolul *Identitate, modernitate și cultura clasică*: „Studiile clasice sunt, mai pretutindeni în lume, sacrificate azi în numele unei modernități iluzorii și agresive. Acolo unde temeliile lor sunt solide și unde au beneficiat, secole de-a rândul, de prestigiu și forță – în Anglia sau în Germania, în Franța sau în America –, ele pierd teren, dar tot le mai rămâne destul cât să trăiască, dacă nu să prospere. La noi, unde au fost persecutate și marginalizate cu o îndârjire stalinistă de o perseverență greu de comparat cu alte situații – în Bulgaria, de pildă, nu a încetat să funcționeze în cele cinci decenii de comunism o excelentă rețea de licee clasice, care la noi au fost desființate încă din 1958 –, studiile clasice pot dispărea în orice clipă cu desăvârșire, lăsând altora, ca în epoca de început a Luminilor, sarcina de a studia romanitatea românilor sau *Metafizica* lui Aristotel. Născuți și crescuți într-o vreme în care studiile clasice erau considerate o prejudecată burgheză, decidenții de azi copiază fără preget cele mai drastice măsuri reduționiste pe care țări cu o tradiție mult mai solidă decât a noastră și le permit (spre paguba lor) și sufocă un domeniu fundamental al culturii umaniste, dintr-o inerție intelectuală mărginită și lipsită de orice orizont. Accept ideea că imensa majoritate a elevilor și a părinților lor – căroră nimeni nu le-a explicat rațional de ce e bine să știe omul grecește și latinește – aleargă către ceea ce li se vinde

drept învățământ «modern». La limită, poate că m-aș putea resemna chiar să tolerez ca persoane cu studii universitare să spună că un lucru care *lucrează* e *lucrativ*, pentru simplul motiv că în toți anii lungi de studii n-au avut parte de minima informație că verbul *a lucra* s-a depărtat de etimonul sau latin, care însemnă *a câștiga dintr-o activitate*, ajungând să însemne în genere *a funcționa*, *a munci*, pe când neologismul *lucrativ* e direct derivat din sensul original latin de *aducător de câștig material*. Dincolo chiar de proprietatea termenilor, și oricât mi s-ar părea ea de necesară pentru salubritatea propriei noastre gândiri, cred că există cel puțin două direcții majore de argumentare în favoarea unui efort național de construcție, nu de demolare, cum se încearcă acum, a fundamentelor studiilor clasice. Una dintre aceste direcții se referă la propria noastră identitate lingvistică și culturală. E inutil să revendicăm o străveche legitimitate europeană și apartenența noastră la marele flux al culturii dacă nu suntem în stare să ne înțelegem propria identitate latină măcar atât cât ne-o înțeleg bulgarii. Strămoșii pe care îi invocăm cu atâta ardoare au reușit, la urma urmei, să-și păstreze și să-și dezvolte identitatea de Români în ciuda migrațiilor, a unei culturi reduse din nou la oralitate, a expansiunii slavonei ca limbă a Bisericii pentru lungi veacuri și în pofida unor vicisitudini a căror proporție a provocat calificarea acestei rezistențe drept un miracol. Noi nu suntem în stare decât de retorică vacuă, vorbim cu patos de tărișoara noastră fără cel mai mic efort de a-i cunoaște cu adevărat măcar limba, dacă nu și cultura. Aș obliga orice orator înflăcărat de orgoliul nației să dea un examen de latină înainte de a avea drept la cuvânt. Să vedeți ce liniște s-ar așterne atunci. E un nonsens să jelim în cor că vine globalizarea peste noi și că ne vom topi, neștiuți și anonimi, în magma unidimensională și monoglotă a viitorului și, în același timp, să ne nesocotim propriul trecut. L-am auzit recent pe dl Eugen Simion, Președintele Academiei Române, evocând această apocalipsă iminentă ca pe o invazie străină și spurie, fără să-i pese că însuși forul ilustru pe care îl reprezintă face eforturi constante pentru a distruge din temelii conștiința latinității care ne unește ca neam și cultură. Al doilea ordin de argumentare se referă la așa-zisul pragmatism în numele căruia se sacrifică studiarea limbilor clasice în favoarea tehnologiilor moderne. Prezent mai pretutindeni în lume, acest obtuz utilitarism e mai înrădăcinat ca oriunde la noi, într-o civilizație săracă în tehnologii, dar bogată cu asupra de măsură în politehniști. Nimeni nu a demonstrat vreodată că adolescenții care, în loc să-l citească pe Herodot sau pe Cicero în original, rezolvă săptămânal 200 de probleme de matematică și tot atâtea de fizică (asta era norma acum vreo zece ani, poate că a mai crescut între timp) devin niște adulți mai inventivi, mai creativi și mai productivi decât semenii lor care știu să traducă un ablativ absolut. Demonstrația inversă s-a făcut: un studiu britanic care a durat 30 de ani a dovedit că, dintre sutele de elevi care, în tot acest timp, absolviseră un liceu tradițional, cu multe ore de latină și greacă, cu tragedii grecești și comedii de Plaut puse în scenă în original, cu Homer recitat fără ezitare în hexametri corect scandați, unul – unul singur – ajunsese un modest profesor

într-un sat, ceilalți având, fără excepție, cariere strălucite nu doar în mari universități, ci și în mari companii sau în administrație. Nu revendic, deși mi-ar plăcea, un liceu generalizat cu 8 ore de latină și 6 de greacă pe săptămână. Revendic dreptul acelor copii cu părinți luminați, sau luminați ei înșiși de o pasiune intuitivă pentru temeliile culturii europene, de a putea opta pentru un astfel de liceu. Am convingerea neștrămutată că, bine construit și lăsat să se dezvolte liber vreme de trei decenii măcar, va dovedi că reprezintă o alternativă interesantă și profitabilă nu numai cultural, ci și pragmatic, în raport cu utilitarismul meschin și calp al unui sistem care se proclamă modern și formativ, dar produce statistici, nu ființe creative, inteligente, dotate cu spirit critic și cu discernămintele, cum s-ar cuveni. Cu câțiva ani în urmă, s-a întâmplat să stau la un dineu lângă vicepreședintele unei uriașe bănci multinaționale. Anxietatea mea cu privire la posibilele subiecte comune de conversație s-a topit imediat, fiindcă omul avea un dar cu totul ieșit din comun de a vorbi despre lumea bancară – și nu numai – ca despre o imensă aventură a spiritului, dezvoltând cu inteligență și strălucire literalmente vizionara imagine a lumii de azi și a celei de mâine. Cum purta un nume nu prea banal, identic cu cel al unui renumit savant din domeniul studiilor clasice, l-am întrebat într-o doară dacă sunt cumva rude. Aproape stânjenit, mi-a răspuns că nu sunt, dar că îl cunoaște și-l admiră pe marele epigrafist omonim din publicații, fiindcă el însuși este la origine specialist în istoria și cultura Greciei antice”. □ În *Replică*. *Sindromul criticii ventriloce*, Marius Chivu îi răspunde Iuliei Popovici: „Probabil că n-aș fi scris niciodată acest articol dacă nu m-ar fi obligat, indirect, articolul Iuliei Popovici din numărul trecut, cu ale cărei opinii mă simt solidar. Pornind de la anumite observații de acolo, am și eu câteva lucruri de spus (unele fără legătură) despre percepția celuilalt în câmpul criticii literare de azi. Vorbesc, evident, numai în numele meu. Șansa care ni s-a oferit nouă, celor încă studenți, să debutăm de timpuriu în critică are, însă, doza ei de perversitate. E aproape imposibil să fii tratat în afara unor determinanți. Vrei, nu vrei, ești mai apropiat de un profesor decât de altul, scrii mai des sau numai la revista unui anume critic, mizezi pe un anume tip de literatură și nu pe altul și tot așa, astfel încât nu trece mult timp până să fii «etichetat» și abordat într-un anume sistem de prejudecăți. E de-ajuns să-ți spui părerea pentru a fi imediat suspectat de te miri ce interese și catalogat drept soldatul cuiva. Evident că exista simpatii, convingeri și direcții cu care rezonezi, nici nu se poate altfel. Dar dacă ție îți plac, indecibil, și Manolescu, și I.B. Lefter, și Dan C. Mihăilescu, și Adrian Marino, și Paul Cernat? Dacă citesc cu plăcere și «Observatorul cultural», și «22», și «Dilema», și «Orizont»? Așa cum ascult cu aceleași delicii și Led Zeppelin, și Gershwin, și Bjork, și Vangelis sau Eminem. Libertatea înseamnă, poate înainte de orice, democrația diversității și dreptul de a fi considerat în afara oricăror suspiciuni. Chiar trebuie să fac o astfel de alegere fermă, imediată și decisivă? Poate că eu văd ca pe o provocare încercarea de a învăța și de a lua de la fiecare ceea ce cred eu că mi se potrivește. De ce trebuie să fac parte neapărat dintr-un grup și să fac

jocurile unora împotriva altora, așa cum îți poți «auzi vorbe»? Cine sunt eu, în fond, cel care citesc cu plăcere Cărtărescu, dar nu și Oțoiu, D.R. Popescu, dar nu și Buzura, Ioan Es. Pop, nu și Ianuș, Blecher nu Hortensia, Budai-Deleanu, și nu Bolintineanu? Iată cum se poate naște, azi, o criză identitară în critica noastră literară! Vreau și eu să știu cum stau. Am de ales? E o condiție? De aceea mă simt, deseori, de-a dreptul jignit. Vine cineva și îmi spune să scriu mai dur, precum C. Rogozanu-Curajosul, că așa se face carieră, în timp ce altul îmi recomandă mai mult bun simț decât C. Rogozanu-Distructivul, că așa îți câștigi credibilitate (să mă ierte Costi pentru exemplu). Dar poate că eu vreau să fiu doar Marius Chivu, sincer cu mine și atât. În convingerile mele culturale, care pot fi unele, și nu altele, vreau să fiu, totuși, independent. În orice sistem există o zonă de echilibru care se poate înclina ușor când într-o parte, când în cealaltă. Democratic. Și vin acum și explic sintagma din titlu, născocită chiar împreună cu Iulia Popovici, în lungile noastre împărtășiri tinerești de perplexități culturale contemporane. Suntem, cumva, cu toții victimele propriilor slăbiciuni. Tocmai pentru că facem la un moment dat niște alegeri, nu pripite, dar fără amendamente, ajungem să ne cam pierdem propria voce, dacă am avut-o, sau să nu ne-o descoperim niciodată, dacă încă ne-o căutăm. Mulți fac azi critică exact precum cel pe care și l-au ales ca model absolut, îi preiau întocmai și seria de valori, și de idiosincrazii. A-ți împrumuta vocea! De aici la o întreagă strategie a negației și a unei stări de replică permanentă nu e decât un pas: scrisul împotriva cuiva, atitudine contra ceva, polemica cu cineva etc., totul inflammat și cu program. Binecunoscutele «nu ești cu mine, deci ești împotriva mea» și «dai în mine, dai în fabrici și uzine» au însă și un revers la fel de periculos: când cineva sincer intră naiv în acest joc literar, se trezește înregimentat cu de-a sila sau măcar involuntar. De ce, dacă mie nu-mi place, să zicem, Patapievici, trebuie să fiu neapărat «de-ai lui Lefter»? S-ar putea să nu dau doi bani, vorba vine, pe Nedelciu sau pe Radu Petrescu. Câtă politică e în spatele preferinței mele pentru M.H. Simionescu, Dimov și Brumar, și nu pentru Nichita sau Preda? Tarkovski mă lasă rece, Von Trier însă mă răvășește, iar pe Lynch îl visez noaptea. Ce contează în afară de toate astea? Nu știam, până mai deunăzi, de ce păpușarul care vorbește din stomac, reproducându-și propria voce, ușor falsificată, numai cât să pară alta și să creeze impresia că sunt doi, m-a înspăimântat încă din copilărie. Acum știu. Pentru că marioneta n-are viață și orice gest care multiplică inutil e odios. Precum oglinzile lui Borges. Despre «Festivalul Zile și Nopti de Literatură» de la Neptun se pot spune, la fel de bine, și bune, și rele. Altceva vreau să evoc aici. Obișnuit cu atitudinea balcanică, eufemistic vorbind, cu care se tratează ai noștri scriitori atunci când se adună la un loc mai mult de doi – adică bârfă, invidie pe față, vanități penibile, paranoia geniului propriu, denunțuri, mâncătorii etc. –, am fost efectiv impresionat să văd, pe viu, cam cum se comportă scriitorii englezi, de pildă. Stăteam la aceeași masă cu Alan Brownjohn, Paul Bailey, George Szirtes și Cate Goldby și nu-mi venea să cred ascultându-i cât de firesc, cât de normal

și cu câtă eleganță își discutau cărțile (unii dintre ei se cunoscuseră abia în România) și de câtă admirație – da, admirație – erau în stare pentru alți scriitori, care nu erau de față. Adevărați profesioniști ai scrisului și cu un respect pentru această meserie dincolo de orice vanitate personală. Iubeau cartea în sine și știau că e loc pentru toți, deși nici unul nu era David Lodge, Ian McEwan sau altă vedetă literară mondială. Sunt eu naiv că vreau așa ceva și la noi? La începutul anului, o revistă literară făcea o anchetă și-i întreba pe cei 24 de critici și comentatori (tineri și mai vechi, mai mult sau mai puțin inspirați, din București și din provincie) cam ce și-ar dori în viața literară a noului an. Doar două voci cereau timid «puțină sinceritate» și «mai puțină invidie». Nimeni n-a părut deranjat de nivelul jos în care cad ceea ce ar trebui să fie polemicile de idei. Dacă ești critic tânăr și nu poți pricepe valoarea literaturii din comunism (mă rog, a unei părți), deși faci eforturi să înțelegi, și o mai și spui, riști să fii pur și simplu înjurat. Nu știu cum sunt alții, dar mie mi se pare mitocănie curată. Plus că mai dai și peste un roman de Semprun care-ți trezește efectiv pofta de scris, dar și o anume indignare despre care, întâmplarea face, tocmai am scris, și chiar în «Observatorul cultural». Și-atunci cum să nu-ți sclipască ochii pe lucioasele și coloratele Poliromuri sau pe noptierele de la Humanitas?! Acolo, literatură! Și departe de orice zgomote perturbatoare. Sunt tânăr, citesc, scriu, cred că vreau să fiu critic literar. Am venit în București să învăț carte și am intrat într-o lume care mă dezamăgește constant și într-o meserie cu care faci foamea. Uneori dezgustul celor de mai sus învinge și mă trezesc gândindu-mă serios dacă și ce anume mai merită! Și mă întreb: e nevoie de mine? Dacă nu sunt decât copia unui gest inutil?!”

• [„Revista 22”, nr. 681] Andrei Cornea semnează articolul *Pacifiștii noștri dragi*: „Zilele acestea, se văd aproape zilnic la televizor impresionante marșuri pentru pace și împotriva războiului din Irak în toate marile capitale occidentale. Protestează oameni dintre cei mai diverși: vechi anarhiști și troțkisti, dar și eleve de liceu, sindicaliști și «burghezi», gospodine, actori celebri și nenumărați anonimi. De ce o fac? Pentru că, ni se spune, sunt contra războiului condus de Statele Unite împotriva Irakului. Pentru că vor pace! Pentru că vor supremația legii internaționale asupra forței brutale! Pentru că nu vor ca civilii și copiii irakieni să sufere! Foarte bine! Ce e mai nobil decât pacea și legea? Este totuși ceva curios în aceste demonstrații: mai întâi, ele rămân mai de înțeles la Londra sau la Washington, capitalele unor țări care au trimis trupe în război. În fond, aici oamenii protestează împotriva politicii propriilor guverne, ceea ce este dreptul lor și cumva aproape normal. De asemenea, sunt cumva normale demonstrațiile, nu foarte extinse deocamdată, în țările arabe, unde simpatia față de Irak poate fi autentică. Dar la Paris sau la Berlin? Acolo guvernele se opun războiului! Ce să mai vorbim despre demonstrații care au loc la Zürich, în neutra Elveție! Ce indică atunci asemenea manifestații, care reflectă de altminteri o opinie publică europeană în majoritate împotriva războiului din Irak? Pacifism, sau mai curând un

antiamericanism care nici nu mai încearcă să se disimuleze? Sau poate, mai adânc, defularea unei frici irepresibile și inconștiente de marile comunități musulmane din interiorul țărilor europene, teama de pierdere a identității naționale, teama de decadentă, cât și un stângism rezidual pentru care capitalismul și America rămân Marele Satan. Și apoi: de ce se demonstrează împotriva lui Bush sau Blair, și nu împotriva lui Saddam? De ce nu i se cere acestuia să plece de la putere și i se cere lui Bush? O lume cu Saddam e mai suportabilă decât una cu Bush? Și dacă Blair nu va mai fi prim-ministru, dar Saddam rămâne la putere, omenirea va dormi mai liniștită? Mai rău: după 11 septembrie, n-am văzut nimic similar în susținerea Statelor Unite. Unde erau atunci sindicaliștii, politicienii, gospodinele, elevii? Stăteau în casă, terorizați de posibilitatea unor atacuri. Au fost lacrimi, condoleanțe, declarații solemne și cam atât. Și chiar câte o manifestație anti-americană, la Atena de exemplu. Am citit în schimb destule texte scrise de autori cu renume care acuzau victima și scuzaau agresorul. Dar în timpul crizei iugoslave, de ce nu s-a demonstrat împotriva lui Miloșevici? Eram pe atunci la Londra, și n-am văzut nici o manifestație împotriva dictatorului sârb (un blajin totuși în comparație cu Saddam). Dar când mai înainte s-a aflat despre masacrul de la Srebrenița (apropo, o mare «izbândă» a ONU, a unui comandant francez laș sau incompetent și a unui biet batalion olandez), a demonstrat cineva la Paris, Londra sau Amsterdam? A cerut cineva atunci demisia guvernelor europene respective? N-am auzit. În schimb, au fost chemați americanii să curețe gunoiul din Bosnia. Iar dacă europenilor puțin le-a păsat de ce se întâmplă în curtea lor murdară din Balcani, de ce sunt atât de preocupați acum dacă americanii luptă în Irak pentru a le asigura chiar și lor securitatea și liniștea? De ce i-a alarmat chiar și campania din Afganistan și au invocat mereu argumentul că utilizarea forței va naște «alți Bin-Laden-i»? Părinții elevilor demonștrânți de azi demonștrau și ei, în anii '80: împotriva instalării rachetelor americane Pershing și Cruise care trebuiau să se opună rachetelor similare sovietice, instalate deja. Ca și acum, manifestațiile se făceau împotriva americanilor (dar pe atunci și împotriva propriilor guverne), și deloc împotriva sovieticilor care amenințau direct Europa Occidentală. Despre aceștia, ca despre Saddam acum, se vorbea puțin, imprecis și mai ales, li se aflau scuze destule. Nobilul lor slogan, vă mai amintiți, era «better red than dead»! Părinții acestor din urma demonștrânți demonștrau și ei, în anii '60, împotriva războiului din Vietnam. Pe nimeni n-am auzit să fi protestat împotriva khmerilor roșii, a lui Mao, a lui Brejnev sau Nasser. Așa cum n-am auzit de demonstrații împotriva absenței de reacție a ONU în timpul genocidului din Ruanda. Și de ce cecenii terorizați de ruși (noii aliați ai francezilor și germanilor), kurzii gazați de irakieni abia de au parte în susținerea cauzei lor de câteva zeci sau sute de oameni la Paris, Roma sau la Berlin? Dar, în schimb, la o demonstrație anti-americană, care, *by the way*, mai e și anti-israeliană și pro-palestiniană, se strâng imediat cel puțin câteva mii de oameni. Nu spun că palestinienii nu merită și ei, din când în când, o demonstrație. Dar nu o merită oare și cecenii, fie și în ciuda prietenului

Putin? Ba, în ciuda prietenului Arafat, poate o merită chiar și israelienii asasinați de teroriștii sinucigași! Mai sunt și alte lucruri curioase: se reclamă încetarea imediată a războiului din Irak ca să nu sufere civilii. Americanii sunt acuzați de barbarie, colonialism, imperialism. Europeanii rafinați râd de «stupiditatea» americană de a voi să impună cu forța o democrație în Irak, uitând că tot America a impus cu forța o democrație în Japonia, în Coreea de Sud sau în Germania. Cât despre enorma atenție dată de americani și britanici protecției civililor cu ajutorul bombelor «inteligente», aceasta pare o obligație de la sine înțeleasă. În schimb, când Saddam recurge la «scuturi umane» voluntare sau nu, conștiința pacifistă rămâne impasibilă, așa cum n-am auzit ca ecologiștii să protesteze când Saddam își incendiază puțurile de petrol. De ce a amuțit brusc «verdele» Joschka Fischer? Și, la fel, unde sunt activiștii pentru drepturile omului când sunt prezentate la televiziunea Al Jazeera interviuri sub presiune cu prizonieri americani? Faptul că, astfel, irakienii lui Saddam violează convenția de la Geneva, și în general, că au violat toate convențiile, nu pare a fi un motiv de protest nici la Paris, nici la Berlin și bineînțeles, câtuși de puțin la Moscova. Toată lumea știe că, în fapt, America poate să radă de pe fața pământului în câteva zile toate orașele importante irakiene și fără arme nucleare. Dar americanii sunt, nu-i așa, civilizați: ei trebuie să lupte cu o mână legată la spate, iar cu cealaltă proptită în șold; pe prizonierii irakieni trebuie să-i omenească, pe civili trebuie să-i hrănească, apa și electricitatea nu au voie să fie întrerupte în Bagdad, ca nu cumva să sufere copiii, bazarul trebuie să rămână deschis, ca să nu fie nimeni flămând; dar nici pierderi proprii nu au voie să aibă, căci le revine complexul Vietnamului; când fac o eroare tehnică, lumea ricanează cu o plăcere secretă, iar când fac o eroare «umană», lumea privește cu uimire: chiar sunteți și voi oameni, și nu numai roboți? *Drôle de guerre!* În schimb, irakienii (și alții ca ei) au dezlegare la orice: Saddam poate emula cu conștiinciozitate și în complezența aproape generalizată a oamenilor cu conștiință civică din Europa pe strămoșul său Assurbanipal, care se lăuda că trece cu carul de luptă peste stivele de mii de cadavre ale inamicilor uciși. Nimeni nu va ieși în stradă pentru așa un fleac! Poate minți, poate asasina în masă, poate folosi arme chimice, poate invade țări străine. Poate să amestece pe civili cu militari în orașe, sperând că trupele aliate să fie obligate să omoare cât mai mulți civili. Firește – se zice – nu-l iubim pe Saddam, dar mai bine să-l lăsăm în pace, să nu se enerveze, Doamne ferește!”

26 martie

• **[„România literară”, nr. 12]** Nicolae Manolescu scrie despre *Nichita Stănescu*: „În ultima zi a lui martie, Nichita Stănescu (31 martie 1933 – 13 decembrie 1983) ar fi împlinit 70 de ani. Nici unul dintre poeții contemporani n-a avut asupra poeziei de după război influența pe care a avut-o el. I s-a recunoscut de la început (a debutat în volum în 1960) o întâietate care i-a fost rareori contestată, în pofida faptului că literatura din ultimele decenii n-a dus lipsă de poeți foarte

buni. Se pot însă număra pe degetele de la o mână poezii care au jucat în istoria literaturii noastre un rol comparabil cu al său. Nu atât de valoarea în sine (totuși neîndoielnică) a poeziei este vorba în astfel de cazuri, ci de o anumită capacitate a ei de a fi reprezentativă la un moment dat pentru o întreagă literatură: fie ca act de pionierat, fie ca o culminare a unui ciclu istoric. Grație unor asemenea poeți se întâmplă ceva cu poezia însăși. După ei, nu se mai scrie ca înainte. Însăși istoria poeziei ar fi arătat altfel fără ei. După părerea mea trei nume se cuvin numaidecât amintite. Primul, desigur, al lui Eminescu. Foarte concis spus, și dincolo de orice considerente de natură extraliterară, Eminescu inventează în poezia română metafora. Revoluționează limbajul poetic, transfigurând lumea altfel decât o făcuseră predecesorii. Regimul metaforic ia locul aceluia metonimic: limba se stratifică, devine adâncă și multiplă, conexiunile cele mai ciudate aruncă în uitare lanțul cu zale al tropilor clasici. Din descriptivă și mimetică, poezia română devine vizionară. Al doilea, Arghezi. El sparge toate tiparele (clasice, romantice, simboliste, parnasiene, suprarealiste, puriste etc.), înlătură zăgăzurile, lasă marea poeziei să înainteze departe înlăuntrul uscatului. Nici o graniță nu mai separă la el poeticul de prozaic, frumosul de urât, lirismul înalt de anecdotă joasă, exuberanța simțurilor de reflexivitate, solemnul de ludic, tragicul de comic și de grotesc, gamele majore de cele minore. E contemporan cu câțiva mari poeți, toți foarte originali: dar cei câțiva acri de pământ pe care Bacovia, Barbu sau Blaga îi stăpânesc, fiecare, par neînsemnați pe lângă hectarele imensei moșii argheziene. În definitiv, toți ies din *Cuvintele potrivite* de Arghezi: și Bacovia cu muzica lui monotonă, și Barbu cu purismul lui radical, dar și cu pitorescul lui metafizic, și Blaga, cu spiritualismul lui dezolant, lipsit de Dumnezeu. În fine, Nichita Stănescu: poetul care îngăduie limbii române cea mai desăvârșită libertate cunoscută vreodată, violând morfologia și sintaxa, brutalizând (deseori cu grație) vocabularul. Nimeni nu s-a mai jucat asemenea lui cu toate cuvintele pe care dicționarul i le furniza; creând altele, când dicționarul i se părea sărac. Nu doar frazele poetice sunt rescrise după reguli noi, dar cuvintele înseși sunt sfărâmate și silabele lor reordonate. Nucleul cel mai dur al limbii este spart. O nouă limbă poetică ia naștere în creuzetul alchimistului care e Nichita Stănescu. Libertatea pe care și-a asumat-o poetul *Elegiilor* este, într-un fel, o sinteză a unor experiențe poetice anterioare. Nichita Stănescu a închis un ciclu. Modernismul românesc, inaugurat de Macedonski și dezvoltat plenar de Arghezi, își are capătul de drum în Nichita Stănescu, la care regăsim, uneori de nerecunoscut, «prelucrate», ca și originale, toate formele curentului, de la sugestiile simboliste de început la metafora bizară a avangardiștilor. Cel mai neobișnuit lucru este că acest final glorios al simfoniei moderniste a părut (și mai pare) o renaștere a poeziei noastre după colapsul realist socialist. *Remake*-ul (cum l-a numit Cărtărescu) modernist a fost interpretat ca un pionierat. S-ar crede că toți poeții care marchează o epocă pătesc la fel: și Eminescu, disputat de romantismul secolului XIX și deopotrivă de modernismul celui următor, unii văzând în poeziile lui ruptura, alții continuitatea;

și Arghezi, al cărui eclectism a fost citit (îndeosebi de către Ion Barbu) ca un tradiționalism cosmetizat sau ca o noutate atât de șocantă, încât a avut nevoie de timp spre a fi omologată”. □ Alex. Ștefănescu semnează un profil *Gabriel Chifu*: „Cine face un drum la Craiova și deschide ușa redacției revistei «Ramuri» îl poate vedea pe Gabriel Chifu, la biroul său de redactor-șef, aplecat cu sânguință asupra manuscriselor sau vorbind politicos și eficient la telefon. Cu figura lui luminoasă, de personaj pozitiv din filmele americane, profund civilizat și responsabil, Gabriel Chifu nu are nimic din urâtenia ostentativă, din stilul șleampăt și mai ales din insolența cu care se câștigă azi un loc în literatură. Așa se explică de ce într-o fotografie de grup a scriitorilor români de azi trebuie căutat undeva, în planul doi. Însă cei care găsesc timpul necesar ca să-i citească textele (sustrăgându-se eventual mondenităților) îl resituează, spontan, în prim-plan, ca pe un autor experimentat și cuceritor”. □ Marian Victor Buciu scrie despre *Poezia lui Mircea Ivănescu*. □ La *Revista revistelor*, Cronicar semnalează *Găinușa de clan sau Găinușa de plan?*: „Cutremurător finalul editorialului Ioanei Lupea din «COTIDIANUL» nr. 61: «Muzica hip-hop românească nu este diferită ca mesaj de cea din Statele Unite, de exemplu. La Familia, BUG Mafia sau Paraziții scot la lumină mizeria din adâncuri a unei realități care nu apare decât în statisticile Poliției. [...] Hip-hopul românesc este un protest împotriva unei societăți inechitabile, surde, care condamnă înainte de a judeca, și este luat în seamă de autorități numai pentru că a avut acces în spațiul audiovizual și numai pentru a fi supus restricțiilor. A trimite hip-hopul în semilegalitate este soluția pentru a legitima ceea ce spun băieții de cartier și pentru a mări numărul celor care cred că o noapte de sex, alcool, droguri este soluția pentru a scăpa de părinți abuzivi, de sărăcie și de lipsă de șansă.» Semilegalitate despre care scrie editorialista ține de o decizie a Consiliului Național al Audiovizualului de a le interzice formațiilor citate să mai cânte anumite piese la posturile de televiziune și de radio. E adevărat, CNA-ul nu le-a interzis hip-hopiștilor să apară pe post, ci i-a somat pe cei care-i difuzează să-i scoată de pe listă. Ca probă că Ioana Lupea are dreptate, Cronicarul, care nu gustă genul, și-a procurat înregistrări hip-hop dintre cele puse la index. Nu putem spune că ne-a cucerit această muzică, dimpotrivă. Dar mesajul disperării unei lumi care există, aceea a adolescenților care se simt excluși din societate, nu trebuie pus la index, ci înțeles și asumat”.

[MARTIE]

• [„Apostrof”, nr. 3] Marta Petreu semnează *Filosofia lui Caragiale*, fragment din volumul omonim, în curs de apariție. □ Matei Călinescu publică eseu *Poezia lui Mircea Ivănescu*. □ Irina Petraș recenzează *Studii literare (Eminescu la Berlin. Mircea Eliade. Trei analize)* (2002) de Ilina Gregori. □ Ștefan Borbély recenzează și comentează pe marginea volumului *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, coord. Lucian Nastasă (2002): „Scrierea acestei cronici coincide în timp cu tentativa parlamentară

de subminare a credibilității Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Era inevitabil că se va ajunge aici: ierarhia socială, economică și politică autohtonă de azi ascunde suficiente biografii retușate, ilicite, ca ele să îngăduie o zguduire a certitudinii că banul nemuncit nu-ți aparține. Gândul ar merita, însă, continuat, pentru a ne întreba ce s-ar întâmpla dacă această zguduire s-ar produce, și dacă identitatea informatorilor și ofițerilor de poliție secretă ar ieși la iveală. S-ar declanșa, poate, o sumedenie de procese, disfuncționalitatea legislativă din România fiind *pregătită* să absoarbă șocul subit al adevărului. Înșă, adevăratul efect al devoalării s-ar repercuta, cred, asupra microsocietății. La nivel macrosocial, dezabuzarea este, deja, destul de pronunțată, convingerea că vârfurile actuale ale societății românești sunt esențialmente corupte e suficient de stabilă pentru ca, în cazul aflării vreunui nume de marcă pe listele incriminante, oamenii să nu dea a lehamite din mână, știind că totul este, de fapt, o mascaradă și că nimic nu se mai poate face pentru a îndrepta trecutul și prezentul pe care el îl generează. Seismul va fi – dacă s-ar produce – unul microsocietății: prieteni ar ridica mâna asupra prietenilor, s-ar căsăpi rude între ele, s-ar ostraciza vecini, colegi de serviciu. La nivel macrosocial, devoalarea dosarelor ar reprezenta, cel mult – și e trist că e așa – reconfirmarea unei simptomatologii naționale bolnave. La nivel microsocietății, însă, oamenii ar credita dosarele ca *documente*, trăgând și consecințele morale cuvenite. La noi, adevărul de la vârful piramidei nu coincide cu adevărul peremptoriu al bazei; sau, pentru a formula în mod diferit, cel dintâi este un alt *tip de adevăr*, rezervat celor puțini și protejați. Motivația majoră a românului intrat în colimatorul funcțiilor publice este să ajungă într-un limb protector aflat *deasupra legii*. Convingerea că unii sunt supuși legii, pe când alții se află deasupra ei e moștenită din regimul trecut, și ea demonstrează că, în pofida reconversiei politice din decembrie 1989, psihologia funcțională a societății românești nu s-a schimbat prea mult prin Revoluție, oferind imaginea aceleiași stratificări sociale dihotomice de dinainte, în care valoarea de schimb e dată de ocultarea jumătății vizibile a lumii, în favoarea jumătății ei obscure. Ca om de bibliotecă și de cercetare, nedumerirea mea de bază e legată de nonșalanța cu care lăsăm timpul să ne macereze documentele, creditând falsul restituției subiective în defavoarea tăcerii obiective a memoriei. Să luăm, de pildă, câteva dintre cumplitele realități ale istoriei noastre recente, cum au fost – înșir la întâmplare – malnutriția programată a anilor '80, traficul de influență care a sedimentat ierarhia politică și socială cu care ne-a prins revoluția din '89 sau chiar persecuțiile la care ne-a supus poliția secretă. Fiecare dintre noi are o istorie personală, cu fapte și nume, legată de aceste evenimente cei din jurul nostru o au și ei pe a lor, care s-ar putea reconstitui prin anchete științifice scrupuloase, specifice tehnicilor de lucru ale istoriei orale. Noi așteptăm, excesiv poate, ca adevărurile să ne vină «de sus», când, dimpotrivă, le-am putea reconstitui noi înșine, declanșând asanarea morală a societății din interior, în loc să tot așteptăm ca o instituție să ne aducă totul pe tavă. Pentru aceasta, ar trebui schimbată doar

optica de lucru: nu cu mult, ci doar cu atât cât să îngăduie lupei să mărească și adevărul de dincolo de propria sa ramă. M-am gândit la acestea văzând înverșunarea cu care «partea bună» a CNSAS-ului a insistat, în zilele din urmă, doar pe efectul social punitiv al dezvăluirii listelor de ofițeri și urmăritori. Nimeni nu l-a avut în vedere pe cel obiectiv, documentar: că prin publicarea acestor liste, nu s-ar pedepsi doar unii oameni, ci s-ar face o lumină în privința funcționării sistemului ca atare, fiindcă aceste dosare – pe care Securitatea nu le restituie – țin și ele de baza documentară a înțelegerii unei epoci. Avem, încă, prea puține documente triate, sistematizate, editate. [...] Am recurs la acest preambul pentru a semnală apariția unei cărți documentare excelente: *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, în îngrijirea Andreei Andreescu, a lui Lucian Nastasă (coordonator) și a Andreei Varga (Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2002). Cartea (masivă, 919 pagini) conține documentele de arhivă – românești și maghiare – ale unei perioade agitate, pe care tindem s-o simplificăm maniheist. [...] Ca sursă documentară, volumul e formidabil. Citindu-l, poți reconstitui, prin reflex iradiant, istoria factuală a unei întregi epoci: atât realitatea din interiorul partidului, cât și pe aceea din afara sa. Sunt multe enormități ideologice în documente, fiindcă așa e făcută epoca, însă sunt puține ineptii. Vigilenți, informatorii știu, în general, ce spun, sunt hermeneuți perversi impecabili, știind unde să caute «dedesubturile», lăsând să ardă în voie incendii care nu mistuie nici o clădire. În ansamblu, sunt realiști, fiindcă realismul epocii e, substanțial, o transcendență: descriu, nu fac supoziții, nu insinuează. În spatele multor texte se află, însă, spaima, frica, teroarea. Între etnii se strecoară ura, suspiciunea, și cei care citesc volumul cu ochii experienței noastre de după 1989 nu greșesc decât puțin, într-atât de frapante sunt similitudinile dintre cele două epoci și într-atât de melancolic gândul că istoria înaintează, de fapt, doar prin curgerea timpurilor, nu și prin imaginație.” □ Mircea Muthu semnează *Bizanțul și ideologia politică (II)*. □ La rubrica „Dosar” se publică inedita *Schița unei autoprezentări filosofice* (1938) de Lucian Blaga. □ Continuă publicarea materialului memorialistic *Bolgia trădătorilor* de Nicolae Balotă.

• **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 3]** Nicolae Breban semnează episodul 68 din *Nietzsche*. □ Ion Bălu publică eseul *Debutul lui Nichita Stănescu*. □ S. Damian e prezent cu un eseu despre G. Călinescu și L.N. Tolstoi („Pentru întâia oară am resimțit o contrarietate ascultând o prelegere a lui G. Călinescu despre Tolstoi. Evenimentul fusese pregătit ca o întoarcere triumfală a unui surghiunit. Abia se încheia, nu pe deplin, carantina la care a fost supus profesorul, acuzat de abateri formaliste, decadente. I se luase catedra, cărțile fuseseră scoase din librării și biblioteci, continua să figureze doar ca un element de decor la reuniuni internaționale culturale, cu o iradiere fără răsfângere în interiorul țării, unde domnea întunericul și stereotipia nivelatoare. Acum, după ridicarea în parte a sancțiunii, amfiteatrul universitar era înțesat de studenți, până și pe treptele dintre rânduri sau în coridoarele spre care duceau ușile deschise se înghesuiau grămezi

de ascultători. Profesorul era vădit încântat de interesul pe care-l stârnea, nu se stinsese, aşadar, magia cu care fermeca publicul. Exuberant, el se scălda în baia de aplauze, cocheta cu auditoriul, aţâţându-l, provocându-l, oferindu-i numere de prestidigitatie intelectuală. Cu profilul său de leu apolinic, cu gesticulaţia apăsător teatrală, G. Călinescu proba că deţine elixirul tinereţii şi dădea impresia că traversase neconsumat deşertul (ostracizarea), că păstrase vechea energie şi inspiraţie contagioasă. Folosind vocea îngânat legănată sărea peste epoci şi spaţii, chemând privitorii să-l însoţească, uimind prin cutezanţă şi simţ al exactităţii în distribuirea metaforelor. Aşezat cuminte printre ceilalţi studenţi am cedat şi eu vrajei. Îmi amintesc că neîmpotrivindu-mă de fel seducţiei exercitate de vorbitor, n-am putut înăbuşi totuşi o stânjeneală, ceva care nu se potrivea parcă şi de aceea mă urmărea o nedumerire încă vagă, fără contur. Îmi pusesem în gând să meditez mai târziu la obiecţia care deocamdată nu se cristaliza limpede. Ce mă intrigase? Ulterior, în analiza la rece a expunerii, am dezlegat mica mea derută. M-a frapat, de pildă, slaba atenţie acordată de conferenţiar sufletelor neliniştite tolstoiene, aflate în încheştare cu demonii. [...] În mod curios, scenele cheie nu l-au interesat pe G. Călinescu, altceva din universul prozatorului rus îl atrăsese şi el părea extrem de satisfăcut de transferul de preocupări pe care îl iscase. Era clar că îi plăcea să tragă în jos personajele ilustre, dezvelindu-le o nume micime, unele trăsături dezagreabile. Boierii din *Război şi pace* sau *Anna Karenina* gustau traiul în moliciune, etalau o apetitie către viaţa brutală. Vorbitorul tindea să rezeze gesturile mari, le cobora spre banal şi monoton. Ce spunea profesorul (şi se vedea că-l bucură descoperirea)? Că Levin coseşte fân cu ţăranii şi G. Călinescu adăuga cu sarcasm că puţină mişcare în aer liber îi dădea poftă de mâncare. La *Anna Karenina* distingea un erotism de operetă, până şi sinuciderea era rezultatul căutării unor senzaţii tari, caracteristice pentru o mondenă, o nebunie de prost gust. Uimitor apărea în interpretare procesul golirii de tragism, pe critic nu-l impresiona deloc zbuciumul de conştiinţă, peste tot observa doar căderea în platitudine. La fel procedase în alt prilej cu Dostoievski. Nu a văzut decât latura primară a rebeliunii lui Raskolnikoff. Subliniind voit răsturnarea de sensuri, el insista asupra vocaţiei de ucigaş a eroului, care a rămas instinctual un criminal. Cum adică? mă întrebam eu perplex. Da, dezvolta ideea netulburat profesorul, bucuros că sfărâmă un mit: tânărul care omoară o bătrână face parte din categoria ipocriţilor, care nu vor să admită izvorul automatic al actelor lor. Treptat am înţeles că G. Călinescu uza de o grilă de lectură prin care unele accente erau îngroşate, iar altele estompate. Care era procedeul? Spre a domestici personajele, ordonându-le şi clasificându-le pe specii, criticul le introducea mai întâi în muzeul său. Acolo le înăbuşea zvâcnetul viu, imprevizibil, le tăia aripile, le înţepa cu acul ca să le înşiruie în insectar. Pretutindeni în operă căpăta întâietate nevoia de caricare, în această operaţie de divulgare a comicului se şlefuia şi formidabilul său talent de colecţionar, dar şi de portretism. Acceptate în muzeu, personajele pierdeau repede impulsul spre eroism, spre sublim (dacă l-au avut înainte), lăsa să iasă la iveală

un fond al lor inferior de zbatere rudimentară, aproape animalică” (*Intrarea în muzeu*).

• **[„Convorbiri literare”, nr. 3]** Eugen Simion publică „*Eurile*” lui Georges Simenon (*I*) (*Însemnări despre scrierile intime*. □ Alex. Ștefănescu e prezent cu *Mihai Beniuc sau insolența plebeiană*. □ În *Meridiane feminine (III)*, Mircea A. Diaconu scrie despre *Carolina Ilica (Violet)*, Angela Furtună (*Primul Kaddish*), Victoria Milescu (*Zâmbet de tigr*u). □ Dan Mănucă scrie despre *Efectul Caragiale* (2002) de Constantin Trandafir, Ioan Derșidan (*Nordul caragialian*) (2003) (*Caragialiene*). □ Ovidiu Hurduzeu publică eseu *Totalitarismul orizontal*. □ Cristian Bădiliță semnează eseu *Trezirea omului nou*.

• **[„Litere”, anul IV, nr. 3 (36): Revistă lunară de cultură. Apare cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Dâmbovița, prin Centrul Creației Populare și al IGO S.A. Găești. Director: Tudor Cristea; A5]** Tudor Cristea semnează editorialul *Cum se face...*: „Cu numărul de față, revista «Litere» împlinește trei ani. Trebuie să mărturisesc sincer că n-am sperat, în aprilie 2000, să ajungem aici. Privesc în urmă cu oarecare nostalgie și mă întreb dacă aș putea să o iau de la capăt. Mă tem că nu. Fiecare lucru are timpul lui, iar revista aceasta, în formatul care încă se vede, l-a avut pe al ei. Mă întreb, totuși, de ce am făcut-o și cum am făcut-o. Trebuie să recunosc, fără falsă modestie, că «Litere» a fost un mic pariu cu mine însumi. Mi-a plăcut întotdeauna sportul și l-am și practicat, ca amator. Am putut observa, adesea, pe teren cum câte un antrenor striga către echipa lui, pentru a o mobiliza, că *se poate*. Și, de multe ori, *se putea*. A fost ceea ce mi-am șoptit eu apăsător mie însumi, venind după șapte ani de tăcere autoimpusă și după doi ani în care «mi-am făcut iarăși mâna» într-un ziar local, unde am fost lăsat să scriu despre literatură ce, cum și cât am dorit. Fiind, însă, convins că numai o revistă poate scoate din letargie un spațiu cultural sufocat de prestigiul propriului său trecut. Cum este spațiul dâmbovițean, moștenind la nesfârșit Văcăreștii. Fără mijloace financiare, dar sperând că *se poate*, am găsit un format apt de a fi justificat cultural și am gândit de unul singur primul număr. I l-am rezumat, într-o seară, concitadinului meu Dumitru Ungureanu și am hotărât, scurt, s-o facem. El a procesat, la calculatorul propriu, materialul și a completat editorialul cu câteva idei mai războinice. În rest, articolele scrise de mine, proză scrisă de el, două pagini de poezii ale Ioanei Dana Nicolae, câteva încercări poetice ale unei eleve. Numai 16 pagini, dar o mică bombă. Sau o zădărnici. Sau o aiureală. Nici eu nu mai știu. Trebuie să recunosc însă contribuția celui de-al treilea om: Mihai Stan, directorul Editurii Bibliotheca. El ne-a ajutat să tipărim revista, preluând ulterior toată latura tehnică și, în ultima vreme, și o mare parte din sarcinile redacționale. Timp de cincisprezece luni a trebuit să fac rost de bani și am făcut. De obicei, din salariu. Apoi ne-au sărit în ajutor cei doi sponsori indicați pe ultima filă a publicației noastre. Probabil că fără acest ajutor n-am fi ajuns până azi. La trei ani de la apariție, «Litere», la care colaborează mai toți scriitorii dâmbovițeni, dar care nu e/ nu vrea să fie nici pe departe un proiect local, continuă să fie un proiect

personal. Și nici nu cred că trebuie să devină altceva. Prezența, între colaboratorii permanenți a domnilor Mircea Horia Simionescu, Alexandru George și Barbu Cioculescu este onorantă și validează acest proiect. Aș mai spune că, deși revista este gândită și realizată de numai doi oameni – directorul și redactorul-șef – toți cei din caseta redacțională sau cei care sunt doar colaboratori (și n-aș vrea să uit pe Nicolae Neagu și George Muntean, pe Ștefan Ion Ghilimescu, Victor Petrescu, Marius Bădițescu, George Geacăr, Mihai Gabriel Popescu, George Coandă și, nu în ultimul rând, pe Christian Crăciun și Iulian Filip – dar și pe Ion Anghel, excelentul nostru tehnoredactor) formăm, dacă nu o grupare, măcar o echipă”. □ Barbu Cioculescu scrie despre E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, vol. 6, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, cuvânt de încheiere Gabriela Omăt, Editura Academiei Române, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2002 (*Anii din urmă ai criticului (I)*).

• **[„Orizont”, nr. 3]** Numărul e dedicat temei *Comunități deschise. Redescoperirea diversității*. Cornel Ungureanu semnează editorialul *Lecția de germană*: „E foarte greu să scrii despre literatura de limbă germană din Banat fără să insiști asupra transformărilor istorice: fără să stăruie asupra statutului pe care germanii din această regiune îl au între 1718-1867, 1867-1918, 1918-1945, 1945-1956, 1956-1989. Fiecare dintre aceste perioade se poate mărunți, după cum fiecare perioadă poate să-și selecteze liderii politici, scriitorii, revistele, acțiunile culturale majore, creatorii de punți între germani și ceilalți. Și fără să observi că există un hinterland al provinciilor care alimentează Viena și Berlinul cu autori mai mult sau mai puțin importanți, dar legați de un șir de imagini care dau sens unui subconștient imperial, nu mai înțelegi nimic din literatura, artele, felul de a fi al celor ce și-au câștigat în ultimii ani o autoritate reală în cultură. Echivalența Centru–Provincie va funcționa mereu în scrisul lor”. □ La ancheta *Cultura germană din Banat. Tradiție și continuitate*, răspund: Dan Căramidaru, Ștefana-Oana Ciortea-Neamțiu, Roland L. Cucuruz (președintele Forumului Democrat al Germanilor din Timișoara: „Dacă creatorii de artă plastică șvabi au fost de fapt bănățeni și chiar europeni în sensul modern al cuvântului, scriitorii de literatură germană trebuie să posede riguroase cunoștințe de limba germană. Pentru aceasta nu este suficient ca în familie să se vorbească limba germană (care de fapt este o șvăbească sau argou timișorean cu bogate «achiziții» de cuvinte românești și maghiare), ci este necesar și o școală bună. Dintre minoritățile germane din Estul Europei, numai cea din România se caracterizează prin continuitatea educației în limba sa maternă. Astfel, chiar între anii 1945 și 1955, când etnia germană din România a fost discriminată datorită vinei colective de a aparține națiunii căreia se datorează ororile celui de-al doilea război mondial, învățământul german nu a fost sistat practic niciodată, chiar dacă a fost restructurat complet și a devenit de stat”), Hans Matthias Just, Annemarie Podlipny-Hehn, Karl Singer ș.a. □ Smaranda Vultur este interviuată de Alina Radu („*Heimat*” sau despre

administrarea memoriei). □ Victor Neumann semnează eseu „*Aktionsgruppe*” *Banat sau dreptul la libertate*. □ Otilia Hedeșan scrie despre volumul lui Arthur & Albert Schott *Walachische Märchen* (1845) și despre versiunea tradusă în franceză *Contes roumaines*. Traduits de l’allemand par Denise Modigliani (1982) (*Avatarurile unei cărți-monument*).

● [„**Tomis**”, nr. 3] La ancheta cu tema *Este, în România de azi, cartea în suferință?*, realizată de Ovidiu Dunăreanu, răspund: Florentin Popescu, redactor la Editura Muzeului Literaturii Române („Cartea este în suferință pentru că pierde foarte mulți cititori. Pierde din două motive arhicunoscute. În primul rând, din cauza creșterii prețurilor, iar în al doilea rând din cauza exploziei informaționale și a modalităților de divertisment: Internetul, discotecile ș.a.m.d. E mult mai simplu pentru un tânăr să opereze pe telecomandă sau pe un mouse ori să meargă la dans, decât să citească o carte”), Alexandru Ecovoiu („Cartea, după părerea mea, nu este în criză, ci doar într-o perioadă de reșezare. Editorial. Și valoric. Editorial – culmea! – pentru că se publică prea mult... Unele edituri doar prestează servicii. Tipăresc la comanda clientului, fără să ia în calcul valoarea manuscrisului. Criteriile sunt mult schimbate în ultima vreme. Știm bine care erau pentru unii «normele». Altul este astăzi și orizontul de așteptare al cititorului. Publicul are de unde să aleagă, există multă carte străină, nu totdeauna de cea mai bună calitate. Un rol important revine criticii literare. A apărut, era firesc, o nouă generație. Unii dintre vechii critici se preocupă de politică, alții nu mai citesc sau nu mai scriu. Ori nu mai publică. Sau chiar, din păcate, au plecat dintre noi. Mai sunt totuși câțiva statornici și credibili... Mai există o redutabilă generație de mijloc, ajunsă la deplina maturitate. Generația tânără deja a pornit să facă rodine, ceea ce nu este rău. Vrea să revizuiască tot... Și eu cred că este necesar. Sunt mulți tineri deosebit de dotați și vor izbuti. Fără menajamente, dar cu mult discernământ, pentru a nu se deja cândva, peste zece-cincisprezece ani, de unele aprecieri grăbite făcute astăzi. Așadar, critica – mult revigorată – va avea un cuvânt greu. E un semn bun, pentru această perioadă de reșezare, cum am numit-o...”), Victor Frunză, director Editura „Victor Frunză” („Tocmai acum cartea este în înflorire. Deci nu este în suferință. În suferință este altceva, este momentul în care această carte care se produce, întotdeauna interesantă, trebuie să ajungă la cititor. Și aici sunt două aspecte. Primul vizează chestiunea economică! Cititorii nu mai au mijloacele necesare. Și al doilea este insuficiența pricepere comercială, pentru a-l găsi pe omul care are nevoie de ea. Respectiv este chestiunea distribuției. Niciodată nu s-a tipărit carte mai multă și mai bună ca acum în România”), Dan Cristea, director Editura „Cartea Românească”, Marius Tupan, director al revistei „Luceafărul”, Liviu Ioan Stoiciu, redactor-șef al revistei „Viața Românească”, Domnița Ștefănescu, director al Editurii „Mașina de Scris”, Alexandru Condeescu, director al Muzeului Literaturii Române, Călin Vlasie, director „Editura Paralela 45” („Este cartea în suferință? Este întrebarea pe care și-o pune, în primul rând, editorul. El este obligat să considere cartea produs, marfă,

iar calculele lui economice sunt mai puternice decât toate sentimentele pe care le are un scriitor sau un iubitor de literatură, de cultură. Din păcate, în România nu sunt foarte multe statistici privitoare la vânzarea cărților pe categorii de vârstă, de interes profesionale pe genuri. Foarte multă lume este obligată să judece intuitiv aceste statistici, care practic ar fi trebuit să fie făcute de instituții specializate. O binecunoscută statistică este cea pe care a făcut-o AER – anul trecut și care nu este deloc încurajatoare pentru anumite genuri de carte. În general, beletristica este în suferință și mai ales cea românească contemporană. Aici ar trebui realizate diverse anchete, diverse studii, ca să aflăm exact cauzele. Bănuim anumite cauze. Probabil că una este situația financiară precară pe care o are românul în momentul de față, dar aceasta nu poate să explice integral fenomenul. Însă nu e mai puțin adevărat că scriitorii importanți, foarte cunoscuți, se vând totuși: Gellu Naum, Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Toma Pavel, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Crăciun, Simona Popescu, Ioana Nicolaie ș.a. Pe total nu se înregistrează vânzări spectaculoase. O carte de beletristică contemporană se vinde, practic, aproximativ în doi ani de zile și, din păcate, tirajele sunt limitate, nu depășesc cinci sute de exemplare. Rareori mi s-a întâmplat ca unei cărți să-i suplimentez tirajul i s-a întâmplat cu un poet ca Gellu Naum și nu cu un poet ca Florin Iaru sau nu știu care alt poet din generația mai tânără. Pe de altă parte, nu știu dacă în momentul acesta în România se face un marketing editorial extrem de exact. Mai degrabă am senzația că acesta este încă la o fază destul de intuitivă, cu excepția poate a traducerilor și a cărților școlare, cele care țin de sectorul educațional. Traducerile merg mai bine la vânzare. Sigur, ele au rolul lor de a pune în ritm cultura noastră actuală cu alte tipuri de culturi occidentale în special. Pentru ca operele scriitorilor români contemporani să nu mai fie în suferință trebuie impuse măsuri guvernamentale. Dar nu în modalitatea de acum. Probabil că trebuiesc făcute achiziții puternice pentru bibliotecile din România. Probabil că trebuiesc subvenționați autori, subvenționate traduceri ale unor mari opere românești contemporane în limbi de mare circulație universală. Deci, e vorba de o anumită coerență pe care politica culturală guvernamentală încă nu o arată foarte convingător în momentul acesta. Avem mari scriitori, din păcate ei nu sunt cunoscuți în afară. *Or, pentru spiritul românesc este esențial să vină altul din străinătate să spună că avem un mare prozator, un mare poet în țară.* Este o logică strâmbă, dar se întâmplă de foarte mult timp”. □ □ Alex. Ștefănescu este intervievat de Carmen Chihăia („*Scrisul este un act de seducție*”). □ Costin Popescu este intervievat de Mădălin Roșioru („*Publicitatea e «motorul» culturii de masă*”).

[MARTIE-APRILIE]

• **[„Contrafort”, nr. 3-4]** Vasile Gârneț scrie despre Premiile Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pe anul 2002: „Sâmbătă, 12 aprilie 2003, a avut loc festivitatea de înmânare a Premiilor Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pe anul 2002. Publicăm lista premianților (autori și titluri) desemnată

de un juriu, care a avut următoarea componență: Ana Bantoș (președinte), Eugen Lungu, Alexandru Burlacu, Nicolae Leahu, Vitalie Ciobanu, Nicolae Rusu, Emilian Galaicu-Păun, Călina Trifan, Vasile Romanciuc. *Poezie*: Vasile Gârnet, *Câmpia Borges*, Editura Vinea, București; Valeria Grosu, *Miere eretică*, Editura Cartier, Chișinău; *Critică, eseu, jurnal, istorie literară, publicistică, dramaturgie*: Vladimir Beșleagă, *Jurnal (1985-1987)*, Editura Prut Internațional, Chișinău; Maria Șleahțișchi, *Jocurile alterității* (critică literară), Editura Cartier, Chișinău; Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1912-2002* (eseu), Editura Cartier, Chișinău; Nicolae Esinencu, *Dramaturgie*, vol. V, din seria «Scrieri», Editura Prometeu, Chișinău; *Literatură pentru copii și adolescenți*: Arcadie Suceveanu, *Știu ca la școală*, Editura Prut Internațional, Chișinău; Ion Hadârcă, *Bunicuța zburătoare*, Editura Garuda-Art, Chișinău; *Debut*: Anatol Moraru, *Nou tratat de igienă* (proză scurtă), Editura Gunivas, Chișinău; Alexandru Buruiană, *Certificat de deces* (versuri), Editura Prut Internațional, Chișinău. Se publică și *Comentariul redacției*: „Cum e obiceiul locului, Consiliul Uniunii Scriitorilor din Moldova a mai acordat – la inițiativa d-lui Mihai Cimpoi și după niște criterii obscure – un număr impresionant de premii, anulând într-un fel munca juriului, juriu ales, prin vot secret, de același Consiliu. Ridicolul situației însă nu e sesizat și perceput ca atare de toată lumea. Poetul Grigore Vieru face în «Literatura și arta» (nr.16, din 17 aprilie) un proces de intenție membrilor Juriului URSS care, în opinia poetului, ar fi «...înjghebat niște trebușoare nu tocmai curate», nevoțându-l drept câștigător pe Nicolae Dabija, a cărui carte, *În căutarea identității*, a obținut doar două voturi din nouă posibile, deși este, cităm din nou din Grigore Vieru: «un autentic și magnific manual de istorie pentru toate vârstele scris într-o excelentă formă artistică...». Supărat și stupefiat de opțiunile juriului, Grigore Vieru denunță «provincialismul basarabean dominat de ranchiună și de reglări de conturi». Furat de tonul justițiar, «poetul lacrimii» coboară jos de tot nivelul expresiei, spunând că a juriza în felul acesta înseamnă: «...a regularisi mojicește pe cineva. Rușine!», amintindu-ne astfel încă o dată că se numără printre aceia care au "patentat", după 1989, stilul vulgar din presa noastră culturală. Păcat. Grigore Vieru a devenit foarte irascibil în ultimul timp, nu lasă fără replică nici cea mai mică aluzie ireverențioasă făcută de cineva la adresa sa. Ultimul exemplu în acest sens este atacul la persoană împotriva lui Ion Bogdan Lefter pe care poetul l-a comis în paginile aceleiași «Literatura și arta». Criticul de la București a formulat – pe un ton categoric, dar perfect urban, nu tocmai frecventat la Chișinău – o judecată de valoare, o apreciere critică și estetică a poeziei scrise la noi după 1990 de unii poeți, inclusiv de Grigore Vieru, și s-a ales cu niște calificative foarte jignitoare, de ne-reprodus într-o publicație care se respectă și se conduce la rândul ei după regulile unei polemici civilizate... Festivitatea de acordare a Premiilor Uniunii Scriitorilor (ținută la subsol, în spațiul îngust al «Salonului literar», rămas moștenire de la Vasile Caras, un «mecena» la Uniunea Scriitorilor pe vremuri) a fost precedată

de o ședință de bilanț a Anului Literar 2002. Criticul literar Theodor Codreanu (Huși) a încercat o analiză a producției editoriale de la Chișinău, dar nu a putut depăși nivelul unor formulări generale și un anume parti-pris pentru scriitorii din promoțiile '60 și '70. Lectura *Gestuarului* lui Em. Galaicu-Păun, de pildă, l-a făcut pe critic să pronosticeze că acesta va abandona probabil poezia, atât de încurcat și fără de perspectivă i s-a părut teritoriul pe care a intrat poetul... Panegiricul făcut de Viorel Dinescu la adresa revistei «Viața Basarabiei», condusă de Mihai Cimpoi și ajunsă abia la numărul 4, a stârnit comentariul acid al lui Leo Butnaru, care a amendat cu mult curaj impostura «criticului» de la Galați, care părea foarte îndepărtat de realitățile noastre. Acesta vehicula cu dezinvoltură sintagme precum: «scriitor genial», «galerie de aur a scriitorilor basarabeni» etc., sintagme pe care nu le mai folosește – din pudoare și dintr-un simț al ridicolului – prea multă lume la Chișinău. Criticile violente ale lui Viorel Dinescu împotriva globalizării și europenizării, care, vezi doamne, ar dilua specificul nostru național, au primit riposta din partea mai multor vorbitori. Este bizar să auzi la Chișinău asemenea jelanii protocroniste din gura unui confrate din România, țară angajată, fără glumă, pe drumul integrării europene și euroatlantice. Ideea unei ședințe de bilanț a Anului literar, organizată după un scenariu previzibil, în care oricine poate vorbi ce-i trece prin cap, fără să-și asume la modul serios responsabilitatea pentru cele afirmate, mi se pare gratuită și chiar vicioasă. Ierarhiile în literatură le face critica literară, prin articole și studii critice publicate în presă. Când acestea lipsesc se cade în discuții sterile, fără vreo finalitate, care pun în scenă «vendete» retorice și mediocritatea unor orgolii rănite» (*Premiile Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pe 2002*). □ Mircea A. Diaconu comentează *Literatura între revoluție și reacțiune* (2002) de Sanda Cordoș (*Noi, esticii..., și avatarurile literaturii*). □ Iulian Ciocan semnează eseul „*Colosul*” cu picioare de lut (*reflecții despre proza lui Ion Druță după o relectură*): „Ion Druță este și astăzi considerat un gigant al prozei basarabene. Deși «incursiunile» lui în viața social-politică a Republicii Moldova, în speță discursurile incomprehensibile, au provocat mai întotdeauna dezolare, opera prozatorului de la Moscova servește ca exemplu multor condeieri, este venerată și «studiată» cu râvnă. Ion Druță este «piatra de temelie» a actualului canon literar basarabean care s-a instaurat după refluxul realismului socialist. Mitul Druță mai dăinuie din cauza serviabilității și lipsei de discernământ ale criticii dar și a ignoranței cititorilor. Prăbușirea «gigantului» ar distruge canonul de sorginte sămănătoristă și nu convine nu numai pășuniștilor, ci și celor care visează la refacerea Uniunii Sovietice și la revenirea în forță a proletcultismului. Cum se explică faptul, aparent bizar, că atât «protectorii» specificului național, cât și inamicii acestora, promotorii «frăției» moldo-ruse și ideologiei comuniste apără cu ardoare opera lui Druță de atacurile «răufăcătorilor» postmoderniști? Explicația este că proza lui Druță îi mulțumește și pe unii, și pe alții. Convingerea multor critici este că Ion Druță se sustrage utopiei comuniste, marșului triumfal al puterii sovietice prin aceea că descrie o lume izolată,

patriarhală, suficientă sieși, că țăranii lui sunt preocupați de problemele familiei/ gospodăriei, nu de colectivizare/ făurirea socialismului. O retragere strategică, așadar, într-o «fortăreață» rurală care rezistă asediului comunist și rusesc sau, așa cum susține criticul Mihai Cimpoi, o «rezistență fățișă a lui Druță în fața terorii istoriei, o expresie a rezistenței spirituale și morale în fața a tot ce subminează naționalul, umanul, sacrul». Același Mihai Cimpoi remarcă retragerea în sine a țăranului lui Druță, «ajutată de credința imuabilă în valorile etice, în ceea ce este frumos și sfânt, refuzul convențiilor ideologice oficiale, cultul culorii locale». În opinia criticului Nicolae Bilețchi, prozatorul de la Moscova «nu putea accepta, din motive etice, optica realismului socialist [...] Druță descoperă pentru sine ceea ce Lucian Blaga numea matricea stilistică a poporului». Din cale-afară de entuziasmat este cercetătorul german Klaus Heitmann: «Proza lui Druță este punctul de vârf al inspirației lirice, care merită a fi tradusă în cele mai cunoscute limbi de cultură și grație căreia provincia basarabeano-transnistreană a literaturii române și-a ocupat locul în ierarhia literară internațională». Referindu-se la romanul *Frunze de dor*, K. Heitmann spune că este zadarnică încercarea de a căuta în această lume arhaică, minusculă urme ale realismului socialist. Sămănătorismul lui Druță și al altor scriitori continuă să fie elogiat și astăzi pentru că e considerat o ripostă dată în epocă realismului socialist: «Chemată, imperativ, să fie realist-socialistă, literatura basarabeană nu a uitat de omul pământului și omul naturii». Ei bine, ceea ce sare-n ochi la o relectură este faptul că «fortăreața» rurală a lui Druță are și niște breșe măricele, făcute nu fără contribuția celui care a pregătit-o pentru «apărare». În *Povara bunătății noastre* (1968, 1984), bunăoară, țăranii întâmpină cu dragoste Armata Roșie «eliberatoare»: «Și, Doamne, ce bucurie era pe atunci un rus în ghimnastiorkă albită de soare, cu pilotka repezită pe-o sprânceană! Era așteptat și rugat să intre în fiecare casă... e mare lucru să-ți legi soarta de soarta Rusiei» (sic!). Copleșit de fericire este, bineînțeles, și naratorul. E adevărat că asemenea breșe nu sunt multe și cititorul poate avea impresia că universul rustic al lui Druță este oarecum izolat de lumea dinafară, că țăranii de aici se supun dogmelor patriarhale, glasului pământului, nu legilor statului comunist. Chiar dacă acesta ar fi adevărul, proza lui Druță nu rezistă din alte considerente. Mai toți protagoniștii prozelor lui Druță sunt niște «roboți» programați să acționeze, în orice situație, conform principiului «las că-i bine, așa e viața». Orice s-ar întâmpla, ei au întotdeauna la îndemână niște «soluții». Acestea sunt resemnarea, împăcăciunea, seninătatea, fatalismul, viața de apoi. Așadar, chiar dacă e rău, «las că-i bine». Nu există nimic ce ar putea pune în încurcătură personajele lui Druță. Senine și sfătoase, acestea au «soluții» pentru cele mai nefavorabile împrejurări. E bine când vin românii, e și mai bine când vin sovieticii și, probabil, la fel de bine ar fi dacă ar năvăli peste noi papuașii. Faptul că există întotdeauna soluții elimină cu desăvârșire dramaticul și tragicul din acest univers țăranesc. De bună seamă, nu poate fi vorba de conflicte puternice și complexe, de situații nefericite, zguduitoare, înfricoșătoare, de vreme ce «roboții» blajini

din prozele lui Druță se împacă cu toate. Conflictelor și frământările din textele prozatorului de la Moscova sunt în realitate contrafăcute și deci neinteresante. Și dacă criticul A. Hropotinschi consideră că «*Onache e întruchiparea țăranului moldovean, care a rezistat și a dus torța vie a neamului prin viața de secole*», părerea mea, dimpotrivă, este că Onache nu luptă/rezistă, ci se lasă purtat de «valurile» vieții: «*Puțin îmi pasă ce-o să fie pe urmă. La o adicăteala, se putea mulțumi și cu anii pe care i-a trăit*». Rezistență să fie oare dragostea nețărnută a lui Onache pentru «eliberatorul» sovietic pe care îl găzduiește atunci când Armata Roșie descinde în sat? «Soluția» lui Onache Cărăbuș este «ocinașul» – o rugăciune ale cărei cuvinte nu le înțelegea. De altfel, mulți dintre țăranii senini ai lui Druță mai sunt și neciopliți și superficiali, iar comportamentul lor este previzibil. Faptul acesta n-ar fi un dezavantaj, dacă naratorii lui Druță ar fi ironici, caustici sau cel puțin rezervați. Din păcate, aceștia idealizează lumea rurală și «roboții» care o populează, sunt patetici până la lacrimi: «*Era plin de suflet, plin de dragoste, plin de omenie ... Aici și numai aici trăiește cuvântul în voie [...]* Din toate cele patru părți ale lumii mustește o liniște blândă, o liniște largă cât o împărăție, și cine ajunge în împărăția aceea – nu o mai poate părăsi». Niște personaje resemnate și senine, analfabete și neghioabe, care «*nu sunt niciodată sigure dacă zic bine ceea ce zic*» devin, grație indulgenței fără margini a naratorilor, persoane înțelepte, virtuozose, adevărate modele, «*piloni ai moralității*». Și dacă A. Hropotinschi zice că Onache duce «*torța vie a neamului prin viața de secole*», de ce n-aș presupune eu că sintagma emblematică «*las că-i bine*» este expresia colaboraționismului camuflat sau cel puțin o acceptare fără crâcnire a stării de fapt comuniste, o adaptare vinovată? Criticul N. Bilețchi observa următoarele: «*Îndrăgostit de eroii nuvelor sale, Druță vorbește de ei cu compasiune, prezentându-i ca purtători ai credințelor neamului, ca deținători ai tradițiilor lui*». E adevărat că Druță își iubește «roboții» și vorbește despre ei cu compasiune. Pentru ce însă îi compătimim? Pentru falsa lor suferință sau pentru faptul că se conformează cu o suspectă seninătate oricărei situații? Nu există, repet, în universul creat de Druță frământări, conflicte, suferințe și drame autentice. Acestea sunt spulberate, înainte de a se «coagula», de împăcăciunea/ resemnarea personajelor, pe de o parte, și de «*poezia, lirismul, duioșia care domină peste toate*», pe de altă parte.”

• **[„Familia”, nr. 3-4]** În continuarea *Colocviului Revistei „Familia” – Destinul provinciilor culturale*, se dezbate tema *Este Clujul o provincie culturală închisă ori deschisă?* Participă: Ștefan Borbély („ar mai fi ceva de spus? Cred că da, profilul cultural al Clujului modificându-se pregnant în anii de după Revoluție, prin mărirea decalajului valoric dintre scriitorii din afara universității și cei din interiorul ei, în favoarea acestora din urmă. Cu toate acestea, în mod paradoxal, Clujul nu a dobândit nici azi pedagogia chivernisită a valorii: trage foloase de pe urma personalităților de care dispune și care au venit aici în general din altă parte, dar nu le cultivă, nu le moșește, nu are grijă de ele, așa cum ai grijă de ceva

prețios, unic și irepetabil. [...] la Cluj există, pe moment, o puternică dorință de cultură alternativă, decomplexată, exprimată prin noua serie a «Echinouxului», prin mediul spiritual din jurul revistei «Balkon» și al Editurii Idea Design & Print, prin noua generație de filosofi și artiști plastici. Simptomatic este faptul că toți aceștia lucrează *în răspăr* cu tradiția locului și – cu excepția lui I. Vartic, M. Petreu, R. Cesereanu sau C. Braga – *în afara* perimetrului comunitar de legitimare, așa cum s-a conturat, de fapt, și destinul lui Adrian Marino. Pornind de la acest din urmă detaliu, o observație, de asemenea îmbucurătoare: la Cluj – un paradox și acesta –, naționalismul general al zonei nu a dezvoltat metastaze covârșitoare în domeniul literar: nu avem indivizi mesianici, vopsitori de mesaje tricolore (și de bănci sau cutii de gunoi); nu avem, printre scriitori, mistici naționaliști verticali, umblători în ȋtari și opinci, bolborosind mesaje transcendente, sau, dacă-i avem, ei sunt atât de periferici, încât economia spirituală a locului contează prea puțin. Ar mai fi, după mine, alte trei aspecte. Întâi: din câte îmi dau seama, Clujul trece, în momentul de față, printr-o fază în care personalitățile culturale sunt *mai puternice* decât instituțiile pe care le deserveșc. Prin tradiție, amintind despre Cluj, spuneai mai întâi «Steaua», «Tribuna», «Echinoux» și abia după aceea vorbeai despre oameni. În momentul de față, oamenii sunt mai puternici decât instituțiile. Desigur, aceasta presupune că forța coagulantă a instituțiilor s-a diminuat: n-aș plânge pripit pe umerii acestei degenerescențe, ci aș privi-o mai degrabă ca pe un moment profilactic, cu efecte de perspectivă. La fel de firesc, starea aceasta de fapt presupune și scăderea impactului simbolic al altor instituții de coagulare, cum ar fi, de pildă, filiala locală a Uniunii Scriitorilor sau trotuarul literar din fața Bibliotecii Universității. [...] Al doilea aspect: Clujul a pierdut mult în ultimii ani, dacă nu greșesc, din intensitatea interculturală a conviețuirii firești de odinioară. «Apostroful» a derulat, timp de mai multe luni, un program literar intercultural în care au fost angrenați scriitori români și maghiari. «Balkonul» implică și el nume din cele două culturi, însă, în rest, nu se mai știe aproape nimic despre ceea ce scrie până de lângă tine: cele două culturi se ignoră politicos, reflexul de neimixtiune fiind mai puternic decât dorința de colaborare sau conlucrare. Generațiile mai vechi stăteau, omenește chiar, parcă mai bine în această privință... Al treilea aspect e unul concludiv: Clujul se împarte, azi, între dorința aproape utopică a unora de a-i reînvia solidaritatea comunitară pierdută și retractilitatea solitară foarte accentuată a celorlalți. Numărul singuraticilor esențiali e mai mare acum decât fusese odinioară vreodată. Temător de excentricitate, de ilicitul omului neînseriabil, Clujul va încerca să-i absoarbă încetul cu încetul, cheia culturală de mâine a orașului depinzând, în bună măsură, de rezistența pe care acești singuratici o vor opune magnetului conformist care-i atrage”, *Ce ar mai fi de spus?*), Ruxandra Cesereanu (*Provincia cărturarilor*), Ovidiu Pecican (*Paradisul – este el închis sau deschis?*), Ion Pop („Clujul literar nu strălucește prin mari, impunătoare evenimente neprovinciale – nu aici și nici în alte centre regionale se decide, măcar administrativ vorbind, rezonanța publică a unei cărți oricât de valoroase.

La un anumit nivel existențial-literar, condiția de «provincial» nici nu poate fi depășită. Pentru aceasta ar trebui să existe în primul rând mijloace financiare, incitând la inițiative care să înglobeze firesc și viața literară, lărgindu-i spațiile de manifestare comunitară, făcându-le atractive pentru publicul cu gusturi și orientări noi», *Descentrarea poziției scriitorului*), Mircea Popa (*Breșe benefice*), Traian Ștef (*Refuzul marginalizării*) ș.a. În cadrul aceluiași grupaj, Andrei Marga este intervievat de Ovidiu Pecican („Autonomia universitară este oxigenul activității academice. [...] «Babeș-Bolyai» a folosit această autonomie pentru a se dezvolta. Și dovada vie este, de pildă, și faptul că, grație acestei autonomii, noi am ajuns și la un volum financiar de 1 087 de miliarde anual; ceea ce este un volum neobișnuit, suntem cea mai mare întreprindere a Transilvaniei, și ca populație, dar și ca volum financiar. 1 087 de miliarde în România sunt bani!”), „*Suntem cea mai mare întreprindere a Transilvaniei*”). În cadrul aceluiași grupaj, Ioan-Aurel Pop este intervievat de Sorin Șipoș (*O școală fără complexe provinciale*). □ Despre *Istoria, adevărul și miturile (note de lectură)* (2002) de Ioan-Aurel Pop scriu Sorin Șipoș (*O carte așteptată*), Barbu Ștefănescu (*Dragoste pentru trecut*), Mircea Morariu (*Demistificarea mistificării*). □ Marius Miheș comentează romanul *Tricephalos* (2002) de Ruxandra Cesereanu (*Confesiunile unei femei-picaro*).

• **[„Paradigma”, nr. 3-4. Revistă multilingvă de cultură. Director: Marin Mincu; redactor-șef: George Popescu; colegiul de redacție: Mihai Cimpoi, Ștefania Mincu, Octavian Soviany, Mircea Țuglea; format A3]** Numărul îi este dedicat lui Paul Celan, omagiat, comentat, invocat în texte de Marin Mincu („*Meridianul*” *Paul Celan*), Andrei Corbea (*Paul Celan: biografia din textul poetic*), George Guțu (*Paul Celan – între intertextualism și plagiat sau Creativitatea interreferențialității*), Luca Pițu (*Derivă textuantă cu Paul Celan, Horia Ziliu și Radu Gyr*), Mircea Țuglea (*Cenușa de aur a Sulamitei*), Peter Horst Neumann (*Note privind problema înțelegerii poeziei lui Paul Celan. Apropos de „Give the word”*), traducere și prezentare de Cosmin Dragoste). Sunt publicate poeme de Celan în traducerea lui Mircea Țuglea; în traducerea aceluiași se publică de *Edgar Jené și visul despre vis* de Paul Celan. □ La dezbateră cu titlul *Canon și canonizare*, jalonată de întrebările: „1. Ce se înțelege prin noțiunea de «canon literar», astăzi, la noi? 2. Cum funcționează «canonizarea» literară în perioada postbelică? 3. Există un canon «textualist» și, dacă se poate vorbi de o «mișcare» textualistă, cum se explică apariția acesteia?” Participă: Mihai Zamfir („Deși canon și canonizare deveniseră noțiuni curente în critica anilor ’80, doar opera monumentală a lui Harold Bloom, apărută în 1994, a impus definitiv termenul. Titlul complet al cărții *The Western Canon. The Book and School of the Ages* ne spune însă ceva mai mult: el arată sensul primordiat socialist al sintezei bloomiene, obligatoria distanțare cronologică a viziunii critice în raport cu obiectul ei. Faptul că ultimii autori tratați în cartea profesorului american au fost Beckett, Neruda și Borges atestă obsesia autorului de a stabili principiul canonic doar prin excerptarea autorităților literare incontestabile. Or, actuala utilizare a termenului

canon în critica românească se îndepărtează de la concepția originală. Mai întâi, din punct de vedere cronologic, deoarece sunt atrase în discuție opere tot mai recente, uneori până la cvasi-coincidența cu articolul scris pe tema lor la puțin timp după apariție; în al doilea rând, din punct de vedere valoric, considerându-se că la formarea canonului pot participa nu numai capodopere, ci și opere doar reușite sau semnificative. Devierea conceptuală petrecută în critica românească nu ar avea, în principiu, de ce să ne tulbure; canonul a reprezentat, încă din plecare, o metaforă critică – și este normal ca procesul de metaforizare să continue, chiar în direcții neașteptate. Terminologia literară nu posedă nici un criteriu de legitimitate absolută. Totuși, această substanțială deviere operată în critica românească ar trebui să ne facă ceva mai prudenți atunci când stabilim configurația canonului [...].

2. În epoca postbelică, din cauza instaurării în România a unui regim totalitar cu implicații acute în zona culturii, procesul de «canonizare» a suferit o schizoidie gravă și aberantă; în timp ce oficialitatea culturală căuta să-și impună propria sa ierarhie literară, edificată pe criteriile unei arte cu scop propagandistic, critica literară demnă de acest nume a avut propriul său canon, aflat de multe ori în discordanță totală cu cel dintâi. Chiar dacă – de la mijlocul anilor '60, din motive tactice – puterea comunistă a încercat apropierea celor două «serii» de opere literare, făcând uneori concesii substanțiale realității axiologice, nu e mai puțin adevărat că păcatul original al dictaturii de inspirație sovietică n-a putut fi niciodată expiat. Până în 1989, cele două canonuri au coexistat, mai mult sau mai puțin pașnic. Documentele scoliaste oficiale, adică manualele școlare, piese unice și obligatorii, emanații directe ale puterii politice, atestau în mod scriptic această realitate; la capitolul literaturii române contemporane, scriitorii veritabili și literații propagandiști își împărțeau aproape egal teritoriul. Canonul real s-a constituit însă în marginea celui oficial și, de cele mai multe ori, prin opoziție explicită. Faptul însuși – fără precedent într-o societate normală, unde decantarea valorilor, oricât ar fi ea de imperfectă, se realizează prin joc liber – a fost însă greu de consecințe; prin inerții politico-administrative, unii autori mediocri, impuși cu obstinație decenii la rând de puterea politică, au sfârșit prin a-și câștiga o oarecare notorietate remanentă; după cum a existat și situația inversă, când autori de nivel mediu, persecutați ori marginalizați de puterea politică, au beneficiat de o imagine hipertrofiată, creată de critica aflată în opoziție cu oficialitatea. De aceea, ambiguitatea funciară a canonului perioadei 1945-1989 se menține până astăzi. E drept că unele sinteze apărute în ultimii ani încearcă reexaminarea strict estetică a literaturii dintre 1945-1989, adică refacerea unei ierarhii ceva mai clare și mai consistente, pe care împrejurările de până în anul 1989 nu au permis-o.

3. În lumina celor spuse până acum, mi se pare clar că experiențele textualiste, tot mai frecvente după 1980, nu se află încă suficient de depărtate în timp pentru a impune un canon. Examinarea lor se va putea face, cu toată seninătatea, doar peste două sau trei decenii”, *Devierea conceptuală*). Mai participă la dezbatere: Horia Gârbea (*Canoane și canonade*), Leo Butnaru („în mare, cu excepția câtorva

tineri autori ce scriu la revistele «Contrafort», «Luceafărul», «Vatra», «Convorbiri literare» ori «Semn», criticii literari basarabeni nu prea oferă probe că ar fi făcut școală la autoritățile în domeniu care au dat opere determinante pentru estetica modernă sau, în sensul mai puțin ațâțător de suspiciuni «canonice», – estetica contemporană, opere care, în raport cu temeiurile artistice dintotdeauna, nu au suferit mutații de esență. Nihilismul hermeneutic în tandem cu clișeismul (și clientelismul) se mai perpetuează în școli, licee, dar și universități, spuneam, habitudini perceptive minimalizatoare, «comode», nederanjante, răspânditoare/înmulțitoare de subcultură și mediocritate. În genere, universul literar și cultural e iminent deteriorat de neașezările sociale și politice care, în Moldova de Est, au cunoscut și cunosc, din nefericire, o fatală permanență”, *Literatura transcanonică*), Maria Cap-Bun (*Canonical Prophecy*), Mircea Doreanu (*Clasicizare*). □ Sunt prezenți cu recenzii Mircea A. Diaconu (*Fragilul echilibru*, despre George Popescu), Xenia Karo (*Vakulovski: poezia din realitate*, despre Mihai Vakulovski; *Un suflet plin de ghimpi*, despre Elena Vlădăreanu), George Popescu (*Ioan S. Pop.: „podul” postmodern*; Dan Bogdan Hanu: *agonismul textualizant*; *Claudiu Komartin sau despre tăcerea mâinii*). □ Se publică *Cum evoluează pragmatismul* de Richard Rorty, în traducerea Ștefaniei Mincu.

• [„**Ramuri**”, nr. 3-4] Despre *Literatura română sub comunism. Proza* (2002) de Eugen Negrici scriu Gabriel Coșoveanu („Ultima decadă găsește practicienii istoriei și criticii literare de la noi într-un raport ambiguu cu prestigiosul concept *autonomia esteticului*. Deși contestatarii termenului nu ar putea trece vreun examen în ochii nici unui teoretician serios, nu s-a răspuns, totuși, satisfăcător, la întrebarea legată de «biografia» esteticului în anii totalitarismului, când eul producător nu putea fi el însuși. Sunt voci, precum cea a lui Sorin Alexandrescu, interesate de distanțarea de criteriul estetic, în condițiile în care textul solicită, pentru explicitare, tot mai mult, datele *contextului* (social, politic, mentalitar etc.). Mai demult, Monica Lovinescu a trasat liniile unei *est-etici*, destinate aceleiași problematici: abordarea fenomenului artistic creat sub presiune, cu hibridii și mutații săi. Gheorghe Grigurcu a înțeles bine vectorul acesta al revizuirii necesare. Alții – Ioan Petru Culianu, de pildă – au preferat un (riscat) discurs radical, unde era excomunicată orice posibilă valoare, din motivul nașterii ei sub zodia compromisului. Insiderii, însă, neputând nega *de plano* eforturile scriitoricești, panoramează «produsele» literare cu un instrumentar înnoit, mai suplu, dobândit, inevitabil, odată cu deschiderea spre istorici și politologi precum Lucian Boia, Vladimir Tismăneanu, Catherine Durandin. Pe de altă parte, spirite cu vocația interdisciplinarității ca Adrian Marino sau Sorin Antohi au contribuit la recuperarea de sub crusta ierarhizărilor ante-revoluționare a unor elemente de poetică/ poietică specifice doar literaturilor cristalizate sub ochiul lui Big Brother (deci «zămislite în trei», conveniente cu cenzura și cu cititorul). Cel dintâi care sistematizează curajos în acest sens, fără să îi pese de purității esteticului și de criticii imanentiști este Eugen Negrici. Prima dintr-o serie, *Literatura română*

sub comunism. Proza este o carte care va marca începutul «trezirii» dintr-o așa de confortabilă viziune centrată pe canonizarea estetică. O intenție iconoclastă, în registru deliberat tăios și subtil-malițios, caracteristic autorului, poate genera perplexitate în aparent imprudenta ei ex-punere la începutul masivului op: «Nimic din ce se întâmplă în procesul unei literaturi dezvoltate sub guvernare totalitară nu are o explicație naturală». Abordarea din unghi hermeneutic e dublată, astfel, de analizarea detaliată a datelor apte să configureze un posibil alt tablou al domeniului. [...] Practic, avem de-a face cu un studiu tipologic și istoric, fatalmente amprentat biografic, pe tema «bulversării și inconsistenței axiologice» survenite sub regimul comunist», *Despre o literatură «zămislită în trei»*) și Bucur Demetrian („Eugen Negrici face trecerea subtilă de la o etapă fundamentalistă, într-un spațiu concentraționar deconcertant, când scriitorul creează într-un regim prohibitiv aspre acele ipocrize deschideri, false lumini pe un culoar îngust, care nu poate lăsa sub tăcere înjositoarele umilințe, trădările propagandei comuniste, confuziile axiologice sau omagierea deșănțată a «Cântării României»). [...] *Literatura română sub comunism. Proza* reprezintă o construcție demnă de spiritul creator al lui Eugen Negrici. Ea descoperă fața prozei românești peste care a trecut coșmarul epocii totalitare și încearcă să reazeze o corabie în derivă pe drumul ei firesc, salvând sau aruncând peste bord reziduuri imunde», *Spectacolul prozei în comunism*).

• **[„Viața Românească”, nr. 3-4]** La dosarul „Poezia tânără *UNDERGROUND*” participă cu texte critice: Liviu Ioan Stoiciu („Ultimii veniți în poezia română par mai vizibili, conjunctural fiind și mai norocoși, o dată ce au sosit pe aripile contabile ale începerii unui alt ciclu, cică, după ce s-a închis cercul celor 30 de ani ai unei generații literare (centrate pe optzecism). Cel puțin așa au impresia unii comentatori avizați ai fenomenului poetic românesc. Uniunea Scriitorilor le-a pus la dispoziție la București un cenaclu să se exprime (iar ziarul «Ziua» un supliment în care ultimii veniți apar săptămânal, conform programărilor președintelui lui, Marin Mincu). Inițial, acest cenaclu a fost condus de Nora Iuga. Există o nouă voință stringentă de a scrie poezie, e clar. Asta, spre ciuda unui critic, bunăoară, sărman cu duhul (el nu citește poezie și e incapabil să analizeze critic versuri, «neavând organ de receptare»), dar își permite să-și dea cu părerea și chiar să o judece și să o condamne funest), Ion Simuț, care tot bate clopotele în ultima vreme că a murit poezia, poate-poate o fi auzit. Personal, nu mi-aș bate capul cu opiniile «de pe stradă, de-a dreptul huliganice» ale lui Ion Simuț, dacă nu m-ar fi speriat cu modelul apocaliptic al judecăților sale: «Autocrația poeziei e unul din fenomenele de retardare ale literaturii române contemporane. Fără îndoială că își cântă cântecul de lebedă»... Nenorocirea pentru Ion Simuț fiind legată și de faptul că poezia n-are... succes la mase: «Poezia contemporană a murit pentru public. Criticii de poezie vor să păstreze secretul și ea se iluzionează că-i mai ascultă cineva: vorbesc în pustiu». Rămâi interzis citind asemenea tâmpenii. Numai un Alex. Ștefănescu îl poate întrece în cabotinism pe acest teren

subminat al «prizei la marele public» a poeziei contemporane... Or fi lucrurile chiar atât de simple? Ștergem cu buretele paradigmele poetice românești (inconfundabile, fără egal în lume, martore perene ale specificității identității noastre «profunde») ale secolului XX, asimilate natural din generație în generație, conștient sau nu? Ce ar însemna literatura română fără poezie, de fapt? [...] Și totuși. «Avem o problemă» în poezia română. După trădarea criticii de poezie la Revoluție (această trădare a criticii e singura schimbare – în rău – adusă de Revoluție; în creație, Revoluția n-a avut decât efecte de suprafață, post-ideologice), au reapărut poeții de reproducție, care vând produse ale amorului propriu, supărător de relaxați. Poeți care improvizează la nesfârșit, atenți la «emoțiile» lor raportate la fiziologia primară, ignorând realitatea superioară mentală culturală, biblioteca lumii și «moștenirea» autohtonă – firește, nu mă refer aici la reciclarea funcțiilor livești (supralicitate de partea formală a poezilor optzeciști). Azi, contează doar adevărul simțurilor, cel mai adesea minor, vulgar, obscen (dar care atrage atenția și te răscolește visceral), stupid. Legea scrisului și-o impune fiecare nou venit azi în poezie, nativ, cu un orgoliu manifest. Fiecare crede că vorbește în numele lui. O poezie, altfel, a tuturor precarităților, demoralizării, scepticismului și cinismului, resemnării și mediocrității. Din păcate, textele noilor veniți în poezie lasă îndeosebi perfectă senzație de duplicat, de refolosire de stiluri inadecvate. Nouăzeciști-de-turmă au fost mari amatori de manifeste literare – și la ce le-a folosit, în timp? Optzeciști, cel puțin, textualiști sau nu, au o «operă literară în spate» (viabilă, mulți dintre ei au ocupat deja locuri de nemuritori în manuale, sunt recognoscibili). Vorbim azi de o nouă generație, de o nouă sensibilitate, de revizuire a paradigmei anterioare, venită de la sine (mereu în schimbare la masa de scris, asemenea gustului de receptare), dar cu ce «documente de creație»? Era normal, după postmodernism (anunțam asta la o emisiune a lui Nicolae Manolescu la ProTv, cu mulți ani în urmă) să urmeze romantismul, exploatarea emoțiilor și sentimentelor. Cărțile noilor veniți, mai accesibile liric, să zicem, cu filtrul lărgit, ale redescoperirii propriilor senzații, efemere, banale, înșiruii de stări crude, vor avea mai mult succes public? Cum stau lucrurile, în plină criză a «omului poetic»? Mă tem că trebuie să mă întorc la Ion Simuț și să atrag atenția că pericolul nu e să moară poezia română [...]. Pericolul e *să devină minoră* poezia română de aici înainte”, „Poezia română azi”), Alexandru Matei („[...] după 1990, în zona Bucureștiului au ajuns poeți buni din două direcții: Republica Moldova și Cenaclul Facultății de Litere. Primii au de partea lor forța, revolta, cinismul uneori, ceilalți, un anume spirit moștenit pe diverse căi și-n diverse grade asimilat de la optzeciști. Alături de talent, desigur, vorbesc despre poeții adevărați. În anii din urmă, tot la București, se conturează un grup deocamdată calm, cu trei volume la activ în ultimii doi ani, bătând din aripioare în jurul criticului Marin Mincu, aflat în căutarea unei identități. Membrii lui par că se îndoiesc dacă ceea ce-i leagă înseamnă un grup – iată primul semn al modificării geometriei câmpului literar în secolul 21. Într-o formulă impusă de volume ca

Cinci sau *Aer cu diamante*, cenacliștii lui Mircea Cărtărescu au publicat *Tablou de familie* în 1994 și *Ferestre '98*, în 1998, proză și poezie. Acum, ce s-a ales din numele lor, la nouă, respectiv cinci ani distanță: T.O. Bobe și Sorin Gherguț au ieșit cu câte un volum personal. Amândoi au înrădăcinat în fibra poetică morbul postmodern al deconstrucției, ambii suferă de plăcerea derizoriului. Sunt foarte talentați, numai că Gherguț, prezent de curând la cenaclul Euridice, se află în fața pericolului manierist. El, cel mai aclamat dintre poeții cenaclului. Despre nici unul nu se poate spune că participă la viața literară a urbei [...] atâta vreme cât nu de viață literară duc lipsă scriitorii români. Mihai Ignat are două volume la activ, poezia lui e mai centripetă, mai intelectuală. Din promoția secundă, Ioana Nicolaie s-a impus, la a doua carte, ca una dintre cele mai puternice poete (tinere), Doina Ioanid, cu o poezie în care insistența detaliului se combină cu subtilitatea transcrierii lui, promite iarăși mult. N-am mai auzit nimic de Victor Nechifor. Iulian Băicuș, debutat în sfârșit acum vreo două luni, a plecat la Seul. Gelu Vlașin, membru al primei promoții a cenaclului, scrie «frânzuzește» din Spania. Rămâne, cel mai vizibil, mai zgomotos, mai ambițios, ajuns într-o vreme «o legendă vie», Marius Ianuș. Poezia lui nu merită numărul record de dușmani pe care a reușit să și-i facă. Este poetul considerat lider de generație de, rând pe rând, Mircea Cărtărescu, Dan-Silviu Boerescu, Marin Mincu. Cu primii doi s-a certat, rămâne să-l sprijine ultimul. Și nu e vorba că Marius Ianuș nu s-ar lăsa «cumpărat», dar nu suportă mult timp un director de conștiință, tot așa cum ambițiile lui extra-poetice sunt mari și ele, mânându-l din lac în puț. El este, alături de basarabeanul Dumitru Crudu, autorul unui manifest umoral pe care unii critici încearcă să-l «omologheze» din spirit cartezian. Marius Ianuș nu este un intelectual, ci poet. Că vrea să-și vândă imaginea e de lăudat, dar se cuvine ca spiritul critic al celor îndrituiți la omologări să se disocieze aici. Fracturismul s-a țesut în jurul lui Marius Ianuș din prietenie, din admirație, de către câțiva poeți care nu scriu ca el, dar îi împărtășesc unele idei. Nu scriu ca el pentru că, așa cum actorul adună spectatori, nu alți actori, în preajmă, Marius Ianuș n-avea cum să se înconjoare de personalități asemenea. Răzvan Țupa, Adrian Urmanov, Andrei Peniuc scriu astăzi, poate, poezia românului de mâine, înstrăinat și singur, alienat de societatea industrială, tehnocratică, sensibil, civilizat – un european integrat pe deplin în UE. Mi se pare meritată convingerea celor trei că optzecismul trebuie depășit. Dar nu știu dacă optzecismul n-a însemnat, în linii mari, altceva decât apariția și manifestarea ultimului val sincronist din literatura română – și așa ceva mi se poate «depăși» decât în talent, afacere individuală, nesinchisită de opțiuni ideologice. La începutul anului 2003 poezia română crește peste tot. Mi-ar fi cu neputință să-i țin socoteala, cantitativ. În sensul înregistrării ei, cred că trebuie lăudați Al. Cistelean de la «Cuvântul» (revistă ce sper să se redreseze, pentru ca criticul să redevină vizibil) și Andrei Bodiu, de câțiva vreme prezent cu foarte bune și succinte cronici de poezie în «Observatorul cultural». Trebuie lăudat pentru efort și criticul Marin Mincu, care reușește prin Cenaclul Euridice să mențină ridicat

interesul pentru poezie al tinerilor literați și al puținilor bogătași autohtoni care nu visează să-și ducă echipele de fotbal în Liga Campionilor. Are și un păcat cenaclul acesta, în forma actuală: funcția formativă este mult mai puțin activă decât fusese cea a cenaclului «Litere», în primul rând datorită amestecului de generații și oficializării. Poeticile noi păstrează caracteristicile dintotdeauna ale peisajului cultural autohton: dominante sunt cele de import mai recent (Marius Ianuș, dincolo de talent, retrăiește pe cont propriu anii 60 occidentali; autobiografismul se manifestă năvalnic la Elena Vlădăreanu – o poetă care trebuie să se teamă de locvacitate, nu și ca femeie, desigur – și inițiatic, alchimic, la Ioana Nicolaie; minimalist, rece, la Andrei Peniuc) sau mai vechi (textualismul, vezi Adela Greceanu sau Mircea Țuglea). De fapt, nu e bine spus «de import». Numai dacă poetica nu e bine asimilată putem vorbi de import. În orice caz, diverse forme de «conștiință poetică» se încrucișează în volumele de poezie ale tinerilor – unele tind spre explicitare, altele spre transfigurare. Nu asta cred că este cel mai important. Ci, după cum demonstrează tribulațiile lui Marius Ianuș: dacă vrei să exiști pentru un public cât mai larg, trebuie să «faci scandal». Nu faci, foarte bine: o să se scrie despre tine în «Viața Românească», de pildă, una dintre revistele pe care românii abia așteaptă să se termine «Vacanța Mare» ca s-o citească pe nerăsuflăte”, „Din ciclul *Specii pe cale de dispariție*”), Radu Pavel Gheo („Situația de la «Club 8» – «Outopos» – «Timpul» ilustrează destul de bine situația poeziei românești tinere contemporane. Există, latent, potențe neexploatare căroră adesea le lipsește doar spațiul de manifestare. Lăsându-i la o parte pe prozatori (nu puțini și nici de ignorat), e suficient să-i enumăr pe câțiva dintre poeții grupului ca să conturez o imagine destul de coerentă a poeziei ieșene de după 1990. Rămânând în niște cadre strict cronologice, o să încep cu optzeciști nouăzeciști, cunoscuți în lumea literară încă dinainte de 1989, ca să ajung – repede – la zilele noastre. Radu Andriescu, poet care exploatează faptul biografic, dându-i o formă poetică recognoscibilă ca «marcă de autor» și captivantă la lectură, a debutat într-un volum colectiv în 1985, dar primul volum personal i-a apărut abia în 1992. Între timp, a tradus din engleză câteva antologii de poezie, împreună cu Adam J. Sorkin, a fost tradus, publicat, premiat... Michael Astner, «teutonul român», s-a impus ca traducător și jurnalist, dar a publicat în 1999 un volum de versuri în care se simte poetul ușor teribilist, ușor ironic, legat de optzeciști, și de noua lume literară postrevoluționară. Ovidiu Nimigean, unul dintre «căutătorii de adevăr» veritabili, poet de sorginte tragică, a publicat și el patru volume de versuri după 1989, s-a constituit – pe bună dreptate – în lider ideologic al «Clubului 8» și a dat direcția pe care a pornit revista «Timpul» în 2000. De altfel, antologia *ozone friendly*, apărută anul trecut și demnă de o analiză mai extinsă, i se datorează. Gabriel H. Decuble a debutat în volum abia anul trecut, deși aparține tot «Clubului 8» original, iar felul în care exploatează filioane ale liricii clasice (elină și latină) pentru a scrie poezie extrem de bine ancorată în sensibilitatea contemporană îl delimitează de colegii săi. De fapt, fiecare dintre autorii

sus-numiți – sau cei care vor fi numiți mai jos – are o personalitate artistică foarte pronunțată (fapt care, în plan social, a creat uneori ciocniri aspre, dar în plan artistic este admirabil). Constantin Acosmei, care a re-debutat anul trecut cu un volum premiat în 1995 de Asociația Scriitorilor din Iași (și publicat atunci în doar 50 de exemplare), este un alt nume pe care mizez în continuare, chiar de ar fi să nu mai scrie nimic altceva după această carte. În fine, din generația (deja) mai tânără merită menționați Codrin Dinu Vasiliu și Vasile Baghiu (autorul *Manifestului himerismului*, publicat în 1998 în «România literară»), care, deși locuiește în Piatra Neamț, aparține într-un fel grupului, măcar prin prezența sa în *ozone friendly*. Apoi, în grup mai există un număr semnificativ de prozatori, majoritatea mai tineri (ceea ce, poate, spune ceva; sociologia literară să decidă), debutati și afirmați după 1990 sau chiar după 1995, precum și mai tânărul Dan Sociu, proaspăt laureat al premiului național «Mihai Eminescu» pentru debut (acordat anual la Botoșani), alegere extrem de nimerită a juriului. N-am vrut să demonstrez aici că poezia contemporană există și se simte foarte bine; ar fi pierdere de vreme. Asta se vede. La cele câteva nume descoperite de mine în anii studenției și după aceea, nume impuse ulterior sau care (sper) se vor impune în anii ce vin, se mai pot adăuga și altele. Nu suntem săraci în poezie bună”, „Poeți peste poeți”), Mihai Vakulovski („Ultimii veniți – fără interesul lor și fără norocul de a fi lăsați în pace – în lumea literară românească, dar și cei mai zgomotoși & plini de viață sunt cei de la CenaKLU KLU, înființat și condus de Alexandru Vakulovski, un club de la Cluj cu și pentru tineri, «membrii» căruia se întâlnesc și se manifestă în diferite & cele mai neașteptate zone: în munți, într-o fostă sinagogă, la Fundația Tranzit, [...], la mare, într-un apartament din Chișinău, într-un cămin din București, pe tren, pe internet, unde au o rubrică permanentă, în revista «Tiuk!» (www.freewebz.com/tiuk/) ș.a.m.d. Ca și celelalte grupuri, KLU se manifestă în mai multe moduri, în comparație cu ceilalți, însă, KLU se exprimă în toate felurile: performance-uri artistice, sociale, sportive, culinare, fotografie, grafică, film, acțiuni sociale, manifeste, proză etc., încât pentru poezie rămâne destul de puțin loc, însă și aici se observă o mișcare foarte frumoasă și deosebit de interesantă: fluxul «muzical», adică KLU au citit-scris oameni din domeniul muzicii, oameni cunoscuți ca muzicanți, cum ar fi, de exemplu, băieții de la grupul de rock alternativ «Luna Amară» (Cluj) sau «Leningrad» (Rusia). Pe lângă aceștia, la KLU s-au afirmat Mihnea Blidariu, care scrie poezii în direct pe adresa de e-mail a lui Alexandru, unde se află în exemplar unic, Nick Fadagar, Pavel Păduraru, Ștefan Manasia, Daniela Ludu, Mihai Mateiu, dar și prozatorii Laura Francisca Marcu, Sirioja Kirkea, Cosmin Mașca, Serghei Țurcanu, Doru Cimpoi, Eva Negru, Mao Tzau, Mircea Onofrei, Mihai Rusu, Mihai Racaru ș.a. Ce aduc nou în literatură tinerii scriitori, mă veți întreba. Multe. Mai întâi – ei nu-și pun o asemenea întrebare, pentru că pe ei asta nu-i prea interesează, ei scriu pur și simplu, scriu cum ar mânca sau cum ar fuma, asta fiind caracteristic mai ales acelor de la KLU. Apoi – o imensă libertate care nici nu se prevedea la cei dinaintea lor, o

știință de a scrie de-adevăratelea, o cunoaștere oarecum nativă de a scrie simplu, clar, direct, fără aluzii (inutile) și «șopârle» (rușinoase), imensa poftă de scris, limbajul mult mai apropiat de limba vorbită, vie, nu de dicționar, mentalitatea, valorificarea prieteniei și câștigarea unui public mult mai larg. Folosirea unui teritoriu fără granițe hârtioase ori de redacție, care pune scriitorul în situații penibile, fără idei de spital & sanatoriu – internetul, locul unde te simți liber, unde poți să fii prieten cu un om pe care nu l-ai mai văzut niciodată. Disponibilitatea & potența de a scrie bine nu numai poezie, nu numai proză, nu numai teatru, nu numai critică literară și, Doamne ferește, nu numai filosofi. De aceea poeții tineri formează grupuri doar împreună cu prietenii lor prozatori, excepție făcând doar poate basarabenii, bucureștenii – cu Cezar-Paul Bădescu, Cecilia Ștefănescu, Răzvan Rădulescu, Angelo Mitchievici, ieșenii – cu Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici, Dan Lungu, Radu Pavel Gheo, Dorin Spineanu ș.a.m.d. Din păcate (se putea altfel?) și scriitorii tineri îmbătrânesc, mi-ar plăcea dacă am îmbătrâni așa cum scriem, dacă tot scriem cum trăim”, „Despre poeții tineri, scurt pi (π) 2”). Mai participă la dosar: Nicolae Bârna, care scrie despre Elena Vlădăreanu și Teodor Dună („Însemnări despre doi poeți”). Sunt prezenți cu poeme: Domnica Drumea, Teodor Dună, Zvera Ion, Claudiu Komartin, Cezar Nicolescu, Andrei Peniuc, Răzvan Țupa, Adrian Urmanov, Constantin Vică, Elena Vlădăreanu, Mircea Țuglea, Alexandru Vakulovski, Mihai Vakulovski. □ Se publică grupajul *Optzeciști* – „revizuri”, la care colaborează cu eseuri/ cronici: Raluca Dună (*Un alt fel de optzecist – Aurel Dumitrașcu*), Luca Pițu (– despre *Aisbergul poeziei moderne* de Gheorghe Crăciun: „De unde entuziasmul meu pentru *Aisbergul poeziei moderne*? Nu acuratețea scrisului crăciunesc mi-a fost dragă, și alții au stiluri inconfundabile, cât afirmarea răspicată, de-a lungul întregii cărți, că ontologia bate semiologia, lingvistica, estetica și, îndeosebi, jmecheriile textualiste de duzină, ierte-mă teoreticienii pre-optzeciști din stirpea lui Livius Ciocârlie și Marin Mincu, că de la Iova la milă nu mă aștept. Acolo unde Marin Mincu și Gheorghe Iova invocă, în zilele de pe urmă, autenticitatea implicării ființiale în text, George reamintește ferm de implacabilitatea ontologicului, existențialului, corporalului, consubstanțiale actului reflexiv sau celui tranzitiv, excepției abandonându-i doar pe experimentalistii ludici, lingvistici, manierști din specia hockeeană. Energia trece în scriitură”, *Habet papam theoria*), Mihai Vakulovski (*Dublu CV Mircea Cărtărescu: sau despre poezia rock baroc*).

[MARTIE-MAI]

• [„Caiete critice”, nr. 3-5] Numărul îi este dedicat lui Petru Dumitriu. Eugen Simion deschide numărul cu eseul *Cazul Petru Dumitriu*: „«Caiete critice» dedică acest număr lui Petru Dumitriu, un scriitor pe care opinia publică românească, ajutată de câteva spirite fanatizate, întârzie să-l primească. Atunci când a revenit, după 33 de ani în țară, reacțiile confrăților au fost mai degrabă negative. Mulți și-au amintit de *Drum fără pulbere* (roman, într-adevăr, nefericit

din toate punctele de vedere) și de articolele lui conformiste din anii '50, uitând că, totuși, Petru Dumitriu a scris *Cronica de familie* (unul dintre marile romane românești), *Biografiile contemporane*, *Incognito* etc. ...și că a plătit pactul lui cu diavolul roșu cu 41 de ani de exil. Încerc să-mi explic această rezistență (rezistență în ostilitate) în cazul Dumitriu. Nu-i unicul scriitor care a făcut compromisuri cu regimul totalitar. De ce, atunci, atâta ostilitate față de el?... Câteva explicații putem afla. Faptul, de pildă, că *Drum fără pulbere* prezintă canalul Dunăre – Marea Neagră (care, atunci, era o pușcărie politică) drept o acțiune eroică, spectaculoasă în sfera construcției. Prozatorul a justificat, mai târziu, gestul său spunând că, la început, nu știa despre ce este vorba. Justificarea n-a convins. Mai convingător este faptul psihologic. Petru Dumitriu a fost – și a rămas până la sfârșit – un om dificil. Portretele lăsate de colegii de generație nu sunt flatante. Mulți îi reproșează infatuarea, cinismul lui de om venit, într-o epocă proletară, din rândul lumii cultivate, în fine, contemporanii nu uită (și nu iartă) faptul că Petru Dumitriu a dat Cezarului mai mult decât era nevoie. Îi recunosc talentul, dar contestă morala din spatele talentului... Nici fuga lui, în 1960, n-a fost privită cu ochi buni. Nu fusese un om persecutat, dimpotrivă, scriitorul Petru Dumitriu avusese funcții înalte în sistemul editorial, se învârtise în cercurile puterii, câștigase mulți bani, publicase cam tot ceea ce scrisese, pe scurt: gestul lui nu pornise din disperare și nici nu avea o motivație vizibilă în planul conștiinței... Trebuie să fi fost la mijloc alte cauzalități, mai obscure... Ajuns în occident, prozatorul a fost întâmpinat de ostilitatea masivă a exilului românesc. A reușit să publice la «Seuil», dar n-a reușit să intre la «Éditions Gallimard» pentru că au intervenit prompt câțiva oameni din diaspora românească, iritați că autorul *Drumului fără pulbere* ar putea avea succes în occident. Cineva, un memorialist, povestește că Eliade, *autor-Gallimard*, a fost, realmente, somat de prietenii săi români din Paris să protesteze pe lângă patronul editurii în cazul Dumitriu. Să ceară, mai direct spus, să nu-l publice. Mai târziu, Mircea Eliade, care fusese întâmpinat de conașionalii din Paris, după 1945, cu aceleași resentimente, regreta gestul său... Avea de ce... Sigur este că Petru Dumitriu nu și-a găsit locul în exil și, cum va spune în *Convorbirea* pe care am avut-o cu el în iulie 1993, fugind de «socialismul tăărăsc», a căzut în «împărăția frigului» (exilul în lumea occidentală). Am reluat convorbirea cu el în noiembrie 1996, la Strasbourg, și am observat că aproape nimic nu se schimbase în modul lui de a fi și de «a se situa», cum zic existențialistii, în raport cu lumea din afară. Fusese în țară, era încântat că a revăzut locurile tinereții sale, că întâlnește doi-trei prieteni, în fine, fusese invitat la Universitatea din București, cunoscuse noua generație... Dar cea mai mare bucurie i-a dat-o faptul că regăsise, pe neașteptate, ce stradă din București, un arbore pe care îl știa din tinerețe... Părea, realmente, încântat, împăcat cu lumea românească (aceea care supraviețuise în socialismul tăărăsc), dornic să revină la limba română. Avea câteva proiecte în acest sens. Un roman, dacă nu mă înșel, despre Petru Cercel... N-a apucat să le ducă la capăt... Între timp puterea politică s-a schimbat (în 1996) și Petru Dumitriu a

fost completamente uitat în spațiul în care nu se simțea deloc bine (solitudinea exilului). □ Andrei Grigor scrie despre *Ficțiunea jurnalului intim* (2001) de Eugen Simion (*Ficțiunea jurnalului intim*). □ Răzvan Voncu comentează *Enciclopedia exilului literar românesc (1945-1989)* de Florin Manolescu: „*Enciclopedia exilului literar românesc* de Florin Manolescu ne redă deopotrivă o «felie» de literatură și viață românească și un istoric literar. Acribia, vastitatea informației, construcția minuțioasă și laborioasă, puterea de obiectivare sunt tot atâtea calități ale demersului lui Florin Manolescu ca și motive de a regreta prezența sa atât de rară în dezbaterile critice din România” (*Impunătoare și tristă*). □ La dosarul dedicat lui Petru Dumitriu, după un tabel cronologic de Ecaterina Țarălungă, apar cu articole: Oana Soare (*Euridice. 8 proze. Jocul de-a mitologia*), Ecaterina Țarălungă (*Petru Dumitriu – un mare necunoscut*); se publică și inedite de Petru Dumitriu (*Petru Dumitriu în dosarele Securității, Petru Dumitriu: Scrisori inedite, Petru Dumitriu despre editarea operelor sale*). □ Pavel Țugui e prezent cu *Al Piru: „Resping cu indignare acuzația nedovedită că aș fi reacționar”*). □ Grigore Traian Pop deschide seria *O mie de poeți postdecembriști (I)*. □ Simona Drăgan scrie despre Richard Rorty, *Contingență, ironie și solidaritate*, traducere și note de Corina-Sorana Ștefanov (*Un filosof al contingenței: Richard Rorty*).

APRILIE

1 aprilie

● [**„Observator cultural”, nr. 162**] La rubrica „INFO literar” se consemnează: „Eugen Uricaru – director la România Cultural. Nu cu mult timp în urmă, într-un interviu publicat în cotidianul «România liberă», fosta directoare a canalului România Cultural al Societății Române de Radiodifuziune (SRR), Ana Maria Sireteanu, dezvăluia faptul că Eugen Uricaru, președintele Uniunii Scriitorilor din România (USR), ocupă funcția de «director de onoare» al Radioului public, însă nu doar... onorific, ci pentru o indemnizație – de la buget! – de 45 de milioane de lei pe lună! Poate că, fără nici o legătură cu atare dezvăluire (și cu citarea ei în «Observatorul cultural»), Eugen Uricaru a fost de curând «degradat», devenind, din «director de onoare» al întregii SRR, director doar de canal, și anume chiar al Canalului România Cultural. În acest fel, încasarea câtorva zeci de milioane de lei pe lună nu mai poate fi în nici un fel suspectată (în culisele lumii literare se vorbește despre relațiile amicale ale președintelui scriitorilor cu Dragoș Șeuleanu, președintele SRR, susținut de către PSD). Rămâne de văzut cum se va descurca Eugen Uricaru, suprasolicitat de multiplele sale îndatoriri: va sta toată ziua în biroul sau de la SRR, unde un director de canal e ocupat de

dimineța până noaptea târziu, sau în biroul de la USR, unde are, de asemenea, de rezolvat probleme non stop? Nemașocotind faptul că același Eugen Uricaru mai este: președinte al COPYRO, societatea autonomă de gestiune colectivă înființată de către un grup de scriitori care au preluat astfel, pe cont propriu operațiunile fostului Fond Literar; director al unei publicații săptămânale, «Ziua literară», supliment al cotidianului «Ziua»; coordonator al Colecției «Biblioteca pentru toți», cedată în administrarea USR de către Ministerul Culturii și Cultelor, remunerația pentru coordonare venind de la Editura Aramis, prin intermediul căreia sunt publicate cărțile colecției (aceeași Editura Aramis despre care s-a spus primăvara trecută că a fost favorizată de către Ministerul Educației și Cercetării în competiția pentru publicarea manualelor școlare la mai multe clase, în presă apărând chiar și informația că tipografia holdingului de care aparține Aramis ar fi publicat materialele electorale ale PDSR pentru campania din anul 2000); plus obligațiile publice curente, participări la evenimente și ceremonii, la ședințele și acțiunile ANUC – Alianță Națională a Uniunilor de Creatori etc. etc. etc. * Încă un proces la Iași. După procesul de calomnie intentat anul trecut de către Lucian Vasiliu lui Nichita Danilov, stins amiabil, o nouă confruntare penală între literați a zguduit de curând Iașiul: mai puțin cunoscutul Cătălin Mihuleac, ziarist și prozator, l-a chemat în instanță pe poetul și prozatorul Dan Giosu, pentru insultă. Faptele au fost următoarele: Mihuleac l-a atacat, tot vara trecută, pe Giosu într-un articol-pamflet intitulat *Nesăbuiță* și publicat în «Ziarul de Iași»; Giosu i-a replicat într-un alt articol-pamflet, *Dramaturgul hip-hop Mihuleac!*, cei doi gratulându-se cu virulente minimalizări reciproce; numai că pamfletul lui Mihuleac era despre poetul Dan... Josu, deci nu chiar Giosu, adicătelea ar fi fost, cum ar veni, «ficțiune», pe când Giosu i-a replicat chiar lui Mihuleac, nu vreunui Miciuleac sau cine știe cum altfel. Ei bine, Mihuleac atacă din nou, de astă dată în justiție, și, la jumătate de an de la apariția articolului-pamflet al lui Giosu, câștigă procesul: prin Hotărârea penală Nr. 564 din 7 februarie 2003, Judecătoria Iași l-a condamnat pe «inculpat Dan Giosu» pentru infracțiunea de insultă, și anume la plata unei sume de 5 000 000 lei, plus cheltuielile de judecată și încă 10 000 000 lei despăgubiri civile «părții civile (vătămate) Mihuleac Cătălin». Și iată cum, în țara pamfletarismului dezlănțuit, unde numai cine n-are chef nu-și înjură în scris, la gazetă, «adversarii», tocmai valorosul scriitor Dan Giosu – e-adevărat, și pamfletar de vocație – devine «Mare Vătămător», bun de plată către «părțile vătămate»! «Vătămător» fiind acum Mihuleac, iar cu câteva luni în urmă un alt scriitor, coleg de generație, «ulcerat» și el de scriitura acidă a «inculpatului». Ironie – dureroasă – a soartei: «Vătămătorul» e – de fapt – el însuși bolnav, condamnat la izolare la domiciliu, căci nu se poate deplasa din cauza durerilor...

• **[„Revista 22”, nr. 682]** În traducerea Ilincăi Anghelescu, se publică articolul *Ultimul hohot de râs al lui Stalin* de Vladimir Tismăneanu: „La suprafață, ideologia stângii politice pare incompatibilă cu antisemitismul. În realitate, în mai multe rânduri (începând cu pamfletul asupra *Chestiunii evreiești* al tânărului

Karl Marx, pamflet în același timp antiburghez și antisemit), mulți stângiști au identificat evreii cu banii, tranzacțiile financiare dubioase și plutocrația. Mai ales în Franța, activiștii socialiști din secolul al XIX-lea nutreau puternice sentimente antievreiești. În ultimele decenii, întrucât SUA au devenit simbolul și principalul reprezentant al capitalismului global, antisemitismul, anticapitalismul și antiamericanismul s-au raliat într-un mit politic eclectic, dar extrem de puternic. Iosif Stalin, care a murit cu cincizeci de ani în urmă la Moscova, a fost autorul celei mai rezonante formulări a acestui mit. Este una dintre moștenirile lăsate de el timpurilor noastre. [...] La 13 ianuarie 1953, politica paranoiei antisemite a ajuns la apogeu atunci când Pravda a anunțat arestarea unui grup de «doctori-sabotori» (ucigașii în halate albe): aceștia erau medicii, majoritatea evrei, cărora le fusese încredințată sănătatea personală a conducătorilor sovietici de la vârf, acum acuzați că ar fi conspirat pentru otrăvirea Generalului și a acoliților săi. Ocupat cum era să cugete la marxism și chestiunea lingvisticii, «corifeul științei» (cum îl prezenta propaganda pe Stalin) a găsit timp și resurse de ură pentru a pune pe roate un proces monstruos, menit să ducă la execuția acuzaților și deportarea în masă a evreilor în Siberia. Doar moartea lui Stalin a împiedicat desfășurarea procesului. În mod uimitor, de-a lungul acestor luni nu s-a auzit nici o voce (majoră ori minoră) a stângii occidentale procomuniste și antiamericane, care să protesteze în fața adopției oficiale, de către URSS și sateliții săi, a clișeelelor și fantasmelor antisemite de tip nazist. Stânga occidentală, inclusiv existențialiștii luminați ai reputatei reviste «Les Temps Modernes» a lui Jean-Paul Sartre, erau prea ocupați cu denunțarea pretensei folosiri de către SUA a armelor bacteriologice în Coreea, ca să nu mai vorbim de campania mondială în favoarea lui Julius și Ethel Rosenberg, acuzați de spionaj pentru URSS (acum se dovedește că acuzația, cel puțin în cazul lui Julius Rosenberg, era perfect întemeiată). Au trecut cincizeci de ani de la acele vremuri infame, și suntem martorii unei resurgente a acelorași mituri ale urii. Israelul e văzut ca eminența cenușie din spatele politicilor americane, fundamentalistii islamici devin eroi și sunt numiți «luptători pentru libertate», sionismul (de orice nuanță) e echivalat cu rasismul și fascismul, globalizarea e prezentată ca un complot menit să subjuge țările sărace, iar America e demonizată ca fiind principala cauză a tuturor problemelor mondiale (de la degradarea mediului la încercarea de a pune stăpânire pe terenurile petrolifere din Irak). Pentru unii, chiar și evenimentele din 11 septembrie au fost justificate de subordonarea Americii la prezumtiva strategie sionistă de dominare a lumii. Ca și în trecut, stânga radicală și suporterii ei naivi preferă să închidă ochii în fața atrocităților comise de dictatorii antisemiți și antioccidentali. Se lasă pradă unor manii selective și unor negări persistente. E momentul să revedem tradițiile unui segment întins al stângii și să recunoaștem faptul că anticapitalismul a mers adesea mână în mână cu o puternică ostilitate față de democrație, de drepturile individului și de internaționalismul real. Cum altfel am putea interpreta declarația romancierului portughez José Saramago, laureat al Premiului Nobel, care,

întorcându-se dintr-o vizită la Autoritatea Palestiniană, a mers până acolo încât a declarat: «Ramallah este Auschwitz»? La începutul anilor '50, stânga occidentală a tăcut în privința antisemitismului înveninat al lui Stalin. Astăzi, după cincizeci de ani, toate obsesiile fostului tiran sovietic au reapărut la suprafață în discursul noului antiamericanism și în identificarea maniacală a sionismului cu războiul, colonialismul, oprimarea și rasismul”.

2 aprilie

● **[„România literară”, nr. 13]** În editorialul *Război și pace*, Nicolae Manolescu notează: „Un trist paradox a făcut ca în primele zile ale războiului din Irak să moară mai puțini militari și civili decât printre manifestanții pacifiști în luptă cu autoritățile de pe toate continentele. Ceea ce nu vrea numaidecât să spună că războiul este mai îngăduitor cu viețile oamenilor decât pacea, dar spune cu siguranță ceva despre gradul de agresivitate al celor mai pașnice manifestații. Nu încape îndoială că războiul este un lucru oribil pe care n-ar trebui să-l dorească nimeni. Mai cu seamă în secolul XXI. Între argumentele lui Fukuyama despre sfârșitul istoriei, îl găsim și pe acesta: o dată cu rezolvarea conflictelor majore, de tipul celor reflectate în războaiele mondiale, istoria însăși intră într-o fază nouă care permite satisfacerea nevoilor oamenilor, exclusiv pe cale pașnică. Nu m-aș grăbi să trag concluzia că războaiele din Golf, cel din 1991 și cel de astăzi, infirmă automat teza utopică a politologului american. Le putem privi și ca pe niște răbufniri finale ale unei istorii milenare pe cale să iasă din scenă. Ca și Afganistanul, cu un an în urmă, Irakul din această primăvară ilustrează însă în mod tragic o ciocnire între civilizații. Nu le am în vedere pe aceea a Occidentului și respectiv pe aceea a Islamului; mă gândesc mai degrabă la două civilizații care se confruntă, ideologic și militar, cam la fel cum se confruntau în ficțiunea lui Mark Twain cavalerii de la curtea Regelui Arthur și yankeul contemporan care alunecase înapoi prin timp. Sofisticarea extremă, pe de o parte, a luptătorilor americani și a armamentului lor, care transformă alegerea țintelor într-o operație «chirurgicală» și cruță viața civililor într-o măsură atât de mare, încât ajungem la paradoxul cu care îmi începeam articolul, și, pe de altă parte, primitivitatea extremă a gândirii și mijloacelor de care dispun irakienii, ascunzându-se de rachetele inteligente inamice în gropi ca acelea din primul război mondial ori în spatele unor saci cu nisip, ne oferă spectacolul uluitor al unor evi paralele, situați la distanță de decenii unul de altul și fără putința întâlnirii și a concilierii. Ceea ce poate să însemne că sfârșitul istoriei n-a venit pentru toată planeta. Afganul trăind în grotile munților sau irakianul fanatizat până la imbecilizare de paranoia dictatorului mai trebuie să aștepte. Civilizația lor (în cazul celui din urmă, una, vai, dintre cele mai vechi!) nu aparține secolului XX al lui Fukuyama și cu atât mai puțin celui în care am intrat. Concluzia ar putea fi că istoria nu se va sfârși în același timp pentru toți, la fel cum nu a început în același moment pentru toți. Pacifiștii de pe toate meridianele nu sunt niște naivi. Și nu sunt chiar toți de bună credință. În spatele

valurilor de proteste stau cu siguranță o mentalitate și un interes major. Este de remarcat că pentru adversarii războiului nu contează de ce acesta a fost declanșat, nici împotriva cui: contează doar că el a fost declanșat și de către cine. Este aici un mod de a vedea lucrurile foarte răspândit în anii când comunismul se bucura de simpatia multor intelectuali și anume de a-i condamna pe americani că se înarmează, dar de a nu sufla un cuvânt despre înarmarea sovieticilor: doar primii erau considerați dușmani ai păcii, ultimii numărându-se printre prietenii ei. Deși pacea și războiul atârnavă, evident, și de unii și de alții (sovieticii fiind, la acea dată, adevărații agresori și expansioniști), lupta pentru pace îi avea în frunte pe unii și drept ținte pe alții. Toate organizațiile mondiale destinate apărării păcii erau riguros controlate de sovietici. Printre intelectualii străni în Palatul Mutualité din Paris în 1935 ca să apere cultura, mai toți vajnici pacifiști nelipsiți de la congresele puse la cale de Moscova, erau destui care vizitaseră URSS. Dar nici unul nu s-a ridicat să spună ce se petrecea în realitate cu cetățenii sovietici dincolo de cortina de fier. Cum sunt ei deportați, condamnați sau uciși. Tot așa cum nici un pacifist contemporan nu pare să vrea să știe câte vieți de cetățeni ai Irakului ar putea fi salvate de un război care ar pune capăt crimelor regimului lui Saddam Hussein”. □ Un Reporter consemnează cea mai recentă dintre Întâlnirile «României literare», având ca temă *Cultura română în străinătate*: „Douăzeci și șase martie 2003, ora 19. Ediția Întâlnirilor «României literare» de la Clubul Prometheus pe tema «Promovarea culturii române peste hotare» a fost onorată de prezența Președintelui României, dl. Ion Iliescu. Lista completă, în ordine alfabetică, a participanților este următoarea: Adriana Bittel, Augustin Buzura, Ion Caramitru, Marius Chivu, Denisa Comănescu, Marina Constantinescu, Alexandru Cosmin, Gabriel Dimisianu, Ioan Flora, Ioan Hidegcuti, Nicolae Manolescu, Angela Martin, Mircea Martin, Dan Horia Mazilu, Dan C. Mihăilescu, Ioan T. Morar, Cristian Niculescu, Victor Opaschi, Mihai Pascu, Nicolae Prelipceanu, Costi Rogozanu, Eugen Simion, Teodora Stanciu, Alex. Ștefănescu, Răzvan Theodorescu, Marius Tupan, Cătălin Țârlea, Stelian Țurlea, Tudorel Urian, Mihai Zamfir, A.I. Zăinescu. Se mai află în sală demnitari și oameni de cultură pe care nu i-am putut identifica, ziariști, ca și mica armată de fete frumoase cu care clubul Fundației Anonimul îi cucerește de fiecare dată pe oaspeți. Vom reproduce foarte pe scurt, pe cât posibil în cuvintele participanților, esențialul din fiecare intervenție. Deschizând discuția, Nicolae Manolescu face o distincție necesară: Nu este problema statului cum anume se realizează și își face un nume un artist. Dar de promovarea creației artistului peste hotare statul este acela care trebuie să se ocupe, fie și numai pentru că este vorba de imaginea țării. Din Constituție lipsește cuvântul *cultură*. Este o problemă simbolică, dar este o problemă. Apoi: de ce s-a abandonat inițiativa trimiterii în străinătate ca atașați culturali a unor scriitori sau artiști? De ce nu mai funcționează mecanismul trimiterii în străinătate a unor publicații românești? De ce atâția nechemăți în reprezentanțele noastre culturale? Ion Caramitru: Ministerul Culturii nu face cultură.

Cultura o fac oamenii de cultură, ministerul doar o administrează. Am cedat (nu nervos) farmecului lui Andrei Pleșu, care a vrut ca Ministerul Afacerilor Externe să numească atașatii culturali. A fost o greșeală. Cred că e la mijloc problema controlului exercitat asupra lor de anumite servicii secrete... În altă ordine de idei: cultura națională poate fi cunoscută și la ea acasă. Ca ministru al Culturii, m-a obsedat restaurarea monumentelor. Am constituit un fond. Aflu acum că, după plecarea mea, s-a redus drastic. Alt eșec: am cumpărat în noiembrie 2000, cu bani de la Guvern, o mașină ultramodernă de facsimilat, în scopul facsimilării manuscriselor eminesciene, a costat trei miliarde de lei, pentru ca în momentul de față să stea nefolosită, la Academie. Sighișoara, amenințată de Dracula Park, a fost salvată de UNESCO, nu de MCC. Peste inscripțiile de importanță istorică de pe zidurile Universității, datând din ziua de 21 decembrie 1989, un primar iresponsabil a dat cu bidineaua. Ion Iliescu: Vă felicit pentru organizarea dezbaterei și vă mulțumesc pentru invitație. La Forumul Culturii de anul trecut s-au discutat sistematic trei categorii de probleme: accesul la cultură, dificultăți cu care se confruntă instituțiile, propaga-rea culturii române în străinătate (rezumă discuțiile care au avut loc cu acel prilej). Proiectul legii de înființare a Institutului Român de Cultură se află la Parlament. Acest institut va prelua experiența Fundațiilor Regale și o va continua pe aceea a Fundației Culturale Române. A apărut recent o nouă publicație, «Lumea românească», pentru românii din străinătate. Nicolae Manolescu: Arată bine, dar îi prezintă cititorilor ca elogiatori ai limbii române, pe N.D. Fruntea, care l-a elogi pe Ceaușescu, și pe Radu Gyr, care l-a elogi pe Căpitan. Răzvan Theodorescu: Pot menționa și scriitori care lucrează ca atașatii culturali, dar în aceste posturi avem nevoie mai degrabă de buni manageri. Alex. Ștefănescu: Există o întreagă rețea de instituții culturale în județele țării; se organizează festivaluri, concursuri, simpozioane etc. Mașinăria funcționează (ceea ce este laudabil, într-o țară săracă), dar ea captează prea puțin din cultura română autentică. De bugetul pus la bătaie beneficiază mai degrabă organizatorii, ca și unii scriitori sau artiști fără valoare, abonați la asemenea manifestări. Ioan Flora: Institutul Român ar trebui să se ocupe în primul rând de traduceri. Mihai Zamfir: Rețeta de geniu a lui Carol al II-lea a fost să numească pe cine trebuia la Editura Fundațiilor Regale și apoi să nu se mai amestece. Denisa Comănescu: Să luăm ca model instituțiile străine, care au o mare experiență! Deocamdată, la succesele scriitorilor români în străinătate, de exemplu la succesul lui Mircea Cărtărescu, statul român nu are nici o contribuție. Gabriel Dimisianu: După primul război mondial, când a plecat la Conferința de pace de la Paris, Ionel Brătianu a dus cu el ca argument în favoarea României colecția revistei «Convorbiri literare». Noi ce facem azi pentru a avea asemenea argumente? «Viața Românească» e un monument în paragină. «România literară» nu mai primește nici un sprijin de la MCC. Eugen Simion: Vreau să-i dau o replică lui Ion Caramitru. Facsimilarea manuscriselor eminesciene s-a făcut. Sunt 14 000 de pagini. Pe CD-uri. Ion Caramitru: Dar nu sub formă de cărți! Eugen Simion:

Ar fi prea scump. Un efect paralizant are asupra activității de editare Legea finanțelor, care te obligă să verși la stat fiecare beneficiu și nu-ți dă dreptul să-l investești în alte cărți. Augustin Buzura: O catastrofă – desființarea dreptului instituțiilor de cultură de a încheia convenții civile (Ion Iliescu cere consilierilor săi să-i prezinte o documentație în legătură cu această sesizare, ca și cu aceea a lui Eugen Simion. Ion Caramitru atrage atenția asupra faptului că și legea sponsorizării e greșită, întrucât, conform ei, e mai avantajos să nu sponsorizezi decât să sponsorizezi.). În continuare, Augustin Buzura, completat la un moment dat de Angela Martin, prezintă pe larg activitatea de până acum a Fundației Culturale Române. Nicolae Manolescu încheie dezbateră, mulțumind tuturor participanților”. □ În cronica *Noul chip al prozei optzeciste?*, Marius Chivu scrie despre Gheorghe Crăciun (*Mecanica fluidului: Culegere de lecții introductive cu exemple, definiții, întrebări și 36 de figuri incluse în text*, Editura Cartier, 2003) și Adrian Oțoiu (*Coaja Lucrurilor sau Dansând cu Jupuita*, ed. a II-a, Editura Paralela 45, 2002). □ Tudorel Urian recenzează romanul lui Dan Stanca *Drumul spre piatră* (Editura Fundației PRO, 2002): „Cu o medie de o carte publicată pe an, Dan Stanca este, probabil, cel mai prolific scriitor român apărut după 1989. Prozele sale au ca numitor comun permanentul balans între realism și fantastic (oniric), precum și, la nivel ideatic, o vizibilă inspirație guénonistă. *Drumul spre piatră*, cel mai recent roman al autorului, nu face excepție de la regulă. *Drumul spre piatră* este ceea ce s-ar putea numi un roman-eseu. Accentul cade aproape exclusiv pe idei, iar la sfârșitul lecturii ceea ce rămâne în mintea cititorului este o viziune asupra istoriei. Nu personaje, întâmplări sau cine știe ce efecte artistice. Practic, Dan Stanca ajunge pe un alt drum (prin intermediul prozei) la unele dintre concluziile lui Horia-Roman Patapievici din *Omul recent* sau Ovidiu Hurduzeu din *Sclavii fericiți*. Ideea romanului este aceea că istoria civilizației umane se dezvoltă în formă de cerc. De aceea, cu cât avansăm mai repede (în plan tehnologic, dar nu numai), nu facem decât să involuăm spre zorii civilizației umane” (*Călare pe două lumi*). □ Alex. Ștefănescu semnează un profil *Nina Cassian*: „Nina Cassian este cea mai atrăgătoare femeie urâtă din câte s-au afirmat în literatura română. Eugen Barbu, malițios, i-a comparat înfățișarea cu aceea a lui Dante. Poeta însăși și-a făcut un portret terifiant, de o violentă expresivitate, studiindu-se în oglindă cu o luciditate dusă până la cruzime, manifestare paradoxală a nesățiosului ei narcisism [...]. Dumnezeu a înzestrat-o pe poetă, în compensație, cu o inteligență sclipitoare, cu multiple aptitudini (pentru literatură, muzică, desen), cu spirit ludic. Ea a folosit toate aceste daruri ca mijloace de seducție, care s-au dovedit irezistibile. I-a cucerit pe bărbați, pe copii, și chiar pe femei. Există până și cazuri de antisemiți care s-au declarat învinși de farmecul ei. În prezent, la cei aproape 80 de ani ai săi, acolo, la New York, unde se află, continuă să cucerească asistența, în orice împrejurare. Când participă la întâlniri organizate de Centrul Cultural Român din New York, se face imediat remarcată, prin modul paradoxal în care gândește, prin ironia ingenioasă, printr-o cochetărie agresivă și totuși de bun-gust.

Dacă și-ar fi concentrat întreaga capacitate de creație într-o singură direcție, poeta ar fi ajuns departe. A preferat, însă, să-și risipească generoasa înzestrare pentru a obține succese de-o clipă. În plus, a fost dominată mereu de o luciditate care a făcut-o să analizeze fiecare emoție, să o distrugă prin analiză și să o reconstruiască. Poezia ei este plină de trăiri reconstituite. Elanurile afective au fost înlocuite de comentarii inteligente asupra lor. Spaimile obscure – de eseuri pe tema spaimelor obscure. Jocurile – de o exemplificare savantă a spiritului ludic”. □ De Nicolae Balotă se publică *Universitățile mele*, „alocuțiune ținută cu ocazia decernării titlului de Doctor honoris causa al Universității «Babeș-Bolyai» din Cluj”: „De fapt, printre cele moștenite de Universitate de la antica Academie e și aceasta: Universitatea este, de la originile sale și poate prin natura ei, un spațiu al întâlnirilor fecunde. Întâlniri între magistrii și discipoli, întâlniri ale discipolilor între ei. Misiunea formatoare a Universității se împlinește, mai presus de orice, prin aceste afinități electice. În Sibiul anilor de refugiu, cea mai bogată în urmări rodnice a fost întâlnirea dintre cei ce aveau să se numească sau să fie numiți «cerchiști», membrii Cercului Literar din Sibiu: Radu Stanca, Negoitescu, Doinaș, Eta Boeriu, Cornel Regman, Gary Sârbu, Dominic Stanca și ceilalți. I-am descoperit și m-au «descoperit» la seminarul de filosofia culturii al lui Lucian Blaga, în toamna lui 1943, când am prezentat o lucrare despre «Stilul romanic». Mai tânăr, ca un ultim venit, abia intrat la facultate, pe când ceilalți o absolviseră sau se pregăteau să o absolve, prețuirea lor, mai mult chiar decât aceea a profesorului, m-a făcut fericit. Desigur, prezența catalizatoare, bună conducătoare de căldură spirituală a magistrului a mijlocit acea întâlnire cu cerchiștii ca și altele în seminarul pe care-l frecventau chiar și unii dintre ei, ce nu mai erau studenții Universității, precum și în cenaclurile care aveau loc în casa primitoare, cu pereții tapetați cu cărți, a lui Henri Jacquier. Cercul literar din Sibiu, care azi a devenit un cerc al poezilor dispăruți a contribuit odinioară la formarea noastră și a marcat cu o pecete indelebilă destinele noastre. Prima mea întâlnire cu profesorul Blaga n-a fost o întâlnire cu Lucian Blaga. Pe acesta îl cunoșteam de câțiva ani prin opera sa, a poetului și gânditorului și aveam să-l cunosc mai de aproape nu peste mult. Dar prima oră de curs a profesorului de filosofia culturii a fost pentru mine dezamăgitoare pentru că îl auzeam citind cu o voce monotonă din *Orizont și stil*, cartea sa pe care o citisem și recitisem încă din anii de liceu. Eram dezamăgit ca un om al Evului Mediu târziu care privind spre o miniatură dintr-un in-folio mult râvnit și descifrând cuvintele înșirate pe panglica ce iese din gura unui sfânt Părinte, a vreunui teolog al Bisericii, închipuit în culori, într-o poziție hieratică, descoperă una din acele fraze pe care le cunoaște demult, pe care le știe pe dinafară, frază aproape impersonală dintr-un text care, în stereotipia repetării sale se desacralizase, își pierduse demult profunda sa valoare. Falsă decepție, căci s-ar fi cuvenit să știu, ceea ce aveam să știu doar mult mai târziu, că asemenea acelui medieval, care privind miniatura nu se putea să întâlnească, ieșind din gura sacră, decât cuvinte ce au devenit consacrate, tot astfel din gura magistrului meu nu

puteau să iasă decât acele cuvinte ale sale, care nici nu mai erau ale sale, care aparțineau Operei, unei opere publicate, unei construcții ce creștea în triple etaje succesive, personal-impersonală, impunătoare clădire a primului, poate unicului sistem de filosofie românesc. Pe planul instrucției, al învățământului informativ, cursurile profesorului Blaga nu mi-au oferit nimic sau aproape nimic. Am primit de la el noi, cerchiștii, mult mai puțin decât de la profesorul de estetică Liviu Rusu sau, eu personal, de la profesorul de psihologie, Nicolae Mărgineanu. Când îl evoc pe magistrul Blaga îmi apare o imagine ce nu-l înfățișează pe omul Lucian Blaga. Este un portret al călugărului geometru Fra Luca Pacioli, prietenul lui Leonardo da Vinci. Îmbrăcat în rasa călugărească, cu gluga pe cap, doar brațele și mâinile omului sunt descoperite. Calm, tăcut, cu o gravitate lipsită de severitate, Geometrul oficiază cu o mână așezată pe o carte deschisă și cu alta indicând cu un stil spre o tăbliță pe care un triunghi stă înscris într-un cerc. Alături de el, în picioare, un învățăcel care nu privește spre el, pare că nici nu-l ascultă, ai cărui ochi sunt ațintiți asupra unui punct de dincolo de carte, de triunghi și de cerc, același punct către care își îndreaptă privirea și magistrul. Nici un cuvânt nu se rostește, pacea cărții, a lui Euclide «al cărui nume stă scris în italice pe o margine a tăbliței» nimic nu o tulbură. Și în tăcerea solemnă a momentului, în penumbra din jurul celor doi uniți în aceeași viziune, un poliedru ca un imens diamant cu numeroase fețe și muchii lucind cristalin, plutește senin în aer la înălțimea capetelor lor. Deși îl petreceam pe Blaga până pe pragul sălii unde urma să-și țină cursul fără să-l urmărim în acea sală, deși îl aveam în mijlocul nostru, la seminarul său, ca și în întâlnirile din cenaclul Cercului literar, tăcut, dar incitându-ne la reflecție, la discuție, prin simpla sa prezență, deși îl petreceam în lungi plimbări pe sub arinii din Dumbrava Sibiului, din care aveam să păstrez în amintire doar prea rare cuvinte ale sale, nici eu, nici ceilalți cerchiști n-am devenit «blagieni». Mă văd în acel trecut al anilor de formație alături de el, asemenea discipolului alături de călugărul geometru Fra Luca Pacioli, necăutând nici spre el, nici măcar spre scrierile sale și totuși, un timp măcar, uniți într-o viziune comună. În anii aceia când «cu totul împotriva vederilor lui Blaga» descopeream cu entuziasm fenomenologia, aș fi numit acea comuniune în viziune cu magistrul meu de filosofia culturii, folosind cuvintele lui Husserl, drept o împărtășire «im unzeitlichen Reiche der Ideen», în imperiul intemporal al ideilor”. □ Ioana Pârvulescu semnează textul *Utopie neagră*: „România în anul 2000. Aceasta a fost una dintre compunerile la modă, când eram în clasele primare, iar învățătura mea avea probabil pasiuni viitorologice pentru că ne-o dădea măcar o dată pe an. Cum nouă deceniile ne păreau veacuri, ca oricărui copil care n-are prea mulți ani de pământean la activ, ne lăsam imaginația să construiască cele mai minunate lucruri cu putință: circulația cu rucsaci zburători, biciclete și trotinete cu motor, trenuri aeriene, patine cu propulsie automată și schiuri care nu te lasă să cazi, drumul cu «racheta», pe Lună și retur, în fiecare seară. Luna, desigur, pe care oamenii ajunseseră deja, era toposul favorit al compunerilor noastre științifico-fantastice,

la concurență cu Marte: cine nu fusese pe Lună sau pe Marte măcar o dată, într-un caiet dictando, cine nu le civilizase și nu le acoperise cu păduri, gazoane și flori smălțuite, cu hoteluri în care aveai telefon cu ecran și comunicai cu cei lăsați pe Pământ, în care primeai printr-o simplă apăsare de buton tot ce-ți dorea inima și ce-ți pretindea foamea: înghețată și prăjituri și bomboane? Culinar, utopiile noastre se rezumau la capitolul deserturi și imaginația era destul de limitată, din lipsă de repere gastronomice. Copiii aveau toate drepturile adulților, în lumea aceea, permis de conducere și brevet de pilot, casă personală și vacanță la bunul plac, iar lucrurile pe care le făceau erau întotdeauna bune, salvatoare, civilizatoare. Absolut toate compunerile noastre erau roz și, nu știu de ce, se ocupau numai de domeniul tehnic, în special «transporturi». Diferențe întâlneai numai la descrierea performanțelor cinetice ale mașinărilor și, în timp ce unii vorbeau de drumul Brașov-București parcurs într-un sfert de oră, la alții dura un singur minut sau o «fracțiune de secundă». Cuvântul teleportare nu intrase încă în vocabularul copiilor, deși scamatoria spațială era descrisă destul de exact. În entuziasmul nostru ingineresc, nici nu ne păsa de oameni, de viața lor petrecută dincolo de ferestrele ermetice ale mașinilor zburătoare. Nimănui, desigur, nu i-a trecut vreodată prin cap să imagineze că în secolul următor, în anul 2003, drumul Brașov-București se va face tot în 3 ore bătute pe muchie. Nimeni dintre cei care scriau anual compunerea despre România în 2000 n-a avut ideea să descrie o lume perfect analogă, în trăsăturile ei esențiale, cu cea în care trăiam atunci și poate că, în vocabularul critic cu care eram învățați să vorbim, colegii ar fi spus imediat că o asemenea compunere «nu corespunde titlului». Orașul din România anului 2003: oameni obosiți, nervoși, urât îmbrăcați. Șoferii care se înjură între ei, ca și atunci, pietonii care umblă ca drogați, dând unii peste alții, vânzătoare la fel de acre, funcționari la fel de adormiți și de indolenți, scrisori care fac tot trei zile între două orașe aflate la 50 de kilometri distanță, șosele cu gropi la fel de mari, dar mai multe. Fumezi praf, în oraș, imediat ce nu mai plouă, mașinile te stropesc cu noroi imediat ce plouă. Armate de cerșetori. Fațade cenușii, crăpate, blocuri în care se simt aceleași mirosuri de mâncare, apa care se oprește când ți-e lumea mai dragă, pentru că țevile sunt putrede și pleznesc o dată pe săptămână. Oameni care nu salută când intră într-un compartiment de tren, într-un ascensor în care mai sunt și alții, într-o încăpere. Oameni care nu salută la plecare. Oameni care nu răspund la salut. Oameni care se îmbrâncesc și nu spun pardon sau mă scuzați, care au uitat să spună mulțumesc. Fețe rele, mohorâte, agresive, vorbe oribile pregătite pe corzile vocale, gata să explodeze la cea mai mică gădilătură. Sărăcia mulțumită de ea însăși, leneșă, statică, idiotizată și bogăția dinamică, lipsită de gust, suficientă, agresivă. Certuri. Politicieni incapabili, alegători manipulați. Tineri care visează doar să plece din țară și să rămână oriunde, numai aici nu. Oboseală generală. Tot Adrian Păunescu la televizor, veșnic tânăr și fericit și veșnic mulțumit de sine. O asemenea compunere ar fi fost o utopie neagră și gândul negru era interzis în școlile de odinioară. În plus, ca să închipui o lume

atât de banală și de asemănătoare cu cea în care erai, ți-ar fi trebuit prea multă imaginație. Atât de ingenioși nu aveam cum să fim”. □ Se publică memorii de Sergiu Fărcășan sub titlul *Rachetele mele din pivniță*.

7 aprilie

● [„LA&I”, nr. 14] Editorialul lui Dan C. Mihăilescu semnaleză: „Suntem, aşadar, miercuri, 26 martie crt., orele 18.30, la coborâşul în bârlogul afumător de la «Prometheus», la dezbateră «României literare» cu o temă străvechi-fantasmă («Promovarea culturii române peste hotare»), dar cu o tentă care, de vreun an şi ceva încoace, foşneşte o zvonistică de toată frumuseţea. Vara trecută am auzit că «Iliescu îşi face fundaţie, ca Gorbaciov», că «îşi pregăteşte ieşirea», că «se va desfiinţa Fundaţia lui Buzura», că «nu se lătie dacă nu i-o ia Breban» (preşedinţia Fundaţiei, adică), ba nu, «nici Breban, nici Buzura, cică o s-o ia Eugen Simion când i se va termina mandatul la Academie»... Cert e că multe aşteptări atârnă de gâtul ideii, căci utopia nu-i de azi, ci cam de un deceniu, de când Laurenţiu Ulici visa să umple cu scriitori ambasadele (diplomaţia) României din lume şi când, prin '92 bunăoară, m-am trezit abordat conspirativ de Mircea Ciobanu, proaspăt «venit de la Versoix»: «te-ai angaja să faci 'Revista Fundaţiilor Regale?' (!)» «Te-am trecut pe listă acolo», zice autorul *Martorilor*, «numai Regele poate finanţa cu adevărat chestia asta...» Venit printre primii la «Prometheus», ca ţăranul speriat la gară, am răgaz să notez apariţia cinstitelor feţe participante: Angela şi Mircea Martin, Nicolae Manolescu, Augustin Buzura şi Ion Caramitru, Adriana Bittel, Alex Ştefănescu, Gabriel Dimisianu şi Mircea Pascu, Denisa Comănescu şi Nae Prelipceanu, Marina Constantinescu şi Mircea Rusu, Stelian Țurlea, Ioan Flora şi Marius Tupan (Eugen Uricaru ne reprezenta peste hotare), Ioan T. Moraru, Teodora Stanciu cu Oana Enăchescu (de la Radio), apoi Dan Horia Mazilu, Mihai Zamfir şi Lucian Giurchescu, Cristina Modreanu, Oana Radu («ECUME»), Tudorel Urian, Daniel Cristea-Enache, C. Rogozanu, Cătălin Țurlea, Sorin Şerb (BBC) şi Marius Chivu («22»), pentru ca în echipa greilor oficiali să figureze, alături de Ion Iliescu, Răzvan Theodorescu, Eugen Simion, Victor Opaschi, Simona Miculescu, Cristian Niculescu (directorul editurii omonime, dar prezent aici ca secretar de stat la Externe) şi poetul consilier A.I. Zăinescu. În sfârşit, alunec suav şi improvizat în postura de cvasigrefier şi notez: 1) de la Nicolae Manolescu, că «nu avem înscris în Constituţie dreptul la cultură», că ANUC ar putea colabora cu MAE pe linie de furnizat competenţe şi că patriotismul este legat, nu în ultimul rând, de profesionalismul ca atare (exemple laudate în context: Grete Tartler, Ion Pop, Marian Papahagi, Mihai Zamfir, Ion Bulei, iar criticat din sală pentru ineficienţă: Bedros Horasangian); 2) de la Ion Caramitru, exemplul AFAA, proiectul numirii ataşaţilor culturali de către Ministerul Culturii, şi nu de MAE. Esenţial e nu atât să exportăm valori, cât să-i aducem pe străini să le vadă aici (ex. originalului Coloanei brâncușiene), ruşinea «Dracula Park» şi nefacsimilarea Caietelor eminesciene la Biblioteca Academiei

(de notat la acest punct polemica sa cu Eugen Simion, care a spus franc și ferm că nu sunt bani pentru editarea sub formă de carte a Caietelor; cele 14 000 de pagini au fost facsimilate pentru a fi consultate la bibliotecă sau pe Internet – și atât! Cine nu frecventează BAR și nu are computer va rămâne văduvit); 3) de la Răzvan Theodorescu, pledoaria în favoarea tinerilor manageri culturali (o laudă în acest sens pe Yvette Fulicea – sper că am notat corect numele! –, atașat cultural la Bruxelles), cu un bemol subînțeles, deci, la partitura diplomatică a literaților consacrați. Entuziasmat, ministrul, de ideea «anului românesc» dintr-o țară în alta (în 2002 a fost în Suedia), inițiativă eficientă și cu bătaie în timp. Sau, cu nimerita formulă a ministrului Culturii: «picătura chinezească a României în lume». S-au luat la Cultură 93 mld. din rezerva bugetară, există «un fond de imagine» (a României) de 38 mld., se va reface Fântâna Miorița, se va înălța statuia lui Lascăr Catargiu, spațiul din jurul Arcului de Triumf va purta numele lui Ionel Brătianu, se va organiza la Craiova Festivalul Internațional «Shakespeare», România va găzdui colocviul internațional al AICT (la UNITER), s-au primit cinci milioane euro «pentru cupola Ateneului», se va reface biserița de la Cotroceni, iar în 2001-2002 s-au achiziționat oficial de la artiștii români lucrări de artă în valoare de 25 mld. lei. Alex Ștefănescu și-a exprimat stupefacția față de uriașele fonduri risipite de veleitarismul cultural și clientelismul politic în provincie. Ioan Flora a vorbit despre traduceri din opera scriitorilor români. Mihai Zamfir, abil, a strecurat ideea autonomiei profesionale în cadrul Fundației (Carol al II-lea l-a numit pe Al. Rosetti la FRPLA și din acel moment i-a acordat autonomie totală), ne-a amintit că Ministerul Învățământului a tăiat subvențiile pentru lectoratele românești în străinătate și ne-a informat că numărul străinilor care învață și care sau care doresc să învețe limba română este în expansiune. Denisa Comănescu a dat exemplele Ungariei, Poloniei, Lituaniei în materie de propagare a culturii proprii și exemplul Mircea Cărtărescu în autoafirmarea pe plan extern sprijinită mai mult de instituții internaționale decât de forurile noastre abilitate. [...] Președintele Ion Iliescu s-a arătat revoltat de informația oferită de Eugen Simion cum că editurile de stat nu mai au voie, potrivit noii Legi a finanțelor, să-și investească profitul de la o carte în editarea altora și a promis să intervină fără cruțare în chestiunea cu pricina. Eeeiii, și în timpul vorbirii președintelui am trăit o experiență de neuitat. A fost ceva asemănător celui sublim fragment din scrisoarea lui I.L. Caragiale către Dr. I. Duscian, din februarie 1912, chiar anul morții sale. «*Când, obosit de citirea prozei mele, vrei, cu alt procedeu, mai expeditor și mai puțin obositor, să evoci o viziune din patria română – ce faci?*» Obosit și eu de atâtea dileme (cine să numească atașajii culturali: Externele sau Cultura? Uniunile de creație sau Președinția? Care să fie gazetele cu abonamente subvenționate? etc. etc.), am sorbit unghiura de whisky din cinzea gazdelor și, dintr-o dată, m-am trezit în plina scrisoare caragialiană. [...] nu altceva simțeam gâdilându-mi nările mentalului, închipuindu-mi cum vor fi trăit americanii festivalul românesc de la Smithsonian, auzindu-l pe președintele republicii

pledând pentru revenirea accesului maselor proletare la cultură, pentru reînființarea, în cadrul Institutului Român de Cultură, a colecției BPT, pentru înmulțirea (triplarea?) centrelor culturale românești din străinătate, pentru recăștigarea Editurii Minerva (cu vechiul ei specific), pentru refacerea substanțială a lectoratelor de limba română, pentru o bază temeinică a turismului cultural, pentru Biblioteca românească virtuală, pentru sprijinirea talentelor autohtone din inven-tică (aici adie a Mironov, dar ce-are-a face!). Institutul Român, spune Ion Iliescu, face deja obiectul unei legi aflate în studiu la Senat. El va funcționa sub patronajul Președintelui României, care Institut va desemna – de pildă – directorii centrelor culturale, care însă vor avea statut de diplomați și vor fi, prin urmare, agreeați de MAE... Dintr-o dată amețit de aburii utopiei, i-am văzut «plecați la post» pe Mircea Martin în Elveția, pe Ion Pop înapoi la Paris, pe Mihai Zamfir la Rio de Janeiro, pe Dinu Flămând la Lisabona, pe Mircea Vasilescu la Roma, pe Angela Martin la Buenos Aires, pe Simona Sora și Sorin Mărculescu la Madrid, pe Patapievici la Freiburg sau Heidelberg, pe Denisa Comănescu la Dublin, pe Ion Bogdan Lefter la Amsterdam, pe Adrian Popescu la Urbino, dacă nu direct la Umbria, dintr-o dată i-am văzut vicepreședinți ai Institutului pe Nicolae Manolescu și Augustin Buzura, dintr-o dată mi-am imaginat o bună politică de cadre, care să treacă dincolo de politici, maniheisme, ranchiune și lobbyuri, punându-i si-multan în lucru pe – să zicem – Virgil Cândea și Cărtărescu, pe Sorin Dumitrescu și Gabriel Andreescu, pe Al. Cistelean și Dan Ciachir, pe Gabriel Liiceanu și Mihai Dinu Gheorghiu, pe Gheorghe Buzatul și Geo Șerban, făcând punți eficiente între comunitățile românești mai «verzi», din Chicago, Madrid sau Aachen, și cele evreiești din SUA ori Paris, dintr-o dată l-am văzut pe Andrei Pleșu condu-când o revistă de talia «RFR» sau, mai degrabă, concoctând împreună cu, să zicem, Vladimir Tismăneanu, Dorin Tudoran, Dan Culcer, Radu Portocală și Sorin Antohi o revistă cu politici culturale pentru întreg Estul Europei, dintr-o dată am văzut cum noul institut ar putea patrona și subvenționa o serie de 25 de volume – *Cărțile orașului București*, înșiruind într-un raft bucoavnele de la Marsillac la Paul Morand, de la Gion și Damé la Olivia Manning, de la Filimon și Bacalbașa la Henri Stahl sau Victor Bilciurescu până la Dominique Fernandez și Hagi-Moscu, dintr-o dată am întrevăzut cu delicii o serie editorială de zeci de titluri bilingve «noi despre ei...» (francezi, ruși, turci ș.a.m.d.) – «ei despre noi», dintr-o dată, va să zică, am văzut milioane de dolari deferlând peste scriitorul și actorul dacoroman, într-o politică – în sfârșit, dedicată EXCLUSIV COMPETENȚEI... Și dintr-o dată m-a trezit din reverie vocea lui Nicolae Manolescu. Răsfoind nou apăruta revistă «Lumea românească», dedicată diasporei noastre, directorul «României literare» a picat taman peste pagina cu poeme de... Nicolae Dan Frunțelată. [...] Țuica, fleicile, cârnații și muștele au a da seamă, pesemne, și de viitorul Institutului Român de Cultură...” (*Noua utopie a literatului nostru: Institutul Român de Cultură*).

8 aprilie

• [„**Observator cultural**”, nr. 163] La rubrica de informații se anunță Premiile Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pentru anul 2002: „Juriul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova a definitivat recent lista Premiilor Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pentru anul editorial 2002. Iat-o: Poezie. Vasile Gârneț, *Câmpian Borges* (Editura Vinea) Valeria Grosu, *Miere eretică* (Editura Cartier); Critică, eseu, jurnal, istorie literară, publicistică, dramaturgie. Vladimir Beșleagă, *Jurnal (1985-1987)* (Editura Prut International), Maria Șleahțițchi, *Jocurile alterității* (Editura Cartier), Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1912-2002* (Editura Cartier), Nicolae Esinencu, *Dramaturgie*, Vol. V (din Seria «Scrieri», Editura Prometeu); Literatură pentru copii și adolescenți. Arcadie Suceveanu, *Știu că la școală* (Editura Prut International), Ion Hadârcă, *Bunicuța zburătoare* (Editura Garuda-Art); Debut. Anatol Moraru, *Nou tratat de igienă* (proză scurtă) (Editura Gunivas) Alexandru Buruiană, *Certificat de deces* (versuri) (Editura Prut International)”. □ Despre Mariana Marin, recent dispărută, scriu Tudor Jelebeanu (*In memoriam Mariana Marin. Copilu' Marin*), Gheorghe Crăciun (*Madi...*), Traian T. Coșovei (*Mariana Marin sau „victorioasa amintire a morților”*), Peter Sragher (*Madi – omul curajos*), C. Rogozanu (*Mică poveste cu un artist nemutilat*), Ion Bogdan Lefter (*Imagini cu Madi*). Ion Bogdan Lefter: „în anii nebuni de după decembrie 1989 nu ne-am văzut des, deși am fost o vreme colegi de redacție la «Contrapunct», pe unde – însă – trecea rar. Ea a locuit o vreme în Franța, eu în Olanda, apoi au fost anii mei de la Europa Liberă, în birou de dimineața până noaptea târziu. Ne vedeam când și când, la lansări de cărți, la Bookarest sau la terasa Muzeului Literaturii, pe unde treceam – trec – rar și în fugă. Mi se părea mai tăcută, mai interiorizată. Își vopsise părul, era acum blondă. S-a bucurat ca un copil atunci când, la ediția din mai 2000 a Bookarestului, a primit Premiul ASPRO pentru *Mutilarea artistului la tinerețe*. Am sunat-o în ajun la telefon pentru ca să-i spun să vină la Gală. Și atunci, și a doua zi, când i-am înmănat diploma și trofeul, o emoționa, o tulbura faptul că o votaseră majoritatea colegilor ei de generație, deși nu se înscrisese în asociația noastră – și mi-a spus de mai multe ori, cu o timiditate gătită pe care nu i-o știam, ceva de genul «Înseamnă că mă acceptați, nu?», la care eu îi răspundeam că nu-nțeleg de ce se gândește la așa ceva, de vreme ce mergeam de atâția ani cu toții împreună, alături, nedespărțiți, pe drumul literaturii, adică (sau cum îi voi fi spus)... După pneumonia gravissimă care i s-a descoperit acum câțiva ani, după colecta publică în sprijinul ei, după perioada de sanatoriu care a salvat-o, revenise cu o nouă însuflețire în viață literară bucureșteană, atâta câtă mai este în vremea din urmă. Părea veselă și mă întreba mereu despre Danda («Ce mai face prințesa?!»). Nici nu știu dacă mi-a văzut vreodată fetița altfel decât în fotografiile pe care i le arătam, însă a auzit-o la telefon și, într-o zi, mi-a dat să-i duc din partea ei doi căței mărișori, cu baterii, cu blana albă! Ne suna des în ultimul an, la intervale cam de câteva săptămâni. Mici probleme de rezolvat, întrebări sau

sfaturi pe care mi le cerea – sau, pur și simplu, nevoia de a sta de vorbă. Avea inițiative, vroia să-și exprime solidaritatea cu generația ei și cu poeții și criticii cei mai tineri. Nu știa dacă să accepte «pensia de merit» pe care aflase că o va primi și se gândea să finanțeze cu ea niște premii literare! I-am dat ideea să instituie un singur premiu, și anume pentru debut – ceea ce a entuziasmat-o pe loc. Sunt sigur că ar fi făcut-o... Penultimul telefon – miercuri 26 martie (ne-am mai sunat o dată în week-end, nu mai știu dacă sâmbătă sau chiar duminică, în preziua morții). Mi-a mulțumit pentru cronica din urmă cu câteva săptămâni, la *Zestrea de aur*. Îi plăcuse, o emoționase. Am convenit să treacă joi pe la «Observator». A venit – și continuă să mi se pară de necrezut că n-o vom mai vedea niciodată: arăta bine, era plină de viață, se gândea la viitorul premiu pentru debut, mi-a cerut reviste, s-a bucurat să-i cunoască pe tinerii din redacția noastră, a stat de vorbă îndelung cu Carmen și cu Ștef, care venise cu treburi în București. Ne spunea tuturor, entuziasmată-amuzată, că se va duce a doua zi, vineri, la un miting pro-american, la fântâna de la Universitate (am aflat că a și fost văzută acolo). Apoi am luat-o în mașină la Institutul Goethe, unde Richard Wagner urma să citească din noua sa carte. Sosise de la Berlin în ajun, slăbit, bolnav, dar bucuros să ne revedem. Am stat de vorbă în trei până când a trebuit să începem. Nu s-a asigurat traducerea în românește, așa că Madi, în spatele sălii, a citit tot timpul «Observatoare» (știa doar franțuzește și englezește)! La sfârșit, am ieșit cu toții în răcoarea nopții, ea, Richard, o prietenă a lui, Simona și cu mine. Am făcut câțiva pași împreună, apoi, la colț, pe Bulevardul Dacia, ne-am despărțit. Era veselă, am mai schimbat câteva cuvinte despre Danda și a plecat singură spre stația autobuzului 133, pe trotuarul de vizavi. După ce am întors mașina și am virat spre Romană, am ajuns-o și am trecut pe lângă ea, însă nu ne-a văzut. Pășea încet, cred că privind în jos, cel puțin în clipa în care am trecut pe lângă ea. Avea – parcă – dintr-o dată un aer absent. Ultima ei imagine: mergând înainte, îngândurată, ușor-absentă, în noaptea rece a unei primăveri care parcă refuza să mai vină...”

9 aprilie

• [„Luceafărul”, nr. 13] Raluca Dună scrie despre volumul de poezie *Aceleași versuri* (2002) de Mircea Ivănescu („*Ceasul vrăjitoresc*” al poeziei). □ Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *În jurul libertății* (2002) de Gheorghe Grigurcu („ceea ce se anunță ca un excurs «în jurul libertății» ajunge o alergare (și nici măcar în zori) în jurul unei profunde absențe a conceptului...”, *În jurul propriei lipse de libertate*). □ Dumitru Radu Popescu este intervievat de Ileana Scipione: „I.S.: Ați fost timp de mulți ani ultimul președinte al Uniunii Scriitorilor, înaintea Revoluției din decembrie '89. Ce v-a adus dumneavoastră și breslei scriitorilor români deținerea acestei funcții în timpul dictaturii comuniste? D.R.P.: Mie nu mi-a adus mare brânză. Și nu mă refer la bunuri, ci la faptul că în acea perioadă am scris cel mai puțin. În sensul acesta, consider că, lucru grav, această funcție m-a împiedicat să-mi exercit profesia. Obștei scriitorilor acest lucru i-a adus, însă,

faptul că în acea perioadă niciun scriitor nu a suferit, nici explicit, nici implicit. Nu a ajuns nimeni la închisoare, nu prin meritul meu, ci pentru că întreaga conducere a Uniunii a creat un front comun cu toți scriitorii, în apărarea valorilor. În toată această perioadă s-au scris cărți importante, au trăit scriitori importanți, au debutat scriitori importanți și am avut o literatură foarte bună. Eu, însă, am fost un prost. Veneam din provincie, unde menținusem relații normale cu aproape toate forțele literare. Am susținut și publicat cu seninătate valorile importante ale literaturii și am avut naivitatea de a crede că acest lucru avea să impună o seninătate similară și în lumea literară” („*Dacă a spune adevărul înseamnă disidență, atunci oricine spune adevărul e un disident...*”).

● **[„România literară”, nr. 14]** Nicolae Manolescu semnează editorialul *Nedreptățiul Slavici*: „Slavici n-a fost un rău român, cu atât mai puțin un trădător de neam. Nici oportunist n-a fost. Aș zice, din contra: a mers până la capătul ideilor lui. Și a pierdut. Cum, în istorie, ideile care pierd sunt totdeauna considerate greșite, nu l-au iertat nici românii (cu toate că militase constant pentru drepturile lor), nici ungurii (a avut la «Tribuna» cinci procese de presă și a fost închis un an) și nici nemții (am menționat darea lui afară de la ziarul «Ziua»). A fost victima intoleranței tuturor, el, care visa la înțelegeri pașnice, neutralități și compromisuri amiabile; a fost tratat ca un ins potențial primejdios pentru stabilitatea statului (atât cel austro-ungar, cât și cel român) și întemnițat ca un borfaș (ultima oară, la 71 de ani), deși era blând, glumeț și n-ar fi ucis o muscă. Dacă asemenea exagerări mai pot fi înțelese în toiul bătlăliilor din istoria reală, ele rămân fără nici o acoperire în aceea scrisă mai târziu. Nu ura lui Goga din 1910 ne miră, ci disprețul lui Călinescu din 1941. Se vede că i-a fost dat lui Slavici să fie mereu nedreptățit”.

□ Tudorel Urian recenzează volumul lui Lucian Boia *Mitul democrației* (2003): „Democrația anilor 2000 are cu totul alte sensuri decât democrația anului 1900. Lumea politică pare să se îndrepte spre ceea ce Adam Michnik numea într-un superb eseu zona gri. Lucian Boia numește această zonă a interferențelor «modelul Tony Blair». Puritatea doctrinară lasă locul pragmatismului politic. Societățile suferă o egalizare de fond (au dispărut discriminările bazate pe rasă, etnie, religie, orientare sexuală) care permite afirmarea (încurajată instituțional) tuturor tipurilor de identitate (cu rezultate discutabile, precum foarte controversata «corectitudine politică»). Prim-planul vieții politice nu mai este deținut de avocați și universitari, ci de specialiștii în economie. Nu mai există proiecte de viitor, dezbaterile publice se rezumă la discutarea unor aspecte ale prezentului. Marile canoane artistice au fost abolite. Lipsa unor criterii de evaluare duce la disoluția spiritului critic. Valorile și comportamentele sunt pe cale de a deveni unificate, actul cultural tinde spre un proces de democratizare. Nu se mai poate vorbi la ora actuală despre o listă de «mari scriitori», comparabilă cu cea de la începutul secolului al XX-lea (pe care figurau Flaubert, Zola, Balzac etc). Națiunile tind și ele să dispară sub tăvălugul nivelator al globalismului” (*De la Tocqueville la corectitudinea politică*). □ Gabriela Adameșteanu publică *Fragment dintr-un roman inedit* de

Marius Robescu cu prezentarea: „Ar fi împlinit 60 de ani la 20 martie 2003 și atenția lumii literare ar fi fost altfel concentrată asupra lui. În acest moment de reaşezare a valorilor, el ar trebui redescoperit de critică și de generațiile care nu au apucat să-l cunoască. Statura sa de poet, de eseist și cronicar de teatru erau recunoscute în momentul morții sale neașteptate, resimțită în acel moment ca misterioasă. Reflexiv și discret, poetul Marius Robescu a lăsat posterității surpriza unui roman neîncheiat din care un amplu fragment, intitulat *Rebeliunea*, a apărut în «Viața Românească», în aprilie 1991 (poeme inedite apăruseră în februarie 1991). Cum se vede și din acest fragment, romanul se întoarce spre primul război mondial, urcând apoi spre perioada interbelică. Evenimentele politice sunt văzute din interiorul mediului militar căruia îi aparține Horia Coman, personajul principal al cărții, marcat de memoria zonei argeșene de unde vine”. □ Sub titlul *Harold Bloom, Cabala și Geniile*, Costică Brădățan recenzează volumul lui Harold Bloom *Genius. A Mosaic of One Hundred Exemplary Creative Minds* (2002): „Ce am găsit însă deosebit de supărător la Bloom este felul în care el refuză complet, pe tot parcursul cărții, să-și stăpânească numeroasele idiosincrazii, antipatii și resentimente personale. Cred că așa ceva depășește binișor limitele unui discurs ironic, și tinde uneori să devină pur și simplu o listă de injurii ieftine și calomnii de duzină. De exemplu, lui Bloom îi vine foarte ușor să vorbească despre «deranjatul (mintal) Jung, un Gnostic de doi bani», după cum mărturisește: «Céline, pe care-l găsesc de necitit, este găleata mea de gunoi (my garbage bin).» Bloom, de exemplu, se plânge într-un mod atât de agresiv de «boala intelectuală franceză de care încă suferim» și de influența foarte proastă pe care unii autori francezi (în special Michel Foucault) pot s-o aibă asupra vieții intelectuale americane, încât cineva care nu știe nimic despre acești autori și-ar putea închipui foarte bine că tot ceea ce au scris ei este crasă literatură pornografică, pe care trebuie s-o ții cât mai departe de copii. E ceva întristător-îngust și cu totul neînțelept în felul în care Bloom înțelege să se apropie de alte culturi. Eu unul pur și simplu nu pot pricepe cum un om de eminență lui Bloom, cu învățătura lui și cu al lui *esprit de finesse*, poate identifica, senin, cultura germană cu nazismul (el vorbește despre «lagărele morții în așteptarea iubitelor și surorilor lui Kafka un sfert de secol mai târziu, atunci când cultura germană a triumfat»). Printre cele mai dezamăgitoare lucruri peste care am dat în această carte sunt aceste comentarii asupra lui Dostoievski: «Obscurantismul lui, ceea ce el numește Creștinism rusesc, îmbrățișează un cult al tiraniei, o ură față de Statele Unite și față de orice democrație, și un adânc și vicios antisemitism»; «În chestiuni spirituale, el nu era decât un ignorant bigot (a bigoted know-nothing), al cărui autentic anti-semitism a fost singura dovadă a elecțiunii lui ca profet rus.» Undeva în cartea lui, Bloom spune: «Întrebarea pe care trebuie s-o punem oricărui scriitor trebuie să fie: ne sporește el cumva conștiința, și dacă da, cum anume?» Luându-i sfatul în serios, întreb și eu acum: cum o fi putând Harold Bloom să sporească conștiința noastră (sau pe a lui sau pe a oricui) cu astfel de prostii?».

11-17 aprilie

• [„Dilema”, nr. 524] La dosarul tematic *Cum va arăta lumea după război* (războiul din Irak), participă Alina Mungiu-Pippidi („1. Nu mai există Vest și nu va mai exista o bună bucată de timp. Măreața butadă a lui Huntington, Vestul și Restul, care a scandalizat atâta lume la vremea ei, se dovedește o prostie. O parte din Vest e hotărâtă să facă orice ca să nu fie identificată cu ciocnirea civilizațiilor [...] 3. Democratizarea și sfârșitul istoriei nu vor trece imediat, dacă vor trece vreodată, testul țărilor musulmane. Europeanii au dreptate că există un mare risc ca Irakul de după Saddam să devină o a doua Algeria. [...] 5. Antiamericanismul planetar se va duce în sus. Cifrele de astăzi sunt duble față de toamna trecută. Oricum s-ar termina povestea din Irak, nimeni nu vrea frați mai mari care să spună ce e bine și ce e rău. Planeta nu mai are chef ca acești sectanți protestanți, Bush și Blair, să dea buzna cu ideea lor pretins universală, de fapt anglo-saxon-centristo-iudeo-baptistă asupra binelui și, mai ales, a răului. Toată planeta e democrație când e vorba de a păstra specificitatea culturală sau, mai pe șleau, dreptul fiecărei culturi de a-și face de cap în (i)morala sa proprie” – *După ciocnirea civilizațiilor*), Andrei Cornea („nu văd nimic rău, periculos sau tragic într-un fel de «hegemonie» americană, atâta vreme cât o mare parte din lume trăiește sub regimuri tiranice, cât în atâtea locuri viața umană nu valorează nimic, cât asasinatelor în masă, cât terorismul islamic rămân primejdii teribile. Dimpotrivă, periculos mi se pare altceva: ca scârbită de eternele noastre nazuri de «culturi vechi», America să se retragă din nou în izolaționism. Vom avea atunci o independență pe care de atâtea ori am fructificat-o prin persecuții rasiale și de clasă. Iar faptul că acestea au fost, iarăși de atâtea ori, legitime de intelectuali de vază, visceral ostili față de libertatea fie și defectuoasă a «sistemului american», va rămâne, cred, unul dintre marile motive de uluire pentru istoricii viitorului”, *Obsesia*) ș.a. □ Se publică un interviu cu Magdalena Mărculescu-Cojocă, directoarea editurii Pandora, inițiativa unei colecții cuprinzând „literatură contemporană scrisă de autoare” în mare parte din spațiul francez: „Îmi place literatura scrisă de femei tocmai pentru că se prezintă sub varii fațete. Deseori această literatură este pregnant confesivă, dar nu întotdeauna. Mai mult, confesiunea este oarecum dislocată, nu lasă impresia că ar viza o identificare, ci o proiectare a imaginarului feminin în diverse profile existențiale, profile care nu se dezvoltă decât prin literatură. Mod în care se și legitimează de altfel. Realism, umor, tandrețe, violență, cinism – sunt feluri de a fi ale unui discurs suplu ce nu se vrea cimentat de idei preconcepute, dar nici nu vrea să dea naștere unor noi prejudecăți. A doua jumătate a secolului XX a adus o prefacere a statutului social și cultural al femeii, care dezvoltă un tip de trăire ce contorsionează tradiționala partiție feminin/ masculin și bulversează valorile fundamentaliste. [...] Ceea ce polarizează oarecum scriitura feminină sunt autoconfesiunea – sau discursul care se declară confesiv (fie că în realitate este sau nu astfel) – și iubirea. Departe însă de a putea înscrie acest sentiment al iubirii, în jurul căruia gravitează de obicei jocul existenței concrete, în registrul

unic al «sentimentalului»! Pasiunea și misterul sunt de multe ori estompate, puse la îndoială de o senzualitate crudă, de cinism, aventură, sexualitate, efemeritate, deziluzie. Oare accesul la o lume interzisă – și la urma urmei, ce este trăirea dacă nu o suită de lumi interzise – nu presupune resuscitarea potențelor «barbare» (nedomesticite) ale discursului?» (*Colecția „Femina” și misterul masculin*). □ Simona Sora recenzează *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații* (2003) de Florin Manolescu: „*Enciclopedia exilului*, de mult anunțată în presa culturală, a venit ca un lucru firesc: criticul, plecat de zece ani din România, scrie despre un subiect la... îndemână. Cartea conține însă cel puțin trei paradoxuri. În primul rând, un paradox exterior, pragmatic, ce ține de improbabilitatea (demonstrabilă) a editării unui asemenea instrument în România de azi; în al doilea rând, un paradox intern, opțiunea de a exclude o parte semnificativă a exilului literar (cel german, mai ales), deși autorul, ca germanist și rezident în Germania, ar fi fost cel mai în măsură să o facă; în al treilea rând, paradoxul neutralității (obiectivității) pentru un critic care, deși mizează pe inteligența descoperirii, își pune amprenta inconfundabilă pe orice rând scris”(O carte și trei paradoxuri (I)).

15 aprilie

• [„**Observator cultural**”, nr. 164] În *Feminism românesc. Revelații și dezamăgiri*, C. Rogozanu recenzează volume de Maria Bucur, Mihaela Miroiu (editoare), *Patriarhat și emancipare în istoria gândirii politice românești*, și Laura Grünberg, *(R)evoluții în sociologia feministă. Repere teoretice, contexte românești*, publicate în 2002 la Editura Polirom în Colecția „Studii de gen”: „Cuvântul «feminism» nu le spune prea multe celor care nu sunt implicați direct în învățământul superior. Se actualizează doar sensul denotativ, superficial: mișcare de emancipare a femeilor, plus câteva nuanțe, în funcție de lecturi. Însă pentru un *insider*, pentru cineva care cunoaște cât de cât sistemul universitar de aici și de aiurea, apar imediat conotații extrem de importante. Una dintre ele trimite automat la lungile liste de catedre, masterate, conferințe, burse în absolut toate universitățile respectabile ale lumii. Oferta burselor «pe feminism» este incredibil de generoasă. E o modă universitară care și-a atins apogeul. La noi, nici că poate fi vorba de modă, e vorba de pionierat. Feminismul românesc tot promite, de ani de zile. Au fost destule semne că s-ar putea înfiripa ceva în acest sens. Rezultatele se arată însă cu o întârziere deja supărătoare. Poate de aceea volumele despre care voi vorbi în continuare m-au dezamăgit. Sunt un cititor fidel al lucrărilor de *gen(der)* (nu sunt nici feminist, nici marxist, nici snob, sper! – ci pur și simplu «fan» al domeniului). Studiile autohtone pe care le-am parcurs în ultimul timp m-au nemulțumit din mai multe puncte de vedere – ceea ce nu m-a făcut să-mi pierd cu totul optimismul, ci doar să mi-l mențin la cote moderate... A trebuit să așteptăm mulți ani până când promisiunile «subînțelese» în lucrările Mihaelei Miroiu (cea mai cunoscută personalitate a criticii feministe

din România și cea mai prezentă public) să se concretizeze. Una dintre materializări este Colecția din cadrul Editurii Polirom intitulată «Studii de gen». M-am oprit asupra a două apariții recente: *Patriarhat și emancipare în istoria gândirii politice românești* (Maria Bucur, Mihaela Miroiu, editoare) și *(R)evoluții în sociologia feministă. Repere teoretice, contexte românești*, volum al Laurei Grünberg. Există, pe plan mondial, un anumit activism feminist fără limite, cu care foarte greu poate fi cineva de acord. Pe de altă parte, studiile de gen (*Gender Studies*) arată o orientare către latura universitară a feminismului. Nimic rău. Numai că, din păcate, latura universitară intră adesea într-un schematism, într-o uscăciune didactică a demonstrației – piedici serioase în calea cititorului fără interes universitar direct în această direcție de studiu. În România postdecembristă, activismul a fost ca și inexistent. Am reținut un scandal generat de «Playboy» și ceva rumori în legătură cu o reclamă «cu blonde» la o rețea de telefonie mobilă. În ultimul caz însă reacțiile au fost enervant de timide. Bineînțeles, activismul feminist nu se poate desfășura, deocamdată, decât *underground*, în România – rezultatele sunt însă mult prea modeste. Un motiv ar fi tocmai melanjul, cred eu, mai degrabă nociv, între statutul *underground* și cel academic. În cazul României, a fi o voce feministă respectată academic devine rapid sinonim cu a fi o voce *underground*. De aceea, eficiența subversiunii este minimă. Un simulacru de *establishment* subminează simulacrul acțiunii «de nișă». Atacul feministelor române a fost concentrat mai ales asupra anumitor redute academice, universitare. Intenția lor e clară: câștigarea unei anumite puteri, a unei influențe universitare, dar și, bineînțeles, a unei bibliografii. Ceea ce e foarte important. Cele două volume lasă la vedere însă o «prăfuială» universitară, pe alocuri, greu digerabilă. Oricât ar fi de «specifice» astfel de studii, ele trebuie să încerce nu comunicare directă cu cititorii, nu vânzări, nu agresivitate, cât, mai ales, originalitate în abordare. Nu originalitate în sensul tradițional al cuvântului, ci o originalitate, o personalizare pronunțată a discursului, o intervenție în forță în inerțiile discursului universitar. Prea slab, prea timid am simțit aceste tentative, deși, după toate aparențele, condițiile necesare au fost deja create: există o colecție a unei edituri românești serioase dedicată acestor studii. În *Patriarhat și emancipare*, antologie coordonată de Mihaela Miroiu și Maria Bucur, supără în primul rând distanța dintre pretențiile titlului și rezultatele studiilor. Acea «istorie a gândirii politice românești» invocată nu este decât o formulă pretențioasă: gândirea politică românească este acoperită fără metodă. O altă meteahnă ar fi eterogenitatea textelor alese – găsim de la «studii» tip referat studentesc până la studii în adevăratul înțeles al cuvântului. Eseul «Conservatorii români» este un perfect exemplu de cum se «face» un eseu feminist fără prea mare bătaie de cap: se iau definiții și date didactice, se presară de colo-colo cu observații de gen și se încheie cu o concluzie care era ușor de întrevăzut încă din primele rânduri ale studiului. Eseul semnat de Andrei Miroiu cuprinde toate acele clișee care fac din feminism altceva decât un obiect de studiu: un reflex universitar, o inerție

dizgrațioasă. Patriarhalismul evident al conservatorilor români de secol XIX nu necesită studii de tip «trecere în revistă» – o salvare pentru astfel de analize este, în mod necesar, comparativă. Nu poți judeca junimiștii, de exemplu, fără o minimă încercare de a compara atitudinile trădate de scrierile lor cu ceea ce se întâmpla în alte țări, în acel moment. Nici în primul capitol al cărții, semnat de Raluca Maria Popa, în care este vizat patriarhalismul la liberalii de secol XIX, nu găsim nici precizie, nici finețe în analiza textelor – deși avem de a face cu un discurs ceva mai complex. În momentul în care este «citit», din punct de vedere feminist, un text de Bolliac, de exemplu, nu e de ajuns să constați că e doar un pic mai «deschis» și, în fond, nici nu visează să fisureze sistemul patriarhal. Dacă am analiza, de exemplu, ceva mai atent limbajul de salon al epocii, prezent în diverse forme la atâția pașoptiști, dacă am face distincția între discurs de salon și discurs ideologic, rezultatele ar fi mult mai spectaculoase. Unul dintre păcatele feminismului (precizare necesară: occidental) de acum 40 de ani, decontextualizarea agresivă, radicală, se repeta aici sub o formă nevinovată, universitară, didacticistă. Toleranța, moderația ar trebui să fie rezultatul contextualizării. Citind «partea slabă» a volumului *Patriarhat și emancipare*, am avut puternica impresie că întrevăd fantome (discursive) activiste gătuite universitar. A nu se înțelege că autorii își ascund tendințele radicale într-un veșmânt civilizat. Dimpotrivă: fantoma activistă, ca parte benefică a discursului, este cu încăpățănare ascunsă în spatele mantiei confortabile a rețetei universitare. Cele mai bune studii ale volumului sunt extrem de diferite între ele. Unul este excelent prin cantitatea de informație pe care o propune: *Mișcarea eugenistă și rolurile de gen* de Maria Bucur. Aceasta este una dintre metodele prin care feminismul românesc poate deveni o mișcare autentică: furnizare de informații, istorice sau statistice, selectate cu mare acuratețe. Celălalt studiu notabil este incitant prin tema aleasă: «Femeia în gândirea naționalistă românească», semnat de Valentin Nicolescu-Quintus și Radu A. Pircă. Principalul punct de interes este deconstrucția textelor de tinerețe ale lui Mircea Eliade. Perspectiva feministă dă, în cazul lui Mircea Eliade, rezultate incredibile. Lectura din acest unghi e absolut plină de surprize. Exemplele alese de cei doi autori sunt savuroase. Iată un fragment din articolul «București, centru viril»: «Bucureștiul poate și trebuie să fie un centru reprezentativ al bărbăției românești; cu toate aparentele sale frivolități, și oboseli, și fracturări. Este vorba despre o bărbăție reală, nu simulată. Bărbăție – adică rezistență împotriva deznădejדilor, a umilințelor, a înfrângerilor; rezistență împotriva excesului de sentimentalism moldovenesc, împotriva nostalgiei, a scepticismului, a fanatismului». Foarte interesant este traseul «femeii» în textele «confratelui» Cioran. În perioada franceză, discriminările (prin sinonimii, prin comparații etc.) sunt abundente. De-a dreptul delirante sunt însă textele legionarilor despre femei. În *Cărticica șefului de cuib* se dau sugestii femeilor implicate în mișcare. Nu e nevoie de comentarii: într-un loc se recomandă «cât mai multă și variată inițiere în arta gătitului». Trebuie să mai facem o precizare: dacă bărbații-legionari se

organizau în cuiburi, femeile-legionare aveau o formă de organizare diferită, pe nume... «cetățuie». Sunt în acest volum lucruri de citit și lucruri de ocolit. Deși Mihaela Miroiu ne «amenință» în prefață cu perspective «proaspete, tinerești», găsim în schimb o maturizare forțată a discursului, o precauție exasperantă. Optimismul pe care spuneam că mi-l păstrez își găsește justificarea în unele texte ale acestui volum. Nu cred că e aberant să pretindem o «personalizare» (în sensul deja precizat) a discursului feminist. În orice caz, nu cred într-o perspectivă feministă asumată fără o minimă reconfigurare a limbajului. Mai ales a limbajului universitar... *(R)evoluții în sociologia feministă* de Laura Grünberg conține același conflict, deși este vorba despre un singur autor în loc de unul colectiv. Uneori am avut senzația că citesc un referat academic, în care este urmărit riguros feminismul în sociologie. Scenariul este ușor de anticipat. Cum vedeau «părinții» sociologiei genul? Cum e văzut în sociologia de azi? Urmează dezbateri legate de metodă, tipologii. Și poți spune, la sfârșit, mulțumit: măcar am la îndemână ceva informație. O informație sistematizată, din păcate, într-o ordine didactică previzibilă. După binecunoscutele trucuri didactice tradiționale, totul se desfășoară sub semnul promisiunii. Se insistă foarte mult asupra circumscrierii metodei și, bineînțeles, ni se atrage atenția insistent că suntem abia la început... Laura Grünberg este cunoscută mai ales ca feministă activistă, prin revista la care este redactoră-șefă, «AnAlize». Latura activistă este invizibilă în studiul de față. Altă dezamăgire: ștergerea completă a urmelor discursului public (deși e greu să numim «public» discursul practicat de revista cu pricina, revistă care se adresează unui număr extrem de restrâns de cititori). Abia la pagina 197 găsim un pasaj ceva mai aplicat: o mică analiză a contextului românesc. Dar singura afirmație demnă de reținut este tocmai ce subliniam la începutul recenziei: în România, feminismul activist este mult prea anemic, spre deosebire de feminismul «academic». Un paradox crud, frustrant pentru majoritatea cititorilor. Rămâne inexplicabilă, pentru mine, în orice caz, pasivitatea discursului academic feminist. Chiar dacă te rezumi doar la această realitate, cea universitară, doar la retorica academică românească, e nevoie de ceva mai multă incisivitate. Facultățile gem de sexism, începând de la cele mai banale formulări (fie ele texte organizatorice, studii pedagogice, orice). Acalmia din aceste două cărți este de-a dreptul apăsătoare. Discursul academic feminist se acomodează mult prea ușor cu ordinea academică de aici. Fără spirit polemic, fără delimitări polemice, astfel de discursuri nu pot convinge cititorii câștigați, să spunem, de textele feministe occidentale. Nu interesează pe nimeni, în fond, și nici nu poate schimba ceva un curs de feminism cu față de «studiu» și cu două-trei concluzii anemice. Cele două studii pe care le-am reținut din antologia coordonată de Mihaela Miroiu și Maria Bucur dovedesc că se poate crea cel puțin un șoc al perspectivei: alegerea textelor tânărului Mircea Eliade pentru o analiza feministă, de exemplu. Pentru că despre șoc discursiv nu poate fi vorba. La acela încă visăm – sau îl simțim din când în când «bântuind» aproape nevăzut prin textele cumințele ale studiilor noastre de

gen”. □ În articolul *Cercetarea feministă în ofensivă*, Ion Bogdan Lefter scrie despre volume de Otilia Dragomir, Mihaela Miroiu (editoare), *Lexicon feminist*, Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Adina Brădeanu, Otilia Dragomir (coordonator), Daniela Roventă-Frumușani, Romina Surugiu, *Femei, cuvinte și imagini. Perspective feministe*, Valentina Marinescu, *Muncile casnice în satul românesc actual. Studii de caz*, publicate în aceeași colecție.

16 aprilie

● [„*Luceafărul*”, nr. 14] Raluca Dună comentează *Biblioteca de dinamită* (2001) de Ion Stratan (*Bombă cu efect întârziat*). □ Alexandru George scrie despre *Dicționarul Scriitorilor Români* (editori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu): „Partidul veghea și știa să-și apere și să-și impună acoliții. Rezultatul a fost acela care se putea bănuși. *Dicționarul* n-a mai putut apărea decât după Eliberare, mai precis în 1991, în alte condiții decât acelea ale momentului redactării, cu o echipă dizlocată, plecarea coordonatorului din țară, cum și a unuia dintre autori pe lumea cealaltă parafând eșecul. Cei rămași au trecut la grabnică reparație, aducând în paginile lui pe câțiva «transfugi», uneori adăugând text la câte un autor, altelei resemnându-se să lase totul în plata Domnului. Dar el a fost conceput și redactat în majoritate pe vremea comunismului și asta grevează actualitatea unei lucrări ce se dorește cunoscută *astăzi*, pentru a aduce servicii cititorului chiar din viitor. Defectul acesta fundamental, de neocolit, se ivește peste tot. Răspunsul cel mai crud e că *Dicționarul* lui Zăciu n-ar mai fi trebuit să apară; să fi fost abandonat în stadiul prim și reluat într-o formulă esențial revizuită. În felul acesta s-ar fi salvat oricum partea lui cea mai prețioasă, cea informativă, datele despre viețile celor în cauză și despre scrierile lor, despre cariera publicistică și literară, ceea ce desigur că n-ar fi fost puțin lucru. Dar nu asta au năzuit autorii și ceea ce a rezultat e doar un hibrid. Numai că noi cei din generația coordonatorului principal am trece cu vederea păcatele de voie și de nevoie ale unei cărți concepute în acele triste vremuri; unele rămân și sunt imputabile mai ales lui M. Zăciu, care nu și-a putut forma o echipă omogenă (noi nu suntem în stadiul Occidentului Europei, trebuia să se observe acest lucru!) și nu a pus-o să lucreze după un plan cât de cât elaborat; fiecare a scris cum a vrut și ce a vrut, nu s-a ținut seama de valoarea scriitorului când i s-a proporționat capitolul respectiv, comentariile sunt cu totul inegale, fără ceea ce ar fi pretins realitatea, adică importanța mai de mult și mai apoi, după trecerea timpului” (*Dicționare de scriitori*). □ Valentin Tașcu este intervievat de Spiridon Popescu: „La Cluj prea puțină lume a văzut în mine o «valoare». Acolo totul e bine stabilit încă înainte de... naștere. Dacă ai făcut parte din anturajul lui Mircea Zăciu, da, dacă nu, nu! Ei bine, eu am ratat și aici: am făcut parte din anturajul domnului profesor atât de regretat, dar am plecat val-vârtej în momentul în care am constatat, prin întâmplări oculte, că doi dintre favoriții aceluia anturaj îl turnau

de mama focului pe profesor (era prin 1978, parcă)” („Nu dau două parale pe cuvintele lui Marin Mincu).

• **[„România literară”, nr. 15]** Nicolae Manolescu semnează editorialul *Singurătatea criticului de cursă lungă*. □ În articolul *Îngerii de rigips*, Mircea Mihăieș scrie pe tema Securității: „România oferă harta stupefiantă a unui teritoriu ce-i are în epicentru pe securiști, în zonele principale pe comuniștii metamorfozați într-o stângă rapace, iar la periferii gloata amuțită după strategii imaginate, verificate și exportate de NKVD. Nu mă refer doar la acapararea celor mai mănoase teritorii ale economiei zise națională. În fond, dacă noi suntem proști și ei deștepți, de ce să ne facem sânge rău c-au pus mâna pe cele mai bune fabrici, hoteluri sau terenuri. Mă refer mai ales la realitățile simbolice care fac din România o țară eternamente subdezvoltată, ce se târâie jenant în urma tuturor suratelor ex-comuniste, fără nici o garanție că le va ajunge vreodată. În strategia de menținere la putere, securiștii au folosit, începând cu 1989, tactici diverse. Mai întâi, au luat prizonieri o mână de comuniști reformați, epuizați de așteptare, dar ahtiați după putere ca-n prima zi a vieții lor staliniste. Le-au pus hățurile în mână, i-au urcat pe capră, însă n-au catadicsit să atașeze și caleașca. Aceasta, împinsă în porumbiște, a fost lăsată pe seama echipelor specializate în devastarea sistematică: în patru-cinci ani, n-au mai rămas din biata căruță economică decât niscaiva cuie ruginite (acelea pe care le invoca într-un discurs memorabil Petrică Roman). Simultan, au fost infiltrate prin șantaj, amenințare sau cumpărare televiziunile, institutele de sondare a opiniei publice, societatea civilă, presa și, evident, partidele. În scurtă vreme, frizura tip KGB putea fi întâlnită (și mai poate) în prezidiile tuturor formațiunilor politice. La momentul potrivit, agenții direcți sau indirecti ai Securității au făcut miracole de subminare din interior, acolo unde propaganda exterioară se dovedea neputincioasă. O repede-ochire în direcția liberalismului, social-democrației, creștinismului sau socialismului român (ca să nu mai vorbesc de naționalism și celelalte derivate ale casei de nebuni) arată pe umerii cui stă democrația în țara noastră cu ieșire la mare și intrare în pământ. În clipa de față, înfloritoarea Securitate nu mai are nevoie nici măcar de brațul său înarmat, de mâna forte întrebuintată la începutul anilor '90: directocrația (termenul e al lui Andrei Cornea). Astăzi, după ce economiei i-au fost retezate picioarele, vechii și noii directori au devenit un balast. Dacă n-au reușit să facă saltul pe covorul fermecat al patrioților cătușei, cârligelor atârinate în tavan, cizmei spaniole, călușului ori ochelarilor de tablă, ei sunt eliminați ca niște măsele stricate ce amenință să infecteze întregul organism”. □ Florica Dimitrescu semnalează *Un dicționar ceh al scriitorilor români*: „Nu, nu este vorba de un dicționar românesc al scriitorilor români ci de unul elaborat în Cehia, calificat undeva de principala sa autoare, Libuše Valentová (L.V.) drept un dicționar «mic al unei literaturi mari», referindu-se prin «mic» la caracterul redus al *Dicționarului scriitorilor români* (Praga, 2001) și prin «mare» la valoarea literaturii române. [...] nici un umanist, astăzi, când este atâta «foame» de instrumente de lucru, nu poate rămâne

indiferent în fața unui Dicționar al scriitorilor români redactat în străinătate. De fapt, titlul acesta este numai traducerea celui real, *Slovník Rumunskúch spisovatelů* (SRS), dicționar apărut la sfârșitul anului 2001 la prestigioasa Editură Libri din Praga. Istoria acestui dicționar a început acum mai bine de 20 de ani (ținând seama de anii de lucru, premergători apariției): în 1984 s-a publicat, la Editura Odeon, dedicată special literaturilor străine, *Slovník spisovatelů Rumunsko*, elaborat de un mic colectiv de 4 persoane (dintre care și L.V.) condus de profesoara de română Marie Kavkova, cunoscută la noi din anii '50 când era o inimoasă atașată culturală a țării sale. Acest prim dicționar ceh al scriitorilor români, la rândul său de mult epuizat, trebuia înlocuit cu altul care, în mod firesc, urma să aducă punctul de vedere și să exprime sensibilitatea generației următoare. Astfel, în timpul record de 3 ani Libuše Valentová a redactat aproape în întregime noul dicționar al scriitorilor români ajutată, în ultimele luni, de trei colaboratori: Jiří Naěinec a scris o serie de articole despre literați din sec. al XX-lea, iar Vitalie Ciobanu și Vasile Gârneț au elaborat articole despre scriitori din Basarabia. În anii de lucru L.V. a făcut mai multe călătorii de studii la București unde a căpătat sprijinul unor colegi români, mai ales dintre cercetătorii de la Institutul G. Călinescu, și anume Dorina Grăsoiu, Magdalena Popescu, Iordan Datcu și Andrei Nestorescu. Dicționarul, cu o frumoasă copertă străjuită de tricolorul românesc stilizat, are 260 de pagini dintre care primele 32 conțin două studii introductive. Primul, datorat coordonatoarei dicționarului, face o trecere în revistă a evoluției scrisului românesc începând de la textele din epoca veche și până la generația «nouăzeciștilor», iar al doilea, semnat de V. Ciobanu, se oprește asupra destinului complicat al literaturii românești din Basarabia. Dicționarul propriu-zis cuprinde un număr de 310 de articole care încep cu Gabriela Adameșteanu și sfârșesc cu Vlad Zografi, admirabili exponenți a două generații de scriitori români. Având un țel primordial informativ, fiecare articol cuprinde elementele de bază ale vieții ca și, în principiu, totalitatea titlurilor scriitorului respectiv și, în rândul al doilea, atitudini critice iar, când autorul respectiv a format obiectul unor cercetări literare, cuvenitele referințe bibliografice. Cu obiectivitatea necesară unei asemenea lucrări științifice, autorii s-au străduit să facă să figureze în dicționar personalitățile literare de vârf ale tuturor epocilor din trecut, acordând un spațiu privilegiat perioadei actuale. Printre calitățile, nu puține, ale acestui dicționar, trei aspecte ne-au atras atenția îndeosebi: prezența scriitorilor români aflați, acum sau mai de mult, în exil, prezența literaturii din Basarabia și prezența tinerilor scriitori”. □ Ion Pop scrie pe tema *Publicistica lui Gherasim Luca*. □ George Arion semnează un interviu cu Paul Cornea: „«Vindecarea» de opțiunile tinereții – cum spui dumneata – a constituit un proces lung și laborios. Când m-am raliat UTC-ului, în toamna lui 1944, după o activitate antifascistă ilegală în timpul războiului (nu foarte semnificativă, dar extrem de riscantă), am făcut-o cu deplină convingere. Tocmai fiindcă în adeziunea mea am investit multe speranțe și o mare iluzie, desprinderea nu s-a produs nici repede, nici ușor. O bună bucată de vreme am trăit într-o stare

de imunitate somnambulică față de orice fapt ori argument potrivit. Ascultam și vedeam doar ceea ce știam *a priori* că trebuie auzit ori văzut. Totuși, de la un moment dat înainte, divorțul dintre propagandă și realitate a devenit atât de evident încât îndărătnicia mea de iluminat a început să se erodeze. Îndoielile mă asaltau. În 1952, așa-zisa «deviere de dreapta» m-a stupefiat prin ușurința cu care partidul s-a debarasat de la o zi la alta de doi dintre liderii săi, sub acuizarea implauzibilă de a fi fost niște «trădători», cu vechi state de serviciu. Am pus atunci câteva întrebări în dorința sinceră de a mă lămuri. Dar ele au fost tratate cu asprime, ca o dovadă că nu fusesem în stare să-mi înving «rămășițele mic burgheze». A urmat scoaterea mea din conducerea UTC și transferarea ca director general adjunct în Ministerul Culturii. O veritabilă criză identitară am traversat în 1956, când am reușit să-mi procur, pe căi ocolite, scrisoarea deschisă a lui Hrușciiov despre crimele lui Stalin. Nu mai puțin m-a impresionat reprimarea sălbatică a revoluției maghiare. Și totuși nu eram încă pregătit s-o rup cu comunismul. În anii ce au urmat, procesul de auto-elucidare a continuat. Am trăit pe pielea mea, în 1958, și spectacolul umilitor al «demascării», într-o ședință publică, sub învinuiri nu doar mincinoase, ci și ridicole, al căror scop era să mă intimideze, să-mi taie orice imbold de a gândi «altfel», cu propriul meu cap. Ulterior, nu mi-a fost greu să mă distanțez conceptual de tot ce aparținea ideologiei stalinisto-leniniste: dogma partidului unic, cultul personalității, înăbușirea absolută a spiritului critic, centralismul democratic (invenția perversă prin care conducerea îi desemnează pe cei ce trebuie «aleși» de mase, spre a le reprezenta), național comunismul etc. N-am reușit însă tot atât de repede să-mi îngrop visele tinereții. Desigur – îmi ziceam – se comiseseră sacrilegii, abuzuri grave, impardonabile, dar Ideea, marea Idee a Socialismului rămâne ca un pol al speranței și o țintă plauzibilă. Însă cu timpul și acest mit s-a spulberat. Eșecul primăverii pragheze m-a ajutat să înțeleg că nu poate exista comunism cu față umană viabil. Așadar, în anii '70, mă aflam în convalescență, aproape vindecat de boala comunismului. Dar continuam să rămân membru de partid. E o duplicitate pe care am regretat-o și o regret. Ea nu-mi face onoare. Așa cum am mai spus-o, mi-a lipsit curajul de a intra în dizidență. Mi-am ales însă un profil jos, m-am retras din orice activitate publică, m-am refugiat în teoria literară, un domeniu în care puteam lucra liber, fără compromisuri. Și până în decembrie 1989 n-am făcut nimic care să servească regimului, desigur în afara faptului că am continuat să-mi exercit meseria de profesor...”

22 aprilie

• [„**Observator cultural**”, nr. 165-166] În *Corpul, obsesia continuă*, C. Rogozanu recenzează romanul Ruxandrei Cesereanu *Tricephalos. Cartea licornei. Peripețiile Alisei în Tara NewYorkeză. Cuferele trupului meu* (Editura Dacia, 2002): „*Tricephalos*, noua carte a Ruxandrei Cesereanu, indică în mod clar o prelungire viguroasă a obsesiei corpului în literatura română. De mai bine de 20

de ani, scriitorul român construiește – teoretic și literar – în jurul acestui concept. Ar fi de discutat trei linii actuale de extensie (fugă) care și-au găsit puternice tradiții în literatura română clasică. Prima linie constituie și cel mai puternic generator de epigoni. Este «corpul» impus de Cărtărescu, un «corp» vizionar, dar văzut în continuare ca un recipient fabulos, ca un loc al misterelor; văzut ca un tot unitar, imposibil de autopsiat. În loc de disecție, Cărtărescu preferă să facă uz de psihanaliză și fantastic. În canonul românesc (asta ca să intrăm în jocul impresionist al filiațiilor), această linie cărtăresciană ar urma modelul impus de corporalitatea eminesciană. «Linia Nedelciu» impune un corp modular – ușor demontabil. Textul suferă ruperi metodice, și nu ruperi de ritm, cum se întâmplă în cazul Cărtărescu. În această paradigmă intră în mod paradoxal și *Exuviile* Simonei Popescu, principala caracteristică a acestui segment corporal fiind disimularea până la dispariție a corpului însuși. Aventurile biologice și chiar biografice sunt complet aspirate de text. Există și o a treia linie, mai mult de teoretizare a corpului, impusă de Gheorghe Crăciun. Aici avem de a face cu mișcarea inversă celei cărtăresciene. Drumul pornește de la tehnică și se oprește la corporalitate. Cărtărescu are obsesia aventurilor corpului, care secretă text, în ultimă instanță, necontrolat; Crăciun este prins în aventurile textului, care, în cele mai reușite realizări, capătă corporalitate. Nu urmăresc nici o ierarhizare prin aceste speculații, nici nu încerc să fac o clasificare atotcuprinzătoare, deși ar fi interesant de analizat aceasta incredibilă obsesie corporală din literatura ultimelor decenii românești. Cu evidente rădăcini în literatura vestică, acest concept a prins rădăcini extrem de puternice la noi. *Corpul* și-a găsit, în Vest, manifestări artistice multiple: de la artele vizuale la literatură, corpul (mediatic) a îndeplinit toate aceste funcții, a suferit toate metamorfozele pe care mulți scriitori români, netrăind în societăți postmoderne, au încercat să le intuiască în scris. La Ruxandra Cesereanu, corporalismul urmează linia cărtăresciană. Poate părea surprinzătoare filiația. O apropiere de Simona Popescu ar fi părut mult mai justificată. În fond, găsim cam aceleași jocuri lexicale, la un moment dat găsim același joc cu diferite «euri» biografice. Și totuși, lucrurile nu stau așa. În cele trei mari povestiri cuprinse în această carte, cele trei metamorfoze sunt false schimbări. Sunt, de fapt, aventurile picarești ale unui uniform personaj-narator. Cesereanu este mult mai preocupată de secretarea textului decât de disecarea lui, de atomizarea lui. De multe ori răzbat nuclee dure de jurnal, de notație memorialistică, prea puțin prelucrate, prea puțin atinse de tehnică. Singura preocupare a scriitoarei pare a fi găsirea unor modalități de a genera text. Aceasta e principala obsesie – finalitatea scriiturii e mai puțin importantă, vital este cum să o faci să curgă nedefinit. Așa se întâmplă că acest «tricephalos» este de fapt o ingenioasă punere în scenă a trei motoare producătoare de text. În *Cartea licornei*, prima parte a *Tricephalos*-ului, se conturează vocea unică a cărții: un personaj naiv, studios, extrem de curios, veșnic provincial, veșnic surprins de fețele metropolei, fie că e vorba despre Paris sau New York. «Licorna» este o fostă prietenă a acestei ingenuități pe care o însoțește tot timpul

un bărbat discret protector, «Cobra». Cei doi pornesc în căutarea *licornei*, o curtezană vestită în cluburile de noapte din Paris. Nu ajung la nici un rezultat. Singurul câștig rămâne călătoria incitantă prin cele mai ciudate lăcașuri ale perversiunii din metropolă. Erotismul apare în cele mai livrești și în cele mai onirice forme cu putință. Niciodată șocant, niciodată voit vulgar, fără duritate. Cu multă, foarte multă grijă este introdus cititorul în acest univers erotic. Rezultatele arată cam așa: «tânărul rege inventă atunci ceva care să le aducă plăcere amândurora. El confecționează un port-țigaret subțire, dar dintr-o sticlă elastică, izbutind ca acest port-țigaret să aibă lungimea distanței dintre odaia sa și a fecioarei fumătoare. Și, călăuzind acest port-țigaret șerpesc spre odaia fecioarei, îl lipi și adânci ușor în sexul acesteia, astfel încât, dintr-o dată, ea începu să fumeze cu ceea ce avea între coapse, prin care fuma de fapt opiu tânărul rege». Căutarea *licornei* continuă printre lumi de felul celei citate mai sus. Nu este găsită femeia fabuloasă. Și toată agitația picarească se sfârșește cu o poveste simbolică – mult prea simbolică, poate, pentru gustul unora. Am reținut din această parte o primă strategie retorică: mitul este amestecat în doze precise cu industria sexului. Perspectiva naratorului e aceea a vizitatorului (estic – acesta este un detaliu important) care cade victimă primelor atracții dintr-un oraș occidental. Autorul (implicit) și-ar dori, probabil, lecturi mitocritice – din păcate, de multe ori, acest tipăt al sau după un anumit tip de lectură este mult prea strident. Astfel de cărți aduc în scena o nouă instanță narativă: criticul implicit... Stridentă e și deturnarea unui text memorialistic (probabil) într-unul de virtuozitate stilistică – vocea din prima parte a cărții capătă un nume, Alisa. Cea de-a doua parte, intitulată *Peripeziile Alisei în Tara NewYorkeza*, conține povestea complicată, sexualizată, psihedelizată etc. a unei călătorii în America. Toate marile momente – Thanksgiving, Crăciun, An Nou etc. – sunt privite cu ochi mari de Alisa, producătoarea minunilor – ochiul ei naiv-ciclopic pervertește orice sărbătoare banală în eveniment exotic. Candida ființă observă cu acuratețe comportamentul studentului american. Deși Alisa este mereu în centrul întâmplărilor, niciodată nu este depășit statutul de martor. În sfârșit, în ultima parte, *Cuferele trupului meu*, asistăm la o exhibare a martorului. Personajul, care în primele două povești s-a oprit cu zădărnici la statutul de *voyeur*, intră acum în acțiune. O femeie își spune povestea maturizării erotice. Un singur bărbat îi este partener pe parcursul întregii aventuri: Korin. Fiecare etapă este descrisă cu lux de amănunte – nimic nu provoacă, nu incită, este un erotism securizant, naiv, desprins de orice context care ar putea introduce ambiguități în cuplul cu pricina. Reapare obsesia *licornei*: aceea că femeia este, de fapt, un bărbat cu înveliș de femeie. Femeia-licornă are un pronunțat spirit matern, se maturizează sexual cu dificultate, este extrem de prudentă cu fiecare pas pe care îl face. Găsim un bonus după capitolul «Uterus»: o călătorie în Mediterană prilejuiește încă o avalanșă de mit și psihanaliză, de data aceasta avându-l în centru pe Minotaur. Sunt trei elemente care fac din această carte un obiect curios și demn de citit: sexul (e adevărat: livresc, rafinat,

dar o obsesie întotdeauna vandabilă), jocul lexical neobosit și uneori foarte reușit (autoarea enumeră, nu povestește, se joacă tot timpul) și, nu în ultimul rând, personajul ingenuu. Nu copil, ca la Cărtărescu, nu mai multe Simone, ci pur și simplu o Alice, sau un Candide, i-aș spune eu... Cartea îi poate dezamăgi pe cunoscătorii de literatură contemporană pentru simplul fapt că urmează servil anumite «linii», cum le spuneam la început. Este, însă, extrem de autentică acea privire a valahului plonjat în civilizație – este o perspectivă nouă, și așa ceva nu se scapă. Occidentul este privit cu ochi de turist ingenuu, de personaj picaresc de secol XVIII. Încheiem cu o ultimă fantazare teoretică (mare poftă dă *Cartea licornei* de așa ceva): există, încă, o mare forță centripetă în literatura noastră, o forță care ține literatura prea aproape de universități, instituții culturale, uniuni de creație etc., o forță care împiedică literatura să se răspândească cu adevărat. Centripetismul este generat de probleme economice, de educație, de o anumită atitudine artistică. De o anumită moștenire artistică. Acest centripetism trist poate fi găsit inevitabil și la Cesereanu. Depărtarea de public (aceasta este deja o obsesie a criticii tinere, cu doza ei de dizgrațios, dar e un aspect imposibil de neglijat, totuși) e încă mare, literatura noastră suferă, în continuare, la capitolul «tranzitivitate». Cartea – bună, interesantă, provocatoare – a acestei autoare va avea același destin: de a se plimba lin de la un literat la altul, fără mari șanse de «evadare».” □ Corin Braga publică prima parte din eseu *Anarhetipul și sfârșitul postmodernității (I)*. □ Gabriel Andreescu semnează articolul *Întrebări pentru pacifiști, după o incursiune în bătaura iadului*: „Am scris circa zece articole pe marginea intervenției în Irak. În toate am sugerat că unilateralismul american nu este neapărat mai rău decât ordinea internațională invocată cu nostalgie; că un război cu câteva mii de morți este mai puțin rău decât o pace care face anual cel puțin câteva zeci de mii de victime. Am adus argumente de ce este mai puțin legitim să vorbească Franța, în chestiunea irakiană, decât Statele Unite. Am primit multe mesaje prin Internet, de la cunoștințe și de la prieteni. Unii proamericani – mai mulți, parcă, «pacifiști». Am citit un maldăr de articole, de la comentarii oarecare din «Le Monde», până la analize semnate de grei precum Michael Walzer. Am ascultat cu multă atenție vocile împotriva conflictului, am subliniat bibliografia celor care erau pentru. Poziția pe care am avut-o pe tema războiului din Irak a fost aproape în întregime raționalizată. Am revăzut articolele *Cartei* ONU și am inventariat intervențiile Consiliului de Securitate anterioare; am căutat informații privind dimensiunea epurărilor în conflictele regionale deschise și am preluat ceea ce diverse surse spuneau despre victimele regimului lui Saddam. Am împărțit cifrele de morți pe decenii și le-am comparat cu altele anuale. Am apreciat un anumit tip de atitudini sincere și am respectat la fel de mult alte atitudini, tot sincere, dar în conținut contrare. Nu am considerat nici un set de argumente (pro sau contra intervenție) ilegitime. Iată însă că, o dată cu scormonirea Irakului, datele privind regimul instaurat de partidul Baas au devenit din ce în ce mai concrete. Am văzut o lume orwelliană, în care jumătate din spațiul public

era invadat de portretele și statuile lui Saddam Hussein. Am aflat că uciderea opozanților nu era o septică și rapidă operație punitivă; ci trupurile erau hăcuite, pentru a fi trimise apoi familiilor, puse să plătească gloanțele folosite de către călăi. Am citit despre Asrar Quabandi, o femeie în vârstă de 31 de ani care «a vorbit despre ce nu trebuia. A fost luată de acasă, bătută și violată. La sfârșit, după 2 luni, i-a fost zdrobit craniul. Trupul i-a fost tranșat meticulos, pus în saci de plastic și lăsat în fața casei. Detaliile vin de la tată, care a fost invitat să urmărească interogatoriul». (Articolele lui Traian Ungureanu, publicate în revista «22», mi-au fost, în aceasta privință, cele mai de folos.) După aceste incursiuni în băutura iadului, ceva în mine s-a schimbat. Emoția mea este mai mare și toleranța ceva mai mică. Le voi cere, de astă dată, să-mi explice, ei, pacifiștii, de ce o ordine mondială care a acceptat zeci de milioane de morți ar fi mai bună decât unilateralismul american care ar opri, cu prețul unor pierderi de o mie de ori mai mici, astfel de masacre. Apoi, de ce li se pare lor că este de dorit ca în locul a câteva sute de victime civile și a câteva mii de soldați, să moară în fiecare an circa 70 000 de copii irakieni. (720 000 este cifra ONU pe perioada embargoului, ceea ce corespunde cifrei anuale enunțate.) Aș vrea să știu de ce sunt pacifiștii împăcați cu torturarea opozanților partidului Baas și nicidecum cu hegemonia americană. Îi rog să-mi explice, în detaliu, de ce pentru Saddam nu au (în acest context al războiului) decât un scurt «Este odios!», în timp ce fac ore întregi bancuri și-l disprețuiesc pe George Bush. Mai pe șleau, de ce îl urăsc cu mult mai mult pe Bush decât pe Saddam. Le cer să-mi explice de ce colaborarea la nivel militar și al serviciilor secrete dintre ruși și regimul irakian, până în ultima clipă dinaintea intervenției, ori de ce relațiile clientelare, timp de decenii, între dictatorul din Bagdad și francezi, îi scandalizează infinit mai puțin (de fapt, deloc) decât afacerile cu Irakul ale firmei Halliburton Co., condusă până în vara anului 2000 de către Dick Cheney. (Despre care se scrie că nu avea cum să cunoască afacerile filialelor franceze prin care s-au derulat contractele, că acestea s-au desfășurat în cadrul programului «hrana pentru petrol» și că nu au încălcat legea americană.) Îi mai rog să-mi explice de ce preferă administrarea post-conflict a Irakului de către o organizație cunoscută pentru lentoare, ineficiență și corupție, precum ONU, unui control american care s-a dovedit întotdeauna practic. Le cer, pe scurt, să dea răspunsuri la aceste întrebări unor oameni care nu au nici creierele spălate, nici inimile împietrite. Le cer, tot în numele lor, să nu-i mai facă pe intervenționiști criminali, nici pe proamerici, fasciști. Pe antiintervenționiștii care nu răspund, punct cu punct, chestiunilor ridicate, astăzi, după ce și pentru ei informațiile sunt mult mai numeroase, mai concrete și mai clare, îi întreb: cum aș putea păstra stima și înțelegerea pentru frazeologia lor?» □ În recenzia *www.SF_s.a.corn.ro*, Lucia Simona Dinescu scrie despre romanul lui Sebastian A. Corn *Cel mai înalt turn din Baabylon* (Editura Nemira, 2002): „Romanul SF al lui Sebastian A. Corn (pseudonimul lui Florin Chirculescu) *Cel mai înalt turn din Baabylon* constituie una din încercările mișcării science-fiction din România de a se «infiltra» în

așa-zisa literatură *mainstream*, încercare nereușită până în prezent, printre motive numărându-se caracterul excentric și paraliterar, prin urmare marginal, al SF-ului, ca și lipsa criticilor și a teoreticienilor de specialitate ai science-fiction-ului actual (cu excepția vocilor puțin auzite aparținând lui Radu Pavel Gheo sau Cătălin Ionescu, Ladislau Daradici, Liviu Radu sau Cornel Robu). Ca prozator SF, Sebastian A. Corn e parțial încadrabil curentelor *cyberpunk* și *post-cyberpunk*, dar și original-inclasabil. A publicat proză scurtă în «Jurnalul SF» (unde a și debutat, în 1994) și în alte reviste de specialitate («CPSF Anticipația», «Alternativ SF», «Nautilus», «Supernova», «Helion» etc.), în volumul-roman colectiv *Motocentauri pe Acoperișul Lumii* (1995) și în antologiile *Nemira '95* și *Nemira '96*, dar și romane: *Aquarius* (1995) sau *2484. Quirinal Ave* (1995). Scriitorul SF s-a ambiționat să transgreseze limita genului science-fiction, publicând și lucrări de literatură «înaltă» (*mainstream*), având ca specific un raport ambiguu între realitate, ficțiune, fantastic, mitologic, oniric, utopic și absurd, lipsind datele științifice caracteristice SF-ului: romanul *Să mă tai cu tăișul bisturiului tău, scrise Josephine* (1998) sau proza scurtă *Deviațiile*, în antologia *Plaja nudiștilor* a lui Dan Silviu Boerescu (1999), fără a obține aprecierea sperată. Influențat de postmodernismul de tip Thomas Pynchon sau de autori aparținând curentului *cyberpunk* de talia lui William Gibson, Sebastian A. Corn redimensionează, în același timp, substratul mitologico-religios autohton, declișeizând science-fiction-ul tradițional și adoptând o stilistică experimentalistă și, pe alocuri, fie o viziune suprarealistă, fie una agresiv-tehnologizantă. Pe de o parte, romanul de față continuă așa-numitul «realism fantastic» al SF-ului tradițional; «universurile paralele» se «virtualizează» însă în real, până la pierderea disocierilor ontologice dintre lumea reală «obișnuită» și lumea alternativă. Hiperrealitatea se insinuează în cadrul romanului ca o «realitate» care amenință și relativizează lumea cotidianului: fantasticul simulacrului nu se mulțumește să coexiste cu realul, cu concretul, ci încearcă să-l submineze din interior, să-l înlocuiască printr-un «plus» de realitate. Lumile fantastice alternative, prin intermediul unor tehnici informaționale elaborate («scurgeri» de date șamanice/ alchimice/ mitologice), devin «mai reale» decât însăși realitatea. Spre exemplu, pentru personajul principal al «realității comune» Filip Canta (de asemenea, personaj principal în proza scurtă *Deviațiile*), creator de imagine publicitară, lumea reclamei este «singura lume reală din câte există». Pe de altă parte, romanul nu se raportează doar la tematica SF-ului tradițional, pe care simultan îl continuă și îl dislocă, ci și la poetica literaturii cu interfață postmodernistă sau la ceea ce teoreticianul Brian McHale numește, printr-un melanj critic-terminologic, «postcybermodernpunkism», evident o reiterare «upgradată» a modelului analitic «POSTmodernISM» al teoreticianului Ihab Hassan. Tehnicile naratologice ale autospectralității și ale conștiinței literarității sau estetismului ficțional sunt prezente în roman prin deseale indicii auctoriale sau metatextuale, prin țesătura complexă a instanțelor naraționale, prin jocul persoanelor narative, prin reluarea frazei de început a romanului

în interiorul narațiunii, prin finalul deschis și multitudinea de trasee lecturale. Noutatea acestui roman SF constă însă în explorarea noii laturi a ciberneticii, și nu a scientismului tradițional sau a celui hiperreal de tip media. Alături de tematici SF tradiționale de genul: distincția erou pozitiv-erou negativ, sfârșitul lumii, călătoria sau bucla temporală, de tipologiile mutantului sau ale savantului, de poetica narativă a scripturalității, noile cyber-teme sunt realitatea virtuală sau cyberspațiul, Internetul, clonarea; noii cyber-eroi sunt cyborgul sau avatarul digital, programatorul sau operatorul, hacker-ul sau cowboy-ul rețelei; noua poetică narativă este cea a computer game-urilor și a hypertext-ului. Liniile narrative ale romanului sunt complexe și întrepătrunse, astfel încât există mai multe parcursuri de interpretare, deși acestea converg în cele din urmă într-o coerență supradimensională. Rezumarea romanului reduce complexitatea construcției de planuri narrative, însă poate desluși încrângătura de evenimente și personaje disparate, situate la nivele diferite, însă care se dovedesc pe parcurs a exista concomitent în realitatea obișnuită și în realitatea virtuală mediată de mijloace informaționale, a se influența reciproc și a se suprapune. *Cel mai înalt turn din Baabylon* debutează cu drumul lui Filip Canta înspre Vârful Omu, însă autorul întrerupe acțiunea destul de abrupt pentru a plonja în relatarea unui eveniment anterior trăit de același personaj, eveniment care explică de fapt motivul călătoriei pe munte a acestuia, și anume propunerea venind din partea unui personaj straniu, Dietrich, a realizării unui site pentru un post TV denumit Foton TV din «datorie» pentru bunicul și tatăl său, depredați de o proprietate care vom afla mai târziu că este chiar BBB. Pe Vârful Omu rămâne însă închis într-o cabană, alături de cabaniera Gloria și de Dan, datorită unui viscol îndelungat și, prins în vâltoarea unor probleme de supraviețuire, începe să devină preocupat de mesajele misterioase trimise prin Internet de Fatima în legătură cu situația de criză a «inexistentului» oraș Baabylon, denumit într-un loc «orașul de fum». Romanul începe să evolueze în două direcții, acțiunea desfășurându-se simultan pe munte și în straniul oraș. Faptele se precipită, ritmul romanului devine din ce în ce mai alert, scenele narrative se fragmentează până la disoluție. Legături diverse încep să se lege între cele două lumi comunicante: se petrec incidente variate, care influențează ambele lumi (conflicte între Fuggeri și Welseri), apar identificări între personaje din cele două realități presupus independente: Filip Canta = Cyrus Fugger = Sebastian A. Corn, acesta din urmă – un scenarist al filmului... *Cel mai înalt turn din Baabylon*, Patra = Gloria, personaje din lumea dacică prefigurează întreaga poveste a Baabylonului din prezent, când Cyrus trebuie să recâștige orașul din mâinile Welserilor etc. Din punctul de vedere al construcției de lumi, romanul urmează atât modelul spațial orizontal al lumilor separate, cât și modelul spațial vertical al turnului din Baabylon care ajunge să înglobeze toate dimensiunile spațiale în tiparul cyberspațiului accesat prin intermediul Internetului: «Un simulacru de oraș! Asta e Baabylon și nimic mai mult! Un imperiu informațional... Bulevarde întinse pe nu știu câți terrabiți, parcuri proiectate în Adobe Illustrator

și magazine rătăcite prin circuite integrate. Săli de teatru aglomerate în fișiere, blocuri construite cu *mouse*-ul și oameni care merg, vorbesc, palpează și miros digitizat! Totul transferat în chimic și apoi transmis în mintea unor operatori, conștienți sau nu, după cum o dictau interesele celor care tot scriu experimentul ăsta!» (p. 247). Buclele temporale învăluie nivelul actanțial în înlănțuiri fără sfârșit; autorul mizează pe scenariul modificării cursului evenimentelor atât în trecut, cât și în viitor. La nivelul tipurilor (post)umane, romanul ilustrează fie subiecți conectați la rețea, interfațați până la cyborgizare sau avatarizare digitală, fie indivizi bioprotezați sau biomodelați prin download-area minții în diverse «flacoane» reciclabile în diverse corpuri umane, prin clonare sau «drogare» a memoriei prin prelucrare genetic-informațională. Spre exemplu, personajul-cheie, Cavalerul Singuratic sau DJ-ul Cyrus Fugger, identificat cu însuși... Sebastian A. Corn sau cu naratorul inițial, Filip Canta, «supraviețuiește» ca informație în diverse «programe», ca stare semiorganică aflată la limita informațională și se reîntrepează în varii stadii ale timpului, după ce corpul său «inițial» a fost ucis. Roman complex, conceput pe mai mulți versanți narativi, hibridizat prin prezența mai multor variante oferite despre aceleași întâmplări și despre aceleași personaje din Baabylon, prin schimbările dese de registru narativ, prin numerotarea hyper-text-uală, nefirească din punct de vedere scriptic, a paginilor, prin experimentalismul tematic, tipologic și stilistic, *Cel mai înalt turn din Baabylon* propune un model original de literatură science-fiction. Scriitorul nu a reușit să intre în grațiile literaturii *mainstream*, spre câștigul însă al SF-ului românesc. P.S. Adresa web din titlu este fictivă”.

23 aprilie

- [„Luceafărul”, nr. 15] Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *Temele decochete ale timpului nostru* (2002) de Luca Pițu (*Où sont les Pitsous d'autrefois? (pizmuire și/sau pizduire mutuală?)*). □ Alexandru George publică *Dicționare de scriitori (II)*: „Ca toți criticii din generația sa (și nu numai), Țeposu era atins de maladia post-călinesciană a «portretitei», cum îi zic eu: în loc să citească textul sau scrierile unui autor pentru a-i deduce «personalitatea» (chiar și varianta asta putând produce grave erori), alege calea din capul locului aberantă: de a deduce opera cuiva din impresia de contact fizic, eventual din fizionomie, din felul în care scriitorul își îngrijește sau nu freza, arată preferință pentru pantofii negru sau pentru cei maron, eventual după faptul că țuica altor băuturi naționale”.

- [„România literară”, nr. 16] Sub titlul *Cunoașterea inutilă*, Nicolae Manolescu scrie despre reflectarea mediatică a războiului din Irak: „Cititorii vor fi recunoscut în titlul editorialului meu titlul unei cărți a lui Jean-François Revel din 1990 (ediție românească, Humanitas, 1993, în traducerea foarte clară a lui Dan C. Mihăilescu). În ultima lună, văzând pe mai multe canale t.v. românești și străine, auzind din oră în oră la radio sau citind în trei-patru ziare în fiecare dimineață ce se întâmplă în Irak, mi-a revenit de câteva ori în minte extraordinara

carte a eseistului francez. Remarcând că epoca noastră beneficiază de o informație mai rapidă și mai complexă decât oricare alta din istorie, Revel descoperă paradoxul că această cunoaștere fără frontiere devine inutilă, atunci când e vorba de a înțelege și interpreta corect faptele și situațiile de natură politică, economică, socială sau culturală din lumea în care trăim. La originea paradoxului ar sta preeminența ideologicului, adică al acelui mod de gândire care substituie realității un scenariu din care face o a doua realitate, mai convingătoare și mai lesne de manipulat. Ideologia, susține Revel, nu rezolvă problemele oamenilor, fiindcă nu ia naștere dintr-o judecată corectă a faptelor (din contra, ea deduce faptele din câteva prejudecăți): dar (și asta este esențial) «ea transformă realitatea mai mult decât ar putea-o face cunoașterea cea mai exactă» (ed. rom., p. 164). Mediatizarea războiului din Irak a reprezentat pentru mine cea mai viguroasă ilustrare a paradoxului lui Revel. Ceas de ceas, zi de zi și în proporție de masă, vorba lui Lenin, cel mai mare ideolog din secolul XX, am avut dovada justetei unei teze pe cât de paradoxale, pe atât de neliniștitoare. Mă refer atât la programele de știri de la radio și t.v. sau la grupajele de informații din ziare, cât și la talk-show-urile și la articolele de analiză politică. Desigur, nu în totalitate. Excepțiile, care să confirme regula, au existat. Îngrijorător de puține însă, indiferent de orientarea postului sau a ziarului. De la CNN și Euronews la Pro-tv și Realitatea și de la «Le Monde» la «Adevărul», în toate media a prevalat o atitudine ambiguă asupra unor evenimente selectate după criterii îndeosebi ideologice. Nici chiar în ceasul al doisprezecelea, când războiul era aproape sfârșit, nu s-a renunțat la această scăldare în mai multe ape deodată care transforma un război al democrației și civilizației contra dictaturii și bunului plac într-o baie de sânge nevinovat, cu morți și răniți, cu spitale aglomerate și copii uciși din greșală. Chiar dacă, din nefericire, toate acestea au existat, felul în care ele au ocupat primplanul informațiilor și comentariilor a influențat negativ formarea unei opinii corecte. Între CNN și Al-Jazeera n-a fost, sub acest raport, o mare diferență: războiul ideologic s-a văzut mult mai bine decât acela real. Procedeu (relativ simplu) prin care s-a obținut această metamorfoză a constat în prezentarea preferențială și prioritară a «pierderilor colaterale». Expresia a fost folosită prima oară de americani în legătură cu războiul din Kosovo. Presa i-a dat numaidecât un sens dezavantajos pentru cei care o rostiseră, ușor de realizat fiind la mijloc civili uciși de bombe rătăcite ori clădiri demolate fără rost, cum ar fi ambasada Chinei la Belgrad. Nefericita expresie a reînviat în timpul emisiunilor despre Irak. Ciocnirea a două elicoptere aliate ori împușcarea unor copii și femei dintr-un autobuz care n-a oprit la control au luat fața, cum se spune în limbaj fotbalistic, ocupării aproape fără luptă a Bagdadului. Impresia produsă de trupurile sfârtecate sau aruncate în gropi comune a fost atât de puternică, încât faptul că în proporție de 99 bombardamentele (care le-au depășit de câteva sute de ori în intensitate pe cele din tot războiul al doilea mondial) au lovit ținte militare, precis alese, nici n-a mai contat. După o săptămână de bombardamente înspăimântătoare, capitala Irakului era luminată ca pe timp

de pace, automobilele goneau pe străzi și populația își vedea de treabă. Lamentația unui comentator, intelectual reputat, altminteri, pe tema fiilor Americii uciși pe pământuri străine ascundea perfid adevărul că un război atât de teribil nu făcuse, în rândul aliaților, decât ceva mai mult de o sută de victime. Cât despre irakieni, nu cumva Saddam a ucis mai mulți decât cele trei săptămâni de război?” □ Tot despre războiul din Irak scrie în articolul *Hoțul din Bagdad* Mircea Mihăieș: „În ce mă privește, n-am avut nici o clipă emoții privind deznodământul conflictului. Raportul de forțe de 200 la 1 nu putea duce decât la un singur rezultat. O bună prietenă, femeie hiperinteligentă de altfel, dar și excesiv de dubitativă, m-a întrebat la o săptămână de la începerea bombardamentelor asupra Bagdadului, văzând că Saddam n-a cedat: «Uite, victoria vine mai încet decât se spunea. Crezi că irakienii au vreo șansă să facă vreo surpriză?» Fără să ezit, am spus: «Absolut nici una». Singura mea teamă era că, obligați să cruțe populația civilă, adică să înainteze cu extremă lentoare, aliații vor intra în impas. Superioritatea covârșitoare a tehnologiei americano-engleze anula orice speculație privind deznodământul operațiilor militare, dar pulsațiile sinucigașe pe care Occidentul și le încurajează de ani buni, mă gândesc la «pacifismul» cu nuanțe de comunism și lașitate care-a cuprins lumea civilizată, puteau să interfereze dramatic cu luptele din teren. Se vorbea de cursele și șireteniile în care orientalii sunt mari meșteri și despre decimarea aliaților în eventuale lupte de gherilă urbană. Partea respingătoare era că toate aceste supoziții nu proveneau din surse militare și nu trădau necesarul spirit de precauție, ci din defetismul bolnăvicios o marcă a «corectitudinii politice» care-a cuprins o bună parte din media occidentală. Ura de sine a Occidentului nu mai e, în clipa de față, o simplă speculație. Fiecare țară vestică a ajuns un Babilon în care locuiesc toate semințiile pământului. Ultimii cincizeci de ani au modificat profund ideea de identitate națională și de apartenență etnică. Deocamdată, doar experimentul american pare să stea ceva mai bine: acolo, etnia este secundară, identitatea fiind o chestiune de aderare, în spirit civic, la valorile constitutive ale statului american. În Europa, situația e mult mai încurcată și pentru că rana emigrației decurge din câteva secole de colonialism. Sărăcii periferiilor au năvălit peste metropolă, culpabilizând-o și obligând-o la o defensivă permanentă. [...] Mai mult ca oricând, șansele României sunt alături de Statele Unite și de Anglia. Guvernării noastre au făcut, în sfârșit, o mișcare inteligentă. Să dea Dumnezeu să-i țină, oricâte șantaje, amenințări sau momeli vor veni din partea dubioasă a Occidentului. O parte reprezentată, vai, de țări cu un mare trecut, dar incapabile, în momentul de față, să treacă, politic și economic, din modernitate în postmodernitate. Dar poate că prăbușirea mitului hoțului din Bagdad le va deschide ochii.” □ Ioana Pârvulescu semnează articolul *Păpușile lui Eugen Ionescu*: „Copiii din poezia lui Eugen Ionescu sunt niște mici oameni mari. Trăiesc într-un univers complet și complicat, redus la scară, la dimensiunile jucăriilor lor. În lumea mică a copiilor există totul: un cer mic, un soare în miniatură, o biserică mică, de mucava și chiar un Dumnezeu mic căruia să-i adresezi o mică rugăciune. Imaginea

Dumnezeului mic, apărut în literatura română în 1931, în volumul *Elegii pentru ființe mici*, este suficient de îndrăzneț ca să valideze un poet mare. Mai există un autor român pentru care copiii sunt doar niște oameni mari reduși la scară: Caragiale. Goe, Ionel și ceilalți «puișori» sunt niște mici bărbați, cu pălărie și opinii. Ei le domină pe «cucoane» și își impun voința. Așa se explică și de ce Caragiale are față de duplicatele mici ale lui Mitică exact aceeași atitudine ca față de personajele lui mari: nu le iubește. În lumea lui Caragiale nu există copii în sensul tradițional, în sensul clișeului literar, adică ființe pure, inocente, angelice. Caragiale este astfel primul care demitizează copilăria idilică, impusă de Creangă («Hai mai bine despre copilărie să vorbim, că numai ea...»). Copiii lui Mitică au deja griji, doar că grijile și preocupările lor sunt, la fel ca ale taților lor, derizorii. Eugen Ionescu aduce cu totul alt tip de mici oameni mari. În poemele lui, «ființele mici» au toate grijile ființelor mari, în speță pe ale lui Eugen Ionescu însuși și ale generației sale. Copiii sunt niște mici existențialiști, confrunțați, de când se joacă cu păpușile, cu marile întrebări metafizice, cu marile absențe, cu Răul, iar această disproporție dintre marile probleme și universul mic, apărut de un Dumnezeu mic, face ca ființele mici să trăiască mult mai acut sentimentul neputinței și tragismul existenței. Povara întrebărilor strivește pur și simplu lumea în miniatură, în care totul este din carton, vată și tărâțe”.

29 aprilie

• [„Revista 22”, nr. 686] Sub titlul *Ionesciada (I)*, Mircea Iorgulescu publică prima parte dintr-un foileton dedicat volumului semnat de Marie-France Ionesco *Portretul scriitorului în secol. Eugène Ionesco, 1909-1999* (traducere din franceză de Mona Țepeneag, Editura Humanitas, 2003): „Tot răul spre bine: de n-ar fi fost infama ridicolă compunere de tip neo-jdanovist a Alexandrei Laignel-Lavastine despre «uitarea fascismului» la Cioran, Eliade, Ionesco, este foarte puțin probabil că Marie-France Ionesco ar fi scris această admirabilă carte, ce fixează o radicală cotitură pentru exegeza operei lui Eugène Ionesco și cunoașterea biografiei autorului *Rinocerilor*. Scriere polemică la origine, această «călătorie în universul lui Ionesco», cum și-a definit autoarea demersul, nu se rezumă totuși la simpla punere la punct a enormităților, mistificărilor și aberațiilor din capitolele despre Ionesco existente în *Cioran, Eliade, Ionesco: l'oubli du fascisme*. Cu atât mai mult cu cât Marie-France Ionesco are în vedere și cartea Martei Petreu, *Ionesco în țara tatălui*, mai exact câteva dintre cele șapte eseuri cuprinse în acest volum, iar aici miza constă precumpănitor în contestarea unor anume viziuni interpretative, mai puțin în îndreptarea unor date ignorate, falsificate sau integral fabricate, ca în primul caz, ceea ce a dat și poate da impresia că polemica de fond mai mult la culegerea poetei și eseistei de la Cluj se referă. O impresie ce-și are cauzele și justificările ei. Este de aceea nevoie de reamintit că, deși cartea Alexandrei Laignel-Lavastine a fost prezentată ca un monument de documentare – de autoarea însăși, de serviciul de publicitate al editurii pariziene care a tipărit-o, de unii

recenzenți francezi, fatal și total necunoscători ai culturii și istoriei române, prin urmare incompetenți cu beneficiul inocenței, dar și de unii români, aceștia însă din oportunism, unii, din crasă, rușinoasă ignoranță, alții –, nu este decât o «impostură uriașă». Formula, teribilă și exactă, aparține Martei Petreu. Într-un serial publicat vara trecută în mai multe numere din «22», ea a expus cu minuție dezonorantele procedee, «metoda» de care s-a folosit Alexandra Laignel-Lavastine pentru așa-zisa documentare: plagiat, semiplagiat, compilație. Furturi grosolane și furturi camuflate, cu alte cuvinte. A făcut-o într-un mod convingător pentru orice om de bună credință, și a făcut-o cu atât mai implacabil cu cât ea însăși a fost una dintre principalele victime ale cambriolajului sistematic și pe scară amplă la care a recurs Alexandra Laignel-Lavastine pentru a se «documenta». Și mai exista ceva în serialul Martei Petreu: mărturia unei cooperări trădate. Într-unul din episoade («22», nr. 28/2002), ea dezvăluia că i-a trimis viitoarei autoare a cărții *despre uitarea fascismului* fotocopii ale propriilor articole despre Ionescu (apărute în revistele «Apostrof» și «Adevărul literar și artistic»), fotocopii ale documentelor originale (reproduse inițial în «Apostrof»), «precum și multe alte documente». Un frumos exemplu de colaborare intelectuală internațională, s-ar zice, dacă Alexandra Laignel-Lavastine (și, după ea, crezând-o pe cuvânt, unii recenzenți) n-ar fi pretins că a cercetat ea însăși arhive, fonduri documentare, publicații de epocă etc. O minciună. Un fals la care a recurs pentru a impresiona pe naivi și neștiutori (în treacăt fie spus, acest procedeu al utilizării unor «corespondenți» locali pentru cercetarea de la distanță a arhivelor etc. este destul de răspândit printre unii cercetători din străinătate ai istoriei și fenomenelor culturale românești, ceea ce explică, în parte, aparent bizarele și excesivele scoateri din context din «studiile» lor: acesta le rămâne pur și simplu necunoscut, fiindcă li s-au trimis selecțiuni, uneori și «orientate»!). Întrebarea este însă de ce totuși Marta Petreu va fi intrat în această combinație, de vreme ce foarte probabil știa că Alexandra Laignel-Lavastine nu e un cercetător tocmai onest: în serialul publicat vara trecută, se menționează astfel că și în cartea despre Constantin Noica (*Filozofie și naționalism, paradoxul Noica*) autoarea de la Paris întrebunțase cu hărnicie «metoda» plagiatului și compilației nemărturisite. Aceasta apăruse însă în 1998, iar Marta Petreu a «ajutat-o» pe Alexandra Laignel-Lavastine cel puțin doi ani mai târziu (articolele despre Ionesco ale Martei Petreu au fost scrise și au apărut între aprilie 2000 și august 2001), așadar când în mod normal ar fi trebuit să aibă unele dubii despre cinstea intelectuală a «cercetătoarei» de la Paris... Cum, necum, fapt este că în unele, destule!, privințe, diferența dintre ce a scris Marta Petreu și ce a rescris (plagiind, compilând după ea) Alexandra Laignel-Lavastine este cea dintre original și copie: o copie, însă, pe alocuri «ameliorată» prin adăugarea unei groase, sănătoase tușe de delir ideologic și de rea-credință dezlănțuită. Acolo unde Marta Petreu adoptă un ton excesiv de radical și reductiv (observații pe care le-am făcut când am prezentat cartea ei la această rubrică), Alexandra Laignel-Lavastine își aduce «contribuția» înflorind lucrurile printr-un

fel de suprarealism patologic. Spre exemplu, Marta Petreu crede a descoperi la Eugen Ionescu o «traumă românească», pe care o pune «în legătură cu componenta evreiască a originii sale». Alexandra Laignel-Lavastine preia cu voluptate «ideea» și afirma că «Ionescu a fost toată viața obsedat de soarta evreilor, în mod deosebit de Shoah, și acest lucru se vede în mai multe opere ale sale, obsesia aceasta fiind totdeauna asociată cu o reflecție asupra nebuniei politice și a originii sentimentului de ură, ca în *Morți fără morminte*, *Macbett* (1972) precum și în libretul unei opere (ultimul lui text) create la Rimini în 1988 și care se desfășoară într-un lagăr de exterminare nazist». Atâta doar că *Morți fără morminte* nu este o piesa de Eugène Ionescu, ci de Jean-Paul Sartre, *Macbett* este inspirată din Shakespeare și Jarry și a fost scrisă după lectura celebrei cărți a lui Jan Kott *Shakespeare, contemporanul nostru*, iar despre împrejurările în care a fost creată ultima operă dramatică ionesciană, *Maximilien Kolbe*, Marie-France Ionescu aduce o mărturie decisivă. În materie de cercetare istorică delirul ideologic produce monștri. Fiindcă iată ce scrie Marie-France Ionescu despre *Maximilien Kolbe*: «i-a fost ‘comandată’ de prietenul și confesorul său, Părintele Carré, căruia Eugène Ionescu i se plânga de ariditatea lui spirituală și de greutatea de a scrie. Părintele Carré, care venea regulat să-l vadă și să-l împărtășească, i-a vorbit de Maximilien Kolbe, despre care Eugène Ionescu nu știa nimic, i-a făcut rost și de o bibliografie și, ca o terapie spirituală, i-a sugerat să scrie o piesă despre acest om care, în numele lui Cristos, și-a dat viața ca să salveze viața altcuiva». Suntem foarte departe, prin urmare, de halucinațiile și obsesiile Alexandrei Laignel-Lavastine, care ajunge să-i atribuie lui Ionescu o piesa de Sartre, numai și numai pentru a-i ieși «demonstrația»... Iar precizarea făcută de Marie-France Ionescu, se vede bine, nu e doar una de ordin factual, miza ei se află mai departe și mai sus decât îndepărtarea unei bazaconii tendențioase. *Portretul scriitorului în secol* conține de fapt, și foarte concentrat, dar cu atât mai pregnant, o veritabilă nouă interpretare critică a operei și biografiei lui Eugène Ionescu. Disocierile polemice rămân de aceea întrucâtva secundare, au ori capătă funcția unor elemente de ghidaj pentru proiectarea unei alte înțelegeri și, în ultima instanță, a unui alt, nou, Eugène Ionescu. Așa se și explică de ce Marie-France Ionescu nu recurge decât extrem de rar și totdeauna cu o mare, nobilă discreție la calitatea ei de martor privilegiat, de fiică a lui Eugène Ionescu. A preferat ca «apărarea și prezentarea unui om și a unei opere», cum își numește ea cartea, să fie făcută din perspectiva și cu mijloacele specifice unui demers critic specializat. Este tot o consecință, și aceasta fericită, a șocului provocat de punerea în circulație a unor ipoteze hazarde și a unor neadevăruri flagrante despre Eugène Ionescu, prezentate însă ca incontestabile descoperiri și certitudini, în volumele *Ionescu în țara tatălui* de Marta Petreu (Editura Apostrof, 2001) și *Cioran, Eliade, Ionescu: l'oubli du fascisme* de Alexandra Laignel-Lavastine (PUF, 2002). La originea cărții sale, mărturisește Marie-France Ionescu în «preambul», se află un interviu de două ori ratat. Venită la Paris în iarna 2001-2002, Gabriela Adameșteanu i-a propus

un interviu, desigur pentru «22». Cum însă Marie-France are, o spune ea însăși, o «spontaneitate lentă», interviul direct, cu aparatul de înregistrare pe masă, nu a mers – și a cerut să-i fie lăsate întrebările, urmând să le răspundă în scris. Au apărut apoi cele două cărți, a Martei Petreu mai întâi, a Alexandrei Laignel-Lavastine la scurtă vreme, iar Gabriela Adameșteanu a formulat alte întrebări, provocate de modul în care cele două lucrări îl prezentau și situau pe Eugène Ionesco. Pentru a le răspunde, «mărturia fiicei» a fost probabil resimțită ca o formulă inadecvată, susceptibilă de partizanat familial – mai ales că Alexandra Laignel-Lavastine adoptase în cartea ei o atitudine de sinistru procuror stalinist și-l acuzase pe Eugène Ionescu de rușinoase complicități cu «fascismul» și cu «fasciștii» Cioran și Eliade. Reduse la esențial, întrebările s-au prefăcut în tot atâtea «teme» de investigație, iar clarificările documentare în elemente de sprijin pentru o construcție critică și biografică în ansamblul căreia raportările polemice nu mai au decât funcția de prealabilă și necesară înlăturare a scoriiilor. O construcție critică în centrul căreia se află experiența «fondatoare» trăită de Eugène Ionesco la 18 ani, experiența întrezăririi unei lumini mai luminoase decât lumina. Experiență ce-i marchează decisiv opera și existența, dar pe care Alexandra Laignel-Lavastine o ignoră cu desăvârșire, iar Marta Petreu o anexează unei interpretări procustiene”.

30 aprilie

• [„Luceafărul”, nr. 16] Bogdan Ghiu e prezent cu *Foucault la București: o neîntâlnire fondatoare (I)*: „[...] în toiul unei serii neîntrerupte de evenimente de magnitudini diferite, non-evenimentul pur, strict și absolut: prezența lui Michel Foucault la București în martie 1966, chiar înainte de apariția cărții *Cuvintele și lucrurile*, carte care avea să-l impună pe Michel Foucault ca o adevărată «vedetă» a scenei intelectuale internaționale. [...] De unde o serie imediată de întrebări care nu pot întârzia să apară: câte zile a rămas Michel Foucault la București? Între ce dată și ce dată? Cine l-a primit? Ce persoane a întâlnit? Ce le-a spus el auditorilor săi români? Dar acest public de intelectuali români a existat el cu adevărat? Prezența lui Michel Foucault la București pare de ordinul ficțiunii, basculând în mod inevitabil, pentru noi, cei de aici, în vis, ficțiune și utopie, în imposibil: să-l facem în sfârșit pe Michel Foucault să vină la București. Căci «interacțiunea» Foucault–România nu a produs, pentru moment, și de ambele părți, decât o tăcere asurzitoare – și penibilă. În miezul unei istorii atât de pline, atât de intense precum aceea a vieții și a gândirii lui Michel Foucault, iată că la București izbucnește non-istoria manifestă. Cine – și dacă – vine aici se pare că are toate șansele să dispară, ca înghițit de-o prăpastie. Și nu atât absența lui Foucault în această «gaură neagră» care devine, sub privirile noastre, Bucureștiul, cât tocmai absența noastră înșine din fața unei priviri atât de atente, de vii, de interesate de alteritate, de specificitate, de diversitate și de «afară» precum cea a lui Foucault ar trebui să ne intereseze, să ne rețină atenția”.

• [„România literară”, nr. 17] Nicolae Manolescu semnează editorialul *Educația religioasă*: „În Sărbătorile Paștilor de anul acesta ne-am mai procopsit, Doamne, iartă-mă, cu o minune. Dintr-o icoană de biserică a izvorât mir. Părintele paroh a explicat reporteriței t.v. care ne-a adus știrea la o oră de vârf că nu e vorba de lacrimi, fiindcă nu curg din ochii Sfântului Ioan Botezătorul, ci de sub tipsia cu capul lui. Dar că e mir sfânt, fără doar și poate. Așa a hotărât un sobor de preoți care a cercetat icoana. Credincioșii aflați în biserică se uitau cum plimbă preotul o lumânare aprinsă pe sub tipsia pictată ca să pună în evidență dărele de ulei. Preț de minute bune, milioane de telespectatori au asistat la prezentarea «binecuvântării», cum a numit-o părintele paroh, neuitând s-o lege de Paștile ce se pregăteau să vină pentru ortodocși. Acest fel de a vedea lucrurile dovedește de ce biserica (cea ortodoxă, majoritară, în primul rând) este în pericol să-și rateze misiunea educativă, simțită ca atât de necesară după 1989. Ce altă instituție era mai în măsură să așeze în locul nefireștii și criminalei educații comuniste un sistem corect de valori decât biserica? După un deceniu și jumătate, ea continuă să fie considerată, în opinia românilor, o instituție demnă de încredere. Dar nu sunt deloc convins de temeiul acestui succes mai degrabă electoral decât moral. Capitalul de încredere al bisericii mi se pare suspect. Episodul cu icoana izvorătoare de mir ridică mai multe semne de întrebare. Cel dintâi se referă chiar la felul în care clerul a luat act de faptul că, după lunga noapte comunistă, România a redevenit o țară democratică: separația bisericii de stat nu numai că n-a părut normală ierarhilor B.O.R., dar, din contra, ei au dorit s-o facă irealizabilă. Vă amintiți care a fost principala preocupare a preoților în lunile și în anii de imediat după căderea comunismului? O sfeștanie generală: de la clădiri publice la monumente de artă, de la guvern la primărie și de la școală la obor, totul a beneficiat de pământul muiat în apă sfințită. De curând, un cotidian ne-a arătat până unde poate merge acest spirit de sfeștanie. Urmărind cu tenacitate retrocedarea de către stat a tuturor bunurilor sale, B.O.R. n-a conștientizat să se amestece în viața statului. Proiectul Catedralei Neamului face parte din aceeași mentalitate faraonică. Oroarea fundamentalismelor religioase care fac ravagii îndeosebi în lumea musulmană nu i-a tulburat pe ierarhii bisericii noastre. Umiliți de comuniști, obligați deseori să o rupă cu Dumnezeu și să se pună în slujba diavolului, preoții n-au înțeles că democrația actuală le cerea să fie doar păstori spirituali ai unei turme debusolate și să lase pe seama Cezarului ce este al statului. În al doilea rând, reintroducerea orelor de religie în programa școlară s-a făcut în folosul celui mai fățiș prozelitism. Nu istoria bisericii, nu cultura religioasă i-a atras pe preoții-dascăli, ci dobândirea de adepți, refuzul celorlalte culte, transformarea ortodoxiei în doctrină de stat. Mi-a fost cu neputință, pe când eram în Senat, să schimb acest mod de a fi interpretat locul orelor de religie în legea învățământului. Se vădea din nou pretenția clerului ortodox de a deține și o putere seculară. Inutil a mai adăuga că predarea religiei nu are nici o legătură cu predarea științelor. În loc să-și facă un aliat din profesorul de biologie, să zicem, preotul își întoarce cu

scârbă capul de la acesta, convins că numai el deține adevărul. Nu demult s-au tradus la noi cărți pe care preoții-dascăli ar trebui să le impună ca bibliografie obligatorie, cum ar fi *Doar șase numere*, care tratează despre cele mai misterioase legi ale Universului și conține o excepțională sugestie a existenței unui proiect divin în facerea lumii noastre. O descoperire recentă arată, la rândul ei, de ce clonarea ființelor superioare e imposibilă; creația are un «secret», o cheie care exclude repetarea ei de către om, neînstare să obțină divizarea A.D.N-ului în jumătăți egale. Toate acestea ar sprijini o educație religioasă și ar împăca nevoia de credință cu nevoia de cunoaștere. Aș fi curios să știu dacă am nevoie de mai mult decât degetele de la mâini ca să-i număr pe preoții-dascăli care își concep în acest fel menirea didactică”. □ Marius Chivu recenzează două antologii de Geo Dumitrescu (*Poezii*, ediția a II-a, Editura Curtea Veche, 2002) și Ioan Es. Pop (*rugăciunea de antracit/ the anthracite prayer*, translated from the romanian by Nathaniel Smith, K. Shaver, and Ion Crețu; afterword by Nathaniel Smith, Editura Dacia, 2002). □ Alex. Ștefănescu scrie despre *Mircea Ivănescu la o nouă lectură*. □ Rodica Zafiu semnează articolul „Întru”, azi: „Interpretările pe care Constantin Noica le-a dat unora dintre cuvintele românești în sistemul său ontologic au fost primite cu o anumită (justificată) rezervă în tabăra lingvistică. De fapt, filozoful a anticipat această reacție și a încercat să-și ia măsuri de precauție: în *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, acolo unde *întru* e discutat mai pe larg, sunt citate dicționare importante, în primul rând, cu justificate cuvinte de laudă, *Dicționarul academic* din 1934 —, și sunt de mai multe ori evocați filologii și metodele lor; cu un amestec de respect și condescendență, în orice caz cu o oarecare distanță: «Filologul reține aici, firește, tendința vorbirii curente»; «folosințele diferite ale prepoziției, pe care filologul nu poate decât să le enumere nesistematizat» (1987, p. 27-34) etc. Interpretarea avansează cu prudență, făcând opiniei lingvistice toate concesiile posibile (cu privire la *întru* arhaizant, *întru* sinonim cu *în*, *întru* păstrat în locuțiuni), pentru a o transforma în aliat pentru concluziile hiperbolizante. Considerată dintr-un punct de vedere lingvistic, interpretarea noiciană e esențialmente speculativă, evadând în spații în care disciplina filologică vede condiționări mai banale, dar verificabile: în esență, *întru* rămâne sinonimul aproape perfect al lui *în*, cu echivalența strict formală înainte de *un*, *o* (de aceea exemplul «se preface într-un palat», cu toată ideea sa de devenire, nu diferă decât prin prezența articolului de «se preface în palat») și, în rest, cu clare conotații arhaice. Toate semnificațiile complexe care se depărtează de spațial sunt la fel de complexe în construcția cu *în* (în singurătate, în deznădejde etc.) și în combinația cu *întru*. O frază a filozofului, mai ales, e greu de acceptat de către un lingvist: «În timp ce toate prepozițiile, chiar și cele formate din adverbe, spun ceva simplu, *întru* exprimă ceva complex». Or, cine încearcă să descrie utilizarea prepozițiilor știe că aproape toate exprimă ceva foarte complex, pentru că aproape toate sunt extrem de polisemantice, ajungând să dezvolte, adesea cu pornire de la un sens local, raporturi temporale, cauzale și în genere

relații abstracte de tot felul, aproape imposibil de descris în cazul expresiilor idiomatice; între aceste relații se creează suprapuneri și ambiguități a căror aducere în discuție poate deschide spații infinite speculațiilor mentaliste, antropologice, etniciste. Analiza lingvistică trebuie totuși să dea seamă și de speculația filozofică, să explice de ce aceste interpretări au fost dacă nu convingătoare, măcar cuceritoare nu numai pentru cel care le-a scris, dar și pentru mulți dintre cititorii și comentatorii săi. Dincolo de gratuitatea jocului (*întru* poate să nu aibă de fapt sensurile care i-au fost atribuite, dar interpretarea servește unui sistem și e ingenioasă în sine), există totuși o susținere obiectivă nu atât la nivelul sensului propriu-zis, cât al conotațiilor. În limba română actuală, *întru* e un caz tipic de specializare stilistică: sinonimul mai rar al unui cuvânt frecvent (*în*) se asociază unui anume registru și anumitor contexte, pe care folosirea sa le evocă printr-un efect de sens. În fond, analizate unul câte unul, contextele indică în genere fie sensurile lui *în*, fie pe cele ale lui *pentru*. *Închiderea care se deschide* și tot restul modelului noician nu sunt trăsături semantice ale lui *întru*, ci mai curând proprietăți ale obiectului pe care prepoziția îl introduce în contextul care a devenit pentru vorbitorii de azi prototipic: cel al discursului religios. Productivitatea unui model paradoxal nu e intrinsecă prepoziției: «Viața întru Domnul» este, din punct de vedere religios, un exemplu de ambivalență mistică, în care căutarea și găsirea se realizează simultan, fără a fi în mod simplu și definitiv una sau alta («întru înseamnă și a fi în, și a merge către», *op. cit.*, 305); prepoziția are doar meritul de a se asocia prin uz acestui context. Cu sensul mai profan «în numele», «în spiritul», poate de obicei să apară la fel de bine și prepoziția *în*; *întru* are doar avantajul specializării marcate stilistic. De fapt, într-o analiză a uzurilor și a conotațiilor, e evident că *întru*, cu excepția construcțiilor cu articolul nehotărât și a locuțiunilor tip *întru totul*, este în limba de azi o marcă a limbajului religios, cel mai arhaizant registru al limbii. Sau cel puțin era până la a deveni și o marcă a discursului filozofic de descendență noiciană. Proba Internetului funcționează, aducând dovezi în acest sens”. □ George Arion îl interviuează pe Neagu Djuvara (*Neagu Djuvara: „În 1947 mama mi-a scris: «Mai bine te faci hamal la Paris decât să te întorci în țară»”*). □ Alex. Ștefănescu îl evocă pe Mircea Dinescu: „În după-amiaza zilei de 17 mai 2003, l-am văzut pe Mircea Dinescu la cheful grandios organizat cu prilejul apariției primului număr din «Aspirina săracului». Petrecerea avea loc în curtea aceluiași imobil cu două etaje (după ce poetul împărțise pe străzile Bucureștiului 1 000 de exemplare ale revistei și vinul dintr-un butoi, gratis). Erau prezenți toți membrii noii redacții, plus ziariști de la alte publicații. La un foc de proporțiile unui incendiu, se frigea un porc întreg, rotit încet, cu ajutorul unei manivele. Cei care voiau să țină post, aveau la dispoziție un cazan cu iahnie de fasole (eu, fiind evlavios cu intermitențe, am luat și din una, și din alta). Marea surpriză a fost fanfara țigăneasco-țărănească adusă de Mircea Dinescu din nu știu ce sat din Bărăgan. Membrii formației, cu figuri de draci joviali, cântau cântece de lume ca pe niște marșuri triumfale. Solistul făcea

cunoscute, vers cu vers, poeme de un umor nebun, despre viața noastră de azi. Se zbânțuia ca un rocker, urmat de toată formația. Dar adevăratul dirijor al cântăreților năstrușnici, ca și al întregii asistențe era Mircea Dinescu. Mi se părea că îl văd pe Scaraoțchi însuși, dirijând o orchestră de draci. Chefuiam și râdeam cu toții, în ritmul dictat de gesticulația funambulescă a poetului. Eram personajele unui infern vesel, eram România însăși” (*Infernul vesel*). □ Ioana Pârvulescu semnează articolul *JE EST UN AUTRE – Final de jurnal*: „La noi, jurnalul apare și se impune în secolul al XIX-lea. Este de mirare cum niște oameni orientați spre lumea exterioară, niște oameni energici care au totul de făcut, totul de schimbat și multe de întemeiat au timp și pentru introspecție. C.A. Rosetti, al cărui nume se leagă de revoluția de la 1848 și care-și botează primul copil, o fetiță, cu numele de Libertate, scrie un jurnal extraordinar de expresiv, cea mai bună apărare contra imaginilor în care l-au încondeiat contemporanii pașoptiști (Ion Heliade-Rădulescu) precum și generația junimistă, începând cu Eminescu. «Bulbucății ochi de broască» ai liberalului cu discursuri patriotarde trimit fără echivoc, în epocă, la Rosetti. Jurnalul dă o replică târzie (căci s-a publicat abia după 1900) tuturor celor care și-l aleg pe C.A. Rosetti drept țintă a ironiilor. Petre Ispirescu, tipograf autodidact care muncește câte 12 ore pe zi, are totuși timp să scrie unul dintre cele mai interesante jurnale și să fie, în posteritate, mai mult decât un simplu culegător de folclor. Chiar cel mai cunoscut basm al lui Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, se explică altfel și deplin abia după citirea jurnalului și a detaliilor controverselor dintre prieteni pe tema progresului și a nemuririi. Însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu sau Gala Galaction, autorii celor mai ample jurnale românești, dau posterității o șansă pe care contemporanii lor n-au avut-o: aceea de a vedea ce se află dincolo de corectul om public. Jurnalul dedicat posterității este sticla cu mesaje pe care scriitorul o aruncă în oceanul viitorului, fără să știe dacă va ajunge la destinatar. [...] Cu excepția lui Sadoveanu, practic nu există scriitor mare dintre războaie care să nu fi fost, măcar temporar, diarist, deși unele însemnări zilnice par definitiv pierdute. Astfel, într-una dintre paginile de corespondență din tinerețea lui Arghezi e pomenit un jurnal, dar despre acesta nu se mai știe nimic. Jurnalul sporadic și neînchegat al Hortensiei Papadat-Bengescu e risipit între note de tot felul și nimeni nu l-a transcris în întregime. Mai mult noroc au avut Agendele Iovinesciene, a căror editare, începută acum zece ani, s-a încheiat în 2003. În ciuda unui extrem lachonism (erau destinate unor viitoare memorii), ele intră într-un dialog extrem de fertil cu însemnările autobiografice ale celorlalți interbelici și completează ne-numărate goluri de informație. Jurnalul poartă mai întotdeauna noroc celui care îl scrie. Cei care nu iubesc jurnalul îl acuză că deformează realitatea, că manipulează, că e neonest. Or, și aici e unul dintre cele mai formidabile secrete ale scrisului în genere și ale celui la persoana I în special, autorul care cosmetizează lucrurile în favoarea sa nu scapă nepedepsit. Printr-un proces chimic sau alchimic pe care nu-l cunoaștem îndeajuns, jurnalul își trădează autorul, adică funcționează

ca un revelator și arată imediat mistificarea. Micimile sufletești se simt imediat în jurnal, cu cât vrei să le acoperi mai tare, și invers, calitățile, chiar cele pe care nu ți le știi nici tu, se văd de la distanță. Asemenea potecilor care se bifură, dintr-o cunoscută proză de Borges, orice jurnal își pune autorul în situația de a face la fiecare pas câte o alegere: să fie sincer sau să mimeze doar sinceritatea, să spună «tot» sau să păcătuiască prin omisiune, să scrie pentru el și doar pentru el sau să aibă în vedere un al doilea cititor (eventual marele public), să scrie pentru ochii viitorului sau pentru contemporani etc. Într-un fel, oricine ține un jurnal are curaj: acceptă o confruntare, mai întâi cu sine, apoi, dacă jurnalul se publică, o confruntare cu alții, în imediat sau în viitor. Arderea unui jurnal este refuzul confruntării cu alții. Convențiile care ar trebui să separe jurnalul de ruda literară cea mai complexă, romanul, sunt, aproape toate, echivoce. Nu e greu de demonstrat că un roman istoric, de pildă, poate avea un grad mai mare de obiectivitate și de adevăr decât un jurnal ținut, cu toată buna-credință, în aceeași perioadă. De altfel, există nenumărate romane care speculează convenția jurnalului și nenumărate jurnale care se citesc ca un roman. Divers ca viața, jurnalul încearcă zadarnic să intre în categorii abstracte strict delimitate. Există totuși o clară și nedisputabilă trăsătură care dă jurnalului un profil propriu, prin opoziție cu «ficțiunea»: felul în care începe și în care se sfârșește. Câtă risipă de virtuozitate la începutul unui roman, câte fraze și câte secvențe memorabile prin care prozatorii vor să-și câștige cititorii chiar de la prima pagină. Și cât de greu construiește romancierul un final potrivit, fără a cădea în ispita lui *Deus ex machina* sau în cea a melodramei sau a tragediei cu orice preț. Câți autori mari au ratat sfârșitul, partea dintr-un roman care se uită de multe ori cel mai repede. În schimb, jurnalul nu are, practic, un început: spune povestea de unde se nimereste, de la jumătate sau de la trei sferturi. La fel, jurnalul se întrerupe arbitrar, lăsând povestea neîncheiată: «Măine plec la Buștenari cu Puiu și cu o mulțime de cărți de la Voronca» scrie Bogza în 2 iunie 1932. Pentru jurnal acel *măine* n-a mai venit niciodată. Oamenii scriu jurnal din motive foarte diferite, adeseori contradictorii: unii din singurătate, alții, dimpotrivă, din sentimentul bun că sunt alături de cineva (scrisori indirecte), unii din orgoliu (să nu se piardă marile lor întâmplări), alții din teamă (să nu uite ce au trăit frumos sau chinuitor), unii din sentimentul crizei, de obicei la pierderea cuiva drag, alții încercând să-și păcălească monotonia existenței sau să exorcizeze răul. Există jurnale care fac bilanțul zilei, voit exercițiu de autocontrol, jurnale confesiune, care înlocuiesc, pentru omul modern spovedania ritualică și jurnale seci, aide-mémoire, cu multe prescurtări, în care diaristul duce un bun dialog cu sine, ermetic însă pentru cititor. În ciuda sistematizărilor la care muncesc teoreticienii, se pot descoperi, de fapt, atâtea tipuri de jurnal câți diariști. Oamenii citesc jurnal din motive foarte diferite, chiar divergente. Pentru unii lectura jurnalului e un fel de privit prin gaura cheii, pentru alții e un termen de comparație sau un reper, pentru unii o competiție între euri, pentru alții o competiție a omului cu sine însuși, pentru unii important e numai decorul,

canavaua istorică și evenimentele ei, pentru alții numai individul și dramele lui. Deși pare mai greu să ratezi un jurnal decât un roman, experiența arată că există la fel de mulți diariști veleitari ca în toate celelalte domenii ale scrisului. Închei aici rubrica «Je est un autre» dedicată jurnalelor românești. Acum vreo zece ani scriam în «România literară» un mic articol intitulat *Contra-jurnal*. Înșiram acolo, cu multă convingere, câteva motive care mă făceau să fiu împotriva consemnării diaristice. Acum, după lectura sistematică a jurnalelor, nici unul dintre argumentele de atunci nu mi se mai pare valabil. Acest final de rubrică este o pledoarie pentru jurnal: poartă mai întotdeauna noroc celui care îl scrie”. □ Rodica Binder semnează un interviu cu Friedgard Thoma (*Cu Friedgard Thoma, dincolo de „Ușa interzisă”*).

[APRILIE]

• [„**Apostrof**”, nr. 4] Ion Mureșan (*A murit Madi*) și Marta Petreu (*Madi*) scriu texte în memoria Marianeii Marin. □ Matei Călinescu publică a doua parte a eseului *Poezia lui Mircea Ivănescu*. □ La rubrica „Dosar” apare 1. *Prieteniiile, medalii cu două fețe*. 2. *Prieteniiile statornice* de Dorli Blaga.

• [„**Convorbiri literare**”, nr. 4] Eugen Simion publică partea a doua din „*Eurile*” lui Georges Simenon. □ Alexandru Zub e prezent cu eseul *Națiune și identitate etnoculturală în epoca globalizării*. □ În *Meridiane feminine (IV)*, Mircea A. Diaconu scrie despre Aura Christi (*Elegii nordice*), Elena Vlădăreanu (*Pagini*): „Terestră poate că este poezia Elenei Vlădăreanu – terestră (și... *prea umană*) nu în sensul vreunei accesibilități facile, ci, înainte de toate, în acela pe care îl presupune refuzul cu obstinație al oricărei contrafaceri pe care o face oricând posibilă retorica literară. Angajându-se într-o nouă bătălie pentru autenticitate, ea este departe și de notația minuțioasă a lui Mircea Ivănescu, și de traseele angoasant-fantasmaticale ale poeziei lui Cristian Popescu, poeți la umbra cărora se ridică astăzi, uneori cu prea multă impetuoșitate, tot felul de discipoli manierști. Departe de ei, chiar dacă și discursul propriu mizează pe notația epică, pe derizoriul cotidian, pe înregistrarea detaliului. Elena Vlădăreanu, ale cărei *Pagini* (Editura Timpul, Iași, 2002) nu sunt atât consecința unui demers polemic, cât consecința unei asumări fără menajamente a poeziei, scrie un singur poem, poemul... unui jurnal care înregistrează fragmente, frânturi, secvențe și, deloc întâmplător, contextele în care jurnalul acesta este posibil. Un singur poem a cărui miză este chiar scrierea ca mijloc de supraviețuire și al cărui eșec se prefigurează finalmente prin fragmentările tot mai dese încheiate cu întreruperea definitivă. Vreau, însă, să se înțeleagă foarte bine un lucru. Supraviețuirea aceasta nu implică în nici un fel vreo țință metafizică. La polul opus, ea ține strict de nevoia de a (se) comunica – fie și pe cale virtuală (*trista apă a eletroniceii lethe*) – unui cititor, *primul lector*, investit aproape cu atributele celui care ar trebui să inițieze și care se dovedește parcă prea devotat literaturii, cu toate capcanele ei fariseice, și prea înstrăinat vieții. Oricum, un cititor care ar trebui sedus și care

aparține nu vreunei zone abstracte, ci lumii concrete, vieții cotidiene, din care Elena Vlădăreanu își trage energia aceasta a dezamăgirii și a angoaselor. În fond, *jurnalul* ei este oglinda unei feminități fragile care trăiește ca într-un decupaj cinematografic agresiunile de tot felul, mergând de la indiferența pasiunii (de nu va fi acesta un oximoron nefericit) până la scenele de gen erotic, de la derizoriul unei redacții până la diminețile devenite inutile”. □ Vasile Iancu scrie despre *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu (*Umorul lui Gabriel Liiceanu*). □ Aurelian Crăiuțu semnează eseu *Montesquieu și elogiul guvernării moderate (despre moderație și simț politic)*. □ Adrian Dinu Rachieru e prezent cu eseu *Cultura media și ideologia*. □ Mircea Platon publică eseu *Stânga occidentală. Încă ceva*: „De câte ori îi vorbesc despre comunism vreunui intelectual occidental, simt cum se uită pieziș la mine. Se foiește încurcat pe ouăle clocite ale conștiinței sale și se holbează livid în gol. Dacă am de a face cu un «om simplu», fără prea multă filozofie, înțelege ce e aceea teroarea, sărăcia, umilirea. Se poate pune-n pielea ta. Intelectualul occidental, nu. Frăgezit cu Marx supt de la țâța lui Mao și dospit de variații guru stacojii care împânzesc universitățile, intelectualul problematizează materialist-dialectic tot ce îi spui. Consideră că nedreptățești una din cele mai generoase doctrine ale omenirii. Că nu înțelegi. Că ești agent al reacțiunii. Fascist. Nazist. «Comunismul e bun în sine, a fost doar greșit aplicat», îți va răspunde cu îngrețoșată superioritate, făcându-te să te simți un biet barbar care n-a știut folosi un rafinat instrument ideologic. [...] Ceea ce mă înfioarează cel mai tare e gândul că mulți din bursierii noștri în Occident intră în sfera de influență a unor asemenea secretari de partid și că, nu peste multă vreme, România va începe să aibă ceea ce n-a avut niciodată într-o proporție semnificativă: o intelectualitate marxistă”.

• **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 4]** Nicolae Breban semnează episodul 69 din *Nietzsche*. □ Despre Liviu Ioan Stoiciu publică recenzii și eseuri Ion Bălu (*Liviu Ioan Stoiciu. Experimentul conjugal al Jurnalului cu Proza*) și Marian Victor Buciuc (*Poetul Liviu Ioan Stoiciu*). □ Mihai Bogdan Dascălu e prezent cu *Anul Caragiale. Addenda*. □ Lui Ion Stratan i se tipărește *Muzeul*, fragmentul din romanul *Concertul de Crăciun*. □ Nicolae Balotă semnează materialul documentar *Scorpionul din dosare*. □ Varujan Vosganian e prezent cu *Cântec aleatoriu – note de roman*. □ La rubrica „Viața literară în scrisori”, se publică corespondența dintre Ov. S. Crohmălniceanu și S. Damian (*O. – Ov. S. Crohmălniceanu – S. – S. Damian*).

• **[„Litere”, nr. 4]** Barbu Cioculescu publică a doua parte a recenziei *E. Lovinescu: anii din urmă ai criticului*, despre E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, vol. 6.: „Izbucnește rebeliunea legionară, dar criticul izbutește să ajungă cu tramvaiul la librăria Alcalay, unde totdeauna întâlnește confrăți. Rebeliunea eșuează lamentabil și, pe 23 ianuarie, senzație, apare Ion Barbu «dezumflat. Îmi povestește odiseea lui, (strada) Roma, Ministerul Educației, Instrucției, bursă, Prefectura Poliției». Nu se specifică momentul când trecuse pe acolo I.B., cu sau fără flintă pe umăr. Dar, curând, poetul re apare cu obișnuitele toane: «Barbu

tenebros. I-a spus Riegler că eu spun că a venit la mine cu revolverul. Mă imploră. Are panică.» Sosesc apoi Cioculescu – Ciorănescu (Alexandru, *n.n.*): «Ciorănescu rece relații cu Barbu». Și tot pe 15 februarie, Eugen Ionescu citește două fantezii în franțuzește din *Jurnal*: «Pueril admirate de Vianu». La 5 martie, «Vladimir Streinu, tot prezumțios. Pesimist. Vede pieirea statului român. Insuportabil.» După o lungă lipsă (deci vinovat!) – Ion Barbu reapare, atât de dezumflat, încât dă mâna cu Dida Callimachi – evreică și comunizantă. Intră în scenă și Dinu Nicodin, care «îl execută magistral pe Barbu (chestia masoneriei) – legionarismul sub lumina lui adevărată.»”.

● [„**Orizont**”, nr. 4] Gabriel Liiceanu este intervievat de Robert Șerban: „[...] să vă spun în ce constă adevărata «trădare» la adresa lui Noica. El avea iluzia că este un bun negustor de cai și că știe să vadă în fiecare tânăr pe care-l avea în față ce fel de cal este: o mârtoagă, un pur-sânge, un cal de tracțiune etc. Avea de asemenea credința că a te manifesta spiritual în forma optimală înseamnă să faci filozofie. Reducea pe toți oamenii pe care îi avea în față la acest tip de performanță. Toți trebuiau să devină filozofi. Din acest punct de vedere, cu unii a nimerit-o, cu alții, nu. Cu mine a nimerit-o pe jumătate. Structura mea intimă este a unei persoane cu o afectivitate puternică, cu o nevoie intensă de a-și pune trăirile în scenă. *Declarația de iubire* asta înseamnă. *Jurnalul de la Păltiniș*, la fel: ambele pun în scenă mai mult decât mintea cuiva. Or, Noica nu accepta decât «desfășurarea pură a ideii». Din această perspectivă, întâlnirea mea cu Noica a fost doar parțial reușită. Dar asta o știu abia acum. El m-a pus pe o cale bună și greșită în același timp. Ca structură, Cioran mi-ar fi convenit din punctul de vedere al tăieturii mele stilistice și de viață mult mai mult. Pentru că mă interesa infinit mai mult să exprim ceea ce gândesc și deopotrivă simt, decât pura derulare a unor gânduri abstracte. Pe de altă parte, recunosc că am o atracție deosebită pentru traviul pur al minții, așa încât cealaltă latură a structurii mele a putut rămâne o vreme în surdină. Anii au trecut, iar primul meu gest de revoltă a fost chiar *Jurnalul*... din care tonul unui tratat de filozofie dispăruse cu desăvârșire. Până atunci scrisesem *Tragicul*, studii despre o teorie a simbolului, exegeze la Platon, mă preocupa o carte despre limită. Așadar, în ce mă privește se pune mereu problema cum îmi împart «destinul cultural» între, să zicem, vocația de a vorbi la persoana întâi și o alta, manifestată într-o mai mare măsură, de a vorbi în numele impersonalului, gândului pur, al ideilor ș.a.m.d.” (*Ce înseamnă a-l fi trădat pe Noica?*). □ La ancheta *Istoria literară, între galop și poticneli*, realizată de Lucian Alexiu, participă: Ioan Viorel Boldureanu, Ada D. Cruceanu, Mircea Pora, Octavian Doclin („Niciodată scriitorul român «în viață» n-a fost mai privilegiat. De ce? Fiindcă niciodată el n-a beneficiat de atâtea micromonografii ca în prezent. Lăudăm aici Editura Aula din Brașov, cu a sa minunată colecție «Canon» – în care scriitori de toate vârstele sunt prezentați (monografic, deci) de colegii lor, critici de aceeași vârstă (deveniți, iată, istorici «în presentia»!). Că aceuiași Alex Ștefănescu, ajuns de pomină (și) pentru «cum povestește»

poeziile, nu-i plac asemenea studii monografice, nu prea interesează atâta timp cât acestea sunt aplicații ale unor metode critice dintre cele mai moderne – cele care, dinspre prezent, vor fundamenta istoria literară de mâine”) ș.a. □ Alexandru Ruja comentează ediția E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, VI (2002): „S-a încheiat editarea jurnalului «secret» al lui E. Lovinescu după o muncă pasionantă, dar, evident, epuizantă. O simplă privire doar asupra aspectului cantitativ arată efortul depus pentru a clarifica prin note informațiile și notațiile din jurnal. În acest volum, spre exemplu, jurnalul are trei sute douăzeci de pagini, restul fiind note, cuvântul de încheiere, indicele de nume și o addenda (cu imagini facsimilate ce cuprind cuvinte necitețe sau nedescifrate și file din însemnările agendei). Dificultatea mare o ridică precizia și corectitudinea științifică a notelor, cercetarea arhivelor, studiarea presei. Notele la această ediție sunt realizate de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, incluzând un impresionant volum de muncă și o largă perspectivă culturală” (*Jurnalul secret*). □ Cristina Chevereșan semnează o suită de recenzii la *Fetița* (2003) de Mihai Zamfir, *Oameni și umbre, glasuri, tăceri* (2003) de Alexandru George, *Femeia în roșu* (2003) de Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș (*Fiction Ltd.*).

● [„*Tomis*”, nr. 4] Francesco Guida, profesor de științe politice la Universitatea Roma Tre, e intervievat de Carmen Chihaia: „*România este o țară de o importanță strategică medie*”. □ Se publică *Pentru o definiție a postmodernismului (I)* de Ihab Hassan, în traducerea din franceză a lui Mădălin Roșioru. □ Se publică un interviu cu Alexandr Soljenișin, tradus din franceză de Gabriela Apostol (*Alexandr Soljenișin – un rus în abis*).

[APRILIE-MAI]

● [„*Vatra*”, nr. 4-5] Ileana Orlich este intervievată de Letiția Guran, pornind de la volumul *Silent Bodies: Rediscovering the Women of Romanian Short Fictions* (2002): „Trei idei mi se par importante: mai întâi reprezentarea femeilor din literatura română ca persoane puternice, hotărâte, cu o natură și caracter de admirat, ca Victoria Lipan din *Baltagul*, un personaj absolut de neuitat, ale cărei calități excepționale o ajută să triumfe asupra situațiilor vitrege ale vieții. O a doua categorie privește reprezentarea femeilor românce drept victime ale violenței implicite într-o cultură patriarhală. Mă refer la cazul Mădălinei Crainic din romanul lui Rebreanu *Ciuleandra*, sau cel al Haiei Sanis și al Tudoriței din nuvela lui Sadoveanu, la Ana din *Moara cu Noroc* și chiar la Marghioala din *La Hanul lui Mânjoală*. În toate aceste lucrări eroinele suferă morți violente, într-un fel devin victimele unui sistem sexist, care e mai puternic și decât determinările sociale care țin de clasă. În *Ciuleandra*, de exemplu, Doctorul Ursu și tânărul Puiu Faranga se află într-o situație de complicitate în mușamalizarea cazului morții Mădălinei. [...] L.G.: Poate fi vorba aici de complicitate tipic masculină, așa cum sugerați, dar pe de altă parte faptul că acest text, și de fapt și celelalte pe care le analizați în volum, au fost scrise de bărbați cred că trebuie luat în

considerație – atâta timp cât suntem de acord să delimităm punctul de vedere al autorului de cele ale personajelor. Până la urmă, autorul se distanțează de personaje și implicit le critică atitudinea macho-istă. I.O.: Într-adevăr aceasta e perspectiva critică împământenită în critica românească. Toți acești scriitori, Rebreanu, Slavici, Caragiale folosesc cazuri de care se distanțează. Mi se pare important însă ca acum să se abordeze aceste texte dintr-o nouă perspectivă, fiindcă până acum ele au vorbit mai ales prin tăcerea trupurilor de femei de care nu se ocupa nimeni. Ele sunt în continuare tratate ca niște trupuri fără viață și fără glas. Cineva trebuie să deschidă și această ușă care duce spre camerele întunecate, unde aceste eroine au fost îngropate de toată lumea. Fiindcă aceste femei nu există ca personaje identificabile, ca persoane cu nevoile și sentimentele lor. Să luăm cazul Anei din *Moara cu noroc*: între Lică Sămădăul și soțul Anei există o complicitate din care soțul Anei, Ghiță, vrea să iasă. În final, el o sacrifică pe Ana cu scopul de a-l pedepsi pe Lică Sămădăul. Deci este un plan asupra căruia Ana nu are nici un cuvânt de spus. Unde se situează ea ca personaj? Nu e datoria mea, ca cititor, să mă întreb în ce conjunctură se află Ana ca personaj, mai ales că ea se roagă de soțul ei să n-o omoare, iar el totuși o face – în ciuda faptului că ea se zbate, strigă, îi cere iertare, îndurare, și chiar se revoltă? Când ne-am ocupat de trăirile intense ale unui astfel de personaj? L.G.: *Interesant, într-adevăr. Întrebarea mea însă pornea de la observația că dacă textul lui Slavici rezistă la o perspectivă feministă înseamnă că are în sine suficiente «resurse» de ambiguitate. Slavici nu e chiar un misogin, care idealizează perspectiva masculului feroce: dimpotrivă, prezentând relația dramatică dintre Ghiță-Ana-Lică Sămădăul, el pune această perspectivă sub semnul întrebării. Textul are deci suficientă deschidere ca să permită diverse puncte de vedere – inclusiv cel feminist. I.O.: Absolut. Tocmai aceasta e valoarea acestor texte și motivul pentru care m-am oprit asupra lor. Sunt niște opere literare de talie universală, de o mare măiestrie artistică – și, de fapt – opere deschise. Să luăm povestirea *La Hanul lui Mânjoală*, unde ideea unei femei mai în vârstă și a unui iubit mai tânăr, care mai târziu compară cu socrul lui aceeași experiență erotică, e exploatată de Caragiale pe mai multe planuri: există mai întâi un plan comic, de snoavă, dar acesta e secondat de unul moral în care Caragiale pune problema ipocriziei umane și a lipsei fundamentale de respect pentru viața unei femei, pentru greutățile cu care ea se confruntă supraviețuind într-o lume în care bărbații dețin puterea economică... Cred, deci, că textele lui Slavici, Rebreanu, Caragiale ne obligă să le discutăm și din perspectiva personajelor feminine, fără ca aceasta să implice sub nici o formă o critică feministă, care îi privește pe autorii în discuție în sens peiorativ. O a treia idee la care voiam să mă refer ca răspuns la întrebarea anterioară e că această «direcție» patriarhală de raportare la personajele feminine, foarte puternică în literatura română, e stabilită dintru început. Să privim, de exemplu, *Legenda Meșterului Manole*. Dincolo de interpretarea sinuciderii lui Manole ca mijloc de contopire ideală cu iubita, există totuși «faptul» zidirii unui trup de femeie, căreia*

nu i se dezvăluie scopul sacrificiului ei – și care, de fapt, refuză să moară: ea se lamentează, plânge, nu vrea să fie zidită. Și în acest caz suntem martorii lipsei de sensibilitate față de suferința și lamentația unei femei. Ea nu este un părtaș conștient la demersul artistic – ci o victimă – de la început la sfârșit. Iar faptul că femeia devine o victimă în numele artei nu scuză suferința. Ana nu este nici odată partener egal la efortul artistic. *L.G.: Într-adevăr, conștientizarea acestor raporturi de putere între personajele masculine și cele feminine ține de discutarea fără prejudecăți a condiției femeii în literatura română. Aș lega de această întrebare o alta: aici, în Statele Unite sunt în vogă studiile postcoloniale, multicultural, studiile care privesc minoritățile ș.a.m.d. Credeți că aceste perspective se pot aplica cu folos și literaturii române?* I.O.: Aceasta e o întrebare la care mă bucur să am prilejul să răspund pentru că se leagă de proiectul meu cel mai recent: traducerea în limba engleză a romanului lui Slavici *Mara*, care urmează să fie publicat de Fundația Culturală Română. Din nou discutăm despre două femei foarte puternice, Mara și Persida, fata Marei – dar dincolo de cazurile lor, la fel de interesante sunt aspectele etnice și sociale de care se ocupă Slavici. Pentru studiile postcoloniale, romanul *Mara* e o adevărată nestemată. Ilustrând cultura Biedermeier din Banat, *Mara* atinge și problema diversității etnice a acestui spațiu în contextul politic al stăpânirii austriece. În această perioadă a anilor 1850, când Banatul se afla sub dominație austriacă, romanul prezintă o femeie româncă, care în ciuda faptului că e văduvă și aparține unei comunități etnice oprimată, prosperă și reușește să-și păstreze ideile asupra diverselor naționalități și etnii. Grija ei cea mai mare e că Persida își va «spurca» sângele printr-o căsătorie cu un neamț, cu Hubernațl. De asemenea, în mod foarte candid, ea e convinsă că o Madonă germană, cum e cea de la Sf. Mănăstire Maria Radna, nu poate fi făcătoare de minuni, pentru că nu există decât un singur Dumnezeu și o singură biserică, cea Ortodoxă. Deci felul în care Mara reușește să accepte în final uniunea dintre Persida și Hubernațl, ba mai mult, botezul nepotului ei în religia catolică, mi se par niște simptome foarte interesante pentru evoluția mentalității românești în Banatul secolului al XIX-lea. Am lucrat la proiectul traducerii *Marei* în speranța că interpretarea postcolonială va pune romanul acesta în circulație universală și dintr-o perspectivă care va accentua aspectul pozitiv al integrării etnice și religioase a altor naționalități în comunitatea românească. *L.G.: Credeți că traducerea acestor texte e suficientă pentru aducerea în atenția criticii internaționale a literaturii române sau că ele trebuie în mod necesar însoțite de o serie de studii critice care să le contextualizeze adecvat?* I.O.: E foarte important să existe aceste traduceri. Ele sunt condiția *sine qua non* a prezenței culturale a României în afara hotarelor. Dincolo de expozițiile de artă, ansambluri artistice care fac turnee în străinătate, dincolo de muzica lui Enescu sau de celebritatea de moment a românilor care se disting peste hotare, trebuie să existe și aceste texte. Ca să dau un mic exemplu: făcând cadou unui cunoscut din New York manuscrisul tradus al *Marei*, acesta a sugerat că Bertolt Brecht a fost poate inspirat de romanul lui

Slavici când a scris *Mutter Courage*. Am cercetat această posibilitate cu ajutorul domnului Alexandru Vlad, care mi-a fost de mare ajutor, dar am ajuns la concluzia că o asemenea înrudire ar fi imposibilă, fiindcă *Mara* nu a fost tradusă în limba germană înainte de 1960, iar Brecht a prezentat *Mutter Courage* în 1941. Evident, deci, nu există nici o legătură directă între Slavici și Brecht, decât în comentariile unui comparatist înveterat. Ceea ce doresc să adaug însă e că prin traducerea unor astfel de texte cititorii străini pot avea ocazia să constate că în literatura română există personaje, idei, fresce sociale de cea mai înaltă calitate artistică – fapt demonstrabil și prin posibila asociere teoretică dintre personajul Marei și *Mutter Courage*” („*Să discutăm și din perspectiva personajelor feminine*”). □ Se publică amplul materialul documentar *Holocaustul în județul Mureș* de Radu Bălaș și Kocsis Francisko. □ Nicoleta Sălcudeanu scrie despre Alexandru Vlad (*He is a tamer*). □ Se publică ancheta *Starea studiilor clasice (în România)*, a cărei „introducere” (semnată Al. C. – Al. Cistelean) e orientată de trei întrebări: „1. *Care e azi, comparativ cu alte perioade (și comparativ cu alte țări), starea studiilor latiniste și eliniste (inclusiv a limbii latine și grecești) în învățământul românesc?* 2. *Cu ce argumente ați pleda cauza acestor discipline în fața exigențelor unui învățământ care le marginalizează tot mai hotărât? Ce nevoie mai are omul postmodern de studiul acestor discipline?* 3. *Ce datorii (mai) are cultura română față de moștenirea antichității greco-latine? Cât din acest patrimoniu a rămas încă netradus? Care ar fi prioritățile «retraducerii»?*”. Sunt inventariate și traduse texte convergente cu această temă scrise cu varii ocazii de: Italo Calvino (*De ce să-i citim pe clasici*, trad. de Al. Cistelean, preluare a unui text apărut în 1981), Massimo Cacciari (*Scurte inactualități despre studiul clasicilor*, trad. de Al. Cistelean din *Di Fronte ai Classici*. A colloqui con i greci e i latini, a cura di Ivano Dionigi, Milano, Rizzoli, 2002), Ivano Dionigi (*Necesitatea clasicilor*, traducere de Toader Dulău din *Di Fronte ai Classici*. A colloqui con i greci e i latini, a cura di Ivano Dionigi, Milano, Rizzoli, 2002), Luciano Canfora (*Probleme școlare*, trad. de Al. Cistelean din Luciano Canfora, *Noi e gli antichi*, Milano, Rizzoli, 2002), dar și răspunsuri special concepute pentru ancheta „Vatra”: Liviu Franga (*Homo classicus*), Eugen Cizek („bolșevismul a lovit crunt limbile clasice”), Dan Slușanschi („post-modern” sau „prost-modern”), Petre Gheorghe Bârlea („tinerii care au studiat limbile și literaturile clasice devin buni manageri în orice domeniu de activitate”), Ion Acsan (*Reformele învățământului și salvagardarea studiilor clasice în România*), Viorica Lascu („ca la Academia din Scornicești”), Lucia Wald („nivelul cel mai de jos înregistrat vreodată în țara noastră”), Ana-Cristina Halichias („miracolul grec” și „miracolul latin”), Ovidiu Pecican („lovitura de grație”), Iacob Mârza („izolare culturală”), Antal Gyöngyvér (*Patul lui Procrust. Etalon contemporan al abordării clasicismului latin*), Francisca Băltăceanu („elevii care învață latina au performanțe mai bune și la matematică”), Ioana Zidărescu („exemplul lumii multiculturale a Romei”), Dan Ungureanu („Se bucură cineva de scoaterea limbii latine din învățământ?”

Se bucură întâi de tot secta celor care cred că limba noastră provine dintr-a dacilor; se bucură alde Napoleon Săvescu, Pavel Coruț și alți ambuscați de teapa lor”, *Apologia studiilor clasice în România*) ș.a. □ În cadrul unui demers recuperator-omagial dedicat scriitorului Mircea Pora, se publică un interviu cu acesta (realizat de Tudor Crețu – „plus o întrebare finală pusă de Virgil Podoabă”) și un grupaj de texte critice și memorialistice la care colaborează Viorel Marineasa (*Pozne de doctorand*), Daniel Vighi (*Ehee, ce vremuri de fiori și răs am trăit eu cu Mircea Pora*), Eugen Bunaru („*Complicitatea*” scriitorului), Nicoleta Cliveț (*Visătorul din Bibliotecă*), Andrei Bodiu (*Râsul ca filosofie de viață*) ș.a. □ Se publică un interviu cu Vasile Ernu realizat de Mihai Vakulovski: „ceea ce numesc unii *greaua moștenire a comunismului* poate fi transformată într-o marfă la fel de bună ca *buna moștenire a capitalismului*. De fapt, fie vorba între noi, între cele două nu există o diferență esențială, ci numai una de nuanță. Așa cum, aici fac o afirmație ceva mai gravă, nu există diferență esențială între comunist și disident. [...] Nu sunt legat de geografie și apartenențe. Însă în principiu sunt destul de loial față de o poveste în care mă implic și în general îmi cam ard corăbiile. [...] Cred că această revistă [«*Philosophy & Stuff*»], și nu exagerez deloc, a fost unul din cele mai importante fenomene culturale din România perioadei respective. Dacă s-ar fi putut extinde și permanentiza ar fi devenit chiar un *fenomen*. A apărut printr-o întâmplare. Eu terminam masterul (1997) și am cunoscut o gașcă de studenți de la filosofie care erau prin anul 3, cu o minte brici, revoltați așa cum le stă bine unor studenți și foarte creativi. Ei – (Ovidiu Țichindeleanu, Alexandru Polgár, Vitalie Condrățchi, Cristian Pralea, Cristian Branea, Gilbert Danco, iar mai târziu Sebastian Big și doi prieteni dintr-o generație mai în vârstă, Ciprian Mihali și Adi Sirbu; sper că nu am uitat pe nimeni) – doreau să facă această revistă, iar eu m-am alăturat. Singura problemă era faptul că e nu aveau și un proiect practic. Așa că am contribuit în mod substanțial la partea procedurală a apariției ei. Am întâlnit la Chișinău un prieten care dorea să scoată un supliment cultural al unui cotidian și eu am făcut propunerea. Înțelegerea era ceva de genul: noi facem textele, voi o tipăriți și ne dați și nouă 1 000 de exemplare. A fost o nebunie. Când le-am spus băieților nu le venea să creadă. Și a început aventura. Am scris texte, am mers la Chișinău și am făcut revista, după care am transportat-o la Cluj și pe urmă din mână în mână am difuzat-o. primele două numere au apărut la Chișinău, după care am găsit ceva bani și am scos-o în Cluj. Am ajuns până la numărul 9. De ce a fost semnificativă această revistă? Pentru prima dată, cred eu, a fost schimbată acea paradigmă filologisto-literaro-folclorică care domină discursul cultural românesc. Toată România se scaldă într-un discurs *da și nu*, de factură «România literară». Nici o altă revistă nu a reușit să depășească această paradigmă. Chiar dacă au existat mici încercări la unii mai... dilematici. Ei bine, noi cred că am reușit să producem o revistă care propunea un discurs critic având și avantajul unei echipe foarte tinere nealterate de discursul de interese ale comișiiilor și comitetelor. Cred că acum dacă ar trebui să mai facem ceva de acest

gen trebuie pornit de acolo de unde a rămas «Philosophy & Stuff». Din păcate ea a ținut atât cât a ținut facultatea, după care lumea s-a împrăștiat și a trebuit să îngropăm jucăria. Dar eu cred că în curând vom reuși să inventăm ceva nou. Trebuie făcut acest lucru fiindcă se poate. [...] Însă un lucru trebuie să clarific: nu am nimic împotriva literaturii. O iubesc și o respect. Ceea ce e supărător în ceea ce numim noi cultura românească e discursul care se vrea critic și care e de fapt o pastă filologico-folclorică. Și culmea e că se vrea și etalon. Mă rog, o armată de Titi, de Niki, Piki & Co. Mai nou pilule în forma HRP etc. «Salvatorul neamului» de care nimeni nu are nevoie va veni din generațiile care acum sunt sub 30 de ani. Și acest «salvator» nu va salva nimic, ci va ști pur și simplu să facă un exercițiu elementar de greu. Va ști să gândească. Adică va ști să pună bine întrebările, să creeze un discurs critic despre ceea ce interoghează și va ști chiar să-și chestioneze propriul discurs. Și să nu mai gândească în turmă gen șaizeciști, optzeciști etc. Pe cine să editezi... Păi gașca optzeciștilor care e mai cunoscută nu mai are nevoie de așa ceva. Unul precum prietenul nostru Mușina are măgăoaia lui. N-are el timp să scrie, că de editat... Alții s-au înrolat la *Paralela 45*. Nu se zice că optzeciștii și-au «tras» editură? Iar Cărtărescu a fost preluat *en gross* de Humi. Deci băieții s-au «scos». Sau mai nou se spune s-au *poziționat* corect. Termenul cică e din economie-publicitate, nu din Kamasutra” („*ca în reclama cu tampoane*”). □ Nicoleta Cliveț recenzează *Jucăria mortului* (ed. 2, 2002) de Constantin Acosmei (*Poezii și ceva poză*).

MAI

6 mai

• [„**Observator cultural**”, nr. 167] Se publică un *Bilanț BOOKAREST 1992-2002*: „Ediția 1, 11-14 iunie 1992. Organizatori: Ministerul Culturii, Avencourt Exhibitions Ltd. (Marea Britanie), Arcadia, Oficiul Național pentru Documentare și Expoziții de Artă; Expozanți: peste 500 din 21 țări (126 din România); Evenimente: 40 lansări de carte, o conferință susținută de Peter Weidhaas, director general al Târgului de Carte de la Frankfurt, despre a 44-a ediție a târgului și orientările producției de carte din Germania, masa rotundă *Poezia în cifre* organizată de Avencourt etc.; Vizitatori: peste 30 000. Târgul a fost receptat de public ca un eveniment cultural și mai puțin unul comercial. Ediția a 2-a, 9-12 iunie 1994. Organizator: Fundația ARTEXPO; Expozanți: peste 115 (97 din România); Evenimente: 70 lansări de carte, colocviul internațional *Ostmodern... Postmodern*, masa rotundă *Postmodernism cultural – societate premodernă*, o conferință despre comerțul de carte, organizarea editorială și sistemul de difuzare a cărții în

Germania etc.; Vizitatori: peste 30 000. Atât expozații, cât și publicul au subliniat trăsăturile culturale ale evenimentului. Volumul vânzărilor a crescut semnificativ. Ediția a 3-a, 8-11 iunie 1995. Organizator: Fundația ARTEXPO; Expozații: peste 191 (158 din România); Evenimente: 262 lansări de carte, concerte de jazz, o licitație de artă, 3 expoziții, manifestări de sinteză a artelor etc.; Vizitatori: peste 30 000. Cca 78% dintre vizitatori au cumpărat cel puțin o carte. Succesul comercial al acestei ediții a fost subliniat în mod special de presa străină. Ediția a 4-a, 5-9 iunie 1996. Organizator: Ministerul Culturii prin Oficiul National pentru Documentare și Expoziții de Artă în colaborare cu Fundația ARTEXPO; Total expozații: 343 (149 din România, 17 expozații străini, individuali sau prin difuzori, 156 expozații din 11 țări la Salonul Cărții Francofone, 21 expozații la Salonul Multimedia); Suprafață: cca 5 500 m² din care cca 1 700 suprafață de expunere (cu aproape 35% mai mult față de ediția precedentă); Evenimente: circa 400, dintre care 300 lansări de carte, lansări de CD-ROM, sesiuni *on line* interactive multimedia, conferințe și mese rotunde, dezbateri, expoziții, *performances*, filme, 5 concursuri; Publicații: catalogul și programul Târgului, editate și pe CD-ROM, un cotidian special, «Gura Târgului», un număr special al revistei «Cartea»; Vizitatori: peste 40 000. Printre aceștia: președintele României și membri ai guvernului, scriitorii Umberto Eco și Maurice Druon, precum și alte personalități marcante ale vieții culturale și politice românești; În cadrul ediției au avut loc Primul Salon al Cărții Francofone și Primul Salon de Publicații Electronice și Multimedia. Ediția a 5-a, 5-9 iunie 1997. Organizator: Fundația ARTEXPO; Expozații: 240 (din care 83 din Franța, Germania, Marea Britanie, Ungaria, Republica Moldova, Belgia, Canada și Norvegia, prezenți la Târg direct sau prin difuzori); Publicații: catalogul Târgului, o pagină Web lansată pe Internet cu imagini și text, punct electronic de consultanță (prin Romdidac); Evenimente: lansări de carte (peste 160 titluri noi), 15 mese rotunde, dezbateri, prezentări și colocvii, 4 expoziții de fotografie, ilustrație de carte și desen, concursuri cu premii; Vizitatori: peste 42 000. Printre aceștia: primul ministru al României, membri ai Guvernului și ai Parlamentului, ambasadori, scriitori români și străini, alte personalități publice. Ediția a 6-a, 3-7 iunie 1998. Organizator: Fundația ARTEXPO, cu sprijinul Ministerului Culturii, în colaborare cu: Târgul Internațional de Carte de la Frankfurt, Centrul de Carte Germană din București, Institutul Goethe din București, Asociația Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO; Invitat de onoare: Germania (stand special de 100 m², în care au fost expuse peste 1 500 titluri, expoziție de desene de Günter Grass la Sala Dalles, expoziții de carte, gravură, afișe, lectura a 2 scriitori germani, Kathrin Schmidt și Andreas Sinakowski, masa rotundă cu tema *România la târgurile germane de carte*); Expozații: 296 (186 din România și 110 din Germania, Belgia Elveția, Franța, Marea Britanie, Republica Moldova, Ungaria, în standuri individuale sau prin distribuitori); Publicații: catalogul Târgului, în limbile română și engleză, revista Târgului Bookarest, editată de Fundația ARTEXPO și Asociația Scriitorilor

Profesioniști din România – ASPRO; Evenimente: 282 titluri noi lansate, conferințe, mese rotunde, Gala Premiilor ASPRO 1997, ciclul *Lecturi literare* organizat de ASPRO, expoziții, mini-concert Beethoven, concert de blues, concursuri și tombole cu premii în cărți și reviste; Vizitatori: cca 47 000 (peste 12 000 sâmbătă 6 iunie 1998). Ediția a 7-a, 2-6 iunie 1999. Organizatori: Fundația ARTEXPO și Societatea Română de Radiodifuziune, în colaborare cu Ambasada Franței, Institutul Francez, France Éditions, Centrul de Proiecte Culturale din cadrul Primăriei Municipiului București – ArCuB, Asociația Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO; Invitat de onoare: Franța (stand cu o suprafață de cca. 350 m², intitulat «Éspace France», în care au fost expuse peste 1 800 cărți, Salon al cărții francofone organizat în cadrul standului de Agence de la Francophonie, atelier literar cu liceeni bilingvi din București, lecturi și discuții la «Café philosophique», două mese rotunde profesionale despre relațiile editoriale franco-române și distribuția cărții în Franța și România, o expoziție de presă francfonă, un anticariat de carte franceză la Sala Dalles); Expozanți: 287 (187 din România și 100 din Franța, Belgia, Germania, Marea Britanie, Republica Moldova, Slovacia, Ungaria și Polonia); Evenimente: 239 evenimente editoriale (lansări de carte, prezentări de autori, serii și colecții etc.), Gala Premiilor ASPRO, ciclul *Lecturi literare* organizat de ASPRO, expoziții de ilustrație de carte, carte bibliofilă, fotografii, «Baricada cărții» (în fața intrării principale a Teatrului Național – frondă a oamenilor de carte față de situația pieței românești de carte), Trofeul presei (acordat pentru mediatizarea Târgului), workshop cu tema *Informația digitală*, masa rotundă prilejuită de constituirea Uniunii Librarilor din România, Premiile Uniunii Editorilor din România, concursuri și tombole; Publicații: catalogul târgului, editat în română, franceză și engleză, revista Târgului, editată de ARTEXPO, ASPRO și «Litere Nouă» (revistă a Facultății de Litere din Universitatea București), pagina web a Târgului (<http://www.itc.netro/artexpo/>), în română, franceză și engleză; Vizitatori: peste 53 000 (media pe zi: 9 800; peste 15 000 sâmbătă 5 iunie). Printre aceștia, primul ministru, ministrul Culturii, șefi de partide, alți miniștri, parlamentari, scriitori și editori români și francezi, manageri în domeniile culturale, alte personalități publice. Opinia unanimă a fost aceea a prevalenței tinerilor între categoriile de vizitatori ai Târgului. Ediția a 8-a, 24-28 mai 2000. Organizatori: Fundația ARTEXPO, cu sprijinul Ministerului Culturii, al Centrului de Proiecte Culturale al Primăriei Municipiului București – ArCuB, al Asociației Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO și Asociației Editorilor din România – AER; Invitat de onoare: Marea Britanie (stand coordonat de Consiliul Britanic, program concentrat în jurul conceptului de *cyberspace*, cu zece expoziții virtuale pe Internet, acces la CD-ROM-uri multimedia și la site-uri, prezentare a «noului Consiliu Britanic», relansat cu noi proiecte, concursuri despre literatura Marii Britanii, expoziții documentare, de afișe, de fotografie, 2 mese rotunde despre *Etnicitatea în literatură* și *Traduceri literare din spațiul britanic*, recitări din poezia britanică, scurt festival de filme

britanice); Expozanți: 260 (170 din România și 90 din Marea Britanie, Franța, Germania, SUA, Republica Moldova și Belgia, prezenți direct, dar mai ales prin reprezentanți); Evenimente: aproape 200 de lansări de cărți și colecții noi, conferințe, ciclul *Lecturi literare* organizat de ASPRO, Gala Premiilor ASPRO, Premiile AER, expoziții de grafică, gravură, a 2-a ediție a Salonului de anticariat și antichități (la Sala Dalles); Publicații: catalogul Târgului, în română și engleză, revista Târgului, pagina web a Târgului (www.artexpo.ro), în română, franceză și engleză; Vizitatori: cca 55 000. Printre aceștia: președintele României, miniștri, parlamentari, diplomați, scriitori români și străini (între care Jacques Le Rider, Annick de Souyenelle, Gerard Bayo, Michel Onfray). S-a remarcat numărul mare de tineri care au vizitat Târgul, în ciuda situației economice dificile. S-a remarcat caracterul comercial al ediției. Ediția a 9-a, 23-27 mai 2001. Organizatori: Fundația ARTEXPO, în colaborare cu Asociația Editorilor din România – AER și Asociația Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO, cu sprijinul Ministerului Culturii și al Centrului de Proiecte Culturale din cadrul Primăriei Municipiului București – ArCuB; Tema centrală: «Înapoi la lectură»; Expozanți: 262 (171 din România și 91 din Marea Britanie, Franța, Germania, SUA, Republica Moldova, Italia, Spania, prezenți la Târg direct, dar mai ales prin reprezentanți); Evenimente: peste 200 de lansări de titluri noi, lecturi literare, mese rotunde și dezbateri, 3 proiecte-concursuri derulate de AER (Pledoarie pentru citit, Cartea Miss Târg și Premiile AER), Gala Premiilor ASPRO, expoziții de carte, ilustrație de carte, sculptură (Sculptura și literatura – Trofee ASPRO-Max de Maxim Dumitraș); Vizitatori: peste 55 000. Printre aceștia: M.S. Regele Mihai I al României și familia regală (prezenți la deschidere), membri ai guvernului, parlamentari, diplomați, personalități culturale din țară și din străinătate (între care Patrick Rambaud, laureat al premiului Goncourt în 1997). Ediția a 10-a, 22-26 mai 2002. Organizatori: Fundația ARTEXPO, în colaborare cu Asociația Editorilor din România – AER, Asociația Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO și Centrul de Proiecte Culturale al Municipiului București – ArCuB, cu sprijinul Ministerului Culturii și al Primăriei Municipiului București; Tema centrală: «Literatura elvețiană în România»; Invitat de onoare: Elveția (stand conceput de Asociația Difuzorilor și Editorilor din Elveția împreună cu Fundația culturală Pro Helvetia – Antena București, lecturi, conferințe și dezbateri, între care *România în oglinda literaturii elvețiene* și *Minoritatea este majoritate în străinătate*, expoziții de fotografii); Expozanți: 328 (194 din România și 134 expozanți din Elveția, Franța, Germania, Marea Britanie, Republica Moldova, Spania, Ungaria, participanți direct sau prin reprezentanți – centre culturale, difuzori și importatori de carte, alte organisme de promovare a cărții); Evenimente: aproape 300 de lansări de cărți și colecții noi, demonstrații practice CD-ROM, dezbateri și mese rotunde, Gala Premiilor ASPRO, Premiile AER, Premiile naționale anuale pentru carte și promovarea culturii în țară și în străinătate acordate de Ministerul Culturii și Cultelor, Premiile Fundației «Centrul Educația 2000+»

acordate promotorilor educației în România, Premiul «Radu Șteflea» acordat de Fundația ARTEXPO pentru educație prin imagine (în memoria celui care a gândit și organizat primul Târgul Internațional de Carte București), expoziții de fotografii și ilustrații de carte; Publicații: catalogul Târgului, în română și engleză, număr special al «Observatorului cultural» cuprinzând programul Târgului, site-ul www.artexpo.ro, în română, engleză și franceză; Vizitatori: peste 60 000. Printre aceștia: parlamentari, membri ai guvernului, reprezentanți ai ambasadelor și centrelor culturale la București, lideri de partide, personalități culturale etc.”

• [„**Revista 22**”, nr. 687] Marius Chivu face un interviu cu Cristian Mungiu (*Nu vreau să fac filme la kilogram*): „Centrul National al Cinematografiei este organismul care acorda, în urma unui concurs de proiecte, credite pentru realizarea de filme de lung metraj. În afara acestor credite nu este practic posibilă în România realizarea de filme pentru cinematograf. Valoarea unui asemenea credit este de circa 300 000 de dolari. Ca instituție, CNC (pe atunci ONC) datează din 1994, având în esență același principiu de acordare de prime pe baza de concurs, dar trecând prin diferite reglementari legislative și organizatorice. În decembrie 2002 s-a votat Legea cinematografiei în varianta ei actuală, inițiată parlamentar de senatorul regizor Sergiu Nicolaescu. CNC este condus de un președinte care se consultă cu un Colegiu Consultativ al CNC și care are dreptul de a emite avize. Președintele CNC este Decebal Mitulescu. Membrii Colegiului Consultativ sunt: Sergiu Nicolaescu, președinte, Ioan Cărmăzan, Șerban Marinescu, Geo Saizescu, Fănuș Neagu, Andrei Blaier, D.R. Popescu, Ecaterina Oproiu, Petre Sălcudeanu. În martie a avut loc prima sesiune de concurs după adoptarea noii legi. Consiliul Consultativ al CNC a propus un juriu de cinci membri care să citească scenariile înscrise în concurs. Colegiul a propus ca lectori jurați pe trei dintre membrii colegiului: Fănuș Neagu, Andrei Blaier, D.R. Popescu și încă doi lectori, Cristina Nichituș și Iosif Naghiu. La anunțarea rezultatelor concursului, s-a constatat că patru dintre colegii juraților în Comitetul Consultativ, și anume Sergiu Nicolaescu, Geo Saizescu, Ioan Cărmăzan și Șerban Marinescu au înscris proiecte în concursul pentru care i-au ales lectori pe colegii lor, și, cum era de așteptat, au câștigat. Mai mult, Sergiu Nicolaescu și Ioan Cărmăzan au câștigat câte două proiecte, iar același Sergiu Nicolaescu urmează, conform legii, în calitate de președinte al Consiliului Consultativ, să stabilească acum prin negocieri directe cu fiecare participant cuantumul sumei acordate de către CNC. O verificare sumară arată că, urmând același mecanism, la sesiunea precedentă de concurs, în 2001, doi dintre membrii Colegiului Consultativ, Sergiu Nicolaescu și Fănuș Neagu, au fost în comisia de analiză a proiectelor, iar alți șase colegi au câștigat: Petre Sălcudeanu, Andrei Blaier, Geo Saizescu, Ioan Cărmăzan, D.R. Popescu, Șerban Marinescu. În condițiile în care – în cel mai politic caz spus – sistemul de față dă naștere la suspiciuni, ne-am văzut nevoiți să facem publică o scrisoare deschisă în care contestăm Legea cinematografiei, căci aceasta e concepută într-un asemenea fel, încât permite ca legală împărțirea membrilor Colegiului Consultativ, cu rândul, în

jurați și competitori. Scrisoarea deschisă este semnată deopotrivă de toți tinerii cineaști care au făcut în anii din urmă vreun film reprezentativ pentru cinematografia română – Cristi Puiu (selecționat la Cannes cu *Marfa și banii*), Cristian Mungiu (selecționat la Cannes cu *Occident*), Nae Caranfil (peste 100 000 de spectatori cu *Filantropica*), Radu Muntean (peste 50 000 de spectatori cu *Furia*), Sinisa Dragin (peste 10 premii internaționale cu *În fiecare zi Dumnezeu ne sărută pe gură*), precum și de alți cineaști, fie reputați ca Dinu Tănase, fie la început de drum ca Hanno Hofer, Tudor Giurgiu, precum și regizori de documentar ca Thomas Ciulei, Alecu Solomon sau Florin Iepan. De remarcat că scrisoarea deschisă este agreată și semnată deopotrivă de câștigători, perdanți și neparticipanți la ultima sesiune de concurs. Gestul este, așadar, în afara oricăror suspiciuni. Am semnalat, de asemenea, numărul îngrijorător de mare de filme românești finanțate din banii statului în ultimii ani și care nu au obținut rezultate semnificative nici ca impact la public, nici ca prezență la festivaluri internaționale, nici ca produs de interes pentru vreun cumpărător sau distribuitor de filme. O parte dintre realizatori – Ioan Cărmăzan este un exemplu – au continuat să primească finanțări în 2003, deși nici filmul precedent al autorului din 2001 nu a fost încă încheiat și prezentat și cu atât mai puțin nu a avut răgazul să-și fi dat măsura valorii. Încă o dată, însă, legea permite. De asemenea, am constatat că, pentru alegerea juriului de concurs propus pentru sesiunea 2003, CNC nu numai că a ignorat complet pe toți cei care au realizat filmele cele mai de impact în ultimii ani, dar nu a ales în comisia de lectori nici un producător, distribuitor sau critic de film, optând pentru cinci jurați cu profil asemănător și cu o medie de vârstă foarte ridicată în raport cu media de vârstă a spectatorilor români. [...] [În scrisoare] În primul rând, propunem interdicția ca membrii Consiliului Consultativ să participe la concurs pe perioada mandatului lor ca membri ai Consiliului. De asemenea, cerem stabilirea unor criterii riguroase, obiective și publice atât pentru alcătuirea juriului care citește proiectele, cât și pentru analiza în sine a scenariilor. Acordarea de finanțare publică trebuie să implice o anumită răspundere și, ca atare, fiecare nouă finanțare să țină cont într-o anumită măsură de meritele proiectelor anterioare și recente ale autorului și producătorului. După ce a citit scrisoarea deschisă, președintele CNC, Decebal Mălulescu, s-a declarat «întru totul de acord» cu cele semnalate acolo și ne-a invitat la discuții în viitorul apropiat, aducându-ne în același timp la cunoștință că, pe de o parte, e posibilă organizarea unui nou concurs de proiecte în septembrie, dar și că legea nu poate fi modificată ușor și rapid, nici dacă se dorește. Sergiu Nicolaescu a reacționat însă mai puțin cooperant, insinuând, pe de o parte, că am fi manipulați și, pe de alta, că modul în care a acționat Consiliul Consultativ nu este ilegal. Probabil că nu este ilegal, dar este imoral.”

7 mai

• [„România literară”, nr. 18] Nicolae Manolescu semnează textul *Posibil decalog pentru critica literară*: „Dacă opera de literatură este deseori ambiguă,

critica trebuie să fie întotdeauna clară. Echivocurile, jocurile de cuvinte, «apele» pe care le face ironia nu țin de esența morală a criticii; decât, poate, de arta ei; o colorează, îi conferă personalitate, dar n-o ajută prea mult să-și atingă scopul. În orice caz, dușmanul cel mai mare, sub acest raport, al criticii este confuzia. Criticul n-are voie să nu știe ce vrea să spună. Proverbul franțuzesc i se potrivește perfect în raționalitatea lui: ceea ce e bine gândit, se exprimă în mod clar. De aici decurge obligația unei anumite precizii. I-am auzit pe unii matematicieni sau, în general, oameni ai științelor pozitive observând că un critic literar poate pretinde doar să fie cât mai puțin vag; exactitatea n-ar fi în firea lucrurilor lui. Nimic mai neadevărat: precizia nu e pur și simplu o datorie a criticii, este politețea ei deopotrivă față de scriitor și față de cititor. Menirea criticii este de a judeca, așadar de a discerne, lămurii, aprecia. Dar ce fel de apreciere este aceea care lasă loc dubiilor? Aproximația este întotdeauna dubioasă, prin urmare, contrară spiritului critic. În al treilea rând, e vorba de simplitate. Pe criticul prost îl recunoști numai decât după felul complicat în care se exprimă despre cele mai simple lucruri. Critic bun este acela care, dimpotrivă, știe să spună simplu cele mai complicate lucruri. Simplitatea nu e în toate cazurile înăscută. Aș așeza-o mai degrabă printre însușirile critice care se dobândesc prin experiență. Dacă nu posezi de la început claritate și spirit de precizie, e mai bine să nu te apuci de critică. Simplitatea nu este însă, ea, un atribut al tinereții în critică. Mai degrabă, tinerii se simt ispițiți să fie sofisticati în idei și în limbaj. Îi dezvăță exercițiul critic repetat și îndelung. O a patra însușire, nici ea în chip hotărât preexistentă activității critice, este concretețea, dacă o pot numi așa, a gândirii și expresiei. Tinerii sunt câteodată abstracți ori ideologici. Ei vor să aibă idei. Dar critica e prin natura ei mai aproape de metaforă decât de idee. Se referă la opere de imaginație, nu de filosofie, la sentimente, nu la concepții. Gândirea criticului îmbrățișează opera cu dragoste sau cu ură. Seamănă uneori cu un mulaj. Nu sunt convins că e totdeauna capabilă să se țină la distanță: se lasă deseori fascinată ori respinsă. De aceea e bine să nu uităm că actul critic se bazează pe impresii în mult mai mare măsură decât i-ar fi îngăduit unui cercetător din alte științe. Judecata critică e impresionistă prin chiar natura ei. E «sinceră», autentică, biografică, pe scurt, subiectivă. Impersonalitatea ori obiectivitatea, criticul trebuie să le lase pe seama altora. Speriați de reacția scriitorilor, unii critici se justifică afirmând că sunt obiectivi, mai bine zis, mai obiectivi decât scriitorii înșiși. Nu în acest sens trebuie înțeleasă distincția maioreșciană dintre poeți și critici, cum că primii sunt opriți de la păreri corecte de o subiectivitate care le-ar lipsi celor din urmă. Sensul distincției este că subiectivitatea criticului e mai largă decât a poetului care este prizonierul unei singure formule. Nu toate însușirile prezintă același grad de importanță, deși nici una nu trebuie desconsiderată. Nici, bunăoară, concizia. Critica avându-și istoria, ca și literatura, există neîndoielnic forme critice diverse, chiar mode, așadar critica n-a fost mereu laconică. Dar dacă n-o confundăm cu unele dintre speciile ei, care presupun oarecare vorbărie, critica bună folosește cuvinte puține, mergând de-a

dreptul la țință. Concizia e o deprindere, așadar se învață. Dacă am face o statistică, am vedea că orice critic folosește mai puține cuvinte în operele sale de maturitate decât în cele de tinerețe. Și folosește, totodată, un stil mai «curat»: excesul de neologisme neomologate, de termeni tehnici, apelul la jargon sunt caracteristice inexperienței. Stilul critic adult e normal, echilibrat și transparent. Jargonul e boala copilăriei criticului, când el crede că se diferențiază astfel de cititorul obișnuit. Cu vremea, descoperă că e mult mai greu, dar și mai eficient, să te deosebești de alții vorbind ca toată lumea. În al optulea rând, criticii i se cere adevărate. La text, desigur, dar și la context. Criticul nu trebuie să știe doar ce și cum să spună: el trebuie să aibă neconținut în vedere faptul că actul critic implică necesarmente un raport, că el este totdeauna despre ceva, comentariu, interpretare, analiză ori judecată. Fiecare lucru din lumea aceasta are unitatea lui de măsură. Tot așa intuiția ori gustul (în înțelesul de pricepere spontană a artei) îi dictează criticului unitatea justă de măsură. Atât în privința calității operei, cât și în privința naturii ei. E inevitabil să conchidem că adevărata critică este aceea care dă idei, nicidecum aceea care pleacă de la idei: critica nu aplică literaturii o grilă, teoretică, ideologică ori altfel, ea poate cel mult releva anumite aspecte teoretice, ideologice, filosofice, morale, religioase ale operelor literare. Spiritul critic este opus celui ideologic. Critica este ea însăși literară în sensul că acordă prioritate esteticului. Am scris altădată despre rațiunea estetică exclusivă a criticii, atacată ieri dinspre sociologismul marxist sau dinspre formalismul structuralist, iar astăzi dinspre studiile (multi)culturale. Nu țin să mă repet. În definitiv, scopul criticii, dacă există unul, dincolo de a ne edifica în privința conținuturilor și formelor literaturii, precum și a valorilor de care acestea depind, este să trezească în cititor apetitul pentru lectură. John Updike mărturisea, în prefața ediției americane a conferințelor lui Nabokov despre roman de la Cornell University, că, ascultându-l pe profesorul lui, devenea brusc teribil de doritor să citească sau să recitească operele cu pricina. Ca să izbutească asta, critica trebuie să nu fie anostă, plictisitoare, rebarbativă. Criticul este un cititor altruist, care citește pentru plăcerea altora, nu doar pentru propria plăcere. Între atâtea rosturi pe care le putem concepe pentru critica literară, cel mai important rămâne acela de a trezi cititorul din noi. Lui Călinescu îi plăcea un vers al unui romantic german care se referea la poet: dacă nimerești cuvântul magic, lumea începe să cânte. Dacă nimerești cuvântul magic, literatura începe să cânte. Și cititorul să-i audă cântecul”. □ Sub titlul *Diaspora culturală*, Mircea Anghelescu recenzează *Enciclopedia exilului literar românesc (1945-1989)* de Florin Manolescu: „În literatură, două lucruri au fost evidente imediat după 1989 și au și fost formulate încă din primele texte critice care au apărut în revistele literare de la începutul unei tranziții nebănuite de lungi: că ierarhiile și valorile constituite în acest domeniu în anii de după război sunt false (în sensul că nu reflectă realitatea, că ocultează autori, opere, teme din motive politice, că structurile, pozițiile și aprecierile sunt impuse de factori exteriori literaturii) și că literatura scrisă în limba română «în exil», «în

diaspora» etc., adică dincolo de granițele țării, deci și în Basarabia, în Bucovina și în Israel, nu numai în țările de refugiu, precum Franța, Germania sau Statele Unite, face parte integrantă din literatura română și participă cu drepturi depline la constituirea noilor ierarhii, a noului canon, care trebuie reformulat. Nu știu unde sunt astăzi discuțiile privind reformularea canonului literar, dacă putem vorbi de unul sau mai multe și care sunt perspectivele unei «revizuirii» generale a valorilor, dar despre relațiile literaturii interzise înainte (din exil, din diaspora etc.) cu mediul ei natural, cu cititorii și critica de acasă, se poate vorbi cu mai multă siguranță și cu o minimă satisfacție. Într-adevăr, recuperarea materială a celor mai multe opere apărute în exil este astăzi un fapt împlinit, la care cititorii au răspuns cu interes și adesea cu entuziasm: nu există astăzi, practic, operă cât de cât importantă scrisă în afara granițelor țării între 1945 și 1990 care să nu fie accesibilă în reeditări făcute în țară. De la romanele lui Mircea Eliade, Petru Dumitriu și Vintilă Horia, de la memorialistica lui Ion Ioanid, Virgil Ierunca și Ștefan Baciuc la eseistica și studiile lui Al. Ciorănescu, Virgil Nemoianu sau Matei Călinescu, pentru a nu mai vorbi de opera scriitorilor adoptați de culturile respective ca Ionesco și Cioran, toate titlurile importante au fost retipărite, citite și discutate în mediul lor natural, în mediul natural în care s-au format autorii lor, adică în țară. Mai mult, s-au făcut și unele eforturi (în general, în afara instituțiilor abilitate) în direcția publicării unor documente referitoare la organizațiile și mai ales la publicațiile acestui exil, din care operele amintite anterior reprezintă numai vârful luminoasă, dedesubtul lor existând fără îndoială eforturile și sacrificiile unor autori mai puțin cunoscuți, ale unor organizatori și grupuri identitare tot atât de motivate și tot atât de dedicate luptei pentru supraviețuirea culturii și literaturii românești într-un spațiu al libertății și al adevărului. Au început să apară astfel retipăriri ale unor reviste importante din exil, inexistente în bibliotecile din țară (primele două volume din colecția revistei exilului parizian «Caiete de dor», în Ed. Jurnalul literar), volume de documente, în general corespondență din arhivele exilului, inabordabile cercetătorului din țară, ca să nu mai spun cititorului (Corespondența secretă a exilului din arhiva Leontin Constantinescu, editată de N. Florescu și I. Podocea, Scrisori din arhiva C. și Tr. Popescu publicată de Ion Cristofor și Maria Pal, *Din istoria exilului românesc* de Ion Calafeteanu, cuprinzând corespondența anilor 1946-1950, corespondența trimisă și primită de Gr. Nandriș, publicată de I. Oprișan ș.c.l. Au început să apară și primele volume privitoare la literatura exilului românesc: după un articol mai vechi al lui Gh. Carageani din «Rivista Italiana di Letteratura Comparata», au apărut în ultimii ani culegeri de studii și mărturii ale lui Cornel Ungureanu, Mircea Popa, Pavel Chihai, N. Florescu, Titu Popescu, Silvia Constantinescu, Aurel Sergiu Marinescu, Radu Bărbulescu ș.a., ba chiar și două încercări de sinteză venite din Germania între care ultima, a Evei Behring (*Rumänische Schriftsteller in Exil, 1945-1989*, Stuttgart, 2002), este un excelent început. Era evident că intrasem în epoca sintezelor și că acumularea de material, texte și documente, deși departe

de a fi mulțumitoare, cerea un instrument care să le structureze, care să ordoneze imensa cantitate de informație deja cunoscută sau aflată în arhive devenite publice. Acest instrument, primă acumulare sistematică de date și informații privitoare la literatura scrisă în exilul românilor de peste hotare, a apărut foarte recent: *Enciclopedia exilului literar românesc (1945-1989)* de Florin Manolescu, profesor la Universitatea din București și de zece ani la Ruhruniversität din Bochum, Ed. Compania, București, prima de acest fel după încercări mai vechi și mai noi de a publica o asemenea lucrare despre exilul românesc în general, pe care autorul le trece în revistă într-o substanțială Introducere (p. 7-19).” □ În articolul *Putere și destin*, Gabriel Dimisianu scrie despre Nicolae Breban: „O rumoare negativă însoțește de la o vreme numele lui Nicolae Breban, ca ecou totuși previzibil al manifestărilor sale publice. După 1989, o perioadă, N. Breban a privit cu oarecare detașare, cel puțin aparentă, la ce se întâmpla în jurul său, în viața literară și în viața socială, în viața politică resuscitată, până ce, în ultimii ani, și-a schimbat atitudinea. A devenit participativ, formulează puncte de vedere, comentează în rubrica din «Cotidianul» evenimentele în curs. Se întoarce și asupra trecutului, al său și al altora. Pe unii confrăți din țară, ca și pe unii exponenți ai exilului literar, îi ia la refec pentru ce au făcut sau nu au făcut, îi admonestează pentru opțiunile, pentru părerile lor neconforme cu ale sale (v. și volumul *Stricte amintiri literare*, din 2001). Dă uneori și probe de inconsecvență, se contrazice. Pe Paul Goma când l-a dezavuat, când l-a elogiât, cam pentru aceleași lucruri. Acum în urmă a cerut ca Goma să fie invitat oficial în țară, să i se dea o locuință și o revistă. Cine să-i dea și de unde? În dictatură se putea, dar... Altă inconsecvență a lui N. Breban: după ce i-a împuns cu săgețile ironiei pe scriitorii implicați în politică, după 1990, acum el însuși s-a implicat, militând pentru reconstruirea dreptei. Cam neconvins, ce e drept. Am aflat totuși din ziare că face parte din conducerea unei fracțiuni țărăniște disidente. Ciudată mișcare. A mai fost și «războiul» cu critica literară pe care, pe neașteptate, l-a declanșat N. Breban, reproșându-i acesteia dezangajarea, fuga de pe câmpul de luptă. Despre critică a afirmat că este «zona cea mai deficientă a scrisului românesc de azi», întâlnindu-se în această părere cu Mircea Cărtărescu. Unii au văzut însă la N. Breban mai degrabă o supărare personală pe critică, pe anumiți critici, mă rog, care azi nu-i mai acordă aceeași mare atenție ca în trecut. Purtându-se astfel ei nu-și mai fac, desigur, datoria. Polemismul îndeajuns de violent al lui N. Breban (până și în «confesiuni» este violent, cum avertizează din titlul unei cărți) era de așteptat să genereze reacții, replici. I s-au reproșat, nu tocmai la obiect, fluctuațiile de atitudine din trecut, colaborarea cu vechiul regim, uitându-i-se disidența reală din 1971, când a dezaprobat public Tezele din iulie. Mult caz s-a făcut de niște dedicații pe volume oferite cândva soților Ceaușescu. Nu se știe dacă au ajuns la destinatari, dar le-am putut vedea reproduse anul trecut în «Adevărul». Receptarea în actualitate a cărților lui Breban s-a resimțit de pe urma acestor fapte și de aceea le-am și amintit. Romanul său ultim, *Voința de putere* (Dacia, 2001), a fost puțin comentat, iar cineva dintre cei

care au făcut-o a văzut în el o expresie a epuizării literare a scriitorului. Nu am avut, citind romanul, același sentiment, chiar dacă și pe mine m-au nemulțumit repetările, discursivitatea, rarefierea substanței epice, resimțită pe alocuri. Sunt păcate în care Breban cădea și mai înainte, dar se răscumpăra de fiecare dată, cum o face și acum, prin forța de a-și proiecta cititorul într-un univers propriu, inconfundabil. Prin mizele mari tematice puse în joc. Prin capacitatea de a însufleți personaje. Breban este, după Marin Preda, am mai spus-o, creatorul cel mai puternic de personaje din proza noastră postbelică”.

12 mai

● **[„LA&I”, nr. 18; redacția: Dan C. Mihăilescu – editor; Paul Iancu – tehoredactare & corectură]** Dan C. Mihăilescu publică editorialul „*Sein und Zeit*” în românește: „«În momentul în care Heidegger este târât în noroi peste tot în Occident, în România se vând 42 000 de exemplare dintr-o carte de-a lui! Povestesc asta peste tot și nimeni nu vrea să mă creadă. Trebuie să recunosc, este uluitor. Ce destin mai avem și noi!» – îi scria Cioran lui Gabriel Liiceanu la 9 ianuarie 1989. (În 1988 apăruse la Editura Politică volumul *Repere pe drumul gândirii*.) În plină prăbușire a ceaușismului, într-o Românie a cruzimii și a derizivității generalizate, a umilințelor, terorii și nimicniciei, nu doar că se citea cu nesaț *Republica* lui Platon și se traducea *Filocalia*, dar la aceeași editură care, financiar, trăia din plin grație volumelor din seria «gândirii» lui Ceaușescu apăreau Jaspers, Toynbee și Marcuse, Stéphane Lupasco, Alvin Töffler și J. Habermas din, mă rog, varii și oculte rațiuni de perestroika. În Bucureștii iernii dintre 1988 și 1989, Heidegger suna ca vuietul unei cascade în mijlocul Saharei. În Bucureștii primăverii lui 2003, *Sein und Zeit* vine ca un tanc uriaș în arena cu nisip și rumeguș a unui biet circ de provincie. Vă dați seama ce i-ar fi scris astăzi Cioran lui Gabriel Liiceanu despre acest eveniment cultural extraordinar? A-ți dăruit opt ani din viață ca să aduci în românește cea mai însemnată carte de filosofie a veacului XX, într-o Românie a sărăciei manelizate, unde gălgâie analfabetismul și vulgaritatea triumfă peste tot, unde spitalele exaltă euthanasia pasivă, iar inteligența tânără și competențele iau irepresibil calea exilului, este – cu o vorbă tipică lui Cioran – «ceva absolut nemaipomenit». Miercuri, 7 mai, între orele 14.00 și 16.00, în amfiteatrul «Mircea Florian» de la Facultatea de Filosofie a Universității bucureștene, am trăit una dintre cele mai buimăcitoare zile din cariera mea de cititor și vechi înghițitor (amator) de filosofice: profesorului Walter Biemel i s-a conferit titlul *Doctor Honoris Causa* al Universității din București, împreună cu traducerea lui *Sein und Zeit* realizată de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă la Editura Humanitas. «Această primă traducere a lui *Sein und Zeit* în limba română este dedicată lui Walter Biemel», specifică traducătorii în deschiderea cărții. De aproape doi ani nimeni nu mai știa ce să înțeleagă din Gabriel Liiceanu, din tot acel amestec de frenezie și depresie, de fatalism și abnegație, marcat de ispita eșuării în hedonism cinic, paralel cu tentația desăvârșirii într-un idealism în chip

sinucigaș anacronic. *Ușa interzisă* stă mărturie pentru acest nod de cumpănă din biografia lui Gabriel Liiceanu, iar amestecul cu pricina caracterizează de altfel cam tot ce (încă) mai răsuflă în aria noastră spirituală. La Humanitas nu se știa niciodată unde «s-a retras», «a fugit», «a dispărut» Gabriel Liiceanu, fără adresă de e-mail, fără telefon mobil, «e cumva la Păltiniș?» «a plecat în Germania?» ș.a.m.d. Atâta se știa și se repeta cu sfântă încăpățănare, ca într-un exorcism: «Termină traducerea din Heidegger». Câte ceva despre șerpuirile și încercările petrecute de-a lungul acestui «drum de pădure» mărturisește el însuși în textul de *Laudatio* pentru Walter Biemel, pe care a avut generozitatea să ni-l ofere integral pentru numărul de față. Dacă se poate ușor presupune ce ar fi spus Cioran miercuri, 7 mai, în Amfiteatrul «Mircea Florian», mai greu de închipuit e reacția lui C. Noica, a cărui gândire se sprijină în bună, fundamentală măsură pe Heidegger și Mircea Vulcănescu, adică pe autorii cel mai puțin citați în paginile sale. [...] înclin să cred că, în ciuda a orice, Noica s-ar fi bucurat enorm de «isprava lui Gabriel». Era atât de obsedat de ne-trebnicia românească și atât de furios pe autocheltuirea în jurnalism a energiilor noastre intelectuale, încât – chiar dacă, mefistofelic, i-ar fi șoptit traducătorului ceva de genul: «cu munca depusă aici ți-ai fi desăvârșit *Peratologia!*» – e sigur că bucuria magistrului ar fi fost sinceră și deplină. La fel de mult s-ar fi bucurat, sunt sigur, Ioan Alexandru. În ce mă privește, cel mai mult cel mai mult LA EL m-am gândit – cu căldură, recunoștință și lacrimă filială – în acea zi de 7 mai când Gabriel Liiceanu citea *Laudatio* pentru profesorul Biemel. La acel Ioan Alexandru dintre 1968 și 1978, care venea extaziat din Germania, de la întâlnirea cu Heidegger «în căbănuța lui din Pădurea Neagră», care traducea *Din învățămintele cugetării*, care se întreba «ce ne învață drumul de pădure», ne topea de încântare ore în șir analizând hermeneutica heideggeriană la câte-o celebră afirmație din Hölderlin, precum: «poetic locuiește omul acest pământ». În *Ușa interzisă*, este un pasaj acid, prea puțin măgulitor pentru poetul *Imnelor bucuriei*. Presupun că motivat, nu știu, n-are a face, între sublim și ridicol nu-i decât un pas, nu-i așa? Oricum, Ioan Alexandru a făcut enorm pentru educarea câtorva promoții în duhul hermeneuticii. Vă asigur că a învăța ce înseamnă *Lichtung* în Bucureștii Tezelor din iulie 1971, a te deprinde cu *agapé*, *dürftiger Zeit* și *Feldwege* printre plenare de partid și mitinguri idiotizante, a face seminarii cu cantate de Bach și comentând Cimabue pentru a înțelege cum devine cu *fiindul* – așa ceva înseamnă pur și simplu vindecare prin învățare. Închei, deocamdată, cu gândul la acel îngeresc verdict al lui Hölderlin: *aber Freund, wir kommen zu spät...*». □ Se publică *Laudatio pentru Walter Biemel: în care este vorba despre îngerii-comentatori, despre „Ființă și timp” în limba română și despre harakiri* de Gabriel Liiceanu, precum și „*De ce avem nevoi de filosofie? – Răspunsul lui Walter Biemel*». □ La rubrica „Biblio LA&I” e semnalată ediția a doua (2002) din G. Călinescu și „*complexele*” literaturii române de Mircea Martin: „Acum 22 de ani, când apărea la «Albatros», cartea lui Mircea Martin era (dincolo de toate calitățile criticului și universitarului crescut în spiritul lui Tudor Vianu) un gest

pur și simplu de curaj: a vorbi în plin ceașism despre complexe de inferioritate transformate în complexe de superioritate, duse până la megalomanie, era, orice s-ar zice, o sfidare la adresa lumii pe dos a partidului, pentru care «divinul» G. Călinescu devenise pretext de ostracizare și instrument de teroare ideologică. Culmea e că, recitită azi, analiza lui Mircea Martin e de o surprinzătoare actualitate, de vreme ce totul, în mentalul românesc, e neschimbat: conflictul dintre complexul integrării și complexul specificării, complexul periferiei, al întâzierii și nesincronizării, complexul colonial, al non-omogenității și imitației ș.a.m.d., cu mențiunea că totul se impune acum a fi trecut din estetic în sociologic, din literar în politic, din filosofie în administrație ș.a.m.d.”

13 mai

• [„**Observator cultural**”, nr. 168] Cosana Nicolae recenzează volumul lui Christian Moraru *Rewriting. Postmodern Narrative and Cultural Critique in the Age of Cloning*: „După ce a fost asistent la Facultatea de Litere din București și bursier Humboldt, C(h)ristian Moraru a completat un stagiul doctoral la Indiana University, Bloomington, devenind apoi, din 1998, profesor de literatura americană și teorie literară în cadrul departamentului de engleză al Universității North Carolina, Greensboro. El se înscrie în seria meritorie a umaniștilor universitari americani de origine română, cum ar fi Matei Călinescu, Marcel Corniș Pop(e), Eliza Miruna Ghil, Sanda Golopenția, Virgil Nemoianu, Ileana Orlich, T(h)oma(s) Pavel sau Mihai Spăriosu, fiind într-un dialog constructiv cu unii dintre ei, fapt vizibil în ceea ce a scris de când se află în Statele Unite. Moraru este o prezență intelectuală activă, editor asociat al revistei de teorie critică «Symploké», publicând constant articole despre literatura americană, postmodernism, globalizare și teoretizările acestora, despre Marcel Proust, Vladimir Nabokov ori viitorul strategiilor pedagogice comparatiste dincolo de granițele postcolonialismului și ale criticii culturale în general. Îl mai găsim, de exemplu, și printre semnatarii unei scrisori deschise în sprijinul tipăririi parodiei *The Wind Done Gone* a scriitoarei afro-americane Alice Randall. Autor, între altele, al unei cărți despre *Poetica reflectării* (1990) înainte de a pleca din România, C(h)ristian Moraru a publicat în engleză un volum de eseuri critice numit *Rewriting: Postmodern Narrative and Cultural Critique in the Age of Cloning* (Rescrierea: Narațiunea postmodernă și critica culturală în era clonării), apărut la State University of New York Press în 2001. Unele dintre textele cuprinse aici în versiune revizuită au apărut anterior în câteva reviste culturale de peste ocean. Dacă ne întrebăm ce au în comun scriitori atât de diferiți ca Italo Calvino, John Updike sau Julian Barnes, despre care scrie Moraru, sau Tom Stoppard, A.S. Byatt ori Michael Cunningham, la care ne duce cu gândul excursul sau critic, găsim în acest volum un răspuns nuanțat. Premisa lui Christian Moraru este aceea că literatura actuală se perpetuează prin rescriere, care nu este un simptom al epuizării culturale în «era clonării», ci un instrument activ al postmodernismului, concept la care

autorul nu intenționează să renunțe. Fără a intra în prea multe detalii, el rămâne în acest cadru referențial, văzându-l salvat de criticile aduse de Fredric Jameson sau Terry Eagleton chiar prin rescriere, componentă de natură să recupereze dimensiunea ideologică pe care cei doi își bazează comentariile. Christian Moraru urmărește, pe de o parte, să ilustreze «protocoalele recitative» la care apelează mulți romancieri americani contemporani, prin rescriere ca transpunere performativă, evoluție parodică sau dublare a autorului inițial prin scriitura «fantomatică», dar delimitând-o de pastişă, imitație epigonică sau de subversiunea văzută ca *imitatio auctorum*. Pe de altă parte, Moraru dorește să depășească discuțiile privitoare la scriitorul meandric de tip borgesian și teoretizările despre intertextualitate (Julia Kristeva), transtextualitate, hiper- și hipotextualitate (Gérard Genette), rescriere critică (Corniş Pope), repovestire contemporană (Schiff), scriitura «palimpsest» feminină (Nancy K. Miller), «anxietate a influenței» (Harold Bloom) sau relectură, recititor, rescriitor (Matei Călinescu). El introduce conceptele de rescriere intensivă, programatică și rescriere extensivă, așa-numita revizionistă sau radicală, legându-le de forma și formarea discursivă. Prin exemplele sale, Moraru se apropie de «metaficțiunea istoriografică» analizată de Linda Hutcheon sau de căutarea «limbajului comun» a poetei Adrienne Rich, în ideea că re-scriitorul este un cititor critic de prim rang, ce oferă o oglindă culturală diferită epocii noastre în care totul pare de acum *déjà-lu*. Dacă, pe urmele lui Maurice Blanchot, *a scrie* înseamnă întotdeauna *a rescrie* un viitor ce urmează să vină, acum însă nu mai vorbim despre reiterare prin reprezentarea unei realități preexistente, ci despre imitarea simulacrului, fiind vorba, cu alte cuvinte, de producerea unui surplus, a unui model-copie și de imitarea sa în același timp. Prin urmare, *rescrierea*, noțiune despre care Christian Moraru admite din start că este înșelătoare, având în vedere caracterul «canibalic», reciclativ al postmodernismului, apare ca o reinterpretare în cadre ficționale. Fără a fi ceva nou și fără a stimula semioza fără frontiere, este «o arhi-specie literară sau o practică hibridă [...] un fenomen intertextual și inter-discursiv [...] ce elaborează paralelisme literare» (p. 19). Caracteristica sa absolută ar fi legătura ombilicală și intenționată cu texte anterioare, nu doar prin simple trimiteri de genul aluziilor culturale, ci prin conectarea constantă la rețelele de autoreferențialitate/ autoreflectare ale literaturii în general și ale metaficțiunii în particular. (La alt nivel însă, am putea adăuga, *Coming Soon!!!*, cel mai recent volum de proză din 2001 al unuia dintre scriitorii și teoreticienii postmoderniști importanți, John Barth, nu mai dovedește altceva decât pericolul de a plictisi prin acrobațiile complicate la trapez ale stilului consacrat metatextual.) Ce ar avea în plus aceasta categorie literară față de *revizuirea* de care vorbesc teoriile receptării? În buna tradiție a Noului Istorism, *rescrierea* care îl interesează pe critic este cea care activează «permutări atât literare, cât și transliterare (sociale, politice, ideologice)», deoarece construiește narațiuni identitare, ideologizate, despre indivizi și membri ai unor comunități, organizate în jurul unor termeni discursivi ce țin de naționalitate,

etnicitate, rasă, statut social, gen și orientare sexuală, credințe moral-religioase ș.a.m.d. (p. XIII). Acest gen de renarativizare cere o decodare/ interpretare pe care Stuart Hall sau Marcel Corniș Pope ar numi-o «oponentă», aflată într-o conversație polemică atât cu trecutul istoriei literare, cât și cu prezentul social și politic. Astfel sunt văzuți E.L. Doctorow, Paul Auster, Ishmael Reed, Mark Leyner, Kathy Acker sau Bharati Mukherjee. Fiecare dintre acești scriitori reprezintă un anume tip de legitimare prin rescrierea lor critică ce stabilește o distanță față de narațiunile model și textele canonice americane, iar Moraru le consacră pagini excelente de analiza succintă, clară și adusă la zi în materie de limbaj critic. După cum afirma Kathy Acker, pe care o citează, «cu cât scriu mai mult la propriile mele romane, cu atât mai mult mi se pare că a scrie înseamnă a citi». De aceea, ne putem imagina o istorie literară dislocată, deteritorializată, cum ar spune Deleuze și Guattari, bazată pe principiul *rescrierii*, în care avem de a face cu texte migratoare, texte germinative și texte larvare, care încolțesc într-o parte și rodesc într-alta ca într-un joc de cronotopii suprapuse *à la* Escher. Se *rescrie* nu pentru că au pierit toate muzele, ci pentru că originea a dispărut și, prin urmare, nu mai există natura repetitivă, ci doar cea transformativă a lucrurilor. Cultura populară este, la rândul său, martora acestui proces, în filme, de pildă, prin actualizări, secvențializări, serializări sau reecranizări perpetue. Un autor avant-pop ca Mark Leyner înfățișează epoca noastră saturată de cele mai diverse tehnologii și forme vizuale, în timp ce se află instalat confortabil în caruselul simulacrelor de consum, dramatizând interacțiunea dintre scriitor și audiență, dintre privat și public (p. 130). În actele sale de re-textualizare, *rescrierea* nu acceptă să reflecte rasa sau genul pur și simplu, ci le re-produce, indiferent de poziția centrală sau marginală în canonul literar. Observația marchează un punct de vedere inovator față de acela cu care ne-am obișnuit deja, care susține că literatura marginală reprezintă mai marcat noțiuni sensibile ca acelea de mai sus tocmai pentru a-și promova statutul. În același timp, Moraru reconfirmă faptul că *rescrierea* face parte dintotdeauna din agenda reformulărilor politice ale literaturii scrise de femei. Într-unul dintre cele mai provocatoare și mai actuale capitole, el discută romanele scrise de Bharati Mukherjee ca exemple de «defamiliarizare», aflate la intersecția dintre discursul postcolonial polemic și *rescrierea* americană postmodernă a tradițiilor narative occidentale (p. 157). Mukherjee «revizitează» romane ca *Jane Eyre* și *Litera stacojie*, oferind un spectru mai larg de categorii și formațiuni identitare și amalgamând o dinamică geografică, geopolitică și inter-culturală a misterului feminin (p. 159). În plus, *rescrierea*, așa cum este teoretizată aici, are de cele mai multe ori ca obiectiv discursul hegemonic despre «America», văzută ca noțiune abstractă, etern modificabilă. Astfel, E.L. Doctorow în *Ragtime* (ce reîncarnează povestirea lui Heinrich von Kleist *Michael Kohlhaas*), Robert Coover în *Public Burning* (unde se preia schema narativă a lui Horatio Alger despre ascensiunea socială a Zdrênțărosului Dick) sau Paul Auster (care distorsionează «visul american» în *Trilogia New York-ului* sau în *Tombuctu*)

reinventează narațiunea americană, recuperând istoria într-un mod critic și pluralizându-i efectele asupra prezentului. În chip similar, ajutat de teoria lui Henry Louis Gates Jr. despre literatura afro-americană și «semnificare», Moraru distinge revizuirii similare în romane scrise de Ishmael Reed sau Trey Ellis și, mergând mai departe cu analiza până la ceea ce numește «rescrierea hip hop», consideră că narațiunea afro-americană în speță are la bază o matrice de teme, tropi și structuri susceptibile de reconfigurări, imitații și rescrieri (p.114). Dincolo de gradul zero al scriiturii teoretizat de Roland Barthes și de cel Xerox al culturii ironizat de Jean Baudrillard, Christian Moraru ne provoacă să descoperim gradul implicării socio-culturale și politice prin reaproprierea textelor din trecut. Postmodernismul «alternativ», «afirmativ» pentru care pledează reprezintă utopia unei lumi în care discursul literar este mai important decât toate celelalte, pentru că este singurul capabil să le înglobeze, adică să le... rescrie” (*Rescriu, deci exist*).

• [„Revista 22”, nr. 688] Vladimir Tismaneanu semnează articolul *Ion Ianoși și tragediile secolului XX. Marxism, bolșevism, fascism*: „Ion Ianoși este un gânditor de anvergură, un exeget subtil și pasionat al tradiției hegeliانو-marxiste, dar și al lui Nietzsche, Dostoievski și Thomas Mann. În anii dictaturii comuniste, ca profesor la Facultatea de Filosofie a Universității din București și ca prolific autor, domnia sa a apărut valorile estetice clasice împotriva obscurantismului demagogic îmbrățișat de mulți dintre colegii săi. A făcut anumite concesii ideologiei oficiale, însă în ansamblu a reușit să-și mențină demnitatea intelectuală în condițiile în care versiunea dominantă a socialismului științific se îngemănase, mai ales după 1974, cu un naționalism tot mai virulent. În datele concrete ale României acelor ani, el a fost ceea ce se poate numi un filosof marxist critic. Antologiile publicate de Ion Ianoși din operele fondatorilor materialismului istoric au jucat un rol important în păstrarea unei imagini cât mai puțin simplificatoare privind originile proiectului marxist (tema alienării, de pildă, complet obnubilată în textele oficiale, era discutată cu eleganță conceptuală comparabilă cu unele dintre cele mai influente contribuții occidentale). Nimeni nu-i poate reproșa lui Ion Ianoși pariul său hegeliانو-marxist: ceea ce putem spune este că, spre deosebire de un Leszek Kolakowski ori de membrii Școlii de la Budapesta (Agnes Heller și Ferenc Feher, spre a-i aminti pe cei mai cunoscuți), domnia sa nu a ajuns la acel prag despărțitor care să-i permită să detecteze și să examineze originile sistemului autoritar (dictatorial) în chiar ideologia originară. Mă gândesc la ceea ce un Arthur Koestler numea marea problemă a marxismului, anume absența unui sistem etic care să nu permită sacralizarea scopurilor finale și utilizarea oricăror mijloace pentru atingerea acestora. Cartea lui Ion Ianoși *Prejudecăți și judecăți*, apărută la Editura Hasefer în anul 2002, îndeamnă la reflecții serioase pe teme cruciale legate de comunism, stalinism, antisemitism, fascism, precum și atât de spinoasa și controversata chestiune a raportului dintre filosofie, ideologie și praxis politic, mai cu seamă în cazul doctrinelor radical-utopice. Ceea ce

prețuiesc îndeosebi în demersul esteticianului și istoricului filosofiei care este d-l Ianoși este respectul pentru genealogia ideilor, o dată cu persistentul refuz al simplificărilor și al clișeelelor pretins demistificatoare. Nu este de ajuns să denunți cu superbie triumfalismul escatologic marxist, mai este nevoie și de o cunoaștere veritabilă a textelor originare, a filiațiunilor acestora cu tradiția socialistă, ca și cu aceea a idealismului clasic german. În plus, ceea ce conferă acestui volum coerență și adâncime etică este recursul constant la istorie. Menționez în mod special excepționalul text *Evreii și comunismul*, în care profesorul Ianoși propune o investigație dezinhbată a unei teme pe care mulți o abordează fără informația istorică și culturală indispensabilă unei analize riguroase. Scrie Ion Ianoși: «Antisemiților le produce un adevărat deliciu să întocmească liste lungi cu evrei reali ori imaginari, indicând voluptuos între paranteze numele lor de origine, chiar dacă născocită, ca probă a exproprierii de către neromâni a sectoarelor celor mai blamate, represiunea și propaganda». Ceea ce desigur nu înseamnă că, la un anumit moment, în unele state din Europa de Est și Centrală, nu a existat o supra-reprezentare a minorităților în aceste sectoare. Pe de altă parte, nu trebuie uitat, imensa majoritate a acestor minorități (între care evreii) nu a fost partizana regimurilor staliniste și a suferit consecințele terorii asemeni compatrioților ei. După ocuparea de către sovietici a Ucrainei de Vest în 1939 și a Basarabiei în 1940, au urmat deportări masive dictate nu de criterii etnice, ci sociale. Distrugerea burgheziilor locale a coincis cu persecutarea purtătorilor locali ai ideii de proprietate privată. Profesorul Ianoși propune o examinare extrem de incitantă a transformării naționaliste a comunismului românesc. Mă distanțez însă de unele afirmații (pp. 90-91) în care d-l Ianoși vede o continuitate neproblematică între ultima perioadă a lui Gheorghiu-Dej și ceea ce el numește dogmatismul neostalinist radical al lui Nicolae Ceaușescu. În opinia mea, ultimul Dej mergea pe calea iugoslavizării, în sensul despotismului luminat titoist, câtă vreme succesorul său era obsedat de ideea națiunii omogene, «strâns unită» în jurul său ca «lider providențial» (vezi în această privință discursul lui Dumitru Popescu, secretarul CC cu problemele ideologice la Congresul al X-lea al PCR din 1969). Există în cartea profesorului Ianoși o anumită iritare în raport cu ceea ce s-ar numi transfigurările oportuniste. Înțeleg că domnia să nu dorește să rupă complet cu propriul trecut (inclusiv cu crezul sau marxizant), însă cred că ar fi cazul să ofere altora creditul moral pentru asemenea adeseori sfâșietoare despărțiri. Într-adevăr, nici unul dintre noi nu are scuza amneziei: pe de altă parte, pe măsură ce ne lămurim asupra a ceea ce a însemnat totalitarismul leninist (și apoi cel stalinist), suntem moralmente obligați să căutăm originile catastrofei în universul ideilor radicale care au justificat o practică criminală. Să nu uităm: nici Lenin, nici Troțki nu au ezitat să folosească forța pentru a zdrobi, în martie 1921, revolta marinarilor din Kronstadt, a căror supremă culpă era curajul de a revendica «soviete fără comuniști». De-a lungul anilor, mulți intelectuali au trăit clipe de trezire legate de succesiunea de Kronstadt-uri ale veacului XX (colectivizarea forțată și marea

foamete de la începutul anilor '30, lagărele de concentrare, procesele de la Moscova, pactul Hitler-Stalin, revoluția maghiară, invazia Cehoslovaciei). Este regretabil că în acest atât de dens volum Ion Ianoși nu zăbovește mai mult asupra psihologiei deziluziei și a abandonării universalismului teleologic marxist de către atâtea figuri marcante ale intelighenției secolului trecut (de la Panait Istrati, Ignazio Silone și Boris Souvarine la François Furet și Alain Besançon). Una din temele cele mai aprins dezbătute în ultimii ani este aceea a comparabilității fascismului cu comunismul (ori viceversa). Poziția lui Ion Ianoși merge în direcția departajării proiectului de «implementarea» sa: în vreme ce fascismul, inclusiv versiunea sa radicală, național-socialismul hitlerist, reprezintă identitatea între teorie și practică, în cazul comunismului este frapantă distanța între ceea ce se profesează filosofic și ceea ce s-a întâmplat în realitate. Și totuși, dacă analizăm scrierile lui Lenin, reiese limpede că de la bun început fondatorul bolșevismului a privit orice opoziție față de ideile sale drept o expresie a relei credințe. Maniheismul total, diabolizarea (dezumanizarea) adversarului (burghez, kulak etc.), indiferența față de drepturile individului și disprețul față de legalitate sunt elemente esențiale ale proiectului leninist (lucru demonstrat cândva de Karl Kautsky, Rosa Luxemburg, precum și atâția ideologi ai menșevismului). Recunoașterea dimensiunii umaniste a operei de tinerețe a lui Marx nu poate fi transferată asupra bolșevismului, pentru care revoluția (concepută salvaționist) devine valoare supremă, iar partidul capătă valențele supra-omului nietzscheean. [...] Mă întreb totuși cum putem separa idealul socialismului radical, al reconstrucției condiției umane, așa cum l-a profestat Marx în a sa escatologie revoluționară, de ceea ce s-a întâmplat în secolul douăzeci. Respectând dorința profesorului Ianoși de a salva ce se poate salva din Marx, admitând paralela propusă cu Nietzsche și denaturarea gândirii acestuia în doctrinele naționalist-rasiste, rămâne faptul că Marx a fost cel care a postulat practica drept criteriu al adevărului. Mai clar spus, este greu, chiar imposibil de contestat conexiunea între doctrina lui Marx, mai ales glorificarea violenței revoluționare, și practica socialismului leninist. Ceea ce nu înseamnă că nu au existat cazuri remarcabile de marxiști antileniniști și, nu mai puțin important, că bolșevismul, cu ale sale diverse incarnări, ar fi fost unicul succesor legitim al gândirii autorului *Capitalului*.” □

Marius Chivu îl interviează pe Silviu Lupescu (*O editură serioasă trebuie să aibă și o misiune*): „În mod paradoxal, sectorul editorial privat a fost foarte dinamic, cartea «s-a privatizat» rapid, iar multe dintre editurile «de stat» au murit pe rând, nu s-au transformat în «găuri negre». Clientelismul și corupția au fost mai puțin manifeste. În plus, fondurile publice au fost puține, nu au fost mulți bani de deurnat (cu excepțiile cunoscute: finanțările dirijate de Ministerul Culturii, intervenționismul haotic, cu nostalgii centriste al Ministerului Educației și Cercetării). Reglementările fiscale sunt însă sufocante. Pe de o parte, taxele și impozitele, din ce în ce mai aberante, sugrumă editorii. Pe de altă parte, aceeași fiscalitate excesivă aplicată veniturilor individuale a redus drastic puterea de

cumpărare, deci consumul, cu efecte dramatice asupra contracției cererii, iar bunurile culturale, cartea, au fost printre cele mai sensibile. Mult așteptata Lege a cărții, solicitată de Asociația Editorilor din România, care să reglementeze excesele sistemului fiscal în cultură se lasă în continuare... așteptată. Urmarea? Indicatorul care s-ar putea numi «consumul de carte *per capita*» a scăzut undeva la un incredibil 0,3. Într-un an, în medie, un român din trei mai citește o carte! [...] Prima dilemă a editorului este că promovarea costă, trebuie inclusă în bugetul cărților și, implicit, în preț. Cheltuiеști mai mult ca să vinzi și constăți că prețul cărții crește și astfel vinzi mai puțin. Răspunsul, feedback-ul este de multe ori incert. După o «Serată» a regretatului Iosif Sava feedback-ul era evident. Astăzi, după cele mai multe dintre emisiunile culturale ale televiziunii, efectul este minor. Cu toate acestea, există destule căi de promovare a noutăților editoriale, inclusiv cele pe care le numim «electronice», și care se dovedesc a fi eficiente. Sau revistele cu cititori foarte fideli, chiar dacă uneori au tiraje mai reduse. [...] Într-un domeniu atât de sensibil, dar și vital pentru o națiune, cum este cartea, nu totul poate fi redus la comerț. Sunt cărți etichetate drept «necomerciale», dar valoroase, și care trebuie publicate. În acest caz e nevoie de mecenat, de atragerea unor resurse financiare, de subsidii, poate chiar de susținere din partea statului. Problema este că unele edituri și-au făcut o politică din a supraviețui din finanțări. Mai mult, finanțările – din banii publici! – se fac la noi într-un mod lipsit de transparență, nu în funcție de valoare, ci pe bază de simpatii și «gașcă», de clientelism. Aceiași indivizi care au dirijat cultura națională înainte de '89 au revenit pe scenă cu dorința de a o comanda și azi, încercând să «acapareze» banul public în folosul grupului de interese pe care-l reprezintă. Rezultatele se știu: cărți care zac în depozitele editurilor, tiraje «umflate» pentru a justifica subvențiile, confuzie de valori, plagiate celebre – unele girate chiar de instituțiile statului –, într-un cuvânt ineficiența recunoscută a acestui tip de intervenționism. Poate că unul din «secretele» Polirom-ului a fost și acesta, de a rămâne marginal unui asemenea «sistem» anticoncurențial. Producția culturală trebuie să rămână liberă și liberală. Ea nu poate fi dirijată de un Centru, fie el politic, administrativ sau geografic. Manifestări de provincialism cultural pot exista deopotrivă în «capitală», iar «provinciile culturale» se pot dovedi, uneori, prolifiche. Aș vrea să cred că Polirom-ul ieșean, bucureștean sau timișorean, ar putea constitui un exemplu. [...] În București estimez că se vinde peste 25% din producția de carte. De ce? Un răspuns pertinent cred că l-ar putea da sociologii. Există în schimb și zone nedezvoltate economic, cu venituri reduse, unde vânzările de carte sunt mari și, invers, zone dezvoltate, unde vânzările sunt reduse. O explicație ar fi și sistemul de distribuție, aflat cam de mult în tranziție, unde apar dificultăți pentru obținerea sau menținerea spațiilor. Unele orașe importante, cu peste 100 000 de locuitori, nu mai au librării. Pentru orașele sub 100 000 de locuitori sau pentru localitățile din zona rurală, de regulă, cartea a devenit un produs practic intangibil. Este o constatare dramatică. Cât despre sistemul de bibliotecă, lucrurile sunt evident în derivă. [...] de o vreme,

Editura Polirom se adresează și cititorului îndrăgostit de ficțiune, de literatura universală, și o face cu mult succes prin colecția Biblioteca Polirom a cărei coordonatoare este Denisa Comănescu. Era necesară în context și o reabordare a prozei autohtone, într-o viziune editorială nouă. Tocmai asta intenționează colecția Fiction LTD. Aș vrea să-mi confirm o intuiție, și anume că literatura autohtonă nu este condamnată la un destin asistențial. Scriitorii români ar trebui să-și recâștige locul în librării, să trezească interes, să aibă cititori. Apariția unui roman autohton bun nu ar trebui să se consume în anonim, să fie o întâmplare oarecare, ar trebui să fie un eveniment. Mi se pare contrariant că, în alte țări, cei care se situează în fruntea topurilor de vânzări de carte sunt autorii naționali. Chiar și la noi, în alte domenii, autorii români au succes, nu și în literatură, cu foarte puține excepții. Ar exista unele explicații, altele ar trebui căutate, dar ce mi se pare important este să facem mai întâi ceva, nu doar să ne lamentăm”. □ De asemenea, Marius Chivu îl interviuează pe Călin Vlasie (*Piața de carte e departe de a fi normală*): „De la bun început, Editura Paralela 45 și-a propus cu precădere promovarea literaturii române contemporane. Fiind o editură românească, era normal să fi dat întâietate literaturii române. Paralela 45 a mai avut și un alt motiv. Primele colecții au fost dedicate generației ‘80, pentru că atât eu, cât și Gheorghe Crăciun (pe atunci eram numai noi doi în board-ul editurii), fiind implicați în acest fenomen, am găsit de cuviință că este normal să facem mai bine cunoscută această literatură. Dacă eram șaizeciști, sigur am fi gândit colecții dedicate în primul rând literaturii anilor ‘60. Câțiva ani, din 1998, nu am făcut decât să promovăm această literatură, însă nu am putut să rămânem exclusiviști, adică să ometem întreaga literatură română contemporană – mă refer în special la cea postbelică –, încât în timp colecțiile s-au diversificat. În momentul acesta, practic, cam toate seriile, cam toate generațiile antebelice și postbelice sunt prezente printr-o colecție în editura noastră. În fond, noi am plecat dintr-un loc care ni se părea locul nostru spiritual, însă ar fi însemnat o imensă pierdere dacă noi rămâneam interesați numai de un anumit segment istoric al literaturii. Desigur, venirea în editură a șaizecistului Mircea Martin a însemnat enorm în acest sens. Din păcate, însă, literatura română contemporană nu înregistrează aceeași vandabilitate ca și literatura română clasică și modernă. Într-un fel se vinde Eminescu și alături de el marii noștri moderni și într-un fel se vând autorii de astăzi, chiar dacă ei fac parte din generații mai vechi. Probabil e firesc să se întâmple așa, pentru că procesul de recunoaștere a valorilor e foarte îndelungat. Trebuie să treacă timp, trebuie să existe o școală care să facă cunoscute noile generații și literatura mai nouă. Trebuie să lucreze mult critica literară, istoria literară, dicționarele, învățământul până când nume care înseamnă valoare să atingă o cotă de popularitate suficientă pentru a influența pozitiv vânzările. Scriitori care sunt foarte importanți, foarte cunoscuți, foarte valoroși – și am să-l amintesc doar pe Gellu Naum – se vând mult mai bine. Probabil că vânzarea depinde nu numai de cât de cunoscut este autorul, dar depinde foarte mult și de literatura pe care o scrie autorul

respectiv, depinde foarte mult de promovarea pe care o face editura respectivă. Iată, noi am avut câteva debuturi acum un an și acum doi ani, deci autori aproape cvasinecunoscuți, dar care bine promovați s-au vândut foarte bine. În general, cred că pentru o editură literatura contemporană nu este o afacere. Noi însă ne simțim obligați să facem acest lucru, pur și simplu pentru că ne considerăm oameni de cultură, ne considerăm scriitori, cunoaștem toate avaturile pe care le întâmpină un scriitor, mai tânăr și mai puțin tânăr, însă pentru aceasta am creat departamente care aduc mai mulți bani, deci procedam printr-un fel de compensare financiară. Poate că facem acest lucru și dintr-o idee mai veche pe care nu o am doar eu sau colegii mei, și anume că literatura originală face o cultură și o literatură înainte de toate”.

14 mai

• **[„Luceafărul”, nr. 18]** Alexandru George e prezent cu *E. Lovinescu, față cu trădarea*: „Opusculul lui E. Lovinescu *P.P. Carp critic literar și literat* este una dintre cele mai importante lucrări ale sale din perioada de sfârșit: este în primul rând recuperarea unei personalități uitate (în condițiile în care el fusese recent blamat de G. Călinescu pentru a fi ignorat trecutul, susținând că literatura română începe cu o nouă «direcțiune», a sa, antisemănătoristă), dar este și o ocazie de a reveni asupra unei atitudini politice, ceea ce unor contemporani ai săi le-a trezit suspiciunea «trădării». În *Agendele...*, recent publicate de Gabriela Omăt, se dezvăluie atitudinea dezaprobativă a lui T. Vianu (p. 283); dar și alții au fost consternați de ceea ce părea o schimbare de linie politică (V. Eftimiu, N. Carandino etc.). Mai târziu, în contestarea de către comuniști a lui E. Lovinescu, broșura despre Carp a fost o piesă esențială. Numai că ar fi profund greșit să se creadă că la vremea lui atitudinea bătrânului lider junimist fusese cea justă și că istoriograful său o recunoștea acum. [...] una era situația țării noastre în 1916 și înclinațiile unor germanofili și alta tragicul moment ce urmează prăbușirii noastre în 1941. Atunci am fost obligați să alegem între două rele: Antonescu a precipitat lucrurile într-o direcție căreia puțini îi prevedeau consecințele mai îndepărtate; în mod cert, era vorba de o soluție salvatoare de moment. A merge alături de Puterile Centrale în 1914 era un act, în primul rând, voluntar – însemna o negație a istoriei noastre din ultima sută de ani, însemna să contribuim la triumful unor principii de forță contrarii dreptului ginților și respectului popoarelor mici, grație cărora ne născuserăm și existam cu succes ca stat. Retractările lui E. Lovinescu nu reprezintă o schimbare de macaz, nu ascund o altă linie «politică», ci sunt o acțiune pur morală, dar și o dovadă a gravelor probleme care s-au pus atunci în țara noastră, conștiințelor, atunci când ele se dovedeau demne de acest nume”.

• **[„România literară”, nr. 19]** Sub semnătura rep., se publică articolul *Premiile pentru Debut*: „Miercuri 7 mai, la Clubul Prometheus, au fost decernate Premiile pentru Debut acordate de revista noastră unor cărți apărute în intervalul mai 2002 aprilie 2003. E vorba de cea de a doua ediție a unor premii care își

datorează financiar existența Fundației Anonimul, principalul nostru sponsor. Laureatele au fost Alexandra Ciocârlie și Anca Manolescu pentru două eseuri foarte temeinice și originale. Spre deosebire de prima ediție, am acordat anul acesta doar două premii în loc de trei câte au fost anul trecut. Reducerea numărului nu are rațiuni economice. Am procedat așa spre a da un semnal scriitorilor tineri, editurilor și, nu în ultimul rând, iubitorilor de literatură. Considerentele vor decurge din cele ce urmează. Am constatat, încercând să ne facem o idee de apariția unor debuturi meritorii, că alcătuirea unei liste complete este practic irealizabilă. Cum unii dintre redactorii «României literare», din care este compus juriul, au experiența și a altor jurii (Uniunea Scriitorilor, A.E.R., Uniter, Prometheus etc.), a fost evident pentru ei că principala dificultate constă în a se informa complet și operativ. Editurile nu par interesate de premii acordate unor cărți pe care le-au tipărit. Curios, dar adevărat. Am descoperit, de pildă, că una dintre editurile al cărei autor fusese nominalizat de noi n-avea habar că scosese cartea cu pricina. Vă vine a crede? Altele, somate în repetate rânduri, deși ar trebui să se autosesizeze, nu trimit liste de apariții. Despre cărți, nici gând să le trimită unei redacții care acordă două serii de premii pe an, recenzează aproximativ cinci sute de cărți și inventariază peste o mie. Excepțiile confirmă regula. Existând astăzi câteva sute de edituri în toată țara, destule ne rămân necunoscute. Am publicat acum câțiva ani, număr de număr, informații complete despre editurile românești. Ni le-am procurat cum am putut. Nici atunci unele dintre ele nu s-au gândit să-și semnaleze prezența, programul sau să ne expedieze cărți. În aceste condiții, nu băgăm mâna în foc că nu ne scapă unele titluri. Când am acordat Premiul pentru Cartea Anului în toamna lui 2002, o publicație culturală, ca și «România literară», s-a grăbit să ne ia peste picior pentru o... singură omisiune. Anul acesta, după ce am definitivat lista nominalizărilor și am publicat-o în nr. 16, am fost încunoscuiți de unul din autori că este la a doua carte. Despre prima, n-avusesem însă absolut nici o informație, nimeni n-o citase ori recenzase în presa cunoscută nouă. În al doilea rând, reversul faptului că se acordă astăzi mult mai multe (și mai consistente) premii decât în trecutul apropiat este o oarecare devalorizare a instituției premierii. Sunt destui nechemăți care vor să se afirme investind câteva zeci de milioane în premii literare. Sunt și jurii anonime, cum a fost acela pentru teatru al Ministerului Culturii și Cultelor de anul trecut. Și mai este și inflația fără precedent de pe piața cărții. Deși puțini își permit să cheltuiască peste o sută de mii de lei pentru o carte obișnuită (altele pot trece de un milion, iar albumele de câteva milioane), se publică enorm și monstruos. Rare sunt editurile care au criterii de calitate ori de prestigiu. Majoritatea vor să câștige bani, indiferent pe ce cale. Rezultatul este apariția unui număr greu de apreciat de volume de poezie, eseu, critică, filosofie, sociologie, de romane ori de piese de teatru. Multe ne parvin doar cu titlul. Când ne parvin și așa. De citit, nimeni nu le citește pe toate. Relativitatea operației de premiere decurge de la sine din aceste constatări. Ca să nu greșim,

devenim prudenți. În fine, critica literară nu pare deocamdată capabilă să trieze în mod util miile de apariții. Ierarhiile sunt nesigure și lectura tuturor cărților, imposibilă. Greșeala pândește la tot pasul. Deși am parcurs tot ce ne-a fost furnizat de către edituri și tot ce am descoperit noi înșine, mărturisim a nu avea o idee absolut limpede în privința valorii generale a aparițiilor. Remarca următoare trebuie luată așadar *cum grano salis*. Ni se pare că debuturile nu sunt extraordinare dacă lăsăm la o parte câteva excepții, majoritatea nu însă în poezie ori în proză, ci în eseu (nu neapărat de critică literară). Cel puțin în anii 2002 și 2003 pe care i-am avut în vedere, tinerii poeți, romancierii sau criticii scriu îngrijorător de asemănător. Desfidem pe cineva care crede că poate ghici nota personală în multe, multe cazuri. Trei sferturi din debuturi sunt produsul unei mode tematice și stilistice, nicidecum al unei vocații. Cu destulă greutate am încropit bunăoară lista de nominalizări (am publicat-o cu trei săptămâni înainte), din care am ales cele două (și nu trei) premii pentru cărți de debut tipărite în intervalul menționat. Suntem convinși că premiații și nominalizații noștri sunt valoroși. Nu la ei ne-am referit în considerațiile de mai sus. Faptul că am scăzut numărul premiilor se explică prin prudența dictată de constatarea unui nivel general nu tocmai promițător al debuturilor din 2002 și 2003. «România literară» vrea să rămână fidelă spiritului critic pe care l-a dovedit mereu, până și în împrejurările grele din anii comunismului, când tocmai din promovarea valorii estetice și din combaterea rebuturilor ideologice și-a făcut titlul de glorie. Am preferat de aceea o severitate care, afectând o carte bună de debut, poate semnala cui se cuvine o oarecare penurie în materie. Cum debutanții de azi sunt scriitorii de mâine, e de la sine înțeles îngrijorarea noastră. Am sacrificat un premiu ca să trezim la realitate conștiința literară. Suntem cei dintâi gata să se bucure dacă am greșit”. □ Alexandru Mușina semnează articolul „Țara turcită”, despre „influența turco-otomană” asupra culturii românești.

1-15 mai

- [„Tribuna”, nr. 16] Oana Pughineanu semnează editorialul *De la Europa națiunilor la comunitatea europeană*: „Ar trebui să ne întrebăm în aceste momente în care încercăm să ne afiliem comunității europene, dacă acest suflet românesc, aflat la confluența dintre Orient și Occident este caracterizat de ceea ce Ralea numea *adaptabilitate* și *voință de transformare*, fără ca acestea să se confunde cu o simplă imitare. În contextul unei Europe Unite care își deschide frontierele poate România cu cetățenii ei, cu minoritățile ei, alături de celelalte state est-europene să facă impresia unei intrări în Europa, și nu a unei «invazii» (nu mai e cazul să comentăm despre românii care mănâncă lebede)?”. □ Marius Jucan comentează volumul de studii *Diferența care contează. Diversitatea social-culturală prin lentila antropologiei feministe* (2002) de Enikő Magyari-Vincze (*Prin lentilele feminismului*).

20 mai

• [„**Observator cultural**”, nr. 169] Ion Bogdan Lefter semnează retrospectiva *Deceniul al doilea*: „La a 11-a ediție, deci intrat de-acum în cel de-al doilea deceniu al său de existență (cu debutul – de fapt – în 1992 și o a doua ediție abia în 1994), Târgul Internațional de Carte de la București nu mai are nevoie de recomandări. Fixat cu trei ani în urmă către finalul lunii mai (după ce până atunci se desfășurase în iunie, pe călduri prea mari), Bookarest-ul e o «dată fixă» așteptată de toată suflarea editorială și cititoare de la noi, care-l recunoaște fără nici o ezitare drept principal reper al pieței de carte autohtone. Se desfășoară în Capitală, dar vin vizitatori și din alte părți, dornici să vadă, să răsfoiască și să cumpere, bucuroși – apoi – să asiste la evenimentele din Târg, să se afle în miezul marii reuniuni – sau, mai festivist spus, sărbători – românești a așa-numitei «culturi scrise». Nu în ultimul rând, e punctul de întâlnire cel mai intens frecventat nu doar de către editori, ci și de către scriitori, de către elitele culturale în genere. Pe scurt, toată lumea își dă întâlnire în mai, la Târg! Pe măsură ce atare statut s-a consolidat, au apărut și consecințele. Editorii au început să se pregătească din timp pentru Bookarest, unde, dacă vor să-și probeze forța, trebuie să lanseze multe și bune cărți noi. Așa se face că piața autohtonă de carte s-a «malformat» în funcție de Târgul din mai: n-a mai apucat să se formeze obiceiul unei *rentrée* la începutul toamnei, la întoarcerea din concediile de vară, fiindcă eforturile principale se consumă pentru vârful de grafic de la sfârșitul primăverii (după care va mai veni doar iureșul din noiembrie, când se lansează ultimul «val» de titluri ale anului, la Gaudeamus, fratele mai mic al Bookarest-ului). Vara se trăiește din vânzările tirajelor trase pentru Târg, iar în luna septembrie editurile se concentrează asupra cursei de plasare a manualelor și auxiliarelor școlare. Cele mai multe și mai interesante cărți s-au lansat deja în mai, la Bookarest! Drept pentru care Târgul a tot crescut an de an (vezi istoricul publicat de noi în Nr. 167), stabilizându-se la formula foarte aglomerată din ultima perioadă. Sunt folosite toate spațiile disponibile ale Galeriei Etaj 3/4 din clădirea Teatrului Național bucureștean (sălile exterioare, adăugate la reamenajarea clădirii, după un incendiu devastator, pe vremea comunismului), plus extensiile de la Etajul 1 și din anexe (Fotogaleria GAD, Lăptăria Enache, Terasa «La Motor»), plus cât se poate intra în foaierul Teatrului fără a perturba accesul spectatorilor la spectacolele de seara. Din cauza spațiului impropriu, a aglomerației, a căldurii, dar și a incoerenței expoziționale a unui Târg devenit eminamente comercial, principalii organizatori, reprezentanți ai Fundației Artexpo, au vorbit în repetate rânduri despre urgența găsirii unei noi formule și – eventual – a unei alte locații. Poate la anul, deși aici, în Piața Universității, în punctul cel mai central al Capitalei, Bookarest-ul câștigă deopotrivă în vizibilitate și în ordine simbolică. Din 1998 (cu o pauză în 2001) Târgul are la fiecare ediție câte un invitat de onoare. După Germania, Franța, Marea Britanie și Elveția, a venit rândul Spaniei, una dintre marile culturi ale Europei, prelungită în vastele zone hispanofone din întreaga

lume. O șansă de a vedea la București cărți, scriitori, critici, editori, dar și – de ce nu? – o ocazie de a întinde «punți» între literaturile noastre, cu posibil profit de lansare internațională pentru cea «carpato-danubiano-pontică»... Început cu entuziasm mult și mijloace puține, Bookarest-ul s-a profesionalizat și a intrat dezinvolt în altă eră, «comunicațională»: editurile participante la ediția 2003 vor putea fi vizitate și prin Internet (cu acces liber și gratuit din incinta Târgului), deci în realitatea numită «virtuală», în care – de asemenea – se citește tot timpul, doar că pe ecranele monitoarelor. Câștigă – nu-i așa? – tot «cultura scrisă»!»

21 mai

• [„România literară”, nr. 20] Nicolae Manolescu semnează editorialul *Critică și iubire*: „În principiu, nu prea văd ce legătură ar fi între critică și iubire. Critica este o activitate intelectuală care apreciază sau examinează operele literare. Iubirea, indiferent în care dintre accepțiile ei, este un sentiment. Fie și față de o transcendență, dar tot o emoție este. Spiritul critic, în schimb, care ar trebui să stea la baza criticii literare ori artistice, este o formă a prejudecății și interpretării în care inevitabila aplecare spre sentimente a ființei noastre nu joacă decât un rol accidental sau ocazional. Dacă repet aceste truisme, este fiindcă observ de la o vreme cum iubirea este tot mai des invocată ca argument împotriva revizuirilor critice. Și ura, ca probă a nemerniciei lor. Aproape din capul locului, când după 1989, unii critici s-au simțit obligați profesional și moral să atace problema validității unor opere sau autori din perioada anterioară, replica sosită cu cea mai mare frecvență a fost că revizuirile denotă ură față de «marii scriitori ai neamului», o ură care, dacă am tolera-o, s-ar transforma în «trădarea» unor valori scumpe nouă, românilor. În acești termeni pune chestiunea un poet basarabean, acum mai bine de un deceniu, arătând cu degetul, între alte publicații din țară incapabile de iubire și fidelitate (acestea ar fi antonimele urii și trădării), și spre «România literară». M-am întrebat atunci, mă întreb și acum: ce semnificație pot avea în context critic și istoric literar sentimente ori atitudini de felul celor, întoarse când pe o parte, când pe alta, de acei comentatori literari care și-au făcut din retorica emoțională un certificat de patriotism? Firește, nici o semnificație. Poate doar o enormă confuzie, o egalizare a valorilor. Criteriile revizuirii sunt de altă natură. Și chiar dacă intervine uneori factorul etic, nici el nu e fundamental. Am atras în repetate rânduri atenția asupra riscului de a se reduce revizuirile la aspectul etic. Literatura nu servește unor scopuri morale precise. Căile catharsisului în artă sunt la fel de necunoscute (și de ocolite) precum căile Domnului în viață. Chiar dacă aceste lucruri se știu demult (au fost teoretizate ori metaforizate strălucitor de numeroși filosofi ori critici), reamintirea lor devine oportună când se încalcă, deliberat sau nu, dar cu mare nonșalanță, granițele dintre intelectual și emoțional în disciplina noastră. Unii cred că e de ajuns o comportare regretabilă a unui mare scriitor spre a-i trece opera la index. Alții, din contra, preferă a nu sufla o vorbă despre comportarea cu pricina, ca să nu știrbim prestigiul operei. Rațional este

să distingem planurile, nu să le amestecăm. Părerea mea este că revizuirea este istoricește fatală și este, înainte de orice, estetică. Dacă nu mai citim astăzi o operă sau un autor așa cum îi citeam ieri, aceasta nu ține de voința noastră, nici de vreo schimbare în sine a operei sau a autorului în chestiune, ci de un concert de factori obiectivi, inevitabili, câteodată imponderabili; și singurul lucru care contează cu adevărat în noua percepere a operei sau a autorului este de natură literară, estetică, altfel spus, privește menținerea ori pierderea interesului nostru pentru frumusețea textului literar. Ne mai place sau nu ne mai place? Revizuirea se produce de la sine și constă în a răspunde la întrebarea aceasta. Dacă un critic pune în aprecierile lui iubire sau ură, iată ceva care n-are legătură cu fondul acțiunii sale. Oamenii suntem și ne putem lăsa uneori conduși ori copleșiți de emoții. În definitiv însă, lectura noastră e afectată esențial de cu totul alte lucruri decât pasajele sentimente care o însoțesc ca o umbră, mai mare când soarele e jos, la răsărit ori în amurg, decât când e, la maturitate, exact deasupra capului nostru. Și nu ne definim ca iubitori de literatură decât în măsura în care ne place s-o citim și avem ceva de spus despre ea, nicidecum în sensul manifestării vulgar-demagogice a unui sentiment. Totdeauna lucrurile sunt în realitate mai simple decât în ideologie. Iubirea de literatură a criticii nu este nimic altceva decât o formă de onestitate: a spune adevărul tău despre cărți și despre scriitori. Firește, nu toate adevărurile sunt la fel de convingătoare. Dacă un critic se înșală, asta înseamnă că n-are destul talent, nu că urăște operele. Adevărul marilor critici pare necontestabil datorită geniului lor, nu datorită iubirii lor de literatură. Iubiți scriitori, cereți criticilor să vă citească, nu să vă iubească; și nu e nevoie să-i iubiți; e destul, la rândul vostru, să-i citiți. Această mutualitate garantează perenitatea literaturii”.

□ Sunt publicate *Nominalizări pentru Premiile Uniunii Scriitorilor pe 2002*: „Juriul alcătuit din Cezar Ivănescu (președinte), Adrian Alui Gheorghe, Vitalie Ciobanu, Al. Cistelecan, Horia Gârbea, Micaela Ghițescu, Mircea Ghițulescu, Cornel Moraru, Adrian Popescu, Alex. Ștefănescu, George Vulturescu (membri), întrunit în ședința din 12 mai a.c., a stabilit prin vot următoarele nominalizări: POEZIE. Nicolae Coande, *Fundătura Homer*, Cluj, Ed. Dacia; Dinu Flămând, *Tags*, Cluj, Ed. Dacia; Mihail Gălățanu, *Diapazonul plictisit*, București, Ed. Dominus; Vasile Gârneț, *Câmpia Borges*, București, Ed. Vinea; Ion Mircea, *Șocul oxigenului*, București, Ed. Vinea; Doina Uricariu, *Inima axonometrică*, București, Ed. Universalia. Se vor acorda două premii. PROZĂ. Ruxandra Cesereanu, *Tricephalos*, Cluj, Ed. Dacia; Dan Stanca, *Drumul spre piatră*, București, Ed. Fundației Pro; Bogdan Suceavă, *Imperiul generațiilor târzii și alte istorii*, Cluj, Ed. Dacia. Se va acorda un premiu. DRAMATURGIE. Olga Delia Mateescu, *Ferma de struți*, București, Ed. Cartea Românească; D.R. Popescu, *Bram Stoker și contele Dracula*, Timișoara, Ed. Amarcord; Cornel Udrea, *Salina de cărbuni*, Cluj, Ed. Napoca Star. Se va acorda un premiu. CRITICĂ/ ISTORIE LITERARĂ. Mircea A. Diaconu, *Ion Creangă – nonconformism și gratuitate*, Cluj, Ed. Dacia; Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*, Cluj, Ed. Dacia; Eugen Negrici,

Literatura română sub comunism. Proza, București, Ed. Fundației Pro. Se va acorda un premiu. ESEU/ PUBLICISTICĂ. Ștefania Mincu, *Miorița*, Constanța, Ed. Pontica; Mircea Mihăieș, *Atlanticul imaginar*, Timișoara, Ed. Universității de Vest; Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Iași, Ed. Polirom. Se va acorda un premiu. TRADUCERI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ. Ion Acsan – Flavius Josephus, *Autobiografie. Contra lui Apion*, București, Ed. Hasefer; Marius Dobrescu – Ismail Kadaré, *Generalul armatei moarte*, Iași, Ed. Polirom; Bogdan Ghiu – Charles Baudelaire, *Inima mea dezvăluită*, București, Ed. Est; H. Bergson, *Energia spirituală*, București, Ed. Meridiane; Nicolae Iliescu – Arkadi Avercenko, *Farsa lui Mecena. Podhodțev și ceilalți doi*, Pitești, Ed. Paralela 45; Arkadi Strugațki, Boris Strugațki, *Orașul damnat*, Pitești, Ed. Paralela 45; Emil Iordache – Daniil Harms, *Mi se spune capucin*, Iași, Ed. Polirom; Mihail Nemeș – Guillaume Apollinaire, *Alcooluri. Bestiarul. Vitam impendere amor*, București, Ed. Paideia; Ioana Pârvolescu – Maurice Nadeau, *Să fie binecuvântați*, București, Ed. Est; Vasile Sav – Sfântul Augustin, *Opera omnia*, Cluj, Ed. Dacia. Se vor acorda două premii plus Premiul «Andrei Bantaș». MEMORIALISTICĂ. Vasile Andru, *Yaatra. Jurnal în India*, București, Ed. Alfa; Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*, București, Ed. Humanitas; Monica Lovinescu, *Jurnal, 1985-1988*, București, Ed. Humanitas; Nicolae Manolescu, *Cititul și scrisul*, Iași, Ed. Polirom; Liviu Ioan Stoiciu, *Jurnal stoic din anii revoluției urmat de contrajurnal*, Pitești, Ed. Paralela 45. Se vor acorda două premii. DICȚIONARE/ EDIȚII CRITICE/ ANTOLOGII. Mircea Coloșenco – Nichita Stănescu, *Opere*, vol. I, II, III, București, Ed. Univers Enciclopedic; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. II, III, IV, București, Ed. Mașina de scris; Virgil Petrovici, *Pădurea spânzuraților; un film de Liviu Ciulei*, București, Ed. Tehnică; Cornelia Pillat – Ion Pillat, *Opere*, vol. IV, București, Ed. Du Style. Se va acorda un premiu. LITERATURĂ PENTRU COPII ȘI TINERET. Mircea Cărtărescu, *Enciclopedia zmeilor*, București, Ed. Humanitas; Doina Cetea, *Binocul motanului Potifar*, Cluj, Ed. Societății Culturale «Lucian Blaga»; Alexandru Mușina, *Și animalele sunt oameni*, Brașov, Ed. Aula. Se va acorda un premiu. DEBUTURI. Marius Theodor Barna, *Erotica 2000*, Pitești, Ed. Paralela 45 (teatru); Alexandra Ciocârlie, *Juvenal*, București, Ed. Academiei (critică literară); Ștefania Coșovei, *Deziluziiluzii*, București, Ed. Semne (poezie); Mariana Criș, *O catedrală blestemată de îngeri*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române (poezie); Daiana Cuiș, *Introducere în logosul blagian*, București, Ed. Biblioteca Metropolitană (critică literară); Adrian Lăcătuș, *Urmuz*, Brașov, Ed. Aula (critică literară); Andrei Peniuc, *Un animal mic*, Constanța, Ed. Pontica (poezie); Virgil Podoabă, *Între extreme*, Cluj, Ed. Dacia (critică literară); Constantin Popescu, *Mesteci și respirații mai ușor*, București, Ed. Cartea Românească (roman); Călin Teuțișan, *Fețele textului*, Ed. Limes (critică literară); Eugenia Țărălungă, *Mici unități de percepție*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române (poezie). Se vor acorda patru premii

(dintre care unul pentru literatura minorităților naționale) plus Premiul «Laurențiu Ulici». Notă. Comisia pentru minorități naționale a URSS va comunica juriului propunerile până la 1 iunie a.c.” □ Lidia Vianu îl interviuează pe Eugen Simion (*Eugen Simion: „Și criticul poate fi un Desperado”*): „Nu știu bine cât reușesc, dar mă străduiesc să fiu bine înțeles. Și, mai mult decât atât, să fiu citit cu plăcere. Este ambiția criticului de a trăi pe cont propriu, nu în funcție (sau, mai corect, nu numai) de obiectul analizei sale. Am câteva exemple: Maiorescu, Lovinescu, G. Călinescu. Ei au scris o veritabilă proză de idei care rezistă. Chiar și atunci când judecățile lor estetice nu mai rezistă. Aceasta este, repet, marea miză a criticului. Am făcut odată (pe la sfârșitul anilor ’70) un pariu cu mine însumi: să scriu o carte despre niște autori perimați, antipatici, obosiți de școală, citați mereu și aproape niciodată citați cu plăcere: Văcăreștii, Conachi, Cârlova, Heliade Rădulescu etc. Aceștia mi-au terorizat anii adolescenței. Ce-a scris Ienăchiță Văcărescu? – întreba profesorul de română. Ienăchiță Văcărescu a scris testamentul *Urmașilor mei Văcărești*, răspundeam automat. Și ce-a mai scris Ienăchiță? – întreba, sadic, profesorul. D-le profesor, răspundeam, a mai scris versurile «Spune, inimioară, spune/ Ce durere te răpune?» Bun, făcea profesorul, dar Alecu Văcărescu, el ce ne-a lăsat?... Ei, aici, lucrurile se încurcau. Să fie «puișor canar»? Nu eram sigur, să fie «amărâțul al meu trai/ Iad îmi pare iar nu rai», nici, pe acestea le-a spus Nicolae Văcărescu, spiritul creștin al familiei. Pe scurt, mă făceam de rușine în cazul lui Alecu... Așa că, după multe decenii, ca să mă răzbun pe aceste beizadele care-și puneau oful și ahul în versuri, am decis să scriu o carte. Să văd, am zis, pot să scriu o carte simpatică, lizibilă, ironică despre niște autori insuportabili? Și am scris un fel de Discurs amoros, stimulat de Barthes și, oarecum, ca o replică valahă la faimosul lui studiu. A ieșit la urmă altceva: nu un discurs ironic, ci o carte (aproape) de dragoste spirituală pentru acești poeți de început care au inventat, o dată cu arta de a iubi, arta de a scrie poezie în limba română. Îmi amintesc cu câtă bucurie am descoperit umbreluța ca obiect erotic, ca simbol al unei mari pasiuni erotice, chinuite în versurile acestor veritabili logotheti... Cartea se cheama *Dimineața poezilor* și a avut succes. Mi-am reconsiderat atitudinea față de Văcărești, Conachi... Nu mă mai obsedează nici întrebările incomode despre versurile lor. Acum știu bine ce-a scris Alecu, un personaj fabulos... El moare, nebunește, cu pana în mână, ucis din motive de gelozie se pare... Moare ca un erou romantic, strigând: Ah, stăpânul meu, iată, mi se ia călimara, fie-ți milă de mine și salvați-mă, în numele lui Dumnezeu. Oh...’ Moare ucis de oamenii lui Moruzi, la 30 de ani. Cum să nu-l iubești pe bietul Alecu Văcărescu? Profesorul de română uitase (sau nu știa) să ne spună ce i s-a întâmplat celui dintâi fiu al lui Ienăchiță Văcărescu. Păcat!.. Nu mă silesc să scriu elegant. Mă străduiesc să scriu exact. Frumusețea stilului, am spus de multe ori, vine din exactitatea lui. Nu-mi place deloc stilul sugrumat de concepte, cu un limbaj așa-zis de specialitate. Specialitatea reală a criticii este să observe și să comunice esențialul și detaliile despre operă. Dacă nu comunică, cum să fii înțeles, cum poți să

convingi și să fii urmat în ideile tale?... În privința metodelor, plec de la părerea că orice metodă este bună în afară de aceea care plictisește. Orice metodă, repet, are valoarea celui care o folosește. [...] Da, am scris aproape 40 de ani, săptămână de săptămână. Prea mult. Am, uneori, greață de literatură, inclusiv de critica literară de întâmpinare. Dar răul de literatură trece. În ultimii ani m-am ocupat de jurnalul intim, adică de o literatură nonfictivă care nu este acceptată în salonul mare al literaturii. Ambiția mea a fost să dovedesc că această nonficțiune care respinge programatic toate convențiile literaturii devine, de la un anumit grad de profunzime a expresiei, literatură veritabilă. Așadar: ficțiunea nonficțiunii. Am citit sute, mii de jurnale, articole... și am încercat să definesc o poetică a spontaneității. Am lăsat critica de întâmpinare deoparte. Stimulat și de viața noastră literară dominată de pamflete, injurii colorate, demascări mânioase, demitizări vesele etc... Elitismul? O prostie, o formă grețoasă de ciocoism... Elita, da, trebuie să existe într-o societate (inclusiv în cultură), elitismul este filosofia unui primar rural care se crede cel mai bun din satul lui. Să fie!.. Reinstaurarea criticii, ca instituție, este un fenomen complicat. Și un proces de sincronizare. Trăim, totuși, în epoca Internetului. Din păcate, eu am rămas la pix. La pix și la scrisul pe genunchi. Și la lectura cu creionul în mână. Citesc încet și gândesc la ceea ce citesc. Am observat că, în ultimul deceniu, stilul meu s-a schimbat. Domină în el persoana întâi singular. De aici nota de subiectivitate. Criticul literar nu mai vrea, pur și simplu, să stea pe marginea scriiturii... Se amestecă în texte”. □ Victor Durnea semnează articolul *Misterioasa viață a Soranei Gurian* (continuat în numărul următor). □ La *Revista revistelor*, Cronicar consemnează: „S-a privatizat faimoasa fabrică de hârtie de ziar «Letea» din Bacău. A cumpărat-o nu mai puțin faimosul primar al aceluiași oraș, Dumitru Sechelariu. «Curentul» îl citează pe noul patron care, cu acest prilej, a declarat: «Nu mai sunt doar comerciant sau transportator, acum sunt producător». Cei de la «Curentul» mai scriu că Sechelariu ar fi dat de înțeles că va vinde hârtia de ziar fără nici o discriminare. Dar mai adaugă ziarul citat: «Modul lui Sechelariu de a trata presa care nu-i cântă osanale este o dovadă că primarul-stadion ar putea vinde numai prietenilor hârtie de ziar.» Ziarele mari nu par îngrijorate de faptul că Sechelariu a ajuns proprietar la «Letea». Fabrica are prețuri mari, direct proporționale cu vechimea dotării, astfel că marile cotidiene își cumpără mai toate hârtia de la producători străini. De eventualele preferințe politice ale lui Sechelariu ar putea avea de suferit presa locală din țară. Dar după cum se știe majoritatea cotidianelor din provincie au fost «cumințite» de cenzura economică, încât dacă Sechelariu are vreo listă cu neprieteni ai PSD-ului, ea nu ocupă un loc prea mare în memoria primarului băcăuan”.

27 mai

● [„**Observator cultural**”, nr. 170] Paul Cernat semnează articolul *Bookarest 2003 – retrospectivă «melancolică»*: „S-a mai încheiat o ediție – a XI-a – a Târgului Bookarest. Va mai fi o a XII-a sau «epopeea» va rămâne neterminată?

Întrebarea plutește în aer de când directorul Artexpo, Mihai Oroveanu, a anunțat într-o serie de declarații făcute presei că intenționează să transforme de la anul «bazarul» popular al Bookarest-ului în Salon de carte «elitist». Cum am putut deja citi, motive există, și încă serioase, dar vestea a dat fiori reci multor editori pentru care Târgul e un pilon extrem de important al strategiei de piață. În plus, lumea se obișnuise cu «bazarul» intrat deja în ritmul anual. Va fi găsită o altă soluție? Vom trăi și vom vedea. Deocamdată, Târgul a atras, ca și în anii trecuți (dacă nu mai mult!), un mare număr de vizitatori, cu obișnuitele cozi la intrare și îmbulzeli la standuri și cu «șansa» de a te călca pe bombeuri, la tot pasul, cu personalități ale vieții noastre publice. Ideea de a împinge evenimentul mai în primăvară a fost bună, în condițiile inevitabilei probleme a lipsei instalațiilor de aer condiționat. În schimb, lansările la standurile editurilor sau în foaieturile de pe culoare, dincolo de avantajul «intimității», i-au făcut pe unii să viseze la «varianta» Gaudeamus de la Romexpo, cu un foaier principal de lansări vizibil și bine delimitat. Cele mai plăcute au fost lansările din Lăptărie (puține, dar alese) și cele din sala de conferințe de la etajul I (unde, dată fiind cvasiabsența audiențelor, a fost răcoare și bine...) Oferta de «carte originală» a principalului eveniment editorial al anului a fost parcă mai săracă, pe ansamblu, decât în alte dăți; o comparație cu situația unor târguri de prin alte părți (europene) ar merita, de asemenea, făcută... Au existat, desigur, și apariții românești originale cu cotă mare de interes: *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* de Ioana Pârvulescu, apărută la Humanitas (o autentică lectură de plăcere și o gură de aer proaspăt, «romanesco», în păraginitul domeniu al istoriei literare), *Despre interior-exterior*, cartea de convorbiri a lui Gellu Naum cu Sanda Rosescu (restituire excepțională, apărută la Paralela 45), *Fric*, mini-romanul erotico-fantast al lui Ștefan Agopian (apărut la Polirom în ambițioasa Colecție de proză românească contemporană)... Și ar mai fi loc, poate, pentru câteva exemple pozitive, cum ar Colecția «Document» a Poliromului (cu apariții, ca de obicei, de un real interes), fără a uita cartea Ioanei Bot despre Eminescu sau o bună parte a ofertei de critică și eseu – ca de obicei, generoasă – a Paralelei 45. La poezie românească actuală, Editura Vinea a încercat și anul acesta să se prezinte cu o recoltă cât mai diversă. Dominante au fost însă, de departe, traducerile, de la o piesă grea precum heideggerianul op *Ființă și timp* până la spectaculoasele colecții de proză străină ale Poliromului și ale Paralelei 45 și la frumoasele ediții de filozofie contemporană ale Editurii Idea. Nu intra în discuție aici reeditările sau titlurile importante nelansate la acest Târg (cum ar fi *Relectura...* de Matei Călinescu sau versiunea românească a volumului *in memoriam* Ioan Petru Culianu). Rezumând: în ciuda unor excepții care confirmă regula, în ciuda faptului că revista electronică «Respiro» s-a «antologat» pe suport de hârtie la Editura Dacia, beletristica românească a ocupat, ca pondere și cotă de interes, ultimul loc, fiind depășită de non-ficțiunea, critica și eseistica autohtonă (*y compris* volumele de istorie și document), iar «în frunte» s-au instalat, indubitabil, traducerile... Întrebare: de ce la capitolul ficțiune cărțile străine sunt

căutate iar cele românești «nu prea»? Nu vă grăbiți să răspundeți: trageți mai întâi aer în piept, respirați adânc... Pe ansamblu, la capitolul oferta de carte, Polirom, Paralela 45, All, Albatros (alături de Humanitas, în ușor regres, totuși, față de anii trecuți) au ținut capul de afiș. Alte edituri au rămas «în staționare». Nemira și Univers s-au estompat de tot, iar o mare parte a editurilor prezente au cam făcut figurație. Noroc cu cărțile rămase în stoc din alți ani, la prețuri convenabile – sub acest aspect Târgul a reprezentat, din nou, o fericită ocazie pentru cei care, neîndrăznind să se apropie de costisitoarele cărți noi (reducerile de prețuri nu s-au simțit întotdeauna), au ținut să-și «facă plinul» recuperându-le pe cele vechi, ieftine și, altminteri, greu truvabile. Unele edituri s-au transformat, astfel, în anticariate, ceea ce nu e tocmai rău... Apoi, cumpărătorii au avut șansa de a descoperi, la standuri, producția cvasi-completă a editurilor respective pe ultimii ani și pe anul în curs, intruabilă în librării unde găsești, de obicei, doar o «selecție din selecție» – asta pentru că difuzarea rămâne una dintre principalele of-uri ale pieței noastre de carte... Mai complicat a fost cu unele noutăți absolute care urmau să fie lansate la actuala ediție: deficiențele de organizare editorială au făcut ca unele din aceste lansări (ex: cartea de versuri a lui Mihai Ignat de la Editura Vinea) să fie amânate cu aproape două ore, pe motiv că volumele nu ieșiseră încă de sub tipar! De aici alte încurcături, decalări ș.a.m.d. Cât privește «partea spaniolă» – aici lucrurile s-au desfășurat OK și conform planului. Activitatea a mers cu motoarele în plin. Lecturile publice și dezbaterile au stârnit interesul participanților, chiar dacă unii dintre invitații români au mai deviat de la subiect. La masa rotundă «comparatistă» despre literaturile română și spaniolă au avut loc vii dispute, atât în interiorul părții spaniole cât și – mai ales – în interiorul părții române; la sfârșitul dezbaterii, unul dintre invitații hispanici și-a mărturisit, pe un ton amuzat, regretul că lumea literară din Spania nu are parte de o asemenea pasionantă, contondentă «anormalitate»... În schimb, la lecturile publice românești nu m-am dus – spre rușinea mea – nici măcar ca reporter, așa că nu mă pot pronunța în nici un fel despre ce a fost. Prestigioasele premii ASPRO și AER și-au văzut, și ele, de treabă, în spațiul neconvențional al Lăptăriei lui Enache (ASPRO) sau «la Motor», în aer liber (AER). Primele nu au putut fi onorate, din motive obiective, de către laureații din provincie, nu prea interesați, se pare, de ridicarea trofeelor, iar ultimele au fost urmate de un concert al Adei Milea, aplaudat cu generozitate de «terasiști». Cât despre terasă – ea a fost, ca de obicei, populată cu grupuri-grupuri de scriitori și artiști de toate vârstele, taclele la o bere oferind observatorilor culturali sau extra-culturali o «perspectivă sintetică» asupra unei mari părți a lumii noastre literare, cu afinitățile (prieteniiile și «biseriçuțele») ei. Obișnuit deja cu ritualul din fiecare an al Târgului, i-am simțit mai mult ca în alte dăți rutina, abia înviorată, ici-colo, de câte un eveniment sau altul. Și totuși: crepuscular sau ba, Bookarest a devenit o prezență familiară, motiv pentru care posibilitatea ca la anul să dispară sau să se transforme în altceva m-a făcut puțintel melancolic. Cu o zi înainte de închiderea oficială, aflat în trecere

pe terasa însorită, dar amenințată de ploaie, mă gândeam că un salon de carte nu are cum să înlocuiască «bazarul»... Încă o dată – om trăi și om vedea!” □ Se publică Premiile ASPRO pentru anul editorial 2002: „Marele Premiu, decis de juriul special, format din reputații critici, istorici și teoreticieni literari Adrian Marino (președinte), Ștefan Borbély, Ioana Pârvulescu, Cornel Moraru, Monica Spiridon, a fost atribuit volumului: *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București. În urma celui de-al doilea tur de scrutin, Premiul pentru cea mai bună carte a anului editorial 2002 a fost obținut de următoarele volume: Poezie. *Spectacol cu Dimov* de Șerban Foarță, Editura Vinea, București. Proză scurtă. *Sticla de lampă* de Alexandru Vlad, Editura Grinta, Cluj. Roman, memorii, jurnal, corespondență. *Femeia din fotografie. Jurnal 1987-1989* de Tia Șerbănescu, Editura Compania, București. Critică literară, eseu. *Aisbergul poeziei moderne* de Gheorghe Crăciun, Editura Paralela 45, Pitești. Debut. *Între extreme. Eseu despre poezia lui Aurel Pantea* de Virgil Podoabă, Editura Dacia, Cluj (eseu). Juriul special format din Gheorghe Iova (președinte), Gheorghe Crăciun, Caius Dobrescu, Gheorghe Ene și Alexandru Mușina a decis că Premiul pentru Experiment pentru anul 2002 să se acorde revistei «Intermedia» (Arad). Gala Premiilor ASPRO a avut loc în cadrul Târgului Bookarest, joi 22 mai 2003, la Lăptăria Enache”. De asemenea, se publică următorul text semnat de Adrian Marino, președinte al juriului: „Profesor de filozofie, traducător al lui Heidegger în limba română, discipol independent al lui Constantin Noica, mai puțin aplecat către etnicisme și iraționalisme decât maestrul său, Gabriel Liiceanu este o conștiință responsabilă a culturii noastre actuale – un reper major, chiar dacă nu întotdeauna tovarășul de drum dorit, inclusiv de către juriul care decernează acest premiu. Conștiință într-adevăr civică, Gabriel Liiceanu a scris *Apel către lichele și Sebastian, mon frère*, două texte fără de care intelectualitatea noastră postdecembristă, proeuropeană și liberală, s-ar fi simțit mai săracă. Tot Gabriel Liiceanu a construit și Humanitas-ul – editură a unor traduceri fundamentale. *Ușa interzisă*, pe care o premiem, e cartea melancolică a unui om însingurat, pentru care drumul rămas de parcurs în viață e mai scurt decât cel călcat până acum. E cartea unui om deschis și vulnerabil care se confesează, cartea unui om care își adâncește Sistemul – neînchegat până acum, lăsat în așteptare – prin nehotărâre și melancolie. Premiem azi o carte care ne aduce mai aproape de omul care a scris-o, și mai puțin de impersonalitatea detașată din partea căreia mulți continuă să aștepte – așa cum s-a întâmplat odinioară cu *Tragicul* – un tratat-reper, un Sistem inevitabil. *Ușa interzisă* e un exemplu de erudiție subiectivizată: o carte umană, poate mult-prea-umană, dar tocmai de aceea vie, atractivă”.

28 mai

• [„**Luceafărul**”, nr. 20] Raluca Dună scrie despre volumul de poezie *Borcane bine legate, bani pentru încă o săptămână* (2002) de Dan Sociu: „Cred că «pudoarea» lui Dan Sociu e una «religioasă», e «rușinea» omului căzut din

Paradis, rușinea față de «tatăl mort», rușinea de a descoperi deliciile orgoliului și ale libertății limbajului (literaturii). De aici și acea înfricoșare a vieții eliberate, spaima de pedeapsă, care generează fantasmatic scene grotești” (*Poetul, ca o vîetate înfricoșată*). □ Bogdan-Alexandru Stănescu scrie despre volumul de articole *Opoziții constructive* de Ștefan Borbély (*Echilibristică*). □ Se publică o listă de *Nominalizări pentru Premiile Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2002*: la proză sunt nominalizate *Tricephalos* de Ruxandra Cesereanu, *Drumul spre piatră* de Dan Stanca, *Imperiul generalilor târzii și alte istorii* de Bogdan Suceavă; la poezie: Nicolae Coande, *Fundătura Homer*, Dinu Flămând, *Tags*, Mihai Gălățanu, *Diapazonul plictisit*; la istorie și teorie literară: Mircea A. Diaconu, *Ion Creangă. Nonconformism și gratuitate*, Mircea Muthu, *Balcanismul literar românesc*, Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*; la memorialistică: Vasile Andru, *Yaatra. Jurnal în India*, Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*, Monica Lovinescu, *Jurnal*, Nicolae Manolescu, *Cititul și scrisul*, Tia Șerbănescu, *Femeia din fotografie. Jurnal 1987-1989*, Liviu Ioan Stoiciu, *Jurnalul unui stoic din anul revoluției, urmat de contrajurnal*; la debut: Marius Barna, *Erotica 2000*/teatru; Iulian Băicuș, *Ideile bursuce/poezie*; Alexandra Ciocărlie, *Juvenal/istorie, critică literară*; Ștefania Coșovei, *Deziluziiluzii/poezie*; Adrian Lăcătuș, *Urmuz/istorie, critică literară*; Andrei Peniuc, *Un animal mic/poezie, Mic manual de terorism/poezie* ș.a.

● **[„România literară”, nr. 21]** Nicolae Manolescu scrie despre Calistrat Hogaș (*Un scriitor aproape uitat*). □ Sub titlul *Elegii minimaliste*, Ion Pop recenzază volumul de versuri *Mic manual de terorism* (2002) de Andrei Peniuc: „Avem de-a face, de fapt, cu un fel de poezie «minimalistă» (un «precursor») imediat ar putea fi numit mai ales Constantin Abăluță, dar și mai tânărul Andrei Bodiu), de notație a unor stări de nesiguranță de sine, de acută nevoie de comunicare, mărturisită direct, cu un fel de patos reprimat, cu un soi de jenă și de teamă de a nu părea emfatic, fiindcă nici evenimentele biografice pe care se construiește discursul poetic nu permit, marginale și banale cum sunt, niște «fleacuri familiare», o asemenea ținută retorică. [...] În ultimă instanță, «terorismul» din titlul volumului acoperă mai degrabă sensul obsesiei... terorizante pentru individ a solitudinii și precarității despre care am vorbit mereu în aceste glose. E o stare de încordare a celui slab, tânjitor după o problematică solidaritate umană, o «conectare» posibil salvatoare, însă care se poate întoarce în orice clipă împotriva sa: «așa că nu-mi spune mie tu de ce faci și de ce nu faci?// eu nu fac pentru că aștept să-mi crească în spate/un dispozitiv exploziv care să mă facă praf/ la prima împiedicare»... Tocmai acest sentiment ambiguu care asociază osmotic reveria comuniunii și angoasa însingurării și a fragilității ființei în lumea tuturor aparentelor conexiuni «globale» face atașantă poezia «săracă» a tânărului Andrei Peniuc. O poezie nu lipsită de «strămoși», dar foarte apropiată de «pulsul epocii» noastre, mai scăzut și mai slab, supus însă unor periculoase pusee de tensiune, abia supravegheate. Numele acestui autor de elegii minimaliste, trebuie, în orice caz, reținut și urmărit în continuare”.

[MAI]

• [„Apostrof”, nr. 5] Marta Petreu recenzează *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989* de Florin Manolescu: „*Enciclopedia exilului...* [...] inventariază, așa cum îi anunță subtitlul, scriitorii, revistele, instituțiile culturale și organizațiile culturale din exilul românesc. În intenție, volumul este exhaustiv, autorul declarând că orice absență este involuntară. Articolele, care îmbină biografia cu descrierea operei, sunt însoțite de bibliografia autorului și de referințe critice. Cantitatea de informații adunate și structurate de Florin Manolescu este enormă. Cartea în ansamblu are avantajele și dezavantajele de a fi fost lucrată în Germania; adică are avantajul esențial al accesului la un material documentar (liste ale exilului, antologii, volume, reviste etc.), practic intruvabil în România; și dezavantajul că o bună parte din ceea ce s-a publicat în țară despre exil, din 1990 încoace, i-a rămas lui Florin Manolescu necunoscut, referințele critice despre autorii din exil, prezente în foarte multe reviste și volume din țară, fiind astfel într-o anumită măsură pierdute; de pildă, la referințele critice, revistele din țară utilizate de Florin Manolescu sunt mai ales cele bucureștene, cele din provincie fiind, cu puține excepții, uitate; un neajuns care, la o a doua ediție a volumului, poate fi, desigur, remediat, prin despuieră presei culturale din toată țara. Îmi amintesc, de pildă, ce mult s-a scris în revistele transilvane («Apostrof», «Steaua», «Tribuna», «Euphorion», «Familia», «Vatra» etc.) despre exil. De pildă, despre Paul Goma, Ștefan Baci, Ion Caraion, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, I. Negoieșcu, Vintilă Horia, Petru Dumitriu, Dumitru Țepeneag, Alain Paruit, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Norman Manea, Sorin Alexandrescu, Eugenio Coșeriu, Nicolae Balotă, Lucian Boz, L.M. Arcade, Gabriela Melinescu, Antoaneta Boadisco, Pavel Chihaia etc. s-a scris, în «Apostrof», foarte mult; și mă întristez, firește, că aceste articole (uneori interviuri, alteori «dosare» apostrofice complexe) nu au intrat în referințele critice din *Enciclopedia exilului*; bănuiesc că și alte reviste resimt, în fața acestei enciclopedii, aceeași frustrare.” □ S. Damian semnează eseu *Mișcarea de refracție*, despre G. Călinescu. □ Laura Pavel publică eseu *Între text și imagine – spirala lumii ficționale la Dumitru Țepeneag*. □ La rubrica „Dosar” apare partea a doua a materialului semnat de Dorli Blaga, *Prietenii, medalii cu două fețe. 2.2. Prietenii statornice*. □ Rodica Binder e interviuată de Ioana Scoruș: „I.S.: *Cartea Friedgardei Thoma [Um nichts in der Welt. Eine Liebe von Cioran, 2001]* nu a fost, încă, tradusă la noi. Dar există semnalul dvoastră din «România literară», există interviul pe care Valentin Protopopescu i l-a luat la Sibiu și care a apărut în «Observator cultural», există multe în acest sens în ultima carte a lui Gabriel Liiceanu și există, iată, interviul din La pândă [*La pândă. Dialoguri salvate* de Rodica Binder]. Nu am citit cartea, dar am citit toate cele de mai sus și mi s-a conturat un început de imagine a unei femei cuceritoare, dar care, am impresia, nu a știut să vadă și să exploateze până la capăt dimensiunile relației sale cu Cioran. Până la urmă, care credeți că este miza acestei cărți în condițiile în care, se știe, Cioran nu a

lăsat nici un fel de însemnări despre iubirile sale și, iată, după moartea sa, apare acest volum epistolar care, îndrăznesc să cred, lui Cioran nu i-ar fi plăcut? R.B.: Volumul care conține mărturiile epistolare – încadrate într-o versiune cvasiromanescă – ale ultimei mari iubiri a lui Cioran, face parte din categoria acelor cărți, mai mult sau mai puțin aprig discutate în România, încă înainte de a fi fost publicate în traducere. Fiindcă Cioran este în cauză, aş aminti și dezbaterile, chiar dacă de cu totul altă natură, provocate de cartea Alexandrei Laignel-Lavastine *L'oubli du fascisme*. Romanul epistolar al Friedgardei Thoma și-a aflat însă, dincolo de ecoul mediatic, un ecou literar cu totul memorabil, profund și incitant. [...] Aş aminti aici, nu neapărat în trecut, că ceea ce poate fi numit «romanul epistolar» al Friedgardei Thoma a reținut și atenția unei pagini întregi de foileton, în toamna lui 2002, a cotidianului italian «La Repubblica». Acest ecou s-ar putea datora în primul rând nu atât calităților literare ale volumului, cât punctelor nevralgice pe care această scriere le reactivează în receptarea operei și personalității unui monstru sacru. În fond, asistăm prin publicarea postumă a corespondenței intime a unor autori – a lui Cioran în ocurență, fără ca el să fie singurul [...] – asistăm la o operațiune de desacralizare, de demitizare: o coborâre de pe soclu a idolului. Important este cum se face această coborâre, în ce măsură această dezvoltare ne face să-l iubim mai mult pe cel care, trecut în neființă, nu mai are cum să-și acopere goliciunea în fața posterității. Nu avem cum să știm dacă lui Cioran scrisorile de iubire pe care i le adresase «Dragei sale Friedgard» și pe care destinatară le-a grefat cu delicatețe și decență pe povestea ei de dragoste cu filosoful admirat i-ar fi făcut plăcere sau l-ar fi întristat amarnic. Ultima iubită a lui Cioran a avut însă decența de a publica aceste scrisori după ce Simone Boué a dispărut în mod tragic și misterios. În fond, după lectura volumului *Pentru nimic în lume*, chiar dacă «suferim» alături de Cioran, aceasta ni se întâmplă tocmai fiindcă îl iubim. În acest sens, cartea Friedgardei nu este deloc sacrilegiu. Cât despre dreptul de a publica scrisorile intime ale unor autori, aceasta este deja o altă problemă. Există deja un volum de scrisori ale lui Cioran în care autorul apare în posturi «profane». Nu cred că scrisorile către rude din țară sau prieteni ar fi fost aprioric destinate publicării. Marile personalități devin, oricât de deranjant ar fi termenul, de ireverențios, «personaje publice». [...] I.S.: *Nu vi se pare un strop periculoasă asemănarea, chiar dacă îndepărtată, cu cartea Alexandrei Lavastine?* R.B.: Nu este vorba despre o asemănare. Cele două lucrări nu sunt comparabile. Când m-am referit la cartea Alexandrei Laignel-Lavastine am făcut-o într-o ordine de idei dată: aceea că uneori unele cărți pot face vâlvă sau declanșa scandaluri înainte de a fi publicate în traducere, însă după ce au fost deja prezentate publicului de către critici sau experți, care le-au citit în original și sunt îndreptățiți să emită păreri. I.S.: *Sigur că dezvoltarea post-mortem este o metodă mult practică azi, dar nu credeți, totuși, că există zone ale spațiului intim pe care avem datoria să le păstrăm drept ceea ce au fost? Ce mari adevăruri despre Cioran ar putea aduce o carte în care este povestită, cu dovezi, o relație*

de iubire? Cred că o asemenea carte este un bun punct de sprijin pentru o eventuală analiză psihologică, dar ea nu aduce nimic nou în ce privește spiritul lui Cioran. R.B.: Mă văd nevoită să vă contrazic din nou. Există o nevoie de cunoaștere și o curiozitate aproape voyeuristică a posterității de a afla și a reîntregi « imaginea » unui autor sau « idol », trecut în eternitate. Mecanismele de acest gen funcționează la toate nivelele și este suficient să invoc aici deja palpitanta *Istorie a literaturii* a lui G. Călinescu, în care scriitorul critic nu se sfia să dea viață și savoare, prin mici acte de indiscreție, portretelor înțepenite și prăfuite ale micilor autori, sau să ni-i apropie pe monștrii sacri. Un antropolog constata că în general memoria omenească reține mult mai bine discursurile, mesajele care corespund gramaticii narative ale unei « povești », a unei « story ». Întâmplările mărunte ale vieții unui scriitor pot dezvălui uneori sensuri ale operei. Relația de iubire a lui Cioran în anii senectuții, oricât de tragică ar fi fost în esența sa, releva capacitatea unui gânditor « sceptic » de a vibra intens la frumusețile lumii, de a-și reintra prin fervoarea amoroasă în spațiul mental și emoțional al tinereții. Apoi, cititorii cunosători de limbă germană vor admira desigur virtuozitatea cu care Cioran redacta epistolele adresate admiratoarei sale coloneze, devenită iubită pentru o vreme și apoi prietenă ” (*„Am perseverat în a fi sinceră atât cu mine, cât și cu ceilalți...”*).

• **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 5]** Se publică ancheta *La ce bun reviste literare în vremuri de tranziție?*, jalonată de următorul chestionar: „1. La ce bun revistele de cultură, revistele literare în perioade de tranziție? 2. Marea majoritate a publicațiilor de cultură apar în condiții precare. Care sunt după părerea Dvs. ieșirile din impas? 3. Este răspândită (în mai multe medii) opinia conform căreia în România post-decembristă există prea multe publicații de cultură. O împărtășiți? Vă rugăm să vă motivați părerea. 4. Vă invităm să faceți un *top al publicațiilor de cultură* [...]”. Răspund: Ioan Moldovan, redactor șef revista „Familia” („2. [...] revistele de provincie s-au orientat și se orientează, și bine au făcut ori vor face, spre fondurile locale, consilii județene, primării, direcții pentru cultură etc. ca să poată să-și mențină rangul. Când nu intervin interese de grup, politice sau mai știu eu de ce natură, sprijinul din partea administrației locale devine esențial și suficient, dacă se mai adaugă efortul redacției de a obține sponsorizări private (lucru extrem de dificil câtă vreme legea sponsorizării e prea puțin atractivă pentru sponsori). Pe acest teren extrem de erodant, obositor, descurajant și adesea penibil sunt nevoite să supraviețuiască revistele literare de la noi. [...] 4. [...] «Vatra», «Apostrof», «România literară», «Observatorul cultural», «Orizont», «Contrafort», «Arca», «Litere», «Steaua», «Ramuri»”), Dan Mănuță, redactor șef adjunct la revista „Convorbiri literare” („2. [...] Ce este de făcut? Să mai așteptăm un timp, până când vor fi adoptate și la noi unele conveniențe culturale acceptate de toată lumea civilizată. Chiar dacă, reflex al tranziției economice ori sociale, prelungite peste măsură, această perioadă va mai dura câțiva vreme. Dar împotrivirea față de veleitarismele găunoase și agresive

trebuie dusă în continuare. 3. [...] finanțarea culturii nu este o chestiune a unui partid sau a unui bancher, ci o chestiune de interes public. Cred că și la noi mulți au înțeles acest lucru. Dovada – subvențiile uriașe acordate de Ministerul Culturii (sub diferite culori politice). Ca și numărul uriaș al celor care subvenționează revistele locale. Aceasta este latura pozitivă. Deși, cine vrea să fie redactor-șef sau director de revistă, nemaifiind «organ», trebuie să alerge din zori până-n seară după bani, care nu mai pică la zi fixă. Latura negativă a mecenatului privește modul de distribuire a bugetului cultural instituționalizat. Cu alte cuvinte, banii (mulți – puțini) ai Ministerului Culturii nu ar trebui risipiți pe orice. La urma urmei, este vorba de bani dați prin contribuția noastră, a tuturor. Din acest motiv, devin extrem de rezervat față de modul de alocare a subvențiilor către acele reviste literare în care citesc, obișnuit, insanițati ori subculturalisme. Sunt ferm convins că subvențiile trebuie acordate cu precădere acelor reviste care și-au demonstrat deja solidaritatea și – risc termenul – solvabilitatea literar-culturală. Subvenționarea pe baza criteriului geografic să fie lăsată pe seama sponsorilor locali. Iar banii de la bugetul de stat să fie acordați revistelor deja afirmate. După mai bine de un deceniu, lucrurile s-au limpezit în foarte mare măsură, încât titlurile acestora nu trebuie căutate cu lupa. 4. [...] «Adevărul literar și artistic», «Contemporanul», «Convorbiri literare», «Dacia literară», «Luceafărul», «Poesis», «România literară», «Steaua», «Transilvania», «Vatra»”), Irina Petraș, redactor șef, Editura Casa Cărții de Știință („2. Condițiile financiare sunt vindecabile prin auto-tratament. Nu văd de ce ar trebui să susțină comunitatea (nu spun «Statul», căci nu vorbesc aici neapărat despre o Putere) pe oricine i se năzare să mai scoată o revistă. De la un punct încolo, nici continuarea/ păstrarea unei tradiții nu mi se pare obligatorie cu orice preț, adică făcând rabat de la calitate. Revistele mai și mor, sunt și ele oameni. [...] Legea pieței mi se pare pe cât de dură, pe atât de corectă. Dacă reușești să interesezi, să te faci dorit de un număr de oameni, aceștia te vor citi/ cumpăra și nu vei (mai) avea probleme financiare. [...] Revista e și ea o marfă. Trebuie deprinse priceperi de negustor dacă vrei să ai mușterii”; mai participă la anchetă: Mircea A. Diaconu, Adrian Mihalache, Alexandru Ecovoiu, Marius Ianuș („Cred că principala vină a acestei stări de lucruri este vanitatea nemăsurată, sărită de multe ori peste pârliazul prostiei, a celor care le fac. [...] Nimeni nu mai e în România scriitor, toți scribii noștri au impresia că ar putea să se bată pe burtă cu Dumnezeu. Care va arunca la coșul de gunoi al Istoriei toate producțiile lor groaznice. Groaznice, pentru că nu folosesc nimănui. Revistele literare din România (cu infime excepții), NU mai au CITITORI REALI! Și asta se întâmplă din câteva motive, pe care le voi enumera îndată. I. Modificările uriașe care s-au petrecut în literatura noastră (și în literatura lumii) au trecut pe lângă redacțiile minunatelor noastre reviste ca Expresul de Berlin pe lângă cojmelia haltei Ciorogârla (un fel de WC public lângă care scrie «Hai Avântul Ciorogârla!» [...]. II. Publicul pe care l-au avut fițuicile despre care vorbim e cu un picior în groapă (vorbesc de promoția ’70)... Speranța de viață în

România e puțin peste 60 de ani. Generația care vine, '80, e crescută în spiritul unor valori (care sunt și ale generației mele) care desfid vanitatea mucegăită a Avântului Ciorogârla (despre care am mai vorbit). Generația '80 e în trenul de Berlin (poate că nu șade acolo tocmai comod, poate a prins loc numai pe hol, dar, oricum, E ÎN TREN)... III. Și publicul optzecist, și publicul nostru cunosc alte forme de exprimare artistică, cu mult mai interesante decât cele prezentate în presa noastră literară (au la îndemână un instrument de informare supranatural: Internetul). IV. Revistele noastre literare sunt adunături de oameni de cultură cu preocupări extrem de diferite. Avem extrem de puține reviste CU PROGRAM și extrem de multe adunături de texte diverse, de cele mai multe ori fără absolut nici o valoare literară. [...] revin la ideea revistelor «cu program»: așa erau toate revistele noastre din minunatul interbelic. [...] În concluzie, în cel mult zece ani revistele noastre de cultură or să dispară (chiar dacă, prin absurd, le va mai băga ceva bănet în vine Statul...), nu or să mai aibă CITITORI REALI. Va veni o vreme a unui alt fel de revistă – aceea cu program și orientată clar către public (cum a încercat să fie «Fracturi»). Și asta va fi publicul din care literatura română va intra în normalitate. Din păcate, generația mea va fi nevoită să curețe mizeria ce ni se va lăsa moștenire, multe baloane ale săpunului vanității se vor dezumfla, o mulțime de veleitari vor ajunge de râsul lumii. [...]. 4. Topul revistelor literare românești, versiunea mea: 1. «Vatra» 2. «Apostrof» 3. «Secolul XXI» 4. «Lettres internationales» 5. «Contrafort» 6. «Academia Cațavencu» (fără supliment) 7. «Micul Ftiriadi» (revistă a generației mele)”. □ Paul Goma publică materialul documentar *Un fals pentru... eternitate*, precedat de o notă edificator-distantă a lui Nicolae Breban, *Paul Goma sau posteritatea unei dizidențe*.

• **[„Convorbiri literare”, nr. 5]** Sorin Mărculescu este intervievat de Cassian Maria Spiridon („*Nu fac nici o deosebire de substanță între lucrarea mea poetică, atâta câtă este, și cea de traducător sau critic, tot atâta câtă este*). □ Romanistul Martin Maiden este intervievat de Ofelia Ichim: „*Ce părere aveți despre locul «limbii moldovenești» între limbile romanice?* Vă voi răspunde într-un mod indirect. Noi, englezii, nu vorbim exact ca americanii. Există multe diferențe, nu numai la nivelul pronunțării, ci și în ceea ce privește gramatica și vocabularul. Totuși, ne înțelegem foarte bine între noi și nimeni nu ar susține, serios, că vorbim două limbi diferite. Din câte știu, deosebirile dintre limba română și așa-zisa limbă moldovenească sunt mult mai mici decât cele dintre engleza americană și cea britanică și sunt aproape exclusiv limitate la nivelul limbajului cult. Altfel spus, faptul că unii cred că există o limbă romanică «moldovenească» dovedește foarte clar că noțiunea însăși de «limbă» poate fi doar o construcție politică, ce nu reflectă realitatea lingvistică pe care o trăiesc oamenii de rând” (*Limba română ocupă un loc central în lingvistica romanică*). □ Alexandru Zub e prezent cu eseu *Lumea sud-estului și integrarea europeană*.

• **[„Familia”, nr. 5, mai]** Livius Ciocârlie comentează *Aisbergul poeziei moderne* (2002) de Gheorghe Crăciun (*Poezia tranzitivă*). □ Se publică un

interviu luat în 2002 lui Vladimir Bukovski de Gheorghe Mihai Bârlea („Tot ce s-a întâmplat în Uniunea Sovietică a fost rezultatul respectării fidele a ideologiei. Am scris o carte în care încercam să demonstrez asta: *URSS – de la utopie la dezastru*. Nu s-a deviat de la ideologie în nici un fel. Deși Marx și Engels nu au spus prea multe despre cum funcționează socialismul, s-au găsit câteva speculații în scrisorile pe care aceștia și le trimiteau unul altuia pe care le-au urmat întocmai constructorii socialismului din secolul XX. Nu a fost o distorsionare a ideologiei, așa cum susține aripa stângă din Vest. Este foarte dificil să demonstrezi asta oamenilor pentru că dacă ei gândesc: «încearca, să facem bine, aveam intenții bune etc.», ție își vine foarte greu să le demonstrezi și să le arăți că bunele intenții pot duce la un dezastru în cazul comunismului” („*Comunismul nu numai că nu este un model, e o crimă...*”).

● [„**Orizont**”, nr. 5] Tema numărului este *Culturi globale, culturi regionale în biblioteca secolului 21*. Cornel Ungureanu semnează editorialul *Argument pentru o geografie literară a României* : „O geografie literară a României ar însemna, la prima vedere, o abandonare a criteriilor care au stat până acum la realizarea Istoriilor literare fundamentale. Ar presupune înlocuirea principiului estetic, esențial pentru Maiorescu, Lovinescu, Negoițescu, G. Călinescu, Manolescu, cu unul provizoriu, menit să alfabetizeze funcționarii județeni, setoși de ilustrare locală. Înseamnă, pentru unii, realizarea unei anexe a manualului de clasa a patra primară: în gubernia Tula există astăzi de o sută de ori mai mulți scriitori decât în urmă cu o sută de ani... Da, dar spun istoriile literare temeinice, în urmă cu o sută de ani în gubernia Tula exista un singur scriitor care n-avea nevoie de o geografie a literaturii fiindcă se numea Tolstoi și era unic. Cei o sută de literați ai guberniei ar avea, desigur, nevoie de un certificat de naștere... în care să se sublinieze că ei sunt posesorii aceluiași spațiu literar. A trasa izoglosele literaturii nu înseamnă însă a pune hotare, a fixa granițe, fiindcă regionaliza, în numele unor proiecte secesioniste. Ca să-l înțelegem mai bine pe Tolstoi e necesar, totuși, să aflăm câte ceva despre gubernia cu pricina și chiar despre cei o sută de scriitori care se afirmă în anii buclucașului interviu. Iar dacă aflăm lucruri noi despre țărani din această parte a Rusiei nu înseamnă că vrem să transformăm Tula într-o nouă Cecenie. Depart de noi acest gând. Ceea ce nu înseamnă că nu vrem să fixăm o istorie alternativă a literaturii, în care să citim cu folos așezarea spațială a temelor, obsesiilor, proiectelor. Nu vom înțelege literatura română dacă vom fi mereu cu ochii către capitalele marilor culturi, complexați de lipsa de notorietate a scriitorilor noștri. În fond, nici dacă aveam cinci premii Nobel cultura română nu ar fi fost mai bine cunoscută decât este. Nu ar fi interesat mai mult decât interesează acum. Ultimele trei secole, cu despărțirile de Imperiul otoman, de cel țarist, de cel austro-ungar au închis istoricul literar (dar și comparatistul) în bunkerul spaimelor naționale. Și în pivnițele autoculpabilizării, parcă din ce în ce mai întunecoase. Dacă ne uităm în jur, vom vedea că studiile de (mare) succes realizate de vecinii noștri sunt departe de a stărui asupra «vinei naționale». Nici

Maria Todorova, nici Barbara Jelavich, nici alți autori ai cărților devenite celebre în Statele Unite sau în capitalele culturale ale lumii, nu insistă cu indicibilă voluptate asupra statutului marginal al națiunii lor. Ele vor să informeze, să aducă la cunoștință. Fiindcă înainte de a fi bune sau rele, paradisiace sau infernale, aceste spații ale culturii trebuie cartografiate”. □ Vasile Popovici semnează eseu *Sebastian, un destin postum*, despre volume ale autorului traduse în franceză (*Jurnalul, De două mii de ani...*, *Accidentul*): „Nici *Jurnalul* și nici *De două mii de ani...*, traduse, ambele, în franceză, nu mi se pare că au fost întotdeauna citite și înțelese în străinătate în nota în care au fost scrise ca pledoarie febrilă pentru salvarea punților umane între comunități repliate și învrăjbite, ca voință și participare la o umanitate multiplă, mai ales în vremuri când un asemenea gând pare utopic și tragic. Traducerile au deschis însă scriitorului Mihail Sebastian calea unei posterități nebănuite. Iar în țară *Jurnalul* a revalorizat altfel romanul *De două mii de ani...* Cine ar mai putea să vadă azi în Mihail Sebastian, înainte de toate, pe autorul *Stelei fără nume*? Problematicul a trecut înaintea visătorului”. □ Alina Mungiu-Pippidi este intervievată de Ion-Traian Ștefan: „Trăsătura esențială a țărănimii este controlul scăzut asupra condițiilor care îi guvernează viața, lipsa sa de putere și autonomie. Țăranul din tranziție e la fel de dependent ca și cel iobag de pe vremuri, depinde de funcționarii de la primărie care trebuie să îi dea certificat de producător, de pădurarul PSD-ist care trebuie să-i dea aprobare să taie lemne, de poștașul care îi aduce pensia de mizerie. Satul românesc a fost întotdeauna idealizat absurd, ignorându-se marea și continua umilință a vieții la limita supraviețuirii. În cazul societăților nedezvoltate și cu orașe puține sau slabe ca România, unii autori au apreciat chiar că societatea ca întreg poate fi considerată rurală: Blaga, de exemplu, echivala Mica Tradiție țărănească culturii naționale românești. Acest fapt e real, dar altfel decât cum credea el, care idealiza satul. Înseamnă că găsim la nivelul întregii țări trăsături specifice culturii de supraviețuire țărănești. [...] În primul rând invidia socială, ceea ce numim noi popular «capra vecinului», neîncrederea în străini, căutarea de «patroni» puternici capabili să-și extindă protecția asupra clienților, «cultura de privilegiu», faptul că oamenii sunt tratați diferit în funcție de relațiile pe care le au. [...] Satul real nu e cel din Muzeul Țăranului Român” (*Poveste despre țărani și elite de pradă*). □ Cristina Chevereșan recenzează *Romancierul din Luz* (2000) de Alina Bodnaru, *Povestirile lui Cesar Leofu* (2002) și *Sigma* (2002) de Alexandru Ecovoiu (*Ficțiuni (im)posibile*).

• [„Tomis”, nr. 5] Nicolae Rotund comentează *Literatura română sub comunism* de Eugen Negrici: „Dacă unii teoreticieni găsesc punctul de plecare la scriitorii interbelici, într-o continuitate normală, după Eugen Negrici [...], modernismul românesc nu se consolidase pe deplin, fusese întrerupt de dictatura comunistă și n-a mai putut fi continuat (recuperat). Tentația sincronizării cu literaturile mari ale lumii a dus la o ruptură, postmodernismul, cu care se identifică optzecismul, acaparând absorbant interesul criticii. Dominația postmodernistă

s-a sfârșit repede, realitate recunoscută chiar de unii dintre cei mai fervenți reprezentanți. Pentru critic, «la jumătatea anilor '90 optzecismul canonic și de grup era un capitol închis al istoriei literare». *Literatura română sub comunism* este o carte alertă, nicăieri fastidioasă, «rea», unde analiza și sinteza dau contur operei în parte și ansamblului, bazată pe demonstrația limpede, dar și arguțioasă, o carte insolită, fundamentală, totodată, cu beneficii pentru noi toți, chiar și pentru cei stigmatizați, câți or mai fi” (*Literatura română sub comunism*). □ Este recenzat *Proza românească între milenii (Dicționar de autori)* de Geo Vasile (*Un dicționar de autori*).

[MAI-IUNIE]

● [„**Contrafort**”, nr. 5-6] Vitalie Ciobanu semnează editorialul *Despre radicalism sau elemente pentru o atitudine intelectuală în Basarabia*: „Evoluția Basarabiei, smulgerea ei din mocirla trivialității politice și a retardării culturale nu poate fi decât rodul unei atitudini radicale. Avem nevoie de un proiect îndrăzneț orientat spre înainte, pentru a contracara ispita privirii înapoi. Pseudo-integrarea europeană sub poala Rusiei, pe care ne-o propun mai nou comuniștii lui Voronin, surprinși de epuizarea unor termene de așteptare la poarta unor organizații internaționale, este aceeași bălăceală în ape murdare și o tentativă, a câta!, de a compromite o direcție speculată de partidele democratice, dar subminată printr-o inadecvare a faptei la slogan, a idealului unionist sau european la calitatea umană a celor care se ofereau să le fie vehicul. S-a făcut comerț cu ideea națională, când noi am fi avut nevoie de *sacrificii* și de *muncă anonimă* pentru a o consolida și legitima prin forța exemplului personal în ochii celor indeciși și derutați. Iar în sacrificiu nu încap loc de negociere. Tot așa, cred că unul din factorii cei mai reacționari ai Basarabiei de azi este Biserica Ortodoxă, care reprezintă unealta de influență a Moscovei în acest teritoriu. Un singur exemplu: în timp ce Biserica Catolică din Lituania își sfătuia enoriașii să voteze pentru aderarea țării la Uniunea Europeană cu prilejul recentului referendum organizat pe această temă, Biserica Ortodoxă pro-rusă din Moldova, cea care și-a înscris numeroși preoți pe listele electorale ale Partidului Comunist, ordonă de la amvon «turmei păstorite» să aleagă actuala putere comunistă, recte, simbolic vorbind, să opteze pentru Uniunea Sovietică. Uluitor, nu? Concluzia pe care o trag contemplând acest spectacol al cretinizării maselor prin biserică este următoarea: trebuie să ne desprindem de tradiția ortodoxă, profund nefericită pentru Basarabia, să mergem spre o mai mare laicizare a vieții, în sensul afirmării drepturilor civice, a responsabilității, «aici, pe pământ» pentru faptele noastre, indiferent de statutul social al fiecăruia: intelectual, funcționar public sau simplu contribuabil. Radicalismul este privit cu rezervă în toate taberele. Unii ar putea să-mi reproșeze faptul că atitudinea pe care o am în vedere subminează preceptele *corectitudinii politice*, din ce în ce mai în vogă în Occident, introduce semințele unei intoleranțe de data aceasta în numele unor valori «democratice», «umaniste», «europeniste», pe care în fapt le

anulează. Cătuși de puțin. «Corectitudinea politică» și «discriminarea pozitivă», ca modalități de compensare a unor nedreptăți cauzate în trecut, au intervenit în limbajul public occidental după secole de exersare democratică, de asimilare profundă a unor principii de conduită civilizată, după ce instaurarea meritocrației ca bază de selecție a elitelor a devenit o realitate, iar domnia legii și respectul pentru drepturile omului o clauză sacră a «praxis»-ului comunitar. Însă despre ce fel de «corectitudine politică» poate fi vorba într-o lume profund *incorectă*, ostilă spiritului normativ, regulilor obligatorii ce dau corp și logică internă unei societăți a suportabilității reciproce? Nimic mai străin de preceptele corectitudinii politice în Republica Moldova decât prestația regimului politic de la Chișinău, care în cei doi ani scurși de la dezastrul electoral din 25 februarie 2001 a adoptat românofobia și disprețul față de cetățean, violarea dreptului său la limbă, istorie și la liberă exprimare ca mijloace prioritare de conservare a puterii. Așadar, nu de suspendarea *corectitudinii politice* este vorba acum și aici, ci de conștientizarea realităților în care trăim. Nu putem renunța la anumite repere de inginerie socială, de recuperare post-maladivă, după decenii de «prelucrare» intensă a creierilor de către sovietici. Oamenii trebuie făcuți să înțeleagă care sunt avantajele libertății și cum pot beneficia de ele. Altfel, democrația rămâne o sumă de intenții nobile fără nici o legătură cu realitatea vieții de zi cu zi”. □ Iulian Ciocan publică eseu *Un prozator (pe nedrept) ignorat: (Reflecții despre proza lui Serafim Saka după o relectură)*: „Serafim Saka nu este, firește, cel mai bun prozator basarabean, dar nici cel mai rău. Meritul său este că a sfidat totalitarismul, creând o «oază» citadină mai puțin infectată de «virusul» internaționalismului proletar decât «rezervația» pășunistă a lui Druță. Mai rău este că nu a citit, după toate probabilitățile, niște studii de naratologie. Un prozator neluat în seamă chiar din momentul în care a început să scrie, după cum spuneam. Marginalizat de cenzorii sovietici pentru calitățile etice și ignorat de criticii de astăzi pentru lacunele estetice. Este curios că mulți dintre acești cenzori și critici au fost din cale-afară de îngăduitori cu Druță”. □ Se publică suplimentul tematic *Edituri și editori din Basarabia*, prefăcut de o introducere de Vasile Gârnet: „În pofida unor succese incontestabile ale editorilor privați de la noi, peisajul e departe de a fi unul idilic și cartea română în Republica Moldova traversează încă vremuri destul de grele și incerte, pe potrivă măloasei «tranziții fără de sfârșit» pe care o trăim cu toții, cei aflați între Prut și Nistru. Marea problemă a editurilor noastre rămâne în continuare una de ordin economic, adică incapacitatea lor de a funcționa doar în baza profitului obținut din vânzările de carte. Cartea în Basarabia nu numai că nu este un produs rentabil, dar își găsește și foarte greu drumul spre cititor. Dacă nu ar fi existat piața românească, unde anumite edituri au exportat circa 70 la sută din producția lor de carte, multe dintre acestea ar fi dispărut pur și simplu. Un alt balon de oxigen pentru editurile basarabene l-a reprezentat în acești ani banii oferți de Banca Mondială, precum și de Fundația SOROS Moldova, care au finanțat masiv și generos diverse proiecte editoriale. Benefic și salvator a fost pentru unele edituri

în anumite perioade și sprijinul financiar venit din România. Slabe, sau aproape inexistente au fost, din 1991 încoace, subvențiile acordate sectorului editorial de toate guvernele care s-au perindat la putere în Republica Moldova, indiferent de culoarea lor politică. Iar azi, cu un partid comunist românofob instalat temeinic la cârma «republicii», viitorul nu oferă perspective prea luminoase editorilor noștri. Pe lângă presantele dificultăți economice existente, se pot adăuga acum și probleme de ordin ideologic, dat fiind programul declarat al comuniștilor de a abroga istoria și limba română, ceea ce va submina grav activitatea editorială... Cele afirmate până aici nu trebuie să dea impresia că problemele editorilor basarabeni pot fi circumscrise doar în planul eficienței manageriale și al capacității reduse de absorbție a pieței interne de carte. Există destule motive de îngrijorare și în ceea ce privește calitatea și valoarea cărților tipărite. Întâi de toate, în Moldova se cuvine reabilitată meseria redactorului de carte profesionist, excelent cunoscător de limbă română, care să vegheze la corectitudinea lingvistică și stilistică a cărților, pentru a proteja mediul românofon de la noi, și așa destul de poluat, de o altă sursă de infestare. Deși mai puține acum, în comparație cu primii ani de «aflux editorial în Basarabia», mai pot fi găsite în librării destule cărți redactate neglijent sau chiar dezastruos. O altă carență a editurilor basarabene, cu excepțiile fericite care se cunosc, este lipsa lor de «personalitate și individualitate» în context editorial general românesc. Multe apariții editoriale, ciudate și aleatorii, trădează faptul că unele edituri de la Chișinău nu au o strategie de activitate coerentă și bine chibzuită, niște principii ferme, la care să nu renunțe atât de ușor. Este încă destul de puternică impresia de improvizație în alcătuirea planurilor editoriale și nu întotdeauna poate fi depistată «creativitatea» editorilor, rigoarea și gândirea prospectivă. Toate aceste idei și multe altele, redate mai nuanțat și *in extenso*, se regăsesc în suplimentul nostru tematic consacrat fenomenului editorial din Republica Moldova. Am convocat la acest «colocviu» *sui generis* profesioniști ai domeniului, persoane care au dobândit o bogată știință și pricepere în editarea cărții. Uneori am adresat aceleași întrebări mai multor persoane, întrucât problemele sunt comune și am dorit să le aflăm opinia, pornind de la experiența pe care a avut-o fiecare în acești ani. De asemenea, am adresat un șir de întrebări unui grup important de scriitori basarabeni de toate vârstele, scriitori care sunt în același timp «clienți» ai editurilor (în calitatea lor de autori), dar și cititori împătimiți ai cărților pe care acestea le publică. I-am rugat să-și spună părerea asupra fenomenului editorial din Basarabia, cu bunele și relele lui, să comenteze relația pe care o au cu editorii și cu publicul cititor, să evalueze aderența moldovenilor la literatura artistică și la carte în general. În același sens am cules informații revelatorii în câteva din librăriile din Chișinău. Sperăm ca «trecerea în revistă» a fenomenului editorial basarabean să trezească ecouri, să ofere protagoniștilor acestor pagini – cei mai importanți editori ai momentului de la Chișinău – posibilitatea să vorbească despre problemele și – de ce nu?! – succesele lor. Nu vreau să rostesc vorbe mari, dar cred că producția de carte,

cartea în general, este marea miză și marea șansă a Basarabiei în anii ce vin. În final, aş vrea să mulțumesc încă o dată Fundației SOROS Moldova pentru sprijinul generos și oportun acordat la pregătirea acestui număr de revistă” (*Cartea în tranziție*). Sunt intervievați Iurie Bârsa, directorul Editurii Arc („*O editură ar trebui să fie apreciată după numărul lucrărilor originale pe care le-a dat cititorului*”), Iurie Colesnic, director al Editurii Museum („scopul editurii noastre depășește simplul interes pentru editarea de carte. Noi ne propunem să valorificăm materialul arhivistic și istoric, bibliografic și științific, încercând să-l repunem în circuit la nivelul cerințelor zilei de azi. Este o necesitate această preocupare a noastră, deoarece suntem văduviți de o literatură științifică și enciclopedică te-meinică. De aici și toate problemele care se iscă cu acest gen de literatură. Unele apariții poartă în sine multe erori și goluri, care n-au fost lichidate din cauza conjuncturii istorice” – „*Editura Museum își propune să repună în circuit materialul arhivistic la nivelul cerințelor de zilei de azi*”), Anatol Vidrașcu, director al Editurii Litera („*«Contrafort»: Sunteți primul editor privat din Republica Moldova. Ați inițiat această afacere într-o perioadă când activitatea privată era privită cu multă suspiciune la noi. Puteți să ne rezumați, în titluri de carte și cifre de tiraj, biografia Editurii Litera?* Anatol Vidrașcu: Da, este adevărat, am fondat editura la începutul anului 1989, când activitatea privată și mai ales cea editorială, nu era privită cu ochi buni în R.S.S. Moldovenească. Ca s-o înregistrez am fost nevoit să plec la Moscova și să preiau de acolo actele de constituire ale unei edituri private. I-am convins astfel pe diriguitorii noștri de atunci că există un precedent în U.R.S.S., dar, fiind mai ortodocși chiar și decât cei din citadela marxism-leninismului, mi-au permis înregistrarea numai cu neutra denumire «Agenția literară și de reclamă Litera». Accesul la tipografie era permis doar prin intermediul editurilor de stat. Dar multă apă a curs de atunci pe Bâc și iată că odată prosperele edituri de stat aproape că și-au dat obștescul și puțin gloriosul sfârșit. Constat cu regret această realitate, căci am muncit la una din ele aproape 15 ani. Vina este însă numai a lor și a managementului defectuos pe care îl practică. Din păcate, de ceva vreme activitatea privată e tratată cu aceeași suspiciune ca odinioară, iar guvernării actuali se străduiesc din răspuțeri să reanimeze defunctele edituri de stat. De fapt, comit ilegalități nesocotindu-și propria Constituție, articolul 126 al căreia prevede că «economia Republicii Moldova este o economie de piață, bazată pe proprietatea privată și cea publică, antrenate în concurență liberă, iar statul trebuie să asigure protecția concurenței loiale», Legea nr. 1103 din 30.06.2000 cu privire la protecția concurenței, conform căreia «autoritățile administrației publice nu au dreptul să acorde neîntemeiat unor agenți economici facilități fiscale sau de altă natură, să le creeze o situație privilegiată față de alți agenți economici care activează pe aceeași piață de mărfuri și să stabilească alte condiții discriminatorii sau de privilegiere pentru activitatea unor agenți economici». Dacă această lege și Constituția nu sunt abrogate, atunci cum să calificăm faptul că modica sumă de 600 000 lei prevăzută de buget pentru

achiziții de cărți este direcționată anual fără licitație publică numai spre editura de stat «Cartea Moldovei». Puteți consulta pentru edificare Lista cărților propuse a fi subvenționate din bugetul de stat în anul 2003 de către Ministerul Culturii și aprobată de Președintele Comisiei Cultură, Învățământ, Tineret și Mijloace de Informare în Masă a Parlamentului Republicii Moldova (exact ca pe timpurile de tristă amintire când planurile noastre editoriale erau ciopârțite de știți Dvs. cine). Referitor la partea a doua a întrebării trebuie să vă mărturisesc că nu m-a interesat niciodată volumul global al producției noastre editoriale și nici nu am făcut cuantificări în acest sens. M-am bucurat pentru fiecare carte nouă apărută. Ca să vă răspund totuși, am depășit de mult numărul de o mie de titluri (numai în colecția «Biblioteca școlarului» avem peste 400), iar ca tiraj global am tipărit nu mai puțin de 3 milioane de exemplare. O parte deloc neglijabilă a activității noastre este, și mai ales a fost, producerea etichetelor și ambalajelor al căror tiraj sumar numără sute de milioane. [...] C.: *Sunteți printre puținii editori care produc carte pe suport electronic. Ce avantaje și dezavantaje implică această formulă, încă foarte puțin utilizată la noi?* A.V.: Suntem deocamdată unicii editori din Republica Moldova și printre foarte puținii din România care produc acest gen de carte. Înregistrăm câte un nou CD cu informație în fiecare lună, iar avantajele pe care le oferă această formulă revoluționară sunt imense. Le denotă elocvent și cifra de vânzări căci la unele titluri, mai ales la dicționare, tirajul ediției electronice îl depășește de câteva ori pe cel al ediției tipărite. Înțeleg și împărtășesc, desigur, ca editor de viță veche sentimentele celor împătimiți de carte, care sunt obișnuiți numai cu forma tradițională, pe care o pot ține în mâini, mângâia și pe care-i îmbată mirosul de cerneală tipografică. Le atrag însă atenția că am pășit deja în alt secol și mileniu (al III-lea, pare-se). Nu cred că ar trebui să radem de pe suprafața pământului chiar toți copacii și să-i prefacem în hârtie, amplificând și mai mult efectul global de seră. Mă simt într-un fel chiar vinovat că am consumat atâtea mii și mii de tone de hârtie și carton. Și oricât mi-ar părea de rău să o spun, viitorul, și încă unul foarte apropiat (maximum 10-15 ani) aparține acestui gen de ediții. Deja există, aduse și în România, mai multe tipuri de monitoare portabile plate cât o carte, pe care se poate citi orice text înregistrat pe CD. Cititorul acestor ediții, dacă vrea, poate interveni în text, transformându-se în coautor și coeditor, bucurându-se de numeroase și nebănuite facilități: să redacteze informația, dar să păstreze și varianta inițială, să răsfoiască filă cu filă, sau să aibă în permanență pagina dublă în față, să schimbe garnitura, să mărească oricât corpul de literă și să citească fără ochelari, să schimbe culorile fondului, să citească pe întuneric și culcat dacă vrea, să urmărească textul și să asculte concomitent actorii sau să intercaleze scene din ecranizări, să transmită instantaneu textul oricui vrea prin Internet, să vadă printr-o simplă apăsare de tastă cum a folosit scriitorul un cuvânt sau altul în toată opera, să navigheze prin cărți și să găsească imediat ediția și pasajul care îl interesează, multiple alte posibilități. Avantajul enorm îl constituie înainte de toate faptul că pe un singur disc încap

circa 1500 de cărți (vreo 500 000 de pagini) și că poți lua cu tine în buzunar toată biblioteca din locuință, care la intelectualii de veche formație ocupa o cameră. Mai mult decât atât, poți expedia toată această informație oriunde și oricând. Cartea *Strigat-am către tine* de Grigore Vieru, bunăoară, a ajuns la cei ce l-au invitat din Statele Unite cu mult înaintea autorului” – „*De la sfârșitul anului 2000 anunțăm apariția a 5 cărți în fiecare săptămână, iar de la 15 mai curent vom edita nu mai puțin de 2 titluri pe zi*”). Mai sunt intervievați Gheorghe Erizanu, director al Editurii Cartier („*Noul sistem de valori în Basarabia nu s-a încetățenit, iar în vechiul sistem, care revine acum în forță, cărțile Cartier sunt niște intruse*”), Emilian Galaicu-Păun („*În momentul în care semnătura din caseta tehnică devine tot atât de importantă ca și semnătura de pe coperta întâi, ai și devenit din scriitor redactor*”) ș.a. În cadrul aceluiași supliment se publică chestionarul *Scriitori basarabeni despre edituri și cărți*, jalonat de șapte întrebări: „1. Cu ce cărți ale editurilor din Moldova și din România v-ați completat biblioteca personală în ultimii ani? 2. La ce edituri de o parte și alta a Prutului ați prefera/preferăți să publicați? Vi se par acceptabile în acest moment condițiile oferite de edituri scriitorilor? Cum comentați faptul că în Basarabia practic nu se mai plătește munca literară? 3. Aveți sentimentul că mai păstrați contactul cu cititorii Dv.? Este suficient ce fac editurile, presa scrisă și electronică, Uniunile de creație și nu în ultimul rând... statul pentru menținerea cărții naționale în atenția publicului? Cât de eficiente vi se par lansările de carte pentru promovarea literaturii autohtone? 4. Au fost cazuri când o recenzie sau o prezentare făcută unei cărți v-au determinat să o procurați? 5. Ca profesionist al literaturii, cum comentați fenomenul lipsei de anticariate din Republica Moldova? 6. Participați la târgurile de carte organizate în Moldova și peste hotare? 7. Alcătuiți un top al celor mai bune, în opinia Dv., 10 cărți apărute în ultimul deceniu în Republica Moldova și România.” Răspund: Vladimir Beșleagă („7. Cartea memoriei (2 vol.), *Omul recent* de H.R.-Patapievic, *Orbitor* de Mircea Cărtărescu, *Păsări mergând pe jos* de Nicolae Popa, *Erotocriticon* de Nicolae Leahu, *Câmpia Borges* de Vasile Gârnet, *Poezia de după poezie* de Em. Galaicu-Păun, *Politosfera* de Oleg Serebrian, *Economia relațiilor externe* de Dumitru Moldovanu, *Valsul pe eșafod* de Vitalie Ciobanu...”), Arcadie Suceveanu („3. Am senzația că între scriitori/producători de carte și cititori s-a produs o prăpastie. Explicația trebuie căutată atât în sărăcia materială și mizeria morală în care se zbate societatea noastră, cât și în *spiritul* acestui timp computerizat și internetizat, care a deplasat cartea, lecturile pe un plan secund. Avalanșele de cărți propuse anual cititorilor de către edituri nu ajung la ei decât într-un număr foarte redus. Se știe că societatea de ieri, dogmatică și moralicește anchilozată, obișnuia să se refugieze în ficțiunea literară, în lecturi. Societatea de azi, însă, devenită într-un timp scurt atât de pragmatică, tiranizată de ideea supraviețuirii în niște condiții mizerabile, degradante, a abandonat în bună măsură lecturile, «basmeele». Este cât se poate de firesc ca între un kilogram de carne și un roman să se opteze pentru primul... În această

situație ce se menține la noi de mai mulți ani, statul nu face nimic sau aproape nimic pentru promovarea cărții naționale și susținerea oamenilor de creație. Cele 10-15 titluri câte apar anual la editurile de stat nici pe departe nu pot menține imaginea cărții naționale. Iar editurile particulare, cum se știe, tipăresc cu precădere carte vandabilă, care să le aducă un profit imediat, și nu se arată prea interesate de literatura națională. Se impune așadar protecția socială a culturii în general și a literaturii în particular, acțiune ce poate fi asigurată prin programe editoriale scrupulos elaborate și consecvent susținute de către stat. Cât privește lansările de carte, vreau să spun că ele s-au transformat la noi într-un soi de panegirice garnisite din belșug cu vin și cu atât de autohtonele noastre găluște... Lipsite cel mai adesea de spirit critic lucid și imparțial, de eleganță, ele nu depășesc condiția unor acțiuni formale și deci (aproape) ineficiente. 4. Da, mi se mai întâmplă. Sub impresia unor recenzii din «*România literară*», de exemplu, mi-am procurat mai multe cărți, între care *Ușa interzisă* de Gabriel Liiceanu, *Omul recent* de H.-R. Patapievici, *Orbitor* de Mircea Cărtărescu ș.a. Dincolo de conjuncturi și preferințe, opiniile unor critici reductibili ca Nicolae Manolescu, Gheorghe Grigurcu, Eugen Simion, Alex. Ștefănescu, Marin Mincu, Dan C. Mihăilescu ș.a. continuă să fie un barometru axiologic indubitabil”), Maria Șlehtițchi („1. [...] în penuria, totală și deplină, când nu suntem atât de bogați ca să cumpărăm marfă ieftină dar proastă, preferăm marfa de lux. Produsă de editurile Cartier, Paralela 45, Humanitas, Arc, Polirom, Știința, Prut Internațional, Gunivas [...]. 2. Prefer să public la editurile care cred că pot scrie o carte bună, care au încredere în mine ca autor, și care nu sunt preocupate doar de profit (explicabil interes, firește), ci și de valoare. În acest context, nu aș vrea să divizez editurile pe principiul granițelor, deși acesta este un principiu la fel de operant ca și cel care adună lumea la un loc. În forul interior al idealismului meu incurabil cred că sunt edituri din spațiul cultural românesc. În ceea ce privește colaborarea mea cu instituția editorială, se pare că am avut noroc. Am scos trei cărți: două la editura *Cartier* (sunt un autor debutat de această editură) și una, în colaborare, la *Arc*. Nu trăiesc din scris (cum ar fi posibil lucrul acesta la noi?). Nu sunt un autor care poate să-și impună condițiile și tarifele de editare, nu din motivul că am din ce trăi ci tocmai din asumarea lucidă a acestei lumi, foarte reale și foarte dure. Visez și construiesc în plan ideatic pe cont propriu și dacă se mai găsesc câțiva indivizi care încetinesc din alergare, pentru câteva clipe, în fața unui vis, a unui gând, traduse în cuvânt înseamnă că aceasta a meritat osteneala mea și efortul a avut totuși finalități împlinite. În general, în contextul îndelungatei tranziții (să fie oare aceasta o tranziție sau, pur și simplu, aceasta este viața noastră, timpul pe care îl trăim și care ne trăiește hrănindu-se din carnea noastră fizică și metafizică?) editarea cărții (exclud de aici manualele, acestea fiind totuși o marfă solicitată) a devenit un lux. Astfel, faptul de a avea posibilitate să publici o carte fără efort financiar personal exclude, de obicei, negocierea onorariului. Deocamdată este așa. Doar autorii de succes, specie inexistentă practic în sistemul editorial basarabean, pot

să-și permită acest lux. Cu toate acestea, noi suntem optimiști, temperați, firește, dar optimiști”), Adrian Ciubotaru („Nume ca H.-R. Patapievici, M. Cărtărescu, L. Boia sunt suficiente pentru a prefigura doar una din laturile cele mai vizibile ale unui top în care nu atât titlurile cărților contează, cât faptul că topul a devenit posibil”), Călina Trifan („Sincronizați cu cei mai buni poeți români din țară îi văd pe colegii mei: Vasile Gârneț, Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Popa, Teo Chiriac, Leo Butnaru, Aura Christi, Irina Nechit, Nicolae Leahu, Grigore Chipier dar și pe un Victor Teleucă, Vasile Romanciuc, Ștefan Baștovoi și alții; pe prozatorii: Vladimir Beșleagă, Aureliu Busuioc, Vasile Vasilache; pe criticii: Mihai Cimpoi, Vitalie Ciobanu, Nicolae Leahu și alții. Lista este deschisă”), Mihai Vakulovski („7. Poate un top pentru România și unul pentru R. Moldova? De fapt, aveți dreptate: *Pizdeț* de Alexandru Vakulovski, *Iepurii nu mor* de Ștefan Baștovoi, *Falsul Dimitrie* de Dumitru Crudu, *Beata în marsupiu* de Iulian Frunțașu, *Contrabandiștii* de Laura Francisca Marcu, *Jucăria mortului* de Constantin Acosmei, *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu, *Anii nebuni ai socialismului* de Ștefania & Traian T. Coșovei, *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal* de Matei Vișniec, *Banalitatea răului: (O istorie a Securității în documente)* de Marius Oprea”). Mai răspund chestionarului Serafim Saka, Nicolae Negru, Iurie Bodrug, Vasile Romanciuc, Lidia Codreanca, Leo Butnaru ș.a. Tot în cadrul suplimentului, se publică materialul polemic *Comuniștii editează doar clasici „moldoveni” și autori contemporani decedați, cu cărți scrise în perioada sovietică*: „Aflând că pregătim un număr tematic consacrat fenomenului editorial din Republica Moldova, un «cunoscător» ne-a trimis la redacție lista cărților subvenționate de stat în anul 2003, listă pe care o publicăm în această pagină. Ce-ar fi de comentat? Editura care a primit subvenții din partea statului este, bineînțeles, «Cartea Moldovei», unica editură de stat de la noi, dar care nu este deloc cea mai performantă, mai bună. Partea «interesantă» a acestei liste sunt autorii «aleși» pentru publicare. Clasicii «moldoveni» nu pun nici o problemă. În lista «scriitorilor din Republica Moldova» vedem că, cu unele excepții, majoritatea scriitorilor sunt decedați și sunt retipăriți acum cu cărți/titluri care, la fel, nu pun «probleme» autorităților comuniste de la Chișinău. Nici unul dintre scriitorii în viață, cu adevărat valoroși ai Basarabiei de astăzi nu figurează în lista de subvenții din bugetul de stat. Cine, după ce criterii a întocmit această listă? Nu credem că e «creația» ministrului Veaceslav Madan, pentru că, după felul cum vorbește și, mai ales, ce spune, nu se arată prea împătimit de carte. Ar fi fost chiar o fericită excepție în garnitura comuniștilor, dar nu este. Bănuim că există cineva, un cunoscător, care e foarte prudent și atent la conjunctura politică. Filozofia lui de viață e simplă: editezi clasici «verificați» și autori contemporani decedați, cu cărți scrise în perioada sovietică, și nu te deranjează nimeni. Dar cine să-i publice pe cei vii? Cine să publice scriitorii tineri, afirmați după 1989? Cine să-i publice pe eventualii debutanți? Comunist sau necomunist, statul acesta va avea nevoie de scriitori și peste zece, peste douăzeci de ani. Iată doar

câteva întrebări pe care le punem citind această listă”. Lista include nume și titluri precum: Gh. Asachi, *Scrieri*; *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără moarte* (Povești populare); A. Donici, *Frunzele și rădăcina*, B.P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra*, *Ion Vodă cel Cumplit*; Gh. Meniuc, *Toamna lui Orfeu*; I. Vatamanu, *Versuri*; N. Vieru, *Omul din oglindă*; V. Coroban, *Dimitrie Cantemir – scriitor umanist*; Gh. Mazilu, *Autoritatea noastră spirituală I. Druță*; N. Băieșu, *Să ne cunoaștem sărbătorile* (Studiu folcloric).

IUNIE

2 iunie

• [„LA&I”, nr. 21] Dan C. Mihăilescu scrie despre statutul scriitorului în raport cu industria editării în debutul anilor 2000: „Prin natura meseriei, știu și văd aproape zilnic, de ani și ani, o sumă considerabilă de scriitori, editori, gazetari, traducători. Oameni de tot felul, de toate calibrele, vârstele și orientările, angajați cu toții în ceea ce se numește «sistemul de producere, desfacere și difuzare a cărții». Și aici, ca în mai toate «domeniile de activitate», se poartă lamentația, se agită apocaliptic spectrul falimentului și al șomajului, se exaltă inutilitatea oricărui efort, a oricărei bune așteptări, se practică asiduu clientelismul ori șantajul publicitar, se condamnă aprioric orice inițiativă, orice înnoire, se înțelege concurența exclusiv ca ură, ca răzbunare și dezbinare ș.a.m.d. În plus, și aici se toacă niște finanțe frumușele, de proveniență mai mult sau mai puțin ocultă, se organizează – pe spezele cărții – grandioase petreceri de taină, se trag tunuri, vile, conturi, se sug subvenții la centrifugă și se merge la târguri internaționale cu unul, două titluri tipărite în câteva zeci de exemplare, mă rog, ca la cacealmaua generală. Oare om mai avea tot două mii de edituri înregistrate, ca în urmă cu zece ani? Că, în afară de cei – câți să zic? – cinci? zece mamuți care umplu piața, nu vezi mai mult de douăzeci, treizeci de case editoriale productive! Restul – paravane, mașinuțe de spălat bani etc. E teribil să vezi Volvourile și casele de vacanță ale editorilor care scot o carte la doi ani și care sunt când la Frankfurt, când la Paris, Londra și Leipzig, vezi Doamne după copyright-uri. Mereu aferaiți, mereu acablați de probleme și privindu-și autorii fie la modul superior-concesiv, fie disprețuitor, cu un soi de silă boierească, ori cu acel rânjet îngăduitor al vechilului care deține toate cheile moșiei și biciul! Ei bine, aici am vrut s ajung. La noi, care va să zică. Domnule, vorbind zilele trecute la Bookarest cu unul, cu altul, m-a cuprins dintr-o dată (sau, mai corect: încă o dată) revolta. O revoltă moale. Și inutilă, mă grăbesc să recunosc. Știu că scriu degeaba, ca de la un cetaceu eșuat pe-o plajă pustie la o geamandură pe care, oricum, nu are cine s-o depășească. Dar măcar să rămână

negru pe alb cheștiile astea! Nu știu câți dintre cititorii noștri cunosc jalnica, umilitoarea situare a scriitorului față de toate celelalte «componente» și «compartimente ale sistemului editorial». Dintre toate, el, scriitorul, este invariabil ultima roată la căruță. Nici un director, nici un factor financiar din editură nu îndrăznește să nu-și plătească la timp șoferii, tipografi, contabilii, corectorii, consilierii, librarii, depozitarii, ba chiar și graficianul (deși artist – deci, teoretic, neglijabil și neplătibil – el face parte, totuși, din echipă!). Numai autorul, omul din a cărui muncă «trăiesc» toți ceilalți, cel pe baza căruia – pe numele și pe titlul cărții sale – editura a încasat subvenția, numai el nu ia nimic sau ia «ceva» în «câteva tranșe», de-a lungul anului, al anilor. Asta când nu i se dau exemplare din propria-i carte, în loc de drepturi de autor... Am zeci de exemple, dar fiecare împrișnat m-a rugat ca totul să rămână confidențial, «scrie și tu așa, în general, pe deasupra, că anul tot noi ajungem cu miloaga la ei», la editori, adică. Așa că voi fi scuzat că vă propun, în general, doar propriile-mi experiențe. «Domnule Mihăilescu, eu n-am bani să dau salariile!», a explodat telefonic Radu Mareș, când am sunat și eu, umil, după milionul-jumătate promis, la Dacia, pentru *Stângăcii de dreapta*, un volum de vreo două sute de pagini cerut, altminteri foarte amabil și prompt executat, chiar de editură. A-ți visa plătită întreținerea pe-o lună dintr-o carte care-ți cuprinde câțiva ani din viață nu mi se pare o ambiție deșăntată, ce credeți? Până la urmă, banii au venit, cam după un an, ceea ce m-a făcut să... recidivez la o altă ofertă, la fel de amabilă, din partea aceleiași edituri. De data aceasta am spus din capul locului că n-am nici o pretenție financiară. Să fiu plătit în barter, în exemplare. Bun, dar cartea s-a tipărit în câteva sute de exemplare, nepuse în comerț decât sporadic, una-două prin unul, două orașe. [...] Mai departe. Editorul bucureștean care ia cinci mii de franci de la exilatul parizian, în 1993, bașca șapte zile de plimbări pe Sena și mese la restaurante din Cartierul Latin, după care tipărește treizeci de exemplare din romanul autorului, toate expediate la Salonul de Carte de la Paris, în vreme ce cartea n-a mai apărut nici odată în România. Editorii care încasează subvenția Ministerului Culturii, uneori foarte groasă, pentru mai multe titluri, dar varsă toți banii într-o singură carte (clientelară), celelalte urmând să apară te miri când și unde. Editori ce rulează un an sau doi fondurile subvenției scot în 2002 cartea programată în 2000, anul care și apare – totuși – înscris pe copertă! Editori care iau de la Fundația Soros 400 de dolari pentru prefațator, da acestuia îi dau una sută din cele patru, și aceea la un an distanță. Editori care încasează mii de dolari pentru o traducere, în timp ce traducătorului i se dau câteva zeci de dolari. Editori care încheie contractele cu tine pentru trei sute de dolari, semnezi, iar la vremea respectivă afli că era vorba de o sumă brută, nu netă, la cursul de acum doi ani, și nu plătită o dată, ci în tranșe, astfel încât la final totul aduce a fumigație. Radiodifuziunea, care-și plătește colaboratorii cu una sută de mii de lei ora, în vreme ce are redactori cu lefuri de zeci de milioane. Importantul teatru care în august 2002 îți solicită o traducere pentru premiera din decembrie, care premieră nu are loc nici la un an

după, în vreme ce tu, traducător, nu primești nici măcar sfertul din banii cuveniți la predarea manuscrisului. Și nici nu știi dacă piesa se va mai juca vreodată, caz în care ai muncit degeaba. Și încă: editorul care îți spune franc și – de ce oare? – aproape agresiv: «ce bani să-ți mai dau eu, când tu ieși 500 000 pe un articol?» Sau editorul care îți publică o carte în engleză (tu fiind, desigur, cel care o dă la tradus, pe banii tăi!) și o duce la un târg internațional, unde prețul bucureștean de trei dolari se face treizeci de dolari, stocul rămânând, vezi bine, nevândut. Editorul care colectează zvonuri, majoritatea false, și care te lasă mut când îți mărturisește că nu te publică fiindcă te consideră «omul de casă» al Editurii Humanitas! Sau editorul care îți transmite prin varii interpuși că intenționează să îți tipărească o carte, dar nimeni, niciodată, nu te contactează oficial din partea editurii pentru un contract ș.a.m.d. În fine, problema contractelor e pur și simplu o halima, care necesită ea însăși o discuție aparte. Spunându-i unui prieten de intenția acestui editorial, mi-a semnalat existența unui articol publicat anii trecuți de Constantin Stan în «Ziarul de duminică», ca prefață la o anchetă exact pe tema «Manuscrisului ca marfă ieftină pentru o industrie destul de bogată». Textul a fost cuprins în volumul *Viața ca literatură*, Editura Fundației PRO, 2001. Citez și subscriu fără comentarii: «Înțelegând angrenajul în care este cuprins un manuscris ca pe o afacere supusă legii cererii și ofertei, a cheltuielilor și profitului, ca pe o industrie, vom vedea cât de productivă și de lucrativă este această lucrare a spiritului. În amonte, investiția cade strict pe umerii autorului. Nimeni nu o ia în calcul atunci când produsul muncii sale este gata [...]. În orice situație, meritul și munca revin autorilor. Subvenționați sunt autorii. În fișa de antecalcul se înscriu drepturile de autor, care, după lege, ar trebui să fie de minim 6%. Restul de 94% se distribuie către cheltuieli de regie, computerizare, tipografie etc. [...] Autorul își află un sponsor. Care acoperă toate sau parte a cheltuielilor legate de producția cărții. Toți cei aflați în lanț își trag cota parte conform valorii muncii, toți, cu excepția autorului, căruia îi rămâne... satisfacția apariției. Pe orizontală, un manuscris mai atrage munca tipografilor, a difuzorilor, angroșiști sau detailiști. Pe verticală sunt susținute industrii ale celulozei, producerii de hârtie, de echipamente tehnice pentru tipografie, de calculatoare, de transport și mesagerie, care la rândul lor folosesc carburanți, energie electrică, lacuri și vopsele ș.a.m.d. [...] Toate au angajați care nici nu bănuiesc că la originea locurilor lor de muncă se află și o investiție inițială particulară – manuscrisul, prin care un autor se exprimă pentru a-i exprima pe ceilalți. Așadar, câți oameni trăiesc de pe urma manuscrisului? Mulți, foarte mulți, dar în nici un caz autorul!» (*Scriitorul, ultima roată la căruță*).

3 iunie

• [„**Observator cultural**”, nr. 171] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Două portrete. Din istoria postcomunismului românesc*: „1. Corneliu Vadim Tudor. Corneliu Vadim Tudor e un personaj distribuit într-un rol cu multe fațete.

Mai întâi și mai întâi a încercat să facă pe poetul. Neavând talent, n-a ținut, așa că repede s-a reorientat tematic către versificația «de curte». Era pe vremea ultimului nostru dictator comunist, pe când lingușitorii se înmulțiseră câtă frunză, câtă iarbă și laudele în versuri se cam devalorizaseră. Drept pentru care nici așa, encomiastică, fațeta poetică a personajului n-a impresionat cine-știe-ce. Tot atunci a încercat și varianta «pamfletarului», a articlierului agresiv, vitriolant, lansator de atacuri sub centură, și anume la adresa intelectualilor care nu se arătau dispuși să «colaboreze» cu sistemul. La acest capitol, «mentorul» personajului a fost Eugen Barbu, promiscuu «pamfletar» la rândul său, figură abjectă a mediilor jurnalistice și culturale din întreaga epocă de regim comunist, ajuns un fel de «papă» al gazetarilor și poetaștrilor fără coloană vertebrală și fără scrupule, pe care-i «călăuzea» către noi și noi performanțe de promiscuitate morală. «Locotenent» al lui Barbu, «discipol» favorit al său, Tudor s-a făcut cunoscut ca atare în revista «șefului», «Săptămâna», considerată la vremea ei, în anii '70-'80, un fel de «oficină» a Securității, gazetă de denunțuri și calomnii dirijate de păpușarii de partid și de ofițerii poliției politice pentru a-i discredita pe intelectualii care refuzau să se «conformeze», dacă nu chiar pentru a le întocmi dosare de anchetă, gazeta furnizând «probe» utile. Astfel antrenat, Tudor intră o dată cu țara în postcomunism. Asemeni tuturor foștilor politrucii, activiști, poeți de curte și alte specimene, e derutat timp de câteva luni, neînțelegând bine ce se întâmplă. Își revine apoi și reînființează «Săptămâna» sub titlul «România Mare». În plină vigoare, face acum rocade cu Barbu, care, la senectute, capătă o poziție «onorifică» în redacție, apoi în partidul omonim, fondat la scurt timp (Barbu se va și stinge din viață, nemaiaipucând să joace vreun rol efectiv pe noua scenă publică). «România Mare» (gazeta) face ce făcea și «Săptămâna», dar fără opreliștile de dinainte, când cenzura comunistă veghea ca despre politică să nu se vorbească decât așa cum dictau liderii Partidului Unic, limbajul să nu coboare sub anumite limite ale pudorii ș.a.m.d. În «România Mare», Tudor și acoliții se dezlănțuie, taie și spânzură, înjură «pamfletar» în dreapta și în stânga. În compensație, cu instrumentele cu care participase la cultul personalității dictatorului comunist, cultivă acum cultul propriei sale personalități. Pe scurt, «scandalul» se vinde bine, revista are succes și partidul-geamăn devine în 1992 parlamentar, iar Tudor – senator. Are la dispoziție o scenă tot mai largă. După ce intră și iese din coaliția de guvernare a perioadei, folosit de către cercurile FSN-ului, apoi ale FDSN/PDSR, profită de «explozia» mediatică de la mijlocul anilor '90 și irumpe în câmpul televizual, la numeroasele posturi private nou-apărute. Rolul pe care-l joacă e tot mai plurivalent, amestecând mereu ipostazele: «patriot», «justițiar», «pamfletar», bufon, *trouble-maker* – provocator de scandaluri. Are voce tunătoare și e turuitor, capabil să vorbească năvalnic ore în șir, fără clipe de scădere, mereu cu prezență de spirit (deși nu tocmai «spirit» e cuvântul potrivit...), cu mult tupeu, alternând rapid frazele pompos-patriotarde cu expresiile triviale, «șmecherești», cu aluziile joase, cu promiscuitățile limbajelor golănești. Are – altfel spus

– vocație pentru discursul populist, naționalist, extremist și pentru stilisticile colorate strident, pentru kitsch-ul «pitoresc». Place de-adevăratelea unuia din trei sau patru sau cinci compatrioți ai noștri (în funcție de graficul în creștere ori în scădere al atractivității sale). Investigațiile sociologice arată că îl simpatizează mai ales cetățeni mai puțin educați și mai vârstnici, cu – adică – mai puțină cultură generală sau efectiv politică și cu capacitate de analiză mai redusă, ca și veniturile (sau pensiile). Câțiva tineri care l-au preferat la prezidențialele din anul 2000, când a reușit să intre în turul al doilea, au declarat ziaristilor, hlizindu-se: «L-am votat că e diliu! ». Pe unii bătrâni îi impresionează – dimpotrivă – prin cucernicie, capitol la care pozează în rol cu ocazia «cinelor creștine» organizate de PRM la orele prânzului, de altfel (ceea ce constituie un mic paradox comic!). Participanți – puțini, însă congenerii lor care află de bunele fapte de la televizor oftează a satisfacție de parcă ar fi fost de față la pomenile respective. Cel puțin de la finele lui 1991, de când prima noastră Constituție postcomunistă a excomunicat din societatea românească extremismul, rasismul, antisemitismul, Tudor încalcă sistematic legea, după cum, la un moment dat, a afirmat explicit până și actualul președinte al țării (și fost partener politic în legislatura 1992-1996). I s-au intentat zeci de procese de calomnie, tergiversate cu anii. Parchetul s-a autosesizat când a defăimat țara, după 11 septembrie 2001, fără ca acțiunea propriu-zisă să demareze. Ce va urma, oare? Torent nestăvilnit, ca până acum, sau justiția își va face în cele din urma datoria? Sumele pe care instanțele de judecată au decis că trebuie să le plătească drept «daune morale» celor pe care i-a calomniat se tot acumulează, deși condamnările penale întârzie. Politicienii, care l-au tolerat în disprețul legii, dau semne de trezire. Virușii extremiști, populiști, naționaliști rișca să cangreneze democrația. Singura soluție de supraviețuire e chirurgia: îndepărtarea personajului din viața publică... 2. Adrian Păunescu. În ultimele luni, ziaristul, scriitorul și politicianul Adrian Păunescu e în plină ofensivă mediatică: a publicat două noi volume de versuri, prezentate la lansarea de librărie de însuși primul ministru, a dat cu acea ocazie o serie de interviuri în presa scrisă și «audio-vizuală», a continuat să apară pe diverse posturi de televiziune, în dezbateri pe teme dintre cele mai diferite, de la repatrierea osemintelor Regelui Carol al II-lea la sistemul de impozitare din România, și a preluat o emisiune-maraton la Realitatea TV, zilnică, la ore de noapte. Prezența sa în prim-planul scenei publice nu e o mare noutate. În deceniile de comunism, încă din frageda tinerețe, Păunescu era stăpânit de o arzătoare dorință de afirmare multilaterală, imposibilă fără ralierea la politica Partidului Comunist. Astăzi, explică de câte ori are ocazia cât de «persecutat» a fost el sub Ceaușescu și cât de «urmărit» de Securitate, declamând la minut numeroase «poeme» ale sale din epocă, nemaipomenit de «protestatate». În realitate, a fost unul dintre scriitorii comuniști oficiali, propagandist de frunte al regimului, pe care l-a servit cu mare râvnă și cu imense beneficii personale. De-a lungul anilor '70-'80, a scris mii de versuri de slava a Partidului și a secretarului său general, Nicolae Ceaușescu, pentru ca de ziua nașterii soției acestuia să

compună elogii versificate ale geniului ei. Această producție descalificantă moral se păstrează în colecțiile de periodice, în special în revista «Flacăra» și în cotidianul «România liberă», nu și în volumele de autor ale lui Păunescu, în care a avut grijă ca textele compromițătoare să nu apară. Lungile șiruri de strofe se publicau de obicei pe prima pagină, alături de portretele dictatorului comunist sau – după caz – ale «tovarășei». Alteori, autorul servea nu direct cultul personalității celor doi, ci cauze politice, ca în dilatatul «poem» de două pagini de revistă «Flacăra» publicat imediat după «defecțiunea» Pacepa. Nu stătea în firea regimului să recunoască public faptul că șeful Securității a fugit în America, drept pentru care «poemul» era criptic, vorbind doar în general despre trădare, ticăloșie și lipsă de patriotism, referința la numele generalului fiind făcută doar prin succesiunea de cuvinte «pace, pardon», care, citite în continuare, sunau, pentru *connaissanceur*-i, a «Pacepa»! De ce a devenit – atunci – Păunescu o problemă pentru regim? Nu pentru că ar fi fost vreun «contestatar», câtuși de puțin, ci – dimpotrivă – pentru excesul de zel și pentru că egocentrismul structural îl făcuse să avanseze nu numai în direcția cultului personalității lui Ceaușescu și al soției aceleia, ci și în cea a propriului sau cult al personalității: poetul propagandist, numit de tânăr de către Partid șef de reviste, se credea genial, se compara cu Eminescu și cu celelalte nume mari ale istoriei noastre literare, poza în spirit «planetar», preocupat de problemele grandioase ale umanității. Acumulase și un capital substanțial de popularitate, datorat prezenței sale gălăgioase, utilizării muzicii și a spectacolelor așa-numitului «Cenaclu Flacăra» pentru atragerea tinerilor. Când tribuna supraîncărcată a unui stadion din Ploiești s-a prăbușit, în timpul unui *show* păunescian, a fost un bun pretext pentru «mazilirea» sa de la revista «Flacăra». Și atât: penalizat ca om de aparat, asemeni atâtor «tovarăși de drum» ai comunismului, el a continuat să servească regimul prin lungile sale poeme «patriotice» și de lingușire a lui Ceaușescu. Popularitate a avut și are Păunescu și datorită accesibilității totale a versificărilor sale. Ignorând evoluțiile literaturii în modernitatea târzie și apoi în postmodernism, el a produs în cantități industriale texte poetic retardate, rimate la nivelul pașoptismului, al lui Coșbuc sau al interbelicilor tradiționaliști, interesat în primul rând de mesaj, închipuindu-și că «liricizarea» acestuia, presărarea de metafore, exprimarea «plastică» fac poezia. Fusesse validat ca atare în tinerețe, atunci când, ieșită de puțin timp din proletcultism, literatura română savura redescoperirea celor mai elementare efecte estetice. Grație unei ciudate inerții, se prelungește până în zilele noastre ceva din aprecierile de atunci ale criticii, care-l omologase și pe Păunescu drept un «talent», ca pe atâția alții. De fapt, «talentul» era supraindividual: aparținea lirismului redescoperit al perioadei, primitiv dar perceput ca «poetic». La o lectură critică serioasă, textele – vai! – nu rezistă: versificatorul n-are nici talent, nici expresivitate, nici nimic; doar un veleitarism improvizatoric multiplicat maniacal, până la formele rizibile de astăzi, când compune poeme oricând și oriunde, pe loc, chiar și în timpul emisiunilor de televiziune, declamându-le apoi într-un insuportabil stil emfatic-demagogic despre

care publicul larg crede că ar fi marca «poeziei». Rămâne personajul. Un adevărat «personaj»! S-a regăsit rapid după revoluția anticomunistă din decembrie 1989, în zilele căreia era să fie linșat de către un grup de bucureșteni revoltați, care-l recunoscuseră pe stradă (ironie a sorții: s-a salvat refugiindu-se în clădirea... Ambasadei americane!). După care a revenit și în presă, și în politică. A ajuns la un moment dat să candideze – uluitor! – la președinția țării, din partea Partidului Socialist al Muncii, neocomunist. Trecut în barca PDSR, PSD-ul de guvernământ de astăzi, își continuă jocul: scoate revista «Flacăra lui Adrian Păunescu» (sic!), în care el însuși e lăudat la tot pasul; în emisiunile sale fluviale de la televizor, se comportă ca și când ar fi personaj principal, nu moderator, declamându-și poeziile și perorând nepolitic, cu degetul arătător ridicat agresiv către invitați și către public; tună și fulgeră de la tribuna Senatului, ironizând și jignind deopotrivă adversari politici și șefi ai săi de partid; își distribuie cărțile – după cum a arătat presa – cu ajutorul aparatului de stat, la Craiova întocmindu-se lunile trecute liste de salariați care n-au avut încotro și au trebuit să cumpere «capodoperele» versificatorului-senator; și așa mai departe. Din ce în ce mai îmbătrânit, cărunt, cu barba albă, pe note grave, personajul își joacă rolul până la capăt, ajungând să se și creadă o «conștiință» a poporului. Imagine – din nou – kitsch, stridentă, a unei epoci revoluate. Uneori, trecutul se prelungește în prezent, asemeni speciilor numite de biologi «fosile vii»...”

4 iunie

• [„România literară”, nr. 22] Nicolae Manolescu semnează editorialul *Adevăratul Maiorescu*: „O carte de debut foarte interesantă, care mi-a parvenit după ce revista noastră publicase nominalizările la premiile pentru 2002-2003 (dar pe care n-o vom omite de pe listă la anul), este *Retori, simulacre, imposturi* a dlui Ciprian Șiulea (Editura Compania, 2003). Subintitulată *Cultură și ideologii în România*, cartea cuprinde șase eseuri care sunt, în același timp, de critică literară, de filosofie și de politologie, după cum le definește autorul însuși în dedicația de pe exemplarul pe care mi l-a destinat. E vorba de analiza câtorva cazuri de conflict dintre diferitele ideologii și cultura română. Autorul pare convins că a existat aproape în toate epocile la noi un mare deficit de exercițiu critic. Ilustrarea cea mai convingătoare a acestei teze o descoperim în eseu «Maiorescu și românii». Deși extrem de incitante sunt și celelalte eseuri, despre urbanismul totalitar, despre dramaturgia din comunism și aceea din postcomunism etc., m-am oprit în articolul de față la acela despre Maiorescu. Întreaga carte merită o discuție, fie și polemică, mai ales dacă luăm în considerare caracterul polemic al majorității punctelor de vedere exprimate de către dl Ciprian Șiulea. În cazul special al eseului despre «formele fără fond», nu am vreo obiecție importantă să-i fac autorului. El mi se pare a clarifica una din cele mai litigioase probleme din cultura română. Trei sunt considerațiile principale de la care pornește analiza dlui Șiulea. Prima este receptarea contradictorie (până la nonsens) a faimoasei teorii

maioresciene, ca și a gândirii lui politice în general. Autorul, care e cât se poate de tranșant în opiniile sale, numește acest fel de receptare «actul ratat al interpretării». «Multe voci [...] stau sub semnul unei lungi tradiții de ignorare sau abuzare a textelor și ideilor lui [Maiorescu]», afirmă dl Șiulea. De la Ibrăileanu, pentru care Maiorescu era un «reacționar» cu puseuri «liberale», trecând prin Lovinescu, sigur și el de criticismul reacționar maiorescian, și până la Adrian Marino, care-i descinde pe Nae Ionescu și pe emulii săi din doctrinarul junimist, toți comentatorii s-au lovit de dificultatea de a împăca proeuropenismul lui Maiorescu, încrederea lui în civilizația nouă, liberală, cu un presupus paseism, cu o foarte retrogradă idee despre adoptarea de către români a formelor occidentale. A doua considerație se referă la precizarea insuficientă a unor concepte și la ignorarea evoluției lor istorice. Între acestea, concepte precum conservatorism ori liberalism. În al treilea rând, dl Șiulea accentuează pe caracterul extrem de pragmatic al ideilor lui Maiorescu. Nu de pure speculații ar fi vorba în discursurile sale parlamentare (luate mai în serios decât înainte) sau în *Critice*, dar de soluții concrete, adaptate la context și cu adevărat creatoare. Însăși teza formelor fără fond, niciodată elaborată până la capăt sub raport teoretic, se cuvine reconsiderată din unghiul acestui fundamental realism de care Maiorescu dă dovadă în toate împrejurările vieții sale intelectuale”. □ Mircea Mihăieș este prezent cu articolul *Zeta-Jones are bilet circular*: „M-am gândit mult înainte de-a așterne pe hârtie lucrurile de mai jos. Nu pentru că m-aș teme de CNA sau pentru c-ar conține, cum se spune, «limbaj vulgar» sau «scene violente», ci pentru că nu mi-e prea clar ce semnificație să le dau. La primă privire, ele sunt germenii unui nou tip de conflict, între tineri și bătrâni (numai el ne lipsea la câtă discordie avem), tot mai vizibil în binecuvântatul spațiu mioritic. La a doua privire, văd tot ce-am văzut la prima: micro-secvențe, multiplicabile cu milioanele, din tragedia unei națiuni incapabile de regenerare. Îmbătrânită fizic și sclerozată ideatic, societatea românească începe să plătească pentru enormele greșeli comise în trecut. [...] era o frumoasă zi de primăvară, soarele zâmbea, păsările ciripeau galeș etc. etc. Văd, cu coada ochiului, că troleibuzul se apropie ca un bolid, iuțesc pasul și, de la distanță, constat că obișnuiții mei companioni de voiaj sunt deja în stație: patru-cinci femei și patru-cinci bărbați de vârstă a treia. Am uitat să spun că mijlocul de transport în comun care ne poartă spre centul orașului, donație a municipalității din Lyon, dacă nu mă înșel, are o construcție neobișnuită pentru România: el conține vreo șaisprezece scaune dispuse normal, în direcția de deplasare a mașinii, și vreo opt așezate lateral, lipite unul de altul, astfel încât călătorii se privesc față în față. În spațiul dintre aceste banchete se creează o mică platformă unde pot sta în picioare încă vreo paisprezece-cincisprezece oameni. De regulă, mașina e goală sau aproape goală. Ei bine, ca un făcut, astăzi, când ajunge în stația «noastră» (Brâncoveanu, colț cu Porumbescu), toate locurile sunt ocupate. Iar de coborât nu coboară nimeni. Aștept să-mi urce «echipa», urc și eu, ultimul, mă sprijin de una din barele orizontale. Troleibuzul pornește cu greu, frânează isteric, pornește

din nou, pufăind nervos, se oprește, se blochează la o trecere peste liniile de tramvai în curs de «modernizare» și înțepenește de-a binelea la ultima cotitură, decisivă, spre centru. Vreo zece minute așteptăm să se deblocheze circulația. Am timp să-i observ în voie atât pe cei așezați, cât și pe cei rămași în picioare. Nici o surpriză: doar eu și pensionarii. Și totuși, mă înșel. Pe una din banchete, iată și o tânără. Citește dintr-o carte format mare (o fi studiul lui Gail Kligman?) și pare cu totul absorbită de lectură. De câteva minute, «veteranii» începuseră să cam vocifereze: că e nădușeală (nu e, pentru că, miraculos, aerul condiționat funcționează impecabil), că de ce nu vin mașinile mai des, că sigur șoferii beau la capăt de linie, că primăria fură banii poporului... Treptat, una din femei, cu evidente calități de «lider informal», preia mesajul bătrânilor din picioare (cei de pe scaune nu zic nimic, se uită pe geamuri, mimând interesul, la muncitorii sprijiniți în lopeți) și articulează, limpede și sonor (o ajută, ce-i drept, și constituția fizică stil Montserrat Caballé) următorul discurs vindicativ: «Da' unde s-a mai pomenit firobuz fără scaune! Ce e asta, cinci-șase să stea jos și o sută în picioare? Că am muncit o viață întreagă și-acuma să murim sufocați în firu' ăsta nenorocit... Toți e hoți și nesimțiți! Pe vremea mea, era autobuze mari, încăpea toți în ele. Iar tinerii era politicoși, dacă te vedea om bătrân îți ceda imediat locul. Acuma lumea s-a înrăit, ăștia tineri te calcă în picioare, iar pe scaune stă ei». Se aud murmure aprobatoare și toate privirile se fixează spre singura persoană care corespundea portretului robot al inamicului public: superba jună cititoare, ce-și vedea impasibil de lectură. (Eu, celălalt ne-pensionar, nu mai sunt chiar tânăr și nici nu stau pe scaun.) «Și chiar dacă nu-ți dădea scaunele de bunăvoie, dacă-i atrăgeai atenția ți-l ceda», continuă Montserrat Caballé. Cititoarea (observ acum că și ea e o celebritate: copia perfectă a lui Zeta-Jones) «lecturează» apăsător înainte. «Dar astea de azi e nesimțite. Trebuie să le ridici cu forța.» Ca toată lumea din fir, așteptam reacția Zetei-Jones. După câteva secunde, a închis cartea (nu era studiul lui Gail), a ridicat privirile spre supraponderala Caballé și-a spus pe-un ton calm, aproape indiferent: «Doamnă, nici nu-mi trece prin minte să vă cedez locul. În afară de domnul în T-shirt negru» (arată spre mine) «absolut nimeni din troleibuz n-a perforat vreun bilet. Ceea ce înseamnă că dumneavoastră toți călătoriți pe banii mei și-ai dumnealui. Dacă doriți să știți ce cred, țara asta a fost nenorocită tocmai de generația dumneavoastră. Ați stat o viață întreagă în genunchi, n-ați deschis gura decât ca să mâncați zgârciurile din măcelăriile lui Ceaușescu. Iar acum aveți pretenții! Vă credeți grozavi că aveți liber pe autobuz. La alegeri, sunteți primii la vot și votați doar prostii. Eu în locul dumneavoastră m-aș sinucide»". □ Reporter semnează reportajul *8 Mile în Delta Dunării* despre Festivalul de poezie „Prometheus”: „Un soi de variantă autohtonă a filmului «8 Mile» (cu celebrul Eminem în rolul principal) s-a derulat în perioada 12-18 mai în localitatea Sfântu Gheorghe din Delta Dunării. Unsprezece poeți rămași în competiție (din 67 înscriși inițial) în urma preselecției s-au duelat în rime vreme de o săptămână în acest capăt de țară unde nici presa, nici semnalul Connex nu răzbat. Grea

misiune pentru juriu (Florin Iaru – revista «Deci», Tudorel Urian – revista «România literară» și Sorin Marin – președintele Fundației Anonimul), pus în situația de a delibera departe de aranjamente de culise specifice vieții literare românești și telefoanele menite să asigure mai buna înțelegere a valorilor expresive conținute de creațiile unuia sau altuia dintre candidați. Nici miza concursului nu a fost una de neglijat, sumele puse în joc de Fundația Anonimul fiind impresionante: Premiul întâi 20 000 000 lei, Premiul II 15 000 000 lei, premiul trei 10 000 000 lei. Aceasta în condițiile în care, în ultimii ani premiile de debut ale Uniunii Scriitorilor și ASPRO au fost de 5 milioane de lei fiecare. Cei unsprezece potențiali câștigători au fost, în ordinea alfabetică de pe afișul Festivalului: Iulia Balcanăș, Constantin Virgil Bănescu, Ștefan Bolea, Rita Chiribuță, Marius Chivu, Doru Drăgoi, Teodor Dună, Iulia Păunescu, Dan Sociu, Sorin Tacke și Vlad Ioan Tăușance. Dat fiind faptul că toți concurenții trecuseră deja printr-o preselecție bazată exclusiv pe texte trimise prin poștă (unele dintre ele fuseseră deja publicate în volum), juriul a hotărât ca pentru desemnarea câștigătorilor să fie luate în calcul doar producții realizate la fața locului. În felul acesta avantajati au fost poeții spontani, cei care pot crea oricând și în orice condiții, în detrimentul celor cu o fază de elaborare mai lentă. Principala probă a concursului a constat în redactarea de către concurenți a câte unui poem care se cuprindă în mod obligatoriu patru din următoarele șase cuvinte: «sârmă», «doagă», «clopot», «imponderabilitate», «dragoste» și «obraznicie». În plus, fiecare concurent a trebuit să-și elaboreze propria artă poetică și să facă un scurt comentariu critic asupra propriei creații. Juriul a cerut tuturor celor aflați în competiție să noteze în ordine descrescătoare prestațiile contracandidaților. Acest vot nu a fost luat în considerare la stabilirea rezultatului final, el reprezentând doar o formă indirectă de verificare a gustului poetic al candidaților. Au existat diferențe majore între ierarhia finală stabilită de juriu și evaluările concurenților înșiși. Primii cinci din topul concurenților s-au aflat și în atenția juriului, dar nu pe aceleași locuri. Favoritul concurenților a fost ieșeanul Dan Sociu, care a tratat însă cu o oarecare frivolitate poemul din concurs. Creația sa, excesiv de conjuncturală, a făcut ca în final el să obțină doar o mențiune (locul 4), deși poemele din faza preliminară îl recomandau ca principal favorit. O altă mențiune a obținut pictorul Doru Drăgoi care a avut inspirația de a realiza și ilustrația la poemul pe care l-a elaborat. Premianții propriu-ziși – cei care au obținut și bani – au fost Teodor Dună din București – locul III (un poet evident talentat, dar a cărui lirică este încă tributară unui model foarte vizibil, Cristian Popescu), Vlad-Ioan Tăușance din Timișoara – locul II (un beatnic întârziat, în poezia căruia se simte admirația pentru Ginsberg și Sanguinetti) și Marius Chivu – locul I (cu un poem postmodern, în care intertextualitatea este la ea acasă). Firește, după un concurs cu o asemenea miză (spre comparație, în premieră anul acesta, premiile ASPRO au fost lipsite de componenta bani) există frustrări. Fiecare concurent se gândește, pe bună dreptate că el ar putea fi învingătorul. Din păcate însă există doar trei premii. În cazul de față însă deziluzia produsă de

clasarea sub locul III a fost într-un fel compensată de excelenta organizare de către Fundația Anonimul a acestei mini-vacanțe: de la început până la sfârșit totul a mers ca pe roate, condițiile de cazare și masă au fost la cote maxime, au fost organizate excursii cu șalupe rapide în Delta Dunării și pe mare, iar despre poezie s-a vorbit în cursurile și seminariile ținute de membrii juriului, dar și spontan în cenecluri de seară ad-hoc. Prima ediție a Festivalului de poezie «Prometheus» a fost o reușită certă. Cu experiența acumulată la această ediție suntem siguri că în anii care vor veni Sfântu Gheorghe va deveni un reper sigur pe harta poeziei românești. Publicăm alăturat poemul cu care Marius Chivu a câștigat premiul I la Festivalul de poezie «Prometheus» 2003”.

9 iunie

• [„LA&I”, nr. 22] Dan C. Mihăilescu publică editorialul *Mujicul din noi și ideea germană*: „Ca vechi prețuitor de Ernst Jünger, sunt încântat că am reușit să o conving pe Viorica Nișcov – admirabil germanist și rafinat cunoscător a tot ce ține de narațiunea etnopsihologică – să publice în premieră fragmente traduse din jurnalul autorului *Falezelor de marmură*, din 1944. Ocazie cu care, tot gândind la vinovăția istorică a Germaniei hitleriste, la culpabilizarea aprigă și constantă a poporului german și la ispășirea căreia i se supune de zeci de ani, m-am întrebat în ce măsură a simțit vreodată românul (ori încă mai simte) nevoia bransării sale la valorile Ideii germane. Ar trebui reluată într-un op sistematic istoria legăturilor noastre cu «spațiul teuton», operând desigur întâi de toate distincția dintre sfera elitelor și percepția populară. La vârf, de bună seamă că un regat croit pe tipare germane, cum a fost România de Hohenzollern, s-a pliat perfect pe codul mai mult sau mai puțin prusac, în ciuda definitivei și radicalei francofilii a elitelor noastre pașoptiste. Emblema copleșitoare în domeniu rămâne Eminescu: «poet național», dar format în chip absolut la școala spiritului germanic. Oricâte eforturi exegetice a depus comparatismul spre a-l ralia mai degrabă la Hugo, Lamartine sau Baudelaire decât la Goethe, Novalis, Chamisso & Co., amprenta germană i-a fost consubstanțială lui Eminescu, de la fondul credințelor politice până la imaginarul romantic, la prozodie, topică ș.a.m.d. Ce ciudat: în afară de «poetul național» și de încă alte câteva excepții, toată poezia noastră s-a copt la școala franco-italică. Vorba lui Cioran, care și scria fratelui său în noiembrie 1976: «ruteanul ăsta a dat un rost seminției noastre». Dacă doctrinar lucrurile par simple – de la nemți am luat conservatismul, de la francezi liberalismul – și dacă, la nivel de elite, lumea Peleşului și a Junimii, lumea lui P.P. Carp, Marghiloman și Nae Ionescu, a lui Goga și Rebreanu au reprezentat o substanțială contrapondere cu blazon la lumea Brătienilor și a lui C.A. Rosetti, a lui Caragiale, Gherea, Stere, Ralea ș.a.m.d., în schimb, la nivel popular, ideea germană, cum imaginea și clișeele forjate în timp, e ceva mai complicată. Mă întreb cât e legendă și cât adevăr documentabil în acea vorbă atribuită lui Marghiloman cum că «încă vreo zece ani de ocupație germană dac-ar mai fi avut România, am fi arătat cu totul altfel!». Dar ce enorm

adevăr se ascunde în ea! Și cât de mult a prins teren în ultimii ani la noi, nu doar prin intelighentsia, ci chiar înspre «talpa țării»! Nu cu mult timp în urmă, am auzit într-un reportaj televizat un țăran luminat și trist, dintr-un sat brașovean depopulat de sașii care i-au făcut odinioară faima gospodărească. Un sat golit de nemți și care, prin nu știu ce miracol, nu fusese încă invadat de țigănite. De ce, de unde și până când paragina asta generală? – a întrebat reporterul. «Ce să facem? Îi așteptăm și noi pe nemți, să vină să investească aici și să ne pună și pe noi la muncă!...» Cum să nu-ți oprească răsuflarea un asemenea răspuns, o asemenea înfricoșătoare nostalgie după starea de... bine de sub cizma civilizatoare? Și cum să-i mai taxezi de antiromânism pe occidentalii care ne compară din ce în ce mai abitir cu mușicul stepei ruse, neguvernabilul, anarhicul, reacționarul, nihilistul iubitor de vodcă și bici, cel care a stârnit nevoia de germanitate a lui Petru și a Ecaterinei? Până una-alta, vă recomand încă o traducere recentă a Vioricăi Nișcov, volumul *Basme valahe* al fraților Arthur și Albert Schott, publicat la «Polirom». Este prima traducere integrală a basmelor culese, comentate și prefăcute de frații Schott în 1845. Citez fără comentarii: «Dacă valahul are o mare aplecare către *dolce far niente* și către o viață tihnită de domn, iar la muncă nu se arată nici pe departe atât de voinic și viguros ca maghiarul, totuși nu i se poate tăgădui eficiența. Căci nici un popor nu cultivă atât de frumos porumbul. În ce privește pomicultura, în special prunii, n-am văzut pe nicăieri livezi mai frumoase ca la valahii din zonele de munte [...]. Valahul se pricepe și la grădinărit, în care îndeosebi femeile sunt mai active. Tot astfel se găsesc printre valahi destoinici crescători de albine, care, ca deținători de înțelepciune specială, se bucură din partea comunității de un fel de cinstire evlavioasă. Valahul e cioban înăscut, de aceea s-a și încercat să i se explice numele ca fiind sinonim cu nomad. Față de animalele sale e milos și bun, pricină pentru care acestea se arată foarte blânde și supuse. [...] În comportarea sa, valahul nu e foarte riguros, căci el urăște orice fel de constrângere și nici nu vrea să fie robul muncii sale. Pe aceasta o face adesea de mântuială și cu destulă nepăsare, la fel pentru sine, cât și pentru alții. Mult va fi contribuit la imprimarea acestei trăsături adânci și asuprirea sub care lăncezește din vremuri imemorabile. Năpastele războiului și jafurile l-au învățat să renunțe la câștig și avere, așa încât nimeni nu se resemnează în fața pierderilor mai ușor ca el, cu zicala: *cum vrea Dumnezeu!*». Încă o dată: sunt cuvinte din 1845. În sfârșit, încă un citat: «Independența țărilor cu populație valahă e de negândit. Așa cum au fost de 1600 de ani mărul discordiei între romani și goți, slavi și avari, latini și bizantini, unguri și poloni, turci și ruși, ele vor stârni și de aici încolo, frecvent, gelozia puterilor vecine. În situația actuală, problema nu e nicidecum dacă ar putea să prospere un popor valah, ci dacă Rusia ar trebui să închidă Dunărea, sau dacă ar fi cazul ca Apusul, în primul rând Germania, cu populația și cultura ei, să se reverse spre Răsărit». □ Felicia Mihali, scriitoare de origine română emigrată în Canada, publică textul *De ce nu scriu românește pentru comunitatea română*: „În primul rând, apariția unei cărți este legată de o editură, o tipografie, o rețea

de distribuție și un public cititor. Care ar fi deci acea editură din Montréal care ar edita cartea în românește, care tipografie ar fi dispusă să o publice, care distribuitor să o distribuie, care librar să primească o carte în românește în rafturile arhipline de opere în franceză și engleză? Cât despre public... Câți dintre românii emigrați în ultima vreme, mai ales din motive economice, intră în librării, câți participă la evenimente culturale pregătite de comunitate? Dar admitând că toate acestea se pot realiza, nu ar fi aceasta o formă de separatism, mai rău, de ghetoizare? La ce bun acest izolaționism, când idealul fiecăruia dintre noi este nu să fie înghițit de o cultură majoritară, ci să participe la o viață și o spiritualitate comună, să împărtășească idealuri comune cu societatea care ne găzduiește? Ce-ar fi dacă toți scriitorii ruși, arabi, chinezi, greci, mexicani ar continua să scrie în limba lor și pentru comunitatea lor? Transferul de valori de la o comunitate la alta nu s-ar realiza niciodată, lucru care oricum se face greu, chiar uzând de o limbă comună”.

10 iunie

• [„**Observator cultural**”, nr. 172] Mihai Goțiu semnează articolul *Obsesii de epocă. Pseudo-raport despre starea filmului românesc*: „Trei Doamne, și toate trei... Nu știu dacă a fost sau nu în intenția organizatorilor TIFF să programeze proiecțiile filmelor *Raport despre starea unei națiuni*, *Faraonul* și *Examen* în același cinematograf, în aceeași zi, unul după altul. Întâmplător, deci, sau nu, cei care au dorit să ia pulsul cinematografiei românești de ultimă oră (cele trei pelicule în discuție au fost finalizate în acest an) au avut parte de o surpriză. Toate erau construite după același tipar: tineri jurnaliști de televiziune care se documentează asupra unor drame din perioada comunistă. Subiectele în sine sunt extrem de incitante. Realizarea lor însă, fie din motive regizorale, fie din cauze financiare, le-a lăsat spectatorilor un gust amar. Un sentiment de amărăciune provocat de incapacitatea realizatorilor de a transforma scenariile respective în filme de referință. De departe, cel mai pretențios dintre ele a fost *Raport despre starea unei națiuni* al lui Ioan Cărmăzan. Asta și dacă ținem cont de vedetele propuse pe afiș: Irina Dinescu, fiica lui Mircea Dinescu, intens mediatizată în ultima perioadă, Victor Rebengiuc (e drept însă, doar într-un rol episodic) și Paul Daian, trompetistul nostru cel de toate Târgurile Bookarest. Filmul vrea multe. În primul rând, să șocheze. Să demonstreze că nimic nu s-a schimbat. Dacă în trecut nou-născuții erau răpiți de securiști pentru ca sângele lor să fie folosit la «întinerirea» dictatorului, în zilele noastre un adolescent e declarat oficial mort într-un accident de mașină, dar se bănuiește că ar fi fost ucis pentru ca organele sale să fie vândute. Similaritatea dintre fosta și actuala epocă e susținută și de paralela între nebunul vremii apuse – personajul lui Paul Daian, care și-a dat foc (dar benzina era proastă), după care i-a transmis lui Ceaușescu că va emigra dacă «îi suge p...» – și alienații contemporani, reprezentați ba de un soi de Sabin Gherman de Dâmbovița, ba de un Eminescu ce luptă pentru onoarea Veronicăi, făcută curvă de Caragiale, ba de baciul mioritic, supărat că nunta din cer a fost

un fiasco. Secvențe peste secvențe, mixate însă, de cele mai multe ori, forțat, pentru a susține aproape ostentativ demonstrația. Lipsa detașării de subiect, tonul didactic și moralizator duc însă la pierderea credibilității și, în cele din urmă, a publicului. De subiect nu duce lipsa nici Sinișa Dragin în *Faraonul*. Un fost arhitect de succes înaintea războiului (Ștefan Iordache) ajunge, după patruzeci de ani petrecuți în Siberia, vagabond prin subteranele Capitalei, supraviețuind din măruntișul pe care îl câștigă pe stradă. Din tânărul șarmant de altădată nu a mai rămas decât o scoarță goală. Reporterului – de fapt reporteriței, în acest caz (Adriana Butoi) – îi revine ingrata sarcină de a-l convinge să-și reamintească exact ceea ce el dorește să rămână adânc ascuns în inconștient: iubirea lui de dinaintea deportării. Suplimentar, reporterița se și îndrăgostește de fotografia din tinerețe a Faraonului. Rezolvarea dramei se face în mod apoteotic: în direct la «Surprize! Surprize!», cu Andreea Marin. Odată străpuns învelișului protector al intimității sale, Faraonului nu-i mai rămâne decât o singură cale: să se dezintegreze precum vechile mumii egiptene atinse de lumină. Ca și în cazul *Raportului...*, se simte lipsa de detașare. În fond, pentru mulți dintre spectatorii tineri obsesiile din perioada comunistă nu mai au nici o relevanță. În plus, și asta nu se întâmplă doar în cazul secvențelor din «Surprize! Surprize!», dialogul cade de multe ori în patetic – încercând, în zadar însă, să stoarcă o lacrimă din partea publicului. Și pentru că aminteam de bugete, *Examen* de Titus Munteanu este exemplul cel mai bun. Filmările începute în 1999 au fost suspendate, pelicula fiind finalizată abia în acest an. Se înțelege, cu un scenariu adaptat posibilităților financiare. Din nou, distribuție cu pretenții. Printre protagoniști, Marius Stănescu și Gheorghe Dinică. Pentru câteva minute, apare și Alexandra Mutu, fosta – și, în curând, din nou – Dinu. Și încă o dată o idee pentru care americanii ar da bani buni. Cu atât mai mult cu cât, lucru care place în mod deosebit peste Ocean, filmul e inspirat dintr-un caz real. În 1977, crima unui psihopat trebuie rezolvată (ordin de la Ceaușescu) în cel mult o săptămână. Cum vinovatul e mai greu de găsit, soluția se impune de la sine: trebuie inventat unul. Drama este amplificată de sinuciderea părinților tânărului care va face pușcărie nevinovat. Eliberat după cinci ani, după prinderea psihopatului, adevăratul vinovat, tânărul are un singur gând: să se răzbune. Dintr-un criminal inventat, este pe punctul de a deveni unul real. Are el acest drept, atâta timp cât nimeni nu-i face dreptate? Poate cineva care nu a trăit în timpul lui Ceaușescu să-l înțeleagă – ori, mai mult, are dreptul să-l judece? Răspunsul la aceste întrebări este lăsat la latitudinea spectatorilor, pentru că, plictisit, reporterul se orientează spre alte subiecte. Are și el dreptatea lui. Pe cine mai interesează poveștile din perioada comunistă?...”

• [„**Revista 22**”, nr. 692] Mircea Martin continuă serialul *Cultura română între comunism și naționalism (VII)*: „A fost Noica un «guru» al ceaușismului? «Dar cine nu știe că regimul comunist – încă de pe vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și apoi, masiv, sub cel ceaușist – n-a avut mai nimic comun cu doctrina socialistă genuină și nici cu stânga tradițională social-democrată... »,

scrie Z. Ornea, regretatul și remarcabilul istoric al culturii românești din ultimele două secole. Deși la prima vedere s-ar părea că avem de-a face aici cu o negare globală a legitimității marxiste a regimului comunist din România – ceea ce ar deschide o altă lungă și pasionantă discuție –, înțelegem din contextul articolului că ea vizează numai ultima parte a domniei lui Dej și, în întregime, perioada ceaușistă. Oricum, cu «stânga tradițională social-democrată», regimul comunist autohton n-a avut pe toată durata lui nici o legătură. Vorbim, se înțelege, de implicații programatice și practice (de practica politică propriu-zisă), de oameni, de influențe etc., deci despre relații interne, nu de relații diplomatice între PCR și astfel de partide din Occident. Mai mult, reprezentanții autentici ai social-democrației românești au fost închiși îndată după 1948, alături de membrii celorlalte partide democratice. Procedura n-a fost una originală, ea a fost teoretizată și practică de Lenin în raporturile Partidului Comunist («bolșevic») cu social-democrația (Bund-ul) din Rusia, cu «menșevicii» etc. Așa se explică faptul că în URSS, în România și în cele mai multe dintre țările socialiste satelite nu s-a putut dezvolta o gândire de stânga necomunistă: principiul funcționa implacabil – «cine nu e cu noi nu poate fi decât împotriva noastră». Revenind la afirmația inițială și înțelegând prin «doctrină socialistă genuină» marxismul însuși, neprelucrat, nedeformat de Lenin și de Stalin – deși el, marxismul, ne-a fost «servit» în această formulă «îmbogățită» –, ar însemna să admitem prin excludere că, înainte de sciziunea cu Moscova, deci, în anii '50, regimul era consecvent cu «doctrina socialistă genuină». Dacă ar fi așa, ar fi foarte trist pentru respectiva doctrină, oricât de genuină, pentru că știm ce au reprezentat acei ani. Scribe mai departe Z. Ornea: «S-ar fi bucurat oare C. Noica, în vremea ceaușismului, de statutul lui de guru, de nu se întâlnea, în temele tratate (inclusiv în *Ontologia* sa) cu naționalismul ceaușist, care i-a deschis calea?». Recunosc că aici nu înțeleg ce se reproșează și cui? Lui Noica, faptul că s-a bucurat de un anumit statut, ori regimului, că i l-a acordat; filosofului, că se întâlnea, în temele tratate, cu naționalismul ceaușist, sau naționalismului ceaușist, că «i-a deschis calea»? Cum termenul însuși de «guru» poate fi înțeles în mai multe feluri, să încercăm să-l precizăm în funcție de realități. Noica, filosof specializat în logică, în ontologie și în filosofia limbii, în același timp publicist cu o orientare de extremă dreapta în perioada interbelică, după ce «s-a bucurat» (în anii '50) de domiciliu forțat (la Câmpulung Muscel) și de închisoare (1958-1964), a reușit să colaboreze la reviste, să-și publice cărțile, dar nu să conferențieze, de pildă, la vreo universitate. Statutul său de «guru» a fost extrem de limitat și permanent supravegheat. Dacă acea întâlnire, de care vorbește Z. Ornea, între «temele» filosofului și temele naționalismului ceaușist s-ar fi produs cu adevărat, atunci Constantin Noica ar fi trebuit să devină un fel de ideolog oficial al Partidului sau măcar o «eminență cenușie», un mentor al respectivei ideologii partinice, dacă nu cumva al lui Ceaușescu însuși. Or, el n-a fost mentor decât pentru o mână de tineri intelectuali care, la acea dată, nu erau decât promisiuni. Locuia într-o cămăruță dintr-o cabană montană (Păltiniș) unde

era vizitat de acești discipoli și de alți tineri în căutare de maestru. A fost un tolerat, nu un răsfățat al regimului. A-l situa în continuitatea sau chiar în întâmpinarea ideologiei ceaușiste reprezintă o ipoteza incitantă, dar excesivă. De ce n-a obținut C. Noica sprijin pentru proiectele sale dacă acestea erau convenabile politicii ceaușiste? Ar fi fost o problemă pentru un regim puternic centralizat (și absolutist) să-i satisfacă ambițiile de «antrenor cultural», adică să-i «dea pe mână» 20-30 de tineri ca să-i învețe grecește și nemțește și să-i introducă în istoria filosofiei? Ori să accepte o altă inițiativă noiciană – înființarea la Sibiu a unei universități pentru vârsta a treia? Adevărul este că regimul n-a vrut să-l instituționalizeze în nici un fel pe Constantin Noica, nici măcar undeva în provincie, în vreo parohie culturală cu totul oarecare. Cărțile i-au fost publicate în tiraje reduse și fără vreun efort de promovare din partea oficialității. Marginalitatea lui a fost reală și mai mult decât consimțită: asumată încă din tinerețe, într-o epocă de libertate, când ar fi putut să aleagă și altfel. Încă în prima sa carte (*Mathesis sau bucuriile simple*, 1934), el ținea să afirme că «biografia nu are sens», că istoria este alături de realitatea spirituală: pentru că ea e în planul duratei, și nu al adevărului. În convorbirile cu discipolii săi nu încetează să spună că și-a trăit ideile «fără rest», «fără balast biografic». Prin urmare, atunci când cere, într-un text învăluit într-un nobil lirism testamentar, ca toți eventualii săi exegeți să nu țină seama de biografia lui «ce nu are conținut, în bună parte, din voință proprie», el trebuie crezut pe cuvânt, chiar dacă sau mai ales dacă vedem în această solicitare (și) o disociere tăcută de ieșirea în arena politică din anii '30, un mod oblic de a arunca publicistica sa prolegionară în nesemnificativ și, în orice caz, în afara operei asumate. Cu excepția acelui moment de (gravă) inconsecvență, putem spune că refuzul biograficului este (la el) confirmat de biografie. Paradoxul este însă că acest gânditor al cărui demers constant pare să fie unul de separare radicală între filosofie și viață – până la un fel de reducționism logic (nu numai ontologic) – a încercat să trăiască această filosofie. Între filosofia lui și biografia lui există o unitate fundamentală. Deși filosoful încearcă să «potolească» și chiar să anuleze «omulețul» care-i stă la origine, «omulețul» rezistă tocmai pentru că se pune «fără rest» în serviciul filosofului. Exemplaritatea lui C. Noica nu stă, cred, în faptul că «omulețul Noica există» pur și simplu (cum crede Andrei Pleșu), ci în *legato*-ul pe care îl stabilește cu gânditorul purtând același nume. Biografia lui este semnificativă într-adevăr, dar nu în sine, ca «simplă existență», ca prezență a unei persoane, ci tocmai datorită acestui acord esențial cu un mod de a gândi, cu o operă. E adevărat că Noica și-a trasat de la început (cu excepția acelei rătăcirii iresponsabile de la sfârșitul deceniului al patrulea) o orbită pe care evoluția lui să nu fie tulburată de interferențele cu istoria. În reprezentarea sa, cultura și istoria nu se întâlnesc, mai bine zis, istoria îl interesează doar în măsura în care devine cultură. Chiar modul său de a problematiza identitatea românească a fost și a rămas unul atemporal. Cu toate că puterea de abstragere a scrisului – și a persoanei sale – a fost mare, el n-avea cum să evite impactul lor asupra prezentului, adică istoricitatea receptării

înseși. Când, în vara lui 1968, apăreau în «România literară» primele eseuri din ceea ce avea să devină în 1970 *Rostirea filosofică românească*, ecourile în rândurile intelectualilor (și îndeosebi ale tinerilor) au fost puternice. Abia ieșiți din teroarea dogmatică, am resimțit încercarea lui Noica de «ilustrare» a limbii române ca pe o revelație încurajatoare. Suntem prost așezați din punct de vedere geografic și istoric, părea să spună autorul, dar suntem bine așezați în spiritual. Aveam, fără îndoială, nevoie să fim reconfortați în acest plan după uzurparea politico-ideologică anterioară a valorilor naționale. O restaurare implicită și chiar explicită a acestor valori avea loc în cărțile lui Noica, o descoperire a potențialului meditativ al unor opere fundamentale (Eminescu, Brâncuși), al tezaurului folcloric autohton, al limbii înseși. Aceste cărți au constituit în anii '70 nucleul unui efort de reconstrucție identitară, de (re)definire a specificității culturale românești. Viziunea lui Noica era rodul unor meditații mai vechi, ea reactualiza, de fapt, o problemă interbelică și conferea o legitimitate intelectuală, o demnitate filosofică ideii naționale. Deși discursul său avea o înălțime intangibilă în raport cu publicistica oficială, pledoaria sa a început să fie resimțită în anii '80 ca un fel de a autoriza tendința naționalistă a regimului ceaușist. Cărțile și articolele sale au fost, de altfel, recuperate cu promptitudine de către partizanii autohtonismului și ai protocronismului, fără ca vreo reacție de disociere a autorului lor să se producă în mod public. Dar pentru orice cunoscător al lui Noica era evident că el nu scria pentru a fi pe placul regimului, ci continua să scrie ceea ce gândea de la început, fără a putea fi bănuie de conformism sau, cu atât mai puțin, de oportunism. El nu a făcut doar apologia românității, ci și critica ei. A vorbit despre «netrebnicia românească» și despre «somnul românesc», recomandând, printre altele, alipirea spirituală a Regatului la Ardeal, ca la partea cea mai trează a acestui popor. Perseverența lui Noica de a elabora, pe baza unor mai vechi intuiții și sub un regim comunist tot mai atras de promisiunile populiste ale naționalismului, o ontologie a românității a stârnit printre altele și reacția discipolului său Gabriel Liiceanu, care, chiar în paginile *Jurnalului de la Păltiniș*, menit să promoveze figura filosofului și influența școlii sale, deplânge faptul că mesajul noician poate fi invocat «din două direcții diferite» și că filosoful însuși s-a «complăcut» într-o astfel de ambivalență, «cu o iresponsabilă grație». Mai mult, discipolul resimte ca pe o «trădare» inițiativa lui Noica de a întrupa «în regional un efort de universalizare (europenizare) culturală care la noi nu a fost niciodată dus până la capăt, ci doar reluat ca un blestem mereu de la început». Pentru Noica nu putea fi însă vorba de vreo trădare, de vreo contradicție sau inconsecvență. «Eu stau pe poziția 'veche' a obținerii universalului prin idiomatic, prin național, declara el [...] A atinge universalul de pe pozițiile idiomaticului este însuși principiul spiritului». Această opinie ar necesita o discuție mai lungă decât ne putem îngădui în contextul de față. Două observații se cer, totuși, neapărat făcute: prima este că universalul nu e nici respins, nici neglijat, doar că nu e vizat pe o cale generică, internaționalistă, ci pe una specifică; a doua remarcă se referă la tradiția acestei

poziții în cultura română. Noica dă o expresie epurată, filosofică unei concepții dominante în critica autohtonă de la Ibrăileanu și Iorga la G. Călinescu: accesul la universalitate e condiționat de specificitatea națională. Coerenta poziției lui Noica, absența conflictului între autohtonism și europenism sunt susținute de un alt discipol noician, Andrei Pleșu. Acesta subliniază «buna situare a lui Noica în perimetrul spiritului național» și o explică tocmai prin buna lui plasare (concomitentă) în universalitate: «‘Geniul locului’ nu e un chip al particularului, ci e universalul însuși și anume universalul concret». Prin urmare, nu e vorba să regăsim în ontologia sa generală modul de gândire din ontologia (sa) românească, ci invers – să vedem în *Sentimentul românesc al ființei* o aplicație a *Devenirii întru ființă*. Nu aceeași este și părerea Alexandrei Laignel-Lavastine, autoarea celei mai profunde și mai incitante exegeze a lui Noica din câte s-au scris până acum. Ea recunoaște că filosoful român a încercat mereu «să împace optica ființei cu optica națiunii», dar consideră că, de-a lungul întregii sale activități, în anii ‘80, că și în anii ‘30, «a favorizat întotdeauna cauza națiunii (a unității sale, a recunoașterii sale etc.) și a devenirii sale moderne, în detrimentul cauzei libertății individuale, a apartenențelor locale și culturale, a lumii că lume... ». Prin urmare, itinerarul său spiritual îi apare cercetătoarei franceze ca fiind «sfâșiat între o filosofie a ființei și o filosofie a națiunii». Iar această sfâșiere se găsește în chipul cel mai elocvent în «tensiunea dintre tematica românească și tematica europeană», în ciuda strădaniei autorului de a rămâne fidel atât culturii românești, cât și culturii europene. Consecvența gândirii lui Noica nu o scutește de implicații nedorite și negative: contextul social-politic conotează câteva din aserțiunile autorului în raport cu care ceaușismul se constituie ca o circumstanță agravantă, nu atenuantă. Diatribele noiciene împotriva unui Occident acuzat că se desparte de cultura care l-a definit în trecut sunau teribil de fals și – în ciuda intențiilor – penibil de conformist în România de la sfârșitul anilor ‘80, anii închistării și indigenței maxime. Reacția intelectualilor români față de o asemenea poziție a fost una de consternare: Ion Negoîtescu o exprima cât se poate de clar din exilul sau münchenez: «Există oare astăzi pe lume – se întreabă retoric Ion Negoîtescu – vreo țară mai vădit pradă catastrofei decât România? – dacă e să vorbim, cu Noica, despre catastrofă. Și ce să înțeleagă românii când citesc, sub pana filosofului lor, apostrofa adresată de el occidentalilor: ‘urâțiți lumea [...]’? Unde oare s-a urâțit și se urăște lumea mai fără cruțare și mai sistematic decât în patria lui Noica? Unde oare este mai degradată azi cultura europeană decât în țara în care tocmai monumentele de semnificație și valoare europeană sunt tot mai sistematic și fără îndurare dărâmate ori mutilate în fel și chip?». Ei bine, în reprezentarea lui C. Noica, tocmai în spațiul cultural al acestei țări pare să se fi retras potențialul creator european. Pe lângă adoptarea unor lamentabile clișee cu privire la Occident («societatea lui bye-bye», «Germania untului»), Noica se instalează cu aceeași grație într-un enorm echivoc, încă o dată convenabil regimului: suntem săraci, o ducem greu, nu avem, printre altele, unt (ne lasă el să înțelegem), dar, în schimb,

avem cultură, de vreme ce acea Germanie a culturii poate fi găsită mai degrabă la noi. A (re)înstitui o asemenea confruntare în 1987 și a o tranșa în favoarea culturii române a acelei epoci (și, implicit, în favoarea României ceaușiste) însemnă nu doar o probă de optimism cam iresponsabil, dar și «o ofensă la adresa libertății ca atare». Acesta este, prin urmare, Constantin Noica, figură emblematică pentru situația și situarea intelectualului român în fața dictaturii, așa cum, în anii '50, Mihai Ralea, G. Călinescu sau Tudor Vianu au fost – fiecare în felul său – reprezentativi pentru același tip de condiționări și de opțiuni. Opera noiciană își păstrează o altitudine spirituală și o valoare intelectuală care îi asigură perenitatea. În cuprinsul ei exista însă și texte care cad prost, adică fals, în actualitate și chiar într-un conjunctural de care nu se vor mai putea desprinde. Până la urmă, importanța lui Noica, dincolo de ontologia sa generală și de aceea regională – deși nu independent de ele –, consta în însăși prezența sa în România totalitară, în alegerea pe care a făcut-o de a rămâne aici, iradiant și tangibil. [...] Dar Noica nu servește în acest context decât ca exemplu și, la rândul meu, o să-mi îngădui să-l folosesc în acest fel punând următoarea întrebare: între un regim care îl tolerează pe Noica fie și cu un statut de «guru», cu riscul, adică, de a face discipoli, și un alt regim care îl exclude și, când nu-l exclude, îl închide pe Noica – nici măcar pentru articolele sale prolegionare (articole, totuși, nu fapte), ci pentru colportarea unor cărți –, care este de preferat? Sigur, e vorba de două rele, dar trebuie, oare, să fii neapărat noician ca să-l alegi pe cel dintâi? Nu cumva se pune aici problema alegerii între dogmă și existență, între primatul ideologiei (oricât de pură sau genuină) și posibilitatea culturii (care e întotdeauna mai complexă, mai greu reductibilă, mai nesubsumabilă)? Nu e vorba aici, după toate și peste toate, de supraviețuire intelectuală? Despre posteritatea lui Noica și a altora ca el vom mai vorbi. Acum ne mai rămâne doar să (ne) întrebăm ce se întâmpla dacă Noica murea în închisoare (ca atâția alții, ca Mircea Vulcănescu, Gh. Brătianu etc.): ar fi fost atmosfera culturală locală mai pură, mai rodnică, mai stimulatorie? Ar fi fost mai bine să nu «i se deschidă calea» lui Noica? E verosimilă ipoteza că, rămânând pur și dur, ca în anii '50, regimul comunist n-ar fi capotat lamentabil? Vrând-nevrând, apele trebuie despărțite cât se poate de clar și cei mai fideli marxiști cred că s-ar cuveni să admită – oricât de vie este încă pentru noi toți mizeria materială și spirituală a ceaușismului și oricât sensibilitatea lor ideologică a fost mai rănită decât a noastră, a celorlalți – că între un regim consecvent ideologic, dogmatic și terorist în moduri dintre cele mai largi și mai brutale, dotat cu o cenzura fermă, compactă, impenetrabilă, și un alt regim, tot comunist, deși cu deviații naționaliste și chiar xenofobe, însă fără intensitatea anterioară a terorii (ba chiar cu perioade de oarecare relaxare) și cu libertăți de expresie literară, artistică și culturală mult mai întinse ca înainte, e de preferat cel de-al doilea. Nu este, bineînțeles, meritul lui Ceaușescu: acesta nu era deloc mai puțin crud sau mai luminat decât Gheorghiu-Dej. Dimpotrivă, se știe că a fost, printre altele, promotorul unor represii sângeroase împotriva țăranilor care întârziu să

accepte colectivizarea. Mai mult, ca lider absolut al României a dispus arestarea, anchetarea și dislocarea greviștilor din Valea Jiului în 1977, ca și a muncitorilor brașoveni revoltați în 1987. E o consecință a timpului însuși, a maturizării regimurilor comuniste din Europa de Est, a modificării raporturilor de forțe pe plan mondial etc. Cine neagă, prin urmare, caracterul comunist al regimului ceaușist exprimă, voit sau nevoit, o nostalgie după «adevăratul» comunism care s-a întrupat pe aceste meleaguri în anii de (dis)grație '50 și a justificat cu o ideologie «revoluționară» un genocid (nu numai) cultural. Diferența esențială între cele două mari perioade ale comunismului din România cred că trebuie căutată în schimbarea, neteoretizată, a vechiului principiu adoptat de revoluționarii de profesie la început – «Cine nu e cu noi e împotriva noastră» –, care devine cu timpul și tot mai vizibil în anii din urmă – «Cine nu e împotriva noastră e cu noi». Este chiar trecerea de la ideea luptei de clasă (ce se ascutea continuu) la ideea «unității întregului popor» (bineînțeles, în jurul Partidului). «Cine nu e împotriva noastră e cu noi» a fost principiul tacit al resolidarizării naționale în anii '60. Dar dacă atunci, în anii '60, această (re)orientare de ansamblu a politicii PCR își arăta fața tolerantă și benefică, în anii '80, după grevele din Valea Jiului și, cu atât mai mult, după revolta de la Brașov, fața ei malefică se lasă descoperită din plin: solidaritatea națională a ajuns să însemne până la urma solidaritatea cu teroarea de masa practică în numele ei. Desigur, teroarea era diferită de aceea din anii '50, în sensul că acum întreaga concentrare de forțe securistice viza cu precădere descurajarea și împiedicarea atitudinilor publice de protest, a oricărei tentative de solidarizare socială; chiar dacă toate libertățile individuale erau călcate în picioare, chiar dacă se violau fără scrupule corespondența privată și intimitatea familială, câtă vreme refuzul ori protestul nu deveneau publice, nu erau sancționate direct. În plus, o anumită notorietate asigura și o anumită protecție, spre a nu spune chiar o anumită impunitate – ceea ce nu se întâmpla înainte, în anii '50. Manipularea diversionistă a ideii naționale de către Puterea comunistă atinge punctul culminant spre sfârșitul anilor '80 și nu se poate spune că n-a fost eficientă. Solidaritatea națională vagă, abstractă la care invita Puterea se opunea, de fapt, solidarității concrete de care aveau nevoie oamenii lipsiți de putere. «Cine nu e împotriva noastră e cu noi»: această formulă conține și dezvăluie în același timp întreaga, profunda ambiguitate a «rezistenței prin cultură».

11 iunie

• [„Luceafărul”, nr. 22] Raluca Dună scrie despre *A citi, a reciti* (2003) de Matei Călinescu (*Cabala (re)lecturii. Detalii*). Bogdan Ghiu publică *Mic atelier Bataille*: „Sub adierea lui Nietzsche, ajutat de gândirea unor mistici, Bataille încă se zbate (alături, cel mai alături, fără îndoială, de Blanchot) sub Hegel, încercând să iasă, dar nu oricum, ci cu sens de naștere, din secolul al XIX-lea. Încearcă, de moarte, nu atât să rupă, să distrugă, cât să deschidă și să «înnoade» altfel cercul mult prea perfect al realizării dialectice. Încearcă să pozitiveze negativul, să pună

«moartea la lucru», la «operă», cum spune recentul său biograf, Michel Surya. Ceea ce-a început el va reuși, însă, abia generația următoare, a lui Foucault, Derrida, Deleuze și Lyotard. Nume hulite (sau utilizate în mod prostesc, strict ideologic) astăzi, în această epocă de scientist-tehnologică restaurație, când rețelele se cred realizarea rizomilor și când, din câte se pare, ne-am despărțit în sfârșit, am scăpat de gândire, pentru care am construit minunate aparate (vai, nu mașini), liberi să ne simțim, în sfârșit, bine împreună, cu jucăriile noastre. POST SCRIPTUM. Mi s-a relatat (deci nu-i neapărat cert, deși perfect plauzibil) că, la recentul Bookarest, două nume critice de primă vizibilitate din paginile «României literare» ar fi exclamat, ironic-omniscient și disprețuitor, în dreptul standului unei anumite edituri, la vederea unor traduceri din autorii citați mai sus, că ar fi vorba de niște gânditori, vai, depășiți, căci «de stânga» – sau ceva de genul acesta. [...] De ce n-ar fi de stringentă actualitate acum, în România de azi, când și Heidegger ne-a venit mai aproape și când alții ni-i reduc, spre marea noastră displăcere, pe Eliade sau pe Cioran la diferite «extreme drepte», să organizăm o discuție despre, să zicem (formulările pot fi negociate), politicile gândirii? Eu, unul, sunt gata, fie și doar să asist (și la nevoie chiar să aplaud). Curaj!».

● **[„România literară”, nr. 23]** Nicolae Manolescu scrie despre Ion Agârbiceanu, „încă un scriitor pe trei sferturi uitat” (*Dureri înăbușite*). □ Marius Chivu scrie despre Paul Vinicius (*Vinicius uncool*) și Traian T. Coșovei (*Coșovei était un autre*): „Mai întâi două chestiuni generale. Dacă citești cronicile de întâmpinare la volumele de poezie, observi că peste 80 % dintre noile apariții sunt validate critic. Și asta în condițiile în care cu toții țipăm că se scrie prea multă poezie și tot mai slabă. În cronici, acest lucru nu se vede deloc. Diferențele dintre un volum pasabil și unul foarte bun sunt estompate de la sine. Cronici literare întinse pe pagini întregi de reviste care descriu poezia fără a o și supune unui examen critic riguros îți lasă impresia că poezia bună se întinde din volum în volum, de la poet la poet, fără grade, fără diferențe valorice. Altfel se ajunge la validarea a sute de cărți de poezie pe an între care cele cu adevărat interesante se rătăcesc în mod fatal. Folosite excesiv, aprecierile elogioase sfârșesc prin a nu mai impresiona pe nimeni. Tot mai impersonale, cronicile nu mai triază serios, nu mai ierarhizează eficient, și-au dezvoltat un nivel nici prea jos nici prea ridicat la care raportează totul uniformizând păgubos. N-ar strica puțin mai mult curaj și responsabilitate critică, precum și o scară de evaluare ceva mai vizibilă. Între «a nu lipsi din bibliotecă» și «nu merită nici măcar răsfoită» ar trebui să mai existe trei nivele de apreciere. Mai multă nuanță care să creeze diferențele! Deși ar merita o discuție mai largă, țin să remarc faptul că odată zona sexualității detabuizată (lexical vorbind), poeții (în special) au supralicitat-o în așa măsură și atât de prost încât riscă să o facă indezirabilă. Limbajul frust a sedus pe mulți și am impresia că mulți poeți chiar cred că prin a pune *pulă* sau *muie* în poem reușesc un vers puternic. Cred că a scrie folosind limbajul sexual frust ar trebui să fie – de la sine – apanajul unui număr restrâns de poeți. Nu trebuie să fii neapărat

Brumaru, dar e evident faptul că nu oricui îi e dat să scrie bine cu aceste, în fond, delicate cuvinte. Pentru că potențialul lor poetic nu vine din rezistența la prejudecată și pudibonderie. Libertatea de a le folosi nu înseamnă, până la urmă, nimic. Cum o faci e însă esențial! În fața meșteșugului poetic, statutul lor lingvistico-expresiv e perfect egal cu cel al cuvintelor așa-zis decente. Se vede și din *Studiu de bărbat* că Paul Vinicius are potențial poetic, valorificat însă cam superficial. Abordând, cu substrat sexual mereu insinua(n)t, o serie lungă de relații cu personaje feminine, naratorul lui Vinicius face figură de adolescent ceva mai versat, dar destul de înapoiat la capitolul haz (în sensul larg). În mare parte, volumul e un soi de album erotico-poetic cu femei (spune un vers: «stau înfricoșător cu imaginația/ stau beton cu potența») despre care/ căroră acum bărbatul le cântă nostalgic cu dor. Nu se rețin piese, ci doar maniera pe față optzecistă, iar Vinicius are ghinionul de a persevera mizând pe jocuri și asociații facile de limbaj care te lasă complet rece. Se ghicește de prea multe ori efortul de a epta și a surprinde artificial, cam după rețetă [...]. Foarte interesant de observat ce s-a întâmplat cu poezii grupați sub titulatura de optzeciști, după momentul '89. Cărtărescu și Iaru au pus punct în plină glorie cu *Levantul*, respectiv *Înnebunesc și-mi pare rău*, Mariana Marin a mai dat *Mutilarea artistului la tinerețe*, iar Mușina, Stratan, Stoiciu și Coșovei (pentru a nu lua decât aceste exemple) au mai scris, cum s-ar zice, în virtutea inerției, cu succese parțiale, dar fără impactul și strălucirea de odinioară. Sigur, nu e vina lor că, sociologic vorbind, statutul literaturii (al poeziei în special) s-a deteriorat, dar nu e mai puțin adevărat că luminile rampei poetice au fost ușor-ușor adjuocate de alți poeți. Voci poetice, fără discuție, distincte, ceva s-a rupt în fiecare în momentul în care Iaru, Cărtărescu, Mușina ș.cl. n-au mai fost prezenți simultan în poezie. Explicațiile sunt complicate și, cred, multe nebănuite. Traian T. Coșovei a mai scris după '89 opt volume de poezie, un adevărat pariu al unui alergător rămas cam singur. Însă încă de la *Bătrânețile unui băiat cuminte* (Pontica, 1994), volum în care reia mai multe poeme vechi, sunt evidente semnele unei, în fond, rătăcirii. De vreme ce volumul încă se mai ținea aproape de poezia primei perioade, critica a vorbit atunci de căutare. De fapt, erau ultimele zvâcniri. Volumul era inegal și o oarecare derută în construcția lui ar fi trebuit să-i dea de gândit autorului. Spunea Coșovei atunci într-un *Poem*: «A venit în sfârșit vremea să-mi termin și eu poemul./ Acum, chiar acum (numai puțin, vă rog – încă puțin, vă implor)/ cu poemul acesta îmi voi câștiga viața,/ El a și fost, poate a și trecut...» Ei bine, Coșovei a continuat să-și termine poemul până când n-a mai avut ce termina! Situația este, de altfel, clasică. Câți poeți uriași nu au trăit dezamăgirea de a nu-și putea depăși formula, mulțumindu-se în final doar cu grupul fidel al fanilor!? Odată cu *Percheziționarea îngerilor* (Crater, 1998), un alt volum cu conținut remixat, critica a vorbit despre o cotitură, un nou program și despre despărțirea de Cărtărescu. Or, Coșovei se despărțea cu fiecare volum, și nu neapărat de Cărtărescu, dar de poezia care-l făcuse celebru, fără ca această schimbare să fie și benefică. Viziunile existențiale dramatice, angoasante,

aproape traumatice, scriitura confesiv-agonică, de ruptură, lexicul sărac, toate acestea, să-mi fie cu iertare, nu erau pentru el. Schimbând aproape radical registrul, Coșovei se despărțea, de fapt, de Coșovei, înfruntând riscul de a o lua de la capăt și de a sfârși într-o fundătură. Cel mai recent volum al său, *Vânătoarea pe capete*, este, din păcate, pe deplin relevant pentru traseul poetic neinspirat al autorului *Ninsorii electrice*. Cartea este, în primul rând, o pierdere regretabilă la nivelul spectacolului lingvistic de altădată. Discursul poetic s-a diluat pierzându-și pe parcurs toate atributele. Dacă până acum citisem cel mult un Coșovei second-hand, tot mai subțire, noul registru, auster, criptic-existențialist, mult mai grav, nu mai are strălucirea imaginilor, a analogiilor, talentul asociațiv, în fine, histrionismul care te ținea în pagină. Mizând doar pe schelăria fragilă a simbolurilor comune și sterpe, poetul face un mare și bizar pas spre nicăieri. Cum o arată și titlul, volumul are în centru toposul vânătorii, însă poetizat fără nerv, în zvâcniri scurte, incerte, până la urmă insuficiente, abandonate precoce. Versuri obosite, rezolvate adolescentin, creând frustrări cititorului care are nostalgia freneziei din *În așteptarea cometei*, să zicem: «Singurătății i se făcuse dor de nemărginire/ iar privirea, chiar văzul, văzutul pipăiau străzile/ cu bastoanele albe...» (*Lumina caldă aproape târzie a singurătății*), «La sfârșitul sacului de orez/ s-a terminat prietenia, complicitatea aceea/ despre care nu mai vrem să vorbim: schimbăm vorba/ cam așa:/ vânătoarea de vulpi a început într-o dimineață de toamnă.../ Și câinii?/ Da, și câinii!/ Și mă-ta mare care a văzut Cehoslovacia invadată de roboți?/ Da, și mă-ta mare!» (*Conversația*) sau «A sosit clipa înduplecării și a bătut în ceasuri/ până când orelor li s-a făcut dor de secole» (*Ceas*). Un poem e dedicat lui Mihai Ungheanu, un altul, firav însă, pare că vrea să spună ceva mai mult (*Monotonia spălătorilor de parbrize*), iar două versuri, stinghere, par într-adevăr rătăcite în această carte: «Mi-a ieșit iubirea în față/ ca o lumină de faruri la vânătoarea de iepuri...» Cam atât! În aceste condiții, eu unul îl regret pe acel Coșovei care obișnuia pur și simplu să fie. Semnată de altcineva, această carte ar fi trecut neobservată”. □ Nicolae Țone inițiază publicarea unor inedite de Cristian Popescu (*Manuscrisele lui Cristian Popescu*): „Începem, cu materialul de față, să îndreptăm către cititori fragmente din «jungla» arhivei Cristian Popescu, care ne-a fost dată în grijă, la Editura Vinea, de către familia poetului. A face lumină în acest teritoriu presupune un exercițiu îndelungat, cu opriri și reveniri succesive asupra filelor numeroaselor caiete care au rămas de la el. După cum bine se știe, autorul *Familiei Popescu* era pur și simplu posedat de demonia «sunetului perfect», și aproape că nu există un singur text de-al său pe care să nu-l fi rescris, practic, la infinit. Asistăm, nu o dată, la o veritabilă grindină de variante, la zeci de permutări de secvențe, de fraze, de propoziții ori de sintagme, pe care le (re)întâlnim în cele mai diferite configurații. Dacă poetul ar fi avut șansa să trăiască mai mult, poate că ar fi limpezit de lîntița adiacentă aceste iazuri umblătoare care sunt manuscrisele sale. A încerca să le «fixezi», ca editor salubru, coerent, este, din capul locului, o operațiune extrem de anevoioasă, și, cu

siguranță, oricât de asiduă și de competentă ar fi silința, nu ai cum să te plasezi în afara arbitrariului. Prin urmare, dacă o primă și majoră dificultate de rescriere plauzibilă – a se citi: fără a-l trăda compromițător pe dificilul poet – este însăși «geografia» teribilă a arhivei sale, un al doilea obstacol, iarăși foarte dificil de învins, este dispersia acesteia. Cum am afirmat deja, în clipa de față în posesia noastră se află cea mai mare parte a caietelor sale, dar știm, de asemenea, că numeroase documente, oferite cu generozitate de către autorul însuși, se află în posesia a nu puțini dintre prietenii săi, unii chiar dintre cei mai apropiați. Fără a se putea urmări în paralel filele «întregii» arhive, stabilirea unui «text definitiv» Cristian Popescu (dincolo de ceea ce el însuși a considerat a se înscrie în această categorie!), desigur, în accepția pe care o presupune știința istoriei literare, devine nu numai o operațiune hazardată, dar și (aproape) inutilă. Avem, de aceea, rugămintea la toți cei care au primit de la Cristian caiete, file, «dosare» de-ale sale, de a ne permite consultarea lor. Este adevărat că în nu puține dintre aceste manuscrise pot fi pagini cu însemnări intime, care vorbesc despre o etapă sau alta din biografia poetului, dar la fel de adevărat este că, încrucișate cu acestea, sunt pagini care țin nemijlocit de opera sa literară. Și dacă insistăm în această rugămintă publică către prietenii și apropiații săi este doar pentru că numai așa vom putea să punem în circulație un ansamblu de texte care să reflecte valoarea de excepție a operei sale. Caietul asupra căruia ne oprim în continuare este un calendar/ agendă imprimat în limba franceză (pe ultima sa filă are imprimat: «Agendas Bayard»), de dimensiunile de 21/27 centimetri, legat cu scoarță îmbrăcată în celoplast, de culoare albastru închis, cu forțat alb. El are în totalitate un număr de 71 de file, dintre care 3 au fost decupate cu foarfeca, rămânând vizibili doar câțiva milimetri din marginea lor interioară, fiind folosite (scrise) numai zece dintre ele. Pe filele de început sunt tipărite calendarele pe anii 1990 și 1991”. □ Cristian Teodorescu semnează articolul *Jocurile și solidaritatea pe computer*: „Există de vreo doi, trei ani în România un campionat național al jocurilor pe computer. Povestea asta s-a născut la noi pornind de la sălile de asemenea jocuri care s-au tot înmulțit în ultimii ani. Vezi în ele de la puști de 10 ani până la adulți care se apropie de 50. Cunosoc nu știu câte asemenea săli, aflate în mai toate cartierele Bucureștiului. Dacă vă trece prin cap că aș fi unul dintre acești jucători, regret să vă dezamăgesc. Unul dintre băieții mei participă la acest campionat. E o lume care s-a organizat din aproape în aproape și în care competitorii corespund prin Internet. Elevi de gimnaziu, copii care au abandonat școala, liceeni, studenți, tineri care au o meserie și un serviciu, patroni, șomeri, artiști, pensionari de boală, care știu unii de alții indiferent în ce parte a țării locuiesc. Am văzut de curând vreo câteva reportaje t.v. despre lumea jucătorilor pe computer în care aceștia erau prezentați ca niște căutători de lumi paralele, inși care vor să fugă astfel de și din realitatea cotidiană, ceea ce e fals. Scriu asta în oarecare cunoștință de cauză. Probabil că acest sport mai aparte va deveni în câțiva ani unul dintre cele mai populare din lume. Un sport care, cel puțin

deocamdată, presupune și comunicare între competitori, nu numai «confruntare». E un sport fără public și fără arbitri și sper că va rămâne așa. Finala din acest an a campionatului a avut loc la Constanța. Fără federație, fără anunțuri în presă; echipele finaliste și-au găsit sponsori sau au mers pe banii lor. Neștiind despre ce era vorba, puțin a lipsit să nu văduvesc una dintre echipe de căpitanul ei, după un antrenament de noapte care s-a prelungit peste toate limitele îngăduite. Fiert de incertitudini, căpitanul echipei a ajuns totuși la Constanța. S-au întâlnit în fața computerelor echipe din toată țara. Premiul cel mare era de 1 000 de dolari. L-a câștigat o echipă locală. În afară de competiția propriu-zisă, jucătorii au mai înțeles câteva lucruri unii despre alții. Bucureștenii au aflat că în țară se trăiește mult mai prost decât în Capitală. Provincialii, la rândul lor, au descoperit, unii de la alții că într-un județ se trăiește mai bine, în altul mai prost și că Bucureștiul nu e nici pe departe orașul făgăduinței, cum pare de la distanță. Nu vreau să exagerez importanța acestui tip de comunicare, dar ea mă face să cred că în câțiva ani, odată cu creșterea în progresie geometrică a numărului de jucători pe computer se va schimba și profilul alegătorului autohton. Pentru X din București începe să fie mai important ce crede Y din Baia Mare sau ce îi spune Z din Botoșani, decât ce debitează politicienii”.

1-15 iunie

● **[„Tribuna”, nr. 18]** Virgil Nemoianu este intervievat de Oana Pughineanu: „Uite cum stau lucrurile. Eu sunt cetățean american, ca atare sunt loial și atașat țării mele, deci vorbesc subiectiv. Sigur, nu m-am sfiit să-mi exprim public sau particular dezacordul democratic, atunci când a fost cazul, cu unele măsuri ale diverselor administrații americane, fie ele pe plan intern, fie ele pe plan extern. Ca să mă limitez la cele din urmă, am fost în clară opoziție cu intervențiile americane în Panama, Haiti, Somalia și mai cu seamă în Balcani, unde s-au comis și continuă să se producă nedreptăți flagrante împotriva poporului sârb și a conducătorilor săi. (De altfel nu vreau să neg nici faptul că o bună parte din nenorocirile abătute asupra acestei țări și asupra acestui popor au fost auto-constituite.) Pe de altă parte am sprijinit cu tot patriotismul și cu toată căldura lupta dreaptă și plină de sacrificii dusă de America în Vietnam, în Afganistan și, recent, în Irak, pe care le pun pe același plan cu enormele, decisiv-istoricele acțiuni americane contra naziștilor și contra comuniștilor, acțiuni care au reprezentat adevărate cotituri geoistorice și care au dus până la urmă și la eliberarea României. Să spunem lucrurilor pe nume. Mi-a încălzit inima să-i văd pe englezi cot la cot cu americanii, ca în cele mai bune și mai nobile zile ale veacului nostru. Și iarăși să spunem lucrurilor pe nume. Mi-e greu să-mi exprim pe deplin tot disprețul față de trădarea (da: trădarea!) acelor europeni care mărșăluiau pe străzi urlând pace, pace! Nu le-ar fi fost mai ușor, mult mai ușor, americanilor să iasă în stradă la New York în 1941 și să strige: pace, pace? Chiar nu le-ar fi fost mai ușor? N-au făcut-o, și-au vărsat în masă sângele pentru o cauză care nu era în primul rând a

lor și acesta este singurul, dar în adevăr *singurul* motiv pentru care azi, în 2003, domnii Jacques Chirac și Joshka Fischer, când se întâlnesc, nu se salută reciproc cu un entuziast «Heil Hitler!». Că altfel am impresia că n-ar fi ezitat să o facă. Cât despre culturnicii din România de azi, ce să mai vorbim? S-au grăbit să semneze apeluri găunoase și demagogice contra Serbiei vecine și prietene, dar nu prea i-am văzut ridicând glasul contra unui tiran sinistru, prietenul drag al lui Ceaușescu, dar incomparabil mai rău decât acesta; au tăcut mâlc acești mari dascăli ai «societății civile»” („*Nu pot să nu constat că intelectualitatea română a făcut mari pași înainte*”).

16-30 iunie

• [„**Tribuna**”, nr. 19] Dan C. Mihăilescu este intervievat de Radu Constantinescu: „Suntem experți în arderea etapelor. Acuma ne aflăm încă în plină recuperare, refacere, revenire la simțuri și la normalitate. Ne sincronizăm din nou, ca în anii '60-'70, când intraserăm taman bine pe țeava psihologismului Noului Roman și în realismul magic al romanului sud-american etc. În câțiva ani venim la zi, adică la consumismul pur, la romanul făcut pe rețetă, cu lesbiene și juni narcomani, cu perechi bovarice și soți voyeuri. Avem deja Lolitele noastre, lesbienele noastre, mizofili și Emmanuelle, vom avea și Tolkien-i și Castañeda, iar dacă Mircea Cărtărescu se împieptoșează oleacă poate face la minut un Tournier, un Stephen King pe Șoseaua Ștefan cel Mare, mai dihai ca-n *Curcubeul* lui Pynchon. Este încă mare lipsă de istoria ideilor. Avem povestași, avem istorii de povestit, avem – temperamental – tot ceea ce poate fi mai prielnic amalgamului postmodern, adică aliajul de sangvinitate locvace și ludic metafizic, erudiția în răspăr, *ars combinatoria* și experiență dramatică, astfel încât, dacă ne vom prețui atent, ne vom sincroniza cu buna prudență dintotdeauna și ne vom vinde cât mai mândru stilul fără a ne perverti ideile. Cred, așadar, că vom dialoga de la egal la egal cu lumea lui Andrei Makine. Restul e management și marketing editorial. În tot cazul, sper să nu luăm din noile mode tocmai «deprimismul» care se poartă la francezi, iar romancierii să nu mai repete prostia mimetică a dramaturgilor, de a prelua exclusiv (și chiar ostentativ) tot ce ține de terorismul minoritarist al corectitudinii politice, aducând în scenă cu precădere homosexuali, handicapați, nimfomane, alcoolici ș.a.m.d. într-o scatofilie generalizată” („*Rău e că majoritatea criticilor literari preferă ignorarea prostiei și a nonvalorii...*”).

17 iunie

• [„**Observator cultural**”, nr. 173] Paul Cernat recenzază în *Țărani hard & heavy* romanul lui Sorin Stoica *Dincolo de frontiere* (Editura Paralela 45, 2002): „După remarcabilul și remarcatul debut din *Povestiri cu înjurături*, tânărul prozator și sociolog Sorin Stoica se întoarce cu un roman excelent. Din păcate, cu excepția unui comentariu din «Dilema» al Simonei Sora, cartea nu a avut până acum parte de ecoul critic meritat. Cu atât mai rău pentru critică... Limbajul

colorat al străzii (sau al uliței), filonul (auto)biografic și cel comportamentist sunt explorate acum – cu aceeași artă a naturaleței – prin intermediul unui adolescent din «România profundă» a anilor '90; băiatul directorului unei școli de țară din Bălțești-Prahova, Iulian – zis Jul – este un elev «ciudat», care nu se simte bine în pielea lui și, de fapt, nu se simte bine în nici o piele [...]. Camuflajul ficțional e transparent, iar spațiul narațiunii, lesne identificabil: Câmpeni este, desigur, Câmpina, iar Bălțești – Bănești, comuna natală a autorului... Dincolo de «caterinca» argotică, sacrul diseminează la modul cel mai firesc în profan: dincolo de pitoresc, dar nu în ciuda lui, textura experimentală a micului roman dezvăluie tulburătoare întrebări asupra sensurilor și «mecanismelor» existenței, în acord cu motto-ul desprins din *Cartea Facerii*: «Dar Domnul-Dumnezeu a chemat pe om și i-a zis: 'Unde ești?'». Însuși titlul – *Dincolo de frontiere* – sugerează transgresarea limitelor identității. Prin urmare, Sacrul... Înregistrată în priza directă, fără fasoane, dar cu simpatie, lumea satului «de tranziție», cu autenticitatea plebee a limbajelor sale «kakolalice», cu oamenii ei simpli și percepția lor când naivă, când parșivă asupra «civilizației de consum», cu microbiști și navetiști, cu sechele comportamentale grotești rămase din perioada comunistă, amintește, pe undeva, de Experimentul Zaica și de sinistrele «istorii orale» cu proletari din anii '70 ale lui Alexandru Monciu-Sudinski, dar și de cuceritoarea inventivitate etno-antropologică a cărților Irinei Nicolau. Regretata cercetătoare este, de altfel, invocată și în motto-ul unui delicios capitol-jurnal atribuit... bunicii lui Jul: «În lumea țărănească nu există conceptul de gunoi». Comunitatea țărănească se întemeiază, în mod tradițional, pe poveste; drept urmare, fiecare personaj va fi «înregistrat» cu povestea sa ori cu poveștile sale – sau cu istoriile sale orale. Fiecare poreclă își are istoria ei, ca și bancurile sau cântecele licențioase citate cu voluptate complice. În lumea băieților porecliți Galileo, Mapet, Țeavă, Bărnă, Gabisala, Balzac, Piedone, Broască sau Saddam – tipi «de gașcă», un fel de «băieți din strada Pal» de care literatura noastră nu s-a prea ocupat până acum –, Jul este un tip «inenarabil» (care nu se lasă povestit), un Morcoveață postmodern (vă mai amintiți de romanul lui Jules Renard?) și un june antierou rural «de tranziție». Uneori, corpul îi joacă feste: trădat de un stomac rebel, Jul își compromise printr-o regurgitație nefericită sublimul înfiripării primului amor... Sucit, aflat în răspăr sau în contratimp cu convențiile oricărei identități închise, constrângătoare (cum ar fi, de exemplu, cea de «țăran»...), junele antierou rural e un «ales». În condițiile date, soluția sa de evadare – și de salvare –, menită să-l ridice deasupra celorlalți «țărani» într-un soi de elită, e muzica rock. «Expert» în materie (vezi capitolul intitulat «Posteru' cu Hetfild» sau pe cel în care Jul comentează critic, pe formula unui dicționar subiectiv, tot felul de artiști rock, de la Metallica și Obituary la Van der Graff...), băiatul întemeiază o formație botezată – simbolic – «Sacru». Eretic prin structură, el pare a se recunoaște în caracterul de *angry young man* al lui... Emil Cioran [...]. [...] toată lumea are aici o poveste; Sorin Stoica jonglează cu ele în parametrii unui «textualism social»

ingenios al cărui unic defect – dacă-l putem numi așa – este că nu-i întotdeauna suficient de bine temperat... În privința raporturilor literaturii cu viața la țară, Jul are opinii ferme: «În afară de Marin Preda n-a-nțeles nimeni ce-i aia să trăiești la țară. Sau n-au vrut să-nțeleagă»... Fraza merită reținută, căci, dacă Marin Preda are meritul esențial de a surprinde memorabil compatibilitatea – de mulți negată – dintre lumea rurală și modernitate, Sorin Stoica surprinde în mod exemplar o altă ruralitate, aflată în curs de postmodernizare... O ruralitate lipsită de aură – uneori de-a dreptul patibulară –, privită entuziasmant de firesc, cu candoarea jucată a protagonistului sau cu nu mai puțin irezistibilul umor lucid al observatorului. Cei care încă mai cred că în condiții de «postmodernitate» nu se mai poate scrie dintr-o perspectivă proaspătă o proza «rurală» *hi-tech* se înșală amarnic; pe aceștia, *Dincolo de frontiere* îi aduce cu picioarele pe pământ... Capitolul-postfață, «The Making of *Dincolo de frontiere*», oferă, peste timp, o replică «în oglindă» prefeței sociologizante a lui Mircea Nedelciu din *Tratament fabulatoriu*. Înarmat cu exemple etno-antropologice pline de miez și de haz, cu teorii ale comunicării și cu reflecții ale filozofilor societății de consum, de la Erich Fromm la Baudrillard, Sorin Stoica încearcă să descifreze «gramatica realului» tot mai virtualizat al epocii noastre, pornind de la ideea că excesul de informație duce la dispariția sensului și a poveștii ca liant comunitar. (Meta)textul de față este una dintre cele mai pătrunzătoare și mai impresionante meditații apărute la noi pe tema interacțiunii dintre tradiția comunitară rurală și divertismentul televizual propriu societății informaționale, «dezvrăjite» și hipertehnologizate. O lume în care fanii emisiunilor tembele «'dau muzica mai tare' pentru că se tem să nu apară zânele»... [...] Am mai spus-o: Sorin Stoica este liderul unui nou «val» de prozatori-reporteri din care mai fac parte Cătălin Manole, Matei Florian sau Adina Popescu. Spre deosebire de ei însă, e înzestrat și cu o redutabilă conștiință reflexivă a prozei, pe care o gândește – și o trăiește – «din interior». O forță interioară proprie autorilor de cursă lungă. Asimilând integral lecția «ingineriei textuale» optzeciste, Sorin Stoica o depășește către un sens antropologic integrator; meditația asupra limbajelor nu are absolut nimic ostentativ, pedant sau arid (citește: abstract) «teoretizant», ci este o încercare – niciodată lipsită de naturalețe și umor – de a înțelege resorturile profunde care pun în mișcare lumea în care trăim. Explorând limbaje «argotice» de tot felul și întorcându-le, cu voluptate, pe toate fețele, autenticistul Sorin Stoica colecționează, de fapt, eșantioane semnificative de umanitate «naivă» sau «periferică». Realismul problematizant al unui Marin Preda, trecut prin «tehnologia» lui Mircea Nedelciu și – de ce nu? – prin ironia subversiv-oximoronică a lui Radu Cosașu, trimite aici nu numai către o sociografie a cotidianului, ci și înspre o antropologie a acestuia. Tânărul autor ajunge astfel dincolo de frontierele literaturii. Dar nu e, oare, aceasta marca distinctivă a oricărei cărți bune? Nu mă pot împiedică să citez, în final, un fragment din spirituala prefață a lui Radu Cosașu: «Cu o ureche muzicală de clasa lui Ilie Moromete, cu o arta a kakolaliei care transformă înjurătura în

‘ritual dacic’ și neologismul într-o hora orgiacă, cu o inteligență care twisteaza fățiș, cu violentă ironie, între Baudrillard, Fromm și Cioran, Sorin Stoica [...] face din sârbă rock’n roll și, din rock’n roll, mecanismul poveștilor fără de care nici un sat nu funcționează. E inenarabil. Băi, fratele meu, dacă ăștia te vor găsi irelevant, nu te victimiza, e tot ce pot să-i spun acestui prozator care nu are de reproșat lumii decât un singur lucru, că a uitat să povestească»”.

● [„Revista 22”, nr. 693] Mircea Martin publică *Cultura română între comunism și naționalism (VIII)*: „Cineva ar putea să întrebe – și eu însumi m-am întrebat la început – dacă nu e vorba de o pură coincidență între slăbirea terorii și acreditarea ideii naționale, dacă cele două mișcări ori schimbări în strategia PCR nu erau separate, independente una de alta, întâlnirea lor fiind pur întâmplătoare. Se putea însă lansa ideea națională în condițiile terorii de clasă, ale dictaturii proletarietului? Ori se mai putea menține teroarea în formele ei agresive câtă vreme principiul unității naționale tindea să înlocuiască fantoma «dușmanului de clasă»? Nu e vorba aici de o simplă coincidență, ci de o convergență istorică: în România anilor ‘60, slăbirea terorii a mers mână-n-mână cu scoaterea ideii naționale din «lada de gunoi a istoriei», acolo unde fusese aruncată împreună cu alte idei, precum multipartidismul, de pildă, și cu înseși partidele istorice; liberalizarea (câtă a fost) a luat în primul rând forma reabilitării naționalului. Subliniind relația între cele două tendințe, nu vreau să susțin că ea este necesară și că o altă relație sau o altă cale de dezvoltare ar fi fost imposibilă ori inimaginabilă. Reducerea terorii a fost peste tot în lagărul socialist o consecință a unui proces complicat și adeseori confuz (văzut din afară), care s-a numit destalinizare și care s-a desfășurat în maniere diferite de la o țară la alta. În România comunistă s-a petrecut un fenomen ciudat, unic: nu numai că un asemenea proces n-a condus atunci la schimbarea șefului și a grupului aflat la conducerea partidului – ca în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria –, nu numai că n-a avut loc aproape nici un fel de relaxare ideologică sau de (auto)critică a trecutului imediat, cu excesele și abuzurile lui grave, dar conducătorii rămași la putere (după ce s-au scuturat de unii dintre coechipierii concurențiali cu acuzația de «deviaționiști de dreapta» – de dreapta, nu de stânga, așa cum ar fi fost în logica destalinizării normale), s-au lansat în 1958 într-o acțiune dură și demonstrativă de combatere a «liberalismului și intelectualismului burghez», care nu poate fi numită altfel decât o restalinizare sau o fortificare a stalinismului păstrat aproape intact, nealterat de vreo măsură liberalizantă, până atunci. A fost reacția de apărare (disperată și furibundă în același timp) a lui Gheorghiu-Dej, care se temea să nu fie el însuși victimă a destalinizării. Reușita acestei manevre dovedește, printre altele, încă o dată, că nu principiile contează în lumea și în lupta comunistă, ci oamenii și relațiile acestora cu puterea, altfel spus, controlul puterii înăuntrul Puterii. Oricum, valul de teroare din România anulului 1958 a fost ultimul care a trecut peste o țară comunistă europeană (dacă ignorăm Albania). Despre destalinizare, așa cum a fost ea pusă în practică de Gheorghiu-Dej și acoliții lui, se poate spune – cu

vorbele lui Sartre, referitoare la alte contexte politice – că ea, într-adevăr, «stalinizează pe destalinizatori». Restalinizarea anacronică a lui Gheorghiu-Dej ca răspuns la curentul general al destalinizării inițiat de Hrușciiov în Uniunea Sovietică nu poate să nu fie pusă în legătură și cu decizia conducătorilor sovietici de a-și retrace trupele de pe teritoriul României. Desigur că o asemenea decizie n-ar fi fost luată dacă nu s-ar fi produs reconcilierea cu Iugoslavia lui Tito, reconciliere ale cărei consecințe strategico-militare vor fi fost luate în seamă. Dar e de presupus că cererea părții române n-ar fi fost acceptată dacă sovieticii n-ar fi primit asigurări ferme în legătură cu stabilitatea regimului comunist în România și cu consecvența politicii sale interne. Or, ce probă mai convingătoare de fidelitate marxist-leninistă decât un nou val de teroare revoluționară? Gheorghiu-Dej refuza să primească lecția lui Hrușciiov pentru că refuza să admită că în România s-ar fi produs crime ori abuzuri ori că s-ar fi desfășurat vreun cult al personalității, așa cum s-a întâmplat în URSS pe vremea lui Stalin. Recunoașteri de acest fel l-ar fi costat mai mult ca sigur pierderea puterii, căci, conform procedurii comuniste tradiționale, erorile trecutului nu pot fi asumate de un conducător aflat încă în funcție, ci doar în postura de acuzat (și condamnat), acuzatorul fiind chiar succesorul sau. La baza acestui ritual se afla principiul comunist (și birocratic) că numai oamenii pot greși, Partidul niciodată. Refuzând destalinizarea în 1958, Gheorghiu Dej o acceptă însă mai târziu, la începutul anilor '60, când o leagă însă de pregătirea mișcării complexe și delicate de (relativă) desprindere de Moscova. În felul acesta, destalinizarea apărea ca o inițiativă personală și națională, nu ca rezultat al unei tendințe inițiate și încurajate de Fratele cel Mare. Destalinizarea devenea o componentă a politicii de autonomizare treptată față de directivele Centrului și cu deosebire față de sarcinile economice atribuite României în cadrul CAER. Procesul de liberalizare (restrânsă, limitată, sever controlată) din România a fost pus de la început în legătură cu ideea națională și cu un antisovietism mocnit. Mi se pare important să remarcăm o anumită simetrie în modul de a reacționa al conducătorilor români la îndemnurile de liberalizare venite nu din altă parte decât din însăși «țara socialismului victorios», din imperiul tutelar. Peste doua decenii, N. Ceaușescu (care a preluat cu ardoare direcția națională de la Gheorghiu-Dej) respinge și el sugestiile lui Gorbaciiov în direcția transparenței și a reformei, încercând să trezească din nou vechi resentimente antirussești și antisovietice ale românilor, mizând, altfel spus, tot pe ideea națională și înăsprind, în același timp, mijloacele de supraveghere în masă. Numai că situația e diferită acum în chip radical: destalinizarea lui Gorbaciiov nu mai seamănă cu aceea a lui Hrușciiov, liberalizarea propusă de el era una autentică, reforma (Perestroika) se voia structurală. Și conjunctura internațională era alta, nu mai eram în plin «război rece», teza «sferelor de influență» și a «suveranității limitate» era serios contracarată de aceea a dreptului popoarelor la autodeterminare, iar aceasta din urma de drepturile omului pur și simplu. În plus, economia românească era în pragul colapsului, nivelul de trai al populației era jalnic. Șansele lui

Ceaușescu de a se menține la putere erau minime. Oricum, nu ne rămâne decât să constatăm că inițiativele de liberalizare a regimului comunist în România n-au pornit dinlăuntru, din partea conducătorilor autohtoni, ci din afară, mai precis de la Centru, iar atunci când o liberalizare s-a produs în interior, ea a fost condiționată de o liberalizare așa-zicând externă, constând într-o libertate mai mare de manevră a conducătorilor înșiși, obținută prin revendicarea independenței naționale și exaltarea sentimentelor patriotice ale maselor. Binele și răul în societatea românească postbelică au venit (și) de aici, din faptul că, izvorât din patosul libertății, patosul patriotic l-a absorbit până la urmă pe cel dintâi, l-a subordonat și l-a anihilat. În condițiile bine cunoscute ale unui regim autoritar, românii au trăit libertatea ca pe o libertate a afirmării naționale, s-au mulțumit cu această posibilitate care le-a fost prezentată mereu ca subversivă și periclitată. Ei au «ales» (adică s-au resemnat) să «delege» (adică să-l accepte) pe Ceaușescu în calitate de purtător și reprezentant al libertății lor. Nu știu cât de conștient a fost acest proces, dar e sigur că libertatea națională (câtă a fost, limitată și aparentă de atâtea ori) ținea loc de libertate individuală. S-ar fi putut și altfel. O destalinizare cât de cât consistentă ar fi putut începe la sfârșitul anilor '50, după un deceniu de dictatură extrem de dură (cu execuții, lagăre, deportări în masă, distrugerii materiale și mai ales spirituale, abuzuri etc.), prin schimbarea conducătorilor (și condamnarea lor), prin recunoașterea crimelor și pedepsirea vinovaților, prin raportarea prezentului măcar la programul Partidului Comunist, dacă nu la idealurile proferate de ideologia fondatoare. Ar fi trebuit să aibă loc măcar acum o asumare autocritică, o critică de pe poziții comuniste a comunismului real. Spre deosebire de România, asemenea procese au început să se înfiripe în alte țări socialiste (Polonia, RDG, Cehoslovacia etc.) în afara și chiar înlăuntrul cercurilor conducătoare. Și fără ca acolo să se fi produs ororile de la noi. Dar acolo exista o intelectualitate care împărțasea cu adevărat convingeri comuniste, care credea în comunism și care încerca să-l facă posibil, suportabil, viabil: un «comunism cu față umană». Acolo comunismul a fost luat în serios. În România, după mai puțin de un deceniu de la o destalinizare pusă în operă cu mijloace specifice și pe căi specifice, începe (în iulie 1971, cum am văzut) o restalinizare: ea eșuează în domeniul în care a fost lansată – cultura –, dar se impune (prin voluntarism politic) în agricultură, în industrie, în economie. Anii '80 vor fi anii stalinismului victorios în România «liberalului» (în diplomație) și «disidentului» (față de URSS) N. Ceaușescu. Care ar fi fost miza unei reforme din interior a regimului comunist din România, presupunând că ar fi existat persoane, grupuri, forțe dispuse s-o inițieze, adică ar fi existat o intelectualitate comunistă dispusă să riște un conflict cu establishment-ul politic? Ea ar fi presupus în această fază o intervenție în domeniul politicii economice în sensul reducerii gigantismului industrial, a proiectelor megalomane ceaușiste și, evident, o mărire a consumului cu consecințe asupra nivelului de trai al populației. În plan ideologic și cultural se perpetua însă (în ciuda atâtor măsuri restrictive) liberalizarea adusă de ideologia națională,

liberalizare de care mulți intelectuali, nu numai din domeniul literaturii, au profitat în continuare, spre a-și publica studiile, cercetările și creațiile. Această libertate era mult mai condiționată ideologic în țări ca Ungaria, Cehoslovacia și chiar Polonia, unde, în schimb, reformele economice au condus treptat nu numai la o îmbunătățire a vieții, ci și la o înprospătare a dezbaterii în jurul marxismului și al problemelor comunismului real. Astfel, s-a putut da și un semnal direct, vizibil către societate, care a început să se structureze încet-încet ca o societate cât de cât civilă, cu obiective sociale avuabile și cu răspunderi asumabile public – ceea ce face o diferență esențială față de clipitul complice schimbat între scriitorul român și cititorul român. Chiar și aceasta complicitate fugară, furtivă va fi avut efectele ei – pe care nu se cade să le disprețuim – fie și într-o înfiripare strict mentală a ideii de rezistență –, dar distanța rămâne, oricum, enormă. La acest reviriment al stângii, care s-a petrecut în anumite țări socialiste, au participat intelectualii din toate categoriile și specialitățile, nu numai literați, prin urmare, mișcarea a avut o cu totul altă pondere socială și politică decât «descurcarea» individuală a autorilor români cu editura sau cu cenzura ori reacțiile lor colective și adeseori dure împotriva regimului, dar restrânse la cadrul Uniunii Scriitorilor sau, în cel mai fericit caz, la cititorii revistelor literare. Esența acestui curent reformist și apariția, oricât de fragilă, a societății civile în țările citate mai sus explică nu numai situația lor economică mai bună, ci și avântul pe care l-au putut lua îndată după 1990, fără a mai întâmpina rezistența tenace (și chiar agresivă) a atâtor forțe reacționare nedislocate încă, așa cum s-a întâmplat în România. Astfel încât reproșul frontal pe care G.M. Tamás îl aduce intelectualilor români în deja faimoasa *Scrisoare către prietenii (săi) români* este, în linii mari, îndreptățit, pentru trecutul imediat, cât și, din păcate, pentru prezent. Stânga intelectuală românească a tăcut în timpul regimului ceaușist, iar acum, în măsura în care vocea ei mai este una intelectuală, adoptă orbește (nu numai) indicațiile economico-fiscal-monetare ale Occidentului, «fără nici un răspuns la erorile Occidentului». Corectă este și observația lui Tamás privind faptul că «noua stângă budapestană din anii '60-'70 ar fi fost complet neînțeleasă în România». E adevărat și că aproape toți intelectualii români nu prea înțelegeau sau chiar detestau revolta pariziană din 1968 (aplaudându-l, în același timp, frenetic, la București, pe generalul De Gaulle). În schimb, au înțeles foarte bine și au aderat spontan la «primăvara pragheză» din același an. Este de remarcat faptul că stânga intelectuală budapestană (grupul lukácsienilor în primul rând) a reacționat la invazia Cehoslovaciei de către trupele sovietice și aliate împotriva poziției oficiale a guvernului maghiar și a partidului comunist conducător. Singura inițiativă a intelectualilor în trecutul regim n-a fost aceea de a forța deschiderea spre național(ism), cum lasă să se înțeleagă G.M. Tamás, ci să profite de această deschidere națională pentru achiziții în ordine europeană și universală. Reproșul corect care poate fi făcut este că aceste cuceriri intelectuale n-au atins decât în foarte mică măsură și teritoriul ideologic de stânga, dar aici vigilența cenzurii era crescută,

căci temele abordate puteau isca o comparație cu sistemul comunist autohton. Lui Tamás i se pare că «regimul Ceaușescu a cooptat în mod selectiv metafizica hipernationalistico-etnicistă din perioada interbelică (este vorba în primul rând de operele lui Rădulescu-Motru, Blaga și Noica)», autorul deplângând faptul că «tinerii au perceput acest lucru drept o eliberare», fără să observe «manipularea». Aici trebuie făcute – și încă apăsate – câteva corecturi: atât termenul de «cooptare», cât și cel de «hipernationalistic» sunt cu totul neadecvate în context (din motive prea evidente spre a le mai înșira); nu e, apoi, de mirare că tinerii au resimțit posibilitatea de a-i citi pe Blaga ori pe Rădulescu-Motru (se găsesc, de altfel, în scrierile acestuia din urma pagini de autocritică națională virulentă!) ca pe o eliberare. După ce acești autori și încă mulți alții au fost interziși mai bine de două decenii (!) și după ce acești tineri au fost manipulați din plin de o ideologie oficială entuziastă în sine, sublimă chiar, dar neconformă cu realitatea cotidiană (pe care pretindea, totuși, că o acoperă), mai putea fi considerat acest acces și la alte lecturi drept o forma de manipulare? Aici «manipulare», în altă parte «coabitare», «pactizare» a intelectualilor români cu ideologia de dreapta, de extremă dreapta și chiar mai mult, cu exponenții politici actuali ai acestei ideologii. Iarăși, câteva obiecții sunt neapărat necesare: mai întâi, nu e deloc sigur, adică dovedit, că «politica promovată de Vadim Tudor își are rădăcinile în publicistica practică de către Cioran, Eliade și Noica în perioada interbelică... » și nici măcar că «filosofia dușmanilor jurați ai aceluiași Vadim Tudor își are sorgintea în eseurile aceluiași Cioran, Eliade și Noica». Discuția care se deschide aici este una mai lungă și mai complexă, e adevărat, dar însăși «dușmănia» recunoscută chiar de Gáspár Miklós Tamás face inimaginabilă orice «pactizare». Puntea pe care el o stabilește vorbind despre un «consens contrarevoluționar» este falsă. Decizia de «revoluția» din decembrie '89 a revoluționarilor români are alte motivații și semnificații decât poziția contrarevoluționară a lui Vadim Tudor și a grupării sale. Eroarea lui Tamás, după părerea mea, este aceea că pune prea multă imaginație în stabilirea conexiunilor între trecut și prezent atunci când se referă la ideologia de extremă dreapta și aproape deloc atunci când e vorba de localizările stângismului. E o constatare generală: aproape toți comentatorii regimului comunist din România sunt atrași de «excepționalismul» autohton în ce privește vehemența naționalistă, dar trec ușor cu vederea sau ignoră pur și simplu prima fază a acestui fenomen – nu mai puțin «excepțională» – derulată în anii '50, cu excluderile, interdicțiile și crimele ei. E simptomatic faptul că extrem de puțini marxiști români (doar Henri Wald și Ion Ianoși, după știința mea) au simțit nevoia să se disocieze net – ca marxiști – și de anii '50 ai «purității» ideologice comuniste, nu numai de impuritatea naționalistă a regimului ceaușist. Aș mai face o singură remarcă pe marginea textului incitant al lui Gáspár Miklós Tamás tocmai fiindcă ea are legătură atât cu revoluția, cât și cu ideologia de stânga, a cărei absență tradițională o deplânge. Nu cred că românii trebuiau să aștepte anul 1989 cu revolta lui spontană pentru a-și crea «propriul mit democratic». Ei aveau deja în istoria lor

un astfel de mit sau, oricum, un astfel de eveniment: întrebarea este doar dacă au știut să-l cultive cum se cuvine. E vorba, desigur, de Revoluția de la 1848, de programul ei realmente democratic și de reprezentanții ei care, precum Bălcescu, aveau o viziune europeană astăzi încă relevabilă și aprofundabilă. Prin tot ceea ce a făcut în Ardeal, Nicolae Bălcescu s-a dovedit a fi mult mai deschis, mai democrat, mai european decât Kossuth, de pildă, conducătorul revoluției maghiare, care a rămas un naționalist etnicist și hegemonist. Dacă vrem să descoperim ori să redescoperim o origine și o tradiție a stângii românești, cred că Bălcescu trebuie să fie cea dintâi și cea mai însemnată referință. Absența sensului unei etici sociale și a însuși interesului pentru ea este, din păcate, o stare de mult cronicizată printre intelectualii români, iar din această perspectivă slăbiciunea gândirii de stânga se verifică dureros. Nu cred că ne putem permite să acuzăm, înainte de a vedea care au fost condițiile contextuale și câtă libertate de manevră au presupus ele. Nu trebuie, mai cu seama, să ometem faptul că orientarea națională oficială (mai puțin la început, apoi tot mai mult de dreapta) a venit după teroarea ideologică și polițienească din anii '50. Cum să nu convină ea majorității intelectualilor români (umaniști), când era incomparabil mai permisivă decât ceea ce a fost înainte și, în plus, îngăduia atitudini critice chiar față de excese naționaliste mai mult sau mai puțin oficializate? Z. Ornea, N. Manolescu, M. Iorgulescu sunt autori care au marcat puncte importante în această confruntare, fără să fie singurii. Aceasta libertate (relativă) conferea celor dispuși s-o încerce atâta motivație profesională și morală cât să nu-și mai pună în mod acut (și, cu atât mai puțin, deschis) problema unei reacții sociale, civice sau a unei solidarități mai largi decât breasla scriitorilor. Apărarea condiției intelectuale și a valorilor estetice pe care al doilea comunism autohton, cel naționalist, o tolera (nu fără incidente sau chiar accidente), spre deosebire de primul (comunismul pur și dur), a produs un alibi pervers și durabil: iluzia că opera publicată dezleagă, «rezolvă» atât dilemele conștiinței, cât și conflictele societății. De fapt, ne-am mulțumit cu libertatea acordată ficțiunilor, metaforelor și teoriilor noastre”.

18 iunie

• **[„România literară”, nr. 24]** Nicolae Manolescu scrie despre Emil Gârleanu: „Cine urmărește istoriile succesive ale literaturii române constată nu numai firești apariții de noi scriitori, dar și dispariția unor din cei reținuți anterior. După câte știu, n-a făcut nimeni o statistică. Nici măcar în privința intervalelor de timp semnificative pentru primenirea numelor nu există date precise. E probabil că schimbările sunt evident la distanță de cel puțin o generație. Dar, cum nu fiecare generație își are istoria ei literară, și aceasta este o simplă presupunere. [...] Scriitor modest, nu prea harnic, dar onest, în sensul că-și aprecia corect limitele, Emil Gârleanu părăsește istoria literară cu aceeași discreție cu care a ieșit din viață, la doar treizeci și șase de ani. Îi rămâne, în compensație, ca și altora, prezența în tot mai generoasele dicționare literare” (*Un scriitor de dicționar*). □ Tudorel Urian

recenzează volumul de interviuri al lui Augustin Buzura *Tentația risipirii* (Editura Fundației Culturale Române, 2003): „După căderea regimului comunist, Augustin Buzura a intrat într-o lungă tăcere editorială. Romanul *Recviem pentru nebuni și bestii*, apărut la zece ani de la revoluție, a avut parte de o primire controversată din partea criticii. De o parte comentarii elogioase și un real succes de librărie (s-au tras două ediții care s-au vândut instantaneu), de cealaltă parte faptul că în anul apariției romanului Uniunea Scriitorilor a anunțat că renunță la acordarea premiilor pentru proză din cauza absenței unor producții competitive. S-a vorbit atunci despre o decizie «politică» a cărei țintă explicită ar fi fost romanul lui Augustin Buzura. De ce? Pentru că mulți scriitori nu văd cu ochi buni supraviețuirea lui Augustin Buzura în fruntea Fundației Culturale Române (adevărat minister de Externe al culturii române), indiferent de regimurile politice aflate la putere. Chiar dacă, în forma sa actuală, Fundația Culturală Română este, în totalitate, creația lui Buzura, mulți și-au imaginat că, fiind vorba despre o instituție bugetară, ar fi fost normal ca aceasta să se adapteze – asemenea celorlalte segmente ale domeniului public – realităților politice ale vremii. Faptul că Augustin Buzura a rămas în funcție și sub regimuri politice de stânga și sub regimuri politice de dreapta a creat frustrări și suspiciuni ale confracților de breaslă, toate materializate prin atacuri (uneori abjecte) la adresa omului și a operei” (*La ce bun?*). □ Filip-Lucian Iorga realizează scurte interviuri, grupate sub titlul *Dialoguri cu mari contemporani*, cu Corneliu Axente, Alexandru Paleologu („Marea mea tristețe, lucrul care mă împiedică să plec liniștit, este faptul că știu prea bine în ce lume o să trăiască nepotul meu și cei de vârsta lui: într-o lume cretină, dementă și ticăloasă”), Barbu Brezianu, Neagu Djuvara. Alex. Ștefănescu îl introduce publicului printr-o notă pe tânărul intervievator (*Un discipol aflat în căutarea maestrilor*). □ Marta Petreu publică textul *Doamna și cavalerul ei servant*, polemică cu Mircea Iorgulescu și Marie-France Ionesco, refuzată de „Revista 22”. □ Cronicar consemnează la *Revista revistelor*: „În «Convorbiri literare» nr. 5, dl Mircea Platon îi servește, pe un ton care nu merită nici o calificare, dlui Nicolae Manolescu o lecție de teologie ortodoxă, acuzându-l de «voltairianism», de «neoprotestantism», de «bonjurism», de «utecism», de «deism» și de alte *isme*. Motivul? Editorialul care comenta minunea lacrimilor de mir de pe o icoană. În definitiv, editorialul pune problema din unghi strict educativ: cum poate biserica să joace un atare rol în chip eficient. Cum dl Platon crede că ea și-l joacă întreținând obscurantismul împotriva evidenței științifice, sub cuvânt că *minunea* face parte din sistemul de valori al bisericii, n-avem altceva mai bun de făcut decât să-l lăsăm pe colaboratorul revistei ieșene în plata Domnului”.

20-26 iunie

• [**„Dilema”, nr. 533**] În cadrul dosarului cu tema „Tinerii de valoare”, Dragoș Bucurenci afirmă: „Un timp mi-a fost teamă să nu devin intelectual, dar m-a liniștit un prieten – a început să converseze cu mine abia după ce s-a lămurit că nu aș fi

unul. Era cât pe ce să o iau pe drumul academismului spilcuit la gulere tocite, dar nu m-am putut ține departe de câmpul muncii încă din liceu. Lupta de clasă între studențime vs muncitorime s-a ascuțit în primii ani de facultate, așa că la 20 de ani se pare că am făcut într-un târziu o alegere: mi-am tras un job adevărat ((i.e. *full-time* + «salariu motivant» – ce Dumnezeu era în mintea mea?) și am trimis alma mater universitas bucurensiensis la agățat alte suflete innuende. Trotuarul pe care ne înghesuiau tineri și tinere în așteptarea unei mașini străine din care ar fi descins o bursă generoasă la o universitate de prestigiu devenise prea strâmt pentru mine, așa că am schimbat segmentul de piață oferindu-mi serviciile la prețuri piperate. Prietenii mi-au reproșat că am ales să mă prostituez profesional. La facultate ne prostituam oricum cu toții intelectual, așa că perspectiva de a deveni curvă de lux mi-a surâs. Prietenii au rămas pe trotuar. Îi urmăresc îndeaproape (am rămas prieteni) și aștept cu nerăbdare primele invitații la susțineri de teze de doctorat, lansări de carte, vizite în redacțiile în care vor lucra etc. Acum vreo jumătate de an, «Dilema» a publicat un articol (Cristina Popescu, *Oameni care au cu ce*) despre un copywriter, un agent de asigurări și o lucrătoare la o bancă. M-a enervat siguranța cu care era ținută în imaginea celor trei efigia «tânărului profesionist» – singur, rapace, zgârcit, impotent, sfertodot, suficient, urât, ilar – dar am zis că nu face să lupt pentru cauzele altora. Pripită decizie căci m-am pomenit arătat cu degetul de prieteni – despre *voi* (!) e vorba!, au chicotit ei, gâl, gâl. Degeaba am ridicat eu nu unul, ci toate degetele ca să le arăt că există cel puțin zece diferențe ușor sesizabile între mine și cei doi nefericiți. Erau convinși că traseul meu șerpuitor pe linia de mijloc a găștilor, claselor, modelor și castelor trăsesse iremediabil pe dreapta și oprise motorul în parcare «tinerilor profesioniști». Vezi și «ratați cu slujbă», «yuppies» (silabisesc anglofonii), «vânduți banilor» :), «burgheji avant la lettre» (arată cu degetul anarhiștii), «dandy fără de costum», «chivuțe corporate» (se hlizesc clubarii), «cei care au pierdut jocul refuzând să-l joace» (comentează nicasienii), «viitorii playbackeri» (înjură fanii Paraziții). Noroc că la vârsta mea îmi permit încă să nu-mi pese prea mult de ceea ce se spune între prieteni, ci mai degrabă de ceea ce se vrea, ceea ce se face, ceea ce se simte, ceea ce se consumă... Așa că rămân convins că nu mă regăsesc în sintagma «tânăr profesionist» decât între orele nouă și cinci (OK, conced uneori și ceva ore suplimentare). La ora lăsatei secului la problemele de birou, aleg ușor între o sesiune de joint-uri cu un copywriter și una de bere cu un agent de asigurări, semn că distincțiile pe care încă le fac sunt un pic mai nuanțate decât ale autoarei articolului despre cei *care au cu ce*, dar *nu au ci cine*. Așijderea, prefer beția sigură în compania literaților cu idei, decât clubbing-ul chinuit în gașca filosofilor neintegrați social. Încă mă feresc să întreb despre cineva «cu ce se ocupă?», după cum pe vremea studenției timpurii mă feream să află «la ce facultate e?» ori «el ce a terminat?». Cum ziceam, noroc cu vârsta: pesemne că la maturitate voi gândi altfel și îmi voi rigidiza împărțelile după criterii mai sigure: cei cu bani vs cei cu diplomă... Admit însă că poate mă situez într-o minoritate a

«tinerilor profesioniști». Dar îmi place să cred că și făcând trotuarul destinului cultural pe culoarele facultății reușeam să mă regăsesc într-o anume minoritate (fie și numai aceea de a citi «Dilema»). Iar eu am încă naivitatea de a crede că aceste minorități sunt cele care contează. Nu mai am putere să sper că *tânăra generație* ori *bursierii străini întorși în țară* ori *politicienii tineri și necorupți* ori *tinerii profesioniști* vor scoate *in corpore* România din tranziția apoasă în care bălțește de mai bine de un deceniu. Cred însă că *dacă* e să ne tragă cineva din această baltă acești «cineva» vor fi *în bună măsură* dintre cei pe care azi îi numim, *faute de mieux*, tineri profesioniști. Aceștia vor trebui să aibă ceva studii, dar și «abilități manageriale», le vor fi necesare cunoștințele teoretice dintr-un domeniu sau altul, dar acestea vor fi nule în lipsa «gândirii strategice» și a «managementului de proiect», e de sperat că îi vor fi citit pe clasici, dar e de neconceput că nu își vor fi însușit la perfecție limba engleză. Continuând acest portret-robot al funcționarului salvator al României post-decembriste, voi sfârși probabil cu ceea ce se cheamă un produs *prea* competitiv pentru piața românească: la ora actuală, nu prea are cine să-l cumpere. Ieșind din metaforă, problema este că nu înțeleg de ce ar rămâne individul ăsta în țară? Ca să fie angajat în vreun minister pe post de Sisif II la serviciul Plimbat dosare și administrare mobilier pe un salariu de doi lei sub un șef de birou care are de două ori mai multe diplome și de zece ori mai puține competențe? Vezi să nu... Evident că omul nostru nu are decât două șanse: să plece sau să-și găsească pe-aici ceva de lucru în condiții similare celor occidentale. Astfel ajungem la o definiție negativă a «tânărului profesionist»: de multe ori, el este cel care a ales să nu plece. Șade pe undeva printr-o poziție de *middle management* într-o companie care îl plătește binișor și uneori îl școlește și îl mai scoate prin lume. N-aș spune că e într-o continuă expectativă vis-à-vis de sectorul guvernamental, dar pun pariu că atunci când i se va oferi un post similar cu un pachet de beneficii comparabile în acest domeniu va fi gata să se înhame la «marea reconstrucție». Invitații i se fac de fapt și la ora actuală în discursurile demagogice ale premierilor ori miniștrilor de diversă coloratură. Oferta curentă e însă departe de a fi satisfăcătoare. Și să nu se creadă că am vreo admirație pentru cei care, prizonieri au unei perversiuni numite «spirit de sacrificiu», aleg acum această ofertă. Cine se vinde ieftin sfârșește ieftin. Este, dacă nu mă înșel, unul din primele *caveat-uri* ale tânărului profesionist” (*Cei care nu se vând ieftin*). □ Nicolae Manolescu este intervievat de Andrei Gorzo: *Cum îi vedeți pe profesioniștii care în 1989 erau încă la școală și pe cei care practic s-au format în libertate? Se poate vorbi despre o clasă profesionistă care aduce ceva nou?* Mai întâi, eu cred că, până în 1989, cu toate cusururile regimului comunist, au existat profesioniști. Sigur că existau multe piedici, începând cu dosarele, cu selecțiile de cadre care se făceau încă de pe vremea când eram tânăr, și terminând cu promovările. Dar, una peste alta, se poate spune că exista o clasă profesionistă – după cât pot să-mi dau seama, în toate domeniile. După 1990, din păcate, cred că am asistat la o semi-deprofesionalizare – asta din mai multe motive. Unul a fost politic: un fel

de năvală, de invazie a tot felul de oameni – nu neapărat tineri, oameni de stiluri diferite – care, sub cuvânt că nu s-au putut dezvolta normal în regimul comunist și că au fost blocați (pe criteriile pe care le știm) și-au cerut drepturile; numai că, în locul criteriilor profesionale, au venit cu criterii de altă natură, cum ar fi: «am fost deținut politic», «am fost persecutat», «am fost gonit din țară» ș.a.m.d. Și în felul ăsta, cel puțin în primii ani după '89, presiunea a fost destul de mare. În al doilea rând, structura profesiilor s-a schimbat radical și noi am început atunci tot soiul de proiecte legate, de pildă, de învățământ, dar nimeni n-a făcut un studiu ca să vadă care vor fi profesiile solicitate peste un număr de ani, care vor fi profesiile în declin. Rezultatul a fost că reforma învățământului s-a făcut fără să se țină seama de acest orizont de așteptare de câțiva ani. Și-atunci s-a întâmplat un lucru oarecum de așteptat: anumite profesii au crescut în interes, într-un mod câteodată spectaculos – dreptul, de pildă. Înainte, ce era dreptul? Judecătorul avea puține cauze de judecat, procurorul care era cu Securitatea în spate și avocatul care numai liber nu era. Pentru ca apoi, această profesie să capete o enormă deschidere. Câțiva ani, toată lumea s-a dus la drept. Și în cele din urmă s-a constatat că piața e în mare parte acoperită și că, pentru absolvenți, e o problemă să-și găsească o întrebuințare. Pe de altă parte, au apărut niște profesii care la noi erau subdezvoltate, dacă nu chiar inexistente în anii '80: informatica, publicitatea, o mulțime de profesii. Dar cineva trebuia să-i învețe pe acești oameni și, cum noi nu aveam profesorii respectivi, primii ani au fost un fel de «hai să învăț și eu publicitate sau politologie de la cineva care la rândul lui nu știe». Asta a grevat foarte tare profesionalizarea câtorva serii bune de studenți. Compensarea s-a făcut prin plecări în străinătate. Foarte mulți au venit înapoi și au devenit profesori; există facultăți unde vârsta medie a cadrelor didactice este extrem de scăzută. Deci, încet-încet, se repară și se reprofesionalizează toate aceste zone care au avut de suferit. În ceea ce privește domeniul meu, cred că aici lucrurile stau mai prost decât înainte. Numărul studenților a crescut enorm, numărul disciplinelor a crescut enorm, în timp ce numărul profesorilor a rămas același. La Litere, în acest moment, există 20-25 de departamente și laboratoare (eu aș pune semnul întrebării și al exclamării la cuvântul «laborator»: ce înseamnă asta, la Facultatea de Litere?!). S-au adăugat secții – relații internaționale, de pildă... Și ca profesionist în domeniul meu, mă întreb cum pot eu să-i învăț pe acești copii o disciplină pentru care n-am calificare și nici diplomă. Uite că se poate. De-asta spun că, paradoxal, stăteam mai bine înainte: era mai strict. *Rămânând în domeniul dumneavoastră și dat fiind faptul că un profesionist al cunoașterii se formează în timp, nu a apărut acum și o problemă de timp? Unii se simt siliți să aleagă foarte devreme între bibliotecă și firmă, între catedră și capitalism. Unii pornesc cu intenția de a-și sponsoriza formarea în profesia care-i interesează, făcând ceva diferit, dar mai bine plătit, și ajung să se simtă închiși într-o capcană. E ceva real în acest conflict?* Da, conflictul e real. Dar așa e peste tot în lume, așa e normal. Există probleme, dar sunt probleme individuale, opțiuni strict personale;

și nu privesc societatea și nici școala ca factor social. Și până la urmă, eu cred că acesta e un avantaj: tinerii sunt mai maturi. Înainte, ieșeau din facultate ca niște pui de găină care se trezeau în mijlocul ogrăzii cu cocoși bătrâni și nu știau ce să facă. Acum știu. *Nu vi s-a întâmplat să vă simțiți depășit, poate chiar speriat, întâlnind oameni care dețin posturi-cheie, posturi de conducere în instituții mari, deși nu au împlinit 30 de ani?* Am simțit un amestec de uimire și admirație. E limpede că ei nu sunt degeaba acolo. E limpede că eu n-aș putea să fac ce fac ei. Pune-mă pe mine să conduc filiala din România a lui McDonald's și, în trei săptămâni, nu mai rămâne niciun restaurant în toată țara, pentru că habar n-am ce să fac! M-am întrebat de unde au apărut acești oameni și mi-am spus că, la urma urmelor, românii sunt natural înzestrați, recuperează repede. Chestia asta s-a mai văzut. În secolul XIX n-aveam școală de medicină, n-aveam școală de arhitectură, n-aveam școală de arheologie. Câțiva oameni au plecat în străinătate cu burse. Unul dintre ei se numea Marinescu și a creat psihiatria românească, altul se numea Odobescu și a creat arheologia... În câțiva ani, ne-am trezit că aveam specialiști în domenii care până atunci nu existaseră deloc. La fel și-acum. *Credeți că erau datori să se implice mai mult – din punct de vedere civic, politic – și că în sensul ăsta au dezamăgit?* În privința asta, sunt de părerea lui Masaryk, pe care îl cita Havel într-unul din textele lui celebre: totul depinde de lucrul bine făcut de fiecare la locul lui. Decât să se bage în activități civice niște lideri din domeniul informaticii, bramburind și civismul, și informatica, mai bine să rămână informaticieni geniali și să-i lase dincoace pe cei care au vocație pentru asta. Un profesionist are tot dreptul să spună: eu sunt profesionist atâta timp cât mă limitez la domeniul meu. Nu mai suntem în Renaștere. Nu mai putem fi buni la toate. *Atunci cum vedeți Uniunea pentru Reconstrucția României, alcătuită din tineri de succes? Ce șanse au să transpună în politică performanțele lor profesionale?* Nu au nici o șansă. Politica e una, afacerile sunt alta. Confuzia dintre ele e o greșală la fel de mare ca pretenția unora, acum câțiva ani, de a face guverne de tehnocrați. Vorbim despre profesionalizare și politica este la rândul ei o profesie, în orice societate civilizată. Aici mă pot da pe mine ca exemplu: am intrat în politică în '90-'91, am părăsit-o zece ani mai târziu: câte nu știam, câte am învățat, câte tâmpenii mi-au dat prin cap și câte dintre ele am spus în gura mare, în anii ăștia!" („În câțiva ani ne-am trezit că avem specialiști în domenii care până atunci nu existaseră deloc”).

24 iunie

• [„**Observator cultural**”, nr. 174] Articolul *Dezbateri la sediul GDS*, semnat C.M., consemnează: „Miercuri 18 iunie Grupul pentru Dialog Social a organizat, la sediul sau din Calea Victoriei, o dezbatere pe marginea Legii privind înființarea, organizarea și funcționarea Institutului Cultural Român, dezbatere moderată de Stelian Tănase. Au fost prezenți Radu F. Alexandru, Ion Bulei, Gheorghe Crăciun, Paul Cornea, Andrei Cornea, Dorana Coșoveanu, Stere Gulea, Radu

Filipescu, Carmen Mușat, Andrei Oișteanu, Rodica Palade, Luiza Săvescu (de la Institutul Cultural Polonez), Șerban Stati (din partea Ministerului de Externe), Ana Șincai, Mihai Șora, Octavian Știreanu (din partea Președinției), Olga Zissu, Ioana Zlotescu-Simatu (de la Institutul Cervantes). Discuțiile s-au axat pe textul proiectului de Lege deja adoptat de Senatul României și publicat în «Observator cultural» Nr. 167. Principala obiecție la adresa textului de lege, formulată în intervențiile celor prezenți, a vizat structura bicefală a proiectatei instituții, cu atribuții deopotrivă pe plan intern și extern, ceea ce face din Institutul Cultural Român un al doilea Minister al Culturii, subordonat direct Președintelui României. Deși reprezentantul Președinției, dl Octavian Știreanu, a dat asigurări că Legea (în forma adoptată de Senat și publicată în «Observator cultural») nu este decât o «scriitură perfectibilă», senatorul Radu F. Alexandru a spus că nici unul dintre amendamentele propuse în Comisia de Cultură a Senatului nu a trecut în plen, la cererea expresă a Președintelui României. Întrebat de ce s-a renunțat la proiectul de lege propus în 2001 de Teodor Baconsky, privind înființarea unui Institut Cultural Român subordonat Ministerului de Externe, care să coordoneze exclusiv activitatea centrelor culturale românești din străinătate, reprezentantul Președinției a spus că modelul care i-a inspirat pe inițiatorii actualei legi a fost... statutul Fundațiilor Regale, ignorând cu desăvârșire că statutul unui președinte este cu totul altul decât cel al unui rege, că, juridic vorbind, o Fundație este altceva decât un Institut, că Fundațiile Regale erau finanțate din banii obținuți de pe Domeniile Coroanei și că, *last but not least*, Fundațiile Regale erau «doar» o editură. Deosebit de interesante au fost intervențiile doamnelor Ioana Zlotescu-Simatu și Luiza Săvescu, care au precizat că singurele atribuții pe care le au Institutul Cervantes și, respectiv, Institutul Cultural Polonez constau în promovarea limbii, culturii și civilizației spaniole/ poloneze în afara granițelor țării. În ce măsură concluziile care s-au desprins în urma discuțiilor de miercuri de la GDS – înființarea unui Institut Cultural Român a cărui activitate să fie centrată exclusiv pe coordonarea centrelor culturale din străinătate, pe modelul celorlalte Institute culturale străine care au ca obiectiv promovarea limbii, culturii și civilizației țării respective în exterior, renunțarea la politizarea marcată a obiectivelor Institutului și la retorica găunoasă și hilară a textului legii – vor fi luate în seamă în cadrul dezbatelor din plenul Camerei Deputaților și cât de perfectibilă este, în aceste condiții legea, rămâne de văzut”.

25 iunie

- **[„România literară”, nr. 25]** Nicolae Manolescu scrie despre *Paul Zarișopol*. □ Gheorghe Ceașescu semnează articolul *Impostura tracomană*: „Puțin înaintea Paștelui la postul de televiziune *Realitatea*, un post care și-a câștigat un meritat renume, a avut loc o dispută în cadrul emisiunii pompos intitulată «Bătălia pentru România» – care va să zică *Hannibal ante portas* pentru biata noastră patrie –, o dispută despre etnogeneza românilor, dispută nedemnă

pentru un post de televiziune cu pretenții de seriozitate. Emisiunea este moderată de un senator poetic despre care în anii optzeci circula un câțren referitor la capacitatea lui adulatorie, imposibil de reprodus într-o revistă de cultură; mare parte din emisiune constă din autocitatele moderatorului, semn evident al unui complex de inferioritate. Scandalos la emisiunea respectivă a fost că a adus în față specialiști în adevăratul sens al cuvântului, cum este prof. Mircea Babeș, cu indivizi cărora în cel mai bun caz li s-ar putea acorda dreptul să pună scurte întrebări despre istoria antică pe teritoriul României. Este inadmisibil să fie puși în cadrul unei emisiuni pe plan de egalitate personalități cu competența recunoscută pe plan național și internațional cu persoane care, cum s-a putut constata, au mari dificultăți cu declinarea latină; cât despre greaca veche nici nu este cazul să discutăm. Iar acești analfabeți în istorie au făcut o deșănțată propagandă tracomană. Este de la sine înțeles că n-ar avea niciun sens să consumăm spațiul «României literare» și timpul cititorilor comentând o emisiune proastă; emisiuni neserioase au fost și vor mai fi; emisiunea cu pricina însă trădează perpetuarea cu bună știință a unei mentalități inoculate cu perseverență timp de aproape o jumătate de secol și ascunde o tendință politică extrem de periculoasă pentru viitorul țării. De altminteri emisiunea la care mă refer nu este un fapt izolat, ci doar ultima manifestare a unei suite de diferite manifestări în sensul tracomaniei – a avut loc chiar și un congres ținut la hotel Intercontinental cu titlul programatic *Noi nu suntem urmașii Romei!* Mai întâi mentalitatea. Faptul că studiul istoriei presupune competență este un truism cunoscut de multă vreme. Nu oricine are dreptul să se pronunțe asupra etnogenezei românilor, a civilizației romane în provincia Dacia, regatului lui Burebista sau Decebal. Pentru a putea emite ipoteze și judecăți asupra acestor chestiuni este necesară competența dovedită prin contribuții științifice fie în arheologie, fie în lingvistică, fie în domeniul surselor narativ, epigrafice și numismatice. Idealul ar fi o competență egală în toate domeniile enunțate. Complexitatea pe care au atins-o ele în epoca noastră a determinat imposibilitatea ca o singură persoană să poată cuprinde toate disciplinele menționate. În consecință, pentru rezolvarea unor probleme atât de spinoase s-a impus colaborarea între specialiști, colaborare care a condus la rezultate importante și la dobândirea unui prestigiu real pentru istoriografia românească. Din nefericire, sistemul socialist a disprețuit competențele, istoria, ca de altminteri cultura în general, la fost considerată un simplu element de propagandă și subordonată factorului politic. Propaganda nu avea nevoie de competențe, ci de o retorică deșănțată. Nu lungă vreme înainte de răsturnarea lui Ceaușescu, nu mai țin minte data, dar faptul este real, a apărut în «Scânția» un articol despre un om al muncii socialiste”, fruntaș în producție, autor al multor inovații, pasionat de istorie; nu era însă vorba de plăcerea de a citi cărți de istorie; fruntașul nostru în producție făcuse importante descoperiri pentru toate epocile istorice, ce mai vorbă, un soi de Iorga la pătrat. Subtextul articolului era evident: ce mai avem nevoie de specialiști, când un om al muncii, bine pregătit politic, poate rezolva

problemele de istorie. Partidul cultiva impostura și în mai multe rânduri lansase amenințări la adresa intelectualilor care «mănâncă degeaba banii poporului». Invitând și permițându-le unor analfabeți în domeniul istoriei antice să emită judecăți, poeticul senator s-a situat pe o linie de continuitate cu politica anticulturală promovată cu perseverență de P.C.R. Democrația nu înseamnă dreptul de a discuta public chestiuni pentru care nu ai pregătirea necesară. [...] Într-o cultură cu adevărat europeană oamenii au conștiința propriilor limite și caută să le depășească prin colaborare cu specialiști din domeniile pe care nu le stăpânesc suficient. La noi un poetic senator al partidului de guvernământ cultivă mai departe desueta trompetă patriotardă. În timpul emisiunii tracomanii au avut o atitudine huliganică, întrerupându-l pe prof. Mircea Babeș ori de câte ori acesta voia să readucă discuția pe un făgaș normal – de fapt prof. Babeș nu trebuia să legitimeze prin prezența sa persoane anticulturale. Moderatorul a acceptat, ba chiar a stimulat atitudinea incalificabilă a tracomanilor. Mai mult: consecvent cu sine și cu cei întru aceeași credință, el a justificat un act iresponsabil și antinațional petrecut în anii șaptezeci ai secolului trecut la care a luat parte: un comando huliganic a furat o inscripție din curtea Institutului de Arheologie; în zilele următoare a mai avut loc încă o tentativă de furt, în plină zi, din fericire nereușită. În gazete ale epocii – «Flacăra», «Săptămâna» – au apărut articole injurioase la adresa cercetătorilor și a directorului Institutului, profesorul Dionisie Pippidi, o somitate europeană în domeniul epigrafiei greco-romane. Profesorul Pippidi a adresat un protest energetic secției de propagandă a C.C. al P.C.R., de unde a primit răspunsul că are perfectă dreptate, dar că incidentul trebuie trecut sub tăcere. P.C.R. utiliza huli-ganii și le asigura impunitatea! Ei bine, poetul senatorial în loc să-și ceară scuze public pentru participarea sa la acest act de neconceput într-o tradiție culturală europeană, a dat explicații puerile, iar despre incalificabilele articole împotriva unui savant de mare prestigiu, cum a fost profesorul Pippidi, a spus doar că au fost scrise «pamfletar». Asemenea atitudine dovedește că politica anticulturală este intenționat continuată de factori ai actualei puteri. Disprețul față de competențele adevărate demonstrează perpetuarea unei mentalități pe care de mult ar fi trebuit să o fi făcut dispărută. Dar tracomania nu este o nebunie inocentă; ea corespunde unei tendințe politice periculoase pentru viitorul țării. Un scurt istoric al acestei chestiuni. Cronicarii nu dau mare atenție geto-dacilor; pentru ei cucerirea Daciei de către Traian a fost «descălecatul cel dintâi». În romantism, când spiritele erau atrase de perioadele obscure ale istoriei, în toate culturile europene, a fost cultivat cu precădere substratul preroman sau începuturile evului mediu. Atunci apar la noi epopei, poezii și drame despre geto-daci și se configurează primele rudimente de tracologie. Odată cu Odobescu, Hasdeu, care discuta la nivel european chestiunile lingvistice, Tocilescu, autorul primei sinteze despre geto-daci, tracologia devine o știință, căpătându-și la noi statutul european definitiv prin monumentală operă a lui Vasile Pârvan. La început de secol XX Nicolae Densusianu a publicat *Dacia preistorică*, un galimatias neluat în seamă de

tracolog, dar devenită biblia tracomanilor. În perioada interbelică tracomania a fost cultivată de adepții totalitarismului care se opunea participării României la civilizația europeană. În timpurile comuniste tracomania a fost readusă în actualitate politică, fiind susținută de diletanți și impostori culturali asemenea lui Iosif Constantin Drăgan, sprijiniți de secția de propagandă a C.C. al P.C.R. și de generalul Ilie Ceaușescu, care considerau că fundamental în etnogeneza românilor este elementul geto-dacic și că aici, pe teritoriul românesc, încă din străfunduri de milenii a fost centrul energetic al pământului și că civilizația este opera românilor încă din acele vremuri. Opresc aici expunerea. Nu are sens să insist mai mult asupra acestui delir. Repet, dacă asemenea teorii ar fi doar expresia unei nebunii, ar fi inutil să ne pierdem timpul cu ea. Din nefericire, ideea originii tracodacice are o finalitate antinațională: afirmația cronicarului «de la Râm ne tragem» exprimă apartenența noastră la tipul de cultură și mentalitate pe care l-a pecetluit orașul așezat pe malurile Tibrului; a fi român este sinonim cu a fi european; toate popoarele europene se revendică de la cetatea eternă, fie ele de origine etnică latină sau nu. «Orice european», spunea pe drept cuvânt Ernst Robert Curtius, «este un *civis Romanus*». Afirmarea originii geto-dacice înseamnă respingerea ideii europene pentru români și, implicit, împingerea noastră spre o zonă de civilizație și mentalitate străină de tradiția și vocația noastră istorică. Teoria originii geto-dacice este, pe de o parte, falsă din punct de vedere istoric, pe de alta, este expresia încercării de a ne izola de lumea europeană. Îi iubim sau nu pe romani, ei sunt piatra noastră trainică de temelie. Cuvintele lui Lovinescu din *Istoria civilizației române moderne*, «oricare ar fi amestecul de sânge care a intrat în compoziția rasei noastre, mentalitatea latină o configurează în chip caracteristic și definitiv», sintetizează esența destinului nostru istoric. Studiul tracologiei este necesar, dar delirul tracoman trebuie abolit definitiv. A aduce la emisiuni publice adepți ai tracomaniei înseamnă a promova cu bună știință impostura adică a perpetua mentalitatea bolșevică, înseamnă a cultiva cu bună știință o atitudine antieuropeană, adică antinațională. Este foarte grav că factori ai actualei puteri susțin astfel de tendințe pe posturi de televiziune. Parcă partidul de guvernământ s-a declarat partizanul integrării europene a României? Atunci cum se explică faptul că fruntași ai săi promovează public idei incompatibile cu spiritul european? Oare care ar fi reacția dacă, de pildă, parlamentari ai Partidului Social Democrat din Germania ar susține la posturi de televiziune idei preluate din recuzita propagandistică a lui Goebbels? Față de asemenea atitudini antieuropene și, implicit, antiromânești, se cuvine să reacționăm cu maioreșcianul «în lături»! Dacă este vorba să dăm o bătălie pentru România, apoi trebuie să o dăm cultivând competențele, spiritul european caracteristic culturii românești autentice, nu relansând o mentalitate pe care au adus-o în țară tancurile lui I.V. Stalin”. □ Alexandru Niculescu recenzează sub titlul *Exilații noștri* volumul lui Florin Manolescu *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989*: „Opera d-lui Florin Manolescu, oricât de expusă ar fi criticilor de tot felul, oricâte completări și îndreptări/corectări

ar mai solicita – precum oricare lucrare enciclopedică de acest gen – are un foarte mare merit: *bibliografia* exhaustivă a operelor celor prezentați în articolele-«fișe» și, mai ales, *referințele*. Toate cu datele «la zi», până la sfârșitul anului 2002. Este o calitate *maîtresse* care conferă «lexiconului» un caracter cu adevărat *enciclopedic*. De acum înainte, întemeindu-se pe informațiile bibliografice [...], nu se va mai putea spune că exilul (literar sau nu) este necunoscut sau uitat. Dl. Florin Manolescu a adus – în sfârșit – acasă, în țara de baștină, pe cei care, în viață sau în amintire, au apărut – în lume – demnitatea culturii românești libere”. □ Barbu Brezianu semnează evocarea *Juvenilul Noica*.

27 iunie – 3 iulie

● [„Dilema, nr. 534] În cadrul dosarului cu tema *Ce era bine când era rău*, Simona Popescu scrie: „Dacă văd perioada de dinaintea lui '89 ca viață colectivă, cred și acum că nimic nu era bun. Absolut nimic! Dacă te gândești la viața ta însă, lucrurile se schimbă, măcar în sensul că ies din sfera lui bun-rău. În 1987 terminam facultatea, aveam să fac o navetă cumplită (din fericire doar jumate din săptămână), cu sculat la 5, tren la 6, două autobuze hodorogite din Ploiești și Urlați și ajuns la școala din Iordăchianu cam pe la 10, ore până la 17 și apoi meditații pentru admitere la liceu pentru doi-trei elevi, benevol, încă două ore. [...] Cel mai mult le plăcea să se audă unul pe altul citind fragmente din jurnalele lor, adică lucruri despre ei înșiși. Buchiseau poticnit și ceilalți ciuleau urechile, așteptau răbdători, emoționați să se termine fraza. Aproape treizeci de perechi de obraji și urechi înroșite. Ca premiu, m-am gândit să le dau niște pagini din revistele primite e la niște rude din străinătate. Fetele aveau parte de pagini «cu modă», băieții de pagini cu mașini. Ce se mai bucurau! [...] Pentru că unul dintre ei mi-a spus că n-a mâncat niciodată brânză topită, premiul lui a fost un tub cu brânză topită de la București (un tub de brânză topită de la București!). Am și-acum undeva într-o pungă lucrările lor. Tonel, un băiat care ar fi putut să ajungă un scriitor cum încă n-avem, umplea de la o săptămână la alta câte un caiet întreg de jurnal. Abia așteptam începutul săptămânii ca să-mi dea caietul. Stăteam sub cireșul încărcat al gazdelor mele până se lăsa întunericul și citeam minunății. În camera rece, iarna, cuvintele lor puține, frazele lor nefirești, dar pline de farmec, îmi încălzeau inima. Apoi, în autobuz, în tren și încă o dată acasă. N-am simțit niciodată, în legătură cu vreo carte, atâta nerăbdare, atâta dorință. Niciodată nu m-au interesat în felul ăsta lucrările studenților mei de acum. Copiii scriau pocit, cu greșeli de gramatică, dar găseam întotdeauna în rândurile lor acel fel de stângăcie minunată, asemănătoare vieții adevărate, și care îmi dădea o stranie exaltare. Am învățat o grămadă de la puștani. După ore, câteodată, ne duceam la ciuperci sau stăteam de vorbă despre vrăjitoare, șerpi, nuci de argint care vin după tine trimise de maștere, despre sumedenie de ierburi al căror nume îmi era necunoscut, despre ei. Mă gândesc că, dacă îmi făceam stagiul în București (lucru imposibil, de altfel, pentru că orașele mari erau de ani buni «înghețate» pentru

absolvenții de universități), n-aș fi putut fi nici pe departe atât de fericită și de liberă. A fost singura perioadă când mi-a plăcut cu adevărat să fiu profesoară” (*Copiii de la Iordăchianu, discuțiile despre poezie, mâncărurile cu mult mărar și zarzărele*).

30 iunie

• [„LA&I”, nr. 25] Dan C. Mihăilescu propune editorialul *Lupta erudiției cu jurnalismul cultural*: „Gata, ne-am zis, vom folosi concediul din luna august pentru ca, din septembrie, să înprospătăm «LA&I»-ul triplând rubricația și numărul colaboratorilor, dând cărții un loc egal cu cel acordat teatrului și filmului, texte mai multe și mai mici, o infuzie de spirit polemic, reportaj cultural, pe scurt, cum ar zice Dumnealui: o gazetă care nu merge înainte va să zică (că) stă pe loc, dacă nu cumva trage îndărăt. Drept ce am dresat o listă respectabilă de amici racolabili și vip-uri cât de cât disponibile, de idei, rubrici și subiecte, ne-am avântat spre telefon, am năvălit pe e-mail și am sunat alarma & adunarea. Ei bine, așa o sumă de dulci-amare eșecuri pe mai toată linia, mai rar! Dacă în urmă cu zece ani la primul contact ne trezeam cu douăzeci de propuneri (cred că atunci nu ne-ar fi ajuns nici 24 de pagini!), acum toți vechii prieteni, fără excepție, s-au arătat obosiți, mirați sau chiar agasați: gazetărie?!? cronică TV?!? interviuri?!? «Moșule, pe ce lume te afli? Jurnalism de-ăsta cultural nu mai fac acum decât copiii sau studenții. Uite, ți-l recomand pe fiu-meu, că eu plec să predau un semestru în State...» În câteva zile am înregistrat vreo douăzeci de cazuri, din care – făcând brusc «saltul calitativ» – am aflat că lumea noastră, a celor de 40-60 de ani, cei care în anii '70-'80 ar fi dat orice să-și câștige un spațiu în presă, un colțișor la o revistă, o cronicuță, fie și câțiva cuadrați de recenzioară o dată la două luni, nu mai dau un ban pe publicistică, s-au retras cât se poate de ferm și de domnește în spațiul universitar-academic, sunt obsedați de doctorate (dacă nu cumva le conduc), de proiecte internaționale și granturi maiestuoase, coordonează colecții editoriale, colaborează la enciclopedii regionale, la sinteze politice și culturale pe spațiul central și est-european, alcătuiesc dicționare, participă trimestrial la colocvii, fac expertize de câteva pagini pe mii de dolari... și «nicidecum disoluție gazetărească, așa cum faceți voi, bătrâne». Nici măcar la interviuri nu mai răspund prietenii de acolo de unde se află (să fie vreo șapte luni de când minunatul Sorin Antohi mi-a înregistrat întrebările). Unii pe motiv că «nimeni nu e interesat în România de chestiile pe care le face pe aici, prin Vest», alții din comoditate, convinși că, oricum, pe Dâmbovița nu au public. Unul predă în Germania, altul în Franța, altul în Québec. Unul a terminat-o definitiv cu «cronicăreală» și a trecut pe sociologie, istoria cenzurii și a mentalităților, altul a trecut de la comentariul de spectacol la marketing, «studiul publicurilor» și politici culturale. Cineva refuză cronică literară fiindcă urmărește o bursă NEC de patru ani. Altcineva respinge cronică traducerilor pentru că e «targhetat să prindă bursa de traducători de la Aix-en-Provence». Unul «traduce la metru pentru

bani», zece cărți pe an, și, deci, nu are timp de fleacurile, oricum prost plătite, ale gazetăriei. Altul declară dezarmant de sincer că nu are nevoie de bani, fiindcă a moștenit nu știu câte proprietăți. Asta în vreme ce altcineva ne face la iuțeală un calcul telefonic, din care rezultă că, dacă ar mai accepta și o rubrică în «LA&I», la finele anului fiscul i-ar sălta dublu decât câștigă... Ș.a.m.d. De cealaltă parte, fugind numai decît către promoțiile mai noi, am dat peste o apatie, o abulie profesională și un dispreț față de jurnalismul cultural de-a dreptul anihilant. (Ca să nu mai vorbim de încultură, de grobianism etc.) Toată lumea tânără bună saltă pe Internet, caută burse occidentale, job-uri de o mie de dolari pe lună, forfotește în perspectiva noilor tranșee ale eurofuncționării, confundând senin noțiunea de anticariat cu cea de consignație și pronunțând numele lui Wagner englezește, ca la Richard Burton. În cel mai bun caz, băieții visează să devină «investigative reporters» și nicidecum să facă... reportaje de la repetițiile teatrale. Îmi vine să exclam în dulcele stil nou: «Domnilor, e nasol! Cultura e nașpa!» Și totuși. Nu-mi pierd speranța că vom putea drena niscai energii de la erudițiune către dulcea otravă a gazetăriei. Măcar sporadic, măcar parțial, măcar pe câțiva. În orice caz, fenomenul trebuie înregistrat și rumegat: jurnalismul (cel puțin cel cultural și cel din presa scrisă) a încetat să mai reprezinte o Mecca pentru universitari. Cercetarea științifică – vechea Cenușăreasă – câștigă teren prin granturile academice, prin lefurile mici, dar sigure, prin perspectivele stagiilor de profesionalizare în Occident, iar erudiția, acea față bătrână și știrbă ignorată generații de-a rândul, ridiculizată și respinsă cu dispreț, învie miraculos acum la copiii noștri, deveniți oameni ai cărții, indiferenți la efemerul presei, șocați de apetitul nostru patetic și anacronic față de cenușa degradantă a ziaristicii. [...] Dacă până acum jurnalism cultural făceau de regulă ditamai scriitorii adevărați, editorii sau istoricii literari, iar exegeți atitrați erau stimabili profesori universitari, se pare că noua diviziune a muncii culturale a separat dur și irevocabil domeniile: elitele rămân la Catedră, iar la gazetă vine puștimea sau caracuda, vin junii trăpași dornici de aventură și scandal. Revenim – și aici – la firescul interbelic al lucrurilor. Think about it!”.

[IUNIE]

• [„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 6] Nicolae Breban publică episodul 77 din *Nietzsche*. □ Continuă ancheta *La ce bun reviste literare în vremuri de tranziție?* Răspund: Ion Lazu, Ion Beldeanu, Florentin Popescu, Gellu Dorian, Henri Zalis, Liviu Ioan Stoiciu, Constantin Abăluță, Gheorghe Schwartz, Ionel Necula, Lucia Hossu Longin, Ioan Buduca, Geo Vasile, Liviu Antonesei, Ovidiu Morar, Mihail Grămesu, Ion Pop („2. O finanțare mai substanțială ar fi condiția primă și esențială a ieșirii din această stare de precaritate evidentă. Nicăieri în lume revistele literare și de cultură în general nu se pot autofinanța. Ele se află în atenția forurilor culturale – ministere, uniuni de creație, fundații – lucru care se petrece și la noi, numai că mult criticata lege a sponsorizărilor întârzie să fie amendată semnificativ și eficient. Ciudat este, totuși că, deși «criza» e mereu

proclamată, bani – și nu sume foarte mari – se găsesc mereu pentru tot felul de alte domenii decât cele ale creației spirituale. [...] nu sunt rare cazurile în care nici măcar marile biblioteci din țară nu au toate publicațiile literare semnificative. Neachiziționate de biblioteci, mai puțin cumpărate de cititorii individuali, revistele cu tiraje mici se îndepărtează de posibilitatea de a-și spori fondurile. Rețeaua de difuzare este, și ea, încă destul de defectuos organizată, multe publicații literare neajungând la toate punctele de vânzare la care sunt așteptate. Ca să nu mai vorbim de asigurarea onorariilor, ca și inexistente acum, chiar la publicații de prestigiu național. Or, cum s-a spus de atâtea ori, scriitorul e pus într-o situație extrem de jignitoare, munca lui apărând drept total desconsiderată în raport cu cele mai modeste și necalificate activități. Ca și cum a scrie literatură ar fi doar un divertisment, un mod de destindere pentru cel care o produce, imagine frivolă, dar foarte convenabilă pentru a scuza «uitarea» scriitorului și scoaterea lui sistematică de pe «statul de plată»...”). □ Ovidiu Morar semnează eseu *Avatarurile suprarealismului românesc*. □ Se publică fragmente din Friedgard Thoma, *Um Nichts in der Welt. Eine liebe von Cioran* (2001), în traducerea și prezentarea lui Bogdan Mihai Dascălu.

● **[„Convorbiri literare”, nr. 6]** Basarab Nicolescu este intervievat de Mircea Bertea : „S-a întâmplat [...] ca în 1976 să fac un stagiu la Berkeley, un stagiu postdoctoral la Lawrence Berkeley Laboratory, unde am început să colaborez cu Geoffrey Chew. Atunci a apărut cartea lui Fritjof Capra, carte care se numea *The Tao of Physics (Tao al fizicii)*, de un succes imens, un bestseller aproape instantaneu despre fizica modernă și legătura ei cu filozofia Extremului Orient. Am fost foarte nemulțumit. Capra era prietenul meu, colegul meu, dar am fost nemulțumit pentru că nu găseam în această carte ceea ce șeu știam ca fizician cuantic. Din această nemulțumire s-a născut ideea transdisciplinarității” (*Transdisciplinaritatea este un răspuns la dorința eternă a omului de unitate a cunoașterii*). □ Este intervievat eseistul și traducătorul Michel Wattremez e intervievat de Ofelia Ichim (*Primii mei profesori de limba și literatura română au fost timbrele, copiii din România și autorii de capodopere literare*). □ Alexandru Zub apare cu *Eugen Simion: între logosferă și discurs confesiv*, eseu despre toposul jurnalului în opera lui Eugen Simion. □ Dan Mănuță apare cu *Complexul bacovian* (2002) de Theodor Codreanu (*Complex cu probleme*).

● **[„Orizont”, nr. 6]** Tema numărului este *Comunități deschise. Redescoperirea diversității*. La ancheta *Modelul cultural, între tradiționalism și deschidere*, realizată de Lucian Alexiu, contribuie: Blagoie Ciobotin („Fără accese de falsă modestie, cred că noi reprezentăm în același timp și tradiția, și modernismul. În scrierile autorilor sârbi din România poate fi întâlnit deopotrivă filonul tradițional și cel modernist. Nu trebuie să uităm că suntem urmașii marelui umanist Dositei Obradovici [...]. Dar în același timp suntem urmașii marelui prozator Miloș Crnjanski, care cu certitudine a trasat o urmă adâncă în spiritul etniei sârbe din România. Între acești doi mari poli ai literaturii sârbe pendulează și creația literară

a conaționalilor noștri sârbi. Bineînțeles, beneficiind și de posibilitățile oferite de două limbi, sârbă și română, suntem la curent cu scrisul reprezentanților de marcă ai acestor două literaturi. Autorii sârbi din România sunt prezenți în revistele de literatură din Serbia, traduceri și texte în original apar și în publicațiile culturale din țară. Cred că acest lucru, ca să nu mai vorbim de premiile literare obținute de scriitorii sârbi în România și Serbia dovedește că suntem integrați în marea familie literară a celor două țări. Iată de ce îmi îngădui să cred că noi, scriitorii sârbi din România, nu formăm o literatură aparte, marginală, regională, ci ne situăm, prin practici estetice și tematică, în contextul literaturilor contemporane”), Borko Ilin, Borislav D. Krstici, Srboliub Mišcovići, Cedomir Milenovici („[...] aş spune că influențele cele mai semnificative asupra poezilor și prozatorilor sârbi din Banat vin dinspre literatura iugoslavă, și mai precis poate, din Serbia. Iar aici sunt de făcut câteva precizări. Scriitorii sârbi bănățeni din generațiile mai vârstnice, cei mai mulți dispăruți în acest moment, și-au găsit afinități și modele în scrisul scriitorilor sârbi realiști. Ar mai putea fi o legătură reciprocă și între poezii de aici aparținând unor generații diferite. Pentru o parte din reprezentanții generației de mijloc un reper a fost și a rămas Crnijanski, acești autori căutându-și un drum propriu pe trasee devenite repere ale istoriei literaturii contemporane. În cazul unor poeți mai tineri, cred că pot sesiza amprenta poetică a unor autori precum Branko Miljkovici, Miroslav Antici”) ș.a. □ Dušan Petrovici este intervievat de Eugen Bunaru (*Un Kafka bănățean și mai puțin talentat*). □ Alexandru Budac semnează esul *Anatomia leilor mecanici* despre Danilo Kiš.

• [„Tomis”, nr. 6] Numărul dedică pagini consistente conceptului de „cultură populară”. Se publică esul *Pop art: sau dimensiunea socială a actului artistic în anii '60* de Alina Spînu. □ Olivia Chirobocea este prezentă cu esul *Invadatorul pașnic. Coca-Cola: „În România Coca-Cola nu era disponibilă înainte de 1989 fiind considerată o marfă exotică alături de portocale și banane. După căderea regimurilor comuniste multe iconuri populare au intrat în aceste țări, percepute, la început (unele mai sunt și acum), ca obiecte de lux deoarece nivelul de trai scăzut le făcea imposibil de achiziționat pentru o mare parte a populației. Părea că o rază de strălucire din Vest străpunsese atmosfera întunecată impusă de regimul totalitar. Astfel, în timp ce McDonald’s și Pizza Hut sunt departe de a fi considerate restaurante de lux în Occident, modul cum sunt ele văzute în Est este total diferit. [...] McDonald’s este o părticică de cultură americană la care am visat atâta și care ne-a fost negată zeci de ani”*. □ Virginia Fazakas semnează esul *Reality show – fenomen al culturii populare și simulacru al realității*. □ Valentin Crăciun publică esul *Sub semnul revoltei: muzica rock’n’roll*. □ Nicoleta Stanca propune esul *Terapie în cultura populară*. □ Mona Momescu semnează esul *Amintiri nedorite* – o aplicare a conceptului de „anxietate a influenței” a lui Harold Bloom la o speță de istorie literară românească: „confruntarea dintre tânărul Al. Macedonski și mai bătrânul V. Alecsandri, într-o epocă în care primul făcea toate eforturile să-l «ucidă» ritual pe cel de-al doilea, care deținea supremația în

canonul literar românesc”. □ Se publică *Lectură și istorie (I)* de Paul de Man în traducerea Adinei Ciugureanu. □ Simona Stănilă semnează eseu *Statutul istoriei și al ficțiunii în postmodernism*.

[IUNIE-IULIE]

● [„**Litere**”, nr. 6-7] Barbu Cioculescu comentează *Literatura română sub comunism* de Eugen Negrici: „Punctul fix îl constituie convingerea că în toate vârstele comunismului în România, literatura a fost supravegheată/ dirijată pe un fond de tipică perversitate, cu plâsmuiri de *fata morgana* ale unei râvnite libertăți. S-au acordat, în vreme, pe individualități ce s-au antrenat în această activitate, fragmente de libertăți, în a căror lipsă cetitorul nici n-ar mai fi luat cartea în mână. O Putere bastardă, poftitoare de legitimizare într-o a cărei dobândire nu s-a dat în lături de la crimă și genocid, a dus, în raporturile cu scriitorii jocul de-a șoarecele și pisica, avantajându-i pe cei la care relația vicioasă cu puterea acționa orgasmic. Și cum nici un mecanism nu este perfect, chiar și acela atât de bine pus la punct al celei mai amănunțit organizate dictaturi din istoria tuturor timpurilor a suferit câte o pană, deîndată remediată. Mai mult, cercetând paradoxala fecunditate a literaturii noastre fie și în anii reaprinderii ideologice ceaușiste, dl Eugen Negrici consideră că apăsarea ideologică în cauză nu a avut o eficacitate reală și chiar că – dar curios – «un regim în care presiunea nu folosește măsuri administrative directe și soluții draconice (ca în anii '50) e mai curând incitant pentru scriitori». Este o opinie de care ne îngăduim a ne distanța, ca unul care am scris și publicat pe atunci, între o cenzură criptată și autocenzură. În vederile criticului, literatura «și-a găsit un alibi perfect sub acoperișul bun la toate al ficțiunii», o ficțiune care, în felul acesta, s-a îmbogățit în nuanțe și efecte polifonice. Caz în care numai din vina scriitorului nu s-au născut capodopere...? Oricum, de-a lungul deceniilor, literatura aservită și-a modernizat procedeele, ceea ce a tolerat și a autentificat modalitățile” (*Literatura română sub comunism*). □ Christian Crăciun semnează articolul polemic *Eminescu proletar?*: „Cu vigilența lor salutară și... sanitară, «Cârcotașii» semnalau într-o emisiune recentă o gafă a impetuosului profesor Pruteanu, care cita câteva versuri din *Împărat și Proletar* susținând că ele fac parte din *Scrisoarea III*. Chestiunea este însă ceva mai complicată decât această citare greșită, având eventual scuza unui lapsus provocat de năvalnica expunere orală. Să amintesc doar că era vorba de bine cunoscutele versuri care încep cu «*Zdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă...*». În paranteză fie spus, o altă greșeală a scăpat «Cârcotașilor»: dl Pruteanu a zis orânduirea, ceea ce cu toată îngăduința, este altceva; cam multe aproximații pentru un profesor universitar, oricât am da vina pe libertățile și constrângerile camerei de luat vederi. Însă altceva e cu mult mai grav decât aceste alunecări pentru care desigur că profesorul Pruteanu ar pica un student la examen. Domnia sa afirmă anume că Eminescu, prin discursul proletarului, exprimă nostalgii de stânga. Aici nu mai există scuza unei sincope momentane a memoriei, este vorba în egală măsură de

o încercare de înregimentare politică plus o eroare profesională compromițătoare pentru un specialist. Nu insist asupra primului aspect, după ce s-a încercat a fi făcut din Eminescu port drapel al unor mișcări de dreapta, iată-l acum (nu chiar «acum», eforturile sunt mult mai vechi, de-un leat cu instaurarea comunismului la noi) anexat și socialismului (ori «social-democrației?»). Mă preocupă aici doar o confuzie pe care elevii de primul an de liceu sunt învățați să o evite, dar pe care, în focul demonstrației sale ideologizante, dl profesor o expune fără scrupule. Deși la manual scrie că nu trebuie confundat autorul cu naratorul sau poetul cu eul liric, dl profesor se dedă fără ezitare (propagandiștii politici nu au ezități) acestei adevărate fraude intelectuale, punând semnul egalității între discursul proletarului și cel al poetului. Cu ce drept? Dacă e să-i atribuim un discurs, de ce nu pe cel sceptic-îndurerat al Cezarului? Care pare oricum mult mai apropiat de ceea ce știm că este «Eminescu» din celelalte poeme. Cu alte cuvinte, călcând în picioare o regulă elementară a teoriei literare [...], dl Pruteanu induce telespectatorii (oare și studenților domniei sale? – se sparie gândul!) ideea unui Eminescu «de stânga». Discuția e mai veche de 2-3 decenii, cam din epoca protocronismului și a sociologului Ilie Bădescu, cel care născocise un Eminescu mai marxist decât Marx. Astfel de supe reîncălzite sunt, din păcate, de o mare actualitate: de la disperarea păunesciană de a reînvia cenaclul Flacăra până la tot felul de «personalități» ale epocii trecute (?) care invadează televiziunile și spațiul instituțional și public. România se desparte cu mare greutate de trecutul său. Eminescu era, desigur, un democrat, un apărător al «claselor productive» și critic acerb al «păturilor superpuse». Dar de aici și până la «stânga» este cale lungă, a-l afilia post-mortem unei astfel de ideologii (oricărei ideologii) înseamnă sfidare a bunului simț, dar și a corectitudinii științifice”.

• [„**Ramuri, nr. 6-7**] Monica Spiridon comentează *Înțelepciunea calmă. Dialoguri în Cyberspace cu Robert Lazu* de Virgil Nemoianu (2002): „Spre finele secolului XX, însuși Papa Ioan Paul al II-lea a repus pe tapet și a reinterpretat chestiunea într-una dintre enciclicele sale, intitulată *Fides et ratio* (Credință și rațiune), reasezând într-o ecuație echilibrată raporturile dintre credință și avangarda științelor contemporane. Rezumând-o la maximum, enciclica conchide că în economia simbolică a unei culturi și în destinul unei colectivități, știința și religia nu reprezintă alternative. Și din perspectiva lui Virgil Nemoianu acestea sunt orizonturi diferite și complementare, care se referă – autonom, dar, în ultimă instanță, convergent – la om, la locul său în lume și la modul în care el își reprezintă universul. Într-un comentariu pe marginea enciclicei papale, publicat în anul 2000 în revista «Vatra», Virgil Nemoianu reamintea o remarcă memorabilă a apologetului creștin Gilbert K. Chesterton: «Pericolul, în cazul necredincioșilor, nu este că ei nu vor mai crede în nimic, ci dimpotrivă, că ei vor fi dispuși să creadă în absolut orice». Un semnal oportun privind debusolarea potențială a unei lumi din care garanțiile transcendente securizante vor fi dispărut ireversibil” (*Raționalistul bine temperat*). □ Marian Victor Buciu scrie despre poezia lui

Mircea Cărtărescu: „Au mai fost pomenite în legătură cu el câteva nume de poeți americani. Cam de-a valma, fără comparații atente și edificatoare. Ele sunt W.C. Williams, Frank O'Hara, Allen Ginsberg, W. Stevens, Charles Olson, Robert Lowell. Nu putea lipsi germanul B. Brecht. Mai e pomenit italianul Montale, ultimul Montale, prozaicul, nu ermeticul. [...] M. Cărtărescu se erijează, prin urmare, în colonizat american ori administrator autohton al coloniei americane în poezia românească, adoptând integral senzorialitatea și gândirea dezvăluitoare a biografului și eticului, nu doar în expresia, dar chiar și în unele dintre ritmurile urmate de modelele sale. E semnificativ că un volum tradus în engleză are titlul jazzistic *Bebop*” (*Poetul Cărtărescu*). □ Dumitru Țepeneag este intervievat de Ion Simuț: „Pe mine, ca să fiu sincer, termenul de postmodernism mă cam enervează. Îi reproșez o indeterminare funciară, ceea ce e grav pentru un concept de critică sau istorie literară. Termenul indică doar o vagă voință de negare. În lăuntrul lui nu are alte repere, cum avea modernismul pe care-l neagă și pretinde să-l depășească: simbolism, expresionism, suprarrealism etc. Eventual am putea vorbi de hiperrealism (mai ales în artele plastice) și de auto-ficțiune (în literatură). dar când neagă ce anume neagă? Care trăsătură a modernismului o neagă înainte de toate? Ei bine, postmodernismul neagă tocmai criteriul formal care a ajutat la nașterea modernismului din romantism: criteriul noului. E o negare forțată impusă de o relativă epuizare a formelor, pe de-o parte, și de refuzul marelui public de a-i urma pe inovatori, pe de alta. Ajunși în acest punct, descumpăniți și înciudați, postmoderniștii își arogă dreptul de a face cale înapoi și de a-a revizita (cuvânt-cheie!) diversele momente din trecutul literaturii. [...] În 1978 am făcut cea mai mare prostie din viața mea: m-am supărat ca văcarul pe sat! Am întrerupt relațiile nu numai cu exilul românesc, dar și cu intelectuali din celelalte exiluri sau chiar cu unii francezi. Apoi am plecat, pentru un an, la Berlin. Chiar și acolo n-am făcut decât să joc șah. Și tot cu șahul m-am ocupat și la Paris când m-am întors. Câțiva ani buni n-am mai scris aproape deloc. Pe urmă am început să scriu în franceză. *Cuvântul nisiparniță* îl aveam aproape în întregime scris încă dinainte. N-am scris și n-am publicat și din cauză că Flammarion n-a vrut să-mi dea dezlegare să-l urmez pe Paul Otchakovski (directorul colecției «Textes», unde publicasem primele trei cărți) care a plecat la altă editură. Aveam un contract pentru cinci cărți, iar eu nu publicasem decât trei. Încăpățânat cum sunt, am refuzat să mai public la Flammarion. Abia în 1983, când Paul O. și-a lansat propria sa editură, Flammarion s-a îndurat și mi-a dat drumul. Nu e de glumă cu contractele în Franța. Nu e ca în România, unde nimeni nu respectă nimic” (*Principii estetice de creație și de construcție*).

• [„*Vatra*”, nr. 6-7] Ioan Es. Pop publică poemul *Greață la mal*. □ Alexandru Vlad scrie despre memoriile fostului președinte Emil Constantinescu (*Război și pace, patru volume*). □ Mircea Iorgulescu scrie despre aspecte din biografia lui Panait Istrati: plecarea în Elveția: „De aici pleacă Lenin spre Rusia în enigmaticul vagon plumbuit, aici, la cabaretul *Voltaire* din Zürich, inventează dadaismul poetul

român Tristan Tzara, împreună cu un neamț și un alsacian, pe aici trec, fără să știe întotdeauna unii de alții, Troțki, James Joyce, Romain Rolland, Roza Luxemburg, Marinetti și atâția alții ale căror nume, deocamdată unele ignorate, se vor încrusta adânc în viitoarea istorie a continentului și chiar a lumii întregi. Aici, în această colcăială, ajunge și Istrati, parcă purtat de ciudatul lui destin, care îl face să fie de față oriunde ceva important se petrece” (*Anonimul elvețian*). □ Mihai Coman, autor al *Pour une anthropologie des medias* (Presses Universitaires de Grenoble, 2003), este intervievat de Sorin Preda: „Eludarea responsabilității profesionale este o consecință directă a structurii clientelare ce domină breasla ziariștilor. Nu întâmplător, mulți jurnaliști sunt lipsiți de drepturi elementare. Nu au clauză de conștiință, nu au contract de muncă individual sau colectiv, nu au sindicate, câtă vreme cele existente s-au transformat în asociații de patroni. În multe redacții, șefii au impus tinerilor ziariști o adevărată neoioibăgie, întreținută de lipsa de autonomie a profesiei, de corupție și de interese personale. De fapt, totul pleacă de sus. Neavând o bază economică a independenței, presa se află într-o continuă târguială cu puterea politică, oricare ar fi ea. Așa se explică reacția agresivă a presei împotriva facultăților de jurnalism. Așa se explică de ce nu avem cărți despre noi înșine. E bine, și în interesul multora, ca adevărul să fie ocultat. La asta, se adaugă o anume trufie a baronilor presei, care consideră că ei au privilegiul de a analiza pe alții, fără ca ei să fie analizați” („*Presa română fabrică mituri și vinde minciuni*”). □ Se publică proza *Inedit* de Marius Robescu. □ Dan Lungu apare cu episodul I din *Marea împăcare sau Micile aventuri ale domnului Silvian Chiorescu și ale blândeii (dar îndărătniceii) Tantilili (în trei episoade)*. □ Sorin Stoica e prezent cu proza *Sarmaua*. □ Se publică grupajul „Cărțile miniștrilor noștri”. Colaborează: Nicolae Coande, despre cărți semnate de Petre Roman (*Mărturisiri provocate. Convorbiri cu Elena Ștefoi*, 2002), Radu Vasile (*Cursă pe contrasens. Amintirile unui prim-ministru*, 2002) și Emil Constantinescu (*Țimpul dărâmării, țimpul zidirii*, 4 vol., 2002) (*Miniștri-scriitori cu aceeași mână cu care mănâncă*), Radu Mareș despre un volum publicat de Adrian Severin (*De ce a plâns Adrian Severin?*), Al. Cistelean, despre memoriile lui Emil Constantinescu (*Un eseist middle class*), Alexandru Vlad despre Răsvan Popescu (*Purtătorul de cuvânt*, ed. II, 2002) și memorialistul Radu Vasile („Dezamăgirea față de serviciile secrete și motivele întemeiate pentru aceasta ar trebui să fie ca un duș rece pentru românul secretoman, vajnic apărător al bisericii ortodoxe și serviciilor secrete. Politizate și ineficiente, ahtiate după fonduri, acestea trebuie să prezintă varianta românească a ineficienței lor de pretutindeni și dintotdeauna. Ele sunt mai degrabă o sperietoare și un mit costisitor. Nu trebuie să pomenim nimic altceva decât faptul că SIE era condus de un fost șofer al Fundației Soros, dat afară pentru incompetență și plasat apoi în anturajul fostului președinte Constantinescu” *Fapte și cuvinte*), Andreia Moraru despre Vasile Sebastian Dâncu și *Comunicarea simbolică. Arhitectura discursului publicitar* (1999) (*Cui îi e frică de publicitate?*); în cadrul aceluiași grupaj, Nicoleta Sălcudeanu comentează *Convorbiri*

*neteterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea (2001), Transformări, inerții, dezordini. 22 de luni după decembrie 1989. Andrei Pleșu și Petre Roman în dialog cu Elena Ștefci (2002), Ioana Vlad, Dialog cu Decebal Traian Remeș (2002) Politicieni vechi și noi), iar Cornel Moraru, memoriile lui Radu Vasile (Amintirile unui fost premier). □ Mariana Codruț e interviuată de Al. Cistelean: „noi, cu toții din țara asta – care suntem pur și simplu torturați zilnic de tot felul de griji materiale, de cele mai aberante forme de birocrație și de cele mai aberante neplăceri legate de transportul în comun, apă, lumină, căldură etc. – ne întoarcem față cu greață când auzim că ditai Prim-ministrul, ministrul sau primarul de municipiu (ba chiar și un președinte al Republicii!), în loc să se arate galbeni ca ceara și să-și îngusteze mereu cureaua ca dovadă că nu mai pot de grija țării sau a contribuabilului, aruncă pe piață, mă-nțelegi?, poeme și proze și memorii scrise în chiar timpul mandatului lor” („pentru ca lumea să fie completă”). □ Iulian Boldea scrie despre opera Mariane Codruț (*Gravitatea calofiliei*). □ În materialul documentar 370 de zile de teroare. Holocaustul în județul Mureș, Radu Bălaș și Kocsis Francisko publică *Tabelul nominal al persoanelor de etnie evreiască deportate din Târgu-Mureș* (continuare din numărul trecut). □ Robert Lazu semnează *Remember J.R.R. Tolkien (1892-1973)*. □ Ovidiu Pecican semnează *Istoriografia ca retorică și filosofie*. □ Ligia Pamfile publică eseu *Introducere în proza lui Paul Goma – sau dezvăluire prin demascare*. □ În cadrul rubricii „Gesta hungarorum”, Gal Iudit-Izabella publică grupajul *Receptarea literaturii maghiare în revistele românești*, la care colaborează, între alții, Balázs Imre József („Nu se poate vorbi de o receptare autentică dacă nu se creează un context de interpretare în jurul operelor care se traduc. Despre o operă care apare în traducere se poate formula desigur o opinie: îmi place sau nu îmi place. Totuși, dacă cititorul se află față în față doar cu un text și un nume de autor [...], îi scapă mai multe informații. Nu știe, de exemplu, cum este cunoscut acel autor în cealaltă cultură, dacă se integrează în vreun curent literar, dacă este tânăr sau bătrân, dacă acea operă este reprezentativă în șirul creațiilor sale etc. Receptarea și canonul în general se formează în jurul unor structuri de valori. Dacă textul din cealaltă cultură este importat în cealaltă cultură fără ca această structură să fie măcar semnalată, atunci textul se poate raporta doar la contingentele pre-lecturii. Cititorul nu va ști nici după citirea textului cum se prezintă literatura respectivă – va ști doar că o oarecare operă îi place sau nu” *Receptare fără studii și articole*) și Balogh József („Filmul relațiilor româno-maghiare s-a rupt în decembrie 1989. Traducătorii profesioniști (români și maghiari) au intrat într-un con de umbră. Tensiunile politice externe și interne au avut o înrăurire nefastă asupra creatorilor și editorilor. Suspiciunea, intoleranța, izolarea, manifestări naționaliste, culpabilizări reciproce au înveninat atmosfera în care relațiile culturale, colaborarea fructuoasă, promovarea valorilor perene și a celor nou create au avut de suferit. Activitatea editorială s-a liberalizat. Au apărut sute de edituri particulare, s-a impus economia de piață”, *Strigăt în pustiu?*).*

• [„**Viața Românească**”, nr. 6-7] La ancheta cu tema *Mai sunt de actualitate termenii „provincie” și „provincialism” în literatură?* participă: Mihai Șora („Deși nu există o relație limpede între organizarea sociopolitică a unei țări și modul de repartiziție teritorială a centrelor ei de excelență culturală, ne putem totuși aventura să afirmăm că tandemul capitală-provincie e mult mai pregnant în hexagonul francez decât în interiorul conturului neregulat al frontierelor nemțești – și asta în pofida pulsației din ce în ce mai intense a Berlinului, redevenit (după o sincopă de aproape o jumătate de secol) capitală a întregii Germanii. Căci Parisul continuă să absoarbă până-n ziua de azi vârfurile culturale pe care le produce provincia franceză, în timp ce Berlinul, nu. Într-adevăr, în pofida unificării, bismarckiene, Germania continuă să fie într-o asemenea măsură o federație de landuri «landuri» cu organizații politice și tradiții proprii încât ar fi greu de identificat un centru anume, în raport cu care tot restul să poată fi subordonat noțiunii de «provincie». Spui, de pildă, neo-kantianism? Ai și spus: Marburg (nu Berlin)! Și nici dacă pomenești de fenomenologie nu-ți sare în față Berlinul, ci, alături de Marburg, Freiburg-im-Brigau, unde și Husserl, și Heidegger și-au ținut cursurile (acesta din urmă fiind și nativ din zonă). Am numit două curente filosofice care numai provinciale nu sunt, de vreme ce au marcat – în ordinea de succesiune de mai sus – un secol întreg de gândire *europenească*. Și, totuși, nici unul dintre ele nu și-a desfășurat potențialul de creativitate în orașul-metropolă al Reich-ului: ci, fie într-un orașel ca Marburg, care n-a atins nici până azi pragul de o sută de mii de locuitori, fie într-o aglomerație urbană mai mărișoară (un sfert de milion) care, după criteriile noastre urbanistice, ar fi și ea considerată provincială. Putem imagina ceva similar în legătură cu Fălticeni? (Cu toate că Lovinescu...) Sau în legătură cu Sibiul? (Cu toate că «cerchiștii» acolo au prins cheag!) Dar și pe Lovinescu (Eugen), și pe Doinaș, Negoțescu, Balotă, Regman *Bucureștii* i-a absorbit și în București și-au dat ei măsura – care măsură (se-nțelege de la sine) asupra Bucureștilor s-a răsfrânt, aureolându-l. Iar o personalitate de anvergura intelectuală a lui Vasile Lovinescu, rămas la Fălticeni și continuând să scrie în urbea natală, tot în București și-a găsit debușul și din București i s-a dus buhul în țara întreagă, nicidecum din Fălticeni pe care nu i-a părăsit, dar pe care nici nu i-a putut trezi din toropeala lor provincială [...]. Desigur, putem vorbi de Iași și de Cluj: Iașii celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea; Clujul deceniilor trei și patru ale secolului trecut. Întrebare: care a fost secretul? Răspuns: forța *instituțiilor culturale* care au creat în jurul lor un puternic interes al potențialilor consumatori și creatori de cultură, precum și anvergura personalităților care au insuflat viață acelor instituții; la Iași: Teatrul Național, Universitatea, Casa Pogor cu Junimea și «Convorbiri literare» și întreaga pleiadă de personalități de prim rang care le-au animat (Măiorescu, Eminescu ș.a.m.d.); la Cluj: Opera și viața muzicală căreia i-a dat naștere, precum și Universitatea cu Sextil Pușcariu și școala lingvistică clujeană, cu doctorul Hațieganu și școala lui medicală, cu catedra de psihologie experimentală și profesorul Mărgineanu, în

sfârșit cu D.D. Roșca și – mai târziu – cu Lucia Blaga, iar de la un moment dat încoace cu revista «Gând românesc» a profesorului Ion Chinezu. [...] Așadar, până una alta, București, Iași și Cluj. Dar mai există orașe mari în țara asta. Craiova, de pildă, plecase cu dreptul la un moment dat. Olteanul Marin Sorescu, deși devenit bucureștean, n-a întors spatele provinciei natale: cu ajutorul unor tineri bine pregătiți și entuziaști – și asigurându-și colaborări de prestigiu din întreaga țară –, a pus pe picioare, preluând-o din tradiția locală, o revistă de anvergură națională precum «Ramuri»-le craiovene; iar mai târziu, pe la mijlocul anilor nouăzeci, o parte din acei tineri inimoși – preluând și ei o emblemă tradițională a locului – au pus la rândul lor pe picioare o editură de înaltă ținută precum «Scrișul românesc», căreia, însă, meschine interese locale au izbutit să-i vină de hac. Așa încât...», *Cota valorică*), Gheorghe Grigurcu (*Învinși, învingători, veleitari*), Nicolae Florescu (*Mai bine despre „localism creator” să discutăm...*), Marin Mincu („Astăzi, conform postulatelor postmoderne ale *slăbirii*, se pare că au apărut acele condiții socio-culturale prin care provincia poate fi investită cu atribuțiile Centrului. Este vorba de un proces complex în curs de derulare ce implică atâtea dezbateri epistemologice, sociologice, filosofice, semiotice, lingvistice etc. Cum ne aflăm imerși în fluiditatea semiozică a acestui proces istoric inevitabil, nu putem să decelăm încă, cu exactitate, ce tendințe prevalează, cele centripete sau cele centrifuge... Deocamdată este important să nu renunțăm la creativitatea națională, complexați de presiunile globalizante ce se exercită la nivel planetar asupra culturilor neomologate din cauza nesituării hegemonice în diverse contexte. [...] De sindromul provincialismului nu ne putem vindeca decât prin activarea orgoliului creativ ce a făcut ca românii să participe la universalitate prin valori omologate”, *Provincie versus provincialism*), Florin Mihăilescu (*Artistul trăiește pretutindeni în capitala creației*), Mircea A. Diaconu („Vrând-nevrând, discutăm astfel mai puțin despre *provincie* și mai mult despre *provincial*. Căci... în provincie, adică, să zicem, la Cluj, la Timișoara, la Iași, Sibiu, Brașov ori Târgu-Mureș (de ce nu și la Târgu Jiu?!) există voci care contribuie decisiv la relieful cultural contemporan. Peste timp, chiar nu va conta unde trăiește un scriitor, deși o acțiune e generată și de anumiți factori conjuncturali. Stau și mă întreb dacă un scriitor român din New York, să zicem, aparține provinciei... Firește că există în orice periferie valori care, tipologic, se înscriu perfect centrului, la fel cum în capitală numărul provincialilor va fi fiind foarte mare. [...] Să nu ne speriem însă, deși de la o vreme cred că felul acesta complicat de a privi lucrurile se pliază perfect pe structura noastră temperamentală. De la ce înălțime amețitoare îi judecăm noi pe... ignoranții de americani! Chiar francezii ori alții sunt vinovați că nu știu, nu vor sau nu pot să ne vadă cu mai mare precizie... căci noi, de la marginea Europei, am fi avut nu o dată soluții pentru ieșirea din pervertita modernitate. Acuzăm vestul, dar nu ezităm să ne fixăm, dacă se poate, acolo, pentru a răni demonul chiar în inima lui. I se reproșă lui Nae Ionescu că blamează Occidentul, dar se plimbă cu ultima mașină adusă din Occident. Era și

acesta un fel de a fi nu altfel decât... provincial. N-a fost provincial, în schimb, Mircea Eliade [...] care s-a situat, din start, fără nici un fel de complexe dincolo de această dihotomie, în chiar miezul lumii, fără a uita vreodată provincia de unde a venit și pe care a purtat-o prin lume fără ostentație. Astfel de sensuri, categoriale, chiar ne obligă să rediscutăm conceptele care cândva se situau exclusiv în tipare geografice”, *Provincialismul poate fi deopotrivă al capitalei și al provinciei*) ș.a.

[IUNIE-AUGUST]

● **[„Caiete critice”, nr. 6-8]** Eugen Simion publică eseu *Irepresibilul Petre Pandrea*. □ Andrei Grigor continuă cronică la *Ficțiunea jurnalului intim* de Eugen Simion (*Ficțiunea jurnalului intim (II)*). □ Bogdan Popescu scrie despre Nicolae Corbeanu: „Nicolae Corbeanu, membru marcant al diasporei românești, era cunoscut în România ultimelor decenii de dinainte de 1990 în calitate sa de redactor al postului de radio Deutsche Welle. După revoluție a revenit de mai multe ori în țara de baștină și a început să se facă apreciat și în calitate de scriitor. Prima sa carte, *Amintirile unui laș*, a apărut în 1998 la editura Albatros și constituie, prin sinceritatea dezarmantă a mărturisirii, un document de identitate morală pe care autorul și-l acordă în văzul lumii întregi. Puțini oameni au avut curajul să mărturisească faptul că au colaborat cu Securitatea, iar mulți dintre ei au fost, probabil, forțați să facă mărturisirea. Pe Nicolae Corbeanu nu l-a obligat nimeni să spună că a semnat pactul cu diavolul și, totuși, a simțit nevoia să dea publicității acest lucru. Nu pentru a se disculpa, ci pentru a mărturisi și, în consecință, pentru a se elibera (*Sfârșitul între paranteze*). □ Daniel Cristea-Enache comentează *Daniel, al rugăciunii* de Daniel Bănulescu (*Vizuina luminată*). □ Nicolae Bârna apare cu o cronică la *Pizdeț* (2002) Alexandru Vakulovski (*Yo's complaint*). □ Se publică un dialog între Ion Simuț și Dumitru Țepeneag: „*Vă întoarceți într-un exil românesc parizian lipsit de coerență, de unitate și chiar de forță. Deși știu că sunteți din fire (sau ați devenit) un lup singuratic, spuneți-mi: ați avut vreo consultare cu cineva la întoarcerea din România, în 1990? Mă gândesc la o consultare cu românii din exilul parizian. Sau nu mai era timp de așa ceva? Aveți dreptate să spuneți tot ce-ați spus despre exil. S-ar mai putea adăuga că după moartea lui Ceaușescu, a adversarului comun, după răsturnarea regimului împotriva căruia de bine de rău luptam, ei bine chiar și bruma de unitate s-a dus dracului. Eram dezbinați și mai înainte, dar eram cu toții de acord să ascundem dezbinarea. Ceea ce nu era foarte greu... Cei rămași în țară aveau vești despre exil mai ales prin Europa Liberă, iar acolo cuvintele de ordine erau coerență, forță și unitate. Jurnaliștii radiofonici (decorați pe rând de Constantinescu și apoi de Iliescu) și-au jucat perfect rolul în această piesă căreia nu i se deznoadămintul: menținerea speranței în sufletul românilor. Nu mai țin minte exact cu cine m-am văzut. Încă nu rupsesem de tot relațiile cu Ierunca și Monica Lovinescu. Mai precis le reluasem, cu câteva luni înainte de căderea lui Ceaușescu, când am ieșit de sub cortul sub care mă retrăsesem și voiam să intru iar în luptă, să fac ceva, nu mai suportam să stau*

cu mâinile în sân. Atunci m-am văzut cu Breban care venise la Paris cu vreo doi ani în urmă și din vorbă în vorbă ne-am decis să lansăm ideea unei *Asociații a scriitorilor români din exil*. I-am contactat și pe Sorin Alexandru și pe Bujor Nedelcovici, care au fost de acord. De la München, Ion Negoitescu și-a dat într-un prim moment consimțământul, pe urmă s-a retractat. Cu ocazia acestor discuții și tocmeli, m-am văzut din nou cu Monica Lovinescu și cu Paul Goma. De fapt nu fusesem niciodată certați... în mod public. Doar că eu mă retrăsesem în vârful picioarelor refuzând orice contact cu oricine. Nici pe Eliade n-am vrut să-l văd, deși el era complet în afara acestor certuri. *V-ați revăzut în 1990 cu Paul Goma? Când ați rupt punțile de legătură cu el?* După ce m-am întors din România, la sfârșitul lui ianuarie 1990, m-am văzut din nou cu foștii mei prieteni. Iar la *Zilele literaturii române*, care au avut loc în toamna aceluiași ani la Aix-en-Provence, am participat cu toții, împreună cu mulți scriitori invitați special din țară. Cu Goma am și avut atunci o discuție de explicații. Părea doritor să reia relațiile. Se arăta spășit și împăciuitor. Trebuie înțeles un lucru: Goma e cu totul altul în discuțiile între patru ochi sau chiar între mai mulți decât când e singur cu hârtia în față. Am discutat noi ce-am discutat, ne-am întors împreună în același compartiment de tren. Mai erau cu noi Sonia și Lucian Raicu. Ne-am promis să ne telefonăm, dar nici unul nu ne-am grăbit s-o facem. Abia ajuns acasă, Goma s-a trezit din nou, singur, în fața hârtiei. Înțelegeți? Acesta e narcisismul scriitorului: hârtia înlocuiește oglinda, te vezi în propriile tale vorbe, te îmbeți cu ele, îți pierzi orice simț critic, pentru că nu e nimeni care să te contrazică” (*Disidența și exilul*). □

Eugen Simion este intervievat de Andrei Grigor: „[...] nu sunt totdeauna un bun cititor, cum zici, de oameni. M-am înșelat deseori. Am o scuză: mă înșel, ca să zic astfel, pe termen scurt, nu pe termen lung... Dacă aceasta poate fi o scuză... Pornesc de la ideea că individul nu-i o ființă a răului și nu-i făcut pentru a trăda, a calomnia, a fura, a minți... Are, desigur, interese, dar interesele nu-i pot justifica niciodată feliile, potlogăriile, micile și marile trădări... Mai ales când este vorba de un intelectual. Ei, aici m-am înșelat. Am ieșit prieteni din regimul totalitar și, peste câteva luni de zile, ne-am regăsit plini de ură și dornici de răzbunare. Cum a fost posibil? Iată că a fost și este inutil să căutăm justificări. La ce ne-ar folosi?, vorba anecdotei... Spectacolul de dușmănie oferit de scriitorii români a fost lamentabil. Acum, după aproape 14 ani, înțeleg mai bine acest coșmar. Spun drept, nu eram pregătit pentru el. *Cum l-ați suportat? V-a marcat? L-ați depășit?* L-am suportat, nu totdeauna, recunosc, cu stoicism. Cum am scris și altă dată: inteligența românească a refăcut întocmai scenariul Orwell... Îmi aduc aminte cum, după vreo două-trei săptămâni de la Revoluția din decembrie am auzit, într-o reuniune a Comitetului de conducere a Uniunii Scriitorilor, primele voci care pretindeau că ele sunt mai egale decât celelalte. La început, mi s-a părut o glumă proastă, apoi, până să mă dumiresc, taberele erau deja constituite. Rămăsesem, uluit, la mijloc. N-a trecut multă vreme și m-am regăsit printre dușmanii democrației. Un jurnalist a cerut condamnarea mea la moarte. Foștii

mei prieteni și comilitoni de la «România literară» m-au înfierat (în revista în care publicam de 25 de ani săptămânal) ca înrăit apolitic. Îmi amintesc de acuzația pe care mi-a adus-o un vechi coleg de breaslă, și anume că trăiesc în «țarcul apolitismului». Eu eram, în imaginația lui, unul dintre acești detestabili indivizi care nu înțeleg chemările timpului nou... Citindu-l, mi-a venit să-i amintesc câteva lucruri. De pildă, dacă el, etern secretar de partid (mă rog, secretar-adjunct) nu are nimic să-și reproșeze. Nu i-am pus această întrebare pentru că mi-a fost rușine de rușinea lui. El n-a încercat, probabil, acest sentiment. [...] Oricum, n-am marșat. N-am intrat în hora calomniilor, a denunțurilor... am preferat să mă retrag și să încep, din alt punct și cu alți oameni, alt proiect” („Caietismul încearcă să apere principiul autonomiei esteticului și spiritul marii creații”). □ Se publică *Jurnal intim. Partea a doua* de Marin Preda – material inedit pregătit pentru tipar de Eugen Simion și Oana Soare. □ Pavel Țugui continuă materialul *Al. Piru: „Resping cu indignare acuzația nedovedită că aș fi reacționar (II)”*. □ Simona Drăgan recenzează volumul lui Gilles Deleuze *Nietzsche*, traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu, 2002 (*Scurtă introducere la un precursor al modernității*).

IULIE

1 iulie

• [**„Observator cultural”, nr. 175**] Liviu Andreescu semnează recenzia „*Turnirul khazar*”, revăzut și adăugit: „Ediția întâi a cărții lui Andrei Cornea *Turnirul khazar: împotriva relativismului contemporan* (Nemira, 1997), nu a trecut neobservată în mediul publicistic din țară. [...] Mărturisesc din capul locului că *Turnirul khazar* a constituit, în 1997, o experiență deconcertantă. Știindu-l pe autor ca pe unul dintre intelectualii publici angajați într-un discurs civic modern (fie că era vorba despre minorități, despre statul secular sau despre cei ce ne conduc), aș spune chiar emancipator, și întotdeauna echilibrat, am fost surprins de vehemența cu care Andrei Cornea trata o temă delicată teoretic și politic precum relativismul. Am dat glas câtorva nemulțumiri într-o recenzie publicată în [...] [revista] «22», poate prea abrupt și în mod cert cam sumar. (Ce-i drept, spațiul restrâns disponibil în săptămânalul cu pricina ar putea scuza ultima vină. Nu și pe cea dintâi.) Andrei Cornea a răspuns acestor critici în «România literară», tot pe scurt, și ceva mai amplu în ediția a doua a cărții de față. Îmi propun, în cele ce urmează, să reiau câteva dintre obiecțiile mai vechi în contextul observațiilor pe care autorul le face în noua ediție. De aceasta dată, voi lăsa la o parte anumite rezerve punctuale pe care încă le păstrez (Feyerabend mi se pare interpretat forțat,

iar Rorty de-a dreptul greșit), concentrându-mă asupra argumentului principal oferit în carte. *Turnirul khazar* e străbătut de două teme generale: provocarea relativistă și contraofensiva raționalistă a «alegerii secunde». Cea de-a doua apare sub forma unui tip de alegere ilustrat printr-o povestire khazară, care dă titlul cărții și care e ridicat mai apoi la rang de model de alegere rațională. Prima se materializează în carte sub forme dintre cele mai diverse, de la literatura feministă la filozofia kuhniană a științei și de la neopragmatismul anglo-saxon la logica nicasiană «a lui Hermes», cu referiri frecvente la postmodernism. Conform lui Cornea, doctrinele relativiste care susțin că în spatele judecăților noastre de valoare se afla întotdeauna criterii care exprima preferințe în ultima instanță locale nu sunt pe deplin lipsite de sens. Ele se aplică însă unui tip anume de judecăți de valoare sau alegeri, tip ce nu epuizează câmpul strategiilor de alegere. Scenariul în care relativismul funcționează e ilustrat de Cornea prin ipostaza în care un actor trebuie să aleagă între trei opțiuni, fiecare dintre acestea fiind reprezentată de un «avocat pledant». În cazul în care decizia decurge din judecata pe care actorul o aplică argumentelor avocaților, «din preferințele, opțiunile anterioare și prejudecățile» actorului, adică din „opțiunile [sale] filozofice și etice primare» (p. 60-61), relativistii nu s-ar înșela în susținerile lor. Există însă și un alt mod de a face o alegere între opțiunile de mai sus. Punct în care intervine istorioara khazară (p. 63-76). Bulan, un lider khazar, trebuie să aleagă o religie pentru statul său. El invită, întocmai ca în scenariul de mai sus, trei avocați pentru a-i înfățișa trei religii: creștină, islamică și iudaică. Doar că în loc să judece propriu-zis argumentațiile sfătuitoarelor, care proslăvesc în mod părtinitor o religie sau alta, el se decide pentru o alegere de tipul următor: observă că, în afară de opțiunea primă, creștinul are una secundă (Vechiul Testament), aceeași ca și musulmanul. Observă apoi că iudeul nu are decât o opțiune: Vechiul Testament (alternativ, are ca prima opțiune Talmudul, și ca opțiune secundă Vechiul Testament). Notează prima opțiune cu două puncte și pe a doua cu un punct și remarcă faptul că opțiunile secunde ale creștinului și musulmanului întrunesc mai multe puncte decât opțiunea lor primă (alternativ, că opțiunile secunde au câștig de cauză în fața celor prime în cazul tuturor celor trei avocați). Alege, așadar, opțiunea secundă, conform unui algoritm pe care autorul îl investește cu o valoare specială și căruia îi atribuie un statut emblematic. «Comparația intrinsecă», explică acesta, «valorizează [...] cea de-a doua alegere. Important în cazul ei devine secundarul, ceea ce oamenii iubesc, doresc, preferă numai în al doilea rând, atunci când, dintr-un motiv sau altul, dorința lor cea mai puternică ajunge îngrădită. Or, în timp ce prima opțiune este foarte parohială, idiosincronică uneori, partizană de obicei, opțiunea secundă pare a fi mai puțin personalizată, mult mai puțin localizată și specifică, ci, dimpotrivă, universalizabilă. Ceea ce dorim cel mai mult ne individualizează și ne separă nu o dată; ceea ce dorim numai în al doilea rând ne asociază și ne alătură. [...] există un număr mult mai mic de opțiuni secunde decât de prime opțiuni». Acesta ar fi modelul comparației intrinseci, numită astfel fiindcă nu face apel la un criteriu

exterior alegerii, la o preferință prealabilă («extrinsecă») a hanului khazar pentru o religie sau trăsătură anume, ci urmează o procedura «universalizabilă» (în sensul că orice persoană s-ar afla în situația respectivă și ar urma procedura în cauză ar obține același rezultat). Autorul folosește acest model în mai multe scopuri, dintre care cel declarat explicit este acela de a oferi un contraargument poziției relativiste. Astfel, în timp ce «în temeiul comparației extrinseci nu pot exista judecată și ierarhizare imparțiale, independente de arbitru» (p. 61), comparația intrinsecă reușește tocmai performanța inaccesibilă formulei extrinseci. Pe de altă parte, Andrei Cornea insistă și asupra statutului special pe care modelul khazar îl are, în opinia sa, ca model de alegere rațională (ca «tip ideal și totodată exemplar» de alegere, cum spune autorul). Aș distinge între trei chestiuni separate pe care *Turnirul khazar* le ridică și pe care Cornea nu le separă clar una de cealaltă (ba chiar le tratează împreună, cu consecințe nu tocmai fericite). Le voi enunța sub forma a trei întrebări: (1) poate fi alegerea khazară folosită ca argument antirelativist?; (2) oferă scenariul khazar, așa cum este prezentat în volumul de față, un model de alegere rațională?; (3) este comparația intrinsecă un model generalizabil într-o democrație? [...] În concluzie, cred că obiecțiile (1), (2) și (3) de mai sus arată că nici ediția revăzută și adăugită a *Turnirului khazar* nu reușește să se achite în mod adecvat de obiectivele majore pe care și le propune: un contraargument la relativism și o pledoarie în favoarea unui algoritm special de alegere rațională, exemplificat de scenariul turnirului khazar. Nu dispun aici de spațiul necesar pentru a trece în revistă multe dintre chestiunile minore care îmi par discutabile la volum în ansamblu, de la «citirea» unor filozofi și teorii (l-am amintit mai sus pe Rorty, dar îl pot adăuga și pe Kuhn), la formularea implicațiilor teoremei lui Arrow și la situații particulare în care Andrei Cornea pretinde că algoritmul khazar e aplicabil. Teme care ar merita o discuție separată sunt chiar definiția dată relativismului, insuficient explicitată și aplicată neriguros, sau distincția intrinsec-extrinsec. Complet neconvingătoare ca demonstrație, *Turnirul khazar* atinge însă, în ceea ce mă privește, o coardă sensibilă ca pledoarie pasională pentru o cultură liberală și o etică a moderației. (Iată ce desparte cartea de fata de un volum la fel de neconvingător, însă respingător prin implicații, precum *Omul recent*.) Desigur, pentru Andrei Cornea simpla coincidență dintre pasiunea sa întru liberalism și convingerile liberale ale recenzentului nu va fi suficientă, fiindcă aceasta coincidență nu e altceva decât semnul unor contingente locale. Pentru recenzent însă, în măsura în care *Turnirul khazar* a reușit să apropie un singur cititor de cultura liberală, e mai puțin important dacă logica sau pasiunea autorului constituie cauza reală a acestei apropieri”.

• [„**Revista 22**”, nr. 695] În *Cartea plecării și a întoarcerilor*, Mircea Iorgulescu scrie despre Norman Manea – *Întoarcerea huliganului* (2003): „Scriere autobiografică, dar nici jurnal și nici memorii, *Întoarcerea huliganului* de Norman Manea este și cea dintâi de anvergură și propriu-zis literară a autorului de la plecarea lui din România, în decembrie 1986. Urmează, și în aceasta ordine,

romanului *Plicul negru*, a cărui primă ediție fusese publicată în chiar anul când Norman Manea avea să părăsească România (într-o versiune substanțial revizuită, *Plicul negru* a fost reeditat în 1996, la Editura Fundației Culturale Române, și din nou, anul acesta, la Editura Cartea Românească). Fiindcă succesiunea și continuitatea sunt de ordin mai profund. Există numeroase teme, obsesii și motive comune celor două cărți, foarte înrudite în ciuda diferențelor de registru, *Plicul negru* fiind un roman «de ficțiune», iar *Întoarcerea huliganului* unul de factură explicit confesivă și memorialistică. Sunt, de asemenea, similitudini de construcție narativă, iar o analiză sistematică, făcută pe cele trei texte, ar putea chiar stabili, presupun, o certă diferențiere între prima și a doua versiune a romanului *Plicul negru* și totodată o apropiere între aceasta din urmă și formula din *Întoarcerea huliganului*. E însă un subiect de cercetare universitară, nu de biată cronică de gazetă, de aceea îmi îngădui doar să-l sugerez studioșilor. O «întoarcere» la literatură este de aceea, și poate în primul rând, *Întoarcerea huliganului*, o întoarcere, ca rezultat artistic și nu numai, sărbătorească. În anii de după plecarea din România, adică în ceva mai mult de un deceniu și jumătate, Norman Manea a publicat mult, dar a scris puțin. Și încă și mai puțin literatură în sensul tradițional sau numai didactic, doar câteva povestiri, de fapt. El este, azi, scriitorul român contemporan având cea mai impozantă listă de traduceri în numeroase limbi, a fost răsplătit de câteva premii de autoritate, dar literatura tradusă, pusă în circulație și care l-a făcut cunoscut este aproape în întregime cea scrisă în România, înainte de plecare, este evidența însăși. Eclipsă a forței de creație provocată de sfârșirea exilului? Schimbare de priorități în funcție de noul context, noua condiție și noul statut? Fapt este că din 1986 și până acum, de la *Plicul negru* și până la *Întoarcerea huliganului*, Norman Manea s-a ilustrat precumpănitor ca eseist și intervievat (în limba română, o bună parte din eseurile scrise după plecare a fost editată, ulterior apariției în Occident, în volumul *Despre clovni: dictatorul și artistul*, Biblioteca Apostrof, 1997, iar o antologie de interviuri a apărut sub titlul *Casa melcului*, Hasefer, 1999). Cu puține excepții, însă, eseistica lui Norman Manea de după 1988-1989 este una pronunțat confesivă, autoscopică, de mărturisire și interpretare autobiografică, această repliere în sine și asupra sinelui prefigurând, se vede acum, teribila «spovedanie» din *Întoarcerea huliganului*. Până într-atât încât criticii realmente interesați ori pasionați de literatura lui sau doar profesional scrupuloși vor descoperi cum în *Întoarcerea huliganului* sunt prelungite și reluate evocări, reflecții și analize din eseurile anterioare, uneori chiar și prin reproducerea *ad litteram* a unor pasaje, fraze etc. Într-unul din ultimele sale texte apărute în România în anul plecării, de nu va fi fost chiar ultimul, Norman Manea sugera existența unei «vaste Biblioteci a Eului», al cărei «vârf de incandescență», scria el, rămâne *În căutarea timpului pierdut*. O «împărăție a Eului», căreia îi aparțin nu doar speciile literare sau semiliterare direct confesive, ci și «destule dintre operele literare de ‘ficțiune’», fiindcă artistul «obsedat de universul ființei» extrage «din el însuși, înainte de toate, materia lucrării sale». Iar acolo există, ca un

autoportret strecurat de un pictor din vechime într-o compoziție cu subiect comandat, și transcrierea ezitărilor, a temerilor și a speranțelor înaintea încă indecisului pas al exilării, sub forma unei consemnări de tip jurnal a zilei când acel text fusese încheiat, 4 iulie 1986 – «Încă o încercare de a desprinde pelicula de protecție. Ca în toate perioadele mai dificile, de exasperare și derută. Ezitățile se articulează iarăși într-o ecuație care pare nedeterminată, tocmai pentru că prea determinată, cu soluții banale, oarecum automate, deși par stringente și de bun simț?». Și încă: «Tensiunea unor ani, de fapt, convocați brusc la bilanț, după atâtea eschive terminologice, strânși în cleștele conjuncturii, rugină și tăiș. Senzația de ‘sosire’, proprie unei aniversări, se diluează, parcă, în incertitudinile tipice unei ‘plecări’: dureroasă, eliberatoare, grăbind sfârșitul, cine știe, sau regenerând, cine s-o mai creadă? Amintirea unui moment de frontieră, acum 45 de ani, își caută abia acum înțelesurile. Efect de lectură, adâncind crispata acoladă? » (*Jurnale?*, în «Caiete Critice», nr. 3-4/1986). Momentul de frontieră fusese deportarea în Transnistria, în octombrie 1941, a familiei viitorului scriitor, pe atunci în vârstă de 5 ani, aniversarea era cea a vârstei de 50 de ani, sărbătorită printr-un «ultim exercițiu de despărțire», cum va scrie mai târziu Norman Manea. «Mai târziu» înseamnă acum, în *Întoarcerea huliganului*, carte de retrospectivă și bilanț, «raport către posteritate», cu o formulă a autorului însuși. O carte zguduitoare. Prin experiențele teribile trăite și evocate de autor – deportarea și lagărul, apoi înceata, dar inexorabila, teroare a ruloului compresor al «socialismului real», de inspirație sovietică mai întâi, regenerat apoi prin racordare la naționalism fascizant, în sfârșit exilul ca suferință și eliberare –, dar și, poate chiar în primul rând, prin expresia literară, prin unicitatea artistică a confesiunii și reflecției. Martor sau scriitor? Împărăția Documentului sau Împărăția Eului? Mărturisitorul suferinței (administratorul, arhivarul, istoricul) sau artistul? Depoziția sau Compoziția? Formula acestei literaturi este prin definiție ambiguă, frontierele dintre domenii sunt uneori, deseori, fluide, există apoi momente care privilegiază un anumit tip de lectură în dauna celuilalt, iar opțiunile tranșante sunt pândite de capcane și riscuri. Neîncercate de un «accent de relativitate» care să le nuanțeze, certitudinile devin «bestii absolute», scrisese demult cineva, într-o carte ironică și disperată, probabil cel mai dramatic manifest pentru gândirea liberă din cultura română. Un manifest pentru omul fără uniformă. E – adaugă acel autor – «o lecție pe care am învățat-o greu – după nu știu câte războaie și revoluții, dar pe care o socoteam bine învățată. Ne-am înșelat. Căci iată o uitată: iată noi procurori ce pornesc la vânătoare cu carabina idealului la umăr. Să ne pregătim confesiile sufletești ca pe niște declarații fiscale. E mai prudent». Era acum aproape șaptezeci de ani și era Mihail Sebastian. În *Cum am devenit huligan* (scrisă în noiembrie-decembrie 1934, a apărut în 1935). Carte la care *Întoarcerea huliganului* se raportează explicit și direct, încă de la titlu. O raportare ce constituie chiar una dintre axele scrierii lui Norman Manea, deși este oarecum polemică și oricum foarte personală. Titlul însuși este o adaptare liberă după

Sebastian, care folosise termenul «huligan» în accepțiunea precisă dată de unul dintre articolele apărute în epocă împotriva romanului său *De două mii de ani*. Un articol pe care Sebastian îl considerase a fi «cel mai sintetic», îl reprodușese în *Cum am devenit huligan* și chiar îl folosise pentru a-și numi cartea. Apăruse în «Viața românească», iar propozițiile cheie erau două: «Mihail Sebastian era un domn publicist de la ziarul ortodox-reacționar ‘Cuvântul’ de o neobișnuită insolență. (?) Factura sa intelectuală era eminamente huliganică». Se mai preciza că numitul domn publicist «dădea lecții de naționalism intransigent, scuipa pe democrație și drepturile omului», era un «luptător întru Hristos, Rege și Națiune», asta deși era «un tânăr evreu», «de prin bălțile Brăilei». Este evident că nu în acest înțeles (re)utilizează Norman Manea răsunătorul cuvânt *huligan*. Nimeni nu l-a acuzat vreodată, nici măcar în glumă, de complicități cu ortodoxismul reacționar și antisemit, de naționalism (românesc) intransigent, de militantism «întru Hristos, Rege și Națiune», de batjocorire a democrației și drepturilor omului («scuipă pe»). Dimpotrivă, atacurile împotriva lui l-au denunțat, cele mai abjecte, ca anticreștin și antiromân, ca internaționalist și dușman al Națiunii (române). Sensul pe care îl are de fapt «huligan» la Norman Manea este mai curând cel de zurbagiu, tulburător al ordinii stabilite (și conformiste, de nu chiar represive), de *trouble maker*, de *trublion* sau *trouble-fête*, unul adică foarte îndepărtat, de nu și fără nici o legătură, cu acela existent în celebrul titlu al lui Sebastian, de la care totuși se revendică. Nu este însă o uzurpare de prestigiu, este un prim indiciu, discret, dar energic, al caracterului literar, și încă unul foarte elaborat, al cărții lui Norman Manea. *Întoarcerea huliganului* este cu adevărat o confesiune, este cu adevărat o mărturie, dar este mărturia unui artist. Iar memoriile, confesiunile, jurnalele, amintirile artiștilor nu se citesc decât prin fraudă, abuz și exces că probe directe sau indirecte ale vreunui proces. Ca «niște declarații fiscale», cu sugestiva, exacta formulare a lui Sebastian. Îndeletnicire de «procurori», mai vechi sau mai noi, dar mereu «la vânătoare cu carabina idealului la umăr»... Să trecem, însă, specia e nemuritoare. *Întoarcerea huliganului* începe, de altfel, ca un roman de pură ficțiune și în tradiționala cheie narativă a descrierii unui personaj văzut de autor din afară, descris din exterior. Este un *el*, un bărbat care iese din locuința lui aflată într-un oraș american, nu altul decât New York, se deduce după menționarea, parcă în treacăt, a proximității Broadway-ului. Căci scrisul lui Norman Manea a avut dintotdeauna această prețioasă calitate, a densității și concentrării, literatura lui trebuie citită întotdeauna, și obligatoriu, și «pe dedesupt», cum recomandă marele vrăjitor de cuvinte care a fost Arghezi. Personajul este urmărit în drumul sau către o țintă încă necunoscută, autorul îl însoțește balzacian și omniscient, îi transcrie gândurile, bombănelile, există chiar un scurt moment halucinatoriu, o fantasmă dureroasă i se ivește în cale. Necunoscutul intra într-un restaurant, aici se întâlnește cu un prieten, iar *el* devine *eu*, bărbatul al cărui scurt traseu new-yorkez este descris de Norman Manea nu e altul decât chiar Norman Manea însuși. Aceasta schimbare de optică și persoană gramaticală, această

trecere de la exterioritate la lăuntric, acest du-te vino între *eu*, Norman Manea, și *el*, Norman Manea, este unul dintre procedeele de mare efect ale cărții. Scriitorul l-a folosit de altminteri și în interviuri, dar acolo cu alt scop, ca registru al obiectivității, moderației și modestiei («Relația mea cu România nu e încă cea mai bună. Am criticat vechiul și noul naționalism post-comunist din țară. Din partea faimosului exilat din America, această critică nu a fost primită prea bine. Deci avem încă relații destul de complicate» – declara Norman Manea într-un interviu dat în 1999 în Statele Unite, tradus și publicat în «Familia», nr. 9/1999). Scriitorul se confesează, dar și se reprezintă, se pune în scenă, se imaginează și se proiectează ca personaj al propriei povești. Alternanța între *eu* și *el*, dar și între *eu-ri*, multiple, contradictorii, complementare, între măști și ipostaze, dureroasă și îndurerată căutare a sinelui, a identității, dar și aspirație a evadării și a regenerării. Tot de alchimia și modalitățile măturii de artist ține și prefacerea unor persoane reale în personaje de ficțiune, prin ascunderea identității lor sub o onomastică inventată. Este vorba mai ales de unii dintre cei întâlniți ori evocați de Norman Manea cu ocazia singurei lui călătorii făcute în România după plecare, călătorie ce constituie «baza» uneia dintre cele trei mari secțiuni ale cărții. Desigur, nu e improbabil ca scriitorii de o anumită vârstă să poată recunoaște eventuale prototipuri în personajele denumite Donna Alba, Cap-de-Aur, Elefantul Zburător, poetul Mutu s.a., dar nu scrisese Sebastian că asemenea «descoperiri detective» țin de o «curiozitate barbară și inventivă», chiar de «mahalagism literar»?! Ceea ce, firește!, nu i-a împiedicat pe mulți, între ei și destui sebastianofili declarați și mai ales militanți, să procedeze fără nici o reținere la identificări și decriptări ale personajelor lui Sebastian însuși, cele din *De doua mii de ani*? Dar caracterul de roman confesiv și eseistic (ori, poate, de eseu românesc de interpretare autobiografică) al cărții lui Norman Manea este dat mai ales de asimilarea referințelor livrști, de prefacerea unor cărți, autori, idei, date istorice în elemente ale interiorității. De la Celan la Cioran și de la Proust la Joyce, de la Jormania lui Ioan Petru Culianu la «anul huliganic» al lui Mihail Sebastian, de la condiția evreilor din Est la visul emigrării în America, de la Holocaust la comunism, de la apăsarea condiției de victimă la tehnicile eschivei, o vastă rețea de trimiteri, asociații și referințe culte populează *Întoarcerea huliganului*. Acestea sunt cele mai vizibile, fiindcă exista multe altele doar aluzive sau chiar «topite» în text. Nu sunt însă elemente de recuzită, prezențe scenografice, fac parte din universul acestei opere, îi sunt organic incorporate, deseori modificate într-un sens propriu, «deformate» conform viziunii autorului. *Întoarcerea huliganului* este o carte a desprinderii (plecarea din țara «farmecului și fecalelor» este de fapt marea ei temă), a întoarcerilor (una simbolică, în trecut, alta reală, în România anului 1997), a exilului. Întoarcerea e imposibilă, aici trebuie să ne amintim ce spusese Orwell, «nu-l poți pune la loc pe Iona în pânțele balenei» și, eventual, să adăugăm și sumbra viziune a românului Sorescu, după care Iona, o dată ieșit din burta chitului, își dă seama că a nimerit în libertatea pântecelui altei balene, și mai mare, iar aceasta

se afla și ea în altă burtă de balenă, încă mai monstruoasă, și tot așa, la infinit. Cu precizarea că *Întoarcerea huliganului* fiind o carte scrisă în limba română, limbă pe care autorul a dus-o cu el în locul pe care în ultimele rânduri ale epui-zantei lui confesiuni îl desemnează prin «acasă, la adresa mea din New York», Norman Manea a fost, este și rămâne în România. Autorul e «acasă» la New York, scriitorul e «acasă» în limba română. De unde nici nu a plecat vreodată”.

2 iulie

● [„**Luceafărul**”, nr. 25] Raluca Dună comentează *Retori, simulacre, impos-turi* de Ciprian Șiulea: „I-aș reproșa autorului câteva «contradicții»: «angajarea» sa emotivă atunci când acuză de implicare emoțională, «ieșirile» sale stilistice, atunci când acuză tocmai excesul de «stil» în dauna ideii – mă refer la analiza relativ tendențioasă a *Omului recent* de Horia-Roman Patapievici. Ciprian Șiulea îi pune în cărcă lui Patapievici intenții care îi sunt străine (individualismul lui Patapievici este doar unul ontologic și cultural, individualismul lui Șiulea fi-ind unul esențialmente politic, pragmatic). Apoi, îl acuză de neajunsuri (lipsa unei soluții «alternative», a construcției care să urmeze deconstrucția, modelul «teoretic» care provine dintr-o frustrare personală etc.) pe care le identificăm chiar în demersul lui Ciprian Șiulea. Este adevărat că și Maiorescu se folosea de ironie, uneori de o maliție zdrobitoare, dar nu cred că Patapievici suferă de o beție autist-misticoidă, așa cum sugerează răutăcios Ciprian Șiulea; pur și simplu Patapievici se mișcă într-un alt sistem de referință, unul foarte personal (chiar dacă inspirat, până la plagiat, din Heidegger, cum încearcă să ne demonstreze, cu argumente imbatabile precum citatul, tânărul absolvent de filosofie). E un sistem absolut idealist, ne-pragmatic, care ține de spiritualitatea creștină și care nu-și va propune niciodată să se erijeze în model public ori politic” (*Un tânăr Maiorescu și contradicțiile lui*). □ Bogdan-Alexandru Stănescu scrie despre *Anul cărțiței galbene* (2003) de Dan Coman: „*Anul cărțiței galbene* izbește prin straniețatea stilului, prin tăcerea ce înconjoară zidurile textului, ca și cum ar fi fost scrijelit pe un perete uitat la marginea lumii. [...] Poezia lui Dan Coman are câte ceva din fiecare poet al generației sale, păstrându-și originalitatea datorită atmosferei unice pe care o desenează, datorită aerului irespirabil de muzeu al nebuniei lucide. Pare un tablou anexat de suprarealiști după ce a fost pictat într-un sanatoriu” (*Se apropie nebunia omului de om*).

● [„**România literară**”, nr. 26] Sub semnătura lui Nicolae Manolescu apare anunțul: „În săptămânile care urmează, cititorii nu-mi vor mai afla semnătura în această pagină de revistă, așa cum s-au obișnuit din 1993 încoace. Nu e o absență fortuită, nici, cu atât mai puțin, un abandon. Am nevoie, pur și simplu, de întreg timpul pe care-l pot rezerva scrisului spre a lucra la *Istoria critică a literaturii române*. Mă voi ocupa în continuare de revistă, fără a mai scrie o vreme editoriale. Ne vom revedea la toamnă. Până atunci, pun la dispoziția cititorilor acest colț de pagină pentru a-mi comunica opiniile și impresiile lor”. □ George Geacăr scrie

despre tânărul Marin Preda (*Portretul artistului la tinerețe*). □ Se publică proză de Elena Pasima, *Capitis Deminutio*, cu o scurtă prezentare de Angela Marinescu. □ Alex. Ștefănescu semnează reportajul *Instantanee la Onești*: „20 iunie, ora 13. Sosesc la Onești la volanul mașinii mele. Am pasageri prețioși: Ileana Mălăncioiu și Mircea Martin. Constantin Th. Ciobanu, președintele Fundației «G. Călinescu» și organizatorul Salonului literar-artistic – dedicat anul acesta criticului și istoricului literar Eugen Simion, președintele Academiei Române, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani – ne întâmpină în stilul său binecunoscut, ceremonios și sobru. De treizeci și cinci de ani îi întâmpină astfel pe toți scriitorii invitați să participe, la Onești, fie la asemenea saloane literar-artistice, fie la «Zilele G. Călinescu» (care au o desfășurare și mai amplă). Mari personalități ale culturii române au trecut de-a lungul timpului pe aici. Activitatea inițiată și coordonată pe parcursul a trei decenii și jumătate de Constantin Th. Ciobanu, el însuși un scriitor talentat, reprezintă un posibil capitol din istoria literaturii române. S-a creat la Onești tradiția ca primarul, indiferent cine ar fi el, să susțină manifestările organizate sub patronajul spiritual postum al lui G. Călinescu. Tradiția este continuată de actualul primar al orașului, ing. Emil Lemnaru, care și-a oferit și anul acesta sprijinul prețios. Dar cel mai important colaborator al lui Constantin Th. Ciobanu este publicul din Onești, cultivat, atent, participativ. Tot 20 iunie, ora 18. La sediul Fundației «G. Călinescu» se lansează volumul omagial dedicat lui Eugen Simion. Volumul (am arătat asta și în intervenția mea) nu cuprinde elogii convenționale, ci date bio-bibliografice, texte semnificative, referințe critice, fotografii cu valoare documentară. Este un «dossier», un instrument de lucru, bine gândit. Despre Eugen Simion și opera sa (literară, științifică, pedagogică) vorbesc Constantin Th. Ciobanu, Alexandru Zub, Lucian Orășel, Alex. Ștefănescu (adică eu). Al. Dobrescu, venit de la Iași, declamă patetic: «Ați avut dreptate, Eugen Simion!», referindu-se la poziția adoptată de Eugen Simion imediat după 1989 față de viața politică. Dintre realizatorii volumului omagial vorbesc Nicolae Iliescu, Andrei Grigor, George Cușnarencu. Nicolae Manolescu, care n-a putut participa la întâlnire, este prezent printr-un mesaj aplaudat de toată lumea: «Eugen Simion este, astăzi, la o vârstă incredibilă pentru cine-l vede și aude, cel mai important critic al literaturii noastre postbelice. Autor al unor impresionante studii de sinteză, el n-a lăsat nici un colț al tabloului neacoperit. Nici exilul n-a scăpat atenției sale, lucru cu atât mai remarcabil cu cât, înainte de 1989, nu era deloc ușor să te referi la scriitori aflați, de obicei ca urmare a unei opțiuni politice, dincolo de granițele țării. Ceea ce distinge critica lui Eugen Simion este judecata cumpănită și limpede. Nu vom stărui niciodată îndeajuns asupra acestei însușiri.» În cuvântul său – emoționant – Eugen Simion își schițează o autobiografie spirituală. Cunoscutul pictor Constantin Berdilă (autor al mozaicului de la sala de gimnastică «Nadia Comăneci») îi dăruiește sărbătoritului un portret. Fotografia dintotdeauna al manifestărilor culturale de la Onești, G. Fornica-Livadă, ia neobosit instantanee. Tot 20 iunie, ora 19³⁰. Se vizitează Expoziția lui

Constantin Berdilă, care este cuceritor nu numai ca artist, ci și ca om. Urmează un recital poetic în Aula Bibliotecii Municipale «Radu Rosetti». Citesc din textele lor Dumitru Buzatu, Constantin Th. Ciobanu, Alexandru Dumitru, Dan Sandu, Viorel Savin, Cassian Maria Spiridon (aplaudat după fiecare poem). Sala este cuprinsă de emoție la apariția pe scenă a marii poete Ileana Mălăncioiu. Versurile ei sunt ascultate cu evlavie, ca un mesaj din care nu trebuie să se piardă nici un cuvânt. Un succes remarcabil are, apoi, recitalul violonistului Șerban Lupu, acompaniat la pian, cu grație, de Viorica Boerescu (soția colaboratorului nostru Părvu Boerescu). 21 iunie, ora 10. În aceeași clădire, ultramodernă, a bibliotecii are loc Colocviul de literatură cu tema «G. Călinescu și critica literară postbelică». Moderatorii sunt Eugen Simion, Mircea Martin și Alexandru Zub. Fiecare dintre ei are câte o intervenție substanțială (păcat că nu s-au făcut înregistrări... sau s-au făcut?). Alexandru Zub ia asistența prin surprindere trecând fără dificultate din postura (cunoscută) de istoric în aceea de istoric literar. Mai iau cuvântul Ileana Mălăncioiu, Virgil Podoabă, Dan Mănuacă, George Cușnarencu, Al. Dobrescu, Lucian Orășel (pe mine nu mă mai menționez, ca să nu-mi repet numele). Șerban Lupu încântă publicul, citând opinii ale lui G. Călinescu despre muzică și ilustrând apoi aceste opinii cu fraze muzicale interpretate la vioară. Tot la vioară Șerban Lupu interpretează, inspirat și cu umor, melodii compuse de G. Călinescu însuși (unele pentru piesele lui de teatru). Se aplaudă entuziast. Tot 21 iunie, ora 15. Ne despărțim, având de pe acum nostalgia momentelor dense – din punct de vedere intelectual și afectiv – trăite la Onești. Se vor repeta? Se vor repeta. Prezența acolo a lui Constantin Th. Ciobanu garantează asta”. □ Cristian Ciocan semnalează *Un eveniment editorial*: „De curând, Editura Humanitas a publicat prima traducere în limba română a uneia dintre cele mai importante lucrări ale filozofiei: *Ființă și timp* de Martin Heidegger în traducerea lui Gabriel Liiceanu și a lui Cătălin Cioabă”.

4-10 iulie

• [„Dilema”, nr. 535] Vintilă Mihăilescu publică articolul *Clasa muncitoare merge în purgatoriu*: „Dintr-un fund de țară de unde scriam săptămâna trecută impresii despre străfundurile țării, am ieșit la «civilizație» direct la Cluj, la un colocviu despre «renegocierea identităților socio-culturale în post-socialismul est-european». Din afișul cu multe poze mă priveau țigani, femei, pensionari etc., tot atâtea categorii de populație cu «probleme identitare», actori acreditați («trendy», vorba unei colege din Croația) ai unor «renegocieri» post-socialiste. M-am pomenit întrebându-mă unde sunt muncitorii în toată această poveste? Ei chiar nu au nici o problemă «identitară» de «renegociat»? Drept care m-am hotărât subit – și mai mult de dragul a ce nu este «trendy» – să mă fac eu purtătorul lor de cuvânt, ca să spun așa. Sau mai degrabă un fel de avocat al diavolului, căci în lumea noastră bună nu prea dă bine să deplângi problemele muncitorilor care, nu-i așa, își merită soarta. «Viața muncitorilor nu este considerată prea adesea ca

relevantă pentru o analiză etnografică în actuala Europă de Est», constată și David Kideckel. Copiii răsfățați ai vechiului regim – și astfel un fel de metonimie a comunismului – «proletarii» sunt lăsați în prezent într-un fel de purgatoriu al tranziției unde trebuie să-și ispășească mai întâi păcatele dacă vor să intre în paradisul economiei de piață. O etnografie, fie ea și sumară, a acestui purgatoriu proletar, care adăpostește o parte considerabilă a populației țării, devine astfel interesantă – ca să nu spunem direct indispensabilă. Mai întâi este interesant de constatat în ce măsură clivajul muncitor–țăran mai funcționează încă în valorizările spontane ale reprezentărilor noastre sociale curente: într-o țară cu o identitate națională puternic ancorată în țărănime, muncitorul apare ca un fel de invadator, eventual adus de-a dreptul pe tancurile sovietice. De-cooperativizarea a făcut – atât și așa cum a făcut – dreptate moștenitorilor de drept ai țării, țăranii; muncitorilor le-a rămas de-industrializarea. Există o anumită specificitate românească în această de-industrializare numită, de regulă, trecere spre economia de piață. În măsura în care pe parcursul acestui proces bogăția vine mai ales din circulație și «taxe», «simpla» muncă productivă se devalorizează social: *muncitorul e cel mai prost român!* – constata cu obidă un astfel de muncitor. Iar în această categorie intră și acei muncitori mai subțiri, profesorii și medicii, în măsura în care se bazează doar pe munca lor recunoscută instituțional. Prestigiului umflat ideologic îi urmează astfel un declin simbolic indus economic, un fel de declasare a «omului muncii» în general. Rezumându-ne acum la muncitorul industrial, acesta suferă nu numai o pierdere de statut simbolic, de identitate socială, dar și una de identitate profesională. Uneori el nu mai poate fi ceea ce se consideră a fi pur și simplu deoarece meseria sa nu mai este cerută sau chiar dispare de pe piața muncii. Mai frecvent, el devine – sau riscă oricând să devină – un «disponibilizat» (ce extraordinară invenție lingvistică, fără echivalent în vreo limbă europeană!). De aceea mulți dintre cei cu care am discutat identifică «muncitor» cu «angajat»: nu mai ești angajat, nu mai ești nici muncitor, adică strungar sau șofer sau mai știu eu ce. De aici, pe lângă sentimentul profund de rușine combinată cu revoltă, apare adesea și sentimentul mai difuz de castrare socială a muncitorului mascul învățat să fie dominant (și) prin diviziunea sexuală a muncii. Ceea ce ridică o problemă de identitate de gen, tradusă frecvent prin creșterea conflictualității familiale și a ratei divorțului. Și mai difuz, dar nu mai puțin profund, este apoi sentimentul de insecuritate și impredictibilitate, pierderea sentimentului de control: din eșantionul de muncitori de la Fieni pe unde am trecut de curând, doar vreo 20% au putut să răspundă la întrebarea «ce credeți că veți face peste 10 ani?». Iar răspunsul a fost edificator: *sper să lucrez în străinătate* – ceea ce face deja peste o treime din populația activă a acestei localități care nu o duce chiar așa de rău. Restul au râs (cam strâmb), explicându-ne că nu are rost să gândească decât de pe o zi pe alta. Tranziția este pentru aceștia amenințarea de zi cu zi a disponibilizării. *De ce nu se califică în alte meserii, cerute pe piața muncii?* – se poate întreba cineva. *Să facă bine să învețe că acum trăim într-o*

economie de piață! – mai poate afirma altcineva. Dar unii chiar au învățat sau învață acest lucru, doar că în străinătate!”.

8 iulie

● [„**Observator cultural**”, nr. 176] Sunt anunțate Premiile Uniunii Scriitorilor pentru anul editorial 2002: „– Lista premiilor. La începutul săptămânii trecute au fost decernate Premiile Uniunii Scriitorilor pentru anul editorial 2002, în cadrul unei gale desfășurate la Teatrul Nottara din București. Iată-le: Poezie: Nicolae Coande – *Fundătura Homer* și Dinu Flămând – *Tags*. Proză: Dan Stanca – *Drumul spre piatră*. Dramaturgie: Olga Delia Mateescu – *Ferma de struți*. Critică și istorie literară: Mircea Muthu – *Balkanismul literar românesc*. Eseu și publicistică: Ștefania Mincu – *Miorița. O hermeneutică ontologică*. Traduceri din literatura universală: Vasile Sav pentru Sf. Augustin – *Opera Omnia* și Emil Iordache pentru Daniil Harms – *Mi se spune capucin*. Premiul «Andrei Bantaș»: Bogdan Ghiu pentru Charles Baudelaire – *Inima mea dezvăluită*. Memorialistică: Gabriel Liiceanu – *Ușa interzisă* și Nicolae Manolescu – *Cititul și scrisul*. Dicționare și ediții critice: Cicerone Ionițoiu – *Victimele terorii comuniste*. Literatură pentru copii și tineret: Doina Cetea – *Binoclul motanului Potifar*. Debuturi: Alexandra Ciocârlie – *Iuvenal*, Daiana Cuibus – *Exerciții de teoria limbajului*. *Introducere în logosul blagian* și Virgil Podoabă – *Între extreme*. Premii pentru literatura minorităților: Dagmar Maria Anoka – *Slovenske literatura v Rumunsku*; Kiraly Laszlo – *A szibardok története* și Joachim Wittstock – *Scherendchnitt*. Au fost – de asemenea – acordate și premii care ocolesc juriul stabilit pentru Premiile UR, dar care se decernează simultan, trecând drept învingătoare – și ele – în aceeași «competiție»: Premiul Opera Omnia: Eugen Simion. Premiul Național pentru Literatură: Constantin Țoiu. Premii pentru traducerea literaturii române în străinătate: Darie Novaceanu, Florica Madritsch-Marin, Ileana Scipione, Sandra Popescu y Duma, Tudora Șandru Mehedinți. Diplome pentru diplomație culturală: Ion Bulei și Emil Ghițulescu. Diplome pentru jurnalism cultural: Lucia Negoită și Liviu Grăsoiu. Premiul pentru debut «Laurențiu Ulici»: Eugenia Țarlungă – *Mici unități de percepție*. * – Scandalul. Gala Premiilor UR s-a lăsat – cum se spune – cu scandal, căci junii autori și editori Marius Ianuș și Un Cristian i-au întâmpinat debutul plimbând prin sală o pancartă mare cu inscripția *Bine ați venit la balul fantomelor!* După ce organizatorii s-au dezmeticit, secretarul UR, Mircea Ghițulescu, a tăbărit asupra «infractorilor», «altoindu-i» și... confiscându-le pancarta! Drept pentru care, informând asupra Premiilor UR, ziarele de la mijlocul săptămânii trecute au relatat cu precădere incidentul...” □ Lucia Simona Dinescu semnează eseu *Condiția spațiului virtual*: „Tehnologia computerului produce o mutație esențială asupra noțiunii de realitate, mutație care poartă numele de virtualitate. Computerul mijlocește apariția unui nou tip de realitate, realitate experimentată în cadrul unui spațiu virtual, spațiu care nu se mai supune legilor realului obișnuit, ci legilor proprii. Noul tip de realitate a fost

denumit realitate virtuală («Virtual Reality» – VR), oximoronul având rolul de a evidenția faptul că virtualitatea este, în fapt, un nou tip de realitate. Sintagma a făcut carieră în literatura tehnoculturală, stârnind controverse, generând utopii sau distopii, promovând profeții sau critici. Pentru unii cercetători de specialitate, denumirea de «realitate virtuală» are încărcătură poetică, grație asocierii tehnologie-artă-filozofie, sau chiar semnificație mistică, prin intermediul discursului cybervizionar. O observație neutră ar putea explica sintagma «realitate virtuală» prin recursul la tehnologia computațională, ce mediază constituirea unui spațiu greu de definit, care fie fascinează, fie amenință, dar care în orice caz este imposibil de ignorat și, mai mult decât atât, influențează percepția asupra realității înseși. Fie că apare sub denumirea de «synthetic environment» (în domeniul militar), fie că e preferată sintagma «virtual environment» (la MIT sau NAȘA) sau sintagma «virtual world» (la The Human Technology Laboratory de la Universitatea Washington din Seattle), realitatea virtuală s-a constituit într-o disciplină specifică. Datorită originii sale multiple (contracultură, ficțiune a SF cyberpunk, NASA/ domeniul militar, artă pe computer, design și industrie computeristică), realitatea virtuală poate fi studiată din diverse perspective, de unde rezultă atât complexitatea teoretică, cât și aplicabilitatea bogată a domeniului. Diverși futurologi anticipează perfecționarea tehnologiei virtualității, tehnologie care în prezent are un potențial limitat de construire de spații, și avantajele desprinderii de constrângerile lumii fizice. Alți teoreticieni, critici ai tehnologiei virtuale, deplâng dispariția spațiului real din cauza invaziei negative de virtualitate digitală. Eseul de față își asumă o poziție de mijloc între aceste două extreme, urmărind să chestioneze filozofic raportul dintre realitate și virtualitate (realitate virtuală), deopotrivă ca spațiu literal-tehnologic și ca spațiu imaginar. De asemenea, eseuul nu recurge la disocieri de genul realitate vs. realitate virtuală, natural vs. artificial, prezență vs. absență, realitate vs. irealitate, ci la juxtapuneri de tipul realitate și virtualitate, natural și artificial, prezență și absență, realitate și irealitate etc. [...] Conceptul de *simulacru* de la care se revendică condiția realității virtuale este bidirecționat în sens baudrillardian și în sens deleuzian. Simulacrul, în accepțiunea lui Baudrillard, este caracteristic erei hiperrealității în care simulările proliferază hiperstazic transformând realul în hiperreal: virtualitatea simulării înlocuiește realitatea și, la limită, noțiunile de *real* și *simulacru* sunt deopotrivă rezultatele unor simulări succesive. Eseul de față consună cu cea de-a doua direcție a teoretizării simulacrlui: Deleuze diferențiază între *copie* și *simulacru*, neacordând originalului statut privilegiat asupra copiei; originalul sau realul conține în sine posibilitatea simulării, astfel încât simulacrul (dislocat, nomadic și heterogen) înseamnă deopotrivă original sau real și simulare sau copie. Pentru Deleuze, virtualul nu se opune realului, ci actualului: ideea de virtual este discutată ca multiplicitate și diferență pentru a se putea actualiza. Actualizarea virtualului trebuie disociată de realizarea posibilului deoarece procesul de actualizare a condiției virtuale nu se încheie niciodată, ci este un proces deschis, spre deosebire

de realizarea posibilului care dezvoltă și sfârșește un model deja existent. Dacă condiția posibilului se epuizează în fiecare realizare, virtualitatea cumulează o multitudine de actualizări posibile. Tehnologia computerului aduce un interes deosebit în condiția virtualității. Virtualul devine identificat cu sinteticul sau artificialul numeric și se raportează ambivalent față de real. Virtualitatea computerului conține în sine ideea de potențialitate care se poate actualiza în diverse moduri, astfel că tehnologia digitală infirmă formularea unei singure interpretări a virtualului drept înlocuire a realului. Virtualitatea spațiului computerizat coexistă cu realitatea, precum actualizarea acestuia coexistă cu posibilitatea. Interpretând tehnologia informațională ca producere a virtualului, și nu ca reproducere a realului, virtualitatea computerului poate reconstrui permanent o nouă realitate. Realitatea virtuală se constituie în cele din urmă ca spațiu (tehnologic, filozofic, artistic) care nu neagă realitatea fizică, precum simulacrul teoretizat de Baudrillard, ci coexistă acesteia. Chiar dacă computerul are capacitatea artificială de a crea spații virtuale care pot concura cu realitatea (așa-numita inducere de realism în cazul simulărilor școlilor de șoferi sau de piloți), realitatea rămâne separată de virtualizare, nepierzându-și statutul ontologic propriu. Realitatea poate fi dublată de virtualitate, fără a putea fi însă înlocuită de aceasta. Termenul de realitate virtuală a fost creat de către Jaron Lanier în 1987 și prefigurat în accepțiunea sa de imersie 3D de către Morton Heilig în 1963 prin realizarea sistemului «Sensorama». Însă începuturile realității virtuale se datorează lui Ivan Sutherland care, în 1966, a produs primul sistem de afișare montat pe cap (Head-Mounted-Display), destinat să introducă privitorul într-o lume 3D simulată vizual. La începutul anilor '70 Myron Krueger realizează «Metaplay» sau «Videoplace», mostre de artă interactivă telematică în care participanți aflați în locații diferite împart aceleași spații digitale virtuale. Un alt exemplu de sistem al realității virtuale îl constituie CAVE (Cave Automatic Virtual Environment) creat în 1991 de Daniel Sandin, Thomas DeFanti, Carolina Cruz-Neira. Acest sistem-cameră plasează corpul utilizatorului/ locuitorului direct în interiorul spațiului generat de computer. Din cadrul acestor exemple diacronice de evoluție a domeniului rezultă trăsăturile realității virtuale: simulare digitală în timp real de spații virtuale, interacțiune a utilizatorului cu imaginile în perspectivă a bazelor de date, imersie a simțurilor și a corpului fizic uman, teleprezență. O dată cu răspândirea Internetului, termenul de realitate virtuală a început să se suprapună noțiunii de cyberspațiu (*cyberspace*), concept utilizat la început ca jargon în literatura SF *cyberpunk* (fiind creat de William Gibson în 1984) și deținând trăsături ale realității virtuale experimentate în laborator: un tip de realitate 3D a bazelor de date, realitate generată de tehnologia computerului în urma interacțiunii, a imersiei și a teleprezenței. Pe de o parte, cyberspațiul evoluează atât din jocurile video și programele grafice ale computerelor, cât și din spațiile virtuale ale simulărilor. Pe de altă parte, cercetătorii realității virtuale experimentează previziunile tehnologice ale ficțiunii SF. Astfel că termenii de realitate virtuală și de cyberspațiu

se referă la «realități» desfășurate simultan și parțial autonom: experiențele de laborator se dezvoltă paralel cu literatura *cyberpunk* și cu World Wide Web-ul, însă nu fără a se influența reciproc. Cyberspațiul poate fi analizat sub diverse aspecte, ca spațiu-interfață, spațiu de date (*dataspace*) sau spațiu al fluxurilor informaționale navigabile, spațiu-rețea, spațiu liminal, spațiu mental etc., conceptul cumulând o serie de paradoxuri: realitate fizică și realitate mentală, materialitate și imaterialitate, referențialitate topologică solidă și rețea lichidă. Interpretat fie ca surogat al spațiului real prin construirea de interfețe 3D și hărți, fie ca spațiu cu o nouă topologie geografică, cyberspațiul este deopotrivă un spațiu real al tehnologiei și conceptual al metaforei, în care se îmbină deopotrivă tehnologia și mitologia, realitatea și imaginația. Unul dintre aspectele generării cyberspațiului îl constituie spațializarea sub forma de interfață: dincolo de suprafața ecranului computerului se presupune a exista cyberspațiul. Producerea adâncimii 3D a spațiului digital este în fapt o iluzie electronică a adâncimii obținute pe o suprafață plată, iluzie produsă de dependența computerului de modelul 2D al ecranului rectangular. Computerul aduce adâncimea la suprafața ecranului prin tehnica topografiei 3D care încearcă să ajungă dincolo de vizibil, în adâncime, pentru a face invizibilul vizibil. Adâncimea, devenită ea însăși un fenomen de suprafață al ecranului computerului, provoacă apariția atât a discursului nostalgic după noțiunea de adâncime că deținătoare a adevărului, a esenței, a ascunsului și a misterului, cit și a discursului catastrofic al pierderii referențialității în favoarea unei virtualități înșelătoare. Pe de altă parte, asistăm la valorificarea interfeței computaționale: designerii GUI (Graphical User Interface) fructifica raportul suprafață-adâncime al interfeței prin accentuarea primului termen: adâncimea 3D a imersiei în iconurile cyberspațiului este aplicată suprafeței ecranului computerului. Ca spațiu al informației, cyberspațiul este puternic metaforizat: superautostradă a datelor pe care se poate călători sau ocean informațional pe care se poate naviga. Într-o viziune de ansamblu, cyberspațiul se vizualizează ca o densă masă de date în care nu se pot izola părți sau locuri de întregul spațiului. Aceasta imagine holistă este o aparență provocată de faptul că cyberspațiul nu are o formă identificabilă, fixă și clară și datorită caracterului său presupus infinit. De fapt, cyberspațiul Internetului are propria geografie, o geografie a fluxurilor și nodurilor informaționale, devenind un spațiu-rețea hibrid și multinodal. Din această perspectivă, cyberspațiul nu are o natură fizică, ci se prezintă ca un liant între computerele interconectate. Că un spațiu liminal, cyberspațiul este situat între două lumi, ecranul fiind pragul de trecere sau fereastra/ poarta către un alt spațiu. Localizat la limita dintre lumea realității, a hardware-ului computeristic și a utilizatorului/locuitorului și lumea bazelor de date 3D în care acesta din urma este proiectat, cyberspațiul este construit prin intermediul a două tendințe complementare: spațiul real fizic devine abstract și spațiul mental devine concret. Oscilarea între aceste două tendințe este fundamentată pe tematica cyberspațiului ca raport între *aici* și *acolo*, dincolo de ecran și dincoace de ecran, în fața ecranului

și în spatele ecranului, oriunde și niciunde. Teoretizat ca spațiu mental, cyberspațiul este privilegiat în trăsătura imaterialității, trăsătură caracteristică conceptelor sau ideilor. În cadrul acestui tip de discurs, se neagă caracterul material (tehnologic și corporal) al spațiului digital, în timp ce se subliniază natura informațională pură, non-fizică, imaginară a acestuia. Eseul de față respinge atât perspectiva utopică asupra tehnologiilor spațiului virtual care preferă condiția virtuală în dauna realității, cât și critica distopică a virtualității care consideră realitatea virtuală un aspect novice al extinderii globale a pseudo-realității. Ceea ce propunem este acceptarea dublu-chestionabilă a co-existenței dintre spațiul realității și spațiul virtual și valorificarea acestora în cadrul trăsăturilor proprii. Atât realitatea virtuală, cât și cyberspațiul sunt manifestări spațiale ale noilor tehnologii computaționale care nu distrug realitatea, ci redefinesc și chestionează realitatea sau oferă noi lumi de explorat. Viziunea virtuală a spațiului depictează relația dintre tehnologia digitală a informației și spațiul real fizic. Datele computerului se spațializează ca realitate virtuală sau cyberspațiu, acest nou tip de configurație spațială legând realitatea de virtualitate, materialitatea de imaterialitate, tehnologia de mintea umană, literalitatea de metaforă sau imaginație”.

• [„Revista 22”, nr. 696] Sub titlul *Un grup literar ieșean: Club 8*, Mircea Iorgulescu scrie despre antologia *oZone friendly. Iași. Reconfigurări literare. O antologie* (volum coordonat de O. Nimigean, prefață de Dan Lungu, Editura T, Iași, 2002): „Apariția unui grup literar nu mai este un eveniment neobișnuit în România de după 1990, dar puține au fost ori sunt cele cu identitate intelectuală și profil artistic precizate. Un asemenea grup funcționează la Iași, iar după toate aparențele este unul excepțional. În afară de Cercul literar de la Sibiu și de cel constituit, tot în anii ‘40 ai secolului trecut, în jurul revistei «Albatros», nu i se pot găsi, în ultimele șase decenii, prea mulți termeni de raportare. Situație explicabilă, desigur, în primul rând istoric: pentru regimul comunist, noțiunea de «grup» era echivalentă cu «subversiune». Chiar și în perioada de după teroarea politisto-ideologică de tip stalinist termenul «grup» era fie ocolit, fie întrebuințat cu multă prudență, preferându-i-se cel întrucâtva mai neutru de «grupare», de obicei asociat cu numele unei publicații («gruparea ‘Steaua’», «gruparea ‘Familia’», «gruparea ‘Echinox’», «gruparea ‘Vatra’», pentru a menționa câteva dintre cele de până în 1989). O altă formă de aglutinare literară, neinventată sub comunism, dar specific deturnată, hipertrofiată și chiar finalmente compromisă a fost «cenaclul». Unele au fost literar foarte productive («Junimea» și «N. Labiș» în București, în anii ‘60, «Cenaclul de Luni» în anii ‘70, tot în Capitala), dar cea mai mare faimă publică a avut-o Cenaclul «Flacăra», denumire abuzivă dată unei gigantice brigăzi kitsch de agitație și propagandă. Regimul susținea programatic asemenea, cum s-ar spune astăzi, ateliere de amatori, fiindcă le putea oricând opune, cum a și făcut-o, profesioniștilor, înființarea și patronarea de «cenacluri» fiind o atribuție și o sarcină permanentă a sindicatelor, a organizațiilor tineretului comunist și ale pionierilor. O «moștenire» ce nu a fost vreodată analizată critic

după 1990, nici măcar o istorie cât de cât onorabilă a grupărilor și cenacurilor care au avut un rol literar proeminent nu există, probabil pentru asemenea studii finanțatorii de proiecte nu oferă nimic, iar cercetare pe degeaba fac doar naivii (de vor mai fi fiind). Inflația de după 1990 nu e străină însă de această «moștenire» și de duhurile ei. Înregistrat în acest an cu statutul juridic de *Asociație culturală nonprofit*, grupul literar ieșean Club 8 există încă din 1997 (dacă informațiile de care dispun sunt corecte), iar anul trecut, în numele său, o antologie coordonată de O. Nimigean și prefată de Dan Lungu propunea o ambițioasă, insurgentă «reconfigurare» a spațiului literar al vechii capitale a Moldovei. Încă mai înainte, în iulie 1998, în prematur dispărutul supliment «Vineri» al revistei «Dilema», fusese publicată «ciorna unui Manifest» al grupului. Intitulată «De ce un monguz vorbitor să fie mai prejos decât o pisică sau ciorna unui Manifest» și conținând, pentru cunoscători și semi-cunoscători, o asumare ironică și actualizată a supra-realismului («vai, vai, vai, săracă tristan tzara a Moldovei»), compunerea alterna stilistic între fronda ostentativ boemă și o gravitate amară, a unei revolte nu doar literare. Atitudini, totuși, devenite accesibile bunuri de consum publicistic și chiar publicitar în ambianța literară și culturală de după 1990, deseori utilizate ca ascensor social și camuflaj de circumstanță pentru pătrunderea în sistem. Accentele «ciornei de Manifest» erau însă diferite, iar mizele se aflau în altă parte. Lipsită de orice intenție provocatoare și exhibiționistă, fronda tindea mai degrabă către autoderiziune, o raritate în România culturală și intelectuală de după 1990, dominată de o hipertrofie în masă a sentimentului importanței de sine, fenomen de gigantism ce a dus la apariția unui extraordinar număr de «ghizi», de guru, de profeți și dascăli de ambe sexe ai națiunii, în genul popularului Brucan, probabil model nemărturisit pentru mulți dintre nenumărații aspiranți la titlul de cărmaci spirituali. «Club 8 este o organizație nomadă», începea nepretențioasă «ciorna» de Manifest, după care urma descrierea unui traseu ce cuprindea un bar (la subsol), un restaurant (chinezesc), dar și biblioteca Liceului Național, Centre Culturel Français și American Library. Echipa (sau echipajul, de vreme ce se definea prin nomadism) era la acea dată compusă, se preciza, «din cel puțin 8 membri + câinii Tobită, Fetiță, Coca și Pinot Noir». Prezentarea își schimba însă brusc registrul când se trecea la expunerea motivelor pentru care «Club 8 a fost obligat să apară». În număr de 14 (unul dintre ele, penultimul, era însă alcătuit dintr-un fel de enumerare a membrilor, evident!, mai mulți decât enigmaticul 8 din denumire), acestea nu mai erau tocmai glumețe, chiar dacă insistenta repetare a unui *trebuie* venit din limba altui tip de discurs introducea o necesară undă de (auto)ironie. Iată câteva: spiritul critic autentic trebuie să vaporizeze cârdășia de breaslă; suficiența trufașă trebuie să lase loc simțului valorii; blazarea trebuie să se schimbe în curiozitate; tradiția nu trebuie formolizată, ci continuu cucerită; ipocrizia tălâmbă trebuie înlocuită cu onestitatea dezghețată etc. Nu împotriva, ci altfel. Așa cum ținuta boemă era premeditat ferită de riscurile exhibiționismului de consum, fiind mai mult o formă de refuz a înțepenelilor solemne, revolta nu se

bloca în simplismul opoziției reduse la un *jos!* mascând cel mai adesea pofta de a ajunge măcar alături de cei contestați, dacă nu și în locul lor. Mai mult decât afirmarea unui grup de autori, antologia *oZone friendly* urmărește în primul rând afirmarea unui spirit și a unei perspective. Cuprinde texte ale scriitorilor care fac parte, se presupune, din Club 8 sau îi sunt ori i-au fost apropiați, dar vizează, cum scrie O. Nimigean, coordonatorul ei, «hașurarea spațiului vinovat de alb în care se ascund Iașii – Moldova în general – pe harta literaturii noastre mai noi». Fără a figura cu texte în volum, scriitori ca Mariana Codruț, Petru Aruștei, Ioanid Romanescu, Aurel Dumitrașcu, Mihai Ursachi, Emil Brumaru, Cristian Simionescu și Nicolae Ionel sunt citați de coordonatorul antologiei ca indirect prezenți, «contemporani dincolo de orice generație, demni, prin valoare, de ambițiile oricărei ‘alternative’». Nu e o reverență politicoasă (în «manifestul» din 1998 mai erau menționați, în același spirit, poetul Nichita Danilov și eseistul Al. Călinescu), nici o anexiune dictată de nevoia de blazoane și prestigii, procedeu larg răspândit după 1990. Fiindcă autorii invitați sunt, tot după O. Nimigean, «foarte tineri, tineri și mereu tineri», mod subtil și elegant de demitologizare a criteriului biologic. Un criteriu foarte utilizat în perioada comunistă și în mod straniu menținut în vogă și în cea de după. Birocratizarea spațiului cultural și literar a avut și încă are în fetișizarea vârstei, dar și în instrumentalizarea ei în funcție de obiective politice și ideologice, un mijloc uneori foarte eficient de marginalizare, de nu chiar de substituie a criteriului valoric. În funcție de contexte, «tânărul scriitor» (denumire de publicație în anii ‘50!) a fost întrebuințat fie pentru dislocarea scriitorilor neconvenabili, fie pentru menținerea într-o prelungită carantină a celor de asemenea incoizi. Privilegierea «tinereții» literare a fost impusă politic și a devenit o politică odată cu stalinismul, din nevoia de a se fabrica o «literatură nouă». Încurajată din nou în anii ‘60, «tinerețea» a sfârșit prin a fi prefăcută într-un argument de așteptare a unei «consacrări» la infinit amânate, de aceea la sfârșitul anilor ‘80 o copleșitoare majoritate a scriitorilor români era alcătuită din «tineri», sinonim de fapt pentru nevalidați sau chiar neagreați. Prefațatorul antologiei, Dan Lungu, numește de altfel Club 8 doar «grup literar și de reflecție asupra politicilor culturale», suprimând astfel fără ezitări racordurile generaționiste. O face, probabil, ca o consecință a ostilității absolute a grupului față de birocrăția culturală și în numele autonomiei câmpului estetic. Apropierea față de îndepărtatul în timp Cerc literar de la Sibiu se vedește astfel încă o dată, acum pe axa unui maioreșcianism/ lovinescianism de fond, existent de altfel ca sugestie și în «ciorna de Manifest» din 1998, care se încheia cu o profesiune de credință lipsită de orice echivoc: «În Iașii ‘Junimii’, Club 8 vrea să reînvie visul inteligenței libere». Să fie, aici, și o anumită rezervă față de diferitele mode și conformisme intelectuale și estetice ale momentului? N-ar fi cu totul exclus; în treacăt fie remarcat, nici coordonatorul și nici prefațatorul antologiei nu sunt dintre cei care se-nghesuie la cina ecumenică a postmodernismului pentru toți nevoiașii. Decuparea «portretului de grup» din cuprinsul

antologiei a fost oarecum lăsată în seama cititorului, și nu neapărat cu premeditare. Intenția coordonatorului și a prefațatorului fusese, rezultă din textele lor introductive, să ofere o proprie imagine a valorilor literare actuale ieșene și din Moldova, ilustrând-o cu texte. Intenție ratată, însă, în parte fiindcă din varii motive în antologie nu au putut fi reproduse scrieri ale unor autori consacrați, cei enumerați de O. Nimigean ca «demni, prin valoare, de ambițiile oricărei alternative», în parte fiindcă în mod cu totul inexplicabil critica, eseistica și istoria literară au fost cu desăvârșire excluse. Cred, pentru a da un singur exemplu, că prezența suceveanului Mircea A. Diaconu, probabil cel mai serios istoric literar apărut în România după 1990, ar fi conferit culegerii un atu în plus. Absența scrierilor «critice» este însă cu atât mai greu de înțeles cu cât cei mai mulți dintre cei care fac parte din Club 8 sunt nu numai poeți și/ sau prozatori, ci și autori de foarte bune scrieri de reflecție critică și teoretică. În viața de toate zilele sunt de altfel universitari, cercetători, traducători, câțiva jurnaliști, alții redactori la Editura Polirom, una dintre cele cam patru-cinci cu totul instituții editoriale de interes național din România de azi (pe hârtie ar exista însă, oficial înregistrate, peste doua mii de edituri). Mai presus de orice sunt însă toți sau aproape toți scriitori veritabili, certitudini, nu «promisiuni». Mai mult, sunt individualități puternice, iar alăturarea într-un portret colectiv le pune și mai bine în evidență profilurile distincte. Spre deosebire de alte antologii de grup, *oZone friendly* certifică, nu anunță. O. Nimigean, Dan Lungu, Radu Andriescu, Dan Lucian Teodorovici, Radu Pavel Gheo, Gabriel H. Decuble, Constantin Acosmei, Michael Astner, Șerban Alexandru, pentru a numi, dintre autorii cuprinși în antologie, pe cei care mi se par scriitori în toată puterea cuvântului, sunt o parte importantă și impozantă a prezentului literar românesc. Întârziată, din vina exclusivă a autorului său, cronica de față e doar o constatare de existență”.

9 iulie

• [„*Luceafărul*”, nr. 26] Bogdan-Alexandru Stănescu comentează 5 poeți: Naum, Dimov, Ivănescu, Mugur, *Foarță* (2003) de Ion Bogdan Lefter: „Cartea lui Ion B. Lefter e plină de provocări și deschideri. E o carte atât de deschisă încât ai pe parcurs sentimentul nu că nu ar fi terminată, ci că e o eboșă pe care ar trebui să se mai lucreze ani buni de acum înainte. Mi se pare normal, din moment ce pentru această carte *I.B. Lefter nu a scris un singur rând*. Toate paginile aparțin unui trecut revuistic mai mult sau mai puțin îndepărtat, conțin sâmburele unei polemici pe care mulți o consideră deja învechită. [...] Sper să mă înșel, dar avem de-a face cu o carte superficială, venită din partea unui critic de la care așteptam mult mai mult. S-a mizat totul pe cartea sincroniei, pe sinteza instanței, uitându-se că încă se așteaptă o carte serioasă pe acest subiect” (*Sinteză epică și cinci poeți*). □ Nicolae Manolescu semnează un profil *Eugen Simion*, valorificat ulterior în *Istoria critică a literaturii române*: „Cronicile lui conțin judecăți cuminiți. Aerul lor e cald. Te poți aștepta din partea lui mai curând la o banalitate decât la ceva

șocant. Lipsa preferințelor e vădită: criticul scrie la fel despre oricine. E un avantaj aici: egalitatea de umoare. Dar și un dezavantaj: slabul accent emoțional. Un critic care nu-și dă niciodată în petec, probabil din cauza unui *self control* perfect, e tot așa de puțin simpatice ca o femeie splendidă, dar frigidă”.

● [„**România literară**”, nr. 27] Barbu Brezianu evocă *Amintirea lui Lucian Boz*. □ Tudorel Urian recenzează volumul lui Mircea Cărtărescu *Pururi tânăr; înfășurat în pixeli* (2003): „Veșnic subiect de controversă între critici și membrii cu sau fără nume ai grupurilor și grupușculelor literare, rămas, după tragica dispariție a lui Mircea Nedelciu, singurul *maître d'école* al generației optzeci, Mircea Cărtărescu este astăzi unul dintre cei mai populari scriitori de la noi, dovadă, reeditarea continuă a cărților sale mai vechi și succesul instantaneu al fiecărui nou titlu apărut sub semnătura sa și, cu siguranță, autorul român cel mai tradus în marile edituri occidentale și nu numai. Cel puțin la nivelul literaturii române sunt rarissime cazurile mai ales în condițiile de maximă diversitate ale postmodernității când același scriitor devine principalul reper atât pentru poezia, cât și pentru proza vremii sale. Un astfel de caz este, cu siguranță, Mircea Cărtărescu. El este fericitul posesor al unei formule miraculoase, prin care transformă tot ce atinge în literatură de cea mai bună calitate. *Pururi tânăr; înfășurat în pixeli*, este o selecție a textelor publicate de Mircea Cărtărescu în periodice de-a lungul timpului. Este o carte compozită care cuprinde pagini memorialistice despre perioada copilăriei (se regăsește intactă în ele sensibilitatea și căldura confesivă din *Orbitor*), cronici literare, articole de atitudine, analize politice și chiar o proză scurtă (*Zaraza*). Trebuie spus de la bun început că Mircea Cărtărescu este cu adevărat Mircea Cărtărescu doar în textele cu pronunțată tentă artistică. [...] De cu totul altă factură sunt articolele publicistice propriu-zise (cronici literare, considerații asupra vieții literare, reacții la realitatea politică și socială din anii tranziției, reflexii asupra politicii externe și a modului în care este promovată imaginea României în lume). (Aproape) nimic din aceste articole nu mai poartă semnele inconfundabile ale mărcii Mircea Cărtărescu. Metaforele și visul au dispărut, tonul este rațional, argumentația corectă. Judecățile sunt impecabile, dar oarecum la nivelul bunului simț. Ele se situează pe o linie de mijloc (împăciunitoristă?) între tendințele contradictorii care au scindat lumea culturală și societatea românească după 1989. Importanța acestor articole este dată mai mult de faptul că ele sunt semnate de Mircea Cărtărescu decât de eventualele revelații pe care le-ar putea aduce cititorului” (*De la Camus la Nuova Guardia*). □ Rodica Zafiu analizează evoluția semantică a cuvântului *Provocare*: „Un clișeu lexical obsedant și caracteristic pentru discursul ultimilor ani e *provocare*: cuvântul și-a modificat profund sensul și mai ales conotațiile, componenta evaluativă și implicit poziția în interiorul familiei sale lexicale. Multă vreme, semnificația cuvântului a fost predominant negativă: verbul de la care provine, *a provoca*, are un sens neutru «a produce», «a cauza», «a determina» –, dar și semnificații marcate mai mult sau mai puțin negativ: a împinge la acțiuni violente, a trezi interes erotic

etc. (în DEX: «a ațâța, a întărâta, a incita»); substantivul *provocare* avea mai ales folosiri din această zonă de semnificații (atestate de replici celebre – de la «nu răspund la provocări» la «e o provocare ordinară»). Sferei predominant dezagreabile îi aparțin și adjectivul și substantivul *provocator-provocatoare*, mai ales în sintagma *agent provocator*. În ultima vreme, *provocarea* apare însă mai ales în ipostază pozitivă, ca termen de orgolioasă modernitate: pentru a desemna o dificultate dorită, care constituie un test pentru abilitățile sau caracterul cuiva, sau un stimul pentru o dezvoltare favorabilă. Nu e vorba de o ruptură totală față de vechile semnificații, veriga de legătură fiind oricum ideea de «chemare la competiție», «invitație la întrecere»; e totuși o schimbare profundă de accent și mai ales de evaluare. Deplasarea semantică se explică în acest caz prin calc, prin influența traducerilor din texte de sursă anglo-americană. *Provocare* pare a fi traducerea preferată a termenului englezesc *challenge*: folosit în mass-media, publicitate, economie, cu sensuri predominant pozitive. Întrebuintarea retorică a termenului are de fapt la bază optimismul publicitar al unui discurs «de tip american», bazat pe ideile de concurență, întrecere, luptă, continuă punere la încercare”. □ Ion Manolescu semnează eseul *Pe urmele lui Monciu-Sudinski*. □ Alexandru Matei semnează eseul *Ce înseamnă literatura de apartament, astăzi?*: „Pentru unii, apartamentul este singurul spațiu în care o experiență mai poate fi autentică, apartamentul, scările blocului, magazinul, autobuzul sau autoturismul, pentru că celelalte, câmpul de luptă (defunct azi), natura, castelul, alcovul, chiar piața au devenit toate niște scene. Mă alătur, atunci când folosesc cuvântul *experiență*, lui Olivier Mongin din cartea sa *Face aux scepticismes* publicată în 1994, reluată și adăugită în 1998. Numai această carte ar merita o discuția aparte. Este însă suficient dacă-i rezum unele teze, spunând că Franța culturală a anilor '70-'90 se caracterizează prin delegitimarea reprezentărilor istorice și existențiale ca efect al valorizării fără precedent și paradoxale, ca efect al ubicuizării mass-mediei, a i-mediatului. Mediul televizual instalează ca simulacru al medierii viteza, astfel încât, oricât de paradoxal poate părea și fără nevoia de a face mai mult decât să pomenesc numele lui Walter Benjamin, televizualul boicotează imaginea așa cum filmul boicotează opera de artă. Literatura se vede și ea obligată să renunțe la canale de transmisie a mesajului prea sofisticate, prea lungi ori prea înalte de unde, și în cazul ei, cuvântul de ordine este autenticitatea ca echivalent estetic al noțiunii televizuale de *live*. Pentru Olivier Mongin supraviețuirea culturii este dependentă de posibilitatea experienței. În literatură, constată directorul revistei «Esprit», două au rămas imaginile concurente ale experienței: cea a trecutului expusă ca mumie într-un mare muzeu istoric (un trecut exterior experienței anamnezice) și cea a unor suculente și rudimentare felii de viață expuse ca aură a trupului, singur element autentic al ființei, cu atât mai mult cu cât e singurul obiect al ei. Vreau să fiu bine înțeles: sunt convins că pentru mulți dintre noi spațiile autenticității s-au redus considerabil, dar nu pentru toți. Sentimentul francez al agoniei este confirmat de scăderea continuă a prestigiului culturii

franceze și, mai mult, a modelului francez de civilizație. Colapsul «romanului național» francez este unul aparent și dureros pentru galul obișnuit să se considere membru al celui mai celebru club artistic național din lume. Din punctul meu de vedere, cred că victoria culturală anglo-saxonă nu trebuie socotită o înfrângere a marii culturi europene, ci pur și simplu semnul unei epuizări de experiență estetică corelativă resurecției altora”. □ Este publicat comunicatul *Consiliul Uniunii Scriitorilor*: „Luni 30 iunie a.c. a avut loc ședința Consiliului Uniunii Scriitorilor. O informare asupra activității Uniunii de la ultima ședință de Consiliu a prezentat Eugen Uricaru. Consiliul a purtat discuții pe marginea rapoartelor prezentate de Ioan Flora, președintele Comisiei de validare, și Dan Tărchilă, președintele Comisiei sociale. A fost aprobată propunerea de a se înființa o reprezentanță a Uniunii Scriitorilor în orașul Deva. În urma aprobării propunerilor prezentate de Comisia de validare (Ioan Flora, președinte, Gabriel Chifu, Al. Cistelean, Mircea Ghițulescu, Mircea A. Diaconu, Nicolae Prelipceanu, Constanța Buzea, Cezar Ivănescu) au devenit membri ai Uniunii Scriitorilor următorii: Asociația Scriitorilor din București * Poezie: Iulian Tănase, Ioan Nicolaie, Mircea Țugulea, Liviu Georgescu, Tatiana Rădulescu, Nicolae Ioana Dana, Ruxandra Niculescu, Floare Mihail Petrov, Miljurko Vukadinovic, Angela Furtună, Nicolae Tudor, Gabriela Vrânceanu-Firea, Mircea Drăgănescu, Mariela Rotaru Constantinescu, Cristina Săvoiu, Ilie Gorjan, Filotea Barbu Stoian, Felicia Anghel-Sprânceană, Eugenia Mihalea, Adrian Frățilă, Vasile Corneliu, Niculina Oprea, Mircea Cuzino-Stănescu, Vilia Banța, Anca Taglicht, Dragoș Morărescu, Vasile Dâncu, Ara Alexandra Șișmanian, Alexandru Pascovici, Nicolae Dumitru Vlădulescu (SUA), Marius Conciatu (SUA), Gheorghe Corbu, Radomir Andric (SUA). * Critică: Iancu Marian, Nicolae Georgescu, Ileana Ioanid, Emil Ghițulescu, Daniel Cristea Enache, Constantin Mohanu, Paul Dugneanu, Radu Voinescu. * Proză: Marin Marian Bălașa, Elena Radu, Iacob Florea, A. Calafeteanu, Victor Zarchievi, Ioan Popa. * Traduceri: Gabriela Danțiș, Magda Teodorescu, Alina Maria Beiu, Dan Mihai Slușanschi, Ana Stanca Tăbărași, Maria Dinescu, Maria Kacsir. * Dramaturgie: Dumitru Velea, Virgil Petrovici, Virgil Brădățeanu. * Literatură pentru copii-tineret: Zaira Samharadze, Ștefan Braneleș-Lățea, Silvia Dima, Gheorghe Penciu, Marin Pascu. * Filiala Arad: Lazăr Cerescu, Mircea M. Pop. * Filiala Bacău: Elena Bulai, Gheorghe Iorga. * Filiala Brașov: Dan Mihăilescu. * Filiala Chișinău: Mirosława Metteaeva, Grigore Crigan, Mircea Lutic. * Filiala Cluj: Laura Pavel, Carmen Vlad, Victor Constantin Măruțoiu, Lucian Perța, Vasile Radu Ghenceanu, Lucian Cristea, Ioan Negru, Mircea Măluț, Dan Marius Drăgan, Maria Ioniță. * Filiala Constanța: Dan Ioan Nistor, Adrian Bușilă. * Filiala Craiova: Gheorghe Mihail, Mihaela Albu, Ion Militaru, Alex Gregora, Mihalache Tudorică, Tudor Nedelcea, Ionel Bușe, Florian Copcea. * Filiala Iași: Liviu Pendefunda, Valeriu Mardare, Ilie Dan, Dionisie Duma, Angela Baci, Eugen Dimitriu, Neagu Gheorghe, Dan Bogdan Hanu, Constantin Călin, Neculai Cărlan, Oana Lazăr. * Filiala Sibiu: Zaharia Macovei, Victoria Murărescu,

Gabriela Cenușei Panțel, Radu Igna. * Filiala Timișoara: Ioan Ardeleanu, Radu Pavel Gheo, Billedy Ilona, Ileana Oancea, Beatrice Stanciu. * Filiala Târgu-Mureș: Gheorghe Perian, Cornel Nistea, Ioan Nete, Valeriu P. Vaida, Mihaly Sebestyen, Haydu Farkas, Zoltán, Balási András. * Filiala Pitești: Ștefan Ion Ghilimescu, Dumitru Ungureanu, Sergiu I. Nicolaescu, Silvestru D. Voinescu, Ion Soare, Maria Chirtoacă, Nicoleta Popa, Magda Grigore, Veronica Tamaș”. □ Este publicat de asemenea anunțul privind *Premiile Uniunii Scriitorilor pe anul 2002*: „Juriul alcătuit din Cezar Ivănescu (președinte), Adrian Alui Gheorghe, Vitalie Ciobanu, Al. Cistelean, Horia Gârbea, Micaela Ghițescu, Mircea Ghițulescu, Cornel Moraru, Adrian Popescu, Alex. Ștefănescu, George Vulturescu (membri), întrunit în ședința finală din 30 iunie a.c., a stabilit prin vot secret următoarele premii: POEZIE. Nicolae Coande, *Fundătura Homer*, Cluj, Ed. Dacia; Dinu Flămând, *Tags*, Cluj, Ed. Dacia. PROZĂ. Dan Stanca, *Drumul spre piatră*, București, Ed. Fundației Pro. DRAMATURGIE. Olga Delia Mateescu, *Ferma de struți*, București, Ed. Cartea Românească. CRITICĂ/ ISTORIE LITERARĂ. Mircea Muthu, *Balkanismul literar românesc*, Cluj, Ed. Dacia. ESEU/ PUBLICISTICĂ. Ștefania Mincu, *Miorița*, Constanța, Ed. Pontica. TRADUCERI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ. Emil Iordache – Daniil Harms, *Mi se spune capucin*, Iași, Ed. Polirom; Vasile Sav – Sfântul Augustin, *Opera omnia*, Cluj, Ed. Dacia; Premiul «Andrei Bantaș»: Bogdan Ghiu – Charles Baudelaire, *Inima mea dezvăluită*, București, Ed. Est, H. Bergson, *Energia spirituală*, București, Ed. Meridiane. MEMORIALISTICĂ. Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*, București, Ed. Humanitas; Nicolae Manolescu, *Cititul și scrisul*, Iași, Ed. Polirom. DICȚIONARE/ EDIȚII CRITICE/ ANTOLOGII. Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*, dicționar, vol. II, III, IV, București, Ed. Mașina de scris. LITERATURĂ PENTRU COPII ȘI TINERET. Doina Cetea, *Binoclul motanului Potifâr*, Cluj, Ed. Societății Culturale «Lucian Blaga». DEBUTURI. Alexandra Ciocârlie, *Juvenal*, București, Ed. Academiei (critică literară); Daiana Cuibus, *Introducere în logosul blagian*, București, Ed. Biblioteca Metropolitană (critică literară); Virgil Podoabă, *Între extreme*, Cluj, Ed. Dacia (critică literară); Premiul «Laurențiu Ulici»: Eugenia Țărălungă, *Mici unități de percepție*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române (poezie). LITERATURA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE. Comisia minorităților (Luminița Cioabă, Gálfalvi Zsolt, Slavomir Grozdenovic, Mihailo Mihailiuc, Szilágyi István) a decis acordarea următoarelor premii: Dagmar Maria Anoca: *Slovenska literatura v Rumunsku* – Literatura slovacă din România. Monografie în lb. slovacă, Ed. Ivan Krasko, Nădlac; Király Laszló: *A szibárdok története* – Istoria sibarzilor. Versuri în lb. maghiară, Ed. Mentor, Târgu-Mureș; Wittstock Ioachim: *Scherensnitt* – Silueta. Proză eseistică în lb. germană, Ed. Hora, Sibiu. Debut – Papp Attila Zsolt: *A Dél kísértése* – Tentația Sudului. Versuri în lb. maghiară, Ed. Erdélyi Híradó, Cluj-Napoca. Premiile au fost acordate în cadrul unei festivități care a avut loc la Teatrul «Nottara» în seara aceleiași zile de 30 iunie”.

11-17 iulie

• [„Dilema”, nr. 536] Simona Sora recenzează romanul *Întâlnirea* (2003) de Gabriela Adameșteanu: „S-a spus că Gabriela Adameșteanu nu scrie decât roman, că volumele sale de nuvele nu sunt decât schițele unor construcții epice largi în curs de limpezire (vezi romanul *Provizorat*, lăsat în suspensie, dar conturat ca personaje, construcție, procedee prozastice). Rescrierea romanului *Întâlnirea* (căci roman a fost de la publicarea în volumul *Vară-primăvară*, în 1989) confirmă această ipoteză, ducând lucrurile mai departe, cel puțin în două direcții: limpezirea profundă (liberă) a dramei exilului și un soi de reconciliere spontană cu cititorul care astăzi citește altfel *cartea*, chiar dacă a citit și prima ei formă. Subiectul romanului este legat, deloc întâmplător, de o întâmplare povestită scriitoarei de către Mihai Botez, prin 1986 (să ne amintim un articol inclus în *Cele două Românii*, despre «disidența relaxată» a acestuia): un emigrant rus revine în patrie, după foarte mult timp, mai mult de 20 de ani, iar la întoarcerea acasă (adică în Occident) nu reușește să se lămurească dacă cei care îl întâmpinaseră în Rusia și cu care coabitase o perioadă alcătuiau într-adevăr familia sa (uitată) sau marea familie de figuranți mânăuită de poliția secretă. Dilemă fără scăpare, ce se amplifică în *Întâlnirea* sau se bagatelizează reciproc (în funcție de mediul receptor) până la nerecunoaștere. [...] Încifrarea din prima formă a romanului e dusă la extrem. Acolo Gabriela Adameșteanu făcea o proză experimentală care, paradoxal, mergea mai bine atunci, în epoca racordării la toate textualismele. La vremea respectivă mai erau de încifrat textual problema exilului, eșecul întoarcerii, cenușiul și grotescul «fiecărei zile» și mai ales ideea care ne apare azi mai limpede și mai îngrozitoare, în adevărul ei, ca niciodată: aceea că nu există comunicare (întâlnire) posibilă între generația interbelică, ultima normală, neatinsă în fibra ei omenească profundă, și pandantul său din zilele noastre. S-ar zice, cu alte cuvinte, că ceea ce s-a pierdut... s-a pierdut iremediabil (mai ales prin trauma exilului), iar ce a rămas seamănă mai mult cu masa care a devenit, între timp, individul de atunci. În plus, la cei născuți și crescuți în captivitate, putem regăsi o indicibilă nostalgie după nimic, care seamănă teribil cu cea a exilaților, un amestec pe care scriitoarea îl numește într-un articol «rana» și care, de multe ori, îi duce pe tineri departe de «tărâmul blestemat, unde tot ce zidești ziua se dărâmă noaptea» (*Cele două Românii*). În romanul rescris după multă vreme, autoarea descifrează fără a explica, devoalează fără a arăta altfel decât analogic, demistifică fără a acuza, într-o extraordinară reconstituire, din zeci de perspective, de o forță incredibilă, în care construcția (impecabilă) contează mai puțin decât acea polifonie (a vieții adevărate) care îi reușește Gabrielei Adameșteanu la fiecare cinci ani” (*Rana*).

15 iulie

• [„Observator cultural”, nr. 177] Radu Ioanid semnează articolul *Paul Goma – între Belleville și București*: „Cartea lui Paul Goma *Basarabia* și articolele sale din «Vatra» (care se suprapun cu anumite părți din carte, dar nu sunt identice)

se ocupă de cedarea de către România, în 1940, a două dintre provinciile sale istorice, Basarabia și Bucovina de Nord, Uniunii Sovietice. Aici este nevoie de o digresiune istorică. În ciuda faptului că antisemitismul românesc și-a găsit cele mai concrete și vizibile manifestări în sfera legislației din anii '30 și în ciuda faptului că violența sistematică, sprijinită de stat, nu avea să apară în România decât în momentul implicării ei în cel de-al doilea război mondial, violența antisemită larg răspândită semnala apariția unei noi faze în săptămânile în care a avut loc conflictul cu Uniunea Sovietică, în 1940. Coincidența acestor evenimente reflectă nu numai o derivă generalizată într-o Europă Centrală și de Est dominată de Germania nazistă, ci și consecințele Pactului Molotov-Ribbentrop între URSS și Germania, care permiteau sovieticilor să ocupe teritorii aparținând României. Mulți evrei considerau că sovieticii erau suverani potențial mai buni decât românii, în vreme ce alții rămăseseră indiferenți lor sau chiar ostili. Dar naționaliștii români au exploatat stereotipiile antisemite pentru a prezenta comunitatea evreiască precum o «coloană a cincea» pro-comunistă. În linii mari, guvernul s-a ținut departe de aceste manifestări antisemite (deși agențiile sale de spionaj învinuiau sistematic populația evreiască pentru tulburările anti-românești care au avut loc în iunie 1940 în Basarabia), iar, pe hârtie cel puțin, dezaproba caracterul lor ilegal. Totuși, în multe cazuri participarea soldaților și a poliției indica posibilitatea ca, în viitor, statul să se implice în mod deliberat în astfel de acțiuni. [...] În cartea sa *Basarabia* și în articolele sale din «Vatra», pentru atrocitățile comise împotriva evreilor în 1940 (pe care abia dacă le menționează) și mai ales pentru politicile antisemite masive, de stat, adoptate de guvernul Antonescu în vara și toamna lui 1941 împotriva evreilor din Moldova, Basarabia și Bucovina, Goma dă vina pe... evrei. [...] Acest argument a fost folosit repetat, în scris, de către Ion Antonescu atunci când, în toamna lui 1941, a ordonat deportarea în Transnistria a tuturor evreilor din Basarabia și Bucovina. Pentru a-și ilustra cazul, Goma descrie pe larg o serie de incidente petrecute în special în Basarabia (unitățile române din Bucovina de Nord s-au retras mai ordonat), în care au fost implicați evrei comuniști. Conform diverselor rapoarte ale agențiilor de informații românești și conform declarațiilor martorilor, evreii comuniști au atacat trupele române aflate în retragere în iunie 1940, au încercat să le dezarmeze, au smuls epoleții ofițerilor, i-au umilit public și au fost, de asemenea, implicați în câteva zeci de omoruri. Jean Ancel, excelentul istoric israelian al Holocaustului din România, abordează astfel episoadele respective: «Au participat evreii din Basarabia și Bucovina de Nord, așa cum pretind rapoartele armatei și poliției, la acțiuni anti-românești? Răspunsul este da; dar trebuie să privim cu rezervă generalizările; trebuie accentuat că majoritatea evreilor s-au încuiat în case, speriați de schimbarea brutală». Într-adevăr, dacă unele dintre rapoartele privitoare la aceste incidente sunt credibile, altele sunt simple născociri. [...] Când vine vorba despre Holocaust, Goma nu este un negaționist absolut. El nu neagă Holocaustul în general. Nu neagă nici crimele comise împotriva evreilor din România. [...] De asemenea, el recunoaște

încercarea lui Antonescu de a elimina evreii și ȣiganii, în 1941. Problema lui Goma începe când încearcă să explice cauzele Holocaustului din România că fiind generate de victimele evreiești ale acestuia. De fapt, principalele ținte ale lui Goma în cartea sa *Basarabia* și în articolul publicat în două numere consecutive ale revistei «Vatra» de la Târgu Mureș sunt evreii ca părtași la crimele comuniștilor în timpul verii lui 1940. Dacă cineva vrea să înțeleagă cauzele Holocaustului din România, trebuie, după părerea lui Goma, să înceapă cu crimele comise de evrei în Basarabia și Bucovina de Nord, când România a pierdut cele două regiuni în fața Uniunii Sovietice, în vara lui 1940. Goma este un caz clasic a ceea ce Michael Shafir numește «negaționism deviant» (*deflective negationism*), un caz în care se deturneză vina de la făptași la victime. [...] Goma are o istorie personală care-l ajută mai bine decât pe mulți români să înțeleagă că, într-o dictatură, individul și responsabilitățile colective, în special, pot fi diluate, dacă nu desființate cu totul de voința și acțiunile dictatorului. În ciuda acestui fapt, Goma este complet confuz când încearcă să compare responsabilitatea colectivă a națiunii cu cea individuală a dictatorului. Goma afirmă că «românii erau totuși vinovați că îl urmaseră, nedisciplinați – dar îl urmaseră – pe Antonescu la trecerea Nistrului, în tentativa de lichidare a evreilor și ȣiganilor». Și totuși, Antonescu rămâne pentru el un «erou» și un «martir». Goma se prefacă că nu înțelege că «simplicii soldați, țărani și meșteșugari și mici slujbași care... cunoscuseră... purgatoriul umilinței naționale... evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord» nu sunt principalii responsabili pentru masacrele din 1941 din Basarabia, Bucovina și Transnistria, din Iași și din Odessa, chiar dacă au apăsas pe trăgaci în timpul execuțiilor în masă. Principalii responsabili sunt Ion Antonescu și acoliții lui, care au ordonat și executat aceste masacre prin Statul-Major al Armatei și prin unitățile de jandarmerie ale statului român. Într-o dictatură, statul și mai cu seama conducătorii lui sunt responsabili pentru o ucidere în masă și o epurare etnică de acest fel. [...] Paul Goma este încă o dovadă vie că antisemitismul din cultura română contemporană nu reprezintă un monopol al antisemiților de extremă dreaptă sau stângă, de tipul celor din Partidul România Mare. Ca și alți intelectuali români, Goma aparține «curentului dominant» antisemit al intelectualității române, care nu neagă Holocaustul, dar scoate în evidență, «în schimb», «vina colectivă» a evreilor când vine vorba de comunism. [...] Această diversiune ieftină are un număr deloc neglijabil de adepți în rândurile intelectualității române. Ca și alți intelectuali români, Goma vrea să creadă (și vrea ca și alții să creadă) că «evreii» și alte persoane care scriu despre Holocaust au o agendă secretă, și anume să acopere crimele comunismului. [...] nimic nu îi împiedică pe cercetătorii serioși să studieze, să analizeze și să compare, dacă doresc, cele două tragedii ale secolului douăzeci: Holocaustul și Gulagul (sau crimele comunismului). Unicitatea unui eveniment istoric nu anulează singularitatea și dimensiunea cu adevărat tragică a altuia. În mod paradoxal, ca mulți alți intelectuali aparținând stângii franceze, Paul Goma este și militant anti-israelian. [...] După cum a scris recent

Alexandru Florian, Goma «nu numai că reia sloganurile negaționiștilor realizând o nouă apropiere de mesajul lui Vadim [Tudor], ci ajunge să preia și teme ale antisemitismului actual, cel al fundamentalismului islamic, incriminându-i pe israelieni drept criminalii palestinienilor». [...] Și nu este surprinzător că Goma nu suflă un cuvânt de acuzație la adresa terorismului orb și sângeros al unor grupuri palestinienne din Orientul Mijlociu și nu menționează că Israelul a fost și rămâne o democrație. Este foarte grăitor că în România un negaționist primitiv al Holocaustului și falsificator al istoriei ca Ion Coja, care a primit recent premiul revistei «România Mare», folosește într-o broșură negaționistă larg răspândită în Parlamentul și în Academia Română un fragment substanțial din cartea lui Goma *Basarabia* (cu sau fără permisiunea autorului). E foarte grăitor că același guvern român care, în sfârșit, în eforturile sale de a se integra în NATO și în UE, a încercat să se opună tendințelor de a-l reabilita pe Antonescu și guvernul său, a sprijinit financiar (cu sau fără permisiunea autorului) publicarea cărții antisemite a lui Paul Goma, care le învinuiește pe victime pentru soarta lor tragică. În fine, este foarte grăitor că volumul lui Goma, care a fost, surprinzător, publicat parțial de «Vatra», a fost foarte bine primit de suplimentele culturale a două din cele mai importante cotidiane românești, «Adevărul» și «România liberă», și că, cu excepția unei singure organizații de supraviețuitori ai Holocaustului, nici o voce nu s-a ridicat în România împotriva acestei scrieri revoltătoare. Să fie aceasta din cauza ignoranței, a lașității sau a influenței antisemitismului asupra segmentului cultural dominant din România, de care vorbeam mai sus? Din nefericire, Paul Goma nu este un caz izolat. Romancierul Norman Manea, un supraviețuitor al Transnistriei (care vorbește rar despre aceasta experiență), a analizat cu acuratețe modul duplicitar în care o parte a intelectualității române operează când vine vorba de Holocaust și de moștenirea lui Ion Antonescu”.

• [„Revista 22”, nr. 697] Mircea Iorgulescu scrie despre Ioana Pârvulescu – *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* (Editura Humanitas, 2003): „O stilizată romanță literară este *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* de Ioana Pârvulescu. Evanescență, cu premeditare suavă, stăpânită vădit de voința grațiosului și de aceea având o delicatețe de fragilă horboțică, estompând voluntar contrastele și preferând intimitatea dulce, caldă și retractilă a clar-obscurului, cartea e scrisă, nu poate fi îndoială, după gustul și în spiritul unei orientări mai generale spre reînvierea melancolică a imaginilor din trecutul românesc pre-comunist. Ar fi totuși o eroare punerea cărții Ioanei Pârvulescu exclusiv în seama tinereii pasului cu moda retro. Aceasta nu se limitează, de altfel, la spațiul românesc, deși aici, ca și în alte țări din Est foste comuniste, are și alte rațiuni decât cea pur comercială, oricum pretutindeni dominantă când totul e (sau nu mai e decât) o afacere. Una din aceste rațiuni specifice e redescoperirea (sau restituirea, uneori chiar reconstruirea, ca la Moscova ori în partea răsăriteană a Berlinului) a unor «capitole de istorie», de la evenimente și personalități până la vestigii arhitectonice, ocultate sau distruse la propriu de regimurile comuniste. Alta, aceasta însă foarte

pronunțată în demersul intelectual românesc, provine dintr-un impas, rareori totuși deschis mărturisit, cel al lipsei de repere în prezent. Întoarcerea în timp capătă astfel și sensul sugerării unor posibile modele, de nu chiar al configurării și propunerii lor în cel mai explicit chip. Evocările, reconstituirile, restituirile de acest gen au de aceea în mod obișnuit și o dublă dimensiune polemică în raport cu trecutul apropiat, cel comunist, care este văzut în sine ca ilustrare a Răului absolut și deopotrivă desemnat ca responsabil de întreruperea, de asasinarea chiar, și nu doar în plan simbolic, a Binelui din vremea de dinainte. Aceasta e, în esență, și perspectiva Ioanei Pârvulescu, firește că într-un chip mai irizat, fără tăioase vehemente de editorialist politic. Politica e, de altfel, pentru autoare un pseudonim ori mai curând un izvor al Răului [...], iar situațiile politice sau în politică sunt de aceea rarissime, probabil dinadins evitate, dintr-un reflex având poate și motivații exorciste. Ca într-un basm, dar un basm trist, Răul nici nu are în cartea ei o determinare istorică ori politică anume, este pur și simplu rău, «după cel de-al doilea război mondial, răul, rămas stăpân pe scenă, a asigurat numai continuitatea răului și a destrămat încetul cu încetul, după un mecanism care funcționa implacabil, tot ce fusese bun în lumea dinainte». «Lumea dinainte» vrea să zică perioada dintre cele două războaie mondiale, tot mai frecvent numită cu un curios termen recent, creat prin substantivarea unui adjectiv, interbelicul. Un termen adoptat și folosit cu tot firescul și de Ioana Pârvulescu, probă că autoarea nu și-a împins amorul livresc pentru epoca interbelică până la purism lingvistic și a rămas om al timpului său. Chiar dacă îl cam detestă. Fiindcă *Întoarcere în Bucureștiul interbelic* este mai mult cartea unei evadări decât a unei reveniri. Pentru autoare, «Bucureștiul interbelic e o străinătate plină de culori, de arome, de zgomote și ritmuri, de oameni și firme». Ioana Pârvulescu, o spune ea însăși, nu se întoarce în vechiul București, se întoarce din el, așa cum revii dintr-o lungă călătorie [...]. Iar întoarcerea, întoarcerea reală, în Bucureștiul de azi, e resimțită ca o (re)cădere într-o realitate dezagreabilă. [...] Nu e totuși doar o banală refamiliarizare, ci constatarea suferindă a unei diferențe calitative. Făcută, așa cum este toată cartea, în registrul semitonului, al sugestiei elocvente, al subînțelesului discret. Artistă a miniaturalului ingenios, Ioana Pârvulescu găsește o soluție gingașă pentru figurarea opoziției totuși nete dintre cele două lumi. Își imaginează cum ar privi «interbelicii» Bucureștiul de azi, «dacă ar nimeri în orașul lor, dar în timpul nostru». Un timp «întunecat», «cel mai mult i-ar uimi marile bulevarde cărora cine știe ce rău adânc, de ani de zile, le-a schimbat albul în negru. Totul e întunecat, ca și cum n-ar fi destulă lumină pe stradă, nici în miezul unei zile însorite». «Răul adânc», «schimbarea albului în negru», «totul e întunecat» – imaginara privire a «interbelicilor» reprezintă de fapt o mască pudică pentru comunicarea în travesti a impresiilor autoarei înseși. Maska nu e însă trasă pe de-a-ntregul peste chip și rostul ei pare a fi mai curând stabilirea unui anumit cod, a unei convenții, a unei complicități din care nu lipsește o certă nuanță de cochetărie. [...] Punerea în ecuație a Binelui și Răului, a albului și a negrului provine dintr-o

situare în perspectivă moral-istorică, de nu și moral-ideologică, iar această perspectivă e a altui timp decât cel evocat. Este a prezentului și aparține exclusiv autoarei. [...] Pentru a face din interbelic un posibil model de viitor, Ioana Pârvulescu preferă detaliul evenimentului și agreabilul confruntării. Cititorii care vor căuta un tablou istoric al vieții din Bucureștiul interbelic nu-l vor găsi. Evenimente despre care în principiu e imposibil să nu se spună că au ritmat într-un mod caracteristic existența bucureștenilor în perioada dintre cele doua războaie nu sunt nici măcar în treacăt menționate. Așa sunt, de exemplu, semilovitura de stat prin care Carol Caraiman a devenit în 1930 Regele Carol al II-lea, asasinarea a doi premieri (I.G. Duca în 1933, Armand Călinescu în 1939), asasinarea conducătorilor legionari din 1938 și represiunea politică de masă care i-a urmat, cu înființarea primelor lagăre de concentrare din istoria României, ceremonialul lugubru și enorm al înmormântării legionarilor Moța și Marin, suspendarea regimului parlamentar, înființarea partidului unic Frontul Renașterii Naționale, introducerea îngrădirilor rasiale etc. etc. «Obiectele mari», cu expresia autoarei, sunt evacuate de pe traseul întoarcerii în Bucureștiul interbelic, fiindu-le preferate colecțiile de «amănunte», toate simpatice, nostime, amuzante, drăgălașe, amabile, șarmante. Până la un punct, cartea Ioanei Pârvulescu pare a ține de reconstituirile gen «viața cotidiană în timpul...», cu specificarea, însă, că este vorba de un cotidian al «plăcutului» și al «plăcerilor». Al modernității ca mondenitate. Din colecții de gazete, din jurnale intime, din anuare, din reclame de epocă sunt extrase acele date, situații, fapte care conturează o viață agreabilă. Ceea ce tulbură sau poate tulbura imaginea este ori estompat, ori pur și simplu lăsat pe dinafară. Coerența selecției și a decupajului, în această logică, funcționează ireproșabil. Muchiile prea tăioase sunt polisate, colturile sunt rotunjite. [...] Multe din capitolele cărții fiind despre viețile literaților și viața literară, polemicele violente ale epocii nu-și găsesc totuși loc, indiferent de amploarea, gravitatea și mizele lor, iar în cadru nu intră nici chiar campania oficială din anii '30 împotriva «literaturii pornografice», cu puneri la index, procese și întemnițări, cu darea afară de la Universitate a lui Mircea Eliade ș.a.m.d. Iată de altfel cum arată, în muzeul de obiecte frumoase și mici care e această carte, o zi standard din viața unei bucureștence standard în perioada interbelică: «O zi din viața unei femei, fie ea sau nu independentă, are câteva minusuri și câteva plusuri, în comparație cu ziua domnilor. Ea nu stă la cafenea, nu citește și nu discută gazeta, nu vizitează reprezentanțele de automobile, în schimb merge mai des la cumpărături, de la La Fayette până la magazinul de delicatese Dragomir Niculescu, unde găsește tot ce e nevoie pentru un *jour*, de la bomboane, la ceaiuri sau șampanie St. Marceaux, încearcă pălăria la modistă și petrece ore bune în compania croitoresei, confidentă și sfătuitoare de încredere. Coaforul cere timp, vizite bisăptămânale (coaflat în cea dintâi, pieptănat după câteva zile), la fel prietenele cu care se discută tot ce ține de Bucureștiul monden». Citind această descriere, o bucureșteancă tot standard, însă una din Bucureștiul întunecat de azi, va exclama, transportată,

«Ah, ce viață fu în interbelic!». Păcat că volumul nu a fost tipărit pe *papier glacé*.”

□ Gabriel Liiceanu îi adresează o scrisoare deschisă Gabrielei Adameșteanu: „Dragă Gabriela Adameșteanu,/ Rândurile pe care ți le trimit vor să arate la ce poate duce uneori ușurătatea cu care se confecționează un titlu «comercial» de gazetă. E vorba de felul în care ai prezentat un text al lui Mircea Martin publicat în iunie, în nr. 692 al revistei «22». Textul se refera la Noica și face parte – după cum rezultă din numerotarea fiecărui episod – dintr-un studiu mai amplu al lui Mircea Martin, purtând titlul *Cultura română între comunism și naționalism*. Nu am de spus decât cuvinte bune despre paginile pe care le-am citit până acum și, deopotrivă, despre episodul care-l privește pe Noica. El este scris cu onestitatea celui care vrea să-și lămurească și, implicit, să le lămurească celorlalți felul în care Noica a străbătut acea perioadă a vieții sale petrecute sub comunism după ieșirea din închisoare, perioada numită «ceaușistă». Cearcănul meu, după cum vei vedea, nu este așadar produs de textul lui Martin, ci de tehnica «ambalării» lui în redacție în vederea unei mai bune promovări a revistei. Așa se face că ai scos pe prima pagina în josul unei fotografii faimoase a lui Noica (fără să menționați numele artistului care a făcut-o în 1986 – Dinu Lazăr – și fără să-i cereți permisiunea de a o reproduce), un «titlu ziaristic» de genul celor care, prin agresivitatea lor lipsită de acoperire, pe mine mă umplu de indignare. La adăpostul unui asemenea gen de titluri poți terfeli liniștit imaginea cuiva, fără să ai de dat vreodată socoteală. Ai pus pe coperta revistei, cu litere mari ce pot fi citite de la distanță de către oricine trece pur și simplu prin fața unei tarabe cu ziare, sintagma următoare: *Noica – un «guru» al ceaușismului?*. De ce spuneam că socotesc un asemenea titlu, menit «să vândă revista», profund neonest? Pentru că, în esență lui, el cultiva ambiguitatea. El afirmă întrebând, dar păstrându-și în subsidiar rezerva negației. El este neonest pentru că a fost gândit să trăiască desprins de textul căruia îi servește drept etichetă și pentru că, din această viață separată a lui, el împrăștiă pitindu-se sub masca inocenței chinuite, chipurile, de dorința de a afla: «A fost sau n-a fost Noica un guru al...?». «Ei și? Ce e atât de rău în faptul că ne întrebăm?» mi-ai putea răspunde. «Și nu e aceasta întrebare pertinentă în cazul lui Noica? [...]» Gabriela, îți vorbesc ca unul care a cunoscut această tehnică a mănjirii excremențiale pe pielea lui. *Fascismul domnului Liiceanu?* suna titlul, întins mare, pe două pagini de ziar, în urmă cu câțiva ani. «O, nu, nu de așa ceva este vorba în cazul d-lui Liiceanu», aflam dacă aveam răbdarea să citim cele câteva zeci de coloane acoperite cu propoziții chinuite și care, în fapt, dădeau tonul unei campanii de denigrare bine ticluite. Tehnica acestor titluri e simplă: se ia un cuvânt garantat infamant, fie din recuzita universal-denigratoare a omenirii (bandit, escroc, ticălos, curvă etc.), fie din cea blasfemiatoare a unei epoci (fascist, stalinist, colaboraționist, extremist, ceaușist, fundamentalist etc.), se aplica persoanei care trebuie executate în public, precedat de sintagma «este oare», și se adaugă în final semnul întrebării. În felul acesta poți să întinezi în mod garantat pe oricine, fie el și cel mai pur dintre oameni, pentru simplul motiv

că, întrebându-te astfel, deschizi asupra lui o suspiciune care până atunci nu exista și îl proiectezi, prin întrebarea ta, în posibilul vinei și ticăloșiei. Trebuie să recunosc că acest procedeu se soldează «doar» cu terfelirea publică a imaginii unei persoane. Nu este obligatoriu, dacă ai devenit victima lui, să-ți pierzi slujba sau să înfunzi pușcăria. El este solidar, procedeul acesta, cu «presa liberă» din țările mai puțin civilizate (și în mod expres cu România) și reprezintă un enorm progres față de presa epocilor totalitare în care un titlu de articol (fără semnul întrebării!) într-un ziar echivala adesea cu o condamnare la moarte («X deviaționist!») sau cu trecerea pe linie moartă («Tovarășul Y practică evazionismul»; sau «paseismul»; sau «estetismul»). În cazuri de acestea se demasca și se zdrobea, totul se făcea încruntat, cu pumnul strâns și cu fălcile încleștate. În cazul despre care vorbim, se împoașcă doar; cu zâmbetul pe buze și cu boarea unei sugestii. Acolo ticăloșia era criminală, aici e vorba doar de nepăsare, calcul lateral, instrumentalizare a persoanei. Dar, în esență, e vorba de aceeași pliere pe imperative, pe alte imperative. Ca să-ți dai seama cât de eficace a fost «titlul» vostru e de ajuns să iei «România literară» din 25 iunie – 1 iulie 2003 și să vezi ce a înțeles «Cronicarul», pe ultima pagină a revistei, din articolul lui Mircea Martin. El a luat de bună sugestia din titlul vostru, și nu demonstrația lui Martin, din care reiese limpede că Noica a fost, pe întreaga perioadă a «ceaușismului», un tolerat și un marginal, și nicidecum mentorul sau inspiratorul unei ideologii de partid sau al lui Ceaușescu însuși. Or, iată ce scrie «Cronicarul» în «România literară»: «A fost Noica un ‘guru’ al ceaușismului? Răspunsul, dureros, dar previzibil, la întrebarea din titlu, este afirmativ». Cel care a scris aceste rânduri pare să fi citit articolul despre care vorbește, dar, în ciuda faptului că răspunsul lui Martin la întrebarea din titlu este negativ («nu, Noica nu a fost un ‘guru’ al ceaușismului»), el îl percepe *a priori* («răspunsul previzibil», spune el), ghidat fiind de insidia titlului însuși, ca afirmativ. M-am întreat, citind articolul lui Martin, cum de v-a venit ideea nefericitului titlu pe care l-ați scos pe copertă. Geneza lui e transparentă și nu demonstrează decât, iartă-mă, superficialitatea cu care v-ați făcut treaba. Martin dă la un moment dat un citat din Z. Ornea. Îl reproduc: «S-ar fi bucurat oare C. Noica, în vremea ceaușismului, de statutul lui de guru, de nu se întâlnea, în temele tratate (inclusiv în *Ontologia* sa) cu naționalismul ceaușist, care i-a deschis calea?». Trec peste faptul că un cercetător serios nu poate afirma un asemenea lucru decât după ce face inventarul tezilor naționalismului ceaușist, apoi pe al temelor tratate de Noica, pentru a ne arăta în final felul în care ele se întâlnesc. Închid paranteza și revin. Ornea spune, în prima parte a textului citat de Martin, un lucru simplu: că în vremea lui Ceaușescu, Noica a putut să joace rolul de guru pe lângă, se subînțelege (*Jurnalul de la Păltiniș* asta povestise), câțiva tineri. Între a juca rol de guru într-o anumită perioadă (cum afirmă Z. Ornea) și a deveni guru-ul unei perioade sau al ideologiei din acea perioadă (cum spuneți voi în titlu) diferența e de la cer la pământ. E vorba de fapt de o alunecare de la «guru în vremea ceaușismului» la «guru al ceaușismului». Faptul că

alunecarea este făcută din ignoranță (fiind un paralogism), în care caz ea nu ascunde decât prostia celui care a făcut-o, sau că s-a produs cu bună știință (fiind un sofism), în care caz ascunde o mârșăvie – nu are, din punctul de vedere al rezultatului, nici cea mai mică importanță. Și acum, încă două lucruri înainte de a încheia. Primul. Sintagma «‘guru’ al ceaușismului» reprezintă o gafă culturală. Guru-ul se definește nu în raport cu o doctrină, ci în raport cu o persoană. Accentul în definiția hinduistă a guru-ului cade pe raportul personal pe care cel care a atins iluminarea spirituală (guru, maestru) îl întreține cu acela pe care el îl ghidează spiritual (discipolul). Și către ce îl ghidează? Către propriul său sine. Guru-ul se definește în raport cu sinele încă nedescoperit al unei persoane, și nu cu miezul unei ideologii. Guru-ul practică un soi de sculptură spirituală. El străvede în materia primă a minții și sufletului celui alt promisiunea unei forme viitoare. El îl poartă pe ucenic către țărnul propriei sale ființe și-l părăsește din clipa în care, la capătul acestei călătorii, ucenicul ajunge să se descopere pe sine. Corect pusă, întrebarea ar fi sunat, eventual, așa: «A fost oare Noica un ‘guru’ al lui Ceaușescu?» Și cred că nici nu ar fi fost rău să fie pusă așa. Abia atunci ne-am fi dat seama de enormitatea ipotezelor în care am ajuns să ne complăcem și de ușurința cu care batem câmpii. Și în felul acesta am ajuns la al doilea lucru, la cel care, de fapt, m-a făcut să reacționez atât de amplu și de violent la mica operație de cosmetică redacțională pe care «22»-ul a pus-o la cale pe spezele destinului lui Noica. Știu despre Noica lucruri pe care cei ce se joacă de-a titlurile și subtitlurile nu le știu, le-au uitat sau nu vor să țină cont de ele. Știu că în domiciliu forțat, la Câmpulung, Noica dădea lecții de franceză, de matematică sau de «săritură la lungime» ca să facă rost de un litru de lapte. Știu că în închisoare a fost bătut, în câteva rânduri, crunt și, o dată, torturat. După ‘64, când a ieșit din închisoare, l-am cunoscut și, vreme de 20 de ani, am avut nenumărate prilejuri ca să-i «pipăi» mizeria. Știu ce și cum mânca (pe un ziar pus pe pătura aspră a patului din cabana de la Păltiniș), ce fuma (pipă cu tutun obținut din țigări Carpați), unde dormea, ce bani avea și ce făcea cu ei (cei luați de pe cărți îi trimitea fetei în Anglia pentru că «avea familie grea»). Sigur, într-o măsură, a fost o viață de ascet pe care și-a ales-o. Păltinișul, spre deosebire de Câmpulung, a fost un domiciliu forțat pe care și l-a impus singur. Dar mă îndoiesc că vreunul dintre noi ar fi fost în stare (sau va fi vreodată), de dragul operei, să trăiască, fie și o lună, așa cum a trăit el de la 58 la 78 de ani, halucinat de ducerea până la capăt a unei idei. Păi posturile astea de «guru al ceaușismului», cum le ziceți voi, Gabriela dragă, se plăteau cu bani buni, cu privilegii, cu funcții și cu răsfățuri de tot soiul. Supremul mod în care a fost răsfățat Noica este că «i s-au publicat» cărțile în tiraje bine cumpănite. E o crimă atât de mare? Iar în rest... Ca să primească o viză pentru a-și vedea copiii în Anglia, după 20 de ani de când istoria îi despărțise (Wendy Noica, prima soție, părăsește România împreună cu Dina și Răzvan Noica în 1955), Noica a fost lăsat să aștepte la Serviciul de pașapoarte din strada Iorga, prin anii ‘70, în anticamera nu știu cărui colonel de miliție, de dimineța până către 10 seara (de la

5 după masă anticamera era deja pustie...). După ce a primit încuviințarea să participe la un colocviu de filozofie de la Paris, a fost dat jos din tren la Curtici, ca un infractor de rând, și pus să aștepte pe peron până a putut lua primul tren înapoi. Fără explicații. Pot să umplu pagini întregi cu privațiunile și umilințele pe care le-a cunoscut Noica de-a lungul comunismului, fie el «ceaușist» sau nu. Faptul că i-a fost milă de «cei puternici», că s-a rugat pentru «fratele Alexandru» (pentru călău) ține de strania și uneori discutabila originalitate a spiritului său, de contorsiunile de gândire care se ascund adesea în măruntaiele oricărui geniu. Iar faptul că «l-a vorbit de bine» pe Ceaușescu în două rânduri la Paris nu denotă că «era vândut», ci doar că, pe cont propriu, a crezut o vreme în varianta aceasta, fie ea și comunistă, de a ține piept eternei amenințări rusești. Îi știu pe alții (și Paul Goma printre ei) care, păcăliți de discursul lui Ceaușescu de după invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului, au intrat în PCR. Mai pot să-ți spun că în 1985 era total scârbit de ceea ce vedea în jurul lui și ne îndemna să părăsim țara cu primul prilej. Cert este că Noica nu și-a traficât nici măcar un rând din opera proprie pentru a fi pe placul puternicilor zilei. Nu a spus niciodată, asemeni lui Călinescu, că așteaptă indicațiile Partidului pentru a-și rescrie cărțile. Noica nu a ocupat fotolii academice, nu a avut catedră, nu a condus institute, nu a reprezentat România în străinătate, nici un rând al lui nu a fost reținut în vreun manual de școală spre a fi studiat. A fost, dimpotrivă, oficial înjurat de campionii istoriei filozofiei românești confecționate în comunism, de alde «Cazan» și «Gogoneață», speriat, la tot pasul că nu-și va vedea gândul desfășurat în cărți publicate. Când stătea de vorbă cu activiști de partid, o făcea ca să-i convingă de necesitatea unui echivalent cultural al cantonamentelor sportive sau de oportunitatea publicării manuscriselor lui Eminescu și a operei lui Platon în românește. Ne-a mărturisit, lui Pleșu și mie, în preajma celor două-trei «ieșiri» în Occident, că «i s-a sugerat» de fiecare dată să-l convingă pe Eliade să vină în țară. Și a făcut-o (i-a vorbit lui Eliade în acest sens), dar nu pentru că «făcuse pactul» și devenise «agent de influență», ci pentru că el, Noica, credea într-un institut de istoria religiilor condus de Eliade («șase luni pe an ar putea sta în țară»), cu o renăscută revistă «Zalmoxis» jucând rolul de placă turnantă spirituală între Occident și Orient. «Compromisurile» lui erau momente ale unei strategii de supraviețuire culturală menite să perpetueze un anumit potențial spiritual al nației. În acest sens lucra nu în acord cu Ceaușescu, ci împotriva lui ca pustiitor spiritual al României. Înclinația lui Noica pentru idiomatice și preocuparea lui de a găsi o identitate a spiritualității românești sunt vechi (vezi studiul *Logica națională* din 1932, publicat în revista «Acțiune și reacțiune») și nu era nevoie de apariția lui Ceaușescu pentru ca Noica să capete primele impulsuri în acest sens. Alegând să rămână în România, Noica a căutat tot timpul justificările culturale ale acestei opțiuni. A avut nebunia, oarecum sacră, să creadă că paradisul culturii era cu puțință în chiar inima infernului comunist. În acest sens trebuie înțeleasă povestea cu «Germania untului» și «România spiritului» și tot în acest sens și cariera de

guru cultural pe care a făcut-o pe lângă noi. Iar acum am să-ți spun un lucru la care mi-ar plăcea să te gândești și tu. Desigur, nu știu dacă el devine credibil doar prin mărturisirea sau prin convingerea mea. Știi ce cred? Că Noica a fost pesemne cel mai altfel om din câți au apărut prin locurile astea. Nu făcea aproape nimic în felul în care facem noi îndeobște. «Noica nu-i ca noi», spuneau despre el prietenii lui în tinerețe. Acesta era calamburul care, dincolo de admirație, respect sau antipatie, spunea ceva despre neîncadrabilul personalității sale, despre straniețatea sa. Și pentru că l-am cunoscut 20 de ani bătuți pe muchie, mai pot să afirm, nu din iubire, ci dintr-un exces de cunoaștere, că a rămas în chip esențial pur în cea mai impură dintre lumile posibile. Într-o lume în care cei mai mulți se gândeau la ei, la cum să-și aștearnă un culcuș mai cald – dacă era nevoie mințind, turnând și omagiind –, Noica a trăit mereu cu gândul la ceva care îi întâlnea pe ceilalți, înființându-i. Avea, cred, o răvășitoare pasiune a restituirii. Voia să le remită celorlalți partea cea mai înaltă din om: pe Platon sau pe Eminescu, filozofia, demnitatea lui «a fi» în ordine umană, sensul faptei și al împlinirii, nebunia gândului care răstoarnă lumea și, în subsidiar, «partea noastră de cer». A greșit uneori, a dat dovadă de lipsă de gust și a făcut nebunii pe măsura măreției sale. Ne-a exasperat adesea, ne-a dezamăgit de câteva ori și ne-a contrariat constant prin blestemata opțiune politică din tinerețe, al cărei mister va rămâne, pentru mine, etern. Dar ce am trăit noi, câțiva, cu el a fost într-adevăr, într-o lume întoarsă pe dos, ceva fără pereche. Iar acel lucru, trăit și povestit în paralel cu trăirea lui, a fost perceput, în plin «ceaușism», drept ceva care – prin insolitul său, prin puterea (firavă) de a crea o alternativă la un univers închis – «dinamita» dinăuntru însuși acest univers. Dacă *Jurnalul de la Păltiniș* a avut în epocă răsunetul pe care l-a avut, dacă se făcea coadă la cămăruța lui Noica din cabana de la Păltiniș, îmi închipui că lucrul se întâmpla nu pentru că lumea vedea în Noica un «guru al ceaușismului», ci, dimpotrivă, pentru că, prin el, simțeam cu toții o adiere de aer proaspăt. Nu era nimic eroic, în sensul marilor disidențe, în scenariul paideic al lui Noica, dar pe placul «autorităților» în mod sigur el nu era. Pentru ceva cu mult mai palid se crease în anii '58-'59 un «lot Noica», populat cu condamnări de la 1 an la 25 de ani. Sănduc Dragomir, prietenul-filozof al lui Noica, cu câțiva ani mai tânăr că el (a scăpat ca prin urechile acului să nu facă și el parte din «lot»), ne-a povestit după '90 cum în repetate rânduri îi reproșase lui Noica faptul că, prin rolul de «antrenor spiritual» pe care și-l asumase față de noi, ne expunea și că s-ar fi putut ca într-o bună zi să ne aibă pe conștiință, așa cum îi avusese pe cei care înfundaseră pușcăriile la sfârșitul anilor '50. Cum, de la acest fel de a percepe lucrurile («subversivul Noica»), s-a ajuns la finele, nuanțatele și îngrijoratele dezbateri de azi: a fost sau n-a fost Noica??, subînțelegându-se mereu, ca recent în «România literară», că «dureros, dar previzibil», Noica «a fost». Nu Zoe Bușulenga, nu Radu Beligan, nu Nicolae Breban, nu Adrian Păunescu, nu toată echipa de omagiatori calificați vreme de decenii ne oferă imaginea rușinoasă a vieții intelectualului român în ceaușism, ci Noica! Cel care, după 1989, a dat

tonul acestui tip de lectură (Noica «filozoful colaboraționist») este, dacă nu mă înșel, Adrian Marino. Am în față o dedicație pe care i-a dat-o pe una dintre cărțile sale lui Popescu-Dumnezeu. Nu e cu nimic deosebită de cele, generatoare de vomisment, pe care Breban le închina lui Ceaușescu în anii în care «dăduse tava înapoi» și se considera «disident». Când am citit articolul lui Marino, l-am considerat un banc prost. «N-o să ia nimeni în seama o asemenea enormitate», mi-am zis. Uitasem povestea cu piatra aruncată în apă. Acum constat că enormitatea a prins. Dacă tot nu avem acces la opera lui Noica, la ceea ce ne-a dat de gândit singurul gânditor autentic român, măcar să «îi batem marginile». Apucăm și noi de unde putem ca să-l facem să semene cu ceea ce putem noi înțelege. Mi-ar fi plăcut, Gabriela dragă, să nu tragi revista «22», prin titlul acela nefericit, în direcția în care se merge cu turma.” (*Un titlu care vinde o revistă*) □ Gabriela Adameșteanu răspunde: „Dragă Gabriel Liiceanu,/ Aș fi fost tentată să spun că datorită acestui «titlu comercial» avem o altă mărturie emoționantă despre C. Noica, din partea celui (probabil) mai atașat discipol, a cărui operă, originală, adică diferită de cea a magistrului, îi datorează acestuia atât de mult. Presupun că (și) din acest motiv lealitatea, admirația și recunoștința ta față de C. Noica sunt atât de profunde. Recunoștința, lealitatea, admirația sunt, mai ales azi, calități rare. În lumea noastră, cinică și instabilă, este reconfortant faptul că tu le faci vizibile. Există, însă (mi se pare mie), un exces care te aduce în fața acelui risc intelectual pe care l-ai denumit cu o expresie atât de fericită: «încremenirea în proiect». Nu mi-aș fi îngăduit însă niciodată să mă refer la această opțiune a ta (fiecare dintre noi suntem creația propriilor noastre alegeri și resurse), dacă nu s-ar fi ivit această scrisoare deschisă care dă drumul unor nemulțumiri reprimite și le expediază, greșit, pe adresa noastră. Lealitatea excesivă de discipol ar putea explica derapajele acestui text al tău în care de fapt răspunzi, cu întârziere, (și) unor alte articole legate de C. Noica sau de tine. O prea mare încărcare emoțională poate, eventual, explica procesul de intenție, acuzele disproporționate în raport cu «greșelile» noastre. Dacă greșeli sunt, într-adevăr. Eu însă nu le asum ca atare (cu excepția faptului că nu am menționat numele fotografului, o omisiune a redacției «22», care se putea corecta cu un telefon și o erată). Mai întâi o precizare: Mircea Martin și-a văzut textul înainte de publicare, în forma în care a apărut. A văzut și primul subtitlu, cel care avea să fie pus pe copertă sub fotografia lui Noica. A acceptat și ca articolul său să fie ilustrat cu fotografia lui Noica. A văzut și coperta, cu fotografia lui Noica și titlul incriminat. Nu crezi, Gabriel Liiceanu, că, înainte de a trece la scrierea unei asemenea filipice contra noastră, ar fi fost normal să discuți și cu autorul articolului respectiv? Este deconcertant că tu ai doar «cuvinte bune» despre textul lui Mircea Martin și doar cuvinte rele despre cei care l-au publicat, iar Mircea Martin nu și-a simțit textul trădat, mutilat etc. de felul cum a apărut în revista «22». E adevărat că ideea de a pune fotografia lui C. Noica pe coperta și de a reproduce sub ea primul subtitlu din articolul lui Mircea Martin ne aparțin. Dar ne aflăm la episodul 7 dintr-un text al cărui titlu,

Cultura română între comunism și naționalism, fusese repetat de multe ori până atunci. Iar acel episod era construit în jurul personalității lui Noica. Știi, bineînțeles, că fiecare publicație își are publicul sau țintă. După părerea mea, titlul incriminat de tine nu era «comercial» pentru cititorii lui «22»: nici un text anterior nu îi pregătise pentru această întrebare, care mai degrabă putea să îi irite. Pentru vânzarea revistei, fotografia lui C. Noica era suficientă; titlul, în schimb, nu adaugă nimic în plus în această privință. Tu, Gabriel Liiceanu, îți începi textul ca un narator omniscient: prezinți alegerea mea ca și când mi-ai ști exact motivația, discuțiile noastre de redacție etc. Ei, bine, te asigur că nu a fost așa. Doar empatia și dialogul ne mai pot ajuta să bănuim determinările complicate și întâmplătoare ale acțiunilor celuilalt. Dar în acest text te-ai lăsat condus doar de indignare. [...] Regret că vehemența nejustificată a tonului tău m-a silit să vin cu argumente ce pot părea, mai ales în ochii numeroșilor admiratori ai lui Noica, drept denigratoare. Mai ales că marele tău atașament față de C. Noica se întâlnește în cazul meu nu cu pornirea contrară, ci cu indiferența intelectuală. Nu l-am cunoscut pe Constantin Noica nici prin cărțile lui, nici ca persoană. Nu e doar o întâmplare, ci o opțiune și o lipsă de rezonanță. Am traversat două perioade de «modă» Noica, de «cult» și «atac la Noica» (înainte de 1989 și după), fără că subiectul în sine să mă intereseze, mai mult decât orice alt subiect al zilelor noastre pentru care nu am afinități speciale. O întrebare nu are cum să cultive ambiguitatea și a spune că titlul ales de redacție afirmă întrebând, dar păstrându-și în subsidiar rezerva negației, este, după părerea mea, un exemplu de hiper-interpretare. Nu sunt de acord să eradicăm banalul semn de întrebare dintre semnele de punctuație. Nici eu personal, nici revista «22» nu utilizăm tehnicile insinuării. Imaginea de «personaj ambiguu», eventual «agent de influență», a lui Noica nu s-a născut nici acum, nici în redacția noastră. Dar ea există. Vorbești despre un articol al lui Adrian Marino ca de o «enormitate», dar cărți și articole practicând spiritul critic față de opera sau acțiunile lui au apărut (și foarte bine că au apărut), inclusiv la editura Humanitas (admirabila *Anatomie a mistificării* a lui Stelian Tănase, Humanitas, 1997, și cartea despre Noica a Alexandrei Laignel-Lavastine, *Filozofie și naționalism*, Humanitas, 1998). De vreme ce întrebarea există, de vreme ce a fost formulată de alții mai înainte (așa sau în alte variante), de ce să nu pornim de la ea, mai ales când Mircea Martin tocmai asta făcuse: o demonstrație clară că Noica nu a fost un guru al ceaușismului? De ce tocmai (sau numai) revista «22» nu trebuia să își permită o discuție onestă pe această temă? Discutăm cedările lui Vianu și Ralea, marile păcate ale lui Călinescu și Arghezi, excesele naționaliste ale lui Eminescu și altele, dar când e vorba de Noica, ocolim cu pioșenie. De ce? Tu, Gabriel, spui: «...ce am trăit noi, câțiva, cu el (așadar, ‘Școala de la Păltiniș’, n.n.) a fost într-adevăr, într-o lume întoarsă pe dos, ceva fără pereche. Iar acel lucru, trăit și povestit în paralel cu trăirea lui, a fost perceput, în plin ceaușism, drept ceva care ‘dinamita’ dinăuntru însuși acest univers. Dacă *Jurnalul de la Păltiniș* a avut în epoca răsunetului pe care l-a avut, dacă se făcea coadă la cămăruța

lui Noica în cabana de la Păltiniș, îmi închipui că lucrul acesta se întâmpla nu pentru că lumea vedea în Noica un ‘guru al ceaușismului’, ci, dimpotrivă, pentru că prin el simțeam cu toții o adiere de aer proaspăt». Nu te contrazic, deși este restrictiv să rezumi imensa popularitate a cărții tale la sensul ei subversiv. Nici nu știu dacă acesta era, în primul rând, aerul proaspăt al cărții, sau, mai degrabă, libertatea și înălțimea discuției. O demonstrație a continuității culturii române, prima (și până acum singura) justificare a celor care aleseseră, cu bună credință, nu doar din lașitate, să rămână să lucreze aici – iată cele mai puternice impresii pe care le-am păstrat eu, în calitate de simplu cititor, care habar nu avea atunci de Păltiniș. O «lume întoarsă pe dos» a trăit fiecare dintre noi în acea perioadă schizofrenică, atunci când aveam un proiect cultural personal opus realității care ne înconjură. Au fost mai multe variante, toate cu măreția, tristețea și ambiguitatea lor. Invoc la întâmplare «Școala de la Târgoviște», pentru că despre ea se vorbește cel mai mult în ultimul timp (nu sunt mai apropiată de ea decât de «Școala de la Păltiniș»). Și cei care amintesc despre luptele din Consiliul Uniunii au senzația că participau la ceva ce «dinamita» dinăuntru universul ceaușist. Dar, Gabriel, aici nu e vorba despre felul cum s-a ajuns la scrierea cărții tale, a altor cărți, la cât dialog liber cu ecou subversiv și câte ateliere de formație intelectuală excelentă (toate printr-un efort generos al cuiva, al mai multora, să nu avem obsesia unicității) au putut exista în apăsătoarea realitate ceaușistă. Aici este vorba despre Noica și, mai ales, despre cărțile lui Noica. Erau și ele atunci resimțite ca «dynamită» contra regimului? Sau, mai degrabă, ca «un fel de a autoriza tendința naționalistă a regimului ceaușist»? Sau nici una, nici alta, ci doar niște cărți interesante? Sunt întrebări legitime și răspunsurile pot fi mai multe, aducând o altă nuanță fiecare. Trist mi se pare faptul că tu, Gabriel Liiceanu, în căutare de argumente, mergi până într-acolo încât cauționezi o lectură neatentă sau deja orientată, în cea mai importantă revistă literară din țară. Îl asimilezi pe «Cronicarul» «României literare» unui cititor ușor de dus de nas cu un titlu. Ba chiar pari să crezi că era firesc să fie înțeles pe dos articolul lui Mircea Martin, din numărul menționat, doar pentru că pe coperta revistei «22» era pusă o întrebare! Nu pot aduce «României literare» o asemenea jignire. În schimb, cred că ar fi bine să recitești citatul pe care ni l-ai oferit, cu sublinierea noastră: «A fost Noica un ‘guru’ al ceaușismului? Răspunsul, dureros, dar *previzibil*, la întrebarea din titlu este afirmativ». În acest citat, după opinia mea, cuvântul cel mai important este «previzibil». Are «Cronicarul» «României literare» propria sa demonstrație, opusă celei a lui Mircea Martin, sau pur și simplu s-a uitat neatent peste articol înainte să-l comenteze? Dacă reperele mele lingvistice sunt uneori altele decât cele ale tale nu înseamnă că eu fac greșeli de limba română: limba română e suficient de încăpătoare și de mobilă ca să răspundă mult mai multor canoane lingvistice decât celor utilizate de noi doi. Minuțioasa ta explicație pentru termenul de «guru» nu m-a convins. Extensia de semnificație a unui termen (de exemplu, «guru al ceaușismului») se practică și nu poate fi catalogată drept gafă – nici

literară, nici culturală, nici politică. Și din nou trebuie să îți amintesc că textul, publicat în această formă, a fost văzut și acceptat de profesorul de literatură Mircea Martin. Mi-ar fi plăcut, dragă Gabriel, să îți dai seama singur că ai, de la început până la sfârșit, în acest text, un ton nepotrivit (de superioritate augustă) în felul cum ni te adresezi. Dacă am o altă opțiune culturală decât tine nu înseamnă că a mea e eronată, subiectivă, neinformată etc.; nici că tu deții aprioric apanajul adevărului obiectiv. Dacă ceva te contrariază la o acțiune a mea, îți sugerez să te întrebi (măcar) dacă nu cumva există justificări raționale pentru ea și dacă ele nu s-ar cuveni respectate. Nu împărtășesc deloc sentimentul tău de ostilitate-dispreț față de «turmă» (un cuvânt care nu figurează în vocabularul meu cu sensul lui figurat), nici obsesia unicității. Și mi-ar fi plăcut, dragă Gabriel, să nu aluneci atât de mult în demonstrația ta încât să asociezi numele meu cu o (oricât de) vagă aluzie la «prostie» sau «mârșăvie». După părerea mea, noi, cei din generația noastră, dar și cei din generațiile următoare am trăit suficient de mult timp în izolare și într-o lume creată artificial în minte (felul trist, chiar ridicol, în care imaginam Europa după cărți de acum o jumătate de secol, fără contact cu limbile vorbite etc.). Mi se pare de aceea tot mai imperios necesar să evaluăm istoria noastră recentă fără să îngropăm întrebările dificile – fie ele și nedrepte. Nu asta a fost lecția *Jurnalului de la Păltiniș*? Dar ai ajuns tu oare, Gabriel Liiceanu, azi, mai departe decât erai acum 20 de ani, în evaluarea modelului Noica? Ai profitat tu la acest subiect de informația venită în acești ani – atât de fragmentată sau distorsionată cum este? Cred că nu și cred că nici nu vei ajunge, atâta vreme cât te vei înconjura mai departe de haloul anistoric țesut deasupra Păltinișului. Fuga de istorie a lui Noica, o pornire explicabilă prin faptul că a viețuit, a supraviețuit, a creat și a lăsat, așa cum și-a dorit, urmași intelectuali străluciți, formați sub unul din cele mai represive regimuri politice, pare, la prima vedere, să se tragă (pentru privitori de la distanță, ca mine) mai mult din traumele unor erori și suferințe personale decât dintr-o opțiune metafizică. Noica a greșit când a optat pentru legionarism, după moartea lui Codreanu, a greșit când «l-a vorbit de bine» pe Ceaușescu. Proiectul lui cultural poate și nu poate scuza apologia lui Ceaușescu, în durii ani '80, la Paris, despre care vorbesc cu perplexitate mărturii de primă mână ale exilului. Ultima sa ieșire la rampă contra Occidentului, în plin gorbaciovism, în ajunul «revoluțiilor de catifea», are și ea nevoie, pentru a fi înțeleasă, de ceva mai mult decât de evocarea sărăciei și umilințelor în care a și am trăit cu toții. Noica (mi se pare) a luat de mai multe ori trenul istoriei în sens greșit și de aceea a recomandat elevilor lui, pe cât posibil, să îl evite. Chiar dacă aceasta este o ipoteză deranjantă, eronată, ea trebuie luată în calcul; și trebuie să i se răspundă. Te cred când vorbești despre naivitatea lui Noica (asemănătoare cu naivitatea lui Mircea Eliade sau Emil Cioran). Dar până nu vei înțelege acest punct voalat al vieții lui C. Noica (fuga de istorie), vei ști în continuare multe despre el, dar nu vei lămurii convingător acel nucleu esențial, de care (poate) se leagă o parte din gesticulația sa publică. S-ar putea să nu vezi niciodată aceste lucruri, s-ar putea

să nu poți să ieși din Păltiniș niciodată. Pentru că fiii spirituali nu pot da decât o mărturie, oricât ar fi ea de importantă. Iar vieți și personalități mai puțin complicate decât ale lui Noica au nevoie, pentru a fi înțelese, de ceva mai mult decât de o unică perspectivă. *De la «Cine nu e cu noi e împotriva noastră» la «Cine nu e împotriva noastră e cu noi»*. Acesta este cel de al doilea subtitlu pus de redacție și acceptat la articolul său de Mircea Martin, care l-ar fi preferat pe copertă; numai că era prea lung. Titlul sintetizează felul în care Mircea Martin îl explică pe Noica, felul cum acesta demonstrează că Noica nu a fost un guru în ceașism. Una dintre ideile importante ale articolului lui Mircea Martin este diferența dintre epoca Dej («un regim consecvent ideologic, dogmatic și terorist în moduri dintre cele mai largi și mai brutale, dotat cu o cenzură fermă, compactă, impenetrabilă») și epoca ceașistă («un alt regim, tot comunist, deși cu deviații naționaliste și chiar xenofobe, însă fără intensitatea anterioară a terorii, ba chiar cu perioade de oarecare relaxare și cu libertăți de expresie literară, artistică și culturală, mult mai întinse decât înainte»). În această diferență am impresia că rezidă și destinul atât de diferit al celor două cercuri de discipoli la care te referi, Gabriel, în finalul articolului tău. Este admirabilă și înflorătoare această dorință a lui Noica, de creator de școală într-o temniță, la fel de așarnată ca o încordare a instinctului vital: suferințele și distrugerea primului său cerc de discipoli (morți, torturați, traumatizați, așa cum povestește Stelian Tănase în *Anatomia mistificării*) nu l-au împiedicat să reia «școala experimentală» în alt timp și cu altă strategie. Dacă destinul a fost de data aceasta generos, aceasta se datorează fără îndoială Istoriei, care este mai oarbă și, în orice caz, mai imprevizibilă decât Justiția. Este admirabilă pasiunea lui Noica de a modela și antrena inteligențe. Pariul său cu colegii de generație (Cioran sau Eliade) l-a câștigat prin voi, generația norocoasă de discipoli care ați avut (ca noi toți) șansa de a prinde Căderea Zidului” (*Dincolo de Păltiniș*).

16 iulie

• [„Luceafărul”, nr. 27] Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *Fisuri* de Elena Vlădăreanu: „S-au întrebat vreodată sfinții noștri indignați de așa-zisul scatologic (în ultima vreme au răsărit o seamă de pudici, mai ales din rândul bonomilor ce nu ezitau să-ți spună vreo glumă deocheată la ureche) dacă nu cumva *noi* – insist, mă autoinclud în această spectrală generație 2000 – chiar trăim în c...t: «camera unde se taie copii/ mă simt tânără. atât de tânără/ sunt aici în acest salon rânced/ printre femei transpirate țâtoase/ cu rochii de stambă înflorate/ cu guși/ cu păr des pe picioare și la subraț/ cu câtă ușurință se vorbește aici/ despre moarte/ despre bărbați duhnind a țuică de prună/ care se urcă pe femeie/ (că ‘bărbatul se urcă și pleacă’)/ după câteva minute se termină totul [...]». [...] Am întâlnit atâta durere și urătenie în poemele Elenei Vlădăreanu încât îmi vine să citesc numai Lewis Carroll pentru o vreme. [...] Nu greșesc dacă spun că *Fisuri* este jurnalul lentei înnebuniri, așa cum *Acetona* Zverei Ion [...] era jurnalul împăcării cu această stare. Eul înregistrează evenimentele printr-o peliculă ce

refuză să dispară, își examinează cu o mirare terifiantă trupul, actele, repetițiile, fisurile, pliurile, biologice și textuale. Asemănarea dintre cele două poete e dată tocmai de terțiaritate: există un personaj referențial la ambele, un bărbat (sau un spectru masculin) mut, dominând, posedând, defecând etc. Notația frustă a actelor bărbatului ține de tradiția poeziei feministe (nu feminine). Simt ceva din Sylvia Plath în aceste două scriitoare” (*Adio, dumnezeul meu...*). □ Mariana Criș scrie despre *Tentația risipirii* de Augustin Buzura (*Scriitorul aflat sub povara timpului*).

● **[„România literară”, nr. 28]** Mihai Floarea semnează articolul *Cui i-e frică de limba română?*: „La adăpostul unui suspect anonim, așa cum i-e drag unui regim (post?)totalitar, conducerea Ministerului Educației și Cercetării, teribil de atașată științelor exacte (oare de ce?...), acordând o pondere sporită acestor discipline, a proiectat, în schimb, reducerea numărului de ore de limba română pentru clasele a IX-a și a X-a. Deși, curios lucru, n-a produs încă scandalizarea societății civile, a intelectualității, în genere, acest «nou plan-cadru» merită măcar combătut cu argumente de necontestat. Din știința mea, doar «Observatorul cultural» s-a încumetat a publica până acum, în numerele 171 și 172/ iunie a.c. materialele necesare opiniei publice. Recent încheiatul examen de capacitate (ultimul, s-ar părea) a demonstrat, o dată în plus, dacă nu larg și inutil mediatizata «criză a învățământului românesc», măcar precaritatea cunoștințelor de literatură și de limbă română ale unor elevi de 13-14 ani. Ei sunt vorbitori de limbă română contemporană; prin urmare, cam așa scriu, cam așa gândesc, cam așa trăiesc ei cotidian. «Perlele» culese și reproduse cu sârg de o bună parte a presei ar trebui, cred, să constituie nu numai o sursă de umor (involuntar) pentru uzul națiunii aflate în plin sezon estival, ci și un prilej de reflecție pentru cei îndrituiți să conducă încă 500 de zile destinele tuturor românilor. La rândul meu, prin natura profesiei, deschizând zeci de caiete de teme și corectând sute de eseuri, compuneri, teze ș.a.m.d., pot furniza mii de exemple precum: «Cel mai metaforic și mitic poet național este Lucian Blaga» (extras ca incipit, dintr-o necitată carte de «comentarii școlare», de către o elevă de clasa a XI-a), sau: [Lui Ilie Moromete] «i se sculptează un cap și împreună cu scena tăierii salcâmului reiese locul său în cadrul satului» (prelucrare, într-o caracterizare de personaj românesc, a notițelor luate... parțial de către un elev de clasa a X-a), ori: «Nu toate romanele, pentru noi, sunt citite cu plăcere, deoarece unele ni se par porcării, însă nu știm cu adevărat câte sentimente a pus naratorul în acel roman sau nu înțelegem ce dorește să ne transmită» (opinie «personală» a aceluiași pe tema «De ce citim romane?»). Menționez, pentru cei curioși, că astfel de elevi figurează cu regularitate pe listele de corigenți/ repetenți ale liceului unde profesez. În plus, doresc să adaug pentru onor Inspectoratul școlar și pentru doamnele/ domnii din ministerul care și-a schimbat pentru a cincea oară în zece ani denumirea că numai pentru corectarea celor trei mostre autentice de frazare pe care le-am reluat aici am cronometrat că am folosit acasă 8 minute, iar pentru discuția în clase încă 15. Închipuiască-și cine poate cum aș mai reuși explicarea pe viitor, în timpul propus a fi restrâns, a

unor enormități ca acestea... Retic, pe lângă titlul ales pentru intervenția de față, aş întreba: în euforica goană către globalizare, se doreşte, oare, cu dinadinsul, formarea la elevi a deprinderilor de scris/ vorbit într-o altă limbă decât cea maternă?” □ Alex. Ştefănescu semnează profilul *La o noua lectura: Alexandru Ivasiuc*: „Lui Alexandru Ivasiuc i s-a pus adeseori la îndoiala talentul literar, dar niciodată inteligența. Era considerat de toata lumea, chiar și de către adversari, o minte strălucită. Există martori care își amintesc cum se desfășura o controversă între el și Nicolae Breban. Preopinenții foloseau arme diferite. În timp ce Nicolae Breban recurgea la imagini obscure și obsedante, încercând să-și copleșească interlocutorul cu un torent de iraționalitate, Alexandru Ivasiuc dezvolta o argumentație impecabilă, dovedindu-se un as al dialecticii. Figura lui exprima o mare însuflețire: ochii negri, strălucitori se dilatau în momentele de tensiune intelectuală, având ceva din luminiscența ecranelor de afișaj cu care sunt înzestrate calculatoarele electronice. Se simțea că în spatele lor funcționează miliarde de neuroni, perfect interconectați. Această minunată mașină de gândit a fost strivită într-o secundă la cutremurul din 1977. Alexandru Ivasiuc a fost, înainte de toate, un febril ideolog al epocii lui. Literatura a constituit pentru el un mijloc de ilustrare a unor reflecții. Din dorința de a-și dovedi fidelitatea față de ideologia oficială, după ce ani la rând îi fusese pusă la îndoială de autorități, fostul deținut politic s-a preocupat insistent, cu un entuziasm ostentativ, de discutarea și rediscutarea unor teze marxiste. Ca și Nicolae Labiș, el s-a străduit să-și asume marxismul, dar nu dintr-o candoare de adolescent, asemenea poetului, ci obligat de împrejurări. După anii de închisoare pe care îi făcuse, nu mai avea curajul să se împotrivească ideologiei oficiale. Pe de altă parte, nu putea nici să simuleze supunerea; ar fi fost nu peste puterile lui, ci sub puterile lui. Inteligența energică, virilă îl făcea înapt pentru o miza mărunță. Ar fi fost ca și cum ar fi încercat să umple un pahar cu apă cu un furtun sub mare presiune”. □ Rodica Zafiu analizează proliferarea cuvântului „locație”: „Între anglicismele recente, unul cu deosebire frecvent pare a fi locație: tipic calc semantic, în măsura în care forma exista deja în limbă, fiind cuprinsă în dicționarele noastre uzuale, dar și tipic caz de rapidă preluare a unui element nou, a cărui origine este totuși latină. În DEX, cuvântul ocupă un spațiu destul de mare, dar exclusiv ca termen de vocabular specializat, juridic: provenind din fr. location, lat. locatio,-onis, cu sensul – preluat din franceza – închiriere (și în sintagme precum «taxa de locație»). Sensul din dicționare continuă să existe și în prezent (se vorbește încă de «locație de gestiune»), dar e puternic concurat de semnificațiile mult mai generale apărute sub influența termenului englez «location»: poziție, plasare, situare, amplasament și chiar loc. De fapt, e foarte probabil ca englezismul să fi apărut mai întâi în contexte tehnice, specializate; din mii de ocurențe în Internet (numai pentru forma de nominativ singular nearticulat Google oferă 11 100 de atestări în texte românești), majoritatea aparțin chiar terminologiei informatice: fie ca e vorba de plasare în sens strict tehnic («Alegeți o locație pentru salvarea fișierului 'form.exe'»); «Locația

fișierelor registru arhivate»), fie că se actualizează sensul mai larg, de adresă, ca mod de identificare în rețea; acesta din urmă poate primi și determinări glumețe: nickname: @bubu; vârstă: 1 an; locație: un computer pe undeva. Dacă lucrurile ar fi rămas în limitele acestor limbaje tehnice și ale jargoanelor corespondente, ar fi fost prea puțin de comentat. Din păcate, poate tocmai pentru ca legătura etimologică e transparentă și «locație» se integrează ușor, ca sens și ca formă, familiei lexicale a cuvântului «loc» (local, localitate, localizare etc.), s-a produs o rapidă extindere a folosirii sale în contexte non-tehnice, acolo unde sinonimele citate mai sus (poziție, plasare, situare etc.) existau deja. Iată cam care ar fi situația actuală: în afara informaticii, «locație» e foarte frecvent și în alte domenii mai mult sau mai puțin specializate, în care provine din traduceri – în urbanistică, în comerțul imobiliar, în turism” („Locație”). □ Ioana Pârvulescu semnează articolul „Și bacaloriatul ăsta”: „Anul acesta la toate materiile, cu excepția literaturii române și a limbilor materne, s-a inaugurat testul-grilă. Ideea e bună, teoretic. Ca să rezolvi o întrebare de acest tip la matematică, de pildă, trebuie ca mai înainte, pe ciornă, să duci un exercițiu sau o problemă până la capăt și apoi să vezi dacă rezultatul obținut de tine corespunde cu cel din test, pe care-l bifezi. Timp nu ai prea mult, deci trebuie să fii perfect pregătit ca să apuci să-ți rezolvi testul. Corectarea se face ușor și în notă nu încapă subiectivitatea. Toate acestea sunt eficiente numai unde examenul este luat în serios. La noi, unde bacalaureatul a devenit un fel de șezătoare, ajunge ca un elev dintr-o sală să rezolve corect răspunsurile pentru ca cel puțin jumătate din colegi să afle din gură-n gură rezultatele. În timp ce elevul bun asudă să rezolve funcțiile, integralele și ecuațiile sau complicate probleme de geometrie, cel slab asuda numai să întrebe în șoaptă care e rezultatul corect. Primul obține, să spunem, 8,50, iar al doilea 8 (căci n-a auzit bine un răspuns). Ai zice că la examen, în mod miraculos, tuturor celor care nu sunt în stare de nimic timp de patru ani de liceu, le luminează Dumnezeu mințile și-i face, timp de trei ore, geniali. Bacalaureatul a devenit o mare farsă. După mine s-ar scuti mult consum de energie zadarnic (din partea profesorilor, elevilor și a părinților deopotrivă) dacă ar fi desființat. A devenit o formă fără fond exemplară. În timp ce între războaie examenul scris era dublat de unul oral cu public și elevii învățau pe rupe la fiecare materie (lăsându-și singuri unele examene pe toamnă, dacă nu se simțeau pregătiți), comunismul a impus ani de-a rândul promovabilitatea de aproape 100%, căci toți elevii, nu-i așa, erau buni, dar nimeni nu avea voie să fie mai bun ca alții, să iasă în față. Urmele acestei concepții se simt în felul în care se trece astăzi bacalaureatul. În străinătate examenul este promovat de 30-40 din candidați. De suferit, la noi, nu au decât elevii buni. În caz că nota de la bacalaureat se ia în considerare procentual la admiterea în facultate, ei, cei buni, sunt primii care pierd”.

18-24 iulie

• **[„Dilema”, nr. 537]** În dosarul cu tema „Reînvăţarea negustoriei” sunt prezenţi cu texte Bogdan Murgescu (*Negustori, capitalişti şi „restul lumii”*), Ionuţ Popescu (*Clasa de mijloc împinge căruciorul...*: „După 1989, pe o piaţă avidă de orice produs, primele afaceri care au apărut au fost în domeniul comerţului. Cine obţinea un spaţiu de la primărie şi îşi deschidea un magazin devenea instantaneu un om bogat. Rata profitului era enormă. La începutul anului 1990, pentru a intra în unele magazine trebuia să stai la coadă ca să cumperi te-miri-ce turcisme. Buticurile au proliferat peste măsură; oriunde se putea amplasa un chioşc de câţiva metri pătraţi apărea un întreprinzător. Era perioada romantică; românii aveau bani, primiseră înapoi părţile sociale, un fel de cotizaţii strânse în vremea ceauşismului, adaosul comercial fusese limitat, puţine mărfuri aveau preţuri liberalizate. Câţiva ani posesorii de buticuri au fost oameni prosperi. Puţini au fost însă aceia care au rezistat tentaţiei de a-şi construi case supradimensionate şi de a-şi cumpăra maşini scumpe. S-au întors apoi, mulţi dintre ei, în sărăcia din care evadaseră. Când, după o perioadă de regres puternic, puterea de cumpărare a reînceput să crească, piaţa românească a devenit interesantă pentru marile lanţuri de magazine internaţionale. O piaţă de 22 milioane de consumatori era apetisantă. Era începutul sfârşitului pentru buticarii de la colţul străzii. Explozia numărului de supermagazine nu a mai ținut seama de veniturile românilor din statistici. Chiar dacă salariul mediu nu creştea, supermarketurile se înmulţeau ca ciupercile: veniturile nu mai proveneau din salariu, ci din economia subterană, cea care scapă de impozitare, sau era vorba de sutele de milioane de dolari pe care românii le aduceau după ce munceau în străinătate. Pentru acest an se estimează că toţi cei care lucrează pe alte meleaguri să aducă aproximativ două miliarde de dolari. Oricum, românii consumă mai mult decât produc. Deficitul balanţei comerciale, deficitul bugetar, al fondului de pensii, toate arată un singur lucru: consumăm mai mult decât producem. Scandaloasă afirmaţie într-o ţară săracă. Faptul că acest consum se distribuie într-un mod extrem de inegal este altă discuţie. În România bogăţia a devenit suspectă pentru că ea este afişată mai ales de oameni care, în mod normal, ar trebui să tragă de leafă de la o lună la alta: poliţişti, vameşi, magistraţi, alţi bugetari şi trepăduşi locali. Moda supermarketurilor este un semn al bunăstării. Sau al începutului de bunăstare. Lanţurile de magazine au venit aici atrase nu de statisticile oficiale, în care românii sunt mai săraci decât în realitate, cât, mai ales, de sumele pe care concetăţenii noştri sunt dispuşi să le cheltuie. La casă nu te întreabă nimeni de provenienţa banilor. Este cunoscut cazul Carrefour, compania renunţând la investiţiile programate în Italia pentru a se reorienta spre România. Aici, suma vânzărilor raportată la suprafaţa construită era incomparabilă cu cea din Italia. Cine îi căinează pe toţi românii, la grămadă, să colinde marile magazine din oraşele importante, la sfârşit de săptămână. Va găsi acolo acea clasă de mijloc în plină dezvoltare, aproape indiferentă la greşelile guvernelor, împingând cărucioare cu roţile stricate de greutatea mărfurilor. Noul

lor loc de întâlnire, supermagazinele. [...] Românii au învățat să cheltuie și vor deprinde, de voie, de nevoie, și meseria cea mai grea: aceea de a face bani”), Mircea Kivu (*Buticarii*: „Au fost anii ’90. Se părea că am luat-o spre economia de piață. Pe toate canalele ni s-a spus că e timpul să ne luăm viața în propriile mâini. Să începem o afacere pe cont propriu. Primele semne ale schimbării – vizibile omului de pe stradă – au fost apariția «buticurilor». Nume ciudat, un fel de maimuțăreală a elegantelor magazine din Rue du Bac. Filiera etimologică trecea însă, aveam să aflăm mai târziu, prin Istanbul. [...] la începutul anilor ’90, ele erau singura alternativă la comerțul de stat, încă omniprezent în așezămintele «civilizate», etalând pe zeci de metri de raft un singur și inutil model de cămașă, la prețuri controlate, adică de nimic. Cine erau autorii acestui embrion al economiei de piață? De cele mai multe ori oamenii între două vârste, evadați sau dintre primii «disponibilizați» din întreprinderile de stat. Lucrau de obicei cu toată familia – soția vindea în magazin, în timp ce soțul «făcea Istanbulul» (mai apoi China), cu o Dacie ale cărei amortizoare erau strașnic încercate de marfa plimbată încolo și înapoi. Vremurile au evoluat, buticurile au evoluat și ele. [...] Știu, prin buticurile astea se vinde multă marfă de calitate îndoielnică (dar buticarii să fie vinovați sau pensiile de 30 de euro ale clienților?), ei nu prea plătesc toate taxele (dar nu cred că evaziunea însumată a tuturor buticurilor din România o întrece pe cea reeșalonată cu larghețe dragelor întreprinderi socialiste). Mai știu că aceasta nu este ce se cheamă comerț civilizat, dar mai știu că mulți oameni amărâți cumpără (uneori, uc plata la leafă) de la tarabele astea câte o haină croită mai pe măsura pungii lor de tranziție. Dar ei, buticarii, fac economie de piață adevărată, ei sunt cei care riscă să nu-și poată vinde o marfă prost aleasă, ei nu-și pot permite (spre deosebire de marile lanțuri de distribuție) să umfle prețurile, căci știu că riscă să treacă la taraba de alături”) ș.a.

22 iulie

- **[„Observator cultural”, nr. 178]** Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Note de seminar*: „Câteva constatări pe marginea reuniunii de la Amsterdam consacrate viitorului cooperării culturale a Uniunii Europene cu «Sud-Est»-ul, cu – adică – statele care vor rămâne deocamdată în afara procesului de extindere, dar nu și în afara... Europei! – Compatibilitate instituțională. Primul lucru care – ca să spun așa – sare în ochi la asemenea întruniri e faptul că în Balcani, ca peste tot în fostele țări comuniste, s-a ajuns în domeniul cultural nonguvernamental la o evidentă compatibilitate instituțională cu Europa de Vest. După aproape un deceniu și jumătate de la căderea Zidului Berlinului și de la revoluțiile din întreaga regiune, indiferent de problemele cu care unii ori alții ne-am confruntat, mergând până la devastatoarele războaie din fosta Iugoslavie, «sectorul ONG» s-a dezvoltat impetuos, atingând nivele de competență și de experiență absolut respectabile. Cu sprijin substanțial dinspre spațiul occidental, s-au format de-a lungul anilor numeroși specialiști, experți propriu-ziși sau doar funcționari

independenți, mai ales tineri, care au asimilat limbajul, procedurile, legislația, standardele internaționale, astfel încât astăzi redactează, depun și derulează un mare număr de proiecte culturale (lucru valabil – de fapt – pe toată scala de acțiune «neguvernamentală»). Din acest punct de vedere, conferința de la Amsterdam a semănat oricărei reuniuni internaționale cu participare Est-Vest din ultimii ani, confirmând existența unui dialog firesc, dezinhibat, între specialiști care vorbesc «aceeași limbă», același jargon instituțional, și, dincolo de specificitățile naționale, ilustrează aceleași mentalități «ale zilelor noastre»: democratice, liberale, cosmopolite. Situația diferă radical de cea de imediat după prăbușirea regimurilor comuniste, când restabilirea impetuoasă a contactelor între «cele două Europe» a pus în evidență compatibilitatea profesională dintre elitele culturale, dar și defazajul instituțional grav, explicabil în condițiile în care intelectualii «din Est» trăiseră în lumi «închise» (în sens popperian), redescoperind abia acum formele firești de asociere și de acțiune. În schimb, astăzi, după ce au învățat cum funcționează societățile și piețele libere, după ce au circulat intens în Occident și după ce au contribuit la construirea unor rețele dese de ONG-uri în țările lor de baștină, intelectualii, artiștii, funcționarii culturali au realizat deja, în domeniile lor profesionale, «integrarea europeană». În perspectiva extinderii politice a Uniunii Europene, acesta e un capital important, de a cărui valorificare succesul procesului va depinde într-o măsură mai mare decât își închipuie «eurocrații» de la Bruxelles și Strasbourg. – Decalaj financiar agravat. A doua observație ar fi aceea că, dacă decalajul de competențe instituționale a dispărut, între resursele financiare ale culturii el nu numai că se menține, dar – paradoxal – se agravează. Și asta pentru că guvernele din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est au acordat în toți acești ani prioritate problemelor economice și sociale ale «tranziției» postcomuniste, lăsând în bună măsură finanțarea culturii pe seama inițiativelor private, mărinimia Occidentului suplinind puținătatea resurselor locale. Or, în ultimii ani se poate observa tendința de treptată reducere a asistenței (exemplul cel mai vizibil: Fundațiile Soros), finanțatorii considerând că primele etape ale «tranziției» au fost depășite, țările în cauză intră – iată! – unele după altele în NATO și în Uniunea Europeană, deci e cazul ca artiștii, intelectualii, instituțiile culturale să înceapă să găsească bani pe cont propriu, făcând *fund-raising* la ei acasă, cu metodele pe care le-au învățat din Occident. Doar că ele nu dau rezultate în fostele state comuniste, de unde dificultăți aproape insurmontabile pentru ONG-urile culturale (și nu numai). Situație la care vor trebui găsite soluții pentru întreaga regiune. – România: la Nord de Sud-Est. În sfârșit, o observație legată de poziția României în aceste procese istorice. După cum se știe, țara noastră este inclusă în actuala extindere a Uniunii Europene, dar pentru 2007, în «valul al doilea», alături de Bulgaria. Prin urmare, intrăm, dar nu încă! Facem parte – cu alte cuvinte – din aceeași categorie cu Polonia, Cehia, Ungaria și celelalte state care vor intra la 1 mai 2004, dar rămânem o vreme pe dinafară, alături de statele din Balcani. Ambiguitatea situației face din România o țară «flotantă»,

integrabilă tuturor categoriilor «geopolitice» și «geoculturale» regionale. Nu mai insist acum (vezi textul meu *Poduri peste Dunăre* din «Observator cultural» Nr. 10/02.-08.05.2000) asupra faptului că ne aflăm simultan în Europa Centrală, în cea de Est, în cea de Sud-Est și în Balcani, deși nu suntem în Peninsula Balcanică, ci la Nord de ea! Filmul bulgăroaicei Adela Peeva *Whose is this Song?*, filmat în Turcia, Grecia, Muntenegru, Serbia, Bosnia-Herțegovina și Bulgaria, foarte expresiv pentru melanjul de culturi și religii din Balcani (și asupra căruia sper să revin cu alt prilej), ne-a oferit nouă, românilor prezenți la Amsterdam, o imagine șocantă a diferenței. În fond și la urma urmei, în procesul de «integrare europeană» despre asta e vorba, nu-i așa?: despre identitate și diferență...”

• **[„Orizont”, nr. 7]** Cornel Ungureanu comentează romanul *Întâlnirea* (2003) de Gabriela Adameșteanu (*Ulise în anii optzeci – varianta Adameșteanu*). □ Cristina Chevereșan scrie despre *Întoarcerea huliganului* (2003) de Norman Manea. □ Dana Chetrescu semnează cronica volumului *Ioan Petru Culianu. Omul și opera* (2003) de Sorin Antohi: „După marile schimbări politice din Europa de Est din 1989, Ioan Petru Culianu începe să se implice foarte activ în viața politică românească post-decembristă, prin articole în reviste influente și intervenții incendiare la celebre posturi de radio europene. [...] Această poziție față de vechea și noua politică din România se pare că îi atrage mai mulți dușmani decât admiratori, savantul român începând să fie hărțuit cu telefoane și scrisori anonime și chiar acte izolate de vandalism pe care le atribuie unor grupări neo-legionare stabilite în America sau unor elemente din fosta Securitate a României comuniste. Datorită acestor manifestări din partea unor cercuri care nu pot fi decât românești, Culianu își amână în mod repetat vizita în România pe care o așteaptă de aproape 20 de ani. Vizita mult dorită nici nu va avea loc: Ioan Petru Culianu este asasinat la Chicago în mai 1991. Nu se știe până astăzi cu exactitate nici cine a făcut-o, nici ce motiv a avut. Cert este că misterul acestei morți care a întrerupt atât de brusc și de violent o carieră strălucită, o operă prodigioasă, o angajare atât de hotărâtă în problemele politice ale României dinainte și, mai ales, de după Nicolae Ceaușescu nu a făcut decât să sporească interesul marelui public internațional pentru Culianu” (*Totul despre Culianu*).

• **[„Revista 22”, nr. 698]** Mircea Iorgulescu inițiază un foileton intitulat *Posteritățile lui E. Lovinescu* pornind de la *Agendele* criticului (E. Lovinescu – *Sburătorul, agende literare*, vol. VI, ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt, *Cuvânt de încheiere* de Gabriela Omăt, Academia Română. Fundația Națională pentru Știință și Artă. Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2002): „S-a încheiat, într-o grandioasă indiferență, foarte elocventă însă pentru cine va descrie cândva patologiile acestui timp, și sub condiția să nu fie totuși letale, editarea «agendelor literare», însemnările secrete făcute zilnic de E. Lovinescu de la 4 septembrie 1923 la 12 iulie 1943. Ultimul volum, al șaselea, apărut la cumpăna dintre 2002 și 2003, poate fi astfel socotit și un discret, dar substanțial, omagiu

adus memoriei lui E. Lovinescu, la împlinirea acum, în aceste zile chiar, a șase decenii de la moartea lui, petrecută în dimineața zilei de 15 iulie 1943. Încă nu avea 62 de ani. Ediția «agendelor» este un document capital pentru istoria culturală și literară românească din prima jumătate a secolului XX, bineînțeles că și pentru luminarea acțiunii și a personalității lui E. Lovinescu însuși, a cărui statură spirituală nu a încetat să se înalțe în zarea veacului și a devenit pentru nu puțini, între care și autorul cronicii de față, cea mai impunătoare, model fără egal și «deget de lumină» aflat «la răspântiile culturii române» și arătând în eternitate *pe aici e drumul*. Cu aceste cuvinte straniu testamentare se încheiase de altfel monografia lui E. Lovinescu despre T. Maiorescu, apărută în 1940, deși criticul, pe atunci în vârstă de numai 59 de ani, nu avea cum ști că firul vieții îi ajunsese foarte aproape de sfârșit. Ceea ce scrisese el despre Maiorescu avea să capete în scurtă vreme, după doar trei ani, sensul unei proprii inscripții funerare, din specia însă a acelor care contrazic, de dincolo, și în veșnicie, dezolarea cu miez nihilist a Ecclesiastului. [...] Posteritatea lui E. Lovinescu începuse totuși în timpul vieții lui, deși adversități feroce, de o sălbăcie și o josnicie ce contrazic violent idilismul practicat nostalgic astăzi despre viață publică și literară interbelică, l-au înconjurat până în ultimele clipe. În iunie 1943, așadar cu numai o lună înainte de a-și da sfârșitul, E. Lovinescu era numit dascăl rătăcit și magistrul lunatic și iudaizat, altcineva îi contesta grobian descendența maioresciană, făcând și o abjectă aluzie la starea precară a sănătății criticului, un altul îl învinovăța de lipsa cronică de bună-credință. Tot atunci, la publicarea în presă a unui comunicat al SSR (Societatea Scriitorilor Români) din text era extirpată mențiunea că într-o ședință a acesteia se hotărâse să-i fie trimisă criticului suferind o colegială scrisoare de încurajare, iar la 18 iunie 1943 E. Lovinescu roagă un prieten scriitor să meargă la prefectul poliției pentru a-i explica și a-l convinge că în casa lui au loc întâlniri literare, nu întruniri politice conspirative. [...] Debutul posterităților lui E. Lovinescu, fiindcă au fost mai multe, nu una singură, se poate fixa la momentul publicării volumului omagial scos în 1942 la editura Vremea, o culegere de studii și articole apărute în toamna anului precedent, când criticul împlinise 60 de ani. Autorii textelor, cărora li se și datora inițiativa publicării aceluși volum, erau, se notează în scurta prezentare a cărții, critici «din generația imediat următoare, care va duce mai departe opera de selectare critică» – Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Vladimir Streinu, Tudor Vianu. Erau, se sublinia în aceeași prezentare, critici în activitate, cu conștiința răspunderii semnăturii, de aceea volumul avea caracter profesional, nu unul circumstanțial, fără valoare în sine, al unei colecții de manifestări prietenești. Și astăzi încă, volumul din 1942 este o piesă esențială pentru exegeza lovinesciană. Acestei posterități firești, asigurate de critici din generația imediat următoare, toți, cu excepția lui Perpessicius, mai tineri cu aproximativ douăzeci de ani decât E. Lovinescu, avea să i se adauge aceea, excepțională, a Cercului literar de la Sibiu. [...] Criticii care semnaseră contribuțiile din volumul omagial de la Vremea vor

fi toți zdrobiți de tăvălugul comunist, unii vor trece prin pușcării (Vladimir Streinu), alții vor fi tracasați, scoși din viața publică pe mai lungi sau mai scurte perioade, continuu înfricoșați și amenințați, schilodiți sufletește și intelectual. Membrii Cercului literar de la Sibiu vor fi și ei, aproape toți, aruncați cu anii în închisori, supuși interdicțiilor, priviți ca niște ciumați, ținuiți într-o carantină ce avea să dureze aproape douăzeci de ani. Așa a început cea de a treia posteritate a lui E. Lovinescu: sub semnul nimicirii. În *Bibliografia literaturii române 1948-1960* (cu «î» din «i»), apărută la Editura Academiei Republicii Populare Române în 1965 (idem pentru «i»), numele lui nu se află printre cele ale autorilor publicați vreodată în acel interval de timp. Figurează, totuși, la index, de două ori. Cea dintâi trimitere este la infama carte a lui N. Tertulian *E. Lovinescu sau contradicțiile estetismului* (1959), document al torționarismului ideologic din România comunismului stalinist, perioadă bogată în scrieri perfect compatibile, nu doar comparabile, cu cele mai întunecate și mai vehemente atacuri fascistoide anti-lovinescine din perioada 1937-1942. Cu deosebirea, totuși, că atunci riposta, chiar îngădită ori asurzită de corul dezlănțuit al obscurantismului și fanatismului, încă fusese posibilă. După 1948 n-a mai fost. A doua referință din aceea *Bibliografie* la numele lui E. Lovinescu era la o prezentare de Tudor Vianu a reeditării *Odiseei* homerice: traducerea, în proză, îi aparținea criticului, iar numele nu-i fusese cenzurat. A spune că a treia posteritate a lui E. Lovinescu se înscrie în istorie ca un funebru și gigantic zero nu e decât constatarea unei evidențe. Un zero însă activ, al dezastrului în expansiune. Aname schimbări de politică petrecute în anii '60 vor îngădui emergența celei de a patra posterități a lui E. Lovinescu. Încheiată istoric odată cu prăbușirea regimului comunist, avea să fie, în chip nu tocmai paradoxal, cea mai amplă și mai glorioasă de până în prezent. La constituirea ei și-au adus contribuția forțele cele mai diverse ca proveniență și apartenențe de generație ori grupare literară. În 1965 apărea cea dintâi monografie consacrată lui E. Lovinescu, scrisă de Ileana Vrancea (*E. Lovinescu critic literar*), urmată, în 1969, de o alta, a aceleiași autoare (*E. Lovinescu artistul*). Tot în 1969 Eugen Simion începea editarea unei serii de *Scrieri lovinesciene*, același critic dând și o monografie, în 1971 (*E. Lovinescu, scepticul mântuit*). Importante eseuri cu caracter monografic vor mai publica Florin Mihăilescu (1972) și Alexandru George (1975), acesta mai târziu și editor al operei lui E. Lovinescu. În ciuda îngărădirilor și a lipsei de libertate reală, climatul este unul de incontestabil triumf al lovinescianismului. Fenomen ce nu poate lipsi dintr-o evocare oricât de succintă, reintrarea în viața publică a foștilor membri ai Cercului literar de la Sibiu, petrecută tot la jumătatea anilor '60, a însemnat de asemenea mult pentru resuscitarea operei și a personalității lui E. Lovinescu. [...] Era de așteptat ca steaua lui E. Lovinescu să se înalțe și mai mult după căderea regimului comunist, mai cu seamă că în ultimul deceniu de existență a acestuia lovinescianismul redevenise, ca și maioreșcianismul în jur de 1940, teren de dispute și confruntări între un obtuz naționalism agresiv în expansiune și spiritele liberale. Nu s-a întâmplat

așa. Printr-o regretabilă, dar vastă și plină de consecințe deturnare, lovinescianismul a fost redus la o expresie, *revizuire*, căreia i s-a atribuit un înțeles fără nici o legătură cu cel dat de E. Lovinescu însuși, chiar violent opus acestuia. Dacă prin folosirea și impunerea termenului de *revizuire* E. Lovinescu avusese în vedere, în mod exclusiv și fără nici un echivoc, revizuirea propriilor opinii critice și în funcție de numai criteriul estetic, în acord cu doctrina «mutației valorilor estetice», după 1990 conceptul a fost folosit pe scară largă în accepția primitivă și grosolană de revizuire a literaturii după criterii politice și etice, de către justițieri autoprocamați. Această deviere, care anula sensul însuși al lovinescianismului, pentru care judecata literară nu se putea nicidecum confunda cu judecata dintr-un tribunal, iar autonomia artei nu putea fi sacrificată pe nici un altar, trebuie desigur înscrisă în cadrele mai largi ale anticomunismului postcomunist, un fenomen de mari proporții și ale cărui explicații sunt inclusiv de natura psihologiei sociale. Fapt este, totuși, că și această scamatorie, poate nici premeditată întotdeauna, uneori simplu conformism, alteori cea mai banală ignoranță, nu poate fi exclusă dintre cauzele pentru care cea de a cincea posteritate a lui E. Lovinescu se înfățișează acum, la 60 de ani de la moartea lui, ca una dintre cele mai ofilite, când firească să fi fost înfloritoare. Fiindcă nu numai indiferența față de publicarea «agendelor», un mare, copleșitor, eveniment cultural, e grăitoare, grăitor este și tirajul în care au fost editate: cinci sute de exemplare. Dacă vor fi fost și atâtea...”

23 iulie

• **[„Luceafărul”, nr. 28]** Marian Popa este intervievat de Marius Tupan: „M.T.: *Mai mult, demascarea, dezvăluirile, amestecul de amintiri picante cu cele senzaționale* [din *Istoria literaturii române de azi pe mâine*] *v-ar împinge spre galerie în care se mai află Mircea Iorgulescu, Mihai Ungheanu, Alex Ștefănescu, Radu G. Țeposu. Îi simțiți pe cei numiți aproape de spiritul dumneavoastră?* M.P.: [...] va trebui să răspund negativ, cel puțin formal, pornind de la constatarea că nici unul dintre cei citați n-au fost atacați cum am fost eu, pentru că, pur și simplu, nici unul nu s-a încumetat să scrie o asemenea carte. Deci: va trebui să-i scoateți din galerie pe ceilalți sau să construiți o galerie numai pentru mine. De altfel, nu-i nici o demascare aici. N-am inventat nimic și nici n-am pornit de la documente secrete pe care aș fi putut să le pun eu pentru prima dată în valoare, ca senzaționale. Sunt lucruri cunoscute. De la lume adunate și iarăși la lume date” („*Am respirat atmosfera epocii mele fără mască de gaze*”).

• **[„România literară”, nr. 29]** Rodica Zafiu analizează termenul „baroni” „În limbajul politic și publicistic actual, folosirea termenului «baron» cu un sens figurat-clișeizat e un fenomen recent, impus cu mare rapiditate. În DEX 1998 nu există nici o indicație a unui asemenea sens («baron» este doar «mare senior», «titlu de noblete»). În ziarele actuale, se găsesc însă zeci de atestări, dintre care unele reiau replici ale politicienilor zilei: «Baroni, baroni, dar să-i știm și noi» («Lumea magazin», nr. 7, 2002); «În orice ziar, în orice jurnal de știri, actualitatea

românească pare dominată de baroni» (pcreport.ro); «pe baroni vicepreședintele amintit îi împarte în buni și răi, după natura activităților la care s-au dedat» («Ziua», 7.01.2003); «La ce s-a referit președintele executiv al PSD atunci când a spus: ‘Nu mai vrem așa-ziși lideri, nu vom mai permite altora să fie baroni locali’»? (romanalibera.com). Sensul metaforic mai general al termenului – «persoană importantă din punct de vedere politic și economic» e puternic marcat de conotații negative și ironice: bogăția baronilor e suspectă, puterea lor e bănuită de abuz și corupție. Contextul explicitează diverse presupoziiții și oferă echivalențe negative: «În timp ce șeful statului îi critică pe ‘noi parveniți’, Năstase le ia apărarea, susținând că aceștia nu sunt ‘baroni locali’, ci ‘oameni independenți sub aspect material’» (cotidianul.ro, 26.08 01.09. 2002); «bănuielile cele mai des întâlnite atunci când se aduc în discuție nume de ‘baroni’ sunt în legătură directă cu fenomenul corupției» (ziuadevest.ro, arhiva, 2.02.2003); tonalitatea discursului variază de la insinuare la pamflet: «‘Baronii locali’, niște escroci și în același timp niște satrapi în județele lor, au defilat recent prin fața conducerii P.S.D., iar concluzia a fost ‘nepriceperea’ lor de a-și imacula imaginea» (aliantacivica.ro). E vorba și în acest caz de un fenomen de internaționalizare a limbajului politic și publicistic. Cu aproximativ aceeași formă și mai ales cu un sens metaforic clișeizat asemănător, cuvântul există în mai multe limbi moderne de circulație. Îl găsim în engleză (de unde e probabil să fi fost preluat acum în română), folosit pentru a desemna un «magnat al industriei sau al comerțului» (sens modern, indicat de Oxford English Dictionary ca fiind de origine americană); generalizat și familiar apare și sensul «persoană care dispune de influență și putere (în orice domeniu)». Există și în franceză («om puternic sau important»), în italiană (unde e înregistrat de prin 1969), cu ideea de putere, dominație și abuz (în finanțe, medicină, Universitate) etc. În limbajul publicistic românesc, «baron» substituie termeni mai puțin eleganți, «ștab», «grangur», «barosan», păstrând conotația lor ireverențioasă și suspicioasă. În presă apar deja tipologii ale baronilor” („Baroni”).

□ Iuliana Alexa recenzează volumul lui Ion Manolescu *Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale* (Polirom, 2003): „După romanul Alexandru, fractalic și contorsionat, după volumul colectiv apărut la Editura Paralela 45 și intitulat *În căutarea comunismului pierdut*, după *Noțiuni pentru studiul textua-lității virtuale* din 2002, iată lucrarea de doctorat a autorului publicată la Polirom și intitulată *Videologia. O teorie techno-culturală a imaginii globale*. E o carte care mă îndeamnă să cred că autorul e cam singura autoritate de la noi pe acest domeniu, respectiv în câmpul interdisciplinar aflat la intersecția dintre literatură, film, filozofie, inginerie genetică, fizică, matematică, cibernetică și încă alte vreo două, trei științe, tratate din perspectiva implicațiilor lor asupra noului imaginar colectiv uman, revoluționat de tehnică și populat de zeii noi. Lucrarea are o structură fractalică ea însăși. Sunt excursiuni teoretice prima dată, documentate și neologice, asupra cyber-spațiului ca VR matriceală, incluzivă, elastică, interac-tivă, generată pe și între computere, «autosimilaritate fractală», proza

postmodernă ca «dimensiune fractală prospectivă și retrospectivă», «indecidabilitate logică și iconică», etc. Urmează privirea în perspectivă și în adâncime, decuparea fractalilor prin aplicații ficționale asupra prozei lui Donald Barthelme, Michel Tournier, Gheorghe Crăciun, Barth, Cărtărescu, Kurt Vonnegut Jr., Ray Bradbury etc. Autorul construiește cu migală, dar și cu ușurință un eșafodaj teoretic solid, o carte ce poate fi citită ca «ficțiune utopică ori distopică», o hologramă teoretică cu instrumente de «narațiune cuantică». Oricum, ceva foarte nou, care cere și din partea cititorului o minimă erudiție interdisciplinară și putere de a abstractiza noțional lucruri care încă nu au avut parte de receptare și discuție teoretică la noi. Cartea lui Ion Manolescu pune noi probleme criticii și teoriei literaturii la nivelul mijloacelor și grilelor de interpretare a textelor. Depășind deconstructivismul dar și ideologiile derivate, lucrarea lui Ion Manolescu propune instrumente teoretice noi, respectiv pe cele ale matematicilor celor mai recente și tehnologiei celei mai sofisticate. De menționat însă că nu orice text se pretează la o atare analiză. Ion Manolescu își alege corpurile de disecție dintre romanele postmoderne americane (*Neuromancer* a lui William Gibson, *Heavy Weather* a lui Sterling etc.) în general ceea ce se numește proză *cyberpunk*, respectiv epicul populat cu fantasmеle unei foste lumi familiare, afectată deja profund și negativ de tehnologie. Legătura cu paradigma tradițională de înțelegere este realizată de Ion Manolescu tot în termenii ezoterici ai teoriilor imaginarului postmodern. De pildă, locul lui Dumnezeu în sistem: «Relația Dumnezeu cyber-spațiu, fie ea socotită ca metaforă a ubicuității sau ca metonimie a rețelei electronice globale, apare în nenumărate ipostaze ficționale: perceperea cyberspațiului ca locație divină (Gibson, în *Count Zero*, 1987), înțelegerea divinității ca 'mitoformă' matriceală (Gibson, *Monalisa Overdrive*, 1989), acceptarea divinității ca inteligență artificială generalizată), entitatea numită aleatoriu *Wintermute* din Gibson, *Neuromancer*, 1995), perceperea globală a rețelei ca sistem nervos electronic, al Divinității (Sterling, *Islands in the Net*, 1989), sau chiar echivalarea Dumnezeu video, rug divin ecran electronic (Gibson, *Virtual Light*, 1995). Nu e mai puțin adevărat că, în anumite cazuri, teza extensibilității nelimitate a cyberspațiului fiind pusă sub semnul întrebării, și ideea nemuririi și omnipotenței unei divinități echivalate sau conținute în rețea devine chestionabilă». Nu este o teorie a romanului SF, cum ar putea părea, nu este doar o teorie a unei noi mentalități colective și a unui nou imaginar sau bestiar postmodern și este o posibilă nouă filozofie alimentată de tehnica dezvoltată nelimitat, sau, dacă nu, o evidentă incarnare a Supraomului, a Autoconstrucției Corpului, a lui Antihrist, cum bine intuiește autorul în postfață. Este, de fapt, o apocalipsă tehnologică sau o transcendență tehnologică vidă. Interesantă, din perspectiva literaturii încă decodabile cu instrumentele tradiționale mi s-a părut a fi apropierea narațiunii din romanele lui Robe Grillet, văzute ca «rulare cronotopică într-o dimensiune a viitorului anterior în care *déjà vu*-ul se transformă în *déjà plus*», precum și accentul pus pe înfășurarea narațiunii într-o structură solenoidă încadrabilă în categoria atractorilor

stranii (noțiune venită dinspre fizica meteorologiei). Efectul Fluture și teoria haosului sunt noțiuni prea de bon ton spre a nu fi valorificate critic. De altfel, demersul conceptual a fost precedat la noi de cel ficțional, și autorul recunoaște în *Orbitorul* lui Cărtărescu materialul argumentativ cel mai potrivit. Teoria imaginarului propusă de Ion Manolescu se alimentează firesc din SF, film și literatură, matematici superioare, tehnicile video, realitatea virtuală. Nefiind într-o relație polemică la adresa paradigmei tradiționale, aceasta este totuși altceva, o dizolvare a percepției tradiționale binare (fie și deconstructivă la adresa binarității) în pluriperspectivismul infinit și relativ. În el se dizolvă noțiunea veche de mimetism, realul devine hiperreal prin ficțiune. Paradoxele postmodernismului se definesc circular și totuși valid în cartea lui Ion Manolescu, generând o paradigmă de interpretare complicată, nouă și permanent insuficiente sieși, aproximativă și precisă în aceeași măsură, în esență aproape agnostică”.

25-31 iulie

• [„Dilema”, nr. 538] La dosarul cu tema „Înapoi la sat?”, participă: Laurențiu Staicu (*Scurtă istorie a ruralității postrevoluționare*: „În ultimii ani, se petrece la noi un fenomen bizar, prin amploarea pe care a căpătat-o și, în anumite privințe, de-a dreptul paradoxal. Este vorba de migrația masivă a populației urbane către zonele și comunitățile rurale, migrațiune care, deși s-a desfășurat în valuri și a debutat în 1990 oarecum firesc, s-a accentuat sensibil în ultima vreme. [...] Un prim val al acestei migrații moderne s-a declanșat, spuneam, încă din 1990, fiind motivat, cu precădere, de rațiuni sentimentale. Întoarcerea la vatra părintească, recuperarea pământurilor, pădurilor și caselor spoliaste de regimul comunist, toate acestea i-au împins pe mulți orașeni să bată drumurile prăfuite de țară, aproape pustii până atunci. [...] În ultimii ani însă, cei care se îndreaptă către sate nu mai fac parte din categoria țăranilor dezrădăcinați de regimul comunist, ci sunt oameni pentru care instaurarea statului de drept, redobândirea drepturilor și libertăților fundamentale ar fi fost de așteptat să însemne prosperitate și bunăstare în mediul urban. Oameni despre care am fi spus, în entuziasmul și naivitatea care ne molipsiseră pe toți în primele luni după '89, că vor alcătui o veritabilă clasă de mijloc și vor constitui unul dintre pilonii dezvoltării și progresului. N-a fost chiar așa. De aici și nuanțele paradoxale ale acestei migrații moderne și inedite la care asistăm acum. Noii *migratori* sunt bogați și săraci, deopotrivă, cu studii superioare sau cu o educație mai modestă, laolaltă mânați de dorința de a se stabili în afara orașelor. Această dorință este, de altfel, și singurul lucru care-i unește, pentru că, altminteri, motivațiile lor sunt fundamental diferite. [...] E interesant de văzut ce aduc cu ei toți acești oameni, ce impact are această migrațiune modernă asupra locuitorilor din mediul rural și valorilor tradiționale. Răspunsul este, cred eu, simplu. Săracii vor fi asimilați rapid de comunitate și de cultura acesteia, integrare esențială practic pentru supraviețuirea lor în sânul unei comunități conservatoare și rigide cum este cea rurală. Aristocrații, în schimb, rămân eterogeni, pentru ei

comunitatea este pitorească, dar neinteresantă și inutilă, iar valorile acesteia și cultura tradițională doar un prilej de «entertainment», un exotism. Cu alte cuvinte, ei continuă să rămână orășeni, să împărtășească valorile și cultura urbei, aceasta asigurându-le în continuare prosperitatea. Și astfel, mediul rural, deși se lărgește ca întindere pentru a face loc noilor veniți, nu-și lărgește și orizontul, ci rămâne în mare parte neschimbat. Țăranii sadea vor îndura și această migrație cum au rezistat și migrației, inverse, din epoca industrializării și agresiunii urbanismului de mucava din anii comunismului. [...] Satul nu se schimbă. Doar oamenii care-l locuiesc și-l caută ciclic ca pe un paradis pierdut. S-ar putea ca toate acestea să se schimbe odată cu intrarea în UE. Rămâne de văzut. Deocamdată viața la țară este privită încă, de mulți orășeni, ca un adevărat paradis. Un paradis nietzscheean”), Roxana Călinescu (*Schimb apartament central la bloc pe casă la țară*), Stejărel Olaru (*Viața la țară, între presiune și atracție*), Dragoș Bucurenci (*Într-o veșnicie a supraviețuirii fără miză*: „Domnule țăran care poate citești «Dilema», ai să mă ierți pentru rândurile care urmează – sunt scrise năduf, adică din suflet. Aș vrea mai întâi de toate să știi că e prima și ultima oară când am de gând să te bag în seamă scriindu-ți. Ai dreptul să ieși câteva minute de sub vitrina standului România, mereu surprinzătoare, și să te simți om – cineva vorbește cu tine. Te știi de ceva timp și uneori, recunosc, mă amuză să te privesc: la marginea drumului făcând reclamă unui kilogram de prune uscate, la masa de plastic dintr-un restaurant-bar-categoria-I făcându-te pulbere, în ratele inerorășenești făcând naveta la combinat, în trenuri făcând politică, la televizor făcându-te de râs... Te privesc ca pe un obiect. Ești pitoresc, asta ți-o conced, dar ești un obiect pitoresc. Ca om, pentru mine nu ești. Când mă uit la tine, nu văd indivizi, văd o masă. Nu te-am ascultat niciodată atent pentru că tu nu produci idei, ci perpetuezi mentalități. Ești purtător de cifră: atât la sută analfabet, atât la sută încrezător în biserică, băutor de atâția virgulă atâția litri de vin pe lună. Reușești să mă scoți cu regularitate din sărite o dată la patru ani când intri în cabina de vot. Pentru că tu nu votezi, tu dai lovituri de stat. Și, mai nou, dumneata ești în creștere. Te-ai supradimensionat cu câteva procente în ultimii ani și mai ai abia trei până la fatidicul 50%. Dacă nu te-aș cunoaște mai bine, aș crede că visezi să ajungi președinte. Din când în când te înfrățești cu omologii tăi europeni și nici atunci nu ai bunul-simț de a observa *trend*-ul global: de câteva decenii ruralul se poartă suplu. Și asta, să fim înțeleși, se întâmplă fără colectivizări forțate ori demolări criminale. Ceea ce ar trebui să-ți dea de gândit. [...] Oricât mă străduiesc nu reușesc să te pricep. Mă uit la tine cel tânăr: până pe la 20 de ani trăiești sub atracția orașului cel mai apropiat și sub fascinația inaccesibilei capitale. E vârsta la care operezi cu distincții ferme – știi că discoteca e la oraș și că acolo sunt de găsit gagicile mișto, tipii marfă; tot la oraș există pizzeria, magazinul universal, promenada de pe strada principală, restaurantul unde se fac nunțile cu protocol zero, liceul care a dat țării nume ilustre, spitalul, bordelul și bagaboantele. E vârsta la care satul e locul unde mănânci și dormi, unde te revolți în fața părinților, unde

ți se cere să muncești în gospodărie, la câmp ori la pădure, unde știi pe toată lumea și toată lumea te știe pe tine. Orașul îți pare opțiunea validă, satul e o temporară subzistență. Te privesc și știu că vei locui peste câțiva ani la oraș împlinindu-ți visul. Dar nu se întâmplă întotdeauna așa – te regăsesc la 25 de ani puternic ancorat în sat: construiești o anexă la casă ori ți-ai deschis un butic și te chinui să-l menții profitabil, ți s-a deschis perspectiva de a prelua parohia de la preotul cel bătrân, te-ai ales consilier la sfat ori pur și simplu de însurătoare/măritiș cu fata/ băiatul vecinilor. Când și cum s-a produs schimbarea asta de atitudine? S-a închis discoteca din oraș, s-au blazat panaramele de la gară, s-a desființat rata preorășenească? Pare că nimic din toate astea. Așa te-ai gândit tu – că la sat poți trăi mai simplu, că riscurile de a nu-ți face un rost sunt mai mici, că deși nunțile sunt mai puțin fastuoase, parastasele dau totuși clasă celor de la oraș. Îmi vine să te leg și să te trag înapoi, dar suficiența pe care ți-o ghicesc în spatele privirii mă descurajează. Ai început deja să repeți banalitățile pe care le debitează consătenii tău, să citești «Libertatea» și să urmărești știrile pe canalul național de televiziune. Pe nesimțite ai devenit omul nou de la sat; încet, încet te refugiezi în pitoresc ca opțiune la risc, ambiție, posibilități. La 25 de ani ți-ai îngropat deja talentul [*sic!*] și bătătorești pământul deasupra lui. Tu n-ai rămas la sat ca să muncești pământul, tu ai rămas ca să-i faci umbră. Îmi îndrept acum privirea spre tine cel vârstnic. Te-ai născut la oraș sau, cel mai probabil, ai avut tăria de a părăsi cândva satul. Ai fost inginer, muncitor, șofer, profesor, vânzător. La finalul cursei profesionale, ai aflat că premiul e mai puțin consistent decât credeau, dar în lipsa unei opțiuni, te-ai resemnat cu el. Ai apelat la toate schemele, subterfugiile, găselnițele: carne mai ieftină la o alimentară de la periferie, pâine congelată și prăjită pentru a ține mai mult, ulei în loc de unt, zaț în loc de cafea, somn în loc de căldură, piață în loc de viață. Ai rezistat și cum făcuseși «înainte»: te-ai descurcat. Până în clipa în care ai coborât pe curba statistică sub nivelul subzistenței – a trebuit să capitulezi și să recunoști că nu te mai descurci. Între a muri de foame și a ieși la cerșit ai ales onorabil: mai bine la sat. Nu pentru că s-ar trăi mai bine, ci pentru că la sat traiul e posibil la cote mult sub nivelul subzistenței de la oraș (am cunoscut cândva un cuplu vârstnic fără venituri care rezista la țară mâncând de ani de zile ciuperci culese din pădure și resturi de la vecini). Nu pot să-ți judec opțiunea pentru că nu am ce să judec: sistemul, secolul, contextul ți-au răpit umanitatea – nu ai voință pentru că, de fapt, nu ai opțiuni; reacționezi doar la foame, sete, frig pentru că goana după resurse elementare nu-ți dă timp să mai simți altceva. Sub vitrina României, mereu surprinzătoare, te văd robotind, căutând, supraviețuind. Dar am dubii până și cu privire la toată povestea asta cu subzistența. Cineva îmi șoptește că speranța de viață e mai mică în mediul rural decât la oraș și nu-mi pot reține gândul că, retrăgându-te la sat, ai ales o frânghie mai moale și un săpun mai parfumat. Pe tine, tânăr sau bătrân, ceva te-a scos din lume și din timp și te-a aruncat într-o veșnicie a supraviețuirii fără miză. Din praf și agitația orașului, nu te percepe decât ca pe-o radiografie voalată. Te

așez la loc sub vitrină pentru că nu mai am ce să-ți scriu. Mă gândesc că nu eu te-am așezat prima dată acolo și că nu am cu ce să te ajut. În definitiv poate că nici măcar nu vreau să fac ceva pentru tine – mă frustrează ideea că cei care se joacă cu tine te întreabă cu cinism o dată la patru ani dacă vrei să rămâi acolo unde ești și tu aprobi cu docilitate punând ștampila fără să te gândești prea mult. E o discuție întreagă dacă nu cumva ai soarta pe care o meriți, dar îmi dau seama că ai pur și simplu soarta care pe mine nu mă interesează. Așa că, înainte de a închide vitrina de unde te-am scos, nu îți cer decât un singur lucru: cu ultimele rămășițe de luciditate din tine, fii bun și apreciază-mi sinceritatea. La revedere! Veșnicie plăcută!”) ș.a.

29 iulie

• [„**Observator cultural**”, nr. 179] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Vara școlară. Foarte „fierbinte”*!: „În toiul verii, s-ar zice că pacea și liniștea domnesc în învățământ: vacanță pe toată linia, în școli, licee, universități. Tineretul se bronzează sub soarele patriei, iar profesorimea își încarcă și ea bateriile în concedii, la munte, la mare și mai ales la domiciliu, dată fiind renumerația mică după buget! Și totuși, liniște nu e! Și nu doar pentru că – de fapt – chiar și vara sunt destule lucruri care se mai întâmplă în sistem, de la examenele de admitere organizate târziu în iulie și până la cele de titularizare pe posturi sau pentru promovarea gradelor didactice, distribuite de-a lungul lunilor de concediu ale profesorilor, ci și pentru că finalul anului școlar «tradițional» a fost atât de agitat, încât echipa Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului are toate motivele să nu prea aibă chef de plecat în vacanță. Scandalurile imense stârnite de desfășurarea bacalaureatului și apoi de concursul de titularizare a profesorilor din «preuniversitar» au tulburat serios apele și s-ar putea ca doar faptul că titularul Ministerului abia fusese numit în urma reorganizării guvernului să-l fi ferit de consecințele haosului din domeniul pe care-l are «în gestiune». Ce s-a întâmplat, efectiv? S-a întâmplat că desfășurarea bacalaureatului la nivel național să fie o catastrofă. Au contribuit la asta, spre ghinionul echipei ministeriale «de resort», o serie întreagă de împrejurări speciale sau de-a dreptul «vitrege». Întâi, faptul că acum a dat bacalaureatul prima serie de absolvenți care au învățat de-a lungul liceului după manuale alternative. Altfel spus, s-au prezentat la examinare elevi care au lucrat pe aceeași structură generală a programei, dar după metode didactice diferite, cu teme stabilite de autorii de manuale, cu aplicație la texte diferite, în cazul disciplinelor umaniste, și cu probleme diferite, la științele exacte. De aici – dificultăți reale de evaluare a cunoștințelor pe ansamblul seriei de absolvenți și nevoia unei atenții sporite în formularea subiectelor. O situație – deci – fără precedent în învățământul românesc al ultimelor decenii. Apoi, tocmai se publicaseră în Monitorul oficial (pe 19 iunie curent) modificările aduse de Parlament Legii învățământului, între care și cele privitoare la bacalaureat. Prevederea care a încurcat lucrurile a fost facilitatea acordată candidaților care nu reușesc la

examen de a nu mai susține din nou, în sesiunea a doua, din august, probele la care au obținut note de trecere. Traducând, asta înseamnă că, și dacă ai picat la o materie, te poți prezenta la celelalte pentru a le promova, astfel încât să-ți ușurezi pregătirea pentru reexaminare. Însă... inspectoratele școlare au anunțat comisiile de bacalaureat că aceste prevederi se vor aplica abia vara viitoare. Firesc, căci modificarea «regulilor jocului» trebuie anunțată din timp, nu în ajun. Și iată intervenind încă o împrejurare specială: amintita restructurare a cabinetului în ajunul sesiunii de bacalaureat, cu schimbarea titularului portofoliului și cu «gonflarea» ministerului, care a devenit «al Educației, Cercetării și Tineretului». Ei bine, nimerit în plina fierbere a desfășurării bacalaureatului, noul șef al învățământului, Alexandru Athanasiu, a avut proasta inspirație să anunțe că noile prevederi legale se aplică imediat și că – așadar – candidații se pot prezenta la examen chiar dacă au picat prima probă, urmând ca notele de trecere pe care le-ar obține în continuare să fie valabile în sesiunea a doua. Din păcate, era prea târziu: instruite de către inspectoratele școlare, comisiile știau altceva. Unii președinți au apucat să afle de noua dispoziție, dar mulți alții i-au trimis acasă pe candidații respinși la prima probă, nepermițându-le să o susțină pe următoarea. S-a creat o situație incredibilă, o adevărată debandadă: mulțimi de sute de elevi și părinți huiduind în fața liceelor, proteste pe toate căile posibile, de la memorii și petiții scrise pe hârtie sau transmise prin e-mail la o manifestație în toată regula în fața Ministerului, unde s-a scandat «Rușine!». În plus, din cauza lipsei de experiență în elaborarea de subiecte adecvate unei serii de absolvenți cu pregătire neuniformă, comisiile de profesori au făcut neplăcut de multe greșeli. Colac peste pupăză, numeroase contestații au condus la creșteri substanțiale ale notelor, semn că și corectarea a fost – cel puțin în unele locuri – defectuoasă, ceea ce a sporit sentimentul general de proastă, execrabilă organizare a examenului. Pe scurt, cum am spus la început: haos! Și încă: realizând gafa pe care o făcuse declarând că modificările Legii învățământului se aplică imediat, ministrul Athanasiu a încercat să calmeze lucrurile, autorizând reluarea celei de-a doua probe, dar numai pentru elevii picați la prima care se prezentaseră la a doua și nu fuseseră primiți! Or, dacă ar fi știut din timp că pot da la toate materiile, indiferent ce note au obținut până atunci, toți candidații s-ar fi prezentat și la proba a doua! Alte indignări, alți nervi, alte proteste! După care, odată examenul încheiat, ministrul a emis un Ordin care reglementa retroactiv lucrurile în sensul pe care-l indicase prin declarațiile sale publice! Curând după bacalaureat, concursul pentru posturile disponibile din învățământul preuniversitar a confirmat carențele de organizare ale Ministerului: subiecte care n-au ajuns la timp, ore lungi de așteptare pentru candidați, bâlbâieli ale responsabililor naționali și județeni ai examenului etc. etc. În cei doi ani și jumătate de exercitare a funcției, fostul ministru, Ecaterina Andronescu, a lăsat o proastă impresie, echipa sa încercând pe toate căile să frâneze «reforma Marga», să îngusteze marja de opțiuni ale profesorilor și ale elevilor, favorizând în diverse feluri clientela politică a Partidului Social Democrat

ș.a.m.d. Modificarea continuă a «regulilor jocului» la examene, înscrieri, absolvențe, în orice situație și în toate formele de învățământ, a destabilizat sistemul, inducând o stare de incertitudine. Protestele profesorilor, ale elevilor, ale editorilor de manuale, ca și criticile acerbe din presă n-au avut – din păcate – consecințe, neputând opri opera «pesedistă» de perturbare a reformei educației. Noul ministru a preluat – așadar – o situație rea «pe teren» și de-a dreptul dezastruoasă «la imagine». Înlocuind-o pe Ecaterina Andronescu, PSD urmărise tocmai îmbunătățirea «imaginii» pe care o avea Ministerul Educației. Opțiunea pentru Alexandru Athanasiu a fost abilă: figură de vârf în PSD, al doilea om după Adrian Năstase după fuziunea Partidului Social Democrat din România cu cel al Democrației Sociale, imediat după alegerile de la sfârșitul anului 2000, Athanasiu e profesor universitar la Drept, specialist în legislația muncii, fost președinte de Comisie parlamentară de specialitate pe când se afla în opoziție, PSDR fiind pe atunci în Convenția Democrată, apoi ministru al Muncii și Protecției sociale, figură distinsă de politician, profesor și jurist, el întrunea toate datele pentru o bună prestație la Educație. Are acum, după examenul de bacalaureat, un handicap deloc minor. Rămâne de văzut dacă, în intervalul relativ scurt pe care-l are la dispoziție, va mai putea redresa «corabia» învățământului. Își joacă – într-un fel – aici cariera de politician, cu consecințe care pot fi importante pentru întregul PSD în perspectiva alegerilor care se apropie. Căci întreaga poveste nu are numai semnificații așa-zicând «locale», limitate la domeniul educației. Tot ce tine de sistemul de învățământ are un mare impact social, drept pentru care scandalurile recente din școli – în primul rând cel stârnit de bacalaureat – capătă, mai ales într-un an «pre-electoral», relevanță politică. În plus, absolvenții de liceu de acum, la fel ca și cei din anii precedenți, vor vota în 2004 pentru prima oară în viața lor la alegerile locale, parlamentare și prezidențiale. Un segment electoral nou, așadar. Cine îl va câștiga? Până una-alta, e limpede că nu numai absolvenții de clasa a XII-a au dat săptămânile trecute bacalaureatul, ci și – într-un sens anume – guvernarea actuală. Și a picat...”

• [„Revista 22”, nr. 699] Mircea Iorgulescu continuă foiletonul *Posteritățile lui E. Lovinescu*: „După 1990, Monica Lovinescu a acceptat publicarea *Agendelor*, într-o ediție supervizată de ea și îngrijită de Gabriela Omăt și cu o prefață și adnotări de Alexandru George. Foarte rezervat, de nu sceptic de-a dreptul față de însemnătatea în sine a *Jurnalului* lovinescian, socotindu-l «text secundar» și ținând de «subsolul literaturii», acesta îi găsea totuși o «mare importanță», dar «pentru istoria literară a epocii, nu pentru literatură». În concordanță cu acest punct de vedere, adnotările prefațatorului la primul volum din ediția *Agendelor*, apărut în 1993, sunt în genere laconice, limitate la un minimum necesar, mereu însă utile și instructive. Contribuția lui la aparatul critic al următoarelor volume va cunoaște de altfel o scădere progresiv accentuată, iar aceasta în condițiile în care, mai cu seamă pentru ultimele trei tomuri ale ediției, corpul de note și comentarii crește în dimensiuni până la a întrece uneori cu mult textul *Jurnalului*

propriu-zis. Acest aparat critic, datorat Gabrielei Omăt, Margaretei Feraru și lui Alexandru George, reprezintă el însuși o extraordinară operă, de investigație și deopotrivă de interpretare și stabilire de asociații și conexiuni. În felul său, ediția în șase volume a *Agendelor* lovinesciene este un unicat, și nu doar în materie de editare: așa cum se înfățișează, și în special prin volumele din urmă, oferă de fapt o vastă și fără egal panoramă asupra vieții literare românești dintre 1923 și 1943. Nimeni, vreodată, nu va putea scrie despre această perioadă fără a avea alături ediția *Agendelor*. Cei trei editori, și în primul rând Gabriela Omăt, autorii acestui monument, și-au înscris numele în durată lungă a literaturii și culturii române. Și au făcut-o, o mărturisește cu franchețe Gabriela Omăt în «Cuvântul» de încheiere a ediției, luptând vreme de un deceniu contra curentului. Fiindcă apariția integrală, astăzi, a *Agendelor* lovinesciene echivalează cu o a doua salvare a manuscrisului, nu de la ardere, ca în 1948, ci de la abandonare. Începută de Editura Minerva, publicarea *Agendelor* a fost în primejdie de moarte după dispariția acestei instituții culturale de interes național, care, Gabriela Omăt reamintește oportun, «a fost lăsată să dispară, mai direct spus, a fost distrusă cu un greu explicabil cinism». Preluată pentru ultimele două volume, spre onoarea lor, de Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară «G. Călinescu» (aglomerare metastatică de instituții, ce spune mult și multe...), editarea *Agendelor* nu ar fi fost însă posibilă fără abnegația celor trei editori, Gabriela Omăt, Margareta Feraru și Alexandru George, ca și a multor altor persoane care s-au străduit pentru ducerea la capăt a seriei, uneori fără nici o răsplătă. O abnegație normală într-o lume normală cultural, o abnegație uluitoare într-o lume aflată cultural în derivă. O abnegație întru totul de pus alături de abnegația literară a lui E. Lovinescu însuși. Această monumentală operă care este ediția *Jurnalului* lovinescian așa cum a fost ea realizată de cei care nu doar au «îngrijit-o», ci au construit-o în cel mai propriu înțeles al cuvântului, deschide larg posibilitatea unei vaste și radicale regândiri și reconfigurări a literaturii române interbelice. Notelor lapidare și deseori eliptice din *Agendele* lui E. Lovinescu li s-au găsit și reconstituit ramificațiile, din periodice și volume greu accesibile au fost aduse la suprafață, semnalate, citate, reproduse texte necunoscute ale criticului și ale altor scriitori, sentimentul pe care îl lasă această ediție fiind că pune de fapt bazele scrierii unei alte, noi istorii literare a perioadei. De nu chiar, și pe mari porțiuni, o și conține. [...] În anexa volumului omagial apărut în 1942 la Vremea fusese reprodusă o conferință ținută de E. Lovinescu la radio, intitulată *Cariera mea de critic*. Pentru a putea afirma că pornise la drum «cu sentimentul greutății, și nu cu cel al facilitației», E. Lovinescu recurge la o îndrăzneță parabolă. Când, tânăr fiind, își cumpărase cea dintâi mașină de gătit, comerciantul care i-o vânduse, d-l Fritz, îl prevenise că este «excelentă», rămânând ca și coșarul «să fie la fel». «Cum abia mușcasem din mărul cunoașterii binelui și răului – continuă criticul, cu umor blajin –, nu știam că pot fi diferite categorii de coșari». Afla prin urmare, cu prilejul cumpărării «mașinii de gătit», că în București nu existau

«decât trei specialiști» în materie de coșărit. Erau «firește țigani, dintre care unul era bețiv și rar îl găseai treaz, al doilea era hoț și trebuia să-l păzești, iar al treilea prea era căutat de toți». Pe aceasta cale, a inițierii în ocultul domeniu al coșăritului bucureștean, ar fi avut E. Lovinescu revelația cunoașterii binelui și răului în critica literară – «dacă arta coșarului e atât de grea, mi-am spus, nici arta criticului nu poate fi mai ușoară». Pentru că «tot ce iese din mâna omului e rodul unei mari trude». Din acest punct de vedere, «coșarul, poetul sau criticul» pot atinge «perfecția» doar cu prețul aceleiași «munci blestemate». Cu prețul trudei, însă și al convingerii, «fără convingere nu se poate face nimic trainic». Fără să se mai refere la cei doar trei coșari din București, E. Lovinescu va afirma și «raritatea criticilor; în toate literaturile, numărul lor e redus și sub raportul cantității și chiar cel al calității». Criticul, ca și coșarul: câți dintre noi acceptăm umilitatea unei asemenea comparații, fie ea și făcută în numele artei, al talentului, al conștiinței profesionale?!”

30 iulie

• [„**România literară**”, nr. 30] Marius Chivu recenzează volume de Dan Sociu, *Borcanne bine legate, bani pentru încă o săptămână* (Editura Junimea, 2002), și Teodor Dună, *trenul de treieșunu februarie* (Editura Vinea, 2002): „Prejudicata că în provincie s-ar scrie provincial coabitează perfect cu reversul ei, că literatura din provincie este cam ignorată la București. Așa apar în mai toate revistele culturale ne-bucureștene tot felul de discursuri despre Centrul ignorant prin excelență, nevoia provinciei de a-și alcătui propriile ierarhii, disputa centrelor de influență ș.a.m.d. Dacă există un oarecare avantaj – și există – atunci acesta se datorează în primul rând faptului că principalele reviste culturale se fac în București. Asta nu-i împiedică, de pildă, pe Emil Brumaru sau pe Gheorghe Grigurcu să aibă rubrici săptămânale în «România literară», pe Andrei Bodiu și Ștefan Borbély să scrie periodic în «Observator cultural», pe Ruxandra Cesereanu sau Marta Petreu în «22». Antologia editată la Iași, *oZone Friendly*, a fost salutăată și s-a scris despre ea în aproape toate revistele de la Centru și, după știința mea, pozitiv. Cu toate că trebuie să închizi bine ochii pentru a trece peste conținutul mult prea amestecat (alcătuit după criteriul amicitiei, s-a zis) și, din această cauză, cu un manifest confuz și naiv gen anti-establishment. Am început cu aceste scurte considerații tocmai pentru că în aceste pagini voi scrie despre doi tineri poeți debutanți, unul ieșean (de origine botoșănean), celălalt bucureștean sadea. Primul, Dan Sociu, chiar face parte din grupul literar ieșean Club 8 și el este cel care a împrumutat titlul uneia din poeziile sale antologiei de mai sus. Teodor Dună, încă student la Literele bucureștene, nu este prea apropiat, din câte știu, de nici unul dintre cenaclurile de aici. Doi poeți, așadar, apropiați ca valoare, extrem de diferiți, care știu cum se scrie un poem, de formație și provenind din zone geografice diferite, ambii premiați de câteva ori la diverse concursuri de poezie. Voi începe cu Dan Sociu și primul lucru pe care-l afirm este senzația bizară de a scrie despre

volumul lui de debut, *Borcane bine legate, bani pentru încă o săptămână*, volum publicat la editura fantomă Junimea în cca 100 de exemplare, din care, în acest moment, nici unul nu se mai află pe piață. Îmi place să cred că semnalele și cronicile pozitive dau un oarecare impuls vânzărilor respectivelor cărți. Într-o astfel de situație, chiar că ne citim noi între noi și facem artă pentru artă într-un mediu total izolat, situație care nu folosește nimănui. Și dacă, să zicem, o astfel de carte nu ajunge la criticul de la revista bucureșteană, este oare vina lui că nu știe/ scrie despre ea chit c-o fi genială!? Exemplarul meu are el însuși o poveste întreagă. Nu mai insist asupra acestei aberații – o parte din vină o are și autorul, să nu ne mai victimizăm atâta! –, căci nu e tocmai locul potrivit. Cum o arată și titlul cărții (conținutul unui pachet primit de acasă), mediul surprins în poezia lui Dan Sociu este cel al căminelor studențești, un mediu mizer, incert, adesea sordid, salvat întrucâtva de boemă. Poetul cultivă un biografism auster, firesc, un confesiv din doar câteva linii, evitând sentimentalul și încărcătura metaforică. Acest tip de minimalism biografic nu este nou deloc, cu atât mai puțin original, destul de răspândit astăzi (e chiar o modă de ani buni, se poartă), doar că lui Dan Sociu îi reușește mai bine decât multora. Din situații banale, cotidiene și cu mijloace puține, sărace, efectul expresiv, lirismul, așa-zicând, nu se lasă diminuat și răzbate grație unei bune surprinderi a situațiilor și stărilor [...]. Dincolo de impresia de înregistrare nelucrată, se poate ghici un oarecare efort de elaborare. Pudoarea și inhibiția, chiar și față de limbaj, a tânărului adolescent boem care poartă «ciorapi de mătase sub blugi», care colindă cârciumile blazat, dezamăgit sau chiar revoltat și-și stăpânește cum poate problemele sexuale inerente, sunt și niște jocuri pe care poetul le simulează (auto)ironic și cu umor. Se bea mult în acest tip de poezie, în curând o să se și prizeze la greu (căci, iarăși, se poartă și e cool), se bea, așadar, și în poemele lui Dan Sociu, sexualitatea apare mizeră, agresivul și vulgarul se deghizează în atitudine existențială. Nu-s greu de depistat modelele lui Dan Sociu care, din fericire, nu exagerează. Spun din fericire pentru că prevăd o clișeizare puternică și a acestei poezii cu discursul ei coborât, măcar aparent firesc, dez-inhibat în zonele joase, să zicem, viscerele, de secreție. Amenințate de supralicitare, și sperma și voma se vor clișeiza precum lacrima sau roua. Se vede oricum că Dan Sociu evită cât poate modelele poetice sau de limbaj, jonglând colocvial și compozit cu poemele sale (câteva secvențe sunt onirice de-a binelea), care capătă o structură aproape declamativă, acel retorism beatnic. De aici și succesul mai degrabă în lectura publică unde se poate stabili mai bine fluxul dialogal pe care această poezie îl presupune. Scriind despre spleen-ul vârstei studenției («Studențesc și-mi pare rău» suna tema unui număr din «Dilema», parafrazând titlul unui volum al lui Florin Iaru), despre viața dusă frenetic, chiar dacă e ca vai de ea, de la o săptămână la alta, dintre două chefuri în cămine, dintre două băute și două partide de sex pe unde se nimerește, scriind despre, în fond, o vârstă a lipsurilor de tot soiul și a confuziei perspectivelor și deciziilor («zile fără mâner»), Dan Sociu are o voce proprie cu care poate seduce. Pericolul poate veni

însă de la însuși acest tip de poezie, biografic-confesivă, realizată economicos, nepretențios, cu mijloace austere, o poezie cu opțiuni reduse care poate sfârși plictisitor și neinteresant, printr-un lung șir de situații și de cazuri, în repetitivitate. Deocamdată nu e cazul. Să vedem însă cum va continua! [...] Exact la polul opus se situează poezia lui Teodor Dună. O poezie puțin retro, mult mai puțin în spiritul vremii (măcar aparent), dezvoltând mici parabole, încărcată cu simboluri, poeme-metafore, personaje cu onomastică biblică (Ilie, Ioan, Pricopie). Încă nu-mi dau seama cât de apropiat sau de lipsit de divin este totuși universul pe care Teodor Dună îl creează destul de matur, surprinzător oricum pentru vârsta lui. Cert este însă că o zbatere în acest sens este filonul puternic care străbate cartea de la un capăt la altul. De fapt, un întreg arsenal simbolic de sorginte creștină stă la baza fiecărui poem (îngroparea de viu și/ sau învierea, cele trei zile/ nopți, mântuirea de dincolo de moarte ș.a.), mult mai evident, ostentativ uneori, decât în poezia lui Ioan Es. Pop, modelul nr. 1, de la care Teodor Dună preia destule imagini, stări și simboluri: blestemul care apasă familia (aici se simte și puțin Cristian Popescu), spațiul definit strict de uși/ ferestre (și zidirea lor), pământul negru și rece sau groapa în care lumea pare că se afundă, putreziciunea lumii ce ajunge până sub podele, căutarea și disperarea exprimate prin scrijelitul cu unghia ș.a. abdicarea de la real și recviem (cu versul «avem o moarte la fundu' sticlei») sunt cover-uri perfecte, în timp ce ideea imposibilității călătoriei, a drumului circular, în labirint din celebrul poem *Nănești* este reluată de tânărul emul în câteva (cam multe) variante: *trenul de trei douăștrei, vârtoapele, roata* sau '76. E-adevărat însă și că Teodor Dună merge mult mai departe printr-un soi de onirism horror, așa zice, cu viziuni mult mai întunecate, unele terifiante de-a binelea, deliruri încălcite, dialoguri și replici insolite, totul dus până la paroxistic, într-o pastă puternic expresionistă. Mult întuneric, ploi grele, comunicare bizară între oameni, timp dereglat sau paralel, situații și stări inexplicabile, spațiu captiv, moartea ca suprapersonaj... Poezia lui Teodor Dună este apăsătoare, trebuie citită în doze mici pentru că îți creează o puternică stare de disconfort prin acest univers pre-apocaliptic, în care iminența morții este aproape alienantă. Alteleori, cum e în groapa pământului, obsesia morții trece și dincolo de moarte. Nu sunt de acord cu Mircea Ivănescu (interesantă recomandarea unei astfel de poezii tocmai din partea poetului sibian) că Teodor Dună n-ar fi conștient de autoritatea cu care își creează lumea poetică. Dimpotrivă, și aici, printr-un exces necontrolat, se află și punctul slab al cărții (nu însă și al poeziei). Să mă explic. Se-ntâmplă un lucru curios odată cu jumătatea a doua a volumului. O senzație de *déjà-vu* devine tot mai clară, căci schema poemelor pare să se lase descifrată bine, iar cele câteva trucuri textuale și de recuzită, prin care poetul reușește insolitarea de care vorbeam, încep să deranjeze prin evidența lor: o locație incertă, toponim sugestiv-simbolic, câteva personaje cvasi/ pseudomistice, claustrarea zidurilor, întuneric de sfârșit de lume, un îngropat de viu sau morți vii, câteva replici în dodii, prorociri bizare sau afirmații paradoxale. Misterul se banalizează prin repetitivitate, iar

când devine previzibil descifrarea lui nu mai tentează și realizarea trece neobservată. Tensiunea și sensul devin astfel valori soft. Or miza acestei poezii este foarte ridicată. O nedreaptă și, chiar dacă, parțială, divulgare a secretului scrierii poemelor strică lectura spre final. Ceea ce nu face poemele în sine mai proaste, să nu fiu greșit înțeles! Mi-ar fi plăcut să pot cita din lungile poeme cu care Teodor Dună debutează remarcabil. Nu m-a lăsat însă inima să decupez nici un fragment. Sunt frumoase întregi și efectul lor s-ar fi șters. Iată, totuși, finalul din *masca de sticlă*: «îmi spunea ție nu-ți rămâne decât să te subțiezi ca o/ foaie să te împătorești în propriul trup până ce vei da de tine/ și mă trezesc dimineața atârând ca un geam/ prin fereastra scrijelită-n zid/ iar o mână învelită într-o carne moale mă desface/ și-n spatele meu bătea vântul/ era noapte/ și nu se mai sfârșea». Din fericire, volumul lui se găsește pe piață sau, mă rog, măcar la librăria Muzeului Literaturii”. □ În *Confesiuni polemice*, Tudorel Urian scrie despre volumul lui Alexandru George *Consemnări în curs și la fine* (Grupul Editorial Bibliotheca & Pandora–M, Târgoviște, 2002): „Alexandru George face o figură aparte în lumea literară românească. Numele său este rostit întotdeauna cu respect atunci când ajunge, mai mult sau mai puțin întâmplător, în discuții private, dar e adesea uitat în momentul marilor sinteze sau al listelor cu scriitorii reprezentativi pentru epoca lor. Admirat (în particular) și înjurat (în public), angrenat mai tot timpul în polemici cu sau fără miză, veșnic supărat (rareori, fără motiv sau din false motive) pe cei care, structural, ar trebui să îi fie aliați de idei, Alexandru George are, în lumea literară românească, reputația unui tip doldora de cultură, dar singularitic, ursuz, cusurgiu, îmbufnat, rece, stângace, nesociabil, gafist, degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat. Degeaba încearcă omul prin articole polemice (adunate ulterior în volume) în care își argumentează cu asupra de măsură afirmațiile să schimbe această părere cvasi-generală. Imaginea de «om sucit», «morocănos», s-a lipit de el ca marca de scrisoare ajungând până și în foarte succintele și teoretic obiectivele articole de dicționar. Mai mult, ea este alimentată periodic de acolo de unde te-ai aștepta mai puțin: din imediata apropiere a scriitorului, de la oameni care au sisteme de valori (cel puțin) compatibile cu cel al lui Alexandru George. *Amicus Plato sed magis amica veritas* este, după toate aparențele, dictonul preferat al lui Alexandru George și transformarea acestui dicton în crez intelectual explică într-o bună măsură bătăliile de idei din care, se pare, nu mai este în stare să iasă scriitorul. *Consemnări în curs și la fine* (ca multe dintre titlurile volumelor lui Alexandru George și acesta sună aparent prolix, dar definește cât se poate de exact substanța volumului) este (încă) o carte definitorie pentru eseistica și publicistica scriitorului. Autorul reia o formulă consacrată deja de cărțile sale anterioare (un amestec de confesiune și eseistică, pe alocuri justițiară, menită să clarifice definitiv anumite aspecte sau să pună punct unor schimburi de replici) pentru a-și expune punctul de vedere în chestiuni dintre cele mai diverse (bombardamentele americane asupra Bucureștiului din vara anului 1944, literatura română din anii '50 și personalitățile – vorba vine – care

au dominat-o, aspecte ale vieții literare de azi, emisiunile televiziunii, manualele alternative și chiar considerații geopolitice). Volumul este deschis de un text profesione de credință, *De ce scriu?*, și se încheie cu unul accentuat confesiv, oarecum de aceeași factură, *La fine*. Autodidact convins, Alexandru George a asimilat o cultură impresionantă și acum, ajuns la vârsta de 74 de ani, este unul dintre martorii cei mai credibili pentru cea de-a doua jumătate a secolului XX. [...] Spre deosebire de mulți dintre cei de astăzi care scriu din auzite sau din citite despre întâmplările și oamenii care au ocupat prim-planul scenei politice și literare în acest lung segment de timp, Alexandru George are șansa celui care poate expune propriile sale experiențe trăite. Or, acolo unde istoria vede lucrurile în alb și negru (culori adesea interșanjabile în funcție de o realitate politică sau alta), martorul direct are avantajul multitudinii de nuanțe. Pentru el lucrurile nu sunt nici albe nici negre, iar un om cu spiritul corectitudinii exacerbat așa cum este Alexandru George ține să pună lucrurile la punct, combătându-i uneori sarcastic, în deplină cunoștință de cauză și pe susținătorii albului absolut și pe cei ai negrului fără pată. Nu este de mirare că în felul acesta el atrage mânia tuturor și, în lipsa altor argumente, ajunge să fie desenat în tușe caricaturale. Mânat de acest spirit de hipercorectitudine Alexandru George nu iartă nimic. Ajunge să polemizeze până și cu autori de roman care descriu infidel anumite episoade din istoria noastră mai mult sau mai puțin recentă (bombardarea Bucureștiului așa cum apare ea în romanul lui Mircea Cărtărescu, *Orbitor*), uitând că un roman nu este un studiu de istorie ci o operă de ficțiune care își poate permite unele abateri de la realitatea pură și nudă. [...] Alexandru George nu are foarte mulți prieteni printre scriitorii români. În lunga sa carieră literară și publicistică el s-a comportat ca un arbitru intransigent care nu a trecut cu vederea nici măcar prietenilor (potențiali) greșelile mai mici sau mai mari. Cititorii vor avea însă numai de câștigat din lectura cărților sale. Citind eseurile lui Alexandru George orice om de bună credință va înțelege mai bine trecutul nostru (recent sau mai îndepărtat) cu luminile și umbrele sale, va afla lucruri noi și unghiuri inedite de abordare pentru cele vechi. Fiecare carte a lui Alexandru George este o pledoarie împotriva ideilor de-a gata, a locurilor comune și a șabloanelor de gândire. Citindu-l pe Alexandru George nu se poate să nu simți bucuria de a gândi liber, fără prejudecăți și fără complexe”. □ Dora Pavel o interviează pe Marta Petreu: „Eu cred că noi trebuie să ne studiem tot trecutul, să ne asumăm în întregime binele și răul din trecut. Și binele, și răul. Pentru că, în perioada interbelică, la fel ca în secolul XIX, există, în cultura română, lucruri minunate. Pe măsură ce mă scufund tot mai mult în studiul culturii române, în special al filosofiei românești, capăt certitudinea că avem o cultură bogată, un tezaur, dar care e necunoscut. Cultura română, de la Școala Ardeleană și până azi, e organică, are temele ei proprii, leit-motivele ei care trec de la un autor la altul, adesea în mod inconștient... E mai bogată, mai frumoasă și mai valoroasă decât se crede de obicei. Noi avem tendința de a o minimaliza, asta din complex de inferioritate, fiindcă valorile ei nu circulă decât arareori în afara

granițelor. Și, sigur, pentru că noi înșine n-o cunoaștem temeinic. Eu cred că trebuie studiată și reevaluată, să știm ce-avem viabil și ce nu. Cercetătorii români care s-au ocupat de perioada interbelică și de problemele ei «delicate», adică de extrema dreaptă – de la Dumitru Micu și Ornea la Matei Călinescu –, sunt foarte buni. Eu cred că cercetarea a ajuns la o anumită cuprindere a acestui domeniu dificil și că își face datoria. Că statul român nu-și face datoria, aceea de a realiza o bună propagandă culturală folosind cărțile critice, folosind atuurile pe care i le dau anumite cărți aparținând literaturii române – cum ar fi *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, o carte mare, dar care n-a fost folosită în nici un fel de statul român în politica sa culturală externă –, asta e altă poveste. Dar eu îmi fac datoria. N-o să poată nimeni să spună că, în România, problema extremei drepte n-a fost cercetată. A fost cercetată de Ornea, a fost cercetată de Dan C. Mihăilescu, de Matei Călinescu, de Ștefan Borbély, de Norman Manea, de Leon Volovici, de Sorin Alexandrescu, de Andrei Oișteanu și de mulți, mulți alții. Inclusiv de mine. Există o întreagă bibliografie românească pe această temă, care merită tot respectul; cercetătorii străini ai extremei drepte românești nu se pot plânge că n-ar avea la dispoziție surse critice românești din care să se documenteze sau, după caz, din care să... plagieze! Și nimeni nu poate acuza inteligența românească de ignorarea sau de ascunderea acestei teme inflamate. Sigur, mai e mult de lucrat. Mult. Mai ales că extrema dreaptă a fost geamăna siameză a extremei stângi, comuniste”. □ Alex. Leo Șerban semnează textul *Norocoși de serviciu*: „Cunosc doi cinefili cărora nu le-a plăcut *Intact* – debutul spaniolului Juan Carlos Fresnadillo – din cauza unui singur moment: personajul interpretat de Max von Sydow are un monolog în care își povestește trecutul de supraviețuitor al unui lagăr nazist. *Intact* nu este un film despre Holocaust, și totuși monologul respectiv nu este doar un «detaliu»: este motorul întregii acțiuni. Problema ridicată de cei care au văzut în asta o manipulare inadmisibilă a istoriei este pertinentă: au cineștii dreptul de a folosi Holocaustul ca argument al unei ficțiuni? Deși răspunsurile variază în funcție de sensibilitatea fiecăruia la acest subiect, cred că trebuie trecut dincolo de aspectul emoțional și pusă problema în termeni logici. Or, din acest punct de vedere, Holocaustul este un eveniment al istoriei care poate fi – la fel ca oricare alt eveniment al istoriei – utilizat ca fundal (sau simplu accent) al unei acțiuni. Întrebarea este: cum? Ai dreptul moral, ca artist, să transformi Holocaustul într-o comedie – așa cum a făcut-o Benigni în *La vita e bella*? Eu zic că nu: mi se pare indecent. Ai dreptul să amintești de Holocaust atunci când descrii viața unui personaj, arătând cum a fost marcată de el? Eu zic că da: este dreptul estetic, moral și fundamental al oricărei ficțiuni, și nu văd nimic indecent în aceasta. *Intact* este unul din acele filme care propun o mitologie – dar nu în linia *Stăpânul inelelor* (sau *Războiul stelelor*), ci în aceea a *Suspecților de serviciu*. Este o mitologie a hazardului (joc, noroc, soartă) și, mai ales, a felului în care îl poți controla. Samuel Berg, evreul-patron de cazino interpretat de von Sydow, își imaginează că poate «acumula» noroc furând, prin simplă atingere,

norocul celor mai norocoși... El este un vampir al norocului – cineva care, pornind de la o întâmplare (episodul din lagăr, când a fost salvat *in extremis* de o întorsătură de situație), construiește o rețea ocultă de întâlniri controlate, un joc abisal care să se dezvolte de la aceasta și o mizanscenă finală funebră, în care un individ care a stocat, la rândul lui, norocul altora (sub forma unor polaroide), să ia parte la o partidă de ruletă rusească. Evident, Berg câștigă; singurul care reușește să iasă intact din «camera mortuară» este un hoț, Tomas (Leonardo Sbaraglia, excelent). Samuel Berg este echivalentul cinematografic al lui Kayser Söze: o ficțiune semnificativă care generează acțiunea. Mai puțin flamboiant decât personajul lui Kevin Spacey, este un *magister ludi* cu puteri totale înăuntrul jocului inventat de el – singurul care poate să anuleze sau să re-starteze «programul». Și totuși, nu el, ci Tomas – tânărul supraviețuitor al unui accident aviatic, urmărit de poliție – este personajul principal al filmului (și, totodată, personaj secundar în filmul lui Samuel Berg): un «șmecher candid», un norocos a cărui viață se schimbă pentru că pe lume există Berg, «maestrul jocului»... Geniul lui Fresnadillo este acela de a fi construit un concept suficient de «tare» (în sens computeristic) și, în același timp, suficient de elastic pentru a permite orice interpretare. Este *Intact* o parabolă? Și dacă da, despre ce? Despre Manipulare? Despre Capital(ism)? Despre Iubire? Despre Timp? Sau este (doar) un polițier bine făcut, cu vagi trimiteri filozofice? Altfel spus, face parte filmul-surpriză al spaniolului din categoria divertismentelor superioare, în care metafizica este doar praf în ochi, sau puzzle-ul polițist este numai ambalajul pe care trebuie să-l desfaci pentru a găsi înăuntru considerații profunde despre Natura Umană, Soartă, Liber arbitru ș.c.l.?... Recunosc că, deși l-am văzut de două ori, nu pot da un răspuns tranșant. Înclin să cred că este vorba mai curând de prima ipoteză – altfel spus, că povestea despre Joc/ Noroc/ Soartă etc. este doar pretextul (un «MacGuffin», cum spunea Hitchcock) unui thriller «cum scrie la carte». Însă – atenție – nu văd nimic rău în asta: propunându-și un «simplu exercițiu de regie», Fresnadillo a făcut un film entuziasmant – unul din acele filme rare în care inteligența scenariului (scris de același Fresnadillo) merge mână-n mână cu inteligența punerii în imagini. (Și aici trebuie amintit încă o dată Xavi Gimenez, autorul acesteia: cel puțin două momente rămân agățate pe retina oricărui cinefil – zborul fosforescent al libelulei în camera neagră și alergarea prin pădure cu ochii legați.) *Intact* este și «film de autor», și «film comercial»; și parabolă, și polițier. Dar este o parabolă polițistă în care mitologia personală a înlocuit mitologiile colective: Borges și Bryan Singer, cu un strop de Bergman (trimiterea la *A șaptea pecete*)... □ Rodica Binder realizează un interviu cu Herta Müller: „Am impresia că ceea ce poate fi numit «Witz», glumă, umor – nu poate funcționa decât în legătură cu catastrofele. Când oare ne vine să râdem? Când râdem de Charlie Chaplin? Atunci când el trece prin tot felul de catastrofe. O cotitură minoră, o minimă basculare pot schimba, pot răsturna dintr-o dată situația. În absența pericolului unei catastrofe nu se ivește nici elementul anecdotic, nici gluma...” □ George Muntean semnează medalionul

Sumiya Haruya – 25 de ani de activitate. □ Cronicar semnalează la *Ochiul magic*: „În anii '80, Cristian Moraru se remarcă în revistele literare prin articole deosebit de plicticoase, împănate de concepte la modă atunci în teoria literară. Își suplinea lipsa de idei cu un belferism academic indigest. Acum, aflăm din nota de la sfârșitul textului intitulat «*Modelul Cărtărescu*» versus «*Modelul Patapievici*», publicat în «*Observator cultural*», nr. 177, este «profesor asistent de literatură americană și teoria literaturii și director de studii graduate la University of North Carolina, Greensboro». Îndoctrinat cu ideologia dominantă în mediile universitare americane, Cristian Moraru se folosește în articolul subintitulat *Discursuri culturale și alternative politice în România de azi* de noua carte a lui Mircea Cărtărescu, *Pururi tânăr înfășurat în pixeli*, ca de un berbece împotriva lui H.-R. Patapievici. În felul acesta vrea profesorul asistent din Carolina de Nord să participe și el la «'războiul cultural' în curs în România». Dreptul lui. Numai că, enunțându-și în felul său admirația față de calitățile reale ale volumului de publicistică al lui Mircea Cărtărescu (după opinia lui C.M., «cel mai important scriitor român de după război», dar exploatat, în acest articol, exclusiv sub aspect așa-zicând ideologic), beligerantul se avântă împotriva «dușmanului» cu o înverșunare care-l face să-și piardă uzul rațiunii. Exaltarea pricinuită de lectura volumului *Pururi tânăr...* capătă următoarea expresie: «la Cărtărescu primează spiritul postmodern, dialogic, de fapt heteroglossic, polilogic, ca să folosesc termeni făcuți faimoși de Bahtin și Kristeva; spiritul bricoleur, eclectic, heteroclit, democratic (în sens cultural), antielitist, deschis, pluralist-liberal, încrezător în noile sinteze socioculturale și în formele de comunicație (și comunitate) care se nasc din metisajul cultural actual, din reorganizarea și diversificarea radicală a structurilor canonice, din revizionismul generalizat în istorie, filozofie și știință, din noua rezistență la clișeele etnico-rasiale sau (hetero)sexiste bazate finalmente pe lipsa de comunicare dintre mine și tine». În schimb, H.-R. Patapievici e acuzat de semidictism (!), dogmatism monocord, antimodernism și antiliberalism, «minte incapabilă să gândească altfel decât în dihotomii», iar scrierile lui mai noi sunt «iresponsabile nu doar în cabotinismul lor patent, ci și în mentalitatea reactiv-fascistoidă care le animă și care nu reprezintă decât fundătura din care vizionarismul altruist, antinostalgic și pluralist al lui Cărtărescu ne invită să ieșim». Suntem convinși că nici lui Mircea Cărtărescu, scriitorul care «refuză să fie altceva decât el însuși», nu-i poate fi pe plac o asemenea folosire a sa «ca model», care aduce aminte de procedeele secției de agitație și propagandă și de gazetele de perete cu «Așa da» și «Așa nu». * În nr. 697 al revistei «22» sunt multe pagini foarte interesante: fragmentul din ceea ce se anunță ca o tulburătoare carte-eveniment, unică în felul ei în literatura română, *Portretul lui M* de Matei Călinescu, ce va apărea la toamnă, la Ed. Polirom, polemicile între Gabriel Liiceanu și Gabriela Adameșteanu, fiecare cu dreptatea lui, Ministerul Justiției vs. Rodica Culcer (ca majoritatea jurnaliștilor, suntem de partea acesteia din urmă), între Adrian-Paul Iliescu și Andrei Cornea pe tema războiului din Irak,

cronica literară a lui Mircea Iorgulescu la volumul Ioanei Pârvulescu, *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*. Criticului nu i-a plăcut cartea, pe care o minimalizează încă din titlu, fiindcă nu oferă «un tablou istoric al vieții din Bucureștiul interbelic». Nici unul ideologic (autoarea și-a propus cu totul altceva). Scrie Mircea Iorgulescu: «Evenimente despre care în principiu e imposibil să nu se spună că au ritmat într-un mod caracteristic existența bucureștenilor în perioada dintre cele două războaie nu sunt nici măcar în treacăt menționate. Așa sunt, de exemplu, semilovitura de stat prin care Carol Caraiman a devenit în 1930 Regele Carol al II-lea, asasinarea a doi premieri (I.G. Duca în 1933, Armand Călinescu în 1939), asasinarea conducătorilor legionari din 1938 și represiunea politică de masă care i-a urmat, cu înființarea primelor lagăre de concentrare din istoria României, ceremonialul lugubru și enorm al înmormântării legionarilor Moța și Marin, suspendarea regimului parlamentar, înființarea partidului unic Frontul Renașterii Naționale, introducerea îngrădirilor rasiale etc. etc.» (*Dialogic, de fapt heteroglossic*).

[IULIE]

• [„**Contemporanul. Ideea europeană**”, nr. 7] Nicolae Breban publică episodul 72 din *Nietzsche*. □ Continuă ancheta *La ce bun reviste literare în vremuri de tranziție?*. Participă: Liviu Grăsoiu, Adrian Popescu, Aurel Rău, Simona Cioculescu, Dumitru Chioaru, Ion Bălu, Adrian Pintescu, George Vulturescu, Daniel Popescu, Nicoleta Sălcudeanu („2. Asta într-adevăr mi se pare o porcărie. Este răzbunarea «așa-zisei» economii de piață, prin vechii activiști complexați intelectual, deveniți diriguitori și întreprinzători, asupra culturii care nu le-a fost, și nu le va fi niciodată aproape. Dacă mai adăugăm și micile mafii literare, care-și împart pe veresii fondurile, și așa subțiri, bașca se mai și sapă între ele, avem tabloul întreg al «certei jigăniilor», cât încap, de la nucleul tare al apoliticilor angajați, la corecții politici. Și astea nu sunt decât extremele, dar aste extreme au fost mai iuți de mână când și-au aruncat pălăria pe bani – pardon – pe funcții și poziții cheie. Kama-Sutra românească bate în inventivitate cea mai creativă și inepuizabilă contorsiune. Pe de altă parte, fără a-ți asigura un patronaj mănos, trebuie să te căciulești pe la toate porțile ca să-ți obții tainul (săptămânal, lunar, bilunar, trimestrial, cât te țin băierile pungii). Dar, ca să nu devenim de tot pesimiști, hai să vedem jumătatea plină a paharului: decât să te patroneze Ministerul Culturii cu Cultele la coadă, ca tinicheaua, mai bine cerșind («sărac, dar cinstit», deh!), îți păstrezi neatârarea, și nu-i puțin lucru. Ministerul n-are decât să sufle în jarul micilor stinși cu o gură carbonată de bere, pe la tot felul de paranghelii culturale, tu, rămânând la toate rece, ai libertatea de a scoate o revistă vie, scăpată de opresiunea copertelor lucioase precum ale celor întreținute (scuzați expresia), prin gongoricele (prin denumire) și inutilele (prin ineficiență) – D.J.C.C.P.C.N.-uri, tocmai bune de a caza tot felul de veleitari decăzuți în poziția de culturnici obscuri. [...] Nu ne rămâne decât să ne păstrăm realiști și,

înveliți în manta-ne de «firea-ți ai dracului de elitiști, cu literatura voastră cu tot», să încercăm să ne folosim inteligența, cu căciula în mână, prin programe mult mai atente la valoare și *application*-uri de tot felul. La urma urmei, e chiar libertatea. Asta ar cam fi ieșirea, că de pe partea închinării...”), Ovidiu Nușfelean („4. [...] «Apostrof», «Contemporanul. Ideea europeană», «Convorbiri literare», «Luceafărul», «Observator cultural», «Poesis», «România literară», «Tribuna», «Steaua», «Viața Românească»”. [...] Poate în listă ar trebui să intre și «Adevărul literar și artistic» sau «Ziua literară». Dar și altele. Mi-aș dori o revistă de talie națională, dar nu... naționalistă”), Irina Coroiu, Robert Șerban, Al Cistelean („Practic, noi, la «Vatra», n-am găsit încă o astfel de «ieșire». Editorul nostru principal, Consiliul Județean Mureș, ne asigură baza de existență. Și pot pentru ca să zic liniștit că avem un Consiliu încă sensibil la «cultură». Celălalt editor, Uniunea Scriitorilor, ne ajută cu gentilețe, dar numai după cum poate. Nu e, totuși, un ajutor nesemnificativ. Cu ce primim de la ambii editori și cu micile noastre venituri, avem, câtuși de cât, asigurată subzistența. Ca să funcționăm în parametri normali, am mai avea nevoie și de alte fonduri. Pe vremuri, acum câțiva ani, am beneficiat de programele Fundației Soros – și a fost perioada cea mai bună din acest punct de vedere. Sprijinul venit din partea Fundației Soros a fost cu atât mai util cu cât, pe-atunci, Ministrul Culturii, prin Mihai Ungheanu, nici nu voia să audă de o revistă atât de refractară la imperativele lui. Miniștrii care au urmat au fost însă mai receptivi și am intrat și noi în programele ministeriale de subvenționare. Cel puțin până acum. Ce va fi în acest an, deocamdată nu se știe. Dar eu nu cred că dl Ungheanu își va găsi vreun urmaș. Nu era mult ce primeam din partea Ministerului, mai ales că revista noastră e scumpă, dar conta. N-am reușit, în toată vremea asta, să convingem vreun alt sponsor, decât sporadic. Nici pe piața de publicitate nu reușim să pătrundem în mod semnificativ. Astea ar fi «ieșirile» clasice, dar, cum spuneam, ele sunt mai degrabă blocate, pentru noi, decât deschise. Bogații mureșeni încă nu sunt atât de sensibili la blazon încât să primească să fie sponsorii unei reviste de cultură. Mi se pare și normal să fie mai atrași de gesturi mediatizate mai prompt decât de gesturi nobile, dar profund și iremediabil discrete. Ar mai fi o soluție – deși foarte utopică. I-am și sugerat-o odată, cu prilejul unei întâlniri cu «oamenii de cultură» din județul nostru, domnului ministru Răzvan Theodorescu. I-am spus atunci domnului ministru că, în România, nu sunt mai multe de zece reviste de cultură cu adevărat valoroase și construite. Și că s-ar putea face, fie și tacit, o «Divizie A» a acestor reviste, apoi o «Divizie B» ș.a.m.d. Iar banii alocați de minister s-ar putea da și după criteriul valorii, al performanței: mai mulți celor ce se străduiesc și reușesc, de încurajare celor care doar se străduiesc și nimic celor ce se află doar în treabă. Nu i-am spus domnului ministru lucruri pe care nu le știa mai bine decât mine”).

• [„Tomis”, nr. 7] La ancheta cu tema *Este dramaturgia noastră contemporană prea literară?*, realizată de Mariana Criș, inspirată de Colocviul de Dramaturgie desfășurat la Sinaia și Bușteni în 13-15 iunie, organizat de Uniunea

Scriitorilor din România ș.a., anchetă jalonată de întrebările „1. Câtă literatură există într-un text dramatic și ce parte din el este îndreptat spre scenă? 2. Este necesară înființarea unei școli de dramaturgi? 3. Ce importanță are spectacolul lectură în dinamica noastră spectacologică?”, răspund: Mircea Ghițulescu („1. [...] Cred că suntem într-un moment în care autorul român contemporan, fie că e poet, prozator sau dramaturg, trebuie să înceapă să scrie pentru public. El trebuie să înțeleagă că prima misiune a scriitorului este de a fi plăcut la citit și la auzit. Dacă nu se respectă acest principiu, dramaturgia noastră contemporană este genială, dar nu o să fie jucată niciodată. A sosit momentul să lăsăm deoparte mofturile și sofisticările, să nu ne mai considerăm geniali și să trecem la stilul unui Alecsandri, care era un foarte bun autor de « produse de serie »”, „*Dramaturgia noastră nu prea scriu pentru scenă*”), Iosif Naghiu („2. Eu nu cred în formula aceasta. Dacă pentru regie, actorie, scenografie există școală, instituția asta se datorează faptului că acestea sunt meșteșuguri. Dramaturgia este altceva. Ea nu se poate învăța decât numai până la un anumit moment. Mai departe totul ține de personalitatea, talentul fiecărui autor. Faptul că unii autori au avut o relație directă cu scena e altceva. Până acum nu am auzit ca, de exemplu, Caragiale să fi făcut o școală de dramaturgie. Creația nu se învață, se simte, dramaturgia este artă. Ea se scrie acasă, singur, la masa de scris. Aceste workshop-uri care se fac îi apropie pe tineri de teatru, dar nu îi învață să scrie textul dramatic”, „*Dramaturgia ține de personalitatea și talentul fiecărui autor*”), Horia Gârbea („2. Nu cred că este necesar înființarea unei școli, mai ales că în România se scrie foarte multă literatură dramatică. La concursul de la noi, de la Asociația București, ne sosesec multe texte”, „*Visul oricărui dramaturg este să scrie pentru scenă*”), Adrian Mihalache („1. [...] De la Cehov încoace ideea de piesă bine scrisă este depășită. Și atunci m-am gândit mult la ideea aceasta de teatralitate a unei piese. M-am pus în pielea unui regizor, pentru că în pielea unui spectator sunt mereu, o piesă cu adevărat teatrală ar fi aceea care începe cu o expresie, continuă crescând, iar finalul răstoarnă tot. Tentația la un dramaturg este foarte mare. Este fascinant să te desfășori pe scenă într-un delir verbal pentru ca apoi să observi că ai pierdut controlul. Chiar atunci când o singură voce vorbește, în teatru, trebuie să se audă mai multe. 2. Școala care dă o atestare mi se pare un lucru pueril. La Școală se învață să fii profesor, nu dramaturg. S-ar putea face altceva. Nu o școală cu examene și diplome, ci s-ar putea înființa ateliere, cum sunt în America, de « scriere creatoare ». În cadrul acestor ateliere, dramaturgii s-ar putea întâlni și, timp de două săptămâni, să lucreze, să comunice între ei. Apoi textele scrise să fie comentate de toți participanții, fără să se spună autorul, pentru a se evita penibilul criticilor dintre colegi”, „*De la Cehov încoace ideea de piesă bine scrisă este depășită*”), Ioana Crăciunescu („1.2.3. M-am încumetat să scriu teatru când eram foarte tânără. Un autor dramatic nu se formează decât dacă este jucat. Până nu învață pe pielea lui să creeze într-un anume ritm conflictul, într-un anume ritm replicile, este tentat de simboluri. Or, aceste simboluri introduse necontrolat în

textul dramatic îl îneacă. Cred că una dintre calitățile pe care le-am dobândit de-a lungul vieții, fiind și scriitor, și actriță, și regizor este aceea de a-mi da seama imediat de mulțimea de metafore și balast care încarcă textul. Noi ca societate culturală românească nu avem sistemul de atelier de teatru. Este absolut necesar să existe o mișcare teatrală în afara instituțiilor (a teatrelor mari)”, „*La noi e o lipsă de curaj, de asumare a intrării în viața publică*”, Constantin Abăluță („2. [...] se poate face o școală, așa cum spunea Noica, fără profesori. Sigur, în jurul unor personalități teatrale. Ceva în genul acesta. Această școală ar trebui să aibă o libertate totală. Nu cred că o școală instituționalizată ar face bine”, „*Spectacolul lectură este acel spațiu care leagă textul de scenă*”) ș.a.

[IULIE-AUGUST]

• [„**Apostrof**”, nr. 7-8] Marta Petreu comentează *Întoarcerea huliganului* de Norman Manea: „Se află, în această carte foarte artist și leit-motivic orchestrată – și care, prin scriitura și construcția ei maniacal-artistă, mi-l amintește pe Nicolae Balotă, cel din *Caietul albastru*, dar mai ales cel din fragmentele publicate ale încă neterminatului *Abis luminat* –, nu numai istoria familiei Manea, portretele părinților, secvențele autobiografice ale unui *bildungsroman*, descrierea socialismului românesc, descrierea instituțiilor și năravurilor socialiste (propaganda, securitatea și metodele ei etc.), ci și motivația adâncă, ireconciliabilă, implacabilă, a despărțirii scriitorului român Norman Manea (atenție: el scrie în continuare, în SUA trăind, în limba română) de România. Fără violență și cu durere, nuanțat, dar până la capăt, Norman Manea își expune, în materia pulsătilă a cărții, ireversibila lui despărțire de «Patrie» (cuvânt scris, nu doar o dată, cu majusculă). Așa că titlul este (auto)ironic. Nu numai că «huliganul» din titlu este de aceeași esență cu «huliganul» Sebastian, iar nu cu «huliganii» lui Eliade, nu numai că, chiar și doar la gândul unei călătorii în România, este cuprins de trac, dar nici «întoarcerea» nu este o întoarcere, ci o biată (silită) vizită. Căci, după atâta istorie care a trecut și peste cel exilat, și peste patria lui, o adevărată «întoarcere» nu mai este cu putință; nici Ulise n-a mai putut să se întoarcă, ci, abia sosit în Ithaca, a trebuit să-și pună vâsla pe umăr și să plece. [...] Am citit această «ceremonie de adio» care este *Întoarcerea huliganului* ca cititor român, adică recunoscând mediul și codurile lui, indignându-mă, după cum citeam despre Transnistria [...] sau despre Periprava și despre securitate. Și m-am gândit că această autoanaliză radicală, care acoperă și istoria românească din anii '30 până în anii 90', este tradusă în engleză, că va apărea în germană etc. Și m-am întrebat nu numai ce anume va înțelege un cititor de aiurea din roman, ci și cum anume vom răspunde noi, cititorii români (niciodată exilați), la întrebările – multe, deși discret formulate – pe care acesta le ridică. În 1992, când cu *Felix culpa*, noi, cei de aici, n-am știut să dăm răspunsul potrivit. Eu cred că între timp am mai crescut și ne-am mai limpezit. Nutresc speranța că, de această dată, această carte – frumoasă și sfâșietoare, cu care Norman Manea a îmbogățit literatura română și cu care, sper, îi va dăru

acesteia măcar o secundă de grație în SUA și în Europa Occidentală – nu ne va mai lua prin surprindere.” □ Marily le Nir este intervievată de Anca Măniuțiu: „A.M.: [...] ai făcut un act de cultură extraordinar introducându-l pe [Nicolae] Steinhardt în cultura franceză. Din păcate, acest act n-a avut rezonanța pe care o merita. Ai lucrat aproape doi ani la traducerea Jurnalului fericirii. Spune-mi câteva cuvinte despre această experiență. M.L.N.: A fost o experiență spirituală, mai întâi, fiindcă m-a obligat să mă confrunt cu propria mea credință. [...] În al doilea rând, a fost o bogăție extraordinară, fiindcă el pomenește atâtea nume din cultura română, încât e un fel de panoramă a culturii române, ceea ce m-a obligat să adaug, la carte, foarte multe note de subsol și un aparat documentar, la sfârșit, care să fie o informație pentru publicul francez, care nu prea știa despre Steinhardt. Mi-a părut rău că acest volum a fost puțin ocultat. A.M.: *Putem vorbi chiar de sabotaj?* M.L.N.: Poate că sabotaj este un cuvânt mare, dar așa s-a părut. Editorul n-a reușit niciodată să facă o veritabilă lansare. Lansarea s-a făcut în '96, la Salonul de Carte din Paris, la standul UNESCO, fiindcă această carte a apărut sub egida UNESCO, în seria cărților reprezentative UNESCO, însă, pe urmă, când editorul a vrut să facă o lansare cu presa, de fiecare dată s-au ivit probleme, în ultima clipă. Ziariștii invitați se îmbolnăveau de nu știu ce epidemii, toți deodată... Nu s-a făcut nici un fel de lansare, nu s-a vorbit în presă, nu s-a vorbit la radio, nu s-a vorbit la televiziune. S-a făcut o comemorare Steinhardt la Ambasada Română, prin Centrul Cultural Român, în '98 sau '99, nu mai știu prea bine. Nimic. Incredibil! A fost *un chape de plomb, de silence*, nu știu cum să spun asta pe românește, despre care, o dată, am avut ocazia să vorbesc cu un critic literar de origine română din Franța. Un om foarte cunoscut. Și care mi-a spus că ceea ce nu i se poate ierta lui Steinhardt este că și-a bătut joc de coreligionari, adică de evrei, de cei care voiau să plece în Israel. Și este singurul lucru care nu se poate ierta.” (*Conversații cu... Marily le Nir (II)*). □ Nicolae Balotă recenzează *Ionesco: anti-lumea unui sceptic* (2002) (*Un alt Ionesco*). □ Michael Finkenthal publică eseu *Epistolă (optimistă) despre „sistemul de iluzii” și „morcovul existențial”*. □ La rubrica „Dosar” tema aleasă – *Cercul literar de la Sibiu – celebrează împlinirea a 60 de ani de la apariția actului fondator al „Cercului”, Scrisoarea către E. Lovinescu*. Se publică inedite [*Fragmente de jurnal*] de I. Negoïtescu, cu o introducere de Dan Damaschin, și eseu despre Radu Stanca *Dona Juana – un hibrid sexual* de Laura Pavel. □ Moshe Idel e intervievat de Ovidiu Pecican („*Trebuie să studiem Kabbala ca pe o formă de trăire mult mai mult decât ca pe o formă de gândire*”).

• [**„Contrafort”, nr. 7-8**] Iulian Ciocan semnează eseu *Un deschizător de drumuri: (Reflecții despre proza lui Vasile Gârneț după o relectură)*: „În istoria prozei basarabene romanul *Martorul* (1988) de Vasile Gârneț este o piatră de hotar. El pecetluiește soarta realismului socialist/proletcultismului, pe de o parte, și anunță apariția prozei optzeciste/ postmoderniste, pe de altă parte. Romanul lui Vasile Gârneț încununează eforturile lui Aureliu Busuioc, Vladimir Beșleagă,

Vasile Vasilache, Serafim Saka și Vlad Ioviță de a submina canonul proletcultist-sămănătorist și, în același timp, reprezintă punctul de reper pentru mai tinerii «exploratori» ai tărâmului estetic. Odată cu publicarea romanului *Martorul* începe perioada supremației criteriului estetic. Chiar și sămănătorismul, care și-a abandonat fratele său de lapte – realismul socialist – și a îmbrăcat hainele naționale scoase de la naftalină, n-ar putea să-și mențină astăzi poziția influentă fără ca să simuleze atașamentul față de criteriul estetic. Sunt sigur că mastodonții tradiționalismului literar basarabean se vor prăbuși de pe postamentul făcut încă pe timpul sovieticilor în momentul în care se va înțelege odată și odată că aceștia sunt niște scriitori mediocri. *Martorul* este o construcție narativă făcută cu multă atenție și mîgală. Este firesc, de altfel, ca un autor preocupat de receptarea textului său să fie meticulos, să nu scrie orișicum. Romanul lui Vasile Gârneț are două planuri care alternează, se «împietesc», comunică conform unui proiect elaborat cu anticipare, al cărui scop este, între altele, și asigurarea unei lecturi interesante. În singurul eseu substanțial consacrat romanului *Martorul* (paralizată de perestroikă/ tranziție sau refractară la experiment, critica nu i-a acordat textului atenția cuvenită), Andrei Țurcanu observa că acesta «împune o trimitere la 'metafizica' fabuloasă a realismului magic din Un veac de singurătate de Marqu  z și la experiența artistică a lui Proust – analiza scrupuloasă a trăirilor până la ultima lor consecință». Într-adevăr, în romanul lui Vasile Gârneț pot fi găsite, în afară de fluxul proustian al memoriei și privirea panoramică marqueziană, multe procedee/tehnici consacrate, preferate de marii scriitori ai secolului XX. Important este însă că nu avem de-a face cu o simplă imitație a mijloacelor de expresie specifice altora, ci cu o «  ncadrare conștientă în anumite filiații artistice cu scopuri de creație bine precizate». Simplul fapt că Vasile Gârneț utilizează cu iscusință tehnicile consacrate, aș   cum puțini scriitori basarabeni au reușit s-o facă, ar trebui să spulbere orice suspiciune în ceea ce privește epigonismul. Este adevărat că Vasile Gârneț folosește fluxul proustian al memoriei, dar c  mpeiele din care se alcătuiește acest flux al memoriei reflectă realitatea basarabeană. Da, și satul lui Vasile Gârneț este un Macondo, o lume suficientă sieși și în același timp un microcosm, dar e un Macondo basarabean, populat de indivizi care au nu doar însușiri comune tuturor oamenilor lumii, ci și o mentalitate specifică, inconfundabilă. Tehnicile lui Vasile Gârneț sunt motivate, iar în lumea pe care a creat-o se îmbină armonios specificul local și universalitatea. Ca și personajele lui Marquez, țăranii lui Vasile Gârneț sunt măcinați de singurătate, dar reacțiile lor sunt altele, pentru că alte sunt «regulile»/ stereotipurile comunității basarabene. Prin urmare, nu faptul că Vasile Gârneț utilizează niște tehnici mai vechi ar trebui să ne atragă atenția, ci măiestria cu care autorul reușește să exprime conținutul autohton, folosindu-se de forme străine.   n ultimă instanță, conținutul contează. Fără el formele/ tehnicile nu au nici o valoare, tot aș   cum și sticla golită de vin nu mai este atrăgătoare. După părerea mea, romanul lui Vasile Gârneț spune ceva esențial despre felul de-a fi al basarabeanului, iar miza psihanalitică îl face

interesant și pentru cititorii din alte țări. Este chiar genul de roman care trebuie «exportat» și care, din nefericire, e ca și inexistent în Basarabia.” □ Tatiana Ciocoi semnează eseu *Virilitate și feminism în literatură*: „O foarte recentă *Istorie a literaturii și a ideilor literare din Franța secolului XX* (ediție îngrijită de Jean-Claude Berton, Paris, 2002), rezervă un capitol aproape insignifiant (*Avântul feminismului*) principalelor teme abordate de «romanul feminist», unde specifică faptul că, în teritoriul literaturii, cvasimonopolizat de bărbați, scriitura feminină militează pentru o transformare reală a practicilor socio-culturale patriarhale. Constatarea, fără îndoială, corectă, este, în mod inevitabil, reducăționistă și dogmatică, pentru că «literatura făcută de femei», cel puțin la momentul actual, nu are, în totalitate, un caracter militant, unul ce ar sugera o legătură cu mișcarea *Women's Liberation* din anii '60 și de la începutul deceniului următor. Este adevărat, opiniile critice formulate de femei aveau să joace un rol esențial în denunțarea șovinismului culturii masculine, ele purtând, la începuturi, un pronunțat caracter «revoluționar». Dar a melanja întreaga producție literară a femeilor, atât de variată și de inegală în manifestări – de la romanul polițist, SF, istoric, social, politic sau filozofic și până la romanul experimental, axat pe cercetarea unor noi tehnici expresive, plasate sub eticheta «literatură feministă» –, este un gest minimalizator. Problema, dacă e să o acceptăm ca atare, implică bănuiala că această segregare, această «neintegrare» a literaturii feministe într-un proces literar general, nu reprezintă consecința faptului că autorul e bărbat sau femeie, ci, mai curând, reactualizează ideea (dacă actualitatea ei a fost, vreodată, cu adevărat, pierdută) feminității ca manifestare a culturii de masă, îndelung detestată și contestată, după cum se știe, de așa-zisa cultură înaltă. Mereu ambiguă, această «prezență absentă» a literaturii feminine/ feministe în Marea Literatură (de parcă ar exista un Edificiu al Literaturii, construit de bărbați, în care literatura femeilor, în calitate de ultim musafir, e ținută în antreu, într-o infinită indecizie cu privire la numărul de locuri rămase vacante în jurul mesei) nu pare să-și fi modificat conturul nici chiar în noile realități culturale ale epocii postmoderne. De altfel, în relația cu feminismul, *postmodernismul masculin* nu a adus un plus calitativ față de criticii care declară cu emfază că modernismul a acumulat toate experiențele artistice posibile și că postmodernismul nu vine cu nici o noutate. Faptul că literatura feministă continuă să fie interpretată drept un produs, prin excelență, al culturii de masă, o demonstrează prezența – vizibilă, publică – a cărților scrise de femei (și, după cum am constatat, destinate consumului femeilor) în librăriile occidentale unde standuri separate reunesc ghiduri practice pentru tinerele gospodine, cărți de bucate și de rețete cosmetologice, ediții ilustrate ale *Kama-Sutrei* și studii cu recomandări inteligente pentru femeile care vor să-și facă bărbații fericiți, istorii ale feminismului, ca mișcare politică, și istorii ale literaturii feministe, romane ale Sandrei Brown, bestselleruri de ultimă oră ale tinerelor internet-iste și romane deja consacrate ale unor autoare de mare notorietate cum ar fi Nicole Brossard, Ingeborg Drewitz, Christa Wolf sau Ursula Le Guin. Aici se

impune o întrebare de ordin teoretic: ce se subînțelege prin «literatură feministă»? – literatura mișcării sociale care susține egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate sferele activității sociale sau o literatură înglobând totalitatea însușirilor și a trăsăturilor ce alcătuiesc specificul caracterului feminin? Amintim, în treacăt, că termenul de «feminism», fiind un neologism la data formulării primelor revendicări explicite ale «drepturilor femeilor» de către pionierele «sufragismului» din Anglia anului 1880, era împrumutat din vocabularul medical, unde desemna lipsa de virilitate constatată la unii bărbați. Acestei expresii, la fel ca și celei de *fin-de-siècle*, adoptată și ea începând cu anul 1880 de către majoritatea artiștilor europeni, i se stabilește o flagrantă lipsă de precizie atât în limitele cronologice, cât și a înțelesurilor ce i se pot atribui. Dacă e să acceptăm că literatura scrisă de femei – analizând personalitatea umană în ansamblu: condiția femeii și condiția bărbatului (în echilibrul cuplului), sau fenomenul maternității/paternității – oferă o optică total diferită de cea masculină, feminismul, ca mișcare socio-politică, și feminismul, ca fenomen al istoriei artei, sunt inseparabile. În consecință, separarea «literaturii feministe» de «literatura masculină» nu numai că este operabilă în câmpul teoretic, ci și inevitabilă. Desuetă, această repartiție bibliografică «după gustul femeilor» din librăriile occidentale, evocă un episod oarecum anecdotic din biografia lui André Gide, reconstruită cu scrupulozitate de Pierre Lepape în *André Gide le messenger* (Éditions du Seuil, 1997). Diviziunea «pe interese» a soților Gide, remarcă Pierre Lepape, este reprezentativă pentru familia burgheză tradițională: soțului, preocupat de ascensiunea profesională, i se rezervă exclusiv formarea intelectuală și cunoașterea de orice fel, în timp ce soției îi revine formarea spirituală și dresajul moral. Separarea e atât de evidentă încât se înscrie în «geografia» apartamentului soților Gide: lecturile profane se găsesc în biroul-bibliotecă al tatălui, iar cărțile sacre în micul salon matern, aranjat pentru rugăciuni și meditație. În ierarhia autorilor selectați de tatăl scriitorului, Paul Gide, un supradotat jurist care publică, între altele, un tratat cu titlul *Istoria condiției privațiunii femeilor în dreptul antic și modern* (1867), literatura pentru copii e în coada topului, fiind considerată o sub-literatură care nu merita să stea decât în salonul matern. Trebuie remarcat că, în marea lor majoritate, cărțile dedicate copiilor erau scrise în perioada respectivă de femei, ale căror nume, dintr-un motiv sau altul, nu «transcend» existența lor terestră, chiar dacă unele dintre ele, cum ar fi Laure Surville, sora lui Balzac, doamna Cheron de la Bruyère sau Julia Daudet, ar fi putut pretinde o mai mare considerație. Atitudinea avocatului Paul Gide față de scriitura feminină care, cu destulă timiditate, începe să se afirme deja în acea perioadă, nu e, însă, una singulară și izolată. Romain Rolland, bunăoară, în *Jean-Christophe*, ne dă o idee despre ce credeau bărbații în legătură cu pătrunderea femeilor în mediul literar parizian: «Literatura de azi forfotește de femei și de bărbați feminizați. E bine că femeile scriu, dacă ele ar avea sinceritatea de a revela ceea ce, de fapt, nici un bărbat nu a știut să vadă: esența spiritului feminin. Dar puține dintre ele o fac; cele mai multe nu scriu decât pentru a atrage

atenția bărbatului: în cărțile lor ele sunt la fel de mincinoase ca și în saloanele lor; își înfrumusețează firea anostă și flirtează cu cititorul» (*Jean-Christophe*, II, Paris, 1983, pp. 157-158). Constatăm aici manifestarea tradiției occidentale a misoginismului, ale cărui teze au sedus artiști extrem de diferiți ca spirit și identitate creativă, cum ar fi Italo Svevo, Hermann Broch, Karl Kraus, Georg Trakl, Kafka, Schönberg, Wittgenstein, Cioran, ca să dăm doar câteva nume. Majoritar admisă, ideea superiorității «naturale» a sexului masculin față de cel feminin devine o dominantă aproape paroxistică a universului mental de la sfârșitul secolului al XIX-lea, conținutul ei fiind determinat în bună măsură de cartea psihiatrului italian Cesare Lambroso, *Femeia criminală și prostituata* (în traducere franceză – *La Femme criminelle et la prostituée*, apărută în 1895). În primul capitol al opusului său, consacrat «Femeii normale», acest specialist în antropologia criminală demonstrează, «din punct de vedere științific» și în conformitate cu tezele evoluționismului darwinist precum și cu observațiile de ordin antropometric, inferioritatea congenitală a femeii, decretând că, din punct de vedere intelectual și fizic, femeia este un bărbat retardat în dezvoltarea sa. La valorizarea teoretică a antifeminismului contribuie și studiul filozofului vienez Otto Weininger *Sexe et Caractère* (1903), de o mare răspândire și influență în mediul literar-artistic al vremii – carte ce s-a bucurat de un succes de librărie mai mult de 30 de ani. Rezistând psihanalizei freudiene, stereotipiile misoginismului pan-european au perfecționat diferitele imagini depreciative la adresa femeii, ca prezență colectivă. Dramele și nuvelele lui Strindberg, aforismele lui Karl Kraus, poeziile lui Baudelaire sau romanele lui Romain Rolland și Émile Zola au păstrat amprenta acestei atitudini persiflatoare. Fenomenul antifeminismului, degajat de producțiile artistice din diversele segmente temporale ale istoriei europene, este amendat în două studii excelente, aparținând unor cercetătoare de azi. Primul, *Die imaginierte Weiblichkeit (Feminitatea imaginară)*, Frankfurt am Main, 1979, care înfățișează modificarea acestei idei începând cu secolul al XVIII-lea și până în prezent, poartă semnătura Silviei Bovenschen. Cel de-al doilea, *Cette femme qu'ils disent fatale; textes et images de la misogynie fin-de-siècle* (Paris, 1993), o are ca autoare pe Mireille Dottin-Orsini. Inserându-se în așa-numita «literatură a crizei» de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, Mireille Dottin-Orsini realizează o «ieșire la rampă» a culturii occidentale masculine (a cărei hegemonie a fost impusă, după cum se știe, lumii întregi). Aceasta cultură se complăcea în a se considera drept cea mai înaltă formă de umanitate existentă vreodată și se încredea în cursul ireversibil al istoriei, demonstrându-și astfel, pas cu pas, întregul «provincialism», antisemitism, misoginism și antiumanism. Criza identității sexuale, conturată în atmosfera aceluia «fin-de-siècle», cu repercusiuni în autoerotismul masculin și în sexualitatea decadentă, care se vede tot mai pregnant în actuala expansiune a homosexualității, e unul dintre corolarele acelei angoase în fața imaginii «femeii fatale», percepute în același timp ca atrăgătoare și respingătoare, seducătoare și periculoasă – un soi de «dulce-amar»

extins asupra femeii în general. Simptomele narcisismului pervers pot fi diagnosticate la unele personaje ale lui Pierre Loti, Oscar Wilde, Robert de Montesquiou, J.K. Huysmans, Octave Mirbeau sau Hermann Bang, romanele sfârșitului de secol multiplicând figurile dandy-lor decadenți, ce nu-și pot trăi sexualitatea decât sub aspectul mefienței și nevrozei, în timp ce discursurile medicale și juridice ale epocii resping cu virulență ideea însăși de normalitate homosexuală. Rezultatele catastrofale ale acestei ideologii sexiste, cu adânci metastaze în mentalitatea europeană contemporană, încă nu au fost evaluate suficient. Doar unele orientări ale psihanalizei actuale și ale sociologiei au reușit să interpreteze amploarea fără precedent a homosexualității prin descrierea efectului de bumerang al antifeminismului dominant în majoritatea civilizațiilor celor cinci continente. Pe de altă parte, vocile alarmate ale culturologilor din Vest, din ce în ce mai numeroase și mai apocaliptice, se grăbesc să pună criza societății occidentale pe seama «marșului triumfal al ideologiei feministe» ce a subminat valorile patriarhale seculare. Astfel, în cartea sa, *Moartea Occidentului*, apărută în 2002, publicistul american Patrick Beukenen le recomandă compatrioților săi o rețetă de «salvare a națiunii», care constă într-o nouă cruciadă a bărbaților pentru redobândirea drepturilor pierdute [...]. Asemenea comentarii, apărute în ultimii ani, certifică revenirea în scenă a unui neoconservatorism european, dar și transatlantic, ce percepe variatele impulsuri culturale spre niște tipuri de creație cu totul diferite de cele de până acum ca pe o amenințare la adresa stabilității și a «sanctității» canonului și a tradiției. Neoconservatorismul este, însă, în plan ideologic, o problemă centrală a discuțiilor despre acțiunea artei și a literaturii feminine asupra evoluției postmodernismului. În *Politica postmodernismului* (traducere de Mircea Deac, București, 1997), Linda Hutcheon scria, pe bună dreptate, că nu există nici o posibilitate de confundare a feminismului cu postmodernismul ca întreprinderi culturale, pentru că postmodernismul este «ambivalent politic, dublu codificat – critic și complice –, încât el poate fi (și a fost) recuperat atât de stânga, cât și de dreapta, fiecare ignorând jumătate din dubla lui codificare», în timp ce feminismul trece «dincolo de explicitarea și de construcția ideologiei, pentru a argumenta necesitatea de a schimba această ideologie, de a realiza o transformare reală a artei ce nu poate avea loc decât o dată cu transformarea practicilor sociale patriarhale» (*op. cit.*, p.178). Și, de fapt, cu excepția spațiului ocupat astăzi de noul feminism francez, reprezentat de Hélène Cixous, Julia Kristeva, Luce Irigaray și Xavière Gauthier, ce reflectă tripla subordonare a femeii în sistemul puterii ca «invadatoare a trupului», critica feministă nu a luat parte la polemicile din jurul postmodernismului. Dar tocmai în cadrul acestor dispute s-a reiterat mistica «amenințării feminine» exercitate de cultura de masă (teoreticianul american H.R. Hays își deplângea, în *The Dangerous Sex* (1984), identificarea cu Orfeu în trecerea lui spre lumea subterană, unde urma să fie hăcuț de mișcările feministe), ignorându-se programatic faptul că publicitatea din comerț, cinematografia, revistele și filmele porno, spoturile internet-iste și chiar industria modei

ce exploatează erotismul feminin, în calitatea lor de produse ale culturii de masă, în primul rând, nu sunt ținute sub controlul femeilor, iar în al doilea rând, că efectele lor, nu arareori violente, reprezintă o amenințare la adresa femeii, nu a bărbatului. Incontestabil, cu toate fațetele sale strălucitoare, postmodernismul a deschis noi orizonturi de creație artistică, practicile și strategiile sale de opoziție culturală invalidând o bună parte din discursurile puterii, dar nici una dintre producțiile literare ale postmodernismului masculin, cel puțin din câte cunoaștem, nu a încercat o interpelare a mecanismelor ideologice de reprezentare a sinelui feminin în artă. Diferențele teoretice profunde dintre perspectivele postmodernismului și cele ale feminismului poststructuralist se adâncesc pe măsură ce diagnosticarea climatului cultural indică asupra necesității stringente de a demasca și abolii privilegiul masculin în reprezentarea corpului și a dorinței femeii, iar simulacrele artei comerciale abuzează în continuare de acestea. Inclusă aprioric, încă din vechime, în categoria aristotelică a «sclavului prin natură», femeia a intrat sub obediența bărbatului ca urmare «firească» a preeminenței virtuții asupra viciului. Ea a suportat consecințele acestei inegale repartiții a binelui și a răului între sexe, neavând mari șanse de a răsturna ierarhia prestabilită datorită faptului că în loc să li se probeze adevărul, tradițiile și cutumele comunitare au fost (și rămân a fi) gândite și acceptate în calitate de adevăruri indiscutabile. Ceea ce pot afla femeile despre ele însele, cercetând imensa moștenire culturală a trecutului, nu este decât o imagine filtrată prin optica artistului-bărbat care a folosit «chipul femeii» pentru a-și exprima propriile viziuni, concepte și idei despre realitate. De aceea, sarcina unui istoric ce și-ar propune să reconstituie, din cioburi, o istorie «adevărată» a femeilor din epocile apuse, pare aproape irealizabilă, dată fiind parțialitatea surselor istoriografice și «masculinitatea» arhivei ca instituție oficială. O concluzie dezarmantă încununează una dintre aceste temerare întreprinderi, datorate profesoarei de sociologie a lumii antice de la Universitatea din Bologna, Francesca Cenerini, care, pe parcursul a 500 de pagini, remodelează idealul femeii din epoca romană (*La donna romana*, Bologna, Il Mulino, 2003): «Ovidiu împărțea femeile în trei categorii: matroanele, supuse și caste, curtezanele de mare clasă și prostituatele de stradă. El optează pentru un amor facil cu cea de a doua clasă. Properțiu și Tibul aleg și ei curtezanele, considerându-le seducătoare și pasionale. Le cântă, dar nu s-ar fi căsătorit cu ele niciodată. Totul s-a schimbat, nimic nu s-a schimbat!» (*op. cit.* p. 498). Această punte de legătură dintre prezent și trecut, trasată de Francesca Cenerini la o distanță de 2000 de ani de la acele timpuri, indică faptul că privirea masculină a fost pentru spiritul și trupul femeii un fel de «pat al lui Procust» și că această abominabilă «cenzură» nu și-a pierdut forța argumentului nici până azi, dacă e să ne gândim la felul în care mass-media manipulează reprezentarea femeii în funcție de preferințele societății de consum. O serie de producții cinematografice europene, urmând calea deschisă de Hollywood, multiplică și difuzează imaginea «noii amazoane», ale cărei ipostaze pot fi recunoscute în agentele secrete ce au invadat micile și marile ecrane

– puternice, crude și raționale, în femeile-vampir ce-și exhibă frumusețea diabolică, în criminalele musculoase și tatuate, sau în computerizatele Ciber-Girls. Acest portret-robot al descendentelor mișcărilor feministe este realizat, în treacăt fie spus, tot de regizorii-bărbați care au știut să exploateze condiția de emancipare a femeii, extrăgând de aici esența unui nou erotism cu profituri uriașe pe piața de desfăcere”.

• [„Euphorion”, anul XIV, nr. 7-8 (148-149). Revistă lunară de literatură și artă. Editată de Consiliul Județean Sibiu și Teatrul „Gong” Sibiu, cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din România, Ministerului Culturii și Cultelor și Fundației „Euphorion”. Colegiul director: Nicolae Balotă, director de onoare, Dumitru Chioaru, Mircea Stănescu, Ioan Radu Văcărescu, Joachim Wittstock; redactor-șef: Dumitru Chioaru; colectivul redacțional: Ioan Radu Văcărescu, Andrei Terian, Mircea Stănescu; „Număr realizat în colaborare cu Societatea Română de Fenomenologie și cu Centrul de Studii Fenomenologice ale Universității din București”; format A3] Gabriel Cercel semnează eseu *Despre ce este real și ce este posibil în cultura română de azi*, despre situația fenomenologiei în România: „Prin întemeierea, în octombrie 2002, a Centrului de Studii Fenomenologice (CSF) în cadrul Facultății de Filozofie a Universității București, în 2003 a unui Centru similar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca și prin editarea, începând din acest an, a colecției *Acta Phaenomenologica* la editura Humanitas (care se adaugă Seriei Heidegger), SRF își consolidează și diversifică activitatea, iar rolul jucat de fenomenologie în spațiul filozofic și cultural românesc, rămas multă vreme subteran și tacit, devine din ce în ce mai vizibil, ieșind din sfera surselor secrete și mai mult sau mai puțin private, pentru a-și asuma o carieră publică pe piața românească de idei”. □ Ion Copoeru publică eseu *Fenomenologie și filozofie*. □ Andrei Terian e prezent cu cronicile *Mobilitatea privirii critice*, despre *Caleidoscop. Pagini de critică și istorie literară* (2003) de Ilie Guțan și *Critică și ideologie*, despre *Retori, simulacre, imposturi* de Ciprian Șiulea: „Condamnarea fără echivoc a lui Teodor Mazilu [...] este rezultatul unei lecturi mult simplificate, care nu ține cont de particularitățile textului dramatic. Argumentația autorului este, în esență, simplă și aparent justă: cum lumea creată de dramaturg se opune atât normalității, cât și comunismului teoretic, concluzia logică ar fi cea a identificării ilicite dintre cele două compartimente, astfel încât satira unei societăți ireale camuflează o apologie a valorilor ipotetice ale comunismului. Demonstrația e însă prea schematică și neglijează două aspecte esențiale. În primul rând, argumentația nu explică prea clar de ce raportul dintre lumea dramatică și societatea comunistă *reală* ar fi suspendat și nu, așa cum a fost receptat de o bună parte a criticii, doar camuflat prin pigmentele superficiale de critică a burgheziei. În al doilea rând, textul ar fi mult prea greu de încadrat nu numai în tiparele realismului socialist, ci și în cele ale unui discurs propagandistic ca atare. Indiferent de strategia aleasă – encomionul unui model sau satirizarea unui contramodel – discursul

propagandistic se definește mai ales prin univocitatea sa; este un mesaj pur și incoruptibil care se sustrage contaminărilor de natură reflexivă. Or, ceea ce definește teatrul lui Mazilu este tocmai această ambiguitate perceptivă, ce provine din faptul că cititorului îi este imposibil să se identifice cu un model «real» (adică textual). Mai mult, C. Șiulea recunoaște că universul mazilian răstoarnă «și cele mai elementare înclinații umane către Bine sau Adevăr»; ulterior însă, lectura sa urmărește doar degradarea eticului, manifestând o încredere oarbă în «adevărul» clișeele vehiculate pe scenă. Dacă autorul ar fi rămas consecvent ipotezei inițiale, o concluzie mai rezonabilă, și deloc surprinzătoare, ar fi aceea că discreditând sensul discursului autoritar prin clivajul instaurat între nivelul declarativ și cel «etic» al personajelor, T. Mazilu demontează chiar mașinăria ideologică a «adevărurilor» primite de-a gata. Ultimele trei eseuri ale cărții analizează trei tipuri diferite de discurs (pseudo)liberal din perioada de după 1989, avându-i drept sursă pe Adrian Marino, Horia-Roman Patapievici și Ion Bogdan Lefter. Cu toate că detaliile interpretărilor sunt discutabile, punctul de vedere al autorului rămâne valabil, el susținând în esență că, indiferent de particularitățile lor, discursurile democratice și proeuropene din cultura românească actuală sunt parazitare de argumente de natură mitologică. Cauza, mai mult sau mai puțin disimulată, a acestei stări de fapt care se concretizează fie în resentiment, fie în optimism utopic, o reprezintă vechiul complex de inferioritate față de civilizația occidentală. Diagnosticul nu este nou și, rămânând într-un stadiu de simplă constatare, ar fi total inutil; în lipsa unei soluții viabile, critica ideologiilor, și acesta e un risc de care autorul e pe deplin conștient, nu face decât să prolifereze la infinit șirul demistificărilor. O cale de rezolvare a acestui aparent paradox se întrezărește în *Maiorescu și românii*, cel mai consistent eseu al cărții, în care acțiunea ideologului junimist este nu doar reinterpretată, ci și adusă în actualitate. Dintre ideile de substanță ale interpretării (liberalismul, pragmatismul, pledoaria pentru modernitate a lui Maiorescu, toate acestea racordate într-un program coerent, cu rază politică, culturală și literară), cea mai importantă este reinterpretarea teoriei formelor fără fond. Consecința cu bătaie lungă a acestei lecturi este decupajul cultural pe care îl propune; astfel, imaginii încetățenite a polarizării între «vechi» și «nou» (conservatori/ liberali, tradiționaliști/ moderniști, naționaliști/ europeniști etc.) îi ia locul alta, mult mai veridică, cea referitoare la «pragmatism»/ «ideologie». Din această perspectivă, «lecția lui Maiorescu» continuă să rămână actuală, cu atât mai mult cu cât este una verificată istoric. Demersul lui Ciprian Șiulea este însă doar parțial finalizat, de vreme ce concluziile sunt formulate în majoritate doar la nivel teoretic (probabil datorită mefienței autorului ca, după ce a susținut și practicat consecvent suspiciunea față de ideologic, să nu recadă în cele din urmă tocmai în planul pe care își propunea să-l depășească). Chiar dacă, spre deosebire de Maiorescu, propunerile lui Ciprian Șiulea sunt deficitare sub aspect pragmatic, volumul reprezintă o radiografie onestă și lucidă a ideologiilor contemporane”.

□ Cristian Ciocan semnează recenzia *Ființă și timp* în limba română, despre ediția Martin Heidegger, *Ființă și timp*, traducere de Gabriel Liiceanu (2003).

● [„Familia”, nr. 7-8] Doina Curticăpeanu comentează *Melancolia lui Eminescu* (2002) de George Gană (*Melancolia lui Eminescu*). □ Corin Braga publică eseu *Tânărul Leonid Dimov. Între iubire și anxietate*. □ În cadrul grupajului *Salonul de vară 2003* Nicolae Bârna scrie despre Livius Ciocârlie (*Un „Burgtheater” cu autor(i) vizibil(i), un „Clopot” cu mai multe voci*), Marian Victor Buciu despre Constantin Țoiu (*Istori(sire)a unui romancier*), iar Mircea Popa despre Alexandru Vona (*Alexandru Vona – prozatorul regăsit*). Sunt prezenți cu proză Gheorghe Crăciun, Anton-Sebastian Florațiu, Gittai István, Radu Mareș, Mircea Pricăjan, Radu Țuculescu.

AUGUST

5 august

● [„Observator cultural”, nr. 180] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Antisemitismul fără antisemiți*: „Cotidianul israelian «Ha’aretz» a publicat pe 25 iulie un interviu acordat de președintele României, Ion Iliescu (accesibil, în versiunea engleza a ziarului, la adresa www.haaretzdaily.com). Câteva pasaje au stârnit indignarea guvernului de la Tel Aviv și o declarație a ministrului Justiției, Yosef Lapid, care a calificat opiniile din interviu drept «insensibile». Iată, grupate pe cele două teme principale, frazele «cu probleme» din interviul lui Ion Iliescu (retraduse după «Ha’aretz»): – «Holocaustul nu a afectat în exclusivitate populația evreiască din Europa (*was not unique to the Jewish population in Europe*). Mulți alții, inclusiv polonezi, au murit în același mod»; ca și evreii și țiganii, «au fost și alții care au fost etichetați drept comuniști și au fost și ei transformați în victime. În România perioadei naziste, evreii și comuniștii au fost tratați la fel. Tatăl meu a fost activist comunist și a fost trimis într-un lagăr. A murit la vârsta de 44 de ani, la mai puțin de un an după ce s-a întors»; «Holocaustul a fost un fenomen general în Europa. N-a fost românesc sau german sau polonez, ci un fenomen legat de perioada războiului și de dominația fascismului» (plus o serie de aprecieri asupra «părților pozitive» ale guvernării lui Antonescu, puse mereu în contrast cu situația din Ungaria...); – privitor la problema restituirii proprietăților evreiești confiscate în timpul războiului, «Care e legătura? Nu cred că trebuie să punem în legătură aceste lucruri. La urma urmei, asta ar putea provoca sentimente de o natură nu chiar pozitivă față de populația evreiască. De parcă întreaga implicare în Holocaust (*the entire engagement with the Holocaust*) ar fi urmărit să justifice revendicări de proprietăți. Aș prefera să nu se facă această conexiune. [...] Cât

privește restituirea proprietăților – și sunt și români, nu numai evrei, care își cer proprietățile înapoi –, situația este astăzi mai rea decât în 1989. Populația se zbate în lipsuri și între timp câteva zeci de mii – sute de mii – de oameni vin cu revendicări din cauză că în istoria României, în timpul celui de-al doilea război mondial și după aceea, proprietățile au fost naționalizate. Înseamnă că cetățeanul amărât de astăzi trebuie să plătească pentru ce s-a întâmplat atunci? Populația s-a săturat de restituiri și de plată pentru ce s-a întâmplat în istorie, fără ca cei de astăzi să aibă vreo vină pentru asta. [...] Merită să îi jupuim în continuare (*Is it worth continuing to skin...*) pe cei care trăiesc acum în condiții grele (în *distress*)? Doar pentru a-i compensa pe alții? Nu cred că așa ceva e potrivit (*I don't find that appropriate*)»... Scandalul stârnit de interviul pe care președintele Ion Iliescu l-a acordat ziarului israelian «Ha'aretz» readuce în prim-plan – de astă dată cu o stridentă echivalență cu importanța funcției supreme din statul român – o temă mai amplă, arareori discutată în afara cercurilor de specialiști în politologie, minorități, studiul mentalităților și alte discipline culturale: aceea a antisemitismului care pulsează în societatea noastră fără ca «purtătorii» acestui virus să conștientizeze situația. De la vlădică la opincă, fie că e vorba despre președinte sau despre oameni simpli, anonimi, în limbajul multor compatrioți ai noștri revin anumite stereotipuri limpede-antisemite, clasate ca atare în analizele și în debaterile internaționale de după cel de-al doilea război mondial. Nimeni sau aproape nimeni nu e – însă – dispus să se recunoască drept antisemit pe baza acestor recurențe. Iată-l acum pe Ion Iliescu, un om de stânga, fost comunist, deci antifascist, despre care chiar și adversarii politici spun că, oricâte păcate ar avea, antisemit nu e. Și totuși, la stereotipuri de acest tip trimit relativizarea Holocaustului, punerea pe același plan a suferinței îndurate de evrei în timpul războiului cu cele ale comuniștilor din aceeași perioadă sau ale polonezilor, rușilor, ucrainenilor și ale altor popoare, ba chiar și ale homosexualilor sau handicapaților, menționați în aceeași ordine de idei în comunicatul de presă dat publicității de către administrația prezidențială spre «calmarea» spiritelor după declanșarea scandalului. La fel, referirile la dificultatea restituirii proprietăților evreiești, care ar presupune «jupuirea» sărmanului popor român de azi, n-au fost doar nediplomatice, ele punând problema în termenii stereotipului speculat de toate ideologiile de extremă dreapta interbelice: acela al evreilor speculanți financiari care ar exploata nemilos popoarele Europei. Iar atunci când reacțiile au venit și când lui Iliescu i s-a spus că aceste lucruri sună antisemit, președintele s-a declarat «surprins» și «mâhnit», căci – evident! – nu se consideră nici el și nu-l consideră nici alții antisemit. Nu e – însă – nimic nou în declarațiile recente ale președintelui român. În limbajul autorităților de la București au revenit mereu asemenea stereotipuri, încât contrareacțiile internaționale în materie au avut o periodicitate destul de alertă. Nu mai departe decât în urmă cu o lună și jumătate, pe 12 iunie, se difuza comunicatul Ministerului Informațiilor Publice în care apărea fraza mult-citată după aceea: «Susținem cu fermitate faptul că în interiorul

granițelor României, în perioada 1940-1945, nu a existat Holocaust!»! Pentru a «drege» situația, ministrul Culturii, Răzvan Theodorescu, a explicat atunci, în numele guvernului, că «În România nu a avut loc un Holocaust, dar România, prin guvernarea Antonescu și acțiunile sale în teritoriile ocupate, în primul rând în Transnistria, a participat la Holocaust». Acest mod aproape sofisticat de a nuanța lucrurile nu poate produce decât senzația de încercare retorică de atenuare a unei declarații cu sens negaționist. Dacă România epocii, sub guvernarea lui Ion Antonescu, «a participat la Holocaust», atunci ce sens are declarația inițială, care neaga existența genocidului antievreiesc pe teritoriul țării noastre?! Destul de frecvent, mult prea frecvent, apar și în limbajul presei sau al mediilor intelectuale stereotipuri antisemite mai vechi ori mai recente, de la acela care atribuie evreilor instalarea regimului comunist la noi și până la proclamarea echivalenței între Holocaust și Gulag. Pe această din urmă temă s-au scris în ultimii ani în România numeroase articole, iar analizele care au identificat caracterul lor antisemit au provocat vehemente «dezvinovățiri» și contraatacuri. Căci printre intelectualii care s-au pronunțat la temă s-au aflat și câteva personalități publice de anvergură, artiști și gânditori altfel-«occidentalizanți», care nu se consideră și nici alții nu-i consideră antisemiți. De ce aceste «patinaje», inclusiv în limbajul inteligenței autohtone, inclusiv în cel al unor politicieni de stânga, precum președintele Iliescu și restul guvernării PSD? O explicație decurge din evoluția internă a comunismului românesc de la bolșevism la național-comunism, cei aproape 25 de ani ai guvernării lui Ceaușescu «desăvârșind» această combinație teoretic imposibilă între extremismul de stânga, internaționalist, și cel de dreapta, naționalist, șovin, antisemit. Altă explicație, mai generală și valabilă pentru întreaga societate românească, e aceea a deficitului de cultură istorică și democratică acumulat în deceniile postbelice, în care la noi temele războiului n-au fost dezbătute, ci catalogate ideologic, adică – de fapt – oculte. Zone întinse ale intelectualității românești de astăzi, incluzând și clasa politică, dar și cercuri culturale și artistice, nemai-vorbind despre masa populației, nu înțeleg cu adevărat «filozofia» democrației occidentale actuale, nu înțeleg că experiența celui de-al doilea război mondial și în mod particular cea a Holocaustului au fost asimilate ca esențiale în regândirea întregului sistem de valori și de principii pe care s-a construit societatea liberală postmodernă. Până când aceste lucruri nu vor fi conștientizate, apoi dezbătute, apoi înțelese în profunzime, astfel încât – revenind la tema noastră – stereotipurile antisemite să fie recunoscute ca atare, mentalitățile să evolueze, iar «patinajele» să dispară din limbajul public, vom continua să înregistrăm mai mici ori mai mari pusee antisemite, chiar dacă nimeni nu se va mai recunoaște în România zilelor noastre antisemit...”

• [„Revista 22”, nr. 700] Andrei Cornea semnează articolul *Iliescu negaționist?*: „«Holocaustul nu a fost un fenomen limitat la populația evreiască din Europa. Mulți alții, inclusiv polonezi, au murit în același fel.» «În România perioadei naziste evreii și comuniștii au fost tratați la fel. Tatăl meu a fost activist

comunist și a fost internat în lagăr. A murit la vârsta de 44 de ani, la un an după ce s-a întors.» «Oamenii luptă cu fel de fel de lipsuri, iar în același timp alții vin cu pretenții deosebite, de-a lungul istoriei, în timpul celui de-al II-lea război mondial și după aceea, au fost naționalizate unele proprietăți. Înseamnă aceasta că nefericitul cetățean român al zilelor noastre trebuie să plătească pentru ceea ce s-a întâmplat atunci? Merită să jupuim pe cei care azi trăiesc în sărăcie? Și asta numai pentru a oferi altora compensații?» Aceste fraze au fost rostite de președintele Ion Iliescu într-un interviu acordat ziarului israelian «Haaretz». Au fost rostite acum, în 2003, după admiterea neoficială a României în NATO și la câțiva ani înainte de primirea în UE. Vorba cronicarului: «se sparie gândul!» Prima și cea de-a doua afirmație constituie forme de negaționism al Holocaustului prin relativizare, ceea ce Michael Shafir a denumit «trivializarea Holocaustului prin comparație». Iar «trivializarea prin comparație» disimulează adesea o specie de discurs antisemit. Polonezii, cehii, francezii etc. nu au murit «în același fel» cu evreii în timpul celui de-al doilea război mondial, chiar dacă au fost închiși în lagăre de germani sau torturați. Ei au murit luptând fie pe front, ori au fost executați pentru că au rezistat sau pentru că s-au opus ocupației naziste (uneori cu arma în mână, ca în timpul insurecției poloneze), ori chiar pentru că au îndrăznit să ascundă evrei. Nu au fost gazați în masă în calitate de polonezi, cehi sau francezi, pentru că ar fi aparținut (fie și printr-un singur bunic din patru) unei «rase» considerate, prin definiție, nedemne de a exista, indiferent de faptele sau meritele indivizilor care o compuneau. Nu a existat în cazul polonezilor, cehilor etc. o «soluție finală», un plan de exterminare sistematică, deliberată, completă, cuprinzând toată populația desemnată ca atare – bărbați, femei, copii, evrei botezați, ortodocși, ori asimilați. Pe de altă parte, comuniștii din România de dinainte de 23 august 1944 – atâția putini cați erau (1 200) – dacă au fost închiși, au fost tratați ca deținuți politici «normali» într-un stat de dictatură militară, angajat în război împotriva URSS. Prin comparație cu sutele de mii de deținuți politici de după 1948 care au fost închiși, torturați, bătuți, obligați la muncă forțată inumană și supuși unui regim de exterminare sistematic, deținuții comuniști au fost supuși unui tratament relativ moderat. În cartea sa *Ceaușescu – anii numărătorii inverse*, Pavel Câmpeanu, fost deținut politic la Caransebeș împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și N. Ceaușescu, arată cum, din închisoare, grupul de comuniști condus de Dej a reușit să organizeze asasinarea lui Ștefan Foriș, secretarul general al PCR, care era în libertate. Cine din Gulagul comunist ar fi putut visa măcar să realizeze o performanță echivalentă? Pe de altă parte, evreii din Basarabia și Bucovina reocupate de armata română erau deportați în Transnistria, unde peste 150 000 din ei au murit în condiții teribile. Au fost oare comuniștii ilegaliști înghesuți în trenurile morții și plimbați cu ele până s-au sufocat și și-au băut urina? Că Antonescu i-a masacrat pe evrei, adesea sub pretextul că ar fi fost comuniști e una, și realitatea că cei închiși pentru conspirație comunistă autentică nu au fost deloc masacrați, ba chiar s-au întors acasă – e cu totul alta. E o ironie că, după

ce s-a discutat la noi cu atâta vehemență și resentimente de o parte și de alta, despre posibilitatea comparației Holocaust = Gulag (comparație care, orice s-ar spune, stă pe un teren comun ferm: dimensiunea fără margini a ororii în ambele situații), fostul comunist Ion Iliescu echivalează suferințele comuniștilor închiși de regimul Antonescu cu Holocaustul. Consecința neexprimată este că aceste suferințe relativ moderate devin comparabile și cu suferințele Gulagului, dacă Gulagul este comparabil cu Holocaustul! Prin aceasta, Ion Iliescu îi sfidează nu numai, direct, pe evreii români, ci și, indirect, pe toți cei care au pierit sau au suferit în închisorile comuniste. În sfârșit, cea de-a treia afirmație a președintelui Ion Iliescu sugerează unul din locurile comune ale antisemitismului etern: evreii îi «jupoaie» pe creștini. Nu contest că restituirea tuturor proprietăților comunității evreiești pune probleme practice complicate și că un compromis trebuie găsit, deopotrivă pentru a face dreptate celor spoliați cândva, dar și pentru a menține activitatea economică, socială sau educațională din unele localități, în condițiile în care România este departe de bogăția Germaniei sau a Elveției, pentru a putea plăti despăgubiri corespunzătoare. Dar măcar principiul restituirii și al responsabilității parțiale a statului român pentru naționalizarea acestor proprietăți – ca și pentru preluarea proprietăților bisericii greco-catolice de către biserica ortodoxă – trebuia asumat deschis. Este președintele Iliescu, autorul unor astfel de afirmații ce pot fi interpretate lesne în cheie antisemită – așa cum au observat și ziarele israeliene care l-au plasat pe șeful statului român alături de Jörg Haider – el însuși un antisemit? Nu cred deloc aceasta. Dar nici nu cred că spusele sale reprezintă doar «o scăpare», așa cum a afirmat Gheorghe Prisăcaru, președintele pesedist al comisiei de politică externă a Senatului («Ev.Z.», 29.07). Președintele Iliescu este un om de stat experimentat despre care este greu să credem că n-a știut ce declara ziaristului israelian. Și atunci, de ce a declanșat Ion Iliescu o furtună diplomatică, de ce a riscat el să învenineze relațiile foarte utile dintre România și Israel? Putem numai specula. În ceea ce mă privește, cred că Ion Iliescu a creat deliberat scandalul, pentru a apărea ca un «român verde» înaintea unui anumit electorat de «români verzi» pe care vrea să-l atragă sau să-l țină de partea PSD în perspectiva alegerilor. A mizat pe scandal, pentru ca să fie apreciat de aceștia. Apoi, a dat un pas sau chiar doi înapoi: s-au făcut declarații că n-a fost bine înțeles, s-au făcut declarații că România recunoaște unicitatea Holocaustului etc. Președintele mizează pe faptul că furtuna diplomatică se va liniști: israelienii vor accepta în final explicațiile, deoarece au cu totul alte priorități – «foaia de parcurs» pentru pacea cu palestinienii –, americanii sunt înglobați în pacificarea dificilă a Irakului, iar UE pare să nu acorde mare importanță în negocierile sale cu România nici măcar chestiunii restituirii proprietăților comunitare. Cât despre «românii verzi», după ce îl vor fi aplaudat pe Iliescu, se vor enerva, poate, din pricina replierii sale tactice și se vor lamenta că «mafia evreiască» a avut din nou câștig de cauză. Dar – spera pesemne Ion Iliescu – gestul său va conta și voturile lor vor veni asupra PSD-ului! Oricare ar fi adevărul, declarațiile rămân. Și ele nu

fac onoare nici unui președinte care a încercat să-și confecționeze, pentru cel de-al doilea mandat, o imagine de democrat și de european; pe deasupra, inevitabil, dureros și mai ales profund nedrept, ele aduc discreditul asupra României. Oricât ar fi politica de cinică (sau «realistă»), cred că exista limite. Iar Ion Iliescu, acum, le-a depășit!”

6 august

• **[„Luceafărul”, nr. 30]** Elena Vlădăreanu publică articolul polemic *Generația 2000, victimă a invidiei și a provincialismului?*: „Eu, una, m-am plictisit de starea asta de concurs, care este întreținută în literatura română. Domnul Tudor Crețu mărturisește că a venit la București curios să-și vadă «concuranții direcți». De ce «concuranți», domnule Crețu? Dumneavoastră nu vi s-a acrit de teama asta a scriitorului român că vecinul este mai bun decât el, de complexul «capra vecinului», omniprezent în societatea românească de azi? Dacă se pune problema în termeni de concurență, atunci discutăm despre cărți. Ele pot fi una mai bună decât cealaltă. Pe când un scriitor nu ar trebui să se gândească decât cum să se depășească pe sine însuși, iar nu cum să-i depășească pe alții. Și dacă tot trebuie să ne simțim prost că Marin Mincu ne susține, o să-mi permit să fur o idee de-a dumnealui. Știți ce tot spune? Că trebuie să fim generoși. Generoși, domnule Crețu, chiar așa. Domnului Crețu i se pare că suntem deja consacrați. De unde o veni această proastă impresie, eu nu pot să spun. De altfel, nu știu ce înțelege domnia sa prin termenul «consacrat». Mie, în schimb, acest termen mi-a spus câte ceva despre invidie și despre același complex al provincialului”. □ Marian Popa e intervievat de Marius Tupan: „Scriitorul a demascat, revelat, a denunțat etc. dintotdeauna. Sau a mascat. Alte posibilități nu are. A demascat tot timpul, chiar mascând. De la Barbu la Alexandru Vlad și Gabriela Adameșteanu. Delațiunea este și un fenomen pozitiv, de echilibrare: poate fi comparat cu piața la negru în raport cu piața oficială. Jocul dublu, ca-n comunism: atac la persoană – critica operei era jucată după plac. La fel, antisemitismul: atac la individ egal atac la seminție. Delațiunea echilibrează. Oferă evidenței canale de afirmare. [...] Sunt mulți azi care se vaită pentru faptul că Adrian Păunescu există și că mai sunt unii cetățeni români atrași de el. Găsesc postura acestor critici penibilă. Decât să deplori un fapt, n-ar fi mai nimerit să-l analizezi cât mai atent, într-un mod științific și să cauți modalitățile adecvate tehnic de a-l contracara, dacă nu-ți convine? Atracția față de ceva vine din absența a ceva, dintr-o lacună. De ce nu au atras și nu atrag alții mase de români? Mircea Zăciu, de pildă, sau Augustin Buzura, sau Ion Bogdan Lefter, sau Barbu Cioculescu? Dacă mi-ai cere mie o explicație pentru această situație, ți-aș răspunde prin recursul la o opinie a deja citatului Don DeLillo: un scriitor trebuie să fie un terorist. Or, de la Eminescu încoace, în literatura română s-a instaurat tradiția deplângerii soartei scriitorului în cadrul societății lui inadecvate și deplângerea soartei proprii, a poporului și a țării de către scriitorii nevolnici” („Un delator nu poate deveni faimos decât dacă e divulgat”).

• [„România literară”, nr. 31] Alexandra Olivotto recenzează (*Păpușa & păpușoiul*) volumul lui Claudiu Komartin *Păpușarul și alte insomnii* (Editura Vinea, 2003): „Există o hibă cvasi-generală a tinerilor/ noilor scriitori și voi începe cu ea deoarece e una din cele câteva care viciază colecția de poeme a lui Claudiu Komartin – un eșec al sintezei dintre «harul poetic» și cultura generală. La care se adaugă o adeziune profundă la un canon ultra-local, provincial aproape (format din «ce citesc prietenii și profesorii mei») și sugerat de al doilea termen din titlu), asezonat cu o lipsă de sincronizare. Pentru a exemplifica acest defect m-aș referi la poezia *Arătarea asta e poate chiar Franz* (o referire destul de nedreaptă, căci e una din puținele nereușite poematice ale volumului): «cineva s-a strecurat înăuntru/ în timp ce dormeam// vorbește în idiș are obiceiuri ciudate// și o carapace neagră/ strălucitoare» (pag. 15). Trei aluzii, mai mult decât evidente, la Kafka – și ce dacă? Fără «poantă» (pentru exemplu pozitiv, vezi Carol Ann Duffy, *Mrs. Darwin*), tot degeaba, căci acest tip de poezie, intertextuală, dar fără un mesaj propriu, rămâne un simplu exhibiționism cultural, la fel de futil și gol ca numele unei formații belgiene, K's choice. Rămânând în zona defectelor, s-ar mai putea spune că, deși multe metafore «curg» bine în înlănțuiri, unele sunt extrapolate inutil: «oh, idol ilustru cum stai tu aici/ cu aerul unei păpuși dezmembrate/ așa gânditor// înțepenit într-o cămașă de teracotă/ meditezi/ la discutabila bărbăție/ a defăimătorilor sanctificați» (*hiatus*, pag. 25). Ai senzația că sari pe o funie întinsă din asociație în asociație, iar apoi te trezești în plină cădere în gol căci ai pierdut demult contactul cu funia... Totuși, titlul colecției (*Păpușarul și alte insomnii*) sugerează o artă poetică pe care volumul o susține: păpușarul e autorul, iar ceea ce manipulează el, îmbrăcând-o și dezbrăcând-o la fiecare poem, e păpușa – actant liric. Uneori, chiar reușește să te convingă că sunt mai multe păpuși, dar e ceva recurent care te determină să te împotrivești convingerii: o disonanță între registrul concret și cel abstract – nu încă suficient de bine jonglate, oarecum firesc la cineva strâns cu ușa între critica literară (formația profesională) și condiția de poet – pe care nici chiar o excelentă calitate de ventriloc a timbrului nu o poate ascunde. O pildă: «Cresc în gură o viperă/ ce se descătușează sălbatic/ sub presiunea clocotitoare a limbajului» (*Poem*, pag. 46). Nu pot să izolez «vocea autentică», ci doar pe cea (de fapt, cele) care sună pertinent, în instanțele de poezie «curată»: «Vino-ți în fire, și varsă fierea/ neputinței tale în sângele meu [...] Cât timp o să mai înduri tăcerea/ și parfumul pervers al acestei cuști?/ Prefă-te mut dacă vrei, dar mie/ umple-mi gura cu dinamită!» (*Patru lamentații pentru poporul fisurii*, pag. 38). Departe de a părea puerilă, violența acestui ton dă o variantă contemporană, validă a ideii (ce părea compromisă) de poet al maselor. Mai mult chiar, Komartin deține o raritate într-ale poeziei: o atitudine definită, activistă aproape, politic vorbind, care însă, încorporată în poeme, nu dă semne de tezism (vezi *Tulburătorul vis al soldatului din Bagdad* sau *Aici odihnește*). De departe cele mai reușite bucăți din volum sunt *Poemele* [în proză de fapt] *insomniei*, cu pasaje carnale frapante: «dar mă risipisem atât de mult pe așternuturi, pe abataje,

pe muștiucul unui saxofon spart, încât am lăsat-o baltă cu puțin înainte de a-mi țâșni din gură o limbă nouă, mai flexibilă și/ mult mai puțin însingurată decât aceea cu care te creștasem, nerăbdător, tandru, deznădăjnit/ între coapse» (pag. 30). Concluzionând, un poet cu alunecări de teren, interesant (de promițător)”.
□ Gabriela Melinescu îi dedică un medalion lui Ingmar Bergman, ajuns la 85 de ani (*Ultimul „elefant”*).

12 august

● [**„Observator cultural”, nr. 181**] Liviu Papadima semnează articolul *Controverse vamiste*: „Inițiativa «Salvați Vama Veche» a avut un impact neașteptat de rapid și de larg: unul dintre cele mai frecventate site-uri în momentul de față, www.savevamaveche.home.ro, mediatizare în presa scrisă și audio-vizuală, pregătirea, în timp record, a unui megaconcert rock la Vama Veche pe 15-16 august. Cum era de așteptat, subiectul a stârnit nedumeriri și controverse: ce înseamnă, de fapt, această mișcare? Care este scopul ei? Care e situația în momentul de față în Vama Veche și în 2 Mai? Ce se (mai) poate face și ce ar trebui făcut pentru această zonă? Mulți vor fi înțeleși, poate, că e vorba despre un război cultural: rockerii împotriva maneliștilor, hippioții nostalgici împotriva «omului nou» al «capitalismului sălbatic», intelectualii fără o lețcaie în buzunar împotriva «baștanilor» cu «jeepane». Cam asta pare să fi reieșit, de pildă, din emisiunea «Trenul de noapte» de marți 5 august, moderată de Liana Stanciu. Lucrurile nu stau așa. Dacă manelele zgârie urechea în Vama Veche sau în 2 Mai, nu e (doar) din pricina calității lor «estetice», ci pentru că nu-și au locul aici. Afinitățile muzicale sunt definitorii pentru un stil de viață. Ce se poate spune destul de greu în cuvinte – în ce anume crezi, ce te definește ca persoană și alte lucruri de felul ăsta – se poate exprima mai direct și mai convingător numind genul de muzică pe care îl preferi. Așa s-a întâmplat cu tinerii din România din anii '60 încoace, așa se întâmplă și cu «puștimea» de azi. Pentru mulți, traseul vieții proprii poate fi desenat ca o hartă a schimbării preferințelor muzicale. Dacă mai reușim să vorbim cu copiii noștri depinde, în bună măsură, de cât sunt ei de dispuși să accepte că o melodie de Beatles sau de Janis Joplin «sună bine». Nu este – iarăși – adevărat că «vamaioții» și «doimaiștii» ar fi intelectualii «încremeniți în proiect», disprețuitori și resentimentari față de cei care au știut să facă bani. Mulți dintre adolescenții care veneau, odinioară, vară de vară la 2 Mai și la Vama Veche, la gazdă și mai ales la cort, au devenit între timp oameni cu poziții respectabile, unii conducând mașini la fel de luxoase ca «întreprinzătorii» specialiști în «tunuri». În orice caz, cei mai mulți nu preferă Vama Veche sau 2 Mai pentru că nu-i lasă buzunarul să meargă în Olimp sau în Saturn, ci pentru că zona din Sudul Mangaliei le poate încă da ceva ce glorioasele stațiuni ale confortului și ale luxului n-au putut și nu vor putea niciodată să le ofere. Sunt oameni care nu au chef să schimbe confortul scaunului ergonomic și al fotoliilor în piele de la birou pe cel al șezlongurilor de pe plajă, luciul mat al ecranului de computer pe strălucirea apei de piscină, zumzăitul

permanent al celularului pe pârlitul ski-jet-ului. Sunt oameni care cred că ar trebui să aibă dreptul la o săptămână de «regenerare» într-un loc știut și îndrăgit. De altfel, prigoana stârnită în ultimii ani împotriva «cortiștilor» și agresiunea sălbatică împotriva bunului simț și a bunului gust i-a făcut deja pe majoritatea să migreze spre litoralul din Grecia, din Turcia sau chiar din Bulgaria, unde dorințele lor nu mai trec drept excentricități barbare. În plus, nu-ți trebuie prea multă perspicacitate ca să observi că în special Vama Veche a «întinerit» exploziv în primii ani de după '90. În momentul de față, nota dominantă o dau tinerii și adolescenții, studenți sau elevi. Unii preferă muzica și atmosfera din «Expiratul», alții se strâng la «Ovidiu» sau la «B 52», dar nu cred că mă înșel spunând că ce-i atrage pe cei mai mulți dintre ei către Vama Veche este faptul că aici te simți «altfel» decât în stațiuni: muzica, stuful, apropierea mării, nudismul, înnoptatul în cort sau direct pe plajă, în sacul de dormit, chiar și aerul de improvizație și de nonconformism spontan și creativ al localității, toate acestea la un loc reușesc să satisfacă opțiunea pentru un stil de viață care, în mod surprinzător, moștenit sau nu de la părinți, leagă noile generații de cele precedente. Unora ideea de a înființa o «rezervație bioculturală» pentru zona Vama Veche–2 Mai-Limanu li s-a părut bizară. Probabil că nu e o denumire foarte inspirată. Probabil că, într-o lume normală, ideea de a proteja într-un spațiu anume animale și oameni ar suna ridicol de-a binelea. Suntem însă departe de a trăi, în România, într-o lume «normală». Unde mai sunt astăzi etichetați drept «drogați» și «nespălați» cei care preferă comoditățile hoteliere «micul turism» mai apropiat de natură? Unde mai este asociată preferința pentru muzica rock cu un comportament antisocial? Unde se mai face dezvoltare a turismului prin izgonirea clienților statornici? Unde se mai tolerează concurența economică neîngrădită, având drept singur țel ruinarea prin orice mijloace a competitorilor? Unde mai sunt lăsate cu nonșalanță afacerile de interes public pe mâna aranjamentelor clientelare? Nu cred că e exagerat a vorbi despre o rezervație în egală măsură ecologică și umană, atâta vreme cât aceeași lipsă de scrupule s-a făcut simțită în tratamentul ecosistemului local și al colectivității celor obișnuți să vină la Vama Veche și la 2 Mai: o colectivitate batjocorită, alungată, lăsată la cheremul unor «eroi civilizatori» obtuși și rapaci. Zona Vama Veche–2 Mai-Limanu a devenit, e clar, locul unor încâlcite jocuri de interese economice. Ar fi cazul ca ele să iasă la lumină, măcar în ceasul al unsprezecelea. Ar fi cazul să se vadă că «legea banului», măcar de aceasta dată, nu este singura lege care funcționează în România. Există un precedent deja: căderea proiectului «Dracula Parc». «Vamoscepticii» spun că inițiativa salvării zonei de litoral de la Sud de Mangalia ar fi trebuit demarată mult mai devreme – și au, cu siguranță, dreptate. «Vamocinicii» zic că e oricum prea târziu, că jocurile sunt deja făcute și, la fel de sigur, greșesc. Nici Vama Veche și nici localitatea 2 Mai nu mai pot fi «întoarse» la ce erau înainte de 1990 – pentru asta am avea nevoie, printre altele, de un nou Ceaușescu. Vor apărea, firește, «coloniști» care vor încerca să reînvie, intact, spiritul de odinioară al acestor localități – și nu

numai, dacă ne gândim, de pildă, și la Portița sau la Sfântul Gheorghe – în alte părți, deocamdată pustii, ale litoralului românesc. Nu este însă prea târziu pentru a opri preschimbarea acestor două zone, Vama Veche și 2 Mai, în «stațiuni» trase la stanță după același «model» cu celelalte – așa cum s-a întâmplat, de pildă, mai înainte cu Eforie Nord și Eforie Sud. Nu este prea târziu pentru a găsi o soluție rezonabilă pentru «cortiști». Nu este prea târziu pentru a pune capăt războiului absurd al decibelilor și al reflectoarelor. Nu este prea târziu pentru a face ca o parte dintre cei atașați de aceste locuri să revină la ele. Nu este prea târziu pentru a gândi un proiect coerent de dezvoltare a zonei, pornind de la particularitățile și de la tradițiile ei. Reușita depinde de îndârjirea și, mai ales, de dorința de a coopera a celor care cred într-adevăr că zona Vama Veche–2 Mai-Limanu nu-și merită soarta actuală”.

13 august

● [„România literară”, nr. 32] Mircea Mihăieș semnează articolul *Perimetru roșu cu antisemiți*: „Spre deosebire de comentatorii (zdrobitoarea majoritate) care l-au exonerat pe Ion Iliescu de acuza de antisemitism, nu sunt chiar atât de siguri că omul de la Cotroceni e un înger imaculat. Să nu uităm că în anii de când se află la putere s-au produs o serie de lucruri inacceptabile față de care n-a spus nici păs. Botezarea în zeci de orașe a străzilor cu numele lui Ion Antonescu, înălțarea de statui în onoarea aceluiași odios personaj, ieșirile virulent anti-semite ale unor parteneri de pe vremea «patrulerului roșu» au fost tratate, în cel mai bun caz, cu duhul blândeții, când nu s-au bucurat chiar de încuviințarea tacită a tătucului națiunii. Pasivitatea lui Ion Iliescu față de astfel de fenomene nu înseamnă, firește, antisemitism deschis. Dar ea devine circumstanță agravantă când augusta gură ajunge să rostească tâmpeniile pe care le-a rostit în fața jurnaliștilor de la «Haaretz». Programată pe vecie pe ideea luptei de clasă, mintea lui Ion Iliescu a intrat în alertă în clipa în care un termen, «moșier», s-a suprapus – repet, doar în mintea lui – cu cel de «evreu». Incapabil să depășească momentul urii față de «exploator», fiul ilegalistului Iliescu a scos sabia din teacă și a pornit la atac, fără să-și dea seama că genul de bătălii în care se aventurează nu se mai petrec decât în manualele de istorie. Din acest punct de vedere, susceptibilitățile evreilor au întâlnit un teren mănăs. Reprezentanți autorizați ai Israelului au reamintit că au mai existat momente discutabile și în activitatea trecută a lui Ion Iliescu. Legea 112, un instrument tipic de spoliere în favoarea profitorilor regimului comunist, i-a afectat pe zeci și chiar sute de mii de evrei, al căror drept de proprietate a fost șters cu buretele. Nu știu dacă Ion Iliescu a devenit *persona non grata* în Israel, așa după cum titra un ziar, dar cu siguranță decepția provocată autorităților de la Tel Aviv nu se va șterge prea ușor. Partea cu adevărat șocantă a ieșirii iresponsabile a lui Ion Iliescu vizează negarea Holocaustului prin compararea acestuia cu... suferințele comuniștilor ilegaliști. Nu ale reprezentanților partidelor democratice trimiși în închisori și exterminați de către comuniști, ci

ale bolșevicilor aflați în slujba unei puteri străine. Cu alte cuvinte, între un Iuliu Maniu, mort ca un martir în închisoarea de la Sighet, și un Gheorghiu-Dej, condamnat pe bună dreptate pentru subminarea ordinii statale, demn de compătimit (și de omagiat!) a fost cel din urmă, și nu liderul țărănist! Comparați regimul de exterminare din anii '50 cu internarea în lagăre a căpeteniilor comuniste, unde li se acordau toate drepturile unui condamnat politic, și veți obține dimensiunea colosală a relei credințe care-l animă pe Ion Iliescu în momentele mult prea îndelungatei sale cariere. N-a trecut nici un trimestru de când pe site-ul Guvernului apăreau afirmații șocante privitoare la participarea țării noastre la Holocaust. Pentru a scoate basma curată o așa-zisă istorie imaculată, o cohortă de exhibiționiști cu pretenții de istorici și geografi au prezentat harta unei Români de dimensiuni variabile, pentru a dovedi că evreii au fost exterminați, dar în afara granițelor țării! Sigur că ideea de patrie e sfântă, dar la fel de sfânt trebuie să fie adevărul, pentru că altminteri, la cine știe ce colț al istoriei, o să ne trezim și fără țară, și fără posibilitatea să mai livrăm omenirii adevărurile noastre înlăcrimate. Ambiția de-a vedea alb acolo unde e negru, și invers, nu e chiar atât de lipsită de meschine interese pe cât pare. Dacă pentru naționaliștii sălbatici și pentru xenofobii ce umplu foile destulor gazete românești nerecunoașterea participării la una din marile crime ale veacului trecut ține de irațional, pentru Puterea instaurată după 1990 motivația e cât se poate de precisă. Dacă am admite fără echivoc c-am greșit participând la o tragedie planetară, clasa politică dominantă n-ar mai avea aplombul să ducă cu preșul pe cei îndreptățiți să-și recupereze proprietățile confiscate de comuniști. Problema României nu e sărăcia, ci reaua-credință. Poporul, excepțională masă de manevră în orice situații urât mirositoare, nici nu va pierde, nici nu va câștiga dacă cetățenii Israelului vor intra în posesia a ceea ce li se cuvine. Singurii care vor avea de suferit sunt activiștii comuniști și securiștii care s-au înghesuit să pună mâna pe proprietățile aflate în litigiu. Așa încât dl Iliescu ar face bine s-o lase mai moale cu dragostea sufocantă pentru popor, pentru că singurii români pe care-i protejează sunt cei din cartierele de lux ale orașelor și vecinii săi de cartier din binecunoscutul «perimetru roșu» al Bucureștilor. În numele unor astfel de interese ne aruncă președintele în situații intolerabile, și nu din cine știe ce considerente metafizice. Nimic mai străin de metafizică decât lăcomia ale cărei baiere au fost deschise în clipa în care Ion Iliescu a semnat pactul cu cele mai sinistre forțe ale societății românești. Îndatorat până peste cap celor care în decembrie 1989 l-au așezat în fruntea bucatelor, el ridică vioi scutul de fiecare dată când interesele acestora sunt amenințate. Că ieșirile sale – mult prea frecvente pentru a fi tolerate chiar de către o etnie care a dovedit adesea înțelegere pentru comunism – lasă amprente adânci în ce privește destinul țării nu pare să-l afecteze prea mult pe omul de la Cotroceni. Într-o încercare disperată de-a drege busuiocul, el a dat iarăși vina pe ziariști. Pe cei evrei, de data aceasta, care au «răstălmăcit» blândeile sale vorbe despre frățietate, pace și progres... Ridicol până la capăt, văzând că se strânge lațul, Iliescu s-a grăbit să pluseze

nevrotic, cam în stilul lui Ceaușescu de la balconul C.C.-ului: că vor veni istorici să cerceteze, că în școli se vor ține lecții despre Holocaust, că în calendarul evenimentelor politice va exista o zi dedicată acestei tragedii a omenirii, și altele și altele. De acord cu toate, și e păcat că Ion Iliescu s-a gândit la ele abia acum, când i-au trecut pe lângă urechi schije primejdioase ale furtunii pe care-a iscat-o din senin. Și dacă tot e într-o pasă de generozitate, poate n-ar fi rău să susțină și ideea unor lecții în școli despre genocidul comunist”. □ Marius Chivu recenzează volume de Bogdan Iancu și Adrian Urmanov. Despre Bogdan Iancu: „După ce a debutat în *carnetul carmen* (concept editorial underground aparținând energicului Un Cristian), iată-l pe Bogdan Iancu ieșind din underground-ul Literelor bucureștene și debutând curajos în fața celor mulți. Volumașul lui de nici 50 de pagini adună 19 poeme care, deși vorbesc, în fond, despre iubire, sunt o colecție de nimicuri puse cap la cap. Prima impresie, trebuie să recunosc, nu e deloc grozavă. Aparent fără miză, cârticica lui Bogdan Iancu este precum recipientul minuscul care adăpostește însă o esență destul de tare: un personaj adevărat, Tina, fata din liftul blocului «Be-zero». Scenariul e banal și cumva clasic: 10 puști (pre)adolescenți o iubesc cu toții pe Tina, juna mai răsărită, cochetă și aflată la vârsta la care are toate atuurile pentru a intra în inimile, visele și imaginația înfierbântată a băieților ale căror preocupări încep, dintr-odată, să graviteze în jurul ei. Aici intervine liftul, acel «taxi cu cabluri», un spațiu în care Tina respiră și în a cărui oglindă își aranjează coafura și machiajul de două ori pe zi, un loc în care băieții puberi se simt cel mai aproape de obiectul adorației lor și unde îi lasă tot soiul de mesaje de dragoste care mai de care mai naive. Mesaje pe care Tina nu are cum să le ignore. Probabil s-ar fi putut face mai mult, important este însă că poemul e lipsit de gafe. Bogdan Iancu scrie prozaic, fără exagerări, firesc, fără fițele, teribilismele și dorința de epatare și scandal specifice debutanților de azi. Scrisul lui place tocmai pentru că e simplu, sincer, direct și liric atât cât trebuie pentru a potența expresiv emoțiile, punctat ici-colo cu ironii soft care fac deliciul oricui. Cartea, cum spuneam, este un poem secvențial, se adună din fragmente și câteva perspective, discursul alternează de la dialogismul de persoana a II-a la referința indirectă, apar chiar fragmente din jurnalul unuia din cei zece «apostoli ai sentimentelor înalte», jurnal scris într-un caiet dictando și ajuns prin hazard hârtie pentru avioane. [...] Tina este o himeră în lentila puștilor care o iubesc confruntându-se pentru prima dată cu complexe, instincte, timidități. Un ideal suprem dorit eroic, dramatic, ridicol, în taină, dar intens. Până la urmă, cel care se apropie cel mai mult de ea este liftierul care o salvează dintr-un blocaj între etaje. [...] Bogdan Iancu a absolvit și cursurile unui master de antropologie culturală și a făcut parte din colectivul cu care Irina Nicolau a strâns materiale pentru volumul *Arca lui Noe. De la neolitic la Coca-Cola*. Această pasiune a tânărului scriitor se trădează și în acest poem prin atenția pe care o acordă detaliilor care se pot foarte ușor constitui în adevărate embleme culturale ale timpului în care trăim sau ale spațiului privat. Astfel apar în poem, conturând foarte sugestiv

lumea blocului de cartier mărginaș, tot felul de semne culturale, în sensul larg al termenului, ce fac savoarea atmosferei: guma Turbo, inscripțiile de pe pereți, poza din clasa întâi cu harta patriei în fundal, revistele «Neckerman», serialul *Tânăr și neliniștit*, compilația *ROmanele*, definiții ale dragostei preluate de la copii ș.a. Finalul poemului ascunde o surpriză. Vorbește însăși Tina. Blocați în ficțiunea în care își proiectaseră dorințele, băieții nu s-au apropiat de Tina, iar liftierul n-a rezistat succesului și, probabil, și-a pierdut mințile: «am trecut de mult de parter și de treizeci de ani și voi tot/ n-ați ajuns» (*ce credeți voi*). Cusurul cărții: la final, ai senzația că povestea «scrisă cu oă» a fetei din lift s-a terminat prea repede, că acest roman *en croquis* ar fi putut continua cu noi istorisiri picante și/ sau amuzante. Or el a ajuns la destinație cu parcursul scurt și lin al unui lift. În care ai fi vrut să mai rămâi puțin blocat. Just for fun!” Despre Adrian Urmanov: „Al doilea volum de poezie al lui Adrian Urmanov, mult diferit de primul, *Cărnurile canonice*, se deschide cu un manifest poetic mai interesant decât poemele în sine și asupra căruia mă voi opri. Problema pe care o ridică tânărul poet este, pe scurt, pierderea capacității poeziei de a mai transmite un mesaj. De vină ar fi neimplicarea receptorului în textul poetic, ignorarea lui de către poetul-dictator care, cu alte cuvinte, scrie doar cum vrea el. De aceea textul poetic ar trebui să se apropie de textul publicitar, să producă efect, să mobilizeze etc. Așadar, e nevoie de «coborârea la un nivel comun de așteptare», la reformularea temelor, a modalităților poetice ș.cl. Nobil în scop, manifestul (scris într-un prețios limbaj de sociologie a receptării) este naiv și neavenit atâta timp cât pierde din vedere foarte multe aspecte, de fapt niște determinante absolut necunoscute. În primul rând, utilitar pentru cine? Cum arată cititorul standard de poezie? De ce nu citesc poezie cei care nu citesc poezie? Care e cea mai puternică motivație a lecturii: estetică, ideologică, de divertisment? Adrian Urmanov afirmă ritos că poezia contemporană «nu schimbă nimic în nimeni». Dar cum aflăm ce, cum, cât efect produce poezia? Cu ce criterii, cu ce parametri? Și, oricum, ce-ar trebui să schimbe? Ce înseamnă «sensibilitatea omului contemporan»? Poate fi judecată «sensibilitatea» atât de reductibil? Întrebări ale căror răspunsuri sunt imposibil de aflat. Demersul poetului se vrea un soi de ecumenism poetic în care toată lumea citește poezie acasă, pe stradă, în metrou, o poezie coborâtă la nivel de chat, care să transmită mesajele terapeutice ale unui poet transformat în guru sufletesc, într-un fel de Big Brother liric care știe exact ce-ți trebuie pentru a supraviețui într-o societate aliena(n)tă în care cititorul de poezie a devenit consumator de poezie. Poezia ca fenomen de influență benefică în masă, un fel de bioenergie spirituală... Adrian Urmanov ignoră o întreagă categorie de cititori de poezie și face figura unui pocăit care merge din casă în casă să schimbe religia oamenilor, pe care fie nu-i interesează credința, fie nu au nici un interes să și-o schimbe. Ce e trist nu e faptul că ratează scopul de a face poezia accesibilă, dar că oferă o imagine și mai jalnică a ei. De fapt, ce-ar mai rămâne din poezie? Nimic, zice poetul, căci poemul utilitar nu se mai vrea literatură pentru că nici

nu mai poate fi: «poemul utilitar lucrează cu principii psihologice, teorii de advertising, cercetări de marketing». Măi să fie! Până una alta, Adrian Urmanov publică în reviste literare, și nu în tabloide de metrou, este activ prin cenacluri literare și nu lucrează part-time ca asistent social, lipește pe zidurile sediilor revistelor literare poemele sale, publică cărți în colecții de poezie și nu în cele gen «Cum să faci dragoste perfect», cărți la care așteaptă, normal, cronici literare, și nu întruniri în Cișmigiu. Trecând acum la poezie, din păcate, nu mai rămân multe de spus. Pe o sută de pagini, Adrian Urmanov scrie același plictisitor poem, reluându-l enervant în zeci de variante, niște texte subțiri de tot, cu un lexic redus, reluat *over and over*, mecanicist și tâmp. Mă gândesc nu fără umor la impresia pe care trebuie să o aibă poetul despre cei care-i citesc poezia. Mesajul lui, despre care vorbește atât în manifest, poate fi ceva de genul: «Dacă tot nu mai citiți poezie adevărată, iată, un jeg de poezie vă dau și vă și spun că vă iubesc în fiecare poem!» Discursul lui imperativ e intolerant și reductiv, refuzând exact ceea ce poate face poezia să supraviețuiască, diversitatea, și denotă un orgoliu păgubos, chiar nociv. Acele numeroase îndemnuri care umplu paginile: «fă asta», «hai cu mine», «întoarce pagina», «să citim împreună» ș.a.m.d. cu care poetul crede că-l ține în pagină pe consumator sună ca niște clișee terapeutice pentru bolnavii mintal care trebuie luați ușor și pe departe. Trebuia să prevadă Adrian Urmanov că textele lui riscă să insulte priceperea și inteligența unui segment de cititori mult mai numeros decât crede. Când cititorul e luat de prost și incapabil de un joc estetic serios, îl bănuiesc pe poet de ipocrizie! Volumul ar trebui altfel însoțit de o etichetă gen: «Atenție conține poeme stupide pentru consumatori care nu citesc poezie!» [...] Deși în manifest vorbește despre atracția textului promoțional: gratuitate, joc, tehnică, imagine, toate mecanisme necesare transmiterii mesajului, nimic din acestea nu se găsesc în poeme. Acum, depinde și la ce texte promoționale s-a gândit Urmanov. Eu m-am gândit la unele inteligente, culturale, subtile, probabil poetul s-a referit la reclamele de detergenți. Ca glumă, volumul lui Adrian Urmanov poate avea pe alocuri haz (primele zece pagini), numai că durează prea mult și atunci devine sinistru. Ca literatură, oricum nu și-a propus să fie. Scrie în manifest”.

15-21 august

• [„Dilema”, nr. 541] Simona Sora recenzează *Pizdeț* de Alexandru Vakulovski: „Cum s-a născut romanul («Pizdeț» nu-i ce gândești – îi scrie Mușina lui Al. Cistelean – ci un adjectiv/ adverb din dialectul basa, echivalentul lui «nasol» – «sictirit») lui Vakulovski? Până la replicile fraților risipitori V. (și ale mafiei basarabene, cum a început să se teamă editorul de la Brașov), să ascultăm varianta lui Mușina: «Acum aproape trei ani, la Cluj, i-am repetat lui Sandu (Vakulovski) o idee fixă de-a mea: e momentul unor romane ‘supărate’, scrise de ‘tineri furioși’; publicul (potențial) există, nu există *produsul*; cine-l va oferi primul (dacă va fi, bineînțeles, ceva de calitate) va ocupa ‘piața’, va da lovitura...

În toamna lui 2001, mi-a adus o primă formă a romanului, cu titlul *Bulbuleator*. Romanul a fost *lucrat* în editură ca la carte, cum numai în Vest se mai face... L-a citit Nicoleta Cliveț și i-a făcut observații (de la stil, limbaj – exces de cuvinte ‘basa’ – până la construcție); l-am citit și eu și i-am făcut observații. Romanul a fost (parțial) rescris de cel puțin două ori. Fără să renunțe la propria ‘personalitate’, Sandu s-a purtat ca un adevărat profesionist, a înțeles că tot ce-i spuneam e în interesul lui, al cărții. Romanul, evident, îi aparține în întregime. Dar a fost *redactat* de noi, de Aula». Una peste alta, *Bulbuleator* (care denumește o instalație improvizată alcătuită dintr-o sticlă de plastic retezată și un furtun pentru aspirat drogul) a devenit *Pizdeț*, s-a vândut în peste 400 de exemplare (cifra e enormă pentru un debut), editorul s-a certat cu frații-autori (unul al cărții, altul al unui nou contract) pentru cesiunea pe o perioadă nelimitată și dreptul de preempțiune asupra următoarelor cărți. Lucrurile par ireconciliabile, deși... Ceea ce contează însă (pentru noi) e să știm dacă respectiva carte merita un asemenea scandal, care se mai răsfrânge (jură Mușina) și asupra autorilor ce vor mai dori vreodată să publice beletristică la Aula. Tarifele au devenit, în urma colaborării cu frații basarabeni, între 600 și 2 000 de euro în funcție de genul abordat și de mărimea cărții (pentru editorii lipsiți de simțul... ironiei, să spunem că Mușina poate face, cum a mai făcut-o, din orice... manuscris bici, așa încât prețul e echitabil). Trebuie spus de la început că (așa, *rescrisă*, nu redactată cum concede editorul în final), cartea se citește greu fără un «dicționar» moldovenesc-românesc. Poate ne-o ajuta *smolițelul* lui Vasile Stati. N-ar fi stricat deloc un glosar de o pagină care să ne lumineze și cu *pizdeț* (care nu apare în întreaga carte decât ca *pizdos* sau *pizdato* și care s-ar traduce, am văzut, ca *nasol*), cu verbele *a (se) gruzi* și *a curni*, *a (se) pricali*, *pațani*, *blea*, *speed* (SIDA în basarabeană) și alte asemenea, fiindcă pierdem farmecul unor fraze precum: «Cred că acum, când curnesc, dacă au aflat, se gruzesc. Și eu mă gruzesc, pațani, numai că mie nu-mi dă nimeni de curnit și chiar dacă mi-ar da, cred că nu prea aș avea cu ce mă pricali. Nu chiar pricaliși menții, blea. Șobo, Șo – unde ai ajuns, dacă ești tormoz, pe bicicletă, blea». Sunt pricioasă recunosc, nu toată cartea e așa, se chiar înțelege, dar te simți frustrat și nu-ți rămâne decât să... povestești cartea. Așadar, romanul e un fel de *On the road* basarabeano-transilvan care seamănă pe alocuri cu biografia scriitoricească a lui Andrzej Stasiuk, recent tradusă la noi. În plus, la Alexandru Vakulovski avem un parfum (rânced) de dejecții înecăcioase, droguri proaste injectate sub limbă sau tablete procurate de la farmacie «pentru bunica», revoltă amestecată cu prostația dată de roate (pastile) în tren și o greață infinită pentru TOT, de la părinți («M-am născut într-o familie de genii: tata poponar bețiv și mama curvă.») la profesorii de la Universitatea din Cluj («Tuturor profesorilor care nu fac – ‘fuck you!’ – diferența între paranoia și prostie»), la România (asta e veche, nu mai citez), la Eminescu (și asta). Cine scapă? Prietenii lui Yo (naratorul ambetat): Bobdylán, Baston, Fane Babanu, Harms (fără Daniil), șeful narcomanilor și cel mai mare chimist Galilei, Scrof. Afgan, polițistul York, Sâșcă, Bașkalău, Kirkea,

în prezent ambasadorul Israelului în Republică, Turb, Konch securistul, Kerouac, desigur și alții. N-o să știm, până la capăt, dacă sunt realmente amicii revoltatului, dramaticului Yo sau proiecții halucinatorii compensatorii dobândite în timpul lecturilor în starea de «varză». Dar nici nu contează. Nu sunt fan Burroughs și mă plictisește de moarte folosirea gratuită, la fiecare rând, a acelor cuvinte de pe conducte dezgropate și ziduri de cămin împruțit. Între acel cuvânt (cu p) de patru litere din alexandrinii lui Ștefan Agopian și același cuvânt din patru litere din varza lui Alexandru Vakulovski e distanță de secole de literatură. Trebuie însă să recunosc trei lucruri: 1. Că A. Vakulovski (plus Mușina și Nicoleta Cliveț, fiindcă, orice s-ar zice, auctorele *trebuie* să-și rescrie cartea singur de câte ori simte – dacă simte – nevoia) are talent. Dacă aveți îndoieli citiți capitolele «Doar Oaia mi-a zis» (plin de un umor nebun, culmea, de limbaj), «Călugărul și moartea» și «F» (pline de un dramatism și o autenticitate inexistente la tinerii prozatori de azi), «Pacientul sovietic» și «12 aprilie 1961» (ce sfidează orice studiu de psiho-istorie și istoria mentalităților aplicat junilor basarabeni). 2. Că e o carte ce își depășește publicul țintă. Cum zicea un critic spaniol, sunt cărți care trebuie citite și de către părinți, ca să știe ce fac copiii lor când pleacă trei zile de acasă. 3. Acest roman ar trebui să intre în orice selecție cinstită de literatură română pentru traducerea în străinătate, așa cum intră, de pildă, *Heroina* polonezului Tomasz Piątek. Fiind reprezentativ, *Pizdeț* ar trece mai bine ca multe romane cu pretenții. Și credeți-mă, nu spun asta de frica mafiei moldovenești” (*Bulbuleator*).

16-31 august

• [„*Tribuna*”, nr. 23] Numărul e dedicat receptării unor dicționare realizate de cercetători din Cluj. Claudiu Groza semnează editorialul *Instituții care ne lipsesc*: „[...] ultimul deceniu a înregistrat apariția unei sumedenii de dicționare, compilații, istorii, unele onorabile, altele dubioase [...]. Dincolo de valoarea lor – pe care nu e aici locul s-o discutăm – toate aceste cărți tind să acopere fie un hiat pur și simplu cronologic – volumul informației fiind din ce în ce mai mare, încât vechile lucrări de referință emană un aer de muzeu muced –, fie să înlesnească, în acest mod sintetic, circulația evident deficitară a informației culturale actuale. Semnificativ îmi pare faptul că toate aceste cărți se datorează *tenacității* unor oameni de a sistematiza – fiecare după puteri – informații de interes care, încă o dată selectate și clasificate, ar fi un prim pas către elaborarea unor volume de referință încă inexistente. Fie că sunt specialiști experimentați, fie că sunt debutanți în rigorile muncii filologice, acești autori își au meritul lor. Dacă măcar un sfert din ei ar fi chemați să se *instituționalizeze* – în sensul arătat mai înainte –, într-un deceniu cultura română ar avea un raft de volume de referință. Pentru asta însă, este nevoie de [...] cineva care să acopere costurile unor astfel de proiecte. În mod firesc, asemenea lucrări de anvergură sunt realizate în instituții de specialitate sau sub egida unor mari fundații de mecenat cultural, punând la dispoziția autorilor toată infrastructura – deloc modestă – necesară. Asta prin alte

părți: la noi, salariile de mizerie îi obligă pe cercetători să mai aibă cel puțin încă o slujbă ca să poată supraviețui, astfel că entuziasmul lor pentru volume monumentale este discutabil. Iar despre fundații caritabile, ce să mai vorbim. O soluție, după părerea mea, ar fi crearea unor colective de specialiști, fiecare având o relație *contractuală* și *comercială* cu instituția care inițiază proiectul. S-ar depăși astfel nivelul de rugăminți, implorări, amenințări și compromisuri reciproce care fac acum zile negre coordonatorilor și autorilor, iar energia dedicată în prezent prestidigitațiilor financiare, editoriale, sponsoriale (sic) etc. ar putea fi canalizată spre ceva mai important. Nu am, din păcate, nici o soluție pentru întrebarea «Cine plătește?». [...] Am uneori senzația că la noi fiecare vrea să-și aibă «ctitoria» lui, așa că refuză să continue o construcție deja începută. Și peste tot se văd binale ruinate, ziduri neisprăvite cu aspect medieval-părăginit. Tot ce ar trebui să fie construcție durabilă e surpătură, iar civilizația bordeiului e tot mai prosperă, nu se știe în folosul cui». □ La grupajul *Dicționare literare de autori clujeni* participă: Ștefan Manasia (*Treizeci de ani de la publicarea Dicționarului de idei literare – despre Dicționar de idei literare* de Adrian Marino), Victor Cubleşan (*Dicționarul scriitorilor români – despre Dicționarul Scriitorilor Români* editat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu: „Idea *Dicționarului*... a prins contur în anul 1975, când colectivul format din Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu a avut primele discuții cu Editura Științifică și Enciclopedică. Manuscrisul a fost predat în 1983. Primul volum (*A-C*) a apărut în 1995 la Editura Fundației Culturale Române, urmat de al doilea (*D-L*) în 1998 la aceeași editură, iar mai apoi, la Editura Albatros, în 2001 și 2002, volumele trei (*M-Q*) și patru (*R-Z*). Întârzierea enormă de care a «beneficiat» dicționarul a adus după sine avantaje și dezavantaje. Apărând după 1989 el s-a debarasat de problemele politice (a se citi «de cenzură») care i-au tarat drumul dinspre manuscris spre tipar. Fișele semnate de autori fugiți în exil și-au recâștigat autorii, criteriul «de partid» nu și-a mai găsit locul, selecția autorilor a putut fi operată după criteriile proprii, fără impuneri. Atât de întârziat, dicționarul putea beneficia acum și de o informație mult mai vastă, inexistentă înainte și putea include nume anterior plasate la index. Pe de altă parte, decalajul silea autorii la o revizuire și reactualizare a întregului material. Ceea ce s-a și făcut, fișele fiind actualizate până la nivelul anului 1989. Au apărut, pe de altă parte, autori noi, o parte din cei vechi au «ieșit din vogă». Decalajul dintre momentul realizării și cel al apariției propriu-zise a făcut ca lucrarea să vadă lumina tiparului deja într-o formă «depășită». Dar *Dicționarul scriitorilor români* nu s-a dorit a fi un dicționar-tezaur, o lucrare care să epuizeze subiectul și care să ofere informații despre *toți* scriitorii români. O astfel de lucrare pare a fi iremediabil condamnată să rămână de domeniul irealului și irealizabilului. El este un dicționar al unei atitudini critice. [...] *Dicționarul Scriitorilor Români* cuprinde 1710 fișe de autori la realizarea cărora a contribuit un colectiv de peste 60 de colaboratori, mulți dintre ei clujeni, dar și din București, Baia Mare, Iași, Oradea, Timișoara și Târgu Mureș. Fiecare fișă este alcătuită dintr-o sinteză

biografică, un articol critic și o bibliografie (împărțită în Operă și Referințe critice). [...] Într-adevăr, informația, prin cantitate și calitate este impresionantă. DSR-ul devine astfel un instrument de lucru complex, extrem de performant și util. Este o bază de date capabilă să furnizeze informații esențiale despre (aproape) tot ce înseamnă autor român până la nivelul anilor '80. Pe de altă parte, textele critice atașate fiecărui subiect sunt de o extraordinară calitate. Ceea ce nu ar trebui să mire date fiind numele colaboratorilor: Ioan Buduca, Alexandru Cistelecă, Paul Cornea, Nicolae Gheran, Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Ion Vartic”), Ioan-Pavel Azap (*Dicționarul cu poeți – despre Dicționar de poeți. Clujul contemporan* de Petru Poantă), Oana Pughineanu (*Dicționarul: între Text și Lume – despre Teoria literaturii. Curente literare. Figuri de stil. Genuri și specii literare. Metrică și prozodie. Structura operei literare – Dicționar – antologie* de Irina Petraș), Claudiu Groza (*Un dicționar cu critici – despre Panorama criticii literare românești. Dicționar ilustrat 1950-2000* de Irina Petraș), Mihaela Mudure (*Literatura românilor-americieni – despre Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada* de Aurel Sasu), Claudiu Groza (*Un dicționar cât o bibliotecă – despre Dicționar analitic de opere literare românești*, coord. Ion Pop), Cosmin Perța (*Dicționarul cu tipologii – despre Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale*, coord. Constantin Cubleşan). □ Se publică un interviu luat lui Arne Halvorsen, autorul *Dicționarului român-norvegian*, de Sanda Tomescu Baci. □ Adriana Mica publică eseu *Antisemitismul intelectualilor români*: „În răspăr cu apatia generală instalată în revistele culturale în ultimii ani, două articole apărute au stârnit un val de reacții polemice cu efect în realinierea pozițiilor intelectuale. Articolele, punctele de plecare ale dezbaterilor, sunt determinate de unul și același motiv: o insuficientă gestionare la nivelul intelectualității române de azi a trecutului politic al unor personalități prestigioase ale culturii și spiritualității române ante și interbelice. Concluzia de fond vizând necesitatea asumării și extinderii examenului critic la o scară mai largă sub auspiciile procesului de decomunizare și defascizare simultană. Având totuși punctul de plecare în contexte diferite, și traseele acestora se conturează diferit. *Reacția de prestigiu. Reflecții pe marginea unei polemici* de George Voicu a declanșat așa-numitul *scandal al antisemitismului intelectual*. Ceea ce poate surprinde în acest prim caz este supralicitarea – din partea intelectualilor români – a necesității reacției de apărare a prestigiului lui Gabriel Liiceanu, considerat a fi ajuns în paginile revistei «Le Monde» în postura de veritabil lider ideologic al antisemiților din România, și o minimă reflecție asupra concluziei de fond a articolului în cauză, reluată și în recenzia lui Edgar Reichmann. O abordare a problematicei cu totul diferită înregistrează *Scrisoare către prietenii mei români* de G.M. Tamás, un semnal de alarmă determinat de ascensiunea pe scena politică din România a elementelor populiste și cvasi-fasciste. În acest ultim caz având loc discutarea antisemitismului intelectual al unor elite ale culturii considerate a fi reprezentative pentru perioada anterioară

instaurării regimului comunist, precum și a altor aspecte ale trecutului și prezentului câmpului intelectual din România. Una dintre interpretările posibile ale traseelor diferite înregistrate de cele două articole de presă uzează de conceptele sociologiei intelectualilor, puse în joc de Pierre Bourdieu. Astfel, focalizarea se face asupra mizelor pe care le comportă acestea și care se diferențiază în funcție de poziția autorilor în ierarhia care structurează câmpul intelectual (câmpul intelectual românesc în cazul lui George Voicu și Edgar Reichmann; câmpul intelectualilor democratici central-europeni în cazul lui G.M. Tamás). Prezentarea în linii mari a dezbatelor, depistarea și evidențierea punctelor de convergență, dar și a inerentelor elemente de diferențiere sunt necesare pentru determinarea posibilelor cauze care au determinat receperea atât de deosebită a celor două articole. Că acest scandal de proporții își găsește punctul de referință în articolul propriu-zis al lui George Voicu sau în recenzarea care i s-a făcut nu este suficient de clar, dar nici foarte important. În schimb, este foarte important că scandalul generat a antrenat și o remarcabilă serie de personalități atât din lumea culturală românească, cât și din cea internațională, deoarece în interpretarea dată de intelectualii noștri s-ar fi ajuns ca în paginile «Le Monde» Gabriel Liiceanu să fie catalogat ca lider ideologic al grupului antisemit, șef al antisemiților din România. Punctul de vedere al intelectualilor români nu întârzie să se manifeste. Inițiativa o are revista «22» prin grupajul-serial: *Replici la articolul lui Edgar Reichmann din «Le Monde»* care, cel puțin în această primă perioadă, până la adâncirea polemicilor, se constituie într-o campanie dusă împotriva lui Edgar Reichmann (George Voicu devenind o victimă implicată), în cea mai mare măsură pentru: ● reabilitarea prestației lui Gabriel Liiceanu, autorii deducând din conținutul recenziei faptul că Gabriel Liiceanu este considerat a fi adevăratul lider al intelectualilor antisemiți din România, proba adusă fiind constituită de poziția adoptată de acesta în cadrul eseului *Sebastian, mon frère*, ● reabilitarea prestigiului intelectualilor români incluși – prin ceea ce s-a dedus că a stipulat recenzia – în tabăra antisemiților. [...] O diferență importantă pe care o comportă articolul lui G.M. Tamás față de cel al lui G. Voicu este că acesta este încadrabil unui apel lansat în interiorul câmpului intelectualilor democrați central-europeni, de către o poziție dominantă în ierarhia care structurează acest câmp. Scrisoarea adresată intelectualilor români este o focalizare determinată de trecutul acestui câmp și de persistența unei anumite părți a trecutului câmpului, ca piedică în calea autonomizării sale și a dezvoltării unui program democratic viabil din punct de vedere politic”.

19 august

● [„Observator cultural”, nr. 182] Mihai Dinu Gheorghiu semnează intervenția *Nedumeriri și-o lămurire*: „M-a bucurat apariția *Enciclopediei exilului literar românesc (1945-1989)*, de a cărei calitate eram dinainte convins, cunoscându-i și prețuindu-i pe autor (Florin Manolescu) și pe editoare (Adina Kenereș). Tema

exilului mă interesează și ca subiect, și ca obiect, deci am fost foarte curios să văd cum a fost alcătuită. Lucrarea mi se pare remarcabilă prin diversitatea informației concentrate, iar lacunele care pot fi sau au fost semnalate sunt oarecum inevitabile. Semnalarea lor e o critică necesară și trebuie făcută în spirit colegial, recunoscând meritele celor ce se angajează într-o asemenea întreprindere de utilitate publică. Nefiind o lucrare teoretică, ci una de informație, ce se înțelege prin «exil» sau prin «emigrație» reiese mai mult în mod implicit din datele acumulate, ca și din cele omise. Ar fi fost totuși de preferat o introducere mai sistematică și o expunere mai explicită a metodologiei. Și asta deoarece surprizele și neînțelegerile provin mai ales din ceea ce este în mod deliberat trecut sub tăcere, nespus, ca și din ceea ce este subînțeles. Prima surpriză pe care am avut-o răsfoind *Enciclopedia* a fost când am descoperit nu câteva nume în minus, ci câteva nume în plus. Într-o lucrare consacrată exilului literar, cei care figurează trebuie să aibă pe lângă calitatea de exilat și pe aceea de scriitor. Nici una, nici cealaltă nu sunt ușor de definit, dar ambele se întemeiază pe un minim obiectiv, acela de a-și fi părăsit țara (exilatul) și de a fi publicat literatură (scriitorul). Opțiunea pentru o definiție lărgită a literaturii, incluzând genuri nebeletristice (jurnalism, lingvistică, memorialistică etc.), mi se pare justificată, mai ales într-o lucrare enciclopedică. Nu am priceput și nu pricep însă ce caută fostul rege Mihai în carte. Mai figurează, de asemenea, într-un mod cu totul inexplicabil și alte personaje ale exilului politic, care nu au avut nici o activitate literară semnificativă: Horia Sima, Constantin Papanace (căpetenii legionare, ultimul, autor, totuși, al unei antologii de poezie populară aromână), generalii Ion Gheorghe și Nicolae Rădescu, fostul ministru și lider al exilului politic Grigore Gafencu. Informații cu privire la exilul politic sunt, desigur, indispensabile, dar introducerea lor printr-o serie de fișe biografice nu putea crea decât confuzie. O introducere consacrată exilului politic sau o anexă în care să figureze unii reprezentanți ai acestuia, schițând un dicționar al exilului *tout court*, ar fi fost de înțeles. Dar de ce să fie ei, și nu alții? Au influențat ei în vreun fel literatura produsă în exil? A fost exilul unul preponderent de extremă dreapta (legionară sau nu), așa cum ar insinua această scurtă listă? Cât de confortabil se pot simți într-o asemenea companie alții, de exemplu scriitorii evrei de limba română care nu s-au considerat parte a acestui «exil» și ale căror instituții și personalități culturale și politice nu figurează în acest volum? Ar trebui, urmând o logică similară, introduse fișe biografice ale lui Ceaușescu, Gheorghiu-Dej, Răutu etc. în dicționarele scriitorilor români publicate în ultima vreme? A doua surpriza pe care am avut-o nu a fost, recunosc, una adevărată: am constatat că lipsesc date semnificative privind orientarea de extremă dreapta a unor personaje importante, într-un fel sau în altul, ale acestui exil, precum Ioan Cușa sau Eugeniu Coșeriu, sau a unor instituții pretins academice, precum Biblioteca Română din Freiburg. Presupun că, în unele cazuri, autorul a omis aceste date, fie ele și notorii, din pudoare, considerând că «accidente» biografice nu sunt semnificative pentru «operă». Dacă, într-adevăr, acesta a fost raționamentul nemărturisit, trebuie spus

că el se află în contradicție flagrantă cu acela care făcea să intre «istoria» în lucrare prin fișele biografice ale figurilor exilului politic. Orientarea politică și orientarea literară sau culturală a majorității acestor autori au fost, în mod evident, interdependente și menirea unei lucrări de o asemenea anvergură este de a furniza toate datele necesare pentru a le înțelege. Cum spuneam, lacunele sunt în unele situații inevitabile și deci scuizabile, dar aici cred că este vorba de omisiuni deliberate și inacceptabile. Că bănuiala mea este întemeiată o dovedește felul în care este tratat acest subiect (angajamentul de extrema dreaptă) atunci când el este de neocolit, ca în cazul lui Mircea Eliade. Figură emblematică a exilului cultural și literar românesc, acesta este și o figură problematică pentru mult disputata legătură dintre simpatia sa, nedezmințită până la moarte, pentru Codreanu și Antonescu și opera sa literară și savantă. În articolul consacrat în *Enciclopedia* lui Eliade, sunt amintite polemicile redeschise în anii 1990 privind «trecutul» acestuia, însă o singură opinie este citată în extenso: aceea a lui Ștefan Stoenescu, privind «asasinatul moral postum» pe care l-ar fi comis Saul Bellow în romanul *Ravelstein*, în portretul cu cheie pe care-l face fostului sau prieten Eliade. Citind, Florin Manolescu pare să subscrie, omițând să precizeze însă orientarea de extremă dreapta a celui pe care-l citează (vezi colaborarea lui Ștefan Stoenescu în Statele Unite, în ultimii ani, la revista «Origini»). Pentru mine, o singură concluzie se impune după aceste observații: că «obiectivitatea» către care a tins autorul nu este doar omeneste limitată (precum «sfințenia», cu care o compara, zic eu neinspirat), ci și condiționată de viziunea adoptată. Altfel, oricât am vrea să dregem busuiocul (ca să rămân la instrumentarul sfințitului), adevărul tot iese la iveală”.

20 august

• [„România literară”, nr. 33] Doina Jela realizează o *Convorbire cu Vladimir Bukovski*: „interesul meu pentru neurofiziologie nu a fost legat nici un pic de politică. Cel puțin, nu într-un mod direct. Dar a existat o legătură filosofică profundă între una și alta. Vedeti, una dintre tezele de bază ale oricărei utopii socialiste, mai blândă sau extremistă, este credința că mintea umană este o *tabula rasa* și că împrejurările sociale ne formează conștiința. Auzind-o repetată de miliarde de ori de propaganda sovietică, am avut dubii de foarte devreme în privința asta. Și mai mult decât că am avut dubii, m-am revoltat împotriva ei, susținând, pe bună dreptate, că noi nu suntem obiecte, ci subiecți. Viața sovietică era construită în întregime pe ideea că mințile noastre ar putea și trebuie să fie modelate, manipulate etc. Și asta încercau să facă cu noi, 24 de ore din 24, 365 de zile din 365. Este unul din motivele pentru care am simțit o incompatibilitate biologică cu sistemul comunist, m-am simțit ca într-o cetate sub asediu. Simpla existență a sistemului sovietic am simțit-o ca pe o insultă personală, o negare a mea, ca individ. Când aveam 14 ani, am avut o dispută aprinsă pe tema asta cu profesorul meu de istorie. Bineînțeles că i-am desființat repede toate argumentele

lui marxiste, dar întrebarea a rămas: cum învățăm? Este adevărat că mintea noastră doar reflectă realitatea, în toate detaliile? Teoria fiziologică dominantă pe vremea aceea în URSS – cea a lui I.P. Pavlov – părea să susțină chiar asta. Bine, Pavlov însuși n-a spus niciodată cât era propagandă și cât știință în teoria lui. Dar teoria a rămas și era aproape o crimă să o pui la îndoială. Totuși, cum trăiam pe vremea dezghețului hrușciovist, rezultatele la care ajunseseră oamenii de știință din străinătate începeau să ne devină accesibile. Așa s-a întâmplat că, exact în acel timp (începuturile anilor '50), un fiziolog american, Lashley, a anulat complet această teorie într-un experiment care a devenit celebru. A luat mii de cobai, i-a pus să învețe, pentru a obține mâncarea, o figură de dresură, și apoi le-a extirpat o parte din creier. După ce s-au vindecat de pe urma operației, cobaii au putut executa figura respectivă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Concluzia inevitabilă este că mintea noastră nu e un fel de centrală unde fiecare dintre reflexe este fixat dinainte. Este clar că avem de-a face cu un mecanism mult mai complex. Cercetări ulterioare au dovedit că de fapt noi filtrăm ceea ce percepem, o concepție complet opusă celei a lui Pavlov. Și așa mai departe, și așa mai departe...” □ Stefan Cazimir semnează textul *Umorul masochist*: „Am poposit două zile în camera 406 a Hotelului «Măgura» din Târgu-Ocna. Uitat în încăpere, un număr al revistei «Harababura» (martie-aprilie 2003). Pe coperta I, două berze și o inscripție îmbietoare: «Bine ați venit într-o lume mai pură, mai curată, mai responsabilă». Ia să vedem! Cartea de vizită a publicației ne este oferită sub trei forme: 1. «Harababura. Revistă de haz interNAȚIONAL editată de Societatea Umoristică PĂCALĂ. Președinte fondator Geo Saizescu» (coperta I); 2. «Harababura. Revistă patronată de Societatea Umoristică 'Păcală'» (pag. 40); 3. «Harababura. Revistă realizată cu sprijinul Fundației 'VLAD ȚEPEȘ'. Președinte Constantin Bebe Ivanovici» (coperta IV). Frumos lucru din partea unei reviste de umor – să fie în același timp editată, patronată și realizată, iar la aceste acțiuni să conlucreze rodnic Păcală și Geo Saizescu, Vlad Țepeș și Constantin Bebe Ivanovici. Relația, mai ales, a lui Vlad Țepeș cu o «revistă de haz interNAȚIONAL» nu poate fi decât benefică și oportună. Pe Constantin Bebe Ivanovici îl regăsim la pagina 40, menționat ca «Director Onorific» al publicației, și într-o fotografie color reprodușă pe coperta II, asistând – în compania lui Ion Dolănescu – la o acțiune a Consiliului Județean Ilfov: «Sărbătoarea iubirii la români, Dragobete, ediția I-a, 24. 02. 2003». Cu Geo Saizescu, figurând pe coperta I ca «Președinte fondator» al Societății Umoristice Păcală, ne reîntâlnim în alte câteva locuri: 1. La pagina 40, ca «Director General» al revistei; 2. La paginile 1 și 6, ca semnatar al textului *Filmul ca profesiune și crez estetic*, din care extrag câteva pasaje: «Fiindcă suntem cu toții aici, zicând și făcând, în această zi de februarie geros, mă înclin în fața Domniilor-Voastre mulțumindu-vă că ați avut răgazul să vă aplecați asupra lucrării personale, Teză de Doctorat, intitulată *Comedia cinematografică românească. Tipologie și limbaj*, cu subtitlul *Filmul ca profesiune și crez estetic*»; «de când mă știu, ca o caracteristică a familiei mele,

am iubit cu fervoare învățătura și pe cei care învață sau sunt învățați, mi-au plăcut scrisul și cititul»; «în școala primară, premiant fiind, învățătoarea din satul meu oltenesc mi-a dat 7 la purtare»; «‘Le style c’est l’homme-même’ – cum a spus Buffon, iar pe drumul plin de spini ai speranțelor omenеști de a uita, prin răs, de tragedia existenței în numele bucuriei de a fi – ‘joie de vivre’ spun francezii la ei acasă, și unii la noi, pe limba noastră» («E scris adânc», ar fi spus, la rândul lui, Jupân Dumitrache); 3. La pagina 3, ca destinat al câtorva *Catrene* de Ioan Strujan, «închinat cu drag distinsului regizor și profesor universitar Geo Saizescu, la împlinirea venerabilei vârste de 70 de ani»; iată două dintre ele: «Olteanul care e hătru/ Vinde umorul la litru,/ Dar Saizescu, glumeț de soi,/ Îl dă pe gratis, la butoi»; «Cum te știi poznaș, ghiduș,/ Vei fi iar spirit jucăuș,/ Convocând pe scenă-ndată/ Să râdă hârb de oală spartă»; 4. Pe coperta III, trei fotografii color: «Geo Saizescu la Doctorat! Asistat de soție – prof. Avi Saizescu, prof. dr. Ion Spânulescu, Rectorul Universității ‘HYPERION’, și prof. dr. Florin Zamfirescu, Rectorul U.N.A.T.C., și...» «aplaudat de Înalta Comisie: prof. dr. Cristina Nichituș, prof. dr. Valeriu Râpeanu, prof. dr. Mihaela Tonitza-Iordache, prof. dr. Ion Toboșaru, prof. dr. Cezar Tabarcea». Iată-ne la sfârșitul enumerării, în care am păstrat cu strictețe majusculele: «Director General», «Teză de Doctorat», «Înalta Comisie»... Mod subtil de autopersiflare, prin care Directorul General al «Harababurii» se sacrifică pe altarul râsului public. Ca și prin cătrenele lui Strujan. Ca și prin discursul de la 26 februarie, când i-a fost conferit, cu majuscule, titlul de Doctor. Nu trebuie să credem totuși că «Harababura» ar cultiva doar umorul masochist. Există și pagini de umor «normal», cum ar fi cele semnate de Mircea Micu, George Stanca, Marin Traian, Bogdan Ulmu, Vasile Băran și alții. Dar foarte numeroase texte se află total în afara umorului (unele chiar în afara literaturii), rostul lor neputând fi altul decât să justifice titlul publicației: *Frunză verde de albastru* de Eusebiu Ștefănescu, *Ofensa adusă națiunii* de George Pruteanu, *Uităm aromânii?* de Aristide Buhoiu, *Frumoasa, dulcea primăvară* de Paul Pavlovski („În schituri, mănăstiri, biserici,/ Toți preoții prin ruga lor/ Îi mulțumesc lui Dumnezeu/ Că ne-a adus, bogată, iară/ Pe plaiurile strămoșești/ Frumoasa, dulcea primăvară”), *Valoare și decență* de Ion Gh. Marinescu, *Așa e la noi* de Iubitu Zenobiu Stoicescu, „*Regina*” *capetelor încoronate* de Dragomir Magdin, plus curatele stupidități reproduse la «Colțul elevului» și «Poșta redacției», ceea ce desigur îi va îndemna să persevereze pe nefericiții lor semnatari. Închei ușurat lectura revistei («Număr realizat cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor»), amintindu-mi o veche anecdotă. Un avion aterizează cu chiu-cu vai la destinație, după ce, pe tot parcursul, își zgâlțâise zdravăn pasagerii. Unul dintre ei îi spune pilotului: «– Vă mulțumesc pentru cele două zboruri pe care le-am făcut împreună. – De unde două?! – Primul și ultimul!...» În același sens pot spune și eu că am citit două numere ale revistei «Harababura»”.

22-28 august

• [„Dilema”, nr. 542] La prima parte din dosarul cu tema „Cine se teme de critica de întâmpinare”, răspund: Gabriela Adameșteanu (*O cursă individuală*: „Au fost extrem de importante pentru statutul meu de scriitor cronicile lui N. Manolescu și ale Monicăi Lovinescu (sau cele semnate de Cornel Moraru, Cornel Ungureanu, Marian Papahagi, Mihai Dinu Gheorghiu, Cristian Moraru, Tia Șerbănescu, Mircea Iorgulescu, Ion Vlad, Virgil Podoabă, Val Condurache, Ioan Holban, Irina Petraș, Tania Radu – și fac desigur nedreptăți oprind enumerarea numelor aici). Literatura acelor ani a fost ținută realmente «în spate» de critici. Mai vreau să amintesc profunzimea cu care erau citite atunci cărțile: cea mai extraordinară lectură a *Dimineții pierdute* i-o datorez lui Valeriu Cristea și voi avea întotdeauna un regret neîmpăcat pentru că viața politică de după 90 ne-a îndepărtat. O cronică a lui Lucian Raicu era o mare șansă”), Ștefan Agopian (*Bursa literară, înainte și după '89*: „Înainte de 1989, critica literară a jucat un rol important și ciudat în același timp. Important, deoarece s-a străduit să apere «autonomia esteticului», câștigată cu greu după 1964. Ciudat, fiindcă se simțea dator să sprijine acele scrieri care puneau probleme regimului comunist, dar care, judecate strict estetic, ar fi primit o notă mică, chiar dacă de trecere. Tonul l-a dat Europa Liberă prin Monica Lovinescu și Virgil Ierunca: trecând peste slăbiciunile unor cărți, ei le-au lăudat în primul rând pentru «curajul» lor. Metoda a fost preluată, e drept, cu surdină în lauda curajului, de majoritatea criticilor democrați din țară. Campionul lor a fost Nicolae Manolescu. De altfel, după cum a mărturisit Monica Lovinescu, cei doi erau înțeleși în a lăuda la unison anumite cărți. Astfel, publicul avea două surse de informare credibile și nu bâjbăia atunci când se hotăra să cumpere o carte. Mircea Nedelciu, care a fost multă vreme vânzător la Librăria Cartea Românească, mi-a povestit că joia, după ce apărea cronicăa lui Nicolae Manolescu, cartea comentată în «România literară» începea să se vândă ca pâinea caldă, iar după ce te lăuda Monica Lovinescu (vinerea, la ora 19), vânzările mergeau și mai bine. După cum am spus deja, erau lăudați scriitorii neangajați vizibil în aparatul de propagandă comunist și cărțile lor esopice sau de-a dreptul critice pe față (singura critică acceptată de regim) la adresa perioadei dejiste. Treptat, «autonomia esteticului» făcea loc «autonomiei politicului». Cărți cu adevărat importante intrau într-un con de umbră, iar altele, vizibil «defecte», se lăfăiau în lumina reflectoarelor. Un roman extraordinar, *Matei Iliescu*, al lui Radu Petrescu, roman care eluda programatic politicul, a fost primit cu laude de complezență, pe când *Cel mai iubit dintre pământeni*, roman dezlânat și «tras de păr» prin eroul principal, un filozof de mahala, s-a bucurat de un cor de elogii. E drept, Marin Preda era din când în când aproape violent-critic la adresa regimului. Din păcate, lupta dintre estetic și politic a fost câștigată, firească, de politic. Să nu uităm că trăiam într-o dictatură. Sigur, din când în când erau lăudate și cărți care n-aveau nici o treabă cu regimul. Eu însumi am fost lăudat, în '87, la Europa Liberă, dar Monica Lovinescu a găsit în romanul

meu *Sara* destule pretexte pentru a face o critică severă a regimului. Ceea ce era caraghios! Conștientă de confuzia valorică produsă, atunci când și-a tipărit cronicile vorbite (în volumele *Pe unde scurte*), Monica Lovinescu a eliminat pe cât posibil comentariul politic, dându-i prioritate celui estetic. Din acest motiv (amestecul de criterii, mai valoros fiind cel politic), după '89 «bursa valorilor literare» a început să se prăbușească lent, dar sigur. Noua generație de critici a privit strâmb canonul moștenit de la profesorii lor și, cu puține excepții, a stat deoparte. Criticii bătrâni s-au retras și ei în bârlog pentru a scrie lucruri mai serioase. Ba chiar, Eugen Simion a declarat că lucrurile sunt bătute în cuie și cine se atinge de cuiele alea nu a înțeles nimic. Își apăra, de fapt, opera, *Scriitori români de azi*, patru volume groase. Numai că, repet, fără un efort real din afară, «bursa literară» se prăbușește. De vină e schimbarea de regim politic. Trecerea treptată de la dictatură la democrație erodează și va eroda acele scrieri care au avut un singur merit: s-au opus sistemului comunist”), Mircea Cărtărescu (*Marea fușereală*: „un critic bun trebuie să fie-n stare să spună esențialul despre o carte în jumătate de pagină. În cele trei sau patru pagini standard e loc suficient și pentru o descriere esențială a unei Mahabharate. Foiletonul, apoi, e disprețuit ca «impresionist» prin excelență. Dar unul bun va fi, dimpotrivă, riguros, cu epura ideilor frumos desenată. Se poate face asta în trei sau patru pagini. [...] Intolerabilă în critica literară de azi nu mi se pare prostia (un critic prost nu face până la urmă prea mult rău), ci nepăsarea. Iar nepăsarea supremă e să vorbești despre o carte (entuziast sau demolator) fără s-o fi citit cu adevărat. Fușereala e, azi, primul păcat mortal al criticii noastre. Au apărut, am auzit, și cronicarii, ba chiar și editorii cu tarif afișat. Prin aceasta, proiectul legalizării prostituției se extinde în fine și asupra literaturii. Vom avea curând și noi bordeluri literare sigure și civilizate”), Radu Cosașu (...*Cu ironia necesară*), Simona Popescu (*Critica live*, „*lectura plonjon*”, *confesiuni de lectură*) ș.a.

26 august

• [„**Observator cultural**”, nr. 183] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Despre finanțarea culturii scrise sau Cum se poate compromite o idee frumoasă*: „Din perioada mandatului lui Ion Caramitru la Cultură, câteva miliarde de lei din bugetul Ministerului sunt distribuite în fiecare an ca subvenții pentru cărți și reviste, pe baza unei «metodologii» speciale. Peste tot în lumea civilizată există asemenea programe de finanțare a așa-numitei «culturi scrise», fie direct de către stat, fie prin intermediul unor agenții, centre, fundații ș.a.m.d. Anumite categorii de cărți și de periodice nu pot fi profitabile financiar pentru editorii lor, deși ele sunt «socialmente necesare» (cum se spunea cândva, în limbaj marxist!). Prin urmare, e cât se poate de legitim ca pentru ele să se caute soluții de susținere. În sine, ideea lansată sub vechea guvernare și preluată de actuala e – așadar – bună. Doar că nu e bine aplicată... În cadrul acestui program de finanțare, editorii de cărți și de reviste culturale sunt invitați prin anunțuri publice să solicite subvenții,

prezentând anumite documente. Apoi intră în acțiune Comisia de selecție, invitată de Minister să juriizeze. Până în acest an, ea a fost alcătuită la inspirația responsabililor guvernamentali. Până la alegerile din 2000, ea a fost formată din personalități independente de largă recunoaștere, precum Sorin Alexandrescu, Livius Ciocârlie sau Alexandru Călinescu, iar subvențiile au mers cu precădere către volume de literatura română contemporană, către autori – în genere – mult sau măcar mediu apreciați. În 2001, noua conducere a Ministerului a schimbat componenta Comisiei, în care au intrat acum cu precădere membri ai Academiei Române, deci dintr-o anumită clientelă controlată de către tandemul Răzvan Theodorescu–Eugen Simion (ministrul în funcțiune, respectiv președintele «celui mai înalt for științific al țării»), cei doi aflându-se în acești ani pe poziții conservatoare, în conflict cu mare parte a culturii române contemporane. Nici o mirare că – în consecință – în 2001 și 2002 rezultatele selecției au fost dezamăgitoare, în liste apărând mult mai puțină literatură nouă, tânără, experimentală. De curând, la începutul lunii mai, a fost promulgată Legea Nr. 186/2003 privind promovarea culturii scrise, în conformitate cu care componența Comisiei a fost revizuită. Totuși, decizia a rămas de partea «guvernamentalilor»: căci, din cei 13 membri, 7 sunt desemnați de către instituții bugetare, în speță Academia Română, Ministerul Culturii și Cultelor și Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului. E meritoriu că restul de 6 reprezintă asociații de scriitori, de editori și de difuzori de carte, independenți față de stat, dar... minoritatea nu se poate impune în fața majorității. Deși selecția ar trebui să fie făcută de un juriu imparțial, legea a confirmat formula clientelismului celor care controlează instituțiile culturale guvernamentale. Criteriile selecției. (1) Cărțile. Și totuși, Comisia a selectat nu doar câteva cărți ale membrilor săi, ci – cu totul – 876 de titluri, deci o bogată producție editorială. Cum se prezintă ea, de fapt? Primul lucru care e de spus e acela că se dă publicității lista titlurilor reținute spre subvenționare, nu și aceea a tuturor celor pentru care s-au cerut finanțări, 3 878 la număr în acest an. Deci, o comparație nu se poate face decât prin deducție, constatând cam ce categorii de cărți au fost selectate, cam ce autori și după ce criterii. Problema cea mai gravă le privește pe acestea din urmă: criteriile de selecție sau – mai bine spus – absența unor criterii clare, conforme cu ideea inițială de finanțare a «culturii scrise». Conform legii, Ministerul are atribuții doar în anumite domenii creative și intelectuale, nu și – de pildă – în învățământ sau în cercetarea științifică extra-artistică. Drept urmare, nu e normal ca din fondul alocat de la Cultură să fie finanțate cărți din aceste din urmă domenii, «păstorite» de alte ministere, care ar trebui să-și gândească programe proprii de susținere a publicațiilor din «jurisdicția» lor. Or, un număr foarte mare de volume acceptate în acest an de Comisie sunt studii și culegeri de documente de istorie, de arhivistică, de cercetare pe teme etnice ș.a.m.d., ele consumând sume importante care ar fi trebuit să susțină creația literară contemporană. Rămânând doar la literatura și la «cultura scrisă» conexă (critică și istorie literară, eseistică etc.), nu se pot găsi argumente serioase pentru a justifica

subvenționarea reeditărilor și chiar și a câtorva... traduceri din literatura universală! Pentru acestea din urmă nu mai e nevoie de contraargumente (dacă ar fi știut editurile că se pot depune și asemenea solicitări, în competiție ar mai fi fost alte sute sau mii de titluri!). Asupra republicării «clasicilor» e de zăbovit o clipă. Edițiile școlare ies clar din discuție, căci ele se tipăresc în tiraje mari și aduc profit (e de neînțeles de ce apar în selecția Comisiei și asemenea titluri). În schimb, pentru editarea critică, științifică, ar trebui să fie creat un program special, separat, coerent, cu fonduri distincte, astfel încât să nu se ducă pe un singur astfel de volum banii care ar putea subvenționa – bunăoară – zeci de titluri de versuri actuale. Chiar și pentru traduceri se poate gândi un proiect aparte, dar cu criterii și ținte precise, cum ar fi susținerea echivalării în românește a poeziei lumii sau a unor studii greu vandabile, precum și promovarea literaturii noastre în străinătate. Oricum, lista de subvenții pe anul 2003 e cu totul abuziv încărcată cu titluri de reeditări, de parcă din banii Ministerului n-ar trebui susținută «cultura scrisă» de azi, ci aceea de ieri! Consecința predominanței acestor două mari categorii de titluri subvenționate – reeditările și cercetarea științifică – am anticipat-o: diminuarea dramatică a susținerii literaturii actuale, care chiar are nevoie de sprijin! În schimb, lista încărcată de scriitori clasici și de studii de istorie indică înclinația decidenților din Comisie către o cultură întoarsă spre trecut, esențialmente naționalistă, interesată de «celebrare» și de «monumentalism». Actuala conducere a Ministerului trebuie să fie foarte satisfăcută, căci în această direcție și-a orientat dezastruoasa gestiune a domeniului... Criteriile selecției. (2) Revistele. Numărul revistelor care, în urma jurizării Comisiei de atunci, au primit în anul 2000 subvenții de la Minister a fost de 80. La începutul lui 2001, la scurtă vreme după alegeri și la doar câteva zile după ce fusese numit în Minister un nou director responsabil peste «cultura scrisă», i-am propus acestuia, cu ocazia unei întâlniri la care participau reprezentanți ai mai multor periodice, să solicite reducerea numărului de publicații selectate, astfel încât cele rămase pe listă să primească sume mai substanțiale. Disputat între atâția solicitanți, fondul alocat se împărțea în «porții» prea mici, cel puțin pentru revistele cu periodicitate alertă și cu consumuri în consecință, adică mari. De pildă, suma obținută de la Minister de către «Observatorul cultural» acoperea cheltuielile redacționale cam pentru două săptămâni din cele 52 ale anului! Propunerea mea suna cam așa: să se propună Comisiei identificarea unui număr de – să zicem – 10 sau 15 reviste culturale importante, de impact național, dintre care, pentru ca să nu se înțeleagă că aș fi urmărit strict un beneficiu pentru gazeta noastră, propuneam ca «Observatorul...» să se recuze, căci, cu sau fără banii primiți de la Minister, situația rămânea la fel de dificilă (asta și explică de ce toată lumea se înscrie în acest program: pentru că e extrem de greu – aproape imposibil – de găsit alte surse de finanțare, donații sau sponsorizări, lumea românească a afacerilor rămânând, cu foarte rare excepții, insensibilă la rolul «socialmente necesar» al revistelor de cultură...). Ei bine, numărul periodicelor subvenționate n-a scăzut nici în 2001, nici în 2002, urcând

anul trecut peste cota 90, pentru ca în 2003 să ajungă la... 124! Mai are rost să spun că de unele dintre ele nici n-am auzit?! Sau că o parte dintre ele sunt reviste istorice, anuare sau publicații în limbile minorităților etnice (pe care ar trebui să le finanțeze Departamentul guvernamental «de resort»)?... În ce privește sumele efective acordate revistelor finanțate, se vede cu ochiul liber că ele nu sunt corelate cu cheltuielile: publicații lunare sau trimestriale primesc sume comparabile cu ale unor săptămânale, astfel încât cele dintâi primesc un ajutor consistent, pe când ultimele... sunt cam critice cu guvernarea actuală sau cu echipa din fruntea Ministerului! Desigur, cu câteva excepții – vezi mai jos... Pe lângă problemele «de fond», de principiu, care viciază întregul proces de selecție a titlurilor subvenționate, a mai apărut, încă de anul trecut, o problemă, și anume alocarea de către Comisie a unor finanțări pentru cărțile unora dintre membrii ei! Situația repetându-se și presa reacționând vehement (anul acesta, sumele atribuite pentru cărțile unor membri ai Comisiei urcând până la 395 de milioane de lei!), ministrul Theodorescu, ba chiar și președintele Berindei au găsit de cuviință să explice că, fiind vorba despre personalități reputate, nu se puteau exclude de la subvenționare și că aplicarea unei restricții în acest sens ar fi făcut ca nimeni să nu mai vrea să facă parte din Comisie!?! Sunt sofisme revoltătoare: întâi, pentru că e o regulă morală elementară ca un arbitru să nu fie simultan și jucător; și, în al doilea rând, întrucât legea stipulează clar că membrii Comisiei nu sunt desemnați pentru eternitate, ci pe o perioadă de doi ani, după care ar putea candida liniștiți la finanțări decise de alții. Nici o declarație polemică nu poate justifica o situație care încalcă flagrant etica minimală și bunul simț. S-a mers până acolo încât Comisia condusă de Dan Berindei a alocat 100 de milioane pentru volumul *Identitate națională și spirit european. Omagiu acad. Dan Berindei la împlinirea vârstei de 80 de ani*. Toate calificativele vitriolante sunt prea blânde pentru a fi aplicate unei asemenea mizerii morale. În sfârșit, lista cărților și a revistelor selectate pentru subvenționare ridică și problema «eligibilității» pentru finanțarea de la Ministerul Culturii a unor instituții care sunt ele însele bugetare, deci mai primesc o dată bani de la stat! Din câte știu, legislația în vigoare interzice acest lucru, iar sumele distribuite astfel de către Minister ar putea fi imputate în urma unui control financiar. Iată: urmează să primească bani pentru cărți Academia Română (aproape 800 de milioane!), plus – separat – Institutul de Istorie și Teorie Literară «G. Călinescu», tot al Academiei, apoi Biblioteca Județeană din Bacău (dacă ar fi știut că se poate, ar fi venit și celelalte 40 de biblioteci județene, nu?!), Centrul de Studii Transilvane, care e filiala a bugetarei Fundații Culturale Române, și două edituri care fac parte din structura a două universități, «Al. I. Cuza» din Iași și cea de artă din Târgu Mureș (iarăși, s-ar putea înființa la următoarea jurizare toate zecile de universități din țară, căci toate își doresc să publice lucrări de cercetare fără să investească fonduri proprii!). Asemănătoare e situația editurilor de pe lângă uniunile de creație, care primesc sprijin substanțial de la stat (sedii, alte fonduri): Cartea Românească a Uniunii Scriitorilor, Editura Muzicală a

Uniunii Compozitorilor și chiar și o necunoscută până acum editură a Uniunii Artiștilor Plastici!... Tot în situație de «conflict de interese», în sensul finanțării paralele, de două ori, de la buget, sunt multe dintre periodicele selectate: cele – foarte numeroase – care apar sub egida Consiliilor județene sau orășenești ori a Inspectoratelor județene de cultură din subordinea Ministerului, primind astfel fonduri de la stat «pe plan local», publicațiile unor institute sau arhive, bugetare și ele. Cazuri de-a dreptul bizare sunt revistele aflate oficial în subordinea Ministerului, precum «Albina», «Contemporanul», «Literatorul» (care – de fapt – nu mai apare de mult!) sau «Universul cărții»: Comisia le-a acordat sume importante, luându-le altor periodice, când fondurile ar fi trebuit acordate respectivelor patru (sau câte vor mai fi fiind) direct de către Minister, fără simulacrul de «jurizare» în urma cărora – de exemplu – «Contemporanul», devenit de ceva vreme lunar, cu cheltuieli evident modeste, primește 200 de milioane de lei, în timp ce săptămânala «România literară» – doar 144 de milioane, la fel ca... trimestrialul, fantomaticul «Univers al cărții»! E limpede că programele de finanțare de acest tip nu pot mulțumi pe toată lumea. Important este – însă – ca ele să aibă substanță, criterii, coerență, să ajute – chiar imperfecte fiind – la sprijinirea reală a creativității literare a zilelor noastre, a «culturii scrise» de azi. Nu mai insist aici și acum asupra fraudelor înregistrate în anii trecuți: au fost autori care au protestat, susținând că nu au depus cărți la editurile care obținuseră pentru ele finanțări (sic!); se știe că se practică sistemul tipăririi doar a unor tiraje infime, pentru a putea face decontul la Minister, diferența dintre subvenția încasată și cheltuiala efectuată intrând direct în buzunarele editorilor respectivi etc. etc. Un amplu control al Gărzii financiare pe această temă a ajuns – se pare – la concluzii grave, în culpă fiind mulți, doar că... raportul final nici n-a fost dat publicității, nici n-a dus la vreo consecință, la vreo penalizare, la vreo executare silită. Datele privitoare la Nemira au fost publicate nu de mult în «România Mare», care avea o răfuială cu fondatorul editurii, actualmente președinte al postului public de televiziune, dar restul?! Și așa, fără criterii, fără morală, cu malversațiuni, se compromite o idee frumoasă, căzută în abuz și în clientelism. Proiectul va trebui regândit în ansamblu...”

● [„Revista 22”, nr. 703] Se publică următorul *Comunicat de presă*: „Comisia Națională pentru Subvenționarea Culturii Scrise, având în componență personalități marcante ale culturii și științei din România, membri ai Academiei Române, reprezentanți ai organizațiilor profesionale ale scriitorilor din România, ai asociațiilor de editori, ai organizațiilor patronale ale difuzorilor de carte, face cunoscută selecția de titluri ce au primit sprijin financiar în anul 2003. Pentru a opera o evaluare echilibrată, în acord cu evoluția industriei cărții din România și din lume, Comisia a structurat ofertele editoriale în 10 secțiuni distincte din punct de vedere tematic. Suma alocată de la bugetul de stat pentru acest program a fost de 29 miliarde lei (21,7 miliarde lei – pentru carte – și 7,3 miliarde lei – pentru reviste culturale); suma solicitată de edituri pentru carte s-a ridicat la 312 miliarde

lei, iar de redacțiile revistelor culturale la 14,8 miliarde lei. Pentru carte, au fost propuse pentru sprijin financiar 876 titluri din cele 3 878 de titluri solicitate. Sumele au fost repartizate după cum urmează: 1. Lucrări de referințe – 75 titluri: 2 762 000 000 lei; 2. Ediții critice. Restituiri. Ediții bibliofile – 136 titluri: 3 972 000 000 lei; 3. Literatura română clasică și contemporană. Carte în limbile minorităților – 328 titluri: 6 629 000 000 lei; 4. Carte școlară și universitară – 49 titluri: 878 000 000 lei; 5. Literatura pentru copii – 25 titluri: 393 150 000 lei; 6. Traduceri din literatura română. Ediții bilingve – 19 titluri: 447 000 000 lei; 7. Arte – 76 titluri: 2 650 850 000 lei; 8. Științe socio-umane – 136 titluri: 3 278 000 000 lei; 9. Literatura universală – 29 titluri: 560 000 000 lei; 10. Produse multimedia – 3 titluri: 130 000 000 lei. Redacțiile revistelor culturale au înaintat 162 de cereri de subvenționare, din care au fost selecționate în vederea acordării de sprijin financiar 124 de reviste (61 editate în București și 63 în principalele centre culturale din țară). Criteriile de evaluare a oportunității acordării de sprijin financiar pentru reviste culturale au fost următoarele: 1. Valoarea culturală și informativă a revistei; 2. Continuitatea și importanța istorică a revistei; 3. Gradul de acoperire a domeniilor culturii (literatură, arte, muzeologie, religie, științe socio-umane etc.); 4. Dinamica evoluției și datele tehnice ale revistei (periodicitate, tiraj, preț); 5. Gradul de acoperire pe zone geografice; 6. Gradul de adresabilitate (locală, zonală, națională); 7. Dinamica evoluției revistei (periodicitate, tiraj, număr de pagini); 8. Satisfacerea nevoilor culturale și de informare ale cititorilor; 9. Autoritatea culturală și științifică a personalităților care semnează în paginile revistei. Ministerul Culturii și Cultelor, 14 august 2003. Dan Berindei (președinte); D.R. Popescu (vicepreședinte); Doina Banciu; Gheorghe Buluța; Silvia Colțescu; Mircea Ghițulescu; Dan Grigorescu; Enikő Markó; Lucia Ovezea; Radu Petru; Sorin Preda; Lucian Pricop; Marius Tupan”. □ Se publică un *Interviu cu Răzvan Theodorescu, ministrul Culturii*: „Este moral că membrii comisiei să-și aloce fonduri unii altora? La prima vedere pare un lucru mai puțin moral, acela de a fi într-o comisie care să stabilească că și tu, membru al comisiei, ai unele drepturi. Pe de altă parte, eu vă voi spune că situația este perfect normală. Am ales în aceste comisii pe cei care, după opinia mea, sunt în domeniul lor printre cele mai importante personalități. Problema care se pune e aceasta: am eu dreptul, timp de doi ani, să privesc pe un eminent istoric, literat ș.a.m.d. de a avea o carte subvenționată, azi, când e atât de greu să publici cărți, numai pentru că el îmi face onoarea să fie într-o comisie a ministerului? Prin extrapolare, pot să împiedic pe un arhitect excelent să mai facă restaurări, pentru că l-am numit în Comisia Națională a Monumentelor Istorice? Am avut, să știți, și eu semnele mele de întrebare și-am recomandat, în genere, acestor comisii – eu n-am participat la ședințele lor – ca în momentul în care se discută cartea persoanei în cauză, persoana respectivă să se retragă din ședință, să se delibereze în lipsa sa. Este maximum din ceea ce aş putea admite. Toate comisiile, și înainte, aveau exact aceeași structură, cu exact aceleași avantaje și dezavantaje. Ați observat că eu,

care anul trecut am acceptat să am două cărți reeditate, de fapt manuale pentru studenți, anul acesta am preferat să îmi privez studenții, ca să nu mai fie nici un fel de discuție. Dar eu nu sunt membru al comisiei, sunt ministru. N-am însă dreptul să cer unui eminent cărturar ca doi ani să nu mai fie activ în nici un fel, pentru că acesta este țelul activității sale – apariția cărții. Acesta este punctul meu de vedere. Știu că poate fi atacat, dar are, cred eu, și elementele sale de bun simț.

Mare parte a oamenilor de cultură cu care am discutat spun nu numai că moral ar fi ca membrii comisiei care solicită subvenții să se recuze, dar pun în discuție și criteriile de alocare ale acestor fonduri. Există, de pildă, fonduri destinate cercetării pentru lucrările de acest gen, care beneficiază totuși de finanțare de la Ministerul Culturii... Iertați-mă, vă întrerup ca să nu mergem pe o pistă greșită. E adevărat, există fonduri pentru cercetare, dar acelea sunt la Ministerul Educației și Cercetării. Acelea n-au nimic comun cu Ministerul Culturii. Este real, dar nu sunt în parohia noastră. De ce o lucrare precum cea despre ceramică a secretarului de stat de la Ministerul Culturii, d-l Ioan Oprea, a obținut o subvenție de la comisia de promovare a culturii scrise? I se reproșează comisiei că finanțează reeditări, traduceri din clasici, manuale școlare, lucrări de cercetare, în loc să promoveze cultura română scrisă, eventual debutul de carte... Vă voi răspunde imediat: este vorba de fiul secretarului de stat Oprea, un tânăr cercetător. Obiectivul său de studiu, ceramica, este un element foarte important al artei culte și al artei populare, deci al civilizației și culturii. Astfel de lucrări pot la fel de bine să fie subvenționate de la noi. Iertați-mă, dar asemenea opriri asupra calității efemere a unei rude de demnitar sunt puțin sub demnitatea celor care le fac. Să trecem însă peste asta... Nici unul dintre cei intervievați nu a pus în discuție ca atare calitatea lucrărilor; ci au exprimat o suspiciune vizând funcția, criteriul administrativ-politic implicat. Aceste funcții sunt trecătoare, Dumnezeu! Asta ar însemna, fără să dau nume, că ar trebui să reproșez celor dinaintea noastră că și-au folosit funcțiile? Dacă și-au folosit bine armele pe care le aveau în dotare, trebuie să le strângem mâna, nu-i așa?! Dacă un ministru, să zicem că avea legături cu teatrul și ar fi sprijinit teatrul – n-a fost cazul – i-aș fi strâns mâna. Dacă un președinte de Uniune de pe vremuri, să zicem din perioada grea – de exemplu Zaharia Stancu – sprijinea scriitorii, nu trebuie, oare, elogiat? Uneori funcția este făcută și ca să sublinieze o calitate a unui om. Nu se întrerupe relația dintre individ, valoarea și rolul său social, pentru că a căpătat o funcție. Eu sunt împotriva acestor ipocrizii deși, iată, m-am supus în acest an și i-am făcut pe studenții mei să piardă niște lucrări ne-reeditând niște cărți ale mele care sunt foarte cerute. Dar am înțeles, fiind ministru, să fac acest lucru. Nu pot s-o cer unor membri ai unor comisii. Acum revin la cea de-a doua observație: aici am cu totul altă opinie. Clasicii noștri trebuie foarte bine cunoscuți și de aceea am dat banii pe care i-am dat și mi-a făcut plăcere să fiu aspru «criticat» (cu ghilimelele de rigoare). Am dat mulți bani, într-adevăr, pentru așa-zisa colecție Pleiade a Academiei. În momentul în care dai și pentru Sorescu, și pentru Nichita Stănescu, și pentru Eugen Barbu, indiferent de

poziționările lor în gusturile de astăzi, faci un act de cultură. Și mai adaug ceva, doamnă, chiar dacă acest lucru va fi scandalos: membrii comisiei nu au găsit, probabil, atâtea valori în literatura contemporană și atunci nu poți să le siluiești voința să dea bani unor eventuali mediocri numai pentru că au marele avantaj de a fi în viață. *Și-atunci merită mai mult clasicii străini?* Să nu uităm, doamnă, ce-a însemnat într-un anumit moment pentru cultura acestui popor ceea ce se publica la ESPLA, pe vremea când era acolo – Dumnezeu să-l ierte! – Alexandru Balaci. Eram elev, eram student, în anii '50-'60, și aveam la dispoziție toată literatura universală. În peisajul actual, în peisajul unei Româнии europene, să nu dau asemenea lucruri ca să-i dau poetului X sau Y – care poate fi și un mic veleitar, este acceptabil!... Sunt foarte mulți scriitori tineri care au primit subvenții, sunt reviste care publică scriitori tineri. Iau exemplul «Luceafărului», pentru că «Luceafărul» după mine este una dintre cele mai remarcabile și echilibrate reviste culturale și literare ale momentului. Ați văzut că i-am dat un sprijin special și – atenție! – «Luceafărul» nu este dintre cei care mângâie pe creștet Ministerul Culturii și Cultelor, pentru că tot s-a vorbit cândva de o «politizare»... Luați lista revistelor care au primit sprijinul nostru – și majoritatea sunt reviste care ne critică foarte dur – sunt reviste unde publică oameni tineri, unde publică scriitori români. Am dat fonduri unor reviste care, indiferent ce-ai făcut în Ministerul Culturii, or să-ți găsească pete și în soare. Dar le-am dat, pentru că este firesc și pentru că nu facem politică, așa cum cred unii. *Un reproș care vi s-a adus este prezența în conducerea Comisiei a academicianului Dan Berindei și a scriitorului D.R. Popescu...* Doamnă, sper că și într-un caz și în celălalt sunt simple insinuări și atâtă tot. Pentru mine Dan Berindei reprezintă un istoric important al românilor. Pentru restul sunt la noi instituții abilitate care pot să-și spună cuvântul. Eu, spre deosebire de cei care iubesc foarte mult dosarele de cadre, am fost în viața mea victima dosarelor de cadre și nu voi face din nou un dosar de cadre! Eu, ca istoric român, am o genă antilegionară puternică. Nu poți să ierți ceea ce s-a întâmplat în toamna lui 1940! Cu toate acestea, l-am cunoscut, l-am prețuit și acum îl publicăm pe Radu Gyr. Nu poți confunda planurile. Am fost departe de a fi un admirator al «Săptămânii», dar nu pot să nu spun că Eugen Barbu a fost un deschizător de drumuri prin *Groapa* și-atunci s-a acceptat să se dea, la zece ani de la moartea lui, o subvenție. Nu se poate spune că sunt unul dintre cei care au fost mângâiați mult de «România Mare», dar când Fundația România Mare a cerut bani la zece ani de la moartea lui Barbu, nu m-am gândit la politică. M-am gândit strict la valoare. Asta este și cu Dan Berindei. Pentru mine Dan Berindei este unul dintre cei mai importanți istorici români și ca atare este în fruntea unei comisii unde nu eu l-am ales, ci colegii săi. Dar, evident, am aplaudat această alegere. D.R. Popescu: în vremea când D.R. Popescu era președintele Uniunii Scriitorilor mi s-au scos niște texte de la «Secolul XX». N-am fost niciodată prieten cu D.R. Popescu, dar nu pot să uit că D.R. Popescu este unul din marii scriitori români! Pentru numele lui Dumnezeu, acest amestec de dosare de cadre,

acest amestec de biografie cu opera este absolut detestabil și ar trebui să înceteze în peisajul nostru cultural! *Ce s-a întâmplat cu controalele de la Ministerul Culturii? Unul dintre interlocutorii mei mi-a vorbit despre prezența Curții de Conturi și fraudele comise de anumite edituri legate de aceste subvenții de carte...* Așa este, doamnă. Interlocutorul dumneavoastră are perfectă dreptate. Vreau să vă spun ceva: Curtea de Conturi a venit și m-a tras și pe mine la răspundere, deși în lumea culturală ar fi de gândit că n-ai de-a face cu niște zarzavagii frauduloși. Din păcate, așa este și ne-am luat și noi niște măsuri de precauție pentru a evita pe viitor astfel de situații. În sensul de a avea niște documente la mână care să arate ce și cât s-a tipărit, dacă este tirajul anunțat ș.a.m.d. Vreau să vă spun că au fost și situații în care s-a publicat altceva – de către același autor și aceeași editura – decât fusese acceptat în comisie. Se întâmplă. Au fost câteva cazuri în care autori respectabili au anunțat că sunt siliți să schimbe titlul, însă era vorba de scriitori foarte bine cunoscuți și cu o moralitate recunoscută. Evident modificarea a fost acceptată. Dar au fost numai câteva cazuri. Ne-am luat niște măsuri, birocratice să le spun, în acest an, și vom vedea cum funcționează. Dacă nu, și pe noi Curtea de Conturi ne trage la răspundere, solidar cu editurile, ceea ce până la urma este stânjenitor. *Ați făcut publică lista cu cei care au încălcat contractele cu ministerul?* Nu. N-am făcut această listă publică anul trecut sperând că în acest an, prin măsurile pe care le luăm, să reușim să ștergem rușinea acelor oameni, pentru că sunt niște intelectuali, niște colegi ai noștri. Dar, evident, dacă se va mai repeta un asemenea caz o să fiu silit să-l fac public. Sper însă că măsurile luate – sumele se vor da în avans, gradual până vom avea certitudinea că tot ce s-a promis se și face – vor împiedica apariția unor asemenea «deturnări», care în câmpul culturii sunt cel puțin nepotrivite. *I-ați pus însă să returneze banii sau ce măsuri ați dispus?* Ca să vă spun adevărul adevărat, am decis ca aceleora care-au fost în asemenea situații – și-au fost câteva cazuri – printr-un consens tacit, comisia știind acest lucru, să nu le mai accepte anul acesta nici o subvenționare de carte.”

27 august

• [„**România literară**”, nr. 34] Ioana Pârvulescu scrie în articolul *Engels și Lautréamont*: „Cărțile lui Gherasim Luca au astăzi, spre deosebire de «ieri», nu numai valoare literară, ci și financiară. Avangardiștii Bucureștiului interbelic erau îndeobște nevoiți să-și tipărească volumele de versuri pe spezele lor, ceea ce nu-i împiedica să realizeze minunate ediții bibliofile, ilustrate de prieteni artiști (Victor Brauner, Trost, Perahim). Tirajele erau limitate la câteva sute. Cu siguranță că din vânzarea lor, atâta câtă era, nu se îmbogățea nimeni. Astăzi, în toate anticariatele lumii, edițiile princeps ale avangardiștilor noștri, inclusiv cele scrise în română, se vând la prețuri impresionante. Gherasim Luca este între cei mai bine vânduți poeți. Site-urile librarilor care îi dețin cărțile te fac să visezi, iar lista prețurilor, în dolari sau în euro, este, pentru cititorul român, aproape himerică. Într-o librărie din

Milano se poate găsi *Apostroph' Apocalypse*, care a apărut în 135 de exemplare, ediție princeps semnată, ilustrată cu 14 aqua forte cu 4 296 de dolari, sau, după preferință, cu 3 800 de euro. Trei cărți poștale trimise lui St. Schwartz se vând cu 200 de € bucata. Manifestul *Dialectique de la dialectique*, scris de Luca în colaborare cu Trost și apărut la București, în 1945, în 553 de exemplare, se vinde la Boston (Massachusetts) cu 1 325 €. *Le vampire passif*, poem-eseu apărut la frumos numita Edition de l'Oubli, Editura Uitatea, cu un portret al autorului și 17 ilustrații, din care s-au tipărit numai 165 de exemplare bibliofile, se vinde cu 3 900 €. *Inventatorul iubirii*, volum publicat în română la hegeliana editură Negarea Negației, tot în anul 1945, în București, cu un tiraj de 532 de exemplare, dintre care 481 numerotate, se vinde cu 1 658 de € sau cu 2 211 €, în funcție de cât de bine este conservat volumul. Iar *Un Lup văzut printr-o Lupă*, ilustrat cu «trei vaporizări» de Trost se poate cumpăra în același anticariat din Boston cu 1 592 €. În fine, *Éloge de Malombra, l'amour absolu* publicat de grupul supraréaliste Gherasim Luca, Gellu Naum, Paul Păun, Virgil Teodorescu și Trost, al cărui tiraj este estimat la 500 de exemplare se poate cumpăra, tot la Boston, cu un preț mai mic, 530 €, explicabil numai prin starea mai proastă a exemplarului în chestiune. Un exemplar bine păstrat este de patru până la șase ori mai scump”. □ Cronicar notează la *Revista revistelor*: „După un început entuziast, proiectele culturale românești de obicei se împotmolesc. Apar probleme legate de finanțare, inițiatorii sătui de piedici și voluntariat dezertează, izbucnesc conflicte de orgolii, ostilități între membrii echipei... Din tot ce debutase promițător, cel mai longeviv și bogat în înfăptuiri e, crede Cronicarul (și i-ar plăcea să poată fi contrazis), programul Fundației A Treia Europă, de studiere și promovare a valorilor culturale și științifice ale Europei Centrale și de Est. Și asta datorită unor oameni docti, pasionați, perseverenți și foarte harnici (Adriana Babeți, Cornel Ungureanu, Smaranda Vultur, Gabriela Colțescu ș.a.), care au instruit, la Universitatea de Vest, grupuri interdisciplinare de tineri specializați în problematica științifică și culturală central și est-europeană. Sub sigla Fundației timișorene au apărut, începând din 1997, la edituri serioase (în special Polirom), traduceri din operele unor mari scriitori mai puțin sau necunoscuți la noi, precum Joseph Roth, Ivan Klima, Andrzej Kusniewicz, Konrad György, Bohumil Hrabal, Danilo Kiš, Milorad Pavič... S-au editat și studii ale unor reputați specialiști în Mitteleuropa, s-au organizat colocvii și conferințe internaționale, s-au inițiat cursuri de masterat în temă și câte și mai câte. Neprețuit e și ceea ce a făcut și face Grupul de istorie orală și antropologie socială pentru memoria specificului multietnic și plurilingv al Banatului (volumele semnate sau coordonate de Smaranda Vultur cuprind istoria trăită și povestită a bănătenilor în sec. XX). * Am făcut această lungă introducere fiindcă revista «Orizont» nr. 6, sub genericul «Comunități deschise. Redescoperirea diversității», se ocupă de scriitorii sârbi din Banatul universurilor complementare. «E greu să înțelegi cultura Banatului fără să urmărești cele patru culturi care se afirmă aici [...]. Literați germani, români, sârbi, maghiari au dat o definiție importantă

acestui spațiu» – scrie Cornel Ungureanu. Dar, dacă zona de contact etnic a dat scriitori importanți, majoritatea și-au uitat spațiul de origine. «Singurii care n-au uitat niciodată de unde se trag, singurii care au încercat să evoce un Banat al paradisului pierdut au fost scriitorii sârbi». Și s-au născut sau au trecut prin Banat spirite exponențiale ale culturii sârbe: Vuc Karagici, Dositei Obradovici, Branco Radicevici, Miloș Crnjanski, Ivo Andrići. * Specialistul «Orizontului» în literatura sârbilor-români e Lucian Alexiu, a cărui semnătură o întâlnim și sub ancheta adresată mai multor scriitori de limba sârbă de la noi, și sub traduceri de poeme, și sub analizele unor cărți de Slavomir Gvozdenovici. * Din arhiva de istorie orală a Fundației A Treia Europă sunt extrase mai multe povestiri autobiografice ale unor vârstnici aparținând comunității sârbești din Banat, ceea ce ne face să credem că, după volumele avându-i ca subiect pe germani și evrei, proiectul coordonat de Smaranda Vultur se va materializa într-o nouă carte, despre sârbi: «Relatările istoriei autobiografice schițează reperele unei memorii locale și regionale ce stau mărturie pentru participarea sârbilor la istoria și civilizația ținutului pe care îl locuim. Obiceiuri și tradiții, secvențe din viața și ambianța culturală a orașului, climatul intercultural, impactul, tragic adesea, al istoriei asupra vieții personale, familiale sau comunitare sunt numai câteva dintre cadrele în care memoria redă timpului trecut culoare, densitate, concretețe». * Nu mai puțin de cinci pagini conțin proză, poeme și exegeze ale operei lui Danilo Kiš, acestea din urmă scrise anume pentru *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*, despre care aflăm că e în curs de apariție la Polirom: «Realizat de o echipă ce reunește tineri cercetători, dar și personalități ale lumii academice din țară și străinătate, *Dicționarul* însumează 200 de romane scrise de 165 de autori din spațiul Europei Centrale, un indice de materii de 300 de intrări, un indice de nume și 165 de fișe bio-bibliografice. Instrument de lucru indispensabil studiului literaturilor central-europene, el se susține printr-un demers comparatist de anvergură, dublat de o dimensiune descriptiv-analitică.» Cum spuneam la început, finalizarea ambițioaselor proiecte ale grupului timișorean e unul din nu prea multe lucruri bune care se petrec acum în cultura română».

29 august-4 septembrie

• [„Dilema”, nr. 543] La partea a doua din dosarul cu tema „Cine se teme de critica de întâmpinare” participă Paul Cernat (*Vina unui întreg câmp literar: „Statisticile arată că se citește multă literatură străină și foarte puțină literatură română contemporană. Aici nu e numai vina criticii de întâmpinare. E vina unui întreg câmp literar compromis de clientelism și meschinărie, care fierbe în suc propriu și în care publicul nu are încredere”*), Marius Chivu (*Cineva tot mai citește: „nici critica de întâmpinare nu mai e ce-a fost. Lucrurile se știu bine pentru că s-au tot discutat în ultimul timp. Revistele care găzduiesc recenzii și/sau cronici sunt, în cele mai multe cazuri, de specialitate, apar în tiraje mici, iar numărul aparițiilor editoriale este oricum copleșitor. [...] Și-apoi, a face azi critică*

de întâmpinare, în condițiile în care nici măcar motivat pecuniar nu ești, a devenit un fel de act de sacrificiu sau un exercițiu în lipsă de altceva ori în așteptarea a ceva mai bun”), Daniel Cristea-Enache (*Testul ALIA*), Dan C. Mihăilescu (*Dubașii lui ce și cum*: „întrebarea dvs. nu de relația cu publicul, ci cu dinamica vieții literare vorbește. [...] Cronica literară e pur și simplu lubrefiantul angrenajului. Nu lasă praful și rugina, ține evidența pieselor de schimb, degrijează motorul etc. Aici, în foiletonul de întâmpinare, este politica (pe față sau pe dos) a gazetei, aici sunt contrele ideologice, descântecul de coterie, avertismentele voalate, recompensele la vedere, șantajul mediatic, pe scurt: tot farmecul și toată otrava ce caracterizează branșa noastră sado-masochistă. Zău, chiar dacă multă lume nu dă doi bani pe ea, critica asta prestatoare de servicii (botezuri, nunți, parastase) pune ierarhiile în mișcare, agită spiritele, concoctează comploturi – axiologizante, mie-mi spui? – deci «influențează dinamica vieții literare». Vă fac o conjectură: ia gândiți-vă că vă cumpărați mâine gazeta și-l vedeți lăudat pe Patapievici în «Observator cultural», pe Caius Dobrescu lăudat de Alex. Ștefănescu, pe G. Liiceanu de Luminița Marcu, pe O. Paler la Agopian, pe Nicolae Manolescu lăudat în «Caiete critice», pe Lefter la Daniel Cristea-Enache sau pe Gellu Naum în «LA&I»... Păi, nu fuie scaunul de sub noi? Ei, vezi, asta-i dinamica!”) ș.a.

[AUGUST]

• **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 8]** Nicolae Breban publică episodul 73 din *Nietzsche*. □ Despre Nicolae Balotă publică eseuri Irina Petraș (*Cuvinte despre Nicolae Balotă*) și Henri Zalis (*Apartenențe literare franceze*). □ La rubrica „generația 2000”, se publică fragmente de proză de Claudiu Komartin (*Rivalul*), Elena Pasima (*Preludiu la după-amiaza unui Lup de stepă*) și Adrian Urmanov (*primul monarh*), prezentate de Octavian Soviany.

• **[„Convorbiri literare”, nr. 8]** Solomon Marcus este intervievat de Cassian Maria Spiridon: „În trecut, în special în ultimii 15 ani, m-am ocupat mai mult de Eminescu, pe de o parte studiul poeziei lui Eminescu, din punct de vedere semiotic, din punct de vedere matematic, de pildă temporalitatea m-a interesat foarte mult la Eminescu, vizualul. Știți că, în dicționarul de frecvență a cuvintelor în opera lui Eminescu, substantivul cu cea mai mare frecvență este *ochi* și după aia mi-a atras atenția să studiez (am un studiu publicat nu de mult în revista «Arta» despre *Visul la Eminescu*) temporalitatea și pe urmă m-a interesat foarte mult să studiez acele manuscrise ale lui Eminescu, texte din caietele lui. M-a interesat foarte mult să studiez reflecțiile lui în domeniul matematicii, fizicii, biologiei etc., adică pariul meu era următorul: pentru că am văzut că mulți nu au înțeles, unii au zis hai, domnule, vrei să-l faci acum pe Eminescu mare matematician. Nu e vorba de așa ceva, aici e vorba de un anumit model intelectual de poet, faptul că Eminescu a avut această convingere că trebuie să-și îmbogățească orizontul cultural în toate direcțiile și să absoarbă cât mai mult, să învețe ca un elev, să aibă cât mai mult din știința vremii lui. Asta rezultă din caietele lui. Și pentru multe lucruri

reflecțiile lui ne conving că a sesizat esențialul. Și pe urmă am căutat să arăt cât de mult a profitat poezia lui Eminescu, universul său poetic, de această îmbogățire intelectuală și culturală” (*Într-un text sută la sută poetic nu se poate schimba nimic*). □ Cristian Livescu semnează eseu *Întoarcerea la poezie*: „România a încheiat recent un secol și jumătate de literatură demnă de clasicizare, din care ultimul deceniu (1990-2000) i-a dat la iveală slăbiciunile cronice: lipsa puterii de reacție în asimilarea evenimentelor din 1989, inhibiție în fața libertății depline de expresie, imposibilitatea revanșei la complicitatea cu tăcerea, în regimul comunist, palida rezistență prin opinie, transmisă prin mijloace specifice operei literare, nu neapărat prin transformarea scriitorilor în ziariști și analiști politici. În anii '90, proza nu a dat nici o capodoperă, poezia s-a mulțumit cu antologii și reeditări, iar critica literară cu himere, dacă nu cu răfuiele. În loc să privească înainte, literatura noastră și-a creat reflexul păgubos al privirii obsesive înapoi – printr-o lungă și ineficientă recuperare de amintiri și manuscrise de război, legionare, de închisoare, de exil, producând o stagnare în viața scriiturii, colonizată de memorialistică. Un deceniu de amortire, în care traseul european al literaturii române s-a rătăcit pe drumurile întortocheate ale naționalismului și explicării aventurilor etnocentriste din trecut, ale discuțiilor pe seama exilului românesc, și el sleit de așteptare, incapabil să producă noutate, câtă vreme nu a făcut o gaură în cer (cu excepția marilor vârfuri Ionescu–Eliade–Cioran–Culianu–Goma), precum și ale orgoliilor deșarte de «salvare» prin intermediul literaturii a unei lumi obișnuită cu dezastrele și destrămările de sisteme. În timp ce societatea românească dezvoltă un cuvânt destul de incomod, dar cu potențial de progres – *schimbarea*, în viața literelor noastre a domnit deruta, mulțumirea de sine – în sensul că avem în beneficiu (moștenim) una din cele mai «vitale», mai «bogate», mai «viguroase» literaturi din Europa sau din lume, în pofida evidenței că foarte puține opere de valoare au pătruns pe piața cărții internaționale (cu excepția cazurilor sezoniere ale lui Mircea Dinescu sau Mircea Cărtărescu). Asemenea autoiluzionări, autosugestionări trufașe, de satisfacție închisă, conservată în propria laudă, perpetuează reflexul protocronist – acela al automulțumirii că am inițiat înaintea altora forme și modalități literare novatoare, deși ele nu se bucură de o recunoaștere pe măsură, pasivism care inspiră scriitorului certitudinea că aparține unei societăți creatoare închise, în care orice performanță nu e omologată și atunci nu ne rămâne decât să o lăudăm «în familie»”. □ Gellu Dorian scrie despre *Păpușarul și alte insomnii* (2003) de Claudiu Komartin (*Claudiu Komartin – Păpușarul și alte insomnii*)

• **[„Litere”, nr. 8]** Tudor Cristea semnează editorialul *Întrebări*: „Citesc (sau măcar consult) o bună parte a presei literare care apare la noi. Nu discut aici faptul că multe publicații există numai ca să existe. Observ însă în toate, de la săptămânalele de mare tiraj și afluență până la mensualele apelând la formula numerelor duble sau triple, un început de așezare calmă în matca unei normalități care ar fi benefică dacă n-ar fi simptomul unei primejdioase resemnări. Pagini de poezie, de proză, eseuri, studii docte sau ineptii, cronici literare, recenzii, profiluri

de personalități sau de veleitari, mese rotunde, totul ar indica o activitate mai bine sau mai rău rostuită. Dar calmă. Doar ici și colo câte un semnal de alarmă, de fapt niște marote privind condiția de azi a scriitorului și lipsa de audiență a literaturii. Sau câte un strigăt în pustiu privind situația țării. În rest, o vie impresie că scriitorii de azi trăiesc într-o lume paralelă, așteptând să le cadă în gură nu știu ce pară mălăiață din cocotierii regimului. În ultima vreme, din presa noastră literară au cam dispărut și polemicile. Chiar cazurile explozive, precum al academicianului Dan Berindei, fost legionar și fost securist, sunt tratate cu mănuși, producându-le celor care se ocupă de ele nu texte vehemente, ci eseuri nuanțate. Că lucrurile stau astfel o dovedește atitudinea tolerantă pe care mai toată presa noastră culturală o adoptă față de «fenomenul Adrian Păunescu» despre care Marian Popa convine (într-o convorbire cu M. Tupan din «Luceafărul», nr. 36/ 6 aug. 2003) că e unul nociv, dar crede (și pe bună dreptate) că ar trebui analizat. Toată lumea a observat că, în ultimul an, senatorul-bard revine «în forță». În vreme ce condeierii de bună (sau rea) credință își poartă micul lor război (pe generații, promoții, grupări, persoane, orgolii) în reviste care, de obicei, nu depășesc o mie de exemplare, Adrian Păunescu primește (de la cine și de ce?) o emisiune de televiziune bine remunerată și încearcă să pună România la cale. Din nefericire, mulți dintre oamenii noștri de cultură cred că e suficient să-l ignore, schimbând canalul atunci când, din greșeală, receptează, pentru câteva clipe, retorica binecunoscută care învie strigoi «Cântării României» și ai național-comunismului. Emisiunea lui Păunescu se intitulează pompos «Bătălia pentru România». Sigur că e un titlu în stilul deșăntat, kitsch, al bardului. Dar dacă e mai mult decât atât? Implicând, bunăoară, măcar întrebarea îngrijorată: *care Românie și a cui bătălie?* Dar dacă acest brontozaur protocronist, care nici nu se mai obosește să facă pe europeanul, nu e decât vârful unui aisberg, cum a fost el întotdeauna? Sunt simple întrebări. Altfel, răspunsurile vin uneori de la sine. Am asistat nu de mult la o usturătoare lecție primită de un tovarăș de idei (și de emisiune) al lui Păunescu, «rapsodul» Tudor Gheorghe (altminteri, un artist de valoare), la festivalul Callatis, unde încerca să-i domine cu limbaul său căutat folcloric (dar, în ultimă analiză, doar grobian, ca și al păunescului, când e contrazis) și să-i moralizeze pe niște tineri care nu puteau vedea în el decât ceea ce sunt convinși ei (fie că le dăm, fie că nu le dăm dreptate) că este: un personaj anacronic. Să fie aceasta de ajuns? Să nu depășească audiența lui Păunescu numărul celor vreo sută de confuzionați care suspină după trecutul comunist? Dar dacă ei sunt mai mulți, iar bardul profită de lehamitea noastră ca să-i înmulțească? Fără îndoială că, tolerat și în acțiunile lui culturale, cum e tolerat și în politică, adulatorul acesta ceașist ajuns senator își va impune (întotdeauna e loc pentru mai rău) punctul de vedere. Să nu contăm prea mult pe evidența ridicolului tuturor punctelor sale de vedere. Lui nici că-i pasă». □ Raluca Ciochină recenzează *Păpușarul și alte insomnii* de Claudiu Komartin: „«Încordat și tăios» ca pruncul de cuvinte pe care îl naște perpetuu, Poetul Komartin este insomniac, schizofrenic, alcoolic, muribund, dar cu toate

astea este lucid până la sânge, cioranian de lucid în gând, bacovian în expresia poetică, apt mereu de autocompătimiri sau de ultimatumuri. Dar viziunea sa asupra lumii nu este omogenă, coerentă, este construită din imagini dispartate, din fotografii față-profil, care nu au altă legătură între ele decât un impuls negator, veninos” (*Despre poezia fisurii*). □ George Coandă semnează articolul de atitudine *Protocronismul ridicol*.

● [„**Orizont**”, nr. 8] Numărul este dedicat criticului literar Cornel Ungureanu. Nicolae Manolescu semnează editorialul *Instituția Cornel Ungureanu*: „De aproape patru decenii, în Timișoara culturală funcționează instituția Cornel Ungureanu. Nu există scriitor, jurnalist, om de teatru, student, profesor, pe scurt, intelectual din orașul de pe Bega care să nu fi intrat în contact cu ea ori să fi beneficiat de serviciile ei. În trecerea de la «Scrișul bănățean» la «Orizont» și, apoi, pe toată durata de până azi a revistei cu un nume oarecum subversiv pe vremea comunismului (care nu-și permitea luxul de a se numi cu un cuvânt ale cărei limite erau strict determinate de P.C.R.), Cornel Ungureanu a păstorit cu bonomie și discreție generațiile succesive ale aspiranților la publicistică. Le-a ținut tuturor spatele, cum se spune. El știe cum, prestigiul de care se bucura i-a acoperit și pe ei. El știe cum, «tovarășii» îi iertau pe mereu alți tineri de «greșelile» vârstei, fiindcă le explica Cornel Ungureanu că sunt promițători. El știe cum, revista apărea, număr de număr, fără mari concesii politice, pepinieră și totodată academie culturală. Printre picături, Cornel Ungureanu și-a scris cărțile, unele ajunse de referință, a inventat Europa Centrală și o diasporă românească dată uitării. Și, uite așa, fără să-și dea seama (nici noi nu ne-am dat-o), Cornel Ungureanu a împlinit 60 de ani. Instituție venerabilă, s-ar putea zice”. Mai scriu despre Cornel Ungureanu: Ioana Both (*Între decalog și mărturisire*), Smaranda Vultur (*Un hidalgo bănățean*), Vasile Popovici (*Tema criticului*), Mircea Mihăieș (*Sub vulcan*) ș.a. □ Cornel Ungureanu este intervievat de Adriana Babeți: „*Care au fost pierderile mari ale generației tale? Cred că a fost pierderea încrederii în valoarea literaturii. Literatura nu însemna numai o terapeutică, ci și o așezare în ierarhia socială. Sus, în ierarhiile sociale. Pentru mine, cel puțin, după perioada aceea neagră din copilărie și adolescență, literatura a avut o funcție compensatorie. Nu atât social, cât sub aspectul găsirii unei zone de protecție. Am vrut să mă salvez prin literatură, pentru că am crezut foarte tare în statutul scriitorului. Într-o altă lume, aș fi avut cu totul alte repere. Câtă vreme nu cred că am o vocație specială pentru literatură*” (*Să rămânem ilegaliștii speranței*). □ Otilia Hedeșan publică cronică *Trăind literatura*, despre *Mitteleuropa periferiilor* (2002) de Cornel Ungureanu. □ Cornel Ungureanu semnează eseu *Mircea Iorgulescu – o vârstă în expansiune* („Studiul despre Caragiale a stârnit unele îndoieli celor exersați în cercetarea «arhivelor Caragiale». Sau între cei care, carageleologi de-o viață, își simțeau uzurpată exclusivitatea. Eseul lui Mircea Iorgulescu trece dincolo de documentaristica tradițională și încearcă definirea «ideii Caragiale» care marchează ființa umană. Eseul a apărut în vremuri în care fiecare pagină părea

a viza societatea socialistă multilateral dezvoltată, așa că nu a putut apărea fără o prefață... «explicativă». Dar dacă în 1988 paginile păreau subversive, în 2002 ele par cum nu se poate mai adecvate «lumii de azi»»). □ Vladimir Tismăneanu e prezent cu *Comunismul românesc ca obiect de studiu politologic*. □ Mircea Constantin scrie despre Nicolae Manolescu (*O cale a desăvârșirii intelectuale*). □ Cristina Chevereșan comentează *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* de Mircea Cărtărescu. □ Se publică *Poezii de Leonard Cohen în traducerea lui Mircea Cărtărescu*. Radu Pavel Gheo semnează cronica *Urșii noștri panda*, despre *Ce se știe despre ursul panda* (2003) de Florin Lăzărescu.

● [„**Ramuri**”, nr. 8] Nicolae Prelipeanu semnează articolul *Micul rasism*: „Acum, când războaiele au cam dispărut din lumea civilizată sau, dacă pofteste, aceasta le poartă, cu profesioniști, pe teatre îndepărtate, nu mai e nevoie de «mobilizarea întregului popor», tineri și bătrâni, copii și femei etc. etc. Astfel încât, cum dorința umană de conflict pare a nu fi deloc amortită, nici chiar de doctrina «corectitudinii politice», iar rasismul, războiul civil cu care se distrau popoarele când nu li se oferea unul militar, este prohibit, a rămas, în sfârșit, pentru cât o mai rămâne, lupta acerbă, pe viață și pe moarte, între generații. «Regele pădurii» în variantă modernizată, în mediul super-tehnologizat al veacurilor XX și XXI, a reapărut. Cei mai apropiați de lumea științei, a tehnologiilor de vârf, sesizează acest război civil acolo, cei din lumea artelor îl trăiesc, trepidant, aici. În știință și super-tehnologie, e normal ca oamenii ajunși la o anumită vârstă să nu mai țină pasul cu descoperirile și aplicările acestora, iar cei mult mai tineri, încă mai adaptabili, să reclame locurile pe care bătrânii le-au obținut pe vremea când ei erau cei adaptabili, cei supli în gândire. Mai caraghios e că acest «mic rasism» în cadrul aceluiași popor se manifestă crud în arte și mai ales într-una dintre ele unde se fac cei mai puțini bani. Ce citești aici împotriva generațiilor predecesoare își poate ridica părul (dacă-l ai) în cap, mai ales când nu faci parte din «breaslă». E o fericire a trăirii clipei (căci ce altceva e vârsta?) cum rareori ai să vezi în domenii mai puțin apropiate meditației asupra timpului și-a zădărniciilor omenești. Frenezia aceasta cu care ultimii veniți, încă nedepriși cu uneltele, se reped la profesioniștii altor generații ar fi comică dacă n-ar fi tragică. Și nici tragică nu e, în fond, fiind mai degrabă o simplă expresie a unei jubilații biologice. Care dă fericirea de a trăi. A trăi, a trăi, dar cum? Fără să știi că la colț te pândește următoarea generație, următorul popor? Nu sunt prea legat de vârsta pe care, nevrând, o am. Totuși aștept cu răbdare momentul când conceptul de «corectitudine politică» va îngloba și interdicția luptei între generații. Ea a mai existat o dată, în timpul regimului socialist, când era aproape interzis chiar cuvântul «generație». Căci doar eram cu toții un monolit, o apă și-un pământ, nu-i așa? «Strâns uniți în jurul partidului». Nu sunt împotriva unificărilor de tot felul, care preced, azi, marea globalizare, noul «viitor luminos». Nu sunt împotrivă pentru că văd cum ne-ntoarcem la lumea dinaintea Turnului Babel, pe «altă treaptă», firește. Alta pe dracu'! Nu vedeți că omul a rămas la fel de feroce în adâncul lui, căruia unii îi spun *sine*?”.

• [„Tomis”, nr. 8] La ancheta cu tema *Globalizarea culturală*, jalonată de întrebările „1. Cum definiți conceptul de globalizare culturală? 2. Ce impact credeți că are impunerea valorilor la nivel global? 3. Care este poziția culturilor care nu beneficiază de o limbă internațională în procesul globalizării culturale? 4. Există o conspirație a statelor puternice în ceea ce privește hegemonia culturală mondială?”, răspund: Solomon Marcus („2. Nu-mi place în această întrebare folosirea ambiguă a cuvântului «impunerea». Dacă este vorba de faptul că o mare putere și-ar impune în lume cultura sa așa cum a fost impusă Coca-Cola, atunci, cel puțin la nivelul culturii de vârf, comparația nu funcționează. În cultura de vârf, comparația nu funcționează. Un mecanism care reduce la minimum influența unor factori extraculturali. Nu se poate impune decât valoarea culturală pe baza unui sistem de referenți de înaltă competență, din toate zonele planetei, în particular, numeroși cercetători români fac parte din comitetele editoriale ale unor reviste internaționale, din comitete de program ale unor întâlniri culturale internaționale sau sunt referenți la teze de doctorat, la monografii propuse spre publicare la edituri internaționale etc., după cum cercetători români se supun la rândul lor judecății internaționale, într-un perfect echilibru între «a fi judecat de alții – a-i judeca pe alții». În cea de-a doua accepție posibilă a expresiei «impunerea valorilor la nivel global», ne vom referi la faptul că în cultură multe valori românești s-au impus prin propriile forțe, fiind acreditate la nivel internațional. Aceasta este partea nu prea mediatizată a culturii române, de aceea prea puțin cunoscută, deși constituie un adevărat avanpost al culturii române. 3. Culturile care nu beneficiază de o limbă internațională trebuie să reducă acest decalaj pe două căi: să învețe limbi internaționale, pe de o parte, și să militeze pentru traducerea unor opere din limba proprie într-o limbă internațională (de preferință engleza), pe de altă parte. Nenumărate exemple arată că proveniența dintr-o cultură mică *nu* este un handicap major în impunerea la scară globală. Trebuie să învățăm nu numai de a citi reviste și cărți în engleză, dar să și scriem și să publicăm în reviste internaționale în limba engleză și la edituri internaționale. 4. Categorie nu! Mentalitatea care a produs un răspuns afirmativ la această întrebare este aceeași care pune toate relele pe seama străinilor, accentuând ipostaza de victimă permanentă a poporului român. Educațional, această mentalitate are efecte catastrofale”), Augustin Ioan („1-2. Cred că singura globalizare de care cu adevărat trebuie să ne temem este aceea a subculturii (i se mai spune prețios, ca să nu se simtă prost subiecții purtători, de grija cărora se prăpădesc și intelectualii subțiri, bonjuriști, postmoderni sau cum își vor mai fi zicând, «cultură de masă» sau *pop culture*). Nu pentru că ea există, ci pentru că este insidioasă și are drept efect relativizarea valorilor culturii «culte» (iertată barbarismul, dar el se impune a fi folosit), sau a culturii înalte, folosindu-se în acest scop de armele (și argumentele agresive) ale economiilor avansate și ale democrației. Confundarea argumentului cultural cu cel al democrației este păgubos. Dreptul maselor la divertisment, similar în populismul său cu dreptul popoarelor la coloane, postulat de Lunacearski, este indiscutabil: entertainment-ul

le ține imaginarul populat, adică deoparte de angajarea social politică (pe care nu și-o dorește). Chiar și aici sunt lucruri care trebuie trebuie indiscutabil nuanțate: spre pildă, multă lume de bon ton critică indistinct fenomenul McDonalds, uitând că el a avut, în spațiul postcomunist, un rol de erou civilizator. Aici nu e Franța, unde hamburgerul să fi periclitat supremația faimoasei sale *cuisine* (deși, de fapt, un o face: respectivele restaurante sunt dedicate aproape exclusiv furajării unor anumite segmente sociale și rasiale franceze, periferice). Pentru restaurația românească, însă, standardul de igienă (mai ales a toaletelor), servicii și preț impus din 1995 de firma americană, rămâne și astăzi un reper de nediscutat. Dar supraviețuirea unui popor se face prin Cultură, nu prin divertisment. Aici nu există globalizare, decât în sensul fraternizării valorilor egale. Ce poate să facă globalizarea este să facă mai vizibile unele nume decât altele, și aici, în aerul tare al marii culturi. Cu toate acestea, ele se impun în domeniul propriei excelențe, adeseori ca o contracultură alternativă la cea promovată de reviste (așa e în arhitectură, spre pildă). 3. Dificilă, mai e vorba! Trebuie «tras» de două ori mai mult. Individualități suficient de motivate «scapă» din plasa lingvistică, vezi cazul fericit al lui M. Cărtărescu. Dar există și aici o premisă greșită, aceea de a confunda cultura cu literatura, o parte importantă, nu majoritară, a ei. Handicapul de care vorbiți există doar în literatură, pentru că restul artelor, mai cu seamă a celor non-lingvistice, nu sunt «oprimate». [...] Rolul statului în promovarea culturilor devine vital. Nu dau exemplul românesc postrevoluționar, indiferent de guvernele de «stânga» sau de «dreapta», întâi pentru că e trădător pe termen lung, prin neghiobia lui mioapă. O să îl dau însă pe cel maghiar. Nu eterne și fascinante albume, ci sume la mari edituri pentru serii de studii țintite. Nu văicăreli cu batista pe țambal [...], ci *Istoria Transilvaniei*, ediție de buzunar în toate limbile importante la prețuri pentru turiști. Cartea este infamă, dar care este replica noastră, mai deșteaptă? Apoi [...] site-uri de promovare inteligentă, reviste academice scoase, din nou, unde trebuie și cu semnături care le fac citabile în indexuri de cercetare. Apoi *lobby* peste Ocean și în UE. Apoi institute de cercetare avansată, care primesc drept sediu Primăria cetății Buda (Collegium Budapest), în vreme ce omologul românesc, New Europe College (al d-lui Pleșu) suportă infinita, neobrăzată ignorare a tuturor oficialilor români, trecuți și prezenți. Asta e problema, nu baza lingvistică. Problema suntem noi înșine. 4. Nu. Cultura mare nu e hegemonică, ci confraternă”). Mai participă la anchetă Rodica Mihăilă, Vasile Morar, Monica Mitarcă.

[AUGUST-SEPTEMBRIE]

• **[„Viața Românească”, nr. 8-9]** La ancheta cu tema *Literatura română după comunism. Câteva considerații* răspund: Liviu Ioan Stoiciu (*Varianta pesimistă*), Livius Ciocârlie („Florin Iaru a spus că e sătul de atâta autobiografie, cu atât mai mult cu cât proza e, prin natura ei, ficțiune, încât autobiograficul cu pretenții literare e neavenit oriunde s-ar manifesta. Sentimentul îl înțeleg.

Într-adevăr, scrierile autobiografice au invadat piața, au captat interesul și au pus într-o nemerită umbră proza de ficțiune. Totuși, am intrat în dialog cu Florin Iaru, încercând să dezvolt ideea că fenomenul este explicabil și, deși n-ai crede, nu e îngrijorător. Mai întâi, istoria ne dovedește că autobiograficul are drept de cetate în literatură de vreme ce, din când în când, au apărut opere de acest tip de incontestabilă valoare. Sfântul Augustin, Montaigne, ducele de Saint-Simon, Rousseau, sau chiar autori veniți din afara culturii, cum ar fi Pepys ori Creangă la noi, o dovedesc. Explicația constă, poate, în expresivitate, termen prin care înțeleg și calitatea limbajului și substanța lui. [...] Mult timp, operele autobiografice de valoare au fost sporadice. Abia în epoca modernă s-au înmulțit. Aceasta, deoarece literatura modernă a tins către inițierea inversă, inițierea în rău, în negativitate, iar autobiograficul – privirea răului dinăuntrul lui – asigură un plus de autenticitate acestei explorări. La noi, aceeași densitate, dacă nu una sporită, a fost atinsă după 1990, iar explicația nu e alta. Trecuserăm printr-o epocă îngrozitoare, mulți oameni cu resurse literare au fost victimele sistemului concentraționar. Era firesc ca ei să depună mărturie nemijlocită – neficționalizată. Iată de ce au apărut cărți ca *Jurnalul fericirii*, *Caietul albastru*, *corespondența lui I.D. Sârbu* etc. Pe de altă parte, știm cât de traumatizantă a fost și existența celor care n-au făcut ani de închisoare. Și aceasta a fost de natură să conducă fie la scrieri diaristice din epoca anterioară lui 1990, publicate abia acum, fie la rememorări. Nici aceste cărți n-au fost puține, deși într-o anume privință m-am așteptat la mai mult. M-am așteptat ca o temă obsedantă să fie: *cum am putut să trăim așa cum am trăit?* Ea n-a prea fost frecventă. Contemporanii noștri mai vârstnici par să aibă o părere destul de favorabilă despre comportamentul lor sub comuniști. Mai spuneam că, deși supralicitat, fenomenul nu e îngrijorător. Timpul mărturisirii se apropie de sfârșit. Pe măsură ce trecutul se îndepărtează, apar scriitori care n-au fost implicați în el. Cât despre prezent, acesta e prea dinamic, prea acaparator pentru ca scriitorii tineri să-și piardă vremea contemplându-și viața. Cred că autobiografia nu are viitor. Un exemplu despre felul cum alunecă autobiograficul în ficțiune îl dă Mircea Cărtărescu în *Orbitor*. Există în volumul al doilea câteva pagini care evocă îngrozitorii ani optzeci. Ele sunt la fel de patetice, de participative ca cele ale autobiografilor. În schimb, față de anii și mai îngrozitori cincizeci, scriitorul, încă tânăr, a putut să ia o distanță ironică. Autobiograficul a devenit pretext al ficțiunii. Rezultatul – s-o mai spun? – excelent. Un alt exemplu de transformare fertilă a autobiograficului în roman îl oferă, în *Oameni și umbre*, Alexandru George, autor prețuit de toată lumea dar, ca prozator, nu destul de comentat”, *Autobiograficul*), Gheorghe Grigurcu (*Literatura română în perioada postcomunistă*), Gheorghe Crăciun („Tinerii scriitori sunt mai dezinhibați, mai disponibili, se adaptează la imperativele culturale ale zilei, încearcă să-și plieze scrisul pe gusturile de moment ale pieței, nu par deloc creați în eprubetă, se pregătesc de mari și lungi războaie, învață strategia afirmării în grup, nu mai au răbdare. E adevărat că, în cazul multora dintre ei, zestrea culturală îi cam dă de

gol, că unii scriu grăbit și neglijent, că tot felul de complexe îi fac să vorbească mult despre sex, că ar dori să mănânce misticismele epocii postpostmoderne pe pâine, că vor să facă pe experiențialiștii deși le cam lipsește experiența și nu prea știu ce sunt aventura și riscul (cum știau, de pildă, Tzara, Mircea Eliade, Cioran, Gellu Naum), e în sfârșit adevărat că ei scriu pe computer și nu mai au răbdarea de a sta la masa de scris, nici chef să învețe care sunt aspectele pozitive ale acestei răbdări. E și mai adevărat că tinerele autoare (Simona Popescu, Alina Nelega, Ioana Nicolaie, Letiția Ilea, Cecilia Ștefănescu, Elena Pasima, Svetlana Cârstea, Rodica Draghinescu, Doina Ioanid, Ioana Drăgan, Adela Greceanu, Elena Vlădăreanu, Anca Novac, Eva Pervolovici, în poezie și proză, Carmen Mușat, Corina Ciocârlie, Sanda Cordoș, Luminița Marcu, Mihaela Ursa, Victoria Luță, Laura Pavel, Mădălina Diaconu, Laura Albulescu în critică și eseistică) par să scrie mai bine decât tinerii autori. Această ofensivă a femininului în literatura noastră e mai mult decât simptomatică și ar trebui să ne dea de gândit”, *Ferestre zidite?*), Liviu Antonesei (*Despre renașterea postrevoluționară a prozei*), Florin Mihăilescu (*Libertatea, mode d’emploi*), Constantin Abăluță (*O literatură de tranziție*), Nicolae Bârna (*Literatura română a intrat în „normalitate”...*).

SEPTEMBRIE

1 septembrie

• [„LA&I”, nr. 30; Redacția: Tania Radu & Dan C. Mihăilescu – editori; Matei Martin – SGR, Olivia Dinu – tehoredactare, Paul Iancu – corector] Mircea Cărtărescu e prezent cu *O cultură de esești*: „Când într-o cultură nu există idei și proiecte, când până și rebelii ei se află în căutarea unei cauze în slujba căreia să-și pună furia și n-o descoperă nicăieri, când nimeni nu vrea nimic pentru că nimeni nu știe ce-ar trebui să vrea, când nu există nici o direcție și nici o perspectivă, când toți au sentimentul că sunt uitați de Dumnezeu într-o provincie a spiritului, atunci proliferază în acea cultură, de obicei, eseștii. Ei sunt gloria și mândria oricărei culturi impotente. Ei umflă o piele ecorșată, o fac să stea frumos în șezut și să se arate umană, ba chiar mai prosperă decât un trup cu organele vitale la locul lor. Există astăzi în lume culturi ale vorbirii frumoase, ale bavardajului interesant pe toate temele, în care oamenii cu personalități, ce s-ar descurca bine la «Vrei să fii miliardar?», oameni fermecători, cu un simț al paradoxului, al calamburului și-al flexibilității frazei împins la extrem sunt centrale și necontestate. Ele formează establishmentul unei noocrații găunoase. De obicei, într-o astfel de cultură, scrierile fundamentale, de gândire originală și erudiție și, în general, tot ce înseamnă ceva, tot ce se construiește pentru ceva

mai mult timp decât îți ia să citești un articol, tot ce implică efort pe termen lung, seriozitate și responsabilitate, par cumva indecente, sunt privite cu stânjenală. Ele împiedică contactul ochi în ochi al fiecăruia cu fiecare, strică cheful, destramă petrecerea. Căci eseismul, așa cum se practică de multe ori la noi și aiurea, este un gigantic party lingvistic, în care efectele strălucitoare, care lasă publicul *bouche bée*, țin loc e judecată și profunzime. Dintr-un astfel de loc adevărații *scholars* pleacă. Sau sunt unanim ignorați. Sau scriu eseuri ca să se vadă, și ei, luați în seamă. [...] Suntem o cultură de esești, un impas fermecător, în care balcanismul, caragialismul și postmodernismul trec dintr-unul în altul cu voluptate. Suntem la lotofagi, unde e cald și bine”.

2 septembrie

• **[„Observator cultural”, nr. 184]** În cadrul unui dosar „despre starea științelor politice în România”, Alina Mungiu-Pippidi semnează articolul *Eșecul pieței sau elogiul numerelor mici*: „Ce este știința socială – și, în cadrul ei, cea politică – și cine are nevoie de ele în România? Ai spune că, după compromiterea ideologică a științelor sociale sub comunism, nu ar mai trebui să se găsească mulți recruți la noi: dar numărul de facultăți, de reviste și de asociații profesionale, peste media Europei de Est, arată că prestigiul șifonat al acestor discipline a fost netezit cumva și azi e mare înghesuială de autodeclarați *social scientists*. În textul de față, o să încerc să răspund clar și sumar la ambele întrebări. Știința socială cuprinde corpul în continuă dezvoltare de teorie (teoria socială) și metodele de investigație care au ca scop explicarea lumii sociale prin cercetare empirică și modele abstracte. Un model bun poate porni de la doua orașe indoneziene, dar va explica legătura dintre organizarea socială și dezvoltare oriunde și oricând, în condiții asemănătoare. O metoda bună este una prin care un alt savant, folosind aceleași date, ajunge la același model, deci una a cărei obiectivitate este verificabilă. Sună plicticos, și chiar și este: e un joc cu mărgelile de sticlă, pentru inițiați. Cum i-a spus o comisie de examinare unei colege de la Harvard înainte să apuce să deschidă gura: «Sari peste fapte, treci direct la model». Faptele, substanța din care se face istoria, sunt interesante pentru știința socială doar în măsura în care pot fi transformate în cazuri, adică fenomene comparabile – cum, în mod faimos și scandalos, o socioloagă a comparat revoluția franceză a lui Robespierre cu cea chineza a lui Mao. Ce nu e comparabil fie nu contează și face substanța istoriei sau a jurnalismului, fie contează, ne contrazice modelul și atunci trebuie să-l revizui. Câte lucrări sau cărți românești ați citit în ultimii zece ani în care demersul intelectual să semene cu ce am descris aici? Puține sau nici una e răspunsul onest: nici chiar cititorul cultivat și pasionat de realitatea noastră socială și politică – și, din fericire, avem mulți asemenea – nu a avut parte decât de descrieri, narrațiuni, analize critice de texte sau culegeri de anecdote și opinii, deci de cărți care ar putea fi jurnalism, eseism, istorie, critică – unele bune, altele proaste, dar nu de știință socială. Iar din cele care au încercat să facă știință socială, deci să

propună un model, câte ar trece proba și la câte nu observi la o primă vedere că modelul este de fapt doar o colecție de fapte reținute pentru că au corespuns prejudecății autorului, în vreme ce altele, care ar fi argumentat împotriva, sunt eliminate pur și simplu, prin actul de selecție subiectivă? Pentru că – finalmente – obiectivitatea nu e doar o chestiune de atitudine: e o chestiune de metodă. Cititorul de la noi are probleme cu aceasta triere și nu prea e nimeni să-l ajute. Cronicarul de carte e, cel mai adesea, de formație critic literar – și încă nu s-a ajuns la noi să se considere «cultură generală» ca un critic să fi citit atâtea teorie socială, istorie și politică încât să poată judeca o carte de știință socială, deci o «carte de specialitate». Nici modele noastre intelectuale nu favorizează știința socială: pe vremea studenției mele, la «Opinia studențească» era mai popular să citești Berdiaev decât Weber, Foucault decât Olson – și nu cred că lucrurile s-au schimbat prea mult până azi. Când am scris o recenzie elogioasă la un volum postum de interviuri al lui Henri H. Stahl, mulți prieteni români s-au bosumflat, simțind că recunoașterea mării influențe internaționale a sociologului român – dacă ar fi să o socotim numai pe cea prin intermediul lui Wallerstein, unul dintre discipolii săi – ia ceva din gloria lui Eliade sau a lui Noica, eroii lor. Ca urmare, nu avem o piață pentru cartea de știință socială. Nici piața cealaltă, a științei sociale aplicate sau a politicilor publice, nu reușește să regleze lucrurile. Partidele noastre sunt interesate să câștige alegerile, nu să guverneze. Astfel că mai există doar câțiva operatori mari și prestigioși cu interes în politici – Banca Mondială, Uniunea Europeană, ONU, Bertelsmann etc. Acestea formează piața de politici publice – mică, dar extrem de influentă, care sponsorizează practic toată cercetarea bună asupra realității sociale românești. Aceasta este zona pentru *think-tank*-uri cum este SAR (Societatea Academică din România). Aici aproape că nu există competiție, aproape că nu găsești oameni la înălțimea standardelor. Din acest motiv, puținii care există au un comportament mai curând cooperant decât competitiv – nu știm cum să mai aducem oameni la standardul necesar, pentru că sarcina e prea mare și nu ne putem permite să pierdem pe nimeni. Avem, deci, o piață de cititori cultivați, dar neavizați și o piață de politici foarte specializată; nici una dintre acestea nu e chiar propice pentru dezvoltarea de știință pură. Aceasta are căutare numai pe o a treia piață, comunitatea academică internațională, care are forurile ei, revistele ei (*peer-reviewed*), editurile ei de carte, grupurile ei internaționale de cercetare – și, bineînțeles, o limba comună: engleza. Cât e de mare? Organizatorii sesiunii din acest an a ECPR, Asociația Europeană de Științe Politice, mi-au spus că la Marburg, în septembrie, vor fi 1 200 de politologi europeni. În iulie, la IPSA, organizația globală, în Africa de Sud, am fost circa o mie de oameni, 15-20 de auditori la sesiunile tematice și, poate, 300 la plenara de încheiere, la care am vorbit în panelul lui O'Donnel și Schmitter, părinții tranzitologiei, care «fac» mare public. La APSA, organizația americană, care sărbătorește 100 de ani în septembrie la Philadelphia, o să ne adunăm, poate, 2 000 cu totul. Numere mici. Dar, în orice caz, aceasta este comunitatea care

contează, care validează ce facem, pentru asta oamenii lucrează ani în șir, polisând o singură lucrare ca să o treacă de furcile caudine ale referatelor la revistele bune. Ce români contează în lumea asta e ușor de văzut, întrucât avem sisteme de căutare academică pe Internet, Proquest, EBSCO Academic Search Elite și așa mai departe. Ei, această a treia piață e foarte râvnită, dar accesul nu e limitat de competiția dintre noi, românii, ci de competiția cu lumea mare; din 2 000 de lucrări APSA se vor publica, poate, 200, se vor cita 20 și vor face istorie vreo două, și cel puțin de două ori mai multe au fost respinse, deși fuseseră scrise cu o rigoare pe care noi nu putem să o practicăm în revistele noastre – dacă am face-o, nu am mai publica nici un român. Venind acasă acum: politica e tot informală, ca în țările subdezvoltate – deci, ziaristul care bea cu oamenii politici e cel mai avizat comentator, iar editorialiștii puri și duri sunt cei chemați să spună oamenilor ce cred ei că e bine și ce cred că e rău. Dat fiind că modelul mass-mediei noastre constă în mai multe surse decât piețe, cererea de oameni neavizați care să scrie în ziare sau de comentatori nuli, care să apară la televizor fără să spună lucruri supărătoare pentru nimeni, depășește cu mult chiar larga ofertă de nulități cu ambiție. Publicul preferă să se uite la comentatori de televiziune care arată bine și să citească cronicari care au haz, și are dreptate; cotidianul politic nu e obiect de știință, ci de mobilizare și cancan, care mai descarcă din stresul social. Ce mai rămâne pentru știință? Nu mare lucru. Și cu asta am răspuns. Piața internațională a ales deja, cei care nu sunt competitivi acolo încearcă să-și creeze feude aici, dar nu fac decât să piardă timpul lor și pe-al nostru, mimând forme pe care nu le pot umple cu conținut. Piață internă nu există; studenții nu pot forma o piață – fiind la mâna cui le dă note, diplome și calitative, operații desfășurate cu obișnuita lipsă de obiectivitate care ne caracterizează în tot ceea ce facem. Studenții citesc pe Internet; ca atare, cei mai dotați supraviețuiesc școlilor noastre. Ceilalți capătă o diploma – oricum, asta voiau. Piața muncii, pentru ei, nu este în științele sociale, ci în jurnalism sau la făcut «analize și sinteze» și «revista presei». Cei supradotați, cu ajutorul nostru sinucigaș, pleacă în Vest, la școlile mari și bune, și îi pierdem. Sigur, cabinetele de partid sunt, față de anii '90, *staffed* cu studenții noștri, ceea ce e preferabil rudelor de partid de până ieri: dar, până la urmă, nu e atât de mare diferența: sunt puși doar să răspundă la telefon. Rămâne ambiția intelectuală. Pentru că sunt întrebări la care simpla intuiție avizată nu poate răspunde. Corupția vine din experiența otomană, din experiența comunistă – sau e urmarea unui sistem de competiție politică având un singur actor dominant? La asta, un bun model comparativ poate oferi un răspuns. Votul pentru populiștii radicali ca Vadim Tudor vine din frustrare economică, autoritarism rezidual – sau din naționalism? Experiența noastră, cu totul excepțională față de oamenii care stăteau în universități în Vest când noi vedeam comunismul prosperând, decăzând și prăbușindu-se, ne dă o anumită originalitate în abordare – care are, din experiența mea, căutare internațională. Dar ca să o putem folosi nu e suficient să ne scufundăm în ea, cum ar face un poet. Poeții pot fi mari pe limba lor, fie ea și bantu, ba chiar sunt mari

numai pe limba lor. Buna știință e universală însă, deci convertibilă. Pentru a valoriza perspectiva noastră, ea trebuie refiltrată prin prisma teoriei și a gândirii sociale universale, trebuie să se rupă de cadrul național, să devină comparativă și generală. Rămân două probleme serioase. Una a resurselor: cine își poate permite să piardă un an să răspundă la o singură întrebare de cercetare, să facă o lucrare de nivel internațional cu care să se ducă la un congres? Nu cineva care are două slujbe ca să trăiască, sute de studenți și se mai uită și la televizor 4 ore pe zi, media națională. A doua îndoială vizează publicul. Cine vrea numere mici când poți să ai numere mari? (Vezi *Ravelstein* – Bloom a devenit celebru nu ca profesor de filozofie politică, ci ca autor al unui eseu *best selling*.) Când ultima mea carte apărută la Polirom a fost convertită într-un documentar al televiziunii BBC, *A Tale of Two Villages*, care a fost văzut de zeci de milioane de oameni, a devenit un adevăr dureros că ediția română plus cea franceză a cărții vor vinde doar mii de copii laolaltă. Și totuși cartea, nu filmul, e cea care ajunge la adevăr, la un model valabil pentru schimbarea socială forțată oriunde, nu doar în două sate românești. Noua mea carte despre naționalismul postcomunist nu va fi tradusă în românește deloc – are public destul doar reunind publicul de engleză interesat de subiect, ceea ce va reprezenta, totuși, mult mai puțin decât numărul celor care vor vedea noul meu documentar comandat de BBC și vag inspirat din ea... Dar, pentru a putea scrie cartea, am lucrat opt ani; pentru noul film pun deoparte, din anul care vine, opt zile. Restul anului se va duce, zi de zi, scriind lucrări comandate de știință politică, pentru un mic număr de auditori și lectori care, știu dinainte, se vor numi Larry Diamond, Alfred Stepan, Arendt Lijphart, Philippe Schmitter... și care rămân – așa, fruntea profesiunii cum sunt – o mână de oameni. Pentru că finalmente suntem legați de un lucru în măsura în care investim în el, nu pentru cât extragem. Reiese din acestea că piața internațională și non-piața națională nu converg. Modelul național, nu doar în știință politică, este un pluralism anarhic și anomic. Nu există nici persoane, nici criterii recunoscute de toată lumea. Fiecare își autoeditează cărțile, revistele, își pune studenții să-i facă recenzii elogioase. Fac referate altora oameni care nu au trecut niciodată proba referatelor, dau examene cu studenții oameni care nu ar lua un examen serios ei înșiși; scriu rapoarte despre starea disciplinei oameni care încalcă regula de bază că nu te poți aprecia singur; cumpără spațiu în ziare firme care scriu deasupra mâzgălelilor lor «analiză politică». Dar asta nu înseamnă că nu avem studenți buni, că unii dintre ei nu încep să se reîntoarcă din Vest, că nu există un efort de a ridica facultățile, că nu avem traducători și editori devotați. Cum, însă, am început de-abia în 1995 (an în care au fost fondate cele trei facultăți mari de științe politice de stat, SAR și Colegiul Noua Europă), lipsa de norme și de cadre din toată cultura românească pare mai gravă în știința socială decât în alte domenii. Ce e de făcut pe termen mediu? Un lucru e prioritar: să facem o bibliografie națională cum au toate disciplinele, de lucrări *peer-reviewed*. Cei care au trecut de proba *review*-ului în Vest s-ar putea apoi asocia într-un sistem național de evaluare, oricum facem (unii

dintre noi) muncă voluntară la referatele internaționale. De ce ar accepta, însă, mulții impostori să se lase evaluați, de puținii avizați și de ce aceștia din urmă s-ar înhăma la acest efort în loc să-și vadă de treburile lor nu e încă lămurit. Dar fără crearea unui unic sistem de referință compatibil cu cel internațional eforturile punctuale se pierd. Ele există: la Cluj s-a organizat o școală de statistică, la Iași se traduce masiv și bine, la București o asociație oferă acces gratuit la reviste academice. SAR a reușit prima acreditare a unei reviste de științe sociale de la noi, Polsci – «Romanian Journal of Political Science», în mai multe sisteme de citare internaționale (cel mai prestigios fiind cel al IPSA Abstracts). Ce scriu autorii noștri – în academic English, asta e condiția, pe lângă calitate – este de acum înainte indexat pentru lumea largă. Rămâne însă ca autorii, oricine ar fi ei, să poată scrie lucruri demne să fie citate dincolo de frontierele noastre. Formele fiind create, așteptam fondul”. □ Sub titlul *Scandalul subvențiilor pentru cărți și reviste continuă* se consemnează reacțiile: „În «Curierul național» de joi, 21 august, Cornelia Maria Savu semnează un articol de fond intitulat, «caragialian», «L-a suplimată!», în care taxează politica de subvenții a Ministerului Culturii și Cultelor. Remarcând, pentru început, că «Și noua 'rundă' de subvenționare a cărților, prima pe 2003, a stârnit controverse și proteste, așa cum s-a întâmplat și în alți ani», autoarea observă – corect – că hotărârile Comisiei pentru cultura scrisă afectează «categorii mai largi» decât editorii, practic întreagă piață literară – difuzori, librari și, nu în ultimul rând, scriitorii: «în corul protestelor la adresa primelor subvenționări de carte din anul 2003, vocea scriitorilor nu s-a auzit. După cum, probabil, nu s-au auzit nici vocile reprezentanților breslei în comisie, la ședințele acesteia. Decât, iarăși probabil, în interes personal. Protestul, dacă ar fi fost, ar fi trebuit să vizeze nu neapărat subiectivitatea alegerii, ci un mecanism pe dos față de lumea civilizată a tipăriturilor. În vreme ce acolo subvenționată era literatura scriitorilor în viață, ei fiind sarea și piperul noilor târguri și saloane de carte și dintre ei alegându-se noii 'clasici', în România sunt subvenționate prioritar valorile 'de tezaur' și edițiile fundamentale, cărora, în țările cu tradiție în domeniu, le este rezervat un fond special. Absurdul situației pare să depășească mult chiar posibilitățile 'patriei' lui Urmuz – când ai la dispoziție doar 21 de miliarde de lei și în competiție se afla corifeii literaturii române de-a valma cu valorile zilei de azi, competiția e absurdă și pentru unii, și pentru alții, cu atât mai mult pentru cei ce se află la mijloc și ca jurați, și ca autori cu cărți propuse și ele pentru subvenții... Din această dilemă... știți dumneavoastră, vorba lui Caragiale (tatăl)». * Problema subvențiilor acordate pe anul 2003 de către Ministerul Culturii și Cultelor este atacată și de către Nicolae Prelipceanu în «România liberă» de miercuri 20 august într-un scurt articol semnat cu inițiale: *DL academician nu are informatori* («dl academician» este – evident... – Dan Berindei, președintele Comisiei pentru cultura scrisă din cadrul Ministerului...). Remarcând, în treacăt, că «în România, se știe, toată lumea se închipuie sugând de la subvenția de stat», autorul «atinge» ironic o serie de publicații

culturale-fantomă, care – însă – beneficiază din plin de favorurile MCC: «Dl academician ne mai anunță că sumele cele mai substanțiale pentru reviste au fost acordate ‘Contemporanului’ și ‘Convorbirilor literare’ ca ‘apariții săptămânale’. Așadar, celebrul lunar ‘Convorbiri literare’ va apărea de acum încolo săptămânal! Revista lui Titu Maiorescu (acum a lui Cassian Maria Spiridon) are totuși o solidă tradiție de lunar. Și, după câte știm, în ultimul timp nici ‘Contemporanul’ nu mai apărea tocmai lunar. Nu prea are informatori corecți dl președinte al comisiei de la MCC». În prelungirea celor menționate de Nicolae Prelipceanu, adăugăm că – într-adevăr – de la o vreme «Contemporanul» apare (pe unde va mai fi apărând, că de văzut nu prea se vede!) mai rar decât lunar, în numere duble, triple sau multiple. * Într-un interviu acordat pentru Radio Europa Liberă lui Ingrid Șuşu și reprodus în paginile numărului 703 al revistei «22», ministrul Culturii și Cultelor, Răzvan Theodorescu, apreciază că avem de-a face cu... *O situație perfect normală*, făcând declarații sofistice de-a dreptul stupefiante și – în fond – cinice: «La prima vedere pare un lucru mai puțin moral, acela de a fi într-o comisie care să stabilească că și tu, membru al comisiei, ai unele drepturi. Pe de altă parte, eu vă voi spune că situația este perfect normală. Am ales în aceste comisii pe aceia care, după opinia mea, sunt în domeniul lor printre cele mai importante personalități. Problema care se pune e aceasta: am eu dreptul, timp de doi ani, să privesc pe un eminent istoric, literat ș.a.m.d. de a avea o carte subvenționată, azi, când e atât de greu să publici cărți, numai pentru că el îmi face onoarea să fie într-o comisie a ministerului! [...] N-am însă dreptul să cer unui eminent cărturar ca doi ani să nu mai fie activ în nici un fel, pentru că acesta este țelul activității sale – apariția cărții». Argumentul e năucitor: ca și cum Dan Berindei nu-și poate publica volumele decât cu fonduri de la minister! În continuare, Răzvan Theodorescu încearcă să se justifice prin argumente cel puțin stupefiante: «Clasicii noștri trebuiesc foarte bine cunoscuți și de aceea am dat banii pe care i-am dat și mi-a făcut plăcere să fiu aspru ‘criticat’ (cu ghilimelele de rigoare). [...] Și mai adaug ceva, doamnă, chiar dacă acest lucru va fi scandalos: membrii comisiei nu au găsit, probabil, atâtea valori în literatura contemporană și atunci nu poți să le siluiești voința să dea bani unor eventuali mediocri numai pentru că au marele avantaj de a fi în viață». Într-adevăr: afirmația e scandaloaasă! Ca și invocarea «apolitică» a «argumentului valorii», menită – în fond – să camufleze clientelismul: «când Fundația România Mare a cerut bani la zece ani de la moartea lui Barbu, nu m-am gândit la politică. M-am gândit la valoare». În continuare, Ingrid Șuşu citează afirmația unui interlocutor privind controalele Curții de Conturi și fraudele descoperite la anumite edituri în legătură cu subvențiile pentru cărți. Ministrul Culturii își face – «diplomatic» – *mea culpa*, recunoscând că – de fapt – cazul a fost «îngropat»: «interlocutorul dumneavoastră are perfectă dreptate. Vreau să vă spun ceva: Curtea de Conturi a venit și m-a tras pe mine la răspundere, deși în lumea culturală ar fi de gândit că n-ai de-a face cu niște zarzavagii frauduloși. Din păcate, așa este și ne-am luat și noi niște

măsurile de precauție pentru a evita pe viitor astfel de situații. [...] N-am făcut această listă publică anul trecut sperând că în acest an, prin măsurile pe care le luăm, să reușim să ștergem rușinea acelor oameni, pentru că sunt niște intelectuali, niște colegi ai noștri.»! Despre politica dezastruoasă a Ministerului Culturii și Cultelor în problema subvențiilor se pronunță la fel de critic – în declarații preluate după același post de radio – și câțiva reprezentanți ai unor edituri și ai unor reviste culturale: Vlad Russo, Gabriel Dimisianu, Ion Bogdan Lefter. Grupajul – intitulat *Subvențiile Ministerului Culturii* – mai cuprinde extrase de «revista presei». Redacția «22» evită să se pronunțe direct asupra cazului, lăsând să «vorbească» – deocamdată – citatele, majoritatea extrem de critice. * Revista «Capital» (numărul din 28 august) se ocupă pe larg de această problemă. Redăm în continuare câteva fragmente din ancheta realizată de Petre Barbu și Adriana Halpert (*Subvenții scandaloase*). Textul – extrem de dur – așază sub lupă susținerea de către MCC a unor edituri falimentare și oferă o serie de exemple semnificative: «Să acorzi subvenții de sute de milioane de lei unor edituri aflate în procedură de executare silită, cu mari datorii la bugetul de stat, nu reprezintă decât un exemplu de cum se risipesc banii contribuabililor. Editurile Scrisul Românesc și Dacia, aflate în topul subvențiilor, sunt exemple sfidătoare la adresa moralității comisiei care a împărțit banii. Imoralitatea membrilor comisiei nu a cunoscut margini în acest an. Nu numai că unii membri și-au tras bani pe cărțile ai căror autori sunt, dar alții și-au direcționat subvenții consistente către propriile lor edituri, adică spre afacerile personale. Întregul proces de acordare a acestor subvenții, în valoare totală de 21,7 miliarde lei, nu este decât o afacere scandaloasă. [...] La apariția listei cărților subvenționate în acest an de Ministerul Culturii și Cultelor, presa a semnalat că importanți membri ai comisiei de selecție se regăsesc printre autorii volumelor ce vor primi bani de la stat. 'Capital' a mers mai departe și a descoperit că patronii unor edituri aflate în topul celor care au primit subvenții au făcut parte din comisie. Cu alte cuvinte, au fost în același timp și arbitri și jucători! Radu Petru, membru în comisie din partea organizațiilor patronale de difuzori de carte, deține 17,2% din acțiunile Editurii Sedcom Libris Iași, editura care a primit subvenții de 154 milioane lei pentru opt titluri. Precizăm că Sedcom Libris Iași este acționară la Tipografia Sedcom Libris SA, unde și Radu Petru, ca persoană fizică, are 47% din acțiuni. Un alt exemplu descoperit de 'Capital' este Silvia Colfescu, membru în comisie din partea asociațiilor de editori. Ea este unicul asociat al Editurii Vremea, care a primit 353 de milioane de lei pentru 17 titluri. Silvia Colfescu nu consideră că se află într-un evident conflict de interese. [...] Un alt caz este Lucia Ovezea, membru în comisie, care este proprietarul Editurii Vox Cart. Aceasta a primit o subvenție de 25 de milioane de lei. Un conflict de interese mai... ușor de numărat bancnotele. [...] O altă anomalie a procesului de selecție a fost acordarea de subvenții unor edituri care înregistrează datorii importante la bugetul de stat. Mai mult, Ministerul Culturii pompează bani în niște societăți aflate în pragul falimentului. Editura Scrisul

Românesc va beneficia de subvenții în valoare de 706 milioane lei pentru editarea a 28 de titluri (fiind prima pe listă, înaintea Editurii Academiei Române!), în ciuda faptului că are datorii de 2,75 miliarde lei la bugetul de stat și se află în procedură de executare silită. Cu alte cuvinte, statul se lupta să recupereze datoriile de la 'agenții' rău-platnici, iar, pe de alta parte, scoate de la buget bani pentru a ține în viață întreprinderi nerentabile. E dificil de stabilit care au fost criteriile pe baza cărora s-au acordat subvenții acestei instituții: faptul că editura aparține 100% statului sau prietenia de notorietate dintre senatorul PSD Adrian Păunescu și Florea Firan, directorul Editurii Scrisul Românesc? Nu este singurul caz. În procedura de executare silită se află și Editura Dacia, cu datorii de 461,4 milioane lei, dar care a primit subvenții de 225 milioane lei pentru editarea a 20 de titluri. Alte edituri cu datorii impresionante la bugetul de stat sunt Albatros (867 milioane lei), Sedcom Libris (care are legătură cu membrul comisiei de selecție Radu Petru) cu datorii de 417,1 milioane lei. Un abonat la subvențiile Ministerului Culturii, an de an, este Editura Viitorul Românesc. În acest an a primit 548 milioane lei, iar surse din mediul cultural spun că D.R. Popescu, vicepreședintele comisiei, este un apropiat al acestei edituri. Moda subvențiilor pentru carte a fost legiferată în timpul guvernării CDR. Și atunci se practicau aceleași jocuri clientelare, preluate și de actuala putere. Anul acesta, însă, Ministerul Culturii a fost mai darnic cu aceste subvenții, acordându-le atât prietenilor, cât și dușmanilor săi. Este o mișcare ce face parte din campania Puterii de atragere a intelectualilor la sânul ei»".

• **[„Revista 22”, nr. 704]** Andra Șerbănescu semnează recenzia „*Se sparie gândul...*”: *Dicționar moldovenesc-românesc*: „Nu merită să acorzi timp de lectură unei cărți aflate sub limitele decenței științifice și nici să-i oferi spațiu tipografic pentru a spune și demonstra cititorilor cât este de proastă. A o ignora este cea mai bună soluție. În cazul de față însă trebuie făcută o excepție pentru că titlul ascunde nu numai o «lucrare lexicografică» penibilă, ci și o stupidă încercare de a manipula un public presupus suficient de incult pentru a nu cunoaște realitatea mascată prin fraze, unele patetic-patriotarde, altele scrise într-un limbaj suburban, de un autor cu mentalități anacronice, antieuropene. *Dicționarul moldovenesc-românesc* este semnat de Vasile Stati – filolog, etnolog, istoric, absolvent al unor institute de învățământ superior din Chișinău și Moscova, membru în numeroase comitete și comisii, pentru care cartea de față reprezintă «încununarea unor preocupări științifice de-a lungul câtorva decenii». Dacă nu aș fi citit toate acestea pe coperta a IV-a a cărții, după conținut aș fi crezut că este lucrarea unui diletant veleitar și exaltat, autor întâmplător și conjunctural, sau a unui începător inconsecvent și neatent, cu orizont lingvistic redus, care nu a avut timp suficient să învețe principiile lexicologiei/ lexicografiei moderne, avântându-se nonșalant, fără cunoștințe suficiente, în domeniul etimologiei, gramaticii, semanticii, românisticii, folcloristicii, literaturii. Un debutant, care nu și-a format încă deprinderi de redactare în registrul științific academic, cu un repertoriu sărac

de comportamente verbale și cu abilitați limitate de comunicare în scris. Ipoteza mea se infirmă (nu-i așa?) când pe aceeași copertă văd numele autorului inclus într-o serie de «dascăli notorii», elogiati prin citate însumând șapte rânduri. Mă gândesc atunci că această carte este o comandă politică, scrisă în pripă și cu zăduf, numai că și această pistă se dovedește falsă (nu-i așa?) când citesc în *Cuvântul înainte* despre «democratizarea și pluralismul politic, deschiderea largă a Moldovei către lumea europeană» (p. 3). [...] Ceea ce lingviștii numesc româna vorbită ca limbă oficială în România și româna vorbită în Republica Moldova (republică sovietică între 1940-1990, stat independent din 1991) Vasile Stati preferă să numească «limba românească», respectiv «limba moldovenească», împrumutând, pentru cea din urma varietate, sintagma propusă de I.V. Stalin. Sintagma, ideologizată și politizată, a fost impusă de Stalin în mod dictatorial, pentru a servi unui discurs totalitar, prin care s-a dorit construirea și legitimarea unei identități artificial create, prin negarea violentă a identității istorice. În prezent, sintagma «limba moldovenească» este un nume convențional, stipulat de puterea de la Chișinău prin Constituție, pentru a marca, și în plan simbolic, actuala realitate politică: existența a două state diferite – România și Republica Moldova. Însă încărcătură politic-ideologică a sintagmei staliniste s-a schimbat bănuiesc: în momentul inventării ei, R.S.S. Moldovenească făcea parte dintr-un stat comunist totalitar, azi Republica Moldova este un stat independent, democratic; atunci, nu și acum sper, era un tabu politic afirmația «Uniunea Sovietică a anexat mai multe teritorii din statele vecine, printre care Basarabia și Bucovina». Se pare însă că Vasile Stati nu a înțeles nici semnificația de ieri, nici pe cea de azi a sintagmei: domnia sa vrea să legitimeze cu argumente lingvistice numele convențional dat, din rațiuni exclusiv politice, unei varietăți teritoriale a limbii române. Ceea ce I.V. Stalin nu și-a propus să facă niciodată, în anul 2003 face domnul Vasile Stati și crede sincer (?) că a găsit argumente istorice, etnografice, literare, lingvistice pentru a considera sintagma «limba moldovenească», mai mult decât un nume convențional, o realitate de fapt. Toate argumentele pe care le aduce însă demonstrează exact opusul: că limba vorbită de moldovenii de pe ambele maluri ale Prutului este aceeași, martoră a unei istorii și literaturi comune, iar actuala frontieră dintre cele două state este strict politică, nu lingvistică. Situația în care aceeași limbă se vorbește în state diferite nu este unică: de pildă, limba engleză se vorbește ca limbă oficială în Marea Britanie, în SUA, în Canada, în Australia etc.; limba franceză în Franța, Canada, Belgia, Luxemburg, Mali etc.; spaniola în Spania și Mexic; portugheza în Portugalia și Brazilia etc. Identitatea politică și culturală a acestor state nu se simte amenințată de faptul că locuitorii lor vorbesc aceeași limbă cu locuitorii altor state. Ar fi fost deci indicat ca domnul Stati să studieze mult mai atent documentele Uniunii Europene asupra drepturilor lingvistice ale omului, înainte de a le cita inexact, doar pentru a da greutate afirmațiilor domniei sale. Prin accentele sale totalitare, expansioniste și revizioniste, discursul lui Vasile Stati este evident în contradicție cu știința și, probabil,

cu discursul politic al puterii de la Chișinău. Adept al concepției anacronice conform căreia limba unui popor se confunda cu statul, autorul forțează interpretarea într-un discurs antieuropean. Alteori face afirmații cu grave implicații politice: «Doar lingvonimul *limba moldovenească* nu periclitează unitatea de nezdruncinat a poporului românesc, nu contribuie la procesul de federalizare a statului românesc». Protocronismul ia diverse forme de expresie: plasarea *Mioriței* în secolele XIII-XIV, citarea tendențioasă a unor versuri («Limba noastră cea moldavă-i / Mama limbii românești»). [...] Vasile Stați crede că a demonstrat prin această carte că există două limbi romanice distincte: limba «românească» și «limba moldovenească», între care există diferențe de ordin lexical. Nu se poate însă demonstra că două manifestări lingvistice sunt limbi distincte deoarece diferă prin «vreo 19 000 de cuvinte și forme» (veți vedea imediat că nici măcar atâtea nu sunt!). Conform principiilor dialectologiei, diferențe nerelevante din sfere periferice ale vocabularului nu pot constitui argumente în acest sens; criteriile decisive privesc originea limbii, structura gramaticală (morfologia, sintaxa), structura lexicală, structura fonetică, structura stilistică, înțelegerea reciprocă între membrii comunităților respective, pe care autorul însuși le afirmă cu convingere: «comunitatea originii, fondului lexical peren și a structurii gramaticale», «calitatea lor supremă comună – de a rămâne reciproc inteligibile» (p. 12). Dintr-un citat incomplet de la p. 5 deduc că autorul confunda conceptul de limbi diferite cu cel de «specific moldovenesc lingvistic» și de aici dezvoltă o întreagă teorie, cu risipă de cuvinte nepotrivite, având impresia că cineva ar nega diferențele de ordin lexical sau fonetic dintre subdialectele limbii române. De asemenea, V.S. nu face distincție între *limba literară* (aspectul îngrijit, normat al limbii într-o anumită perioadă din dezvoltarea sa) și limba literaturii (limba operelor literare). Este străin de ideea de evoluție a limbii, căci se cantonează în exemple din limba secolelor XVI, XVII, XVIII, XIX pentru a descrie fenomene din limba secolului XXI. Confundă aspecte particulare ale dialectelor muntean și moldovean cu procesul constituirii normei unice supradialectale a românei literare, dând citate a căror semnificație nu a înțeles-o. Ridică la rang de principiu al dialectologiei științifice reflecții despre limbă ale cronicarilor de secol XVII, nu înțelege metafore din textele literare, atribuind figurilor de stil sensuri denotative, științifice; folosește citate din critici literari români, a căror semnificație o deturnează spre interpretări personale incorecte și incoerente. Nu distinge între conceptele lingvistice de *arhaism*, *regionalism*, *popular*, *familiar*, deci speculează neștiințific pe marginea lor. Nu stăpânește concepte cum ar fi *fond lexical principal*, *masa vocabularului*, *vocabular reprezentativ*. Nu știe să citească o hartă dialectală, cea întocmită de Em. Petrovici, care în fapt îi infirmă teoria, nu i-o susține; neînțelegând conceptul de *parlers type moldave*, adică tocmai varietăți lingvistice ale subdialectului moldovean, intervine în harta originală și scrie pe zona dintre Cernăuți-Cluj-Galați-Tiraspol «limba moldovenească» (!). În fapt, lucrarea publicată este un glosar de termeni care pune în evidență, în mod haotic, nesistematic,

câteva fenomene nedisociate de autor, suprapuse și în textul propriu-zis și în discursul confuz care îl precedă: a) diferențele dintre limba română literară actuală și unul dintre subdialectele ei (subdialectul moldovean vorbit pe teritoriul actual al României); b) evoluția în timp a subdialectului moldovean de pe ambele maluri ale Prutului – din Moldova istorică – paralel cu modificările geopolitice de-a lungul secolelor; c) în particular, evoluția lexicală diferită a subdialectului moldovean al limbii române de dincoace și de dincolo de Prut în contextul geopolitic creat o dată cu anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică; d) atestări ale particularităților subdialectului moldovean în limba scriitorilor din diverse epoci; e) contribuția scriitorilor moldoveni, alături de cei munteni sau ardeleni, la constituirea normelor limbii române literare. Pentru că pune de o parte și de alta a cratimei cuvintele *moldovenesc-românesc*, V.S. crede că a scris un dicționar bilingv. Înainte de a se apuca de așa ceva însă, autorul ar fi trebuit să învețe principii teoretice de dialectologie, lexicologie, lexicografie. [...] Pe parcurs dicționarul se transformă într-un dicționar monolingv, explicativ, cu definiții superficiale [...]. De altfel, deși titlul dicționarului este *Dicționar moldovenesc-românesc*, în caseta redacțională scrie *Dicționar moldovenesc explicativ*. Greu de spus dacă autorul s-a răzgândit pe parcurs sau dacă nu știe că dicționarele explicative sunt dicționare monolingve, nu bilingve. Se pare însă că V.S. nu cunoaște nici diferența dintre dicționare monolingve sau bilingve pe de o parte, și dicționare enciclopedice, pe de altă parte. [...] Cu bunăvoință, această lucrare ar putea fi considerată un glosar dialectal (asemenea glosarelor subdialectului muntean, al subdialectului bănațean etc.). Un dicționar dialectal prost, care echivalează, inconsecvent, termeni din subdialectul moldovean cu termeni din limba română literară, termeni restrânși la zona Basarabiei și Bucovinei cu termeni când din subdialectul moldovean, când din limba română literară. Ar fi un glosar dialectal nefundamentat științific, cu greșeli grave și multe, de metodă și tehnică lexicografică. Așa se explică de ce la numărătoare autorului i-au ieșit «vreo 19 000 de cuvinte și forme»! [...] În absența unei introduceri conținând o expunere de principii, ne vom limita la *Expunerea de motive*. Aceasta conține multe erori de argumentare, făcute cu scopul de a manipula. Autorul nu distinge cele patru sensuri ale cuvântului *limbă*: cel științific, tehnic (idiom), cel de subdialect (ca la Gr. Ureche, M. Costin, D. Cantemir – când încă dialectologia nu se constituise ca disciplină științifică de studiu), cel de stil (cf. sintagma «limba scriitorilor români») și cel de popor (ca în citatul dat chiar de autor «sub mâinile limbilor necredincioase și păgâne» – p. 5). Cele patru sensuri sunt folosite ca sinonime și incluse în contexte pentru a actualiza sensul dorit de autorul care vrea să demonstreze că: (a) limba română este diferită de limba moldovenească; (b) limba moldovenească se vorbește în Moldova istorică (adică în Moldova de pe ambele maluri ale Prutului); (c) Moldova istorică nu aparține României. Pentru că nici autorul nu formulează explicit concluzia, nu o voi formula nici eu, vă las pe dumneavoastră să vă exersați logica. [...] V.S. citează trunchiat fără a indica sursele sau indicându-le incomplet,

face afirmații vagi și generalizări pripite, citează ca surse de autoritate numele unor cercetători nereprezentativi pentru domeniul dialectologiei/ lexicografiei bilingve/ românisticii (Franklin Folsom, C. Tănase, «moldovologul american Ch. King, tare bine cotate la români»), în schimb trece sub tăcere numele consacrate în dialectologie și în românistică, vehiculează în mod gratuit nume cu rezonanță în cultura română (J. Byck, N. Iorga, B.P. Hasdeu, A. Meillet, Alecsandri, Russo, Negruzzi, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Iorgu Iordan, G. Călinescu, G. Ibrăileanu etc.) și le plasează incoerent în argumentație, cu citate nerelevante pentru subiectul abordat. [...] Tonul *Expunerii de motive* este inadecvat pentru o lucrare cu pretenții științifice. Autorul pendulează incoerent între stiluri și registre – științific, patetic, retoric, bombastic, colocvial, literar-metaforizant, popular-arhaizant-neaș, dar și argotic vulgar –, între atitudini – sobru-științifică, persiflantă, ironică, protestatar-indignată, ipocrită, insinuantă. [...] Impresia generală este cea a unei lucrări cu aparență științifică, încropite în grabă din fișe îngălbenite și rătăcite de multă vreme prin sertare, făcute cândva de cine știe cine și cu cine știe ce alt scop și folosite acum pentru o răfuială cu politicieni și lingviști români care nu împărtășesc ideile autorului/ unui grup. Pentru a-și exprima, într-un pamflet, frustrarea și sentimentele antiromânești, autorul nu avea însă nevoie de 346 de pagini de text (+14 *Expunerea de motive*), tipărite în 5 000 de exemplare; un text publicat într-o gazetă ar fi fost suficient, i-ar fi dat posibilitatea autorului să-și exprime și opiniile și sentimentele, fără a se compromite științific. Firește, rămâne opțiunea domniei sale dorința de a manipula conștiința lingvistică a românilor care trăiesc astăzi în Republica Moldova și poziția actuală a comunității științifice internaționale. Lingvistic vorbind, *Dicționarul moldovenesc-românesc* este o carte fără valoare științifică. Politic vorbind, este o încercare primitivă de manipulare. Ar fi important de știut poziția față de ea a puterii de la Chișinău.”

3 septembrie

• [„**România literară**”, nr. 35] Adina-Ștefania Ciurea scrie despre Ion Bogdan Lefter (*Din reviste adunate și din nou la lume date*): „În ultimii doi-trei ani aproape că nu există târg de carte fără lansări ale ultimelor apariții semnate Ion Bogdan Lefter în cadrul Editurii Paralela 45. Mare parte din cărțile lansate sunt reeditări ale unor eseuri, articole, interviuri, studii apărute în revistele de specialitate sau prefețe la diverse ediții din operele autorilor discutați. Așa se face că pe lângă titlurile noi ale criticului se reeditează, în formulă de cărți individuale, producțiile mai puțin recente ale autorului. Astfel, *Bacovia – un model al tranziției* (2001) este o a treia apariție a unui studiu care a prefătat în 1983 și ulterior, ușor modificat, în 1987, ediția *Bacovia* de la Editura Minerva, după cum *Alexandru Ivăsiuc, ultimul modernist* (2001) reia studiul deja publicat la Editura Albatros în ediția din Colecția «Lyceum» a romanului *Păsările*. Situația este similară cu cea a studiilor despre nuvelistii Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu. Anul acesta la Bookarest, Ion Bogdan Lefter a ieșit la rampă cu încă două astfel

de cărți-puzzle care adună articolele și răspunsurile criticului la diverse anchete și interviuri răspândite în publicațiile de specialitate («Astra», «Caiete critice», «Euresis», «Euphorion», «Poesis», «Cotidianul», «Cuvântul», «Contrapunct», «România literară», «Viața românească», «Observator cultural») în ultimele două decenii. Este vorba despre 5 poeți: Naum, Dimov, Ivănescu, Mugur, Foartă și Primii postmoderni: «Școala de la Târgoviște», cărți pe care le unește cel puțin o teză: aceea de a repune în circulație contribuția autorului la punerea și menținerea în discuție de-a lungul celor două decenii a acestor scriitori marginalizați înainte de 1989, dar revendicați ca predecesori de generația optzecistă. Se cuvine a face două remarci în legătură cu acest gest recuperator. Prima privește intenția sau mai bine-zis motivația reeditării acestor articole, care nu poate fi străină de eforturile deja clasate ale autorului în discuție de a căuta în trecutul recent al literaturii române nume de scriitori care să legitimeze mișcarea postmodernă, nume de la care aceasta să se poată revendica – a se citi, spre exemplu, studiul sus-menționat despre Bacovia, în care poetul apare în ipostaza de anticipator al postmodernismului. În al doilea rând, aceste două cărți completează un culoar destul de sterp din critica românească (despre târgovișteni există, de exemplu, două cărți dedicate în exclusivitate, respectiv *În exercițiul ficțiunii* de Mihai Dragolea și *Literatura română față cu postmodernismul* de Ion Buzera), întrucât lipsesc monografiile, studii de forță sau polemici pe marginea acestor nume. Astfel, Ion Bogdan Lefter deplânge în repetate rânduri situația autorilor pe care îi discută pentru puținul interes care li se acordă de către critica literară; el pierde însă din vedere faptul că suita de articole scrise la vârste diferite ale maturității sale critice, chiar dacă reunite între copertele aceleiași cărți și sistematizate prin așezarea lor în ordine cronologică, nu rezolvă impasul exegetic amintit. Îi amintim așadar criticului că suntem încă în așteptarea promisei monografii *Leonid Dimov* de o mie de pagini, pe care mărturisea că visează să o scrie. Nu mică va fi mirarea cititorilor când vor constata că cele două cărți comunică nu doar prin adunarea unor foști scriitori ex-centrici readuși în discuție după 1989, ci și prin structura lor. Înainte de a prezenta articolele strict la temă, autorul simte nevoia didactică de a recapitula contextul literaturii române postbelice în capitole simetrice intitulate *Poezia/ proza anilor '60-'90*. Privire de ansamblu, în care sunt adunate aceleași articole pentru ambele cărți (câteva în plus în volumul dedicat târgoviștenilor), cu diferențele de rigoare impuse de motivarea alegerii acelor nume sau, firește, de evoluția distinctă a structurilor și formulelor specifice poeziei, respectiv prozei. Astfel, articole sau fragmente de articole cum ar fi *Secvențe pentru scrierea unui roman de idei*, 1986, *Către noi structuri*, *Sinteza viitoare*, *Un model explicativ și un mare proces istoric* și «*Un fel de rezumat al unor lucruri pe care le știm*» sunt de găsit în ambele cărți”. □ Oana Băluță semnează articolul *Cărțile de pe cearșaful de plajă*: „Mai au loc cărțile în viața noastră, se mai strecoară ele în puținul nostru timp liber, mai precis în vacanță, ținând cont că vacanța e întotdeauna prea scurtă? Mă gândesc la plăcerea pe care ți-o oferă în vacanță lectura

cărții tale preferate – în cazul în care se mai poate vorbi despre o carte preferată – sau a romanului pe care doreai de mult să-l savurezi. Fiind sezon estival, am ajuns pe litoralul românesc, însă nu am reușit complet să mă delectez cu «schimbările în bine» pentru că un sentiment echivalabil cu nemulțumirea, m-a îndemnat să încerc să găsesc un răspuns la «actualitatea lecturii». În consecință, împinsă de curiozitate, pe lângă o baie în mare și o gură de soare, am tras cu ochiul nu numai la cărțile aruncate pe prosopul de plajă, de altfel foarte puține la număr, ci și la cele care erau vândute alături de reviste și ziare pe câteva tarabe prăfuite răsfricate prin stațiuni. Nu știu cum se face, dar, cu ceva ani sau generații în urmă, oamenii se delectau mai des cu lectura unei cărți desemnate de critici sau de un prieten cunosător ca fiind «bună». Din păcate, acum aud tot mai des spunându-se, nu oricum, ci cu mândrie: «A... dar eu n-am mai citit o carte de ani buni...» Nu știu alții cum sunt, dar eu stau și mă întreb – fără a avea nisaiva intenții moralizatoare – care este cauza? Tot cei care sunt reticenți în fața unei cărți, cu alte cuvinte cei care se feresc de hârtia tipărită și legată care aparține unei edituri, mi-au oferit o posibilă explicație... «Dar... sunt ziarele, este televizorul, Internetul...» (oricât ai fi de futurist și de înțelegător nu cred că se poate înlocui sau explica plăcerea de a atinge o carte cu aceea de a sta cu ochii fixați asupra monitorului). Dar să mă întorc la «cartea din vacanță» și la plimbările de pe litoral. Plecând de acasă cu ideea fixă de a vedea dacă și ce anume se mai citește, m-am înarmat cu o atitudine, un spirit detectivistic și... zis și făcut: am demarat operațiunea de tragere cu ochiul pe cearșaful colegului de plajă... Din păcate cu tot elanul meu aventuros și cu lentilele reglate de curând la oftalmolog, m-am văzut nevoită, la un moment dat, mai curând decât îmi plănuisem, să îmi caut un alt subiect pentru articol. Luptând și cu lumina soarelui care nu-mi dădea destulă pace să «scanez» în voie turiștii, am observat cu greu acele câteva cărți pe care le pot număra cu destulă lejeritate pe degetele de la mâini. Ce anume citește turistul? Literatura comercială este în frunte, adică tot «best-seller-urile» gen Sandra Brown și Nora Roberts, care concurează, dar fără șanse de câștig, cu *Cum să scăpăm de kilogramele în plus*, *Cei patru timpi ai destinului* ș.a. Însă dacă vrei să fii mai fișos sau mai cosmopolit citești cartea direct de la sursă, în limba engleză. De o foarte mare popularitate se bucură – fenomen dezbătut în paginile revistelor de specialitate –, și pe litoral, cărțile prozatorului brazilian Paulo Coelho, mai precis *Al cincilea munte*. De altfel, și pentru că vânzătorul cunoaște simpatia de care se bucură best-seller-urile în rândul populației de orice vârstă, aceste cărți ocupă și un spațiu preferențial pe tarabe, iar în spate, dosite și așezate una peste alta ca să le identifiți cu greu și să nu strice «bruma de lectură», surpriză: post-moderniștii americani, Kerouac și Saul Bellow, care pot «liniști» și un spirit veșnic nemulțumit, dar și *Lolita* lui Nabokov, despre care am aflat cu un aer și pe un ton de confidență că: «se vinde foarte bine!» Urmând exemplul mișcării ce va avea loc în Vama Veche (n.r., între timp evenimentul s-a încheiat deja) și dorind să fac un fel de front comun cu cei care doresc să salveze Vama de «plaga

manelistă», mi-am încheiat excursia pe litoral în locul mai sus menționat. Judecând după literatura de aici, cred că este totuși adevărat ce se spune despre «vamaioți», că sunt «altfel», că posedă un «ceva deosebit» de bună calitate precum cărțile pe care am avut surpriza să le văd din «prosop în prosop» și în cortul-librărie cu cărțile de la Humanitas și Polirom care te întâmpină chiar la intrarea pe plajă (în final am văzut că strategia de marketing mai puțin obișnuită a dat roade). La mare căutare este tot beletristica, mai precis *Ușa interzisă* a lui Gabriel Liiceanu, *Orele lui Cunningham* (pe care, nu doar dintr-un «spirit feminist», o recomand) și *Maestrul și Margareta*. □ Rodica Zafiu scrie în articolul „*A downloada*”: „Actualitatea limbii readuce inevitabil în discuție anglicismele recente, cu deosebire cele din limbajul computerului și al Internetului. Dintre acestea, un caz caracteristic – destul de recent și cu frecvență în creștere – îl constituie verbul «a downloada»: adaptare tipică a formei englezești (to download) la morfologia românească, prin încadrare în clasa de conjugare cea mai productivă și cea mai regulată: cu infinitivul în -a, cu infixul -ez la prezent indicativ și conjunctiv. Verbul e totuși destul de șocant: nu are justificarea unor înrudiri latine (ca «a accesa»), nici simplitatea pronunției și a scrierii (ca «a printa»); dimpotrivă, apare ca un element evident străin, marcat de prezența unei litere specifice (w), prezentând dificultăți de pronunție (doi diftongi în două silabe succesive, tipici pentru engleză, dar – în sine sau prin secvența în care apar – mai puțin pentru română) și mai ales cu o marcată diferență între scriere și pronunțare. Dificultățile formale nu au avut însă efect în fața puterii uzului: verbul este extrem de folosit pentru a denumi o operație esențială pentru navigatorii în Internet – transferarea unor pachete de informații sau date (fișiere, programe) pe propriul computer. Nu e de mirare deci că tocmai în Internet i se pot găsi numeroase atestări. [...] Instalarea verbului în uz e atestată de folosirea sa la toate modurile și timpurile posibile; de exemplu, la participiu – «filme [...] downloadate în decursul a doi ani de zile» (fanclub simpluvaslui.go), sau la mai mult ca perfectul cu rol narativ – «tocmai downloadasem datacenter... și ce să vezi...» (softnews.ro); «mi-am ras TOT ce downloadasem săptămâna trecută» (price.ro/forum). Se constituie de altfel și o familie lexicală a termenului; operația e desemnată printr-un substantiv neutru (nume de acțiune), reprezentând tot o adaptare morfologică a termenului englez: «Downloadul se va face prin intermediul unui program numit Audiogalaxy Satellite» (daytona.go.ro); pluralul, previzibil, e în -uri: «secțiunea de download-uri, prin care orice utilizator va putea downloada programe» (gdwd.ase.ro). Evident, cuvântul apare și în transcrieri fonetice – în stilul glumeț-relaxat și parodic al jargonului juvenil – «Pe de altă parte, parcă aș daunloada și io niscaiva desctopuri mishto» (forum.alpinet.org); «Deocamdată am pus acolo la grămadă poznele făcute la rafting, ca să le poate daunloada iuzerul care pe care le vrea, la grămadă» (groups.yahoo.com); «Nice, am pus demou la daunloadat» (price.ro/forum). În ultimul exemplu, adaptarea fonetică și grafică e în contrast cu specificitatea gramaticală a supinului. Ca de obicei, româna nu procedează altfel decât celelalte limbi romanice; sunt

numeroase atestările unui verb similar în italiană, unde alături de calcul curent «scaricare» («a descărca») apare și «downloadare», conjugat fără ezitări: «Beh, e così sia, downloadiamo, downloadiamo» (= «să downloadăm») (soundlite.it); «noi downloadiamo (=‘downloadăm’) gratis» (dotcoma.it); «downloadate (=‘downloadați’) il nuovo player!» (oggettiweb.it). Chiar în franceză, în ciuda substitutului oficial, clar dominant – «télécharger» –, nu e imposibil să găsim unele adaptări spontane – «Downloadez (=‘downloadați’) des fichiers légaux» (zonehd.net); «Downloader (=‘a downloada’) pour Macintosh» (thetascan.fr). În textele românești se poate urmări și relația anglicismului cu termenul sinonim, cu posibilul său substitut, produs prin calc semantic – «a descărca» –, acesta are avantajul formei autohtone, dar dezavantajul polisemiei și al lipsei de specializare. De fapt, ambele cuvinte circulă în paralel; chiar în mesaje practice, puțin atente la formă, apariția lor pare să satisfacă o necesitate de variație sinonimică. Le găsim așadar destul de des în aceleași contexte, la mică distanță [...]. Oricum, câteodată se manifestă explicit și perceperea neologismului ca problematic: prin referire glumeață la Legea Pruteanu – «dacă nu-l puteți vizualiza, îl puteți descărca (sau pe nepruteneste downloada) de la ARHIVA» (epsilon.ro) – sau prin ezitarea între mai multe soluții, manifestată nu întâmplător într-un forum influențat de dezbaterile din Franța; se vorbește deci de a «downloada (telecharja, da jos, descărca sau încărca pe mașina proprie) ca să nu se supere nimeni» (fr.groups.yahoo.com/group/franta-romania)”. □ Cronicar consemnează („*A început într-o dimineață senină...*”): „Nr. 22, iulie 2003, al revistei «Argeș» e de speriat. Publicația piteșteană cu bun renume în anii ’70, mai ales pe vremea suplimentului «Biblioteca Argeș», îngrijit de Gh. Tomozei, a ajuns acum, în seria nouă de sub directoratul lui Mihail Diaconescu (an III), organul unei grupări intitulate «Argeș. Tradiție și spiritualitate» ce «își propune să continue în condiții istorice noi orientările doctrinare promovate de ‘Semănătorul’ și ‘Gândirea’». Orientări desuete încă din 1920! Protocronist până în pânzele albe, specialist în literatura dacă (!), autor al unui tom intitulat *Istoria literaturii daco-romane*, directorul de azi al «Argeșului», aprig promotor al autohtonismului, tradiționalismului, spiritualismului ortodox și localismului, ocupă, din cele 24 de pagini ale numărului din iulie, șapte: trei ca autor al unui delir retrograd, *Erorile și balivernele lui Eugen Lovinescu*, și patru ca subiect al unei exegeze elogioase semnate de un universitar șters, Valeriu Filimon, de care probabil n-ați auzit, fiindcă nici nu aveați de ce (doar foștii studenți de la filologia bucureșteană poate mai păstrează amintirea unor seminarii soporifice). Doctrinarul semănătoristo-gândirist de la începutul secolului XXI ține să-și facă publică idiosincrazia față de E. Lovinescu și începe cu o anamneză a bolii: «Un scriitor a cărui operă îmi provoacă doar o reacție de categorică respingere este Eugen Lovinescu. Reacția mea de respingere totală a cărților și ideilor lui Eugen Lovinescu a început cu mulți ani în urmă, într-o vacanță de vară la Vulturești, când am *lecturat* (s.n.) romanele sale *Mite* și *Bălăuca*. Lectura celor două romane lovinesciene a început într-o dimineață senină, nespus

de frumoasă...» (de remarcat: Mihail Diaconescu nu citește, ca tot omul. El lecturează sau efectuează lecturi!). După ce ne pune la curent de când i se trage «impresia foarte proastă» despre E. Lovinescu, acest contemporan Sandu Napoailă, (ultraretrograd până hăt, la literatura daco-romană), plasează tezele despre imitație, sincronism și modernism «într-o fundătură plină de beznă», fiindcă – părerea lui! – mentorul «Sburătorului» nu are nici o clară conștiință filosofică, nici una istorică, nici una estetică, n-are nimic: «Din opiniile sociologice și culturologice (de teorie ca formă superioară a cunoașterii științifice care mijlocește reflectarea realității nu poate fi vorba) ale lui Lovinescu nu este nimic de reținut [...]. Modernismul său, de care s-a făcut și se face mult caz, este, în fond, expresia unei propagande active pentru forme și valori străine de lumea românească, pe care el le consideră însă exemplare, demne de imitat. Pledoaria sa este însă vulgară și schematică, irelevantă» [...]. În sprijinul înverșunării sale antimoderniste, gânditorul de la «Argeș» îi aduce pe Aristotel, Gottfried Wilhelm Freiherr (sic!) von Leibniz, Mircea Eliade și pe... Papa Ioan Paul al II-lea! * Despre excepționala ediție în șase volume „*Sburătorul*” *Agende literare*, mult comentată în presa culturală ca un eveniment, Mihail Diaconescu crede că îngroașă portretul lui Lovinescu «până la caricatural și grotesc» și gafează dovedind că nici n-a «lecturat-o», nici nu răsfoiește revistele literare, de vreme ce poate afirma: «‘Agendele’ lui Lovinescu n-au reținut atenția comentatorilor, cu excepția istoricului literar Ion Rotaru, care ne-a dat o interpretare magistrală întru totul convingătoare în volumul al IV-lea din monumentală sa *O istorie a literaturii române* (ediția a II-a, 1997)». Îi atragem atenția admiratorului lui Ion Rotaru că a rămas mult în urmă cu lecturile (cât despre gusturi, e de bănuț că o preferă și azi pe Maria Cunțan lui Arghezi și Ion Barbu). * Dintr-un timp retrograd vin și unii colaboratori la seria nouă a «Argeșului»: în acest număr poate fi întâlnit Ion Dodu Bălan, laudându-l cu limboi de lemn pe Mihai Ungheanu pentru volumul *Amintirea mentorilor*, prilej de a-i face o temenea după veche obișnuință, și «șefului» («Unele portrete schițate cu o nervă (sic!) sigură, unele pagini vii, expresive, de mozaic îmi amintesc de proza evocatoare a unui Dan Petrovici (?) sau Mihail Diaconescu»). Ne-am uitat de curiozitate pe lista de subvenții a Ministerului Culturii: revista «Argeș» primește de la buget 60 000 000 lei”.

5-11 septembrie

• [„Dilema”, nr. 544] La partea a treia din dosarul cu tema „Cine se teme de critica de întâmpinare”, răspund Grigore Arsene (*Despre Cenușărese*: „O simplă panoramare a presei românești ne indică perimetrul de predilecție al criticii de întâmpinare – anume cel literar. [...] Alte zone, nu lipsite de interes și mai ales tot mai necesare în economia vremurilor pe care le trăim, sunt astfel lăsate pe rol de Cenușărese. Editura Curtea Veche, care și-a clădit un portofoliu variat, însă din care un pachet important îl constituie literatura de dezvoltare personală, are toată experiența necesară pentru a acuza această abordare discriminatorie”), Gheorghe

Crăciun (*Critica „la plesneală”*): „Critica de întâmpinare actuală aparține unui mecanism literar dereglat. Producția editorială pare să surmonteze capacitatea de recepție și triere a «specialiștilor». Ne aflăm într-o adevărată junglă de cărți, populată de exploratori lipsiți de experiență, când nu de-a dreptul iresponsabili, vânând la întâmplare. Piața cărții s-a modificat fundamental, pe niște coordonate care în ultimă instanță înseamnă bani. Ea promovează alte criterii de selecție decât criteriile criticilor. Iar criticii se prefac că totul e în continuare OK. Gustul personal a înlocuit estetica. Povestea de senzație e preferată narațiunii serioase. Sexul a devenit mai important decât psihologia. Apocalipticul a învins profunzimea. Valoarea a devenit mai puțin importantă decât succesul imediat și eficacitatea economică. Asta nu ne spune nimic? Revistele literare par inutile. Majoritatea dintre ele au un aer bătrânicios și prăfuit. În provincie se poartă în general încremenirea în complexul localist. Paginile culturale ale ziarelor sunt tocană de informație. În emisiunile culturale de la TV afli, când ți-e lumea mai dragă, despre nu știu ce apariție editorială semnată de un ilustru necunoscut. De altfel, mulți redactori TV au devenit și ei poeți și prozatori. Se scriu cărți despre fotbaliști și vipuri, apar în străinătate albume deocheate cu tinere glorie ale gimnasticii, se fac siropuri obscene, de un kitsch nebun, gen Chris Simion. Și ce urmează? Mediatizare la maxim! Revistele tac. Criticii refuză din start acest tip de vulgaritate. Lumea pare să fi uitat ce e cu adevărat literatura. Dispariția autorității critice a condus la proliferarea recenziilor improvizați. O sursă destul de precară de bani de buzunar, dar sursă! Nimeni nu are bani să cumpere cărțile despre care vrea să scrie. Prea ocupați cu tot soiul de jurii, colocvii, comitete și comiții, criticii mai bătrâni nu mai au timp nici să intre în librării. Așa că se scrie despre ce-ți cade în mână. Vechile alinamente au fost părăsite. Cine mai vrea ceva de la literatura română? Înflorește critica parohială și cumetială. Unii critici mai vârstnici care au pierdut de mult trenul încearcă să lanseze la apă noi generații literare gata avariate. Domnește dezorientarea, sare în ochi lipsa de cultură și informație a «tinerilor lupi». Până și minimele reguli obligatorii ale alcătuirii unei recenzii sau cronici par să nu mai conteze. Critica de întâmpinare din România actuală e o critică «la plesneală», lipsită de motivație. Sunt și publicații care-și susțin propriile coterii. Poți fi, de exemplu, convins că în revista X nu se va scrie niciodată de rău despre cartea lui Y. Vezi cazul Luminița Marcu și C. Rogozanu care s-au trezit fluierând în biserică. Criteriul «cine-mparte parte-și face» e cât se poate de activ. Căci dacă nu noi, atunci cine? Și dacă nu acum (cât apele sunt încă tulburi), atunci când? Aceasta e în mare povestea și ea e la fel de tristă ca o compilație Shakespeare-Caragiale remixată de Daniel Cristea-Enache și Marius Ianuș”), Silviu Lupescu („*Marja de eroare*”), Petru Romoșan („*Sobrul și naivul om de bine*”: „Când tipărești cărți, îi citești pe criticii de întâmpinare cum citesc brokerii cursul dolarului față de euro sau față de teribilul leu românesc... Și chiar așa, de câțiva ani buni de vreo cinci, nu mai citesc în fiecare dimineață informații despre pictură, desene vechi, sculptori uitați, cum am făcut-o alți zece ani anteriori, ci

citesc – incredibil – critică de întâmpinare. Aproape zilnic. Viața îți rezervă uneori niște surprize... Pentru ce-i stimez mai întâi? Pentru umiliința cu care își asumă calitatea de servitor, pentru capacitatea de a se pune în slujba obiectului (cărții, autorului, ideii...). Pentru ce îi detest cel mai mult? Pentru contrariu, evident. Pentru neobrazarea de a se servi. De o carte, de o idee, de un autor. Arătându-și mușchii. Critica bună de întâmpinare continuă fericit o carte cu niște pagini pe care autorul nu le-a mai scris, dar de care cartea are absolută nevoie. Critica proastă de întâmpinare e cacofonică, redundantă, agresivă și, mai ales, inutilă. Cred că, deși impresia generală despre cultura română e de dezastru, criticii din ziarele și revistele de astăzi sunt mult mai interesați, mai vii decât confrății lor de acum douăzeci și cinci de ani. Pentru că sunt mai puțin narcisici, autiști, «genii pustii». Pentru că au în vedere un public, mai mare sau mai restrâns. Pentru că au început să servească. Cine sunt ei? Să le dau și numele: Adriana Bittel (în «Formula As»), C. Stănescu («Adevărul»), Nicolae Prelipeanu și Dan Stanca («România liberă»), Luminița Marcu și Costi Rogozanu («Evenimentul zilei»), Paul Cernat («Observator cultural»), Simona Sora («Dilema»), Ștefan Agopian («Academia Cațavencu»), Nicolae Coande («Cuvântul libertății» – Craiova). Revistele care se cred foarte literare nu mă mai interesează aproape deloc. Majoritatea celor care scriu în aceste reviste atemporale aparțin sectei foarte periculoase a trecutului care nu se mai întoarce. Păcat că niște tineri, altfel talentați, sunt obligați, din lipsă de spațiu publicistic, să facă în aceste gazete exerciții de retardare mintală forțată. Să sperăm că spațiul publicistic real va crește în viitor pentru a-i putea cuprinde și pe ei. Nu cred că generala corupție joacă un rol important în domeniul recepției cărții. «Sobrul și naivul om de bine» care este cititorul profesionist își face decent meseria. Doi-trei bârfelnici persistenți nu modifică esențial peisajul”) ș.a.

8 septembrie

• [„LA&I”, nr. 31] Dan C. Mihăilescu, traducător în românește al ambelor, comentează *Après l'Empire. Essai sur la décomposition du système américain* (2002) de Emmanuel Todd, propunându-și ca într-un număr viitor să comenteze și *L'Obsession anti-américaine. Son fonctionnement, ses causes, ses conséquences* (2002) de Jean-François Revel: „pentru intelectualul român pur și simplu, cel neîmbibat cu teorii politico-economice, cu istoria diplomației, geostrategie ș.a.m.d., tensiunea euro-americană este, de câțiva ani încoace, o sursă continuă de stupefacție și amărăciune. Să vezi toate mass-media inflamate zilnic de atitudini pro sau antirăzboi în Irak, exprimate nu de dușmanii, ci de aliații tradiționali, să vezi mult disciplinata Germanie că-și dă mâna cu Franța peste umerii Angliei, împotriva deciziilor NATO, și pe Vladimir Putin devenit – după căderea comunismului! – arbitru și principalul beneficiar al Marelui Joc (deși rușii rămân țara în care șahul este sport național), să vezi nu puține capitale în care guvernul sprijină o tabără, iar parlamentul alta, să vezi și să nu înțelegi nimic din persistența conflictului israeliano-palestinian, din tacticile americane față de Cecenia sau

Pakistan ori să simți la tot pasul conspirații militariste susținute artificial de cine nu gândești – pentru noi, totul este în ceață, dar aceste două cărți pot fi un prilej excelent de elucidare, polemică și lămurire laolaltă. [...] În numărul de azi, tezele lui Emmanuel Todd: 1) America și-a încheiat tradiția universalistă și democratică și se întoarce tot mai ferm spre diferențialism, unilateralism, rasism, autoritarism, fiind dominată de o supraclasă (*overclass*) de profesioniști cinici ai puterii care sfidează, practic, întreaga tradiție, încurajând indirect și pretutindeni oligarhia, relațiile de tip mafiot, amoralismul; 2) Din producătorul mondial nr. 1, SUA au devenit consumatorul planetar nr. 1, fiind dependente de importuri și absorbind uriașe fluxuri monetare, exclusiv pentru consumul lor narcisiac. Precum odinioară imperiul roman, imperiul american prelevează un tribut la scară globală, fără însă a-i considera «cetățeni romani» pe ceilalți, ba dimpotrivă, afișând o aroganță tot mai nepăsătoare, șantajistă și acaparatoare, direct proporțională cu disperarea ei subterană; 3) Ca să poată supraviețui în poziția de lider unic, America este obligată să se impună militar, numai că forța ei este aproape exclusiv aeronavală, lucru inacceptabil pentru un imperiu care se respectă și care știe că numai bocancul infanteristului asigură stăpânirea, de fapt, pe teren. Or, dependența de liderii locali, ca și de colaborarea binevoitor-informativă a Kremlinului, au făcut ca SUA să desfășoare un «micromilitarism de operetă», cum îi zice Todd. Dar să îi dăm cuvântul: «În chiar momentul când lumea descoperă valorile democrației și se deprinde să depindă politic de America, aceasta tinde să-și piardă caracteristicile democratice și descoperă că nu se mai poate considera, economicște, autosuficientă. Dublă răsturnare de planuri pentru planetă: inversarea raportului de dependență economică între SUA și restul lumii; inversarea dinamicii democratice – pozitivă în Eurasia, negativă în America. Obiectivul Statelor Unite nu mai este cel de apărare a ordinii democratice și liberale. Aprovizionarea cu bunuri și bani devine capitală. Scopul strategic fundamental al SUA este controlul politic al resurselor mondiale. În același timp, forța economică, militară și ideologică în scădere a SUA nu le permite să stăpânească efectiv o lume prea vastă, prea populată, prea alfabetizată și prea democrată. Depășirea tuturor obstacolelor aflate în calea hegemoniei americane, existența adevăraților actori strategici care sunt Rusia, Europa și Japonia reprezintă un obiectiv inaccesibil. Cu aceștia, America trebuie să negocieze. Și, cel mai adesea, să cedeze. Simbolic măcar, America trebuie să rămână centrul planetei, iar pentru asta este nevoită să-și pună în scenă întreaga putere. Așa se face că asistăm astăzi la desfășurarea unui militantism teatral, care conține trei elemente esențiale: a nu se rezolva niciodată definitiv o problemă, în scopul de a justifica oricând o acțiune militară a ‘singurei supraputeri planetare’; a-ți fixa obiectivul asupra unor microputeri (Irak, Iran, Coreea de Nord, Cuba etc.) – singura manieră de a rămâne politicește în centrul lumii este să înfrunți actori mediocri, dar apți să valorizeze forța americană; a dezvolta arme noi, capabile să plaseze SUA în vârful cursei înarmărilor. O atare strategie face din Statele Unite un nou și surprinzător obstacol în fața păcii mondiale. Însă

amplitudinea sa nu este una amenințătoare. Lista și calibrul țărilor-țintă sunt de la sine grăitoare pentru forța obiectivă a Americii. Nu avem nici un motiv, așadar, de a decreta emergența unui imperiu american. Sistemul, de altfel, este în curs de descompunere, la un deceniu după dezagregarea imperiului sovietic)” (*O carte europeană împotriva Americii*).

9 septembrie

● [**„Observator cultural”, nr. 185**] În cronica *Prima carte/prima întoarcere din exil*, Ion Bogdan Lefter recenzează *Întoarcerea huliganului* de Norman Manea: „*Întoarcerea huliganului* e – practic – prima carte nouă scrisă de Norman Manea în exil. Cele câteva zeci de cărți traduse în numeroase limbi, pe toate continentele, în ultimii 15 ani, de-a lungul fulminantei sale cariere internaționale, au preluat aproape întotdeauna texte publicate până în 1986, în țară, înainte de plecarea în Germania și apoi în America. Autorul a mai scris câteva nuvele, cum ar fi *Trenciul* (e adevărat, editată în câteva cazuri autonom – vezi *Der Trenchcoat*, apărută în 1990 în Germania etc.), precum și o serie de eseuri care le-au completat în culegerile sale occidentale de gen pe cele reținute din *Anii de ucenicie ai lui August Prostul* (1979) sau din *Pe contur* (1984). De asemenea, a publicat în presă culturală românească a ultimilor ani, mai întâi în «Apostrof»-ul clujean, apoi în «Familia» orădeană, fragmente evocative, reconstituiri ale unor secvențe de biografie și de viață literară din deceniile comunismului, prefigurând – poate – un volum de memorii pre-exil, cu unele portrete schițate din linii severe, mult mai puțin «eroice» decât spun legendele lumii noastre culturale carpato-danubiano-pontice... Într-o mare măsură, *Întoarcerea huliganului* e și ea memorialistică, dar preluând puțin sau deloc din amintitele fragmente evocatoare apărute în reviste. Retrospectiva e centrată asupra revenirii în țară, în primăvara lui 1997, la aproape un deceniu de la plecarea pe care o crezuse atunci definitivă. Sunt – însă – mai multe straturi temporale în carte, mai multe evocări alternate, întrepătrunse, suprapuse, plecarea din New York-ul adoptiv către Bucureștiul părăsit în 1986 producându-se abia la pagina 235. Până atunci, într-o compoziție de tip romanesc, multistratificată, departe de liniaritatea de principiu a memorialisticii, autorul nostru descrie sau își imaginează spații, scene, personaje din viață sa de ieri și de azi, întâlnirea părinților săi, din «trecutul dinainte de trecut», «începutul de dinaintea începutului» (p. 65-67), cu insistență asupra a două etape: războiul mondial, deportarea, Holocaustul; și viața în comunism, deopotrivă din perspectiva cetățeanului aflat la cheremul autorității totalitare și din cea a scriitorului privilegiat prin apartenența la lumea culturală, dar și captiv al ei, al unui mediu de enclavă, în care totul, relațiile, prietenii, invidiile, oportunistele și celelalte sunt exacerbate, distorsionate, iremediabil marcate de presiunea sistemului. Pus în abis, undeva, în carte, apare și termenul-cheie: «structura proustiană», preluat dintr-o replică a prietenului Bedros, care-l vizitează la hotel, după revenirea în București (și care îi mai spune că a discutat și cu «amicii», care «au fost de acord»

(p. 241); probabil și cu autorul acestui articol, care e în măsură să îndrepte un detaliu: prima revedere cu Bedros [Horasangian] avusese loc – da! – la Paris, în zilele Salonului cărții de acolo, dar nu în mai 1990, cum își aduce aminte autorul *Întoarcerii huliganului* – cf. p. 242 –, ci în martie, când porniserăm împreună, Bedros, eu și alții, în prima noastră călătorie spre Occident, la mai puțin de trei luni de la căderea comunismului). Conlocutorul argumentează mai departe, vorbind despre felul lui Norman Manea «de a nuanța continuu», «frază în frază, paranteza în paranteză» (ibid.). Într-adevăr, «structura proustiană» frapează și impune imaginea de complexitate a scriiturii, a cărții. Aș spune – totuși – că nu pe linia autohtonă a unui Anton Holban, la care analiza dizolvă contururile și topește personajele într-o țesătură de senzații și de divagații, ci într-o manieră mai narativă, mai apropiată – la urma urmei – de *În căutarea timpului pierdut*, căruia să ne reamintim că i s-a identificat cândva un strat de «balzacianism» profund. Marea temă a cărții și a reflecției autorului din anii exilului e aceea a identității evreiești. O sumă – și ea – de ipostaze: deportat în copilărie în Transnistria, sub o guvernare fascistă, mai târziu scriitor sub un regim de extrema stângă care, din filosemit, avansase către un antisemitism nedeclarat, către «național-comunism», apoi evreu român în exil. Evreu și atât, «pur și simplu»? Din nou – o formulă incompletă, fiindcă simte că nu poate exista fără «rădăcini», la care se tot întoarce, mereu și mereu. La fel, la întrebarea «ce rămâne evreiesc într-un evreu care nu este religios, nici naționalist și nu cunoaște limba Bibliei», în loc să ezite sau să nu știe ce să răspundă, spune «mult» (p. 226) – mai degrabă o mărturisire profundă decât o apreciere care să poată fi argumentată rațional. Impregnată de conștiința tragediei Holocaustului, la care trimite al doilea termen al titlului, preluat de la Mihail Sebastian (*Cum am devenit huligan*), autoscopia din cartea lui Norman Manea e tulburătoare, plasând-o între marile opere ale dramei identității din cultura română. Asupra altei teme esențiale din *Întoarcerea huliganului*, aceea a revenirii lui Mircea Eliade și a întregii «tinere generații» a anilor '30 în «actualitatea» noastră postcomunistă, ar fi multe de spus. Marcat fundamental de contrareacțiile stârnite în țară de eseuul său *Felix culpa*, Norman Manea le supradimensionează: moda Eliade & comp. a marcat doar o parte a mediului intelectual românesc (ce i se spune la un moment dat la telefon din țară e cu totul exagerat: «Aici, Eliade, Cioran, Noica, Nicu Steinhardt, Iorga, Nae Ionescu, chiar și Antonescu, chiar și Zelea Codreanu sunt preferații presei, eroii anticomunismului!» – p. 267). În rest, societatea românească a evoluat către democrație, pluralism și liberalism, iar cultura – către postmodernitate. O dovadă sunt – nu-i așa?! – chiar și cărțile lui Norman Manea, reapărute în țară, în ultimii ani, într-un ritm revenit la firesc: «întoarcerea» s-a produs astfel, iar autorul nostru n-ar mai trebui să se simtă «huligan» doar pentru că așa îl văd jalnicii, din ce în ce mai pușinii și mai anacronicii urmași ai extremiștilor de altădată...”

10 septembrie

• [„România literară”, nr. 36] Rodica Zafiu semnează articolul *Saluturi noi*: „Domeniul formulelor de salut e probabil mai dinamic decât se crede de obicei, dar vorbitorii înșiși îi percep mai greu transformările: pentru că elementele de bază se conservă, iar cele care nu mai sunt la modă nu dispar imediat. Ca și în cazul numelor de persoană, moda decide frecvența de uz, dar nu elimină definitiv din limbă nimic. Uzurile individuale cele mai diferite coexistă fără să se contradică, și în anumite limite diferențele cantitative nici nu se lasă observate. Doar frecvența extremă poate deveni la un moment dat supărătoare, creând impresia (de obicei pasageră) de dictatură a uzului: când un nume sau o formulă de salut revin obsesiv, părând că le-au înlocuit pe toate celelalte. În româna actuală, reperele absolut sigure ale limbii standard sunt formulele neutre (din seria «bună ziua», «noapte bună», «la revedere»); în afara acestora, mai ales în limbajul tinerilor – preluat de posturile de televiziune și de radio, ca și de Internet – dinamismul e mare. Sursele înnoirilor sunt cele previzibile: interne (transformări ale unor saluturi mai vechi, recombinații, chiar convertire funcțională a altor cuvinte sau sintagme; am vorbit altădată despre «săr’[mâ]na»); ar merita să urmărim succesul lui «Hai pa») și externe: împrumuturi și calcuri, inevitabil din engleză, cu sprijinul multiplu datorat caracterului internațional al fenomenului: «Hi», dar și «O zi bună» sau «Ai grijă de tine». Foarte frecvent în momentul de față e salutul «O zi bună»: apărut (proces confirmat de alte limbi), ca transpunere, ca adaptare a formulei «Have a nice day», cu care e de multe ori echivalat și de care este chiar mai aproape în construcții de tipul «Să ai/ să aveți o zi bună» (dată fiind mulțimea exemplurilor orale și scrise și tipicitatea contextelor în care ele apar, am renunțat de această dată la indicarea exactă a surselor). Imitarea expresiei străine nu reprezintă un calc fidel, pentru că respectă regulile gramaticale și lexicale românești: poziția normală a adjectivului, afinitatea semantică prototipică cu substantivul. Impresia de «corp străin» nu e produsă de veritabile abateri, ci doar de faptul că noua formulă apare ca o rescriere a salutului prin excelență neutru – «bună ziua». Reprezentantul oficializat al unui număr mare de saluturi aproximativ echivalente de circulație populară și regională («bună vremea», «sănătate bună» etc.; vezi Marica Pietreanu, *Salutul în limba română*, 1984), «bună ziua» are deja o pereche caracterizată printr-o permutare expresivă în formula «ziua bună»: folosită și în prezent, cu intenție stilistică arhaizantă și neoașistă («Ziua bună la România!»). «O zi bună» poate deveni așadar o simplă variație internă, intrând în aceeași serie cu «bună ziua» și «ziua bună». De fapt, rolul reînnoirii e întotdeauna cel de a remotiva salutul, actualizând conținutul său semantic și pragmatic original, de urare. Remotivarea sporește nu numai expresivitatea, ci și valoarea socială a formulelor: în interiorul codului politeții, de-clișeizarea funcționează ca marcă de respect individual. În «bună ziua» – formulă bazată totuși pe o elipsă – urarea, desigur, nu se mai percepe. «O zi bună» inovează păstrând continuitatea cu formula prototipică («bună să-ți fie ziua»/ «să ai o zi

bună») – ceea ce îi asigură probabil succesul. Mărturisesc că formula – relativ recentă, specifică ultimului deceniu – mi-a fost la început destul de antipatică: pentru că mi se părea ostentativ apelul său la modă, la inovație; chiar atitudinea programatică de a da un conținut reînnoit salutului banalizat era prea conformă cu noile modele ale comunicării eficiente, ale succesului în relațiile publice. Analizând-o acum (și sub puterea obișnuinței, căci trecerea timpului a fixat-o în uz), trebuie să recunosc că nu pot să-i fac reproșuri serioase. În prezent, formula apare cu rol de inițiere sau de închidere a dialogului oral sau a mesajului scris («O zi bună tuturor. Aș dori un sfat...»; «... Mersi anticipat, o zi bună tuturor»). Registrul stilistic acoperă o zonă care se întinde între standard, colocvial elegant și ceremonios. Nu cred că formula funcționează (cel puțin deocamdată) și ca simplu salut de întâlnire, de recunoaștere, neînsoțit de conversație”. □ Cronicar consemnează („*Normal și de bun simț*”): „În nr. 703 al revistei «22», Răzvan Theodorescu e întrebat dacă e moral ca membrii Comisiei Naționale pentru Subvenționarea Culturii Scrise să-și aloce fonduri unii altora. Ministrului situația i se pare «perfect normală». Într-o țară în care parlamentarii nu mai conțin să-și voteze privilegiile, în care clientelatul politic e mult mai profitabil decât competența profesională, în care foștii securiști, activiști, oportuniști sunt puternici oameni de afaceri, iar corupția s-a întins de sus până jos (știati, de pildă, că un tânăr avocat sau un tânăr medic nu poate ajunge cinstit, prin concurs, în barou sau într-un spital mare, dacă nu dă o șpagă de câteva mii de dolari?) – situația e perfect normală. Când mita, pilele, nepotismul, traficul de influență, fărădelegea sunt generalizate, noțiunea de moral e scoasă din joc sau devine demagogică. «Am ales în aceste comisii – mai spune Răzvan Theodorescu – pe cei care, după opinia mea, sunt în domeniul lor printre cele mai importante personalități». Iată importanțele personalități ale Comisiei Naționale pentru subvenții de carte și reviste culturale: Dan Berindei (președinte); D.R. Popescu (vicepreședinte); Doina Banciu; Gheorghe Buluță; Silvia Colfescu; Mircea Ghițulescu; Dan Grigorescu; Eniko Marko; Lucia Oveză; Radu Petru; Sorin Preda; Lucian Pricop; Marius Tupan. Că acești «eminenți cărturari» și-au dat cărților, editurilor sau revistelor lor subvenții preferențiale e un lucru bun: «Acesta e punctul meu de vedere – declară ministrul. Știu că poate fi atacat, dar are, cred eu, și elementele sale de bun simț». [...] De cu totul altă părere e săptămânalul economic și financiar «Capital» nr. 35, care, sub titlul *Subvenții scandaloase*, privește deciziile Comisiei din punctul de vedere al economistului: «Să acorzi subvenții de sute de milioane de lei unor edituri aflate în procedură de executare silită, cu mari datorii la bugetul de stat, nu reprezintă decât un exemplu de cum se risipesc banii contribuabililor. Editurile Scrisul Românesc și Dacia, aflate în topul subvențiilor, sunt exemple sfidătoare la adresa moralității comisiei care a împărțit banii». Pentru ziariștii specializați în economie și finanțe, faptul că membrii Comisiei și-au atribuit bani pentru afaceri personale nu e normal și cu atât mai puțin «de bun simț». Ei au descoperit, de pildă, că «Radu Petru, membru în comisie din partea organizațiilor

patronale de difuzori de carte, deține 17,2% din acțiunile Editurii Sedcom Libris Iași, editură care a primit subvenții de 154 milioane lei pentru opt titluri. Precizăm că Sedcom Libris Iași este acționară la Tipografia Sedcom Libris S.A., unde și Radu Petru, ca persoană fizică, are 47% din acțiuni». Mai mult, Sedcom Libris are datorii la stat de 471,1 milioane lei. Ceea ce e un mizilic pe lângă Editura Scrisul Românesc [...] care va beneficia «de subvenții în valoare de 706 milioane lei pentru editarea a 28 de titluri (fiind prima pe listă, înaintea Editurii Academiei Române!), în ciuda faptului că are datorii de 2,75 miliarde lei la bugetul de stat și se află în procedură de executare silită. Cu alte cuvinte, statul se luptă să recupereze datoriile de la ‘agenții’ rău-platnici, iar, pe de altă parte, scoate de la buget bani pentru a ține în viață întreprinderi nerentabile. E dificil de stabilit care au fost criteriile pe baza cărora s-au acordat subvenții acestei instituții: faptul că editura aparține 100% statului sau prietenia de notorietate dintre senatorul PSD Adrian Păunescu și Florea Firan, directorul Editurii Scrisul Românesc». Și degeaba a întocmit Curtea de Conturi un raport despre neregulile privind modul cum au cheltuit unele edituri subvențiile primite anul trecut, de vreme ce documentul nu a fost dat publicității”.

12-18 septembrie

● [„Dilema”, nr. 545] Se publică un interviu cu Imre Kertész, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 2002, realizat și tradus de Zsuzsa Selyem: „Primesc scrisori mai cu seamă de la tineri germani, care spun că ei nu au înțeles și de aceea nici nu prea i-a interesat ce s-a întâmplat la Auschwitz, pentru că totdeauna a fost adus în discuție într-un context moralizant, dar după ce au citit *Fără destin* au înțeles ceva. Și acest lucru a devenit posibil pentru că romanul elimină personalitatea scriitorului. Nu împing între scriitor și cititor propria mea persoană, ca să perturbe perceperea lucrurilor. Să considerăm acest lucru drept o chestie de noroc, căci nici o altă carte de-a mea nu a atras atât de mulți cititori, de la portar până la filozof. Și toată lumea găsește în el acel ceva care i se adresează tocmai lui și nu ceva fals. Este rezultatul compoziției, cred. Îmi aduc aminte o frază minunată din nuvela lui Thomas Mann *Moarte la Veneția*: oamenii pot atribui unei capodopere o mulțime de lucruri, dar la baza fiecărei opere de artă găsim simpatia. Este vorba despre simpatia cititorului. De ce tocmai această operă a stârnit-o? E ceva imprevizibil și incalculabil, nu depinde de mine. Să inserez aici o frază de dragul femeilor, mai încolo o frază de dragul verzilor: așa ceva nu se poate... [...] *Eșecul* reprezintă de fapt jubilația de a fi descoperit că dictatura poate fi abordată prin limbajul religiilor. Pentru că dictatura comunistă, în experiența mea, a fost într-un totul absurdă. Iar în lumea iraționalității rolul dominant îl are religia. Comunismul este prezentat de obicei într-un limbaj rațional – în mod ironic sau sarcastic, îndeosebi de cei care, trăind pe alte continente, crăpau de râs văzând astfel de absurdități. Dar asta nu reprezintă starea suferinței, ca să folosesc această expresie urâtă, a oamenilor care trăiau sub comunism. Mi-am

dat seama de asta scriind *Eșecul*. Am scris acest roman recurgând la un limbaj care amintește de cel al lui Kafka și am avut curajul s-o fac pentru că există totuși o diferență: figurile lui Kafka sunt prinse într-o determinare mai strictă decât ale mele, care, deși se află într-o situație fără ieșire, sunt de fapt libere. Limbajul cel mai adecvat pentru descrierea acestei stări este cel religios. Abia mai târziu unele lecturi mi-au confirmat punctul de vedere: Stalin venea din lumea ortodoxiei orientale, iar dictatura pe care a instaurat-o era întocmai transpunerea tradiției slavofile în sfera politicii. Gândiți-vă la practicarea «autocriticii» ca mărturisire a păcatelor ori la dependența totală față de îndrumătorul «spiritual». Există o viață spirituală a Partidului: trebuia să fii sincer față de Partid, trebuia să-l iubești chiar ci atunci când atenta la viața ta, Partidul avea autoritatea să emită sentințe absurde și așa mai departe. Acest fenomen spiritual nu are nimic comun cu imaginea rațională einsteiniană a lui Dumnezeu care nu dă cu zarul. Stalin tocmai că dădea cu zarul – și urla de plăcere când ieșea câștigător. [...] Lumea Premiului Nobel, lumea occidentală este fundamental diferită de lumea romanului *Eșecul*. [...] Din această perspectivă, decizia luată de lumea Premiului Nobel a fost o surpriză pentru că respectiva decizie confirma o operă care exprimă în mod autentic experiențe poate inaccesibile pentru ea. Mai simplu spus, nu era de așteptat ca oricare din cărțile mele să iasă din acel sistem închis. Nu întâmplător eram marginalizat, nu întâmplător cărțile mele erau niște fenomene stânjenitoare în viața literară ungurească. Privind lucrurile din perspectiva aceea, nu sunt *persona grata* și pentru mine nu este un secret de ce – aparent pentru că sunt evreu, dar de fapt pentru că am traversat dictatura comunistă fără să devin complicele nimănui” (*Acele 20 de minute*).

15 septembrie

• [„LA&I”, nr. 32] Mircea Platon combate ideile din articolul *O cultură de esești* al lui Mircea Cărtărescu: „Singurul mod de a-i răspunde «cunoscutului scriitor» în mod satisfăcător și definitiv e acela care ține cont de una dintre cele mai arzătoare dorințe ale sale: și anume de cea după scrieri «de gândire originală și erudiție». Știind că autenticul blazon al erudiției îl constituie notele de subsol, am hotărât să-i mitraliez câteva dintre notele de subsol ale unui mai vast, erudit și original tratat pe care urmează să-l scriu mai târziu, când patimile provocate de această polemică se vor fi stins și când experiența de viață, lectura și chelia îmi vor fi dat luciditatea necesară. 1) «Când toți au sentimentul că sunt uitați de Dumnezeu într-o provincie a spiritului, atunci proliferază în acea cultură, de obicei, eseștii», spune Mircea Cărtărescu, la care eu îi replic: David Hume, *Essays Moral, Political and Literary*, Indianapolis, Liberty Fund, 111-145 & 533-538. [...] 2. Fraza «Căci eseismul, așa cum se practică de multe ori la noi și aiurea, este un gigantic party lingvistic» mă face să strig: Fallacy of accident! Ab uno disce omnes! Vezi Aristotel, *Topica & De phisticis elenchis*, translated by W.A. Pickard – Cambridge, London, OUP, 1950, ch. 24. Adică nu înțeleg

cum de cineva exasperat de lăutărismul articlierilor poate aluneca în astfel de paralogisme. Revolta lui Mircea Cărtărescu e împotriva genului eseistic sau numai împotriva speciei de eseu care se practică la noi? 3. «Și la noi, în acest moment, câteva dintre cele mai cunoscute și respectate figuri publice sunt mai ales, și esențial, esești». Deci nu toate figurile publice sunt esești? Numai câteva? Și atunci cum putem fi «o cultură de esești» dacă numai câțiva pot fi pârâți că asudă sub luminile studiourilor? Și apoi, cât de mare e zona de intersecție dintre «cultură» și «figurație publică»? Sunt aceste mulțimi suprapuse? Nu e în firea lucrurilor ca eseștii – datorită artei lor, spontane, de improvizație și intens colorit – să atragă mai ușor atenția publicului decât arhivarii de la un institut de teorie literară și folclor? Orice cultură are, ca un curs de apă, adâncimile, dar și sclipirile ei de suprafață. [...] 4. «Și la noi, în acest moment, câteva dintre cele mai cunoscute și mai bune reviste literare sunt eseistice: un bavardaj nesfârșit, mereu inteligent, în care talentul iese ca spuma la suprafață». [...] Cum poți să deplângi soarta culturii «de erudiție» și apoi să dai exemplu revistele? Menirea revistelor culturale e de a fi inteligente și neplictisitoare de a lua pulsul și a întreține tonusul unei culturi care altminteri s-ar osifica în «Analele Academiei» sau ale institutelor sociologice, politologice și meteorologice. Și apoi, cum pot fi «bune» niște reviste «pline de bavardaj»? Sau, dacă sunt într-adevăr bune tocmai din pricina acestui «bavardaj» superior, de ce să le faci proaste, dar pline de hotărârea de a fi științifice? În rest, sigur, «ce eval ca valul trece»... Nu cred că ansamblul culturii române se află în criză din cauza eseului. Și nici că eseistica e un simptom al crizei. Eseistica e, tocmai invers, un semn al sănătății de ansamblu a unei culturi, pentru că e, de fapt, un gen dificil. La urma urmelor, impostorii literari scriu «romane» și «versuri». Am auzit mulți exclamând cu umedă emoție în ochi și colțurile gurii: «Viața mea e un roman!». Dar nu am întâlnit pe cineva care să strige: «Viața mea e un eseu!»” (*Pisoiul polemic – note de subsol literar*).

□ Se publică un interviu cu Teodor Baconsky, ambasador al României la Lisabona luat de Dan C. Mihăilescu: „*Sunt portughezii mentalmente de stânga? (Așa am auzit în mediile lusitanologilor noștri). Ne seamănă, ca arii laterale? Chiar crezi că există predispoziții etnice spre stânga sau spre dreapta? Mă cam îndoiesc. Sau uite, neamurile Europei de Nord au «calități de dreapta» (simțul ierarhiei, disciplina, etica strictă) și opțiuni majoritare de stânga. La neamurile neolatine, e invers. Poate că fiecare se neagă pe sine printr-o ficțiune politică investită cu semn contrar. Și apoi, ni se impune adesea diferența dintre cutare popor și elitele sale culturale sau politice. Portughezul tipic este mai curând de centru-dreapta, catolic nepracticant, pro-european și totodată ușor naționalist (adică fascinat de așa-numita «portugalitate»). În elita politico-intelectuală se menține tensiunea dintre stânga de tip «a treia cale» (ai cărei exponenți profesau, prin anii '79, maoismul sau anarhismul troțkist) și o dreaptă neo-liberală, modernizatoare și pragmatică. Partidul comunist e în declin. L-am întâlnit pe secretarul lui general (pe fondul contactelor mele cu șefii partidelor parlamentare). Un domn la vreo*

65 de ani, care mi-a mărturisit că NATO trebuie dizolvat (asemenea Pactului de la Varșovia), dar că «ei» – comuniștii – acceptă astăzi pluralismul politic și economia de piață. E o muzică familiară... [...] *Vine vreodată vorba de România în ziare sau prin editurile lusitane? Presupun că, măcar acolo, nu prea avem țigani, cerșetori, minori infractori și muncitori la negru!* România e prost cunoscută, când nu e redusă la stereotipurile «blestemate» (Ceașescu–Nadia–Dracula, plus mizerie, democrație dubioasă, sărăcie, corupție). Întrucât țara noastră are un serios potențial de creștere – așa cum nu se mărginește la acele «repere» din păcate actuale –, încerc să le comunic prietenilor portughezi și date de altă natură. Evident, nu poți umbla cu sloganuri rozalii. Realitatea eventual machiată răbufnește nudă pe o mie de canale alternative. E preferabilă retorica lui «nu stăm strălucit, dar facem eforturi și iată primele rezultate». [...] Mă întrebai și de comunitatea noastră: e compusă din vreo 20 000 de compatrioți («moldovenii» sunt și ei cam tot atâția) veniți la muncă, în construcții, agricultură, slujbe domestice etc. Jumătate sunt clandestini. Rata infracționalității e totuși mai mică decât în sânul altor comunități «răsăritene». Președintele Jorge Sampaio mi-a spus, cu câteva prilejuri, că românii sunt în general bine văzuți (se adaptează, învață repede limba, sunt muncitori calificați și relativ onești). Cele două guverne au semnat, oricum, un Acord de readmisie (adică de expulzare dirijată a clandestinilor) și un altul privitor la muncitorii sezonieri: avem astfel niște instrumente juridice în stare să reglementeze fluxul și să reducă marja imigrației ilegale. [...] Văd, de exemplu, o Românie solid integrată în Uniunea Europeană, o societate fără atâtea hoție, eliberată de corupție, de clanuri, de maleficiul contraselecției, de voluptatea abrutizării și capcana populismului. O Românie fidelă alianței Nord-Atlantice, prosperă, tehnologizată și ecologică, bună educatoare a tinerilor, grijulie cu cei slabi și exigentă cu cei puternici, atentă față de trecutul ei și scutită de complexul periferiei... O țară din care toți vor să plece pentru a se întoarce...” („*Dacă e profesată riguros și pasionat, diplomația nu e vacanță de lux*”). □ La rubrica „Relecturi”, Ștefan Borbély comentează *Oameni și umbre* de Alexandru George (*Între adevăr și fantasmă*).

1-15 septembrie

• [„*Tribuna*”, nr. 24] I. Maxim Danciu semnează editorialul *Jurnalismul cultural ca mediu al schimbării*: „În esență, s-ar putea spune că funcția intelectualului este aceea de a ajuta societatea să se înțeleagă pe sine însăși. De fapt, el este acela care vine să organizeze «spațiul public», care este prin excelență un spațiu al interlocutorilor, al schimburilor de argumente, al dezbatelor libere. Aici intelectualul ia cuvântul, dezvoltă anumite teze, produce anumite analize, face propuneri, într-un cuvânt: este activ în cetate. Ceea ce s-a mai putut constata este faptul că democrația îi favorizează de regulă pe intelectuali ca agenți civici și îi face mai vizibili tocmai pentru că sunt mai buni comunicatori. (Dacă intelectualul nu trăiește într-o democrație, funcția sa este fie protestatară, fie de auxiliar al

puterii.) Scurt spus, doar într-o democrație poate un intelectual să-și joace până la capăt cu adevărat rolul său, anume acela de a lumina de a urni, de a participa la dezbateri. Dificultățile care se ivesc pentru intelectuali într-o democrație reală provin cel mai adesea din situația că toată lumea participă la dezbateri. De unde și tensiunile obișnuite ce caracterizează dezbaterile politice. Jurnalismul cultural, bazat pe intelectuali care se respectă, își găsește menirea mai mult în pregătirea acestor dezbateri, contribuind la mai buna alegere a temelor, formulând priorități, ierarhizând discursuri și provocând la dialog tocmai pentru a spori numărul actanților care sunt interesați în a promova acele soluții care se dovedesc eficiente în a servi binele comun”. □ La dosarul cu tema *Reviste de cultură din Transilvania* participă: Al. Cistelean („[...] bugetele locale nu pot fi mai generoase decât cel central. Probabil pentru că n-au de unde. [...] Numai că din aceste bugete nu pot fi sprijinite orice proiecte. O revistă lunară (care devine inevitabil trimestrială) – mai treacă-meargă, poate ieși cu ceva mărunțiș. Un județ sau un municipiu mai tare la venituri cam atâta poate face. Firește, și cu oarecare înțelegere, ca să nu zic respect față de astfel de lucruri. Așa se face că, drămuindu-și fiecare bugetul, Ardealul nu mai are nici o revistă săptămânală. Un săptămânal pretinde oarece bani”, *Săptămânalul care lipsește*), Octavian Doclin (*O revistă a Banatului*), George Vulturescu (*O revistă singuratică este o ciudățenie*). În cadrul aceluiași grupaj Ioan Moldovan este intervievat de I. Maxim Danciu (*Sunt în Transilvania reviste care au intrat și au rămas în lumea culturală*), Adrian Popescu este intervievat de Ștefan Manasia („*Nimeni nu trebuie să fie poet în redacția lui*”), Cornel Ungureanu este intervievat de Ștefania Popescu (*Despre „cărțile impuse”*).

16 septembrie

- [„**Observator cultural**”, nr. 186] Vitalie Ciobanu semnează articolul *Scriitorii și „independența” basarabeană*: „Sărbătorile naționale comportă, de regulă, semnificații majore pentru o colectivitate, indică momentul împlinirii sale istorice, fie că este vorba despre obținerea independenței față de o metropolă imperială, fie despre răsturnarea unei dictaturi interne. Cazul Republicii Moldova întrunește, la prima vedere, ambele ipostaze: la 27 august 1991 Moldova dintre Prut și Nistru, sau ceea ce fusese format în baza vechiului teritoriu românesc al Basarabiei, ocupat de URSS în iunie 1940, își proclama eliberarea de sub stăpânirea sovietică. În același timp, era abolit regimul partidului unic – element ce plasa acest stat, cel puțin la modul declarativ, alături de alte țări est-europene care își restabileau libertățile democratice și legiferau dreptul la proprietate privată. Însă independența nu a fost un proiect urmărit cu consecvență de basarabeni – ca treaptă spre deplina lor emancipare –, ei au irosit acest «dar al destinului» într-un mod iresponsabil, miop și laș. A 12-a aniversare a evenimentului de la 27 august 1991 a indus în Republica Moldova un aer suprarealist. Întoarcerea la putere a garniturii dure a fostei nomenclaturi sovietice, sub conducerea lui Voronin, s-a datorat lipsei unui autentic proces de de-comunizare în Basarabia, rapacității și

incapacității administrative a fostelor guvernări alcătuite preponderent din comuniști reciclați, vopsiți peste noapte în democrați. Azi, aderența maselor la ideea de independență este extrem de scăzută, întrucât mulți moldoveni o asociază nu cu dobândirea libertății, ci cu scăderea progresivă a nivelului de trai («ce lipsă de respect pentru spirit!» – veți exclama, probabil, dar pentru a nu vă impacienta prea tare ajunge să priviți în jurul vostru și vă veți liniști). Astfel că politica de restaurație a noilor guvernanți din ultimii doi ani și jumătate, ofensiva lor împotriva limbii române, istoriei și identității naționale, ostilitatea față de investitorii occidentali – singura sursă reală de revigorare economică pentru Moldova – a găsit un teren propice: o populație apatică și dezamăgită, cu instinctul de auto-conservare atrofiat, indiferentă față de valorile care dau consistență și demnitate unei națiuni moderne. Sărbătorile de la sfârșitul lunii august – ziua Independenței și cea a Limbii române – au căpătat între timp un gust amar. Mai mult, prin organizarea în paralel, anul acesta, a unui așa-zis festival al berii în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău – locul «auroral» de desfășurare a manifestațiilor aniversare – autoritățile au boicotat, de fapt, evenimentele sus-numite. Aburii de alcool urmau să dizolve în ridicol și deriziune semnificațiile celor două date importante pentru istoria Basarabiei postbelice. Nu mai insist asupra altor elemente ale contextului în care s-a celebrat în 2003 «independența» Republicii Moldova. Pentru a rezuma performanțele dobândite pe acest drum glorios, voi remarca doar că Moldova a rămas pe dinafara procesului de lărgire a Uniunii Europene, aflându-se, azi, grație obedienței pro-moscovite a puterii comuniste, în situația de a-și putea pierde actuala ordine constituțională de dragul unei reunificări problematice cu o Transnistrie separatistă și criminalizată. Mai potrivit ar fi să evoc o anumită categorie socială de care se leagă în mod indisolubil obținerea independenței și repunerea în drepturi a limbii române: scriitorii. Ei au fost cei care au vorbit cu mult curaj, în zorii liberalizării gorbacioviste, despre identitatea românească a moldovenilor și despre legitimitatea voinței lor de libertate. Charisma intelectualilor basarabeni în acea perioadă a fost una reală, rezonând cu faima disidenților din celelalte state est-europene, foste comuniste, chiar dacă nu a atins valoarea și autenticitatea devotamentului antitotalitar al acestora din urmă. Propulsarea la scenă deschisă a câtorva «directori de conștiință» basarabeni, în anii '88-'91, a avut și o explicație de ordin psiho-social. O dată cu discreditarea foștilor ștabi de partid sovietici, totalmente reificați ca persoane, transformați în niște fetișuri de carton plimbate ritual la demonstrațiile oficiale de 1 mai și 7 noiembrie (comunismul a fost, categoric, un regim al relansării unor obiceiuri tribale, pre-moderne!), românii dintre Prut și Nistru au simțit nevoia unor lideri adevărați, a unor repere morale, în spiritul epocii de libertate și democrație ce li se deschidea atât de promițător. Din păcate, popularitatea intelectualilor a suferit considerabil în anii următori, când o abilă campanie de compromitere, orchestrată de servicii specializate în intoxicarea opiniei publice, a reușit să-i transforme pe scriitori în țapii ispășitori ai crizelor generate de toți

acei care au delapidat avutul public sub acoperirea «reformelor tranziției». În plus, scriitorii înșiși, unii dintre ei, nu au știut să-și păstreze luciditatea, moralitatea, simțul măsurii, ci s-au lăsat atrași în diverse combinații politicianiste, care – sperau ei – aveau să le ofere avantaje rapide, mult mai facile, în lupta pentru imagine decât bălălia anonimă, sisifică, la masa de scris, iar calitatea prestației lor a fost de-a dreptul jalnică, și în Basarabia, și în România – mă refer la cei care s-au grăbit să treacă Prutul în căutare de lauri. Lansarea marți, 26 august, la Chișinău, a unei noi societăți a scriitorilor, numită «Nistru/ Dnestr», atestă, o dată în plus, criza de popularitate a breslei literaților basarabeni. Aparent, suntem în plină normalitate: în condițiile pluralismului și ale libertății de expresie era firesc să apară organizații scriitoricești alternative, formate după criterii estetice sau de vârstă, cum se întâmplă în toată lumea. Genul acesta de «divorț», prin alte părți, a produs, de regulă, nemulțumiri și tensiuni legate deopotrivă de pierderea statutului de exclusivitate al Uniunii-mamă relativ la administrarea prestigiului acestei meserii și, de asemenea, litigii patrimoniale, adesea «umflate» în mod artificial de cei cărora li se contestă monopolul vieții literare. Deși și-a menținut unitatea formală după 1989, Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova reprezintă în fapt un conglomerat de grupări și persoane cu orientări estetice și ideologice diferite, chiar divergente. Fără a se fi instituționalizat, aceste linii de demarcație sunt recunoscute ca atare de toți acei care urmăresc polemicile din presa culturală. Amintesc în acest sens «echipa» scriitorilor de la revista «Contrafort», pe de o parte, și grupul conservator-tradiționalist de la săptămânalul «Literatura și Arta», pe de altă parte, aceștia din urmă tratând cu suspiciune «europenismul», «postmodernismul» și «cosmopolitismul» colegilor lor mai tineri, acuzând în chip tendențios spiritul critic cu care le sunt privite «meritele» literare și politice. Unde se situează pe această scală a opțiunilor ideologice și a modelelor de creație inițiatorii Asociației «Nistru/ Dnestr»? Noua grupare se declară «apolitică», dar în realitate este compusă mai ales din oameni, mediocri profesional, care au servit regimul sovietic și au rămas fideli angajamentelor de-o viață și după 1989. Un «punct-forte» al programului lor este restabilirea contactelor lucrative cu structurile șovin-conservatoare de la Moscova, care au supraviețuit vechii Uniuni a Scriitorilor Sovietici (dispărută o dată cu imperiul), și absorbția unor politrucii cu veleități literare de la Tiraspol, dispuși să susțină «reconcilierea celor două maluri ale Nistrului, în spiritul eforturilor depuse de președinții Voronin și Smirnov». Nu este prima tentativă de fondare a unei asociații de alternativă de aceeași culoare politică, pro-rusească, la Chișinău. Acum câțiva ani, Ion Druță intenționa să înjghebe o așa-zisă Uniune a Scriitorilor Creștini, dar ideea murise în fașă. S-a stins mai repede decât ar fi reușit autorul ei să conștientizeze aberația pe care o proclama drept criteriu de selecție a membrilor: apartenența religioasă – o departajare de ordin ne-literar și profund anti-europeană. Acum tendințele centrifuge și-au găsit un factor coagulant în zona Partidului Comunist, care se arată din nou foarte interesat să-și aproprie intelectualii, pentru a-i folosi în scopurile sale de putere.

Se vor vehicula, probabil, niște sume de bani, se vor scoate la mezat premii și privilegii, însă nu cred că vreun literat basarabean cu adevărat important se va ralia acestei diversiuni. Chestiunea depășește cadrul opțiunii personale a celor vizați și trebuie privită ca un simptom mai general al derivei moldovenești. Pe fundalul lipsei de imaginație și de voință de acțiune în care se complăce Uniunea Scriitorilor de la Chișinău, era inevitabil să fie activată cohorta scribilor-colaboracioniști, care încearcă să emită pretenții de respectabilitate și să ocupe locul viran.”

16-30 septembrie

• [„Tribuna”, nr. 25] Ștefan Manasia scrie despre poezia lui Cosmin Perța (*Zorovavel*, 2002) și despre cea a lui Alexandru Vakulovski (*Oedip regele mamei lui Freud*, 2002): „Radicalismul lui Alexandru Vakulovski, din volumul de debut *Oedip regele mamei lui Freud* (Ed, Aula, Brașov, 2002), se situează undeva între *komunism* și *dumnezeism*. Junele basarabean a devenit celebru, în spațiul cultural valah, după ce aceeași editură brașoveană i-a publicat, tot în 2002, romanul «unei generații», *Pizdeț*. Din păcate, «radicalismul» editorului (și al scriitorului) a făcut ca ambele volume să aibă o minimă difuzare, ceea ce justifică – într-un fel – rândurile de față, scrise abia acum, după ce Alexandru Vakulovski a ratat, «la mustață», câteva importante premii literare. Atât volumul de versuri, cât și romanul ilustrează o singură strategie textuală și existențială, se hrănesc din aceleași traume și mutilări, deconspiră realitatea «schizofrenă» în care se pierd numeroși tineri români (sau români basarabeni) de azi. *Oedip regele mamei lui Freud* este un soi de strănepot literar al culegerii – ignorate de critică la vremea ei – *Elegii pentru ființe mici*, publicată de Eugen Ionescu în anul 1931” (*Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă* (1)). □ Barbara Einhorn (Director of Gender Studies la University of Sussex), Linda Racioppi și Katherine O’Sullivan See de la James Madison College, Michigan State University sunt intervievate de Oana Pughineanu (*Renegocierea identităților socio-culturale în Europa de Est*).

17 septembrie

• [„România literară”, nr. 37] Iulia Popovici recenzează volumul coordonat de Zoltán Rostás și Sorin Stoica *Istorie la firul ierbii: documente sociale orale* (Editura Tritonic, 2003): „Cu activitatea de culegător de istorie orală a lui Zoltán Rostás, cititorul a făcut cunoștință acum un an, la apariția unei cărți, *Chipurile orașului*, născută dintr-o minunată clandestinitate a anilor ’80; în ea, locuitori centenari ai Bucureștiului își depăneau istoria vieții, legată pentru totdeauna de cea a orașului de origine sau de adopție. Și Sorin Stoica e un nume familiar celor familiarizați cu literatura ultimilor ani: a debutat în 2000 cu volumul *Povestiri cu înjurături*, iar în 2002 a publicat romanul *Dincolo de frontiere*, construit pe o fundamentală dimensiune orală. Zoltán Rostás e șeful Catedrei de relații publice și publicitate de la Facultatea de Jurnalism din Capitală, unde predă și Sorin

Stoica (la Catedra de antropologie culturală), iar cartea coordonată de cei doi și publicată de editura Tritonic s-a născut tocmai din activitatea lor didactică: *Istorie la firul ierbii* e o culegere de mărturii orale realizate de studenții anului II de Jurnalism, de cele mai multe ori printre membrii propriei familii – bunici, străbunici, apoi vecini și prieteni de familie. Subiecții au între 70 și ceva și peste 100 de ani, sunt majoritar femei (poate pentru că media de vârstă e mai ridicată în rândul lor, poate pentru că interviuatorii sunt ei înșiși predominant tinere femei), provin fie din mediul urban (uneori din rândul societății bune de dinainte de 1947), fie din cel rural (chiar dintre cele mai sărace), din Ardeal (câteodată strămutați în Capitală), din Muntenia și Moldova. Sunt 14 bătrâni ale căror povești, mai mult sau mai puțin bine conduse de junii lor parteneri întru dialog, fac harta României în ultimii ei aproape 80 de ani. Războiul e una din experiențele fundamentale ale acestei generații. Vasile Homiceanu, din Neamț, povestește cum a luat prizonier, în Basarabia, un rus: l-a predat, cu acte cu tot, superiorilor, dar i-a păstrat binoclul; ar mai avea și altele de povestit, căci a trecut prin multe la viața lui. Ilie Grigorescu e mai tânăr, dar a apucat și el din plin războiul; i-a plăcut aviația, a-nvățat să zboare, însă n-a vrut să plece pe front. A făcut de toate, de la pedagog de școală cu internat la educație politică socialistă, a înființat școli militare prin Angola și i-a învățat și pe alții să zboare. Dumitrașcu Leurda are 101 ani și a făcut amândouă războaiele; înainte de 1989 scria la ziar articole pe care le semna «Generalul» și mergea prin școli să le povestească elevilor istoria văzută de aproape. Are uzul povestirii – a spus-o de atât de multe ori, că nu se mai știe cât e memorie genuină și cât discurs construit. Ion (Marin) Antonescu a făcut trei ani de război și alți trei de prizonierat «la ruși»; când s-a-ntors în satul lui din Giurgiu, avea cruce-n cimitir și slujbele de pomenire gata făcute. Pentru Natalia Radu, războiul a-nsemnat fuga din Basarabia natală, o dată cu intrarea rușilor; au venit apoi românii, Natalia și familia ei s-au întors, și-au ridicat iar casa și acareturile, pentru ca patru ani mai târziu să ia din nou drumul Regatului, lăsând în urmă totul părăsit și câinii urlând. I-au dus la Brăila, cu șlepul peste Prut, Ștefan și Ioan Chirilă (bunicul și, respectiv, tatăl lui Tudor Chirilă-Vama Veche). [...] Pe alții, conflictul mondial i-a atins indirect, dar comunismul care i-a urmat le-a făcut viața de nerecunoscut: povestea Catherinei Iernici, născută Constantinescu, ajunsă la 95 de ani singură, îngrijită de fostul șofer, e cumplit de tristă – 40 de ani de fericire și belșug urmați de alți 50 de supraviețuire: «Realizări? N-am realizat nimic, duduie. Când am avut o casă așezată și când să fiu, fiecăruia îi place să aibă lucruri frumoase, să trăiască mai bine, a venit războiul, bombardamentele, au venit comuniștii... și ce-am realizat c-am muncit și-am luat prime? N-am realizat nimic, duduie, n-am realizat nimic». Intrată prin alianță într-o familie bogată, fără să fi muncit vreodată, Catherina Iernici a trebuit să se angajeze, la mai bine de 40 de ani, ca muncitoare necalificată într-o fabrică de chimicale. Și viața Josefinei Banciu a luat o altă cale după 1945, la fel și cea a Elenei Eckardt. Doamna Eckardt s-a descurcat, însă, iar tenacitatea ei își găsește sprijin constant

într-un antisemitism trecut prin experiența Germaniei postbelice (unde a emigrat în 1976) și-un mercantilism bine instalat. Tatăl Georgetei Rosetti Bilciu a murit în închisoare, dar ea a știut să trăiască, a avut doi soți și nici un copil; Dumitru, al doilea bărbat, a iubit-o enorm și i-a făcut toate poftele – s-a prăpădit, din păcate, cu cinci ani în urmă. Și tatăl Victoriei Mateuț a făcut închisoare fiindcă n-a vrut să intre la colectivă; fiica lui pare a-și fi mâncat toată viața de sub unghii, dar la restaurant și operetă tot se ducea (era ieftin, «cu 60 de lei mâncai de...»), în vreme ce blânda Maria Ganea, care-și pierduse părinții în copilărie, și-a dus liniștit viața, «adăugând ceva la continuitatea neamului» «de frunte» din care se trage. La fel cum în liniștea cărților și a muzicii s-a refugiat, la Sinaia, și doctorul Rene Adrian Stroescu, botezat Tocalon pentru că la tăierea moțului și-a ales de pe masa de daruri un toc de scris. A fost fericit; spre deosebire de el, Ioana Stângă, tața Ioana Găletoaia de la Brăila, n-a avut norocul să meargă prea mult la școală: la ea în sat, copiii trebuiau să muncească în rând cu părinții, la câmp, în bădătură, cu animalele; a avut și ghinionul unui bărbat bețiv și violent, care însă era omul ei și stâlpul casei, așa că-i răbda bătaile și-i făcea zile grele flică-sii ca să n-o ia amândouă pe cocoasă. Acum e singură, copiii sunt departe, dar mai bine-așa decât să muncească pe casă și masă la cusura din Oltenia, unde o tot cheamă fata. Sunt 14 oameni, 14 vieți rupte de experiența războiului, a comunismului, a schimbării prea târzii a regimului. Probabil că nici o generație n-a fost atât de zguduită de Istorie ca aceasta, iar chinul lor, de a exista pur și simplu, ni s-a înscris probabil pentru totdeauna în gene, în memoria colectivă care tresare acum a aducere aminte. De aceea *Istorie la firul ierbii* e o scaldă în puțul fără fund al rememorării (80 de ani, 14 mărturii)”. Tot Iulia Popovici recenzează romanul lui Florin Lăzărescu *Ce se știe despre ursul panda* (Editura Polirom, 2003): „*Ce se știe despre ursul panda* e primul roman al lui Florin Lăzărescu, după ce în 2000 a debutat cu un volum de povestiri (*Cuiburi de vâsc*, Editura Outopos), publicând apoi în antologia *oZone friendly* și pe internet, la Editura LiterNet (culegerea de proză scurtă *Șase moduri de a-ți aminti un cal* sau *Șase povestiri*). Autorul e redactor de promovare la Polirom și redactor al revistei ieșene «Timpul». Strategia cu care debutează *Ce se știe...* e interesantă – un narator care se ascunde pe după colț cu orice ocazie își caută eroul, omul simplu a cărei viață s-o urmărească, pur și simplu mergând după un ziar ce trece din mână-n mână. Un ziar e o lume, el spune totul despre cel care-l citește după cum îl citește – așa se-ntâmplă în *Moartea cotidiană* a lui Dinu Pillat –, sau are o existență a lui pe care-o-mparte cu cel sau cea care-l răsfoiește, îl rulează sub braț, îl folosește în loc de jupon – ca în *Poveste cu un ziar* a lui O. Henry. Ziarul lui Lăzărescu se plimbă cu tramvaiul, e citit de domni eleganți și moși bărboși care uită să coboare la gară, ajunge de la un popă la un tânăr orb, e aruncat lângă omul cu cântarul și dat unui cuplu de junii, e uitat pe masa unui bar și luat din nou la subraț într-un tramvai. A trecut ziua, iar ziarul nostru a făcut înconjurul unui oraș și a unei întregi faune umane, de care se va ocupa încă multă vreme naratorul din *Ce se știe...* Narator care-și

găsește totuși destul de ușor eroul în tânărul Toma, pentru o vreme celular ambulant într-un supermarket, cu o bizară pasiune pentru aruncat de toți pereții propria pisică, singur ca un urs panda, căutând ceva în care să creadă și victimă a vagabonzilor locali. Florin Lăzărescu are o mână fină pentru figuri pitorești, de la Șobolanu, «tata» copiilor fugiți de la orfelinat și adăpostiți într-un cavou, sau Holbatu, cel mai recent protejat al său și singurul alfabetizat, la părintele Nicolae, la muncitorul care știe să pună gresie, dar nu și să picteze biserici, la realizatoarea de emisiuni TV izvoditoare de lacrimi sau Toma însuși, despre care Holbatu crede că-i Isus. Toată această lume pestriță e amenințată să-și piardă simțul lucrului sfânt (prin asta înțelegându-se și, pur și simplu, contactul imediat cu cel de lângă tine); în cel mai bun caz, e o lume de urși panda, refuzând să mai comunice, să se mai înmulțească, fie pentru c-au pierdut sensul existenței, fie fiindcă, dimpotrivă, i-au aflat secretul și-i trăiesc preaplinul. Toată această lume e, ca, probabil, întotdeauna în proza lui Lăzărescu, bătută de literatură – căci reproduce, inconștient, gesturi livrești încărcate cu valori fondatoare: păsările de lut care vor zbura (dintr-o apocrifă a Noului Testament), craniul lui «a fi sau a nu fi», Oblomov sau chiar melodramele amorurilor dintre tânăra de viță nobilă și tânărul viteaz și harnic, dar sărac, din foiletoanele spălătoarelor. Acest livresc face fundamental parte din universul unei proze care palpită într-un ritm special, ritmul unei lumi altfel, dar foarte reală, aproape dureroasă la pipăit. O lume care, astfel, își ia revanșa asupra chiar a literaturii din care se naște” (*Șobolanu’, Toma Credinciosul și ursul panda*). □ În *Pionierii postmodernismului românesc*, Tudorel Urian scrie despre Magda Cârneci: „Inteligentă și cultivată, distinsă și plină de spirit, respectată pentru calitatea intelectuală a intervențiilor sale publice, admirată pentru eleganța și, nu în ultimul rând, pentru frumusețea ei, Magda Cârneci (*y compris* Magdalena Ghica, *pour les connaisseurs*) a fost în anii deceniului nouă una dintre vedetele vieții culturale bucureștene și o figură emblematică a miraculoasei mișcări artistice apărute atunci și pe care continuăm să o numim «generația optzeci». La vremea respectivă Magda Cârneci era, alături de Andrei Pleșu, o prezență constantă și întotdeauna de remarcat la vernisajele unor expoziții de artă plastică (la fel ca în cazul lui Andrei Pleșu, discursul său îmbină erudiția și subtilitatea interpretării cu expresivitatea și precizia termenilor), iar Magdalena Ghica devenise un nume cu rezonanță în poezia și chiar în comentarea poeziei generației optzeci. Formația de critic de artă a ajutat-o pe Magda Cârneci să devină și un foarte bun comentator literar, iar eseurile și interpretările ei asupra specificității artistice a creației scriitorilor generației optzeci pot fi citite cu folos și astăzi. În tumultul fonic de după 1990 vocea Magdei Cârneci (după revoluție a renunțat la pseudonimul Magdalena Ghica) nu a mai răzbătut suficient de pregnant chiar dacă scriitoarea a adăugat multiplele sale chipuri publice și pe acela, foarte la modă, de militant în plan civic. Am sentimentul că volumele sale apărute în anii din urmă nu s-au bucurat din partea criticii de atenția pe care ar fi meritat-o, iar doctele sale articole publicate în reviste de prestigiu din țară și

străinătate au fost și ele înconjurate de o respectuoasă tăcere. Și este păcat pentru că scrisul de azi al Magdei Cârneci păstrează intacte calitățile observate încă de la începutul anilor '80, beneficiind, în plus, de avantajele firești ale maturizării autoarei (inclusiv prin experiența esențială a unor ani petrecuți în Occident).

Poetrix. Texte despre poezie și alte eseuri este un volum care reunește publicistica Magdei Cârneci din perioada 1979-2002. El conține răspunsuri la interviuri și diverse anchete literare, mici studii de literatură comparată, critică și teorie literară, amintiri, texte prezentate la diverse colocvii internaționale și chiar unele încercări de analiză politică. Dincolo de aspectele punctuale ridicate de fiecare text în parte, această carte poate fi citită și ca o foarte interesantă trecere în revistă a mutațiilor suferite de scrisul Magdei Cârneci în douăzeci de ani de carieră. Comparând textele în succesiunea lor cronologică este evident faptul că, dincolo de fluctuația conjuncturală a ideilor, eseistica autoarei parcurge un foarte vizibil proces de maturizare, inclusiv la nivel stilistic. În textele de început tonul este ușor exaltat și se simte o certă prolixitate dublată de o anumită prețiozitate științifică (poate că aceasta a și fost cauza reală pentru care, în momentul apariției în revistele timpului o serie de articole au suferit amputări), care se diminuează pe măsura maturizării scriitoarei. Cu timpul stilul se simplifică, tonul devine tot mai firesc, apar, pe alocuri chiar nuanțele confesive, mesajul este clar, direct, iar cititorul are numai de câștigat. Cu o onestitate puțin comună zilei de azi, Magda Cârneci reproduce întocmai textele și răspunsurile date în interviurile de la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80. Ea nu elimină (cum probabil ar face 90% dintre scriitorii de astăzi) părțile mai puțin convenabile, pe alocuri penibile sau care ar putea fi privite astăzi ca probe de incorectitudine politică. Răspunzând întrebărilor puse de un redactor al revistei «Echinox» la sfârșitul anului 1979 poeta vorbește în stilul exaltat al epocii, cu frenezia vârstei foarte tinere despre epoca pe care o trăiește și despre rostul poezilor din generația ei: «Fără îndoială că epoca de azi, atât de complexă, de multiformă, de problematică și problematizantă, de bogată în valențe prezente și posibilități latente, interesantă și 'stupefiantă', își are poezia pe care o merită și care o reprezintă. În atmosfera efervescentă și fecundă a momentului pe care îl trăim, aceste considerații despre angajarea poetică constituie unul (sic!) dintre multiplele forme posibile și practice ale angajării reale în mai marele angajament istoric al țării» (pp. 12-13). Citite astăzi aceste vorbe sună, la prima vedere, atât de cinic încât unul dintre scriitorii tineri născut, să zicem, în anul 1980, ar putea crede că ele au fost rostite (sau scrise) în glumă. Pe de altă parte însă, la o privire atentă se observă că dincolo de lexicul provenit din fondul principal de cuvinte al limbii de lemn din perioada ceaușistă («atmosfera efervescentă și fecundă», «angajare poetică», «marele angajament istoric al țării»), frazele sunt complet ambigue la nivelul judecăților. Nu e deloc clar dacă formularea «epocă bogată în valențe prezente și posibilități latente» spune ceva despre respectivul timp prezent și, mai ales dacă spune ceva de bine așa cum s-ar putea crede din sonoritatea bombastică a cuvintelor. Luați fiecare

cuvânt în parte, cântăriți-i atent sensurile și vedeți dacă în final înțelegeți ce vrea să spună tânăra poetă. Singura formulare clară din cele două fraze citate este că «epoca... are poezia pe care o merită și care o reprezintă». Ceea ce, în fond este la fel de ambiguu. Voluntar sau involuntar, Magda Cârneci reușește performanța de a răspunde cu exaltare și proluxitate la întrebare fără a spune absolut nimic despre relația concretă dintre scriitorii tineri și realitatea istorică a României anului 1979. Culmea este că nici măcar astăzi, la vremea reproducerii interviului în volum autoarea nu face necesarul *clin d'œil* (fie și la nivelul unei simple note) care să-i indice cititorului inocent că se află în fața unei ironii sau, pur și simplu a unui *bluff*”.

22 septembrie

• [„LA&I”, nr. 33] Editorialul semnat de Horia-Roman Patapievici este o nouă replică la articolul *O cultură de esești* de Mircea Cărtărescu: „În spațiul acestui editorial s-a exprimat acum câțva timp opinia că răul culturii române ar sta cuibărit în talentul eseștilor: acestora reproșându-li-se atât că au succes, cât și că ilustrează o artă superficială și facilă (probabil față de aceea a literatorilor tradiționali ori în raport cu performanțele savanților). Cele două reproșuri nu sunt de pondere egală, dar sunt la fel de false. Primul culpabilizează în mod comod cititorii (că preferă produsele inferioare ale eseului), al doilea condamnă în chip imprudent o specie literară (care ar fi intrinsec inferioară altora, mai serioase). Să explici răul unei culturi prin inferioritatea unei specii literare ar fi ca și cum ai considera că biologia este scârboasă pentru că se ocupă de moluște. Mai mult, să explici relele de care suferă spațiul nostru public prin succesul eseștilor este dovada unei bizare lipse de umor: este ca și cum am face brusc abstracție de solida obiecție epistemologică din finalul bancului cu evreii și bicicliștii – dacă esești sunt vinovați, de ce nu și bicicliștii? Pentru mine, dacă există răul undeva în lume (nu numai în parohia noastră), este ca urmare a absenței din spațiul public a câtorva virtuți simple, dar greu de practicat. Acestea sunt, fără vreo ordine anume, discernământul, forța morală, capacitatea de a judeca de unul singur și curajul de a face opinie separată. [...] În loc să dăm vina pe esești pentru maioneza tăiată a culturii române, să medităm la singurătatea extremă a celor al căror caracter nu se pliază și să ne întrebăm o clipă dacă viața cotidiană a culturii române face posibilă apariția unor asemenea caractere” (*Oamenii de caracter*).

23 septembrie

• [„Observator cultural”, nr. 187] Cristian Moraru semnează articolul *Cultură, politică, resentiment. Fișe pentru un dicționar spectral*: „Citesc, la sfatul unui prieten, un articol din «Dilema» de acum câteva săptămâni, intitulat «Vigilența resentimentară» și semnat de Andrei Pleșu. Articolul vizează eseul meu despre recenta carte a lui Mircea Cărtărescu, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* («Modelul Cărtărescu’ versus ‘modelul Patapievici’). Discursuri culturale și

alternative politice în România de azi», apărut în «Observatorul cultural», iulie 2003). În acel eseu nu recenzam propriu-zis volumul lui Cărtărescu. În fond, nu mi-am propus să scriu o recenzie. Voiam mai curând să pun în lumină o anume valoare exponențială a cărții prin contrast cu opera altui autor, H.-R. Patapievici. Scopul era acela de a distinge, dincolo de inevitabilele puncte de intersecție – care există, dar care cad pe un plan secund, din punctul meu de vedere –, două modele culturale și implicațiile lor politice. Și unele, și altele mi se păreau, din unghiul din care priveam problema, plauzibile. În alte cuvinte, opoziția de care vorbeam și pe care o descriam nu doar în termeni estetici, ci și «ideologici» era pertinentă. Cum se spune, contextul sfințește textul, iar în contextul și prin prisma în care eu îi citeam pe cei doi scriitori, așa stăteau – și stau – lucrurile. Din perspectiva unei asemenea lecturi de ideologie culturală, recomandam «modelul Cărtărescu» ca pe o alternativă posibilă. Numeam aceasta o alternativă care «obligă», nu în sensul că ar fi «obligatorie», ci pur și simplu în sensul că se impune măcar ca un obiect de reflecție, având în vedere momentul de postmodernitate globală sau pe cale de globalizare în care ne aflăm ori, unii dintre noi, vrem să ne aflăm. Textul meu nu era prescriptiv (ce idee!). El exprima pur și simplu o preferință personală. Intelctualmente vorbind, refuzam să tolerez un model cultural în esență intolerant și îmi mărturiseam entuziasmul pentru pluralismul cosmopolit, nonparohial, postmodern al lui Cărtărescu, compatibil cu cel pe care l-am întâlnit la alți scriitori de faimă. Similitudinile mi s-au părut remarcabile și dătătoare de speranță. *Pururi tânăr...* a fost o tonifiantă descoperire – redescoperire, de fapt. Cartea în sine m-a impresionat profund, dar miza ei devine și mai clară – cel puțin pentru mine – la capătul lecturii «contrastive» pe care am propus-o. Acesta este contextul eseului meu, dar autorul din «Dilema are altul. El «știe» ce se «ascunde» în spatele «Modelului Cărtărescu»... și nu ezită să îl «demaște» pe autor. Nu cunosc folclorul urban (suburban?) care i-a folosit drept sursa și nici nu o să pierd vremea acum publicând «varianta autorizată». Notez doar că, în această calitate biografist-anecdotică («tabloidă»), autorul e interesat într-un proces de intenție, nu într-o discuție de idei sau opțiuni. Ca atare, nici una dintre observațiile mele nu este analizată cu adevărat, respinsă cu argumente. De altfel, m-am amuzat copios să constat că *Vigilența resentimentară* comite, punct cu punct, toate abuzurile imputate textului meu, inclusiv pe acela de a încerca o «demascare». Vocabularul *Vigilenței*... nu este numai neașteptat de vulgar – în fond, textul se vrea o insultă și atâta tot. Dar stilul exprimă și o mentalitate desuetă, cu adevărat încremenită în trecut, incapabilă să vadă într-o dezbatere critică, interesată nu doar de estetic (filozofic), ci și de politic – de articularea reciprocă a celor două domenii, la urma urmelor –, și altceva decât «demascări» cu prompte consecințe juridice. Ce anacronic – și ce trist, îmi spuneam, parcurgând rândurile din «Dilema». Ce ridicolă această alarmă în răspuns la așa-zisul meu «mesaj alarmat»! Autorul articolului declară că nu urmărește să se adreseze «magisterial», «îngrijorat» tineretului, arătând cum trebuie citit textul meu – pe baza «contextului»

(«resentimentar»), cum altfel? –, dar chiar asta face într-un paragraf precedent, unde își mărturisește neliniștea privind «efectele» «Modelului Cărtărescu»... asupra felului în care «lumea bună» l-ar citi (și «amenda», «evita», «marginaliza») pe H.-R.P. Textul din «Dilema» este – de-abia el – o apariție «spectrală», fantoma insomniacă din «noaptea din iunie» pentru care analiza cultural-politică înseamnă necesarmente «delațiune» (la cine oare în 2003?) și «înfierare», plus efectele lor civil-administrative. Acesta este singurul sistem de referință al autorului, singurul limbaj în care el se poate exprima, singurul timp (trecut) la care își conjugă impaciența. Dar asemenea limității fac parte dintr-o structură mai largă, care se întrezărește și dă un soi de coerență negativă *Vigilenței*... E vorba, pe scurt, despre un anume fel de a concepe critica, și nu doar critica literară, ci analiza discursului în genere. Reiese clar din textul meu din «Observatorul cultural» și din altele din ultimii ani – pe care autorul «Dilemei» nu le-a citit, dar le judecă – o opțiune pentru un tip precis de model critic. Din perspectiva acestui model, e legitim, dacă nu chiar inevitabil, să discuți ideologia unui text literar, a unei picturi sau, cu atât mai mult, a unui eseu, pentru că ele sunt «reprezentări» care nu vin la lumina în vid, ci în coliziune cu alte reprezentări de altă natură, organizate ierarhic, dominante sau subordonate etc., contribuind într-o măsură variabilă la perpetuarea sau subminarea unei anume viziuni despre lume, societate, relațiile dintre diferitele grupuri și așa mai departe. Nu e vorba despre determinism aici – determinismul a decedat o dată cu marxismul –, ci de a recunoaște intersecția, intertextualitatea artistică și socială profundă a oricărui act de «imaginație», care astfel devine mai puțin eteric, mai plin de istorie și de consecințe asupra istoriei deopotrivă. Acest model critic e de dată relativ recentă și reprezintă, dincolo de sursele lui teoretice europene, o contribuție critică americană, cu un impact de-acum global, la felul în care cultura poate fi citită și, nu mai puțin, judecată în termeni politici: nu o politică de partid, ci o politică a reprezentării, ușor lizibilă sau, dimpotrivă, codificată simbolic. În fine, e vorba de un model care s-a născut ca o reacție antiformalistă, respingând paradigme anterioare precum stilistica tradițională sau analiza de tip imaterial-filozofic neatență la contextul cultural, la «ramificații». Critica nu va fi niciodată o știință, dar evoluția ei e comparabilă cu istoria științei. Se poate vorbi, cu alte cuvinte, de un anume «progres», mai precis de o ajustare istorică și culturală a discursului critic – din această perspectivă, a scrie ca Horațiu, Anatole France sau chiar Walter Benjamin astăzi ar fi ca și cum ai merge cu căruța pe autostradă, pe scurt, inadecvat. Altfel, firește, e simplu să respingi un anume tip de critică – și «bibliografiile» aferente – ca *trendy* sau *politically correct*. Câștigurile intelectuale ale unui asemenea gest sunt însă nule. Dar cititorul informat știe că lucrurile sunt mai complicate. Nu e aici locul pentru un excurs detaliat despre *political correctness*. Nici nu voi spune, cum fac cei ce vor să evite problema, că acuzația de *pc* este de regulă argumentul prostului sau al ignorantului. În fond, autorul din «Dilema» nu e nici una, nici alta. Atunci, însă, de ce perpetuează aroganță și suficient un clișeu la un nivel minim de efort

intelectual? *Pc* nu este un panaceu critic; a-l invoca nu înseamnă neapărat că ai dreptate, nu te plasează automat de partea etică a controversii. Numai naivii pot crede că *pc* îl descalifică automat pe cel acuzat de așa ceva. *Pc* face de fapt parte din «metoda» pe care autorul din «Dilema» o folosește de-a lungul întregului articol, aceea a delegitimării și stigmei, și care include și „contextul» pomenit la început, corespunzând în plan mai larg celui *character assassination* urmărit la nivel personal-folcloric. Cum spuneam, asta îl interesează cu adevărat pe elegantul eseist de altădată, și nu dezbaterii teoretice. Dar profit de ocazie pentru a face o precizare de ordin mai general: în spatele referințelor la *pc* se ascunde, de regulă, o anumită noțiune de discurs și, totodată, o opțiune politică nemărturisită. În această privință, nu pot decât să formulez observația de mai sus dintr-un unghi nou: dacă accepți că un poem, desen sau eseu nu poate lua naștere complet independent de alte texte și discursuri care flotează în spațiul social și care fac parte din structura intimă sau din «identitatea» autorului (și a «autoarei», nu-i așa?) care scrie sau pictează, atunci e justificat să analizezi felul în care poemul, filmul sau tabloul cu pricina intră în dialog cu acele texte și discursuri. Care este «subiectul» acestora din urmă, pe ce se axează ele? Pe scurt, ele aruncă lumină asupra categoriilor fundamentale care modelează spațiul social-politic și privat deopotrivă: sexualitate, «gen(der)», etnie, rasă, vârstă etc. Pentru majoritatea criticilor de azi, toate acestea sunt imposibil de evitat în analiza critică, fie că e vorba de Wagner sau de Proust, de T.S. Eliot sau Heidegger. A le lua în considerare, în contexte precise și cu atenție la felul în care aceste contexte le structurează, nu e o operațiune extranee. E, de fapt, rolul criticii să întreprindă o asemenea investigație care, o dată pornită, are consecințe «revizioniste». În practică, acest demers devine inevitabil interdisciplinar, iar formele lui se numesc feminism, studii de «gen(der)», postcolonialitate și așa mai departe, în diferite combinații. Scopul demersului este să recoboare critica pe pământ, să o facă mai plină de substanță, din nou relevantă din punct de vedere antropologic, social și, *horribile dictu*, politic, după și în pofida abuzurilor sociologismului vulgar. Pentru mulți, aceasta schimbare de paradigmă reprezintă un pas înainte, o lărgire de orizont; pentru autorul «Dilemei», doar *pc*. Natural, nu orice *queer study* despre Eminescu sau orice evaluare feministă a canonului literaturii române sunt aprioric corecte. Dar principiul de la baza unui asemenea proiect este. Mai mult, el răspunde momentului pe care îl traversăm, un moment de redefinire «locală», postumanistă și postmodernă, a ființei umane, individuale sau colective. Cu alte cuvinte, «umanitatea», «rațiunea» și alte categorii abstracte înrudite nu mai pot garanta – istoria a dovedit-o – un dialog pe deasupra diferențelor naționale, rasiale, religioase, de opțiune sexuală etc. Problema, astăzi, e de a găsi un limbaj comun care să nu ignore și să nu ștergă – întotdeauna dintr-o poziție de privilegiu și autoritate – asemenea diferențe. Acesta este «contextul» care contează. Dar nici el nu înseamnă mare lucru pentru autorul articolului, captiv într-un timp revolut, bântuit de obsesii «spectrale». Ce ridicol!, mă gândeam, parcurgând referințele la «Consiliul

Culturii» (!), la diferite comitete, comiții și la cenzură, constatând panica în fața opiniei, corecte sau nu, exprimate de altul, teama de «repercusiuni» etc. Și ce confuz, în ciuda scopului declarat de «a face lumină», să arăți «cum stau lucrurile în realitate»! Încă o dată, retorica textului din «Dilema» îl întoarce împotriva lui însuși, făcându-l să piară pe propria-i limbă, trădat de o stilistică anacronică și labilă, când ultragiată, când condescendentă, când vulgară și pitoresc-neaoșă, când catedratică, biblică sau melancolică. Este, într-adevăr, un text plin de contradicții care caută contradicții în textul altuia, cum ar fi și aceea trădată, se afirmă, de observația mea despre «nucleul contracultural de la Păltiniș». Dar reiese limpede din «‘Modelul Cărtărescu’...» ce înțeleg prin «contracultural» și că acest înțeles este pozitiv. Relația lui Noica cu regimul totalitar a fost una complexă, în care complicitatea și opoziția se împleteau. Nimic mai obișnuit, de altfel, în istoria recentă și mai puțin recentă, în România și în alte părți. De aceea, «Noica» este numele unui text cultural și politic instabil, care poate fi citit în mai multe feluri și e discutabil dacă o singură lectură e posibilă, dacă, hermeneutic vorbind, textul poate fi adjudecat. În lectura proprie și inevitabil «subiectivă» (cum zice autorul *Vigilenței*...), ceea ce subliniez este dimensiunea contraculturală a acestui text sau proiect, opoziția față de «cultura» oficială, față de pseudocultura devenită sub comunism politică de stat – și realizez că simplific lucrurile, că politica oficială ar fi avut motive să simtă un aliat în «Noica», dată fiind aprehensiunea comună față de un alt tip de efort «contracultural», venit din direcția «poetilor» și a «criticilor». În orice caz, așa interpretez eu «textul» în cauză. Iar eseu din «Observatorul cultural» nu reprezintă o retractare, ci o punere în context, o recontextualizare a textului. «Noica», «Păltinișul» erau elitiste și exclusiviste – un «cerc» –, marcau o limită în jurul lor tocmai pentru a se delimita mai clar de incultura pe care sistemul o secreta ca pe o otrăvă în spațiul public. În acele circumstanțe, elita, grupul restrâns în care inițierea și apartenența se obțineau quasi-ritualic, servea un rost precis, într-o izolare selectivă și auto-protectoare, subversivă și depolitizantă simultan. Dar membrii grupului și-au asumat ambiguitatea acestui proiect, ambiguitate care era dublată, dacă nu chiar alimentată, de ceea ce însemnă concret cultură înăuntrul acestui text contracultural. Mă refer la canonul noician, la celebrele liste și programe de lectură, la structura curriculară și la instrumentarul lingvistic («greaca», «germana»), la orientarea programatică spre clasici și fără prea mare interes pentru experiment, pentru nou, pentru modern (nu mai vorbesc de postmodern). Canonul lui Noica era unul conservator și exclusivist într-o mulțime de privințe, o selecție cu rol social selectiv și opozant – iar comparația care-mi vine imediat în minte este aceea cu Allan Bloom, traducător al lui Platon, autor al cărții de imens succes *The Closing of the American Mind* și protagonist în *Ravelstein*, romanul lui Saul Bellow. Reacționând la ceea ce se putea chema, sub comunism, *the closing of the Romanian mind*, canonul paideic al lui Noica a avut o funcție pozitivă la vremea lui, dar a devenit între timp desuet și neproductiv. În plus, în restricțiile pe care se întemeia, nu era deloc original.

Versiuni ale lui au dominat școlile și universitățile lumii până nu de mult, pentru a fi în cele din urmă «deconstruit» și dislocat de o versiune mai cuprinzătoare, diversificată și natural «politizată». El nu mai este folosit pentru scopuri de training (iar Noica se dorea un antrenor cultural) aproape nicăieri. De aceea, Noica nu poate fi un «pionier al vremurilor noi», postmoderne, multiculturale sau cum vrei să le numești. El a fost, în schimb, un punct de reper – «contracultural» – în vremurile mai vechi, când elitele și modelele elitare se opuneau inerent politicii comuniste de abrutizare și uniformizare socială. A jucat, pe scurt, un rol istoric. Dar, admit, asta nu poate împiedica pe nimeni să recitească partitura acelui rol dintr-o perspectivă diferită de a mea. Elitele, «oligarhiile intelectualiste», nu mai puțin «cultura de nișă» în care acestea apar și se opun statului totalitar nu mai corespund, așadar, timpului pe care îl trăim. Ele nu au dispărut, dar nu mai pot fi dominante. În orice caz, au fost sau sunt pe cale de a fi absorbite într-un sistem cultural-educational mai democratic, care secreta un număr mare de scenarii formative. Dar autorul «Dilemei» continuă să gândească în termeni revoluți, potrivit căroră «‘Modelul Cărtărescu’»... ar exprima frustrarea neomologării, resentimentul outsider-ului, al cărui loc în «elita» X sau Y a fost între timp ocupat de altcineva. Ce presumție narcisistă, și cât de provincială! – mi-am zis. Și ce perspectivă îngustă, care raportează totul la atât cât poate întrezări în nișa, acum imaginară, fantasmatică, și în «contextul» («alpin») de acum 13-14 ani! Din nou, ce trist prizonierat în trecut! Mă întreb, de asemenea, despre ce resentiment poate fi vorba dacă, așa cum autorul insinuează caricaturizând involuntar un gând al lui Noica despre Germania, America garantează «carieră și trai bun», ca să nu mai vorbesc, adaug eu, de libertatea de a spune ce crezi despre Cărtărescu, H.-R.P. și despre oricine altcineva, acum, peste zece ani ori niciodată, fără dispensa aulică parafată de arbitru moral de la «Dilema». M-ar fi amuzat, dacă nu mi s-ar fi părut mai degrabă întristătoare, truda xenofobă pe care acesta o depune în a-l desemna pe semnatarul din «Observatorul cultural» drept «american» care vorbește «de la distanță și nesilit de nimeni», «de peste ocean» etc. Această tactică traduce în termeni spațiali temporalitatea defunctă de care vorbeam mai sus și, tot așa, vizează o excludere, o invalidare, mobilizarea anticorpilor «băștinași». Iată unde duc «noul europeism», «toleranța și nobila alergie la «cenzură»».

• [„Revista 22”, nr. 707] Se publică interviul 1979: *tabloul unei „never-never land”*. *Nota de plată. Emil Hurezeanu în dialog cu Gabriela Adameșteanu*: „În 1979, terminam Facultatea de Drept din Cluj, în plină degringoladă, încă suportabilă, a post-liberalismului comunist. Partidul confiscase România, Securitatea confiscase partidul, iar societatea românească naviga între supraviețuire alimentară, oportunism, ieșirea din istorie, cu alibiul rezistenței culturale pentru intelectualii activi și, în cel mai bun caz, o normalitate apolitică, defectivă de pluralul solidarității. Existau câțiva disidenți, în tradiția grupării Goma, subcurente culturale nonconformiste, prin chiar calitatea personală a unor scriitori, compozitori, pictori, regizori, profesori universitari și moștenitori ai fostelor elite decapitate

ale României interbelice, cu toții liberali prin instrucția umanistă, permisă de regimul comunist după 1964, chiar mai mult decât prin aspirațiile lor occidentale, deci angoasați de propria lor neputință. Peste întreaga Zonă, cam tarkovskiană, atârnă zăbranicul armistițiului Est-Vest, consolidat de Războiul Rece. Eram condamnați să trăim «cu suspendare», ca să zic așa; mai urma un congres, mai citeam o carte de Soljenițin sau Jankélévich, mai scriam un poem estetizant sau angajat în America contestațiilor inofensive, împărțiți între experimentul Păltinișului de eprubetă și riturile de pasaj ludic, de la 2 Mai și Vama Veche. Acțiunile politice, publice și directe, pornind de la datele peisajului permise de regim, nu puteau fi decât forme de eroism singular sau de prostituție naționalist-folclorică, nici măcar marxist-leninistă. România era, așadar, ceea ce anglo-saxonii numesc o «never-never land», țara fără posibilități de scăpare, în interior, în gama curajului obișnuit, singura accesibilă omului normal și singur. Exista scăparea în exterior, dar și ea, în afara unei soluții personale, nesigure și apăsate de toate servituțile explantării, nu făcea decât să confirme imposibilitatea altei României decât cea rânduită de *pax sovietica* și de felul nostru de a fi. Acestea erau coordonatele generale, așadar, sesizabile de un tânăr student în drept și publicist, la sfârșitul anilor '70. Debutasem în revista «Transilvania» din Sibiu, cu poezie, și apoi am avut imensa șansă să întâlnesc, la Cluj, a treia spre a patra echipă a «Echinoxului». «Echinoxul» era un fenomen cultural de importanță astronomică pentru practicantii lui. În 1968, în dezghețul național al comunismului de stat, băieți și fete din Ardeal s-au întâlnit sub protecția simbolică a lui Constantin Daicoviciu și Mircea Zăciu – patroni luminați, foști duplicitari, dar singurii tolerați de comuniști, în afara urangutanilor – cu primele traduceri din Ștefan George, André Breton și Heidegger, cu onirismul și suprealismul. Așa a apărut revista «Echinox», condusă de Ion Pop, Marian Papahagi și Ion Vartic, oamenii cu cea mai mare generozitate intelectuală pe care i-am cunoscut. Mai erau acolo, la început, poeți eminenți precum Ion Mircea, Adrian Popescu sau Dinu Flămând, critici redutabili precum Petru Poantă, romancieri ca Eugen Uricaru, comparatiști rafinați ca Peter Motzan, pictori, satiri, comedianți, sași și unguri însoțiți de o galerie de tineri care reînvățau, în mod natural, esperanto-ul de-stalinizării cu termen redus. Revista aceasta, și mai ales corifeii ei, între care cel dispărut atât de repede, Marian Papahagi, briliantul cărturar, era și un perfect lider instituțional, de care România ar fi avut mare nevoie azi, a făcut o carieră împotriva naturii, și după 1971. Au trecut pe-acolo Țeposu și Groșan, Ion Mureșan și Marta Petreu, omul-orchestra Virgil Mihaiu; ne permiteam chiar și un marxist critic de uz personal, proteicul Andrei Marga. Era, în și la «Echinox», în hruba noastră boltită de la sfârșitul renașterii mittel-europene, o mare poftă de cultură și de viață în libertate, pe care au recunoscut-o, de-ndată, cerchiștii de la Sibiu – Negoitescu, Doinaș, Balotă, Regman, diariștii de la Târgoviște, Radu Petrescu, M.H. Simionescu, pustnicul joycean Mircea Ivănescu (marele poet român, azi bolnav și singur, despre care, recent, un prieten comun îmi spunea că ar fi exclamat,

văzând pentru prima oară cetatea Sighișoarei: «Câtă spaimă!»). Toți aceștia erau rudele noastre, prin experiment, și, mai târziu, și prin eșecul lui, la care s-au adăugat Ana Blandiana, Romulus Rusan și Geo Bogza (ultimul, într-un fel de clandestinitate complice cu tot ce era iconoclast), iar mai apoi, Nicolae Manolescu, Gelu Ionescu, Mircea Martin și pleiada lor diamantină de optzeciști, cu Mircea Cărtărescu, Mariana Marin, Traian Coșovei, Bucur, Iaru, Mușina și atâția alții. Ardelenii erau mai estetizanți și necrofili, sudicii mai energetici și americanofoni, noi eram «vechea Europă», ei, «noua». Au apărut și ieșenii, cu excelenta lor revistă „Dialog”, cu Dan Petrescu, Luca Pițu și jazzofilul polihistor Sorin Antohi, Liviu Stoiciu [...], timișorenii, între care Șerban Foarță, ceva mai învățat; iar întâlnirile noastre la Pitești sau Sighișoara rămân până azi, pentru mine, expresia maximei libertăți culturale și personale, în deșertul ceaușist. În 1979, sunt repartizat că jurisconsult la Sebeș-Alba, unde răspundeam de zece CAP-uri, între care Lancrăm și salba de sate saxone, cu biserici-cetăți din evul mediu, sub buza Alpilor transilvăneni. Un an mai târziu, abandonez consultanța CAP-urilor împotriva țăranilor, revin la Sibiu și devin, în absența altor posibilități, vânzător-librar, în centrul orașului. În 1980, îmi apare cartea de debut *Lecția de anatomie*, care ia Premiul Uniunii Scriitorilor. În 1981, renunț la librărie și, prin concurs, ajung avocat la Mediaș. [...] La începutul anului 1981, Ana Blandiana, câștigătoare Premiului Herder, oferă bursa aferentă grupului Echinoux, care, după o prea ușoară reflexie, mă desemnează pe mine ca bursier. Reamintesc aici că Premiul Herder consta și dintr-o bursă pe care premiantul o oferă unei persoane tinere pentru a studia la Universitatea din Viena. Cu rară mărinimie intelectuală și morală, Ana Blandiana a cerut liderilor echinoxști să aleagă bursierul. Zarurile m-au ales pe mine. Obțin greu pașaportul, dar până la urmă plec la Viena, în noiembrie 1982. Adică, fug. Ca ardelean și sibian, trăisem mereu printre sași și în lumea lor, cuminte și vrednică, plină de paradigme culturale și confesionale vest-europene, incorporate în cele mai simple obiceiuri: curățenie, timiditate, cinste civică. În anii dinaintea plecării, trăiam alături de mulți prieteni sași experiența foarte interesantă, atât de fericită pentru persoane, a plecării lor în Germania untului, atât de tragică pentru comunitate, a despărțirii unui întreg popor de ținutul natal. Eram familiar, în acest fel dual, cu ideea de plecare definitivă. [...] După terminarea bursei la Universitatea din Viena, unde am audiat două semestre cursuri de drept și relații internaționale, ca *Ausserordentlicherstudent*, am luat drumul Germaniei, la München. Acolo, istoricul Vlad Georgescu mă invitase să-l vizitez la sediul Europei Libere din Englischer Garten, la recomandarea lui Gelu Ionescu, a baronului Wolf von Aichelburg, a Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca. Am cerut azil politic în Germania și am început să scriu cronicile literare și de film în emisiunile culturale de marți și vineri. Apoi, după pensionarea lui Emil Georgescu și subita sa moarte, provocată de cuțitele mai vechi ale Securității, am fost cooptat în grupul Actualității Românești, alături de N.C. Munteanu, Șerban Orescu, Gelu Ionescu și Vasile Mănuceanu. Cu acești oameni alături și

Vlad Georgescu, în fruntea echipei, am traversat întreaga perioadă până la revoluție, făcând radio-publicistică politică expatriată. În peste șapte ani, până la revoluție, am scris și rostit o mie de articole antitotalitare, într-un fel sau altul. Lucram într-o firmă americană din sudul Germaniei, în Bavaria patriarhal *high-tech*, și la München, orașul în care tramvaiul nr. 1, folosit de Adrian Leverkühn, personajul lui Thomas Mann, din *Doktor Faustus*, făcea același traseu ca la-nceputul secolului. Acest tramvai era albastru, cu o caroserie oarecum anacronică. El a fost îndepărtat la sfârșitul anilor '80 și, după revoluție, a reapărut pe străzile Bucureștiului, unde huruie brav și azi pe șoseaua Ștefan cel Mare, cu emblema protecției baiuvarilor pre dânsul. Iată o formă nouă de adaptare la locul vechinou, la care ai renunțat sau pe care l-ai părăsit, la un moment dat, și pentru oameni, și pentru obiectele lor simbolice. [...] Au fost ani de frățietate și mari satisfacții morale pentru noi, cei de la Europa Liberă, pentru că, atât cât făceam, ca profesioniști ai contestației comunismului și dictaturii, știam că suntem de ajutor, pentru că suntem de partea adevărului. N-a fost ușor, au existat mereu angoase, amenințări, tentative de intimidare și anihilare. Pe Vlad Georgescu, directorul Europei Libere, l-au răpus criminalii Securității, în 1988, așa cum aceeași l-au omorât pe Noël Bernard, câțiva ani mai devreme. N-am fost eroi, în comparație cu luptătorii din țară și colegii noștri morți la datorie, dar n-am fost nici belferi sau mercenarii americanilor, eventual cu voie de la Securitate, așa cum, obscen, intoxicații aceleiași Securități susțin asta, din când în când, în ultimii ani. Am considerat mereu că orice ofertă a normalității, care reușește să disloce sau să pună în pericol înscenările anormalității, trebuie folosită până la capăt. [...] Nimic nu mai poate fi definitiv, azi, pentru români. Nici plecarea, nici reîntoarcerea. Sunt cetățean german, am trăit 20 de ani în Germania, cu paranteze americane și franceze. N-am părăsit 20 de ani România decât teritorial, nu și spiritual, atâta vreme cât la microfonul Europei Libere, 12 ani, și, apoi, la Deutsche Welle, 8 ani, am scris și am vorbit românește și despre România. Înainte de 1989, a fost mai simplu, erau două tabere bine definite, alb și negru. Întoarcerea nu mai era posibilă, revederea părinților și a vechilor prieteni, practic imposibilă, atâta vreme cât Ceaușescu și comunismul dogmatic stăpâneau România. Știm de la Carl Zuckmayer, între alții (ca să nu-mi amintesc acum de evocările intrigilor mizerabile ale exilaților germani din California, după 1933, făcute de Theodor Adorno, în *Minima Moralia*), că orice exil este o variantă frântă de existență, când e vorba îndeosebi de așteptările de solidaritate comunitară a exilaților consângeni, în noua lor țară. Pe de altă parte, nu te mai întorci niciodată cu adevărat acolo de unde ai plecat și același care a plecat. Recunoști locurile, oamenii, știi ce să spui și unde să te plimbi, în țara și în limba ta, dar ești a doua oară străin sau poate chiar a treia oară. Ai fost străin de România ceaușistă și ai părăsit-o. Ai devenit străin în Germania sau aiurea, mai ales după ce țara ta devenise liberă și explicațiile exilului nu mai țineau loc de țară. În sfârșit, descoperi că, reîntors, ești străin în fostul «acasă». Neîncredere, respingere, deranj sau doar impresia

puternică că ele există sunt adesea sentimentele celor care constată că nu mai iei avionul de Frankfurt spre casa ta, ci rămâi aici, acasă, cu noi, care am mâncat ce trebuie, cu soia și cu polonicul sau lingurița de argint. [...] Când am acceptat funcția de consilier al lui Adrian Năstase, anonimi virtuoși de prin America sau Alianța Civică, bravi eroi ai surfingului ofensiv pe netul tuturor frustrărilor personale, mi-au reproșat că, trecând la Năstase, trădez spiritul Occidentului sau că mi-am pregătit această mișcare de ani de zile, evitând să mai lichidez, în scris, comuniști și postcomuniști. E extraordinară dorința irepresibilă de care suferă atâția oameni «cumsecade», și de altfel binevoitori anticomuniști de meserie: ei vor mereu să demaște, «uitați cine e, de fapt, ăsta!» – și să-și strige dezamăgirea: «tocmai mie, eroicul ascultător tenace, din umbra, al Europei Libere, să-mi facă una ca asta, cripto-securistul ăsta!». [...] Poți fi de la Europa Liberă, poți fi de dreapta, poți să accepți, în limite asumate și convenite explicit, să sfătuești, să ajuți un înalt funcționar al țării tale, ales democratic, care îți solicită sprijinul, tocmai ție, adversarul dintotdeauna? Da, poți. Poți încerca și poți eșua. Poți să te lași amăgit, poți să-ți dai seama că ai greșit. Libertatea înseamnă să faci, responsabil, atât și ceea ce crezi că e bine, pentru tine și un număr cât mai mare de oameni, respectându-ți conștiința și principiile morale. Dar poți fi așa mai ales consumând experiențele, eventual adverse, nu doar ocolindu-le cu demnitatea cutărui fost președinte, scârbit de amestecul în afacerile interne ale țării sale. Aici, în acest estuar mlăștinos al supozițiilor și interpretărilor conspirative, a nimerit și acceptarea ofertei de a deveni consilierul d-lui Adrian Năstase. N-am făcut decât opțiunea unei încercări de schimbare, pe față, renunțând la venituri de 100 de ori mai mari decât noul meu salariu de bugetar, egal cu al unei secretare începătoare din sectorul privat, în singurul loc al schimbărilor importante în România de azi, care este Guvernul. Dacă un guvern, recunoscut ca atare de lumea euro-atlantică, cu întârzieri și erori, cu derapaje și gafe, pe lângă destule merite, se transformă în țintă vie a acelorași oameni, suspiciuni și neîncredere de fond, ca în urmă cu 5, 10 sau 14 ani, atunci fronturile de luptă devin mai importante decât miza oricărei lupte. [...] Patetismul și fundamentalismul anticomuniste au fost necesare și explicabile în primii ani de după revoluție. Aplicate fără variații și acomodări, ele duc la părăsirea perpetuă a Consiliului FSN de singurii disidenți anticomuniști, lăsându-i de capul lor pe câștigătorii militari și oculta Securității, asigurând acestora din urmă, nu doar cursul nestingherit al unei agende restaurative, singura de care erau atunci capabili, ci și alibiul că democrația se recuză în fața «eficienței». Patetismul și fundamentalismul anticomuniste conduc, din fericire și în sfârșit, în 1996, cu concursul echivoc al Occidentului și, interesat, al structurilor statului comunist, la venirea la putere a dreptei, pentru prima oară după 1945. Doar cu anticomuniști nu se poate însă guverna. Mai ai nevoie de pricepere, integritate, loialitate, disciplină, solidaritate, calități de dreapta, firește, dar deloc refuzate stângii, oricât ar fi ea de postcomunistă. A funcționat sofismul imens că dreapta este, prin definiție, prooccidentală, pentru că anticomunistă și

antisovietică sau antirusească, în timp ce stânga, de proveniență comunistă, nu poate fi alcătuită decât din dictatori minusculi și «amicii URSS». Plătim azi cu to(n)ții, occidentalști, monarhiști, dreptaci și cârmaci morali autoinvestiți, prețul acestei imense erori: Regele participă la reuniuni atlantice cu Ion Iliescu, iar guvernele vest-europene susțin că echipa Năstase e cel mai performant guvern de după 1989. [...] Uităm prea repede că și stânga și dreapta sunt, după 1989, succesoarele comunismului de tip sovietic, naționalizat și legitimat popular astfel, într-o măsură mai mica sau mai mare. În interiorul «Pateticei» trebuie să încapă și arta, și meseriile, tehnicile și politicile de progres sau regres relativ, măsurile mici, nu neapărat idealurile și exigențele absolute. În 1990, la București, Adam Michnik îi spunea lui Andrei Pleșu că, dacă cei mai bravi intelectuali și disidenți anticomuniști se retrag din FSN, ei comit o mare greșală: confundă câmpul de posibilități limitate ale democrației incipiente cu betonul definitiv al inacțiunii de tip antitotalitar. În totalitarism, națiunea, în logica sistemului, poate fi un început de opoziție, dar nu neapărat un instrument antitotalitar, ci chiar o scuză pentru societatea închisă și nenumărații ei prieteni tăcuți, demni și mari producători naturali de complicitate cu sistemul. În anul 2000, ne-am trezit că dezamăgirea produsă de ineficiența dreptei ne-a readus la linia de plecare a competiției între Securitatea bună și cea rea din 1989. Tribunii morali ai națiunii l-au indicat pe Ion Iliescu ca singurul salvator posibil al democrației, în fața lui C.V. Tudor. [...] Nu discutăm acum manipularea electorală, foarte plauzibilă, care a făcut ca PRM să rămână singura forță redutabilă în combinație cu PDSR. Faptul că d-nii Isărescu și Stolojan nu și-au putut reuni emblemele și oștile sau că CDR, plus PD, plus PNL au dat chix în guvernare rămân însă tot atâtea evidențe, mai greu de imputat manipulărilor Securității. [...] A doua serie de erori a fost că toți suporterii patetici ai dreptei neîmplinite între 1996-2000 să se transforme în criticii ei neconsolabili, în timp ce confruntarea s-a transferat, de fapt, pe terenul exclusiv al stângii, între tehnicienii, profitorii, oportuniștii sau oamenii de ispravă provenind din comuniștii reformabili, pe de o parte, și extremiștii nostalgici ai comunismului și Securității pur sânge, pe de altă parte. În prima tabără, tehnicienii și oamenii de ispravă erau oricum dominați de oportuniști și profitori. Prilej pentru credibilizarea de masă a nostalgicilor Securității ceașiste pur-sânge, atunci când ataca corupția primilor, cu aprobarea implicită a bastionului dreptei și a tuturor victimelor reale și imaginare ale corupției. Între pasivitatea elitelor, reintrând în somnolența care a tot născut monștri și monștrșori, neîncetat, de 14 ani încoace, și manevrele confreriilor securiste, între dreapta demisionară și stânga reformistă minoritară, a proliferat, în schimb, o societate săracă și disperată, tot mai neîncrezătoare în democrație. Înfloresc profitorii și oportuniștii care-și impun, la stânga, logica populistă în fața pericolului confruntării cu extremismul. Burghezia democratică a aruncat din covată guvernarea dintre 1996-2000, cu apă cu tot, uitând că dreapta se reinventează mereu, pornind de la criteriile eficienței învățate, nu doar de la ereditatea de drept divin a patosului anticomunist. [...] Această

situație obligă la angajare critică, și la dreapta, și la stânga, o angajare pragmatică și tehnică, cu rezultate concrete și cât mai rapide. Riscul previzibil este, ca în cazul meu, să nimerești într-un câmp de interese și roluri, de mult distribuite, în care, chiar dacă accesul spre primul ministru este liber, feed-back-ul, fluxurile de comunicare, lanțurile de comandă și codurile de putere să-ți rămână străine și ostile. Atunci, nu-ți rămâne decât să pleci și să vorbești despre asta. [...] În mod concret, prim-ministrul Năstase are la dispoziție 24 de consilieri. Unii sunt oameni de partid, cei mai mulți sunt tineri, câțiva sunt capabili, alții doar yesmeni în așteptarea promovării, sau interesați, cum îmi spunea un fost consilier personal, cu autoironie, în «deal»-uri profitabile. Structura consilierilor există în toate țările vest-europene și în America. Ei sunt selectați din meritocrația de carieră și nu trebuie să aibă neapărat afiliere ideologice sau afinități politice cu guvernanții. Cu cât sunt mai buni tehnicieni și mai puțin politicieni, cu atât rolul lor de referință și instanță consultativă, critică poate fi mai util pentru lider. Liderii sunt oameni politici, au condiționări ideologice și de echipă, bazate pe interese partizane și loialități relativ indiscutabile. În realitate, consilierii primului ministru, din mai multe motive, ar trebui să joace rolul notei de subsol, cu referințele critice exacte, din pagina politică, sau de contraindicații de folosire, în cazul medicamentului. În România nu se întâmplă acest lucru. Consilierii comunică mai bine sau mai rău, mai rar sau mai des, dar întâmplător cu primul ministru, nu procedural, sistematic. Ei sunt în preajma primului ministru, dar nu și alături. Primul ministru e un om ocupat și, în ciuda aparențelor, foarte singur. Miniștrii, înalții funcționari, colegii de partid își joacă rolurile alături, adică în paralel cu primul ministru și, uneori, împotriva lui. Interesul predominant al acestora este ca să nu existe o structură a consilierilor, necontrolabilă de ei. În sfârșit, aparatul guvernului, controlat exclusiv de personajul balzacian care este Șerban Mihăilescu, supraveghează sistematic orice efort de modernizare a actului executiv. Dinozauri ceaușiști, eficienți și abili, mari maestri ai artei îmbrobodirii și supraviețuirii, fac tot posibilul ca noul venit, considerat corp străin, să nu primească niciodată un computer, o secretară sau hârtie de scris. Listele cu vizitele în străinătate, oricât de util ai putea fi în organizarea lor, când e vorba de informațiile livrate premierului, sunt periate atent. Ești adică, de regulă, scos de pe liste. Încet-încet devii prizonierul unei funcții de lux și al unui aparat rapace și catifelat, piesă cvasi-inutilă de colecție a unui mare vânător și estetik, prea ocupat cu guvernarea și munca în echipă ca să mai țină cont de tine. Nu doar în România, țară reputată pentru lipsa solidarităților contractuale, inclusiv de tip politic democratic, există suficienți «barons», oameni cu titluri instituționale, legitimați de alegeri și funcții politice. Ei au fost studiați, în versiunea clasică a politologilor americani Destler, Lake și Gelb (*Our Worst Own Enemies*, 1982 – adică, «Suntem proprii noștri dușmani»). «Baronii» n-au interesul ca așa-zii «courtiers» – curtenii, adică tehnicienii și consilierii selectați pe criterii de eficiență profesională – să influențeze mai mult decât e necesar deciziile Prințului. Dacă ar fi așa, baronii riscă rapid pierderea

privilegiilor, posibil abuzive. Situația există în toate țările democratice. Dar, în România, politicienii de vârf, mai inteligenți sau mai mediocri, de dreapta sau de stânga, nu se lasă oricum ușor sfătuiți. Puterea, în ultimii 14 ani, este un elixir provenit dintr-un flacon cu urmele chipului lui N. Ceaușescu pe etichetă. Paranoia și autoizolarea în fantezmele propriei importanțe sunt o adevărată filoxeră pentru liderii români postcomuniști. Atunci când se mai adaugă și rețelele politice, ideologice sau de interes, mediocre sau tembele, situația se complică și mai mult. Un astfel de mecanism funcționează și în cazul primului ministru Adrian Năstase. El este un politician foarte capabil. Un motiv în plus să-și supraliciteze forța și să nu recurgă la sfaturi sau sugestii, în mod sistematic. Domnia sa este produsul unui sistem în care nomenclatura postcomunistă, complicitățile serviciilor secrete, capacitatea de adaptare a noilor veniți, mimetismul geopolitic, dar și vrednicia cu care se duc la capăt anumite angajamente și contracte, impuse sau controlate de Occident (mereu profitabilă pentru oamenii sistemului, în aceeași măsură), asigură principalele linii de forță. În acest complex de interese, în preajma alegerilor, au recâștigat teren exponenții dogmatici ai fostului PCR, FDSN, PDSR. [...] Înnoitorii social-democrați, adepți ai celei «de-a treia căi» – Blair–Schroeder–Clinton – încurajați, până la un punct, de Adrian Năstase, sunt în minoritate. Plecarea lui Cozmin Gușă este un indicator mai neînsemnat al acestei dinamici decât alăturarea premierului de milițianul Garcea, în clipuri populiste de larg consum, și viteza suspectă cu care primarii periferici ai capitalei plantează gazonul nocturn în cinstea Conducătorului diurn. Aici văd cu adevărat o problemă de fond, care ține nu de conflictul dreapta-stânga sau de lupta dintre moraliști și tâlhari, dintre Occident și Rusia, ci de glisarea dinspre eficiența pragmatică spre obediență și dogmatism, în sânul aceleiași echipe de guvernare. Confruntarea previzibilă cu C.V. Tudor, în 2004, nu este o scuză, ci o circumstanță agravantă. Știu, împreună cu Eisenhower: dacă nu-ți place căldura, n-ai ce să cauți în bucătărie. În ce mă privește, am văzut de câteva ori, prin ușa întredeschisă, o bucătărie încinsă, unde, în cratițe și oale se fierbea de zor, dar nu neapărat pentru înfometări din cantină. Mi-am luat libertatea să răspund invitației bucătarului-șef, în urmă cu 6 luni. A fost o șansă unică să mă apropiu de acel loc, pentru care-i rămân recunoscător. Am înțelegere pentru dificultățile slujbei sale, la fel cum păstrez aceeași înțelegere și pentru predecesorii domniei sale, pe care i-am cunoscut din apropiere, Victor Ciorbea sau Emil Constantinescu. Și Adrian Năstase, la fel ca Ciorbea sau Constantinescu, va fi învins însă de un sistem politic strâmt și gangrenat, inefficient și esențialmente corupător, dacă nu i se pune de-a curmezișul. Acum nu mai poate. Nu știu dacă mai vrea acest lucru. [...] Acest sistem nu mai face față nevoilor celor mulți, dar nici pretențiilor celor mai avansați cetățeni, care produc bunuri, servicii, capitalism și deci ar putea produce și democrație, într-un ritm și cu o amplitudine acum neînțelese și blocate de actualul sistem politic. În această situație, nu sunt posibile însă decât tot soluții parțiale, dar multe și rapide. Un pact transpartinic pentru competență și integritate e la fel de

important ca dezbaterile despre fuziunea sau alianța PNL-PD sau eforturile de integrare euro-atlantică ale echipei Năstase. Nici competența, nici integritatea, calități absolut necesare pentru funcționarea economiei de piață și a democrației liberale, condiții obligatorii pentru naturalizarea noastră europeană, nu domină încă sistemul politic, indiferent de partide sau grupuri de interese, și sunt mai ușor de găsit în rândurile cetățenilor simpli, derutați și fără proiecții sau expresie politică. Continuarea acestei situații nu doar că scoate România din cursa veritabilei sale occidentalizări, dar o pune din nou la zid, aproape ca la Târgoviște.”

24 septembrie

• **[„Luceafărul”, nr. 33]** Bogdan-Alexandru Stănescu publică partea a doua din cronica la *A citi, a reciti* de Matei Călinescu: „Pornind într-un mod oarecum introspectiv de la (re)citirea acestui roman, Matei Călinescu scrie un studiu excepțional despre *Craii...* care ar merita o «dezvoltare» și eventual publicarea separat. *A citi, a reciti* este una dintre cărțile de critică cele mai bune pe care le-am citit în ultimii ani. În același timp, este poate cea mai «personală» carte de critică scrisă de Matei Călinescu, fără a-și pierde prin asta «seriozitatea» discursului teoretic” (*Relectură în canon (II)*). □ Se publică „eșantioane” din *Avocatul diavolului*, volum de convorbiri cu Marian Popa realizat de Marius Tupan la Fundația Luceafărul.

• **[„România literară”, nr. 38]** În textul *Ucișă fără simbrie*, Tudorel Urian recenzază romanul lui O. Nimigean *Mortido* (Editura Versus, Iași, 2003): „Poet de marcă și publicist incisiv la revista ieșeană «Timpul», președinte al deja celebrei Asociații culturale «CLUB 8», O.(vidiu) Nimigean este unul dintre acei scriitori mereu săriți din sintezele literare care se respectă (de tipul: «generația X», «postmodernismul literar românesc», «poezia anilor...»), dar ale căror intervenții publice foarte acide și mereu la subiect se bucură de atenția respectuoasă și adesea temătoare a colegilor de breaslă. Este un scriitor anti-establishment, inteligent, lucid, novator stilistic și tematic, fără odihnă, mereu în răspăr cu locurile comune și ideile de-a gata care bântuie prin viața literară a timpului nostru. În buna tradiție a poezilor cu un grăunte de nebunie din secolul trecut (Guillaume Apollinaire, Boris Vian, Raymond Queneau, Leonard Cohen sunt primele nume care vin în minte), O. Nimigean a scris la începutul anilor '90 un scurt și destul de bizar roman pe care, din motive numai de el știute, l-a publicat abia în anul 2003. Liviu Antonesei, autorul postfeței are perfectă dreptate atunci când spune că *Mortido* este un roman care, pentru a fi înțeles, trebuie citit de mai multe ori, cu aplicarea unor grile diferite de lectură. La o primă lectură cititorului îi va lua cam o jumătate de carte pentru a înțelege regula jocului din punct de vedere narativ (evenimentele sunt privite și relatate de doi naratori, situați, simbolic unul în cârca celuilalt, ale căror voci și perspective se interferează în permanență; mai mult decât atât, există și o interferență a timpurilor narațiunii, pentru că unul dintre cei doi naratori, Fra, este mort în timpul prezent al relatării; s-ar putea spune de aceea că este

vorba despre o relatare prezentă făcută pe baza unei relatări anterioare; dintr-o primă – și, deocamdată, singură – lectură a cărții nu-mi dau seama cu precizie dacă cele două voci narative ilustrează, pe axa temporală, stiluri specifice cum ar fi tradiționalism vs. modernism vs. postmodernism). De cele mai multe ori cele două voci narative își fac simțită prezența la nivelul aceleiași fraze (replicile lui Fra aflate în mintea *je*-ului narator răsună mereu în timpul prezent al povestirii), ceea ce poate fi destul de solicitant pentru un cititor obișnuit, deprins să plutească pe apele liniștite ale romanului tradițional. Important în acest roman de debut al lui O. Nimigean este cum se spune, nu ce se spune. Spectacolul este asigurat de felul în care este structurat discursul epic, stilul povestirii și prea puțin de trama narativă propriu-zisă. Liviu Antonesei are încă o dată dreptate atunci când observă că romanul lui O. Nimigean «are poveste», dar, spre deosebire de el (e drept, îmi întemeiez observațiile pe o singură lectură a cărții) nu cred că aceasta are vreo miză semnificativă în economia cărții, așa cum a fost ea gândită de autor. Personajul Abăza, fost securist, este un soi de Jack Spintecătorul al tranziției care ucide tot ce îi iese în cale (strânge de gât, împușcă, înjunghie, strivește, descăpățânează, otrăvește, produce deraierea unui tren; poate fi privit, de aceea, și ca o parodie la personajele din filmele prezentate cu obstinație în fiecare seară pe toate posturile de televiziune), fără un mobil foarte limpede, mai degrabă de dragul artei, cu o grabă care sugerează o inexplicabilă cursă contra cronometru. Crimele lui Abăza au în ele ceva industrial, iar fiorii de tensiune care ar trebui să însoțească traseul în noapte al criminalului nu se prea fac simțiți. Totul pare mai degrabă un pretext narativ, în parte parodic, menit să plimbe pașii personajului în medii diferite, prilej pentru autor de a da o probă de virtuozitate narativă și stilistică. Nu este însă mai puțin adevărat că fiecare episod morbid luat în parte se susține excelent din punct de vedere artistic, iar mica orgie de dinainte de uciderea Cordulei poate intra în cele mai selecte antologii de gen. [...] *Mortido* datorează foarte mult și formației de poet a autorului său. În mod evident romanul are o miză importantă pe orizontală, în plan sintagmatic, dată de alăturarea cuvintelor (adesea din limbi diferite) mai degrabă după sonoritate decât după înțeles. Există în romanul lui O. Nimigean dialoguri bazate pe asocieri absurde extrase parcă din dramaturgia lui Eugène Ionesco [...]. În pofida dimensiunilor sale reduse, *Mortido* este unul dintre cele mai complexe romane apărute la noi în ultimii ani. În structura sa se găsesc condensate aplicații de naratologie și lingvistică, observații de sociologie și politologie, o mică istorie a perioadei de tranziție de după căderea regimului comunist și – aproape că nu mai e cazul să o spun – foarte multă poezie. Nu în ultimul rând *Mortido* poate fi citit, așa cum sugerează Liviu Antonesei, ca o incitantă poveste polițistă. Fiecare frază a acestei cărți are sensuri multiple, trebuie citită și recită, observată la microscop pentru a i se putea descifra toate înțelesurile. *Mortido* este un roman paradoxal. În paginile sale ludicul, gratuitatea, pitorescul (mai ales la nivelul expresivității), o oarecare superficialitate (lipsa de implicare a personajelor care acționează cumva mecanic) coabitează

(experimental?) cu o tehnică narativă foarte sofisticată, elemente de filozofia limbajului și teorii lingvistice și de comunicare dintre cele mai pretențioase. Este un roman dificil de citit, la sfârșitul căruia nu poți fi niciodată sigur că ai înțeles exact ce a vrut să spună autorul, dar care, pe de altă parte, oferă un sens, o grilă de lectură acceptabilă, chiar și pentru cititorii inocenți în chestiuni de naratologie (pretextul narativ, acțiunea de policier nu pune nici un fel de probleme de lectură, iar dezmațul sexual al Cordulei va face cu siguranță deliciul adolescenților și nu numai)”.

30 septembrie

- **[„Observator cultural”, nr. 188]** Ion Bogdan Lefter scrie despre *Enciclopedia zmeilor* de Mircea Cărtărescu, ilustrată de Tudor Banuș: „Cartea cea mai frumoasă, cea mai specială, cea mai «fără de pereche» apărută anul trecut în literatura română e *Enciclopedia zmeilor* a lui Mircea Cărtărescu. N-am nici o ezitare s-o spun: revărsare de fantezie livrescă și parodică, încântătoare capodoperă ludică, *Enciclopedia*... aparține paradoxalei categorii (căci despre imposibilitatea înserierii e vorba, de fapt!) a scrierilor inclasabile, precum *Alice în țara minunilor* și *Prin oglindă* ale lui Lewis Carroll, *Cartea pisicilor anecdotice* (improvizez o traducere pentru intraductibilul titlu *The Book of Practical Cats*) a lui T.S. Eliot sau, la noi, *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creanga și *Cărțile cu Apolodor* ale lui Gellu Naum. [...] Ce conține efectiv cartea? Prima jumătate, intitulată *Universul*, e ocupată de *Enciclopedia*... propriu-zisă: «universul» zmeilor sistematizat în unsprezece capitole – *Anatomie, Rase și varietăți, Geografie, Istorie, Arme, Ocupații și unelte, Economie, Civilizație, Limbă, Științe, Arte și literatură*. În schimb Partea a II-a, *Poveștile*, cuprinde zece istorii cu zmei, însă nu preluate din folclorul preexistent, cum pretinde «Autorul» în Prefață (ar fi vorba despre «un vestit ciclu epic din literatura zmească originală, intitulat *Zurba Inelară a lui Meer-Tscha*, descifrat de noi la capătul unei munci de peste patru ani» – ibid., unde coincidența sonoră dintre Meer-Tscha și Mircea nu e câtuși de puțin întâmplătoare!), ci – desigur – inventate de Cărtărescu (păstrând – obligatoriu – distincția dintre cei doi). Titlurile merită iarăși citate toate, căci spun ele însele mult despre inventivitatea epico-parodică pe care o ilustrează: *Povestea lui Lobo și a lui Fofo, feciorii zmeului zmeilor, Povestea micuței poete Vasiliska, Povestea spionului Bombas, Povestea lui Astor, puiul zmeului de văgăună, Povestea doftorului Chung, Zurba lui Zurbalan, zmaul din Quatr'a, Povestea Animicstiutorului, Povestea lui Ding-Ding, programatoarea, Povestea lui Zumm, muma zmeilor și Povestea Maestrului Cornichonn, câinele de zmeu*. Una mai seducătoare decât cealaltă, *Poveștile* sunt imposibil de ierarhizat (favorita mea rămâne – totuși! – cea cu micuța poetă Vasiliska, zmeoaica «înnebunită de frumusețe» care va ajunge să vadă «ceea ce noi toți, zmei și oameni, căutam și vom cauta întotdeauna: limpedea, gingașă, transparenta și nesfârșita Lumină»... – p. 108). Analiza detaliată fie și a unei singure pagini din carte, cu tropismele

supraaglomerate și cu sumedenia de referințe parodice, s-ar întinde imprevizibil. Să rezumi ansamblul e – vai! – de-a dreptul imposibil. Luându-și jocul în serios, ceea ce presupune dezvoltarea – am văzut – sistematică a temei pe portativul unui haz enorm, Cărtărescu reinventează lumea sub chipuri zmeiești, construind, cu pornire de la substratul folcloric, al basmelor autohtone, o nouă mitologie sui generis. Cartea urcă treptat către această semnificație parabolică maximală, totalizantă, care ajunge să trezească fiori pe cât de mult stârnise amuzamentul: pe canavaua poveștilor cu monstruoasele și în același timp simpaticele ființe supranaturale se desenează – în fond – o parabolă a lumii, o nouă Geneză. Într-adevăr, jocul e serios, iar miza – enormă: nu numai despre zmei, ci și despre noi, oamenii, despre viață, istoria, gândirea și imaginarul nostru se vorbește în *Enciclopedia...* lui Cărtărescu, ca într-o nouă Biblie; parodică, dar – totuși! – Biblie... Nu e pentru prima oară când autorul nostru (nu «Autorul») își etalează înclinația către sensurile totalizante: cosmogoniile l-au atras dintotdeauna și le-a pastișat în mai multe rânduri în poemele sale, și-a intitulat un volum de versuri chiar așa, *Totul*, și lucrează la un soi de «enciclopedie» a ființei, a psihicului, a imaginarii în trilogia sa romanească *Orbitor* (cu două volume din trei apărute). Un fel de «cosmogonie» parodică fusese și *Levantul*, parabola lumii crescând acolo într-un topos pe jumătate real, cu istorie știută, pe jumătate fabulos, proiecție a fanteziei cărtăresciene. Încât «tratatul» consacrat zmeilor, atât de diferit de celelalte scrieri prin aspectul sau de bestiariu medieval, folclorizant și enciclopedist, e legat – de fapt – de ele prin fire multiple.” („*Enciclopedia*” lui Cărtărescu: despre zmei și nu numai). □ În *Nostalgii și utopii înfășurate în celuloză*, C. Rogozanu scrie despre volumul lui Mircea Cărtărescu *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*: „În volum găsim însăși revolta mocnită împotriva erei virtualității, a culturii populare. Cărtărescu este un conservator. Lumea nouă culturală, cu toate înfățișările ei, îi este familiară și totuși poziția sa rămâne una rezervată. Vorbind despre hip-hop, scriitorul meditează: «poezia adevărată nu este niciodată la modă». Și asta după ce observă un fenomen foarte adevărat: un timp, la mijlocul anilor '90, adevărata poezie a fost făcută de oameni precum Tataee, liderul BUG Mafia. Există întotdeauna un recul la Cărtărescu – observațiile fine pe care le face culturii populare sunt însoțite de concluzii romantice. Când vine vorba de poezie apar întotdeauna tonalități de *Eccleziast*: «de destulă vreme încerc să privesc cu luciditate abisul, oricâte vertije mi-ar provoca». [...] Găsim în eseurile lui Cărtărescu autobiografie, istorie literară (nu genul critic, ci relatare, pur și simplu), găsim noi chei de lectură pentru literatura sa. Constante sunt anumite reflexe textuale și un soi de conservatorism al «bunului-simț», fără prea mari complicații ideologice. Principalul conflict interior este acela între o latură avangardistă practică strict în câmp literar și o latură conservatoare publică (oarecum surprinzătoare). În rest, Cărtărescu rămâne omul care crede în puterea literaturii, care crede că literatura funcționează în grupuri de prieteni etc. Iar aceasta viziune «familială» asupra literaturii stă liniștit alături de o dorință de valorizare cu mână forte: sunt doriți

critici capabili să te azvârle direct într-un capitol de istorie literară, persistă viziunea valurilor succesive de scriitori, care își urmează cursul neabătut. Există însă și câteva texte în care nu mai ești tentat să faci «scriptomanție». Nu-ți rămâne altceva de făcut decât să le aprobi tăcut mesajul. În *Cea mai importantă problemă în România de azi* (despre criza manualelor alternative declanșată de Ecaterina Andronescu) se face o rapidă trecere în revistă a taberelor de intelectuali. Sunt pe de o parte cei aserviți puterii (Academie, Ministerul Culturii și alte instituții de acest fel) și, de cealaltă parte, un bloc liberal al intelectualității. Cărtărescu deplânge sciziunea produsă în interiorul celui de-al doilea grup, care s-a dezintegrat treptat după o perioadă în care a făcut front comun împotriva «aserviților». Această schismă din interiorul părții «bune» a intelectualității românești este descrisă perfect: «unul dintre grupuri este însă mai conservator, mai elitist, mai tradițional, mai legat de valori europene moderne – în sensul modernității interbelice –, pe când celălalt reprezintă intelectualitatea mai recentă, care urmează mai curând un model ideologic asemănător neo-liberalismului american, adept al unui nou tip de societate, de relații interumane, de tensiune între globalizare și lateralizare culturală. Cum întotdeauna bătăliile s-au dat pentru nuanțe, și nu pentru deosebiri ferme, sunt toate șansele ca, pe de-o parte, aceste două grupuri să uite că adversarul lor comun îl reprezintă de fapt profitorii noului regim, iar pe de alta, ca toți intelectualii să uite că ne-ndreptăm primejdios de mult către un nou model de putere discreționară, al cărei cinism a devenit deja vizibil». Pulverizarea în diverse tabere combatante a intelectualității românești adevărate este cea mai mare problemă «la zi». Cei din grupul «liberal» nu au reușit să-și însușească nuanțele, nu mai reușesc să se coalizeze eficient, când e cazul, împotriva unor instituții compromise. În acest moment disputele în jurul nuanțelor sunt în prim-plan. Demascarea imposturii din tabăra intelectualilor puterii a trecut pe plan secund. Și e trist să vezi cum se războiește Pleșu cu «Observator cultural» în aceeași perioadă în care milioane de dolari de la buget trec în mâinile unor nevolnici care fac «evenimente culturale» patronate de PSD. Această constatare tristă aproape că anulează orice dorință de nuanță. O fi bine, o fi rău?».

[SEPTEMBRIE]

• [„Apostrof”, nr. 9] Maria Ghitta scrie despre *Adio lumii vechi! Memorii* (2003) de Petru Groza (*Memoriile unui dac ambițios*). □ Irina Petraș și Călin Teuțișan comentează *Sertarul cu aplauze* de Ana Blandiana, cu ocazia reeditării din 2002. □ Continuă „Dosar”-ul al cărei protagonistă este Dorli Blaga, în ipostaza de memorialistă. □ Se publică, de asemenea, partea a treia din *Conversații cu... Marilyn le Nir*: „[...] alte nații, de pildă, polonezii, ungurii știu foarte bine să-și facă propagandă. Literatura maghiară e mult mai bine cunoscută decât literatura română fiindcă este și mai mediatizată. Mediatizarea este foarte importantă. S-au tradus foarte multe, s-au tradus cărți foarte importante. Cărtărescu a fost tradus, dar cine știe în Franța de Cărtărescu? Dacă nu s-a mediatizat, dacă nimeni nu s-a

dus la radio sau la televiziune”. □ Cătălin Ghiță recenzează *The Cultural Turn. Selected Writings on the Postmodern 1983-1998* (1998) de Fredric Jameson (*Reflecții asupra culturii în perioada contemporană*): „Diagnosticul schizoid pe care Fredric Jameson îl pune lumii culturale contemporane ne fac să imaginăm într-o etapă teoretică subsecventă emergența unei patologii a culturii postmoderne. În pofida *parti pris*-urilor evidente și a apărării postmodernismului, discursul eseistului exprimă, în subtext, umbre de îndoială cu privire la direcția impusă de un spațiu controlat atât de bine, încât devine, paradoxal, incontrollabil, și la un timp al progresului pe orizontală, care nu numai că se opune, dar refuză din start simpla idee a progresului pe verticală”.

• [„**Contemporanul. Ideea europeană**”, nr. 9] Nicolae Breban publică *Nietzsche (74)*. □ La rubrica „Generația 2000”, Claudiu Komartin comentează *Cărnurile canonice* (2001) de Adrian Urmanov („Prin debutul cu *Cărnurile canonice*, Adrian Urmanov dezvăluie o scriitură autentică și inconfortantă, poetul implicându-se *total* în actul scrierii, fără a-și măslui nici simțirea, nici mațele”, *Exfolierea de Dumnezeu*) și *Organismecanisme* (2002) de Mitoș Micleușan („Când, la sfârșitul anului 2002, Editura ZIUA a făcut, prin vocea lui Sorin Roșca Stănescu, anunțul că va publica două volume de debut – unul de poezie și altul de proză – aparținând «campionilor» tinerei generații promovate în cenaclul Euridice, numele lui Mitoș Micleușanu era încă foarte nou, lectura sa în cenaclu fiind obturată de compania gălăgioasă și gregară (care nu a părut, totuși, a-l intimida) a doi poeți «la modă», Paul Vinicius și Marius Ianuș. De aceea, prima impresie a unei săli care începuse deja să găfâie, față de o proză atât de bizară a fost mai degrabă de neutralitate. Provenită dintr-un șoc receptiv. Însă, dintre tinerii prozatori de la Euridice, singur Micleușanu a lăsat impresia (favorabilă, fără discuții) că este nu numai un scriitor format, ci și un alert competitor și un alergător «de cursă lungă» (după cum remarcă Marin Mincu), în sensul că deja el putea arunca «în luptă» manuscrisul unei cărți de 250 de pagini, tensionată și înfricoșătoare de la un capăt la altul. Un pariu dificil, dar seducător. Așa a apărut *Organismecanisme* (Editura ZIUA, 2002). Primul lucru care șochează la lectura cărții lui Mitoș Micleușanu este senzația de spațiu claustant și compartimentat, populat de viziuni sumbre, coșmarești, deruta fiind indusă de un stil fluctuant, când parabolic, când suprarrealist, când tern și excesiv tehnic, când pur și simplu imposibil de «înseriat», și deci cu totul bulversant. Proza lui Micleușanu este «fărămițată» în treizeprezece capitole, fiecare conținând poveștile și bizareriile lui, între ele păstrându-se ca un fir al Ariadnei aceeași atmosferă sufocantă de perversiune, cruzime și crimă, conducând către o afirmare totală a răului. Astfel că, printre posibilele modele de care poate fi apropiat, în afară de Kafka (mai cu seamă cel din *Scrieri postume și fragmente*, pentru amestecul de grotesc, absurd și nihilism), Micleușanu pare a se situa la confluența de mare vitalitate dintre o tradiție a prozei rusești «stranii»: Gogol, Bulgakov, Harms (născut în Crimeea, Mitoș a crescut și s-a format în spațiul sovietic) și proza occidentală

angajată, de forță, a ultimei jumătăți de secol, cu puternice influențe din genuri de «margine»: fiction și science-fiction (ca în *Stand on Zanzibar*, de John Brunner, pentru dimensiunea socială, demistificatoare a discursului, sau deja celebra *Naked Lunch* a lui William Burroughs. [...]) Prin conținutul bulversant, dar și prin soluția oferită întru exorcizarea lumii și a sinelui *Organismecanisme* impune pe unul dintre prozatorii cei mai [...] semnificativi pe care generația 2000 i-a dat în acești ani, Mitoș Micleușanu, pe care mințile obosite îl vor cataloga drept «rudimentar» sau «licențios», și care mai ascunde încă multe surprize», *Chipurile Răului*). □ Ana Blandiana este interviuată de Aura Christi (*A fi sau a privi, aceasta e întrebarea?*). □ Ovidiu Morar publică eseul *Gellu Naum – o culme a suprarealismului*.

● [**„Contrafort”**, nr. 9] Vitalie Ciobanu semnează editorialul *Cultură „alternativă” la Chișinău*: „Într-un țarc cum e Republica Moldova, îngrădit tot mai mult de un regim de vize și taxe care traduce neliniștea statelor din preajmă și neîncrederea puterilor occidentale față de entitatea obscură pe care o întruchipăm aici, la această margine de Europă, avem sentimentul că marile teme și dileme ale lumii contemporane trec pe lângă noi, ne ignoră, nu ne tulbură programul zilei. Traversezi bulevardul Ștefan cel Mare din Chișinău – arteră aureolată de strălucirea unor evenimente epocale, de-acum un deceniu și ceva –, vizitezi Aleea Clasicilor, unde își ținea ședințele cenaclul «Alexe Mateevici», al primilor revoluționari basarabeni din vremurile *perestroikăi*, admiri Clopotnița restaurată din fața Catedralei de către un primar inimos, revezi cu duioșie inscripția de pe frontispiciul clădirii Uniunii Scriitorilor, care îți reamintește că anume aici, în zorii deșteptării naționale, s-a cerut, eroic, repunerea în drepturi a limbii române și grafiei latine, vizitezi și alte locuri de sfântă ctitorie, post '89, învăluit în aburul unei pioase melancolii, și te regăsești, la capătul acestui periplu simbolic, pe deplin împăcat și mulțumit de sine, chiar dacă știi că vremurile s-au «înroșit» din nou, comuniștii – «slugile Moscovei» – vor să ne ia limba și istoria, vor să ne federalizeze. Cu atât mai bine, îți spui, vom lupta în continuare, aceasta e vocația noastră, să cădem și să ne ridicăm iarăși, tragic, ca Meșterul Manole (sau dacă ai citit din greci îl vei evoca și pe Sisif), suntem sortiți să o luăm de la capăt, mândri în nefericirea noastră, unici în demnitatea celor neînțeleși dar nobili, urâți de guvernanți și (în cel mai bun caz) uitați de mase. Încât o dezbatere pe tema «culturile naționale și globalizarea», la Chișinău, îți va trezi un rictus de plictiseală: «*E ca și cum ai împărți terenuri de proprietate pe Lună sau ai discuta despre sexul îngerilor într-un Bizanț asediat de turci*» – cea de-a doua comparație, îndeosebi, ți se pare savuroasă, chiar dacă și-a cam tocit elocvența, după cât a folosit-o Octavian Paler, invocând, în aceeași ordine... a metaforelor, când Parcele, când pe Casandra, când pe oracolul de la Delfi, pentru a vestezi moravurile politicianilor de pe malurile Dâmboviței. Niște oameni serioși ca noi nu ne pierdem vremea pe la colocvii din astea, pretins simandicoase, cu retorica lor peltică, incoloră, cu fursecuri pe-un dinte și cafele fără zahăr, noi avem urgențe naționale de apărut – în stradă, la Teatrul Verde, sau dacă sănătatea și situația personală,

așa-zicând «strategică», nu ne permit, măcar vom pleda vârtos pentru ele la vreo reuniune a «românilor de pretutindenii», alintați de trilurile Irinei Loghin, încălziți de taragotul lui Fărcaș. Peste tot e nevoie de patrioți, de *figuri reprezentative*, nu te poți rupe în șapte. // Nu vreau să insist pe opoziția, deja banală, dintre cei ce agreează ipostaza romanțioasă a trubadurului «angajat» – angajat mai ales în diverse combinații lucrative –, populând chermeze promiscue, unde se plânge, redundant, pe umărul țărișoarei «închinată străinilor»; tipologia aceasta relevă, uneori, și excepții surprinzătoare: oameni onești, care aduc o mărturie personală, mișcătoare, despre realitățile, mai vechi și mai noi, din «teritoriile ocupate» – și «simpozioniștii» care discută «gratuități de salon» (peisajul este și aici destul de hașurat: postmoderniști «duri», dar și intelectuali ce înclină, nostalgic, spre prima categorie - adeziune explicabilă, de structură și de generație). Indiferent de opțiunile ideologice și estetice care separă aceste grupuri-*regnuri*, e vorba până la urmă de un pluralism cultural ce nu trebuie dramatizat, chiar dacă unii se dovedesc în continuare «mai egali» decât alții în ce privește recunoașterea meritelor întru iluminarea poporului și accesul la sursele de finanțare. Două evenimente de prim rang, desfășurate în luna septembrie curent, la Chișinău, au dezvoltat gradul de adecvare a intelectualilor noștri la provocările culturale ale momentului. Este vorba de colocviul revistei «Sud-Est», cu participare românească și internațională: criticul Dan C. Mihăilescu, editor al suplimentului «Litere, Arte & Idei» al «Cotidianului» bucureștean, apreciat traducător din literatura franceză, cunoscut însă publicului basarabean mai ales grație rubricii sale «Omul care aduce cartea» de la Pro TV, și istoricul Ovidiu Pecican de la Cluj. Vestul a fost reprezentat de soții Sean și Kerry Hardie din Irlanda. Cealaltă manifestație, pe care am numit-o, a fost dezbateră în jurul cărții *Mecanica fluidului* de Gheorghe Crăciun, organizată de Editura Cartier (care a tipărit volumul), în prezența autorului și a lui Ion Bogdan Lefter, directorul «Observatorului cultural» și președinte ASPRO. În jurul acestor «întâmplări», decupate cumva din cenușiul vieții literare, aș vrea să punctez câteva idei. La colocviul «Sud-Est»-ului, cu genericul amintit mai sus – «Culturile naționale și globalizarea» – am constatat două atitudini polemice în raport cu ceea ce numim «mondializare», confirmând angoasele și entuziasmele pe care acest proces de mare complexitate le stârnește oriunde în lume. Cu precizarea că în cazul nostru, al românilor, discuțiile au ca fundal o apreciabilă retardare instituțională, persistența unor mentalități provenite din vechiul regim, cărora li se adaugă, rizomatic, reticențe și prejudecăți interbelice față de grefele străine aplicate «inocentului trup» al națiunii, reminiscențe autarhice à la Nae Ionescu, frământări «gândiriste» și antilovinesciene. Încercând să evite extremele, așa cum ne-a obișnuit, Mihai Cimpoi a vorbit la colocviu despre complexele culturii românești («immediatul», «nedesăvârșirea»), complexe amplificate în stânga Prutului: «*Basarabia e un loc al sincronizărilor în proiecte și al postsincronizărilor la nivel de realizări*». Raționamentul domniei sale este atrăgător ca sintaxă, dar nu știu dacă reflectă o realitate valabilă. Suntem,

fatalmente, defazați în ambele sensuri. Încarcerarea ideologică din perioada sovietică ne-a împiedicat să avem *proiecte* sincrone cu semenii noștri de dincolo de Cortina de Fier, iar represiunea exercitată de sistem făcea imposibilă *realizarea*. Ulterior, lucrurile s-au mai echilibrat: ratând, de pildă, postmodernismul literar, în momentul exploziei sale occidentale, azi nu mai putem ieși din postmodernitate, în sens antropologic, ontologic și evolutiv; noua *paradigmă* ne înghite și pe noi, intelectualii basarabeni, oricât ne-am agăța de balizele trecutului. Doar nu vom înălța în calea Valului alte redute protocroniste și paseiste, cu care să ne mascăm gelozia pe șansele pierdute ale istoriei, revendicând o bizară preeminență sau «puritate» în raport cu occidentalii! Azi, istoria ne face cu ochiul din bolidul globalizării și, în cele din urmă, am convingerea că va recepționa și «SOS»-urile «naufrașiilor» prutonistreni. Problema după mine e alta: nu de răul globalizării ar trebui să ne plângem, ci de slaba noastră conectare la lumea civilizată. Pentru că – și acest detaliu scapă impenitenților apărători ai specificului național – globalizarea mai înseamnă și generalizarea valorilor democratice, răspândirea drepturilor omului în zone care până de curând nici nu cunoșteau înțelesul acestei sintagme, unde nici noțiunea de «drepturi» nu exista. Recentele cazuri cu vize refuzate unor scriitori de la Chișinău, invitați la un festival internațional de poezie în Belgia și, respectiv, unor editori pentru a ajunge la Târgul de Carte de la Frankfurt (manifestație la care nu au lipsit în ultimii ani) denotă faptul că suntem victimele unei percepții extrapolate, ostatici ai imaginii proaste a Republicii Moldova – țară comunistă, statul-problemă al Europei, care reclamă o atitudine specială. Această... segregare, vedem, produce asocieri abuzive din partea unor funcționari occidentali prea zeloși în a aplica «instrucții de folosire pentru moldoveni». Unii vorbitori, la colocviu, s-au arătat îngrijorați de faptul că în Vest identitatea națională a ajuns un «tabu», un subiect blamabil în cercurile intelectualilor rafinați. Salutând globalizarea pe latura ei educațională, liberală și capitalistă, acești colegi ai noștri acuză «noile discriminări» culturale pe care le practică Occidentul față de «rudele sărace» din Est. Când cineva invocă, în sprijinul afirmațiilor sale, niște experiențe personale, un ultragiu resimțit pe propria piele, e greu să operezi cu idei generale de sens contrar. Descoperirea Vestului îți rezervă nu numai satisfacții, ci și anumite «șocuri» cognitive, așteptări înșelate. Nu trăim în cea mai bună dintre lumile posibile. Adevărata problemă ține de *atitudine*. Acuzând «discursul exterminator» al Occidentului nu ne salvăm demnitatea, ci doar comitem alte exagerări, cădem într-o capcană pe care ne-o întindem cu propria mână. Singura șansă e să încerci să schimbi aceste clișee, folosind mijloace moderne pentru a comunica mesajul pe care îl consideri potrivit, acum când, în sfârșit, îți poți face auzită vocea. Se globalizează nu numai democrația, dar și, de pildă, terorismul fanaticilor religioși care i se opun. E o piață deschisă pentru diverse idei și credințe, iar orice competiție nașteangoase, *ma-lentendu*-uri și tensiuni. Firește, ar fi bine ca ea – competiția – să se poarte în condiții egale, dar și acest deziderat e o iluzie. De aceea, pentru a scăpa de frustrări

cred că trebuie, mai întâi, să-ți cunoști interesul și apoi să-l corelezi cu valorile la care ții. Valorile însă nu sunt nici ele imuabile, ci supuse unor permanente reevaluări, cum este firesc într-o cultură sănătoasă, cu spiritul critic neadormit”. □

Mircea A. Diaconu scrie despre memoriile Monicăi Lovinescu (*Monica Lovinescu și avatarurile întâlnirii cu istoria*): „Chiar dacă, poate, nu vrem s-o recunoaștem, numele Monicăi Lovinescu provoacă – abia acum sau chiar și acum – frisoane. Din vocea care purta, prin sine însăși, semnele libertății de gândire și care avea atributele independenței intelectuale, Monica Lovinescu a devenit, datorită lucidității ei intransigente și datorită intransigenței ei inclemente, o amenințare care, în bastioanele lor de grup, sperie comoditățile și inerțiile, cărora nu le e prea greu să-și găsească tot felul de justificări. Și asta, din nefericire, pentru foarte mulți. Nu pot fi trecute cu vederea reacțiile față de *diagonalele* pe care le semna Monica Lovinescu în «România literară» și acuzațiile aduse revistei care le găzduia că se politizase. Astăzi, când prezența ei în spațiul dezbaterilor românești este ceva mai discretă, și furiile acestea oarbe – de care, să se înțeleagă, nu Monica Lovinescu e vinovată – s-au mai temperat. Sunt reacții care explică prea bine poziția noastră confuză încă în plan ideologic și, în fapt, sunt reacții care, oricât ne-am ascunde după degete, continuă tendințe vizibile încă înainte de 1989. Nu cred că aceia care vedeau în Monica Lovinescu un punct de reper au devenit peste noapte, noaptea aceasta neagră a... tranziției, adversarii ei cei mai feroce. Oricum, dacă numele Monicăi Lovinescu poate și azi să pună în evidență malformațiile societății românești, dacă, de asemenea, poate face vizibile dezbinările ei de adâncime, asta înseamnă că atitudinile ei mai pot avea încă o funcție de radicalizare a conștiinței de sine a românilor. Altfel, recunoașterea faptului că Monica Lovinescu aparține culturii române, că *unde scurte* sunt dovada nu numai a unui moment din istoria criticii românești și a unei ipostaze a ei, dar și a unei autorități elocvente în sine, toate acestea merită discuții mai ample. Dacă n-am trăi în prea multă inerție și dacă n-am accepta să devenim, prin tăcere și comoditate, complici ai ignoranței și ai gândirii tendențioase, dacă, în fine, n-am fi ignoranți și tendențioși – simple eufemisme sunt aceste cuvinte –, atunci temele abia invocate ar trebui să fie prilejul unor studii de amplitudine. Oricum, ar trebui să ne luptăm cu imaginea devenită prejudecată, aceea a vocii ferme și parcă impersonale, aproape abstracte, a tonului tăios, inflexibil, incomod, care nu e făcut parcă decât să dea verdicte și să sperie. În ce ne privește, am fost fascinați de paginile memorialistice din *La apa Vavilonului* (Editura Humanitas, 1999), această carte în care revolta, dezamăgirile, mirarea, furia sau grația, gingășia, dezgustul sau admirația stau toate sub semnul unei seninătăți parcă iluminate. Monica Lovinescu privește spre sine, spre întâmplările și oamenii care i-au însoțit și i-au umplut existența, fără pasiuni tulburi, nicidecum revanșarde. De la tribuna paginii (și pagina devine pentru mulți o lașă protecție), ea nu transformă cuvântul într-un bici cu care să flageleze și să sancționeze. Cea mai clară dovadă: lipsa fricii din acele momente teribile, când ar fi putut fi asasinată. Monica Lovinescu

trăiește într-un fel de ipostază impersonală a sa, care – mai presus pareă de controlul propriei conștiințe, dar nu și dincolo de un mod anume de a trăi cotidianul – este supusă unor principii ce îi instituie statura morală. Pentru că, dacă nu... flagelează explicit, nu înseamnă că Monica Lovinescu lasă loc aici vreunor ezitări în atitudine ori că mizează cumva pe acceptarea micilor compromisuri. Numai că este la mijloc o seninătate care admiră existența în sine, cu toate ale ei. Existența, să se înțeleagă, și nu propriul sine. Prietenii de altădată, un Vladimir Streinu sau un Șerban Cioculescu, sunt priviți – ca și G. Călinescu, de altfel, vinovat însă de păcate mult mai mari – cu o anumită îngăduință. De fapt, nu ei sunt priviți cu îngăduință, ci, prin ei, istoria însăși. Oricum, nici urmă de narcisism în aceste pagini suple, alerte, tulburătoare uneori, exacte cel mai adesea, care se citește cu pasiunea cu care privești fotografii de epocă. De fapt, ce sunt aceste memorii scrise între 1998 și 1999 la Paris?! *București, Paris 1947-1952, 1952-1958, 1958-1964*, iată secvențele unui traiect recuperator, oprit aici (deocamdată, ni se spune) pentru că, începând din anii '60, existența Monicăi Lovinescu s-a schimbat radical prin *confundarea ei cu un microfon* de unde încerca să transforme România însăși, prin ascultătorii ei, într-un teren de dezbatere și de revoltată reflecție. În fond, privind în urmă, Monica Lovinescu dorește să-și verifice *biografia* și, poate mai exact, să-și identifice sensul. Comentarii la paginile de jurnal de altădată, din care și transcrie uneori, *jurnal al jurnalului*, cum și le numește la un moment dat, memoriile acestea sunt mărturia unor lumi și a unei existențe trăite intens, cu fervoare, în spiritul unei libertăți care, numai ea, asigură exersarea demnității umane. Oculul acesta prin trecut sau, cum citim într-un loc, prin *trecutul trecutului*, întoarcerea prin amintirile copilăriei și prin acelea ale Bucureștiului interbelic, asumarea exilului într-un Paris în care n-a trăit nici un fel de «complex identitar» (din moment ce Bucureștiul fusese o «capitală a dialogului intelectual»), lumea pestriță și tulbură a exilului, toate acestea devin prilejul re-citirii unei vieți, cu pasiunile și furiile ei, deopotrivă prilejul re-citirii lumii, cu oamenii ei fascinanți sau ignobili, uneori dezamăgitori, în fine, prilejul finei analize a propriei devenirii. Va putea să transpară *din caleidoscopul de imagini un sens*? Iată întrebarea pe care și-o pune la un moment dat Monica Lovinescu însăși”.

• [„Convorbiri literare, nr. 9] Cristian Livescu scrie despre poezia lui Vasile Baghiu (*Himerus Globe-Alter, un «cetățean universal» al zilelor noastre*). □ Dan Mănuță semnează cronica la *Genurile biograficului* (2002) de Eugen Simion (*Pactul cu biografia*).

• [„Orizont”, nr. 9] Alexandru Ruja semnează cronica volumului *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989* de Florin Manolescu: „Instituția care a reușit să finalizeze un proiect al enciclopediei românilor din exil a fost *Academia Româno-Americană de arte și științe*. Într-o prezentare a proiectului se precizează: «Odată cu ultima invazie sovietică (1944) a avut loc o continuă și masivă scurgere de inteligență românească spre țările Occidentului, până la cele mai îndepărtate colțuri ale pământului. O adevărată dramă a neamului românesc. Despre acești

mesageri ai culturii românești nu se vorbește nimic în țară, în *Antologiile* sau *Enciclopediile* de referință, pentru că ei sunt considerați ca niște fugari și trădători de țară, de către regimul comunist din România. Conducerea *Academiei Româno-Americane de Științe și Arte* cu sediul în California, SUA, a sesizat o prezență numeroasă de intelectuali români în largul lumii și a decis să descopere aceste energii creatoare, pe unde se vor găsi, și să le solicite participarea la redactarea unei *Enciclopedii a Românilor din Exil în cultura și știința occidentală*. După cum precizează Florin Manolescu, această enciclopedie a apărut în două variante, «prima, intitulată *Antologia personalităților culturale românești din exil*, la San Diego, în 1990, sub egida Institutului român de Cercetări Istorice din California (dactilografiată); cea de-a doua, intitulată *Români în știința și cultura occidentală*, la Davis, în 1992, sub egida Academiei Româno-Americane (tipărită). Conținutul lor este aproape identic, dar versiunea de la San Diego a fost completată cu un volum intitulat *Antologia asociațiilor culturale românești din exil*». Nu cred că se pot realiza enciclopedii sau lexicoane cu caracter exhaustiv. Și din cele două enciclopedii au rămas pe dinafară destui scriitori. Față de acestea, enciclopedia realizată de Florin Manolescu este mai cuprinzătoare, pentru că include fișe și despre reviste și instituții din exil, dar nu și-a propus să cuprindă aspecte privind activitățile artistice, religioase și politice ale românilor din exil” (*Enciclopedia Exilului*).

• [„Tomis”, nr. 9] La ancheta cu tema *Metamorfozele dramaturgiei românești*, realizată de Alina Spînu, Simona Stănilă și Mădălin Roșioru și jalonată de întrebările: „1. Cum a marcat schimbarea politică din decembrie '89 spectacolul de teatru din România? 2. Există diferențe între Est și Vest în ce privește punerea în scenă a actului teatral? 3. Ce poziție adoptă școala românească de teatru în acest moment? 4. Care este orizontul de așteptare al spectacolului în raport cu scena?”, răspund: Horia Gârbea („1. Au dispărut brusc comanda politică, presiunea cenzurii asupra teatrului. Un lucru pozitiv. De asemenea, contactele teatrului românesc cu cel occidental s-au multiplicat. [...] Există însă și lucruri rele. S-a modificat bugetul alocat teatrului de către stat, iar meseriile legate de teatru nu mai asigură traiul celor care le aleg. Spectacolele opulente sunt rare. Apariția facultăților de teatru în exces a dus la scăderea nivelului absolvenților și la imposibilitatea multora de a se angaja. Teatrul nemaifiind controlat [...], abuzurile managerilor în politica repertorială și de angajări sunt frecvente. Criteriul politic a fost înlocuit cu cel financiar. Cei care «cotizează» sau «aduc sponsori» sau «dețin pârghii» pot avea texte reprezentate, pot juca, regiza etc. în dauna celor valoroși, dar fără mijloace. Critica teatrală, cândva supraveghetoare de corectitudine ideologică, este mercenară. Au apărut «festivalurile» ca mod de spălare a banilor, prilej ideal de afaceri”), Doru Mareș („1. [...] Mai gravă este lipsa de reformă administrativă, primăvara acestui an, prin noul Cod al Muncii aducând înapoi la momentul 0 eforturi înnoitoare de 14 ani. De altfel, o repet și cu acest prilej, cele mai mari jigniri aduse culturii române și, prin urmare, teatrului

românesc, se cheamă Ministerul Finanțelor, Ministerul Muncii și legislația în vigoare. Din contră, citită invers întrebarea dumneavoastră, momentul 1989 a marcat prin subminare fățișă spectacolul teatral. Moda șopârlei a căzut brusc în desuetudine, actorului nu-i mai ajunge genialul act de a face cu ochiul. O fi fost panaceu al obidei șopârlei, dar ținea de o lume lipsită de civilizație, lipsită în chip fundamental de libertate. E mult mai greu să faci teatru acum, când actorul se luptă cu obligația normalității, iar actul teatral cu aceea a valorii, pe când împăratul e gol! [...] 3. Școala românească de teatru este o execrabilă entitate. Spun asta după produsele sale. Arta vorbirii este ca și inexistentă în general la actorul român. Anchilozarea fizică se adaugă, puțini fiind aceia care își îngrijesc cu meticulozitate aceste instrumente esențiale: vocea și mobilitatea fizică”), Cristina Modreanu („4. Personal nu prea cred în «orizontul de așteptare» al spectatorului, mai exact cred că el, în măsura în care a existat, a dispărut odată cu starea anormală de lucruri dinainte de '89. Dacă pe atunci oamenii se duceau la teatru ca să identifice un top special de solidaritate împotriva unui rău comun, sau să găsească o cale de evadare dintr-un univers concentraționar (ca să spunem vorbe mari), acum cetățeanul așezat în fața unei scene fie ea de concert sau de teatru, așteaptă, generic vorbind, să fie distrat. Poate să pară puțin, dar e foarte mare lucru această deschidere a lui, această disponibilitate care este atât de des călcată în picioare de grobianismul unor așa-ziși artiști, puși pe făcut bani. Eu cred că această deschidere ar trebui să mărească responsabilitatea creatorilor de teatru, o responsabilitate de care nu toți par acum foarte conștienți. O responsabilitate față de mentalul acelor oameni asupra cărora arta lor lucrează, în bine sau în rău, ca și o responsabilitate față de banii acelor oameni, veniți spre artist din două direcții: bilete plătite și buget (atâta timp cât instituțiile bugetare vor mai fi majoritare). Când balanța supraviețuirii artistului va înclina spre banii încasați direct de la public, nemaexistând subvențiile necontrolabile ce permit adesea abuzurile financiare, responsabilitatea acestuia va crește”), Doina Papp („1. Într-o primă etapă, imediat după decembrie 1989, sălile de teatru au devenit goale. A fost o derută generală. Spectacolele «curajoase» de până atunci nu mai interesau pe nimeni. Treptat, preocuparea pentru teatru a revenit datorită spectacolelor realizate de regizorii importanți întorși din emigrație. Vestul a curtat și el România, vezi festivalul Primăvara libertății al francezilor. În turneele peste hotare a primat tot politicul și succesele s-au datorat în bună măsură caracterului «exotic» al experiențelor estice. Ulterior între Est și Vest a căzut cortina de fier a banului. Teatrul românesc și-a revenit greu. A traversat și o ruptură între generațiile de artiști, dar se pare că dă semne de revenire și normalitate”).

[SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE]

• [„**Ramuri**”, nr. 9-10] Gabriel Chifu scrie despre Festivalul Internațional „Zile și nopți de literatură” de la Neptun: „În primul rând, această ediție a festivalului mi se pare o reușită certă, extraordinară. Sigur că au fost mici, inerente

disfuncționalități. Sigur că formula este perfectibilă. Sigur că, fără a căuta neapărat nod în papură, se pot descoperi motive de reproș. (De pildă: Oricând ne putem întreba de ce au fost invitați scriitorii români care au fost invitați și nu alți douăzeci de și cinci. Care, la rândul lor, ar fi putut fi înlocuiți cu alți douăzeci și cinci și alți douăzeci și cinci, la fel de îndreptățiți ca și ceilalți să ia parte la festival... Sau: Dacă premiul Ovidiu ar fi revenit lui Kadaré, o altă parte a inițiatilor întru roman ar fi fost la fel de nemulțumită, fiindcă și-ar fi zis, pe bună dreptate, că Antunes sau Oz sau alt scriitor ar fi meritat laurii. Etc. etc.) Dar nu pe aceste deficiențe inevitabile trebuie să punem accentul. Ci pe întâmplarea principală. Ce s-a petrecut la Neptun? În acele zile, un punct din geografia românească s-a transformat într-un centru al literaturii de vârf care se scrie acum în lume, iar literatura noastră a fost pusă în cumpănă, adevărat, nu fictiv, nu contrafăcut, cu marea literatură europeană și nu numai. Cum au ieșit scriitorii români din această confruntare? Onorabil, au fost și stângăcii care sunt de înțeles (cum, de exemplu, e de înțeles să-l doară ochii pe cineva care iese la lumină după zeci de ani de detenție în întuneric...), dar au fost și prezențe românești absolut compatibile cu spiritul european. [...] Mi se pare firesc să pronunțăm numele autorului acestei izbăni și să-i aducem cuvenitele cuvinte de recunoaștere. Este vorba despre Eugen Uricaru. El a creat, a construit festivalul cu o echipă mică, fără să aibă la dispoziție fonduri speciale (inventându-și mijloacele financiare...), l-a creat impresionant, cu gustul și știința faptelor pregnante, cu o ambiție teribilă, l-a creat parcă din senin, din nimic, l-a creat în pofida corului de denigratori și sceptici.” (*Câteva impresii despre Festivalul „Zile și nopți de literatură”*). □ Alex. Ștefănescu scrie despre Nicolae Manolescu: „Nicolae Manolescu este singurul critic literar (de la noi, cel puțin), care a participat succesiv, și la impunerea modernismului (mai exact, a unui neomodernism prin care în anii comunismului se realiza o continuitate subversivă cu literatura interbelică), și la acreditarea postmodernismului. [...] Cum se explică această supraviețuire literară spectaculoasă? Nicolae Manolescu nu poate fi acuzat, pur și simplu, de oportunism. De ce? Pentru că nu s-a «adaptat» la literatura tinerilor, ci în mare măsură a creat-o, contribuind la aruncarea în desuetudine a ceea ce tot el impusese cândva. A construit și a dăruit și iar construit castele de nisip. A fost la mijloc o plăcere secretă de a juca un rol de demiurg al literaturii? S-a manifestat încă de atunci o vocație de politician, dispus să sacrifice orice pentru a-și păstra puterea în lumea literară? Sau trebuie să căutăm o explicație de ordin psihologic, cum ar fi teama de a rămâne prizonierul unei vârste, manifestată prin «trădarea» bătrânilor și trecerea de partea tinerilor? Nimeni nu va ști vreodată, exact, cum a atins criticul o asemenea performanță de longevitate de lider de opinie. Un răspuns mai realist ar fi acela că el a căutat, cu consecvență, valoarea estetică și că a recunoscut-o fără prejudecăți oriunde a găsit-o” (*Din nou despre Nicolae Manolescu*).

[SEPTEMBRIE-NOIEMBRIE]

• [„**Caiete critice**”, nr. 9-11] Eugen Simion semnează un colaj de eseuri despre G. Călinescu, mitul lui Femios, reflecții despre actul critic, I. Caraion și Șt. Aug. Doinaș, adunate sub titlul *Bărbatul genial și femeia mundană*: „A venit vorba, săptămânile trecute, într-un cerc de prieteni despre misoginismul lui G. Călinescu. «Nu vi se pare, domnule profesor, mi-a zis un critic literar tânăr, că ‘marele Gim’ are păreri barbare despre femei?»... Întrebarea m-a incitat și, ajungând acasă, am răsfoit *Falsul [său] jurnal* în care adunasem notele lui subiective. Ce-am aflat? Într-adevăr, G. Călinescu vrea ca femeia să stea în umbra bărbatului ilustru și să-l inspire. Pentru el bărbatul reprezintă *transcendentul*, în timp ce femeia este *mundană*. Trage, apoi, concluzia că femeia româncă n-are viață spirituală și, în genere, n-are stil. E «prea în afara spiritului – zice marele critic – frumusețea ei e prea naturală [...] fără semnificație, fără mesaj»... Și mai este ceva ce supără pe autorul romanului *Enigma Otiliei*: femeia română nu manifestă suficient interes pentru omul excepțional. Așadar: nu-i nimic de așteptat de la femeia care se îndrăgostește de Rică Venturiano și adoră până la fanatism pe Tipătescu... Mizantropia lui G. Călinescu este grea și farmecul speculațiilor sale în jurul acestei teme așa de gingașe este remarcabil, dar nu suficient de convingător. În 1947, voind să pară mai democrat decât era în realitate, G. Călinescu insistă asupra rolului social al femeii moderne. Trebuie să spun că nu-i, nici acum, convingător. Gândul lui a rămas la ideea că femeia sublimă este aceea care inspiră experiența artistică și ideologică a bărbatului pe care îl iubește. Deplânge faptul că literatura română n-a creat mari figuri feminine. [...] Revenind la rolul femeii în vecinătatea creatorului genial... Ideea lui G. Călinescu este discutabilă pentru că în viață, ca și în literatură, această ecuație este doar teoretică. I-aș întoarce întrebările retorice: unde este bărbatul genial pe care să-l iubească sublim femeile române?, unde găsim un Dante pe care să-l primească în Paradis o Beatrice din ținuturile noastre? Unde află, în viața de toate zilele, un Petrarca sau măcar un Columb pe care să-i iubească Laurele timpului lor? Literatura română are eroi pe Jupân Dumitrache și pe Conu Trahanache care, în sublima lor ingenuitate, se lasă traduși de consoarte mai puțin ingenue și foarte puțin spiritualizate... Prozatorul român este, de regulă, bănuitor, nu crede ușor în naturile incorruptibile. Spiritul democratic al lui G. Călinescu este, în privința femeilor, livresc și discriminator. Feministele s-ar putea supăra pe el. Criticul literar mai puțin... [...] Părerea mea este că un mare critic nu poate distruge, din motive strict subiective, o mare operă. Oricât de iritat ar fi de individul care scrie sau oricât de străină i-ar fi ideologia scriitorului, criticul adevărat se resemnează în fața adevărului estetic. [...] Nu vreau să scuz pe Caraion sau pe Doinaș, dar îmi amintesc că Nadejda Mandelstam scrie, în memoriile ei, că un om semnează, în închisoare, orice hârtie pentru a scăpa de suferință”. □ Andrei Grigor publică *Ficțiunea jurnalului intim (III)*: „Îmi pare că demersul eseistic al lui Eugen Simion amintește de atmosfera când vocea cu îndreptățire revoltată a romantismului se face impetuos auzită

în spațiul autosuficient al spiritului clasic salonard, întrerupându-i nesfârșitele reverențe făcute în fața bătrâioarelor prințese ale literaturii, silindu-l să iasă din rigiditatea-i orgolioasă și să-și deschidă auzul fin la revendicările legitime ale haiducilor literari”. □ Daniel Cristea-Enache comentează volumul de proze *T de la Trezor* (2000) de Ștefan Aug. Doinaș („*T de la Trezor*” și *proza cu sânge alb*). □ Se publică un dosar dedicat lui Tudor Arghezi, unde participă: Pavel Țugui (*Avatarurile spulberării unor erori...*), Victor Crăciun (*Tudor Arghezi: opinii și atitudini*), Geo Saizescu (*Cu Tudor Arghezi în lumea filmului*), Pavel Țugui (*Adevărul despre poemul arghezian „Făt-Frumos”*)

OCTOMBRIE

1 octombrie

● **[„Luceafărul”, nr. 34]** Se publică un interviu luat lui Ismail Kadaré de Marius Dobrescu: „În România am mai fost o dată, în 1974. Era după apariția primului meu roman, *Generalul armatei moarte*, în limba română. Din delegație mai făcea parte un scriitor albanez, Luigi Gurakuqi. Am vizitat Bucureștiul – țin minte că mi-au atras atenția cartierele vechi, despre care am auzit că au fost demolate mai târziu de Ceaușescu –, și lipsurile care începuseră să se simtă încă de pe atunci (se referă la lipsa alimentelor din magazine, M.D.). Nu trebuie să vă mai spun că am fost urmăriți pas cu pas și că am reușit cu greu să întâlnim câteva familii de albanezi care trăiau aici. Și încă ceva. Eram în cabinetul lui Zaharia Stancu, care era pe vremea aceea președintele Uniunii Scriitorilor, beam o cafea, când a intrat un alt personaj, cineva din administrația culturală, cu o geantă în care avea suma reprezentând onorariul pentru *Generalul...* apărut în românește cu un an în urmă, în 1973. O sumă destul de mare, cred. scena a fost penibilă, eu fiind silit să refuz banii aceia, pentru că scriitorii albanezi publicau fără onorariu. Au căscat amândoi ochii de uimire, așa ceva nu li se mai întâmplase și probabil că nici nu auziseră vreodată de o asemenea lege idioată. Banii aceia au fost trimiși, probabil, în Albania și au intrat în buget.” („*Să scrii fără ură...*”).

● **[„România literară”, nr. 39]** Reporter scrie despre *Festivalul Internațional „Zile și nopți de literatură”*: „A doua ediție a Festivalului Internațional «Zile și nopți de literatură», inițiat și organizat de Uniunea Scriitorilor, s-a desfășurat, ca și prima, la Mangalia și Neptun, în aceeași perioadă a anului. Prima ediție fusese pusă sub patronajul Președintelui României care, în ultima zi a Festivalului, s-a întâlnit la Mangalia cu participanții. Le-a lăsat, în general, o bună impresie. Primul Ministru în schimb, sub al cărui patronaj a fost pusă ediția de anul acesta, nu a lăsat altă impresie decât aceea a unei extreme discreții: nu a venit la Festival și

nici nu a trimis prin altcineva vreun mesaj. Trebuie remarcată performanța Uniunii Scriitorilor și a președintelui ei de a iniția și continua un proiect cultural de anvergura acestuia, implicând o largă participare (la ediția de acum: 73 de scriitori străini din 23 de țări), instituirea unui important premiu, prezența la Festival măcar a câtorva scriitori de incontestabilă reputație internațională. Anul trecut: Alain Robbe-Grillet, Jorge Semprun, Michel Deguy, anul acesta: Ismail Kadaré, António Lobo Antunes, Amos Oz. Numai cu rea-voință s-a putut vorbi despre «norocul» Uniunii Scriitorilor de a-i fi «găzduit» pe acești mari scriitori, ca și cum ei ar fi căzut din cer în România și nu ar fi venit în urma demersurilor întreprinse de Uniune. În cuvântul introductiv la volumul închinat actualei ediții a Festivalului, Eugen Uricaru enumeră câteva obiective, ale acestuia printre care: «...să înlăture Zidul ce încă ne desparte, să înlăture prejudecățile și să faciliteze cunoașterea și aprecierea reală, reciprocă». Au fost acestea, în mare vorbind, și obiectivele Colocviului cu tema «Eu, celălalt», desfășurat timp de trei zile în cadrul Festivalului, în alternanță cu recitalurile de poezie. Vorbitorii s-au referit la semnificațiile filosofice, politice, socio-istorice, lingvistice și, desigur, literare ale temei, la acestea din urmă oprindu-se în chip special Mircea Martin, care a deschis Colocviul în calitate de moderator al primei sesiuni. Au fost și divagări în expunerile prezentate, alunecări în platitudini lirice, în filosofări pretențioase ori în anecdotică, dar cei mai mulți vorbitori și-au impus să nu trădeze spiritul de rigoare și în mare parte au reușit. Ismail Kadaré a vorbit despre capacitatea literaturii de-a elibera conștiințele, astfel cum s-a întâmplat în istorie cu grecii absolviți moral de nimicirea Troiei, de acel «masacru general», prin faptul că poemele homerice au depus o mărturie «fidelă», nepărtinitoare, despre ce s-a întâmplat atunci. António Lobo Antunes a evocat experiența sa de fost combatant în Angola și de medic, atunci când a descoperit existența «celuilalt» îngrijind un copil de patru ani bolnav de leucemie. Moartea acelui copil a stat la originea impulsului de a scrie și amintirea lui încă îl urmărește. Un portret expresiv al fanaticului de pretutindeni a desenat prozatorul israelian Amos Oz, a cărui copilărie în Ierusalim l-a făcut să fie expert în «fanatism comparat». «Orice fanatic are nevoie de un celălalt, ca țintă», a spus Sami Michael, scriitor israelian rezident în Irak, iar Hannah Awwad, scriitoare palestiniană, s-a referit la aspirația păstrării identității și la faptul că nu în toate manifestările palestinienilor trebuie să vedem terorism, ci și «rezistență». Felicia Antip a vorbit despre tribalism, primejdia opusă globalismului, iar poetul suedez Peter Curman despre necesitatea de a opune globalizării diversitatea, care este «inima oricărei culturi». Scriitorul rus Evgheni Popov a arătat că în locul relelor aduse de comunism s-au instalat cele aduse de globalizare și de terorism, iar colega sa Svetlana Vasilenko a vorbit despre psihozele create de totalitarism. Dinu Flămând, moderatorul sesiunii a doua a colocviului, a vorbit despre «noul Raskolnikov», un personaj care-și caută identitatea consultând horoscopul, iar Gabriela Adameșteanu despre «celălalt care e doar oglinda care te urmărește». Gabriel Chifu s-a referit în expunerea sa

la confruntarea deseori violentă dintre «eu» și «celălalt», despre tentativa de excludere («sau eu sau celălalt»), caracteristică lumii fără Dumnezeu. Rodica Binder s-a referit la «codurile identitare» și la «simptomatologia literaturii de emigrație», iar Brenda Walker la egoism și la prejudecata după care «diferit înseamnă mai puțin valoros». Despre problema identității au discutat Carme Riera (Spania), Ory Bernstein (Israel), Lucian Alexiu, Marius Tupan, Pia Tafdrup (Danemarca), Riri Manor (Israel), cu o inspirată evocare a relațiilor istorice dintre turci și români, conciliați după atâtea conflicte prin tolerare reciprocă. Tot în sensul afirmării identității au mai vorbit Leo Butnaru și Valeriu Matei (Republica Moldova), Horia Gârbea, Puși Dinulescu, Elena Loghinovski, Ricardo Montserrat (Spania). O chestiune derivată a relației «eu – celălalt» este și aceea a traducerilor și a condiției traducătorului, «un celălalt al autorului», cum a spus Antoaneta Ralian. Despre această relație au vorbit și Dan Shafran (Suedia), John Fairleigh (Irlanda), care a evocat experiența de traducător a lui Blaga, Jean-Luc Wauthier (Belgia), care a vorbit despre fraternizarea prin poezie. Nu putem, din păcate, să trecem măcar în revistă toate expunerile din cadrul colocviului «Eu, celălalt». Vor fi strânse, după cât știm, într-un volum pe care Uniunea Scriitorilor și-a propus să-l editeze în întâmpinarea viitorului colocviu. Tema aceluia: «Singur în satul global». Premiile acordate în cadrul festivalului sunt de-acum cunoscute: Premiul Ovidius, în valoare de 10 000 de dolari, conferit pentru «valoarea operei literare și contribuția la afirmarea libertății de expresie și a toleranței inter-etnice» i-a revenit lui António Lobo Antunes, iar Premiul Festivalului, acordat pentru «contribuția la largirea frontierelor literare», lui Ismail Kadaré. Dincolo de imperfecțiunile de organizare, inerente, dincolo de unele participări nesemnificative sau de unele absențe inexplicabile, aspecte dilatate, în reportajele lor, de unii ziariști însoțitori, doritori de a face senzație din orice și de a fi critici cu orice preț, avizi căutători de noduri în papură, dincolo de acestea, Festivalul Internațional «Zile și nopți de literatură» a fost o reușită și un eveniment cultural autentic”. □ Marius Chivu recenzează volumul lui Mihai Ignat *Poeme în doi* (Editura Vinea, 2003): „După *Klein spuse*, o cârtică samizdat luată în seamă de critica de întâmpinare, și câștigarea concursului poetic «Amantul literar», concurs inițiat de revista «Vatra» anul trecut, Mihai Ignat revine cu un grupaj de versuri cu care îi va surprinde, dacă n-a făcut-o deja, pe foarte mulți. *Poeme în doi* este un poem de dragoste secvențial, fragmentat în mici episoade vizuale («te privesc ca să te învăț»), căci ochiul înregistrează neobosit detaliile simple, dar semnificative din care extrage o stare sau dimpotrivă pe care le pune în relație reflexivă cu un sentiment. Poemele sunt, din această cauză, cumva statice, căci privirii obsedată de atingere (uneori mediată de oglindă) nu pare să-i scape aproape nimic din ce ar putea fi un posibil argument al intensității percepției. O sensibilitate neoromantică e lăsată să sentimentalizeze liber, dezinhibat față în față cu imaginile, gesturile și mișcările exterioare ale cuplului [...]. Îmi cam pierdusem speranța de a citi un tânăr poet cu o percepție poetică atât de senzuală, aproape feminină.

Klein, celebrul personaj al lui Mihai Ignat, are aici un cu totul alt chip. Acest Klein e melancolic, discret, vorbește foarte puțin, e prins cu totul în caruselul de senzații al iubirii, stabilind un neîntrerupt contact vizual și tactil, preocupat mai puțin de enunțarea directă, frustă, austeră. [...] O altă schimbare, de data aceasta ținând de scriitură, este întoarcerea lui Mihai Ignat la metaforă și la un stil aproape retro, o mutare complicată întrucât instrumentarul iubirii a fost atât de explorat încât riscul redundanței, al pastişei este printre cele mai mari. Din această cauză, la tinerii poeți funcționează prejudecata că metafora s-a compromis definitiv, că e desuetă ș.cl., când, de fapt, ar trebui să vadă în asta o provocare cu atât mai mare cu cât și rezultatele pot fi spectaculoase. Sigur, Mihai Ignat nu e preocupat de o astfel de reconsiderare și nici nu încearcă să depășească clișeele poemelor de dragoste, dar nici nu pare să se teamă de locul comun și își scrie poemele cu onestitatea asumării (fie și resemnate) a precedentei. Un demers care, zic eu, ar trebui încurajat”. * Tot Chivu scrie despre Andrei Peniuc, *mic manual de terorism* (Editura Ziua, 2002): „De ceva timp mă obsedează o serie de întrebări. Dacă s-a tot scris despre subiecte, teme, motive mari și poezia și-a permis în sfârșit să fie și minoră, până unde se poate merge în această direcție? Dacă nu se mai scrie cu rimă, ritm și alte reguli prozodice stricte, cât de late, lungi, prozaice pot deveni versurile? Dacă materialul lexical poetic s-a îmbogățit cu fiecare epocă, cât de permisiv poate ajunge limbajul poeziei? Dacă vremea poemelor filozofice, ermetice ș.cl. a trecut, cât de transparente, de simple, comune, banale, cotidiene pot ajunge astăzi poemele? Îmi e clar că nu e nevoie să știu răspunsuri exacte, care, de altfel, nici n-ar putea fi date, dar la fel de clar îmi e că, în mod necesar, niște limite trebuie să existe. Această fugă continuă de ce-a fost odată, conjugată cu o asiduă căutare după altceva, dacă se poate cât mai opus, e limpede că pe lângă avantajul (enorm, de altfel) al destinderii practicilor literare riscă să ajungă și în puncte moarte sau măcar să piardă o anume aderență cu literarul și să nu mai realizeze îndepărtarea. Andrei Peniuc scrie simplu, direct, din doar câteva versuri, fără volute retorice, fără prea mulți tropi, de fapt, niște notații continue a unor gesturi, gânduri, stări decupate astfel din cotidian. Singurătatea, tristețea, frica, lipsa și nevoia de comunicare cu ceilalți sunt stările acestei poezii scrise în cheie minimalistă, cu un lexic redus și fără pretenția de a explora, necum a epuiza, starea respectivă. De aceea poemele se succed scurt, aproape identice, într-o înșiruire secvențială nesfârșită, fără titluri. La un moment dat, Andrei Peniuc face și el un timid pas înspre ideea utilitaristă a lui Urmanov. Discursul poetic încearcă să întrețină un dialog eu-tu în care cititorul/ ascultătorul ar trebui să fie beneficiarul energiei micilor poeme și, în același timp, să-i (re)transmită, la rândul-i, emițătorului dovezile prezenței sale și ale implicării. Spre deosebire însă de Urmanov, Andrei Peniuc este mult mai reținut și mai precaut, nu merge prea departe cu utilitarismul brut ci îl camuflează într-o metaforă, cea a rețelei («puterea se naște în rețea»). Un inadaptat introvertit, cu trupul purtând semnele unei boli misterioase, care imaginează un fel de rețea a tuturor inadaptaților și alienaților sufletești

(«organism alternativ»), o rețea prin care să se sustragă societății inumane, societății scindate de simulacre (cum se formulează în teoriile la modă), comunicarea să nu mai fie supusă convențiilor sociale, să nu mai fie mediată de vreun canal de control, ci instantanee, în masă, cu asistența non-stop a utilizatorilor. Eu-l dezintegrează care are nevoie, pentru echilibru, de apropierea permanentă a celorlalți. Aceasta este și ideea subversivă a cărții, acesta este actul de terorism din titlu pe care îl imaginează autorul, un terorism comunicativ inspirat din scenariile cyber de tip *Matrix* [...]. Ideea în sine nu e rea deloc. Reținerea mea vine însă din două părți. În primul rând, al scriiturii. Lexicul tehnic la care apelează poetul și de care e nevoie pentru a-și dezvolta ideea este extrem de redus (conectare, mufă, imagine, ecran, internet, site, monitor și cam atât). Sigur, autorul mizează pe cunoscători, evită să insiste într-o astfel de zonă aridă care își are riscurile ei și are grijă să nu încarce excesiv și poate inutil versurile cu termenii internautilor. Pe de altă parte, înțeleg că aici este însă *clou*-ul poeziei sale. Un comentator de poezie care nu știe prea multe despre calculator, rețea, net ș.c. va risca (cum s-a și întâmplat) să vorbească nerelevant doar despre nesiguranța/ vulnerabilitatea/ fragilitatea ființei etc. observații care – să nu fiu înțeles greșit – nu sunt, în acest context, deplasate sau eronate (despre asta vorbește în fond poezia lui Peniuc și, de fapt, toată poezia lumii), numai că miza acestui volum, *target*-ul ei e altul. Și anume, tocmai acest act, mai mult simbolic, de punere în relație absolută a tuturor inadaptațiilor sub forma unei rețele prin care terapia în grup să fie, mai mult, funcțională în masă. Căci terorismul din titlu este o metaforă, dar nicidecum doar una a obsesiilor inadapării, ci și a unei ipotetice soluții. Fără o realizare textuală, lexicală așadar, a acestei idei, fără dezvoltarea ei minuțioasă, paroxistică chiar, cartea nu e deloc un manual, ci doar un fel de schiță, abia intuită, cu multe versuri fără tensiunea cerută de subiect. Ce pare să ignore poetul e faptul că nu e de-ajuns să folosești câteva cuvinte pentru a și crea automat o realitate complexă sau măcar a da un contur satisfăcător unei idei complicate. Manifestul «micii revoluții» nu are forța de a convinge și de a mobiliza. Până la urmă, iată că soluția minimalistă are și ea limitele ei! Nu orice subiect se pretează la o rezolvare, fie ea și poetică, fără o implicare serioasă (în sensul travaliului) și cu un arsenal variat. A doua obiecție ar fi de natură așa-zis ideologică. Societății videologizate care controlează prin metode indirecte și subtile poetul îi opune o rețea de refugiu, care, chiar dacă este paralelă, funcționează pe același principiu al înșelăriei și subordonării unor principii și limite stricte. Revolta împotriva rețelelor rele ale societății sfârșește astfel într-o altă rețea, semn că problema inadapării este în continuare una de atitudine. Metafora din titlu este semnificativă și din acest punct de vedere. Așa cum teroriștii în numele libertății și al unor principii religioase stricte acționează, de fapt, chiar împotriva lor. Sigur, acest efect pervers poate avea în cartea lui Andrei Peniuc rolul lui, adâncind tocmai criza austerității comunicative împotriva căreia se revoltă tot volumul [...]. Pe scurt, *mic manual de terorism* este o carte interesantă (scrisă în continuarea ciclului final, *snuff*, din volumul *un animal mic*),

dar numai în măsura în care cititorul este destul de capabil să completeze singur spațiile goale, dezvoltând ideea poemelor în paralel cu demersul cam subțire, superficial al poetului, care, deși are intenții mai mult decât onorabile, irosește astfel șansa de a scrie ceva cu adevărat tare. Dincolo de câteva poeme foarte reușite” (*Un terorism mic*). □ Ștefan Cazimir semnează articolul *La Onești și la Tescani*: „Între 12-14 septembrie 2003, Zilele culturii călănesciene s-au desfășurat, ca în fiecare an, la Onești (12-13 septembrie) și la Tescani (14 septembrie). Respectând programul, judicios gândit pe teme mari: Repere publicistice, Colocviu de literatură contemporană, Recitalul «Poetul în Cetate», Cultură și sincronizare, ediția acestui an s-a impus prin trăsătura sa susținută de vie dezbatere. Având ca punct de pornire tema «G. Călinescu și critica literară postbelică», moderator Eugen Simion, atmosfera a câștigat atât prin caracterul său de obiectivă sociabilitate, cât și prin aducerea în discuție a problemelor complexe ale culturii, literaturii și limbii române, ca o experiență colectivă, personală și conștient elaborată, în fond: orientările deduse din irupția anului 1989, meditațiile istorice și realitatea brutală a peisajului, prielnic celor mai neașteptate și vii dezacorduri și acorduri, privitoare la însumarea dreptului judecării marilor personalități, a literaturii din perioada comunismului, a denaturării scriitorilor noștri celor mai valoroși, a revistelor literare, a integrării diasporei. De remarcat și de reținut participarea auditoriului, relevantă prin cadențele asumării termenilor puși în discuție, oneștenii aducând prin prezența lor neabătută la aceste întruniri culturale, zestrea lor de maturitate educativă, care include deopotrivă pe adult și pe tânăr, acesta din urmă ajuns parcă aici la vârsta adultă, fără a-și trăda imaginea sa ideală. Exemplu fiind participarea la recitalul «Poetul în Cetate» unde, alături de nume deja consacrate, s-au bucurat să-și probeze calitatea începutului în public mai larg, Emilia Prisacaru și Eugen Constantin, remarcabil prin opțiunea lui de profundă cordialitate a manifestării din partea cenaclului literar Sburătorul. La fel și Felix Lupu care, din sficiune, deși autor al unui volum de versuri și poeme în proză, el fiind exponent al artelor plastice, a apelat la vocea tinerei actrițe, Rodica Lazăr, de la Teatrul Bulandra, ambii originari din Onești. Tot ca dezbatere, și nu ca simplă expunere, s-a derulat întâlnirea în «universul călănescian» din Galeriile Fundației, pe tema «Repere publicistice». Nu s-a mai ținut seama de numărul publicațiilor propuse în program, ci – prin Nicolae Breban, Aura Christi, Carmen Mihalache, Al. Dobrescu, Viorel Savin și Cornelia Ștefănescu – s-a accentuat formula și rolul revistelor literare, condiția materială necesară apariției lor, legea sponsorizării, legea cărții, la 14 ani de la Revoluție, problema cronicarului literar, a edițiilor, a traducerilor și a liberalismului prost înțeles. Același principiu, acum axat mai ales pe dialog, a fost adoptat în întâlnirea de la Tescani, protagoniști fiind prof. Elena Bulai și prozatorul Nicolae Breban. Întâlnire sfârșită festiv prin recitalul muzical extraordinar, susținut de pianistul Viniciu Moroianu. Cu un caracter, voit oficial s-a impus atenției festivitatea de deschidere, prin cuvintele prof. Const. Th. Ciobanu, salutul din partea Primăriei, rostit de prof.

Dobrică, în calitate de consilier municipal, și de Nicolae Breban din partea Uniunii Scriitorilor. Tot lui îi revine plăcuta misiune de a numi premiații Zilelor Culturii Călinesciene, Cornelia Ștefănescu, Premiul *Opera omnia* al acestor Zile, pentru operă și permanentă prezență la programele Fundației Naționale „G. Călinescu”, și Eugen Simion Marele Premiu al Zilelor Călinesciene. Juriul de premiere a fost format din Nicolae Manolescu, Alex. Ștefănescu, Alexandru Zub și Const. Th. Ciobanu și, președinte, Nicolae Breban. Înaintea acestui ceremonial și ca o pregătire a lui, Acad. Eugen Simion a susținut prelecțiunea *Cultura română în perspectiva globalizării*. Festivă, ședința s-a încheiat cu un recital de poezie română contemporană, susținut de actrița Rodica Lazăr, în acompanierea la chitară clasică a lui Ionuț Militaru. Fără să rămână sever monumentală și această întrunire a depășit regula jocului, probând calitatea vie și coerentă a dezbaterii. Sunt de reținut felicitările adresate de Președintele Academiei Române «pasiunii și îndărătniciei, în sens pozitiv» ale organizatorului Const. Th. Ciobanu de 35 de ani, al acestor întâlniri, promisiunea ca, din 2004, Academia Română și Uniunea Scriitorilor să se implice în organizarea dezbaterilor. Ca o mare promisiune este perspectiva întâlnirii, la Onești, a celor cu veghe neobosită, «pro și contra», față de opera lui G. Călinescu. Printre participanți s-au numărat Ion Beldeanu, Constantin Berdilă, Nicolae Breban, Elena Bulai, Aura Christi, Const. Th. Ciobanu, Eugen Constantin, Al. Dobrescu, Dan Dumitrescu, Al. Dumitru, Gabriel Fornica, Andrei Grigor, N. Iliescu, Felix Lupu, Carmen Mihalache, Ion Moraru, Lucian Orășel, Emilia Prisăcaru, Mădălina Pușcalău, Dan Sandu, Eugen Simion, Viorel Savin, Cornelia Ștefănescu, Gh. Vidrașcu, Petru Zugun”. □ La *Ochiul magic*, Marius Chivu semnează *Scriitorul frate cu anticariatul*: „În lungile mele peripluri prin anticariate – un mai vechi viciu al meu – mi-am dat seama că se poate face un fel de top al prezențelor autorilor pe rafturile buchiniștilor și că acest nevinovat calcul poate fi un posibil barometru al preferințelor cititorilor, al politicilor editoriale dintr-o anumită perioadă sau al schimbărilor de canon. Astfel, trei motive explică, în primul rând, numărul ridicat din anticariate al unor cărți sau autori: fie au publicat foarte mult, fie au fost publicați în tiraje foarte mari sau reeditați constant, fie pur și simplu nu se mai citesc. Dintr-un motiv sau altul (lesne de ghicit oricum), în funcție de fiecare autor. Astfel, într-unul dintre cele mai mari anticariate din centrul Bucureștiului, unde fluxul de achiziții și de vânzări este de-a dreptul impresionant, am constatat următoarele. La capitolul clasici, cel mai des întâlniți autori sunt, în ordine: Radu Tudoran, [...], Sadoveanu, Arghezi, Victor Eftimiu și Bogza (ultimii trei cu volume variate din seria *Opere complete*). Îi urmează la distanță apreciabilă Slavici, Minulescu, Topîrceanu, Eminescu, Brătescu-Voinești, Filimon și – surprinzător – chiar Mateiu Caragiale cu *Craii* lui. La contemporani, lucrurile sunt și mai interesante. Conduc fără drept de apel Haralamb Zincă, Dinu Săraru, Pavel Coruț și Fănuș Neagu (fiecare cu mai multe titluri), urmați la ceva distanță de Eugen Barbu, Mihai Beniuc, Gheorghe Tomozei, Marin Preda (dar numai cu *Albastra zare a morții*), Ana Blandiana, Augustin

Buzura, Petre Sălcudeanu, Constantin Țoiu, Nicolae Labiș și Mircea Dinescu (și el numai cu *Moartea citește ziarul*). La categoria siniștri: Aurel Mihale, Dan Zamfirescu, Dumitru Popescu și Vadim Tudor. Foarte rar Adrian Păunescu. Cum sunt direct interesat, pot spune că nu se găsesc – din varii motive – aproape deloc: Agopian, Bacovia, Blecher, Brumaru, Cărtărescu, Livius Ciocârlie, Cosașu, Crohmălniceanu, Dimov, Doinaș, Foartă, Negrici, Nichita Stănescu, Mircea Martin, Virgil Mazilescu, prozatorii târgovișteni... N-am luat în calcul speculanții care-și zic buchiniști, adică aceia care vând cărțile (pe stradă sau în dughene) cu prețuri ce întrec cu mult prețurile noilor apariții din librării și unde, evident, oferta este selectă și redusă”. □ Alexandru Matei publică eseu *Scandalosul Michel Houellebecq*. □ Cronicar consemnează: „Cu o foarte interesantă, cum să zicem altfel, promptitudine, «Adevărul literar și artistic» face loc declarațiilor unui tânăr și talentat poet pus pe scandal. În nr. din 9 septembrie, Marius Ianuș, căci despre el este vorba, se răfuiește încă o dată cu bătrânii scriitori. Ideea ar fi că, onoare excepțiilor, «performanța literară este legată de o anumită vârstă». De tinerețe, adică. Excepțiile ar fi reprezentate de «câțiva critici». Poeții, romancierii, dramaturgii, vai de capul lor, dacă au neșansa să treacă de 30-40 de ani! Uniunea Scriitorilor ar fi încăput pe mâinile cu vene îngroșate de vârstă ale unor (în cel mai bun caz) foste talente. La fel, revistele culturale. Marius Ianuș, supărat foc pe seniorii din U.S. și din Ministerul Culturii care acordă subvenții, pretinde că «nu mai are nevoie, la douăzeci și opt de ani, de nici o subvenție pentru cărțile lui». (Pentru revista «Fracturi» însă, Marius Ianuș s-a adresat Consiliului Uniunii Scriitorilor. Mă rog, revista nu e chiar opera lui personală, deși e ca și când ar fi.) La 28 de ani, Marius Ianuș ar trebui să se gândească bine care e vârsta critică de la care seacă inspirația literaților. Nici nu vrem să ne gândim c-o fi 30 de ani, balzacianul prag (e drept, pentru doamne, nu pentru domni). Ce ne miră pe noi este că dnii C. Stănescu și Cristian Tudor Popescu, redactorii răspunzători de «ALA», găzduiesc cu atât neascunsă bucurie pamfletele (net inferioare poeziilor lui Ianuș) junelui furios. Speră că Ianuș îi va excepta de la regula vârstei critice? Sau se cred tineri în eternitate? Lasă, c-o să vadă ei! [...] În «Dilema» din 12-18 septembrie, iată-l și pe dl C. Rogozanu luând taurul gerontocrației de coarne: profitând de tema numărului («Teribilismul»), fostul nostru colaborator pare sigur că una din cauzele penuriei de teribiliști în România constă în faptul că generația '60 (o fi fost ea, dacă o fi fost, teribilă, dar astăzi...) n-a murit de tot, în ciuda vârstei înaintate... Aveți puținică răbdare, colega! Totul la timpul său. Alta e partea proastă: nu știm ce vom face cu «publicul» «României literare» despre care dl C.R. scrie cu mare dispreț în «Evenimentul zilei». «Nici nu e prea greu să șochezi un astfel de public», scrie el în legătură cu o mărturisire a dlui Agopian, convins și el că i-a făcut praf pe cititorii noștri. Teribil, mon cher!”.

3-9 octombrie

• [„Dilema”, nr. 548] În contextul unui dosar cu tema „Mode culturale”, la care participă, între alții, Paul Cernat (*Moduri ale modei*), Dan C. Mihăilescu (*Mișu Văcărescu în postmodernitate*), Marina Constantinescu (*Mode, modiști, modele*), Horia-Roman Patapievici este intervievat de Mircea Vasilescu: „Acesta e primul lucru care mă supără la módele care implică înregimentări ale gândirii: reaparitia comportamentelor religioase în contexte nereligioase. Al doilea este cercul vânătorii de prestigiu: nu se poate explica adoptarea nătângă a structuralismului, în anii '60, decât dacă înțelegem că fervoarea adeptilor era religioasă, iar încadrarea publică în mișcare conferea un prestigiu social care ținea loc și de competență profesională (erai științific!), și de corectitudine politică (erai progresist!) și de moralitate personală (erai de partea bună a baricadei). Maniera în care e susținut postmodernismul la noi suferă de toate acest tare: e susținut ca o religie socială obligatorie, e considerat de la sine mai adevărat decât alte teoretizări, pentru că e al timpului nostru, și e folosit drept criteriu de respectabilitate morală, politică și intelectuală. Stigmatizarea mea ca «reacționar», «fascist» și «antioccidental» de către corecții politic de la «Observator cultural» așa s-a făcut. Firește că aici, în manipularea politică a unor mode culturale, suntem în plină fraudă morală. Nu trebuie însă să se creadă că impostura intelectuală e mai mică. Ca întotdeauna în așa-numitele «științe» umane, transformarea unor orientări teoretice în mode intelectuale cu statut exclusiv, adică în forme bigote de răspândire a cunoașterii-ignoranță, s-a datorat aspirației aderenților lor de a le transforma în religii intelectuale științifice și de a construi în jurul lor instituții culturale cu funcție de biserică excomunicatoare. Modelul avut în minte era dublu: știința luată ca religie. [...] Aș spune că, din momentul în care România a început să se modernizeze, spiritul public (cum bine l-a numit Pompiliu Eliade în cartea sa despre influența franceză în Principate) a fost constant pândită de două pericole. Sincronizarea servilă și izolarea autarhică. Spațiul românesc nu a fost unul de invenție, ci de imitație, forțată ori voluntară. Din acest motiv limitele dezbaterii referitoare la modernizare sunt la noi atât de rigide și, în fond, false. Dacă ne uităm la dezbaterile de idei din cultura românească modernă, o să vedem că este vorba de fapt despre o singură dezbateră, în mai multe straie: disputa între cei care, într-un fel sau altul, simțeau că nu tot trecutul trebuie abandonat în procesul modernizării, iar aceștia se simțeau irezistibil atrași de presuposițiile izolării autarhice, și cei care simțeau că din trecut trebuie făcută *tabula rasa*, iar aceștia gravitau în jurul presuposițiilor sincronizării servile. Este, de fapt, problema specificului național – problema însăși a colectivităților care își simt identitatea moștenită dislocată de mersul disruptiv al modernității. E un fapt că toți gânditorii noștri, fie că salutau ori deplâneau fenomenul, au perceput modernizarea ca pe o dislocare de identitate religioasă și culturală (uneori și etnică). Noi, din nefericire, fie că vrem, fie că dorim să ignorăm acest lucru, evoluăm în continuare în parametrii aceleiași probleme, deoarece am avut enormul ghinion de a ieși din

traectoria modernizării în momentul în care ne apropiam de consolidarea organică a roadelor ei. Comunismul ne-a scos din modernizare și a distrus achizițiile ei de până în 1948. Din această cauză, am sentimentul că noi, astăzi, suntem undeva între 1829 și 1848, între deschiderea comercială a Principatelor și declanșarea unei revoluții instituționale democratice și liberale. Și pentru că suntem, într-un sens, abia la începutul modernizării, avem astăzi un fenomen de sincronizare servilă, care domină universitățile «bine», ONG-urile cu fonduri mari și gândirea progresiștilor care jură pe toate achizițiile stângismului universitar american. De exemplu, la noi feminismul este prezentat de activiștii feminiști ca un bloc ideologic unitar, fără distincții doctrinare interne. Or, în țările unde feminismul a apărut ca problemă, există o mulțime de curente feministe, care pot fi clasate în două orientări dominante. Pe de o parte feminismul liberal tradițional, care în esență se reduce la afirmația «femeilor trebuie să li se recunoască aceleași drepturi ca oricărui om» – feminism cu care nu am nici o problemă, pentru că este liberal și chiar, ceea ce îmi place, libertarian. Pe de altă parte, există ceea ce specialiștii numesc *gender feminism*, care promovează o agendă radicală, în esență transpunând lupta de clasă din materialismul istoric marxist în termenii deosebirii și luptei dintre genuri. Pentru *gender feminism* chestiunea feminismului nu este cetățenească, ci religioasă, metafizică, epistemologică etc. Logica femeii nu ar fi aristotelică (sunt feministe care argumentează că *modus ponens* nu este o figură logică aplicabilă logicii feminine), zeii religiilor lumii ar fi masculini (de unde necesitatea ca feministe să se închine la *Magna Mater* a pre-indoeuropenilor), știința naturii ar fi masculină (căci, argumentează unele feministe, *Principia mathematica* a lui Newton ar fi un «manual de viol»), sexualitatea heterosexuală ar fi intrinsec un viol și așa mai departe. Se «sparie» gândul când intri într-o asemenea literatură, în care eu mi-am băgat nițel nasul, ca să văd despre ce e vorba. Eu, personal, consider *acest* feminism o formă de obscurantism. Or, la noi feminismul este livrat ca un bloc compact, *take it or leave it*: dacă îl iei, atunci ești progresist și ai parte de laude, iar dacă îți permiți să-l critici, înseamnă că ești un monstru care militează pentru aservirea femeilor. [...] Această sincronizare servilă nu servește modernizării, pentru că modernizarea durabilă este un fenomen de centru. Asta este, în fond, extraordinar. Astăzi, când recitim textele junimiștilor în lumina experienței noastre, ceea ce ne seduce în continuare la ele este faptul că se situează la centru. În schimb, când citim *Nostalgia paradisului* a lui Crainic, ceea ce ne jenează este faptul că simțim pulsând extrema. Din această cauză, campania dusă de «Observator cultural» pentru adoptarea în bloc a agendei stângismului universitar american – exprimat prin corectitudine politică, prin feminism radical, prin multiculturalism ideologic etc. – este contraproductivă și nu face decât să falsifice poziția firească față de necesitatea modernizării spiritului public românesc, care este, aș spune, o poziție de centru. De altfel, extremismele își răspund: acolo unde autohtoniștii văd România ca fiind o identitate asediată, corecții politic văd propria lor tabără ca fiind asediată de comploturile conservatorilor.

Sub retorica la modă științific a descrierii spațiului public românesc în termeni de concurență între grupurile de prestigiu se ascund, prost mascate, vechile teorii conspiraționiste. Doar că acum sunt ținute de progresiști. Din punctul meu de vedere, spiritul public nu are de câștigat decât dacă dezbateră publică a temelor modernizării și ale modernității se situează la centru. Din această cauză, mi se pare foarte interesantă propunerea lui Sorin Antohi privind «a treia cale»: nici autostigmatizare etnică, nici sincronizare servilă. Trebuie să regăsim altitudinea junimiștilor: calmul valorilor, seninătatea dialogului ” („*Aerul timpului*”).

7 octombrie

● [„**Observator cultural**”, nr. 189] Carmen Mușat adresează o „Scrisoare deschisă dlui ministru Alexandru Athanasiu” (În *Din nou în actualitate: plagiatul din manualul de română pentru clasa a XII-a al Editurii Corint*): „Domnule ministru, Sper că, deși mandatul dvs. este unul scurt, nu vă este indiferentă calitatea actului didactic, ale cărui consecințe sunt întotdeauna vizibile pe termen lung. Și, pentru că nu mă îndoiesc de bunele dvs. intenții, sunt convinsă că veți găsi timpul necesar să analizați situația mai mult decât inacceptabilă a unui manual de limba și literatura română destinat elevilor clasei a XII-a, plagiat în proporție de 50%. Coordonat de prof. univ. dr. acad. Eugen Simion, manualul – apărut anul trecut la Editura Corint și aprobat de Ministerul Educației și Cercetării cu Ordinul Nr. 3918/11.06.2002 – îi are ca autori pe Florina Rogalski și Daniel Cristea-Enache. Trebuie spus însă că în cazul Florinei Rogalski termenul de «autor» este impropriu folosit. Am demonstrat anul trecut, în patru numere ale revistei «Observator cultural» (138, 139, 140 și 142), că pagini întregi din capitolele semnate de Florina Rogalski sunt copiate aproape cuvânt cu cuvânt din cărțile altor autori. Textele originale și copiile lor au fost puse față în față, astfel încât proporțiile fraudei sunt evidente pentru orice cititor de bună-credință. Am crezut că cei implicați – «autoarea» Florina Rogalski, coordonatorul manualului, Eugen Simion, redactorii și directorii Editurii Corint, precum și membrii comisiei ministeriale care au aprobat acest manual – vor avea minima decență de a-și recunoaște impostura (în cazul «autoarei» și al coordonatorului) și eroarea (în cazul editurii și al responsabililor din MEC) și că acest manual va fi retras de pe piață și reeditat într-o variantă din care să lipsească paginile dovedite ca fiind plagate. Cum nici unul dintre cei implicați nu a reacționat altfel decât printr-o tăcere vinovată și cum în decursul unui an întreg nimeni nu a găsit timpul necesar să revizuiască acest manual, am avut surpriza să constat că la început de an școlar 2003-2004 manualul este pus în vânzare în librării fără nici o modificare menită să demonstreze buna-credință a coordonatorului, a editurii sau a celor care l-au aprobat. Îmi permit să afirm că, spre deosebire de anul trecut, când prezumția de nevinovăție putea fi acordată tuturor factorilor implicați – mai puțin Florinei Rogalski, evident –, singura concluzie care poate fi trasă acum este că plagiatul este asumat, patronat și legitimat în mod tacit de către toți cei implicați. Cum ar

putea fi interpretată prezența acestui manual în librării, altfel decât ca rezultat al unei complicități în impostură? Cum am putea interpreta tăcerea prelungită a președintelui Academiei Române, coordonator al manualului, altfel decât ca o sfidare la adresa tuturor acelor autori autentici ale căror onestitate și profesionalism au fost batjocorite de Florina Rogalski? S-ar putea spune că, din instrument didactic, acest manual a devenit o afacere ce cade sub incidența Legii Nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Domnule ministru, După cum știți și dvs. foarte bine, un manual oferă, dincolo de informația propriu-zisă, și un model paideic implicit. Cu ce drept le-ar mai putea pretinde un profesor elevilor săi să fie onești și originali, câtă vreme manualul după care învață este un exemplu grăitor de impostură intelectuală? În numele cărei autorități morale le putem cere unor copii să nu fure (să nu copieze), de vreme ce ei pot constata și singuri că autorii unui furt intelectual dovedit rămân nepedepsiți, ba chiar se numesc în continuare profesori doctori și dau lecții de moralitate de la înălțimea funcțiilor lor? De curând, opinia publică românească a asistat la cazul ministrului Beuran, vinovat de a-și fi pus semnătura, în calitate de coordonator, pe un ghid medical ce s-a dovedit a fi plagiat după materiale străine. Reacția promptă a Colegiului Medicilor și a Rectoratului Universității de Medicină și Farmacie a confirmat și a sancționat în mod exemplar plagiatul. Nu același lucru s-a întâmplat în cazul *Manualului de limba și literatura română pentru clasa a XII-a* publicat de Editura Corint. Să fie învățământul mai puțin important și, în consecință, un manual care are menirea de a forma gândirea copiilor noștri să fie considerat prea puțin periculos și demn de atenție? Sau funcția de președinte al Academiei Române să fie suficientă pentru a plasa manualul în cauză mai presus de lege? Tocmai acum, când ni se cere să votăm o Constituție în care în sfârșit, după 13 ani, proprietatea este garantată, și nu doar ocrotită, lipsa de reacție a celor implicați trădează convingerea (păguboasă) că proprietatea intelectuală încă este considerată un moft și, în consecință, ignorată și disprețuită. Cum dvs. sunteți «beneficiarul» fără vină al unor gafe monumentale ale fostului ministru al Învățământului, dna Ecaterina Andronescu, nu mă îndoiesc, domnule ministru, că veți avea disponibilitatea să analizați acest caz și să dispuneți anularea Ordinului Nr. 3918/11.06.2002 prin care Ministerul Educației și Cercetării a aprobat *Manualul de limba și literatura română pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, coordonator: Eugen Simion, autori: Florina Rogalski și Daniel Cristea-Enache, măsură ce va implica, automat, retragerea din librării a acestui plagiat flagrant. Un dosar complet al raptului intelectual vă stă oricând la dispoziție în redacția revistei «Observator cultural».” □ Andrei Corbea completează articolul *De la Paulescu la Weininger cu un Post Scriptum despre „corectitudinea politică”*: „Expresia «corectitudine politică» și ce va să zică ea au provocat și provoacă încă, în România intelectuală, frisoane de indignare: «jalnică rămășiță a comunismului», «sida morală a secolului XXI», «noua bolșevizare a lumii în stil american», cei suspecti că ar practica-o fiind considerați nici mai mult, nici mai

puțin decât «sămădăi ideologici», cu «dispoziție și limbaj de Javert al ideilor». Ca efecte agasante ale manifestării «corectitudinii politice» în spațiul nostru cultural au fost socotite, de exemplu, insistența asupra episoadelor legionare din trecutul unor figuri emblematice pentru exilul cultural, precum Eliade sau Cioran, și, în general, deficitul de «contextualizare» în analiza unor autori și texte din trecut; sugestia ca examenul serios și profund al Gulagului românesc să fie dublat de unul la fel de serios și profund al Holocaustului local, cu tot cu premisele și sechelele sale ideologice, sugestie suspectată de intenția perfidă de a micșora «vina» comunismului; luarea aminte sporită în tratarea, inclusiv discursivă, a problematicii minorităților de tot felul, percepută ca o încercare nemărturisită de a ține sub control libertatea de expresie și chiar de gândire etc. Proiectul de a «indigeniza» în România canonul unei «mișcări civic-academic-politice americane» ar fi, după Sorin Antohi, unul în principiu «superficial și discutabil, [...] în linia mimetismelor noastre tradiționale, de la bonjurism încoace» (în «Timpul» Nr. 5/2002, p. 5), în timp ce, asociată de H.-R. Patapievici unui amplu model de societate, «corectitudinea politică» este descrisă în *Omul recent* drept una dintre emblemele eșecului modernității globalizante. Interesantă este, în această delimitare față de un element deloc neglijabil al habitusului socio-comunicațional american și, în general, occidental, dificultatea de a o motiva tocmai în numele acelei libertăți de expresie – crez legitim de altfel într-o Românie care, în 1990, trecuse prin mai bine de jumătate de veac de dictaturi –, invocată îndeobște ca reper indubitabil al chiar democrației occidentale, spre care, teoretic, societatea românească, cu intelighenția în avangarda ei, tinde. Dincolo de momente penibile de genul celui în care unii au deplâns zgomotos interzicerea, «în țara lui Descartes», a unei cărți precum a lui Roger Garaudy, și, implicit, legile occidentale pedepsind negaționismul, s-a recurs, de regulă, la un construct destul de artificial, sugerând – vezi ambiguitatea atitudinilor luate față de articolul lui Tony Judt despre România – că o majoritate intelectual «liberală» (în accepțiunea americană) ar controla acolo spațiul public și și-ar impune pe această cale, în mod arbitrar și chiar brutal, dogmele și tabuurile. Eforturi de clarificare a criteriilor canonului respectiv nu s-au prea făcut, după știința noastră; criticii săi se mulțumesc, în virtutea experienței «est-etice» pe care și-o revendică, să-l denunțe drept represiv și mai ales stângist, *ergo* suspect. Nu asupra *malentendu*-urilor sau a golurilor de informație privind conceptul de «corectitudine politică» ne propunem să dizertăm aici și acum; ne vom limita la observația de bun-simț că, dacă se poate vorbi de un fenomen istoric cu o anumită origine și evoluție, acoperit de respectivul termen, acela este departe de a mai domina opinia publică sau mediile academice din Statele Unite, ba chiar din contră, orice evaluare lucidă indică faptul că, de aproape un deceniu, nu doar clasa politică îl evită (precum fostul președinte Clinton) sau îl refuză (precum cei din jurul actualului președinte Bush), ci și că întregul sistem pe care îl încorporează a pierdut terenul ce-l ocupase în medii și mai cu seamă în universități, acolo unde inițial proliferase. L-au descalificat un

nou «spirit de epocă», dar și exagerări de genul celor despre care este vorba într-un roman mai recent al lui Philip Roth, roman care ilustrează și saturația pe care cercuri notorii «liberale» o resimt față de varii accese de intoleranță moralizatoare, fără îndoială incomodă, de la un punct încolo, și pentru drepturile individului. Un Stanley Fish credea chiar, într-un text din 1994, că mai curând conotațiile negative ale noțiunii, așa cum au fost ele marcate și politic exploatate de adversarii ei conservatori, ar fi supraviețuit în conștiință publică și că, până la urmă, dezi-deratul etic al «corectitudinii» nu poate fi definit în afara unui «adevăr» ale cărui standarde sunt altele decât cele politice. Dar, pe de altă parte, există unghiuri din care realitatea americană înfățișează o cu totul altă dimensiune a procesului, la capătul căruia un observator german (citat într-o recentă sinteză a problemei, apărută la Berlin și datorată Sabinei Wierlemann) constata că, în ciuda tentațiilor dogmatice ale unora, convertite în codificări și interdicții grotești, «raporturile dintre oameni de rase, religii și sexe diferite sunt în America mai civilizate, mai politicoase și mai atente decât în Europa». Deasupra turbulențelor și extremismelor contingente, voința de «corectitudine politică» a declanșat în anii '60-'70 o dezbatere foarte amplă și serioasă asupra «realității discursive», considerând că, în măsura în care conflictele sociale sunt și de natură lingvistică, o posibilă reacție destinată să le medieze ar putea avea loc în chiar interiorul limbajului, ca o critică a acestuia. Eugen Coseriu a fost cel care, de altfel, a descris, într-un studiu intitulat *System, Norm und Rede*, din 1979, întregul mecanism al unei asemenea «reforme» a «normelor» de uzaj al limbii, capabilă să conducă, printr-un proces democratic de reflecție asupra potențialelor surse de criză, spre o reformă a normelor sociale; marile mișcări sociale din America de după Kennedy au mizat tocmai pe forța limbajului de a construi «realitatea» prin «modelarea» realității extra-lingvistice, căreia îi servește ca un veritabil regulator social. Impunerea progresivă a unei «etichete lingvistice a egalității», după expresia lui Harald Weinrich, a contribuit, ca motor politic, social, juridic, la reasezarea, într-un echilibru de neconceput multă vreme după al doilea război mondial, a raporturilor dintre grupurile sociale, etnice, lingvistice, religioase etc., într-o configurație mai apropiată de însăși viziunea utopic-generoasă a părinților Constituției americane. Faptul că această «corectitudine» pretinsă limbajului implică și o «convenție» extinsă asupra proiecției istorice a normativității se verifică, între altele, prin episodul relativ recent al dezavuării publice și demisiei liderului majorității republicane din Senat, după ce a comis un imprudent elogiu la adresa operei politice a unui intratabil apologet, în anii '50-'60, al separației raselor. Asupra importului de «corectitudine politică» în Europa occidentală opiniile sunt împărțite; absența fundalului «puritan» din mentalul colectiv al europenilor ar împiedica definitiv, după unii, instaurarea aici a unei normativități discursive de tip american. Dar exemplul cel mai pregnant de reflecție critica asupra limbajului îl constituie chiar Germania post-hitleristă, unde operațiunea de «de-nazificare» întreprinsă de administratorii militari americani, englezi și francezi a avut în vedere nu în ultimul

rând demascarea șabloanelor vinovate, expresie a unor șabloane de gândire a ceea ce fusese, după formula celebră a lui Viktor Klemperer, *Lingua Tertii Imperii*. Această complexă (auto)revizuire a evoluat nu întâmplător, după 1970, către aspirația conștientă de a impune în reflecția asupra trecutului apropiat o normă a «corectitudinii istorice», constând în asumarea directă și fără ezitări a responsabilității germane pentru genocidul comis între 1939-1945. Marile polemici din anii '80 și '90, culminând cu «cearta istoricilor» și «controversa Walser-Bubis», au consacrat o dată mai mult legitimitatea unei asemenea «convenții», percepută în spațiul public al politicii și culturii nu drept tipar restrictiv, ci, dimpotrivă, ca invitație la o mereu necesară reîntoarcere către resursele axiologice normative ale democrației germane postbelice, pentru care reprezentarea hitlerismului constituie însuși «reversul» ei. Eșecurile repetate ale unor tentative de contestare a acestui consens considerat canonic – nu mai departe de campania electorală trecută, când un grup de politicieni, cu fostul ministru Jürgen W. Möllemann în frunte, a încercat să câștige capital politic printr-o perfidă campanie populistă, jonglând, sub lozinca emancipării față de hegemonia «certitudinilor», inclusiv cu un limbaj provocator la adresa comunității evreiești, limbaj care, cum zicea cineva, «nu sună tocmai bine în limba germană» – spun totul despre soliditatea unei conștiințe civice devenite substanță a normalității. Este oare hazardat acest apel la experiența germană în meditația noastră asupra impactului conceptelor de «corectitudine politică» sau «corectitudine istorică» în cotidianul dezbaterilor intelectuale din România de astăzi? Îndrăznim să avansăm, pe lângă evidența unei analogii precum cea a «orei zero», pe care, ne place sau nu, am trăit-o în felul nostru după 1990, ca și Germania, la proporția știută, în 1945, încă o temă cu conotații apropiate. Ideea unor organizații ale foștilor refugiați germani din Estul Europei postbelice de a fonda la Berlin un Centru împotriva «proscrierilor» colective, dispus să documenteze inclusiv alungarea și exterminarea evreilor din Germania hitleristă, a născut îndoieli, formulate, printre alții, de însuși ministrul de Externe Joschka Fischer într-un interviu din «Die Zeit» (Nr. 36/2003, p. 6), care evocă riscurile ca un episod să-l relativizeze pe celălalt, ca relevanța «națională» a celui dintâi, ale cărui victime mai trăiesc încă, să încețoșeze privirea asupra cauzalităților reale care l-au provocat – și care trimit la responsabilitatea Germaniei și a germanilor înșiși pentru distrugerea, în finalul războiului mondial, a comunităților germane din Polonia, Cehia, Iugoslavia etc. –, inspirând astfel, printr-o distribuție emoțională și fatalmente reduționistă a accentelor, un nou-vechi revizionism istoric. *Mutatis mutandis*, ne regăsim în plină problematică românească, unde alăturarea dintre Holocaust și represiunea comunistă care a urmat războiului ar fi luat deja, cum aprecia, de pildă, Leon Volovici în «22» (Nr. 1/2001, p. 12), forme «abuzive», prin «substituirea unui fenomen cu celălalt, însoțită și de substituirea simbolurilor»; în absența unui travaliu concertat asupra memoriei colective, comparabil cu cel desfășurat în Germania timp de mai multe decenii, discursul intelectual din România anilor '90 s-ar fi lăsat deturnat, după

Volovici, către «o retorică deformatoare, pentru că, înainte de a deveni o temă de meditație și de studiu, Holocaustul a devenit doar un termen de comparație». În consecință, valoarea «normativă» este atribuită aici, mai curând, recomandărilor ce stabilesc, în funcție de criteriul apropierii în timp sau al duratei episoadelor totalitare din ultimele decenii, un fel de ordine a priorităților în evaluarea «Răului» istoric, amânând, cu bună credință sau nu, aprofundarea celui dintâi termen al conjuncției «Holocaust-Gulag» pentru un vag «mai târziu». În maniera de a inocula și impune o asemenea atitudine, acompaniată, în ciuda influenței masive pe care o exercită în câmpul intelectual, de o frondă zgomotoasă împotriva unei pretinse presiuni a «corectitudinii politice» pentru neglijarea celui de-al doilea, Leon Volovici întrezărea chiar articulațiile unui canon de «corectitudine» *ex negativo*, «funcționând ca o nouă formă de conformism ideologic, implicând supunerea la un consens nu mai puțin constrângător». Iar un diagnostic al lui Adrian-Paul Iliescu, ce înregistra la rândul său impunerea în lumea noastră intelectuală a «unui nou cod de *political correctness*», «fundamentalist» și «intolerant», suna încă și mai sever: «intoleranța este, mă tem, mai adânc înrădăcinată în mentalitatea românească decât credem: ea ține de un stil cultural dominant [...]; ține de pasiunea locală pentru euforie și abisal, de repulsia față de conceptual și argumentativ, de credința în doctrine salvatoare și de un anumit maniheism adânc imprimat», în «Adevărul literar și artistic» (Nr. 602/2002, p. 11). În ceea ce ne privește, vom merge mai departe decât Leon Volovici, care desemna «reacția la antisemitism, atitudinea față de romi sau față de imigranți» și, «la fel, confruntarea [...] cu un capitol dificil din istoria contemporană a țării» ca teste ale profunzimii «asumării democrației», și vom propune includerea între ele, în primul rând, a sensibilității critic asumate pentru dimensiunea istorică a manierei de a opera cu propriul limbaj și, o dată cu ea, a voinței de a-i reexamina elementele flagrant divergente față de ceea ce reprezintă valori consensuale ale lumii la care pretindem a năzui. Când, într-o discuție televizată despre Ana Pauker, reporterul simte nevoia imperioasă de a afla dacă aceasta avea sau nu accent evreiesc, când pentru altcineva este relevant amănuntul că foștii comuniști, ce clamează crimele fasciste pentru a distrage atenția de la cele proprii, sunt «botezați ori nu», când, denunțându-se exacțiunile comise asupra palestinienilor, este deplânsă indiferența «New York-ului – capitala Israelului», orice analiza semantică va decela automatisme de gândire care nici în românește «nu sună tocmai bine» – cum nici observația cuiva că, într-o școală din București, copiii «n-au ținută», drept care arată precum «copiii de servitori», și nu «de stăpâni», nu este foarte încurajatoare, căci semnalează o concepție despre libertate ce ignoră egalitatea și fraternitatea. Dar a inventaria din când în când urmele unei patologii a mentalului (colectiv sau individual) «încremenit în proiect» – chiar și unde te-astepti mai puțin – nu constituie neapărat «vânătoare de vrăjitoare» ori «suspiciune ideologică», ci îndemn la un dialog despre noi înșine. În folosul acestui dialog, merit nu să exhibe interdicții, ci să estimeze și să stimuleze opțiunea pentru valori democratice

definite și verificate în societăți democratice, merită să-ți dorești acea normalitate a «corectitudinii», imună la insurgența găunoasă a unui *parler vrais*, cu logica sa perversă, ce constă mai puțin în descătușarea unor adevăruri nespuse, cât în des-frânarea resentimentelor, a delirului încă somnolent într-un corp social fragil, chiar dacă deja convalescent”.

• [„**Revista 22**”, nr. 709] Marius Chivu realizează un interviu cu Eugen Negrici (*Nu dau verdicte, doar constat și descriu*): „*Comentatorii Literaturii române sub comunism au remarcat în studiul dvs. câteva disproporții în sensul că unii scriitori sunt tratați pe larg, alții doar în trecere, în vreme ce câțiva autori importanți nu apar deloc. Ați avut în intenție o nouă ierarhizare a literaturii române postbelice?* Am avut, pe vremuri, bunul obicei de a lăsa, ca din întâmplare, undeva în corpul cărților mele, pasaje lămuritoare argumentate metodic și îndeajuns de explicite spre a le fi de folos recenzenților noștri mai totdeauna grăbiți, bucuroși să-și încheie treaba repede și să-și ofere satisfacția descifrării. Îmi dau seama însă că, scrisă expeditiv și în silă, ca după un efort strivitor (mii de pagini indigeste, prăfuite la propriu), «precizarea» de la sfârșitul *Literaturii române sub comunism* a fost într-adevăr prea scurtă și că studiul se termină abrupt, fără prea multe explicații, ca și regimul despre care vorbește. Dacă eram precaut, aș fi fost astfel scutit de spectacolul numărării paginilor destinate cutărui sau cutărui prozator (ca probă a prețurii), al obiecțiilor – totdeauna posibile – legate de scara valorilor, de predilecția pentru o anumită literatură, pentru o anume generație, de ignorarea unor texte prețioase, de întrebarea dacă e vorba sau nu de o istorie literară. Numărul de pagini dedicate unuia sau altuia sunt mai multe sau mai puține, în funcție de cât mi-au servit mie acei scriitori demonstrării felului în care au reacționat ei la presiunile ideologiei de partid: au cedat parțial sau total sau au inventat mijloace, tactici, stratageme prin care să facă să funcționeze cât de cât instituția literaturii. Am făcut, de pildă, din Al. Ivasiuc un scriitor de... 17 pagini nu pentru că îl consider un scriitor de talent (aș zice că dimpotrivă), ci pentru că proza lui mi-a oferit ocazia excepțională de a decela în ductusul textelor sale imaginea scriitorului român aflat în incomoda, dar tipică lui postură deliberativă din comunism, când, din pricina echilibristicii și replierilor succesive, se trezea în situația de a-și împinge în eșec cartea, cu «adevărurile» ei cu tot. Nu l-am reabilitat (cu un curaj tardiv, ca orice curaj intelectual românesc) pe Eugen Barbu acordând *Princepelui* o atenție «exagerată» (în raport cu *Moromeții*, de pildă), ci am sporit și adâncit analiza pentru că, tipărit în 1969, înaintea «Tezelor din iulie 1971», romanul dezvoltă, cu un bizar simț anticipativ, portretul unei tiranii balcanice. Am întins argumentația doar acolo unde mi s-a părut că o anume direcție artistică și prozatorii care o ilustrează a fost subestimată (de pildă, realismul magic) de criticii intrați în jocul politicii compensărilor și al răsplătirii «curajului» politic, cât ar fi fost el de neînsemnat. Spre uimirea mea, această «lungire» a demonstrației a fost luată de unii comentatori drept semnul prețurii artistice și al validării. Bref, nu am avut altceva în intenție decât să descriu tabloul dramatic

al înfruntării – de-a lungul unei jumătăți de secol și a unor etape distincte – a forțelor afirmative și a celor prohibitive, pierderile și victoriile de pe teatrul de operațiuni al literaturii, căile prin care s-a evitat un dezastru absolut în încleștarea inegală cu Puterea și cu armele propagandei ei. Propaganda care a avut totuși nevoie de scriitori și de literatură spre a putea acționa modelator (la început) sau spre a putea avea, de ochii lumii și ai Occidentului, o vitrină cu obiecte de lux (mai târziu). În această bătălie de durată s-au inventat, cum am mai spus, metode de camuflaj, au existat destui poltroni, numeroși diversioniști și provocatori, câțiva agenți dubli, câțiva eroi, dar și destui inși care, fără să caute prilejul unor fapte eroice la vedere, au lucrat onest și adesea eficace în tranșee, în vizuini, nebăgați în seamă sau socotiți inofensivi de combatanții de deasupra. *Așa cum apare în cartea dvs., portretul scriitorului român postbelic nu e deloc măgulitor: n-a fost în stare să lupte față în față cu sistemul, mai degrabă laș decât sinucigaș, literatura lui a creat mai întâi mentalitate, apoi, prin cultivarea jumătăților de adevăr, a legitimat comunismul...* Nu e corect – cred – să deducem din mișcările extraordinar de complexe înregistrate în acest jurnal de front (care e cartea mea) un «portret al scriitorului român postbelic», unul singur și acela «deloc măgulitor» – pentru a prelua sintagmele din întrebare. Sunt prozatori și prozatori, etape și etape și, nu de puține ori, aceiași scriitori care la început au contribuit la sovietizarea culturii au devenit, în altă etapă, opozanții regimului ceaușist. *Când vorbiți despre «paradoxala ei fecunditate», despre strategii care au înălțat involuntar literatura, când despre «nereușite abia acum vizibile». Avem de-a face cu niște contradicții, așa cum au afirmat unii comentatori? Are acest eseu pretenția de a se substitui unei istorii literare, de a impune un nou canon? «Fecunditatea» unei perioade (cum e aceea de după «Tezele din iulie») poate fi considerată paradoxală în raport cu viguroasa campanie de re-ideologizare inițiată de Ceaușescu. Asta nu înseamnă că scriitorii au devenit mai performanți, ci că au produs în pofida noului val al restricțiilor. M-am apucat, cam în silă, de această carte după ce am așteptat zadarnic 12 ani pentru ca acei critici importanți care au fost cu adevărat în miezul lucrurilor să facă ordine în zestrea lor excepțională cu articole și cronici la zi, după ce am constatat că uraganul revizuirilor anunțat de tinerii postdecembriști s-a transformat într-o (biată) boare inofensivă. Și mai ales după ce am remarcat că studenții mei, care aveau 6-7 ani la Revoluție, ignoră în bloc perioada comunistă, nu cred în amploarea ororilor ei și sunt gata să o pună între paranteze. În trecere fie zis, nu sunt puțini intelectualii care fie că o tratează ca pe o perioadă normală în continuarea celei interbelice (nerecunoscându-i autonomia și legile specifice), fie că ar dori să fie repede și pe deplin uitată ca un coșmar producător de monștri și monstruoziități, de parcă o literatură tânără ca a noastră și-ar putea permite să renunțe la a treia parte a istoriei ei. Așadar, numai celor care, marcați de vechi abitudini interpretative, au văzut în carte o istorie literară mascată și o tentativă perfidă de reasezare a ierarhiilor literare le-a fost dat să remarce contradicțiile ei. Sigur, nu m-am putut abține ca, *en passant*, să observ anomalii*

situative și să temperez exaltările unor exegeți de odinioară, când ele se dovedeau a fi fost strict conjuncturale, și chiar să-mi eliberez tentația exegetică, când ceva din structura unei cărți mă fascina. Dar fără să mă preocupe impunerea unui nou canon. Dacă nu ar fi fost astfel, aș fi lăsat, oare, deoparte scriitori ca Radu Cosașu, Ioan Groșan și alții?” □ William Totok publică prima parte din articolul *Cazul lui Nicolae C. Paulescu*: „La o zi după ce cotidianul parizian «Le Monde» a publicat articolul semnat de Nicolas Weill, *Le ventre de «une»*. *Paris manque d'honorer l'inventeur antisémite de l'insuline*, ziarul «Adevărul» din 26 august 2003 titrează: *Redescoperindu-i trecutul antisemit, Parisul anulează dezvelirea unui bust al lui Nicolae Paulescu, descoperitor al insulinei*. Articolul din «Adevărul» reda, pe un ton ușor iritat, ceea ce au aflat cu o zi înainte cititorii ziarului francez. «Ceremonia, care urma să aibă loc [...] la L'Hôtel Dieu, în capitala Franței, a fost contramandată din cauza trecutului antisemit al profesorului Paulescu (1869-1931), ale cărui pamflete, editate în România anilor '20, aveau titluri de felul *Complotul iudeo-masonic împotriva națiunii române, Evreii și alcoolismul*», relatează ziarul, fără să precizeze că scrierile medicului calificate drept «pamflete» constituie, de fapt, niște contribuții «originale» la teoriile antisemite vehiculate și răspândite de la sfârșitul secolului al XIX-lea în diversele țări europene. Citând «Le Monde», ziarul bucureștean continuă: «Nicolae Paulescu a fost, de asemenea, unul dintre fondatorii, în 1923, ai Ligii Naționale a Apărării Creștine, un partid antisemit, a cărui scindare, în 1927, a dat naștere Gărzii de Fier». «Adevărul» preia apoi și informația că «după tergiversări, Ambasada României la Paris a decis, pe 21 august, să anuleze ceremonia, în acord cu profesorul Gérard Slama de la L'Hôtel Dieu. Acesta din urmă a participat, la București, la dezvelirea unui bust al lui Paulescu și s-a arătat mirat de trecutul celebrului cercetător în tratarea diabetului. Cotidianul francez susține că dezvelirea unui bust al lui Paulescu se anunța ca o reparație a unei nedreptăți, deoarece l-ar fi scos din uitare pe cel care a descoperit insulina, a cărui colaborare activă cu cercetători francezi avea să ducă la obținerea, în 1922, a unui brevet românesc intitulat *Pancreina* și procedeul fabricării sale». În ziua când trebuia să aibă loc ceremonia dezvelirii bustului, alte două ziare din București – «Ziua» și «Evenimentul zilei» – s-au oprit asupra subiectului. «Ziua», din 27 august 2003, a publicat o corespondență din Franța care deja din titlu se anunța a fi polemică: *După Eliade, Cioran, Ionescu, România este invitată să se lepede de o altă mare personalitate acuzată peste Ocean de antisemitism*. Articolul din «Ziua» este scris în același stil ca și așa-numitele «dezvăluiri» semnate de Vladimir Alexe. Acesta sugera, de pildă, în articolul intitulat: *Anatomia unei conspirații. Noaptea de cristal – 9/10 noiembrie 1938* («Ziua», 20.04.02), că pogromul împotriva evreilor din Germania ar fi fost, de fapt, organizat de către evrei pentru a compromite regimul lui Hitler. Într-un alt articol publicat în același ziar de Miruna Munteanu și Ciprian Nițulescu (*Dezvăluiri din arhiva Ministerului de Externe. Regimul Antonescu și evreii*, în «Ziua» din 12.07.03) se susține că «o abordare

pur obiectivă» a problemei «Holocaustului din România» ar fi dificilă din pricina unor «presiuni internaționale». Cei doi autori încearcă să demonstreze cu ajutorul unui «raport, întocmit în iulie 1944 de Mihai Antonescu, ministru de Externe și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri», că «o campanie sistematică de decimare a populației evreiești din România» nu ar fi avut loc. În fond, cu această aserțiune semnatarilor articolului nu spun nimic altceva decât ceea ce două săptămâni mai târziu a afirmat și președintele Iliescu în interviul său scandalos din ziarul israelian «Haaretz» (din 25.07.03). Autorii articolului au stârnit aplauzele comentatorilor găzduiți de forumul electronic de dezbatere accesibil prin adresa-internet a ziarului, unde unul dintre participanții la discuții și-a postat concluzia semnificativă pentru un anumit tip de gândire conspiraționist-xenofobă, larg răspândită în România: «Mossadul inventează holocaustica oriunde are vreun interes... »

Relatările privind cazul Paulescu apărute în «Ziua» nu se deosebesc prea mult de exemplele citate mai sus. De data aceasta «Ziua» a susținut că pregătirile pentru dezvelirea bustului lui Paulescu «au fost însă aruncate în aer de o acuzație venită de peste Ocean: Nicolae Paulescu ar fi fost antisemit, și comemorarea sa la Paris ar fi condus la represalii. În contextul destul de sensibil al discuțiilor pe tema Holocaustului, organizații extrem de influente de peste Ocean au amenințat chiar cu blocarea aderării României la NATO; în aceste condiții, participarea unor oficiali români la un omagiu adus lui Nicolae Paulescu ar fi alimentat polemica». Fără a nominaliza «organizațiile de peste Ocean» despre care se vorbește în acest articol, cititorilor li se sugerează că ar fi vorba despre niște grupuri puternice, pe care extremiștii de dreapta le numesc «oculte», desemnând prin această sintagmă eufemistică organizații evreiești reale și imaginare. (Pentru desemnarea influenței evreilor asupra politicii internaționale respectiv americane, în discursul revizionist occidental se utilizează formula aluzivă: «coasta de est».) În continuare ziarul se referă la opinia exprimată de «delegația română de medici» care urma să participe la dezvelirea bustului și care «ține», «totuși, să facă distincția între omul de știință Paulescu, ale cărui cercetări și descoperiri au salvat și continuă să salveze milioane de vieți, și opiniile sale politice, care nu sunt întru totul elucidate». Despre faptul că cercetările lui Paulescu nu s-au rezumat doar la cele privind descoperirea insulinei, ci și la demonstrații teoretice privind inferioritatea biologică a «rasei evreiești» față de arieni, ziarul «Ziua» încă nu a aflat, sugerând posibilitatea unei viitoare disculpări a lui Paulescu de acuzația, chipurile, nedreaptă, de antisemitism. Făcând abstracție de responsabilitatea etică a omului de știință (medic, fizician, istoric etc.), președintele Federației Române de Diabetologie, profesorul Nicolae Hâncu, susține și el într-un interviu acordat cotidianului «Ziua» (din 28.08.03) că «denigrarea lui Paulescu a fost orchestrată», întrebându-se, «cum este posibilă imixtiunea politicianului de o asemenea manieră încât o personalitate științifică incontestabilă să își vadă meritele anulate pentru niște lucruri care nu au nici o legătură cu știința?». «Eu sunt gata [...] să spun că meritele științifice nu au absolut nimic comun cu activitatea politică, orientările

ideologice; cădem acum în exact aceleași năravuri pe care le avea regimul comunist care începând cu 1947 a ras marile valori, când Blaga era pe post de om de serviciu la Biblioteca Universitară din Cluj și ajunsese muritor de foame?» O părere similară – reprodușă în același ziar (din 29.08.03) – a exprimat și academicianul Nicolae Cajal, președintele Comunității Evreiești din România. «Indiferent de părerile pe care le are un om la un moment dat în viața lui, conștient sau inconștient de ele», a spus Cajal, «eu consider că trebuie făcută o diferență mare, o desfacere între contribuția la știință și problemele în care un om are o serie de opinii», adăugând: «România trebuie să se mândrească că a avut un om ca Paulescu în cercetarea medicală românească și a făcut un pas mare înainte prin ce a făcut el». Perspectiva unilaterală asupra unor personalități compromise din cauza unor atitudini politice detestabile făcea parte și din strategia reconsiderării folosită într-un context asemănător după ultimul război mondial. Întrebarea tulburătoare asupra responsabilității intelectualului și-au pus-o, însă, numeroși scriitori care în operele lor au dezbătut, de exemplu, atitudinea blamabilă a unor oameni de știință de o valoare incontestabilă față de ideologia totalitară a național-socialismului hitlerist. Problematika responsabilității s-a pus de asemenea și în cazul unor chimiști sau fizicieni care au contribuit la construirea unor arme de distrugere în masă. Un loc central în această discuție l-au ocupat scriitorii, filozofii și cercetătorii din domeniul științelor umanistice care, în pofida valorii unor lucrări sau descoperiri, și-au pierdut inocența tocmai din cauza opțiunilor lor totalitare considerate o trădare a eticii profesionale, a principiilor universale ale drepturilor omului, a umanismului și democrației. Pledoaria pentru o diferențiere strictă între descoperirea medicală și teoria politică a lui Paulescu este nepotrivită, fiindcă cele două laturi ale activității sale sunt strâns legate. Paulescu pretindea că teoriile sale antisemite au o bază științifică, medicală. Tocmai acest aspect umbrește întreaga operă a doctorului care nu a fost un simplu ucenic al vreunui vrăjitor, ci însuși vrăjitorul care a stârnit și a impulsionat spiritele malefice ale unui antisemitism îmbrăcat în straie medical-teologice. Prezentarea medicului român ca un prizonier al spiritului vremurilor (*Zeitgeist*) nu este altceva decât o minimalizare grosolană a activității politico-ideologice a lui Paulescu, care trebuie considerat un creator și furnizor de idei care au influențat opinia publică. Reabilitarea postumă a lui Paulescu începuse imediat după 1990, când reapăruseră primele nuclee postcomuniste ale extremei drepte. Actualul senator PRM Gh. Buzatu a reliefat deja în prefața volumului lui Paulescu – reeditat în anul 1996 la Editura Majadahonda din București sub titlul *Francmasoneria* – ideea conspirației globale contra medicului antisemit, idee vehiculată și de cotidianul «Ziua». Pentru a demonstra cauzele izolării politice a celui care fusese în perioada interbelică alături de A.C. Cuza (1857-1947) cel mai influent teoretician xenofob și rasist din România, Buzatu scrie că «Paulescu și-a atras nu numai fulgerele cercurilor interesate ori vizate, dar, mai grav, a fost pur și simplu monitorizat în planul lumii științifice internaționale, fiind eliminat din cursa pentru Premiul Nobel. [...] Este

interesant că, și după 1989, s-a încercat și se încearcă, precum și în cazurile Nae Ionescu, Mircea Eliade, Petre Țuțea, Emil Cioran, Constantin Noica, inclusiv Mihai Eminescu – menținerea savantului pe aceeași listă infamă și pentru același motiv. Dar totul a fost și este în zadar! Căci reinstalarea lui N.C. Paulescu în centrul atenției noastre nu a mai putut fi blocată, iar argumentele contrarii, ținând de ridicolul limbaj al intrării României în Europa (sic!) etc. etc., s-au dovedit facile și false» (p. 6). Publicarea cărții lui Paulescu la editura condusă de Radu Dan Vlad – care este, de fapt, ultimul capitol al lucrării *Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria* din 1913 – este calificată de Buzatu drept «un act reparator» (p. 7). Paulescu preia în această scriere toate clișeele antisemite care la începutul secolului XX erau vehiculate prin intermediul *Protocoalelor înțelepților Sionului* (traduse în limba română de legionarul Ioan Moța și reeditate după 1990 de Editura Lucman din București). «Ovreii au o răbdare prodigioasă și o încăpățănare cu adevărat diavolească. Acest neam blestemat nu se dă îndărăt niciodată și dinaintea nimănui; el desfide timpul și trece peste toate piedicele, când e vorba să-și sature ura – care astăzi e tot așa de vie, ca în timpul lui Hristos», scrie Paulescu în ediția prefăcută de Buzatu. Francmasoneria continuă, potrivit lui Paulescu, conspirația iluminărilor din anul 1776 (*op. cit.*, p. 36), care și-au ales Franța ca loc de expansiune a unei republici universale: «În ochii masoneriei marea misiune a Franței este de... a prezida la organizația Republicii universale – al cărei președinte va fi un fiu al lui Iuda. De altfel, Francmasoneria se forțează să prepare Statele Unite nu numai din Europa, ci din lumea întreagă» (p. 31). Concluzia la care ajunge Paulescu este cea împărtășită de mai toate curente și partidele antisemite: «Dealtminte, scopul de căpetenie, către care tinde ovreimea, este să realizeze o Republică universală, sub dominația lui Israel, care va ajunge astfel, stăpânul lumii întregi» (p. 55).» □ Sub titlul *Proprietatea intelectuală nu e respectată*, Carmen Mușat îi adresează o scrisoare deschisă ministrului Alexandru Athanasiu: „Domnule ministru,/ Sper că, deși mandatul dvs. este unul scurt, nu vă este indiferentă calitatea actului didactic, ale cărui consecințe sunt întotdeauna vizibile pe termen lung. Și, pentru că nu mă îndoiesc de bunele dvs. intenții, sunt convinsă că veți găsi timpul necesar să analizați situația mai mult decât inacceptabilă a unui manual de limba și literatura română destinat elevilor clasei a XII-a, plagiat în proporție de 50%. Coordonat de prof. univ. dr. acad. Eugen Simion, manualul – apărut anul trecut la Editura Corint și aprobat de Ministerul Educației și Cercetării cu Ordinul nr. 3918/11.06.2002 – îi are ca autori pe Florina Rogalski și Daniel Cristea-Enache. Trebuie spus însă că în cazul Florinei Rogalski termenul de «autor» este impropriu folosit. Am demonstrat anul trecut, în patru numere ale revistei «Observator cultural» (138, 139, 140 și 142), că pagini întregi din capitolele semnate de Florina Rogalski sunt copiate aproape cuvânt cu cuvânt din cărțile altor autori. Textele originale și copiile lor au fost puse față în față, astfel încât proporțiile fraudei sunt evidente pentru orice cititor de bună-credință. Am crezut că cei implicați – «autoarea» Florina Rogalski,

coordonatorul manualului, Eugen Simion, redactorii și directorii Editurii Corint, precum și membrii comisiei ministeriale care au aprobat acest manual – vor avea minima decență de a-și recunoaște impostura (în cazul «autoarei») și al coordonatorului) și eroarea (în cazul editurii și al responsabililor din MEC) și că acest manual va fi retras de pe piață și reeditat într-o variantă din care să lipsească paginile dovedite ca fiind plagiare. Cum nici unul dintre cei implicați nu au reacționat altfel decât printr-o tăcere vinovată și cum în decursul unui an întreg nimeni nu a găsit timpul necesar să revizuiască acest manual, am avut surpriza să constat că la început de an școlar 2003-2004 manualul este pus în vânzare în librării, fără nici o modificare menită să demonstreze buna-credință a coordonatorului, a editurii sau a celor care l-au aprobat. Îmi permit să afirm că, spre deosebire de anul trecut, când prezumția de nevinovăție putea fi acordată tuturor factorilor implicați – mai puțin Florinei Rogalski, evident –, singura concluzie care poate fi trasă acum este că plagiatul este asumat, patronat și legitimat în mod tacit de către toți cei implicați. Cum ar putea fi interpretată prezența acestui manual în librării, altfel decât ca rezultat al unei complicități în impostură? Cum am putea interpreta tăcerea prelungită a președintelui Academiei Române, coordonator al manualului, altfel decât ca o sfidare la adresa tuturor acelor autori autentici, ale căror onestitate și profesionalism au fost batjocorite de Florina Rogalski? S-ar putea spune că, din instrument didactic, acest manual a devenit o afacere ce cade sub incidența Legii nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Domnule ministru, după cum știți și dvs. foarte bine, un manual oferă, dincolo de informația propriu-zisă, și un model paideic implicit. Cu ce drept le-ar mai putea pretinde un profesor elevilor săi să fie onești și originali, câtă vreme manualul după care învață este un exemplu grăitor de impostură intelectuală? În numele căreia autorității morale le putem cere unor copii să nu fure (să nu copieze), de vreme ce ei pot constata și singuri că autorii unui furt intelectual dovedit rămân nepedepsiți, ba chiar se numesc în continuare profesori doctori și dau lecții de moralitate de la înălțimea funcțiilor lor? De curând, opinia publică românească a asistat la cazul ministrului Beuran, vinovat de a-și fi pus semnătura, în calitate de coordonator, pe un ghid medical ce s-a dovedit a fi plagiat după materiale străine. Reacția promptă a Colegiului Medicilor și a Rectoratului Universității de Medicină și Farmacie a confirmat și a sancționat în mod exemplar plagiatul. Nu același lucru s-a întâmplat în cazul *Manualului de limba și literatura română pentru clasa a XII-a* publicat de Editura Corint. Să fie învățământul mai puțin important și, în consecință, un manual care are menirea de a forma gândirea copiilor noștri să fie considerat prea puțin periculos și demn de atenție? Sau funcția de președinte al Academiei Române să fie suficientă pentru a plasa manualul în cauză mai presus de lege? Tocmai acum când ni se cere să votăm o Constituție în care în sfârșit, după 13 ani, proprietatea este garantată, și nu doar ocrotită, lipsa de reacție a celor implicați trădează convingerea (păguboasă) că proprietatea intelectuală încă este considerată un moft și, în consecință, ignorată

și disprețuită. Cum dvs. sunteți «beneficiarul» fără vină al unor gafe monumentale ale fostului ministru al Învățământului, d-na Ecaterina Andronescu, nu mă îndoiesc, domnule ministru, că veți avea disponibilitatea să analizați acest caz și să dispuneți anularea Ordinului nr. 3918/ 11.06.2002 prin care Ministerul Educației și Cercetării a aprobat *Manualul de limba și literatura română pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, coordonator Eugen Simion, autori: Florina Rogalski și Daniel Cristea-Enache, măsură ce va implica, automat, retragerea din librării a acestui plagiat flagrant. Un dosar complet al raptului intelectual vă stă oricând la dispoziție în redacția revistei «Observator cultural». P.S.: Contactată pe 6 octombrie a.c., Compania de librării a Municipiului București a confirmat că Editura Corint a onorat toate comenzile trimise de librăriile din București la începutul lunii septembrie. Așadar este vorba despre un tiraj nou al manualului plagiat.”

8 octombrie

- **[„Luceafărul”, nr. 35]** Mircea Martin semnează eseu *Poetul lucrurilor simple și vii*, despre Iustin Panța: „Alegând să scrie despre lucrurile simple, Iustin Panța e conștient că înfruntă, de fapt, cotidianul însuși în insignifianța și hazardul întâmplărilor lui. Reușita demersului său reprezintă o probă că poezia se poate opune cu o anume eficiență reificării și rutinei existențiale. În același timp, focalizarea asupra lucrurilor, comuniunea cu lucrurile reprezintă (și) un indiciu al solitudinii, al însingurării”.

- **[„România literară”, nr. 40]** Rodica Binder îl intervieuează pe Ismail Kadaré: „Pentru intrarea în circulație a unui autor, existența unui bun traducător este fundamentală. Eu am avut această șansă, am avut un excelent traducător. El fusese întemnițat în Albania, își făcuse studiile în Franța, avea nostalgia Occidentului și, traducându-mi textele, a putut trăi o perioadă fericită a vieții lui. A fost o aventură complexă. În ceea ce privește intervenția mea, ea pornește de la o idee mai veche, aceea că literatura antică greacă este exemplul cel mai nobil al felului în care scriitorii puteau să se ridice deasupra patimilor politice, șoviniste, naționaliste etc. etc. Faptul că rapsozii greci au putut povesti peripețiile dușmanilor în mod obiectiv, fără a cădea în capcanele naționaliste, este semnificativ și exemplar. Ei au dat întregii literaturi universale, prin refuzul de a compromite literatura prin exacerbarea unor pasiuni belicoase sau politice, un exemplu demn de urmat. Când citim *Iliada*, nu știm exact dacă cei care povestesc întâmplările și conflictul sunt elenii sau troienii. Ceea ce este minunat! Eu susțin azi că, din nefericire, sensul moral, etic al literaturii antice a fost uitat și abandonat, așa încât avem foarte puține cazuri în care literatura se ridică deasupra pasiunilor politice ale momentului. [...] Desigur, toate societățile umane au nevoie de ceea ce se numește examen de conștiință. Comunismul nu și l-a făcut încă. Există un soi de rezistență ascunsă, pe toate fronturile. Din diverse motive, persistă refuzul de a spune întregul adevăr. Din nefericire, fără acest examen de conștiință, fără acest

exorcism, nu putem merge înainte. E nevoie de curaj. Am propus de mai multe ori, în țara mea, să se dea totul pe față, tot ce s-a întâmplat în perioada dictaturii, ce s-a întâmplat cu cultura, ce se întâmpla în uniunile de scriitori din țările foste comuniste. Ele erau uneori, din câte cred, citadele ale dictaturii. Este un lucru trist, dar adevărat. Fiecare istorie a fiecăreia din fostele uniuni ale scriitorilor în perioada comunistă era pur și simplu o mini-istorie a dictaturii. Eu însumi am scris un scurt roman care se intitulează chiar așa: *Istoria Uniunii Scriitorilor din Albania văzută în oglinda unei femei*. Această femeie este o prostituată. În Albania, în fața Uniunii Scriitorilor, se afla într-adevăr casa unei prostituate. Nu am recurs la o analogie vulgară sau la o metaforă vulgară, ci am întrevăzut relația între cele două elemente: clădirea impozantă a Uniunii Scriitori-lor vis-a vis de casa mărunță a prostituatei” (*Cu Ismail Kadaré – Balcanii și literatura*). □ Marius Chivu recenzează romanul Ruxandrei Cesereanu *Tricephalos* (Editura Dacia, 2002): „Așa cum o arată și titlul, *Tricephalos* este un triptic narativ, fiecare parte constituindu-se în jurul câte unei călătorii: Paris, New York și propriul corp/Creta. Trei călătorii fără un scop declarat, conjuncturale, voit inițiatice, fiecare narațiune încercând să se închege cumva, căci nu e foarte clar ce anume declanșează istorisirea, care e miza și finalitatea ei. Aici e și partea șubredă care face ca acest roman să se clatine la fiecare pagină. Cartea începe abrupt cu călătoria la Paris și imediat este găsit și pretextul narativ: odată ajunsă aici, naratoarea descoperă că ar putea căuta o fostă prietenă devenită cocotă celebră, sub numele de Licorna. Prilej de considerații eseistice pe marginea semnificațiilor erotice ale celebrei tapiserii. Mai mult de jumătate din roman sunt, de fapt, note de călătorie prelucrate stilistic, îmbogățite bibliografic, camuflate în livresc și cu trimiteri mitologice abundente care însă diminuează serios efectul și chiar obosesc la lectură. Până la urmă toată savoarea primei părți este inventarul excentricelor cabarete pariziene (nu știu dacă reale) prin care este căutată Licorna, cunoscută de toți dar – previzibil – de negăsit. În partea a doua a cărții, naratoarea se preface o Alisă modernă în țara minunilor new yorkeze de tot felul, trecute toate, cum altfel, prin filtrul sexualului. Orice e susceptibil de a fi un simbol sexual. Imaginația lucrează febril și exclusiv în această direcție, totul intră forțat într-un scenariu sexual cu groase tușe mitico-livrești. Nu exces de limbaj sexual dur, vulgar (din acest punct de vedere cartea este plicticos de decentă) sau intrigă erotice, ci doar percepție în cheia sexualității. Plus parada mitologică, desăvârșită psihanalitic în a treia parte. În lipsa unui epic propriu-zis, naratoarea-Alisa colecționează orice are legătură cu sexul și e constrânsă să revină constant cu transcrierea brută a inscripțiilor și mesajelor sexuale din toalete. Cobra, bărbatul șters care o însoțește în primele două călătorii, este doar o proptea narativă și nici măcar atât, căci nu lui îi dă Alisa replicile. Pentru a mai învia atmosfera, naratoarea dialoghează fantezist cu motanul Alleng (spiritul lui Ginsberg) și cu Ezra (Pound), apoi cu De la Vega, în timp ce toți cei care mai apar în carte sunt botezați pe loc: Socrate, Cercelatul, Pișat Rece, Girlie, Tarzan cel Gureș etc. Sunt surprinse, ca într-un

jurnal de călătorie (excelent scris, de altfel, mai ales «delirul psihedelic»), WTC, Metropolitan, Empire State, Central Park, Rockefeller Center, Times Square ș.c. cu ornamentele conotative de rigoare. Nimic nu este ceea ce este, totul este încarnare și simbol. *Cuferele trupului meu* are la rândul-i două părți: *Uterus* și *Jurnal cu minotaur*. Mă opresc asupra primului, cel mai interesant, nu neapărat și cel mai reușit. Ar fi multe de spus, căci abia acum textul e cu adevărat generos. În primul rând, un câștig este tonul confesiv, firesc, fără volutele stilistice din episoadele anterioare, impresionante, dar având rolul de a farda goliciunea textului în sine. Confesiunea aparține unei femei de 30 de ani, ajunsă abia acum la o conștiință sexuală matură. Korin, bărbatul ei, a ajutat-o să-și descopere identitatea sexuală, dar, având nostalgia condiției uterine și a fertilității, filozofează exaltat pe marginea corporalității și a dublului erotic. Călătoria devine una a percepțiilor și Ruxandra Cesereanu izbutește aici câteva pagini foarte bune. Din păcate pentru orice scriitor atras de o asemenea zonă, precedența îi poate fi fatală. De multe ori, impresia este de Cărtărescu second-hand, căci fantezia delirantă, fabulosul vizionar și profunzimea acestuia este foarte greu de atins, necum de depășit. [...] E evident că Ruxandrei Cesereanu îi place Blecher foarte mult, ceea ce o apropie de scrisul Simonei Popescu. Fragmentul de la pag. 248 este 101% Blecher, deși referința livrescă a episodului e Beckett (puțină onestitate ar fi avut un efect splendid, păcat că autoarea nu și-a dat seama!). De altfel, Ruxandra Cesereanu se situează cu această carte, măcar în intenție, undeva între Cărtărescu și autoarea *Exuviilor*. Deocamdată însă, nerelevant! Îi lipsește acel *feeling* inefabil care face pagina să vibreze. E mult artificial care sufocă senzualul. În câteva cuvinte, trei cărți distincte alipite forțat – având ca alibi imperfect principiul fragmentarismului postmodern –, cu o coerență doar stilistică, căci povestea liant lipsește nemotivat. Naratoarea părții finale pur și simplu nu poate fi aceeași cu cea din primele două, iar o posibilă metamorfoză nu-și găsește determinantul psihologic. Diferența de ton, de atitudine, de viziune creează o ruptură clară. Ochiul femeii călătoare din primele două părți e prea rece, prea stăpânit, puțin naiv, martor curios, nepreocupat de sine și interesat doar să înregistreze, pe când ochiul celei care pleacă în căutarea minotaurului este scormonitor, pasional, implicat, fragil și trăind intens fiecare percepție. Or, nimic nu explică transformarea sau glisajul. Toate semnele conduc către aceeași concluzie: textele devenite capitole ale aceleiași cărți sunt, de fapt, bucăți distincte, scrise din motive diferite, în perioade diferite (jurnal, note memorialistice, excerpte eseistice și proză). De aceea, mișcările textului sunt rupte și nu funcționează ca un întreg, fie el și fragmentat. Materialul e bun, croiala grăbită. Deși un proiect ratat, demersul romanesc al Ruxandrei Cesereanu e însă demn de laudă măcar pentru că e îndrăzneț. Tânăra prozatoare are potențial, e dublată destul de bine și de poetă, însă eseista îi dăunează prin excesul de informație pe care ține să o înghesuie în text cu orice preț, indicând ostentativ grile de interpretare. Intențiile nerealizate din acest roman însă obligă” (*În cheia sexualității*). □ Nicolae Manolescu semnează, la rubrica *Ochiul magic*, nota *Despre*

plagiat: „Îmi dau seama acum, obligat să iau act de această veritabilă maladie care a dat peste noi (era exact ce ne lipsea!), că am avut multă vreme o idee greșită despre plagiat. Am fost, pe de o parte, convins că răspândirea plagiatului are o anumită legătură cu vechiul regim, dominat cum era de o ideologie unică și în măsura în care ne silea să gândim cu capul altora. Pe de altă parte, am crezut că plagiatul se opune pur și simplu originalității de gândire și expresie. Ei bine, mă înșelam amarnic. Să vă spun cum am descoperit unde greșeam. În facultate, în ultimii ani ai deceniului 6, la orele de marxism și de economie politică, ni se făceau un fel de recomandări bibliografice cum n-am mai întâlnit pe urmă. Ni se indicau paginile din cutare volum de *Opere* de Marx, Engels, Lenin sau, mai rar, Stalin. Nu o carte întreagă, nu un capitol, nici totdeauna un paragraf: doar rânduri, fraze. Dar pe acestea trebuia să le știm *mot-à-mot*. Nu era îngăduită nici o abatere. Nu puteam apela la sinonime. Trebuia să ne însușim învățătura cu pricina *ad litteram*. Ca pe o poezie, așadar. În poezie n-ai voie să operezi substituiți, și nici în Biblie. Operele clasicilor marxismului erau Biblia generației noastre pregătită pentru ateismul științific. Dacă limitarea bibliografiei la câteva propoziții venea din teama dascălilor de marxism că nu suntem capabili să înțelegem complexitatea filosofiei sociale și economice a lui Marx et. comp., așa că multe pasaje, capitole și studii trebuiau ținute cu grijă departe de ochii noștri, în ce privește învățatul textului ca pe unul sacru (în sens religios, dar și poetic), el răspundea la două exigențe majore. Prima: caracterul absolut etern și nerevizibil al textului. Acesta nu putea fi gândit și exprimat decât într-un singur fel. A doua: prestigiul textului. Cine să îndrăznească a-l pune la îndoială, fie și literal? Dar tocmai aceste două elemente nu se regăsesc în mentalitatea plagiatorului. Pentru el, nu există nici umbră de respect pentru textul pe care-l reproduce aidoma. Îl consideră un banal bun comun. Un izvor din care trecătorii beau apă fără să ceară voie și fără să plătească. Nici vorbă de prestigiu ori de exemplaritate. Din contra, un simplu buzunar al nimănui în care nu e interzis să vâri mâna până la cot. În al doilea rând, reproducerea nedeclarată răpește textului de origine orice sacralitate. El e profanat fără scrupule morale ori profesionale. Profanatorul crede că are aceleași drepturi asupra lui ca și autorul adevărat. Nu se simte cu nimic îndatorat originalului. Mai mult, e sigur că nici nu există așa ceva. Doar o ștafetă care face cu neputință identificarea sursei dintâi, o trecere din mână în mână la infinit. Dacă putem numi religioasă lectura textului considerat sacru și prestigios, lectura plagiatorului e pe de-a-ntregul laică. Mi-am dat seama de diferență, remarcând că principiul celei dintâi lecturi este citatul, în vreme ce al celei de a doua este copia. Diferența este că, în citat, avem sursa la vedere, iar în copie ea rămâne ascunsă. Plagiatorul nu citează în mod declarat. El reproduce nedeclarat. Și nu imită, copiază. Citatul conservă unicitatea și prestigiul unui original exemplar, pe când copia multiplică un original uitat pe care-l lipsește de orice însemnătate, reală ori simbolică. Și mai este un lucru, la care nu m-am gândit înainte: plagiatorul n-are de obicei conștiința culpei lui intelectuale. E, așa-zicând, inocent. Nu

știe că nu se face să copiezi fără să indicii sursa. Asta nu scoate din discuție latura juridică a plagiatului, care este o infracțiune, nici sancțiunile de rigoare. Explică doar de ce sunt atât de sincer mirați toți plagiatorii de cazul iscat în jurul faptei lor. A copia li se pare normal. Despre ei nu e corect a spune că nu gândesc cu capul lor și că nu vorbesc în cuvintele lor: asta e valabil doar pentru lectura religioasă și pentru citat. Despre plagiatori se cuvine a spune că nu gândesc deloc; de aceea împrumută textul, întreg și nealterat, gândit de alții. Nu din respect (l-ar cita, dacă l-ar respecta), ci din cel mai pur interes. Dincolo de folosul imediat (și necuvenit) nu este nimic în mintea plagiatorului”.

13 octombrie

• [„LA&I”, nr. 36] Sanda Cordoș publică studiul „*E impresionant ce se întâmplă sau e absurd?*”, despre traiul în comunism reflectat în mărturii ale intelectualilor/ scriitorilor: „Înfometați și înfrigurați, străbătuți de spaima trupului abrutizat și ale spiritului amenințat cu dispariția, împotmoliți în mâlul propriilor frustrări și în cenușiu de pământ al lumii de subterană, jalnicii și ridicolii locuitori ai României ceaușiste nu se gândeau, decât cu foarte rare excepții, la căderea sistemului, ci – mai degrabă și cu incomparabil mai mare încredere – la sfârșitul lumii: «În devălmășie cu Dumnezeu, care ne-a trimis frigul ăsta în noiembrie, s-a trecut, s-ar zice, la soluția finală», scrie Livius Ciocârlie. Despre un popor abandonat de Dumnezeu vorbește și Mircea Dinescu într-un interviu acordat ziarului «Libération» în martie 1983 [...]. Petrecând ore ce par nesfârșite la cozi interminabile și irezolvabile, purtând în mâini plase sărăcăcioase și în minte, uneori, fraze dintr-o carte citită, cei mai mulți români ai anului 1989 aveau (unii obscur, alții mai clar și mai febril) o speranță atât de patetică încât astăzi, văzând-o înveșmântată în haina cenușie și zdrențuită a acelor zile, ne poate părea ridicolă: că Apocalipsa va veni la timp. Nepregătită de ei înșiși, nesperată și negândită de cei mai mulți, căderea regimului din 1989 a primit spontan numele de miracol și a fost trăită ca o experiență (aproape) religioasă. Pe durata a câtorva, puține zile, marșul triumfalei istorii s-a oprit și atunci, în acel timp suspendat, s-a putut crede (mai târziu, pentru unii această credință a primit tăria certitudinii, pentru alții și-a deconspirat caracterul iluzoriu) că Dumnezeu și-a întors fața către români”.

14 octombrie

• [„Observator cultural”, nr. 190] Într-un interviu luat de Carmen Mușat, *Citarea constituie o obligație legală*, Lucian Mihai, „titularul cursului Dreptul proprietății intelectuale, susținut la Facultatea de Drept a Universității București, și Senior Associate – Linklaters, București”, precizează: „«Proprietatea intelectuală» are două domenii componente: «proprietatea industrială» (care se referă la invenții, mărci, desene și modele industriale, *know-how*, indicații geografice etc.) și «dreptul de autor» (cunoscut și sub denumirea de *copyright*). Acesta din urmă este compus dintr-un ansamblu de drepturi, de prerogative (unele de natură

morală, iar altele de natură patrimonială) recunoscute prin lege creatorilor și, într-o oarecare măsură, utilizatorilor de «opere» literare, artistice sau științifice ori ai altor asemenea opere de creație intelectuală. Nu este «autor» persoana care nu a creat ea însăși acea operă sau care doar a acordat un sprijin fără caracter de creație intelectuală. «Opera» în legătură cu care poate fi recunoscută calitatea de autor trebuie să fie «originală», și aceasta indiferent de valoarea sau de destinația sa. Originalitatea nu trebuie să fie confundată cu noutatea absolută. Există originalitate chiar dacă problema tratată nu este nouă; important este ca modul de tratare a aceleiași probleme să constituie o reflectare a personalității autorului. Absența originalității înlătură posibilitatea recunoașterii calității de autor. [...] Este cunoscută butada conform căreia «cărți din cărți se scriu». Semnificația corectă este aceea că autorul unei cărți nu poate să facă abstracție de cărțile din același domeniu publicate anterior, precum și că există chiar obligația autorului de a prelua informația existentă în cărțile anterioare, în scopul informării cât mai complete a cititorilor noii cărți. Aceste deziderate se realizează legal numai prin procedeul citării, și anume fie citarea «între ghilimele», fie citarea prin indicarea existenței acestora și a sursei – indicare ce se face, după caz, în chiar cuprinsul textului sau prin note de subsol ori prin note finale. În acest sens, conform art. 33 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, «Sunt permise, fără consimțământul autorului și fără plata vreunei remunerații, următoarele utilizări ale unei opere aduse anterior la cunoștința publică, cu condiția ca acestea să fie conforme bunelor uzanțe, să nu contravină exploatarea normală a operei și să nu îi prejudicieze pe autor sau pe titularii drepturilor de exploatare: [...] b) utilizarea de scurte citate dintr-o operă, în scop de analiză, comentariu sau critică ori cu titlu de exemplificare, în măsura în care folosirea lor justifică întinderea citatului». Așadar, citarea constituie o obligație legală, a cărei nerespectare atrage răspunderea juridică. Citarea trebuie: (1) să aibă ca finalitate analiza, comentariul, critica sau exemplificarea; (2) să aibă o dimensiune scurtă, întinderea concretă fiind determinată de scopul pentru care este folosit citatul; (3) să fie conformă bunelor uzanțe, să nu contravină exploatarea normală a operei din care se citează și să nu îi prejudicieze pe alți titulari de drepturi. Cât privește caracterul licit sau nelicit al procedeelor concrete la care se referă enunțul întrebării, nu îmi pot exprima opinia deoarece nu sunt un specialist în domeniul acelor lucrări. De aceea, este preferabil... să citez, și anume din lucrări în care sunt expuse principiile generale aplicabile identificării plagiatului (sau contrafacerii): «Astfel, de pildă, constituie neîndoielnic o încălcare a obligațiilor morale ce revin unui autor eliminarea ghilimelelor, dacă textul străin este reprodus cu modificări stilistice neesențiale, tocmai pentru a justifica suprimarea ghilimelelor, sau trimiterea unică la autorul citat la sfârșitul unor citate succesive, referitoare la idei de sine stătătoare, procedeu care creează o confuzie între împrumutul din autorul străin și contribuția proprie a celui care recurge la un asemenea împrumut» (Y. Eminescu, *Dreptul de autor*, Editura Lumina Lex, București, 1994, p. 172);

– «Existența contrafacerii sau a plagiatului se stabilește, în principiu, pe baza de asemănări, și nu de deosebiri. Simpla existență a unor deosebiri nu apără de învinuirea de plagiat, dacă se dovedește existența și importanța asemănărilor. Stabilirea existenței plagiatului este, așadar, o problemă de fapt» (Y. Eminescu, *Dreptul de autor. Legea nr. 8 din 14 martie 1996 comentată*, Editura Lumina Lex, București, 1997, p. 197); – «Așadar, în principiu, nu poate exista plagiat în cazul reproducerii unor adevăruri îndeobște cunoscute, plagiatul rămânând însă o chestiune de fapt a cărei existență poate fi dovedită, chiar în cazul la care ne referim, dacă, de pildă, metoda de prezentare într-un manual, sau modul de formulare a unor adevăruri sau date științifice este împrumutat dintr-o lucrare străină» (ibidem, p. 199); – «În domeniul acesta, al citării operelor altora, se săvârșesc cele mai frecvente abuzuri, manifestate mai ales sub forma ‘uitării’ ghilimelelor care trebuie să încadreze pasajul preluat din opera altuia ori a notelor de trimitere corespunzătoare de la subsolul paginilor respective [...] și mergând până la situația deosebit de gravă [...] în care pagini, capitole sau chiar lucrări întregi, ori structura internă a acestora nu sunt, în fond, decât parafrazări, compilații (neprezentate că atare) sau pur și simplu plagiante (furturi) nerușinate și nedemne ale operelor altora» (V. Ursa, *Drepturile de autor și protecția lor juridică în România*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1997, p. 124). [...] În principiu, plagiatul există chiar și dacă numai un pasaj este plagiat, fiindcă într-o asemenea situație este incontestabil că sunt întrunite caracteristicile juridice ale plagiatului cu privire la acel pasaj, prin nerespectarea obligației de citare. Bineînțeles că principiul *est modus în rebus* poate și trebuie să guverneze diagnosticul, în sensul că nu se poate face o acuzație integrală de plagiat atunci când există elemente pe baza cărora s-ar putea presupune că acel (sau acele) pasaj(e) identice ori asemănătoare sunt simple scăpări, dacă se are în vedere ansamblul lucrării. [...] O carte care are mai mulți coautori este o «opera comună». Opera comună poate fi «divizibilă» sau «indivizibilă». Este divizibilă opera în cadrul căreia contribuția fiecărui coautor este distinctă de contribuția celorlalți coautori (inclusiv – dacă este cazul – de contribuția eventualului coordonator, care este și el un coautor), indicându-se într-o modalitate sau alta (de exemplu, pe coperta interioară sau la cuprinsul cărții) ce anume părți din carte a scris fiecare coautor. Dimpotrivă, este indivizibilă opera în cadrul căreia nu este indicată contribuția distinctă a fiecăruia dintre coautori. Potrivit art. 5 alin. (5) din Legea nr. 8/1996, «În cazul utilizării operei create în colaborare, remunerația se cuvine coautorilor în proporțiile pe care aceștia le-au convenit. În lipsa unei convenții, remunerația se împarte proporțional cu părțile de contribuție ale autorilor sau în mod egal, dacă acestea nu se pot stabili». În raport cu cele de mai sus, situația la care se refera enunțul întrebării se plasează în conceptul de «opera comună divizibilă». Aici, fiecare dintre coautori are drepturi proprii de autor (inclusiv dreptul la remunerație) asupra porțiunilor pe care le-a creat și, corelativ, răspunde numai el pentru acestea. Acest coautor va putea să decidă publicarea separată a porțiunilor sale distincte din

opera comună, dar nu va putea să publice în întregime această carte dacă nu există și acordul celorlalți coautori. În măsura în care există un coordonator, acesta este titular al drepturilor de autor numai asupra acelei creații intelectuale care este «coordonarea» și, corelativ, răspunde numai sub acest aspect. Constituie o situație de fapt – urmând deci ca soluția să fie dată de la caz la caz – problema dacă în cadrul coordonării, a fost inclusă sau nu a fost inclusă și controlarea conținutului concret al porțiunilor (capitolelor) distincte ale coautorilor operei comune divizibile. Într-adevăr, în funcție de convenția dintre coautori (concept în care este inclus și coordonatorul), uneori coordonarea presupune doar stabilirea și asamblarea într-o structură articulată a diverselor capitole (secțiuni, părți etc.) scrise de către alți coautori, iar alteori coordonatorul are posibilitatea să impună modificări, ajustări etc. chiar în cuprinsul acelor porțiuni componente”. □ În cadrul unui dosar intitulat *Filozofia românească azi* scriu Mircea Flonta, Constantin Sălăvăstru, Ștefan Afloroei, Ion Dur, Costică Brădățan, Adrian Niță. Costică Brădățan: „prin expresia «filozofie românească» s-ar putea înțelege – mult mai modest – pur și simplu acea filozofie care se publică, dezbate, predă sau discută în România. Acesta e sensul în care aș vrea să folosesc expresia în continuare. Ceea ce face, în acest caz, filozofia din România să fie filozofie românească nu e cine știe ce element mistic numit «românitate» sau «specific românesc», ci, pur și simplu, folosirea limbii române. Din acest punct de vedere, «filozofia românească astăzi», ca să răspund în sfârșit la întrebare, mi se pare că se află într-o stare foarte, foarte amestecată. Asta ar fi una din primele trăsături pe care le poți constata. Mi-e foarte greu să înțeleg, mărturisesc, cum pot să coexiste, să «conviețuiască pașnic», sub același acoperiș – să zicem, în aceeași facultate, catedră sau institut de cercetare – lucruri atât de ireconciliabil opuse: oameni care scriu lucruri cu miez, care nu pun nici un rând pe foaie fără să-l fi trăit mai întâi, alături de inși care nu pot să producă o singura frază fără să se ajute de șabloanele limbii de lemn; oameni ale căror cărți nu mai încap pe un singur raft de bibliotecă alături de inși care ajung conferențieri sau chiar profesori «publicând» peste noapte ceva în tipografia proprie, în cinci exemplare, atâta doar cât să-i aburească a doua zi pe membrii comisiei de promovare; în aceeași catedră cineva publică volume la edituri occidentale prestigioase, iar colegul ajunge lector de filozofie fără să fie în stare să scrie, onorabil și inteligibil, o singură recenzie; exista tineri cercetători care au deja două doctorate, dar care trebuie să asculte de șefi care (în cazul cel mai bun) sunt încă doctoranzi, și așa au fost în ultimii douăzeci de ani; entuziasme cârturărești veritabile alături de blazări patologice; spirite riguroase și fine alături de incompetenți deliranți; oameni care abordează filozofia ca pe o chestiune de viață și de moarte alături de tot felul de rătăciți care n-au fost destul de buni pentru școala de subofițeri și atunci s-au făcut filozofi. Nimic nu pare să se lege, totul plutește în derivă. Lucrurile bune sunt rapsodice, insulare și până la urmă se lasă strivite de mediocritatea groasă, atotstăpânitoare. Mulți dintre studenții pe care i-am avut la Facultatea de Filozofie din București erau mult mai citiți, mult mai

inventivi și mai entuziaști decât cei mai mulți dintre studenții pe care i-am avut, mai târziu, la Durham, în Anglia. Dar ce fac studenții mei acum? Strălucesc probabil ca agenți de vânzări, comis-voiajori, paznici de noapte, lucrători cu ziua, mulți dintre ei scârbiți adânc de filozofie. În linii mari acesta e, după părerea mea, contextul. Ce fel de texte pot să apară într-un astfel de context? [...] Cu o sută de ani în urmă, citind un filozof de talia lui Henri Bergson, cel puțin puteai să dai peste o referință elogioasă la un nume ca acela al lui Constantin Rădulescu-Motru. Astăzi însă scrierile filozofice apărute în România nu par să tulbure prea mult mințile occidentale. O dată ce ai trecut de Curtici, ți se întâmplă extrem de rar – dacă ți se întâmplă – să dai peste vreun nume românesc în programul vreunei conferințe filozofice semnificative, în catalogul vreunei edituri sau în pagina de cuprins a vreunei reviste filozofice de oarece însemnătate. (Există, desigur, și excepții, dar sunt prea puține și prea izolate ca să depășească condiția unor situații și întâmplări pur personale.) Nu doar că în străinătate nu se știe nimic despre ce se întâmplă, filozofic, în România, dar – ceea ce mi se pare mult mai grav – nouă înșine ne pasă prea puțin de acest lucru! E ca și cum cei câțiva cititori pe care i-ai putea avea publicând o carte de filozofie în România îți sunt mai mult decât suficienți. A fi autor de filozofie în România e conceput (în primul rând de către autorii înșiși) ca un exercițiu mai ales solitar, ceva narcisic până la autoerotism: fără comunicare, fără audiență, fără cititori. O carte durează atâta cât durează actul scrierii ei: după aceea, ea se pierde într-un ținut necunoscut și nimeni nu-i mai poartă de grija. Se pune, desigur, întrebarea: «Dar ce relevanță are până la urmă faptul de a fi cunoscut de alții? Dacă nu se știe despre filozofia românească la Paris, la Londra sau la Madrid, asta nu înseamnă deloc că filozofia românească nu există sau că nu e valoroasă». Ca să răspund la această întrebare, trebuie să fac mai întâi o precizare: nu am în vedere aici deloc latura frivolă a problemei, toate acele chestiuni legate de «faimă», publicitate, premii, aureolă de «vedetă internațională» pe care să zicem că le-ar putea atrage după sine prezența cuiva pe o piață mondială a cărții. La mijloc e ceva, sper, mult mai serios. O carte există atunci când ea începe să însemne ceva, iar această însemnătate nu se produce decât la întâlnirea cu un public. Într-un anume sens, cititorul este cel care îl produce pe autor. Așteptările, adversitățile, pretențiile și mofturile publicului sunt hrana zilnică a unui autor. Cu cât publicul e mai numeros, mai exigent și mai matur, cu atât cartea (sau articolul, sau eseul) care a «trecut» acest test e de o mai înaltă calitate. O carte, chiar dacă se scrie în singurătate, se validează doar atunci când întâlnește un public, cu tot ce poate să însemne acest lucru: recenzii, polemici, reacții, discuții de tot felul. Or, într-un domeniu atât de sofisticat și exigent cum a ajuns să fie astăzi filozofia, după două-trei milenii de existență, a te deschide spre un public internațional nu mi se pare a fi deloc un moft, ci o necesitate firească, și până la urmă chiar o chestiune de onestitate intelectuală: cum poți pretinde că ai avut ceva de «spus» într-o carte atunci când (cum se întâmplă adesea în România) ești singurul specialist român în tema acelei cărți? Cui anume

ai spus ceea ce ai spus? Cine, în afară de tine, are vreo idee despre acel «ceva»? Tocmai pentru că suntem o țară mică, o cultură mică, nu ne putem permite luxul de a rămâne narcisici și provinciali. Bănuiala mea e că în spatele absenței oricăror încercări, din partea majorității filozofilor români, de a se impune pe piața europeană sau mondială a cărții nu e doar neglijența sau cine știe ce sfioșenie filozofică: e pur și simplu spaima primară că acolo, în lumea mare, s-ar putea să te faci de râs, că o să fii strivit, desființat, anihilat, că o să rămâi despuiat în văzul tuturor. Sigur, e trist să ajungi să crezi că ești realmente un mare filozof, un clasic în viață, doar pentru bunul motiv că mai toți vecinii tăi de strada din Mizil te iau drept un mare filozof și te arată la copii, dar, cel puțin, e ceva nedureros! [...] Mă tem că, asemenea situației din multe alte domenii, dacă astăzi se mai întâmplă ceva valabil în filozofia românească, acest lucru se produce nu datorită instituțiilor, ci în ciuda lor. Cel puțin aceasta este impresia mea, bazată atât pe experiențele pe care le-am avut eu însumi cu diverse instituții filozofice românești, cât și pe ceea ce am aflat de la alții care au avut experiențe similare. Desigur, aici e nevoie de o anumită clarificare: practic, nu instituțiile propriu-zise sunt vinovate, ci lipsa lor. Nominal, ele există, există clădiri unde zilnic se adună un anumit număr de persoane și unde aceste persoane trebuie să se suporte un anumit număr de ore. Însă faptul că instituțiile filozofice (ca mai toate instituțiile) din România sunt copleșite de personalitatea celor care se întâmplă să le conducă le compromite definitiv ca instituții. A ajunge să fii «în grațiile» șefului și, respectiv, a «cădea din grațiile» lui – acestea sunt cele doua evenimente centrale, în jurul cărora pivotează biografia oricărui angajat într-o instituție românească. O revistă academică de filozofie în România, ca să dau un singur exemplu, nu publică ceea ce, potrivit anumitor standarde dinainte convenite, este un «text publicabil», ci în primul rând ceea ce se întâmplă să fie la un moment dat pe placul directorului ei. Nu există criterii de competență, ci există umori, nervi și «simpatii»; nu există standarde impersonale, ci «dai și tu o bere» sau «azi șefu' are toane». Articolele se refuză nu pentru că sunt lipsite de originalitate sau prost scrise, ci pentru că directorul s-a trezit «cu fundu'n sus». Un text filozofic bun «intră», eventual, nu pentru că a făcut față cu succes unor criterii de selecție severe, ci pentru că autorul lui, întâmplător, nu este inamicul directorului, pentru că revista ajunsese în criză de materiale, pentru că directorul n-a apucat să vadă ce intră în numărul respectiv sau din cine știe ce alte motive similare” (*În ciuda instituțiilor*).

• [„**Revista 22**”, nr. 710] Mircea Iorgulescu scrie despre Mircea Cărtărescu, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* (Editura Humanitas, 2003): „Seducător ca-ntotdeauna, cu farmec și vervă, Mircea Cărtărescu își face harachiri sau măcar simulează gestul. Căci farmecul e dureros, iar verva e neagră. În ciuda titlului aparent vioi parodic, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* este o carte crepusculară, foaia de parcurs a unei crize în desfășurare. Zâmbetul eventual din titlu rămâne firav și stângaci, ca tumba tristă de adio a unui clown bătrân. Pentru cine are totuși îndoieli, o mărturisire fără echivoc: «Încerc să trăiesc mai departe. Nu știu dac-o să mai

scriu ceva vreodată și nici nu-mi pasă». Cu ea își prefățează Mircea Cărtărescu noul său volum. Și nu atât o parafrază ludică și, desigur, postmodernă după Eminescu este «Pururi tânăr, înfășurat în pixeli», cât o bravadă. În locul mantiei romantice, pixelii. Vesmântului nobil din versul eminescian – «Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi» – i se substituie o banală unitate de măsură. Sunt preferați pixelii, dar la fel de bine se putea recurge la biți, octeți ori decibeli. Înfășurarea «în pixeli» echivalează cu o îmbălsămare în anonimatul mecanic, în cel mai bun caz cu o performanță tehnică de genul în fond angoasant al prefacerii cântărețului Michael Jackson într-o creatură de sinteză, jumătate om, jumătate aparat. Aspectul superficial parodic disimulează un oximoron, iar sensul acestuia este unul defensiv, de nu chiar depresiv. Autorul suferă în carte, dar surâde amar în titlu. «Mi s-a întâmplat în această viață cel mai trist lucru cu puțință: dintr-un poet am devenit un autor» – așa își începe volumul Mircea Cărtărescu. Jelind unicitatea pierdută, prefacerea poetului în autor, inserierea contabilă. Căderea în pixeli, identificarea prin tehnologie. Farsă ori cronică unei sinucideri literare anunțate? Răsfăț narcisiac sau deprimare? Ifose ori dramă adâncă? Întrebări ce n-au fost totuși puse. Dar nu din delicatețe, inutilă totuși câtă vreme cartea e un exercițiu public de autodisecție, mai degrabă dintr-o carență de sensibilitate. Pentru cine se poate mira, poate fi chiar uimitor: Mircea Cărtărescu înalță drapelul de naufragiu, el e scriitorul cel mai cunoscut din ultima serie de literați români ce avea să mai beneficieze de privilegiile mitului valorii artistice, înainte de prăbușirea probabil definitivă a acestuia, dar nimeni nu tresare. Mai rău, cartea i-a fost citită ca un manifest și, în consecință, simetric aplaudată și contestată. Doi eminente critici universitari, ambii cu importante contribuții de domeniul teoriei și metodologiei literare, ambii cu bibliografia «la zi», Cristian Moraru și Marin Mincu în ordinea cronologică a intervențiilor (cel dintâi în «Observator cultural», celălalt în «Cotidianul»), au văzut în *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* o pledoarie ferventă pentru globalizare, multiculturalism, corectitudine politică, postmodernism ș.cl.; primul a fost entuziasmat, al doilea oripilat. Chiar dacă se bat cap în cap, cele două atitudini sunt în sine perfect justificate, soarta manifestelor fiind să fie ori patetic sprijinite, ori patetic refuzate. Dar *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* nu este câtuși de puțin un manifest și nu are nimic de manifest. E, ca formă și la nivelul evidenței, o culegere de publicistică eterogenă tematic, discontinuă în atitudini și preponderent confesivă, motiv pentru care și poate fi socotită, în bună parte, o «addenda» la *Jurnalul* tipărit de Mircea Cărtărescu în 2001. Apoi, cum e compus, cu subtilă îngrijire însă, din texte ocazionale de tot felul, de la mici articole de gazetă la comunicări și intervenții cu aspect eseistic prezentate la colocvii, simpozioane și alte mondenități internaționale, volumul nu poate fi situat decât prin abuz ori neînțelegere în categoria scrierilor combative de factură conceptuală, cum în principiu se cade să fie un «manifest». Textele sunt rareori datate, după cum tot rar se indică și locul primei apariții, deși selecția a fost făcută dintr-o activitate publicistică întinsă aproximativ pe durata a două decenii, de la începutul

anilor '80 până spre prezent. Eroare, neglijență, arogant refuz al situației? Mai curând, poate, compoziție de volum de poeme, urmând altă logică și alte criterii decât cele cuvenite pentru un volum normal de publicistică militantă, cu «program», «idei», «doctrină» și «obiective». *Din periodice* – s-a mulțumit să indice, sub titlu, pe pagina de gardă, Mircea Cărtărescu, lăsând în seama recenzenților să încerce a deduce după ce criterii a făcut alegerea și să stabilească, de ce nu, când și unde au fost publicate prima dată articolele reținute în carte. Neavând, în locul unde mă aflu, posibilitatea materială de a face o asemenea operațiune, și necesară, și instructivă, mă mărginesc să observ că au fost lăsate pe dinafară destule articole de atitudine socială, civică sau direct politică. Și că textele adunate-n carte sunt neabătut poematice. Scriitor, și numai scriitor, exclusiv scriitor, artist, și nu teoretician ori ideolog, Mircea Cărtărescu prefăce în «literatură» tot ce scrie. Poetul din el nu suporta jugul preciziei, respinge tirania exactității, sfidează dictatura adevărului comun. Poate, la rigoare, să scrie că Pământul e un morcov și că Homer era chinez, Ho-Mer. Plasticitatea trece înaintea sensului, fantezia se eliberează de constrângerile documentației. Excursiile printre nume, titluri și citate au, ca uneori la G. Călinescu și deseori la Eugen Barbu (în *Caietele Prințepelui*, de care *Jurnalul* lui Mircea Cărtărescu se apropie nu o singură dată), rostul de a produce fumigație poetică și de a excita liric, asemenea unui drog. A-i reproșa «erorile», inadvertențele și anacronismele este o greșală, eu însumi am făcut-o, când am scris cândva, nepotrivit morocănos, despre *Postmodernismul românesc*: am luat drept «studiu» ceea ce era o reverie eseistică. În literă aveam, probabil, dreptate, dar în spirit nu. La fel stau lucrurile și în destule articole din *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, iată câteva exemple. Gellu Naum s-a născut în București, nu în provincie, și nu era evreu, cum scrie Mircea Cărtărescu («Tristan Tzara, Benjamin Fundoianu, M. Blecher, Gellu Naum, considerați printre cei mai mari scriitori români, provin din prăfoase și mizere cartiere evreiești de prin orașele din provincie, dovadă că gheitoizarea a fost... » etc., p. 242). Marin Preda nu poate fi cu nici un chip livrat generației '60, în care îl vâra Mircea Cărtărescu, punându-l alături de Nichita Stănescu (moartea lor e socotită retezarea celor «mai înalte ramuri ale generației '60» – p. 110). Desigur, adolescentul Cărtărescu nu avea cum să-și cumpere, în 1972, *Antologia poeziei române moderne* alcătuită de Nicolae Manolescu și publicată în 1968: cartea fusese retrasă la scurtă vreme după apariție și din librării, și din biblioteci (cf. p. 11). *Populism* este un concept politic suficient totuși de precizat pentru a fi cu desăvârșire imposibil de susținut că în *D-ale Carnavalului* Caragiale ar fi înfățișat «problematika dureroasă» a contaminării României de «populism» («România devenise deja bolnavă de populism», p. 259). Dar a face asemenea îndreptări, care pot fi de ordinul zecilor (o lungă listă a întocmit de altfel Marin Mincu), nu e de nici un folos pentru buna pricepere a textelor lui Mircea Cărtărescu. El a și sugerat asta, cu destula discreție, dar nu mai puțin util. Textul pus la sfârșitul cărții se numește *Zaraza* și are aerul de a fi o «istorie» a cunoscutei

romane. Autorul precizează, într-o notă, că în anul 2000 a publicat «o variantă, conținând tot felul de anacronisme», în «România literară». «Am mai curățat din inadvertențe ulterior» – continua nota lui Mircea Cărtărescu – , «fără ca *Zaraza* să aibă, mai departe, pretenția de a fi altceva decât un gratuit joc al imaginației». Amănuntul că, după apariția în revista numită a «variantei», tot acolo s-a primit și s-a publicat un articol în care se semnalau «tot felul de anacronisme» nu este însă menționat de Mircea Cărtărescu în nota de acum, încât nu se poate ști dacă el a «curățat din inadvertențe» ca urmare a acelei întâmpinări sau independent de ea, nici din ce anume rațiuni nu le-a eliminat pe toate (spre exemplu, acțiunea din *Zaraza* e plasată «prin 1944», pe când – se poate citi în varianta de acum – «la Operetă cânta încă Leonard», deși acesta era mort din 1928!). În genul său, *Zaraza* e însă o mică și foarte reușită proză în registrul ironicului livresc, un fin exercițiu de stil în genul admirabilelor mai vechi povestiri ale lui Alexandru George, iar nota că este vorba de «un gratuit joc al imaginației» ar fi trebuit așezată, ca avertisment, chiar în fruntea volumului... Dar jocul, fie el și gratuit, și al imaginației, nu e totuși joacă (demult, foarte demult, un mic și strălucitor eseu despre joc și joacă a publicat tânărul, pe-atunci, Sorin Vieru, îl va fi pus oare-ntr-o carte?!). Dacă *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* nu e o carte «de probleme», în sensul în care au citit-o Cristian Moraru și Marin Mincu, o «problemă» totuși există. Este Mircea Cărtărescu însuși. Scriitorul traversează în mod cert o criză, este pe culmile nefericirii, totul e, pentru el, un dezastru. Suferă că s-a născut și trăiește în România, suferă că s-a născut și trăiește în București, suferă că este scriitor român, și nu occidental, este nefericit că locuiește la bloc, și nu într-una din acele «case minunate» pe care le vede zilnic, «de pe marginea bulevardelor sau din zonele tăcute și aurii ale orașului», se simte «ostracizat» de lumea literară, cumpără nevrotic ziare și reviste în care, inevitabil, găsește ceea ce caută – «banalizata mușcătură, previzibila aluzie». Departe sunt vremurile tinereții, când funcționau, vital și incandescent, sentimentul de generație, cel de cenaclu și cel de metropolă (exista, bine marcat, un complex de superioritate față de scriitorii din provincie – «puteam simți cât de în urmă erau, tehnic vorbind, chiar și cei mai buni poeți din provincie», p. 65, «noi, optzeciștii, când întâmpinam rezistența încăpățânată a celor din provincie», p. 80, «cu poeții din provincie eram foarte severi», p. 131, «obscurul club al celor opt din Iași», p. 190), departe e și vremea, totuși mai apropiată, când, nu mai spun în numele a ce și al cui, chiar Mircea Cărtărescu îl recomanda pe «poetul Tataie» de la BUG Mafia, opunându-l ierarhiilor literare ale trecutului, ce trebuiau îngropate, aruncate la pubelă, scoase din uz și din circulație. Acum, azi, această întrebare: «Ce e cu aceste generații de după '89, din ce în ce mai troglodite, mai incapabile să-și vorbească propria limbă și să-și înțeleagă propria cultură?». Chiar așa, ce-o fi fiind?!» (*La o răscruce*).

15 octombrie

● [„**Luceafărul**”, nr. 36] Raluca Dună scrie despre *Caiet de citire și caligrafie* (2003) de Cristian Popescu: „Jurnalul lui Cristi Popescu este jurnalul unui om mutilat care încearcă să se adune, să se reconstruiască prin scris, care face eforturi disperate de a ieși din infernul bolii (schizofrenie). Obsesiile jurnalului sunt aceleași cu obsesiile cărților de poeme, doar că aici, uneori sunt redată într-un mod mai explicit” („*Școala de morți frumoase*” (I)). □ Bogdan-Alexandru Stănescu comentează romanul *Întâlnirea* de Gabriela Adameșteanu: „*Întâlnirea* este un roman al marelui modernism și în sensul în care își asumă dificultatea lecturii: nu se citește deloc ușor, și nu întotdeauna cu aceeași plăcere, trebuie s-o spun... Nu am citit nici un dosar de la Securitate, dar am senzația acută a unui ton «fals» – intertextualitatea aceasta obosește în cele din urmă cititorul. Acest roman folosește o rețetă pe care personal o consider epuizată într-un moment în care narativul este reinventat. Este alegerea autorarei, un risc pe care sunt sigur că-l conștientizează. Mădele trec” (*În curtea lui Ulise (mitologii)*). □ Luca Pițu comentează *Retori, simulacre, imposturi* de Ciprian Șiualea: „Cum o să prezint cartea (al cărei titlu, reverență pentru Mentorul Junimei, manipulează parodicește ceva precum *Oratori, ritori, limbuți*)? Ei bine, semnalând lectorului eventual temele regândite la paginile mele strategice, nu înainte de a semnala particularitatea *number one* de scriitură a universitarului brașovean de dată recentă: gradul zero al emfazei, proprietatea termenilor ventilați, acuratețea limbajului de specialitate. E serios, fără a fi pedant, criticianul nostru cultural, dimensiunea polemică a stilului său neremarcându-se de la prima ochire. Nu e dânsul de umoare pamfletară, ci argumentativ, amant al despicării firului în patru, raliat, ca și Borges, prudenței conservatoare din scepticism bine digerat, în limitele veracității oricărei experiențe individuale bine gospodărite” (*Unde ne sunt criticienii?*).

● [„**România literară**”, nr. 41] Mircea Martin semnează eseu *Poezia lui Iustin Panța „Ce frumos arde focul tău”*. □ Cronicar consemnează: „«Academia Cațavencu» nr. 38 ne informează că poetul și senatorul Adrian Păunescu și-a trecut în cont un examen parțial de doctorat cu (ați ghicit?) profesorul și președintele Academiei Române, dl E. Simion. Până să devină doctor, mai este oarece drum de străbătut. Tema: poezia generației '60. Sugerăm doctorandului un titlu mai potrivit firii sale intelectuale: Poezia generației mele. Așteptăm cu mult interes vestea susținerii (în ce sală? în ce an?) tezei. * Un comentariu foarte dur semnează în «ALA» nr. 684 dl C. Stănescu pe tema Festivalului „Zile și Nopti de Literatură” de la Neptun. Unele observații sunt întemeiate, altele, pur și simplu răutăcioase. Toată chestiunea finanțării recente manifestări, de exemplu, este tendențioasă. Nicicum nu e bine: nici dacă statul dă bani de la buget pentru literatură, nici dacă nu dă. Iar ideea că dl Năstase își face campanie electorală aflându-se în «compania virtuală» a lui Kadaré și Antunes, după ce s-a ținut de mână la emisiunea lui Teo cu un vestit comic al micului ecran, poate fi corectă, dar ce ar fi de făcut? Vorba dlui Stănescu: una e să sprijini o acțiune culturală, alta e să te sprijini pe

ea. Adevărat, dar, încă o dată, ce e mai bine: să-i smulgi premierului niscai bani pentru cultură, îngăduindu-i să-și facă imagine electorală, sau să refuzi banii, în ipoteza că votanții îl vor ocoli pe premier? Cronicarul nu știe ce e mai bine. Dar nici nu se grăbește să facă recomandări altora”.

1-15 octombrie

• [„Tribuna”, nr. 26] Oana Pughineanu publică eseu *Amorotica! Amorotica! (Căsătoria, un rău necesar... dar pentru cine?)*. □ Ștefan Manasia publică a doua parte din cronică *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă*, unde comentează poezia lui Adrian Urmanov: „Urmanov este un umanist, iar poemele sunt *opere alese* pentru a-i răspândi învățăturile. El pare a nu fi îndrăgostit de propria-i poezie, ci de seducția pe care aceasta va izbuti să o exercite asupra unei mase de cititori”. □ Maria Roth publică eseu *Teoria feministă și contribuția ei la studiul violenței*. □ Petru Iluș este intervievat de Oana Pughineanu („*O tendință puternică este democratizarea vieții de familie*”). □ Andrei Marga este intervievat de Teodor Vidam: „Cultura europeană – spus aici cât mai direct – înseamnă, în fond competență de producere bazată pe o mereu ascendentă competență tehnică, la rândul ei susținută de știința modernă, comportament în economie și administrație bazat pe randament; cultură a dreptului ce promovează individul ca subiect și scop, suveranitatea și generalitatea legii; înțelegerea libertății ca autonomie; construcția persoanei umane ca sferă privată sprijinită pe proprietate și garantată de legile ce conțin drepturi fundamentale și inalienabile; derivarea voinței politice din dezbaterea publică, în care prevalează argumentele mai bune, comunicare continuă a reflexivității intelectuale și a problemelor trăite ale vieții” („*Cel care filozofează sesizează probleme acolo unde cei mai mulți văd lucruri normale*”).

20 octombrie

• [„LA&I”, nr. 37] Editorialul semnat de Horia-Roman Patapievici meditează (eseistic) asupra vieții: „Nimic nu definește mai bine viața noastră decât incapacitatea de a ne menține în datele care îi conferă sens. Mereu ne pregătim pentru ceva ce va să vină – și se amână. Trăim pe fugă, ca și cum abia mâine ne vom putea pune cu adevărat pe trăit – până atunci, însă, mai avem de lichidat câteva obligații tranzitorii: o întâlnire, un examen, o carte, un articol, o meserie, una sau două iubiri. Și, în câteva clipe, totul se termină sau se duce pe apa sâmbetei. Când am trăit? Ce am tot așteptat? Cum de am putut rata totul? Cum de-am putut trece atât de ușor pe lângă toate ocaziile care ne-au fost date? Tot ce putem spune este că ne-am risipit anii pregătindu-ne pentru ceva ce trebuia să vină, ce-am tot sperat să vină – și am amânat – fie pentru că nu eram încă pregătiți, ori suficient de bine pregătiți, fie pentru că, ni se părea, nu se ivise încă ocazia, adevărata ocazie – Ocazia cu majusculă, cea căreia trebuie să îi jertfești prin ardere de tot toate micile ocazii de ocazie” (*Viața noastră*).

21 octombrie

• [„**Observator cultural**”, nr. 191] Ovidiu Drăghia semnează articolul *Internetics 2003. Multe orgolii, mulți câștigători*: „Vineri s-a încheiat cea de-a treia ediție a Festivalului Internetics, redenumit în acest an, «festival de comunicare digitală». Au fost acordate trofee câștigătorilor și a fost desemnată cea mai bună agenție de *web design* – de altfel, marele premiu. Iată mai întâi câteva linii directoare ale acestui festival, adaptate din informația prezentă în pagina web: www.internetics.ro. S-a ajuns la «festival de comunicare digitală» sub influența unui fenomen care afectează toate canalele de comunicare: convergența mediilor. Iar ca element absolut nou în filozofia festivalului: doar unele secțiuni sunt în concurs, celelalte funcționând ca spații de expunere, numite galerii virtuale. Este vorba de trei galerii: *Personal*, *Multimedia în telefonie mobilă* și *Jocuri*. Săptămâna trecută am putut asista și la o serie de comunicări și chiar dezbateri pe diverse teme, foarte interesantă fiind cea dedicată publicității *on-line*. Au participat reprezentanți ai unor companii care investesc în *advertising*-ul pe *web*, Coca Cola, Connex (un puternic susținător al festivalului) și KLM, dar și reprezentanți ai agențiilor, fie că se aflau pe scenă sau în sală. Concluziile au fost că piața aceasta virtuală a depășit faza copilăriei, că investiția în acest tip de reclamă este benefică și că un pas important pentru mai departe este întocmirea unor profiluri ale internauților pentru a cunoaște mai bine *target*-ul. Desigur, astfel de tentative există, dar la scară mică, iar acum piața este suficient de dezvoltată pentru a cere mai mult, un portret clar al acelora care navighează pe Internet. Festivalul Internetics este și un prilej pentru a lăsa, relansa sau a face cunoscute pagini *web*. Și anul acesta am putut vedea noutăți. Astfel, unul dintre cei mai importanți actori din piața de *advertising on-line*, Boom, și-a lansat pagina *web* chiar în cadrul seminarului amintit mai sus: www.boom.ro. Apoi, în cadrul unor demonstrații de sport extrem, a fost lansat vineri seara *site*-ul www.h2o.ro, cu un bogat conținut pe tema sporturilor mai puțin convenționale. Designul său este foarte reușit. În fine, deși nu am acoperit toate noutățile absolute, doresc să amintesc galeria virtuală a *site*-urilor personale unde am putut vedea lucrări foarte interesante, multe necunoscute înaintea acestui festival. Ca tehnică de lucru, *flash*-ul este încă rege, iar din punct de vedere al conținutului, observăm că tot mai mulți artiști din sfere variate de activitate aleg să se promoveze prin Internet. Cel mai adesea, *site*-ul este construit direct în limba engleză (www.alexgorun.ro, www.elenalazar.com etc.). Sala Teatrului de Operetă «Ion Dacian» a fost destul de plină vineri seara. Frapau două aspecte: numărul impresionant de mare al tinerilor și... hainele. Doar puțini dintre cei prezenți erau la patru ace, costume și pantofi adecvați, primând ținutele casual, sport. Fapt normal, atât datorită vârstei, cât și specificului muncii în *web design*. Contactul cu un client se face printr-un reprezentant al firmei, iar programatorul relaționează cu destinatarul muncii sale. Doar rar, în mod direct, poate fi un contact *on-line*... A fost deranjantă absența unor capturi ale *site*-urilor în concurs. Se știe că la orice competiție se prezintă

o mostră din lucrare. Aici puteam vedea pe un ecran doar *link*-ul, ceea ce era, evident, mult prea puțin. Trec și peste bâlbele de pe scenă care au condimentat seara și care puteau fi ușor evitate, dacă cei chemați să vorbească ar fi făcut o lectură a nominalizațiilor înainte de a urca acolo. Personal, așteptam mai mult de la acest festival. Desigur, nu doar organizatorii săi ar fi trebuit să facă mai mult, ci și actorii de pe piața *web*, în principal agențiile de *web design* și cele de *advertising on-line*. Speram să existe mai multă comunicare reală în cadrul festivalului, între cei care ajută la crearea de conținut pe *web*, între cei care doresc să știe mai multe despre acest domeniu vast, cel mai complex din mass-media din punct de vedere al formelor de exprimare. Numărul seminariilor și al temelor de dialog putea și trebuia să fie mai mare. A lipsit cu desăvârșire o temă importantă: cea a *web*-ului pe telefonul mobil, chiar dacă *wap*-ul și GPRS-ul nu au la noi conținut bogat. Sunt, însă, tendințe care trebuie încurajate și discutate. Oricum, s-a simțit concurența între agențiile participante, iar uneori orgoliile angajate nu erau acoperite de conținut, de rezultate. Dar competiția duce, cu siguranță, și la creșterea calității părții de conținut a Internetului românesc.”

● [„**Revista 22**”, nr. 711] Mircea Iorgulescu semnează recenzia *Din Far East în Far West și înapoi*, dedicată volumului lui Radu Pavel Gheo *Adio, adio, patria mea cu î din î, cu â din a* (Editura Polirom, 2003): „O carte cu totul uimitoare în actualul peisaj literar și intelectual românesc este *Adio, adio, patria mea cu î din î, cu â din a* de Radu Pavel Gheo. Ar putea concura pentru câteva genuri, cu mari șanse de fiecare dată, la titlul de «carte a anului» – publicistică, eseistică, proză. [...] Ca formulă literară are noutatea îndrăzneată și inalterabilă a *Scrisorilor persane* ori a *Călătoriilor lui Gulliver*. [...] Două sunt [riscurile] cele mai redutabile și ambele pot deturna și denatura lectura. Cum Radu Pavel Gheo și-a scris cartea pornind de la o experiență personală, cel dintâi constă în identificarea povestirii cu faptul de viață și chiar în substituirea primului termen prin cel de al doilea. Pe scurt, autorul a câștigat la «Loteria Vizelor» dreptul de a emigra în Statele Unite, a plecat, a trăit acolo un an, după care s-a întors în România. Cartea lui are aspectul exterior al unui «jurnal de bord» compus din corespondențe trimise de la fața locului unor gazete din Iași și București pe durata expediției. Tentația de a «judeca» faptul în sine și, inevitabil, persoana celui care l-a trăit este firesc mare, poate chiar predominantă, dar a-i ceda înseamnă a confunda planurile. Radu Pavel Gheo este scriitor, *Adio, adio...* este o carte de literatură, iar eroul ei, cel din perspectiva căruia este scrisă, are ori capătă statut de personaj, prin urmare criteriile și regulile de aplicat sunt totuși de ordin literar. Altfel cădem în trivialități de bodegă sau, și mai oribil, în stupidități de *talk-show*, și «discutăm» la nesfârșit, dar perfect zadarnic, dacă autorul-personaj a făcut bine sau rău când a plecat ori când s-a întors. Al doilea risc este cel al plasării acestei cărți în contextul și termenii uneia dintre falsele dispute pseudo-ideologice ale momentului, cea pe tema filo și antiamericanismului. Ispita e și aici mare, adesea poate chiar irezistibilă, forța de atracție a simplificărilor primitive nu mai trebuie dovedită. Riscuri pe

care Radu Pavel Gheo nu le-a ignorat. În felul lui înșelător modest, a încercat chiar să le exorcizeze: la «addenda» cărții sale, el a reprodus o serie de opinii ale unor cititori necunoscuți, exprimate pe măsură ce textele lui trimise din America erau publicate în diferite reviste. Aceste opinii, «părerii exprimate liber și spontan» cum le califică Radu Pavel Gheo, nu sunt comentate, doar sistematizate în funcție de proveniență – unele sunt «din țară», altele «din America», o a treia categorie dintr-o «discuție pe site-ul ciberplai», iar ultima dintr-o «discuție pe site-ul sictir.ro». Să fie chiar inocentă această micro-antologie?! Poate, dar mie mi se pare că nu. Radu Pavel Gheo menționează, oarecum placid, că le-ar fi putut comenta, analiza și explica grație puterii pe care o are fiecare autor în propria carte, însă a preferat să lase «lucrurile așa cum sunt», de ce să le alterez farmecul?, se întreabă el cu falsă (după mine) candoare. Fiindcă puterea autorului chiar se exprimă, și anume prin includerea în propria carte a acelor opinii, păstrate în forma lor originală, ca să nu li se altereze farmecul. Și sunt cu adevărat fermecătoare, în sensul în care sunt «fermecătoare» și pseudo-interviurile lui Alexandru Monciu-Sudinski din *Caractere ori Biografii comune*. [...] Se pot regăsi, în personajele care devin Alina și Radu Pavel, toți cei care, asemenea lor, vor și visează să poată spune *Adio, adio, patria mea cu î din î, cu â din a*, titlu superb și memorabil, dat și primei secvențe a volumului, nu numai cărții înseși. E starea de spirit a unei generații, poate chiar a mai multora, e, în orice caz, un sindrom social a cărui existență este zguduitor configurată de Radu Pavel Gheo: fără patetism, fără violențe pamfletare, fără incandescența neagră, cioraniană, a revoltei prefăcute în ură vulcanică, mai degrabă cu stoicismul asumat al lipsei de soluții. Deși avusese o notorie activitate literară și publicistică (înainte de emigrare publicase două cărți, face parte din Clubul 8 de la Iași, este traducător din engleză, a făcut și face jurnalism, inclusiv radiofonic), Radu Pavel Gheo se consideră unul dintr-o mulțime, parte a unui întreg, strop dintr-un val. Nu are fumuri și aere și pretenții de «personalitate», este solidar și se simte asemenea celor care au plecat sau vor să plece din România de după '89. Cu cei care se simt alungați. Diferența mare, adâncă, dintre exilații de până atunci și emigranții de după aceasta e: cei dintâi erau și se considerau evadați, ceilalți au sentimentul că sunt alungați, puși la poartă, împinși să-și ia câmpii. [...] O carte extraordinară și un scriitor strălucit, ce va marca o epocă". □ Se publică interviul *Limba română participă la limba germană în care scriu. Herta Müller în dialog cu Gabriela Adameșteanu*: „*Ai scris vreodată literatura în limba română?* În limba română n-am scris niciodată. Știam puțin limba română de la școala din sat, dar, bineînțeles, acolo n-am învățat-o destul, pentru că erau numai câteva ore pe săptămână. Iar în afara școlii nu se vorbea românește deloc, pentru că în sat erau numai nemți. [...] Și profesorii noștri de română tot șvabi erau, doar medicul și polițistul erau români. Și cu amândoi, deși din motive diferite, era mai bine să nu ajungi să ai de-a face. M-am dus pe urmă la oraș și după facultate am lucrat într-o fabrică. Atunci a fost prima oară când eu eram singura nemțoaică și toți ceilalți din jurul meu erau români

sau unguri. Dar și cu ungurii, dacă nu știai maghiara, tot româna era limba comună. Deci, acolo, în fabrică am început în fiecare zi, de dimineața până seara, să vorbesc numai limba română. Aveam o prietenă româncă, ea nu înțelegea deloc germana și, pentru că eram foarte apropiate, am învățat românește. Cred că a fost un noroc pentru că, neavând limba română ca limbă maternă și învățând-o mai târziu, când deja aveam o privire fixată pe literatura și estetica limbii, mi-am dat seama din capul locului ce multă poezie există în limba română, ce multe comparații și metafore. De multe ori mi-a apărut spontan în minte comparația între cum se spune în limba mea și cum se spune în limba română. Și mi-am dat seama că limba română privește același lucru cu totul altfel decât limba mea maternă și, din punct de vedere al structurii psihice, de multe ori, privirea asta mie mi-era mai aproape... [...] Cred că limba română nu se lasă prea ușor băgată în noțiuni abstracte. Dar, pe de altă parte, spontaneitatea ei este mult mai mare, cred că e mult mai vie și sunt mult mai multe nivele, mai ales în domeniul sentimentelor, al relațiilor. În germană, de exemplu, dacă ai un iubit și vrei să-i spui un cuvânt gingaș, îi spui *schatz* – *schatz* înseamnă *comoară*. Pe când în română există atâtea cuvinte pentru același lucru, e mult mai multă tandrețe și de aceea e mai greu de tradus. Sau la *copil*, «pui de om». *Küken*, *pui* în germană, se referă numai la pasări și e un cuvânt foarte rigid, un cuvânt care are atâtea colțuri și cu *k*-ul ăsta, deci nu poți să îl folosești nici măcar la un animal mic, darămite să-l adaptezi la un om. Pentru cineva care scrie, este un foarte mare avantaj ca nu numai limba ta să fie singura stație a cuvintelor. Trebuie să știi că există stații diferite, că fiecare lucru arată altfel. De pildă, «crin», în română, este un domn. Dacă mă uit la el și gândesc în limba română, am alte imagini decât în germană. [...] «Die Lilie» este o fată, o doamnă. Și așa e și cu plopul, «die Pappel». Și toate celelalte, *soarele*, *luna*, toate sunt invers. Când se schimbă genul, se schimbă toată imaginea din mintea mea. De ce în limba română *crinul* este de genul masculin? Pentru că românii privesc planta respectivă ca pe o făptură masculină, iar vorbitorii de limba germană văd în ea o făptură feminină. La fel se întâmplă cu obiectele. Și deci toate lucrurile astea s-au amestecat în viața cotidiană, în ceea ce făceam în mod obișnuit, pe unde m-am dus. Am spus de multe ori că eu cred că limba română scrie cu mine, chiar dacă eu nu scriu niciodată o frază în limba română. Dar limba română participă la limba germană în care scriu. Pentru că eu nu pot să despart în capul meu ce am dintr-o limbă și din cealaltă. Sunt lucruri trăite, sunt imagini amintite și limbile se amestecă. Nu pot să împart viața în două limbi, nu funcționează așa, n-are rost și nici nu vreau. [...] Există mai multe limbi germane. Limba mea maternă este, de fapt, un dialect de la țară, din satul părinților mei, și el se deosebește foarte mult de limba literară germană. Mai era însă și limba literară de-acolo, cu un vocabular foarte asemănător cu cel de aici, în afară de niște noțiuni care nu existau, pentru că nu exista nici realitatea. Fiecare formă de limbă cotidiană se dezvoltă din necesitățile unei societăți, unei realități. Dar nu înseamnă că eu nu înțelegeam ce citeam din cauză că realitățile din România și Germania erau

atât de diferite și multe domenii actuale în Germania lipseau cu desăvârșire în România. Timp de 20 de ani, noi am citit cărți în limba germană, am citit «Der Spiegel» și ziare de la Goethe Institut, deci chiar dacă numai din scris, vocabularul acesta îl știam. Problema a fost alta: nu am înțeles situațiile. Deci am observat atunci că pot să pricep ce înseamnă fiecare cuvânt până în ultimul milimetru și totuși nu pricep situația. Pentru că situația era alta, iar modul de comportare al persoanelor pe care le-am cunoscut aici era altul decât cel obișnuit în România. Cel mai des am observat asemenea «neînțelegeri» în situațiile când cineva voia să fie ironic, glumeț. Nu am priceput, de multe ori, ironia sau n-am înțeles ce era de râs în situația respectivă. N-am înțeles, de fapt, conținutul situației, deși înțelegeam conținutul limbii. Și asta pentru că veneam dintr-o cu totul altă viață. [...] În fiecare an la Filologie erau unele repartizări în industrie. Eu am fost repartizată în Moldova, pentru că făceam parte din Aktionsgruppe și autoritățile voiau să ne despartă. Era parcă în 1985. Au încercat să ne arunce în colțuri atât de depărtate geografic, încât să nu mai putem să ne vedem decât în timpul unei vacanțe mai lungi. M-am dus acolo în Moldova, să văd ce era. Era un cătun, nu un sat. Școala nu avea nici măcar podele, iar cei de acolo nici nu au vrut să știe de mine, pentru că era o profesoară de germană din părțile locului care voia să-și mențină postul. I-am spus atunci că n-am de gând să dau din coate ca să îi iau postul, pentru că mi se pare imposibil de stat acolo. M-am întors, decisă să nu mă duc la repartitie. Și atunci mi-a venit de două ori somație să plătesc banii pentru facultate. Între timp am încercat să găsesc ceva. La Tehnometal era un director care fusese ziarist înainte la «Drapelul Roșu», dar cei de la «Neue Banater Zeitung» – unde făcusem practică în timpul studenției – îl cunoșteau, deoarece redacțiile erau în aceeași clădire. Aceștia au vorbit cu el și m-a luat la fabrică. Așa am ajuns traducătoare la Tehnometal. Și am tradus descrieri de mașini, deși eu habar n-aveam de ele. Era ceva groaznic. Aveam un dicționar gros cât trei cărămizi și căutam în el la fiecare cuvânt. Dar problema era că pentru fiecare mașină, presa hidraulică și mai știu eu ce, trebuia să și știi la ce mașină te referi. Pentru că la fiecare noțiune pe care o găseam în dicționar erau vreo trei-patru variante. Eram toată ziua cu telefonul în mână sau mă duceam jos și întrebam muncitorii care cuvânt este cel indicat. [...] Am scris poezioare și în revistele liceului, lucruri foarte penibile, dacă mă uit acum la ele, mi se par infantile. După aceea m-am lăsat și mi-am zis: «fiecare om are perioada poeziilor». N-am mai făcut nimic decât după ani de zile, după ce terminasem facultatea și eram la fabrică. Eram tot cu Aktionsgruppe, eram un fel de prietenă a tuturor, dar care în timpul acela nu scria. Prietenii mei mi-au tot reproșat că nu fac nimic, că sunt delăsătoare și leneșă și mi-au dat de citit. Adică au încercat să mă instruiască, să am în cap literatura care îmi trebuia ca să pot scrie. [...] *Ce autori citeai atunci?* Literatură germană. Din când în când și literatură română, dar în primul rând literatură germană. Atunci pentru mine era foarte important Thomas Bernhard, un scriitor din Austria. Citeam și eseuri, și analize politice despre societate, pentru că noi am fost politizați, întotdeauna

ne-a interesat de ce oare țara asta a ajuns într-o situație atât de insuportabilă, cum se poate să existe o dictatură atât de sumbră, cum oare un dobitoc, venit de nu știu unde, ajunge dictator cu cultul personalității și toată societatea se apleacă în fața lui. Cum de nu există nici un punct de sprijin sau un moment sincer în jurul tău. Și tot vocabularul ăsta grețos ideologic. Pentru mine toate astea s-au suprapus, s-au combinat. Eu nu cred în literatura ca literatură. Am început cu eseuri, cred, și cu cărți și despre SS, Eugen Kogon, *Der SS-Staat*, sau eseuri despre național-socialism, despre Al Treilea Reich, pentru că am vrut să cunosc și implicarea minorității din care vin și falsificarea imensă a istoriei oficiale în România, în care totdeauna noi am fost numai de partea Aliatilor și cu Uniunea Sovietică. Dar am schimbat frontul în penultima zi și până atunci am ucis evrei, am ucis țigani, a avut loc procesul lui Antonescu. Toate astea m-au preocupat. Și după aceea, faptul că în istoria oficială numai nemții și ungurii au fost fasciști, iar românii, deloc. M-au enervat toate astea. M-a enervat și că toți nemții erau arătați ca fasciști. Când eram copil, în cătun acolo, duminica ne duceau la cinema, ca să nu putem merge la biserică, și tot ne arătau la începutul anilor '60 filme cu *fritzi*, întotdeauna cu dobitocul ăsta de neamț SS, de parcă românii nu au avut de a face cu treaba asta, ei au fost onești și noi eram pui de fasciști. Din toate astea am început să mă preocup. Și taică-meu, și cred că mulți, nu numai în satul ăla, dar în toată minoritatea asta, nu discutau aceste lucruri. Pentru că în România nu s-a discutat onest despre trecut, despre fascism și național-socialism. Și prin asta nemții au avut un motiv în plus să nu discute nici ei despre rolul lor, pentru că și-au zis: «Dacă majoritatea nu discută și nouă ni se dă în cap, noi nu putem să discutăm din propria noastră inițiativă despre noi». Cred că tăcerea majorității a fost un motiv în plus ca să nu se distanțeze de trecutul lor nici cei din minoritate. Tatăl meu cred că a avut 17 ani când s-a dus în armată, în SS. Și eu, când am fost în oraș, eu tot i-am zis: «uite ce au făcut naziștii și ce a făcut Hitler! Cum ai putut tu să fii atât de euforizat și orb și cum nu te-ai gândit niciodată în ce politică ai fost băgat, ca măgarul – pentru că el a fost un simplu soldat –, ai fugit ca măgarul după criminali». Și citind cartea asta a lui Kogon, atât de bine scrisă, care descrie atât de exact structura statului fascist, eu am citit, fără să vreau, două cărți: am citit o carte despre fascism și am citit o carte care nu e scrisă de Kogon, dar e scrisă între rânduri despre societatea în care trăiam eu. Pentru că am văzut care sunt mecanismele dictaturii, am văzut cum se ajunge la ea, am văzut pe ce bază, cum se schimbă limbajul, cum se adaptează limbajul la represiune – și toate astea, fiind scrise acolo, eu am citit două cărți. Și atunci am zis: uite, eu am acum vârsta tatăcului și acum depinde de mine. Dacă mă acomodez și fac ce trebuie ca să îmi fie viața mai simplă, atunci nu pot să-i reproșez lui că a fost oportunist și până astăzi nu e în stare să zică «Hitler e un criminal». Cred că e mai simplu să spui de la început: «cu mine nu se poate», decât să te bagi în rând și după aceea să ieși. Dacă te-ai băgat, te-ai băgat. Pentru mine, experiența aceasta și studiul modului în care minoritatea noastră a ajuns să fie a cincea roată a lui Hitler, și

minciuna istoriei române au avut o mare importanță pentru decizia mea. Aveam o greață fizică de sistemul din jurul meu și nu m-aș fi putut adapta nici în ruptul capului. Nici nu-mi trecea prin gând. Și la fabrică, atunci când am refuzat să colaborez cu securistul, aveam colege care mi-au spus: «Vai de mine, să vezi ce o să pățești». Iar el mi-a spus: «O să-ți pară rău în fiecare zi de-acum înainte». [...] *Ce ți-a fost cel mai greu atunci când ai venit în Germania?* În primul rând am fost ușurată, am fost sigură că am scăpat. Am și primit amenințări în continuare, dar întotdeauna m-am gândit că dacă ar fi vrut să mă ucidă, ar fi fost mai simplu pentru ei să o facă acolo, în România, nu aici, cu complicații și cu scandal. Deci, pe de o parte, am fost ușurată. Pe de altă parte, cel mai greu a fost că ajunsesem într-o țară care funcționează perfect și nu știam multe lucruri foarte simple. Ești aruncată în vârsta copilăriei, nu știi cum funcționează un automat de bilete, nu știi cum să te porți într-un supermarket, nu știi cum funcționează un WC public, cum bagi moneda sau... lucruri banale. Capul analiza situații complicate, dar mâna nu este în stare să facă lucruri cel mai de la sine înțelese, care în țara asta se învață la trei ani și tu ai 32. Asta te întristează și, chiar dacă în mintea ta îți dai seama că este o realitate obiectivă și că nu ai de unde să știi, te simți aruncat înapoi, într-un colț. Și mi-a fost atât de ciudă că trebuia să plec! M-am gândit că țara îmi aparține mie în aceeași măsură în care îi aparține lui Ceaușescu. Ce are el în plus? Eu am o biografie, el are o biografie. Eu n-am ucis pe nimeni, n-am distrus pe nimeni. Deci el, distrugând oameni și prin nerușinare, a ajuns să pună biografia lui mai sus decât orice altă viață umană. Și asta așa de mult m-a scârbit și mi-a fost ciudă... Credeam că Ceaușescu o să trăiască pe veci. [...] n-a mai trăit decât trei ani, dar de unde se putea ști? Și abia ajungând aici, mi-am dat seama câte lucruri mi s-au furat în România, câte drepturi, și cele mărunte. Și confort, și normalitate, și să fii natural, să nu fii tot timpul cu frica în cap, să poți să te porți liber, să gândești civic. Nu să nu ai aspirină, să n-ai pastă de dinți... Ce jignire, ce jignire pentru om sunt astfel de lucruri! Să ți se ia până și dreptul la niște nimicuri care sunt de la sine înțelese. Sau situația din spitale. Sau în restaurant. Când vedeam aici cum arată o farfurie cu mâncare, cum îți vorbește un chelner, cum arată ambientul, toate astea mi s-au părut o jignire întinsă pe 30 de ani: jignirea individului. Și asta în fiecare zi, de nu știu câte ori m-am gândit: uite cum este normal și uite cum e acolo. Cum Dumnezeu? [...] *Cât de legată mai ești de minoritatea germană de aici?* Poți să decizi de sute de ori în cap că nu mai aparții de ei, adevărul este că aparții de niște părinți, aparții de o minoritate și distanța pe care ți-ai făcut-o rațional în cap este dovada că aparții de ei, altfel nu ar trebui să-ți iei distanță. Apropierea rămâne și devine teribil de complicată și, cu cât o analizezi mai mult, cu atât se face mai complicată. Și nu poți s-o rupi, nu se poate. Asta era și cu tatăl meu, și cu satul, și cu minoritatea germană. Mi-au reproșat la prima carte că am scris urât despre ei și că ei n-au fost așa și unii din sat s-au recunoscut în niște personaje... În Vest, aici, landsmanschafturile au început să facă o campanie contra mea. *Ce înseamnă*

landsmanschafturi? Șvabii, care sunt organizați aici în Germania, au încercat să-mi dea în cap unde au putut și să intervină la instituții. Deci, am ieșit în afara cercului lor, pentru că n-am putut altfel. N-am putut să-mi interzic să gândesc, am încercat să lucrez în capul meu, cu ceea ce am avut la dispoziție, detalii pe care le-am observat și detaliile acestea m-au dus acolo. N-am avut încotro. Cred că este necesară o consecvență. Nu poți să sari înapoi întotdeauna. Să îți negi identitatea. [...] *Avem mai multe identități?* Eu n-am nici una. Acesta e într-adevăr un cuvânt de lemn, parcă e tăiat în lemn. În ultima vreme, cu cât se reduc informațiile directe despre o persoană sau detaliile, cu atât mai mult se folosește cuvântul «identitate». Și trebuie doar să spui cuvântul ăsta magic «identitate» și fiecare e mulțumit, deși «identitate» de fapt nu înseamnă nimic. Eu nu-l folosesc, pentru că eu cred că e un cuvânt cu totul artificial, pentru a se eschiva de la ceea ce face parte din tine. Și dacă se interiorizează (și asta e latura cea mai periculoasă a acestei noțiuni), persoana respectivă se mulțumește cu noțiunea. Noțiunea te scutește să te gândești asupra ta. Și nu vreau să ajung acolo. [...] *Dar cum ai ajuns din nou la poezie? Se pot numi doar poezie aceste două splendide volume cu o grafică atât de originală și o percepție simultană a literei, a desenului, a textului?* Am început foarte practic, acestea sunt cuvinte decupate din reviste. Am fost în deplasare să fac lecturi publice, câteodată vreo zece zile sau două săptămâni în șir și atunci, în loc să scriu vederi, am cumpărat coli albe de hârtie, și am cumpărat ziare, lipici și o foarfecă și am tăiat o poză dintr-un ziar și am lipit trei-patru cuvinte, și pe partea cealaltă am scris, ca pe o vedere. După un timp, acasă, mi-am făcut un atelier, că s-au adunat tot mai multe cuvinte. Și după aceea au apărut aceste vederi făcute pentru momente concrete, practice, pentru anumite persoane. Alegeam niște cuvinte din ziar care întotdeauna când le luam și erau singure pe alb deja însemnau mult mai mult decât în contextul din care le scosesem. Și fascinația asta, cum se schimbă un lucru când îl scoți din ce îl înconjoară! Dacă iei un cuvânt și altul, și altul, și altul, și mai pui o poză, iese cu totul altceva. Și merge mult mai departe decât intenția ta. Asta m-a fascinat. Și cu rimele am fost obișnuită, pentru că noi, acolo în România, de multe ori am avut zile când toată lumea făcea rime. Unul dintre noi dintre noi spunea ceva, celălalt trebuia să răspundă în rimă și numai în rimă aveam voie și așa rima te ia în posesie. Mai știu niște scriitori, niște poeți pe care îi apreciez foarte mult, care lucrează cu rima și poeziile nu sunt deloc netede. Adică s-au combinat foarte multe lucruri și am început să fac și așa am ajuns la o obsesie pe care acum nu mai pot s-o las. E ca un drog. Se termină repede, e foarte fain. Dacă faci lucruri scurte, după trei-patru zile întotdeauna ai ceva gata, te bucuri, ești grozav. Dacă nu funcționează, arunci deoparte, nu e așa un lucru mare. Și are foarte multă relație cu viața, pentru că o carte poștală are numai o suprafață și toate trebuie să încapă. Și trebuie să mă gândesc ce pun și ce nu. E un training de esență. Nu poți să-ți permiți nimic inutil, trebuie să faci șocul poetic pe ultimul metru, nu ai mai mult la dispoziție. După aceea, limbajul pe care îl scot din reviste este un limbaj neliterar, asta este

pentru mine de la sine înțeles, nu mă apuc să scot cuvinte din texte literare. Fascinația asta că poezia rezultă..., că noi nu avem un limbaj al nostru. Foarte mulți scriitori spun că noi avem un limbaj poetic... Avem pe dracu', avem numai limbajul oamenilor care nu scriu. Limbajul comun. Și, dacă limbajul ăsta îl combinăm, rezultă ceea ce se numește poezie sau literatură. Astea sunt pentru mine lucruri foarte interesante. [...] Eu, de când am făcut cartea asta, am făcut vreo două sute de colaje noi. Când o să ajung la saturație, o să vreau iar să scriu proză. Dar nu merge și una, și alta deodată, pentru că intri cu totul altfel în text, ai altă dispoziție interioară. Forma scurtă îți face o matrice interioară cu totul diferită, și eu nu pot să-mi schimb matricea toată ziua. Și forma scurtă îmi acaparează toată fantezia, nu mai am o fantezie pe de laturi disponibilă acum pentru o proză. Nu merge. Când mă satur de asta, atunci vine cealaltă fază. Așa cred.”

22 octombrie

● [„România literară”, nr. 42] Tudorel Urian prefățează recenzia la micromonografia dedicată de Ion Simuț lui *Liviu Rebreanu* (Editura Aula) cu următoarele considerații: „Criticul orădean Ion Simuț este unul dintre cei mai energici susținători ai ideii revizuirii operelor literare mai vechi și, implicit, ai rediscutării periodice a canonului literar. Revizuirea unei opere literare nu trebuie privită ca o acțiune insurecțională, făcută cu scopul aprioric de a demola anumiți scriitori deveniți neconvenabili din diverse motive (cel mai adesea metaliterare) pentru sistemul de valori al unei epoci și de a scoate în prim-plan alții, mai în ton cu o anumită corectitudine literară a respectivului timp prezent. Din motive lesne de înțeles, imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial, în România s-a încercat impunerea în forță a unui nou canon literar, făcându-se un soi de *tabula rasa* din toată literatura română scrisă înainte de venirea comuniștilor la putere. În timp, lucrurile au revenit oarecum la normal, marii clasici și-au recâștigat locul pierdut prin vremelnica lor trecere la index, astfel încât, la sfârșitul anului 1989, exista în literatura română un canon literar hibrid (în continuă transformare și cu goluri tot mai mari, dat fiind faptul că operele scriitorilor imigrați sau doar ostili regimului politic erau automat scoase din circulație), combinație între marile valori recunoscute ca atare încă din perioada interbelică și noile vedete ale realismului socialist. După căderea regimului comunist punerea în discuție a canonului literar a devenit legitimă, mai ales din perspectiva golurilor existente în cadrul acestuia. O serie întreagă de scriitori fuseseră excluși din marile sinteze critice și ținuți departe de ochii publicului (de programele școlare nici nu mai putea fi vorba, simpla lor pomenire putând să atragă sancțiuni drastice), în fond, singurele instanțe naturale (în comunism lor le-a fost adăugat și un factor nenatural: politicul) apte să confirme caracterul canonic al unor opere. Or, devenise clar că operele tuturor acestor scriitori ar fi trebuit puse la locul lor (de unde fuseseră arbitrar extirpate) în istoria literaturii române. În mod normal (exceptând unele perioade istorice aberante, cum ar fi dictaturile de tot felul),

revizuirile ar trebui să fie echivalente cu o revizitare periodică a operelor literare mai vechi, menită să le ofere un «certificat de sănătate» din perspectiva noului «air du temps» (Revizuirea revizuirii?). □ Articolul *Scrierile lui Eminescu în China* consemnează: „O oportunitate pentru reeditarea operei eminesciene în limba chineză s-a ivit în urma vizitei în România și în Republica Moldova, la începutul verii anului 2002, a delegației scriitorilor chinezi condusă de domnul Danzeng (transcris și «Tensing»), vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din China. La întoarcere domnul Danzeng a propus conducerii Uniunii să sprijine editarea unei noi cărți din opera lui Eminescu. Așadar, prin Editura Scriitorilor și, ulterior cu sprijinul călduros al ambasadorului Viorel Isticioaia-Budura și cu sponsorizare din partea Corporației ZTE din Shenzhen, o nouă antologie Mihai Eminescu, poezii și proză literară a văzut lumina tiparului în iulie 2003 [...]. Cartea este prefăcută de Danzeng, care și-a amintit cu multă căldură și sinceritate impresiile deosebit de plăcute ale vizitei sale în România și Moldova, îndeosebi acelea care au trezit în inima sa admirația și venerația față de Eminescu și opera lui. În cuprinsul bilingv al cărții figurează 65 de titluri de poezie și 4 de proză literară din cele mai reprezentative opere eminesciene. Majoritatea dintre ele sunt traduse pentru prima dată în limba chineză, deci în premieră absolută. Cele patru proze, *Făt-Frumos din lacrimă*, *Sărmanul Dionis*, *La aniversară* și *Geniu pustiu*, fac parte dintre lecturile complet inedite pentru cititorii chinezi. Este de menționat că selecția s-a lărgit destul de mult față de versiunile precedente în chineză; traducătorul a optat mai mult pentru valorile estetice decât criteriile sociale. Comparând versiunile profesorului Feng cu originalele, remarcăm că este vorba de o traducere liberă foarte reușită. Posedând o deosebită comprehensiune și o bogată experiență în munca de traducere literară din română în chineză, acumulată de-a lungul a câtorva decenii, traducătorul a redat cu fidelitate, într-o limbă curată și concisă, imaginile artistice și subtilitățile textului original, făcând ca poeziile eminesciene să sune tot așa de frumos, comparabil cu cele mai bune traduceri lirice din literatura universală. Într-o Postfață, destul de amplă, pe lângă viața lui Eminescu, traducătorul a consacrat mai multe pagini unei analize asupra măiestriei artistice a poetului. Renunțând la unele asocieri forțate, formulate cândva după conceptele literaturii proletcultiste, a modificat acum perspectiva interpretării operei orientându-se mai mult spre analiza poeticității. În ziua de 20 august anul acesta, la sediul Asociației de Prietenie a Poporului Chinez cu Străinătatea, a avut loc, într-o atmosferă sărbătorească, ceremonia lansării cărții Mihai Eminescu, poezii și proză literară, versiunea chineză. La solemnități au participat președintele României, Ion Iliescu, și alte oficialități române care se aflau în vizită în China, între care și dl Eugen Uricaru, președintele Uniunii Scriitorilor din România. Iar din partea chineză au asistat la ceremonie mai multe personalități ale vieții politice și culturale chineze și un mare număr de româniști chinezi. Dl Chen Jiangong, vicepreședinte executiv al Uniunii Scriitorilor din China, a subliniat în cuvântul său semnificația evenimentului și a exprimat și

speranța ca, prin colaborarea cu factorii similari din România, să se facă cunoscute tot mai multe opere ale scriitorilor români pentru cititorii chinezi și, respectiv, cititorii români să aibă mai mult acces la lectura operelor scriitorilor chinezi”.

27 octombrie

• [„LA&I”, nr. 38] Editorialul lui Dan C. Mihăilescu continuă reflecțiile pe marginea culturii noastre „de esești” criticate de Mircea Cărtărescu: „În ce mă privește, nu am fost nici pe departe așa de contrariat de editorialul lui Mircea Cărtărescu, în acest colț de copertă, din 1 septembrie. Nu numai la București, printre literați și simpli cititori, dar și la Chișinău, unde m-am nimerit la o săptămână după aceea, lumea era fie intrigată sau indignată, fie stupefiată, descumpănită de vehemența tonului, dar mai ales de absența nominalizărilor, paralel cu portanța presupuselor ținte. Una peste alta, numărul și varietatea reacțiilor au semănat cu cele înregistrate în cazul cronicii lui Cristian Moraru, din «Observator cultural», la recentul volum de eseuri și articole «din periodice» publicat de Mircea Cărtărescu la Humanitas. Nu am fost prea șocat de răbufnirea lui Cărtărescu fiindcă am trecut și eu – ca mai bătrân și, deci, mai pățit – printr-o atare furie neputincioasă de a disciplina prin enciclopedism și erudiție excitația spectaculară a inteligenței valahe. De a infuza spirit științific, sete germană de construcție, coerență, aport factologic și rigoarea bunului pozitivism în impetuozitatea narcisiacă, jubilația asociativă, retorica speculativă și frenezia autorisipirii în foiletonistică a literatului nostru. Cine dintre noi (cu condiția de-a fi animat de bună credință și de moralitatea creației) nu a regretat măcar o dată în viață netrebnicia dâmbovițeană, firea de nabab inconstient a românului, cheltuirea în gazetărie sau politică a unor uriașe energii menite Bibliotecii ș.a.m.d.? [...] Și totuși, aș minți spunând că nu m-au întristat vehemența tonului și perspectiva depreciativă asupra eseului. Pe de altă parte, adevărul e că suferim cu toții de această patimă normativă care ne-a cuprins o dată cu florii libertății postceaușiste. De la acea nătângă fericire de la începutul anilor '90 cum că «nu există literatură română de sertar», «nu avem conștiință colectivă», «n-am avut disidență și toți suntem egal vinovați» până la spumegațiile cele de obște precum că «de ce se bagă Manolescu în politică?», «ce-i trebuia lui Pleșu miniseriat?», «ce caută Blandiana în Piața Universității?», «de ce nu-și vede Liiceanu de filosofie?», «oare a uitat Paler c-a fost membru CC?» ș.a.m.d., toată lumea normează viguros, ranchiunos, belicos, calomnios ori vindicativ pe toată lumea. Criticii visează să exmatriculeze poezia din literatură, scriitorii acuză critica pentru că ar fi trădat literatura, nu dau marile sinteze și se răsfăță în politici și fervori mediatice, universitarii cer cultură în gazete, dar se țin departe de gazetărie, ziariștii cer mediilor academice un *aggiornamento* care le-ar sminti menirea, regizorii se plâng de nevrednicia actorilor, actorii de inexistența noilor valori (și valuri) regizorale, editorii incriminează scriitorii că «nu se vând», scriitorii reclamă sistemul de subvenții, toată lumea bârfește sau contestă juriile, nominalizările și premierile, Clujul universitar persiflează

aulic-occidental diletantismul capitalei balcanice, artiștilor li se cere talent managerial și imaginație financiară, publicul cere divertisment și spirit boulevardier, în vreme ce lumea culturii bovarizează în termeni de normativitate formală și rigori educaționale, majoritarii exaltă manelele, minoritarii exaltă particularitățile și dreptul la diferență ș.a.m.d. Fiecare se consideră cu totul altceva și altcineva decât îl cred ceilalți și fiecare l-ar vrea altcumva pe confratele invariabil resimțit ca impostor, fumist, oportunist, pe scurt: neavenit și inutil. [...] Pe fondul acesta, ce seamănă al naibii cu contextul în care, sufocat, a exclamat Caragiale: «țară-i asta, mă?!?» și cu cel în care a copt Cioran *Schimbarea la față a României*, cum să nu-l începe furia pe un hipersensibil ca Mircea Cărtărescu? Ce-i drept, aici apare nepotrivirea între noi. Pentru că poziția sa de azi este oarecum echivalentă cu aceea flagrantă, de neiertat și de neuitat neînțelegere de care dădea dovadă Adrian Marino în anii '80 față de foiletonistica, eseistica și critica de întâmpinare de la noi, pe nedrept persiflate cu venin resentimentar. Cu obtuzitate megalomană și otrăvită invidie, Adrian Marino uita că marile istorii literare ale lui G. Călinescu și E. Lovinescu își aveau bine mersi originea în foiletonul și cronica de gazetă, uita că fie și un singur volum din *Temele* manolesciene avea deopotrivă impact în lumea de specialitate și eficiență formativă în mediul studentesc de zece ori mai mult decât cutare tom de (sterilă) teorie literară. Același Adrian Marino – gelos pe faima lui Noica, pe statutul de mentor al unui Mircea Zăciu și pe cota supremă la bursa literară a lui Nicolae Manolescu – veștejea cu orice ocazie «școala» de la Păltiniș, emulația «Echinoxului» și girul criticului de la «România literară». În plus, cu toate că știa bine ce piedici insurmontabile au tinerii intelectuali de-a se specializa în străinătate, Adrian Marino ricana mereu la adresa cutărui demers analitic nesincronizat cu ultimele titluri din bibliografiile occidentale, doar-doar va fi decretat unicul cunoscător, unicul deținător, unicul lider de opinie literară etc.” (*Eseul și elanurile normative*). □ Și eseul *Sterilitate* de Alex. Leo Șerban e sceptic cu privire la pertinența incriminării eseismului: „Mircea Cărtărescu a publicat, chiar aici, un articol în care lua peste picior facilitatea – pur autohtonă – de a disemina inteligența în varii eseuri; ideea era că inteligența nu este un scop, ci un mijloc – ea servește scrierii unei Opere. Înțeleg rațiunile – profund morale, în sensul unei moralități, cam *vieux jeu*, a scrisului – ale acestei poziții, dar nu pot fi de acord cu ele. Mi se pare, dimpotrivă, că – exceptându-l pe Cărtărescu însuși, care este un scriitor excepțional – este o irosire a timpului să ne folosim inteligența scriind, toți, romane sau poeme: sunt, oricum, mult prea multe, și prea puține bune... Eseul, în schimb, este inteligență «nedistilată», inteligență în stare pură; ca vehicul de comunicare, este superior romanului – măcar și pentru motivul, pur pragmatic, că ideile tale ajung la cititor mult mai rapid (și mai eficient) decât dacă ar fi ambalate într-un roman. [...] Cred că trăim, pe de o parte, o pierdere a încrederii în Literatură ca mijloc de comunicare a «Adevărilor Vieții», o rupere progresivă a contractului Scriitor–Cititor, și, pe de altă parte, o evidentă criză de autoritate (autoritate imaginară). Don DeLillo o afirma tranșant

într-un interviu: «Astăzi, cel care vorbește mulțimilor nu mai este Scriitorul, ci Teroristul» Propoziție provocatoare, dar care are darul de a pune punctul pe «i»: cei care încă mai cred că Literatura are un cuvânt de spus în societatea de astăzi trăiesc într-o iluzie romantică. [...] Sau – pentru că este întotdeauna imprudent să faci predicții pe termen scurt – e posibil ca și Cititorul, excedat de fluxul informațional al mass-media și de comunicare-fără-frontiere facilitată de Internet, să se întoarcă – nostalgic – înspre un tip de Literatură «tradițional», evadând din realitate în opiumul cărților... Un lucru pare sigur, însă: acel cititor va fi un minoritar, iar șansa ca el – împreună cu «fratele său», scriitorul – să schimbe Lumea, practic nulă”.

28 octombrie

● [„**Observator cultural**”, nr. 192] În articolul *Constituția de la 2003*, Ion Bogdan Lefter consemnează: „Fiind vorba – spuneam – de un eveniment în sine cultural, în sens larg, el marchează totodată prima includere a culturii ca domeniu într-un text constituțional românesc. Îi este consacrat un scurt articol, foarte discutabil și care a și stârnit mici reacții în mediile artistice, tardive, când nu se mai putea interveni în Parlament, și repede risipite. Din câte știu, juriștii și experții culturali sunt de părere că textul nu e tocmai fericit. Într-adevăr, e cu totul neclar cum ar putea statul să urmărească dacă se aplică sau nu în practică ce se spune în articolul respectiv. Îl citez integral: «Articolul 32: Accesul la cultură (1) Accesul la cultură este garantat, în condițiile legii. (2) Libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale nu poate fi îngăduită. (3) Statul trebuie să asigure păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale României în lume». Totuși, simplul fapt că se acordă culturii un – fie și scurt – capitol în legea fundamentală nu poate fi rău. Dacă vor apărea și instrumente de sprijin mai concret, juridic și financiar, pentru artiști, pentru proiectele intelectuale, pentru educație, intrarea culturii în Constituție (dacă pot pentru că să spun așa!) s-ar putea dovedi de bun augur...” □ În cadrul unui dosar intitulat *Cultura populară/ cultura de masă*, Cosana Nicolae semnează articolul *Perspective interdisciplinare*: „Deși cultura populară a fost acceptată doar în ultimul deceniu ca domeniu de studiu universitar și ca spațiu de contestare a dihotomiei tradiționale dintre elite și așa-numitul vulg, potențialul sau este încă departe de a fi explorat în întregime. O miriadă de perspective interdisciplinare pot fi utilizate cu folos pentru analiza circuitului și consumului cultural de astăzi, altfel imposibil de cuprins printr-o singură abordare, printre care teoria comunicațiilor, antropologia, istoria artelor sau studiile de marketing, reprezentate printr-o varietate de rame de genul studiilor culturale, teoriei literare, sociologiei culturii și economiei politice. Provocarea continuă pe care o oferă diversele forme de divertisment și mass-media ține de capacitatea acută de a modela, (re)

direcționa, transforma sau amplifică diversele evenimente istorice sau sociale. Muzica ușoară, televiziunea, radioul, presa scrisă, reclamele, sporturile, parcurile de distracții, jocurile pe computer și celelalte forme de exprimare a culturii populare au un potențial transformator asupra unor noțiuni din cele mai diverse, dar la modă în vocabularul critic de azi, cum ar fi clasa socială, rasa, genul sau chiar naționalismul. Raymond Williams dădea cândva patru accepțiuni termenului de «popular»: 1. obiecte sau practici agreate pe scară largă; 2. obiecte sau practici considerate inferioare și lipsite de valoare în opoziție cu manifestările culturii elitare; 3. tot ceea ce este comercial, cu scop vandabil și de consum; 4. tot ceea ce fac oamenii pentru propriul lor uz. În funcție de context și de obiectele sau practicile culturale aflate în chestiune, toate aceste definiții au fost mobilizate, dovedindu-și utilitatea și acuratețea. Cu toate acestea, sensul privilegiat azi este cel prin care cultura populară reprezintă formele extrem de variate ale divertismentului de masă. În Statele Unite, în climatul discursiv al primilor ani de după al doilea război mondial, a te potrivi cu ceilalți (*fitting in*) purta după sine o încărcătură ideologică semnificativă. Viața anilor cincizeci implica, totodată, complicitatea cu un fundamentalism social și politic menit să excludă diferențele și «devierile» de orice fel printr-o politică a controlului absolut, atât la nivel personal, cât și național. Impulsul conservator de atacare a comunismului din timpul Războiului Rece devenise o formă de manipulare a maselor, o «falsă conștiință» ideologică ce a atras populația americană într-un stadiu al conformismului absolut. Printre altele, ideea fixă a «sănătății» corporale și mentale era numai un simptom al unei fascinații mai largi pentru apelul omogenizant al culturii de masă. Idealurile trupului sănătos și ale valorilor familiale, combinate cu consumismul agresiv al clasei mijlocii reprezentau exact modelul normativ al mediocrității inflexibile pe care oponenții politicii oficiale a acelor ani îl considerau ca distructiv pentru individualitatea fiecăruia. În plus, influența teoriilor culturale despre totalitarism importate de la intelectuali nemți în exil, cum ar fi Hannah Arendt, Theodor Adorno, Max Horkheimer și Leo Lowenthal, era puternică în cercurile culturale americane, atrase de critica Școlii de la Frankfurt, ce oferea o analiză a societății capitaliste din perspectiva gândirii germane. Ca rezultat, imaginea culturii populare ca drog preparat sintetic pentru o societate de consumatori robotizați a avut câștig de cauză în primele decenii de după al doilea război mondial, devenind un obiect principal al atenției intelectualilor americani. În 1949, T.S. Eliot deplângea faptul că democratizarea educației amenință «anticul edificiu» al culturii occidentale, ce riscă să fie înghițită de culturile neoccidentale și de cultura de masă a societății industrializate, pe care le numea «nomazi barbari în caravane mecanizate». Acest tip de discurs era propriu tuturor intelectualilor eliștiști de după al doilea război mondial. De pildă, Lionel Trilling, care a dorit să stabilească niște coordonate teoretice pentru mediul intelectual american de după război, a accentuat efectul culturii înalte asupra simplificărilor generice aduse de cultura populară. În prefața la volumul său din 1949, *Imaginația liberală* (*The*

Liberal Imagination), Trilling considera că treaba criticii este să amintească de varietatea imaginativă ce implică o conștiință a complexității și dificultății lucrurilor. Pentru el, «realitatea» este localizată în mintea fiecărui individ, în capacitatea sa de a-și asuma conflictele culturale. După cum susține Trilling, existența culturii se manifestă printr-o «luptă sau cel puțin o dezbateră» continuă, cu adevărat dialectică. Iar în orice cultură există artiști care au incorporat structural această dialectică, sensul și puterea creațiilor lor rezidând în contradicțiile pe care acestea le reprezintă, fără a servi nici unui grup sau tendințe ideologice. Un alt principiu al rezistenței la politica oficială s-a constituit în dezbateră publică de peste un deceniu activată în jurul «culturii de masă», ce a constituit unul din factorii anticipativi ai «bătăliei canonice» care avea să urmeze. Eseul lui Clement Greenberg din 1939 numit *Avangardă și kitsch* a deschis seria unor luări de poziție ostile culturii populare, atitudine sistematică, de exemplu, la Dwight Macdonald, cel care a susținut, de altfel, că a inventat formula «cultura de masă». Influențat de teorii de tipul celei expuse de David Riesman, Nathan Glazier și Reuel Denney în volumul *Mulțimea singuratică* (*The Lonely Crowd*, 1951), Dwight Macdonald găsește o serie de argumente teoretice împotriva culturii de masă. Din moment ce oamenii sunt organizați, «dezorganizați», de fapt, spune el, ca masă, aceștia intră în categoria uniformizantă a mulțimii, a celor mulți, «incapabilă să se exprime ca ființe umane deoarece nu se relaționează unii la ceilalți ca indivizi sau ca membri ai unei comunități ... ci numai față de ceva distant, neuman». Poate fi aici vorba de fotbal sau de prețurile reduse de sezon, de un sistem de producție industrială sau de reacția electorală față de un partid sau un stat. În celebra sa definiție, Macdonald considera omul din mulțime ca pe un «atom solitar, uniform și nediferențiat de miile și milioanele de alți atomi ce constituie ‘mulțimea singuratică’». Un simpozion găzduit de revista «Partisan Review» în 1952, intitulat «Țara și cultura noastră», pune la rândul său aceeași problemă. Din punctul de vedere al editorilor, intelectualii americani nu se pot integra în propria lor societate din cauza reacției lor de distanțare față de «prezența monolitică a culturii populare». Redactorii revistei au pus, de altfel, în mod direct următoarele întrebări: Trebuie intelectualul și scriitorul american să se adapteze la cultura de masă? Dacă trebuie, ce forme va lua această adaptare? Or, considerați că o societate democratică duce în mod necesar la o nivelare culturală, la o cultură de masă ce va anihila valorile intelectuale și estetice tradiționale ale civilizației occidentale? Dintre cei care și-au exprimat punctul de vedere în «Partisan Review», mulți, cum ar fi Irving Howe, Norman Mailer și alții, au discutat pe larg cum cultura de masă aduce cu sine o perspectivă «a conformismului și comodificării» ce amenință să distrugă orice posibilitate pentru afirmarea individuală. Ideea de bază a reacției liberale împotriva conformismului era legată tot de individualitatea pe care poziția oficială despre securitatea națională dorea să o protejeze. Cu toate acestea, era vorba despre o individualitate înțeleasă în mod diferit: pe de o parte, intelectualii din perioada Războiului Rece vedeau sinele ca o identitate psihologică, iar de

cealaltă, la nivel de stat, reprezentările hegemonice ale subiectivității tindeau să unească «sinele», «națiunea» și «familia» într-o alegorie comună ce condensa limbajul geo-politic și cel psihanalitic sub semnul corporalității masculine. După cum afirma Andrew Ross, au fost folosite multe mijloace de persuasiune pentru a dramatiza susceptibilitatea subconștientului unei populații dominate de forță de-sublimatorie a culturii de masă față de «conștiința falsă» indusă de ideologie. Controlată și manipulată, conștiința individuală urma să-și piardă autonomia fundamentală și capacitatea de a gândi, de vreme ce nu mai avea acces la «realitate». Discuția despre cultura înaltă și cea populară a fost tranșată mult mai târziu de către Fredric Jameson în *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu* (*Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*, 1991), el găsiind necesară reconsiderarea opoziției în cauză. Acest sistem binar de operare, afirmă Jameson, în care cultura de masă are un grad mai mare de autenticitate, iar cea înaltă unul mai sporit de autonomie, fiind, de aceea, incomparabilă cu «degradata» cultură de masă, nu poate funcționa decât pe un târâm atemporal al judecăților estetice absolute. Pentru a oferi o contradicție creativă, el propune recitirea corelată a celor două domenii ca forme îngemănate inseparabile ale fisurii existente în cadrul producției estetice a «capitalismului târziu».

31 octombrie – 6 noiembrie

- [„Dilema”, nr. 552] La dosarul cu tema „Cercetarea științifică”, Aurora Liiceanu scrie: „Rar mi-a fost dat să cred că diferențele interculturale nu există. Cu alte cuvinte, că într-o altă țară se petrec lucruri întocmai ca la noi. Acest sentiment straniu, deloc consolator, l-am încercat în 1992, când am citit cu sufletul la gură, în «Budapest Review of Books», articolul îndrăzneț și provocator al lui Gyorgy Bence intitulat *On the Defensive. Transition and Conservation in Academia*. Este vorba, deci, despre Ungaria. Dar, ceea ce scrie Bence este perfect similar situației românești. Cercetarea – spunem în limbaj rutinat, științifică, deși în terminologie internațională se evită acest epitet, ca fiind de la sine înțeles – a fost și ea, în 1990, provocată de schimbările survenite. Provocările au fost atât din perspectivă instituțională, cât și din cea a practicienilor, a cercetătorilor pe care schimbarea i-a găsit funcționând în institute. Care era situația în 1990? Modelul academic era cel sovietic, pe care Bence îl numește «sistemul rusesc țarist». Cercetarea era separată de învățământul superior, relații între cele două instituții nu existau, iar între cercetători și corpul profesoral din învățământul superior existau relații de indiferență mai mult sau mai puțin binevoitoare. În fond, existau tensiuni legate de orgolii și de justificări subiective privind utilitatea socială. Dar, desigur, învățământul era cel agreat mai mult de către putere. Anul 1990 a adus spaime, rumori periculoase: se unesc cele două instituții, lumea intelectuală bicefală va rezista, se amestecă oamenii, ce model va câștiga: cel sovietic sau cel occidental, în care cercetarea este realmente legată de formația

universitară, studenții participă la cercetare, cercetătorii predau și selecția tinerilor se face ținând cont deopotrivă de capacitatea lor de comunicare, de abilitățile lor profesionale, dar și de abilitățile și motivația lor față de cercetare. Argumentul de bază rămâne cel adus de Thomas Kuhn: paradigmele din cercetare – generate de progresele cunoașterii, de noi viziuni și abordări – ajung în universități, la tineri, cu o latență de zece ani, astfel încât conservatorismul din universități, clasicismul formației lor, nu poate fi corectat, adus la zi, decât prin articularea cercetării la curricula universitară. Încercări apropiate acestei viziuni au existat și la noi, dar au rămas formale și lipsite de coerență. Dar spaima a trecut, capetele mari academice și cele universitare au decis să-și vadă mai departe fiecare de treaba lor ca înainte. Modelul sovietic a câștigat. Deși s-a așternut o liniște letală, rareori întreruptă de inițiative care n-au dus la nimic – ca cel al evaluării institutelor, imitând Occidentul –, schimbările economice și politice mai animează uneori emoțiile cercetătorilor. Salariile, deja mici în 1990, nu fac față inflației – Academia nu are personalități care să lupte pentru o imagine socială pozitivă și să creeze lobby – și infuzia de tineri în mediul academic este aproape nulă. Migrarea către zonele private, către alte țări, către burse este până la urmă un semn de sănătate și adaptare la context. «Profesional nesiguri, sub-salariați și amenințați de schimbări politice, dispoziția comunității școlare este cel mai bine descrisă ca defensivă sau chiar conservatoare», susține Bence. Și cine-l poate contrazice? Să ne punem întrebări sau să căutăm schelete?, se mai întreabă autorul. Să vedem care era autenticitatea generației bine plasată a anilor 1990, care era legitimitatea lor științifică și să realizăm de ce acest proces de conservatorism exprimat prin atașamentul față de vechile erori, distorsiuni, abuzuri și imposturi ar fi un miniprocess adus unei părți a intelectualității; pe care ungurii au căutat să-l facă, dar care nu are sorti de câștig la noi, atâta vreme cât pe culoarele Academiei, mult după 1990, în vitrine, se etalau cărțile de marxism ale lui C.I. Gulian, care, spre stupoarea generală, a condus o ședință comemorativă de reabilitare a marelui psiholog Constantin Rădulescu-Motru, a cărui dizgrație, spun unii, ar fi și contribuit. Mai întâi, selecția și rolul dosarelor bune au adus în institutele cu cercetători tineri fără performanțe academice deosebite, fără cunoașterea limbilor străine, necesare documentării la sursă și comunicării cu lumea academică internațională – de fapt, nici nu era nevoie! – și fără o motivație specifică muncii de cercetare. Și astăzi, în unele institute academice, generația vârstnică de-abia se descurcă într-o limbă de circulație internațională și așa cum amintea, undeva, Andrei Marga, aceștia sunt cei care conduc poate doctorate și nu au nici un apetit pentru a ști ce se întâmplă în alte părți, imuni la orice presiune de integrare în lumea academică europeană sau internațională. Nici astăzi standardele academice nu se schimbă atâta vreme cât angajarea nu include posesia unui certificat de cunoaștere a unei limbi de circulație internațională, așa cum se face la concursurile pentru bursele străine ca, de pildă, pentru bursele Fulbright. Resursele umane sunt slabe și reflexul ieșirii din lumea călduță, binevoitoare și permisivă a

mediocrității academice atât de firav și de subversiv, încât și unii tineri se lasă adesea seduși de cântecul academic de sirenă. Cei ambițioși pleacă în străinătate după experiența stresului imposibil de suportat al subutilizării și locului în care nu se schimbă nimic. Modernizarea, terminologia și tematica cercetării contemporane reprezintă adesea un efort greu de susținut, iar rutinele mentale greu de schimbat. Cu mari eforturi partea formală, exteriorul a suferit îmbunătățiri; Casa Academiei are o intrare somptuoasă și un spate arătând ca șantierele de ICRAL de pe timpuri. Nu sunt bani. Bancorex s-a ițit la cer rapid, ca și alte bănci, dar Academia, modestă, mai așteaptă, fericită că n-a pățit ca Biblioteca Națională, pe care triumfă cu indiferență înscrisul anul 1989. Salariile sunt mici și nu doar nemotivante, ci ostile. Aș putea să ghicesc fără să greșesc când întâlnesc pe cineva modest și ușor demodat că va intra în Casa Academiei, așa cum ghicești fetele firmiste și băieții-bancheri. Și nu mă mir că eticheta indulgent-ironică de «cercetător științific», dată cercetătorilor, ascunde mai degrabă compasiune, decât invidie sau curiozitate. Dacă în comunism cine stătea bine cu partidul mai putea participa la unele simpozioane sau congrese, astăzi o participare la alt institut, în provincie, este dificilă. Nu sunt bani. Practic, relațiile internaționale sunt relații private. [...] Plin de pesimism, Bence afirmă că reforma «mare» în institutele academice n-ar ajuta la nimic, pentru că principala caracteristică a situației este ambiguitatea și aceasta nu s-ar reduce substanțial prin nici o schemă generală de reorganizare sau înlocuire de personal. Schimbări pot apărea doar prin adoptarea și menținerea unor mai riguroase standarde de cercetare, publicare și evaluare a rezultatelor. Criteriile utilizate astăzi în lumea academică nu funcționează și la noi și acest fapt se exprimă în modul în care se face retragerea academică (pensionarea) și promovarea. Evaluarea formală nu motivează, nu pățești nimic și nici nu te laudă nimeni dacă participi la un simpozion la Slobozia sau te duci pe banii tăi undeva în Europa. Cercetătorii din țările est-europene, «rude sărace» – le numește Bence –, trebuie ajutați, dar cineva trebuie să gestioneze acest ajutor, să sprijine eforturile înfruntând birocratia și veșnicul «n-avem bani», să folosească autonomia reală, să reclame transparență și flexibilitate, să faciliteze mobilitatea profesională, să evalueze integrarea disciplinelor în comunitatea internațională. Mi-aduc aminte de stupearea unui coleg elvețian care m-a întrebat în 1993-94 dacă și la noi, din salariu, îți poți cumpăra doar un kilogram de cafea, așa cum îi spusese o rusoaică, fragilă și resemnată, despre care am auzit ulterior că a obținut o bursă. Solidaritatea a funcționat. Dar acele timpuri au trecut și nu mai putem cere fără să facem ceva înăuntru. Nu-i văd pe cercetători, disponibilizați, cu zeci de salarii plătite. Nu-i văd făcând grevă și nici nu există un Hossu al cercetării, nu în sensul de sindicat. Și, revenind la climat, alinierea la standardele internaționale, eforturile de a publica și în străinătate – pentru că în țară nu sunt bani – nu sporesc motivația tinerilor, pentru că ei văd că excelența nu se valorizează pozitiv și nici întărirea instituțională sau sprijinul nu funcționează. Academia pare alergică la individualism și competiție, iar renumitele salarii diferențiate s-au șters de mult

din mintea economiştilor. Nu-ți rămâne, ca tânăr, dacă ești sigur pe puterile tale de asimilare și pe capacitatea de a intra în competiția care funcționează în lumea academică internațională, decât să ieși totul pe cont propriu, ca acțiune individuală, și să privești înapoi cu indiferență către o comunitate «handicapată». Sau să combini slăbiciunea academică cu lumea banilor, suportând reproșul mut al colegilor fideli asocierii prea cunoscute între «sărăcie și cinste». Lumea academică nu comunică cu spațiul social, nu primește sponsorizări pentru burse, așa cum fac alte comunități profesionale. Lumea academică, ca și cea medicală, nu admite ideea de management, preferând să piară pe limba ei. Spre deosebire de medici, se zvonește că Academia ar avea proprietăți, case, lăsate moștenire de cei care s-au gândit la această comunitate, dar cine știe mai mult și, dacă este adevărat, cine le cere sau de ce nu le cere? Ca și la noi, în Ungaria, lumea academică era «în paragină»; la ea nu ajunsese, în 1992, suflul competiției și nici răsuflarea aprigă a vieții. Farmecul discret și nesănătos al lumii academice are victime de toate vârstele încă și, ca în politică, ea așteaptă schimbări de sus. Între timp, cercetătorii unguri circulă în Europa, fac congrese și simpozioane, cer bani de la bugetul de stat și de unde pot, își demonstrează utilitatea socială și-și dezvoltă simțul supraviețuirii demne. Legăturile între diasporă și cei care au rămas în țară există, ca și comuniunea intereselor. La fel fac și cei din Polonia și poate că și alții” (*Confort malign și autism*). Participant la același dosar este și Liviu Ornea, care scrie despre cercetarea din domeniul matematicii: „Mi s-a cerut să scriu despre cercetarea matematică din România în maximum șase mii de caractere (inclusiv spațiile). Pot fi și mai concis: *Stăm rău, monșer!* [...] La fel ca și în alte părți, există și la noi doar o minoritate (raportat la numărul total de cadre didactice și cercetători din țară) care publică regulat în reviste bine cotate. Rezultatele acestea contează, sunt folosite și continuate de colegii străini sau români, și ele sunt cele luate în calcul când cineva se referă la matematica românească (produsă, adică, în România: în general, nu cred că matematica are culoare națională). Din păcate, majoritatea celor care fac (și) cercetare în matematică rămân izolați, lucrează la teme care-i interesează doar pe ei, fabrică doctoranzi după chipul și asemănarea lor, publică în reviste (naționale și nu numai) obscure, se citează și adulează între ei, își dau premii. Dar cineva trebuie, nu-i așa, să predea și la proaspăt apărutele universități, de stat sau private, și ca să predea trebuie să aibă doctorat, titluri, iar pentru toate acestea trebuie să cerceteze și să publice. Situații asemănătoare există peste tot și nu cred că există domeniu de cercetare, oriunde, care să nu aibă asemenea probleme. Grav e, însă, că la noi cam încep să devină regulă, sunt încurajate de sistem. Pe de altă parte, dintre cercetătorii activi buni, destul de mulți se desțărăază, definitiv sau temporar, așa că nu e foarte clar cine va mai produce matematică în România peste zece, douăzeci de ani, mai ales că și cei mai buni studenți pleacă la doctorat în străinătate (mânați, în general, de motive financiare) și cam rămân pe unde se duc. De ce pleacă? Pentru a-și face meseria, matematicianul are nevoie, în afară de putere de muncă și talent, de

timp, liniște, hârtie, creioane, (pixuri), calculator legat la Internet, bibliotecă, relații de colaborare cu colegi care au interese similare. Pe rând: timp nu prea e pentru că oamenii din universități predau peste poate, cei din institute, la fel (ca să-și completeze venitul) și, pe deasupra, cu cât ești mai tânăr, cu atât ai grad didactic mai mic și normă didactică mai mare; liniște, deloc, doar trebuie să alergăm (nu suntem singurii) după bani; consumabile: din banii noștri pe care nu-i avem; calculatoare avem, legătură la Internet avem, dar abonamente la reviste sau baze de date on-line, mai pe sponci; biblioteci există la fiecare universitate, dar nu întrebați de când nu s-au mai achiziționat cărți străine de la editurile serioase, iar despre reviste, mai bine nu întrebați deloc; colaborările implică deplasări: din fonduri interne, e greu de mers și de la Iași la Craiova. Oricum, stăm mai bine decât fizicienii: unii dintre ei nu-și iau nici salariile. În aceste condiții e de mirare că se produce atât de multă matematică de bună calitate la noi. Cum de merge, totuși, mașinăria asta? Cum de nu se intră în colaps, ba chiar Institutul de Matematică al Academiei e recunoscut de UE ca centru de excelență? Cred că, în primul rând, pentru că matematica, înainte de a fi o meserie, e o pasiune. Chiar plătiți prost și fără resurse, tot la problemele noastre ne gândim. Iar «ei» știu asta foarte bine. De fapt, spre lauda celor care ne conduc, ne-am întors la fericitele timpuri ale secolului luminilor: cercetarea matematică este un hobby, o facem, acasă, în timpul liber. Cei care decid să rămână în țară (și nu au vocație de ascet) au o singură soluție: navetismul internațional. Câteva luni pe an în străinătate, la o universitate sau institut străin, cu un salariu european și trai românesc, singur, fără familie, asigură economii suficiente pentru a îndura «rigorile» nu doar ale iernii, de acasă. În plus, abia acolo, «afară», scăpat de norma didactică împovă-rătoare (mai ales pentru tineri, culmea!) și de angaralele de tot felul, apuci să faci cu adevărat cercetare. E metoda pe care am adoptat-o și eu de vreo zece ani. [...] Cercetare de calitate, nu numai în matematică, se face, la noi, pe bani europeni sau americani, oricum nu proveniți din surse interne: pe mai toate articolele serioase publicate de cercetători din țară se poate vedea anunțată finanțarea parțială dintr-un program european sau din fondurile de cercetare ale unei universități străine (desigur, și cercetătorii străini sunt finanțați la fel, doar că țările lor contribuie, toate, la aceste fonduri)” (*Matematica: un hobby*).

[OCTOMBRIE]

• [„**Apostrof**”, nr. 10] Marta Petreu scrie despre publicația trimestrială pariziană *Poésie*, al cărei număr de toamnă pe anul 2003 a fost dedicat poeziei românești, și despre evenimentul cultural desfășurat cu această ocazie la Maison de la Poésie/ Théâtre Molière din Paris: „Sumarul revistei se deschide cu un mic eseu *La Roumanie, territoire d'Orphée*, al Magdei Cârnei. În continuare, Magda Cârnei a avut excelenta idee de a traduce în franceză câteva din poemele în proză ale lui Paul Celan, despre care știm cu toții că este nu numai marele poet de limbă germană al secolului XX, ci și poet de limbă română. În prima secțiune, «Figures

de la modernité», sunt publicate poeme de Gellu Naum, Leonid Dimov, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea. Între poeții «contemporani» figurează 25 de nume, de la Nora Iuga, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, până la Caius Dobrescu și Ioana Nicolaie. Sunt prezenți foarte mulți optzeciști – Stoiciu, Danilov, Vlasie, Coșovei, Iaru, Ion Mureșan, Petreu, Cărtărescu, Mady Marin, Ioan Es. Pop – dar și nouăzeciști, ca Ruxandra Cesereanu, Andrei Bodiș, Simona Popescu etc. În sfârșit, o a treia secțiune a revistei – «Poeți români din Franța» – îi cuprinde pe Maria Mailat, Dinu Flămând, Horia Bădescu, Sebastian Reichmann și Basarab Nicolescu. [...] N-am să mă apuc să explic cât de importantă este existența unui număr compact de poezie românească la Paris sau prezența câtorva poeți români pe scena Teatrului Molière. Poezia este un fenomen cultural de circulație restrânsă, elitistă, atât în România, cât și aiurea. Faptul că 10-12 poeți români au urcat pe scena Teatrului Molière, faptul că 38 de poeți români (de la Eminescu și Celan la Caius Dobrescu și Ioana Nicolaie) au câte două-trei poeme într-o foarte bună revistă pariziană de poezie, faptul că o piesă a lui Gellu Naum, *Poate Eleonora...*, e programată pentru 26 și 28 septembrie în sala Teatrului Molière, aceste fapte, deci, nu fac gaură-n cer. Dar nu pot să uit ce mi-a spus un francez, unul care, născut în Franța fiind, știe limba română, a vizitat România și a ajuns s-o îndrăgească: «Când am văzut în ‘Le Monde’ anunțate seriile voastre de poezie, m-am bucurat. Căci în legătură cu România nu citești în presa franceză decât despre copiii străzii și, mai nou, despre cazul Puwak»”. □ Se publică două „conversații” ale Martei Petreu cu Ruxandra Cesereanu și Dora Pavel. Dialogul cu Ruxandra Cesereanu are în centru apariția romanului *Tricephalos* (2002): „Consider *Tricephalos* o performanță personală, fiindcă este o carte care mă împlinește și ca scriitor, și ca femeie. [...] Îmi asum orice fel de reacții provocate de romanul meu, atâta timp cât nu sunt răstălmăcită și agresată, din varii motive, precum invidia, frustrarea, incompatibilitatea de caracter, de temperament, de poetică etc. Principalul meu reproș este acela că unii comentatori și-au manifestat alergiile la identitatea mea de femeie, mai exact de femeie-scriitor care scrie despre teme incomode sau tabuizate precum erosul. Dacă unui bărbat-scriitor i se trece cu vederea acest lucru (el poate scrie oricât de scabros, de pildă, dacă este cât de cât cunoscut), femeia-scriitor este taxată dur, culpabilizată, invalidată estetic. Mă întreb: dacă o scriitoare din România ar fi publicat scenele de sexualitate cvasi-scatologică dintr-un roman aflat pe piață, dar scris de un bărbat, mă întreb, deci, în ce măsură acea femeie nu ar fi fost pusă la zid și crucificată, în timp ce autorul la care mă refer, unul din favoriții mei, de altfel, este laudat și apreciat (adevărat, talentul său nu poate fi trecut cu vederea), în virtutea faptului că este un scriitor cunoscut, cu poziție în ierarhia literară și politico-literară, și mai ales că este bărbat. Dacă ești bărbat, totul se poate în lumea scriitoricească românească și în general; dacă ești femeie, nu; societatea românească suferă, evident, de misoginism, chiar dacă nu este unul extrem, ci moderat. Un alt reproș este acela de a se fi scris nu întotdeauna despre romanul

meu, cât, la nivel camuflat, despre opțiunile mele politice, imputându-mi-se, de pildă, faptul că mă ocup, în eseurile de mentalitate pe care le-am publicat, de Gulag ori de fenomenul torturii politice, care nu s-ar potrivi cu structura unei femei. În acest caz, este vorba despre o amendare politică la care sunt supusă, opțiunile mele nepotrivindu-se cu cele ale unora dintre comentatori. În sfârșit, al treilea reproș pe care l-aș adresa celor care s-au pronunțat despre romanul meu este acela că, uneori, comentatorii au făcut confuzia regretabilă între autor și personaj, atribuindu-mi mie atitudini ale personajului sau cerând personajului să reflecte comportamentul meu din viața reală. Acest lucru constituie o gafă profesională din partea unor filologi, așa cum se doresc a fi, în general, criticii literari.” □ Subiectele „Dosar”-ului sunt poetul Sesto Pals, prezentat de Michael Finkenthal, și Leonid Dimov, reflectat în eseu de Corin Braga *Leonid Dimov și „numele-tatălui”*. □ Nicolae Turcan recenzează *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii* (2003) de Matei Călinescu (*Cartea de recitare*), iar Mirela Marian, volumul lui Marin Diaconu *Mircea Vulcănescu. Profil spiritual* (2001). □ Lukács József prezintă numărul din martie al revistei maghiare „2000”, unde există un grupaj de texte „în care se discută despre scandalul provocat de apariția cărții Alexandrei Laignel-Lavastine *Cioran, Eliade, Ionesco. L'oubli du fascisme*”; textele sunt semnate de Alexandru Florian, Mircea Iorgulescu, Andrei Oișteanu, Marta Petreu. □ Mircea A. Diaconu scrie despre Vitalie Ciobanu (*Vitalie Ciobanu și etica purgatoriului*).

• **[„Contemporanul. Ideea europeană”, nr. 10]** Nicolae Breban semnează episodul 75 din *Nietzsche*. □ Apare materialul documentar *Nicolae Breban alungat din „Olimp”!*, cu o introducere de Camelia Moraru și Constantin Moraru: „În premieră absolută, *Dosarele istoriei* publică un grupaj de documente inedite «Fără multe comentarii»; e vorba, mai exact, de trei documente absolut inedite (păstrate în Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 17/1972, ff. 6-14), referitoare la excluderea marelui scriitor Nicolae Breban din Comitetul Central, acest «Olimp» al partidului, for de conducere în care prozatorul fusese ales, ca membru supleant, la 12 august 1969. Ne permitem să atragem atenția doar asupra a două aspecte ce se degajă din lectura documentelor. Primul, atitudinea mai rezervată a lui Ceaușescu în pedepsirea gestului de disidență a lui N. Breban, în comparație cu intransigența și conformismul partinice ale celorlalți membri ai CC participanți la ședință. Cu siguranță, secretarul general își făcuse un calcul politic ale cărui consecințe trebuiau să aibă o «valoare de întrebuințare» pe plan intern și, mai ales internațional. Apoi, de reținut obstinția instanței supreme de conducere a partidului de a salva aparențele și în această situație delicată, susceptibilă de a-i afecta clamata imagine de corp monolitic: propunerea de dublă excludere a lui N. Breban (din CC și din partid) vine «de jos», statuar și «democratic», din partea organizației PCR de la Uniunea Scriitorilor. Sancționarea «de sus» n-a mai fost decât o formalitate, adoptată, se înțelege, «în unanimitate»”. □ Claudiu Komartin comentează *Copacul-animat* (2001)

de Gellu Naum și semnează textul de atitudine *Generația 2000, mobilitate & ruptură*: „Textele tinerilor scriitori ai anilor 2000 vor putea cu mare ușurință să călătorească, să străbată frontiere, să compenseze limita născătoare de complexe a limbilor. Sunt semne că se naște (sau renaște) astăzi în literatura română o poezie puternică și directă, lipsită de orice inhibiții, ca o frontală întâmpinare a unei lumi «dez-rădăcinate», în care, în ciuda unui obsedant deceniu cultural minor (ideea pe care am fost învățați și încurajați să o luăm de bună fără a-i pătrunde în profunzime și deci fără a o mai contesta) avem toate șansele să ne integrăm, nu într-o manieră nivelator nimicitoare, ci într-una cosmopolită. Autenticitatea revendicată de toți poeții și prozatorii ultimilor ani, ruptura cu trecutul pe care o resimți în toate textele și în luările lor publice de poziție, noutatea, forța și încrâncenările altora, dezinvoltura și talentul incontestabil sunt, la începutul acestui deceniu tot atâtea garanții pentru succesul lor. Rezistența «puterii» în fața schimbării este stupidă și inutilă. În aceste condiții, apare ca extrem de ciudată miopia criticii, care continuă să treacă sub tăcere debuturi semnificative (*Tormdass* de Elena Pasima, *Cărnurile cannonice*, Adrian Urmanov, *Fetiș*, Răzvan Țupa, *Pagini*, Elena Vlădăreanu, *Organismecanisme*, Mitoș Micleușanu), asupra cărora s-a arătat, aproape în întregime, incapabilă să se aplece. Că generația tânără nu are o revistă a ei, în ciuda faptului că o duzină de publicații jenante, submediocre apar – săptămânal sau lunar – sub egida Uniunii Scriitorilor, că ierarhiile îndelung forjate în crâșmele literare nu se lasă zguduite cu una, cu două, că spiritul plebeu împănează în continuare această «scenă» saturată de scriitori lipsiți de valoare nu mai miră pe absolut nimeni familiarizat cât de puțin cu aerul fetid pe care este nevoită să îl respire literatura ce se scrie astăzi. Este foarte adevărat că pericolele pândesc la tot pasul (refuzul culturii, tentația unei viziuni maoiste a literaturii pentru «cei mulți», furia paranoidă care îi face pe unii din scriitorii tineri să se certe cu toată lumea), dar, o dată ce își va fi reglat tirul și depășit contradicțiile flagrante, generația începutului de mileniu va putea constitui o alternativă reală la *grupurile de interes* care conduc în prezent literatura română către o previzibilă dezagregare. Până atunci, poziția de marginali nu poate decât să vină în sprijinul scriiturii atât de vii pe care douămiiștii o propun, în condițiile în care *centrul* se osifică și se «clasicizează» cu o proverbială lipsă de măsură și de discernământ”.

• [„**Convorbiri literare**”, nr. 10] Alexandru Zub semnează eseu *Dimitrie Cantemir: erudit și om politic*. □ Se publică eseu inedit *Poezia lui Virgil Mazilescu* de Aurel Dumitrașcu. □ Cristian Livescu scrie despre volumul de poeme *Anul cărțiței galbene* (2003) de Dan Coman: „Privită de la distanță, «bătălia» care s-a dat (și care încă se dă) în cenaclul «Euridice» depășește lupta de până acum, obișnuită, între două «valuri» sau «promoții» literare explozive – în cazul de față, între optzeciști și douămiiști (termenul nu-mi place, dar s-a impus în a distinge seria cea mai recentă de autori intrată în scenă, cunoscută și sub denumiri cum ar fi: «fracturiști», «utilitariști», «mizerabiliști» etc.). Confruntarea se duce, de fapt, între generația literară care a contribuit decisiv la căderea comunismului,

funcționând pe seama unei subversiuni latente, dar garantată în eroziune, și prima generație care surmontează complexele comunismului, fiind în afara lor, în afara exersării lor opresive. Tinerii sunt incisivi, se aprind repede și loviturile lor «punc-tează» serios în rândul celeilalte tabere, care pare luată prin surprindere de această ofensivă, oglindită de altfel cu amănunte picante în «Ziua literară». Un alt val de scriitori promite să intre «în echipă», pe un front mai larg, mizând pe o altfel de scriitură, dar și pe victoria «în ceață», mereu mai numeroasă și mai agresivă – ceea ce imită, într-un fel, asaltul tinerilor trăiriști și avangardiști, la începutul anilor 30, dar și spiritul de coeziune «colectivist» care a îndesit rapid, la vremea lor, rândurile optzeciștilor, mai ales în provincie, unde datorită acestui «curent» au apărut numeroase nuclee de poeți, după modelul cenaclului bucureștean. Cred că istoria se repetă, oarecum, accentul căzând și acum mai mult pe gestualitate decât pe calitatea textuală. Plutea în poezie, atunci, o încărcătură neguroasă, de crepuscul al faraonismului, de rău impregnat în orice cută a concretului. Astăzi, în schimb, poezia și-a luat ca aliat un anume experimentalism, pe alocuri trivial, care merită comentat și analizat, nicidecum ignorat de critică, deoarece va nutri noua noastră literatură, din ce în ce mai indiferentă la mormanul de «istorii» care se clădesc pe seama «foștilor», unde decepțiile morale se țin lanț la controlul arhivelor Securității. Pe acest fundal, prezența lui Dan Coman [...] pe podiumul cenaclului «Euridice» a creat un efect de contrast, comparativ cu alte producții lecturate aici. Mentorul conclavului l-a tratat cu oarecare severitate, observând însă exact felul de a trage cu ochiul al autorului spre repertoriul de efecte al suprarealiștilor. [...] Într-adevăr, Dan Coman este și nu este înseriabil grupului «furios» de la «Euridice». Îl apropie de acesta dorința de a experimenta, de a prelua ceva din libertatea de a «face» și «desface» imagini, de a le pune în *off* o «mecanică» a concentrării; iarăși îl asemuie preocuparea pentru așa-numita «problemă a răului» în lumea de azi, găsindu-i o rezolvare originală, precum și un anumit sentiment al autoexilului, al izolării într-un nihilism în variantă domestică, studiind atent dematerializarea durerii. Îl desparte vizibil de gruparea Ianuș, Peniuc & co. pelicula reflexivă dată poemelor, în locul prăvăliilor șocante în semiotica masturbativă. Nu atât lecturile îl țin în loc pe Dan Coman, cât un altfel de mod de a relua avangarda – pe plan speculativ mai larg, nu neapărat în zona reabilitării limbajului argotic, ceea ce îl situează mai degrabă în proximitatea lui Mihai Ignat. [...] pentru Dan Coman interioritatea noastră e bântuită de un zoomorfism fabulos, după cum și ambientul în care ne ducem zilele este marcat de acțiunea halucinantă a energiilor dintr-o ermetică zoonatură. *Cârțița* din titlul volumului devine sinonimă cu operațiunea de de-regnizare, dacă pot să o numesc astfel, adică: degenerare, dresare prin succesive acțiuni de *political correctness*, îndobitocire prin fluxuri nocive din câmpul mediatic, pierderea inocenței originare, risipirea «bunului» uman cu care am venit pe pământ, în sens rousseaust, căderea în prada răului, a unui rău public, generalizat, planetizat, difuz, care se manifestă în maniere din cele mai surprinzătoare și care invadează sinele.” □

Jean-Claude Maurin semnează eseuul polemic *Îi vor interzice pe Eliade și Cioran?* (I), în traducerea lui Liviu Papuc.

• [„**Orizont**”, nr. 10] Numărul este dedicat scriitorului și gazetarului Cristian Tudor Popescu. Cristian Tudor Popescu este intervievat de Robert Șerban: „Eu nu privesc la modul catastrofic plecarea asta peste hotare a tinerilor din România. Să o privim cu realism. Nu poți să-i oprești, decât schimbând cât de cât lucrurile pe aici. Să se ducă și pe acolo, poate se vor întoarce, nu știu. Speranța mea stă-n altceva. Stă în faptul că dacă îmi arătați doi copii acum doi puști, adolescenți, eu vă pot spune care are treabă cu computerul și care nu. După cum arată, după cum se mișcă, după cum vorbesc. Computerul este o mașină, și totuși ea umanizează omul. În ce sens? Îl spiritualizează. Copilul acela care lucrează cu calculatorul este mai spiritualizat decât acela care nu lucrează. Calculatorul face apel la mijloacele lui mentale, la mijloacele lui de a înțelege un algoritm, la mijloacele lui de a înțelege raționamentele de tip «ce se dă și ce se cere». Face apel la rigurozitate. Tipul uman care rezultă din interferența cu calculatorul nu mai este nicidecum tipul acestor personaje difuze și confuze pe care le vedem pe ecrane și care au în jur de 50 de ani, așa-zișii politicieni. [...] Copiii ăștia, din cauza structurii algoritmice a calculatorului, au alt tip de gândire. Cu ei poți să stabilești un dialog repede, poți să-ți precizezi repede termenii dialogului, de la bun început – chestiune esențială. [...] Eu cred ce spunea Caragiale, probabil spiritul rector al acestor meleaguri: important este pentru o operă de artă să vieze, nu să fie veșnică. Să trăiască. O efemeridă, un tânțar, cât este el de perisabil și dispare în 24 de ore, este cu mult superior unei piramide. Prin faptul că este viu. Arta trebuie să fie vie, să existe atunci când există și după aia poate să moară. Arta actorului trăiește atâta timp cât ești în sală. Asta e viziunea corectă. Nu trebuie să te gândești la o viziune mortifiantă, de tip faraonic, că c scriu eu acum trebuie să citească ăia peste cincizeci de ani. De parcă ăia n-ar avea cărțile lor...” (*Scriu cu singura grijă ca scrisul să vie acum, să trăiască acum*). □ Cristina Chevereșan scrie despre cărțile lui Cristian Tudor Popescu: *Copiii fiarei (scrieri)*, ediția a II-a (1998), *Vremea Mânzului Sec (roman)*, ediția a II-a (1998), *Timp mort (scrieri)* (1998), *Omohom. Ficțiuni speculative* (2000), *România abțiblid* (2000), *Un cadavru umplut cu ziare* (2001), *Nobelul Românesc* (2002) (*Medalia reversului*). □ Alexandru Ruja comentează *M. Blecher, mai puțin cunoscut. Corespondență și receptare critică* (2000) (*Blecher – mai puțin cunoscut*). □ Mircea Mihăieș semnează cronica *Un Borges levantin, priapic* despre romanul *Fric* de Ștefan Agopian: „*Agent provocateur* într-o lume de mironosițe, Ștefan Agopian e un *trade-mark* ce vorbește despre ascunsele, dubioasele, indecențele dedesubturi ale scoarței cerebrale excitate de pana lubrifică a unui mare prozator”.

• [„**Vatra**”, nr. 10] În cadrul dosarului *Avangarda maghiară*, introdus de un *chapeau* semnat de Al. Cistelean (Avangarda maghiară: „Avangarda (istorică) a fost un fenomen de sincronizare prin excelență. În spațiul ei, chiar și culturile «întârziate», suferind de un complex al retardării, și-au descoperit o vocație a

sincronizării. [...] Avangarda a mai fost, tot prin excelență, un fenomen supra-național, «internaționalist», globalizant. Ea poate fi studiată, cu rigoare, doar în aceste dimensiuni «internaționaliste» și internaționale. Nu e, în ansamblul ei, un fenomen local, provincial sau național”), se publică texte critico-teoretice de Sánta Pál (*Privire de ansamblu (de la futurism la dadaism)*), Kállai Ernő (*e-t-i-c-ă-?*), Szabo Lőrinc (*Despre isme*), Gyergyai Albert (*Kassák și ismele*), Kudlák Lajos (*Criticilor și psihanaliștilor*), Boross F. László (*Ady Endre și noua lirică maghiară*). Sunt prezenți cu poeme: József Attila, Illyés Gyula, Déry Tibor, Barta Sándor ș.a.; de traduceri și note se ocupă Kocsis Francisko. □ La rubrica „Epistolarul de la Olănești”, Al. Mușina publică *O literatură inconștient de tânără*. □ Al. Cistelean semnează *Poezia de inteligență*, recenzie la *Versuri pentru pauza mare* de Mariana Gorczyca. □ Gelu Vlașin publică eseu *Deprimismul românesc*: „Minimalismul, fugitivismul, biografismul, nonmetrismul, post-textualismul și mai ales *deprimismul* sunt ideile culturale care au încercat să decodifice și într-un fel să deconstruiască fundamentele canonului estetic occidental. *Deprimismul* [ref. fr – *deprimisme*] este un curent literar desprins din zona *new wave* și se caracterizează prin abordarea tematică a unei realități bazate pe suprimarea conceptului de individualitate și pe încarcerarea lui într-un sistem globalizant distructiv și restrictiv [conexiuni multiple cu *depressionismul* francez și *neo-realismul* american]. Debarasat de nebuloasa unor ficțiuni premonitoare, *deprimismul* reușește să se evidențieze tocmai prin forța lui de-a rezista valoric într-un sistem în care se diferențiază clar două opțiuni majore: a) *elitismul* – și migrarea textelor literare într-un univers de tip eclectic; b) *comercialismul* – și opțiunea cititorului cotidian pentru lecturarea unor texte aproape lipsite de veleități literare. [...] Poezia, în conceptul deprimist, nu este o esență, nu este o matrice localizată într-o anumită zonă a poemului, ci este dispersia spațiilor albe difuzate pe toată suprafața lui, cuprinzând elementele minimalului compatibile cu orice experiență umană, condiționată prin existența unor contexte valorizate de componenta experiențială pe care un autor o controlează poetic. [Daniel Moșoiu – *Poeme din mers*, Ed. Timpul, 1999; Mihai Goțiu – *Povestea unui poem discursiv*, Ed. Paralela 45, 2000; George Vasilevici – *gabi 78*, Ed. Vinea, 2001; Elena Vlădăreanu – *Pagini*, Ed. Timpul, 2002.] Semnificațiile latente explorate în cuvinte nu trebuie doar să pozitiveze receptarea poetică prin potențiale formule metaforice. *Deprimismul* propune conceptul minimal de abordare a unei realități dificile/ dinamice/ dureroase, care își supune individualul prin absorbție. Această critică a formei apreciază forma prin raportare la obstacolele antiformale învinse, deci prin raportare la elementele antiestetice reale transformate în materiale ale imaginației estetice [Constantin Virgil Bănescu – *Câinele, femeia și ocheada* – Ed. Timpul, 2000; Adi Urmanov – *Cărnurile canonice* – Ed. Pontica, 2001; Răzvan Țupa – *Fetiș*, Ed. Semne, 2001; Andrei Peniuc – *Un animal mic*, Ed. Pontica, 2002.] *Deprimismul* are intenția de a depăși sfera liricului tradițional și de a include în conceptul de metaforă toate transferurile complete de termeni și de structuri vizionare,

demonstrând că elementul negării tradiționalismului este un argument pentru credința *ad litteram* în capacitatea mitică a cuvântului poetic de a-și conține propria semnificație. [Mihai Ignat – *Klein spuse* – regim de samizdat, 2001; Mircea Țuglea – *mircea țuglea*, Ed. Pontica, 2001; Adela Greceanu – *Domnișoara Cvasi*, Ed. Vinea, 2001; Mugur Grosu – *Haltera cu zurgălăi*, Ed. Pontica, 2001; Iulian Tănase – *Iubita fizica*, Ed. Vinea, 2002]”. □ Cristian Vasile publică *Biserica greco-catolică în ultimele două decenii de clandestinitate*.

● **[„Viața Românească”, nr. 10]** Se publică un text inedit de Mircea Vulcănescu – *Karl Marx și economia contemporană. Text inedit, stabilit și comentat de Marian Diaconu*. □ La ancheta cu tema *Un gen de redescoperit: Literatura spațiențială*, răspund: Maria-Ana Tupan (*Psalmi*), Cornel Moraru (*Inițiere și accedea la adevăr*), Marin Mincu (*Despre genul sapiențial*), Dan C. Mihăilescu (*Drumul de țară și omul ca lumânare*), Valentin Tașcu (*A recupera recuperare*) ș.a.

● **[„Tomis”, nr. 10]** Olivia Chirobocea recenzează *Lexiconul feminist* (2001) de Mihaela Miroiu: „Astfel se modelează societatea contemporană sau mai bine spus este modelată de către media la început de secol. În acest context în care vocea mediei le acoperă pe toate celelalte, unul dintre mesajele sale și impactul său este relevant pentru prezentul articol. Mass-media declară feminismul o mișcare demodată deoarece femeile nu mai sunt interesate de ea. Pe această temă Mihaela Miroiu comentează, în *Lexicon feminist*: «De altfel, ideea sfârșitului feminismului este creată de mass-media, care susține că s-a dus vremea feminismului, că a trecut ‘moda’ unui astfel de curent. Mesajul nu este însă acela că cerințele de echitate de gen s-au rezolvat, ci că femeilor nu le mai pasă de asemenea cerințe. Este o permanentă critică pseudointelectuală și o continuă ironie la adresa feminismului» (*Feminism și postmodernism: un cuplu oximoronic?*).

[OCTOMBRIE-NOIEMBRIE]

● **[„Contrafort”, nr. 10-11]** Vitalie Ciobanu comentează *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli* de Mircea Cărtărescu: *Mircea Cărtărescu sau anevoioasele căi ale cunoașterii*: „Orice apariție editorială cu numele lui Mircea Cărtărescu pe copertă produce un eveniment în lumea literară românească. Prestigiul scriitorului a crescut constant de la o carte la alta și a izbucnit în trombă o dată cu apariția primului volum din *Orbitor* (1996), atrăgându-și numeroase superlative care au netezit ulterior calea receptării *Jurnalului* (2001). Acesta din urmă oferea, între altele, și un *inside look* în culisele romanului, dar mai ales venea în întâmpinarea unui public avid să devoreze intimitățile unei celebrități adorate. *Corpul* (2002) – volumul II al anunțatei trilogii romanești – a fost așteptat cu mult interes, curiozitatea provocată a multora făcându-i să se întrebe dacă nu cumva autorul și-a ridicat prea sus ștacheta la primul tom ca să o mai poată sări cu al doilea, și a trezit, atunci când a devenit *palpabil* – inevitabil joc de cuvinte! –, pe lângă fireasca bucurie în mijlocul lectorilor onești, nemulțumiri și chiar reacții violente

din partea unor confracți-scriitori, așa cum s-a plâns Cărtărescu însuși, a celor ce nu acceptă reușita altuia, succesul *confirmat*, în pofida faptului că el, succesul literar, nu este altceva decât transpirație pură, sclavie la masa de scris, viață de edecar, și nicidecum «norocul» unui jucător de alba-neagra, adică o fraudă premeditată. *Enciclopedia zmeilor* (2002) – «*fantezie livrescă și parodică, încântătoare capodoperă ludică*», cum o caracteriza într-o cronică din «Observator cultural» Ion Bogdan Lefter –, un pseudotratat despre ființe supranaturale, o carte admirabil concepută, dar sacrificată totuși de juriul Uniunii Scriitorilor, ca și volumul II din *Orbitor*, pe altarul unor meschine jocuri de culise – *Enciclopedia zmeilor*, spuneam, s-a înscris deja pe traiectoria unei strategii promoționale, mai mult sau mai puțin explicite, pe care o desfășoară orice somitate rutinată. Aceasta știe că te poți menține pe creasta valului numai dacă reușești să-ți surprinzi și uimești în permanență fanii care îți cer, aidoma unor opiomani, doze din ce în ce mai mari de drog (literar), iar în cazul literaturii profesate de Cărtărescu, apelul la efectul de halucinogen, în definirea resorturilor unei asemenea aderențe necondiționate, îmi pare un mijloc potrivit, o metaforă elocventă. Ultima carte a lui Mircea Cărtărescu, *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, înseamnă o nouă figură în acest «cadril» al captării, dar și un reper de altă natură, mărturisind o criză de identitate a scriitorului, o răzvrătire ontologică în interiorul propriului statut. Autorul ne anunță de la bun început despre angoasele sale într-un text introductiv, fără titlu: «*Mi s-a-ntâmpnat în această viață cel mai trist lucru cu puțință: dintr-un poet am devenit un autor. Cred că am fost un poet adevărat cândva, în adolescență, când nu publicasem – și, în afară de jurnalul intim, nici nu scrisesem – încă nimic. Este starea mea ideală, pierdută pentru totdeauna și la care visez mereu: aș vrea să mă întorc acolo, să dispară cu desăvârșire amintirea celor – vai! – cincisprezece cărți scrise în cei douăzeci de ani de când am debutat. Aș vrea să am curajul să redevin un nimeni, dar curajul acesta nu-i este dat oricui.* » O mărturisire cel puțin ciudată sau, ai zice, o «cochetărie» lansată tocmai spre a incita contrarierea și admirația cititorilor vis-a-vis de ascetismul și extrema penitență a unui scriitor multiplu înzestrat, care ar comite un păcat în fața lui Dumnezeu dacă s-ar plânge că i-a secat talentul, că inspirația nu-l mai frecventează, că nu se mai recunoaște decât în câteva *pagini adevărate* din tot ce a scris – niște «daruri» ce i s-au făcut, ca autor, cum notează în același ciudat «cuvânt înainte», motiv pentru care orgoliul scriitoricesc e atât de stupid. Pe de altă parte, ar putea fi simptomul unei oboseli – cărțile i-au apărut în ultimii ani la intervale din ce în ce mai mici! –, febra premonitoare a unei schimbări paradigmatică necesare bunului mers înainte. Cartea «prefătată» în acest mod – ulcerat și provocator – «salvează» sau extrage, dacă doriți, piesele cele mai semnificative, în opinia autorului, din materia prefirată în două decenii de prodigioasă activitate literară (1983-2003), texte care nu-și aflaseră până acum locul între două coperte: articole, însemnări de jurnal, «profiluri literare», eseuri, unele din ele publicate în străinătate. Precizarea «din periodice» care apare ca subtitlu, între paranteze,

pe pagina de gardă a volumului, trădează în același timp un fel de resemnare a celui ce a ajuns să calce, într-un târziu, o potecă bătătorită (câte culegeri de articole sau fragmente critice nu au avut în această perioadă pretenția de a fi bildungs-romane «în fărâme», «cronici ale vremii», «cărți de căpătâi» și chiar *gnose!*), o concedere în fața unor prieteni cărora autorul nostru le surâde cumva trist-amuzat: «vedeți, nu-i mare lucru să scoți un florilegiu de texte disparate, o antologie publicistică – o pot face și eu, dacă asta ați vrut!», și ar fi chiar interesant să aflăm cu care din aceste presupoziiții ne apropiem de adevărata intenție a lui Cărtărescu. Însă, oricât ne-ar atrage psihanaliza motivațiilor auctoriale și înainte de a vedea cum se regăsesc acestea în textul propriu-zis, să așezăm pentru o clipă lumina reflectorului asupra cercurilor concentrice din heleșteul (vorba lui Creangă) vieții culturale românești. Receptarea volumului, trebuie spus, cea pe care izvoditorul său nu o mai poate controla, pentru că nu poate «struni» multiplele efecte, asociații și declicuri din mintea cititorilor (puterea sa, așadar, se vede învinsă în punctul în care întâlnește identitatea *celuilalt* – o știe orice autor postmodern de literatură!), nu a fost nici de această dată lineară, univoc-entuziastă. Materia eterogenă a cărții, cu esteticul și confesivul serios concurat de politic, sociologic și studiul mentalităților (literare și nu numai), a detonat petardele unor ostilități intelectuale care își mai pierduseră incandescența, dar mocneau în subsidiar, făcând «victime colaterale» în diverse articole și interviuri din presa culturală, răscolind vanități ultragiutate, zgândărind răni pe care înseși pornirile mazochiste ale celor vizați le împiedicau să se cicatrizeze. Cu siguranță, Mircea Cărtărescu nu și-a dorit această polemică ideologică, al cărei pretext devenise – nici o carte de-a sa nu mai fusese citită printr-o asemenea grilă! – situându-l totodată într-o poziție destul de inconfortabilă și ambiguă atitudinal între cei doi poli ai inteligenței liberale și democratice românești, pe care el le definește ca atare în *Pururi tânăr...*: «grupul mai conservator, mai elitist, mai tradițional, mai legat de valori europene moderne – în sensul modernității interbelice» și celălalt grup, «intelectualitatea mai recentă, care urmează mai curând un model ideologic asemănător neo-liberalismului american, adept al unui nou tip de societate, de relații interumane, de tensiune între globalizare și lateralizare culturală» (p. 295). Dar chiar dacă, încălcând etica uzanțelor literare (cum nu se poate imagina în cazul său), Cărtărescu ar încerca să-și contrazică criticii, delimitându-se de opiniile și conjecturile formulate pe marginea cărții sale, este legitim, dacă nu chiar inevitabil – scrie Cristian Moraru, cel care a reaprins fitilul acestor confruntări de poziții între sus-pomenitele grupuri de intelectuali – să discuți ideologia unui text literar, a unei picturi sau, cu atât mai mult, a unui eseu, din perspectiva unui model critic, «pentru că ele (genurile enumerate – *n.n.*) sunt 'reprezentări' care nu vin la lumină în vid, ci în coliziune cu alte reprezentări de altă natură, organizate ierarhic, dominante sau subordonate etc., contribuind într-o măsură variabilă la perpetuarea sau subminarea unei anume viziuni despre lume, societate, relațiile dintre diferitele grupuri și așa mai departe. » Și tot el precizează: «Nu e vorba despre

determinism aici – determinismul a decedat odată cu marxismul –, ci de a recunoaște intersecția, intertextualitatea artistică și socială profundă a oricărui act de 'imaginație', care astfel devine mai puțin eteric, mai plin de istorie și de consecințe asupra istoriei deopotrivă. » Or, tocmai critica tradițională, suficientă sieși, impasibilă la contextul în care se produce demersul artistic, pare deja un mod de abordare depășit în științele umaniste de azi. Dar să prezentăm foarte pe scurt desfășurarea acestei bătălii de idei (și umori), neuitând că ne adresăm, ca de atâtea ori, concomitent, unui public oarecum «pus în temă» din România și mult mai numeroșilor cititori complet inocenți din acest punct de vedere (mai ales cei din Basarabia). Criticul din care am citat mai devreme nu intenționase o recenzie la cartea lui Mircea Cărtărescu, atunci când publica în «Observator cultural» nr. 177, iulie 2003, un text cu titlul: «*Modelul Cărtărescu*» versus «*modelul Patapievici*». *Discursuri culturale și alternative politice în România de azi*, ci o reflecție mai generală asupra câmpului cultural românesc. Cristian Moraru – un tânăr și apreciat critic și eseist, stabilit de circa 10 ani în Statele Unite, unde este profesor asistent de literatura americană și teoria literaturii, precum și director de studii graduate la University of North Carolina, Greensboro – făcea o lectură «printre rânduri», o paralelă îndrăzneată între opțiunile intelectuale ale lui Mircea Cărtărescu, așa cum răzbat ele în ultima sa carte, și pledoaria filozofico-politică, de esență conservatoare, «reaționară», expusă de H.-R. Patapievici în *Omul recent*, volum în care autorul *Politicelor* se «războiește» cu «-ismele» importate de peste Ocean: postmodernismul, multiculturalismul, feminismul, corectitudinea politică, discursurile pro-minoritare ș.a.m.d., de parcă acestea ar constitui o magmă toxică atotcuprinzătoare, sub care România abia de mai respiră, nu atitudini și principii promovate de o mână de intelectuali, adesea cu sentimentul că vorbesc într-un pustiu. Simpatia lui Cristian Moraru înclină categoric spre Mircea Cărtărescu și dezaprobă elitismul «fundamentalist», «noician» al «adversarului» său. Evident, o asemenea dihotomie nu putea fi tolerată. Criticului româno-american i s-a răspuns cu indignare în mai multe reviste, i s-a reproșat partizanatul impropriu, «falsa alegere» pe care o impunea lumii culturale românești atașată în mod egal și, desigur, «imparțial» celor două «modele». Unii au mers și mai departe, bănuind un nou «scenariu de compromitere» instrumentat de «*Observatorul cultural*» împotriva lui Horia-Roman Patapievici. O reacție disproporționată ca ton a avut, în mod regretabil, și Andrei Pleșu, în *Vigilența resentimentară* în «Dilema» (un număr din august 2003), căruia Cristian Moraru nu a ezitat să-i răspundă, tot în «Observator cultural» (nr. 187, septembrie 2003), prin articolul *Cultură, politică, resentiment. Fișe pentru un dicționar spectral* (din care am reprodus pasajul anterior), decupându-l prin acest omagiu paradoxal pe reputatul filozof și om de litere, care este Andrei Pleșu, din mulțimea celor ce i-au veștežit «eretica» opoziție Cărtărescu/ Patapievici. Textul-replică al lui Cristian Moraru însă merită citit nu numai pentru percutanța contra-argumentelor sale (aceasta poate fi mai bine percepută parcurgându-se întregul

dosar al polemicii), cât mai ales pentru valoarea informativă relativ la tendințele metodologice actuale din peisajul criticii americane. În sfârșit, mai nou, dezbaterea și reacțiile adiacente au căpătat o lămurire din partea lui Mircea Cărtărescu, în articolul *Cum mă simt ca proaspăt model cultural*, din suplimentul «Litere, Arte & Idei» nr. 39, din 3 noiembrie 2003, unde, fără să intre în fondul polemicii pe care a suscitată-o involuntar, autorul își precizează, nuanțat și cu bun-simț, atitudinea în raport cu extrapolările ce s-au făcut în legătură cu persoana sa, refuzând, cu politețe, postura de ideolog cu care îl învestise prietenul său Cristian Moraru, și, implicit, pe aceea de «oponent» al lui H.-R. Patapievici, recunoscând însă dreptul suveran al criticului la propria viziune. În același timp, Cărtărescu ia apărarea revistei «Observator cultural» și acuză «torsionările» la care i-a fost supusă imaginea de scriitor în lumea culturală românească (inclusiv prezumția de «aroganță») – o lume marcată, consideră Mircea Cărtărescu, de un rău structural”.

NOIEMBRIE

3 noiembrie

• [„LA&I”, nr. 39] Mircea Cărtărescu răspunde criticilor, dar și promotorilor săi în editorialul *Cum mă simt ca proaspăt model cultural*: „După cum știi, ipocrit cititor, acum câțva timp a apărut în revista «Observator cultural» un articol semnat de Cristian Moraru, intitulat «‘Modelul Cărtărescu’ versus ‘modelul Patapievici’». În urma acestui articol, situația mea în mica noastră lume culturală, deja destul de pitorească (vezi articolul «Jos Cărtărescu!», publicat acum un an și ceva, cred, de Alex Ștefănescu), a devenit și mai interesantă. «Cristian Moraru ți-a făcut un mare deserviciu prin articolul lui», mi s-a spus în repetate rânduri, explicându-mi-se că am fost folosit ca o unealtă împotriva lui H.-R. Patapievici, atât de autorul articolului, cât mai ales de cei ce l-au publicat. Nu vreau, în cele ce urmează, să-mi precizez poziția în sensul unei asumări sau delimitări de cele ce mi s-au pus în seamă, ci doar să aștern câteva gânduri legate de aceasta. Cristian Moraru este un vechi și drag prieten al meu. De când era în țară i-am admirat tenacitatea și puterea de muncă. Deschidea sala de lectură de la Litere în zori și o-nchidea seara târziu. Într-o tabără literară de elevi, unde am fost «instructori», când toată lumea era la discotecă, el rămânea în dormitor, tocind la greacă veche. Cărțile de critică și teorie publicate de el în țară au pagina încărcată, erudită, greu de citit din cauza nenumăratelor trimiteri. Și mai opac (dar și mai profitabil la lectură) e textul cărții publicate de el, recent, în Statele Unite, intitulată *Rewriting*. În America, tânărul universitar e o prezență remarcabilă. Și-a câștigat postul

actual în urma unui concurs la care s-au prezentat peste 150 de candidați. Este unul dintre directorii revistei de semiotică *Simploke*. Foarte ciudat, el a fost singurul «noichist» din grupul – mai curând literar, decât ideologic – care se formase la un moment dat, în anii '80, în Facultatea de Litere și care-i mai cuprindea pe Magda Cârneci, Bogdan Lefter, Ioana Pârvulescu, Florin Berindeanu, ca și pe mine. Doar el îl vizitase pe Noica la Păltiniș, doar el se impregnase de ideile lui, de respectul pentru cei care «știu carte», de nevoia de a face «isprăvi culturale». Într-un fel, aş spune că e singurul care «a reușit» dintre noi, care a pătruns într-o lume respirabilă, lăsându-ne în urmă, în această tristă vale. Am spus toate astea încercând să arăt că minimalizarea (sau ironizarea) lui nu este o soluție pentru cei care vor să-l conteste, pentru că nu îl pot realmente atinge. Articolul său din «Observator cultural» s-a născut în urma primei lui întoarceri în țară. Ne-am întâlnit într-o după-amiază la mine acasă, unde mai erau și Vladimir Tismăneanu și Tudorel Urian. Atunci le-am dat fiecăruia câte un exemplar din *Pixelii* abia apăruiți și a urmat o discuție în care, nota bene, nu a fost nici un moment vorba despre modele culturale sau despre Patapievici. Urian a scris apoi imediat o cronică echilibrată în «România literară». Cristian Moraru a luat cartea ca s-o citească în avion, în drum spre America. A doua zi s-a văzut cu Bogdan Lefter la «Observator cultural» și i-a propus să scrie despre cartea mea. A scris extrem de repede, poate prea repede, într-o stare de exaltare și contrariere provocată de experiența lui românească după mai bine de zece ani de absență. După câteva zile, Bogdan Lefter mi-a spus la telefon că a primit cronica și din tonul lui am înțeles că e un articol cumva... neobișnuit, că personal are niște rețineri în privința tonului acestuia. «Ai să vezi singur, de altfel», mi-a spus. Cei care au văzut în articolul cu pricina încă o conspirație a «Observatorului» împotriva lui Horia Patapievici se înșală. Nu a fost vorba despre așa ceva. În mod sigur Bogdan Lefter a aflat despre conținutul articolului doar în momentul în care l-a primit. De altfel, există în această «recenzie», pe lângă afinități evidente, și lucruri care nu sunt tocmai pe linia «Observatorului». Am fost și eu, ca multă lume, șocat de teza centrală, prezentă încă din titlu, a lui Cristian Moraru. Nu doar pentru că nu mi-a trecut niciodată prin minte să fiu model, cultural sau nu, pentru orice persoană imaginabilă, pentru că detest acest lucru, pentru că n-am nevoie de această sursă de prestigiu, ci și pentru că niciodată nu m-am imaginat versus Horia-Roman Patapievici mai mult decât versus Viorel Cataramă, Leonard Doroftei sau Superman. În afară de faptul că e un om pe care-l respect și cu care, în câteva împrejurări, m-am simțit bine împreună, nu cred că e vreun alt lucru pe lume care ne unește sau ne desparte (eu personal n-aș folosi în ceea ce-l privește termeni ca «fascistoid» sau «semidoct»). Cristian Moraru are tot dreptul să împartă spațiul cultural românesc cum crede de cuviință, dar eu nu îl văd așa. Sau, cel puțin, chiar acceptând o opoziție ideologică între «păltinișeni» și «postmoderni», nu eu sunt, cred, termenul potrivit în ecuație. Am mai spus-o, nu sunt un ideolog. N-am nici o soluție de propus lumii. Am prieteni dragi și printre «GDS-iști» (Gabriel

Liiceanu și Andrei Pleșu sunt oameni cărora le datorez prea mult ca să mă pot răscumpăra vreodată), și printre «neoliberalii» (Bogdan Însuși, George Crăciun sau Carmen Mușat). Unii văd în mine un Clevetici Ultrademagogul, alții un Sandu Napoila Ultraretrogradul, dar nu sunt nimic din toate acestea. Cred că eu sunt doar eu însumi, cred că singurul lucru pe care l-am câștigat în lungi ani de scris literatură este dreptul de a spune «eu». Prin urmare, îi sunt recunoscător lui Cristian Moraru că vede în mine un om atât de important în lumea culturală românească, dar eu nu mă văd astfel. Nu îmi asum rolul, mult prea greu pentru puterile mele, de pol cultural. Și nu mi l-aș asuma nici dacă aș fi în stare să-l port. La fel, nu cred că în cealaltă afirmație tranșantă care «mi-a făcut mult rău»: că aș fi «cel mai important scriitor român de după război». Iarăși, nu vreau să discreditez discernământul literar al lui Cristian. Poate că el așa mă vede, și sunt realmente mândru de asta. Dar, din câte mă pricep eu la literatură (fiind pe deasupra un om care își judecă scrisul cu luciditate și care nu se-mbată cu apă rece), nu poate fi susținută o astfel de afirmație. După război am avut poeți cu care nu îndrăznesc să mă compar și prozatori de mult mai mare anvergură. Pe de altă parte, nu intră în «agenda» mea obiectivul de a deveni «cel mai» într-o privință, cu excepția năzuinței (legitime, cred) ca fiecare carte nouă a mea să fie «cel mai bun Cărtărescu». Rămâne întrebarea: de ce articolul lui Cristian Moraru «mi-a făcut foarte mult rău»? Pentru că într-adevăr mi-a făcut într-un fel, deși n-ar fi trebuit să-mi facă. Nimeni, de fapt, într-o lume culturală normală, nu ar fi trebuit să mă asocieze la părerile lui Cristian Moraru despre mine. Nu pot împiedica nici opiniile pozitive, nici pe cele negative despre biete mele scrieri. La noi însă, dacă cineva a avut excentricitatea să spună cândva că o carte a mea «ar merita Premiul Nobel», s-a răspândit ideea că eu însumi aș avea această pretenție și au apărut reacții în consecință. Iar după afirmația cu «literatura de după război» a lui Cristian Moraru a-nceput să se spună că am depășit orice limite ale infatuării, ca și când eu însumi aș crede în cele scrise de el, mai mult, ca și când eu însumi aș fi scris fraza cu pricina. De aceste lucruri, ca și de alte rumori asemănătoare și care țin, vorba amicului Borbély, de psihoistorie, nu te poți apăra, căci ele satisfac orizonturi de așteptare dintre cele mai diverse și sunt propagate la nesfârșit din acest motiv. Un nou val de răceală din partea lumii culturale și o nouă torsionare a imaginii mele, atâta câtă există, sunt «deserviciul» pe care mi l-a făcut articolul lui Cristian Moraru, rău care nu este în articol, ci în însăși structura lumii culturale românești, așa cum (nu) funcționează ea azi”. □ Dan Ciachir publică *Note despre Petru Dumitriu*. □ Ștefan Borbély scrie despre *Apocalipsa după Marta* (1999) de Marta Petreu (*Tragicul lucidității: „Apocalipsa după Marta”*).

4 noiembrie

• [„Observator cultural”, nr. 193] Alexandru Florian semnează textul *Studierea Holocaustului. Adevăr istoric și istorie trăită*: „În seara zilei de 22 octombrie, la Palatul Cotroceni, din inițiativa președintelui României, dl Ion Iliescu,

s-a constituit Comisia internațională pentru studierea consecințelor Holocaustului în România. Iată în continuare câteva considerații pe marginea discursurilor oficiale rostite cu acest prilej și a dialogului care a urmat între membrii Comisiei. Pentru prima oară de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în România s-au pus bazele unei comisii specializate în istoria recentă, care să analizeze și să formuleze un punct de vedere coerent și argumentat despre Holocaust. Credibilitatea rezultatelor cercetărilor pe care le va întreprinde Comisia vine din însăși specificul ei. Ea este alcătuită din istorici, cercetători și personalități publice din România, Israel, Germania și SUA, cu expertiză recunoscută în problematica Holocaustului și a celui de-al doilea război mondial. Perspectivile de abordare vor fi așadar diversificate, iar rezultatul final se va compune dintr-o serie de rapoarte de cercetare, precum și de culegeri de documente care vor exprima perspectiva comună, punctul de vedere al Comisiei. Cu alte cuvinte, partizanatele sau prejudecățile vor fi marginalizate, deontologia cercetării istorice va prima. În afara acestui imperativ profesional și moral, Comisia nu va putea funcționa. Incontestabil, susținerea de care se bucură aceasta comisie din partea Președinției este un element important. Departe de a fi ingerința politicului în dezbaterea istoricilor, pe o problemă controversată a istoriei, gestul președintelui Ion Iliescu este unul menit să schimbe percepția negativă despre atitudinea cel puțin ambiguă față de Holocaust a instituțiilor statului, așa cum a fost ea exprimată în vara acestui an. Pe de altă parte, deschiderea Președinției de a încuraja activitatea Comisiei are darul, într-o societate în care prejudecățile antisemite sunt încă manifeste în medii sociale foarte diferite, de a-i conferi grupului de lucru un plus de autoritate și de legitimitate. Așa cum este firesc, raportul final, care va fi asumat de Președinție, va dobândi, prin acest gest politic, o relevanță extinsă, care va depăși lumea academică. Societatea românească își generează astfel una dintre premisele necesare pentru ca propria istorie, bună sau rea, să fie cunoscută și receptată așa cum a fost. Comisia nu va impune un verdict, ea nu judecă și nici nu emite adevăruri absolute. Dar ea are șansa și misiunea de a formula, pe baza muncii comune a istoricilor, un mesaj clar privind soarta evreilor din România, precum și responsabilitatea autorităților statale în Holocaust. Răspunsurile Comisiei se vor circumscrie adevărului istoric. Susținut și de înalte instituții politice ale statului, așa cum se menționează de altfel și în schița proiectului, acesta va avea șanse mari de a face carieră și de a fi asimilat în mentalul colectiv. Va fi, cel puțin, posibil ca prejudecățile și discursurile populiste în acest domeniu, cu puternică încărcătură identitară, să fie puse în umbră de mesaje care, apelând la rațiune și la evidența documentului, conferă certitudine unor acțiuni și atitudini politice sau militare nefaste. Și tocmai de aceea tentația de a nu le recunoaște, de a le manipula, de a le distorsiona sau nega este mare. Intenția de a folosi rezultatele Comisiei în procesul educațional sau de a disemina în societatea civilă mesajul elaborat de experți reprezintă un pas necesar pe calea împăcării cu propria istorie. De fapt, este prilejul pentru a demonstra maturitate civică, asumarea valorilor democrației

și eliberarea de simptomele unui mental colectiv ancorat în arhaismul relațiilor umane bazate pe diferențieri discriminatorii, pe exclusivisme ce țin de viziuni reacționare la adresa ființei umane. Comisia nu se află pe un teren gol. El este minat la nivel societal de prejudecați și de o mitologie negaționistă cu impact. În același timp, există deja publicate documente, analize, studii și tomuri întregi despre Holocaustul din România. Comisia va extinde cercetările documentare în zonele sensibile, pentru a formula enunțuri argumentate. De asemenea, ea va înlesni accesul la arhivele specializate din România. Aici cred că un loc special ar trebui acordat situației rromilor în timpul regimului Antonescu. Sprijinul reiterat cu acest prilej de dl Ion Iliescu pentru un acces firesc la documente este nu numai unul bine venit, dar el demonstrează și intenția puterii de a face ceva, dincolo de zona declarativă sau de imagine. Nu vor exista câștigători sau perdanți în urma activității Comisiei. Scopul ei este de a-i conferi adevărului istoric o arie de difuzare mai extinsă. Comisia internațională pentru studierea consecințelor Holocaustului în România nu este nici o invenție românească, nici una a «dușmanilor» României. În Franța, Belgia și în alte țări europene funcționează deja asemenea comisii. Faptul că prof. univ. Elie Wiesel, evreu originar din România, supraviețuitor al lagărelor morții, deținător al Premiului Nobel pentru Pace, este președintele Comisiei mă liniștește și îmi dă siguranță, în același timp. Personalitatea sa transmite echilibru și toleranță, atât de necesare muncii în echipă, dar și dârzenia celui pentru care adevărul se confundă cu istoria trăită.”

□ De asemenea, se publică, sub titlul *Către membrii Comisiei internaționale pentru studierea Holocaustului, o adresă de Elie Wiesel*: „Îmi face o deosebită plăcere să vă informez că, la inițiativa președintelui Ion Iliescu, România a creat o Comisie internațională menită să examineze istoria Holocaustului din România, iar eu am acceptat postul de președinte al acestei Comisii. Avem convingerea că această Comisie va examina critic și meticulos evenimentele care au avut loc între decembrie 1937 și mai 1945 și care au legătură cu discriminarea, izolarea, detenția, deportarea și exterminarea evreilor din România, cât și cu persecutarea rromilor. Veți găsi anexată *Declarația de intenție* și *Planul de lucru*, care detaliază activitatea noastră și termenele anticipate. Suntem devotați principiului potrivit căruia descoperirile Comisiei vor fi acceptate ca definitive în legătură cu acest subiect, atât în România, cât și în lume. Pentru a atinge acest țel, vă invit respectuos să selecționați un grup de istorici și reprezentanți de marcă ai organizațiilor internaționale ca membri ai acestei comisii. Atunci când vor fi necesare întâlniri directe ale membrilor Comisiei, se vor face toate eforturile pentru ca aceste contacte să se realizeze prin email sau prin teleconferințe, pentru a ușura sarcina membrilor ei. Dacă sunteți dispuși să slujiți această Comisie atât de importantă sau dacă vi se vor solicita mai multe informații, vă rog să îl informați pe dr. Radu Ioanid, care a fost desemnat vicepreședinte al acestei Comisii. Un anunț formal referitor la crearea comisiei va fi făcut de către domnul președinte Ion Iliescu, la București, pe data de 22 octombrie, iar Comisia va începe să lucreze la scurt

timp după anunțul oficial privind formarea ei. Al dumneavoastră, Elie Wiesel. 14 octombrie 2003”.

• [„**Revista 22**”, nr. 713] Mircea Iorgulescu semnează articolul *Echinoksiștii*, pornind de la volumele lui Adrian Popescu – *Ucenicul ascultător* (Editura Cartea Românească, 2002) și Dinu Flămând – *Tags* (Editura Dacia, f.a.): „Vor fi, în curând, 35 de ani de la apariția primului număr al revistei clujene «Echinox», «revistă studențească de cultură». «Echinox» înseamnă însă considerabil mai mult decât numele unei publicații glorioase. Când vor fi abandonate acele vreo patru-cinci teme de raport a căror insistență menținere în centrul atenției publice pare să fie în primul rând opera unor *spin doctors*, a unor activi profesioniști ai deturnării profitabile, iar domeniile, direcțiile și perspectivele de cercetare cultural-istorică vor fi determinate de importanța lor reală, nu de conjuncturi și oportunități, se va fixa probabil definitiv ceea ce astăzi poate să pară doar o ipoteză hazardat festivă: rolul constant de instituție culturală alternativă pe care l-au avut această revistă și cercul format în jurul său în viața intelectuală din România, de la înființare și până în 1990, anul unu al dispariției monopolului de partid și de stat. În mod curent, și nu neapărat cu intenții minimalizatoare, revista «Echinox» este văzută ca o publicație ce a reușit să polarizeze aptitudini și să stimuleze înzeestrări de ordin precumpănitor literar. E adevărat, dar este un adevăr parțial. Chiar dacă numărul scriitorilor ale căror începuturi sunt legate de această revistă e deosebit de mare, «Echinox»-ul literar este doar partea cea mai vizibilă a unui fenomen cu mult mai larg. Revista însăși nu a fost una pur literară, ci mai degrabă una de idei și atitudini culturale. A conturat un spațiu de dezbatere deschisă și a creat un mod de comportament intelectual, fără a se înfeuda unei doctrine și fără a se închide în limitele unor identități comunitariste, estetice, metodologice sau de altă natură. Era de altfel o publicație trilingvă, iar între textele în română, maghiară și germană există o unitate de fond, nu se proceda la o simplă, birocratică juxtapunere de pagini scrise în limbi diferite. Prin acest spațiu de formare se trecea, și s-a trecut, vreme de peste două decenii, ca printr-o inițiere și o ucenicie în lumea și rosturile culturii. Patronat cu sau fără împuterniciri administrative de câțiva universitari pe-atunci tineri (Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic), unii dintre ei încă studenți la data apariției primului număr, dar și avându-l ca mentor pe extraordinarul dascăl care a fost Mircea Zaciu, «Echinoxul» a fost, probabil în primul rând, un loc privilegiat de gândire liberă și de lucrare culturală temeinică. Nu o manieră de a scrie literatura s-a deprins aici, s-a deprins un stil de a fi în cultură. Mulți dintre foștii «echinoksiști» au fost apoi integrați, absorbiți în instituțiile culturale propriu-zise, și înainte, și după 1989, cu precădere în Transilvania, dar și în fostul Vechi Regat. O adunare a lor, după 35 de ani de la înființarea revistei, ar căpăta cu siguranță caracterul unui neoficial congres cultural. Cei dintâi scriitori «echinoksiști» afirmați au fost câțiva poeți, Ion Mircea, Adrian Popescu, Dinu Flămând, Horia Bădescu. Debuturile lor editoriale, la începutul anilor ‘70, au determinat de altfel crearea și impunerea

în publicistica literară a termenului «echinoxist», inițial cu simplu înțeles de localizare, ulterior folosit din ce în ce mai mult ca un calificativ estetic. Formule precum *poet echinoxist*, *critic echinoxist*, *poezia echinoxistă*, *critica echinoxistă* se află în continuare în circulație, chiar dacă nu este deloc simplu să se și precizeze în ce anume ar consta o identitate poetică ori una critică *echinoxistă*. Despre o *proză echinoxistă*, în schimb, se amintește mai rar, dacă nu chiar deloc, o explicație la îndemână fiind că «Echinox» a fost mai curând o grupare poetică și critică și că, de fapt, prozatori nu prea au ieșit de-aici. În realitate, nici numărul și nici calitatea prozatorilor ale căror începuturi sunt legate de cercul și revista «Echinox» nu sunt inferioare celor ale poeților și criticilor (aici trebuie incluși, desigur, și esești, istoricii literari, comparatiști), proporțiile sunt aceleași ca pentru toată literatura română. Și este chiar descalificant profesional să afirmi că nu prea au existat prozatori la «Echinox», când de-acolo au pornit autori ca Eugen Uricaru, Alexandru Papilian, Ioan Radin, Alexandru Vlad, Ioan Groșan, pentru a cita doar câteva nume. Însă existența unei *proze echinoxiste* într-adevăr nu poate fi «dovedită» critic, așa cum de fapt nu exista nici poezie și nici critica *echinoxiste*: fiindcă altceva decât una sau mai multe formule literare a fost «echinoxismul». Darwiniști literari de școală nouă reduc poezia echinoxistă la primii poeți afirmați la «Echinox», adăugând, eventual, alte câteva nume. Pun după aceea totul sub semnul neomodernismului și decretează că este vorba de o specie inferioară, depășită pe scara evoluției literare, așa cum sunt inferioare maimuțele în raport cu omul. Evident, în această viziune «omul» este reprezentat de literatul postmodernist, culmea progresului, se subînțelege. Scriitorii «Echinox»-ului sunt, în realitate, de toate felurile și toate orientările, inclusiv postmoderniști (*Ars Amatoria* sau eseurile lui Ion Vartic, de exemplu, ar putea revendica, la vreun târg al vanităților, un respectabil statut de pionierat în materie de postmodernism), îi unește altceva decât zădărnicia unei etichete estetice. Iar diferențe mari au existat de la început și chiar între cei dintâi poeți «echinoxști». Adrian Popescu, unul dintre ei, și-a întocmit relativ recent o antologie de autor, în noua serie a colecției Hyperion de la Cartea Românească. Neîngrijit redactată (titlurile volumelor din care s-a făcut selecția figurează la sumar, nu însă și în interiorul cărții, de pildă), având un aspect grafic mai degrabă meschin pentru o colecție de asemenea ținută, antologia este însă un eveniment literar. Adrian Popescu este unul dintre puținii poeți religioși, în înțelesul profund, nu în cel ornamental și decorativ, din literatura română, iar *Ucenicul ascultător*, unde sunt selectate poezii din zece volume apărute de-a lungul a trei decenii (1971-2002), îngăduie, de nu chiar o face obligatorie, situarea autorului într-o noua perspectivă critică. Un bun reper este postfața lui Dan Cristea, care pune lucrurile la punct cu decizie: «Celestul, purul, suavul, sacrul – sunt, de la început, atributele de căpetenie ale poeziei lui Adrian Popescu și, dacă unele cuvinte n-ar fi fost interzise în 1971, anul de debut în volum al poetului, probabil că s-ar fi vorbit, încă de atunci, despre un lirism al fervorii și entuziasmului mistic, scris evident de un *homo religiosus*».

Întâmplarea, desigur, face ca precedenta antologie de autor a lui Adrian Popescu, *O milă sălbatică*, să fi apărut în urmă cu exact 20 de ani, în 1983, iar postfața să fi fost scrisă de mine. Remarcasem atunci, chiar în condițiile scrisului «pe dedesubt» impuse de interdicțiile evocate de Dan Cristea, unicitatea poeziei lui Adrian Popescu. «Puțini dintre poeții români au vocația sublimității și a extazului, puțini sunt chiar și cei care doar au întrevăzut, fulgurant și totuși revelator, paradisul. Care, pentru cei mai mulți, nu este însă atât o zonă interzisă, cât una aproape complet necunoscută. Sau, poate încă mai adevărat, inexistentă. Adrian Popescu este unul dintre acești puțini: un poet al beatitudinii și deopotrivă al beatificării. Poezia lui se naște dintr-o bucurie a regăsirii stării edenice și printr-o statornică, decisă instalare în universul ei privilegiat și izbăvitor.» Chiar fără să fi desemnat religiozitatea ca spațiu al beatitudinii și beatificării, n-aș schimba nimic. Așa cum nu s-a schimbat poezia lui Adrian Popescu de după 1990: cine își construiește un univers poetic articulat și coerent nu-l modifică după cum bat vânturile timpului. Aș adăuga însă că religiozitatea poeziei lui Adrian Popescu este una discretă, neostentativă, a intensității, nu a supraexpunerii. Poet al comuniunii și al cuminecării, Adrian Popescu este creatorul unui «pod» ce unește și printr-o rafinată simbolistică geografică o mirabilă Italie de o mirabilă Transilvanie. Oarecum la antipod față de reculeasa transfigurare existentă la Adrian Popescu, poezia lui Dinu Flămând este agitată de o neliniște nedefinită, de un zbucium pe care, în primele lui volume, scriitorul caută să-l disciplineze prin încrîptări adesea laborioase. Magma supusă unui îngheț voluntar, cu asperități și violențe expresive cărora sugestiile livrești uneori foarte explicite le conferă aspectul straniu al unei turmentări lucide sau al unei lucidități turmentate. Influență livrescă, *Les chants de Maldoror*, sau angoasă existențială, *mal d'horreur*, fapt este că, după inevitabila cenzură ce a urmat plecării sale din România comunistă, în chiar anul ce avea să se încheie cu prăbușirea regimului de dictatură, Dinu Flămând practică astăzi o poezie distilată până la a nu mai fi decât caligrafia nevrotică a unui spasm. E, poate, și o anumită apropiere de lirica lui Fernando Pessoa, din care Dinu Flămând a tradus masiv în românește, e, poate, și o răsucire în sine, epuizantă și epuizată, a zbuciumului de odioasă. *Tags*, volumul al cărui titlu trimite la delirul imagistic de graffiti de pe metrourele și zidurile pariziene, construiește un tragic univers al singurătății și al indiferenței. E cartea unui prinț al scepticismului vital”. □ Andrei Cornea semnează articolul *În universitate, cartea s-a făcut rară*: „Demonstrațiile și marșurile studențești de săptămâna trecută din mai multe centre universitare par să sugereze o oarecare ieșire din lingoarea politică a studențimii, stare intervenită destul de repede după efervescența de la începutul anilor ‘90. Dar, tot așa de bine, s-ar putea să fie numai o aparență. Oricum, că sunt mari probleme sociale – cămine, cantine, bilete de tren, burse etc. – nimeni nu o contestă și de asemenea este sigur că, dacă organizațiile studențești vor face, periodic, vocalize în piețe, Ministerul Educației și universitățile vor fi ceva mai atente la problemele lor și poate vor fi îndemnate să administreze mai corect banii de care dispun. Din păcate

însă, marea problemă a învățământului universitar românesc de azi nu sunt nici căminele delabrate și insuficiente, nici bursele mici, ci calitatea: slabă și în declin. Iar o îndreptare nu este posibilă nici cu marșuri, nici cu greve. Firește, cunoștințele mele în chestiune sunt limitate la câteva facultăți cu profil umanistic și socio-politic din București. Dar coroborând informațiile mele cu cele ale unor colegi din diferite alte domenii sau din alte centre universitare, concluzia pare a se impune cu destulă generalitate: nivelul de cultură al studenților, competența lor, capacitatea lor de a utiliza inteligent și creativ ceea ce învață stau, de foarte multe ori, sub orice critică. Un indiciu și, deopotrivă, o cauză: nu se mai citește. În universități, cartea s-a făcut rară. S-a instalat cutuma că din bibliografie nu se citesc decât paginile cerute de profesor – dacă se citesc și acelea. A vedea un amfiteatru întreg notând cuvânt cu cuvânt cele rostite de profesor – inclusiv bancurile – este ceva comun. Degeaba le ceri studenților (mulți profesori nici măcar nu o fac) să pună întrebări, dacă au neclarități; foarte rar procedează astfel, fie pentru că «le e rușine», fie pentru că nici măcar nu știu că nu știu. Așa se face că ignoranța și incultura se generalizează și, de pildă, la întrebarea ce este un «arabesc», nici unul din circa 70 de studenți de la Facultatea de Litere a Universității din București, nu a avut un răspuns corect. Foarte mulți studenți, chiar din anii mai mari, nu știu să facă o dizertație, să scrie un referat, un articol, să apere sau să critice o teză pusă în discuție. (Dar nici destule cadre universitare nu stau bine la acest capitol!) Lucrările lor scrise sunt adeseori hilare, de multe ori impardonabil de naive, și în cel mai bun caz, insipide. Notele pe care le primesc sunt oricum bune sau satisfăcătoare, diferențiind puțin sau deloc între competențe sau aptitudini foarte diferite, deoarece, în general, facultățile nu vor să piardă locuri adesea bine plătite. Acolo unde la admitere concurența este mare, examenul a devenit adesea irelevant, iar unde concurența este mică, examenul a fost pur și simplu desființat. Lucrările de diplomă tind să fie mediocre în cel mai bun caz; problema este că adesea sunt simple compilații copiate din diferite surse. Plagiatul este la modă printre studenți, așa cum este și printre miniștri, iar titlurile universitare au încetat să mai aibă semnificația pe care o merită, din moment ce chiar președintele țării are cuvinte de laudă pentru un medic care și-a obținut titlul universitar în mod fraudulos. Trebuie spus că pentru acest declin nu poate fi acuzat numai ministerul sau guvernul, deși acestea au răspunderea lor. Autonomia universitară face ca universitățile și facultățile să împartă vina acestei glisări spre mai rău: dorința de a maximiza profiturile din taxe, un fel de adaptare falsă la așa-numitele cerințe ale pieței muncii au contribuit în ultimii ani la abandonarea unor standarde mai înalte – la facultățile și universitățile unde ele existau – sub motivul nemărturisit că «trebuie să ne orientăm spre un învățământ pragmatic, adaptat actualelor nevoi». «Pragmatic» înseamnă, pentru foarte mulți studenți sau profesori, câteva abilități tehnice, dar în rest s-a optat aproape conștient pentru incultură și incompetență profesională, lipsă de formație autentică, ceea ce se va vedea cu siguranță peste câțiva ani, când generația respectivă va deveni din plin activă. Să mai

adăugăm că inflația de universități particulare, dar și numeroasele universități de stat nou apărute după 1989 nu au determinat o competiție din care să triumfe calitatea, ci numai o reducere a pretențiilor, astfel încât absolvenții de liceu au ajuns să opteze nu pentru ce-i mai bun, ci pentru ce-i mai ușor. Firește, o mare vină o are învățământul preuniversitar care, în pofida tuturor «reformelor» și a imaginii de găunoasă autosatisfacție, continuă să fabrice absolvenți uniformizați, incuți, inapți să gândească independent și deja adaptați la conformismul pragmatic la modă. Dar acești absolvenți sunt educați de dascăli, uneori tineri, care au absolvit facultățile; așa că procesul de fabricare a mizeriei intelectuale este circular și panta pare ireversibilă. Din păcate, tarele educaționale, morale și intelectuale instalate în timpul regimului comunist nu numai că n-au dispărut la generațiile mai tinere, dar, în ciuda multor speranțe, ele au vădit o remarcabilă obstinație în a se reproduce la aceste noi generații, care se pregătesc acum să «între în Europa»... ..Rugată să comenteze vechiul dicton «stilul e omul», o studentă (și încă nu cea mai rea) mi-a scris că «stilul în accepțiunea contemporană a termenului a apărut odată cu mormintele individuale...» Cu câteva luni în urmă, la examenul de admitere, unde se înghesuiau peste 10 candidați pe un loc, studenta respectivă luase, desigur, o notă peste 9. Când asemenea studenți vor absolvi, când ei și alții la fel vor deveni activi și majoritari, când ei vor face opinia publică și vor fi, bineînțeles, cu toții «în Europa», poate chiar «vor face Europa», ce ne va mai rămâne nouă, care încă poate nu ne-am consolată cu incultura, ignoranța și tolerarea lor nepăsătoare? Pesemne ca să ieșim...”

5 noiembrie

• [„Luceafărul”, nr. 39] Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *Poeme în doi* de Mihai Ignat: „Deși nu evită detaliile «crude», poezia lui Mihai Ignat le eclipsează prin delicatețea observației, prin utilizarea imaginii ca pe un «cadru al sentimentului». [...] Riscul este, bineînțeles, căderea într-un «minorat liric», înregimentarea într-un registru poetic lipsit de vigoare, de caracterul «ofensiv» al generației tinere. Tocmai asumarea acestui fapt deosebește poemele lui Mihai Ignat de ceea ce se scrie momentan” (*Autoportret... de gen (metoda reducerii la doi)*). □ Radu Cernătescu publică eseu *G. Călinescu și începuturile romanului inițiativ proletcultist*.

• [„România literară”, nr. 44] Marius Chivu recenzează volumul *Respiro – Antologie de proză scurtă (2000-2002)*, antologie realizată de Mona Mamulea (Editura Dacia, 2003): „Inițial m-am gândit că apariția antologiei de proză scurtă *Respiro*, o colecție de texte publicate pe net la revistarespiro.ro între 2000-2002, ar putea fi un bun prilej pentru a mai adăuga câteva nuanțe în discuția literatură on-line vs. literatură pe suport tipografic. Până la urmă, antologia în sine a rămas doar un pretext, întrucât prozele tipărite acum în volum nu-și trădează cu nimic debutul din spațiul virtual. Literatura de pe net poate fi (și este) o alternativă în măsura în care orice carte este o alternativă la o altă carte. Sigur, nu tot ce apare

pe hârtie e neapărat și valoros (inflația de titluri, majoritatea proaste, este, din păcate, reală), dar ușurința tehnică (un permanent argument pozitiv) cu care un text literar poate fi postat pe net are la fel de multe pierderi. Sutelor de volume de poezie proastă publicate, pe lună, în toată țara le răspund miile de adolescenți care-și publică poezeele naive pe tot felul de site-uri de literatură. Contactul literaturii *on-line* cu cititorii este mai rapid și nu neapărat mai restrâns, însă girul critic autentic e deocamdată precar. La fel și șansele de afirmare. Sutele de mii de dolari încasați de Stephen King publicând pe net n-ar fi fost posibili fără nesfârșitele cozi de la librării. În rest, fiecare suport are avantajele și cititorii lui și nu văd cum s-ar produce, în acest sens, un transfer masiv, semnificant, în viitor. Bref, o astfel de discuție în termeni de incompatibilitate/ concurență fatală între cele două suporturi mi se pare neavenită. O dovedește și această antologie, clasică prin compoziția ei, ale cărei referințe imediate sunt Borges, Buzzati, Céline, Márquez ș.a. și nu cine știe de autori trendy, cyber-punk, dar și faptul că mai mulți autori de aici s-au consacrat, de fapt, pe hârtie: Adrian Buz (Premiul de Debut al «României literare»), Florin Lăzărescu (cu o cotă critică foarte bună după romanul publicat la Polirom), Bogdan Suceavă (mai multe premii pentru *Imperiul generalilor târzii*), ca să nu mai vorbim de Ioan Es. Pop, Ioana Drăgan sau Horia Gârbea, veterani ai hârtiei. Ce se observă din prima este diversitatea tematică și stilistică a acestei antologii: texte așa-zis realiste, altele fantastice sau de-a dreptul S.F., unele în ton grav, altele amuzante ș.a.m.d. Din păcate, diversitatea nu suplinește calitatea. Cum se întâmplă de obicei, prozele sunt extrem de inegale, unele excelente, cum sunt cele semnate de Adina Dabija, Florin Lăzărescu, Ioan Es. Pop, Bogdan Suceavă sau Paul Doru Mugur, câteva (foarte puține) sunt ok, în vreme ce altele (cele mai multe) irelevante sau chiar nereușite. Nu reproșez nimic antologatoarei Mona Mamulea, fac doar câteva constatări. De altfel, nici celebrul *Desant* nu a fost, la vremea lui, lipsit de texte de umplutură. Însă prefața este prețioasă și uneori cam deplasată în demersul ei de a releva, cu orice preț, o direcție, o motivație sau un substrat rațional, de sorginte filozofică, dacă se poate, a textului în discuție. Astfel, despre *Cupa de șampanie* a Adinei Dabija, o excelentă farsă fantezistă (scrisă splendid), construită gradat pe un artificiu metaforic în genul unei mici povestiri a lui Márquez din volumul *Douăsprezece povestiri călătorești*, citim că ar fi o «nesocotire a specificului, a particularului, [care] conduce la o autarhie a generalului, reducând indivizii la instincte, la serie, absorbându-i într-un haos primordial al energiilor iraționale. În lipsa cogito-ului și a alegerii individuale, neantul dă buzna în existență». În timp ce despre *Un tramvai numit dorință* de Adrian Drăgan, o povestire buzzatiană 100 % (scrisă însă prost), mult mai gratuită, prin tonul minimalist-ironic, decât crede prefațatoarea, găsim o interpretare abia ea dominată de locul comun: «Prin metafora tramvaiului rebel care se revoltă împotriva traseelor prestructurate, pune, de fapt, problema libertății individuale într-o societate dominată de locuri comune și prejudecăți». Despre Bogdan Suceavă am scris când acesta și-a publicat un volum

personal, la fel și despre Adrian Buz care continuă în același stil célinian prozele lui cu titluri în engleză: *Be cool honey-bunny*, *Time Machine*, *Bongoslavia*, *mon amour* (oops! ăsta e în franceză). Proza lui Ioan Es. Pop, *Muzeul lăuntric*, publicată în antologia de autor *Podul*, este o reușită bucată borgesiană în linia fantasticului livresc, în vreme ce Paul Doru Mugur scrie *zerlendi@shambala.com*, o interesantă povestire apocrifă, nu mai puțin borgesiană, pornind de la *Secretul doctorului Honigberger*, misterioasa povestire a lui Eliade. *Pulp Fiction*, semnată de Florin Lăzărescu, ar fi fost o proză genială dacă Tarantino și-ar fi făcut filmul abia anul acesta. Altfel, mâna de prozator se vede, textul e savuros și printre cele mai bune din volum. Dumitru George scrie un fel de bancuri în proză nu neapărat lipsite de umor și care, dacă e să ne luăm după comentariile postate pe net, au chiar mare priză la cititorii *on-line*. A.O. Kenada, Sergiu Someșan, Horia Gârbea și Petre Călin Logofătu fac și mai vizibilă criza S.F.-ului clasic într-un moment în care scenariile virtuale de tip *Matrix* fac ravagii printre fanii genului din Occident. Andrei Soficar scrie ca Iova și Gheorghe Ene acum 20 de ani, un textualism răsuflat, Simona Șerban aduce problema eroticului în relația de cuplu marcată de rutină (un subiect obosit și, prin urmare, pretențios) în *Venezia*, proză lipsită tocmai de strălucire. De Ioana Drăgan am citit proze mult mai bune decât această *Doamnă directoare*, Ana Aldea și Adrian Sandu (din păcate, prezenți doar cu câte o proză) sau Cornel Mihai Ungureanu par să aibă mult potențial, în vreme ce Mircea Fabian, Victor Ieremia, Patrick Călinescu și Cristina Rotaru sunt irelevanți din motive variate, unul dintre ele fiind, la fel, numărul foarte redus de pagini. O antologie de citit, cu câteva pagini foarte bune, însă departe de pretențiile afișate chiar de către cei care se ocupă cu literatura pe net” (*Antologia prozatorilor internauți*). □ Mircea Popa semnează articolul *Ediție Goga la „Univers Enciclopedic”*. *Sub semnul improvizației*: „Cine a trăit în anii socialismului «multilateral dezvoltat», își aduce aminte cu strângere de inimă de câteva perioade nefaste ale culturii noastre, una dintre acestea fiind legată de momentul de tristă amintire când în fruntea bucatelor acestui minister s-a aflat partinicul și pateticul locvace I.D. Bălan. E unul dintre criticii care, pe urmele lui Vitner și N. Moraru, a compromis toate subiectele pe care le-a abordat. Între acestea s-au numărat și celebrele sale «reconsiderări» privind opera lui Octavian Goga și Aron Cotruș, două operații eșuate și, în aceeași măsură, pernicioase, întrucât așezau opera acestora în cadrele unei viziuni strâmbe, rudimentare și de o falsitate evidentă. Ceea ce a umbrit și mai mult «cercetările» lui I.D. Bălan era însă mentalitatea sa de «latifundiar valah și manierele de satrap persan», cum ar fi spus Petre Pandrea, de care dădea dovadă. Pe terenul său nu avea nimeni voie să intre, deoarece era pus imediat la colț, fapt pentru care opera lui Goga, iar mai apoi aceea a lui Cotruș, a devenit o feudă proprie. Era și răz bunător. [...] Mai grav este că I.D. Bălan reușește să compromită cu o suavă seninătate o întreprindere editorială de mare valoare, precum cea inițiată și coordonată de Eugen Simion, care a avut nobila intenție de a inaugura și patrona o colecție editorială de prestigiu științific

indubitabil, cum este cea intitulată «Opere fundamentale», editată la Univers Enciclopedic, într-o formulă asemănătoare «Pléiadelor» franceze. În cadrul acestei serii, au apărut deja o serie de ediții valoroase, dacă nu am aminti decât cele închinat lui Eminescu, Caragiale, Hașdeu, Barbu, Bacovia, Rebreanu, Nichita Stănescu ș.a. Ediția de *Opere (Poezii. Teatru. Mărturii. Însemnări. Jurnale)* de Octavian Goga, ieșită de sub tipar în 2001 sub îngrijirea lui I.D. Bălan, ni se pare însă un veritabil eșec. E vorba nu de un eșec oarecare, ci de un eșec total, sub toate raporturile, nici una dintre edițiile apărute în această colecție până acum nefiind tratată cu atâta superficialitate și deriziune, cu atâta lipsă de profesionalism și nici cu atâta lipsă de responsabilitate pentru întreprinderea asumată. E de la sine înțeles că o ediție critică nu se poate realiza fără o bună cunoaștere a bibliografiei operei, fără identificarea variantelor unui text, fără a avea sub ochi toate metamorfozele suferite de acesta în timp și fără o bună raportare a lor la ediția princeps sau la prima formă a manuscrisului. Or, I.D. Bălan se dovedește depășit de fiecare dată de cerințele și normele de lucru ale unei ediții de acest fel. Informația culeasă de editor se oprește la anul 1977, când a realizat cele două volume de *Opere* I și II din ediția Goga, dar și acolo urmărirea scrierilor lui Goga în periodice nu depășea anul 1924, când se constată repertorierea unor poezii apărute în «Țara noastră». Aria de cuprindere a cercetării criticului este însă extrem de redusă, din lunga listă de periodice la care a colaborat poetul sau în care i s-au reproduș poezii, fiind prezente doar câteva. Chiar și bibliografia din periodicele pe care le dă drept consultate, conține atât de multe lipsuri, încât ne vine greu să credem că autorul a întreprins el însuși această migăloasă muncă. Cum să calificăm astfel faptul că autorul afirmă că între anii 1897 (data debutului, descoperit de noi cu mulți ani în urmă) și 1902, el vorbește de prezența a 36 de poezii în «Tribuna» și «Tribuna literară» de la Sibiu, și nu de 54 câte sunt în realitate? A omite pe o perioadă de câțiva ani un număr de 18 poezii ni se pare un adevărat masacru literar. Cine vrea să se convingă de realitate n-are decât să consulte bibliografia lui Mircea Avram *Octavian Goga. Bibliografie sibiană*, Sibiu, 1991, bibliografie pe care putea s-o consulte cu succes și I.D. Bălan, dar clivajul dintre informațiile lui și cele ale anului ediției de față, 2001, sunt atât de evidente, încât nu putem decât să constatăm cu regret că, pe parcurs de foarte mulți ani, el n-a făcut nici un fel de progres în această direcție. Nici unul dintre volumele lui Goga nu sunt prevăzute cu note complete și, cu excepția celui dintâi, unde din 41 de poezii dispun de note doar 39, la cel de-al doilea, lipsa notelor se ridică la 80, la *Cântece fără țară* lipsesc în totalitate, iar la următorul, 12 poezii au note, iar 47 nu. De asemenea, selecția citatelor din rubrica «Repere critice» este cu totul ciudată, în locul unor critici și comentatori literari recunoscuți sunt reținute nume fără relief, precum I. Lupaș, Gala Galaction, Claudia Millian, Ion Simionescu, Adrian Maniu, Mihai Beniuc etc., pe care nimeni nu pune bază atunci când e vorba să construiască o imagine critică a poetului. Începând cu tabelul cronologic și până la ultimul rând care încheie ediția, impresia de improvizatie,

de precaritate documentară și, în ultimă instanță, de lipsă de har editorial rămâne pregnantă. Astfel cum se explică că la unele poezii apărute în periodice se indică sursa de apariție, iar la altele nu. Apoi, la «Tribuna literară» trebuia să se specifice faptul că e vorba de un supliment la un număr oarecare al ziarului «Tribuna», la bibliografie notându-se de fapt acest număr, care, la I.D. Bălan apare greșit ca număr al «Tribunei literare». Calificarea unei secțiuni prin «poezii inedite» este improprie, de vreme ce aceste poezii au fost recuperate într-un volum din 1973, alcătuit de Dan Smântânescu, care a adunat acolo atât poezii rămase uitate în presă, cât și altele, rămase într-un caiet manuscris. La apariția lor în volum, ideea de «inedite» putea fi acceptată, dar acum, în 2001, ea trebuia respinsă din capul locului și înlocuită cu o formulare mai aproape de adevăr. E vorba de «poezii postume» sau «poezii recuperate», astfel că, în cazul de față, cele două descrieri «în periodice» și «Poezii apărute în periodice» se bat cap în cap și devin tautologice. Și mai derutant este modul în care editorul își concepe sistemul de Note și comentarii. La acest sector ne-am fi așteptat ca, după o scurtă prezentare a fiecărui volum, a modului în care a fost receptat și privit de posteritate, fiecare dintre poeziile din volume și din periodice să beneficieze de notele și comentariile de rigoare, ori foarte multe din poeziile și textele publicate nu au nici un fel de note. Bibliografia atașată în final, bibliografie care se referă la principalele ediții și apoi la poeziile publicate în periodice, nu acoperă nici pe departe informațiile pe care le-am fi dorit, întrucât, în cazul multora, trimiterea bibliografică din periodice nu înseamnă de fapt că textul din volum reproduce textul din indicația bibliografică, iar bibliografia nu respectă evoluția în timp a acestor poezii cu viața lor în periodice de-a lungul timpului. Iată, de pildă, două cazuri semnificative. În notele și comentariile de la *Străinul*, poezie apărută în volumul *Ne cheamă pământul* (1909), se indică faptul că poezia ar fi apărut în «Luceafărul» nr.12 (15 iunie) 1907, p. 136. Noi însă deținem informația că aceasta ar fi apărută întâia oară în revista «Țara noastră», I, 1907, nr. 24 (10 iunie), p. 407-408, prin urmare, dacă respectăm cronologia, va trebui să admitem că poezia a apărut prima oară în «Țara noastră» și apoi reprodușă în «Luceafărul». Același lucru și cu poezia *Înviere*, caz cu atât mai derutant, cu cât avem două poezii cu acest titlu, una: «E-un cuib la noi visatul soare», despre care ni se spune la Note că ar fi apărut în «Luceafărul», VII, 1908, nr. 16 (15 august), p. 379-380, și o alta «A fost o lungă, jalnic-agonie», inclusă în volumul *Din larg*, despre care nu ni se dă nici o explicație, deși o poezie cu acest titlu a apărut și în «Țara noastră», nr.17 din 22 aprilie 1907, p. 263-264. Astfel de neclarități și, mai ales, omisiuni, la nivel de note și comentarii, sunt deosebit de numeroase, după cum înțelegem modul absolut haotic de a se nota în josul unor poezii din periodice, revista sau ziarul în care au apărut, iar la altele, nu, când indicația era o cutumă obligatorie pentru toate textele. Există apoi un număr impresionant de omisiuni, poezii uitate și neglijate în aceleași periodice din care sunt extrase altele. Există pentru I.D. Bălan o normă de selecție și alta de uitare? ne vine să ne întrebăm retoric. [...] La I.D.

Bălan totul este sumar și improvizat. Culturnicul nu credem că a mai intrat într-o bibliotecă dinainte de perioada când a fost ministeriabil. El nu mai e la curent cu ce s-a scris despre Goga din anii '70 încoace, n-a mai încercat să-și umple golurile din bibliografie, să fie la curent cu dinamica receptării poetului în deceniile din urmă. Spun aceasta în perfectă cunoștință de cauză, deoarece încă din anii 1981 atrăgeam atenția asupra multor omisiuni și scăpări bibliografice din lucrările și edițiile lui I.D. Bălan, dar așa cum au fost făcute, așa au rămas. [...] Sărace sau aproape lipsind cu desăvârșire sunt și notele și comentariile privind dramaturgia și memorialistica scriitorului. Era aproape obligatoriu să se fi făcut trimiterea la textul publicat de Ioan Șerb în «Revista de istorie și teorie literară» din 1985 (nr. 2 și 3) și la comentariul lui Ion Bulei din aceeași revistă nr. 3-4/1988. Rubrica de Referințe critice este și ea săracă și lacunară, cu citate prost alese, de foarte multe ori neconcludente. Extrem de săracă și neadusă la zi este și lista lucrărilor despre viața și opera poetului, din care lipsesc numeroase titluri de volume ce i-au fost consacrate, a căror citare ar fi fost obligatorie, începând cu mai vechile lucrări monografice ale lui Iancu Constantinescu, Ciprian Doicescu, Oct. C. Tăslăuanu, Ovidiu Papadima, Paolo Soldati și până la lucrările mai noi ale lui Ilie Guțan, Gheorghe Bodea, Dan Brudașcu, Mircea Cenușă, unii dintre ei fiind și editorii bogatei corespondențe a poetului, fără de care nici o ediție de anvergura celei de față nu se putea realiza. Dodu Bălan rămâne inactual și depășit și în întreprinderea de față, ca în tot ceea ce a întreprins de-a lungul anilor. O superficialitate îngrozitoare și descurajantă plutește și pe deasupra acestei ediții, ca de fiecare dată când deschidem o scriere a culturnicului. Un verbiag îngrozitor, o repetare la infinit a aceluiași propoziții și formulări stridente prin opacitatea lor, o lipsă de aderență la subiectul tratat dă impresia că avem de-a face cu un personaj din altă lume, care nu și-a mai adus la zi instrumentul critic și informația de peste trei decenii. Suntem surprinși de orgoliul și inconștiența de «goghist» a criticului, lamentabilă atât sub raportul interpretării cât și al documentării de istorie literară. Arogant și olimpiu în relațiile sale cu ceilalți trudituri pe ogorul operei lui O. Goga, Dodu Bălan rămâne un caz patologic de inadecvare critică, de fosilism literar disperat. Dumnezeu să-l odihnească în pace!». □ Ioana Pârvulescu semnează articolul *Moderatorii*: „L-am zărit pe Iosif Sava la câteva evenimente culturale dintre cele care strâng o mulțime de intelectuali... vizibili. Îmi amintesc că se plimba tăcut printre ei până când se oprea în dreptul unuia cu care începea o discuție degajată. Râdea cu plăcere. A explicat mai târziu de ce mergea la asemenea întâlniri: privea oamenii ca să-și găsească interlocutori care știu să vorbească. Le cântărea calitățile, le vedea strălucirea, felul de a articula ideii, spontaneitatea etc. Abia dacă treceau această probă a «aurei» îi invita. Urma, a explicat moderatorul, pregătirea personală: făcea rost de biografia invitatului, de cărțile lui (în cazul scriitorilor) și nu-și economisea timpul ca să le citească. Avea apoi o discuție preliminară cu viitorul musafir, în care-și explica intențiile. Din toate aceste binevenite «manevre de culise» ieșeau două-trei ore ale unui dialog

care te ținea lipit de televizor. O făcea pentru muzică, de dragul ei, dar și pentru cultură în genere și de dragul unor oameni care meritau să fie acolo și pe care altfel cei mai mulți dintre noi nu i-am fi văzut niciodată pe îndelete. Sava mai avea o calitate care, de altfel, a creat multe neînțelegeri și i-a adus un fel de faimă negativă, căci mulți considerau de bon ton să strâmbe din nas când pomeneai emisiunea lui. Ca discuția să aibă un rost, o tensiune și să scoată la iveală un adevăr, își asuma, indiferent de ce parte era interlocutorul, rolul de avocat al diavolului (pentru acest mandat îl ajuta și vocea), avea mirări jucate și indignări impersonale. Era de fapt primul care se bucura de interlocutor și de discuție, era de-a dreptul fericit, iar bucuria care i se vedea pe chip era transmisibilă. Știa să-l asculte pe celălalt și să-l stârnească și să-l ajute să «treacă ecranul». Din câte îmi dau seama, urmărind discuțiile televizate din ziua de azi, moderatorii au alt program și alte metode. Nu se sfiesc să facă emisiuni zilnice, ceea ce exclude o pregătire temeinică. Să presupunem că emisiunea e la zece seara. Pe cine aș putea invita astăzi? se întreabă moderatorul pe la ora 5 după-masă, într-o zi cu multe probleme familiale urgente. Pe X (personalitate de primă mână). Îl sună pe telefonul mobil, dar, mare personalitate fiind, X își permite să nu răspundă. Nu-i nimic, se consolează moderatorul, îl sun pe Y, (personalitate de rangul al doilea). Y răspunde, dar, cu regret, la ora 10 seara ia cina cu un ministru secretar de stat și nu mai are cum să contramandeze. Nu-i nimic, se consolează moderatorul, personalitatea voi fi eu, îl invit pe Z, care nu e nimeni, dar, vorba lui Arghezi, «e băiat bun, patriot». Z e încântat că apare la televizor și acceptă fără fasoane. Băiat bun. Cu cinci minute înainte de emisiune moderatorul îl întreabă unde lucrează și în ce calitate vrea să fie prezentat. Z, care a visat toată viața la un moment ca acesta spune cu o mândrie bine stăpânită, asemenea lui Eminescu, în adolescență: poet. Cu două minute înainte de transmisiunea în direct moderatorul constată că Z e fonf și că are un stânjenitor tic verbal. Nu-i nimic, se consolează moderatorul, voi vorbi eu, iar Z mă va aproba. Ceea ce se și întâmplă. Moderatorul e extrem de bățios, încalecă pe caii cei mari, scoate fum pe nări, Z se trezește dintr-o dată pus la zid pentru un *da* pe care nu l-a rostit destul de răspicat, emisiunea se termină cu victoria deplină a moderatorului asupra nu se știe cui. Pleacă mulțumit: și-a demonstrat încă o dată calitățile civice și de profesionist al televiziunii. Dacă, în schimb, interlocutorul este un ministru, moderatorul devine dintr-o dată timid și cuminte ca o elevă model, încercând să facă totuși cu ochiul spectatorilor cum că el ar fi de altă părere, dar are gura pecetluită, nu e momentul potrivit să spună ce gândește. Ministrul iese de data aceasta victorios, și-a demonstrat calitățile civice și de profesionist al unei politici democratice. În privința măștii pe care-o afișează moderatorii noștri la ora actuală ea variază între o mohoreală abisală de tip «om definitiv supărat pe lume și pe viață», cu varianta «om care are pe umeri toate poverile lumii» și o veselie bruscă, cu chicoteli, de tip «școlar puber căruia i se șoptește un banc deocheat în timpul orei». Tonul este când scorțos-academic, când de băiat de cartier, cu alunecări derutante dintr-un registru în altul. Dar cel

mai supărător obicei al moderatorilor noștri este acela că nu ascultă răspunsul interlocutorului după ce pun o întrebare. (Excepția este H-R. Patapievici, care ar putea da lecții despre ce înseamnă să știi să ascuți, să arăți că te interesează.) Mă miră cum de bieții oameni, întrerupți brutal în mijlocul unui raționament, ori tocmai când urmează «poanta», ori tocmai când, după un mic, dar necesar ocol, ajung la răspuns, mă miră deci că nu se scoală și pleacă, jigniți de neatenția singurului interlocutor vizibil. Cât despre noi, interlocutorii invizibili, suntem ca omul care privește un meci la televizor și moderatorul, răzbunător, ne taie antena exact când urmează golul”. □ Cronicar consemnează (*Penurie de idei*): „O interesantă, în principiu, anchetă putem citi în «Viața Românească» nr. 8-9: *Literatura română după comunism*. Răspund dnii Liviu Ioan Stoiciu, Livius Ciocârlie, Gh. Grigurcu, Gh. Crăciun, Liviu Antonesei, Florin Mihăilescu, C. Abăluță și N. Bârna. Din păcate, deși spun câteva lucruri interesante, luate mai ales cu titlu personal, scriitorii și criticii chestionați nu vin cu mare lucru în plus peste banalitățile de rigoare când e vorba de literatura tranziției. Am căutat cu atenție să separăm grâul de neghină și n-am reușit. Penurie de idei, iată concluzia pe care o putem desprinde. Așteptăm provincia! * «Observatorul cultural» din 14-20 oct. reia problema plagiatului dnei Florina Rogalski din manualul pentru clasa a XII-a de la Editura Corint. Între timp, autoarea paginilor copiate și redactorul-șef al editurii replicaseră că au scos o ediție nouă în care pasajele cu pricina au fost schimbate. Așadar, recunoscuseră implicit furtul din ediția precedentă! Dar dna Mușat remarcă acum că dacă pasajele semnalate de d-sa ca plagiate au fost într-adevăr «ameliorate», celelalte a căror existență d-sa o sugerase, dar pe care, din lipsă de spațiu, nu le reprodușese, au rămas cum erau, adică aproape identice cu acelea din cartea dnei Kvasnii. Ca să vezi meticulozitate (e chiar vorba dnei Rogalski)! * Tot în «Observator», dl I.B. Lefter semnalează o (așa-zicând!) replică pe care poetul basarabean Grigore Vieru a dat-o unui articol mai vechi al d-sale. Supărat de a nu fi prețuit cum s-a obișnuit, dl Vieru scrie: «Dta, dle Lefter, ai încasat barem o palmă de la cineva?! Căci o palmă zdravănă sau chiar un șut în fund ți se cuvin!» Cronicarul e de părere că, față de asemenea lucruri, singura soluție civilizată este ignorarea. Dl Vieru trebuie uitat, șters din memoria cititorilor adevărați, lăsat să țină companie politrucilor culturali de odinioară care i-au inspirat gestul și care-i cânta osanale în continuare. Tovărășia unui Vadim Tudor nu-i putea aduce dlui Vieru nici talent, nici caracter. Doar oarece mitocănie, cum se vede”.

10 noiembrie

• [„LA&I”, nr. 40] Mircea Platon face apologia modelului englez în comparație cu modelul francez, care ar fi fost supraevaluat de tradiția românească și a cărui influență asupra culturii române ar trebui „lichidată”: „Nu considerații literare vizez în acest eseu, ci un îndemn de a ne regândi statura, modelul și alianțele culturale. Mi se pare că a sosit timpul ca România să-și lichideze legăturile cu

Franța. O mare vină pentru proliferarea panglicăriei și neseriozității din istoria modernă a României o poartă poleirea bonjuristă a fondului neaoș de istețime vicleană și nastratinism malign; siluirea citadină a virtuților rurale și exacerbarea mârânăiei prin intermediul aparatului de stat. [...] Literatura engleză își datorează solidaritatea și suplețea și faptului că e produsul unei societăți în care clasele sociale sunt încă distincte. Variatele stratificări ale burgheziei, proletariatului și aristocrației compun o realitate socială nuanțată, în care fiecare își cunoaște rolul și se simte bine în blatul său. Societatea românească de astăzi e bântuită de spirit țopesc, de parvenire și egalitarism vindicativ. Nimeni nu-și știe sau nu-și acceptă locul. Romanul și dramaturgia românească sunt în criză pentru că societatea e otova, fără clase sociale bine constituite cu tradiții, maniere și rutine intelectuale și vestimentare care să le dea consistență și atractivitate estetică. Suntem o societate fără chip. Deci nu avem ce reflecta în literatură. Englezii au în comun cu românii faptul că nu sunt orbiți de ideologii. «Neam de negustori», li s-a zis, reducăționist, englezilor. Dar, chiar și așa, un neam de negustori e un neam atent la realitate, care știe de unde bate vântul și încotro arată busola. Nu se conduce după buletinul meteorologic de la televizor, ci după ceea ce vede cu ochii lui. Englezii nu și-au ascuns interesele comerciale sub false altruisme, precum francezii. Au făcut comerț în mod deschis, fără grija de a părea nobili: doar buni negustori. Aceasta și e diferența între ipocrizia franceză și cea engleză: prima se ascunde sub idealism, a doua sub pragmatism. Primii pretind că fac numai ceea ce e «drept», ceilalți numai ceea ce e «util». De fapt nu e chiar așa. Francezii sunt capabili de meschinării de balzaciene proporții, iar englezii de generoase idealisme – utile, în cele din urmă. Și dovada cea mai bună e chiar imperialismul englez comparat cu cel francez. Acolo unde colonialismul francez le spunea tuturor: «Fiți ca mine!», colonialismul englez și cel german îndemnau popoarele băștinașe la redescoperirea propriilor rădăcini. [...] Și asta pentru că acest «neam de negustori» are cea mai interesantă poezie a Europei. Englezii au o poezie uriașă acolo unde francezii au doar câțiva menestreli cu struna ruptă mulți frazeuri talentați și-o puzderie de anarhiști fonfi. Iar poezia e despre realitate: despre realitatea cuvintelor și a timpului. Poezia respinge ideologia. Care e siluire de realitate. Problema românilor e că cel mai citit poet român în viață e Adrian Păunescu, acest *hélas!* Victor Hugo al stadioanelor. Un versificator ideolog care ne confirmă, prin masiva sa popularitate, că avem o problemă cu realitatea. Poate că, cine știe, ne vom hotărî că avem mai multe de învățat de la pragmatismul, umorul, tradiționalismul bine îmbrăcat, sobrietatea temperată de ritmice bețivăneli și poezia englezilor decât de la toți ipocriții bulbuci francezi pe care-i reciclăm de două secole încoace” (*Filiera engleză*).

11 noiembrie

• [„**Observator cultural**”, nr. 194] Adrian-Paul Iliescu semnează articolul *Țara în care adevărul nu contează*: „«Cazul Doinaș» este extrem de semnificativ;

nu pentru înțelegerea dramei poetului (despre ea nu știm deocamdată nimic), ci pentru constatarea unor înclinații atitudinale profund înrădăcinate, a unor reacții care ne definesc: dezinteresul selectiv pentru adevăr («în acest caz, adevărul nu mă interesează!»); suficiența arogantă («știm noi mai bine ce e cu adevărat important!»); spiritul tribal («există oameni intangibili» – cu totul întâmplător, e vorba totdeauna de unul dintre «ai noștri»!); năravul «avocățesc» (nu contează faptele că atare – ci succesul pledoariei). Nimeni nu va fi surprins să constate asemenea reacții printre politicieni. «Cazul Șerban Mihăilescu» este exemplar: când corupătorul (asumându-și candid vinovăția) a denunțat notoriul personaj (probabil nu fără temeii – dovada: oportuna demisie), reacția primă a liderilor PSD a fost aceea de a deturna atenția de la păcatele politicianului presupus corupt la cele ale corupătorului: «și cel ce dă mită este vinovat!», au exclamat ei cu o deplasată (și deplorabilă) exuberanță moralizatoare. Nu s-a spus (cum era corect) «vom cerceta!», pur și simplu pentru că noi nu îi cercetăm pe ai noștri; știm că nu pot fi vinovați sau, cel puțin, că vina lor nu contează. Mult mai surprinzătoare este însă răspândirea aceleiași reflex printre cei pe care ne-am obișnuit să îi considerăm membrii «elitei» intelectuale. Când A. Păunescu a denunțat colaborarea lui Doinaș cu Securitatea, reacția (aproape unanimă) a «elitei» a fost să deturneze atenția de la presupusa culpă a poetului ardelean la tarele (absolut autentice, mă grăbesc să spun) ale versificatorului oltean. Nu sugerez că cei ce alcătuiesc «elita» culturală sunt oameni de același calibru cu membrii efemerei «elite» politice autohtone – diferențele sunt, bineînțeles, astronomice. Dar există și vreo două-trei lucruri comune: dezinteresul pentru adevăruri incomode, disponibilitatea de a accepta senin, dar selectiv, culpa morală și suficiența arogantă. Nimeni nu este intrigat de ce s-a întâmplat de fapt. Nimeni nu vrea să afle tot adevărul. Toți știu; știau deja; sau se așteptau. Iar când faptele au prostul gust să persiste, liderii noștri (de partid sau de opinie morală) decretează că ele nu contează. Știu ei mai bine ce e cu adevărat relevant! Să luăm lucrurile pe rând. Orice intelectual trebuie să aibă (scuzați banalitatea!) o «pasiune pentru adevăr». Printre (actualmente) mult huliții intelectuali francezi, printre (actualmente) diplomatic neglijanții intelectuali germani, în Anglia sau în America de Nord, dezvăluiri de genul celor făcute de A. Păunescu ar fi declanșat o imensă mobilizare pentru (re)stabilirea faptelor, aflarea amănuntelor, căutarea cauzelor și a circumstanțelor atenuante, înțelegerea (teoretică, dar și morală) a fenomenului. Nu e deloc cazul la noi, unde o mobilizare (surprinzător de promptă) a existat, dar nu pentru a cerceta (faptele sau sensurile), ci pentru a bagateliza. Literații «canonici», ca Nicolae Manolescu, au declarat calm că faptul se cam zvonea, dând de înțeles că el nu e de natură să suscite atenția – aproape că i-am auzit murmurând: *il n'y a pas de quoi fouetter un chat...* Tinerii, plini de fervoare, și-au dat brusc seama (o dată cu Cristina Modreanu) că au mare nevoie de modele – dezvăluiri de acest fel amenință să îi lase (sărmanii!) fără nici un reper exemplar: «de ce îmi spui adevăruri de prost gust? nu cumva vrei să mă lași fără modele?! Ia vezi...».

Cultura noastră suferă dictatul bon ton-ului, arbitrii acestuia nu pot fi puși în discuție, iar adevărurile incomode sunt demise dintr-un gest. Eseiștii și oamenii de idei au strâmbat și ei din nas, tot în stilul bon ton-ului suveran, anunțând sfidător, ca Virgil Nemoianu, că pur și simplu chestiunea nu-i interesează – nimic nu ar putea modifica imaginea tandră pe care o au despre distinsul poet transilvan. S-a spus clar că dezvăluirile nu sunt decât parte a unui complot pentru exacerbară și generalizarea confuziei morale naționale. Însă, dacă e vorba să ne axăm mereu pe un proces de intenție, de ce n-ar pretinde oare și liderii PSD că «atacul la miniștrii» săi este doar un complot al opoziției? În asemenea cazuri, nu intențiile denunțătorului contează, ci faptele ca atare. Că A. Păunescu va fi urmărit să se disculpe, arătând că și cei mai aleși sunt pătați, este, desigur, infinit probabil. Dar că totul este rezultat al unui nedemn complot și că n-ar fi aici nimic de discutat, analizat sau revizuit este infinit improbabil. Ar fi fost necesar ca asemenea dezvăluiri să ne tulbure. O cascadă de întrebări ar fi trebuit să izbucnească: era Doinaș santajabil? (nu că fiu de chiabur, cum se amintește, căci «originea nesănătoasă» nu era temei suficient; existau alte motive de șantaj – oare nu vrem să le discutăm?); când, sau mai bine zis, de când?; cum?; și, mai ales, de ce tăcerea de după 1990?; un eșec pur personal (în asumarea răspunderii) sau un (binecunoscut) instinct național de a oculta adevărurile incomode, de a cultiva imagini imaculate pentru personalități?; de ce n-a dorit Doinaș să urmeze exemplul sincerității lui Al. Paleologu?; ce ne spune acest refuz despre el?; mai sunt valabile scuzele?; și, în final, l-am cunoscut oare cu adevărat pe acest om? Toate aceste interogații s-ar fi formulat neîntârziat în orice țară occidentală, unde corectitudinea politică, pare-se, «face ravagii»; nu însă și la noi, unde aceasta pare deja «depășită». În România, cultura interogației și a dezbaterii este mai subdezvoltată decât economia; prosperă este în schimb tradiția refuzului: dacă nu se pot respinge faptele, se poate cel puțin insinua că ele nu contează. Doinaș a colaborat cu Securitatea; de ce? Refuz să discut; nu despre Doinaș. Despre culpele altora, da; despre Sadoveanu («pășunist» și, ce e mai grav, om «de stânga»), despre Călinescu (și el mai curând «la stânga» decât «la dreapta»), critic acid al exceselor mistice interbelice), da. Despre un membru al elitei noastre ca Doinaș, nu, deloc, nicio-dată. În acest caz, sunt paralizat de admirație (suntem, cum se știe, specializați în gesturi de iubire pentru ai noștri). Nu este, cu siguranță, nimic rău în a iubi și a admira, dar e ceva profund malefic în refuzul de a cerceta, analiza, discuta – când admirația devine pretext de ocultare, cădem în sfera tribalismului: despre ai noștri, numai de bine. Adevăratul intelectual vede o atare «dezvăluire» ca motiv de reluare a reflecției morale și politice, de regândire a situației și a tragismului ei, ca ocazie de a se întreba dacă ar fi putut, el însuși, ajunge la ceea ce Doinaș (se pare) a ajuns – examinare indispensabilă, chiar dacă dureroasă. Nu însă și la noi. Căci în România, în lipsa pasiunii pentru adevăr, domină cultura pledoariei avocățești: orice fapt devine doar pretext pentru o nouă pledoarie partizană – febrilitatea tiradei, în locul febrilității căutării. Instinctul nostru nu este de a pune

întrebări și de a căuta răspunsuri (inclusiv asupra fiecăruia dintre ai noștri); noi știm, și nu ne rămâne nimic altceva de făcut decât să concediem interogația. În cazul de față nu pot exista decât două justificări. Prima: «Doinaș este prea mare poet pentru a fi supus analizei morale». Confuzie capitală: căci nu este vorba de a judeca/ diminua poetul, ci de a judeca omul, personalitatea sa morală (și rolul său de «exemplu!»). Evident, nu Doinaș va fi acuzatul într-un proces al comunismului; dar povestea lui nu e irelevantă pentru înțelegerea acestuia. A doua: «Știm că Doinaș a fost un om ales, cazuistica morală nu are aici rost». Cine dă această sentință trădează însă o suficiență brutală: nu știm niciodată destul despre nimeni, fiecare om poate fi obiect de reevaluare morală; exceptarea oricărei ființe umane de la (re)evaluare anulează însuși sensul moralei (fondat, cel puțin de la Kant, pe universalizabilitatea imperativelor). Nu poți fi exponentul Adevărului și al Purificării morale (și nici măcar comentator coerent), aplicând aceste cerințe numai altora, niciodată celor pe care îi simțim ai noștri; nu poți acorda o dispensă morală nici măcar lui Doinaș, după cum nu poți acorda o atare dispensă nici lui Călinescu; dacă îi întrebi pe unii «de ce n-au ales pușcăria în locul obedienței», trebuie să pui aceasta întrebare tuturor. Inconsecvența te anulează ca gânditor moral – mic detaliu ignorat în peisajul autohton, unde a existat mereu (și persistă) tendința de a stigmatiza demonstrativ lașitățile și oportunistele de o culoare politică, în timp ce simpatiile de culoare opusă îndreptate spre extremismul de sens contrar) sunt generos trecute cu vederea. Un intelectual de stânga, fie el și Noam Chomsky, cel mai important lingvist al secolului XX, devine, la noi, un «degenerat» (limbaj de tristă amintire, reluat de Mircea Mihăieș în «România literară» Nr. 35/2003, p. 2 – așa se manifestă spiritul «liberal», «european», *à la roumaine!*); un intelectual de dreapta, însă, este neapărat un om pe care îl iubim și admirăm, pe care considerăm deplasat să-l punem în discuție. Săracă schimbare, față de epoca în care lucrurile stăteau invers: *plus ça change, plus c'est la même chose*. Fiecare are dreptul la atașamente; dar cine își bazează atitudinile pe atașamente, nu pe principii, trebuie să înceteze a mima rolul de judecător moral. Mă tem că în această situație sunt, la noi, mai multe spirite alese decât credem”.

12 noiembrie

• [„**Luceafărul**”, nr. 40] Radu Cernătescu publică partea a doua din eseu *G. Călinescu și începuturile romanului inițiatic proletcultist (II)*: „Concluzionând, se poate spune că înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, opinia publică vedea deja masoneria ca pe un cal troian cu care frontul subversiv al unui socialism ideologic cu proporții de masă încerca să se infiltreze în societatea românească. Cu toate acestea, este greșit să credem că întreaga «hidră masonică», cum era văzută Masoneria într-o publicație a vremii, «Buletinul anti-iudeomasonic», era «atinsă de ciuma bolșevismului», cred că eticheta cea mai aproape de adevăr ar fi o ambiguitate ideologică, care admitea atât simpatii de stânga, cât și simpatiile drepte. În interiorul masoneriei socialiste, centrul de gravitate o constituiau

lojele moldovenești, cele care se vor regrupa după anul decretului regal în jurul societății «Prietenii Universității» din Iași. Organizată de Sadoveanu și de prof. N.I. Popa pentru a oculta activitatea Consiliului Federal Superior din Moldova al F.M.R.U., societatea aceasta semiocultă va încerca prin M. Ralea și O. Botez să-l atragă pe Călinescu de partea stângii, promițându-i un post de conferențiar universitar la Iași”. □ Claudiu Komartin publică textul polemic *Ierarhii literare prin crâșme*, reluare în mare parte a celui intitulat *Din nou despre generația 2000* publicat în „Contemporanul” în aceeași lună.

● **[„România literară”, nr. 45]** Tudorel Urian recenzează, sub titlul *Bizare istorii literare*, lucrările *Istoria literaturii române. Portrete contemporane* de Ioan Holban (Editura Princeps Edit, 2003) și *Literatura română. Dicționar de opere*, coordonat de Mircea Anghelescu (Editura Litera Internațional, 2003). Despre *Istoria* lui Holban: „Un foarte sumar cuvânt introductiv («Aveam de gând») lămurește foarte puțin în privința intențiilor programatice și a metodei care stau la baza impozantului op al criticului ieșean Ioan Holban, *Istoria literaturii române. Portrete contemporane*. Relația aproape contradictorie dintre articolul hotărât din titlu (nu «o istorie a...», «o posibilă istorie a...», «contribuții la o istorie a...», ci chiar *Istoria...*) și modestia subtitlului (*Portrete contemporane*) ar fi necesitat unele explicații mai detaliate – altele decât cele vreo zece rânduri cvasi-umoristice din introducerea amintită – în legătură cu acest proiect de istorie literară. Spun aceasta pentru că autorul nu folosește nici unul dintre procedeele clasice de sistematizare a materiei, proprii unei istorii literare. Autorii analizați nu sunt grupați nici după criterii cronologice (generaționiste), nici după apartenența la presupuse curente literare. Așezarea lor în volum nu ține nici măcar de banala ordine alfabetică specifică dicționarelor de tot felul. *Istoria* este, de fapt, o culegere de studii monografice grupate pe ceea ce ar putea fi dominantă operei unui scriitor, în cele trei mari domenii ale literaturii: poezie; proză; critică literară (tot aici intră eseul și memorialistica). Firește, împărțirea este cumva artificială (în nu puține situații, aceiași scriitori au publicat poezie și proză ori roman și critică literară). Astfel, cei preocupați de proza lui Nicolae Prelipceanu, să zicem, vor trebui să consulte capitolul «Poezia», iar cei interesați de romanele lui Alexandru George vor trebui să meargă direct la capitolul «Critică. Eseu. Memorialistică», nu la «Proză». Din fericire, cartea beneficiază de cuprins și de indice de nume, astfel încât această problemă de organizare internă a volumului nu este insurmontabilă. Mai ciudat este faptul că, în multe situații, comentariile critice și bibliografiile scriitorilor comentați se opresc la anul 1989, deși mulți dintre aceștia și-au dublat (cel puțin) opera după revoluție. Culmea este că există și scriitori cu bibliografia adusă la zi, așa încât nu se poate vorbi despre o regulă strictă (și necesară) precum cea folosită de autorii *Dicționarului Scriitorilor Români*, care și-au impus ca termen limită al cărților luate în considerare anul editorial 1989. Ioan Holban amintește sau discută despre cărți publicate de Mircea A. Diaconu în 2000 și chiar 2002, Cornel Ungureanu în 2002, Grigore Ilisei în

2001, Mircea Ghițulescu în 2000, sau Vasile Popovici în 1997, în vreme ce la alți scriitori (Dan C. Mihăilescu, Al. Cistelean, Romulus Rusan, Mihai Zamfir, Gabriel Dimisianu, Ioan Groșan, Ștefan Augustin Doinaș etc.) creația literară pare a se fi încheiat la nivelul anului 1989. În absența unui program clar definit este greu de bănuț cum vor arăta viitoarele volume ale acestei *Istории a literaturii române*, mai ales în condițiile în care primul volum pune multe întrebări și în privința modului în care a fost operată selecția scriitorilor antologați. Cel puțin în primul capitol («Poezia»), cantitativ predomină scriitorii originari din zona Moldovei (Dan Laurențiu, Mihai Ursachi, Ioanid Romanescu, Ion Beldeanu, Liviu Ioan Stoiciu, Lucian Vasiliu, Aurel Ștefanachi, Nichita Danilov, Elena Ștefoi, Cassian Maria Spiridon, Gellu Dorian, Liviu Antonesei, Nicolae Panaite, Adrian Alui Gheorghe), fapt ce ar putea sugera o abordare în spiritul a ceea ce Cornel Ungureanu numește o «geografie literară». Dar alături de aceștia apar și câteva glorie ale poeziei din a doua jumătate a secolului XX, poeți originari din alte zone decât Moldova (Ștefan Augustin Doinaș, Gellu Naum, Mircea Dinescu). În schimb lipsesc poeți cel puțin la fel de importanți, lăsați probabil pentru volumele viitoare, în virtutea unei logici care îmi scapă (Leonid Dimov, Virgil Mazilescu, Șerban Foarță, Mircea Ivănescu, Mircea Cărtărescu). La «Proză», accentul selecției cade pe ceea ce îndeobște numim «generația '80». Din generațiile mai vechi apar Paul Georgescu, D.R. Popescu, Fănuș Neagu, Radu Cosașu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Radu Albala, Constantin Țoiu, Costache Olăreanu, Eugen Uricaru, Maria Luiza Cristescu, Mircea Ciobanu, Dana Dumitriu, Tudor Octavian, Mihai Sin, Virgil Duda. Absenți de marcă: Nicolae Breban, Augustin Buzura și, încă o dată, Mircea Cărtărescu. O altă bizarerie, capitolul «Critică. Eșeu. Memorialistică» grupează studii asupra a vreo treizeci de autori din generații și de notorietate diferite. De pe această impresionantă listă lipsesc însă două nume: Nicolae Manolescu și Eugen Simion. Însă tot răul e spre bine. În felul acesta Ioan Holban scapă măcar de acuza că ar face politică... literară. Monografic sunt tratate și operele scriitorilor analizați. El abordează fiecare operă oarecum independent de contextul epocii și chiar de cel al ansamblului creației scriitorului respectiv. Analiza este făcută de cele mai multe ori de la nivelul textului, fără perspectiva ansamblului și a eventualelor filiații. Păcat, pentru că atunci când trece într-un plan mai general, Ioan Holban face considerații interesante. Ca în acest comentariu despre specificitatea literaturii „generației '80», inclus în analiza prozei lui Mircea Nedelciu: «Noua proză – și Mircea Nedelciu este unul dintre exponenții ei, poate cel mai marcant în această direcție – inversează raporturile 'clasice', le contestă și, implicit creează o altă figură a 'spiritului creator': pe scurt, coborârea se petrece în literatură unde autorul vine însoțit de un număr de persoane care, singure, vor decide dacă și, mai ales, cum vor deveni personaje: e o 'coborâre care nu se mai termină' a vieții în literatură în romanele lui Mircea Nedelciu, ca și în cărțile altor colegi de generație, dintre cei care au realizat 'desantul' prin anii '80, în plină epocă (neo)dogmatică» (p. 258). În pofida unor

neglijențe de concepție și redactare (cred că autorul ar fi trebuit să-și asume măcar obligația minimă de a aduce la zi bibliografiile tuturor scriitorilor analizați) și a unor absențe greu de explicat la nivelul selecției, *Istoria literaturii române* de Ioan Holban este un util companion pentru înțelegerea specificității scrisului unor importanți scriitori contemporani” (*Lista lui Holban*). Despre *Dicționarul* coordonat de Angheliescu: „Pornit de la o idee ingenioasă, dar aproape lipsit de utilitate practică este *Dicționarul de opere*, coordonat de profesorul Mircea Angheliescu. Lucrarea este concepută pentru uzul aproape exclusiv al școlarilor, fapt sugerat de publicarea ei într-o colecție denumită Biblioteca școlarului. Ea permite elevilor grăbiți (mă exprim delicat) accesul instantaneu la unele informații minimale despre operele din programa școlară, fără a-i mai obliga să umble la bibliografie sau să-și încarce memoria cu numele autorilor acestora. Așa cum pe Internet, folosind un motor de căutare poți ajunge în același loc folosind diverse cuvinte cheie, și în literatură poți folosi o istorie literară (dacă știi doar numele autorilor) sau un dicționar de opere (dacă știi un titlu, dar ai uitat care este autorul). Simpatice. Atâta doar că îmi este greu să cred că a memora titluri de opere literare este mai simplu decât a reține nume de autori. În plus nu aș sfătui nici un elev să-și întemeieze teza doar pe lectura acestui *Dicționar*. Cel puțin la nivelul romanelor, adesea este vorba de niște rezumate de tipul celor făcute filmelor în ghidurile de programe TV (vezi comentariile la *Ion* sau *Pădurea spânzuraților*), din care cei care nu au citit romanul nu vor înțelege mare lucru. În plus cele 2-3 referințe critice care însoțesc fiecare prezentare sunt, cel mai adesea, vechi de 20-30 de ani (mărturisesc că am citit prezentările la *Ion* și *Pădurea Spânzuraților* pentru a vedea care dintre grilele de lectură propuse de Ion Simuț în excelenta sa monografie *Rebreanu*, dincolo de realism sunt recomandate elevilor de azi; firește nici una, cea mai recentă referință critică datând din anul 1980 în cazul lui *Ion*, respectiv 1985 la *Pădurea spânzuraților*). O oarecare confuzie se poate naște din faptul că dicționarul nu folosește criterii ferme în selectarea «operelor» diversilor autori. Poezia unui autor are același regim ca și volumul de poezii al altuia, iar *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu beneficiază de același spațiu de interpretare ca o nuvelă, un poem sau un eseu de câteva file. Se pare că nici măcar autorii cărții nu au fost foarte convingși de utilitatea ei, altfel nu se explică lejeritatea unor prezentări, superficialitatea referințelor critice (de cele mai multe ori în cazul aceluiași prezentări) și absența inexplicabilă pentru un astfel de dicționar a unor opere. Nu știu cum mai arată programele școlare de azi, dar îmi este greu să cred că ele pot face abstracție de nuvela lui Costache Negruzzi *Alexandru Lăpușneanu*. Or, această capodoperă a prozei scurte românești lipsește din *Dicționarul de opere*. Altă absență de marcă este romanul lui Camil Petrescu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. Nici dramaturgia lui Camil Petrescu nu a fost luată în seamă de autorii *Dicționarului*. Nu-mi pot explica nici faptul că în această lucrare în care găsești vrute și nevrute nu găsești vreun rând despre balada lui Ștefan Augustin Doinaș *Mistrețul cu colți*

de argint. O regulă a jocului neenunțată ca atare de Mircea Anghelescu pare a fi aceea că *Dicționarul* nu conține opere ale scriitorilor în viață. De altfel, la acest tip de lucrări stabilirea și respectarea strictă a regulilor jocului este obligatorie, altfel existând riscul unor neînțelegeri și frustrări majore. Până la urmă, un astfel de *Dicționar* ajunge să fie util nu atât elevilor care vor să păcălească manualele școlare și să ocolească sălile de bibliotecă, ci specialiștilor. Aceștia pot să verifice imediat, fără multă alergătură o serie de informații, uzuale. Așa cum spune coordonatorul lucrării: «...dicționarul poate funcționa și ca un memento pentru diferite tipuri de informație factuală de care are nevoie, la un moment dat, orice intelectual, chiar specialist în domeniu: anul și locul de apariție, titlul exact al operei (la prima apariție, eventualele modificări ulterioare), numele personajelor principale etc.». Altfel spus, *Dicționarul* este o lucrare care poate – până la un punct – ține loc fișelor de lectură” (*Talmeș-balmeș*). □ La *Revista revistelor*, Cronicar notează: „În «Adevărul literar și artistic» nr. 688, dl Daniel Cristea-Enache semnează un pamflet contra celor care întrețin un pretins conflict între generații. Intitulat «Rogozanii», pamflet care se referă la redactorul «Evenimentului zilei», dl C. Rogozanu. Între păcatele fostului nostru colaborator se va fi aflând și o părere prea bună despre tineri, dar nu credem că dl C.R. este capul de serie în alimentarea falsului conflict cu pricina. Mi se pare că dl D.C.-E. îl putea găsi singur și chiar în paginile A.L.A. pe principalul protagonist: junele student de la Litere Marius Chivu. Despre care dl D.C.-E. a scris cu multă înțelegere că A.L.A. l-a publicat, nu o dată. * Apropo de tineri. Foarte pertinente, în schimb, remarcile dlui C. Stănescu, din același număr, despre felul în care E. Simion se constituie parte civilă, ca să zicem așa, într-un proces cu discipolii săi; «Obsedat de trădare și trădători – obsesie veche, nemuritoare! – dl E.S. se simte trădat, părăsit și trist, în loc să fie bucurios că tineri discipoli ‘încep să vorbească de alte modele’ decât cele stabilite de doctrina ‘caietismului’ (de la «Caiete critice» – nota Cronicarului). Curioasă pedagogie, ca și aceea dintr-o frază care nu-mi iese din minte: ‘Încerc să-i susțin pe tinerii care împărtășesc ideile mele’». * O bună idee a avut A.L.A. când i-a încredințat dlui Niculae Gheran rubrica «Sertar»: totdeauna, interesante observațiile eminentului editor. * Nu foarte lizibil, în schimb, numărul triplu 7-8-9 al «Mozaicului» craiovean, din pricina câtorva articole lungi ca niște zile de post, pretențioase (chiar dacă au idei) și, cum să spunem, antipublicistice. * În «Observator cultural» (nr. 191) continuă să evolueze la paralele dna Florina Rogalski. Alte pagini, același plagiat. Oare responsabilii de la Editura Corint n-au urechi de auzit? Oare coordonatorul manualului de clasa a XII-a (dar le-a cercetat cineva și pe cele de la clasele a X-a și a XI-a?) este și el surd de-adevăratelea ori, pur și simplu, nu vrea să audă decât ce-i convine? * «Observator» publică (și bine face!) pe ultima pagină a numărului cu pricina protestul A.E.R. referitor la Târgul Gaudeamus. Nu se putea să nu se ajungă la acapararea manifestării cu pricina în beneficiul oamenilor puterii. Semnale aveam din anii trecuți. Ar trebui ca editurile semnate ale protestului – cele mai mari din țară! – să se retragă. *

Răsfoind «Fracturi» (la o nouă... ediție), ne dăm seama că mulți scriitori (din toate generațiile, nu doar din cea imberbă) sunt convinși în sinea lor că tot ce s-a petrecut în decembrie '89 a avut drept scop obținerea dreptului la pornografie. E și asta un drept, nu zic, dar parcă ar fi și altele mai importante. De care scriitorii români n-au auzit. Sau care nu-i interesează" (*Condamnat să citească*).

● [„Revista 22”, nr. 714] Plecând de la volumul lui Matei Călinescu *Portretul lui M* (Editura Polirom, 2003), Mircea Iorgulescu semnează cronica *Cartea fiului și a tatălui*: „O carte sfâșietoare. Cu neputință de citit fără să ți se împăienjenescă ochii de lacrimi și fără să te simți zguduit de un irepresibil hohot de plâns, așa este *Portretul lui M*, cartea plângerii fiului pierdut, scrisă de tatăl său în cele patruzeci de zile de doliu, când sufletul mortului încă se află în lume și rătăcește prin ea înainte de a se desprinde și a o părăsi pentru veșnicie. Prin «plângere» vreau să spun însă orăție funeabră, nicidecum să sugerez în vreun fel că *Portretul lui M*, carte extraordinară ivită dintr-o tragedie, ar avea ceva în comun cu literatura lacrimogenă, indiferent dacă autobiografică sau de ficțiune. E, de altfel, aceasta a treia scriere literară în proză a lui Matei Călinescu, după *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* și după *Amintiri în dialog* (scrisă cu Ion Vianu), cartea unuia dintre cei mai mari scriitori români de astăzi. Împrejurarea că Matei Călinescu, om cu o biografie răsucită de catastrofica istorie a secolului XX, exilat din 1973 în Statele Unite, este în chip esențial un cărturar «umanist», în viața de toate zilele universitar și autor al unor importante lucrări de comparatism și teorie literară, mai degrabă întărește decât ocultează această necesară recunoaștere. [...] *M* vine de la Matthew, forma englezească pentru Matei, fiul a avut același nume ca și tatăl lui, dar și în carte, nu doar în titlu, el nu este numit decât prin această inițială, neurmată de punctul indicând prescurtarea. Litera *M* capătă astfel semnificația enigmatică a unei hieroglife, așa cum o «hieroglifă», un trimis, o făptură-semn indescifrabil din și despre altă lume este cel pe care îl desemnează. «*M* era o ființă cu totul aparte»: această observație revine deseori, sub formulări diferite, în cartea lui Matei Călinescu. Și este chiar una dintre «temele» ei esențiale. Stranietatea fiului său, al cărui handicap, autismul, a fost diagnosticat la câțiva ani buni după naștere, pe când era elev la școala elementară, este văzută ca atribut al unei alcătuii diferite, niciodată ca manifestare sau efect al «bolii». Descifrarea, înțelegerea, aproximarea acestei naturi speciale care este copilul său autist (sau, mai exact, având sindromul lui Asperger, o varietate a autismului ori, poate, ceva cu totul diferit, domeniul fiind mai mult necunoscut decât cunoscut), și nu atitudinea «medicală», fie ea și una însoțită de afecțiunea părintească, domină stăruitor în *Portretul lui M*. Taina existenței acestei ființe angelice, venită parcă de pe alt tărâm, rămâne încifrată, dar apropierea de ea îi îmbogățește pe ceilalți, pe cei din jur, de la simple cunoștințe la apropiați și familie. [...] Nefiind una «medicală», fiindcă *M* nu este niciodată privit ca un bolnav, ca un suferind, perspectiva nu este nici psihologică, mai curând metafizică. *M* este un înger, iar prezența lui, un dar. Se poate însă face «portretul» unui înger, al mesagerului unei lumi niciodată

cunoscută, dar mereu perceptibilă, ca o boare, ca un nimb?”. □ Despre același volum scrie și Ion Vianu în *Despre „Portretul lui M”*: „Profesia de psihiatru te pune câteodată în fața unor situații sau a unor inși care te obligă să-ți pui întrebările ultime pe care filosofia și le pune, pentru că ei chiar, acești inși, o fac; a nu-i urma ar fi a-i părăsi pe insula lor. Cu alte cuvinte, empatia, fără de care profesia de psihiatru nu e decât o deșartă jandarmerie, te obligă câteodată la un demers filosofic. Astfel de întâlniri am făcut de câteva ori în viață. Nu totdeauna în cadrul strict al activității mele profesionale. Ca pentru artist, și pentru psihiatru viața de toate zilele e prilejul unor remarcabile întâlniri. Fiul prietenilor mei apropiați, Adriana și Matei, Matthew Călinescu, a fost o asemenea întâlnire. El suferea de o stare psihologică rară, sindromul lui Asperger, o formă de autism. Până la vârsta de trei ani părinții și educatorii nu și-au putut da seama de prezența acestei anomalii, care nu devine observabilă decât în condițiile integrărilor sociale mai complexe de după această vârstă. Desigur, eu nu l-am întâlnit pe *M* decât de câteva ori, iar contactul nostru era limitat. Dar prin mărturisirile prietenilor mei Adriana și Matei sau, odată, în Elveția, când a venit cu mama lui într-o scurtă vacanță europeană din America locuind la noi câteva zile, m-am apropiat de misterul existenței lui și – aș îndrăzni s-o spun, cu toată prudența – de misterul oricărei existențe, pe care a lui o evoca. Cartea pe care Matei Călinescu a scris-o în primăvara trecută, imediat după dispariția brutală a lui *M*, sub imperiul doliului și al imaginii dispărutului ce se prefăcea acum într-o imagine eternă, descrie viața cu această persoană excepțională care a fost fiul lui și al Adrianei. O experiență sfâșietoare, dar, cu certitudine, nu negativă. Îmbin relatările părinților cu impresiile mele și conținutul cărții. «Defectul» în sensul neadaptării la lumea exterioară, de care *M* suferea, era acela că reacțiile celorlalți nu puteau fi corect interpretate. Această neștiință sau incapacitate ni se prezenta ca o repunere în cauză a condițiilor ultime ce guvernează relațiile omenești. Fiecare ins are ceea ce psihologia modernă desemnează drept o «Teorie despre mintea celui alt» (*A Theory of Mind*). Dacă sunt în incapacitatea de-a formula o părere despre ce gândește celălalt într-o împrejurare dată, în fața mea sau la distanță, care este reacția lui previzibilă, atunci și propria mea reacție, prin forța lucrurilor, nu va fi adecvată. *M* suferea de incapacitatea de-a formula o astfel de «Teorie». De unde provenea grava inadaptare. În același timp, faptul că *M* era lipsit de posibilitatea de-a formula *Teoria* te obliga pe tine, observator, să te întrebi cât de exactă sau de aproximativă este propria ta teorie despre Celălalt. Cu alte cuvinte îți dai seama de gradul de falsificare, de ascunderile, de «ipocrizia» inerentă condiției sociale, pornind chiar de la situațiile cele mai simple. Defectul lui *M* apare astfel a avea o funcție critică în domeniul cunoașterii, în mod special asupra cunoașterii oamenilor și a tot ce e viu. Eu am avut impresia că prezența lui *M* a avut un mare impact din acest punct de vedere pentru toți cei care-l întâlneau; firește și – mai ales – asupra părinților lui. Faptul că trebuie să dăm dovadă de o anumită modestie atunci când interpretăm vorbele, acțiunile celorlalți, chiar atitudinile lor fizice, ne face mai

toleranți, mai respectuoși. Chiar dacă suntem constrânși de viața practică să mistificăm într-o anumită măsură conduitele celorlalți construind o «Theory of Mind» (pentru că, în cazul contrar, nu am fi în stare să replicăm, nici corect, nici greșit), lecția celui care se îndoiește sistematic – fie și ca expresia unui defect – nu ne poate lăsa indiferenți. Gnoseologia se deschide asupra conduitelor morale. Raportul între teoria cunoașterii și etică, când te apropiai de *M*, nu era de ordinul speculației, se prezenta ca un fapt concret, ca respirația sau văzul. *M* nu putea să conceapă minciuna, fie și ca pe o strategie de supraviețuire. În istoria filosofiei, singur rigorismul kantian a apărut un asemenea punct de vedere: că nu trebuie să mințim în nici o situație, fie și pentru a salva viața unui nevinovat. Îți pui întrebarea, cu o anumită cutremurare, dacă o asemenea puritate poate fi expresia unui defect! Dar e oare legitimă o asemenea întrebare? Mi se pare că, dacă ar fi să cedăm angelismului interpretând conduita lui *M* drept «supraumană», am diminua valoarea ei etică. De ajuns că ființa lui ridică asemenea întrebări. [...] Un cuvânt despre destinul probabil al acestei cărți. Prin conținutul ei depășește literatura – deși nu se situează nicicum în afara ei. Matei Călinescu a ales s-o scrie în românește, deși e vorba de o istorie americană ce ar fi fost îndată asimilată acolo. Societatea românească unde, ca pretutindeni, sunt atâtea familii împărțind același fel de suferință, avea nevoie de o asemenea carte în care, prin simpatie, va găsi prilejul unei mângâieri și un sfat. Va fi și o carte de referință pentru profesioniști (gestionarea defectului psihic nu e încă foarte evoluată la noi). Dar și o lecție de moderație, un îndemn la dragoste, pentru locuitorii unei țări unde nu totdeauna toleranța și respectul celui alt sunt obiceiul”. □ Gabriela Adameșteanu semnează articolul *Război cultural dur*: „În polemici, una din modalitățile de a da replica este bagatelizarea adversarului, căruia îi retragi, în felul acesta, respectul acordat unui partener de dialog. (Procedeul amintește cutuma medievală care nu permitea duelul decât înăuntrul castei sociale înalte.) Bagatelizarea se obține de obicei prin epitete insidioase, chiar prin recunoașterea, perfidă, a unor calități, dar prin evitarea discuției reale: o ironie acru-tandă cu care te adresezi, fără să ascuți. Parafraza stilului caragialian aduce o victorie definitivă, pentru că îl aruncă pe celălalt în derizoriu. Am recunoscut aceste procedee și în notița referitoare la mine pe care Andrei Pleșu o atârnă la finalul articolului său intitulat *Vigilența resentimentară*. Urmărisem de mai multă vreme retorica lui Andrei Pleșu, puterea sa de convingere, chiar dacă textul mustea de subiectivism: un adevărat cântec de sirenă. Invenția lexicală, remarcabilă, acoperă o mecanică a răspunsului. Întrucât nu se refera la nimic din cele spuse de Gabriel Liiceanu sau de mine, mi se pare normal să îl las mai departe pe Andrei Pleșu, singur și aparent victorios, pe scenă, ca totdeauna. Aș fi trecut firește cu vederea această notiță, dacă nu aș fi considerat necesar de menționat polemica purtată de Andrei Pleșu cu Cristian Moraru, replică la un articol al acestuia, intitulat «Modelul Cărtărescu» versus «modelul Patapievici». Cristian Moraru este universitarul american despre care directorul fondator al revistei «Dilema» spune: «ajuns în teritoriul libertății la

care jinduisse, nu găsește altceva mai bun de făcut decât să reinstitue în beneficiul fostei țărișoare, de la distanță și nesilit de nimeni, veghea ideologică, ora de dirigenție și, în definitiv, delațiunea. Omul are criterii de beton. Știe nu numai ce îi place lui, dar știe și ce trebuie să ne placă nouă, ce trebuie să înfierăm, să aruncăm la groapa istoriei, să interzicem tineretului». Poate dintr-o similară (dar mult mai apăsată) strategie a olimpianismului, Andrei Pleșu poartă polemica în termeni foarte duri, omițând însă numele proprii. Atât pe cel al «Observatorului cultural», care a publicat articolul: «o publicație care are toate virtuțile juvenilității, dar și câteva din viciile ei (un anumit aer țănoș și suficient, camuflând tot soiul de frustrări și impaciențe)», cât și pe cel al autorului, Cristian Moraru, căruia îi face o descriere anihilatoare: «Trebuie să fie, într-adevăr, foarte trist să fii mereu plicticos, în ciuda faptului că ești harnic, să fii lipsit de strălucire, în ciuda faptului că ai uneori dreptate, să nu stârnești nici un entuziasm și, ceea ce e încă și mai neplăcut, să nu stârnești nici măcar antipatie. Trebuie să fie foarte trist să stai bine cu bibliografia (momentului) și prost cu caracterul. Să te străduiești să fii mereu ‘bransat’, ‘trendy’, ‘politically correct’ și să nu capeți pentru asta nici o răsplată substanțială. Să ai, pe scurt, structură și destin de secund, dar aspirații de vedetă». Duritatea lui Andrei Pleșu se justifică prin modul în care Cristian Moraru se referise la H.-R. Patapievici, cu intenția explicită de a-i demola statutul de model pentru «noua generație de artiști și intelectuali»: «tomul recent al lui H.-R. Patapievici, stufoasă și deprimantă combinație de semidoctism, ieremiadă vag marcusiană, antimodernism și antiliberalism»; «‘disperarea’ ranchiunoasă, provincială a lui Patapievici, care se închide în sine și în generalizări ignare» etc. În antiteză cu H.-R. Patapievici, Moraru îl recomandă pe Mircea Cărtărescu: «spirit liberal într-un sens radical și pe alocuri radical-democrat, cosmopolit, perfect contemporan cultural și politic cu scriitori și intelectuali din alte părți ale lumii, cu artiști și critici ideal poziționați pentru a intui și chiar formula o ‘strategie’ de evoluție culturală adecvată pentru faza globalistă, transnațională a postmodernității – pentru acum». În cea de a doua intervenție a lui Cristian Moraru, *Cultură, politică, resentment*, în care acesta își rezuma primul articol, referirea la H.-R. Patapievici pare ușor atenuată, dar liniile de forță sunt aceleași: «Voiam mai curând să pun în lumină o anume valoare exponențială a cărții prin contrast cu opera altui autor, H.-R. Patapievici. Scopul era acela de a distinge, dincolo de inevitabilele puncte de intersecție – care există, dar care cad pe un plan secund, din punctul meu de vedere –, două modele culturale și implicațiile lor politice. Și unele, și altele mi se păreau, din unghiul din care priveam problema, plauzibile. În alte cuvinte, opoziția de care vorbeam și pe care o descriam nu doar în termeni estetici, ci și ‘ideologici’ era pertinentă»; «Textul meu nu era prescriptiv (ce idee!). El exprima pur și simplu o preferință personală. Intelectualmente vorbind, refuzam să tolerez un model cultural în esență intolerant și îmi mărturiseam entuziasmul pentru pluralismul cosmopolit, nonparohial, postmodern al lui Cărtărescu, compatibil cu cel pe care l-am întâlnit la alți scriitori de faimă». În

discuție sunt (fără a fi cu adevărat recenzate) două cărți: *Omul recent* și *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, două personalități și două nuclee culturale. Deși totul a fost intens personalizat de la început, asistăm de fapt la (probabil) prima înfruntare publică evidentă între cele mai influente grupări culturale din România de azi: «nucleul de la Păltiniș și cel de la Cenaclul de Luni» (în termenii lui Cristian Moraru) sau între «conservatori și progresiști» (în termenii lui Andrei Pleșu). «Vigilența resentimentară» marchează, de fapt, a doua solidarizare a lui Andrei Pleșu cu H.-R. Patapievici (prima a fost în «România literară», după grupajul despre *Omul recent* din «Observator cultural»). Cei doi reprezentanți se bucură de «avantaje extraculturale», deși cu semn opus: Andrei Pleșu, prin strălucirea personalității sale proteice, prin audiența publică, puterea profesională și farmecul mediatic fără egal în România, Cristian Moraru, profesor asistent la Universitatea din Carolina de Nord și autor publicat în SUA, plecat de un deceniu din România, pentru că aduce o informație și o perspectivă culturală recentă și o viziune culturală centrală, de presupus a putea corecta inevitabilul provincialism românesc. În România, solidarizarea se face foarte rar (sunt tentate să spun deloc) pe principii generale; ea aparține grupurilor care au opinii și/sau interese comune. Deși stilistic intervenția lui Andrei Pleșu dorește să exprime un arbitraj între doi poli, teoretic ireconciliabili până la sosirea lui, în fapt articolul apără meterezele Școlii de la Păltiniș. Poziția lui Cristian Moraru se extinde în mod explicit, în cursul polemicii. Ea începe elogiind politica culturală a generației '80, cu fostele cercuri, cenacluri, reviste («Contrapunct», «Observator cultural») și, deși recunoaște că pe Cărtărescu nu îl poate distribui în rolul de spirit rector, de șef de școală, împotriva voinței lui, consideră *Pururi tânăr...*: «un manifest reticent și fără voie, dacă se poate imagina așa ceva, o luare de poziție dezabuzată aici și tăioasă peste câteva pagini, răspicată în observații și cu un minimum de menajamente față de sine și alții deopotrivă». Într-un fel sau altul, Mircea Cărtărescu a fost cruțat de ascutișurile înfruntării, și e normal să fie așa, dat fiind dorința sa explicită de a-și vedea de drumul propriu, fără apartenențe, și pe de alta, farmecul literar intens al cărții sale. În cea de a doua intervenție a sa din *Cultură, politică...*, criticând stilistica discursului lui Andrei Pleșu, Cristian Moraru ajunge treptat să anunțe inactualitatea Grupului de la Păltiniș: «Vigilența resentimentară comite, punct cu punct, toate abuzurile imputate textului meu, inclusiv pe acela de a încerca o 'demascare' [...] Dar stilul exprimă și o mentalitate desuetă, cu adevărat încremenită în trecut, incapabilă să vadă într-o dezbatere critică, interesată nu doar de estetic (filozofic), ci și de politic – de articularea reciprocă a celor două domenii, la urma urmelor –, și altceva decât 'demasări', cu prompte consecințe juridice»; «Încă o dată, retorica textului din 'Dilema' îl întoarce împotriva lui însuși, făcându-l să piară pe propria-i limbă, trădat de o stilistică anacronică și labilă, când ultragiată, când condescendentă, când vulgară și pitoresc-neaoșă, când catedratică, biblică sau melancolică»; «canonul paideic al lui Noica a avut o funcție pozitivă la vremea lui, dar a devenit între timp desuet și neproductiv».

Disputa s-a purtat în termeni exclusiviști, și de o parte, și de cealaltă, iar dialogul minim s-a blocat de la început, pentru că s-au utilizat termeni dintr-o altă polemică, epuizată și compromisă: «fascism» și «comunism» («stalinism»). Cristian Moraru: «scrierilor mai noi ale lui H.-R. Patapievici, iresponsabile nu doar în cabotinismul lor patent, ci și în mentalitatea reactiv-fascistoidă care le animă»; Andrei Pleșu: «La orizont își face din nou apariția un concept clasic al propagandei culturale de tip stalinist: vinovăția». Expresia «mentalitate reactiv-fascistoidă» atribuită lui H.-R. Patapievici, acumulând toate conotațiile utilizate în anii de represiune politică, inclusiv în închisori, a creat o receptare intens emoțională a articolului lui Moraru, mai exact, o respingere cvasi-integrală a lui. Fără ea, poate intenția autorului de a trece în revistă «discursuri culturale și alternative politice în România de azi» ar fi avut o altă audiență, ca și conceptul lămuritor de «război cultural»: «sintagmă folosită mai ales în Statele Unite și în special la plural, câteodată cu majuscule, pentru a desemna disputele dintre diferitele orientări academice în materie de asumare a tradiției, ierarhizare, canonizare și în genere instituționalizare (mai ales) academică a acestora în *syllabus*-uri, antologii, proiecte de cercetare, decizii în materie de angajări și promovări de profesori și așa mai departe». Pentru că în această definiție cele două grupări pot fi recunoscute, împreună cu lobby-urile lor. S-a bătut deja multă monedă în România pe tema corectitudinii politice (*pc*), expusă amatoristic, după ureche. Intervenția lui Cristian Moraru decurge din desfășurarea polemică, dar ea aduce precizări despre o schimbare de paradigmă, foarte utilă în dezbaterile de la noi: «Nu e aici locul pentru un excurs detaliat despre *political correctness*. Nici nu voi spune, cum fac cei ce vor să evite problema, că acuzația de *pc* este de regulă argumentul prostului sau al ignorantului. În fond, autorul din «Dilema» nu e nici una, nici alta. Atunci, însă, de ce perpetuează arogant și suficient un clișeu la un nivel minim de efort intelectual? *Pc* nu este un panaceu critic; a-l invoca nu înseamnă neapărat că ai dreptate, nu te plasează automat de partea etică a controversii. Numai naivii pot crede că *pc* îl descalifică automat pe cel acuzat de așa ceva [...] profit de ocazie pentru a face o precizare de ordin mai general: în spatele referințelor la *pc* se ascunde, de regulă, o anumită noțiune de discurs și, totodată, o opțiune politică nemărturisită [...] dacă accepți că un poem, desen sau eseu nu pot lua naștere complet independent de alte texte și discursuri care flotează în spațiul social și care fac parte din structura intimă sau din 'identitatea' autorului (și a 'autoarei', nu-i așa?) care scrie sau pictează, atunci e justificat să analizezi felul în care poemul, filmul sau tabloul cu pricina intră în dialog cu acele texte și discursuri. Care este 'subiectul' acestora din urma, pe ce se axează ele? Pe scurt, ele arunca lumină asupra categoriilor fundamentale care modelează spațiul social-politic și privat deopotrivă: sexualitate, 'gen(der)', etnie, rasă, vârstă etc. [...] el răspunde momentului pe care îl traversăm, un moment de redefinire 'locală', postumanistă și postmodernă, a ființei umane, individuale sau colective. Cu alte cuvinte, 'umanitatea', 'rațiunea' și alte categorii abstracte înrudite nu mai pot garanta

– istoria a dovedit-o – un dialog pe deasupra diferențelor naționale, rasiale, religioase, de opțiune sexuală etc. Problema, astăzi, e de a găsi un limbaj comun care să nu ignore și să nu șteargă – întotdeauna dintr-o poziție de privilegiu și autoritate – asemenea diferențe». Am ezitat de mai multă vreme dacă să ne oprim sau nu asupra acestei polemici. Scriind, am ezitat din nou, întrebându-mă dacă este sau nu cazul să dau acele citate care intenționează, evident, chiar «delegitimarea», chiar «character-assassination» de care vorbea Cristian Moraru – dar în ambele direcții. Nu știu dacă e normal ca războaiele culturale să fie atât de dure, dacă peste tot în lume ele vizează exterminarea, marginalizarea adversarului, sau dacă felul acesta de a le purta ține de psihoza suicidală locală, de logica tradițională a fărâmițării noastre prin conflicte interne.”

1-15 noiembrie

• [„**Tribuna**”, nr. 28] Ștefan Manasia comentează volumul de publicistică *Pururi tânăr înfășurat în pixeli* de Mircea Cărtărescu: „[...] orice scriitor când se laudă peste măsură devine cel puțin stângaci. *Idem*, lamentațiile de eternă Casandră a literaturii române, tristețile de Narcis postmodern, bătrânețile de Hanibal urmărit de legiuni zgomotoase. Dacă la Céline veninul se transforma în nectar (literar), amărăciunea cărtăresciană dă pagini lăncede, lipsite de «credibilitate» (narativă). Rămân însă destule istorii fascinante, spumoase, de un umor nabokovian-salingerian, pe care, sper, le va descoperi cu încântare și cititorul acestui volum” (*Reflexia în ecranul PC a unui Narcis postmodern, M.C.*). □ Viorel Mureșan publică eseul *Radiografie prin poezia orașelor*.

18 noiembrie

• [„**Observator cultural**”, nr. 195] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Înainte și după raportul de țară*: „Pe cât de important e în sine raportul de țară al Comisiei Europene asupra României, ca diagnostic obiectiv de etapă, pe atât de semnificativ a fost ce s-a întâmplat înainte și după publicarea documentului, pe 5 noiembrie, ecourile continuând să se facă auzite. Data finalizării rapoartelor anuale prin care «guvernul» european evaluează situația statelor candidate la aderare era cunoscută. Despre ce va conține raportul din acest an a început să se vorbească insistent către sfârșitul verii. Ministrul român de Externe a anunțat atunci declanșarea unui asalt final asupra cancelariilor occidentale pentru obținerea unui diagnostic favorabil, astfel încât să putem accelera negocierile de aderare și să le putem finaliza în 2004. Tema a devenit de-a dreptul obsesivă în ultima lună, mai ales după ce premierul român s-a prezentat la Bruxelles pentru a câștiga bunăvoința liderilor europeni, prezentându-le progresele înregistrate de țara noastră și angajându-se solemn să mai facă, în regim de mare urgență, o serie de pași reformiști obligatorii. Raportul fiind un reper cu adevărat esențial pentru atitudinea Uniunii față de fiecare candidată la integrare, semnificația lui a fost – totuși – exagerată, fetișizată, de parcă n-ar fi fost vorba despre o radiografie

«în mers», în plin proces de aliniere la standardele comunitare, ci despre un scop în sine: să obținem, neapărat să obținem recunoașterea statutului de economie de piață! Până la urmă, cum se știe, Comisia Europeană a cedat la *lobby*-ul Bucureștiului; însă n-a acceptat să acorde pur și simplu respectivul statut, ci a dat o subtilă lecție implicită autorităților românești, diplomatica și paradoxala formulare din document – România poate fi considerată o economie de piață dacă va continua reformele etc. – reușind să fie în același timp un puternic semnal de susținere pentru integrare, dar și un avertisment sever, conform căruia doar obținerea de noi progrese rapide va putea fi satisfăcătoare din perspectiva Bruxelles-ului. Obsesia de dinaintea publicării raportului s-a transformat după într-o veritabilă nebunie a interpretărilor, a comentariilor și a speculațiilor. Am putut vedea, concentrată într-un singur episod politic, întreagă simptomatologie a scenei noastre publice, cu un an înaintea alegerilor generale. Reprezentanții guvernării au considerat un succes faptul că raportul de țară elaborat de Comisia Europeană indica susținerea României și nu s-au sfiit să declare că am și fost recunoscuți ca economie de piață funcțională! De partea cealaltă, opoziția a ignorat aprecierile și a taxat neacordarea statutului respectiv, mergând până la solicitarea demisiei cabinetului. Unii au exultat, alții au tunat și au fulgerat. Între timp, presa a făcut toate speculațiile posibile și imposibile, când (mai rar) în nuanțe triumfaliste, în ideea că – iată! – ni s-a făcut cea mai pozitivă evaluare de până acum și admiterea țării noastre în Uniune e practic garantată, când (mai des) pe tonuri sumbru-acuzatoare, de parcă formularea diplomatic-ambiguă din raport ar fi un verdict definitiv, o formă de respingere, un complot occidental anti-românesc. Obsesiile, fantasmalele, stereotipurile vieții noastre publice s-au dezvoltat cu perfectă claritate în acest conglomerat politico-mediatic, cu evidentele lui partizanate și interese electorale, cu argumentări raționale și absurdități, cu opinii exprimate, în unele cazuri, decent, în altele – în limbaj agresiv, până la pamflet sau la defularea isteroidă. Privind lucrurile cu calm, dincolo de simptomatologia despre care am vorbit, două semnificații principale se desprind din episodul raportului de țară 2003. Din partea Uniunii, evaluarea a transmis un mesaj de confirmare a atitudinii adoptate pentru prima oară la reuniunea Consiliului European din iunie, la încheierea celor șase luni ale președinției grecești a Comunității Continentale: atunci, primirea României și a Bulgariei în 2007 a fost considerată unanim acceptată, discuțiile asupra viitorului extinderii mutându-se asupra «valurilor» care vor include treptat Sud-Estul (statele ex-iugoslave și Albania). Iar în perspectiva internă, episodul raportului de țară a pus în evidență creșterea semnificativă a interesului public față de integrarea noastră europeană, care va putea abia de-acum înainte să devină o temă politică și electorală majoră, de interes nu doar pentru partide și pentru presă, ci și pentru populație. O vom vedea din ce în ce mai mult folosită de-a lungul anului viitor, cu intensitate sporită în campaniile de la sfârșitul primăverii și din pragul iernii...” □ Sub titlul *Operele literaturii române* se semnalează: „În Colecția «Biblioteca școlarului» a Editurii Litera International din Chișinău a

apărut de curând un volum – *Literatura română. Dicționar de opere* – coordonat de Mircea Anghelescu și întocmit de un grup de universitari de la Facultatea de Litere a Universității București: Mircea Anghelescu, George Gană, Nicolae Mecu, Mihai Moraru, Mihai Zamfir, Al. Tudorică, Liviu Papadima, Mircea Vasilescu, Rodica Zafiu, Gabriel Mihăilescu, Daniel Cristea-Enache. Într-un *Cuvânt înainte*, coordonatorul arată că prezentul dicționar «a fost inițiat încă de la începutul anilor nouăzeci de profesorul Paul Cornea, împreună cu un mare grup de colegi de la Catedra de literatură română»; ulterior, ambițiile și dimensiunile întreprinderii au fost sensibil diminuate, din diverse motive. Sunt – de asemenea – recunoscute și asumate «imperfecțiunea» abordării, denivelările, diferențele de dimensiune ale articolelor (uneori mult prea analitice), lacunele de informație, «un anumit dezechilibru în privința literaturii clasice», includerea – dintre «contemporani» – doar a autorilor care nu mai sunt în viață ș.a.m.d. Ca «prima formă» a unei viitoare lucrări, dicționarul nu le oferă cititorilor interesați și implicați în studiul literaturii române «o nouă viziune», ci «principalele date bibliografice, de ordin istoric și faptic» ale operelor literaturii noastre, informații factuale de care orice specialist în domeniu are nevoie. Cu toate neajunsurile semnalate, cele aproape 400 de pagini ale lucrării constituie o contribuție serioasă, utilă și – totodată – începutul unui demers care, o dată continuat, amplificat și «perfecționat», poate însemna foarte mult.”

19 noiembrie

• [„**Luceafărul**”, nr. 41] Radu Cernătescu publică partea a treia din *G. Călinescu și începuturile romanului inițiativ proletcultist*: „Destul de curând, Călinescu și-a dat seama că istoria merge într-o cu totul altă direcție. Și astfel, doar câteva luni mai târziu, în august 1944, sfătuit și de colegul său de lojă Ion Călugăru (pseudonimul lui Strul Leiba Croitoru), care i-a făcut și fișa de cadre (trimisă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1946, Direcției Internaționale a P.C.S., cu ocazia vizitei criticului la Moscova). Călinescu s-a înscris, ca de altfel, majoritatea masonilor cu orientări social-democrate, într-o organizație periferică din coaliția comunistă: Uniunea Patrioților, transformată ulterior (la 10-12 ian. 1946), în Partidul Național Popular. Inițial de centru-stânga, partidul se declarase prin statut pentru o monarhie constituțională în cadrul unui regim parlamentar, recunoscând astfel rolul Casei Regale în instaurarea «noii democrații». Aceasta nu i-a împiedicat însă pe membrii Comitetului Central al PNP (între care: dr. Dumitru Bagdazar, P. Constantinescu-Iași, Traian Săvulescu, Andrei Oțetea, G. Călinescu, Victor Schmidt, Alexandru Philippide, Lucian Blaga ș.a.) ca, la numai câteva luni, după simulacrul de alegeri din 1946, să aclame republica și filosofia internaționalistă, filo-sovietică. În corul cameleonilor politici care își declarau «angajarea fermă» alături de comuniști, s-a făcut auzită vocea lui Călinescu, cel care va condamna acum prin scrisul său fie partidele istorice, fie monarhia, adulând pe de altă parte, într-o serie de articole scrise în cel mai pur

limbaj proletcultist «ocrotirea» și reeducarea intelectualului de către «muncitorul manual». Totul părea că merge pentru Călinescu pe făgașul unui colaboraționism normal, lipsit de asperități și de prejudecăți, liber acceptat de ambele părți, și mulți chiar îl vedeau pe Călinescu deja înregimentat în detașamentul intelectualilor pro-comuniști luptând pe frontul ideologic al instaurării realismului socialist în România. Se vedea cu ochiul liber că noua voce a criticului era obturată de conjuncturalism și denota în falset o reducere comandată a inteligenței”.

● **[„România literară”, nr. 46]** Gheorghe Ceașescu scrie în articolul *Clasicismul, azi*: „Cu cât se prelungește tranziția românească, cu atât mai mult îmi dau seama de imperativul sporirii ponderii învățământului clasic în România. Și asta nu din dorința ca românii să poată citi în original operele strămoșilor lor romani, ci pentru a face să domine în societate spiritul prin care cultura greco-latină a configurat definitiv ceea ce numim noi astăzi Europa. [...] Acolo unde spiritul clasic este prevalent, acolo domnesc etica și rigoarea intelectuală, acolo principiul adevărului s-a impus definitiv. Așa se face că în țările participante la cultura și civilizația europeană, cum era și România înainte de invadarea ei de către armata roșie, se citează și lucrări aflate în manuscris, se menționează informațiile transmise pe cale orală de către studenți, asistenți, colegi. Într-o asemenea atmosferă plagiatul nu-și găsește locul și, în cazul în care se produce, el este sancționat prompt, fără milă. Aproape jumătate de secol de stăpânire bolșevică a distrus spiritul clasic. Valorile europene caracteristice României adevărate au fost desconsiderate, mentalitatea alterată în forme foarte grave. Din nefericire după decembrie 1989 nu s-a voit de către puterea emanată o acțiune hotărâtă pentru restabilirea valorilor caracteristice renașterii românești în epoca modernă, ci a continuat să încurajeze neseriozitatea, impostura, incompetența intelectuală. Puterea politică aflată la putere din decembrie 1989 până astăzi, cu o pauză între 1996-2000, a cultivat aceiași oameni, aceiași mentalitate, aceleași structuri caracteristice vechiului regim. Așa se face că azi asistăm cum un ministru român plagiază ordinar și nu realizează în nici un fel gravitatea actului săvârșit, așa se face că primul ministru, guvernul în întregime îl susțin în continuare pe colegul plagiator, că Președintele României, «garantul Constituției», adică și al normelor morale care trebuie să guverneze societatea, justifică prin sofisme puerile gestul incalificabil al ministrului Sănătății! Așa se face că asistăm la apariția unui tratat academic de istorie a României cu capitole întregi plagiate, fără nici o reacție serioasă și europeană din partea celei mai importante instituții culturale a țării, în fond unul din simbolurile naționale. Și se pare că plagiatul a devenit un soi de sport național, judecând după dezvăluirile presei. Impunitatea plagiatorilor era un atribut al României socialiste; toate memoriile conținând plângeri justificate în acest sens rămăneau fără răspuns din partea secției de propagandă a C.C. al P.C.R. Gesturi de huliganism, cum a fost furtul unei inscripții din curtea Institutului de Arheologie în anii '70, urmat de incalificabile articole la adresa prof. Dionisie Pippidi, un savant de talie europeană, au fost tolerate

și încurajate de puterea comunistă. Azi asistăm la perpetuarea sistemului. Iar puterea se dovedește antinațională – inclusiv senatorialul poet care dă «bătălia pentru România» susținând autorii furtului intelectual –, deoarece prin gesturile lor dovedesc că puțin le pasă de reputația României în lumea civilizată. Plagiate s-au produs multe peste tot; dar nicăieri conducătorii de state și guvernele nu le-au luat apărarea! Nu știm cum se va încheia povestea ministrului Sănătății, dar este incalificabil că afacerile de plagiat să fie justificate și lăsate fără sancțiune dură atât de lungă vreme. Și cazul ministrului nu este singular. Pentru a curma o asemenea atmosferă viciată, nedemnă de o țară europeană, spiritul clasic trebuie să se impună. Să-i redăm clasicismului greco-latin puterea de a-și împlini și la noi vocația de a fi «regulatorul statornic al inteligenței și al caracterului și izvorul simțului istoric»; și, cum conchide Eminescu, să determine ca «spiritul de adevăr, ce domnește în cultura fixată prin ele, să stăpânească în societate». Domnia spiritului de adevăr, iată imperativul unei guvernări cu adevărat românești, căci, spunea Maioreșcu în concordanță cu Eminescu «primul semn de viață al inteligenței unui popor este căutarea sinceră și dezinteresată a adevărului». Orice deviere de la acest principiu trebuie imediat sancționată”. □ În *Poezie la două mâini*, Marius Chivu scrie despre Iulian Tănase: „Încă de pe vremea când frecventa cenaclul condus de Mircea Cărtărescu, solitar și fără a se integra vreunui grup, Iulian Tănase scria în răspăr cu toată lumea. Volumele de poezie pe care le-a publicat ulterior, *Îngerotica* (1999), *Poeme pentru orice eventualitate* (2000) și *Iubitafizica* (2002), nu sunt doar singulare în raport cu trendul, dar și foarte diferite între ele. Creația lui Iulian Tănase este un material excelent pentru cei interesați în a identifica și reconstitui traseul unui poet. Dincolo de livrescul afișat vizibil și de simpatia pentru un scriitor sau altul (în *Iubitafizica* există un adevărat inventar amoros), remarcabil este faptul că Iulian Tănase rămâne totuși recunoscut în fiecare vers. Pentru că iubește și trăiește intens literatura, aproape organic așa zice, literatura este pentru el un continuu exercițiu de admirație, sensibilitatea lui creatoare asumându-și rolul (ingrat și de nerecomandat pentru cei cu prejudecăți literare) de cutie de rezonanță. Iulian Tănase este tipul clasic de autor postmodern care-și asimilează predecesorii afini și nu-și acoperă ipocrit urmele, mânat vanitos de demonul originalității în toate sensurile. Printr-o întâmplare fericită, Iulian Tănase l-a cunoscut pe Gellu Naum și i-a fost chiar apropiat, iar întâlnirea cu el nu a rămas fără urmări literare, și chiar mai mult decât atât [...]. În *Iubitafizica*, de pildă, Zenobia este una dintre fascinantele și misterioasele iubite imaginare. După moartea bătrânului lup supraréalist, tânărul lui prieten a editat un volum colectiv bilingv, *Pentru/For Gellu Naum* cu poeme de despărțire scrise de cei apropiați și, împreună cu Gheorghe Rasovszky, Dan Stanciu și Sasha Vlad, a scos o carte-hibrid extrem de interesantă, un album supraréalist de fotografie și versuri în grup intitulat *Înainte/După – 52 de apariții trans-vizuale generate de hazard* (Ed. Icare, 2003). Atenția și recunoașterea de care s-a bucurat Gellu Naum în ultimul deceniu, atât din partea criticii cât și din partea celorlalți poeți,

a revitalizat interesul pentru (neo)suprarealism într-o perioadă în care se caută febril o formulă poetică cât mai potrivită timpului. De aceea, cartea lui Iulian Tănase este interesantă din mai multe puncte de vedere. În primul rând este și un fapt concret al simptomului deja enunțat și care poate prinde contur în anii ce urmează (în Occident, suprarealismul a supraviețuit în diferite forme, atingând chiar și o latură comercială de succes). Dar ce e cu adevărat important la acest volum este legat exclusiv de creația lui Iulian Tănase”.

20 noiembrie

• [„Revista 22”, nr. 715] Mircea Iorgulescu semnează articolul *Plecări, întoarceri, prezențe pe marginea volumelor lui Virgil Duda „Șase femei”* (Editura Albatros, 2002) și *Alexandra Târziu – „America, pantoful Cenușăresei”* (Editura Alfa, Iași, 2002): „Situatie fără precedent în istoria României, un foarte mare număr de scriitori români și originari din România trăiesc astăzi în străinătate și sunt totodată prezenți prin noile lor cărți, adesea și printr-o activitate publicistică mai mult sau mai puțin intermitentă, în viața literară și culturală a țării lor de origine. Cei mai mulți dintre ei au plecat în ultimul deceniu de existență a regimului comunist, când probabil s-a produs cea mai mare hemoragie culturală și literară din istoria României. Cum însă nu există lucrări serioase despre valurile de emigrație din România între 1944 și 1989, cu atât mai puțin despre emigrația literară și culturală, terenul este, deocamdată, al aproximațiilor, desigur că și al instrumentalizărilor de tot felul și de toate tendințele. Fapt este că în anii ‘80, de exemplu, paralel cu exilările propriu-zise, s-a petrecut și o emigrare masivă cu caracter comunitar: mulți scriitori, artiști, intelectuali de origine etnică evreiască și germană au părăsit România certamente din cauza rigorilor regimului, dar și în condițiile existenței unor state, Israel și R.F. Germania, care aveau politici oficiale, inclusiv legislații adecvate, de atragere/recuperare/repatriere a etnicilor proprii. Sunt și aceștia exilați, sunt «doar» emigranți, ori nici una, nici alta?! În mod curios, întrebarea aceasta nu pare să fi ajuns nici măcar sub formă de adiere prin totuși nu puținele articole care ating, într-un chip sau în altul, complexa chestiune. Chiar dacă perspectiva juridică, de drept, nu coincide obligatoriu cu cea culturală sau literară, delimitarea planurilor și așezarea faptelor în contextele istorice specifice nu pot fi evacuate fără riscuri dintr-o discuție cu minime pretenții de seriozitate. Căderea regimului comunist, la sfârșitul lui decembrie 1989, a însemnat pentru toți scriitorii plecați posibilitatea revenirii în circuitul public literar și cultural din România. Cum în cazul celor plecați în anii ‘80 perioada de absență fusese relativ scurtă, întoarcerea lor părea cea mai puțin anevoioasă, dar în realitate s-a dovedit cea mai dificilă. Schimbarea de context politic și social, și nu de «canon estetic», așa cum s-a pretins, a impus noi criterii de selecție și a creat modalități de acces la notorietate, a căror principală caracteristică a fost deprecierea valorii literare. Cu toate că nu trăiesc în România, scriitorii plecați au fost și ei atinși de unda de șoc a acestui cutremur cultural, în ultima vreme devenit

totuși preocupant [...]. Este, probabil, una dintre explicațiile metamorfozelor unor autori care, ținând seama de noul cadru, s-au fixat, la întoarcere, fie și numai după 3-4 ani de la plecare, în roluri marțiale, de Statui ale Comandorului sau de conți de Monte-Cristo (inclusiv în ipostaza dürrenmattiană, Claire Zahanesian fiind o reînviere în registru totalitar a romanticului Edmond Dantès). Viitorul literar este însă al celorlalți. Al celor care au rămas în literatură. [...] Cu umor, cu vervă, cu o binefăcătoare plăcere a scrisului literar, calitate, vai, tot mai rara, Virgil Duda construiește o imagine neașteptată a vieții în comunism, imagine dominată de ceea ce, îngroșând contururile un pic, dar în spiritul autorului, aș numi rezistența prin amor. Fiindcă se face mult amor în *Șase femei*. Mult, des, și cu poftă și fără, de nevoie, din rutină, în joacă, din pură plăcere, de plictiseală, cu interes, în locuri nu totdeauna propice, nu lipsesc episoadele burlești, dar mereu ca o ultimă, esențială și elementară libertate pentru măcar unul dintre parteneri. Motorul sunt, firește, femeile, despre una dintre ele chiar se spune că ar fi cam nimfomană (nu e), ele sunt factorul revoluționar, turbulent, ele instigă, uneori prin simpla prezență, la evadarea din cenușiul vieții cotidiene. Ele, femeile, aduc lumina, culoare, freamăt, bucurie și plăcere, neprevăzut, dorință, inteligență. Și umor. Amorul și umorul merg împreună în romanul lui Virgil Duda, firește că sunt folosite și resursele autoderiziunii, rezultatul, neașteptat, fiind obținerea unei complexități psihologice pe care mulți autori de cărți maniacal sumbre ar putea-o invidia, fiindcă ei caută întunecatul în iluzia că astfel sondează profunzimi. Început ca o frescă în registru comic a zbenguieiilor sexuale din mediile cultural-artistice bucureștene, romanul glisează astfel cu o uimitoare abilitate spre un poem al copilăriei, de o mare puritate. Una dintre cele șase femei, una dintre cele care nu prin sfințenie se remarcă, devine mamă, iar copilul nou născut recentrează romanul în jurul acestui nou simbol al vieții. Sunt, în capitolele despre mica făptură, pagini antologice, aici Virgil Duda a riscat artistic enorm, a riscat și a câștigat cu forța marelui său talent. Romanul lui poate fi dramatizat, poate fi și ecranizat, cu mare succes dacă i se respectă ritmul și subtilitățile (notez, ca o curiozitate, că în *Șase femei* se organizează un fabulos concurs de căutare a unei minore virgine – termenul întrebuințat de un personaj e ceva mai crud – pentru a juca într-un film educativ, iar în romanul *Le complexe de Di*, al chino-francezului Dai Sijie, apărut ulterior, distins recent cu premiul *Femina* pe 2003, căutarea disperată a unei virgine în China comunisto-capitalistă de azi e o mare temă comică). Inutil să mai spun că Virgil Duda, care trăiește în Israel din 1988, data până la care publicase zece cărți în România, este unul dintre cei mai importanți prozatori români de azi. [...] / *America, pantoful Cenușăresei* [romanul Alexandrei Târziu] [...] e o adaptare în registru parodic și sarcastic a basmului Cenușăresei, spațiul de referință fiind lumea exilaților români din Statele Unite. Sau poate mai degrabă a românilor americanizați – fiindcă personajele se numesc Vick Johnson (fost Victor Ionescu), McOwey (fost Macovei), Tanța O'Carra (fosta Ocara), Gilda și John McKevelly (foști Geta și Ion Matache, din Turnu

Măgurele) ș.a.m.d. Există, firește, un bal, dat însă de un dentist milionar, la care invitații vin costumați în diverse personaje, există și o Cenușăreasă, există și un deznodământ fericit, dar autoarea nu a vrut sau nu a avut răbdare să împingă prea departe raportările la scenariul poveștii celebre, chiar l-a schimbat binișor, fiindcă povestea ei se încheie cu o moștenire, nu cu o nuntă. O Cenușăreasă în stil american, s-ar zice. Sau corespunzând visului american al românilor. În această ramă, Alexandra Târziu așază un apreciable număr de portrete fantezist caricaturale (Cenușăreasa ei e de altfel artist plastic, iar «modelele» îi reproșează viziunea caricaturală), uneori până la grotesc, fără o susținută preocupare de ordin narativ, mai curând cu lacoma febrilitate a unui desenator nimerit într-o ambianță excitantă. Balul de la milionarul dentist e un pretext de convocare a tot felul de figuri exotice (memorabile sunt cele ale călătorilor veniți din România tranziției să caute fonduri, milioane, de la fundații americane, pentru sprijinirea democrației, firește, inclusiv a partidelor, fiindcă, explică doct o asemenea jivină, «un partid fără fonduri e un câine fără stăpân, inutil e devotat, că n-are cui»), așa cum un altul va fi o explorare a vieții americane «de jos». Arta de prozator a Alexandrei Târziu în aceste miniaturi corozive trebuie căutată, romanul însuși e un pretext pentru constituirea unei remarcabile galerii de portrete”.

25 noiembrie

• [„**Observator cultural**”, nr. 196] Ștefan Borbély semnează articolul *Recviem pentru un oraș cernit: Clujul*: „În Clujul de astăzi, până și normele bunului-simț sunt colorate etnic: scânteia suspiciunii sare la orice pas făcut pe trotuar, adevărul e drapat în falduri tricolore. Lucrurile au, însă, explicația lor. Dacă privim înapoi în istorie, orașul are toate motivele să trăiască prezentul – orice prezent, nu numai pe acela de acum – cu teamă: de la un oraș care a văzut istoria răsturnându-se dramatic de două ori în mai puțin de o jumătate de veac, nu te poți aștepta să se comporte ca o așezare omenească normală. Și cu atât mai puțin atunci când această anxietate istorică, artificial întreținută, e decantată într-o platformă de ordin politic, cu aderență electorală majoritară și cu extensii publice halucinante: coșuri de gunoi vopsite în culori naționale, bănci de odihnă spoite așijderea, bare de fier montate pe stradă la nivelul picioarelor și al noroiului stârnit de către mașini sau pietoni, pe care urlă, strident, aceleași trei culori sacrosante. S-a scris la nesfârșit despre toate aceste atrocități ca despre un semn comunitar, ca despre un mesaj sau un soi de anamneză provocată, care îndeamnă la vigilență; ca despre un semn tribal de luare în stăpânire a ceva ce nu ți-a aparținut dintotdeauna, de marcarea a locului; explicațiile pot continua pe aceeași filieră sarcastică, incriminatoare, însă e sigur că, vorbind în desert până la sfârșitul lumii, nimic nu se va schimba până la a doua venire și, dacă un politician cu vederi liberale al unui guvern net prooccidental va dori să se odihnească peste trei decenii într-un parc din Cluj, tot pe bănci tricolore se va așeza și tot de bare tricolore își va curăța pantofii. Timpul, aici, pare să se fi oprit în loc; legile țării intră selectiv în zonă,

iar bonzii pesediști – care altundeva taie și spânzură – pășesc cu picioare de vată prin Cluj, ca nu cumva să fie luați de urechi și aruncați hăt departe. Într-o țară care se chinuie să devină democratică, urbea someșană merge în sens invers, afișând orgolios dreptul la dictatură amorfă a celor mulți. Clujul n-a articulat o opoziție credibilă după 1989, n-a trăit neliniști politice postrevoluționare, n-a promovat personalități-simbol făcute să-i coaguleze pe oameni, n-a avut – și nu are – o presă alternativă la discursul oficial, care să neliniștească și – eventual – să pună pe gânduri. Puținele personalități de notorietate postrevoluționară ieșite din Cluj (rectorul Andrei Marga, parlamentarul Emil Boc) s-au făcut recunoscute la București și exclusiv acolo; în economia politică și de mentalitate a orașului de pe Someș, rolul lor e nesemnificativ. Doina Cornea e o amintire luminoasă pentru unii și o exasperare revolută pentru ceilalți, țărâniștii fraților Boilă – o inadvertență pentru ambele tabere. Intelectualii apără crispat turnul lor de fildeş (a cărui ușă bine ferecată o contemplă mereu din interior, nicicând din afară), propovăduind febril absenteismul politic și comunitar: totul e făcut în așa fel încât frumoasa din pădurea adormită să nu fie deranjată prea mult și, dacă se poate, ea să fie trezită aici abia după ce se va fi consumat apocalipsa. Dacă mie personal înghițirea orașului de către sat mi se pare, în cazul Clujului, terifiantă, aceasta impresie se datorează și convingerii că în orașul pe care-l traversez aproape zilnic barierele bunului-simț elementar au fost ridicate de mult și lăsate așa în devălmășie, mult timp chiar după trecerea furtunoasă a trenului pe șine. Ciudat în toată această ecuație este doar faptul că lucruri pe care oamenii nu le-ar face nici în ruptul capului acasă la ei în sat, temându-se de oprobriul public și de corecțiile stigmatizante ale comunității, sunt executate aici cu nonșalanta și cu un dispreț nepăsător, îngrămădit, față de consecințe. Duplicitar prin transhumanța săptămânală pe care o practică, săteanul urcat la oraș lasă bunul-simț cutumiar acasă, atunci când pleacă spre blocul în care și-a cumpărat apartamentul, urlând din toți răunchii că el este «proprietar», pentru a-l regăsi din nou atunci când ajunge înapoi în sat. La oraș, el trăiește după alte norme; sau, formulând altfel, oarecum mai alambicat, această constatare: la oraș, el experimentează dreptul ilicit – pe care n-ar îndrăzni nici să-l viseze la el acasă, în sat – de a trăi în afara perimetrului coercitiv al normei. Acesta e detaliul mult prea uman pe care nu l-au înțeles diriguitorii regimului nostru totalitar de până în 1989: și anume, că s-a forțat industrializarea cu oameni aflați într-un segment psihologic de relaxare. Nimic bun nu a ieșit de aici, dar nu fiindcă lucrătorii nu ar fi fost cât de cât pricepuți la ceea ce le era dat să migălească, ci fiindcă ei erau refractari din start la articularea unei minime responsabilități morale în raport cu munca: același om care, acasă la el în sat, scotea o minunăție de parcelă curată după prășit, de-ți era mai mare dragul să o privești, bătea o zi mai târziu cu ciocanul șurubul de la utilajele din fabrică, întrebându-se apoi candid de ce se gripează ghiventul. Acum, locul industrializării a fost luat de europenizare: aceiași actanți, dar altă pălărie. Mai există aici un aspect specific, pe care l-am putea discuta cu folos într-un

asemenea context ideatic: absența, la oraș, a autorității de drept și a celei simbolice pe care omul era obișnuit să le găsească la sat. Acolo, preotul, învățătorul, în unele cazuri chiar primarul – dacă se întâmpla să fie un gospodar mai răsărit, cu scaun la cap și cu aplecare către frumos – normau, pe lângă obligațiile cotidiene pragmatice, și ștacheta estetică a comunității, acestei coerciții adăugându-i-se cea organică, exercitată de către vecini. Sub presiunea acestor «priviri aruncate peste uluci», țăranul își deretică ograda (măcar acolo unde «se vede»), clădește frumos aracii de vie, repară cu grijă cotețul de găini sau grajdul pentru vite și se gândește de două ori înainte de a se apuca să-și cârpească gardul cu o bucată de lemn nepotrivită, stridentă, sau de a pune în fereastră un borcan de iaurt pe post de ghiveci cu mușcate. Ajuns la oraș, el iese de sub incidența acestor opreliști, descoperind subit voluptatea ilicită a improvizării: leagă cu sârmă clanța de la bloc în loc s-o repare – pe considerentul că nu-i aparține și că, dacă ar repara-o, ar putea fi considerat «fraier» în ochii vecinilor care nu pun mâna pe nimic, necum pe o clanță – și vopsește casa scăriilor în culorile cele mai deprimante (dar ieftine), pornind de la credința că, spațiu public fiind, blocul poate să fie lăsat oricum, fiindcă valorile oamenilor încep de drept dincolo de pragul care separă apartamentul de *no man's land*-ul scării de intrare. Dincolo de prag începe însă împărăția stridentă a esteticii hibride: flori de plastic, brizbrizuri nefuncționale atârinate de pereți, covorașe artificiale, mari picturi textile cu *Răpirea din serai* sau cu lebede plângând pe un lac pustiu, eventual câțiva cerbi așteptând febril să ajungă în bătaia puștii. Războiul declarat organicului ia, câteodată, forme paroxistice, paranoide. Acum vreo doi ani trebăluiam de zor în jurul blocului nostru, împreună cu câțiva vecini scoși la muncă voluntară (neprezentarea se penalizează cu 50 000 de lei, bani despre care nimeni nu știe cum se contabilizează). Dădeam liniștit cu mătura – în aer se simțea venirea primăverii – când unul dintre vecini s-a trezit spunând că ar trebui să tăiem copacii falnici care străjuiau intrarea în bloc. Inepția m-a lăsat inițial rece, însă propunerea i-a electrizat subit pe cei ieșiți să grebleze iarba, și-n ciuda protestelor mele vehemente, rostite uneori prin vorbe nu prea căutate, în mai puțin de o oră copaci care crescuseră douăzeci, poate treizeci de ani fără să fi fost stingheriți de nimeni au dispărut din peisajul blocului nostru, pe considerentul că ei țin umbra familiilor care locuiesc la etajele inferioare (motiv de consum suplimentar de energie electrică) și că fac covor de frunze toamna, mângă fiind dusa apoi în case, ceea ce necesita efort suplimentar de curățenie etc.”.

• [„**Revista 22**”, nr. 716] Mircea Iorgulescu recenzează în *Vieți și destine* volumul lui Constantin Eretescu *Periscop. Mărturiile unui venetic* (Editura Eminescu, 2003): „Multă vreme după 1990, în bună parte încă și astăzi, literatura a fost abandonată în favoarea memorialisticii – iată unul dintre marile false adevăruri ale epocii numite convențional «de tranziție». Adevăr incontestabil: fiindcă s-a tipărit o mare cantitate de memorialistică, fie recuperată, fie de fabricație recentă; fiindcă interesul mediatic a fost atras și dirijat spre ea; fiindcă moda

a stimulat și cererea, și oferta, după imbatabilul principiu al creării și stimulării nevoii pentru a-i răspunde cu serviabilă promptitudine și firesc profit. Adevăr fals: fiindcă nu memorialistica a interesat în mod real, ci un anume tip de memorialistică; fiindcă nu literatura a fost abandonată, ci literatura autohtonă, cea străină fiind masiv publicată și «mergând» foarte bine; fiindcă literatura originală totuși s-a scris și publicat în acești ani, dar a fost și este depreciață și marginalizată. Și nu e improbabil ca starea de insurgență și revoltele prea facil calificate drept numai nihiliste ale autorilor tineri să-și aibă una din explicații în această pauperizare ce nu este doar literară sau culturală. În felul lor, ei țin partea literaturii, uneori poate într-un chip mai mult instinctiv, dar cu atât mai autentic. Iar aici se impune un anumit paralelism: tipul de memorialistică agreat, susținut, promovat, supralicitat seamănă uneori izbitor cu ceea ce devenise «romanul politic» prin anii '80. Se poate chiar constata că în esență criteriile de evaluare au rămas aceleași: așa cum numitul «roman politic» era prizat în funcție de dezvăluirile conținute, memorialistica de succes de după 1990 a fost măsurată după amploarea revelațiilor. Jurnalele, memoriile, amintirile au fost citite (uneori și scrise) din această perspectivă și sub această influență. Dimensiunea literară (unde și când era cazul), cea psihologică și chiar valoarea de document istoric ori social au fost deseori sacrificate în favoarea unei viziuni senzaționaliste, a scandalului, de nu și a scandalosului. Ceea ce face însă, până la urmă, dacă nu și în primul rând, valoarea unei scrieri memorialistice este puterea ei de a înfățișa, cu o parafrază după un titlu celebru, vieți și destine; un fel, în definitiv, de a ne situa în spațiul unde poveștile oamenilor triumfă asupra necruțătoarei, indifferenței și deseori atrocei Istории în care le-a fost dat să trăiască. Proza de ficțiune a lui Constantin Eretescu nefiindu-mi cunoscută, «biografia» lui mi-a dat bucuria de a descoperi tardiv și indirect un scriitor în toată puterea cuvântului, viguros și subtil totodată, dramatic și grav fără patetism, ironic adesea și uneori cu sarcasme ce cad cu precizia unei lame de ghilotină, nelipsit de un anume umor, însă de culoarea catranului mai întotdeauna, sentimental fără dulcețării și sever fără atitudini marțiale de șef de post de jandarmi căzut la metafizică. Dar cât de «indirect» literară este ori poate fi o scriere autobiografică, a unui scriitor mai ales, rămâne totuși doar o chestiune de întors pe toate fețele în docte seminarii și colocvii, fiindcă proba amintirilor e mult mai greu de trecut decât, să zicem, proba romanului. Literatura memorialistică e de aceea plină de cadavre, iar multe dintre ele aparțin unor autori ce dobândiseră ca ficționari un statut literar măcar onorabil, de nu și mai înalt. Un roman prost nu e decât un roman prost, pe când ratarea unei istorisiri despre sine implică și un eșec existențial. Nedreptățile vieții și ale scrisului: dacă toată lumea are, democratic, dreptul la cuvânt, puterea cuvântului e foarte inegal distribuită. Un rar și mare talent de povestitor vădesc *mărturiile unui venetic*, cum și-a subintitulat cartea Constantin Eretescu. Un «har» pe care autorul îl va fi moștenit, poate, de la tatăl său («Dacă Bedros, tată-meu, a avut ceva care l-a deosebit de toți ceilalți, a fost harul povestirii»). Atât de puternic

este acest talent încât farmecul povestirii prevalează față de sensul imediat al întâmplărilor. Faptic foarte zbuciumata, și e puțin zis, viața autorului ia forma unei (auto)biografii literar pasionante. Născut în 1937 în sudul Basarabiei, la Cetatea Albă, dintr-un tată armean al cărui nume, Eretpohian, a fost mai întâi rusificat, Eretpohov, iar apoi românizat, Eretescu, și dintr-o mamă polono-ucrainiană, Cuharschi, Constantin Eretescu trăiește în prima copilărie anexarea de către sovietici a orașului, de atunci îi și datează primele amintiri, apoi revenirea românilor și pe urma refugiul la vest de Prut, la Târgoviște. Rușii îi ajung însă din urmă, și aici, pe cei fugiți de urgie. Familia i se mută apoi la București, în Ferentari. Cartier sărman, unde băiatului i se spune «rusul» și e chemat «cu voce prietenoasă» de ceilalți copii, dar pentru a fi bătut cu pietre. «Rusul» răspunde chemării de fiecare dată, ciudatul joc e luat de la capăt, și abia mai târziu se dumirește – «Mi-a luat mult timp până am priceput că o făceau din patriotism. N-aveau nimic cu mine. Se răzbuiau în felul lor pe rușii care dăduseră buzna peste ei și le deveniseră stăpâni». Umorel taciturn e o specialitate a autorului. [...] Fiindcă arta aceasta minuțioasă și eliptică, însă foarte bogată în efecte, domină în toate registrele «amintirilor» lui Constantin Eretescu, de la descripția (odobesciană?!) a liceului pe care l-a urmat, fosta casă Odobescu de pe Calea Rahovei, și a altor locuri din Bucureștiul azi dispărut, până la evocarea unor ambianțe specifice și portretistică. Intrat la Facultatea de Filozofie în 1955, este exmatriculat în 1959, pe urmă, când vigilențele ideologice se mai calmează, i se dă voie să-și continue studiile, dar la Filologie. După absolvire este o vreme profesor – lucru rar în memorialistica literaților români contemporani, experiența de dascăl este evocată cu plăcere și emoție, nu ca o înfloritoare caznă – la o școală din Copăcenii (comună între București și Giurgiu), apoi va fi luat de Mihai Pop la Institutul de etnografie și folclor. La începutul anilor '80 emigrează, împreună cu soția sa, Sanda Golopenția, în Statele Unite. În perioada în care așteaptă răspunsul la cererea de emigrare, făcută din exasperare, este operat la un ochi de o stagiară care-l înlocuise în ultimul moment pe medicul specialist programat. «Nu am aflat cine, când și la ordinul cui s-a făcut schimbarea. Eu am fost primul ei pacient. Operația nu a reușit. Am pierdut un ochi»: atât și așa este consemnat momentul. O austeritate, o pudoare ținând de aceeași artă a conciziei ce caracterizează și evocările, de neocolit pentru cercetători, dar și impecabile literar, ale ședințelor de demascare de la sfârșitul anilor '50, ale atmosferei din Institutul de etnografie și folclor și ale cenaclurilor din Bucureștiul anilor '60, că și cele «din lumea exilului» (Constantin Eretescu a fost editorul versiunii americane a gazetei pariziene «Lupta», scoasă în capitala Franței de Mihai Korne și Antonia Constantinescu, «unul dintre ultimii purtători de drapel ai presei românești din afara granițelor»). Admirabilă este și portretistica, sunt zeci de figuri ale vieții intelectuale și literare românești aduse, înviate în paginile acestei cărți de «amintiri», una dintre cele mai bune și mai oneste apărute de cincisprezece ani încoace. În cuvântul înainte, Constantin Eretescu prevenise că un biograf are libertatea și chiar îndatorirea «de

a vedea numai ceea ce rămâne convins că merită să fie văzut». Da, dar și cu condiția să aibă talentul de a o face. O condiție absolută, «îndeplinită» strălucit de Constantin Eretescu. □ Marius Chivu publică *Obsesiile scriitorului nu se epuizează niciodată. Interviu cu Ștefan Agopian: „Legat de cariera dvs. se crease o anume așteptare dat fiind faptul că nu publicaserăți de ceva timp. Cât de apăsătoare a fost pentru dvs. această presiune și în ce măsură a determinat ea publicarea volumului Fric?* Cred că te înșeli. După '89 lumea avea alte treburi decât să aștepte cărți, mai ales de la autori români. A fost o perioadă proastă pentru literatura autohtonă, așa că *Fric*, care era gata de câțiva ani buni, a trebuit să-și facă stagiul de sertar. Vreo șapte ani, adică. Cred că nu i-a stricat fiindcă ar fi fost o tâmpenie să-l arunc în lume fără o editură serioasă în spate, care să nu-l facă uitat într-un depozit. Când Editura Polirom a spus da, la începutul acestui an, piața de carte începuse să se stabilizeze și nu puțini români să se plictisească de politică și de talk-show-uri. Era un moment propice de ieșit în lume. Nu extraordinar, dar mult mai bun decât fusese până atunci. *Cel puțin până acum, Fric a fost bine primit de critică. Vă așteptați? De fapt, cât de mulțumit ați fost de critică în cariera dvs.?* A fost primit bine și nu. Părerile au fost împărțite. Multora nu le-au plăcut povestirile din carte. Daniel Cristea-Enache le-a considerat «de-a dreptul pornografice». O doamnă, soția directorului revistei «Luceafărul», a mers mai departe și a citit toată cartea ca pe o scriere scatologică. În aceeași revistă, cu o săptămână înainte, un tânăr critic, Bogdan-Alexandru Stănescu, nu vedea nimic pornografic în carte. Pentru Dan C. Mihăilescu povestirile sunt «comerț ieftin» și nimic altceva. Simona Sora, în schimb, crede că povestirile, cărora le acordă o cronică specială, sunt o încercare de desprindere a autorului de lumea cărților anterioare, ceea ce este adevărat. Unii au scris că n-am umor în povestiri, alții că din contră, am «un simț al umorului foarte bine dezvoltat» (Cătrinel Popa). Până și Marian Popa, un critic literar stabilit undeva prin Germania, a catadicsit să-mi acorde o pagină într-o carte de interviuri recent apărută. [...] Cristian Tudor Popescu a dat un interviu (v. «Orizont», nr. 10 din 15 octombrie a.c.) în care își da cu părerea și despre ultima mea carte. Zice domnia sa: «Doamne, dacă așa se face o carte, eu mă las de proză. [...] În mod evident nu e nici un conținut și se afișează forma, provocatoare. Tot felul de imagini sexuale, scabroase, obscene, greu suportabile, care nu au nici cea mai mică justificare în economia textului. Ele sunt puse acolo cu simpla dorință de a șoca. Dacă eu îi spun că n-are nici un Dumnezeu ce el face acolo, o să-mi spună că sunt pudibond, că sunt învechit, că sunt comunist și reacționez cu violență la libertatea de expresie... Nu, domnule! Oi fi eu bătrân, dar ce-i acolo e o prostie! Nu se face așa proza!». Îmi cer scuze pentru citatul, poate, prea lung, dar e un punct de vedere al unui cititor pe care îl bănuiesc măcar cinsti. Pe de altă parte, ce să zic?, e îmbucurător faptul că domnul Popescu știe cum se face proza. De altfel, nu cred că l-a bănuie cineva că ar fi vreun Monsieur Jourdain. Ceea ce mă mira este însă faptul că un tip inteligent nu și-a pus nici o clipă problema că poate eu nu fac proză. Poate că am scris un

lung poem și asta l-a derutat pe cititorul Popescu. De altfel n-am precizat nicăieri cărui gen aparține *Fric*. Mă mai întrebi cât de mulțumit am fost de critică. Ce să zic? Una peste alta, am fost mulțumit. Cel mai tare m-au mulțumit criticii care n-au înțeles nimic sau aproape nimic din cărțile mele, chiar dacă unii le-au lăudat. Nepricepând ei nimic, au lăsat loc altora, mai tineri, care se vor strădui să fie măcar mai deștepți decât cei dinainte. Din cauza criticilor mediocri sau de-a dreptul proști, cărțile au o viață mai lungă. *Ați publicat [...] un articol în care formulați o posibilă teorie a vârfului de creativitate al scriitorului care s-ar situa în jurul vârstei de 30 de ani, un articol despre care ați vorbit pe larg și într-un interviu din «Dilema». Spuneți acolo că v-ați plictisit să scrieți ca-n tinerețe, deși ați mai putea. În ce măsură e Fric un nou început?* Nu e o teorie, ci o observație care se bazează pe topul primilor o sută de scriitori, mai precis romancieri, din secolul trecut, top realizat în anul 2001 de revista «Observator cultural». Mi-a atras atenția faptul că cel mai bine cotate roman al unui scriitor era scris în jur de 30-35 de ani. Romanele scrise după această vârstă erau mai slab cotate. Sigur, există și excepții. Dacă lăsăm vârsta deoparte și chiar topul «Observatorului», nu se poate să nu-ți sară în ochi următorul fapt: după ce-și scrie cea mai bună carte (o consider cea mai bună prin unanimitatea părerilor critice), prozatorul (român, dar probabil și aiurea se întâmplă la fel) fie nu mai scrie (cazul lui Camil Petrescu după *Patul lui Procust*; consider *Un om între oameni* o comandă socială pe care, de altfel, autorul nu a finalizat-o), fie își imită la nesfârșit succesul, din ce în ce mai diluat (cazul Breban după *Bunavestire*). Sunt și eu în această situație. După *Sara* (1987), *Fric* mi s-a părut că nu aducea nimic nou sau aducea prea puțin. Și din cauza asta a zăcut atâta vreme în sertar. În timpul ăsta am încercat să scriu (folosind în continuare filonul erotic) altfel. Acest altfel i-a nedumerit pe critici când nu i-a deziluzionat de-a dreptul. Nu pe toți. Simona Sora a înțeles foarte bine ce caută povestirile în volum și riscul pe care mi l-am asumat publicându-le. Așadar, *Fric* (textul numit așa) nu e un început, ci un sfârșit. *Știm că sunt autori care își epuizează obsesiile, estetic vorbind, după câteva cărți, dar există și autori – mai puțini, e-adevărat – care fac cu fiecare carte altceva. Ce-i diferențiază, în profunzime, pe unii de ceilalți? Scriitorului care-și epuizează obsesiile prin scris ce-i mai rămâne de făcut?* Autorii care «fac în fiecare carte altceva» nu sunt deloc puțini. Obsesia lor este să fie în pas cu moda. Chiar și Preda a căzut în capcana asta. Erau la modă romanele despre obsedantul deceniu (sintagma lansată chiar de el) așa că, pentru a nu pierde pasul cu vremea, a scris *Cel mai iubit dintre pământeni*, o carte ratată. Sunt în ea însă pagini (nu puține) extraordinare. În paginile alea Preda se întoarce la vechile lui obsesii. De exemplu, Preda a fost măcinat de neputința de a iubi (chiar dacă s-a străduit să iubească) opusul lui, adică femeia. Paginile în care e descris cuplul Petrini-Matilda, pagini pline de violență și ură, îl arată pe adevăratul Preda. În loc să fi scris un roman (mai scurt) despre neputința de a iubi, dar și despre încercarea zadarnică de a ajunge la iubire, ce face Preda? Scrie un așa-zis roman filozofic, de-un prost gust

înduioșător. E drept, publicul aștepta o asemenea carte. Până la urmă concluzia ar fi că nu «obsesiile se epuizează», ci capacitatea autorului de a le transforma în «obiect estetic». De fapt, cât de terapeutic poate fi și scrisul? Nu cumva avem aici una dintre cele mai perverse iluzii ale scrisului: aceea că poate salva existența? Scrisul nu e terapeutic decât în măsura în care munca are și o componenta terapeutică. Mie unul, nu știu cum or fi alții, nu-mi place să muncesc deoarece, vorba lui Cesare Pavese, *lavorare stanca*, adică munca obosește. Nu cred, pe de altă parte, că «scrisul poate salva existența», decât dacă îmbrăcăm existența în «haine metafizice». Dar asta nu e treaba artistului (a scriitorului în cazul nostru). Arta poate da o formă coerentă sau nu «existenței», formă definită prin categoriile esteticii, dar de aici până la salvare e cale lungă. *Care a fost cea mai mare dezamăgire, dar și cea mai mare satisfacție pe care v-a adus-o scrisul?* Dezamăgire presupune întâi o amăgire. Sunt un tip realist, sceptic, câteodată chiar cinic, așa că mă amăgesc greu. Nu sunt însă ferit total de o asemenea întâmplare. *Știu că îi urmărești și pe tinerii scriitori, despre care însă nu aveți o părere prea măgulitoare. Ați spus că n-au cultură, că nu citesc și că din cauza asta seamănă între ei. Mai mult, că sunt extrem de orgolioși și că își doresc cu ardoare «puterea». De unde această atitudine?* Este adevărat că am spus despre tineri că nu prea citesc, dar departe de mine de a generaliza cele câteva cazuri pe care le-am întâlnit. [...] *De ce credeți că avem în continuare mult mai mulți poeți tineri decât prozatori? Se poate spune că tinerii scriitori sunt cam leneși și destul de lipsiți de ambiții?* Ar trebui să-ți răspunzi singur la aceasta întrebare. Însă am și eu un răspuns, dacă vrei neapărat. O poezie are ca punct de plecare afectul. Înțeleg prin afect ceea ce este definit în psihologie ca «subiectivitate a unei stări psihice elementare, neanalizabilă, vagă sau definită, dureroasă sau plăcută, care se poate exprima masiv sau sub forma unei nuanțe, a unei tonalități». Sigur, poezia nu se rezumă numai la afect, dar ea poate rămâne în acest stadiu. Dacă am dreptate se poate afirma că omul (nu numai românul) este născut poet. Pe când proza presupune efortul de a organiza (mai mult sau mai puțin reușit artistic) o cantitate imensă de informații din toate domeniile (sau măcar din câteva) cunoașterii omenești. În timp ce poezia poate renunța la gramatică și, implicit, la orice logică, proza nu. Ba și mai mult, poezia își poate inventa o limbă proprie, alta decât cele cunoscute. Nina Cassian a inventat și a scris poezie în limba spargă. [...] E greu de presupus că are vreun rost să scrii un roman în limba spargă. Nu cred neapărat că poeții sunt leneși, dar cu ajutorul poeziei te afirmi mai rapid, cu un efort mai mic. Și, cum spuneam, munca obosește. În «*Academia Cațavencu*» scrieți o rubrică *destul de acidă la adresa celor care conduc cultura română și, în general, la ceea ce se întâmplă în spațiul cultural românesc. Ce vă mai motivează, nu aveți sentimentul zădărniceii?* Așa-i! Dar rubrica are o poveste mai lungă. Până în '89 nu aveai voie să publici ceva care să aibă măcar o legătură vagă cu adevărul. Mă refer la ziaristică, evident. Până și datele meteo erau schimbate în funcție de umorile de partid și de stat. După revoluție, mulți scriitori s-au îndreptat spre

publicistică, un domeniu în care nu-și încercaseră încă talentul. Nu trebuie minimalizată opera publicistică a unui scriitor, chiar dacă publicistica este considerată un gen minor și ușor perisabil. Este și așa, dar dacă un articol de ziar este semnat de Eminescu, Caragiale, Arghezi, Camil Petrescu, Eugen Ionescu... genul capătă o dimensiune nouă. Sigur, nu toți suntem la înălțimea celor citați, dar dacă măcar unul dintre noi va continua lista celor mari, nu e nici un păcat că scriitorii își pierd vremea și cu așa ceva. Pe de altă parte, mulți scriitori, nu contează dacă mari sau mici, au trăit și trăiesc din jurnalistică. Sunt și eu unul dintre ei. Sincer vorbind, unul dintre motivele care mă mână în luptă este leafa. *Ce v-ați fi așteptat să se schimbe fundamental în literatura română după 1989 și nu s-a întâmplat?* Mă așteptam eu la mai multe. De exemplu, schimbarea canonului literar să se producă mai rapid. Din păcate, criticii care ar fi trebuit să se înhame la treaba asta n-au făcut-o sau au făcut-o superficial. O să mă opresc numai la două nume, Eugen Simion și Nicolae Manolescu. Primul a refuzat să-și revizuiască *Scriitori români de azi*, considerând că lucrurile sunt bătute în cuie și că orice revizuire este un atentat la literatura română. Cum domnia sa are o influență enormă printre profesorii de liceu, îți dai seama ce haloimis e în capul bieților elevi. Al doilea, Nicolae Manolescu, și-a strâns o parte din articole în trei volume dar, oricât de harnic a fost, n-a putut scrie chiar despre toate cărțile importante. *Lista lui Manolescu* e inevitabil lacunară. Și nu numai lacunară, ea poate crea și confuzii în mintea unui cititor neavizat. În volumul întâi, de exemplu, lui Gellu Naum, un poet foarte important, i se acordă un spațiu aproape egal cu cel pe care îl primește «poetul» Ștefan Bănuțescu. Nu e vina autorului, dar asta e situația. Despre manualele alternative nu mai discut, că mă enervez de pomană”. □ Marius Chivu publică *Avem nevoie de elită, ne putem lipsi de elitiști. Interviu cu Livius Ciocârlie*: „Spuneți într-un interviu că intelectualul adevărat trebuie să iasă din bibliotecă, să intre într-un partid politic sau să se angajeze într-o inițiativă civică constructivă. E aici o reacție compensatorie la «rezistența prin tăcere» de dinainte de 1989, când deficitul etic era compensat prin surplusul estetic, cum a formulat cineva? Este o întrebare complexă, referitoare la o părere pe care sunt nevoit să mi-o asum, de vreme ce spuneți că ați găsit-o într-un interviu, dar una în care nu mai cred decât parțial. În primul rând, poate ca efect al recente blazări pomenite, nu cred că trebuie nimic. Omul poate să trăiască așa cum crede de cuviință, cât timp nu comite fărădelegi. Ba chiar, întrucât cele mai multe legi sunt istorice, deci perisabile, omul – Nietzsche, de exemplu – poate trăi/ gândi la limita legalității, încercând să străpungă limita sau s-o împingă mai departe. E sursa dobândirii unor drepturi care părușeră inadmisibile, când nu chiar fărădelegi. Deci, intelectualul nu trebuie neapărat să iasă din bârlogul lui, care nu e totdeauna biblioteca. Poate fi natura lui. Închipuiți-vi-l pe Bacovia înscris într-un partid. *A propos* de necesitatea intrării într-un partid, eu însumi n-am intrat, cu riscul de a-mi supăra un prieten, pe Nicolae Manolescu. Cum am mai mărturisit, dacă nici în PCR nu intrasem, n-a fost atât din spirit de frondă cât pentru că tatăl meu îmi

inoculase din copilărie ideea că orice partid e corupător. Cât despre o inițiativă civic constructivă, e bine să te angajezi, nu zic, cu condiția să ai spirit constructiv și energie. Ca să te afli în treabă și să obții, eventual, capital mediatic, mi se pare necinstit. Pe domnul Rădulescu-Zoner l-am supărat de-a binelea, ceea ce regret și îmi dă un sentiment de jenă, deoarece am un deosebit respect pentru domnia sa și pentru efortul de a tine în viață Alianța Civică. Nu m-am mai dus acolo fiindcă mă cunosc destul de bine ca să știu că nu pot folosi la mare lucru. Nu neg, e la mijloc și egocentrism scriitoricesc. Înainte de alegerile din 2000, am crezut că trebuie să încerc ceva. Am publicat câteva articole – bune, rele – în «22». Lasă că erau inutile! Avem nevoie de oameni profesionalizați în analiză politică, economică, a stărilor de fapt, nu de unii care își spun părerea după ureche. Sau, dacă o faci, măcar să fii o voce, să ai audiență, să fii cineva. Nu aparțineam acestei categorii. Simțeam însă că alunec către o asemenea poziție, ceea ce mi s-a părut la fel de stânjenitor ca și ideile corecte pe care le difuzam. Îmi asumam o responsabilitate care mă depășea și, totodată, mă paraliza ca scriitor. Ca să fiu scriitor, am nevoie de iresponsabilitate, de a scrie ce și cum îmi trece prin cap. Nu vreau să fiu personalitate, nu pretind să fiu îndrumător. Una peste alta, ideea pomenită de dumneavoastră era grăbită, nedisociativă. E bine ca intelectualul să se angajeze în viață publică, însă nu oricine și nu oricum. Cât despre reacția la «rezistența prin tăcere», n-am despre mine o părere atât de rea. Tocmai pentru că tăcusem, mi se părea potrivit să tac în continuare. În ianuarie 1990, uluit de viteza cu care schimbarea dorită ne fugea de sub picioare, am publicat în «România literară» un soi de apel neliniștit. Atrăgeam atenția asupra fenomenului, nu pentru toată lumea evident încă de atunci. Îmi începeam articolul mărturisind că-l scrisesem dintr-un sentiment al urgenței, dar că, altfel, nu mie, ci celor care își manifestaseră deschis opoziția față de regimul comunist li s-ar fi convenit să-l scrie. Cum constatați, vorbesc în nume propriu. Altor nu mai am pretenția de a le dicta ce au de făcut. Se poate spune că elita intelectuală românească a dezamăgit prin prea puținele ei reușite în spațiul socio-politic postdecembrist? În fond, după 13 ani suntem în continuare conduși de așa-zișii neo-comuniști. Că, în pofida eforturilor și chiar a unor reușite ale câtorva intelectuali, se poate vorbi de eșec e tot o evidență. Nu are rost să insist asupra acestui aspect. Într-un interviu recent al lui Emil Hurezeanu am găsit ideea, provenită pare-se de la Adam Michnik, că intelectualii foști opozanți sau disidenți au greșit părăsind FSN-ul, lipsindu-se astfel de posibilitatea de a avea un cuvânt pragmatic de spus în acel moment crucial. Ideea mi se pare discutabilă. Ea are la bază o extrapolare a situației din Polonia. Altfel au stat lucrurile cu intelectualii polonezi. Nu curajul lor mult mai mare a fost, în sine, decisiv. Decisivă a fost reușita lor de a acționa împreună și de a face joncțiunea cu muncitorii. Astfel, încă înainte de 1989 acțiunea lor a avut un puternic ecou în rândurile populației. Auditorii lor n-au fost unii care s-ar fi mulțumit, nu toți, să asculte Europa liberă, ci unii care, avându-i drept consilieri pe intelectuali, s-au organizat. Toți la un loc au reprezentat o forță socială pe care comuniștii,

reformați sau nu, n-au putut s-o ignore. La noi, protestele izolate au fost ușor de înăbușit. În 1990, opoziții și disidenții nu reprezentau o forță socială. Ei ar fi fost exhibați de Iliescu și oamenii lui ca elemente decorative și justificative, ar fi fost marginalizați și până la urmă tot s-ar fi retras. În ansamblu, intelectualii n-au fost conștienți atunci de adevăratul lor statut. Ei au crezut că, opunându-se în ceasul al treisprezecelea, vor putea să îndrepte lucrurile. În realitate, pasivitatea anterioară a celor mai mulți dintre ei îi făcuse să devină ineficienți. Constatând popularitatea lui Iliescu și acordul majoritar cu obstrucționarea reformei, noi am vorbit de spălarea creierelor sub Ceaușescu. Spălarea existase, dar i se adăugase deformarea creierelor intelectualilor pasivi. Nu ne-am dat seama de acest fenomen sau n-am vrut să-l recunoaștem. Râdeam de muncitoarele de la APACA și de «Noi muncim, noi nu gândim», detestam noua putere, îi detestam pe mineri, dar în oglindă nu ne uitam. E drept că nici n-am avut răgaz să ne autoanalizăm. Starea de urgență despre care vorbeam mai înainte ne-a obligat să ne aruncăm orbește în luptă. În anii următori, sărăcia i-a făcut pe mulți intelectuali să se risipească în căutarea mijloacelor de trai. Cei care au continuat să lupte au fost prada ușoară a propriului lor amatorism, a impopularității, a nesusținerii de către evazionisti – printre care mă număr – și, mai ales, a unui adversar bine rodat, meșter în diversiune și energic în reavoință. *Poate elita intelectuală genera intoleranță într-un câmp cultural? A-i propune «ieșirea din biblioteca» poate fi perceput deseori ca o contestare a demersului ei intelectual. De fapt, avem dreptul de a cere elitei implicare concretă?* Dacă înțeleg bine, a le cere intelectualilor să iasă din bibliotecă, unde le este locul, înseamnă a fi intolerant. Intolerant ești atunci când impui, nu când ceri ceva. Unii pot să ceară, ceilalți să refuze. Unde e intoleranța? E o confruntare de atitudini și un schimb de păreri. Primesc invitații să particip la adunări civice, nu mă duc, și asta e tot. Nici măcar nu sunt arătat cu degetul. Sunt, probabil, disprețuit. Nu contest nimănui dreptul de a mă disprețui, mai ales când eu însumi tind să-i dau dreptate. Nu mă simt deloc victimă a intoleranței. Cât despre elită, răspunsul nu e univoc. Elita e necesară, dar, în momentul când consideri că faci parte din ea, devii elitist. Avem nevoie de elită, ne putem lipsi de elitiști. Complicația provine din faptul că elita are nevoie de izolare – în bibliotecă, în meditație, în activitate specifică –, iar țara are nevoie de prezența elitei în cetate. Avem de-a face cu relația dintre normalitate și anormalitate. În Franța, țară normală, prezența unui Paul Ricœur, să zicem, în viața cetății, e binevenită, dacă are loc, dar nu e necesară. La noi, aflați încă într-o situație precară, lucrurile stau diferit. E greu să eviți un sentiment de tipul celui generat de faimosul salam cu soia când vezi că unii stau acasă și produc – așteptând ca lucrurile să se îndrepte cum vor ști –, iar alții se implică și nu dau, în domeniul lor, atât cât ar fi putut. Pe de altă parte, nu pot să nu mă bucur că, retras din viața politică, Nicolae Manolescu și-a reluat *Istoria critică*, pe care părea că o abandonase. Mai e și tentația mediatizării. Uneori e greu să deosebești devotamentul pentru o cauză de dorința de a avea imagine. Fără imagine, nu ești (și nu prea ai din ce trăi).

Mi se spune te citesc în «România literară», unde nu public de trei ani, sau te văd la televizor, unde nu apar nici din an în Paști. Nu prea aud pe nimeni spunând ți-am citit cartea. De aici și amestecul de criterii. La Festivalul Enescu era o intrare «pentru VIP-uri». Probabil că pe acolo intra și Bebe Ivanovici și, știu eu?, Andrei Pleșu. Nu am păreri certe cu privire la întrebarea pusă, așa cum – poate greșit – am înțeles-o. Aduug însă ceva, desprinzând din întrebare numai prima frază. Da, elita intelectuală poate genera intoleranță în câmpul cultural. Ne-o dovedesc străluciții noștri tineri din anii treizeci. Extremismul lor regretabil grevează încă asupra noastră. Buna cunoaștere a exceselor lor – fără a cădea în excesul de a-i diaboliza – poate să acționeze ca un vaccin. *Am avut deseori impresia, citind cărțile dvs., că fiecare e scrisă cu atâta deznădejde de parcă ar fi cea mai inutilă carte posibilă. Și iată că scrieți neobosit! Ce vă «mână în luptă»? Deznădejde? Existențială și spirituală, desigur, din când în când. E greu să nu ai momente de deznădejde într-o viață deja destul de lungă, trăită în cea mai mare parte într-o vreme vitregă, nelipsită nici de dramele celor apropiați. De asemenea, nu poți să nu le ai când tonusul spiritual îți este negativ, dominat de un soi de sentiment al nisipului. Deznădejde literară, nicicând. De obicei, când scriu sunt bine dispus de o ironica autoadmirație, care s-ar putea formula în cuvintele *ia uita-te la asta, ce-i mai trece prin cap!* Când scrisul merge prost, sunt indispus, iar când îmi dau seama prea târziu, după apariție, foarte indispus. Deznădăjduit, nu. Ar însemna să mă iau prea în serios. De altfel, buna dispoziție îmi ritmează și existența. Viața mă înveselește tot atât cât mă deznădăjduiește. Mă înveselește mai ales personajul care își spune *eu*. Sunt chiar mirat că veselia trece, de obicei, neobservată de critici. Iar cele două stări, deznădejdea și veselia, nu sunt decât accente pe un fond făcut din curiozitate, neliniște și nepăsare. Mă pasionează spectacolul lumii, ce mi se întâmplă mă neliniștește ori de câte ori sunt silit să acționez; în restul timpului, sunt nepăsător. Nu cred că o carte de literatură poate fi utilă. Ea poate fi, în schimb, necesară. Acesta e miracolul: ceva ce n-a existat și ar fi putut să nu existe pare nu numai de neînlocuit, dar nu poți să-ți închipui lumea fără acel ceva. Dar este vorba de operele și de scriitorii mari. Nu ne putem închipui lumea fără *Hamlet* sau fără Caragiale. Ceilalți autori, celelalte cărți pe unii îi interesează, pe alții nu. De pildă, mie mi se pare că sunt un scriitor interesant. Majoritatea cititorilor, reali ori prezumtivi, nu gândesc la fel. De aici și răspunsul la întrebarea despre ce mă mână. Scriu fiindcă îmi face plăcere. Acelei majorități sceptice sau absenteiste îi spun ce spunea mama când familia opina – rar, în cazul ei – că mâncarea era ratată: mie îmi place, eu o mănânc! *Cititorii avansează întotdeauna foarte prudent în cărțile dvs. în sensul că niciodată nu știu exact la ce să se aștepte. Sunteți unul dintre cei mai imprevizibili scriitori. Ați putea spune într-o frază cine e și ce vrea scriitorul Livius Ciocârlie de la ipoteticul cititor perfect?* Vă exprimați de parcă o carte a mea ar fi un câmp presărat cu mine. Eu privesc lucrurile mai pașnic. Imprevizibilitatea există, ce-i drept, și are două cauze. Una ține de o «poetică» (ghilimelele se vor semnul ortografic al pomenitei veselii),*

cealaltă de o altă «poetică». Îmi propun, când scriu o carte, să găsesc o formulă inedită. De obicei, inedită față de propriile mele cărți anterioare. O dată, însă, și anume în *Un Burgtheater provincial*, compus în mare parte din fragmente datorate altor autori, inedită chiar în general. Până la limita admisibilului, mai exact. În *Clopotul scufundat* fiecare capitol e scris altfel, *Cap și pajura* e un jurnal triplu etajat, în *Trei într-o gală* autorul «cântă» pe trei voci etc. Cealaltă cauza a imprevizibilității este legată de acel *ia uite ce-i trece ăstuia prin cap!* Aceasta e a doua «poetică» a mea. Scriu ce-mi trece prin cap. Și nu pot ști dinainte ce-mi va trece. Prin urmare, primul nechibzuit care ar face bine să avanseze mai prudent în cărțile mele sunt eu însumi. Deși, dacă sunt câmpuri de mine, imprudența asta ar putea fi admirată ca spirit de sacrificiu și eroism. Mă văd ca Charlot în rol de soldat. Mă gândesc îndeosebi la episodul în care continuă să vegheze neabătut, mult după ce războiul s-a încheiat. Cititorul perfect e ca girafa lui Marin Preda: așa ceva nu poate exista. În schimb, există un cititor ideal, și anume eu. Ideal, fiindcă mie îmi place. De la ceilalți cititori ce aștept? Aștept ca cei cărora ar putea să le placă și lor cărțile semnate de mine să dea peste ele. Celorlalți, dacă e să fiu ipocrit, le spun să mă ierte că i-am plictisit. Dacă e să fiu sincer, le spun: naiba v-a pus! *Cât de autobiografic e scrisul dvs. în măsura în care se ferește pe cât posibil de orice intimitate corporală, sentimentală, psihologică etc.?* E atât de autobiografic cât poate să fie în condițiile pe care le arătați. Deși aș fi zis totuși că de intimitatea psihologică nu mă feresc. Aș fi zis, mai degrabă, că din punctul asta de vedere sunt un exhibiționist. Celelalte două cenzuri sunt reale. Ele rezulta din colaborarea dintre inconștient și scriitor. Cel din urmă e gata să scrie despre orice, cu o singură opreliște: să nu scrie prost. Cel dintâi, adică inconștientul, nu-mi permite să scriu bine despre acele intimități. Dacă mi-ar permite, ce Henry Miller și ce Anaïs Nin aș mai fi! Cu toate că mi-ar cam lipsi experiența: nici nu mi-am trimis nevasta să se prostitueze pentru ca eu să pot scrie, nici n-am făcut partide de sex, cum văd că se spune acum, cu vreunul din părinții mei. În rest, nu numai că scriu despre orice, chiar insist, căci, fiind defectiv de memorie, povestesc aceleași episoade de mai multe ori. *Ce anume vă reține să faceți odată pasul decisiv fie înspre literatură, fie înspre autobiografic?* Întrebarea dvs. e mai interesantă decât orice aș ști să răspund. Ea presupune un punct de vedere la care de o bună bucată de vreme mă aștept. În ultimul secol al mileniului căruia i-am supraviețuit, s-a întâmplat ceva curios. Timp de câteva decenii, s-a citit mai multă critică decât literatură «propriu-zisă». Iar când voga criticii a trepasat și se părea că scriitorii propriu-ziși puteau să răsufle ușurați, a început să se citească mai multă autobiografie decât literatură propriu-zisă. Ba, s-a mers și mai departe! Atât criticii cât și autobiografii au pretins că și ei scriu literatură propriu-zisă. Spun lucrurile astea în toată inocența și lipsa de scrupule, întrucât am fost, cât de cât, beneficiarul succesiv al ambelor acestor stări de fapt. Acum, din întrebarea dvs. se subînțelege că autobiografia nu mai e literatură. Nu propriu-zisă; pare să nu mai fie literatură deloc. Ce pot să zic? Ori încălec pe caii cei mari și pomenesc

de Rousseau, de înainte numiții Henry Miller și Anaïs Nin, de Céline, de Radu Petrescu, ori bag capul între umeri și îndur. Asta e situația, îmi zic. Tot nu aveam eu de gând să intru în mileniul trei. Cum n-am computer și celular, n-am nici imaginație de ficționar. Deci nu pot să ezit. Din punctul meu de vedere, s-ar putea afirma că ezit între autobiografie și eseu. Nu eu aș afirma așa ceva. Autorul de eseuri crede în ideile lui. Pe mine nu mă interesează decât faptul de a le gândi și scrie. Nu țin la ele, nu le țin minte, nu mă tem să mă contrazic. Ideile sunt parte a «derulării» unei zile și atâta tot. Sunt, deci, materie de jurnal. Mai exact, sunt chiar jurnal, având în vedere că le gândesc scriind, cum vă spuneam. În restul timpului, când nu scriu, capul meu e foarte aerisit de idei, foarte spațios. Aș putea să scriu în creștet «de închiriat». Nu și «de cumpărat». *Când știți cu adevărat dacă ceea ce ați scris/ trăit merita să fie într-adevăr scris?* Cred că peste cam o sută de ani am să știu. Teama mi-e să nu pătesc ca prințul din *Tinerețe fără bătrânețe...*, care, când se întoarce din grădina unde trăise în afara timpului, nu mai găsește pe nici unul din cei pe care-i părăsise, ori să pătesc ca Villon. Am să exclam patetic: unde sunt frumoasele mele cărți de odinioară? Unde e *Burgtheater*-ul, unde *Pe mine să nu contați?* *Clopotul*, barem, o să fie de-a binelea *scufundat*. Ca să redevin serios, dacă aș avea sentimentul că ceea ce scriu merită să fie scris, adică e pragmatic, aș cere să fiu numit trezorier al Uniunii Scriitorilor și n-aș mai scrie nimic. În sfârșit, răspunsul corect: nu știu niciodată, dar uneori mi se pare. Mi se pare că a meritat să fie scris – indiferent despre ce: fleac, dramă, idee cu pretenții – când mi se pare că e bine scris. *Spuneți într-o carte că în dvs. există mai mulți locatari și fiecare cu alt ton. Este acesta un mod de a spune că ați renunțat să vă mai căutați o singură voce interioară autentică?* Nici gând să fi renunțat! N-am căutat niciodată o voce interioară autentică. Vocea asta o ai sau n-o ai. Când n-o ai, degeaba o cauți. Cel care are interes s-o caute e criticul. Să deduc din întrebarea dvs. că la mine n-ați găsit-o? Rău mai stau! Însă acea voce e un bas fundamental ce nu exclude suprainprimarea mai multor tonuri. De exemplu, cred că orice cititor bun recunoaște vocea inconfundabilă a lui Dostoievski. Asta nu-l împiedică pe Bahtin să aibă dreptate când susține că personajele principale ale lui Dostoievski au, toate, tonul lor ideologic personal. Bine, bine, veți spune, dar așa se întâmplă la un romancier, la un creator de lume. E normal ca viețuitorul unei lumi să fie distinct de ceilalți viețuitori. (În paranteză fie zis, în lumea reală nu se întâmplă așa. Cel mai adesea, imităm cât putem mai bine, crezându-le ale noastre, tonuri ale altora.) Altfel stau lucrurile cu autobiograful; el vorbește în numele său personal. Aici intervine ideea mea care, cum vă spuneam că se întâmplă în lumea reală, nu e a mea. O regăsim la destui autori, începând, poate, cu psihologul Mach. Omul nu e singur în el însuși. Nu are o identitate fermă și unică. Aceasta a fost o iluzie a romancierilor realiști care, măcar sub acest aspect, îl cunoșteau mai puțin pe omul real decât îl vor cunoaște romancierii – și, aș îndrăzni să șoptesc, autobiografii – moderni. O identitate nediferențiată ar fi una autistă. Omul sănătos e făcut din mai mulți fiindcă nu-i

ignoră pe ceilalți oameni. Își ajustează identitatea în funcție de situațiile de viață. În *Trei într-o galerie* am ales trei asemenea personaje interne: Profesorul, adică cel care joacă un rol social, Bibulie, care își îndură viața și cârtește împotriva ei, și Maestrul, scriitorul sigur de sine, care din fericire nu există. Acesta e un personaj inventat. Iată, așadar, că, deși n-am optat pentru literatura propriu-zisă, sunt și eu ficționar. Sau, poate, e mai curând un argument în favoarea literarității autobiografiei. Oricât de fidel ar vrea să-și fie, autobiograful, atunci când e scriitor, se inventează ca personaj. Puteți, de altfel, să verificați. Scriind aici, sunt frivol. Întâlnindu-mă cu dvs. pe stradă, sunt un domn bătrân, posac și stânjenit. Vă asigur că nici unul, nici celălalt nu este «cel adevărat». *Câtă metod ascunde, de fapt, principiul decupajului, al fragmentului care vă caracterizează cărțile? Poate fi scrisul doar rod al intuiției, al libertății absolute, al capriciilor memoriei, al inspirației de moment?* Nu știu alții cum sunt, nu pot vorbi în numele lor. În cazul meu, nu e o metodă. Dacă tot ați vrut acces la intimitate, vă pricopsesc cu o mărturisire. Scriu fragmentar din lipsă de energie. Atâta mă țin curelele. Aceeași carență mă împiedică să cuceresc mai mulți cititori. Prefer să glumesc pe seama lor. Iar cititorii, majoritatea, seamănă cu copiii. Nu le place să glumești. Îi derutezi când glumești. Nepotul meu, de nouă ani, o întreabă pe T.: «Bibo (ăsta sunt eu) spune o prostie sau e adevărat?». Nu se poate decreta cum trebuie să fie cărțile, ci numai cum ar fi bine să fie. Ele pot fi oricum, inclusiv rod exclusiv al intuiției, al libertății absolute, al capriciilor memoriei, al inspirației de moment. Sigur, nu e de dorit. De dorit ar fi ca ele să fie proiectate, lucrate cu migală și construite ferm. Repet, însă, cărțile pot fi și rod al intuiției etc. Aș numi chestiunea aceasta problema Flaubert. Ca romancier, Flaubert a fost un artist deosebit de scrupulos. S-a situat la originea unei linii de dezvoltare, să-i zicem textualizantă, a romanului modern. A fost, deci, un romancier foarte controlat. Pe de altă parte, corespondența lui, de o încântătoare spontaneitate, e înzestrată cu toate caracteristicile pe care le-ați enumerat. Acum, ori vom zice, cum se deduce din sentința de divorț între literatură și autobiografie pe care ați dat-o, că nu e literatură corespondența, ori, constatând plăcerea produsă uneori de aceasta, vom zice că în literatură încapse, pe lângă scrisul artistic, și scrisul natural. Nu spun toate astea ca să mă justific. În fond, ce-mi place mie e să scriu. Dacă produsului astfel obținut i se va da sau nu certificatul de literatură mă interesează mai puțin. Mă interesează numai cât să păcălesc un editor. Acum chiar că glumesc: singurul care mă face să am reușcări e editorul – el pierde bani din cauza mea.”

26 noiembrie

• [„Luceafărul”, nr. 42] Radu Cernătescu publică partea a patra din *G. Călinescu și începuturile romanului inițiativ proletcultist*. □ Claudiu Komartin semnează articolul polemic *Schiță la un portret al slugoiului*: „Slugoiul din lumea noastră literară [...] este ceea ce este, vreau să spun: a degenerat în slugoi: 1) datorită slăbiciunii sale, ce l-a făcut ca, deși mai bine înzestrat decât alții, să se lase

prins în sarabanda unor «patricieni» puternici (căroră ajunge să le scrie discursuri și chiar să le adune însemnările inestimabile de pe șervețelele abandonate de aceștia noaptea, prin crâșme), sau 2) e un jongleur incapabil să se dezvolte în și prin sine, are nevoie de proptele, de o armătură de relații, pe care numai un patrician i-o poate oferi și care, cu cât e mai încălцитă și mai «birocratizată», cu atât îl face mai fericit, mai încrezător în succesul obținut prin manevre a căror subversivitate e înțeleasă într-o năzuință obscură de a uzurpa, de a lua mereu din ce nu este al lui, și din ceea ce nu i se cuvine”.

● **[„România literară”, nr. 47]** Al. Săndulescu semnează articolul *Harababură editorială*: „Dacă urmărim rubricile de «noutăți» ale presei revistelor literare și vitrinele librăriilor, s-ar putea spune că la noi producția de carte este înfloritoare. Dar imediat se pun două întrebări: ce fel de carte? și cum și cine asigură condițiile materiale? În primul rând, să precizăm că apare destul de multă literatură proastă, așa-zisa «literatură de consum», care se bucură, după cum se pare, și de cel mai mare succes, aducând profituri, uneori substanțiale, editorilor. În privința volumelor de poezie, proză, critică și istorie literară ale scriitorilor consacrați și ale debutanților de talent, situația stă cu totul altfel. Sunt unii, în orice caz, nu prea numeroși, care fac sacrificiul să-și publice plachetele, romanele, în regie proprie, suportând întreaga cheltuială. Dar majoritatea nu au această posibilitate și se străduiesc să ajungă pe listele de subvenții ale Ministerului Culturii, în speranța că sumele respective le vor asigura apariția. Speranță deșartă, pentru că subvențiile se micșorează de la an la an (fără să țină seama de inflație) și se mai împart și în mod inechitabil. Pentru un volum de circa 300 de pagini, unuia i se acordă 60 de milioane, iar altora, celor mai mulți, câte 10 milioane. Vorbesc despre anul 2003. În această situație, editorul nu poate începe lucrul, banii alocați neacoperind nici măcar culegerea și regia. Rămâne la latitudinea autorului: să renunțe sau să găsească singur alte surse de finanțare (sponsorizări) și nu o dată, buzunarul propriu. Se spune probabil că nimeni nu te obligă să publici. Dacă îți convin condițiile propuse, bine, dacă nu, nu. Și până la un punct lucrul e cinstit: costurile tipografice și hârtia sunt scumpe, difuzarea nu prea mai există, iar lumea e așa de săracă, încât nu mai cumpără cărți. Pe cei cu bani mulți nu-i interesează cultura, iar cei care au nevoie de ea (elevi, studenți, profesori, critici și istorici literari, cercetători) nu dispun de fonduri, cartea fiindu-le practic inaccesibilă. Despre acest aspect și despre difuzare voi reveni ceva mai încolo. Există însă și situații când inițiativa publicării nu aparține autorului, ci editorului, care comandă o carte, asumându-și anumite obligații pe care le și stipulează în contract. Mi s-a întâmplat ca acum doi-trei ani, la Editura Dacia, altfel editură respectabilă, despre ale cărei apariții am scris nu o dată (de curând, recenzia consacrată cărții lui Ion Ianoși *Eu – și el. Însemnări despre Ceaușescu*) să-mi comande pentru colecția școlară «Biografia unei capodopere», să-mi comande, repet cuvântul, un studiu despre *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu, încheindu-mi un contract și obligându-mă să-i trimit nu un text dactilo, ci dischetă. Zis și făcut. Am expediat lucrarea, a fost

acceptată și a apărut în iulie 2002. Am așteptat o vreme, întrebând cam după 6-7 luni dacă s-a vândut 80 la sută din tiraj (cum stipula contractul), spre a mi se onora drepturile de autor. După repetate scrisori și telefoane mi s-a comunicat că, într-adevăr, cartea s-a vândut, că am de încasat o sumă, care nu depășește prea mult pensia mea pe o lună și că-mi va fi expediată fără întârziere on-line. Și iarăși am început să aștept. Văzând că nu sosesc banii, după câțva timp, am reluat corespondența (recomandate cu confirmare), am înroșit firul telefonului, dar nu mi s-a mai dat nici un răspuns până în ziua de azi (a trecut un an și jumătate de la apariție!), nici măcar să mi se spună: «Domnule, am dat faliment (ceea ce, cum se știe, nu e adevărat), suntem în incapacitate de plată și vă rugăm să ne scuzați că v-am indus în eroare.» Cum pot califica eu o asemenea atitudine, când editura își însușește munca mea, obține probabil și profit (căci tirajele pentru colecțiile școlare sunt mai mari) și apoi mă ignoră complet, ca și când n-ar fi auzit de mine? Mă abțin să transcriu aici definiția juridică a faptei. Să mă întorc însă la subvenții și la difuzare. Pentru că o carte (mă refer la una care să prezinte interes și să nu producă pierderi), ea are nevoie de cumpărători. Cum spuneam, din motivele arătate, ei nu există sau sunt destul de puțini. Dacă Ministerul Culturii, precum și Ministerul Învățământului, consiliile comunale, direcțiile județene etc. vor să facă un act de cultură eficient, ar trebui să subvenționeze bibliotecile (universitare, județene, orășenești, școlare). În felul acesta cartea bună ar fi absorbită, și-ar atinge scopul pentru care a fost scrisă, ar câștiga și editorul și nefericitul de autor, care, acum, în afara satisfacției morale, nu are absolut nici una. Se mai crede – grav este că și de către persoane cât de cât avizate – că mirosul proaspăt de cerneală tipografică al cărții sale îi este suficient. În parte, e adevărat, însă, din păcate, nu ține și de foame. În privința difuzării, ne aflăm de-a dreptul în haos. Cititorul profesionist de la București nu află decât întâmplător ce a mai apărut la Iași, la Cluj sau Târgoviște. Și vice-versa. Îmi veți răspunde că se publică și chiar se recenzează prin reviste noutățile editoriale, unele prezentate și la televiziune. Dar cititorul potențial vrea cartea, vrea s-o găsească în librărie, măcar s-o răsfoiască. Așa ceva nu se mai întâmplă de multă vreme. Difuzarea e cu totul aleatorie, probabil în ideea că tot nu se vinde. Lipsa acestui organism important (sau, mă rog, activitatea lui deficitară) face ca unii editori să-i pună în brațe autorului «drepturile» în natură, cu atât mai mult cu cât, în cele mai frecvente cazuri, tirajele sunt confidentiale, 100-300 exemplare. Și scriitorul e obligat astfel să devină un fel de Anton Pann, care să-și poarte în spate sacul de cărți și să-și «desfacă» marfa în piață, rugându-se de cumpărători. Dar cel puțin, acum 160 de ani și mai bine, librării nu existau și bineînțeles, nici oficii de difuzare. Subvențiile fiind atât de mici, editorii nu sunt câtuși de puțin stimulați și unii, dacă și-au acoperit cheltuielile, se mai lasă și pe tânjală, obținând profitul dintr-un roman de senzație, de regulă, sexy, care poate ajunge la tiraje considerabile, în timp ce edițiile critice ale clasicii, monografiile de referință nu depășesc 500 de exemplare (la o populație de peste 20 de milioane de locuitori!). O asemenea politică a subvențiilor

date cu mâna tremurândă și adesea preferențial nu este câtuși de puțin una care servește, cum s-ar cuveni, cultura română. Sumele acordate de Ministerul Culturii acoperă în parte costul imprimării, ele nu au deloc în vedere și drepturile de autor. Scriitorul, cercetătorul au devenit niște paria, munca lor necesitând mari eforturi intelectuale, nu e pur și simplu recunoscută. Sunt speculate pasiunea și entuziasmul, care se manifestă pe gratis. Câte reviste nu mai dau onorarii, sau când o fac ele au o semnificație mai degrabă simbolică! Și editurile, cele mai multe, procedează la fel. Există istorici literari cunoscuți și apreciați, cu o activitate de 40-50 de ani, autori de fundamentale cărți critice, care așteaptă cu lunile, ca să nu mai spun cu anii, pentru câteva milioane. Să reamintim dirigitorilor noștri culturali că Perpessicius, cu drepturile încasate pe volumul I din ediția critică Eminescu (în 1939) și-a cumpărat o casă! Azi, în cel mai bun caz, el ar primi o sumă care să-i acopere întreținerea pe câteva luni. Se poate mai mare umilire? Și ea nu va rămâne fără consecințe pe termen mediu și lung. Tinerii nu mai sunt interesați și încurajați pentru aceste profesii și nu prea mai are cine să continue strălucita tradiție a lui Paul Zarifopol, a lui Perpessicius, abia amintit, a lui Șerban Cioculescu sau Petru Creția și să preia ștafeta de la D. Vatamaniuc, Niculae Gheran, Teodor Vârgolici și încă de la alții, care se găsesc la vârste respectabile”.

□ În *Zburdălniciile inimii și ale minții*, Tudorel Urian recenzează primul volum din jurnalul Ninei Cassian (*Memoria ca zestre*, Editura Institutului Cultural Român, 2003): „Memoria ca zestre primul volum din confesiunile Ninei Cassian se desface precum rachetele de la NASA, în trei trepte: primul nivel îl constituie un jurnal ținut de poetă în perioada 1948-1953. Comentariile asupra acestui jurnal, datând din anul 1975, constituie cel de-al doilea nivel. În fine, stabilită în SUA autoarea are o nouă viziune – să-i spunem, definitivă – asupra jurnalului, dar și asupra comentariilor din 1975. Întregul funcționează ca o versiune personală a Ninei Cassian la ceea ce, pe urmele lui François Furet, s-ar putea numi sfârșitul unei iluzii. Altfel spus, jurnalul din perioada 1948-1953 dă măsura unei sublime și generoase iresponsabilități. Urmează trezirea din 1975, camuflată în text de teama represiunilor politice, și mărturisirea plenară a lucidității dobândite, după stabilirea în Statele Unite ale Americii, de unde chipul înfricoșător al regimului comunist putea fi privit ca o hâdă mască de carnaval. Din punctul de vedere al cititorului de azi partea cu adevărat interesantă a acestei cărți este jurnalul inițial, scris în anii instaurării puterii comuniste. După evenimentele din decembrie 1989, piața cărții din România a fost invadată de jurnalele și memoriile unor oameni care, după puterile lor, au încercat să înfrunte teroarea comunistă și care au plătit cu ani grei de închisoare vini reale sau imaginare. Citind mai toate cărțile de memorii apărute în ultimii ani, cineva care nu a trăit în țară ar putea ajunge la concluzia că românii au fost un popor de rezistenți și că, inclusiv cei angrenați în punctele cheie ale mecanismelor de putere, s-au întrecut în a sabota din interior regimul comunist. Mult mai palidă este producția de confesiuni ale celor care au crezut în «puterea populară». Aceștia fie și-au ars jurnalele imediat după revoluție,

fie nici măcar nu le-au scris, fiind prinși cu lupta de clasă. De aceea, un jurnal precum cel al Ninei Cassian, în care autoarea își dezvăluie fanatismul pro-comunist are o valoare istorică incomensurabilă. E drept, pe această picătură de sânge aparținând vieții autentice autoarea pune două straturi de bandaj, dar important este faptul că urma este încă vizibilă și ea trebuie analizată cu toată atenția. Jurnalul Ninei Cassian din perioada 1948-1953 s-ar putea numi *Erotism și proletcultism*. Chiar dacă, la vârsta de 24 de ani este deja la al doilea mariaj și flirtează detașat cu toată lumea (un plus evident, totuși pentru Marin Preda, Geo Dumitrescu, Virgil Teodorescu, Kindy, Ioji) nimic nu confirmă existența celor aproximativ 1 000 de bărbați despre care, într-o carte pe alocuri sordidă, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Marian Popa spune că i-ar fi marcat viața erotică. E drept, tânăra poetesă este în permanență ambetată de amor, dar, deși gândul îi zboară în multe direcții, pare a manifesta o trainică dependență fizică de soțul său Ali (Al.I. Ștefănescu). Amatorii de cancanuri din lumea scriitoricească ar putea fi dezamăgiți la acest capitol. Dar nu trebuie să piardă nădejdea... Cine știe ce surprize pot aduce volumele viitoare”. □ Cronicar notează (*Fără (multe) comentarii*): „În «Observator cultural» nr. 193, împreună cu o relatare a discuțiilor despre plagiat de la ultima «Întâlnire» a «României literare», continuă punerea pe două pagini a capitolelor dnei Rogalski din manualul de la Corint cu pasaje din studiul dnei Kvasnîi-Cătănescu de la Humanitas. Vorba cine are urechi de auzit, să audă nu mai face, s-ar crede, doi bani. Nici coordonatorul, nici editorul, nici alte organisme nu dau semn că ar fi auzit. N-or fi având urechi”.

[NOIEMBRIE]

• [„Apostrof”, nr. 11] Petru Poantă publică fragmente din volumul *Efectul „Echinoc” sau despre echilibru*. □ Ion Vlad comentează volumul lui Mircea Muthu *Balkanismul literar românesc* (I-III, 2002) (*Balkanitate și balkanism literar*). □ La „Dosar” se publică *Memorii* de Zaharia Boilă, fragmente din volumul omonim, apărut în 2002. □ La rubrica „Conversații cu...”, Susana Bogorin îl intervieuează pe Dumitru Țepeneag, „numit în juriul care va acorda, începând din acest an [2003], un important premiu literar «Eugène Ionesco», precum și în juriul unui premiu cu o anumită tradiție deja, cel al Uniunii Latine”: „S.B.: *Ce impact credeți că va avea el [premiul «Eugène Ionesco»] asupra scriitorilor români? În ce măsură va facilita el promovarea literaturii române în străinătate?* D.Ț.: Impactul asupra scriitorilor români? Deocamdată e mai degrabă modest. Nu știu a cui e vina. De multe ori, scriitorii români se fac că plouă. E o tactică eminamente feminină. Se uită în altă parte... Asta nu înseamnă că nu știu despre ce este vorba. Știu ei foarte bine, dar au rămas din vremuri străvechi cu ticul acesta... mioritic. Asta e feminitatea poporului român! Și s-ar putea să fi fost, până la un moment dat, benefică. Literatura română are nevoie să iasă din marginalitate. După 13 ani de libertate (autentică!), promovarea literaturii române nu s-a ridicat decât până la genunchiul broaștei. În timpul lui Ceaușescu, erau mai mulți scriitori români care

publicau în străinătate decât acum. Mai ales dacă vorbim de volume. E simplu. În timpul lui Ceaușescu existau două categorii privilegiate (din acest punct de vedere, al publicării în străinătate): disidenții (în frunte cu Goma) și cuminiții regimului (Zaharia Stancu, Țoiu și alții). Nici Goma, nici Țoiu nu mai publică decât, cu chiu cu vai, o carte la zece ani. Țoiu nici măcar atât: el salahorește la diverse jurnale care îl publică probabil din milă, pentru că altfel nu văd de ce... Regimul de tranziție e incapabil să aibă o adevărată politică de promovare. Îmi pare rău, dar libertatea nu le-a ascuțit mintea conducătorilor culturii române, așa spune dimpotrivă... I-a zăpăcit! Și, vă rog să mă credeți, fac eforturi să rămân în limitele politeții... [...] S.B.: *Premiile literare au constituit un subiect care a stârnit multe patimi în lumea literară, și nu doar în cea românească. Credeți că se poate vorbi de obiectivitate absolută în acordarea unui premiu?* D.Ț.: Bineînțeles că nu! De altfel obiectivitate e un cuvânt pe care nu-l prea înțeleg. E un cuvânt dintr-o epocă revolută. [...] Există un adevărat cerc vicios în ceea ce privește soarta literaturii române în străinătate. Cum să convingi un juriu format din spanioli, portughezi, italieni și francofoni de valoare unui scriitor român pe care nu-l pot citi, pentru că n-a fost tradus în nici una din limbile vorbite de aceștia! Majoritatea scriitorilor noștri, vorbesc de cei buni, de cei care ar merita, n-au fost traduși. N-au găsit editor care să plătească traducerea. Și nu pot găsi editor atâta timp cât publicul străin îi ignoră și-i ocolește. De aceea Premiul Eugène Ionesco poate fi considerat ca fiind cel mai important pentru promovarea literaturii române și decât Premiul Neptun (decernat de Uniunea Scriitorilor), și decât Premiul Uniunii Latine. [...] Premiul Eugène Ionesco, dacă se respectă promisiunile din regulament, e foarte important pentru scriitorii români. Nu atât pentru bani! Mă rog, nici banii nu sunt de lepădat, dar mai important pentru un adevărat scriitor e posibilitatea de a ieși din marginalitatea la care e, deocamdată, condamnată literatura română. Premiul Eugène Ionesco făgăduiește laureatului publicarea la o editură franceză... E prima oară când se întâmplă o asemenea minune!”. □ Sanda Cordoș semnează eseu *O altă lume*, o reflecție asupra transformărilor vieții culturale din postcomunism: „Îndată după ce efuziunile schimbării s-au absorbit, scriitorul a înțeles nu doar că puține sunt liniile de continuitate care se mai pot trasa, ci și – mai greu de acceptat – că, departe de a câștiga noi alianțe și roluri, este pe punctul de a le pierde și pe cele deja existente. Scriitorul s-a văzut, așadar, marginalizat sau, oricum, nerecunoscut, într-o lume pe care, într-un fel, oricât de timid, măcar prin interogații, neliniștile și spiritul critic pe care reușise să le prezeve, o anticipase. Noul regim politic (la a cărui instaurare sau, oricum, investire câțiva dintre scriitori contribuiseră nemijlocit), nu doar că n-a avut în vedere o formă de recunoaștere oficială a literaturii, ci, prin măsura liberalizării prețurilor din toamna lui 1990, a părut că pune în mare primejdie însăși instituția literară. În luna noiembrie, Uniunea Scriitorilor, Asociația Ziariștilor Români, Grupul pentru Dialog Social, Federația Editorilor și Difuzorilor din România și Solidaritatea Universitară publică un comunicat comun care descrie în termeni

dramatici situația și, mai ales, viitorul culturii: «Asociațiile noastre protestează energic împotriva scumpirii artificiale de peste șapte ori a prețului hârtiei necesare tipăririi cărților, manualelor școlare, ziarelor și revistelor. Adăugarea acestor scumpiri la creșterea prețurilor practicate la serviciile tipografice și de difuzare și impozitele fără egal pe plan european limitează, într-un mod nepermis, accesul cetățeanului la informație și cultură, echivalând cu un genocid cultural. [...]». În aceeași împrejurare, Mircea Dinescu, președintele Uniunii Scriitorilor, avertizează puterea că «începe *cel de-al doilea întuneric din istoria culturii românești*» (s.a.) și că, astfel, «n-o s-o cotim spre Europa, ci spre Groapa lui Ouatu». [...] Această confruntare instituțională (pentru care scriitorul avea, totuși, un oarecare exercițiu căpătat în măruntele și frecvențele lupte purtate cu cenzura) a fost însoțită, încă de la începutul anilor '90, de fenomene în felul lor mai îngrijorătoare și mai dramatice (poate, unde erau mai neașteptate). Unul dintre ele – cel mai general, de altfel – constă în concurența pe care realitatea, explozivă și excepțională, cu tulburările și tensiunile existente, o face artei. O spune Mircea Cărtărescu în mai 1990 răspunzând, cu o amărăciune (auto)ironică, unei anchete a «României literare» care întreba «*Literatura, încotro?*»: «Ce poate face un scriitor care are proiectele lui, care are nevoie de liniște și detașare ca să poată întui acel loc singular în care structura lumii și structura lui interioară coincid? Arta cere o finețe pe care vremurile brutale n-o permit. Și vremurile brutale nu pot fi puse-ntrre paranteze de dragul eternității artei. Scriitorul, chiar cel mai nepolitic, vizionarul cel mai dus de pe lume, nu are de ales: trebuie să se implice. [...]». [...] Cel mai copleșitor dintre fenomenele postdecembriste (acuzat cu cea mai mare frecvență de către scriitori) constă în pierderea cititorilor. Se declanșează, astfel, crede Octavian Paler, «o criză fără cenzură», alimentată de indiferența cititorului care îl lipsește pe scriitor de motivația și de răsplata muncii sale. [...] Din 1990, literatura își pierde, așadar, suprasarcina comunitară, este descărcată de atribuțiunile sale istorice, politice și jurnalistice. Literatura încetează să mai joace rolul de conservator al adevărului și paginile cărților literare nu mai sunt parcurse cu acea curiozitate avidă și efemeră rezervată dezvăluirilor comunitare, curiozitate care s-a transferat în mod normal spre presă». □ Demény Péter publică eseul *Ce sunt Balcanii?*, tradus de Szász Tibor: „Balcanii sunt conștiința pătată a Europei”. □ George State semnează recenzia-eseu *Constantin Noica – „Jurnal filosofic”*.

• [„**Contemporanul. Ideea europeană, nr. 11**] Editorialul, al cărui subiect e Nicolae Breban, e semnat de Nicoleta Sălcudeanu („Legile pieței”, năroade cum sunt, nu pot fi disciplinate. Ele au provocat nu doar uniformizarea până la aplatizare a interesului pentru lectură, dar și frustrări ascuțite în rândul scriitorilor de certă valoare și popularitate. Singurătatea și tăcerea de care sunt înconjurați acum e crudă și nedreaptă. [...] Nu cred că Nicolae Breban regretă locul de cinste printre bibelouri, din bibliotecile meșterilor. Eu cred că Domnia sa a căzut într-o dramatică normalitate. Iar locul potrivit al romanelor sale e în rafturile cu cărți

ale intelectualului, nicidecum în cele ale coafezei. În noul context, când nu mai există apetență și răbdare decât pentru fragmentar, pentru cultura picurată cu pipeta prin publicații în vogă precum «Dilema» sau «22», pe fondul unui nou snobism, mai sofisticat decât cel croitoristic, aceste reviste se citesc în tren pentru a bifa proveniența socială), Nicolae Breban se pomenește cu o consecință neprevăzută. Niciodată romanele sale voluminoase nu vor mai prezenta același interes ca acum ceva ani. Cine îi face concurență? Întâi și întâi televiziunea robingofagă, apoi, de ce să n-o recunoaștem, tineretul ce-i suflă în ceafă. Cred că domnul Breban ar trebui să fie supărat mai degrabă pe amintitele emisiuni de televiziune, fiindcă, dacă e s-o luăm pe a dreaptă, nici ultimii pomeniți nu se bucură de un rating de invidiat. Spre deosebire de optzeciști, de exemplu, care n-au apucat nici o fărâmă de glorie, domnul Breban era cumpărat la pachet. Am întâlnit români fericiți, ce altminteri n-ar fi cumpărat un caiet dictando, dar umileau *Bunavestire* așezând-o alături de sticla de whisky umplută cu ceai și pachete de țigări străine – se-nțelege – goale. Firește, nu există apropiere măcar între valoarea calpă a obiectelor și proza scrisă cu talent. [...] Volumul *Stricte amintiri literare*, Dacia, Cluj-Napoca, 2001, e foaia de temperatură a acestei neliniști. Citită la nivelul credibilității, e simplă răfuială cu ideea de generație literară, cu azimutul pe optzecism; la etajul autenticității însă, autorul se autoportretează convingător într-un landscape tot mai animat și mai ebulescent. Cartea – fără să o dorească – lasă să se întrezărească mugurii unei literaturi ce e pe cale să-și dobândească pluralitatea. Chiar și în plasma ei resentimentară (conflict de generații) se desenează liniile magnetice ale unor mai noi fuzionări cu scrisul, schimb de ștafetă și de paradigmă. [...] Ceea ce încearcă Nicolae Breban e o gesta aureolată de pulberea argintată a faptelor din cronici. Un semn de superbă bărbăție și falnic dramatism. El este ultimul războinic al unei paradigme deocamdată obosite, târând seniorial flamura sfâșiată, semeață, neabandonată pe câmpul de bătălie. Ca orgoliu individual, biografia sa de scriitor, robust irigată de talent, n-are a se plânge. În calitatea sa de conducător de oști, însă, e un învins orgolios devenit *părinte*”, *Leul în iarnă*). □ Claudiu Komartin publică eseu *Din nou despre generația 2000*: „1. Cred într-o generație a anilor 2000 nu doar în literatura actuală, ci și în film (au debutat regizori valoroși ca Mungiu, Muntean sau Puiu, tineri actori de mare viitori: Alexandru Papadopol, Dragoș Bucur, Ioana Flora, Tania Popa), teatru (regizori ca Radu Apostol, Gianina Cărbunariu, Ana Mărgineanu, Alexandra Badea, actori care nu mai sunt doar «promisiuni» sau «tinere talente»: Antoaneta Cojocar, Marius Chivu, Vitalie Bantaș, Toma Dănilă) și exemplele pot continua în toate artele, oricât de defavorizate/ calamitate ar fi ele – față cu o societate dezinteresată până la exasperare de cultură, și o admirabilă clasă politică, împotmolită în discursuri imposibile și coruptă până în vârful unghiilor – pe scurt, România ultimilor 15 ani. *Douămiist* mi se păruse, la o primă – și superficială privire – un cuvânt *bon à tout faire*. 2. Nu cred, și aici mă solidarizez cu poetul ardelean Ștefan Manasia, invitat astă-vară să citească în cenaclul Euridice al

Uniunii Scriitorilor, că mai poate exista o altfel de solidaritate în afara celei de creație, cu alte cuvinte nu mai interesează – și *nu mai trebuie* să intereseze – pe nimeni, astăzi, cine cu cine e prieten sau în ce berărie niște imberbi au pus la cale viitorul literaturii române. Să fim serioși. Tot ce ni se cere, și asta e singura noastră datorie, e să scriem bine, să putem pune pe masă cărți care să forțeze recunoașterea – acolo unde există cu adevărat – a valorii. Nu vreau să spun că trebuie, prin literatura pe care o facem, să schimbăm lumea. Nici n-am putea s-o facem. Cel mult să readucem la simțire câțiva cibernaști rătăciți în hățișul net-ului, sau să deparazităm creierele încă nerăpuse de subcultura, pretins utilitară, care ne inundă. Trebuie să fim, și să rămânem, originali, autentici și in-dependenți. 3. Vreau să cred că gesturile huliganice ale unui brigand paranoic precum Marius Ianuș vor înceta până la urmă. Că individul nu-i va mai improșa cu noroi nici pe șaizeci, nici pe optzeciști, nici pe cei mai tineri nealiniați, în poziție de dreptți, în fața lui. Această generație nu are nevoie de șefi sau de noi inchizitori. [...] Mă irită că M.I., poet pe care îl respect și pe care l-am iubit sincer *înainte de a-l cunoaște*, se poartă întocmai ca cei pe care îi înjură, fără nici un haz, de nici el nu mai știe câți ani. Adică îi laudă cât cuprinde pe ai lui, se bate pe burtă cu tot felul de ignoranți și de farsori, stabilește ierarhii literare prin crâșme. Cu ce e mai bun, întreb, acest fel de a fi, decât acela al literaturnicilor pe care îi are în bătaia tunurilor lui fracturante? Cum să mai cred eu în bunele lui intenții? Ce a realizat până la 28 de ani, în afara extraordinarului volum de versuri cu care a debutat? Scandaluri peste scandaluri. Refuzul adevărat al culturii adevărate, sub masca fragilă a unui autodidact. Nu s-a mulțumit să-l jignească pe maestrul lui, a trebuit s-o admonesteze și pe soția acestuia. Nu mă regăsesc în gesturile lui, fiindcă nu în felul acesta le vom arăta celor care au fost, din start, împotriva noastră, că suntem mai buni și mai demni decât ei. *De coliva lui moș Ianuș* eu nu mă ating. 4. Va fi o generație a individualităților, sau nu va fi nimic. Trebuie ca fiecare dintre noi să fie atât de personal și de particular în textele lui, încât nimeni, niciodată, să nu ajungă, ca în cazul celor mai distinși poeți ai anilor '80, să ne confunde. Să ajungă să zică, așa cum ni se întâmplă cu cei mai recentți clasici ai literaturii noastre: a, ăsta e un poem de Mușina. Ba nu, de Coșovei. Cărtărescu avea unul asemănător. Sau Iaru? Înainte să părăsim *zona vie* a adevăratei creații artistice, trebuie să-nțelegem că diferența discursurilor este unica lor rațiune de a fi. Cu alte cuvinte, după cum zicea Foucault, *dispersarea care suntem și pe care o făurim*. De asta țin atât la Răzvan Țupa și la Elena Vlădăreanu, la Constantin Vică și Ștefan Manasia, la Dan Sociu și la Ruxandra Novac. Sunt atât de diferiți unul de altul, și atât de buni fiecare în parte, încât nu poți vorbi despre toți la un loc. [...] Căzusem în capcana uniformității, a unei abuzive și precare omogenizări. M-a enervat la culme gestul lui Marin Mincu de a-mi înghesui numele, într-o luare de cuvânt din «Paradigma», undeva într-o serie care curgea pe cinci rânduri, conținând, alandala, treisprezece tineri poeți. Dintre care, zece, dâmbovițeni. Orice s-ar spune, e prea mult. Or, chiar eu am avut tentația de a-i arunca în luptă,

în bătăliile polemice cu «bătrânii» (cei chiar mai bătrâni decât Ianuș) pe toți odată, ceea ce, firește, e o prostie. [...] 5. Nu-i mai suport pe tinerii critici trișori, impostori și lași. În loc să vină cu o mentalitate nouă, au preluat practicile mai vârstnicilor comentatori: nu e posibil să faci cronică unei cărți din care ai citit trei pagini, la întâmplare, așa cu, recunoștea, cu inocență, de o manieră suspect zglobie, Alexandra Olivotto, într-un articol apărut în «România literară» (să fi fost o *poantă* pe care n-am priceput-o eu?). Mă dezamăgește un Bogdan-Alexandru Stănescu (un an de zile am deschis «Luceafărul», recunosc, doar pentru rubrica lui și pentru ce a Ralucăi Dună), când scrie despre cartea mea în subsolul unei cronici la volumul altei poete, doar ca un contrapunct la virtuțile aceleia. De ce a mai făcut-o? De ce nu a fost onest, să citească – nu să zig-zagheze – măcar vreo zece poeme din cele patruzeci și două cuprinse în carte, lucru pe care se vede cu ochiul liber că nu s-a ostenit să îl facă. În schimb, deplânge publicul surd și orb care nu s-a sinchisit să-i asculte manifestul «răscolitor» citit la Euridice. Mersi, cum își așterni, așa dormi. 6. Critica de întâmpinare nu se mai face. În schimb, nu-i scoate nimeni din vechile obiceiuri: o critică neutră, răsuflată, citești două, trei, zece pagini și nu înțelegi dacă acel comentator îți recomandă cartea sau nu. Cu excepția unui Marius Chivu, lansat într-un fel de cruciadă solitară împotriva sub-literaturii celor care trebuie să-și facă *norma* de cărți pentru a putea intra în supra-aglomerata Uniune a Scriitorilor. Un critic *okay*, în fine, serios, consecvent, matur, care se abținează în schimb să ne convingă că este și poet, și prozator, și universitar, și mai ce?. 7. Nu înțeleg cum poate un poet și prozator atât de bun la debut, ca Adrian Urmanov, să îndrăznească să iasă în lume cu o enormitate de proporțiile utilitarismului pe care l-a predicat aproape un an. Și care a făcut deja o legiune de epigoni. Ba mai mult, Adrian încearcă să ne convingă că noi, ceilalți, suntem poluați de literatură și nu mai înțelegem nimic din ceea ce vrea omul de rând. Că poezia este totuna (sau, mă rog, similară) cu advertising-ul. Păi dacă vreau șmecherii publicitare stau în fața tembelizorului, zi și noapte, merg la *Noaptea devoratorilor de publicitate* etc. [...] 8. E clar că trăim într-o vreme a producției editoriale anarhice, că au scăpat de sub control (și bine că nu mai există nici un control) aparițiile de carte, cu atât mai mult cu cât se poartă tirajele confidentiale sau tot felul de minciunile din partea slăviților editori (că ți se va tipări cartea în 300 sau 500 de exemplare, iar tu nu vei vedea în vecii vecilor mai mult de 100-150 de exemplare, dar oricum nu le pasă câtuși de puțin de ce se întâmplă cu ea: nu există difuzare, publicitate, strategii de marketing, cu excepția a două-trei edituri care publică trei-patru autori români într-un an). Ba chiar auzi tot felul de «iepuri editoriale» (simpatice sintagmă îi aparține nu la fel de simpaticului UN Cristian) purtându-se cu fudulie și conducându-se după magnifica învățătură «Scriitorii români sunt niște cerșetori». Dar chiar și în aceste condiții, că Premiile Uniunii pentru debut au fost date în ultimii ani după ureche mi se pare inacceptabil. Că nu intră în concurs cărțile cele mai bune (cum s-a întâmplat anul acesta cu volumele de debut ale lui Vlădăreanu, Dună și Sociu), iarăși e

scandalos. În schimb, dacă ai un «protector» în juriu (înapoi la practicile medievale!), om te-ai făcut. Dacă-i compui acestuia un cântecel, o poezioară, o osana, tuști în Uniune! [...] An reușit să spun mai clar decât altădată ce cred că este generația 2000, de ce am paradoxalul sentiment că fac și nu fac parte din ea”.

● **[„Convorbiri literare”, nr. 11]** Se publică un dialog cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, întâmplat în 1993 la Piatra Neamț: „Da, fără a vorbi de cazurile extreme, de mare prostituție sau de mare eroism, fiindcă au fost toate nuanțele în cultura română, trebuie să spunem că s-a rezistat prin cultură în România. Și cum spunea Virgil Ierunca, am fost printre cei care am sprijinit această rezistență prin cultură. Însă scriitorii români – pe care nu vrem să-i învinovățim, să-i acuzăm acum, – nu s-au aflat, în afara unor foarte rare excepții, pe baricade. Și cred că plătim acum acest lucru. «Solidaritatea» a avut alături de ea corul care era format din intelectuali care erau alături de muncitori și care au organizat o rezistență în societatea civilă din Polonia. În Polonia și acum această societate civilă este extraordinară, ies la lumină gusturile ei pentru democrație. Au existat scriitori pe baricade în toată Europa de Est, ultima perioadă a devenit din punctul acesta de vedere un reînnoit 1848... Scriitorii noștri, cu excepțiile cunoscute, în momentele de disidență, cum se spune, au preferat rezistența prin cultură, și ea necesară. Au fost momente extraordinare – și nu pentru că se află Gabriel Liiceanu aici voi vorbi de *Jurnalul de la Păltiniș*, care a fost un moment de cultură reală și profundă în jurul lui Noica. S-au scris de la romane excepționale la producții poetice la fel. Din punct de vedere literar, optzeciștii de pildă s-au sincronizat la literatura occidentală și poate că din punct de vedere literar e una dintre literaturile cele mai interesante estetic din Est. A existat o confirmare continuă a relației autor-cititor, o complicitate prin «șopârle». Dar o complicitate nu înseamnă solidaritate. A mai contat și crearea, pentru apărarea culturii, de idoli. Literatura română e plină de idoli și dacă îi pui în chestiune, ca în orice literatură, provoci un sacrilegiu. Cu atât mai mult într-o literatură încercată de problemele noastre... Și iarăși noțiunea de operă, dar care nu umblă singură pe stradă, cum spunea Virgil Ierunca, este un fel de tabu din punct de vedere literar. Or, dacă observăm – am luat aceleași trei cazuri, să le reluăm pe aceleași și nu cred că ar fi singurele. Cât și ce a scris Arghezi după marea demisie, când a comparat venirea comuniștilor cu al doilea descălecat al Moldovei? A scris *Cuvinte potrivite* înainte sau după? Ce a scris Sadoveanu după *Lumina vine de la Răsărit*? Iar George Călinescu, fără *Istoria literaturii...*, scrisă înainte, ce ar fi? Aicea este trădarea intelectualilor. Trădarea intelectualilor, atunci când există, nu este pentru că sunt vicioși, pentru că sunt răi, pentru că bat pe cineva, sau chiar că omoară pe cineva. E vorba de prostituție... Nu cred că, cu aceeași pană, se poate scrie într-un fel la ziar, într-un fel în operă. Nu cred în necontaminare. Și un lucru care se întâmplă la intelectualii noștri actuali, dintre care cea mai mare parte sunt excepționali: scriitorii au devenit comentatori politici de primă mână, s-au radicalizat din punct de vedere politic. Însă statuile au rămas statui. Cei care au servit acest regim, dacă au valoare literară să rămână

în literatură, pentru că nimeni nu vrea să lase literatura națională fără bogățiile ei. Dar e momentul să vedem și cum s-au comportat și oamenii, fără de care aceste opere nu ar fi fost posibile. Din moment ce nimeni nu e judecat niciodată, de ce să nu repetăm ceea ce au făcut? O literatură care nu se discută este o literatură care se înmormântează” („*Nu cred că se poate scrie, cu aceeași pană, într-un fel la ziar, într-un alt fel în operă. Nu cred în necontaminare*”).

• [„**Orizont**”, nr. 11] Numărul are ca temă internetul/ spațiul virtual. Paula Apreutesei este intervievată de Mircea Mihăieș: „Tehnologia Informației (Information Technology – IT) nu se face de dragul de a experimenta mai multe științe la un loc. Cea mai mare expoziție de IT din Europa, ce are loc în fiecare primăvară la Hanovra, s-a desfășurat acum câțiva ani sub genericul «What’s in IT for me». Dincolo de jocul de cuvinte, este dorința de a pune tehnologia să muncească pentru oameni. Mulți dintre oamenii cu putere de decizie au investit masiv în anul 1999, înainte de «Millennium bug» din... teamă. Teamă ca aplicațiile lor critice să nu dăuneze oamenilor. Or, jucătorii din IT trebuie să-și asume responsabilitatea de a lansa tehnologii care schimbă viața oamenilor în bine” („*Motoarele de căutare ale ființei. Conversație reală despre lumea virtuală*”). □ Sorin Radu Cucu publică eseu *Paradisul virtual din Cyberia*. □ Liviu Antonesei e prezent cu eseu *Între dragostea de peană și teama de computer*: „grație internetului, oricine are acum acces aproape la orice carte din lume – fie pentru că multe sunt postate pe diversele site-uri, fie pentru că acest mijloc miraculos îți permite deja accesul la cele mai mari și mai importante biblioteci din lume, de la cea a Congresului Statelor Unite la Biblioteca Națională Franceză, ba chiar și la mai modeste biblioteci de pe la noi, care deja au început să intre în «rețea», să existe și în *cyberspațiu*. Cartea nu doar că nu pare să dispară, dar se multiplică la infinit prin «editarea» sa (și) pe suport informatic. O carte editată pe internet are atât tiraj câți cititori potențiali o și accesează”. □ Cristina Chevereșan publică eseu *Literatura și Virtuțile Virtualului*. □ Solomon Marcus e intervievat de Nicolae Bobia și Cristian Pătrășconiu: *Sfidarea identității*: „Informația-substantiv este când axată pe ideea de ordine, când pe aceea de negentropie, când pe indeterminare, când pe formă etc. De toate avem nevoie, dar nu putem eluda faptul că informația s-a putut cuantifica numai atunci când ea a fost separată de componenta ei semantică, iar informația semantică ne este accesibilă cu condiția renunțării la pretenția de a o putea măsura”. □ Nicolae Bobia scrie despre cartea lui Bill Gates *@faceri cu viteza gândului. Spre un sistem nervos digital* (1999, tradusă în românește în 2000) (*Capitalismul digital*).

• [„**Tomis**”, nr. 11] Augustin Ioan este intervievat de Simona Stănilă: „Cetățile au avut ritmuri de pulsație ceva mai încete decât schimbările economice și politice. Desigur, există tentația să transferăm unitățile de măsură ale celor din urmă către primele; dar, mulțumită rezistenței pe care o opun orașele la schimbări bruște (afară de cele făcute prin violența condamnată politic, cum a fost cazul la noi nu numai în vremea regimului comunist, dar și în a doua jumătate a secolului al

noăsprezecelea), ritmul lor de schimbare este mult mai încet. Suficient de încet, de pildă, pentru a infirma transformarea planetei într-un megalopolis continuu, așa cum se credea în anii cincizeci că se va petrece cu coastele de vest și de est ale Statelor Unite. Or, dimpotrivă: acolo se petrec fenomene de absorbție și «regres» (în ordinea criteriilor modernității), centrele sunt luate din nou în posesie pentru locuire, a apărut The New Urbanism și conversia clădirilor erei industriale în case, magazine, loisir. Prin urmare, atenți la fenomenele contemporaneității, nu ne grăbim să declarăm moartea orașelor «tradiționale». Veți observa că, de pildă, chiar promotorii globalismului și actorii schimbărilor societale preferă să trăiască pe cât se poate de burghez, dacă nu arhaic, invers adică decât ar putea să sugereze fenomenele pe care le observă, le inventează sau le conduc. [...]

*Globalizarea concretă la nivelul sistemelor transnaționale urbane promovează un stil arhitectural «universal» al sediilor centrale ale corporațiilor internaționale. Cum percepeți această adaptare a artei arhitecturii la imperativele economice și financiare ale marilor corporații mondiale? Vedeti, este exact ce spuneam mai sus; afirmația dumneavoastră ar fi putut fi exactă acum treizeci de ani, venind dinspre cultura critică de stânga; dar cu certitudine nu mai este acum adevărată decât în zonele de dezvoltare din China și, mult mai slab, la noi. Nu există un stil arhitectural universal, din fericire. Corporațiile sunt cele care au promovat decesul stilului internațional, în anii optzeci. În societățile bine structurate, există puncte de «rezistență» care fac ca și adaptarea marilor corporații la palpitul vieții sociale să fie mai docilă. Arhitectura pavilionară a corporațiilor americane, separarea punctelor de PR de cele de producție – acestea exilate în afara centrelor aglomerate urbane, spre parcuri industriale (am văzut un astfel de exemplu la Edinburgh) – iată realități curente ale practicii urbane. Firește, acolo primăriile sunt exponente ale interesului public și nu îngăduie ridicarea de malls în centrul viu al unui oraș, condamându-l la maidanizare, așa cum s-a petrecut de curând la București cu un Carrefour bezmetic. [...] Cred că există consecințe de profunzime ale lui 11/9/2001. Sfârșitul – ca dată precisă – al postmodernismului. Lumea a devenit mai gravă, deriziunea și cinismul s-au retras pentru o clipă în bârlog, cuvintele mari au reînceput să aibă, dintr-o dată, suprafață și conținut, mulți semnificanți care păreau goliți de conținut (patrie, neam, credință), față cu această irumpere de sacru (aici, monstruos) în lume s-au reinvestit brusc cu sens. Când Jenks dădea o dată de începere a postmodernismului, indicând-o ca fiind aceea la care un ansamblu de locuințe sociale ale lui Minoru Yamasaki a fost aruncat în aer, el putea să știe că, la 11/09/2001 postmodernismul se va sfârși prin colapsul celor două clădiri proiectate de, ei bine, da! Minoru Yamasaki? *Catedrala Neamului poate reprezenta ceea ce numiți dumneavoastră «însușirea sacrului» în civilizația postmodernă. Ce semnificație are acest proiect pentru arhitectura românească?* Din nefericire, tot ceea ce a fost bun legat de acest proiect s-a pulberat prin mutarea amplasamentului în Parcul Carol printr-o mânărie ordinară (o hotărâre de guvern secretă, concedierea mea după șase luni de tăcere din partea*

clientului, fără explicație și fără compensație materială pentru munca depusă post-concurs și alte lucruri amendabile – penal, chiar – într-o țară civilizată). Efortul nostru, al celor care am participat cu bună credință la concurs, a fost inutil. Așa că, iertați-mă, dar n-aș putea discuta despre acest subiect altfel decât în limba de cenuși, de pierdere, care este discursul despre patria mea de azi, singurul pe care îl pot pronunța. Ar fi ridicol să vă vorbesc despre intențiile noastre când s-au dat trei hotărâri de guvern pentru amplasamentul catedralei într-un singur an, două pe șest. Otrăvirea spațiului public de către persoanele publice de astăzi, atât laice, cât și religioase, mi se pare mult mai gravă decât rezultatul privitor la compromiterea definitivă, cred, a șanselor de a face o afirmație pozitivă cu acest monument, și nu un coteț lăcrămos, gigantic, dar pitic, retardat. Un obiect care, pentru a-și face loc, purcede la dărâmarea altuia, de bună calitate arhitecturală, chiar dacă dedicat unui trecut falit (mausoleul «eroilor» comuniști), va fi condamnat la o naștere păcătoasă. Cam atât despre «înspațierea sacralului în civilizația postmodernă»... A, și, poate, faptul că proiectul a fost apreciat în prezentările pe care i le-am făcut dinaintea celor pe a căror opinie contez, din țară și, mai ales, din străinătate. Dar, ce folos dacă BOR nu-l vrea? Nu poți trece orbul strada cu de-a sila” (*Arhitectura postmodernă este moartă și îngropată de cincisprezece ani*).

[NOIEMBRIE-DECEMBRIE]

● **[„Litere”, nr. 11-12]** Editorialul semnat de Tudor Cristea este dedicat lui Nichita Stănescu: „Nichita, înainte de a fi un poet, a fost un mit. El era Poetul, zeul frumos cu o biografie fabuloasă, picantă, un fel de avatar al lui Eminescu în contemporaneitate. Unul dintre multele lucruri spuse de Alex. Ștefănescu cu care sunt de acord [...] a fost observația făcută într-o carte pe care și astăzi o consider savuroasă, că Nichita Stănescu a avut mai mulți admiratori decât cititori. Tocmai această stranie situație, care se menține, a contribuit la păstrarea poetului în actualitate. Cele câteva atacuri postdecembriste care vizau conformismul său politic [...] n-au avut cum să-i știrbească aura. La fel, nu i-au știrbit aura nici eforturile demolatoare mereu reluate ale câtorva (foarte puțini) critici” (*Dor de Nichita...*). □ Tudor Cristea scrie și despre romanul *Oameni și umbre, glasuri, tăceri* de Alexandru George (*Scribul și umbra*). □ Barbu Cioculescu publică eseu *George Ciorănescu – poetul*. □ Christian Crăciun publică articolul de atitudine *Este cartea o marfă?*: „Am participat la începutul lui noiembrie la una dintre puținele fapte culturale care și-au păstrat continuitatea (a V-a ediție) la noi: Galele APLER (Asociația Publicațiilor Literare și Editurilor din România). În prima seară, tema dezbaterii a fost legătura dintre capitalul privat și cultură. Spre surprinderea mea, discursul oamenilor de afaceri participanți a fost mult mai articulat, mai logic decât al scriitorilor, blocați în aceleași cereri de ani de zile, incapabili să propună un proiect coerent de subvenționare din fonduri private a cărții sau a publicațiilor culturale. Clou-ul serii a fost însă apoftegma rostită de un mare romancier contemporan care a decretat: *cartea nu este o marfă*. În

acel moment ar fi trebuit să ne facem bagajele și să plecăm la casele noastre. Însemna că ne-am adunat degeaba. Inutil să aduci argumente câte milioane de lire aduce Shakespeare Angliei sau fenomenul în curs al lui Harry Potter. Câtă vreme scriitorul român nu va învăța să-și considere cartea ca o marfă, cu preț de piață și profitul inclus, el va fi condamnat să trăiască la mica pomană a statului sau a particularului și să-și scoată cărțile într-o sută de exemplare plătite cu mari sacrificii din buzunarul propriu. Pentru noi faptul că în țări de cultură întreg lanțul: autor, agent literar, editor, tipograf, librar merge în profit, iar cifrele contrazic previziunile catastrofice privitoare la lectură, arătând o creștere simțitoare a vânzărilor de carte, ține de spectacol. Ca în multe alte domenii, la noi sensul deplasării este invers. Trunchiatele statistici pe care le avem (ce s-a ales de programul regretatului Mircea Nedelciu de monitorizare a vânzărilor de carte?) indică o prăbușire dramatică a producției, vânzării și lecturii. Din multiple cauze. Exemplul pe care l-am dat mă îndrituiește să afirm că vina aparține în primul rând mentalității «arogante» care ne împiedică să privim cartea sub aspectul ei comercial, crezând că astfel îi știrbim ceva din «aura» ei culturală. De aceea nu există literalmente nici un proiect unitar de simulare financiară a culturii scrise, legile sunt proaste sau insuficiente sau neaplicate, subvențiile provoacă mereu scandaluri, fiecare se descurcă pe cont propriu. Ați mai auzit ceva de noua serie a BPT? După ce a fost lansată cu mare tam-tam, «cartea de un euro» a dispărut și n-am mai văzut alte apariții din colecție în librării. Este oricum provocator de grave interogații faptul că o bună parte din «avangarda intelectuală» a țării gândește în termeni care nu (mai) au nimic de-a face cu secolul în care (nu) ne dăm seama că am intrat. Întreg sistemul cultural românesc (excepție fac foarte puține inițiative strict private, inevitabil de mic răsunet, chiar dacă de mare valoare) este structurat în acest mod piramidal și strict dependent de fonduri externe, străin de noțiunea de eficiență. Într-un interviu publicat în «România literară», președintele Uniunii Scriitorilor din Spania afirma că organizația sa are strict atribuții de apărare a drepturilor de autor, sindicale, nu are reviste, nu dă premii sau subvenții, nu se preocupă de difuzarea cărților în străinătate sau de traduceri. Toate acestea revin altor tipuri de organizații. La noi domnește însă un centralism din care nimeni nu vrea, de frică, să iasă. Chiar încercarea de a forma încă o organizație a scriitorilor a fost văzută ca tentativă de destabilizare. Avem câteva edituri într-adevăr importante, dar nu un sistem editorial performant, avem spectacole de teatru, de dans, de muzică de valoare europeană, dar ivite sporadic, după principiul «omul sfințește locul» și nu după un sistem managerial care să le asigure continuitate și să le pună în valoare. Ne lipsește, nouă, celor din domeniul «umanistic», ceea ce un participant la dezbaterele amintite la început numea «cultura organizațională». De aceea privesc plin de scepticism, de pildă, spre Institutul Cultural Român (sau care i-o fi titulatura exactă). Am vrut acum câțiva vreme să comand o carte prin mail de la editura Fundației lui Buzura. Chiar și editurile mici au astfel de servicii. Ei bine, o editură care ar fi trebuit să

fie un model în domeniu nu avea un astfel de serviciu pentru vânzări. De ce să ne mai plângem atunci de necunoașterea literaturii noastre în străinătate? Mie mi se pare chiar mai gravă necunoașterea ei în interior. Și, în ciuda aparențelor gălăgioase, nici nu ne doare”.

• [„*Ramuri*”, nr. 11-12] Dumitru Țepeneag semnează editorialul *Romania și verișoarele din ginta latină*: „Probabil pentru că sunt prea bătrân ca să mai primesc, iată-mă în situația de a acorda două premii literare destul de importante: fac parte din juriul premiului *Uniunea latină* și a premiului *Eugène Ionesco*. Cel dintâi va fi decernat la sfârșitul lunii octombrie, la Paris, și proclamat, cu surle și trâmbițe, în luna noiembrie, la Roma. – De ce la Roma, am întrebat eu ca Moș Ion Roată. Pentru că la Roma e «leagănul latinității», mi s-a răspuns. A, da? Atunci e bine! Tot din cauza asta, președintele juriului e întotdeauna un italian. E numit pentru o perioadă de patru ani. Ceilalți membri ai juriului sunt numiți numai trei ani. E limpede. Scrie, negru pe alb, în regulamentul pe care l-am primit imediat după ce-am acceptat. Oare cine dintre români a mai avut această onoare, m-am întrebat eu. Știam precis că unul din ei a fost Dan Hăulică, cel care era în același timp și reprezentantul României la UNESCO. Dar ceilalți? Curios din fire, am cerut informații. L-am întrebat pe George Bau, care făcuse și el parte din juriul aceleiași *Uniuni latine*, un juriu însă care decerna premii traducătorilor. – Cum cine a mai fost? Se miră Banu. A fost Hăulică. – Știu eu că a fost și Hăulică, dar în afară de el cine a mai fost? – El a fost, încă din 1990, de la înființarea premiului. De altfel nici nu știam că l-au schimbat... Parcă nu-i venea să cred. Așa că am pus mâna pe telefon și am făcut numărul de la *Uniunea latină*. Am dat peste o șarmantă persoană de sex feminin care când a auzit ce vroiam să aflu (– pentru un articol! am spus) a început să râdă în hohote. – De ce râdeți, stimată doamnă?, am întrebat eu cu oarecare naivitate. Nu prea știa ce să-mi spună. Am înțeles până la urmă că Dan Hăulică prinsese rădăcini în acest juriu și n-a putut fi clintit până anul acesta. – Era dinosaurul nostru! a mai spus ea și iar a izbucnit în râs. Fiecare limbă (spaniolă, portugheză, franceză, italiană) își are câte doi reprezentanți în juriu. Doar limba română are unul singur. Unul singur, dar, cel puțin până acum, unul pe cinste! Cum să reușesc eu, biet scriitoras, să-l înlocuiesc pe distinsul funcționar cultural? Poate că nu trebuia să accept să fac parte din juriu... Zău, fără glumă! Hăulică, e evident, a lăsat o impresie atât de puternică încât administrația Uniunii latine nici până acum nu și-a revenit în fire... 13 ani cu Dan Hăulică! Să suporti timp de 13 ani șarmul și inteligența marelui critic de artă... Critic de artă, nu scriitor! Iată o încălcare flagrantă a regulamentului de dragul acestui personaj ieșit din comun. Căci nu a fost un critic de artă ca oricare altul care scrie în neștire monografii peste monografii și articole cu nemiluita. A fost un critic de artă, ca să zic așa, mai degrabă discret și care n-a lăsat în urma lui decât discursuri și câteva prefețe la diverse albume de pictură și de sculptură. Nu opera lui contează, ci viața! În viață și-a pus el tot talentul. Mai mult decât talentul, geniul! Căci cine ar putea să-i conteste geniul de care a făcut până acum dovadă

în relațiile (culturale) naționale și internaționale? Fără geniu cum ar fi izbutit un simplu funcționar cultural să treacă drept scriitor și să stea, fără nici o sfială, alături de romancierii ca José Saramago (premiul Nobel!), Antonio Tabucchi, Jorge Amado, José Donoso, Carlos Fuentes, Roger Grenier, Pascal Quignard, Philippe Sollers, Luigi Malerba, Augusto Roa Bastos, Agustina Bessa-Luis, Sergio Pitol precum și alții pe care nu-i mai citez. Chiar dacă în ochii acestor iluștri scriitori literatura română nu însemna mare lucru, iar scriitorul român contemporan încă și mai puțin. Vorbind destul de bine franceza, Hăulică se prezenta mai mult decât onorabil. Era elegant, bine îmbrăcat, prețios și puțin ridicol, de o prezență care nu lăsa pe nimeni indiferent. Și amabil pe deasupra! Gata să laude, să complimenteze, nu contrazicea pe nimeni, știa să tacă, să dea de înțeles că știe mult mai mult decât spune. Cel puțin așa mi-l închipui... Căci altfel n-aș putea să justific (măcar în mintea mea!) prezența lui îndelungată în acest juriu. Nu îndrăznesc să cred că surorile ei latine – sau verișoarele! – disprețuiau în așa hal România încât să-și închipuie că Dan Hăulică era o mare personalitate culturală perfect reprezentativă pentru literatura română. Cum necum, grație lui Hăulică, literatura română a avut parte, în 1995, de premiul lui Alexandru Vona, autorul unei singure cărți, scrise la 23 de ani, un fel de Rimbaud al literaturii noastre. (Mă rog, Vona n-a plecat în Africa, ci la Paris...) Ceea ce nu înseamnă că Hăulică nu i-a propus și pe alții. Pe unii i-a propus chiar de mai multe ori. De pildă, pe Buzura, în primii ani (1990-1993), când încă erau în bune relații, iar scriitorul clujean, devenit președintele fundației România, nu publicase nici o carte în străinătate. În condițiile acestea era mai greu să fie premiat. Iar când a publicat, Hăulică nu l-a mai propus. Dar oare e vina lui Hăulică dacă scriitorii români nu sunt publicați în limbi străine? Și nici nu i se putea cere să-i propună pentru premiu pe cei publicați numai pentru că au fost publicați, adică pe Breban, pe Goma, pe Virgil Tănase sau pe alții mai tineri, cum e Gheorghe Crăciun care a fost publicat de Nadeau înainte să moară. Îi putem oare reproșa că l-a propus de cinci ori pe unul și același Cărtărescu? Dar nu l-a ridicat în slăvi toată critica românească în frunte cu N. Manolescu pe poetul devenit romancier? Nu era ușor nici pentru Hăulică. Și mă gândesc cu groază că și eu am să intru în același cerc vicios: scriitorii români sunt prea puțin publicați în străinătate și din cauza asta nici nu pot fi apreciați la justa lor valoare de confrății lor din celelalte țări – verișoarele închiaburite din faimoasa gintă latină unde nu se cunoaște limba României, atâta timp izolată din cauza regimului politic și rămasă acum în căruciorul ei de handicapată, undeva pe țărmul Mării Negre. N-o să fie ușor nici pentru mine. Noroc că eu n-am să stau decât trei ani în acest juriu!”.

● [„Vatra”, nr. 11-12] Teodor Dună e prezent cu *catafazii*. □ Radu Voinescu publică eseu *Strategii narative în presa de mare tiraj din România*. □ Liviu Cangeopol semnează textul de atitudine *Procesul comunismului cu daune în scuze și bani*, pornind de la proiectul privind „condamnarea internațională a totalitarismului comunist”. □ Marius Iosif semnează studiul *Omul post-recent*,

pornind de la *Omul recent* de Horia-Roman Patapievic. □ La ancheta cu tema *Scriitorul român ca publicist*, participă: Al. Cistelean, care scrie despre volumul de publicistică „antropologică” al lui Laurențiu Ulici *Mitică și Hyperion* (2000) (*Pedagogie pentru un popor mehenghiu*) și despre Mircea Mihăieș, ca autor al rubricii „Contrafort” din „România literară”, ale cărei texte sunt antologate în *Masca de fiere* (2000) (*Exerciții de vervă*), Sanda Cordoș, care se ocupă de ipostazele de publiciști ale Gabrielei Adameșteanu, din *Cele două Români* (2000), și Alexandru Vlad (*Sticla de lampă*, 2002): „Implicarea Gabrielei Adameșteanu în gazetărie n-a fost [...] un naufragiu, ci opțiunea existențială, pe care propria literatură de dinainte de 1989 o pregătise. [...] Întrebări incomode, ipotetice sau reale, își formulează și Alexandru Vlad arătând că, în anii de după Revoluție, scriitorul este dator să se *readapteze* la noua lume, cât și, mai ales, la noul cititor, de care nu îl mai leagă îndelung exersatul subsol al subversiunii” (*Înmulțiri și împărțiri cu doi*), Iulian Boldea, care scrie despre ipostaza de publicist a lui Gheorghe Grigurcu (*Criticul ca publicist*) și a lui Emil Hurezeanu (*Cutia neagră a tranziției românești*), Dumitru-Mircea Buda, care se oprește asupra publicistului Mircea Cărtărescu (*Cărtărescu în True-Color (32 Bit). Eseu despre un tânăr înfășurat în pixeli*: „[...] e limpede că Mircea Cărtărescu n-ar fi putut *ajunge* atât de sus în ierarhii (și nu pentru că literatura lui nu merita asta, ba dimpotrivă...) de n-ar fi fost angrenat *înainte de 90* în puternicul sistem al grupului literar, ce îl proteja de discreditările directe venite din partea comuniștilor și-l făceau publicabil, într-o vreme a cenzurii grele, prin breșe gen Editura «Litera» ori «Cartea Românească». După cum nici n-ar fi *rămas* (cel puțin nu la modul la care s-a întâmplat) în aceleași ierarhii de nu s-ar fi știut desprinde de grup *după 90*. Ceea ce au făcut, de fapt, toți optzeciștii din «primul val» și încă pe fondul unor varii ranchiune reciproce inevitabile”), Andrei Terian, care scrie despre publicista Ileana Mălăncioiu, așa cum o expune volumul *A vorbi într-un pustiu* (2002) (*Radiografia indiferenței*), despre experiența scrisului publicistic a lui Radu Pavel Gheo („adevăratul referent al scrisorilor lui Radu Pavel Gheo [din *Adio, adio, patria mea: cu î din i, cu â din a*] nu este America «reală», ci imaginea cosmetizată a unei țări care ni se propune ca o utopie realizată”, *Imagologul bine temperat*) și despre Adrian Alui Gheorghe, autorul de pamflete din *România pe înțelesul tuturor* (2003) (*Manualul exorcistului*). Mai contribuie la anchetă Lucia Gogoncea, care tratează despre Alexandru George (*Lecție de echilibru și luciditate*), Dan Țăranu, care se ocupă de Caius Dobrescu (*Dimineata artificierului*), Cornel Moraru, care abordează *În răspăr* (2000) de Dan Petrescu („Dincolo de iritările pe care le-ar mai putea provoca unui sau altuia, nimeni nu poate pune la îndoială adevărul de fond al articolelor reținute în această carte și, în general, al publicisticii lui Dan Petrescu. *Lupta cu „ierarhiile”*), Nicoleta Sălcudeanu, care scrie despre ipostaza de publicist a lui Călin-Andrei Mihăilescu (*Țară europărsită*) și a lui Val Condurache (*Starea civilă a publicistului*) ș.a. □ Se

publică textul conferinței *Relațiile româno-britanice în perioada comunistă. O privire personală* a lui Denis Deletant.

● **[„Viața Românească”, nr. 11-12]** Caius Traian Dragomir semnează editorialul *Globalizare, gândire unică, dominație, portocale mecanice, revoluții*. □ Mircea Popa este intervievat de Viorel Cacoveanu (*Traversăm o criză adâncă...*). □ Se publică dosarul *Nichita Stănescu sau numele poeziei*, la care participă: Constantin Ciopraga (*Nichita Stănescu – un gladiator tandru*), Ion Pop (*Recitind „Cartea de recitare”*), Marin Mincu (*Nichita Stănescu – a cincea paradigmă poetică a secolului XX*), Theodor Codreanu („[...] ca și Eminescu, dar ca și Evanghelistul (iar în secolul al XX-lea, Heidegger), Nichita Stănescu are cea mai înaltă concepție despre cuvânt”, *Poetica rupturii*), Octavian Soviany (*Un antropocentrism disperat*), Ion Bălu (*Nichita Stănescu, semantica tensională a cuvântului*) ș.a. □ Luca Pițu publică a doua parte din eseu *Ciudățeniile și varietățile efectului de straniețate*.

DECEMBRIE

1 decembrie

● **[„LA&I”, nr. 42]** Editorialul lui Dan C. Mihăilescu problematizează predicția scriitorului român pentru trecut și asocierea acestora în prezumtive acțiuni de „inginerie culturală” din comunism: „În urmă cu vreo două decenii, circula prin București năstrușnica informație cum că în nu știu care fabrică japoneză patronii și-au amplasat în WC-uri statuia de cauciuc în mărime naturală. Era supremul substitut întru defularea efervescent-micțională a subalternilor: singur sau în grup, supărat, tensionat și răzbunător, micuțul ampoaiat *workaholic* nipon își ușura vezica și glandele salivare pe manechinul ipostaziind apatic Puterea. Se elibera, ridica fruntea triumfător, se încheia la pantaloni, își spăla mâinile și, surâzător, se întorcea la... robia de care, pentru o secundă de fantasmare, scăpase. Chestia asta ne producea în ceașism o jubilație teribilă. [...] Exact pe postul respectivului manechin de cauciuc i-a fost oferit scriitorului român Obsedantul Deceniu. Nu știu dacă Dumitru Popescu-Dumnezeu, cum se zicea pe atunci, sau altă diabolică, cinică inteligență din Aparat va fi avut prompta, hiper-eficienta ingenuitate să deschidă acea supapă prin care anii cincizeci i se dădeau literatului român spre adulmecare, forfecare, îngurgitare, macerare și evacuare. Dar operația a reușit deplin, pe cât de admirabil pentru ei, pe atâta de lamentabil pentru noi. Toate energiile insurgente, latent-agresive au fost la fix deturnate de la impulsul de violentare a prezentului către înfulecarea vindictivă a trecutului. Cei mai tineri deprindeau tainele și savoarea vânătorii prin arhive, deliberat îndepărtați de

prada crudă a zilei, iar bătrânilor li se drenau eficient reziduurile postoperatorii în iluzia că-și fac, în fine, dreptate, pentru «paranteza biografică» de la Jilava, Aiud, Gherla, Periprava etc. În plus, fiind bine punctați de «figura evreului comunist», anii cincizeci serveau de minune zimbrului carpatin ceaușist în elanul său de a-și proiecta vinovățiile într-o alteritate diabolizată. Să facem un pas mai departe. Aud și citesc tot mai des de la o vreme ideea conform căreia optzecismul a fost secretat și parașutat ca «desant» pe «frontul ideologic» tot ca strategie diversionistă. Ni s-a oferit textualismul cu tacticile sale narative ca înlocuitor de rebeliune. Poezia în blugi a beatnicilor lunedìști și folk-ul cenaclier – înflăcărare până la autocombustie – ca substitu de revolută și solidaritate indefinit-amânată. Un Crohmălniceanu «instrumentat de oculta partidului» să încurajeze tehnicismul, ludicul palimpsest și suprarealismul ca supape pentru vitalitatea tinerilor ce amenințau să rupă țarcul scriptural și s-o ia razna prin plenaryle de partid. Ei bine, nu știu dacă așa au stat până la capăt lucrurile (cel puțin o atare intenție inițială e de presupus a fi existat), fapt este că într-o astfel de ecuație de inginerie culturală post'89 s-ar putea înscrie focalizarea noastră pe trecut ca sfidare a prezentului și lehamite de viitor" (*Trecutul ca risc și prezentul gonflabil*). □ Cristian Bădiliță recenzează *Mircea Eliade. Le prisonnier de l'histoire* (2003) de Florin Țurcanu: „monografia lui Florin Țurcanu e un eveniment eliadesc care trebuie salutat ca atare, în contrapunct cu reconstituirile tendențioase, în parte ignare, ale lui Dubuisson sau Laignel-Lavastine (ultima oportun și eficient pusă la punct de critici români avizați). Mică paranteză: există un soi de respect pavlovian al unei părți a inteligenței românești față de tot ce se publică în Franța, mai ales. Un respect care anulează orice urmă de discernământ, care devine evlavie și idolatrie și care, în fond, nici nu mai este respect, ci adulație oarbă și lingușire nesănătoasă. Această atitudine, destul de supărătoare, a fost abandonată în câteva rânduri, în special cu ocazia loviturilor sub centură aplicate lui Eliade de către așa-ziși «specialiști» din Occident. Asemenea izbucniri naționale de orgoliu sunt întotdeauna binevenite, atunci când e cazul. [...] În anii '80, Paul Goma va adresa comitetului Nobel câteva scrisori de propunere a mai vârstnicului său compatriot pentru premiul literar. Propunerile n-au fost luate în seamă. Eliade, megaloman și complet necritic față de calitatea literaturii sale, de redusă valoare, se autocompară cu Borges și interpretează eșecul lui Goma din prismă politică: Nobelul nu poate fi dat unui om de dreapta. Cu aceste regrete probabil a și murit. Savantul de primă mână Eliade se credea și un scriitor de primă mână. Aceste pretenții ridicole au fost întreținute în bună măsură de confrății lui români din exil. [...] Antipolitismul funciar al lui Eliade n-a putut deveni creator în sens cultural decât în Occident, unde istoria, datorită rodajului multiseclar, e mai puțin terorizantă decât în Orient, sau măcar unde casta intelectualilor își poate cultiva (în principiu, nu și în mod real, așa cum s-a văzut în ultimele decenii) vocația culturală firească. Viața trăită de Eliade în România e o zbatere în nămol, o agonie fără capăt, o noapte gelatinoasă străpunsă de câteva firicele de lumină (aceasta

e și senzația cu care am isprăvit capitolele respective din monografia lui Florin Țurcanu). A doua jumătate a vieții, petrecută în Occident, curge pe cu totul alte coordonate. Lăsând deoparte anii grei de lipsuri materiale [...], din '45 până la moarte Eliade publică, face școală, construiește cultural la nivelul aspirațiilor sale din junețea românească. Exilul a fost, din acest punct de vedere, o binecuvântare. [...] Străin în Occident, el și-a putut vedea aici în sfârșit de treabă, scriindu-și cărțile pe care niciodată România nu l-ar fi lăsat să le scrie. Pentru că aici a găsit pur și simplu făcut ceea ce el și generația lui încercau din răpputeri să înceapă abia acolo: un microparadis protejat de ghionturile micii istorii. [...] Eliade, ca și Noica, ajunsese, spre capătul vieții, la această manie de a se plimba cu «jucăria lor hermeneutică» prin toate evenimentele istorice, prin toate întâmplările banale, pretinzând că revelează astfel adevăratul cod secret al realității, sacrul camuflat în profan. Mesajul ultim eliadesc este așadar unul platonician, deși India [...] a jucat, probabil, rolul esențial, atât în ce privește închegarea viziunii sale metafizice, cât și în justificarea atitudinii politice (mai degrabă spiritualist antipolitice). Închei felicitându-l pe Florin Țurcanu pentru această carte extrem de serios documentată, pentru limba franceză mănuită cu eleganță și facilități, pentru încercarea de a nuanța angajamentul politic al lui Eliade, încercare după mine eșuată, dar nu vreau să insist asupra acestui lucru într-un text public. Interpretările ușor tendențioase despre «antisemitismul» lui Eliade dăunează volumului; de asemenea, capitolul despre India merita îmbogățit pe baza studiilor lui Liviu Bordaș, mai ales. Mărturiile despre legionari ale unor martori inteligenți și obiectivi, precum Theodor Cazaban sau Al. Paleologu trebuiau luate serios în considerație. Repet însă, monografia de față abia deschide dezbateră la nivel înalt despre Eliade. Prizonier, până acum, al pseudo-istoriei!” (*Mircea Eliade, prizonier al istoriei: o monografie importantă pe muchie de cuțit*).

2 decembrie

- [„**Observator cultural**”, nr. 197] Gabriel Andreescu semnează polemica *Tom Gallagher și integrarea în Uniunea Europeană*: „«Evenimentul zilei» din 9 noiembrie 2003 a găzduit un fragment dintr-o nouă carte a lui Tom Gallagher (*România după comunism*), sub titlul *Doar PSD intră în UE*. Fragmentul stă însă foarte bine independent, un mic eseu provocator, menit să dea naștere la discuții. Nu am văzut reacții pe marginea lui în vreun ziar sau revistă, textul circulă însă între utilizatorii Internetului. Mi se pare indispensabil să fie comentat și în presa culturală scrisă. Tom Gallagher este un bun cunoscător al vieții politice românești. A scris un text memorabil despre fenomenul Caritas. *Romania After Ceaușescu: The Politics of Intolerance*, publicată în 1995 la Edinburgh, este una dintre cele câteva bune contribuții occidentale la analiza regimului defunct. Volumul său *Democrație și naționalism în România: 1989-1998*, apărut la Editura All în 1998, rămâne o referință a studiilor despre naționalismul românesc postdecembrist. Beneficiind de distanța epistemologică a universitarului (Tom Gallagher este

profesor de studii politice la Universitatea din Bradford), de poziția lui de observator care a făcut ample cercetări de teren, Tom Gallagher are de ce să ceară și să primească un credit de încredere când scrie despre problemele societății românești. Textul său recent ridică tema integrării României în Uniunea Europeană, făcând o trecere în revistă a situației actuale și teoretizând o atitudine sceptică față de obiectivul aderării. El remarcă existența unor susținători ai integrării României la nivelul «vârfului UE», în primul rând al guvernelor atlantiste – Marea Britanie, Italia și Spania –, dar și reticența «oficialilor principali ai birocrăției labirintice» care reprezintă Comisia Europeană. «România, cu piața sa de peste 20 de milioane de oameni», mai scrie Gallagher, «reprezintă un premiu important pentru statele europene care-i sprijină candidatura». Dar cuvintele încurajatoare pentru integrare se cam opresc aici. PSD, spune universitarul, a negociat jalnic termenii integrării, neglijând «interesul național mai amplu». Ca contraexemplu este dată tocmai Budapesta, «care a ignorat decizia UE potrivit căreia statele candidate nu trebuie să subvenționeze domenii-cheie ale economiei naționale». Și chiar dacă România ar ajunge în clubul european urmând prevederile UE, ce beneficiu ar rezulta de aici? Doar mulțumirea psihologică de a face parte din selectul club european, susține Gallagher. Pe termen lung? Proiectul Uniunii, unul urban și industrial, ar avea prea puțin de oferit celor 40% sau mai mult de români care locuiesc la țară. Nu are de oferit nimic nici pensionarilor. Cum aceste victime vor fi și principalii actori ai votului, naționalismul va crește mai puternic și mai perturbator după integrare. Apariția unei noi generații de naționaliști educați economic poate duce «până la distrugerea sistemul democratic românesc». Autorul răstoarnă și o altă idee comună a societății civile «angajate în consolidarea democrației»: Rusia poate constitui un pericol reînnoit pentru România. Articolul lui Gallagher se ocupă în final de PSD, pe care-l caracterizează ca un partid de stânga, format din «căpetenii regionale loiale unui patriarh bătrân» (mă miră doar că și Gallagher califică PSD «partid de stânga», conform vulgatei cunoscute, deși nu o să înțeleg defel cum un partid de oligarhi poate fi de stânga). Sentimentul pe care ți-l lasă textul lui Tom Gallagher poate fi greu de comunicat, dacă nu l-ai citit în detalii. Cum aparține unui spirit liberal, generos, ești îndemnat să îl primești cu încredere. Observațiile lui privind natura și atitudinile PSD nu-ți pot crea decât sentimente de solidaritate cu autorul, bun cunoscător, se vede din nou, al bizantinismului bucureștean. Concluzia lui implicită pune însă în discuție întreg eșafodajul care face din integrarea în UE expresia interesului național fundamental al României. Dar oferă fragmentul publicat în «Evenimentul zilei» un sfat înțelept? Poziția lui Tom Gallagher este expresia unui euroscepticism radical. Gallagher nu o declară, dar o respiră. Când se referă la Uniune, fraza sa, de obicei reținută, doctă, precaută, capătă brusc o forță stilistică de pamflet. Birocrația UE ar fi «labirintică»; Uniunea ar fi «o entitate fragilă, ale cărei forme și destinație finale sunt departe de a fi clare». Sau iată aceasta formulare care clipește brusc dintre rânduri: «abordare *neînțeleaptă* a birocrăților de la Bruxelles și a *stăpânilor* lor

politici» (subl. mea). Că există abordări neînțelepte la Bruxelles nu încap dubiu. Dar să îi gândim pe burocratii din capitala Europei ca unelte ale unor «stăpâni politici»? Expresia arată mai curând o derapare ideologică. Nu reflectă nicicum raporturile complicate de autoritate, motivate funcțional sau convențional, dintre Comisia Europeană, Consiliul European și Parlamentul European; o simplă acuză, o incisivitate atitudinală. Faptul că un cetățean al Uniunii Europene este eurosceptic poate fi ușor de înțeles. Atitudinea eurosceptică nu înseamnă obligatoriu un subiectivism negativ. Gallagher contestă actualul proces de extindere a UE în rând cu majoritatea vesticilor. La nivel de principiu, argumentele anti-integrare ale autorului pot fi de bună-credință (fără doar și poate) și chiar corecte (eventual). Nu ai de ce să excluzi a priori ideile subliniate de autor cu dorință de persuasiune prin subtitluri: *PSD a negociat jalnic, România, forțată într-o matrită nespecifică, Naționalismul va lua proporții în România, Aderarea poate distruge România*. Numai că, după opinia mea, aceste susțineri nu rezistă efortului de analiză. De aceasta dată, Tom Gallagher nu trece dincolo de sentințe, de argumente nedezvoltate care fac abstracție de întregul context al problemei. Nu am în vedere, referitor la cele arătate mai sus, ce spune universitarul despre posibilitatea unui proiect mai bun al UE pentru țările candidate, nici despre capacitatea de negociere a actualului guvern cu Bruxelles-ul, nici despre calificativele date PSD. Ci numai despre problema de fond a integrării. Proiectul Uniunii Europene ar fi unul urban și industrial, nu unul calibrat la cele peste 40 de procente care trăiesc, în România, la țară. Dar ar putea să aibă România alt proiect decât unul care să coboare masiv procentul celor prezenți în agricultură? Scăderea numărului de oameni care trăiesc în și din sectorul agricol este indispensabilă modernizării țării, nu neapărat integrării europene. Diferența față de alte variante ar fi că, fără UE, nu prea se vede de unde vor veni subvenții care să reducă impactul negativ al schimbării ocupaționale asupra vieții oamenilor. Că România va fi invadată, după integrare, de un val de produse ieftine și mai bine fabricate? Dar nu suntem invadați oricum? Ar trebui oare să ducem o politică protecționistă? Fie, am diminua astfel costurile o perioadă de timp. Dar, pe termen lung, unde ajungem cu o politică ce evită competiția mondială? Oare istoria economiei noastre socialiste nu constituie o experiență din care să tragem învățăminte? Tom Gallagher ne anunță că libertatea de mișcare nu îi va fi acordată României decât după o perioadă lungă, iar cei care vor dori («sunt constrânși»!) să lucreze în străinătate trebuie să cheltuiască bani mulți. În această chestiune, avem cel puțin date mai ferme. Numărul românilor care muncesc în țările UE este deja impresionant și are un rol esențial pentru echilibrul bugetar al țării. Cercetările mai arată că efectul acestei migrații a forței de muncă se restrânge numai inițial la unul economic. În timp, sutele de mii de oameni care lucrează în străinătate suferă o schimbare de fond, pe care o aduc cu ei pentru a ameliora nu doar starea conturilor din bănci, ci și mentalitatea în țara unde revin. Și atunci, de ce temerea că naționalismul va crește până la distrugerea «tinerei și fragilei democrații românești»? Naționalismul românesc crește

(și) din sărăcie, din corupție, din lipsa anticorpilor. Toate acestea sunt ameliorate, dacă nu chiar stăpânite, prin procesul de negociere. Cum poate integrarea în UE să producă naționalism, dacă ea transformă pozitiv tocmai cauzalitățile naționalismului? Nu are nevoie tocmai Tom Gallagher, specialist al naționalismului românesc, să i se explice rolul Parlamentului European, în 1995, în momentul marii crize născute din adoptarea noii Legi a învățământului; nici cum dezideratul integrării a menținut fragila coaliție CDR-PD-UDMR, între 1996-2000; nici motivațiile pentru care PSD a continuat cooperarea cu UDMR etc. S-ar fi urnit din loc proiectul șoselei Budapesta-Oradea-Cluj-Târgu Mureș-București fără ca steagul cu 15 stelute să fluture în față? Ar fi fost adoptată legislația privind egalitatea de șanse fără *acquis*-ul comunitar? Gallagher corelează referendumurile pe tema integrării europene și creșterea votului pentru extrema dreaptă în țări precum Belgia, Franța și părți ale Scandinaviei. Dar este oare logic să tragem, din atitudinea cetățenilor în țări care plătesc (economic și social) integrarea, concluzii asupra atitudinii oamenilor din țările beneficiare? Sunt și comentarii care pot seduce prin aura lor generoasă. Câți nu ar subscrie când Gallagher afirmă: «eu cred că UE poate fi convinsă să adopte față de România o abordare diferită, care să se concentreze asupra nevoilor sale reale, mai degrabă decât să o facă să atingă un set artificial de ținte»? Dar spune, în fond, această declarație de bună intenție ceva? Oare care «altă cale» decât cea a compatibilității crescânde cu realitățile UE ar putea să corespundă nevoilor reale ale României? Cine ar plăti o cale regală pentru noi? Are integrarea în UE un conținut fără schimbările de fond, masive – și, desigur, costisitoare – din țară? Sunt criteriile UE iraționale, străine și, deci, nu ar fi ele de impus elitei politice de la București? Și chiar nu înțeleg: cum o țară precum Rusia ar avea o putere mai mare de penetrare în cazul în care frontiera Schengen a bunurilor, serviciilor și forței de muncă ar separa-o de România decât atunci când aceasta ar lipsi? Gallagher sugerează o cauzalitate mai sofisticată, ponderea, în final, a Rusiei rezultând dintr-o tendință de fragmentare a Uniunii Europene sub presiunea integrării. Dar ar putea o țară-pitic economic, precum România, care are mult sub 1% din produsul brut al UE, să ducă la implozia Uniunii? Iată câteva comentarii critice la adresa «apelului» *Doar PSD intra în UE*, scris de un autor care ne oferă constant motivele unei afectuoase aprecieri. Fragmentul-eseu al lui Tom Gallagher este plin de sentimente care exprimă euroscepticismul lui subiectiv, nicidecum argumente pentru renunțarea la obiectivul (istoric) al integrării europene. Căci dacă ar fi să evolueze doar conform impulsurilor ei interne, societatea românească s-ar adânci într-un lamentabil model de lume a treia, în care o oligarhie nestăpânită și obtuză ar face jocurile deasupra unei populații la rândul ei înfundate în mediocritatea competiției pentru pâine și pentru circ”.

3 decembrie

• [„România literară”, nr. 47] Sub titlul *Proză cu ph-ul scăzut*, Marius Chivu recenzează romanul lui Constantin Popescu *Mesteci și respiri mai ușor...* (Editura

Cartea Românească, 2002): „Interesant de remarcat că, în timp ce numărul poezilor tineri este realmente ridicat (când a fost altfel?), dar se scrie și multă poezie proastă, prozatorii tineri nou-veniți sunt, prin comparație, cu mult mai puțini, însă, majoritatea foarte buni. Prin urmare, debuturile în proză se bucură de o mai mare atenție și aceasta este și explicația interesului stârnit de romanul de debut al lui Constantin Popescu, care, în condiții de concurență normală și de vigilență critică, ar fi fost trecut lejer cu vederea, necum să mai fie și premiat. Deși se vrea un roman complex, *Mesteci și respiri mai ușor...* este o sporovăială de tramvai, un *chat* de cartier (cu oareșce umor), o conversație neîntreruptă între șapte prieteni care pregătesc spargerea unui magazin de bijuterii. Mai mult de trei sferturi de roman e ocupat de acest turnir dialogal despre tot ce înseamnă loc comun în imaginarul social (și nu numai) românesc postdecembrist și, în general, simbolistica, dramele și frustrările naționale: despre ȣiganii care fură și ne fac țara de răs, capra vecinului care trebuie să moară, evreii care conduc lumea, masoneria din spatele instituțiilor, femeia care e proastă și cam curvă, soacra care e rea, țara care e murdară, polițiștii corupți și politicienii hoți, Occidentul unde e bine, românii care sunt leneși, dar și nenorocul istoric al României, mafia arabă, câinii vagabonzi ș.a.m.d. Sigur, toate acestea pot fi o materie interesantă (chiar recomandabilă) pentru romanul actual, cu condiția să fie prelucrată inteligent în cadrul convențiilor ficțiunii. Altfel, cartea rămâne doar un inventar dialogal al realității la nivelul (scăzut) al simțului comun, un fel de bârfa plictisitoare de cartier mărginaș. Toate calitățile lui Constantin Popescu de a face dialog (calități reale) nu suplinesc în acest roman deficitul de narațiune și de construcție. Un scenariu ar fi dat mai bine. Dialogul nesfârșit, derulând o colecție întreagă de argou, de clișee, de dictoane, lozinci xenofobe și antisemite, înjurături, bancuri, manelisme, reclame etc., stă în aer pentru că aceasta paradă de folclor urban nu poate trece într-un roman (oricât s-ar vrea el de postmodern) ca într-o istorie orală puțin mai stilizată. Un roman despre kitsch, clișee culturale, de mentalitate a vulgului, nu poate ieși doar din îngrămădirea gratuită a kitsch-ului și a clișeeilor. Așa cum un roman despre nebunie nu abdică automat de la regulile coerenței și logicii. Carențele prozatorului se văd imediat. Faptul că romanul e scris secvențial, modular, cu episoade succedându-se în afara cronologiei, trădează aici, de fapt, pretextul cerut de slăbiciunile construcției. Pentru că e dezlănat și povestea se încheagă chinuit și uneori nici măcar așa. Nu poți istorisi o poveste la modul clasic? Nu-i nimic. O faci bucăți, începi cu mijlocul, continui cu sfârșitul, apoi închei cu începutul și zici că ești un inovator în spirit postmodern, narator realist, obiectiv, cu camera de filmat pe umăr. Modelul este, cum altfel, *Pulp Fiction* sau *Occident*. Un alt fan al istorisirii cadru de tip Tarantino este Florin Lăzărescu. În volumul, editat on-line, *Șase moduri de a-ți aminti un cal*, prozatorul ieșean are o proză intitulată chiar *Pulp Fiction*, numai că Florin Lăzărescu știe să scrie foarte bine și tot ce i se poate reproșa (deși proza respectivă e doar un exercițiu – reușit – de virtuozitate), e epigonismul. Partea proastă e că, în cazul romanului de față,

nu *Pulp Fiction* trebuia luat ca model, ci un alt film (cel mai recent) al lui Tarantino: *Kill Bill*. Voi explica și de ce. Lăsând la o parte lipsa totală de imaginație în ceea ce privește subiectul (jaful și ce mai urmează sunt copiate în detaliu din filmele de gen), problema majoră a romanului este tonul și felul în care e scris. Prin dialog, autorul încearcă să sugereze autenticul, temele zilei, prejudecățile timpului. Numai că atunci când personajele tac, textul e străveziu și își trădează efortul de construcție. Constantin Popescu este destul de naiv să potrivească în text oricum și orice semn pentru un surplus de efect. Când livrescul nu e explicit (autorul mai are de indicat anul apariției filmelor, paginile din cărți și cine a făcut traducerea citatului), coincidențele care se vor semnificative, pline de sens, metaforice sunt artificiale. Când Faianță mănâncă mâncare chinezească, la știri tocmai se vorbește despre un mafiot chinez tranșat și folosit ca ingredient culinar. Constantin Popescu știe că scrie neconvingător; de multe ori afirmă, comentează și impune când ar fi trebuit ca scrisul să sugereze prin propriul meșteșug: «Spectacolul este deprimant umilitor, barbar, dezolant, cinic, dizgrațios, aberant, dezgustător, inuman, degradant...» sau «Imaginea este, bineînțeles, intrigantă». În momentul în care indivizii au un accident cu mașina, la casetofon tocmai ascultau *Diesel Power* – Prodigy, când se bat niște vecini se aude Wolly Booly, când același Faianță se droghează, din sufragerie se aude Bob Dylan cu *Mr. Tambourine Man*, când același Faianță se ceartă cu tatăl lui, ascultă *Iartă-mă* – Paraziții, când băieții se bălăcesc la ștrand, în difuzoare se aude Louis Armstrong cu *Skookiah* ș.a.m.d. Din punctul de vedere al scriiturii, între strategia clasică a lui Delavrancea, care puncta cu tunete și fulgere discursul lui Ștefan cel Mare în *Apus de soare*, și metoda lui Constantin Popescu nu e nici o diferență. Și aici natura simpatizează cu drama personajelor: «E frig și noaptea se întinde ca o clisă peste tăcerea strânsă, adulmecând rosturile, răutățile și neîmplinirile zgârcite.», «Vântul bate parcă mai încet...», «E o noapte rece și vorbele parcă încep a îngheța.» De fapt, aceasta e și marea problemă a romanului. *Mesteci și respiri...* se vrea un roman al timpului, paradigmatic, serios, o emblemă a României acestor ani, dar o face cu mijloace nepotrivite, slabe, înșelătoare, care îl trădează pe prozator. Ar fi putut scrie o bășcălie aiuritoare, o parodie a vremurilor în care senzaționalul și kitsch-ul metafizic să frapeze cu adevărat, dar a aspirat la ceva sofisticat, peste puterile lui și nu i-a ieșit decât o supă sentimentală și liricoidă. Abia în cheie minoră, autoironie, cinism și distanțare naratorială, picăturile de sânge ar fi sărit firesc «în toate părțile», am fi răs cu adevărat și am fi reflectat la starea noastră reală. Abia atunci Cioran ar fi avut savoare pe fundalul statisticilor care indică căderile umanității. Fără ton ironic, capitolul «Te iubesc», de pildă, în care României (imaginii alegorice a lui Rosenthal) i se face o declarație de dragoste în genul lui Marius Ianuș, este de un prost gust antologic. Diferențele dintre Constantin Popescu și colegii lui de generație romancieri devin astfel evidente: nu are inteligența și decența scriiturii lui Sorin Stoica, nici tehnica narativă rafinată a lui Florin Lăzărescu, nici eleganța stilistică a lui Lucian Dan

Teodorovici. Cititorul comun nu va citi romanul, doar se va delecta stupid cu înjurăturile și vadimismele personajelor și va zice că «Așa e!», iar cititorul cult va găsi cartea de un kitsch înduioșător». Chivu recenzează și debutul lui Alex Moldovan cu *Frica de sferă* (Editura Eikon, 2003): „Debutul cu poezie al lui Alex Moldovan pare puțin întârziat. Cu un titlu, o serie metaforică și o anume frenezie în proximitatea abstractului, toate stănesciene, câteva poeme/ strofe soresciene, altele apropiate de linia religiosului blagian, acest volum nu poate fi vocea reală a tânărului poet. Alex Moldovan se desprinde greu de poezii preferați și, fără să-și dea seama, scrie în maniera lor fără cea mai mică detașare, și nu neapărat ironică. Ar fi putut fi intertextual și poate abia atunci am fi vorbit de postmodernism, căci ironia pe care Ion Cristofor o identifică, în prezentarea de pe coperta patru, drept semn al postmodernității tânărului poet este mult prea insuficientă. Din păcate, poezia lui Nichita a fost și este atât de pastișată, încât un volum în plus chiar că nu mai înseamnă nimic. Mai mult, formula neo-modernismului abstract al autorului celor *11 elegii* e cumva fragilă și pare să nu se preteze la o folosință îndelungată. Cine încearcă să scrie ca Nichita va scrie automat prost. Fiecare mare poet are un epigon care, mai mult sau mai puțin, a făcut carieră de raftul doi sau trei. În cazul lui Nichita, nu cunosc un astfel de poet. Admirația pentru Nichita este, din acest punct de vedere, fatalmente păguboasă. Sigur, poemele lui Alex Moldovan nu pot fi reduse numai la atât, dar acesta este modelul imediat recognoscibil: «Dacă cineva ar ști să-mi spună pasăre, m-aș înălța subit la cer/ Dacă cineva ar ști să mă numească ochi,/ aș vedea o lume într-un punct/ Dacă cineva, o, doamne, dacă cineva...» (*dacă*). Metaforicul reflexiv folosește concepte mult prea obosite: Neființă, vid, catharsis, materie, eon ș.a. și, în general, lexicul poetic din aceste poeme a fost mult prea frecventat («zbor», «pasăre», «câine», «înorog», «piatră», «înger», «ochi», «lumină»). Alex Moldovan spune undeva că «e atât de greu să scrii despre un lucru tragic fără să devii/ patetic», dar salvarea versurilor ar fi putut veni din prospețimea și originalitatea tropilor. Cum temele poemelor sunt cele clasice: absența unui Dumnezeu retras și obosit («un Individ Obscur»), păcatul primordial, nostalgia vârstei inocenței, cotidianul fără atribute și, în general, tensiunea unei existențe false, criza conștiinței ș.cl., Alex Moldovan avea un motiv în plus să evite clișeele metaforelor, combinațiile lexicale devenite, în contextul actual, un loc comun. Meditația este aruncată astfel, și poate pe nedrept, în banalitate. Una peste alta și dincolo de promisiunea unor scipiri, *Frica de sferă* este un debut cel puțin nerelevant” (*Încă un debut*).

9 decembrie

• [„Observator cultural”, nr. 198] Sub titlul *Poliromii*, C. Rogozanu recenzează volume de Florin Lăzărescu – *Ce se știe despre ursul panda*, Radu Pavel Gheo – *Adio, adio, patria mea, cu î din i, cu â din a*, Lucian Dan Teodorovici – *Cercul nostru vă prezintă*:: „Radu Pavel Gheo, Florin Lăzărescu, Lucian Dan

Teodorovici: trei tineri scriitori care au câteva lucruri în comun. Au apărut la aceeași editură. Doi dintre ei chiar lucrează pentru respectiva editură. Toți trei locuiesc în Iași. Au, după cum vom vedea, cam aceeași manieră de a aborda literatura. Au în jur de treizeci de ani. Și toți trei scriu impecabil. Se pot găsi diverse reproșuri de amănunt, dar toți trei sunt scriitori profesioniști. Nu vor urma trei recenzii la trei cărți de proză, ci o încercare de pozitivare a noțiunii de grup. Cei trei sunt câțiva dintre prozatorii care îndreptățesc o perspectivă pozitivă asupra «grupului» în cultura română. «Polirom» e un cuvânt căruia nu vreau să-i adaug (nici involuntar, sper) vreo nuanță peiorativă. Până acum, ideea de «grup» s-a încărcat de sensuri negative. Poate fi o consecință logică a unei lungi evoluții culturale într-un regim totalitar alergic la grupurile alternative, destabilizatoare, subversive prin simpla eludare a instituțiilor de atestare oficială a valorii. Poate fi o consecință, un răspuns la o încă excesivă centralizare a culturii. Normal e să te ferești în spațiul nostru de calificativul *omul unei anumite reviste, omul unei anumite edituri, al unei anumite instituții*: pentru că astfel de sintagme au încă un sens exclusiv peiorativ. Într-o asemenea ipocrizie nici nu e de mirare că polemicele, în marea lor majoritate, se opresc la a trasa cu acuratețe teritoriile triburilor intelectuale. Tu ești omul lui cutare, deci nu poți să scrii altfel despre cutare, deci nu poți să afirmi cutare lucru. Trăim încă o descoperire fascinantă și primitivă a diferenței după 13 ani. E adevărat că puțini intelectuali au ales calea spinoasă a coagulării grupului ca atare – cu dorințe de afirmare artistică, și nu de monopolizare a unui fond sau altul. Într-o nesfârșită fluctuație a granițelor trăiește intelectualul român de azi. Oțoiu pune literatura anilor optzeci sub semnul frontierei, despre anii 2000 se poate spune foarte bine că stau sub semnul cartografierii. Tu cu cine ești, al cui ești?, iată întrebarea. Se observă în ultimul timp însă o tendință a tinerilor de bagatelizare a gardurilor construite cu grija de cei mai în vârstă. Iar adeziunea lor la un grup pare a fi mai senină, asumată și uneori poate părea «ușuratică». Unii par a înțelege mai bine negocierea în comunicarea culturală. Își caută la un moment dat aliați pentru a-și face cunoscută o anumită credință. E normal să încerci să îți câștigi un aliat de prestigiu într-un moment precis și să încerci să ieși de sub tutelă când simți că personalitatea îți este vampirizată (ce blasfemii scriu!). Nimic mai normal, deși mulți ar putea vedea în acest dinamism firesc prototipul parvenitului. Acuzațiile de «apartenență la grup» abundă. Acuzații acre vin mai ales dinspre intelectualii «de stat» către cei care încearcă coagularea unor instituții alternative, cu cât mai multă independență față de stat, pe cât e posibil acest lucru. Soluția nu poate fi decât una: acceptarea acestei stări: nu mai pot exista generații unice de scriitori, dar nici dublete de tip răii *versus* bunii. Intelectualul român trebuie să se obișnuiască să ducă bătălii pentru probleme mici (a se înțelege «concrete», «precise») pe teritorii mici. Din păcate sau din fericire, cauzele mari care să genereze lupte eroice s-au cam dus sau, dacă sunt, nu prea le mai gustă nimeni. Înțeleg prin grup cu valoare pozitivă un grup privat sau un grup situat oarecum în afara sferei de influență a vechilor

instituții centralizatoare (deh, definițiile se fac tot prin raportare negativă la stat, încă) sau al grosului bugetelor de stat. Care este tipul de intelectual cel mai nemulțumit de grupuri? Intelectualul de stat, bineînțeles, sau intelectualul care a avut cândva un monopol sau o imensă cotă din piața culturală. Un intelectual care funcționează exclusiv cu bani și relații din instituțiile statului nu poate fi decât nemulțumit de atomizarea vieții culturale, pentru că ierarhiile alternative îi anulează sensul propriei evoluții intelectuale. Dacă cineva crede ferm în Academie, de exemplu, închizând ochii și evoluând pe acel drum, se va simți frustrat când va vedea un intelectual câștigând capital exclusiv din cărți sau din publicistică. Însă cel din urmă intelectual nu poate evolua singur decât într-o proporție anume. El este împins în față de prestigiul revistei care îl propune, de forța grupului care îl protejează discret. În loc de certuri nesfârșite despre al cui e cutare, cine l-a pus să scrie etc., mult mai profitabilă mi s-ar părea acceptarea dinamicii culturale ca pe un rezultat al interacțiunii grupurilor de diverse facturi. Libertatea absolută a individului, pe care nu o înfățișează, dar pe care o pretinde isteric intelectualul român, ar trebui să fie odată și odată nuanțată. Am luat drept exemplu pentru o recuperare pozitivă (deocamdată la început) a termenului de «grup» trei scriitori tineri publicați de Polirom în ultimii doi ani. E comod să știi că o editură importantă are o colecție unde e deja o regulă să apară prozatori talentați. E relaxant și pentru tinerii scriitori care văd măcar că există totuși locuri în care te poți afirma dacă scrii ceva de calitate. Înainte de a schița câteva elemente ale «grupului pozitiv», ar fi util și un portret de grup al... «grupurilor». Imediat după '90 au fost vizibile mai ales două fronturi: cei care s-au agățat cu dinții de vechile forme de dominație culturală și cei care au încercat să schimbe câte ceva. În fond, se perpetua o mai veche luptă. Un grup este democratic, dornic de liberalizare, coagulat în jurul personalităților care au avut legături mai slabe cu vechiul regim. Celălalt grup este alcătuit după principii totalitare. Are câteva vârfuri, iar restul este constituit dintr-o masă informă de funcționari. Primul grup a încercat să creeze instituții alternative de exprimare, cel de-al doilea grup a preluat moșteniri precum Academie, Uniunea Scriitorilor și altele asemănătoare. În ultimii ani asistăm la o pulverizare a celor două tabere. Pe de o parte, tabăra «liberală» suferă despărțiri după despărțiri și duce lungi bătălii ineficiente în încercarea de a recartografia intelectualitatea românească –, această tabără fiind cea mai divizată. Din păcate, spun unii, deși totul pare a fi un proces normal, până acum. E adevărat că un mit al frontului unitar al elitelor s-a destrămat. Este foarte de înțeles de ce termenul «elită» a fost ales să coaguleze acest front al intelectualilor liberali – a fost un termen agresiv care încerca să discrediteze, să arunce în derizoriu numeroșii impostori care au continuat să bântuie lumea culturală și după '89. Acum, aceleași credințe elitiste creează dezbinare în interiorul grupului democratic pentru că, în timp, o intoleranță, cândva îndreptățită, la critică, la atac s-a transformat în alergie. A rămas un nucleu dur al vechii alianțe a elitelor. Există apoi câteva facțiuni care încearcă să scoată în evidență tocmai acest spirit

intolerant apărut, surprinzător pentru unii, previzibil pentru alții, în chiar sânul grupării democratice. În interiorul grupului dictatorial, lucrurile se mișcă mult mai încet. Îi deranjează cu adevărat doar formarea instanțelor alternative de confirmare a intelectualilor. Și îi deranjează orice aluzie privitoare la bani (care vin de la buget și sunt cheltuiți de atâtea ori ineficient). Acest grup s-a divizat în teritoriu, menținând fiefuri sau, după o sintagmă extrem de frecventă în presă, «baronate» de tip cultural. Primul grup încearcă și în teritoriu privat, încearcă desprinderea de instituțiile statului foarte puțin generoase și degrabă asupritoare ideologic. Celălalt grup cere continuu bani de la stat. Cam asta ar fi «fotografia de grup». Mulți tineri s-au afirmat în grupul democratic – tinerii care au încercat pe celălalt front nu sunt în chestie. Principalul șoc, după terminarea perioadei paradisiace (studiile), a fost pricinuit de monopolul asupra instituțiilor de stat, deținut de grupul rival. Cultura e frumoasă în grupul democratic, numai că prea puține locuri rămân libere pentru tineri. Radu Pavel Gheo exprimă cumva cinic situația: «am intrat într-un cerc de literați mai tineri, care vor îmbătrâni încet-încet, o dată cu mine, și vor ajunge inevitabil în poziții de putere când se vor ‘pensiona’ scriitorii mai vârstnici». Resemnarea în fața mersului biologic al culturii reflectă foarte bine raportul tinerilor cu instituțiile culturale. Acest mers al lucrurilor l-a determinat pe Gheo să plece din România. Dintr-o experiență nereușită peste Atlantic s-a ales cu o carte bună. Ceea ce nu-i puțin lucru. Bună, în primul rând pentru că atinge o adâncă obsesie a noii generații: plecarea. Plecarea din țară este un reflex indus de o altă generație: cea care la începutul anilor '90 părăsea România în mod isteric (nu spun prin asta «nejustificat»). Și apoi mai avem de-a face și cu moștenirea unui vis al fugitivului din regimul trecut. Acum tinerii pleacă mecanic, fără sentimente precise față de locul pe care-l părăsesc. Cam același este mesajul și în excelentul film *Occident* al lui Cristi Mungiu. *Adio, adio, patria mea* a fost în primul rând o surpriză prin tema simplă și de impact aleasă. Nu întotdeauna autorul alege tonul complex al observatorului, al martorului – de multe ori variază modest pe teme date. Dar nu uită să surprindă straniețea unui Seattle, de exemplu, orașul plin de porci de tablă. Și nu uită să-și inventarieze, în America fiind, toate prejudecățile legate de țara gazdă. Sunt impecabile stilistic descrierile «budelor» americane sau ale fast-food-urilor. Ochiul critic care a desființat România desființează America. Gheo este desemnat în fața Americii îndată ce pășește acolo. Nu are atitudinea unui om gata să se adapteze, a unui «pionier». Are nedumerirea unui om care a câștigat ceva imprecis (acea loterie a vizelor) – cam aceeași nedumerire va fi avut-o și bietul om care a câștigat un «cal» la concursul Pepsi de anul acesta. Autorul își urmează spăsit un destin atât de specific tânărului român de 30 de ani. Am avut impresia, citindu-i cartea, că recitesc sutele de mail-uri pe care le schimb cu prietenii mei (mai toți sunt peste Ocean) de ceva timp. Resemnarea lor și a lui Gheo în fața propriei lor decizii, mai mult sau mai puțin motivată, pare a fi provocată de reguli neștiute, misterioase, exterioare individului – se considera victime și privilegiați în același timp

(toți cred că «să pleci» înseamnă să fugi îndată ce ai ocazia). Este o carte incitantă care provoacă, irită și care n-ar trebui să lipsească din biblioteca unui tânăr cititor. Personajele aparent excentrice din *Cercul nostru vă prezintă*: au o aceeași mecanicitate intrată în sânge. Reflexul necondiționat îi este caracteristic omului nou, fie el în Iași sau în statul Washington. Realitatea lui Teodorovici este complet ostilă, dar și familiară în același timp. Ea nu provoacă drame, ci reflexe. Poate, de exemplu, să transforme sinuciderea într-un soi de perversiune de cartier. Te urci pe pervaz, aștepti să te salveze cineva și gata, ți-ai și făcut rost de o distracție. Asta fac personajele lui Teodorovici și prin asta rămân memorabile – experiența extremă, recurentă devine plăcere. O idee simplă, percutantă, pe care autorul o afișează în toată simplitatea și splendoarea ei. Fără mari artificii tehnice, fără pretenții de prozator fin. Este, de altfel, o caracteristică a «poliromilor»: găsirea unor «motoare textuale» ingenioase. Axioma: nici un text nu are voie să se autogenerizeze necontrolat. Fiecare cuvânt este important în măsura în care face parte dintr-un mesaj coagulat. Literatura lor, a celor trei, este împotriva diseminării semantice și a proliferării necontrolate pe mai mult de 200 de pagini. Omul nou este un semirobot care acționează după stimuli. Aceasta este drama și trama la toți cei trei scriitori pe care i-am luat aici drept pretext pentru o pozitivare a termenului de grup. La Florin Lăzărescu, «reflexul literar necondiționat» atinge apogeul. Personajele lui se mișcă numai respectând clișee cinematografice sau jurnalistice. Nici un personaj al său nu face un pas afară din matricea clișeelelor care bântuie micile și marile ecrane sau presa scrisă. S-a spus că naratorul pare a-și urmări personajele cu camera de luat vederi pe umăr. Imprecis: personajele nu sunt urmărite, ci sunt «victime perfecte» ale culturii populare. Dumnezeu este un urs panda, iar ursul panda nu este un simplu animal, ci este acel animal preferat, semisacru pentru fanaticii Animal Planet, creat de sutele de documentare care i-au fost dedicate. M-am folosit de acești trei scriitori pentru o cauză bună, sper: aceea de a arăta latura pozitivă, neagresivă a grupărilor. Acești trei tineri pe care îi unesc caracteristici întâmplătoare (faptul că lucrează în același loc, de exemplu), dar și caracteristici profunde (o literatură a automatismelor și a clișeului reciclat) sunt un bun motiv de a reacheza nesfârșitele discuții dintre grupurile «mari» literare pe cu totul alte poziții. Un articol recent al Gabrielei Adameșteanu din revista «22» despre conflictul dintre cercul de la Păltiniș și Cenaclul de luni m-a determinat să încerc să descriu altfel de grupuri culturale, mult mai mici, mai discrete, care sunt însă productive, eficiente. Nici nu știu dacă cei trei chiar alcătuiesc conștient un astfel de grup, așa cum mi l-am imaginat eu citindu-i. Ei sunt cu totul altceva decât acea obsesie a stabilirii «efectivelor» intelectuale. E sterilă și obsesia intelectualilor din câmpul democratic de a reconfigura și de a-și reîmpărți noile teritorii. E dezarmantă și derutantă puterea politică și financiară (implicit) a celor din câmpul nedemocratic, acei oameni străni care cred atât de tare în ierarhii, în funcții și în proprii șefi... Când identifici un grupuleț alternativ, de data asta adăpostit de o editură mare, găsești parcă un confort care ar trebui să

fie firesc în spațiul intelectual și cultural. Găsești ceea ce ar trebui să anime, și nu să distrugă, dialogul cultural: alianța conjuncturală, coincidențele plăcute de stil și de atitudine și, în același timp, independența fiecărui «membru». «Poliromii» nu sunt singurii. Dacă n-ar fi fost așa, m-aș fi înscris la loteria vizelor”.

• [„Revista 22”, nr. 718] Mircea Iorgulescu scrie în *Războiul civil în literatura* despre volumul lui Augustin Buzura *Tentația risipirii* (Editura Fundației Culturale Române, 2003): „O carte amar-polemică este *Tentația risipirii* de Augustin Buzura. Amărăciunea este a omului și a scriitorului, dar polemica nu-l implică doar pe autorul ei și pe literații, câțiva mai mult în treacăt numiți, cărora le ripostează direct: privește, de fapt, ambianța literară și culturală din România de după decembrie 1989. Să fie acesta motivul pentru care, dacă nu mă înșel, cartea pare să fi fost escamotată?! Lipsa ei de ecou rămâne oricum greu de explicat și are aerul de a fi fără legătură cu importanța în sine a volumului. Chiar de ar fi o scriere nulă, *Tentația risipirii* tot merita atenție: Augustin Buzura nu este un oarecine, iar în publicistica literară autohtonă nu s-a ajuns la acel utopic nivel de chinezerie a pudorii în virtutea căruia cartea proastă a unui scriitor de renume să fie consensual trecută sub tăcere. Mai degrabă, este de presupus, aceasta carte incomodează. Nu atât prin cele nu totuși multe, dar după mine oricum regretabile, durități verbale despre câțiva scriitori care l-au atacat, și e puțin spus, pe autor, cât prin curajul lui de a diagnostica, fără a folosi însă și expresia ca atare, starea de război civil în care se află literatura română de la 1990 încoace. *Tentația risipirii* este cartea unui om adânc rănit, mărturia unei victime, nicidecum a unui combatant, activ ori fost. Nu se ia partea vreunei cauze, nu se invocă vreo baricadă, autorul a scris-o în nume propriu, nicidecum de pe pozițiile vreunui front ideologic ori literar sau și de un fel și de altul. Limbajul ei este de altfel unul pur civil, terminologia paramilitară și accentele ofensiv-mobilizatoare, ca și desemnarea de inamici și ținte de zdrobit lipsesc din paginile ei cu desăvârșire. De aceea cred că Augustin Buzura a făcut o eroare nereprimându-și integral pornirea de a răspunde cu aceeași monedă unora dintre cei care l-au hărțuit publicistic ani de-a rândul (menționați sunt Gheorghe Grigurcu, Paul Goma, Dumitru Țepeneag, Dan Petrescu). O triplă eroare. Cea dintâi tine de domeniul nedreptăților evidente: nici Gheorghe Grigurcu, nici Paul Goma, nici Dumitru Țepeneag, nici Dan Petrescu nu sunt autori insignifianți literar, cum dă de înțeles Augustin Buzura. Cel dintâi este un eminent critic literar și un poet deloc neglijabil, al doilea este un prozator ce a substituit vindicativ imaginației o memorie pârjolită de traume și singurătate, despre Dumitru Țepeneag e chiar un moft să afirmi că este un autor minor, iar Dan Petrescu este un eseist remarcabil când găsește justul echilibru între o erudiție meticuloasă de colecționar și o mare vocație satirică. Împrejurarea că după 1990 ei s-au ilustrat, fiecare în felul sau, și printr-o publicistică violentă și agresivă nu justifică însă minimalizarea lor ca scriitori, fie și în registru pamfletar. Cu atât mai mult cu cât lui Augustin Buzura acest registru îi este interzis. Cuvântul lui are greutate și gravitate, apasă și rămâne, fiind însă incompatibil cu

ușurătatea volatilă a pamfletului. Este a doua eroare, cu cât ai pumnul mai greu, cu atât lovești mai rar și cu mai multă grijă. Și-apoi, a treia eroare: prezența acestor cu totul colaterale replici oferă posibilitatea, foarte mică, dar care putea fi evitată, ca întreaga carte să fie socotită o replică. Și nu este. Este diagrama unui calvar, reconstituită de cel care l-a îndurat, dar în datele căreia se regăsesc ori se pot regăsi foarte mulți dintre scriitori români de azi – inclusiv cei pe care Augustin Buzura îi desemnează ca detractori ai săi, fiindcă războaiele civile fac doar victime și învinși, nu au niciodată cu adevărat învingători. De aceea și este *Tentația risipirii* o carte incomodă și dificilă: pentru că obligă la un examen de conștiință literară, culturală și nu numai. Se cuvine să recapitulăm. Scurt timp după 22 decembrie 1989, când e răsturnat prin forță regimul comunist de dictatură și, odată cu el, se prăbușește și sistemul care-l zămisliase, Augustin Buzura devine o țintă de doborât. Literatura lui e taxată ca desuetă, moartă odată cu timpul istoric în care fusese scrisă. Condamnării estetice i se adaugă stigmatizarea morală. Până atunci un scriitor ale cărui cărți fuseseră ori cu totul interzise și se aflau pe liste oficiale de punere la index, ori nu puteau fi comentate decât prin sinuoase parafraze, apăruseră întotdeauna greu, se vindeau pe sub mână, erau multiplicare și circulau în regim de scrieri subversive, Augustin Buzura va fi acum calificat drept un autor diversionist, care a scris cu voie de la poliție. Fixarea lui în rol de victimă sacrificială, de înjunghiat în piața publică sub aplauzele mulțimii întărită de vederea sângelui intelectual, avea să fie întărită în scurtă vreme de două atitudini care aveau să furnizeze ani de zile cele mai lesnicioase pretexte de linșaj publicistic: Augustin Buzura a fost numit, și a acceptat, șef al unei instituții culturale nou create (Fundatia Culturala Română), iar concomitent a refuzat să se angajeze în devastatoarele confruntări și violențe ale unei tranziții căreia nu i-a lipsit mult să se prefacă, la propriu, într-un pustiitor război civil. Păcate capitale, iar în epoca toate păcatele, chiar și cele imaginare, de nu mai ales acestea, nu puteau fi decât capitale – pentru a se îngădui execuțiile de asemenea voite capitale. În cultură, consecințele au fost nimicitoare pentru toți, indiferent de tabere, poziții, baricade și fronturi. Nimeni nu a fost cruțat, chiar dacă nu toată lumea s-a lăsat în voia necruțărilor. Și nu există vinovați, doar un imens, poate și ireparabil, dezastru colectiv. Tablourile generale și ficțiunile artistice au însă însușirea de a lăsa în plan secund suferința individului concret, drama persoanei reale, iar *Tentația risipirii* nu este nici o carte de senină, abstrasă analiză retrospectivă a unui timp al destrămărilor, nici una de literatură. E mărturisirea îndurerată a unui om care a fost la un pas de moarte și a supraviețuit miraculos. Nu voi spune (nu o spune nici el) că Augustin Buzura a trecut printr-o operație pe cord deschis aproape lipsită de speranțe din cauza oribilelor atacuri dezlănțuite împotriva lui. Într-un fel, teribila încercare l-a fortificat, de aici puterea de a scrie această carte, căreia îi sunt anexate și câteva interviuri. Două sunt acuzațiile care l-au afectat în chip special. Cea dintâi – că și-a scris cărțile cu autorizație de la oficialități, sau, cum s-a spus brutal și mimându-se o amalgamată judecată estetică-morală, că romanele

lui au fost curajoase cu voie de la poliție. Augustin Buzura evocă într-un chip memorabil, fiindcă depășește pudorile obișnuite în asemenea situații, gherila de unul singur a unui scriitor angajat într-o lungă și surdă confruntare cu sistemul și cu autoritățile, de la viclenii și complicități utile până la solidarități parțiale și circumstanțiale. Povestea scrierii și apariției a două dintre marile lui romane, *Fețele tăcerii* și *Vocile nopții*, intră în subteranele unei lumi prea adesea reprezentate, chiar și de cei care au cunoscut-o direct, după cele mai convenabile canoane propagandistice ale prezentului. Augustin Buzura nu împarte lumea în buni și răi (paginile despre fostul înalt demnitar comunist Gogu Rădulescu, acesta l-a sprijinit în momente grele, sunt proba unei onestități fără fisură), nu falsifică trecutul din perspectiva evenimentelor ulterioare pentru a-și construi o strălucitoare imagine de martir și erou totodată. Scriitor cu o sensibilitate la social cum nu sunt mulți în toată literatura română, Augustin Buzura are îndrăzneala de a cere o judecată mai nuanțată despre amărâta lume a minerilor, chiar dacă seriile succesive de violențe în care a fost implicată vreme de un deceniu i-au adus acesteia un discredit compact și durabil. Nu e prea corect politic, poate, dar e o dovadă de cinste intelectuală. Cum este și felul în care Augustin Buzura scrie despre fostul lui foarte bun prieten clujean Mircea Zăciu, de care a fost nedespărțit în lungi și grei ani, dar în al cărui *Jurnal* și-a descoperit un portret caricatural și nedrept. Aici ar fi însă de făcut două observații: că publicarea de jurnale înainte de trecerea unui anumit răgaz de timp este întotdeauna o foarte delicată și riscantă decizie, uneori cu efecte de bumerang, și că nici un jurnal nu poate fi luat drept oglinda adevărului absolut. Cel al lui Mircea Zăciu nu face, nu avea cum, excepție de la această regulă, când am scris despre el am notat modul complet defectuos și inexact în care este descrisă întâlnirea unui grup de scriitori cu Nicolae Ceaușescu, în martie 1981, ultima întâlnire de altfel a dictatorului cu scriitori, când a înțeles, așa cum a putut el, dar în mod cert, că este un mediu pentru care era deja condamnat. Atunci și acolo, Augustin Buzura i-a spus că în satele din România nu există decât două instituții care prosperă: Postul de miliție și Bufetul. Afirmatie neconsemnată în *Jurnalul* lui Mircea Zăciu, dar a cărei gravitate nu i-a scăpat dictatorului, auzind-o Ceaușescu s-a chircit și s-a strâmbat de parcă fusese lovit în plex. Acesta e adevăratul Buzura, scriitorul în ale cărui cărți *Florile răului românesc* (aici parafrazez titlul unei antologii de proză rusească postsovietică, *Les fleurs du mal russe*) din anii comunismului sunt înfățișate în toată sumbra lor psihopatologie.”

10 decembrie

• [„**Lucaefărul**”, nr. 44] Raluca Dună comentează volumul de poeme *ecografitti. poeme pedagogice. steaguri pe turnuri* (2003) de Ruxandra Novac (*Wasteland*): „Dacă pe de-o parte discursul poetic ține de retorica generației beat, dacă Ginsberg-Ianuș sunt modelul cel mai apropiat la nivelul limbajului, «substanța» poeziei Ruxandrei aparține unui alt model. Ruxandra Novac pare

mai apropiată, fundamental, de poezia (și pictura) expresionistă (mă gândesc la Munch), ea are o extraordinară forță a imaginii mutilate și mutilante și reușește, de multe ori, să convertească «limbajul» în halucinație, adică într-o plasmă omogenă, fluidă, de imagini orbitoare (și izbitoare); ea reușește să redea senzația terifiantă a vidului, să construiască un personal *wasteland*». □ Bogdan-Alexandru Stănescu comentează *Scutul lui Perseu. Nicolae Manolescu între oglinzi paralele* (2003) de Mircea Mihăieș (*Fentând Gorgona – complexul lui Prometeu*): „Portretul lui Nicolae Manolescu este acela al unui scriitor ex-centric, care și-a afirmat această excentricitate căutându-și materialul «sinonim» în operele analizate”. □ Bujor Nedelcovici este intervievat de Marina Spalas („*M-a interesat sistemul care a generat răul*”). □ Claudiu Komartin e prezent cu *Jurnal de front*: „Decernarea premiilor Asociației Scriitorilor, de la Casa Vernescu, de anul trecut [...] a fost un prilej nesperat de a vedea și auzi tot felul de enormități, de a-mi adânci (in-voluntar) spaime, și de a recunoaște printre «vedetele» serii destule victime ale succesului facil sau ale notorietății”.

● [„**România literară**”, nr. 49] Mircea Mihăieș semnează articolul *Procesul comunismului?*: „Deschide repede televizorul la Tucă Show, să-ți vezi ‘nebunii’ preferați!» Vocea prietenei care mă sunase nu spune mai mult. Iar eu nu întreb, pentru că știu, chiar înainte de a pune în funcțiune aparatul, pe cine urma să văd. Știu chiar mai mult de-atât: că sub privirile satisfăcut-ironice ale moderatorului voi asista la un dialog al surzilor, la o înfruntare – expresivă pe alocuri, dar profund sterilă în cele din urmă și, de la un capăt la altul, exasperantă –, în care interlocutorii își vor lua unul altuia cuvântul, se vor acuza de lucruri aiuritoare, vor invoca situații penibile și, finalmente, ne vor enerva și pe noi, telespectatorii. Ați ghicit, e vorba de Mircea Dinescu și Cristian Tudor Popescu. Două vedete incontestabile ale mass-media din România, două talente gazetărești formidabile, două personalități seducătoare și expresive chiar când nu ești absolut deloc de-acord cu ele. Nu sunt sigur nici acum c-am înțeles corect pozițiile pe care, printre țipete, incriminări reciproce, insinuări, luări în târbacă, vagi amenințări – ce mai, un triumf al stilului «hodoronc-tronc» – păreau să le susțină cei doi favoriți ai mei. Am să încerc, totuși, să deslușesc, dincolo de acutele dinesciene și de șarjele fonice popesciene niscaiva idei. În esență, Cristian Tudor Popescu se arată profund nemulțumit de activitatea CNSAS (al cărui membru e și Mircea Dinescu), pentru că instituția n-ar fi doar «neproductivă», ci și, adeseori, «contraproductivă». Cu alte cuvinte, că ar nivela nu doar vina, ci și suferința. Recentele dezvăluiri privind-l pe poetul Doinaș nu fac decât să atragă atenția asupra efectului pervers al dării la lumină a dosarelor foștilor turnători. Prin urmare, redactorul-șef al «Adevărului» vedea soluția în extinderea activității acestei instituții (sau a alteia) asupra întregului sistem care a generat astfel de situații îngrozitoare. Fără să rostească sintagma, el propunea un veritabil proces al comunismului. La rândul său, Mircea Dinescu părea să fie adeptul teoriei că trebuie făcut ceea ce, realist, se poate face. Adică să se aducă la lumină cât mai multe cazuri, astfel încât prin

creșterea masivă a numărului de colaboratori ai Securității deconspirați să se ajungă la rădăcina răului. Adică tot la un proces al comunismului prin atingerea unei mase critice de personaje și întâmplări relevante pentru esența monstruoasă a regimului decedat oficial în 1989, dar care supraviețuiește în sute și milioane de situații și personaje până în ziua de azi. Partea slabă a acestui raționament – altminteri cât se poate de realist – este că regulile sunt trucate. Prin felul în care s-a ajuns la Legea de funcționare a CNSAS e limpede că s-a urmărit tocmai expunerea personajelor neconvenabile, reușindu-se, cel puțin până în clipa de față, salvarea celor care asigură continuitatea vechiului sistem (nici măcar nu-i spun «comunist») în România. Așa cum s-a desfășurat confruntarea, ca un turnir între expresivități, și nu între esențe, nu sunt sigur că foarte mulți privitori au deslușit pozițiile apărute de cei doi. Din informații indirecte, am aflat că două zile mai târziu, la «Întâlnirile României literare» de la Clubul Prometheus, având tema «Scriitorii și Securitatea», turnirul dinesciano-popescian a continuat cu și mai mult aplomb. Nu are importanță cine a învins, pentru că eu cred că de pierdut pierdem cu toții. Cu adevărat fundamental nu este să facem analize ale eșecurilor de până acum, ci să propunem o soluție de viitor. Orice acțiune viabilă nu are, însă, dreptul să ignore realitatea din «teren». Oricâte procese ale comunismului am dori să inițiem, e limpede că ele se vor lovi de rezistența bine organizată a profitorilor de azi ai aceluia regim. În general, e vorba de actori de mâna a doua (foști directori ajunși patroni ai întreprinderilor pe care le conduceau, funcționari de oarecare suprafață care-au știut să pună mâna pe contractele viabile ale fabricilor, mici sau mari roțițe din mecanismul corupției de stat, etc. etc.), dar și câțiva pești mai de soi, în frunte cu Ion Iliescu. Or, e limpede că această veritabilă rețea de interese, complicități și spaime nu e dispusă la nici un compromis. În momentul în care s-ar porni tăvălugul, ei știu că ar exista primejdia de-a fi pulverizați. Întreaga lor energie s-a îndreptat și se îndreaptă spre crearea unor supape cu desăvârșire controlate de ei. Ceea ce-l exasperează – și nu fără motiv – pe C.T. Popescu e evidența că roțițele supapei-mecanism ronțăie mai ales plevușca, dacă nu chiar indivizi care n-ar fi meritat tratamentul public la care sunt supuși. E, însă, inevitabil să se întâmple astfel. Atunci când ai pornit o operație chirurgicală, înainte de a ajunge la rana propriu-zisă trebuie să treci și prin niște țesuturi sănătoase. Pe de altă parte, e o adevărată calamitate că destule personaje de prim-plan ale societății civile au jucat fraudulos. Nefericitul caz Doinaș constituie doar cea mai recentă dezamăgire dintr-o serie funestă. E greu să mai fii convingător în raport cu profitorii comunismului când ai de înfruntat rânjetele lor satisfăcute: «Hai, bă, lăsați-o mai moale cu textele despre moralitate! Vă avem la mână pe toți! Cei mai buni dintre voi au turnat cu nemiluita la cei mai proști dintre noi!» Când ești lăsat în off-side în felul acesta, evident că-ți vine să dai de toți pereții cu CNSAS-ul și cu legea deconspirării cu tot! Nu am decât două explicații la genul de comportament pe care, din nefericire, l-a ilustrat și poetul Doinaș: șantajul absolut ori nebunia absolută. Cum să recitești, astăzi, splendidele sale articole anti-comuniste

și anti-securiste, publicate începând cu primele zile postdecembriste, până aproape de ultima clipă a morții? Cine le scria, cu adevărat? Omul a cărui distincție și rectitudine în împrejurări publice impresionau atâta lume sau cine știe ce scrib al Securității? Cum rimează admirabilele sale discursuri de la ședințele Consiliului Uniunii Scriitorilor cu notele informative către Securitate? Cine a fost adevăratul Doinaș? Marele om de cultură, sau unealta zbirilor, care trimitea cu cinism oameni la închisoare? Sunt prea multe motive pentru ca în România mileniului al III-lea să nu văd nici o șansă unui proces al comunismului. Va muri, probabil, întreaga generație de stâlpi ai bolșevismului românesc fără să i se întâmple nimic. Pentru că după ei urmează fiii lor, ucenicii lor și păcatele lor. Păcate care vor trebui, mereu și mereu, ascunse. Lipsa de interes, chiar în mediile intelectuale, față de o colecție editorială cu un titlu explicit («Procesul comunismului», de la Humanitas) îmi dovedește că partida e pierdută. Dacă abia câteva sute de români sunt dispuși să investească prețul a trei-patru beri în astfel de cărți, dacă ecourile un serial de televiziune precum «Memorialul durerii» sunt nule, înseamnă că ne aflăm pe un drum greșit. Există, totuși, un punct în care păreri divergente ale «nebunilor» mei se ating, și mă mir că nu l-a pus nici unul în valoare: și anume, esența securistă a comunismului românesc. Deși, formal, Securitatea se subordona partidului, în practică lucrurile stăteau exact invers. Nici unul dintre activiștii, mai mărunți sau mai răsăriți, nu puteau accede în funcții fără acordul «brațului înarmat» al partidului. Prim-secretarii «coordona» doar pe hârtie activitatea Securității; în practică, aceștia erau pionii vizibili ai uneia și aceleiași politici de dominare și batjocorire de către o castă de tembeli a unei populații înfometate, derutate și redusă la stadiul de animalitate. Prin urmare, activitatea CNSAS trebuie să continue cu orice preț. Din moment ce e singurul instrument legal aflat la dispoziția societății, el trebuie folosit cu intensitate maximă. Și sunt sigur că, forând neîntrerupt, vom ajunge și la adevărurile-adevărare, adică la demontarea motorului generator de nenorociri, și nu doar la desprinderea, din mers, a roților – așa cum se întâmplă acum. Cu alte cuvinte, după ce vom depăși «momentul Doinaș», vom ajunge și la «momentul Iliescu». Sau, de ce nu – dacă tot a început el discuția – «momentul Păunescu»". □ Marius Chivu recenzează volumul lui Sorin Catarig *Unele considerații asupra tehnicii salvării aparențelor* (Editura Versus, Iași, 2003): „Spre deosebire de Florin Lăzărescu, alături de care a fost prezent în antologia *oZone friendly*, Sorin Catarig este o prezență literară mai discretă. Din prezentarea cărții, aflăm că a publicat puțin în «Timpul», poezie și proză, și pe site-ul LiterNet. Absolvent al unei facultăți tehnice, singuratic dar retras și prin forța împrejurărilor din lumea literară și agitată a Iașului, Sorin Catarig debutează la peste 40 de ani cu un volumaș matur, unitar, îndelung lucrat, care nu face gaură în cer, dar căruia nici nu i se pot aduce rezerve critice serioase. Subiectele prozelor sale sunt, în mare parte, comune și decupate din cotidian, sunt scene de viață autentice, majoritatea fără tramă: istorisirile unui copil, o relație, o conversație dintre doi tineri, viețile unor bătrâni... Dincolo de frazarea

fără cusur și ușurința cu care alternează vocile narative, Sorin Catarig este un bun observator de detalii și, mai ales, sensibil la dimensiunea interioară a momentelor surprinse. În raport cu excesul liric al memoriei, se povestește relativ puțin în aceste proze mai mult statice și reflexive. Ficțiunea în sine este, așadar, pretextuală. De aici și senzația unei atmosfere oarecum misterioase; decupajele poetice lasă impresia că ar putea înfățișa mai multe, că sfârșesc mai mult aleatoriu. Sorin Catarig ar putea scrie roman, însă, contrar opiniei din prefață a lui O. Nimigean, are nevoie exact de niște strategii de seducție. Eventual o poveste centrală suficient de incitantă să suscite interesul cititorului și nevoia acestuia de mai mult dinamism. Acestor proze scurte căroră, cum am spus, nu li se pot face prea multe amendamente, le lipsește un dram de suspans, de imprevizibil, de nebulă a ficțiunii, acel impact venit din îndrăzneala narativă, singura care acționează direct asupra memoriei capricioase a cititorului. Căci, odată închisă cartea, îți dai seama că ai păstrat doar o stare a lecturii, că puținele lucruri întâmplare între coperte s-au retras înapoi în carte pe nesimțite. Efect care, în timp, se poate arăta insuficient. Or, talentul lui Sorin Catarig merită mai mult decât o aventură literară temporară, lipsită de orgoliul autorului adevărat, mulțumindu-se doar cu întâmplarea unui nume adunat odată pe-o carte” (*Un posibil romancier*). □ Rodica Zafiu semnează articolul *Struțocămila*: „O inacceptabilă absență în dicționarul general cel mai important al limbii române – DEX, ediția a II-a, 1996 – este cea a cuvântului «struțocămila». Este evident că se impunea cuprinderea în dicționar a unui termen cu semnificație culturală (provenind din *Istoria ieroglifică* a lui Cantemir), intrat în uzul actual cu un sens bine precizat, dar nu transparent; căruia este deci de presupus că o serie de vorbitori ar simți nevoia să-i caute definiția. În dicționarul academic – DLR, tomul X, Litera S, partea a 5-a, 1994 – forma «struțocămila» e înregistrată, dar ca simplă variantă a substantivului «stratocamil». «Stratocamilul» sau «stratocamila» – variante care atestă filiera slavonă de pătrundere în română a termenului grecesc pentru «struț» («strouthokamelos») – sunt ilustrate cu citate din secolul al XVII-lea. Despre pasăre se vorbea în *Fiziolog* și în diverse florilegii ale vremii – «Stratocamilul iaste pasăre mare și când oao oul, îl lasă în apă» (*Floarea Darurilor*, 1680). Denumirea științifică latină, preluată din grecește, a struțului este chiar «Struthio camelus»; ea circula deja în latina medievală. S-a arătat de altfel că în *Istoria* sa Cantemir dezvoltă o figură etimologică, pornind de la nume pentru a reinterpretă realitatea (căci numele e «făclia și lumina a ființei lucrurilor»). Numele compus este interpretat ca dovadă a unei realități hibride: «Strutocamila» e «himera jiganiilor, irmafroditul pasirilor», «pasirea dobitocită și vita pășărită», identificată cu Mihai Racoviță, moldo-muntean din rațiuni politice. De fapt, la Cantemir apare doar forma «Strutocamila», alternând cu cea de «Cămilă» (conform cheii, diferența pare a marca ipostaza de domnitor susținut de munteni, față de cea de simplu boier moldovean). Textului lui Cantemir îi revine meritul de a sta la baza sensului nou, fixat ulterior de comentarii și de uz; în limba de astăzi, «struțocămila» ar putea

fi definită ca «alcătuire hibridă, din două elemente incompatibile». Forma actuală nu-i aparține, totuși, lui Cantemir: «strutocamila» devine «struțocămilă» doar la comentatori. În ciuda precizărilor repetate ale unor filologi (a se vedea, recent, explicațiile lui Andrei Cornea din *Cuvintelnice fără frontiere*), mulți cititori și comentatori au luat figura etimologică a lui Cantemir drept o creație lexicală personală, invenție pură a unei ființe fantastice, hibride. Chiar în notele ediției din 1973 (*Istoria ieroglifică*, Editura Academiei), se vorbește de «Struțocămilă care era și struț și cămilă, o minune a naturii» (p. 305). Citită de puțini, *Istoria* lui Cantemir e totuși evocată obligatoriu în școală, și chiar din rezumatele cele mai grăbite e rar să lipsească «Struțocămila»; cuvântul s-a răspândit, cel puțin în registrul standard, mediu-cult, unde s-a transformat în emblemă a hibridului, în sinonim mai pitoresc, atenuat și mai curând comic al lui monstruozitate”. □ Cristina Poenaru îl interviuează pe Mac Linscott Ricketts (*Prof. Mac Linscott Ricketts: „Mircea Eliade e produsul culturii românești”*). □ Cronicar consemnează (*Caragiale și Eminescu*): „În «Luceafărul» din 19 noiembrie, dl Dan Puric acordă un interviu în care tema principală este, firește, situația teatrului. Actorul și regizorul Dan Puric este, fără îndoială, dincolo de calitățile sale profesionale, și un om inteligent. Așa că ne miră oarecum unele contradicții din textul încredințat Alinei Boboc. Dacă ne luăm după titlu, care este un citat, «În teatrul nostru nu este criză, ci dezastru», nu ne-am fi așteptat să citim, chiar în primele rânduri ale interviului, că guvernul nostru a fost atât de conștient de importanța culturii, încât a acceptat ideea teatrului Passe Partout, condus de dl Puric, ba chiar l-a convins pe directorul Naționalului bucureștean (lăudat și el finalmente) să găzduiască sub acoperișul său compania particulară cu pricina. Oare dacă dezastru e, despre ce conștiință culturală a guvernanților mai putem vorbi? Mai la vale, dl Puric e de părere că umorul emisiunilor t.v. de divertisment e lamentabil. Și spune: «...după gradul de umor al unui popor se măsoară civilizația lui.» Splendid! Ca apoi să ne servească un clișeu naționalist de toată frumusețea cu un Caragiale care nu ne reprezintă, fiindcă nu ne iubește, spre deosebire de Eminescu, în stare a gândi esența noastră ca popor, fiindcă ne iubește. Bineînțeles că dna (sau dra) Alina Boboc consemnează imperturbabilă aceste fraze descusute și trece la întrebări... incomode (parcă așa e titlul rubricii) precum: «Vi s-a întâmplat vreodată să vă plictisiți de un spectacol, de un rol?». Cronicarul mărturisește că n-a vrut să aștepte răspunsul dlui Puric. * Vasile și Elisaveta Novac scot la Pitești publicația «Satul natal», trimestrială, pe o hârtie foarte bună și frumos ilustrată. Numărul 6, recent apărut, e mai mult o antologie de texte mai mult sau mai puțin celebre despre sat. Nimic de obiectat, poate doar faptul că orășenii se simt ușor discriminați citind elogiile aduse satului, ca să nu spunem și că ele țin de o modă ceva mai veche în literatura noastră și că sună din ce în ce mai tare a clișeu cultural. De origine rurală (chiar dacă nu neapărat fii de țărani), mulți scriitori importanți din secolul XX au contribuit la răspândirea clișeului cu pricina. Între ei, Rebreanu, Goga, Blaga, adică ardelenii...”.

12-18 decembrie

• [„Dilema”, nr. 558] La dosarul cu tema „Ce s-a schimbat în ultimii zece ani” participă: Florin Dumitrescu, Adrian Mihalache, Călin-Andrei Mihăilescu, Irina-Margareta Nistor, Ovidiu Pecican, Marius Tucă, Claude Karnoouh („Ceea ce mi se pare schimbat (printre multe alte lucruri, dar nu putem vorbi acum despre toate), este faptul că România seamănă tot mai mult cu un fel de țară din lumea a treia, în care o bogăție enormă este concentrată în puține mâini și în care categorii foarte numeroase ale populației sunt lăsate fără nici o protecție în fața dificultăților vieții urbane. Această situație nu se datorează doar moștenirii comunismului târziu ceaușist care a ruinat țara, dar și faptului că o mare parte a elitelor produse de comunismul târziu n-au fost foarte diferite de cele produse la începutul secolului al XX-lea de noul stat român «modern» care a fost obiectul observațiilor vitriolante ale lui Caragiale... Există un fel de fatalitate culturală (sau a culturii «civice») care ar merita studiată nu de către un străin ca mine, ci de toți cei care pretind în România că lucrează într-o mai bună înțelegere a țării lor. Această permanență culturală este încarnată de exemplu în corupția generalizată. În această problemă, nimic nu s-a schimbat pe malurile Someșului, Dâmboviței, Mureșului, Crișului sau Dunării... Mutația spectaculoasă a aspectului străzii (înmulțirea restaurantelor, a barurilor normale sau «cu fete», a discotecilor, a buticurilor de tot felul și a supermagazinelor etc.) nu poate disimula (decât poate doar în ochii turiștilor stupizi – așa cum sunt ei, de altfel, în general – sau ai intelectualilor și ai jurnaliștilor stipendiați) enorma sărăcie care răsare peste tot, inclusiv în inima orașelor celor mai șic. Alt aspect al schimbării în non-schimbare – corupția universitară. Experiența mea directă m-a învățat de-a lungul timpului cum proastele obiceiuri se perpetuează mai repede și mai intens decât cele bune. Astfel, ultimul scandal de plagiat nu este decât o infimă bucată din partea vizibilă a unui aisberg enorm... și asta cu atât mai mult cu cât Internetul permite plagierea fără să ne dăm seama imediat, căci nimeni nu poate ști tot ce apare în rețea. Cunosco profesori din Cluj al căror doctorat este un trist plagiat al unor lucrări scrise în franceză, engleză, italiană sau germană; cunosco și cărți apărute sub semnătura unor universitari români care sunt fie traducerea (în general de proastă calitate) a unor lucrări străine (în special din engleză și franceză), fie colajul unor rezumate de fișe de lectură, așa cum se găsesc în bunele biblioteci occidentale. Or, acum douăzeci de ani, hazardul unei plimbări m-a făcut într-o zi să găsesc o lucrare scrisă de un francez în 1937 (*Les Roumains nos alliés?*, Paris, 1939) care timp de cincisprezece ani (1922-1936) a fost profesor de chimie la Universitatea din Cluj și care, între alte capitole consacrate vieții politice și universitare interbelice, rezervă un capitol plagiatului, pe care îl definește ca una dintre activitățile cele mai răspândite în lumea universitară [...]. În sfârșit, am putea, aproape fără să schimbăm un cuvânt, să reluăm și notele de război ale Mareșalului Averescu, capitolul I, p. 255: «Un popor care suferă pe pielea sa corupția și imbecilitatea cu greu poate realiza fapte mari. Înainte de a se gândi

să amputeze alte state în favoarea sa, trebuie să se gândească să amputeze din propriul corp ceea ce e atins de cangrenă». Nu aş fi de acord nu Mareşalul în privinţa imbecilităţii, căci nu cunosc popoare care să fie total imbecile sau total inteligente, în schimb ceea ce ne scrie despre corupţie nu se întâlneşte numai cu ceea ce scria profesorul francez, dar şi cu evenimente care au loc la acest început de secol la XXI-lea, la aproape un secol de la însemnările Mareşalului Averescu... Nu numai la ţărani tradiţiile au pielea groasă, dar şi la elite... Conform uzului, asta poartă un nume, cultură... Le revine bunelor spirite româneşti să descrie arcanele prezentului, dar, mai ales, societăţii civile, dacă ea există (şi asta în ciuda strigătelor şi imprecăţiilor intelectualilor, căci nici societatea civilă nu scapă, prin unii dintre membrii ei, de cultura plagiatului), îi revine misiunea de a începe să se transforme ea însăşi pentru a cere de la politicieni să se adapteze la un minimum de onestitate financiară şi intelectuală fără de care nu poate exista jocul democratic”).

15 decembrie

• [„LA&I”, nr. 45] Editorialul lui Dan C. Mihăilescu propune orientarea atenţiei românilor către geografia proximă: „Mi-aduc aminte, puţin în ciudat, de mândria infantilă cu care, prin 1990-’91, i-am replicat tânărului Frédéric Martel de la Serviciile culturale franceze, când rămăsese stupefiat că auzisem de *Apostrophes*-urile lui Bernard Pivot, de Bachelard, Albert Béguin şi Jean-Pierre Richard. Când bieţii occidentali se precipitau să ne trimită aspirine şi chibrituri, neştiind dacă barbarii de români postceauşişti au coborât din copac, au descoperit focul şi dispun de aragaze, noi ştiam pe de rost ultimul editorial din «Lire», făceam comparaţii savante între Michel Tournier şi Milan Kundera, îl bârfeam pe Márquez pentru stângismul castrist, optând definitiv pentru dreapta lui Mario Vargas Llosa, bulucindu-ne conspirativ prin apartamente friguroase de bloc, să vedem la video *Căinţa* lui Abuladze ş.a.m.d. [...] Trenul românesc a mers, fireşte, şi el pe două linii: de la francez am luat stânga, liberalismul şi retorica republicană. De la nemţi – dreapta, conservatismul şi nostalgia monarhiei, a disciplinei teutone. Acum, din Occident ne vin mai puţin valori morale şi estetice şi mai mult imperativele corectitudinii politice, fobia lor faţă de «butoiul cu pulbere al Europei», diabolizarea ortodoxiei pe faliile stabilite de Huntington, totul în cultul mondializării şi într-o veselă nepăsare faţă de identităţile locale şi chiar regionale. Aşa se face că evoluţia agresivă (şi, în ultimă instanţă, contraproductivă) a sistemului de norme *political correctness* a determinat, între altele, o repliere a energiilor şi apetitului pentru balcanitate, pentru istoria Bizanţului, pentru *melting pot*-ul etnic, pitorescul lingvistic şi vitalitatea hedonistă, fermecătoare, a acestei regiuni, pentru care mai că nu aveam ochi până acum. [...] Acum, mi se pare aberaţie absolută să fim la zi cu informaţia occidentală şi să nu avem habar ce eseistică filozofică au ruşii la ora de faţă, ce filozofie politică se vehiculează la Varşovia, ce teme religioase animă literatura nouă a turcilor şi grecilor, ce instrumentar se practică în etnologia

bulgarilor, ce metode educativ-integraționiste în privința ȝiganilor se folosesc la Praga sau Budapesta, ce substrat are noua vogă atât de puternică a Mittel-Europei în istoriografia maghiară și cehă, ce se întâmplă în teatrele din Belgrad, Tirana, Zagreb ș.a.m.d. Este anormală până și atracția cititorului nostru față de esticii promovați pe piața franceză, precum Andrei Makine și chiar Kadaré, paralel cu totala ignoranță în ce privește noua proză din fosta URSS. Să nu uităm câtă plăcere ne produceau în anii optzeci lecturile din Aitmatov, Bulat Okudjava, Șukșin, Rasputin, ce vogă a avut Bulgakov în România etc. Pe scurt, a devenit inadmisibil să fim la curent cu ultima ceartă terminologică din perimetrul pragmaticii textuale americane ori din deconstrucția post-derridiană de la Paris și să nu știm nimic de existența, de exemplu, a unui scriitor albanez cu totul remarcabil precum Ardian-Cristian Kuciuk. Asta ca să nu mai spun de faptul că noi, românii, aproape că ignorăm cu dispreț literatura basarabeană. E timpul unei reconsiderări a ideii de vecinătate spirituală, care să cuprindă, desigur, ca informație Parisul, Londra, Berlinul, Madridul, Frankfurtul sau Lisabona, dar care să ne aducă, în final, cât mai aproape de casă, de Praga și Atena, de Istanbul, de Sofia, Vilnius, Chișinău și – ei, da! – Moscova. Care să ne dea în sfârșit conștiința moștenirilor comune, a suferințelor și nedreptăților comune, a dilemelor comune, a deosebirilor flagrante, dar și a similitudinilor profunde în cuprinsul identității regionale central-sud-est europene. Poate că un studiu comparativ și diacronic al istoriei politice care a caracterizat toate micile-mari «Înțelegeri balcanice» ar fi mai actual ca niciodată. Este, cred, timpul să depășim vechile tipare ale revistelor de strictă specialitate gen «Balkan Studies» și să pledăm pentru o bancă regională de date culturale, pentru o revistă lunară sau trimestrială de strictă informație reciprocă. O revistă total nepolitizată, însă realizată inclusiv cu aportul diplomaților, al istoricilor cu talent literar. O revistă larg-balcanică, pliată pe diverse categorii de public. Deocamdată terenul este ca și virgin. Cine poate spune, dintre scriitori măcar, la rigoare, trei nume de poeți bulgari, trei nume de tineri prozatori polonezi, trei nume de esești lituanieni de astăzi, două nume de filozofi cehi etc.? Încercați acest exercițiu și veți capitula numaidecât. Sigur, totul rămâne de discutat și de finanțat. Dar fiindcă tot ne aflăm acum «pe teren german», ispita în ce privește sursele de finanțare ale unei astfel de reviste cu sediul la București este să privim cu speranță și bărbăție înspre Germania. Nu de alta, dar și francezii visează același lucru: fantasme galice pe bani nemțești. Dar nu este astăzi la fel de acut-actuală ca și altădată teoria lui *Drang nach Osten*? De ce n-ar fi interesată Germania în «arbitrarea» înțelegerilor reciproc-balcanice? Să înceapă, așadar, licitația! (*Text prezentat în cadrul seminarului „Revistele culturale – platforme de dialog în țările Europei de sud-est”, organizat la București de Institutul Goethe și Ecumest”*) (Pentru o altă (mai bună) vecinătate).

16 decembrie

• [„**Observator cultural**”, nr. 199-200] Ion Bogdan Lefter semnează articolul *Crăciun, An Nou și 200 de numere*: „Coincidența face ca, odată cu Crăciunul 2003 și Anul Nou 2004, numerotarea revistei noastre să atingă o cifră rotundă: 200. «Observatorul cultural» apare – așadar – de 200 de săptămâni (câteva ediții – precum aceasta – fiind dublu numerotate). În curând, la sfârșitul lui februarie, vom împlini 4 ani de la lansare. Mult?! Puțin?! Aș spune că... depinde! Dacă ne comparăm cu publicațiile mai longevive ale istoriei noastre culturale, suntem încă tineri (și nu ne pare rău!). Altfel, spre deosebire de multe alte gazete mai vechi ori mai recente, dispărute după puține numere, suntem... «matusalemici»! Tema mai generală a acestor calcule ar fi punerea în perspectivă. Adevărul este că puțini par să se gândească astăzi, măcar o clipă, la dinamica de altădată a gazetăriei în general și a celei intelectuale în special: multe dintre revistele care «au făcut epocă» și au rămas în istorie au fost – de fapt – efemeride. Nu longevitatea e lucrul cel mai important (deși ea nu trebuie nici subevaluată), ci proiectul, valoarea propunerii pe care o face orice publicație pornită de la un program. Celelalte, care nu prea vor nimic anume, nu fac decât să se afle – care va să zică – în treabă... În ce ne privește, ne-am propus de la bun început o orientare liberală, democratică și pro-occidentală, cu tot ce înseamnă asta în plan cultural, etic, ideologic. Cu corolarul esențial al coerenței, al consecvenței, al evitării «patina-jelor» care alterează – din păcate – mesajul multor publicații autohtone în rest onorabile. Una dintre consecințe – surprinzătoare, dar nu mai puțin semnificative pentru mediul nostru intelectual – a fost atacarea de către cei care nu ne iubesc tocmai a acestei consecvențe, catalogate drept... «dogmatism» (sic!)! A fi rațional fără să dai rateuri înseamnă că dai dovadă de o inflexibilitate blamabilă! A fi democrat fără să «patinezi» spre conservatorisme extreme – la fel! Dacă nu-ți pierzi măcar din când în când busola morală, asta ești: dogmatic! Altă acuzație care ni s-a adus a fost aceea de... «stângism» (sic!), cu simpatice apelative de genul «comuniști» sau «stăliniști» (!?!). Diatribele de acest fel au venit – previzibil, de astă dată – de la dreapta radicală, care firește că vede orice altă atitudine ca fiind mai la stânga, inclusiv când e vorba despre ideologii – bunăoară – de centru-dreapta! Am recepționat lovituri și dinspre unele grupări intelectuale de stânga, și anume explicit sau mai discret «nostalgice», în descendența propagandei de dinainte de 1989: de acolo, dinspre «noua stângă» confiscată de figuri active ale vechiului regim, am fost acuzați de excесе... «occidentaliste», «argumentele» ilustrând contaminarea cu stereotipuri naționaliste, pe linia amestecului paradoxal de extremismе teoretic incompatibile pe care l-a «reușit» comunismul românesc târziu, în anii '80. Însă despre toate aceste lucruri vom mai avea prilejuri să vorbim (cel mai apropiat – la aniversarea noastră din februarie). Acum, în preajma Sărbătorilor, e – mai degrabă – momentul urărilor și al vorbelor frumoase. Se cuvine să le mulțumim numeroșilor noștri cititori fideli, care țin la noi și ne apreciază orientarea. Dacă de rău auzim doar din când în când (totuși, nu rar!),

gânduri bune ni se transmit continuu, în fiecare săptămână, după fiecare număr al revistei. Unii citesc mai ales cronicile de carte, alții – pe cele teatrale sau plastice; sunt devorate textele de atitudine și grupajele pe teme «fierbinți» ale actualității culturale și politice; primim laude pentru dinamismul și dezinvoltura revistei; și așa mai departe. Ni se spune frecvent ba că informațiile pe care le oferim săptămânal au devenit vitale pentru orientarea în actualitatea culturală românească, ba că – în general – fără «Observatorul...» nostru nu se mai poate, că am reprezenta ceva important în peisajul artistic, intelectual, ideologic actual și că ar fi o «tragedie» dacă am dispărea! Pe de altă parte, puțini fiind cei care știu cu ce dificultăți – în primul rând financiare – ne confruntăm...” □ În *Confuzie, ridicol și mistificări*, Rodica Zafiu scrie despre lucrarea lui Vasile Stati *Dicționar moldovenesc-românesc* (Chișinău, 2003): „Contrar așteptărilor, *Dicționarul moldovenesc-românesc* nu e amuzant. Cititorul care își va fi imaginat poate eforturi îndârjite și soluții inedite pentru crearea unei norme literare diferite de cea a românei actuale va fi oarecum dezamăgit în fața acestei compilații de glosare dialectale, în care singura regulă e confuzia generală. Titlul lucrării ne făcea să-l bănuim pe autor de a fi inventat o limbă moldovenească, pentru a o propune polemic și a o utiliza în jocul politic. De fapt, cartea care are aparențele unui dicționar inventează cel mult o limbă română cu limite stranii. Lectura listelor de cuvinte e enervantă pe parcurs, liniștitoare în final: dincolo de exuberanțele polemice, nu se anunță vreun pericol real de intervenție asupra limbii. Esența argumentativă a textului stă în ideea că limba moldovenească nu e limba română, deoarece de fapt limba română este în mare măsură (dar nu vrea s-o recunoască) limba moldovenească. Oricum, cititorul care ar vrea să-l urmeze pe autor în încercările sale de persuasiune va experimenta sentimentul profund incomfortabil de a nu putea stabili niciodată cu precizie în ce limbă citește (prefața, de pildă, sau definițiile cuvintelor). Trebuie precizat de la început că obiectul în discuție nu este câtuși de puțin un adevărat dicționar bilingv: lipsesc din el toate cuvintele vocabularului fundamental (*a fi, a avea, a face, om, casă, timp, loc* etc.). Locul acestora e luat de numeroase forme populare, din terminologiile vieții țărănești tradiționale (*amnar* = «fiecare din cele patru speteze care leagă carâmbii», *cocârță* = «mâncare ciobănească din jintiță și caș dulce»; *mătărăngă* = «hadarag la îmblăciu», *mijloc* = «chingă la ferăstrăul cu ramă» etc.), câmpuri lexicale în care diversitatea dialectală e maximă. Cum se vede și din exemplele citate, de cele mai multe ori nu se propune echivalarea unui termen (care ar fi moldovenesc) prin altul (care ar fi românesc), ci se explică pur și simplu (în ce limbă? în românește sau parcă în moldovenește?) regionalisme mai mult sau mai puțin obscure și marginale, cu siguranță la fel de opace pentru majoritatea vorbitorilor de dincoace și de dincolo de Prut. Misterul se lămurește parțial dacă observăm contradicția dintre titlul de pe coperta exterioară și din prefață – *Dicționar moldovenesc-românesc* – și cel de pe pagina a doua a cărții: *Dicționar moldovenesc explicativ*. Acesta din urmă e probabil cel original; schimbarea sa (din rațiuni

politice și/sau comerciale) nu e însă justificată de conținut. Dacă am lua în serios titlul actual, ar trebui să deducem că limba română e destul de săracă, având nevoie de perifraze explicative pentru a reda conceptele acoperite de cuvintele moldovenești. *Pivniță*, de exemplu, e «încăpere subterană pentru păstrarea vinurilor, murăturilor, a diferitelor produse alimentare». Autorul decide că anumite cuvinte sunt moldovenești, nu românești (de pildă, pentru că apar la Neculce, Creangă sau Sadoveanu). A stabilit că termenul *ceșcuță* e moldovenesc? «Traducerea» românească se impune: «cană mică pentru cafea». *Cocor* nu pare să existe în română (deși *Atlasul lingvistic român* îl cuprinde ca termen general răspândit); e prezentat ca un pur moldovenism, ca și *bordei*, ca și interjecția *buf* ș.a.m.d. «Moldovenescul» *pe* are traducerea «românească» *pă*. Rezultă că orice text românesc standard, inclusiv cel de față, e scris, măcar în parte, în moldovenește. Cartea poate fi folosită pentru exerciții ionesciene de deconstrucție logică. Încercați să stabiliți care dintre cuvintele de mai jos sunt – în concepția (?) autorului – românești și care sunt moldovenești; stabiliți diferențele dintre ele; amețiți; reveniți-vă: *naș* = «nănaș la botez»; *naș* = «nun»; *nașă* = «femeie care botează copilul»; *nașă* = «nună». *Nănaș* = «naș»; *nănaș* = «naș, nun»; *nănașă* = «nuia, vargă»; *nănășel* = «nănaș»; *nănășică* = «nănașă»; *nănuț* = «nănaș de botez»; *nănuță* = «nănașă (de botez)»; *nănășel* = «naș»; *nănășică* = «nănașă». *Dicționarul* polemic nu-i e așadar de nici un ajutor cercetătorului serios, convins că există, prin forța lucrurilor, unele diferențe între limba literară vorbită la Chișinău și cea de la București; că uzul, modele și influențe diferite, izolarea relativă nu pot să nu lase unele urme, pe care vorbitorii și instituțiile le pot atenua sau accentua, în funcție de ideologii și dorințe. În îngrămădirea lipsită de criterii a unor liste de cuvinte apar cele mai diverse situații: nume de localități, cazuri particulare – *dijma* = «denumirea unei mahalale din satul Babele (Oziornoe), regiunea Odesa»; *dalni odae* = «nadeluri de pământ a țăranilor din Hijdieni, raionul Glodeni, pe moșia satului vecin», alături de «intrări enciclopedice», paranteze polemice, care nu au nimic de-a face cu cunoașterea limbii: *istoria Moldovei* = «Istoria Statului Moldovenesc»; *Partizanii* = «Dramă populară moldovenească evocând Marele Război pentru Apărarea Patriei (1941-1945) în care elementul tradițional se îmbină armonios cu datinile și mentalitatea țăranului moldovan». În lista de cuvinte apar, în majoritatea cazurilor, termeni populari și regionali, unii circulând în câteva sate, alții în zone mai restrânse sau mai largi din Moldova, alții în toată partea de nord a României (*cocostârc*, *măță*, *rărunchi*), mulți în toată țara; unii sunt arhaici sau învechiți (*scârbă* cu sensul cronicăresc de «supărare», *schimositura* = «falsificare», la Cantemir), câțiva aparțin limbii literare (*pogrom*). Cuvintele înregistrate nu corespund în nici un fel uzului, limbii standard din cărți, reviste, învățământ. Cine s-ar lasă păcălit de înșiruirile lexicale din dicționar ar ajunge să creadă că *literă* e doar cuvânt românesc, la editurile din Chișinău folosindu-se termenul *buche*; că substantivul *copil* are în Moldova doar sensul de «bastard» (ca la cronicari), iar «membru al unei academii» se spune și azi, cu un

calc de la începutul secolului al XIX-lea, *mădular*. Oricum, autorul nu pare să țină cont de stratificarea și varietatea internă a limbilor, de diferențele istorice, regionale, socio-culturale, de importanța existenței unei variante culte, standardizate, diferite de graiurile populare. Unul dintre argumentele esențiale ale dicționarului e cantitatea moldovenismelor («vreo 19 000 de cuvinte și forme»), obținută printr-o cât se poate de neștiințifică fărâmițare a sensurilor și indicare a lor ca și când ar fi vorba de cuvinte separate. Există de exemplu cinci intrări *gavanos*, cu subtile diferențe de sens: unul e «vas de lut de 5-8 l cu toarta deasupra», altul «vas de lut fără torți», unul «borcan de sticlă», altul «vază pentru flori»; *gavanoșel*, în schimb, desemnează cu precizie și în exclusivitate un «borcănaș de sticla de 0,5 l». Alte patru cuvinte – omonime? – sunt *ganoc*: «cerdac» – «verandă sticluită» – «pridvor de lemn în fața casei» și, în fine, «prispă». Se înțelege cât de diferite pot fi cele 7 verbe *a hai*, cele 7 substantive *ietac*, cele 9 *stanoc* etc. Multiplicarea numărului de cuvinte e un scop în sine, căruia îi servește și înregistrarea scrupuloasă a diminutivelor. [...] Absolut derutantă e acțiunea persuasivă în urma căreia cititorul ar trebui să admită că până acum vorbea, fără să știe, nu românește, ci moldovenește. Folosea, de exemplu, cuvântul moldovenesc *adeverință* (fără a ști că în românește se spune *zapiscă*), *agoniseală* (în românește: *pomost*), locuțiunea *afară de* (românește: *bașca*), *balcon* (rom. *cerdac*), *căpitenie* (rom. *comandir*), *mărturisire* (rom. *pocaianie*), *mezin* (rom. *zaprste*). Să nu-și închipuie cititorul că am încurcat fișele de lectură: chiar așa se prezintă lucrurile (autorul vrând probabil să sugereze că limba română sună mai mult a limba slavă decât cea moldovenească!). Nu ne-am fi gândit că *batic* și *batistă* («Și-a șters îndesat lacrimile c-o batistă parfumată») sunt pur moldovenești, neștiind că în română obiectele în cauză ar fi numite curent «broboadă mică de mătase», respectiv «băsmăluță». Dacă vi s-a întâmplat să vă adresați cuiva cu *măi* și *bre*, ați vorbit fără să știți limba moldovenească; în română, în contexte similare, se folosește exclusiv *bă*! Manifestare a unui tipic resentiment dialectal (se vorbește de *castrare*, *schilodire*, *prohodire*, *căsăpire* a moldovenismelor), ceea ce e numit aici limba română este exclusiv graiul muntenesc: nici limba română literară, nici alte graiuri (bănățean, crișean, maramureșean) nu par să existe pentru autor. Nu m-am referit în cele de mai sus la Prefața dicționarului, care trece de la *Miorița* și Ștefan cel Mare la NATO și la polemici politice actuale, acumulând acuzații, victimizări, ironii, sarcasme. Contează însă mai ales momentele de sinceritate: de pildă, afirmația că deosebirea esențială dintre română și moldovenească stă în faptul că au două nume diferite! Act politic și improvizație amatoristică, lipsită de orice validitate științifică, *Dicționarul moldovenesc-românesc* e un gest demonstrativ pulverizat în confuzie și ridicol”. □ C. Rogozanu semnează polemica *Replică. Un funcționar cultural recalcitrant*: „Cu câteva săptămâni în urmă întocmeam o replică la articolul lui Cristea-Enache din «Adevărul literar și artistic», articol în care eram tratat ca dușmanul numărul unu al tineretului creator. L-am trimis la revista respectivă mai mult ca să le

verific reacțiile. În mod normal, cred că ar fi trebuit să-l publice, textul care l-a generat fiind destul de dur. Și apoi, mai credeam într-un soi de acord tacit că acolo unde exista o opinie poate apărea și o altă opinie. Calcul greșit. Asta e, a fost amuzant să văd că unii își calcă deontologia în picioare de dragul unor capricii editorialistice. Am uitat de respectivul incident. Dar, în ultimul număr, constat că Enache recidivează. Deja a făcut o obsesie cu «rogozanul» – vorbește despre mine de parcă eu aș cheltui miliarde de la stat fără justificare, și nu mentorii săi, de parcă eu sunt problema culturii române. Enache continuă nelăturat să delireze. Asta n-ar fi ceva surprinzător; dar delirează în jurul numelui meu. Așa că, iată un răspuns mai vechi care are legătură tangențială cu respectivul critic și care privește mai mult lumea care face posibilă evoluția lui... E clar că avem de-a face cu un conflict din ce în ce mai dur între funcționarii culturali și cultura emancipată de sub tutela bugetului... În fond, aroganța lui Cristea-Enache, un funcționar cultural angajat pe la diverse institute, este aroganța omului din spatele ghișeului – știm cu toții cum arată. (C.R.) * În urma articolului Rogozanii din «Adevărul literar și artistic», 21 octombrie 2003, mă văd nevoit să fac câteva precizări pentru cititorii dvs. Nu prea se face să explici serios acuzațiile aduse într-un articol-înjurătură. Dar merită încercată aventura. M-a mirat statutul de exponent care mi se dă: dintr-o dată m-am trezit conducător de hoardă, de generație, de grup insurgent. Nimic mai inexact. «Rogozanii» sunt extrem de puțini (mama, tata, am un singur frate și sunt becher) și, în consecință, e surprinzător spațiul acordat de revista dumneavoastră unei minorități mai mult decât fragile. Nu am intrat niciodată în dispute aiuristice gen tineri *versus* bătrâni. Am, de altfel, mai mulți prieteni printre vârstnici decât printre tineri. Poate într-un articol asumat «teribilist» dintr-un număr al «Dilemei» să fi existat pasaje interpretabile în acest sens. Numai că acest conflict este o marcă a unei alte realități: aceea că, în continuare, la noi, există o ruptură între cultura făcută cu bani de la stat și cultura particulară. Nu e greu să constați că banii de la buget sunt obținuți mai ales de instituții care au la conducere oameni în vârstă, de cele mai multe ori împovărați de o grea moștenire a compromisului. Și e evident că mai mult tinerii sunt cei care au încercat aventura culturală și financiară pe cont propriu. În România, o finanțare de la stat nu poate fi obținută decât prin compromis politic, ideologic (și profesional, la urma urmei). Sunt unii care au o mai mare putere de adaptare la aceste condiții improprii de evoluție culturală. Cristea-Enache e un exemplu în acest sens. Exista un conflict, și n-are rost să-l negăm, între un mod constructiv de a face cultură (cel privat, cu încercări de emancipare de sub tutela politică) și o maniera neproductivă de a subzista cultural (dependența totală de buget). Dar nu e un război, cel puțin eu nu așa l-am perceput: când am taxat subvenții scandaloase am făcut ceea ce orice jurnalist normal ar trebui să facă. Invecțiile lui Cristea-Enache îmi indică încă o dată aroganța și inconștiența pe care ți le dă evoluția într-un sistem unic, de stat, de legitimare profesională. Cred că aventura culturală pe teren privat e singura care mai poate salva ceva. Mai

cred că în cultura românească prea a devenit o regulă compromisul cu puterea politică. E binevenită orice încercare de evadare din sistem. Scriitorii noștri, tineri sau bătrâni, visează încă sinecuri de la stat ca în alte vremuri – nimeni nu-și propune să câștige din propriul scris. Pentru Cristea-Enache, «seriozitate» înseamnă să arăți câtă morgă funcționarească poți. Eu cred că o recenzie e o recenzie, e un mod de a câștiga public pentru cartea despre care scrii, și nu are ce căuta în aceeași formă într-o carte, de exemplu. Nu fac critică specializată de film, muzică, sport, cum specifică Daniel Cristea-Enache – am o cronică de televiziune în care, vrând-nevrând, ating astfel de subiecte (asta vedem la televizor). În rest, despre literatură scriu de câțiva ani de zile, într-o manieră care a fost tolerată de destule reviste importante din țară. Cine are nemulțumiri poate să ceară lămuriri de la Nicolae Manolescu, Ion Bogdan Lefter și chiar de la Eugen Simion – ei mi-au găzduit textele, deci le-au considerat de oarecare nivel. În articolul *Rogozanii* mai sunt și afirmații false, nu doar interpretabile. Nu am batjocorit «Caiete critice», revista unde am debutat. Am întrerupt colaborarea pentru că după o recenzie redacția a găsit de cuviință să-mi adauge un P.S. prin care preciza că nu e de acord cu ce scriam acolo. Și atunci mi s-a părut inutil să continuu. La fel se întâmpla și în cazul «României literare», despre care nu am scris nici un rând «de rău» după ce am plecat de acolo. Nu am avut nimic de reproșat revistei. M-am văzut nevoit să dau o replică unui articol care depășea complet limitele unei polemici normale, articol semnat de Alex. Ștefănescu, în suplimentul «Ziarului Financiar». Cât despre lipsa mea de caracter, aștept dovezi ceva mai inteligibile. Pot, în schimb, să indic câteva probleme în fișa etică a atacatorului. De exemplu, mi se pare complet lipsit de credibilitate un om care face interviuri cu propriul său șef. Cristea-Enache a făcut-o. A publicat o culegere de articole la propria editură, care funcționează cu bani de la buget. Mi se mai pare lipsit de fair-play să ocupi diverse funcții într-o instituție de stat fără să concurezi pentru postul respectiv, fără să fi demonstrat mai nimic în manageriatul cultural (așa ceva nu e posibil în domeniul privat). Cristea-Enache stă sub aripa unor oameni cu mulți bani de la stat la îndemână, precum Simion sau Buzura. Poate de aceea mai toate textele sale de critică sunt atât de previzibile: obsesia să este să se înțeleagă clar care sunt oamenii «noștri», care sunt oamenii «lor», ai dușmanilor. E clar că nu poți să faci mare lucru în critică dacă ai asemenea principii de funcționare. Așa că, chiar nu-i înțeleg tupeul de a face teoria «carierismului» meu, din moment ce are evoluții fulminante cu mentori bugetari bine plasați în spate. Nu continuu să comentez lunga listă de atacuri complet nejustificate, erupțiile stilistice ale comentatorului cu pricina. Dar îi recomand să-și facă rapid o trecere în revistă a compromisurilor pe care a trebuit să le facă doar ca să iasă cumva în evidență în câmpul nostru literar. Și îl asigur că se putea și altfel”.

• [„Revista 22”, nr. 719] Mircea Iorgulescu scrie în *Adevărul integral și artistic* despre Radu Cosașu – *Supraviețuirile*, Editura Fundației Pro; vol. I – *Rămășițele mic-burgeze*, 2002; vol. II – *Armata mea de cavalerie*, 2003: „O

scriere nouă poate fi socotită, în toată liniștea, reeditarea într-o altă dispunere a nuvelor lui Radu Cosașu din seria volumelor intitulate ori, cele mai multe, subintitulate «supraviețuiri», chiar dacă primul dintre ele a fost publicat acum treizeci de ani, în 1973. Textele sunt neschimbate, însă ordinea în care sunt așezate acum, într-o cronologie firească, a vieții, le modifică substanțial înțelesul. [...] Puse în ordinea vârstelor și a succesiunii epocilor și momentelor istorice, nuvelele capătă de fapt statutul și statura unor capitole dintr-un vast roman confesiv și memorialistic, unul însă netradițional, sincopat, o cronică a sinelui, nu de familie, fragmentată și fragmentară. Povești dintr-o mare poveste: denumirea unificatoare a întregului ciclu, *Supraviețuirile*, a fost obținută prin modificarea discretă a formei precedente, nearticulate (*Supraviețuiri*). Schimbarea nu e doar gramaticală, cărțile anterioare trec în cele de acum, dar sunt altceva. Și se vede mai bine, dacă nu chiar pentru prima dată cu o claritate ce capătă puterea evidenței, că proza cu material memorialistic a lui Radu Cosașu are ca temă generală supraviețuirea artistică a unui scriitor și publicist după aproape două decenii de realism socialist, impetuoșități jdanoviste, entuziasme și frenezii partinice, unele reale, altele simulate. Supraviețuirea, de nu, mai curând, renașterea. Intrat foarte tânăr în jurnalistică, la sfârșitul anilor '40, Radu Cosașu a produs o apreciabilă cantitate de maculatură reportericească și literară, din tot ce a publicat până spre 1968 – și n-a publicat deloc puțin – mai nimic nu se poate reține. Dacă alți autori și-au repudiat tacit ori fără prea mult zgomot scrierile «pe linie» din prima perioadă a regimului comunist, Radu Cosașu este singurul însă care a făcut din evocarea lor insistentă până la obsesiv o temă literară. E, poate, principala «supraviețuire». El s-a salvat ca scriitor amintindu-și, nu uitând. Fără însă a-și face *mea culpa*, fără a-și pune, pocăit, cenușă în cap, dar și fără a încerca vreodată să se justifice. Atitudinile, jurnalistica și literatura «tânărului Cosașu» (avea 18-19 ani când a debutat publicistic) sunt privite de «maturul Cosașu» (cel dintâi volum de nuvele intitulat *Supraviețuiri*, care avea să deschidă o lungă serie, a apărut în 1973, scriitorul avea atunci 43 de ani) ca fiind ale unui personaj când asemănător, când diferit, când cu totul străin (caz în care se trece de la eul confesiunii și al amintirii la un el al distanțării). Cel care scrie este unul singur, cel care este descris are o mie de chipuri. Acest pirandellianism permite atât multiplicarea identităților, cât și a registrelor, cel preferat fiind ludicul ticsit de referințe și aluzii culturale, un fel de nastratinism livresc. Efectul procedeeului este uimitor: Radu Cosașu reciclează și recuperează artistic o experiență publicistică și literară ce nu a produs decât deșeuri. Chiar monstruoșități, cum a fost scrisoarea trimisă în 1951 «celui mai important ziar din țară» prin care o cunoscută poetă fusese demascată că publica versuri «preocupate de sentimente mărunte, mic-burgheze». Semnată cu un pseudonim și purtând mențiunea că autorul ei este militar în stagiou, «soldat fruntaș» la Cluj, scrisoarea a apărut în acel «important ziar» (e vorba de «Scânteia», iar poeta era Nina Cassian) și a folosit ca bun pretext pentru declanșarea unei sinistre campanii de strângere a șurubului ideologic. Descriind episodul, într-o

secvență din *Armata mea de cavalerie*, scriitorul face din acel tânăr fanatic și fără scrupule un personaj mai degrabă hazliu: adevărul nu este ocultat, dar ia o formă artistică. Amănunte de tot felul sunt aduse în pagină și chiar trecute în prim plan pentru bruierăa unei eventuale judecați defavorabile: tânărul militar indignat își compune scrisoarea de demascare «îmbrăcat în vestonul său de ostaș», e așezat la o masă de redacție (lucrează la un ziar ostășesc) unde cel mai «privilegiat» moment consta în deschiderea unei «splendide conserve cu carne de porc în suc propriu», alături se afla de obicei și o «căpățână serioasă de ceapă». Mirosul puternic, îmbătător, al conservei de carne de porc în suc propriu și al căpățânii de ceapă îndepărtează, și epic și simbolic, dezagreabila, totuși, aromă a scrisorii de demascare. Nu este ocultat, desigur, adevărul că în presa politică și culturală de la București apăreau «studii consacrate luptei împotriva intimismului în care era sistematic citat soldatul fruntaș de la Cluj, dat exemplu, pentru toată critica literară românească, de vigilență ideologică», dar accentul e pus în altă parte. [...] Ciclul *Supraviețuirilor* obligă la o altă privire asupra prozei lui Radu Cosașu. De natură probabil mai curând contabilă, prejudecata curentă, care este și un bun alibi pentru lenea ori dezinteresul activ al cititorilor profesioniști, că o reeditare echivalează cu o muzeificare și înseamnă «carte veche» este în acest caz spectaculos contrazisă. Prin schimbarea inevitabilă a gusturilor și a contextului, orice reeditare devine însă o noutate, cu atât mai mult aceea a scrierilor revizuite sau reorganizate de autorii înșiși. Cât de găunoasă și, este de presupus, dominată de interese și rațiuni de natură extra-literară a fost lunga bătaie publicistică despre «revizuiți» se poate constata și din această împrejurare: deși reeditările din literatura deceniilor precedente nu au fost puține după 1990, rar, foarte rar, s-a întâmplat să mai fie recitate de critici și, în consecință, aceștia să-și revizuiască judecățile despre ei. Pentru că asta vrea să zică revizuire critică în înțelesul dat expresiei de creatorul său, E. Lovinescu: revizuirea propriilor opinii după trecerea unui anumit timp. După primul război mondial, E. Lovinescu și-a revizuit judecățile și interpretările critice exprimate de el însuși vreme de aproape un deceniu și jumătate mai înainte. Nu i-a revizuit pe scriitori, nu s-a autoproclamat procuror literar și nu a prefăcut actul critic într-un fel de acțiune polițistico-penală. Invocarea lui E. Lovinescu și a formulei inventate de el pentru mascarea politizării literaturii și a vieții literare în perioada de după 1990 a fost una dintre cele mai reușite scamatorii intelectuale dintr-o epocă totuși deloc sărmană în asemenea performanțe. S-a ratat astfel, vreme de aproape un deceniu și jumătate, necesara acțiune de reinterpretare și resituare (dar nu neapărat în sensul «ierarhiilor» și al «listelor», obsesii meschine și provinciale) a literaturii și cărților de dinainte de 1989. Și s-a ratat, în fond, ce era mai prețios: privilegiul libertății. Fiindcă reinterpretarea și resituarea erau cerute mai puțin de o perspectivă estetică nouă (așa ceva nu apare de la o zi la alta și nici nu se decretează, cum s-a procedat în numele «realismului socialist»), cât pentru că se putea scrie în sfârșit liber despre aceste cărți, fără teama că expunerea și analiza universului lor ar putea prejudicia situația

autorilor. Monica Lovinescu a mărturisit, și nu o singură dată, că în comentariile ei critice, făcute în libertate, la Radio Europa Liberă, a avut întotdeauna grijă să nu împingă prea departe chiar simpla prezentare a conținutului multor cărți; având acest reper, se poate lesne înțelege la ce exerciții de subtilitate au fost obligați să recurgă criticii din țară! Acesta era – și a rămas – veritabilul imens domeniu al «revizuirilor»: o Atlantidă. Totul e de (re)descoperit”. □ *Deontologia alcătuirii manualelor școlare. Masa Rotundă*: „Marți, 25 noiembrie 2003, Grupul pentru Dialog Social a organizat la sediul sau o dezbatere cu tema *Deontologia alcătuirii manualelor școlare*, moderată de Andrei Cornea. Au fost invitați să participe reprezentanți ai Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului, autori, coordonatori, referenți și editori de manuale, experți în dreptul proprietății intelectuale, reprezentanți ai GDS și ai mass-media. Publicăm în continuare fragmente din această dezbatere. Andrei Cornea (GDS): Întâlnirea noastră aduce în discuție problema deontologiei alcătuirii manualelor școlare, dar nu numai. Chestiunea este aceea a plagiatelor și a facilității absolut surprinzătoare, după opinia mea, cu care cei implicați și autoritățile implicate până acum au răspuns acestei probleme. Un singur exemplu: nici Academia Română, nici Editura Corint, nici Ministerul Educației nu au răspuns unor acuzații pe plagiat publicate număr de număr în «Observator cultural» de doamna Carmen Mușat. Dar există și celălalt caz, pe care toată lumea îl cunoaște, intens mediatizat, al ministrului Sănătății, Mircea Beuran, care a trebuit să-și părăsească în ultimă instanță postul, se pare la presiunea Uniunii Europene, acuzat de a fi plagiat, cu un colectiv întreg, câteva manuale medicale, americane și franțuzești. Acum, se aude că dă în judecată Senatul Universității de Medicină, care i-a desfăcut contractul de muncă. Deci problema nu e numai aceea de a constata delictul. La fel de important este să vedem ce atitudine ar trebui să luăm în fața acestei tăceri aproape absolute, a acestei nerecunoașteri a delictului, de parcă el nici n-ar exista sau de parcă ar fi normal și ar intra în ordinea lucrurilor să copiezi manuale. La o emisiune la care a fost invitat domnul Beuran mai demult, când era încă ministru, i s-a luat apărarea de către un invitat, un medic, care a venit cu afirmația ciudată că manualele de tipul acesta nu au nimic original și, în consecință, că ele pot fi preluate liber de oriunde. Altcineva a spus «Cărțile se fac din cărți», distorsionând grav sensul acestui dicton. Până la urmă, aproape că nu s-a spus direct: «Ce-i cu prostia asta? Originalitate? Ce tot vreți de la mine, oameni buni?». Carmen Mușat («Observator cultural»): Nu se poate vorbi despre neregula unei singure persoane. La urma urmelor, în editarea unui manual sunt implicați – și e normal să se întâmple așa – mai mulți factori. Este vorba despre autori și coordonatori de manuale – și am invitat aici mai mulți dintre aceștia. Este vorba despre redactori și editori de carte, fiecare dintre aceștia având responsabilitatea lui în lanțul producției de manuale. Sigur că plagiatul din manualul Editurii Corint nu este un caz singular, dar acesta este cu atât mai flagrant cu cât se repetă, în pofida semnalărilor de anul trecut. Nimeni dintre cei acuzați nu simte nevoia nu să-și pună cenușa în cap, ci să iasă

la rampă și să accepte o discuție firească pe aceasta tema. Mai mult decât atât, și Florina Rogalski, și Eugen Simion sunt cooptați într-o serie de comisii și comitete de la care se solicită puncte de vedere «competente» pentru refacerea programelor școlare în mare viteză. Scopul inițierii dezbaterii de azi a fost să vedem în ce măsură fiecare dintre noi – profesori, autori de manuale, redactori, editori, oameni ai legii, jurnaliști – suntem dispuși să acceptăm sau, dimpotrivă, să respingem un astfel de comportament. Și lui Liviu Papadima, și mie ni s-a spus de mai multe ori: «Da, sigur, aveți dreptate, dar dacă veți convoca o astfel de dezbateri s-ar putea să nu vină nimeni, pentru că, dacă vin autorii sau editorii de manuale și își spun punctul de vedere, totul va fi interpretat ca o reacție de invidie. Manualul Editurii Corint este cel mai bine vândut manual și se va spune iar că este vorba de o campanie care încearcă să demonteze un manual bun, campanie dusă din rea voință, din invidie profesională». Ei bine, nu cred că trebuie să privim așa lucrurile. La urma urmelor, autorii de manuale nu sunt în majoritatea lor niște plagiatori, niște compilatori. Sigur că nu-ți poți permite să avansezi într-un manual școlar teorii noi sau să descoperi lucruri inedite până acum. Asta nu înseamnă însă că-ți poți permite să preiei într-un manual, cuvânt cu cuvânt, pagini întregi din cărțile altor autori, chiar dacă ne referim la informația vehiculată în manualele școlare, în ghidurile medicale sau în tratatele de istorie. [...]. Boris Singer (Editura Sigma): Referitor la actele de plagiat, în cazul Editurii Corint, plagiatul s-a făcut după un text apărut la Editura Humanitas. Nu știu dacă există acte de judecată legate de acest lucru – dacă nu există înseamnă că nu sunt părți vătămate. Apoi, mult mai scandaluoasă este situația Editurii Academiei, unde este vorba de ditamai tratatul de istorie. Ca să revenim la manualul Editurii Corint, comisiile de aprobare a manualelor ar putea să-i ridice autorizația de a funcționa în școli și, astfel, ar fi suficient de pedepsit, chiar dacă nu există un proces legat de acest plagiat. În cazul tratatului Academiei Române, sunt mulți istorici foarte importanți care au remarcat acest plagiat. Probabil că informațiile acestea ar trebui adunate într-o instituție, care să-și spună cuvântul cu greutatea tuturor membrilor ei. Mihai Penescu (Editura ALL): Plagiatul este o chestiune penală, reglementată peste tot în lume. La noi a venit ceva mai târziu, suntem mai puțin obișnuiți cu aplicarea acestei legi. Noi nu ar trebui decât să cerem aplicarea legii. Dacă s-au încălcat drepturile, proprietatea de autor, se deschide proces. Nu este vorba aici despre o poveste de morală. Eugen Vasiliu (Oficiul Român pentru Drepturile de Autor): Din punct de vedere juridic, putem vorbi de noțiunea de parte vătămată în sens restrâns și în sens larg. În sensul restrâns, partea vătămată este întotdeauna titularul de drept de autor, cel care la momentul respectiv era îndreptățit, în primul rând, să i se ceară aprobare, iar în al doilea rând, să i se plătească. Partea vătămată poate fi, de la caz la caz, autorul sau, în cazul în care autorul a cedat editurii drepturile sale, editura respectivă. Deci autorul sau editura sunt îndreptățiți să se plângă în cazul unui plagiat. Într-o astfel de situație, se face o cercetare prealabilă, care nu merge însă foarte departe. Mai mult, se cercetează contextul juridic. Dacă

principalele condiții sunt îndeplinite, atunci se face o expertiză științifică. Aici juristul întreabă: «Sunteți de specialitate, ați comparat, ca să luam cazul Beuran, cele două lucrări. Este sau nu plagiat? ». Consiliul acela științific din Facultatea de Medicină a dat verdictul în mod clar: plagiat. Din acel moment începe acțiunea pur juridică. Ea se deschide numai la cererea părții vătămate. Nu există acțiune din oficiu în această materie. Este, din păcate, exact ca la viol. Dacă nu te plângi, n-ai fost violat. E jalnic, e urât, dar este așa în toată lumea, nu numai la noi, pentru că dreptul de autor este un drept foarte personal și cu puternice conotații patrimoniale. În situația procesului, a cercetării penale, până la urmă forul științific are ultimul cuvânt. Atunci, acest aviz ar trebui să fie foarte important pentru comunitate: din punct de vedere moral, descalificarea profesională a plagiatorului ar trebui să fie zdrobitoare. Ceea ce la noi nu se întâmplă. Există apoi mentalitatea publică generală potrivit căreia autorul este cel care restituie ceva societății din ceea ce societatea a investit în el. Aceasta este, de fapt, mentalitatea comunistă. Reversul, tot în mentalitatea publică, spune că plagiatorul nu este, până la urmă, un băiat chiar atât de rău, e chiar un băiat cinstit, de vreme ce a știut de unde să copieze. Și, în sfârșit, mai este și problema forului științific, fie că este academie, uniune de creație, consiliul profesoral, care este abulic: nu există o reacție din partea sa, nu se implică. Nicolae Nicolae (autor de manuale școlare): În momentul liberalizării producției de manuale, s-a trecut de la construcția unor manuale unice, care erau ținute sub un anumit tip de control, la o serie de manuale alternative. A existat astfel o diluare a valorii autorilor și a redactorilor de carte, un fel de nepăsare a lor, pentru că ei doar semnează, dar nu participă cu nimic la producția de manuale. În procesul de realizare a unui manual s-a creat un obicei al profesorului universitar sau preuniversitar, de a construi un tip de discurs dintr-o succesiune de informații pe care le-a asimilat dintr-o bibliografie. Unii sunt capabili să treacă peste asta, să asimileze și apoi să redea într-o stilistică personală, dar alții nu sunt capabili. Ca vechi autor al manualelor unice de română, uitându-mă la creațiile colegilor mei din manualele opționale care circulă, constat cu surprindere că găsesc pasaje întregi din micile mele texte. Profesorii au predat de-a lungul vieții după manualele mele, au învățat după ele și, atunci când se apucă să scrie un manual, nu mai știu că textul nu e al lor. Uneori sunt inconștienți, alteori nu sunt. În afară de aceasta, în interiorul instituției care comanda manualele școlare sunt niște construcții aberante care duc inclusiv la absența de astăzi a reprezentantului ministerului. S-a scos responsabilitatea de manuale școlare din interiorul ministerului și s-a trecut în cadrul unei agenții teritoriale. Între conducerea ministerului și această agenție de evaluare a manualelor nu funcționează nici o relație, nu sunt comisii serioase care să avizeze un manual. C. Mușat: Alta e problema în această situație anume. Eu aș fi putut fi de acord cu punctul dvs. de vedere, însă anul trecut. În toamna trecută, când am semnalat pentru prima oară plagiatul, eu am presupus că editura nu este vinovată. La urma urmelor, ce garanții mai mari vrei să ai, ca editor, în momentul în care coordonatorul unui

manual este Eugen Simion, unul dintre criticii cei mai cunoscuți, profesor universitar, chiar președintele Academiei? Anul trecut nu am acuzat Editura Corint de plagiat. Chiar și coordonatorul – într-o măsură mult mai mică, însă – ar fi putut fi compătimit. Am considerat că el a mers pe încredere în această situație. În fond, Eugen Simion e specialist în literatură, nu avea de unde să știe ce cărți au apărut în istoria limbii. Dar, după semnalarea plagiatului, faptul că anul acesta editura a tras un nou tiraj, «cosmetizat» pe ici, pe colo – nu în punctele esențiale –, în care sunt periate doar frazele semnalate de mine și, mai mult decât atât, că redactorul-șef al editurii declara în presă că nu e vorba de plagiat, că au fost doar cinci fraze incriminate care în această ediție sunt total refăcute, și că avem, așadar, în față un manual nou – și a subliniat asta în repetate rânduri – îmi pare, pe de o parte, iresponsabilitate și, pe de altă parte, cea mai clară dovadă a complicității. În condițiile în care este vorba de capitole întregi, preluate ca atare, redactorul-șef al editurii, care este și redactorul responsabil de manual, contestă plagiatul și vorbește despre o campanie răuvoitoare dusă împotriva editurii și a autorilor. Vi se pare firească o astfel de atitudine din partea unui editor? Gabriel Liiceanu (GDS, director Humanitas): Păcat că este atât de puțină lume astăzi aici, nimeni de la Ministerul Educației, mai nimeni din partea presei. E păcat, pentru că înseamnă că la noi nu există vocația lucrului dus până la capăt. Interesul opiniei publice pentru măgăria plagiatului pare să se fi epuizat odată cu «cazul Beuran», ca și cum plagiatul în manualele școlare este un fleac, este varianta soft a plagiatului, ceva care oricum, până la urmă, poate fi trecut cu vederea. Această imagine despre «plagiatul minor» a fost de altfel acreditată de președintele țării când, apărându-l pe Beuran, a spus: «Oameni buni, e vorba de un ghid, nu de un tratat științific», ca și cum în felul acesta esența plagiatului se schimbă. Am mai auzit, iarăși, ca formă de relativizare a furtului care e plagiatul, argumentul că «până la urmă, cărțile din cărți se fac». Asemenea moduri de a îngropa adevărul, de a relativiza gravitatea plagiatului, vădese o anumită incultură legată de specificul muncii scrisului, de faptul că punerea cuvintelor unele lângă altele este de fiecare dată o operație profund originală, că ea trimite la un indice mental personal și tocmai de aceea întrebuintarea clandestină a formulării altuia reprezintă un act de depozitare, furtul minții cuiva. Lumea nu înțelege îndeobște că se poate fura mintea cuiva decât dacă lucrul acesta capătă o expresie palpabilă, dacă este tradus în bani. Or, tocmai asta se poate vedea cu prisosință aici, în cazul plagiatelor din manuale. Autorul, care îi fură în acest caz mintea unui coleg, atentează la un «produs» care se vinde în zeci și zeci de mii de exemplare și astfel îl depozitează pe acesta de sute de milioane de lei. Să luăm cazul concret al manualului de română de clasa a XII-a de la Editura Corint (apărut în prima ediție anul trecut) și coordonat de președintele Academiei, d-l profesor universitar Eugen Simion, și în care se află capitolul plagiat de doamna profesoară Florina Rogalski. Capitolul se ocupă de originea și istoria limbii române și zecile sale de pagini au fost furate cuvânt cu cuvânt din cartea publicată la Humanitas în 1996 de

conferențiar Maria Cătănescu-Cvasnâi și intitulată *Limba română. Origini și dezvoltare*. Manualul de care discutăm a comportat două ediții de peste 70 000 de exemplare, cifra lui de afaceri s-a urcat probabil la peste 10 miliarde de lei, iar drepturile de autor au urcat la câteva sute de milioane, care în principiu s-au împărțit între cei doi autori ai manualului și coordonatorul lui. Spectaculos în această poveste nu este doar plagiatul ca atare al doamnei Rogalski, coordonat de președintele Academiei, ci faptul că președintele Academiei își re-pune semnătura de coordonator și pe ediția a doua (știind de data asta perfect că de fapt «coordona» un jaf intelectual) și re-primește, pentru această ediție a doua, bani pentru «drepturile de coordonator». Am spus deja anul trecut, într-o intervenție pe această temă din «Observator cultural», că mi se pare straniu ca o persoană care coordonează o carte să nu știe ce conține ea și că o semnătură ornamentală nu e compatibilă nici cu postura de coordonator, nici cu încasarea unor drepturi auctoriale. A apărut atunci că scuza ideea că d-l Eugen Simion, nefiind specialist în istoria limbii române, a fost «păcălit» de doamna Rogalski și atras, fără voia lui, în scandalul unui plagiat. Dar de astă dată? Cum poate fi calificat faptul că în deplină cunoștință de cauză Eugen Simion își pune din nou semnătură pe manual în calitate de coordonator al unei infracțiuni intelectuale? [...] Anul trecut plagiatul de care vorbeam a stârnit un adevărat scandal. Au existat articole, discuții publice, Florina Rogalski a răspuns, s-a apărut jalnic, Eugen Simion a tăcut... Lucrurile s-au oprit aici, nici autorul lezat și nici editura nu au trecut la o acțiune în plan juridic. Unii din teama de complicații (autorul), alții din oboseală (editorul) nu au reacționat și acum înțeleg că au făcut rău. Nereacționând e ca și cum l-ai încuraja pe violator, tu, persoana violată, să te violeze din nou. Și în cazul acesta, iată, așa s-a și întâmplat. Ceea ce mă consternează însă aici este, spuneam, că Eugen Simion semnează din nou. Președintele Academiei reia cu sânge rece semnătura de coordonare a unei exproprieri intelectuale. D-l Simion și-a angajat aici nu numai persoana, ci și funcția. Funcția de conducere a unui for care întrupează valorile supreme ale muncii și onestității intelectuale. De unde atâta cinism? m-am întrebat. Academia este o instituție care, exact în asemenea situații, poate fi chemată să se pronunțe în vederea atestării plagiatului. Or, ce va face coordonatorul plagiatului care e și președintele Academiei? Va fi el chemat să se pronunțe chiar în privința lui? Se va autoacuză de la nivelul funcției sale? Va forma o comisie științifică menită să-și dea verdictul în privința propriului său gest? Am înțeles că Eugen Simion «refuză să comenteze», nu se lasă «atras» într-o asemenea discuție, nu răspunde la «provocările» ziariștilor și preferă să explice pe coridoarele facultății că toată tărașenia cu manualul de română de clasa a XII-a este o cabală infamă pusă la cale de Pleșu și de mine. De ce de Pleșu? Ceea ce mă descumpănește în toată povestea asta este că Eugen Simion tace, semnează și recidivează tocmai la adăpostul unei funcții care ar trebui să-l împiedice, din respect pentru starea morală a culturii române, să facă asta. [...] I.B. Lefter: În catedra de limba română, o anumită profesoară, foarte renumită, a acceptat să

scrie ceva chiar din partea grupului de lingviști din care făcea parte și doamna Cătănescu. Cu puține zile înainte să scrie și să ne dea articolul, întâmplarea a făcut să se întâlnească pe culoarele facultății chiar cu Eugen Simion, care a atacat-o furibund pe motivul că ea ar fi la originea acestei operațiuni instrumentate, o conspirație care să-l atace pe el și pe colaboratorii lui. [...] A. Cornea: Dacă noi, societatea civilă, cadrele universitare, oamenii implicați, autorii de manuale nu reacționăm fiecare în felul lui, posibil unii dând în judecată, alții solidarizându-se, unii dându-i afară pe plagiatori, alții scriind articole, trimițând petiții, totu-i degeaba. E. Vasiliu: Totu-i degeaba, dar și asta se învață. Cum se instituționalizează reacția societății civile? Pai, dându-l afară din Uniunea Scriitorilor pe scriitorul prins cu plagiatul, retrăgându-i titlul de președinte al Academiei dacă s-a făcut vinovat de ceva, dându-l afară din Asociația Editorilor pe editorul care a scris la un plagiat. Toate aceste lucruri trebuie cumva instituționalizate, pentru că, dacă nu se întâmplă asta, atunci ridicolul nu mai ucide, prostia nu mai costă. [...] B. Singer: Manualul de limba română de clasa a XII-a al Editurii Corint a fost foarte bine promovat. Numele președintelui Academiei, Eugen Simion, este important în sistem. Toți inspectorii școlari au știut că trebuie să promoveze acest manual. În plus, Eugen Simion și reprezentanți ai colectivului de autori și-au manifestat de multe ori opoziția vizavi de programă. Deci este un manual care nu respecta programa. În fața comisiei care a aprobat manualele, acesta a obținut cel mai slab punctaj de aprobare. Și, cu toate acestea, fiind bine promovat, practic numele lui Eugen Simion a vândut manualul.”

16-31 decembrie

• [„Tribuna”, nr. 31] Claudiu Groza semnează editorialul *La ce preț? Sau „pragmatica” literaturii române*: „Scriitorul român nu are conștiința finalității operei sale. El nu scrie pentru cineva și la concurență cu cineva, ci scrie, pur și simplu, amăgindu-se că va fi citit. Că formula lui de creație, admirată cândva, devorată de zeci de mii de cititori, lăudată de critici și premiată de breaslă, e încă viabilă. Pus în fața realității deloc trandafirii a pieței culturale, scriitorul român nu se va gândi să scrie altfel, ci va da vina, pentru insuccesul său, pe «prostituția culturală» de la televiziune ori pe «literatura de consum» și va refuza, feroce și scandalizat, să accepte că problema îi aparține. Mă întreb, în termeni foarte pragmatici, câți scriitori români ar avea șansa să fie girați de o *agenție literară*? Câți ar putea beneficia de câte o costisitoare campanie de presă, acoperită însă de cifra de vânzări? Întrebări aparent retorice, aparent obraznice, esențiale însă pentru *existența pe piață* a scriitorilor autohtoni. Din păcate/ din fericire, și literatura e marfă perisabilă...” □ Aurel Codoban publică eseu *O pledoarie pentru relația adecvată între tradiție și inovație în viața universitară*. □ Claude Karnoouh e prezent cu eseu *Nietzsche și Universitatea de azi* (traducere de Emilian Cioc).

17 decembrie

• [„**Luceafărul**”, nr. 45] Claudiu Komartin publică articolul polemic *Îmbălsămările obscene ale lui Marin Mincu*, despre experiența unei prezențe a poetului Ion Gheorghe la cenaclul Euridice: „Când a venit, pe 5 noiembrie 2003, după o tăcere de foarte mulți ani, să citească în cenaclul Euridice al Uniunii Scriitorilor, Ion Gheorghe a părut, așa cum aveam să și remarc, o oră mai târziu, un fragment de istorie îndepărtată picat în Sala Oglinzilor ca un monolit negru. Mi se părea, și nu exagerez cu nimic, o prezență neverosimilă, fiindcă citisem o bună parte din opera sa, auzisem tot felul de lucruri, care se întreceau în straniețe, despre *personajul* Ion Gheorghe, despre biografia sa fascinantă și despre consecvența de care a dat dovadă – și care este, îmi vine să adaug, remarcabilă pentru acest popor – în susținerea uluitor de intensă a problemelor care l-au obsedat în ultimele decenii (comunismul, protocronismul, scrierea dădică)”.

• [„**România literară**”, nr. 50] Marius Chivu recenzează două volume de Cornel Mihai Ungureanu – *Un fluture albastru* (Editura Ramuri, Craiova, 2003) și *Pașii șarpelui* (Editura T, Iași, 2003): „În ultimii ani, Cornel Mihai Ungureanu a publicat atât în presa scrisă («Dilema», «22», «Vatra», «Ramuri»), cât și în revistele electronice: Norii, Respiro, LiterNet. A fost selectat cu proză în antologiile on-line *Noesis* (vol. IV, 2001), *LiterNet* (vol. II, 2002) și *Respiro* (Dacia, 2003). După debutul pe suport electronic cu *Treptele din fața casei* (LiterNet, 2002), anul acesta a debutat și pe hârtie cu romanul *Pașii șarpelui* urmat, la scurt timp, și de un volum de povestiri scurte. Am însă impresia că povestirile sunt scrise înaintea romanului sau măcar în paralel. Respiră aceeași atmosferă și sunt scrise, în sensul larg vorbind, la fel. Le consider pe amândouă cărți de debut și voi începe cu volumul de proză scurtă. Personajele povestirilor din *Un fluture albastru* sunt, fără excepție, adolescenți sau tineri aflați la vârsta biologică și psihologică când sentimentele complicate ale iubirii le dau bătaie de cap. Avem în aceste povestiri toată gama situațiilor iubirii: înstrăinări, despărțiri, certuri, gelozii, apropieri, momente de singurătate și melancolie și, în general, o serie întreagă de secvențe de cuplu. Nu lipsește lirismul și nici chiar finalurile cam melodramatice. *Început de vară* este o frumoasă povestire în care un puști trece prin experiența descoperirii misterioasei feminități a unei colege de școală în același timp cu moartea bunicii. În general, câteva lucruri trag povestirile în jos. Câteva trucuri, în fond, pe care, fără îndoială, că tânărul prozator le va deprinde în viitor. Stângăcii ale debutului pot fi observate atât în construcția tramei povestirilor, cât și în scriitură. Poveștile sunt atât de... clasice, încât pot fi luate drept banale și schematice, previzibile chiar de la un punct încolo. Multora le lipsește, până la urmă, exact aura unei mărci personale sau măcar puțin mai multă ambiție în a încerca ceva mai mult. Cornel Mihai Ungureanu scrie corect, dar prea alb, nerecognoscibil, fără pretenții stilistice nici atunci când încearcă un surplus de lirism. Dintre povestirile acestui volum, aș remarca proza *Câinele*, care, prin bizarul ei, face cumva notă distinctă de celelalte povestiri, deși prozatorului nu-i

e străin filonul straniu-fantastic de care se apropie, de fiecare dată însă, destul de timid. Un tânăr care visează să devină scriitor faimos este mușcat de un câine misterios și, când, în cele din urmă, se așază la masa de scris, câinele din el încearcă să-l atace de fiecare dată. Dar și această frumoasă metaforă cu iz sud-american este scrisă prea simplu și are un final explicit. În mare parte, cam aceleași obiecții se pot face și romanului. Capitolele, care urmăresc în paralel trei cupluri, personaje angajate toate într-un fel de relații în serie, circulând dintr-o povestire în alta, pot fi citite ca proze distincte. Pictorul Radovici o cunoaște întâmplător pe Taina, iar aceasta se va îndrăgosti mai târziu chiar de fiul lui, Florin. Al, fratele Tainei, o iubește pe Ana și, în capitolul final, se întâlnesc cu toții la o mătușă din Craiova. Naratorul e și aici omniscient și prezent imediat cu explicațiile de rigoare, făcând uneori chiar salturi prea mari, punând în pagină acte puțin cam pripite, nemotivate îndeajuns, insuficient argumentate în devenirea lor. Și atunci trebuie să-l crezi neapărat pe cuvânt. Problema clasică a acestui tip de narațiune. Ca și în povestiri, situațiile și personajele sunt tipice, frizând déjà-vu-ul și locul comun: pictorul e charismatic, singuratic, neglijându-și familia pe altarul artei, Florin e tipul clasic de inadaptat rebel, Taina e fata înțeleaptă și cuminte ș.a.m.d., fără ca vreunul să fie memorabil conturat sau măcar deosebit în cadrul tipului respectiv. Personajele vorbesc toate cam la fel și se confruntă cu aceleași probleme. Prin urmare, scrisul lui Cornel Mihai Ungureanu pare deseori plat, liniar, fără strălucire, într-un cuvânt (poate prea dur) bătrânicios și, dacă nu neapărat plictisitor, prea puțin antrenant. Dacă unii prozatori tineri experimentează cu acribie dintr-un prea mare orgoliu creator și/ sau teribilism specific vârstei, iată că alții sunt prea transparent și lipsiți de ambițiile meșteșugului stilistic și al unor mărci personale. Pentru a mai colora narațiunea, personajele au deseori reverii, numai că prea des (date fiind convențiile acestui tip de narațiune) și acestea destul de șterse. Iar prin straniul arhaic, în genul lui Eliade, de pildă, Cornel Mihai Ungureanu încearcă să mai salveze acest roman nu tocmai rău scris, dar cam anemic. Puțin mai mult curaj în această direcție n-ar fi stricat. Numai că și aici (revelarea sacrului în profan) autorul e mult prea prudent și, prin asta, neconvincător. Finalul cu dispariția angelică a cuplului Ana-Al și, implicit, rezolvarea romanului pare un moft de basm. Multe momente, atât din volumul de povestiri, cât și din acest roman ar fi putut fi explorate mai minuțios și cu rezultate, probabil, remarcabile. Scena din povestirea *Strania moliciune*, în care un profesor se lasă sedus de o elevă și, în momentul juisării, călătorește peste un curcubeu, ar fi putut da o pagină de o fantezie imaginară memorabilă, dacă nu s-ar fi mărginit la câteva fraze mai mult sau mai puțin inspirate. La fel în roman. Când Taina contemplă, după moartea subită a pictorului, tabloul bizar pentru care ea îi pozase, tablou care ar fi putut ascunde un tâlc mai mare sau care ar fi putut fi nodul semnificațiilor din roman. În schimb, dialogul uneori viu și antrenant sau povestirile despre lumea veche a bătrânilor de la țară arată disponibilități nu îndeajuns folosite. Deși debutează în forță, cu două cărți și cu o activitate susținută în revistele de literatură de pe net,

Cornel Mihai Ungureanu deocamdată doar promite. N-ar strica să-și propună și să încerce mai mult(e). Să fii modest, undeva la mijloc, în afara provocărilor, asta n-are nici un rost!” (*Prozator bun, caut ambiții!*). □ În *Cronica marii bălmăjeli*, Tudorel Urian recenzează *Jurnal. 1990-1993* de Monica Lovinescu (Editura Humanitas, 2003): „Multă vreme nu am înțeles de ce se recomandă ca anumite jurnale să fie publicate după scurgerea unei perioade de timp (de regulă 10-50 de ani) de la trecerea în neființă a autorului. Eram convins că singura problemă discutabilă în legătură cu publicarea unui jurnal este cea legată de gradul său de autenticitate. Or, în cazul în care acesta ar fi fost publicat după moartea autorului (dar cu acordul testamentar al acestuia), cine ar fi fost în măsură să garanteze autenticitatea textului? Și-ar fi dat cineva seama dacă editorul ar fi retușat discret conținutul pentru a-și proteja propria imagine sau pentru a pune la adăpost interesele prietenilor ori credibilitatea morală a unor repere ale timpului? Singurul în măsură să certifice autenticitatea unui asemenea document este autorul și, de aceea, consideram că publicarea unui jurnal nu s-ar putea face decât sub directa supraveghere a acestuia. Am înțeles la ce se referă cei care solicită o perioadă de grație între scrierea și publicarea unui astfel de document citind volumul III (1990-1993) din *Jurnalul* Monicăi Lovinescu. Regimul Ceaușescu s-a prăbușit. Lumea în alb și negru a regimului comunist tinde spre un gri, în care unii se încăpățânează să identifice exclusiv urmele de alb, iar ceilalți pe cele de negru. Intelectualii (chiar și cei cu o ținută ireproșabilă în regimul anterior) par a-și fi rătăcit busola și se mișcă bezmetic într-o tranziție fără cap și fără coadă. Vechile prietenii sunt sacrificate pe altarul noilor pasiuni politice. Apar vanități și frustrări sociale nebănuite cu doar câteva luni înainte. Toată crema intelectuală din țară, în trecere prin Paris (nu apăruse încă moda Washington), face escale mai scurte sau mai lungi în rue François Pinton (domiciliul Monicăi Lovinescu și al lui Virgil Ierunca), unde se aduc ultimele publicații din țară, sunt relatate cu lux de amănunte cele mai recente manifestații antiguvernamentale și sunt comentate cele mai noi și inexplicabile demisii morale venite din partea unor scriitori care în perioada comunistă fuseseră intens mediatizați la postul de radio «Europa liberă». La Paris, ambasador este Alexandru Paleologu, Mihnea Berindei încearcă să pună ordine în Opoziția din țară cu entuziasmul și eficiența probate înainte de 1989 (va ajunge să fie contestat de opozanții puri și duri sub acuzația aberantă că ar avea simpatii... troțkiste), Ionesco urmărește cu ironie bonomă situația de la București, iar Cioran se scufundă tot mai adânc într-o boală nemiloasă. Americanii închid legendarul birou parizian al postului de radio «Europa liberă». La București și Paris se caută soluții pentru scoaterea României din situația confuză în care se găsește (combinație absurdă de anarhie și dictatură – 13-15 iunie 1990, cu minerii făcând ordine pe străzile Capitalei, acțiune inimaginabilă într-un stat de drept, reprezintă exemplul cel mai elocvent), dar nimeni nu le găsește. Toată lumea vede jumătatea goală a paharului, gândește variante politice exclusiv în alb și negru, prin eliminarea celuilalt. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca vizitează România unde se

bucură de o binemeritată primire triumfală. Foștii țuțări ai regimului Ceaușescu (Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu, Eugen Barbu) pretind cu tupeu să li se recunoască calitatea de disidenți ai fostului regim (până și un satrap cultural precum Eugen Florescu solicită să fie primit în rue François Pinton – vezi p. 99) în vreme ce mulți dintre adevărații disidenți ai regimului comunist (Paul Goma este cazul cel mai răsunător) sunt, în permanență, ținta unor campanii mediatice menite să le bagatelizeze acțiunea și să-i transforme în ținte ale oprobriului public. Mircea Eliade este atacat violent de presa din țară și din străinătate pentru unele texte din tinerețe pro-fasciste. Autenticitatea *Jurnalului* Monicăi Lovinescu nu poate fi pusă la îndoială. Ea își notează zilnic impresiile, iar gândurile sale sunt legate strict de întâmplările din ziua respectivă. Așa se face că portretele morale ale unora dintre protagoniști suferă modificări sensibile de la o zi la alta. Autoarea judecă realitatea politică a României de la începutul anilor '90 în termenii dihotomici din timpul perioadei comuniste. Viziunea sa este una pur morală, contrară a ceea ce s-ar putea numi *realpolitik*. Comentând evenimentele din țară, diarista nu pune pe primul plan eficiența, găsirea unor metode pragmatice de a influența realitatea politică, pornindu-se de la faptul că alegerile din 1990 au indicat o victorie zdrobitoare a lui Ion Iliescu și a FSN. Ea se raportează continuu la un model moral al rezistentului dinainte de 1989. Astfel privite lucrurile, orice colaborare sau dialog mai extins cu puterea constituită poate deveni un semn de demisie morală. Dezamăgirile sunt, de aceea, mari și vizează nume dintre cele mai importante: Eugen Simion, Mircea Dinescu, Andrei Pleșu, Augustin Buzura, Nicolae Breban, Mihai Botez. Nici măcar un personaj devenit reper moral al tranziției precum Corneliu Coposu nu scapă de judecata aspră a Monicăi Lovinescu [...]. Monica Lovinescu vine în contact cu multă lume și notează cu scrupulozitate tot ce vede și aude. De aceea, s-ar putea ca acest jurnal să fi apărut prea devreme în viziunea unora. El ar putea declanșa un imens scandal în viața publică românească. Notațiile reprezintă, cel mai adesea, transcrierea unor conversații mai mult sau mai puțin intime, legate de terțe persoane, iar dezvăluirea acestor conversații poate pune în situații foarte incomfortabile persoanele în cauză. O notație de tipul: «aflu de la X că Y a făcut o mare porcărie» are toate șansele să schimbe raporturile dintre X și Y, care ar fi putut să devină între timp dintre cele mai cordiale. Categorie, autorul unui jurnal are tot dreptul să facă public ceea ce gândește el despre persoanele cu care intră în contact, dar mă întreb în ce măsură este *fair* să reproducă discuții intime care vizează un terț. Mai ales că, de cele mai multe ori, persoanele implicate în astfel de situații fac parte din același cerc. România tranziției văzută prin prisma *Jurnalului* Monicăi Lovinescu oferă un peisaj dezolant în care oamenii se mișcă spasmodic în direcții diferite, se ciocnesc între ei și apoi fiecare o ia în direcție contrară. Este o carte fundamentală pentru istoria noastră recentă, care demonstrează că pentru intelectualii români libertatea poate fi uneori mai dificil de administrat decât dictatura”. □ Georgeta Drăghici scrie despre Florina Ilis (*Viața ca palimpsest*): „cele două romane ale

Florinei Ilis, *Coborârea de pe cruce* (Ed. Echinox, Cluj, 2001) și *Chemarea lui Matei* (Ed. Echinox, Cluj, 2002) au trecut aproape neobservate. Nici obținerea Premiului de debut al Editurii Univers pentru *Chemarea lui Matei* n-a trezit mai multă curiozitate. Sigur, nu e ușor să parcurgi un text de peste două sute de pagini. Ce să mai vorbim despre celălalt care însumează peste patru sute! Despre Florina Ilis știm destul de puține lucruri, cele aflate de pe ultima copertă a cărților sale: s-a născut în 1968 în Bihor, a absolvit Facultatea de Litere din Cluj în 1992, a fost nominalizată în 1998 la concursul de dramaturgie UNITER cu piesa *De-a v-ați ascunselea*, a realizat împreună cu Rodica Frențiu volumul *Haiku și caligrame* (Ed. Echinox, Cluj, 2000). Ca romancier, Florina Ilis se ambiționează să scrie romane complexe, eventual originale, prin stilistica textului și, în orice caz, cu deschideri spre metafizic. Deși motivele biblice, temele de asemenea factură nu lipsesc, ba chiar devin extrem de semnificative în economia romanelor, ele nu acaparează sensurile date existenței umane, nu copleșesc, par numai un nucleu de la care pornește totul sau unul în care totul se întoarce, diafan, discret, de la sine. Ceea ce o interesează pe autoare este ființa umană și încercările ei de a se construi și de a-și găsi o identitate, prin iubire, artă, relația cu divinitatea și cu societatea. Experiențe fundamentale, nu?! Ce reușește?! Reușește să creeze personaje, nu atât duse de un fir epic, cât, mai ales, ghidate de un fir al reflecției ce le conduce către o adevărată filosofie. A fi creator de personaje, știm bine, e o performanță pentru un prozator, iar în cazul Florinei Ilis e cu atât mai interesant, cu cât personajele sale centrale, chiar vocile narrative, sunt bărbați, nu femei, cum ar fi fost, poate, de așteptat. Primul roman, *Coborârea de pe cruce*, este mai curajos în intenții decât următorul (scris, de fapt, după datările autoarei, cam în același timp), *Chemarea lui Matei*, însă dorința de complexitate a lăsat aici mai mult loc pentru pasaje stufoase și fără pregnanță și încă ceva, ce în celălalt e mult estompat, o tendință de idealizare a experiențelor, care, tradusă în expresie literară arată uneori ca albumele de pension. Spuneam mai devreme că a fi un bun creator de personaje e o calitate a unui prozator, mai ales, romancier. Este nu numai o calitate, ci și o condiție ca autorul să fie romancier (în cazul nostru), fiindcă e mult mai ușor să faci literatură de tip confesiv, să poți construi chiar, un roman al eu-lui auctorial și să fie și reușit, dar este infinit mai greu să creezi o lume total diferită de propria biografie. Florina Ilis scrie o proză a cărei performanță stă în abilitatea autoarei de a construi un roman în interiorul unui monolog de factură joyceană. În *Coborârea de pe cruce* personajele trăiesc împătimate de artă sau de credința în divinitate, ceea ce le îngreunează inserția în real, făcând din ele niște inadaptați. Inapți să trăiască în realitate, inapți să-și trăiască iubirile pământene, apți numai pentru sacrificarea acestor porniri în numele unui ideal. Situată artistului în răspăr cu lumea (e vorba aici despre un pictor, Theo, a cărui existență ne este povestită de Daniel, tânărul hotărât să se dedice bisericii și lui Dumnezeu) capătă nenumărate justificări. Prilej de reflecție experiențele descrise creează o lume, nu atât diversă, cât, mai ales, complexă. Nici o undă de superficialitate sau

derizoriu, totul, la o tensiune foarte înaltă. Sintaxa însăși, cu multe elipse, într-o curgere neobosită întreține această tensiune a unei lumi aflate într-o mișcare neconținută. Deși asistăm și la drame exterioare (orbirea pictorului, de pildă, cu toate disperările ce decurg de aici în viața unui artist bazat pe vizual), cele mai multe se consumă în interior, fiindcă inadaptarea personajelor nu rămâne pasivă, ele încearcă să rezolve conflictul cu societatea, modificând-o, aducând-o la același numitor cu ei, cu idealurile lor. Esențială însă în *Coborârea de pe cruce* este neîmpăcarea dintre credință și lipsa credinței, o antinomie care, crede pictorul (Theo) înseamnă a avea (prin lipsa credinței) destin sau a nu avea (prin credință) destin; de unde și exponențialitatea celor două personaje importante ale cărții: «Copilul fără nume» (Daniel) și «Copilul anume» (Theo). Pentru că și credința și lipsa de credință (sau blasfemia) fac parte din aceeași lume, imaginile pictate în biserică de Theo trebuie să ilustreze ideea prin îmbinarea între tradiție și modernitate: motivele, temele clasice, binecunoscute din scenele biblice sunt zugrăvite, pe pereții bisericii noi, într-un stil neconvențional. Interpretarea mai liberă a scenelor și a personajelor biblice înseamnă, de fapt, aducerea mai aproape de înțelegerea contemporanilor. Accesul la metafizic devine posibil mai întâi prin blasfemie. Tehnica folosită de pictor pentru ilustrarea unor astfel de idei este cea a palimpsestului (de pildă, în picturile mai vechi ale artistului, imaginea Madonnei, suprapusă pe imaginea Maicii Domnului). Aceeași tehnică o aplică și romanciera textului său. Imagini suprapuse, texte care transpar printre altele (monolog printre pagini de jurnal, timp trecut, timp prezent; frazele însele sunt suprapuse prin cultivarea elipsei). *Chemarea lui Matei*, al doilea roman al Florinei Ilis, este și el construit după aceeași tehnică a palimpsestului. Textul e însă mai unitar și mai mult orientat către profan, către experiențe mai terestre, deși propensiunea spre metafizic nu dispare. [...] Există și aici un personaj sedus de credința în Dumnezeu, Ilarie; ne întâlnim cu pagini despre artă (unul dintre personajele feminine, probabil cel mai interesant, lucrează la Muzeul de Artă, de unde și incursiunile prin muzeele celebre, ale lumii, printre tablouri la fel de celebre), dar chemarea fundamentală este a iubirii. Matei, un tânăr informatician încearcă să descopere între femeile ce-l înconjoară și de care a fost sau este încă îndrăgostit pe cea potrivită pentru el. Personajul trăiește într-o lume suspendată între real și virtual, grație deselor vizite pe Internet, unde, de asemenea,... caută. Există un Matei real, așa cum există și un Matei virtual. În această încercare de a răspunde chemării femeii potrivite, Matei își află propria identitate, la început, destul de confuz, având în vedere dubla sa viață, pentru ca mai târziu să devină conștient de faptul că are o personalitate «în carne și oase», un miros mateian. Eliberarea de sub vraja zeului-calculator este exact lucrul de care are nevoie pentru a-și reformula biografia. Nu cred că autoarei i-ar fi prisosit ceva-ceva din umorul și ironia, cultivate în postmodernitate. În această relativizare ar fi stat contrapunctul necesar celor două romane, fiindcă tensiunea extraordinară a faptelor și ideilor personajelor trebuia contrabalansată în vreun fel. Dacă nu pentru altceva, măcar pentru a nu rămâne

numai cu senzația desprinderii de realitate, cu impresia unei lumi imateriale și, prin aceasta, artificiale. Nu e umorul întotdeauna salvator, dar nici nu strică. Florina Ilis are însă toate datele unui bun romancier, un scris matur și, de ce nu, voce proprie, nu prea greu de distins în vacarmul lumii, cum ar spune unul dintre personajele sale”. □ Nicolae Manolescu semnează articolul „*Europa liberă*“ *„nu mai este*: „Știrea a căzut ca un trăznet în a treia zi a Târgului de Carte «Gaudeamus», adică vineri 27 noiembrie. Am aflat-o cu câteva clipe înainte de a prezenta, împreună cu Gabriel Liiceanu, volumul al treilea de la Humanitas al *Jurnalului* Monicăi Lovinescu. Oare mai e cazul să subliniez coincidența? În istoria noastră recentă, Monica Lovinescu și-a legat numele de al postului de radio «Europa liberă». Acolo au ascultat-o două generații, săptămână de săptămână, la «Actualitatea românească» și la «Teze și antiteze» la Paris. Nici o personalitate literară n-a înspăimântat mai tare regimul comunist de la București decât Monica Lovinescu. Nici când era criticată în «New York Times», «Le Monde» sau «Times», oficialitatea ceaușistă nu reacționa mai violent. Și, iată, aniversând-o pe Monica Lovinescu și lansându-i o nouă carte (aceea care înregistrează cele dintâi întâlniri cu intelectualii români din țară în condiții de neclandestinitate), a trebuit să spun participanților la «Gaudeamus» că întâmplarea face (dacă întâmplare este) ca tocmai acum să aflăm că «Europa liberă» nu mai este. Rațiunea Congresului american care a eliminat din bugetul pe 2003 banii necesari «Europei libere» în câteva din țările pe cale să devină membre ale U.E. a fost aceea că evoluțiile democratice din aceste țări nu mai justifică existența unui post de radio care a emis vreme de decenii pentru ascultători de dincolo de cortina de fier. Argument solid, fără discuție. În principiu, cu o presă și cu o mass-media internă liberă, aceste țări nu mai au nevoie de «Europa liberă». România, Bulgaria sau țările baltice n-au de ce să mai apeleze la vocea unei lumi din care aproape fac parte. Nu pot să nu remarc o anume naivitate a americanilor în aprecierea situației din România. Desigur, presa și mass-media sunt teoretic și legal libere. Doar că această libertate nu este legată exclusiv de litera Constituției și, mai ales, de un principiu legal: mult mai strânsă este legătura ei cu stările de fapt din România, unde legea se aplică adesea *ad libitum* (nu i-am auzit de atâtea ori pe guvernanți ori chiar pe Președinte luând peste picior solicitarea de a respecta o lege sau alta?) și unde modalitățile de grevare a libertății presei sunt încă numeroase și eficiente. Există și o inerție a mentalității presei însăși, nu definitiv stăpână pe sine și ușor de intimidat. Libertatea de după 1989 nu pare, vai, ireversibilă, cum ne-am închipuit la început”.

24 decembrie

• [„*Lucefărul*”, nr. 46-47] Claudiu Komartin comentează *mic manual de terorism* de Andrei Peniuc: „Un fiasco penibil și lipsit de orice haz este a doua carte a lui Andrei Peniuc, *mic manual de terorism* (Editura ZIUA, 2002) [...]. [...] De fapt, «ascensiunea» lui Andrei Peniuc în tipul numelor «grele» din literatura

recentă și începutul a ceea ce trebuie că va fi o glorioasă carieră scriitoricească i se datorează unui singur om, grație căruia Peniuc a publicat două cărți în patru luni, având «șansa rarissimă a unui dublu debut» [...]. [...] Respectivul critic, auto-proclamat în revista obscură de provincie pe care o conduce «moașă oficială» a junei generații (sau promoții) a anilor 2000 – pe care o alintă, dintr-o fanfaronadă greșoasă, *generația pitică* –, a crezut, și poate încă mai crede că poeții pot fi obținuți în eprubetă. Ceea ce miră este că, deși despre cărți ca a lui Peniuc se scrie (uneori la comandă), nici un cronicar competent nu vorbește serios despre textele cuprinse în aceste volume și se brodează în schimb, istovitor, în jurul unor idei secundare fără acoperire. Pe această cale îi somez pe criticii «profesioniști» care încă se mai îndeletnicesc cu comentariul celor mai noi volume de poezie să abandoneze o dată poziția de neutralitate păguboasă și păgubitoare de pe care oficiază cu ignoranță cultul lor stupid” (*Mici creaturi stupide*).

• [„România literară”, nr. 51-52] Alex. Ștefănescu semnează articolul *Dacă aș avea un milion de dolari*: „Dacă aș avea un milion de dolari aș înființa o instituție de valorificare a talentului literar din România. Există deja diverse instituții care fac asta – redacții, edituri, Uniunea Scriitorilor, Ministerul Culturii etc. –, dar o fac parțial, nesistematic, tangențial, implicit, tendențios sau inefficient, de la caz la caz. Instituția creată de mine s-ar ocupa exclusiv de valorificarea talentului literar. Aș trata talentul literar ca pe una din resursele naturale ale țării. Ceea ce înseamnă că l-aș demitologiza și l-aș exploata rece și nemilos. Aș avea, în această ipostază, nu un suflet candriu de papugiu, ci unul de capitalist. Aș proceda asemenea celor care exploatează zăcămintele de uraniu (nu spun aur, ca să nu remitologizez subiectul). Întâi aș prospecta terenul. Am experiență în direcția asta, pentru că decenii la rând am susținut rubrici de «poșta redacției» în diverse publicații. În momentele de vârf (1981-1982 la «SLAST», 1992-1993 la «Zig-Zag») primeam și câte o mie de plicuri cu manuscrise pe săptămână, astfel încât mă specialisam, mai mult chiar decât în evaluarea textelor, în deschiderea plicurilor, cu ajutorul unui *coupe-papier* bine ascuțit. În acele împrejurări am alcătuit (și am publicat în «România liberă», iar ulterior și în câteva reviste) Harta zăcămintelor de talent literar din România. Zeci și zeci de nume erau înscrise pe acea hartă, din care reieșea că numai în zonele de maximă altitudine, nelocuite, ale Munților Carpați nu există tineri talentați. Așadar, înainte de toate, i-aș identifica pe autorii de literatură din întreaga țară (dintre care pe mulți îi cunosc de pe acum) și i-aș convinge să-mi trimită tot ceea ce scriu. Aș reuși – sunt sigur – să fac în așa fel încât cele mai diverse texte – poezie, proză, teatru, critică și istorie literară, scenarii de film etc. – să vină spre mine în flux continuu. Nici unul nu s-ar pierde pentru că sunt o fire ordonată și am metode, de multă vreme verificate, de înregistrare, păstrare și administrare a hârtiilor (sunt mai bun, în privința asta, decât cei de la CNSAS). Cu ajutorul unei echipe de cititori profesioniști aș tria cu promptitudine manuscrisele și le-aș reține pe cele care mi s-ar părea demne de interes. Această operație, de triere, n-ar putea fi perturbată de

nici o intervenție din partea autorilor sau a susținătorilor lor în favoarea vreunui text. Sticlele de whisky nu mă impresionează, pentru că nu sunt băutor, oamenii politici n-au autoritate asupra mea, dovadă sutele de articole critice pe care le-am scris până în prezent despre ei, iar femeile frumoase... Cu femeile frumoase n-aș trata eu, ci un angajat al meu, căruia i-aș cere să se castreze în prealabil (oferindu-i, bineînțeles, un salariu mare în compensație). Valoarea textelor selectate aș verifica-o prin citirea lor într-un cenaclu. Un cenaclu în care n-ar avea acces suflători în trompeta criticii, de genul lui Marin Mincu, ci numai oameni modești și de bună credință, ca Ioana Pârvulescu sau Daniel Cristea-Enache, devotați cu adevărat literaturii. Aș avea grijă ca ei să fie plătiți regește. Dacă ar apărea edituri din România dornice să publice textele valoroase descoperite de mine și de echipa mea aș fi cooperant, dar aș pretinde ca autorii, fie și necunoscuți publicului, să primească drepturi de autor, pe baza unui contract (pentru întocmirea contractelor l-aș consulta pe un mare specialist în copy-right-uri, Eugen Vasiliu). Aș fi receptiv la opiniile specialiștilor despre cărțile apărute, dând toată atenția nu numai criticilor literari pe care îi admir (lui Nicolae Manolescu, de exemplu), ci și celor pe care îi dezaprob și cu care am polemizat de-a lungul anilor (mă gândesc, de pildă, la Ion Bogdan Lefter). Succesul «firmei» ar fi mai important decât vanitatea de-a avea numai eu dreptate. Practic, publicarea manuscriselor sub formă de cărți, în România, n-ar reprezenta decât încă o formă de verificare a valorii lor înainte de ducerea la îndeplinire a adevăratului obiectiv: exportul. Asta visez să fac: export de literatură română. De altfel, nici nu m-aș ocupa doar de manuscrisele care mi s-ar trimite pentru evaluare, ci de toate cărțile care apar în România, supunându-le și pe ele unei selecții riguroase. Faima sau lipsa de faimă a unui autor ar conta prea puțin în efectuarea acestei selecții. Necunoscuți și monștri sacri ai literaturii, începători și autori experimentați ar intra cu toții în raza atenției mele, ca posibili furnizori de marfă pentru export. Mi-aș forma o rețea de traducători cum n-are nici o instituție din România. Și fiecare traducător din România ar trebui să lucreze în tandem cu un traducător din străinătate, capabil să sesizeze tot ce sună fals în versiunea realizată la noi. În maximum trei ani, instituția înființată de mine ar deveni rentabilă. În interviurile pe care le-aș da nu m-aș lăuda niciodată, patetic, cu «serviciile făcute literaturii române», ci aș vorbi doar de cifra de afaceri. N-aș pierde ocazia să-i aduc aminte lui Mihail Tănăsescu că activitatea noastră – drastic, aproape cu ură impozitată, ca toate afacerile cinstite – este profitabilă pentru statul român. Mai profitabilă poate chiar decât exportul de țigări sau de cherestea. Spre deosebire de alte mărfuri, literatura, oricât am exporta-o, rămâne și în România”. □ Ciprian Șiulea polemizează cu Alexandru George (*Povestea progresului*): „Domnul Alexandru George revine, într-un articol din «Luceafărul» (nr. 40/ 2003), asupra ideilor lui Lovinescu, figură centrală a operei domniei sale căruia îi dedicase deja atâtea pagini. Scopul principal al revenirii e de a preciza poziția lui Lovinescu față de comunism, în particular de a respinge ideea că el ar fi un intelectual cu «oarecari simpatii față de comunism», cum crede domnul

Alexandru George că aş fi susţinut eu în cartea mea *Retori, simulacre, imposturi*. Demonstraţia domniei sale este instructivă, numai că nu are nici o legătură cu ce argumentam eu. N-am spus că Lovinescu ar fi avut vreo simpatie pentru comunism. Dimpotrivă, am spus că el nu are cum să îşi reprezinte în planul teoriei politice opţiunile lui intime anticomuniste, oricât de puternice ar fi ele. Metoda lui hiperabstractă de a opera cu concepte ideologice e cea care îl obligă să admită, *à contrecœur*, că bolşevismul e «un principiu de viitor, dacă nu chiar de progres». E clar că nu o face cu prea mult entuziasm, iar pasajul respectiv e, poate, insolit în cadrul *Istoriei civilizaţiei române moderne* mai ales din această cauză, şi nu atât pentru că el se datorează impresiilor proaspete lăsate de revoluţia bolşevică, cum crede domnul Alexandru George. Mi-e greu, de altfel, să înţeleg argumentele cu care domnia sa încearcă să justifice poziţia lui Lovinescu, printre care cel că «în Rusia bolşevismul izbândise prin eforturi, prin virtuţile proprii, care-i confereau legitimitate. El se dovedise, cel puţin pe moment, o variantă mai fericită de conducere a imensului şi înapoiatului stat rus, decât o făcuse ţarismul, în mare măsură artificial instalat la conducerea ţării». Din acest argument se poate înţelege că Lovinescu, deşi nu avea simpatii comuniste (fapt cu care se pare că suntem toţi de acord), se vede silit să accepte raţional realitatea succesului bolşevismului care, în descrierea binevoitoare a domnului Alexandru George, readusese agricultura la normal şi imprimase efervescenţă vieţii culturale. Dar ce putea fi atât de atractiv în Rusia anilor 1923 – 1924? Pentru noi poate faptul că... încă nu începuse teroarea stalinistă, dar pentru acel Lovinescu, care scria în anii respectivi că «bolşevismul e un principiu de viitor, dacă nu chiar de progres», atractivă putea fi doar credinţa absolută, de tip mistic, în progresul obţinut prin aplicarea ideilor asupra realităţii. Aceasta e ceea ce reproşez teoriei lui Lovinescu, şi aici îl opun lui Maiorescu. Pot fi de acord, până la un punct, cu interesanta teză a domnului Alexandru George că ei sunt de fapt apropiaţi ca opţiuni socio-politice personale. Dar îi desparte tranşant această diferenţă de viziune politică: Maiorescu e un ideolog ale cărui idei macro sunt puternic moderate de pragmatism şi scepticism, pe când Lovinescu e un ideolog absolut, pentru care ideologia e un fel de algebră elementară în care nuanţele şi circumstanţierile nu au sens. Pentru Lovinescu ideile politice au un conţinut intrinsec, ele sunt esenţe imuabile, pe când pentru Maiorescu decisiv e contextul în care sunt aplicate, adică modul în care sunt ele realizate în practică. De aici inapetenţa lui Maiorescu pentru schimbări revoluţionare, de aici apetenţa lui Lovinescu pentru revoluţii. El e constrâns să accepte revoluţia bolşevică nu atât de «succesul» acesteia, ci de propria lui teorie, care crede în succesul final al Ideii; de aceea, cum spune chiar domnul Alexandru George, el, deşi nu uită ororile revoluţiei, «era dispus să le treacă cu vederea în perspectiva unor viitoare care se întrevădeau». Dar aceasta e, în fond, condiţia fundamentală a gândirii utopice, de a sacrifica realitatea imediată de dragul unor lucruri care doar «se întrevăd». Şi aceasta e, de fapt, una din perspectivele care m-au îndemnat să încerc să valorific gândirea critică şi pragmatică

(inclusiv cea a lui Maiorescu), împotriva utopiei și fanatismului ideologic: perspectiva sistemului comunist care se prăbușește brusc după ce minunile lui promise sunt «întrevăzute», timp de zeci de ani, prin gaura cheii. Din aceeași perspectivă mi se pare exagerată și o altă idee a domnului Alexandru George, anume că pe Lovinescu și Maiorescu îi apropie foarte mult o teorie nemarxistă asupra lumii, după care ideile sunt cele care mișcă înainte societatea, nu dezvoltarea economică sau socială (chiar dacă celor doi li se recunosc viziuni diferite asupra ritmului în care ar trebui să se întâmple asta). Nu e o simplă chestiune de ritm, adică de cantitate. Maiorescu credea că ideile și formele noi (instituții, legislație etc.) trebuie introduse treptat tocmai pentru ca ele să se poată consolida la nivel economic și social, pentru că doar acest nivel susține și determină evoluțiile solide; o teorie «marxistă», dacă trebuie neapărat să folosim acești termeni, dar care nu are nici o legătură cu comunismul. Ca să aplicăm toate aceste teze pe un caz concret actual, aș zice că Maiorescu ar fi fost un adversar al revizuirii Constituției din 2003, pe când Lovinescu un adept al ei. Faptul că ea s-a făcut prin fraudă și violență ar fi contat prea puțin, putem să presupunem, pentru Lovinescu, pentru că ea e, cel puțin teoretic, un «progres». În schimb, asta ar fi contat mult pentru Maiorescu și, mai ales, ar fi contat faptul că această operațiune s-a redus la una pur demagogică. Adoptarea noii Constituții nu e, în esență, decât o compensație demagogică pentru neaplicarea vechii Constituții, ca de altfel a tuturor celorlalte legi. Mie mi se pare că schizofrenia dintre imagine și realitate în societatea românească e acum cel puțin la fel de mare ca oricând în ultimele două secole (de fapt, ea pare mult mai mare, dar e probabil din cauză că toți suntem, în mod fatal, prinși de epoca în care trăim). Continuăm să sacrificăm prea multe pentru «principii de progres» ipotetice și pentru «progrese» incerte, doar «întrevăzute» în viitor. Am ajuns să «facem totul», de exemplu, pentru integrarea europeană, care a devenit o poveste absurdă, fără semnificații cât de cât inteligibile (exact ca în ecuațiile algebrice pe teme ideologice ale lui Lovinescu). Nu vreau să spun că sacrificăm «valorile noastre naționale» exigențelor europene; nicidecum. Noi sacrificăm exact consolidarea valorilor europene unei demagogii delirante care nu mai trimite la nimic și care nu prea pare să aibă capacitatea de a propune ceva concret și util. Pe acest exemplu cred că putem înțelege încă mai bine faptul că diferența dintre Maiorescu și Lovinescu nu e una dintre progresism și reacțiune, cum o implică ocazional domnul Alexandru George (deși, cum spuneam, de regulă încearcă să îi apropie pe cei doi ca viziune politică; însă paradigma paradoxală de receptare a lui Maiorescu, pe care o ilustrează exemplar și Lovinescu, predispune la astfel de contradicții). E doar diferența dintre o teorie politică conectată la realitate și una integral utopică, fără legătură cu realitatea. De aceea mi se pare atât de semnificativă și slăbiciunea pentru comunism a lui Lovinescu, tocmai pentru că ea nu e a lui Lovinescu personal, ci a modului pur ideologic de a gândi politic pe care îl adoptă, și care îi vampirizează inclusiv opțiunile intime. Iar povestea comunismului e una foarte complicată. Mă tem că

nu e, încă, suficient de clar că a te declara anticomunist în acest moment nu e suficient (așa cum nu mi se pare suficient faptul că Lovinescu nu simpatiza comunismul). Ar fi fost, poate, suficient în timpul comunismului, dar acum nu mai e. Acum cred că trebuie argumentat foarte serios de ce suntem anticomuniști sau antitotalitari, și nu doar din perspectiva unui discurs eteric al politologiei, ci și din perspectiva realității, a ceea ce vrem să realizăm. Povestea progresului, însă, e cel puțin la fel de complicată precum cea a comunismului. În toate aceste teorii și discuții despre progres, care nu sunt pur filozofice ci au o evidentă relevanță politică, adică au o importanță clară și practică pentru noi toți, ar trebui să urmărim mult mai clar finalitatea lor. Din păcate, însă, impresia mea e că în general în cultura română este încă subapreciată copios utilitatea câtorva lucruri clare și simple asupra cărora am putea să convenim în acest tip de discuții. Măcar de-ar fi numai sensul în care folosim unii termeni de bază, dar cred că am putea, fără a impieta deloc asupra vreunei opere, să convenim și asupra sensului celor câteva afirmații fundamentale ale ideologilor mai vechi. Nu mi se pare prea greu. Dimpotrivă, dacă progresul chiar există și chiar e necesar într-un ritm atât de febril cum ne asigură «progresiștii», mi se pare deprimant faptul că 50 de ani de critică literară nu au reușit să ne edifice asupra celor mai simple teze ale unui clasic precum Lovinescu”.

[DECEMBRIE]

• [„Apostrof”, nr. 12] Irina Petraș comentează volumul lui Florin Mihăilescu *De la prolektcultism la postmodernism* (2002), schițând și o meditație cu alonjă mai largă asupra studiilor consacrate trecutului comunist recent, de la volumele lui Eugen Negrici la cele ale unor Marian Popa, Sanda Cordoș, I. Negoîtescu, Nicolae Manolescu ș.a.: „Trebuie să spun că, în ce mă privește, nici una dintre cărțile despre literatura postbelică românească deja apărute nu mi se pare cu totul satisfăcătoare. Utile toate prin ținta pe care și-o propun și aducând frânturi de răspuns, rămân încă, din varii motive, *înfierbântate* (participiul îmi convine, el conține și o doză de neimplicare adevărată, de supunere *pasivă* la comandamente exterioare). Efortul de obiectivare e insuficient. Autorii își fac o datorie (de nimeni cerută, de altminteri, decât poate de oportunismul funciar al omului sub vremi) din a rosti anateme și din a da verdicte pripite, însă, cred ei, foarte corecte politic. Vocabularul nu se poate elibera de amintirea diatribelor comandate de ideologia deceniilor imediat postbelice, așa încât analiza nu răspunde credibil și pedant (pedanteria cere sânge rece și minte limpede) la chestionarul anamnetic și, prin urmare, dă, cel mai adesea, un diagnostic previzibil, nu neapărat și real. «Procesul comunismului» se va face cu adevărat doar când dosarul va fi instrumentat de judecători și avocați care nu vor avea nimic de plătit ori de răscumpărat. Rupturile n-au fost niciodată în istoria omenirii atât de dramatice cum păreau în texte așezate pe o anume poziție, inevitabil părtinitoare (ca să nu spun partinică). *Regim samavolnic, cumplit, paralizantă, teroare, ferocitate, fără cruțare, aserviți și*

prozeliți sunt expresii deja excesive și goale. Vreau să spun că numai o descriere logică și tăioasă poate promite un portret al epocii atât de aproape de adevăr cât ne este nouă, oamenilor, la îndemână. [...] E de ieșit din *anticomunismul încremenit în proiect*. Dacă sunt perfect lizibile și astăzi cărți dinainte de '89, și sunt, dovadă multe reeditări care au și cititori, și succes, ele își probează tocmai neapartenența la «est-etică», un concept, acesta, cu totul nefericit care scutește rapid, superficial și, deci, vinovat de obligația oricărei nuanțări și exilează în zona ideologicului primar literatura unei bune bucăți din Europa. Căci literatura mai sus pomenită scruta normalitatea unor existențe în condițiile orei istorice, politice, sociale date. Ca orice operă literară de calitate. Literatura adevărată, nu încetez să cred, nu opune o teză altei teze. Ea vorbește despre omenesc în condițiile orei sale istorice. Există, sper, un anticomunism lucid și dezinteresat, cel care va și desena portretul cel mai aproape de adevăr al trecutului, și un anticomunism de întârziată, interesată bravadă, care e sortit să se înece în propriile emanații». □ Mircea Muthu publică esul *Pavič și cartea infinită*, despre opera lui Milorad Pavič. □ La rubrica „Dosar”, apare Ștefan Borbély cu *Proza fantastică a lui Mircea Eliade*, fragment din volumul omonim în curs de apariție. □ Florin Manolescu e prezent cu proza *O poveste de Crăciun*. □ Tot cu proză sunt publicați Ion Vianu (*Cutremur de umbre*) și Liviu Bleoca (*Erotikon*).

• **[„Contemporanul. Ideea europeană, nr. 12]** Nicolae Breban semnează episodul 76 din *Nietzsche*. □ Ion Bălu comentează *Aisbergul poeziei moderne* de Gheorghe Crăciun (*Gheorghe Crăciun și „aisbergul poeziei moderne”*). □ Angela Marinescu e prezentă cu poemele *Loc neted cu trepte, Sintaxa limbii române, Plec la război*. □ Ioana Both publică esul *Întoarcerea literaturii în Istorie. Câteva reflecții asupra statutului istoriei literare actuale*.

• **[„Contrafort”, nr. 12]** Iulian Ciocan publică articolul polemic *Neoautohtonismul ipocrit*: „Există niște intelectuali la Chișinău care-i plâng de milă Moldovioarei amenințate, chipurile, de occidentalizare și globalizare și care «apără» cu abnegație specificul nostru național de influențele «nefastе» ale străinătății. «Trebuie să fim vigilenți, ne avertizează acești cerberi ai valorilor naționale, nu care cumva occidentalizarea vijelioasă să spulbere caracterul particular al neamului! Trebuie să păstrăm valorile naționale!» Pentru autohtoniiști plângăreți occidentalizarea este la fel de periculoasă ca sovietizarea și rusificarea. Se creează impresia chiar că Partidul Comunist este mai liberal decât acești «stâlpi» ai neamului. Comuniștii cel puțin au declarat că se integrează viforos în Europa. Neoautohtonismul basarabean are la bază sămănătorismul vetust a cărui supraviețuire se datorește faptului că majoritatea moldovenilor sunt săteni, iar orașele sunt rusificate și, mai nou, «occidentalizate». Ni se spune și astăzi că «veșnicia s-a născut la sat» și că orașul este spațiul dezumanizării și al deznaționalizării, dar nu se observă faptul că viciul s-a «strecurat» și în satul în care veșnicia «agonizează». Să nu înțeleagă «apărătorii» valorilor naționale că tehnofobia și autohtonismul exacerbat împiedică valorificarea «specificului național»

într-o lume în care competiția a devenit acerbă? Să fie oare ei atât de înapoiți? Nicidecum. Mai toți sămănătoriștii/autohtoniștii noștri locuiesc în capitală, unde profită din plin de realizările științei și tehnicii. Cei care avertizează că globalizarea și citadinizarea pun în pericol identitatea noastră națională conduc mașini luxoase occidentale, poartă haine occidentale, fumează țigări occidentale, au acasă computere occidentale, nu autohtone, «navighează» pe Internet și călătoresc nonstop în Occident. Mai ales călătoriile în «bârlogul» globalizării le plac. În străinătate se metamorfozează incredibil, devenind promotori fervenți ai multiculturalismului, postmodernismului, progresului tehnico-științific și ai globalizării. Când se întorc în RM însă ne îndeamnă să contemplăm frunzele și stelele acolo unde, chipurile, s-a născut veșnicia. Nu trebuie să ne mire această metamorfoză. Pentru unii ea este tot atât de firească ca și respirația. Să ne amintim că o bună parte dintre cei care descriu opoziția dintre sat(ul moldovenesc) și oraș(ul rusesc) și care se tem de rusificare au slujit proletcultismul sovietic anterior. Așadar, spre deosebire de predecesorii lor, neosămănătoriștii nu sunt sinceri. Ce credibilitate pot avea niște cameleoni care una zic și alta fac? E o întrebare retorică, firește. Avem de-a face cu niște trișori care compromit ideologia sămănătoristă și autohtonismul. De ce nu pleacă toți în satul mirific să îngrijească și să recolteze plante agricole? De ce nu vor să respire aerul curat al provinciei și preferă să se asfixieze din cauza gazelor de eșapament? De ce nu schimbă automobilele pe căruțe și computerele pe abace? De ce nu merg la țară să culturalizeze masele? În sfârșit, de ce colindă țările occidentale și nu satele basarabene pe care le cântă până la lacrimi? Pentru că le place confortul. Dar și mai mult le place să prostească oamenii. Mare mi-a fost mirarea să aud cum doi scriitori români, invitați de Mihai Cimpoi să comenteze opurile colegilor basarabeni la un simpozion organizat de Uniunea Scriitorilor, au criticat vehement globalizarea și europenizarea. Sunt și aceștia niște cetățeni ai țării care speră să devină membră a Uniunii Europene în 2007. N-am înțeles însă dacă erau sinceri sau mincinoși. Aș vrea să-i întreb, de asemenea, pe neosămănătoriștii noștri ce cred despre «mesagerii» veșniciei rurale care au «invadat» capitala? Mă refer în primul rând la șoferii de maxi-taxi care te obligă să ascuți «Russkoie Radio» și la vânzătorii care nu vor sau nu știu să vorbească românește. Sunt aceștia niște « produse » ale occidentalizării și globalizării? Eu unul mă îndoiesc. Am impresia câteodată că «specificul național», așa cum îl înțeleg neosămănătoriștii noștri, înseamnă analfabetism și arhaitate.” □ La ancheta „Contrafort”, jalonată de întrebările „1. Vă rugăm să numiți câteva premise/condiții care fac posibilă existența unei reviste de cultură, a revistei Dvs. 2. Aveți teme «tabu», subiecte delicate, sensibile, pe care nu vă permiteți să le abordați în paginile publicației Dvs. din lipsă de: curaj, autori competenți, surse de documentare, prejudecăți ale mediului etc.? Există niște limite ale libertății de expresie la revista Dvs.?” , răspund, între alții: Dan C. Mihăilescu, redactor-șef „LA&I” („1. a) Generozitatea – inclusiv culturală – a bătrânului Ion Rațiu, urmată de fidelitatea fiului său Nicolae, plus încăpățânarea

patronului român Călin Husar de a ne perpetua «LA&I»-ul, un supliment din care pierde bani, dar câștigă imagine. b) Faptul că din 1991, de la înființare, și până astăzi nimeni din conducerea ziarului nu ne-a condiționat nimic, nu ne-a cenzurat o iotă, nici măcar nu ne-a sugerat pieziș vreo idee, vreun subiect, vreun colaborator etc. c) Faptul că am avut (avem) fiecare din redacție și alte slujbe, ceea ce ne-a permis mereu să trecem cu bine peste întârzierile la plata salariilor. d) În fine, faptul că nu suntem buni de nimic altceva decât de facerea și desfacerea literaturii. Altminteri, am fi fost demult bancheri, politicieni sau doctori cu vile, conturi în Elveția, concedii în Bahamas și ponton pe lacul Snagov. 2. M-am dovedit, cred, demult ca un «atlet» al detabuizării, un secretofob care pledă încă din 1978 pentru «neliniștirea sistematică a valorilor». Atenție: nu pentru demitizare cu orice preț, nu relativizare până la pulverizarea ideii sau autorului, ci dorința pură de a repune totul sub lupa analizei, fără prejudecăți politice, fără chingi și botnițe fals educative, fără pudibonderie. Țin minte și astăzi cât m-a necăjit cearta cu Ioanichie Olteanu, când mi-a scos, prin 1987, cred, epitetul «arghirofil» dintr-un articol despre Argezi, la «Viața românească». Iar în 2003, după mai bine de 20 de ani de lucru la Institutul «G. Călinescu», am demisionat tocmai din pricina incompatibilității mele cu *Dicționarul* coordonat de Eugen Simion, care tocmai asta urmărește cu o sinucigașă tenacitate: retabuizarea valorilor, refetișizarea panteonului, revirginizarea prostituției morale a literaților etc. Cât despre limitele libertății de expresie în «LA&I»: acestea țin exclusiv de atacul la persoană. În general, sunt un adept al stilului familiar, chiar debutonat la o adică, însă un adversar necondiționat față de tot ce ține de mizeriile pamfletului, indiferent de adevărul etalat, de performanțele retorice ale atacatorului sau de strălucirea lui stilistică”), Valentina Tăzlăuanu, redactor-șef, revista «Sud-Est», Chișinău („1. În primul rând, e vorba despre o necesitate specifică, poate un semnal la care rezonează – nimic nu-i întâmplător – cineva anume, o persoană sau un grup de persoane suficient de idealiste pentru a-și lua în sarcină, astăzi și aici, grija unei reviste. Dacă e să mă refer la experiența revistei «Sud-Est», aş adăuga un dram de disperare bine temperată care, în timp, te face să continui ceea ce ai început. Condiția/ condițiile de bază sunt, din punctul meu de vedere, existența unei idei cât se poate de clare asupra direcției și programului cultural al publicației precum și calitatea profesională a grupului de colaboratori și autori. (Iată și motivul adevărat pentru care nu publică oricine la «Sud-Est», în nici un caz din cine știe ce morgă elitistă sau spirit partizan.) În același sens, într-un domeniu ca al nostru, nimic nu poate fi mai păgubos ca veleitarismul și improvizatia. Se știe că terenul este, din păcate, mai priincios pentru acestea din urmă. La fel de importante sunt resursele financiare disponibile care, în general, trebuie căutate și presupun un efort suplimentar pentru a fi găsite. Publicațiile de acest profil nu aduc profit. Nici n-ar trebui să li se pretindă așa ceva. Ele rămân, atunci când nu-și pierd pe la vreo cotitură orientarea și menirea, un element constitutiv și un factor catalizator al culturii. Cu siguranță, nu o chestiune de răsfăț intelectual sau de lux. 2. Nu

cred că avem teme-tabu. Aș spune mai degrabă că unele teme nu interesează revista. Admit că există teme tabuizate și prin absența curajului, prin incompetență, lipsă de informație, prejudecăți etc. Dar nu te împiedică nimeni și nimic să abordezi un subiect oricât de delicat cu mijloace... delicate. Nuanțând, am putea vorbi despre o serie de teme sensibile altădată devenite azi la modă sau despre moda abordării de teme-tabu din falsa convingere că acestea «sensibilizează» mai lesne un public cititor saturat de informație și alergic la vechile constrângeri. Chiar dacă nu privim libertatea de expresie exclusiv prin prisma unei categorii politice sau ideologice, de permanentă actualitate la noi, oricum există, ar trebui să existe, niște limite. Ce sunt competența, bunul simț, coerența și civilitatea discursului, decât forme firești de «restricționare» a unei libertăți, altfel înțelese fără margini? Probabil, într-un sens mai special, cultura asta și înseamnă: o conștiință mai adâncă a limitelor de orice fel. Asumarea ei responsabilă”, Magdalena Boiangiu, redactor-șef adjunct, „Dilema” („1. Revista noastră încearcă să se păstreze în condițiile unor turbulențe administrative, trecând de la condiția de publicație bugetară la dependența de capitalul privat. Sperăm să putem păstra condițiile care au făcut posibil succesul (atâta cât a fost) nostru: o echipă sudată de ceea ce susține, nu de ceea ce detestă, la care să se adauge un management de piață competent, justificând disponibilitatea finanțatorului de a-și risca banii. La anul pe vremea asta o să pot spune mai precis cum trăiește sau de ce moare o revistă de cultură. 2. Libertatea de expresie este cenzurată de bunul simț, despre care se spune că este atât de echitabil răspândit. Se spune. Curajul este condiționat exact de ceea ce înșirați dumneavoastră: de competență, de documentare, de expresivitate. Nu are rost să fii curajos dacă scrii prost și dacă singura ta sursă de documentare sunt propriile resentimente”), Andrei Bodiu, redactor-șef, revista „Interval” („1. «Interval» apare din 1990. Și-a întrerupt apariția în 1992 și a reluat-o, sub conducerea mea, în 1997. Esențial a fost grupul de scriitori brașoveni care au creat un nou climat, un nou spirit și au încercat să-l impună prin revistă. Sigur că mă gândesc în primul rând la Alexandru Mușina și Gheorghe Crăciun, doi scriitori români de prima mărime care au ales, cel puțin pentru o parte a existenței lor, să locuiască și să scrie la Brașov. Alături de ei l-aș așeza pe Ovidiu Moceanu dar și pe alți optzeciști care, în opinia mea, au creat o stare de spirit fără care «Interval» n-ar fi putut exista. În plus, o parte din echipa, din care mai făceau parte, ca scriitori Caius Dobrescu, Marius Oprea și cu mine, criticul literar Constantin Hârlav, a întemeiat și o instituție, care a devenit astăzi Facultatea de Litere din Brașov. Chiar dispărută revista, în 1992, spiritul ei s-a păstrat și chiar amplificat. De aceea nu mi-a venit greu ca, în 1997, profitând de bunele intenții ale Consiliului Județean Brașov să cer o finanțare pe care am reușit s-o păstrăm, iată, și pe 2004. Sigur, a trebuit și trebuie să fiu grijuliu cu autoritățile și chiar să cer sprijinul acelor consilieri care chiar cred că facem un lucru deosebit. Un astfel de om extraordinar este liberalul Alexandru Munteanu care s-a bătut pentru noi cu credința că merităm tot sprijinul. Deci iată condițiile: o echipă,

convingerea că ai ceva de spus, abilitate diplomatică, perseverență, relații bune. De multe ori calitatea lucrului pe care-l faci nu e o condiție suficientă, ba aș spune că uneori e, paradoxal, ultima care contează. Importante sunt toate cele descrise mai sus. 2. Nu cred că există astfel de teme. În ce privește literatura pe care o publicăm, și recentissim am publicat în locul a două numere de revistă o antologie a tinerilor prozatori din Brașov, încercăm să nu găzduim violențele atunci când ele nu au nici o motivare estetică. Le respingem nu pentru că sunt violente ci pentru că apar în texte proaste. Altfel, avem colaboratori în care credem și pe care ne bazăm și atunci, firește, nu avem tabuuri. Țin să reamintesc că, în anumite situații, «Interval» a fost chiar vârf de lance al unor dezbateri care, apoi, au fost reluate în presa culturală brașoveană. Sigur că atunci când ne alegem temele ținem cont și de capacitatea noastră și a celor la care apelăm, de a le ilustra profesionist. Cu alte cuvinte, nu credem că ne întindem mai mult decât ne permite plapuma”), Vasile Ernu, director executiv *IDEA*, Redactor asociat *Idea artă+societate*, Cluj-Napoca („1. Mai întâi, cred că ar trebui să existe o echipă care să dorească și să poată face această revistă. Cu toate că în tradiția românească revistele culturale (și nu numai) sunt legate de numele unor personalități, cred că vremea revistelor lu’ cutărescu a trecut. A sosit vremea echipelor, iar echipa are nevoie în primul rând de o ideologie sau direcție bine gândită și asumată. În al doilea rând, trebuie să existe o competență managerială care să facă procedurală posibilitatea ei (revistei) fizică de a exista. În acest sens, știind foarte bine că nu putem trăi din autofinanțare, trebuie să ne îndreptăm spre o colaborare cu fonduri private și nu de stat. Și iarăși, în tradiția autohtonă, presa românească asemenea întregii noastre culturi are o tradiție de colaborare cu statul și nu cu mecenatul. Eu cred că și de aici ni se trage acea trăsătură de bază a *intelighenției* române care este oportunismul. Cu statul (puterea) e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, de negociat. Dintr-o negociere cu statul întotdeauna vei ieși învins și în definitiv vei fi utilizat. În ce privește *mecena*, el nu este nici «sfânt», nici lipsit de interese, însă cu o astfel de instanță negocierea se face în interesul ambelor părți. Bătrânul Soros a încercat să ne învețe câte ceva prin experimentele (finanțările) sale. Repet, sunt riscuri și în acest domeniu dar sunt mai mici decât cele în raport cu statul. Și încă o condiție esențială: o revistă trebuie să propună o diferență față de ceea ce există deja. La ce ne-ar folosi încă o revistă (a câta oare?) care dezbate aceleași teme, aceleași domenii și lucrul cel mai tragic, cu aceiași oameni. E ca într-un film foarte urât. Vreau reviste noi (cât mai puțin literare cu toate că iubesc la nebunie acest domeniu), cu teme și probleme noi propuse și oameni noi care nu scriu ca maestrul x-lescu. Puțină diferență. Amin. 2. Mă rog, nu cred că ne lovim de «tabuuri» și probleme delicate, cât de lipsa de persoane competente în ale gândirii. În cazul nostru, probabil ca în cazul multora, limitele libertății și limitele competenței revistei sunt impuse de propriile noastre limite pe care încercăm din când în când să le depășim. Firește, există niște reguli ale jocului și criterii valorice, precum și domenii de interes care impun anumite rigori, dar asta nu are nimic de

a face cu aceste cuvinte «sfinte» ale noii orânduiri care se cheamă *libertatea de expresie*”).

• **[„Convorbiri literare”, nr. 12]** Cristian Livescu comentează volumul de poeme *La plecare* (2003) de Liviu Ioan Stoiciu: „Mă grăbesc să susțin că avem de a face cu o apariție excepțională, pe fondul unei letargii a «optzeciștilor» și al unei ofensive nihilocratice a «douămiiștilor». O carte care înfruntă lehamitea și criza de profunzime traversată de poezia românească, focalizând în parabola «înmormântării» chiar această stare de «gol lăuntric» și de «deformare» până la schimonosire prin care ea trece” (*Moartea în viață/ viața în moarte*). □ Liviu Grăsoiu scrie despre *Dicționarul avangardelor* (2003) de Dan Grigorescu (*O carte de avangardă*). □ despre *Istoria ieroglifică* de Dimitrie Cantemir publică eseuri Antonio Patraș (*Înțelepciunea lumii într-un roman*) și Bogdan Crețu (*Visul hameleonului ca inserție narativă în „Istoria ieroglifică”*). □ Alexandru-Dumitru Zub semnează eseu *Valori morale în tranziția postcomunistă din România*.

• **[„Orizont”, nr. 12]** Numărul este dedicat temei *Polonia românilor*. Ireneusz Kania publică eseu documentar *Aventuri în cultura română*. □ Kazimierz Jurczak publică *Admirații sobre. Cioran într-o lectură poloneză*. □ Cristina Godun și Mihaela Obreja semnează eseu *Gombrowicz, omul revoltat*. □ Constantin Geambașu semnează eseu *Între incertitudini și speranță. Polonistica românească la ora bilanțului*: „Din păcate, procesul de reformă, cum se știe, este condiționat de surse financiare. Cheltuielile de instrucție sunt în general destul de mari. Se ține seamă în ultima perioadă de relația dintre numărul de studenți și cadrele didactice. Pornindu-se de la această relație, secțiile de slavistică nu sunt «rentabile» din punct de vedere financiar (număr mic de studenți, număr prea mare de cadre didactice). Secțiile de la limbile de largă circulație din cadrul Facultății de limbi și literaturi străine pun tot mai des această problemă atunci când se discută fondul de salarii și de cheltuieli rezervat facultății. În plus, nu prea se ține seamă de registrul oarecum special al secțiilor mici, de contextul evoluției culturii române în strânsă legătură cu lumea slavă etc.”

• **[„Tomis”, nr. 12]** Alina Spînu comentează *Mitologii ale secolului XX: Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade* (2003) de Daniel Dubuisson: „Subtitlul reprezentat de numele a trei autorități ale domeniului, Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade funcționează ca o strategie de captare a lectorului, inducându-l în același timp în eroare. Cartea, căreia nu i se poate nega suportul teoretic folosit cu abilitate, se prezintă ca o lucrare inegală, compusă din voci și tonalități diferite, discriminatorii, o pledoarie în fond pentru presupusa superioritate a culturii franceze care dorește să se dezbrace de elementele impure infiltrate, în speță un oarecare antisemit și germanofil Mircea Eliade, așa cum intenționează autorul să ne convingă în ultima parte a lucrării sale. De fapt, aplicând etichete semantice depreciative la adresa omului și savantului român, Daniel Dubuisson nu face decât să vorbească despre sine pentru că discursul despre alteritate constituie în subtext un discurs identitar. [...] Secțiunea cea mai controversată a lucrării și cea care ne privește

în mod direct, de vreme ce Eliade este printre pușinii oameni de cultură români care au reușit să se impună în plan internațional, este partea a treia. Debutul se realizează convențional, ca și în cazurile anterioare, printr-o saint-beuviană descriere a vieții și a operei de unde transpare, imediat ce traversăm primele două-trei paragrafe ale textului, un subiectivism strident, venit tocmai din partea unui individ a cărui cunoaștere asupra contextului politic în care a respirat Eliade este cel puțin distorsionată de distanța impusă de privirea exterioară. Grav este că se acreditează anumite ipoteze conform cărora România interbelică a fost leagănul unui extremism național fără precedent sau termen de comparație. În mod clar, această imagine a xenofobiei atotcuprinzătoare este rodul unor lecturi la fel de fanteziste care se înglobează în discursul occidentalului, suferind de un nejustificat complex de superioritate: «Acolo (adică în România), o solidă tradiție culturală antisemită, instabilitate politică, o anumită fascinație pentru Germania nazistă, sentimente naționaliste, tentația dictaturii, un obscurantism religios au favorizat, încă din 1927, apariția unei mișcări care s-a distins imediat prin misticism macabru și patriotismul ei violent antisemit». În acest climat cultural și politic devastator, după aserțiunile lui Dubuisson, creația eliadescă va căpăta contur. Aplicând în sens invers teoria camuflării sacrului în profan, autorul susține că «sub discursul religios al lui Eliade [...] vorbește adesea o a doua limbă, mai actuală, căreia cealaltă nu face decât să-i transfigureze spusele, în modalitatea codificată a discursului mitic». Speculațiile senzaționale de această factură au provocat dispute serioase și continuă să o facă, după cum demonstrează și textul în discuție. Că mărturisirile lui Eliade însuși dezaprobă asemenea imputări, că textele sale științifice se revendică de la o cunoaștere temeinică a comportamentului religios și nu sunt doar reverberații ale unei minți înfierbântate de idealurile gardiste, constituie tot atâtea argumente pe care cititorul le poate invoca sau, dimpotrivă, neglija, în funcție de convingerile, certitudinile, prejudecățile sale. Un mister rămâne totuși neelucidat: cum este posibil ca atâția intelectuali să se fi lăsat copleșiți de utopiile discursive ale lui Eliade, cum de studiile sale rămân un reper chiar și după câteva decenii bune de la apariție? Nu numai că denigrându-l pe Mircea Eliade la modul cel mai infantil cu putință, folosind apelative inchizitoriale precum «militantul fascist», «profet inspirat», «suflet moldav» (nuanța este evident ironică), Dubuisson devine ridicol, dar se mai erijează și în salvator al cititorului-victimă a strategiilor de manipulare dezvoltate de savantul român [...]. [...] Pe lângă «lexicul anemic» și «retorica emfatică» Eliade mai trebuie flagelat pentru păgânismul ostil tradiției iudeo-creștine pe care i-l atribuie lui *homo religiosus*. Dacă această variantă se acceptă, unde a dispărut toleranța modernă față de alteritate? Retorica emfatică și lexicul propagandistic devin emblemele unui discurs care desconsideră total diferența: «neopăgânismul ce o caracterizează are ca antiteză foarte exactă etica iudeo-creștină și umanismul contemporan. Nici idealurile democratice de dreptate, egalitate, toleranță și progres social, nici drepturile fundamentale ale omului (sănătate, educație, instruire),

nici caritatea, nici devotamentul față de o cauză umanitară nu aparțin în vreun fel oarecare universului inuman și brutal al eliadianului *homo religiosus*». Chiar și o asemenea decodare a operei eliadești se demonstrează, în final, benefică pentru că incită la relectură. Cât despre autorul studiului *Mitologii ale secolului XX*, făcând abstracție de erudiția sa incontestabilă, se pare că o ședință la psihianalist i-ar clarifica disfuncțiile de percepție ale relației eu–celălalt, centru–margine, est–vest, colonial–colonizat, nu atât pentru uz personal, cât pentru o mai dreaptă cinstire a culturii franceze” (*Un detractor al lui Mircea Eliade*).

Indice de nume

A

Acosmei, Constantin 7, 178, 179, 261,
316, 363, 439
Adameșteanu, Gabriela 13, 118, 184,
193, 279, 288, 301, 302, 444, 450,
455, 466, 486, 505, 523, 585, 609,
644, 648, 703, 745, 758
Agopian, Ștefan 124, 345, 515, 523, 535,
562, 615, 670, 719
Aldulescu, Radu 67, 187
Alexandrescu, Sorin 48, 50, 256, 349,
484, 525
Andreescu, Gabriel 100, 111, 148, 276,
292, 748
Andreescu, Liviu 421
Antohei, Sorin 31, 107, 109, 256, 276,
408, 466, 587, 618, 620
Antonescu, Ion (mareșal) 41, 42, 43,
149, 336, 445, 446, 447, 500, 502,
503, 504, 509, 520, 565, 576, 626,
627, 651, 680
Arghezi, Tudor 34, 51, 56, 96, 104, 143,
204, 226, 232, 240, 241, 306, 426,
456, 560, 608, 614, 691, 722, 738,
798

B

Babeți, Adriana 61, 77, 150, 184, 311,
533, 538
Barbu, Eugen 117, 124, 135, 146, 202,
270, 367, 530, 531, 614, 624, 642,
787
Barbu, Ion 3, 78, 81, 143, 158, 241, 309,
310, 560

Bădescu, Ilie 124, 149, 413
Bănulescu, Daniel 64, 80, 84, 85, 419
Bănulescu, Ștefan 117, 722
Berindei, Dan 15, 527, 529, 531, 537,
548, 549, 567, 786
Blaga, Lucian 3, 56, 73, 141, 142, 143,
240, 243, 251, 271, 272, 342, 355,
396, 418, 443, 460, 610, 628, 709,
766
Blandiana, Ana 26, 31, 32, 61, 62, 63,
98, 169, 185, 192, 194, 587, 597,
599, 614, 656, 666, 698
Blecher, Max 96, 236, 615, 633, 642,
670
Bloom, Harold 254, 280, 329, 411, 547,
584
Boia, Lucian 20, 165, 256, 279, 363
Borbély, Ștefan 24, 30, 46, 57, 58, 84,
193, 241, 252, 347, 348, 479, 484,
571, 678, 714, 796
Bucur, Maria 282, 283, 284, 285
Butnaru, Leo 47, 48, 250, 255, 363, 610
Buzura, Augustin 21, 73, 114, 176, 179,
187, 236, 268, 270, 274, 276, 398,
460, 505, 615, 698, 742, 744, 759,
760, 761, 775, 787

C

Caragiale, Ion Luca 3, 34, 37, 75, 79, 88,
89, 90, 91, 92, 106, 136, 176, 205,
217, 220, 221, 241, 245, 275, 299,
309, 312, 374, 376, 489, 517, 538,
548, 561, 614, 657, 670, 688, 722,
725, 766, 767
Caragiale, Mateiu 34, 96, 261, 614

- Cassian, Nina 270, 353, 430, 535, 721, 731, 732, 776
- Călinescu, G.[heorghe] 3, 18, 34, 38, 50, 51, 73, 116, 133, 146, 154, 160, 161, 164, 169, 176, 186, 204, 205, 206, 231, 232, 241, 243, 244, 246, 279, 288, 308, 323, 324, 327, 328, 329, 336, 343, 345, 349, 351, 354, 381, 382, 383, 429, 430, 438, 449, 453, 456, 466, 473, 478, 484, 486, 487, 525, 527, 555, 593, 603, 607, 613, 614, 642, 657, 667, 685, 687, 695, 696, 697, 699, 701, 702, 703, 709, 710, 728, 738, 798
- Călinescu, Matei 38, 50, 73, 116, 154, 176, 231, 241, 308, 324, 328, 329, 345, 383, 484, 486, 593, 667, 701, 702, 703
- Cărtărescu, Mircea 3, 7, 20, 24, 25, 38, 55, 73, 78, 80, 85, 94, 105, 118, 119, 120, 141, 159, 179, 185, 186, 205, 207, 226, 236, 240, 259, 262, 269, 275, 276, 290, 292, 316, 325, 342, 361, 362, 363, 385, 389, 414, 440, 471, 472, 483, 486, 524, 536, 539, 541, 542, 543, 569, 570, 580, 581, 582, 584, 585, 587, 595, 596, 597, 615, 633, 640, 641, 642, 643, 656, 657, 666, 672, 673, 674, 675, 676, 678, 698, 703, 704, 705, 707, 711, 734, 736, 744, 745
- Ceaușescu, Nicolae 12, 16, 17, 18, 26, 57, 62, 65, 70, 99, 125, 129, 131, 139, 149, 150, 186, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 269, 325, 326, 332, 368, 369, 372, 376, 377, 378, 382, 389, 393, 394, 396, 404, 419, 451, 452, 453, 455, 458, 466, 502, 503, 508, 511, 519, 571, 588, 592, 608, 625, 652, 667, 724, 729, 732, 733, 748, 761, 786, 787
- Celan, Paul 254, 427, 665, 666
- Cernat, Paul 1, 39, 64, 114, 170, 235, 344, 389, 534, 562, 616
- Cesereanu, Ruxandra 7, 175, 193, 224, 253, 254, 289, 290, 292, 341, 348, 479, 632, 633, 666
- Chimet, Iordan 103
- Chirculescu, Florin 293
- Chivu, Marius 13, 20, 66, 94, 205, 215, 217, 235, 236, 268, 270, 274, 304, 320, 333, 335, 373, 374, 384, 479, 511, 534, 610, 611, 614, 624, 632, 685, 700, 711, 719, 722, 735, 737, 751, 754, 764, 784
- Cimpoeșu, Petru 169, 226
- Ciobanu, Vitalie 73, 83, 176, 209, 249, 288, 341, 356, 361, 363, 443, 572, 599, 667, 672
- Ciocârlie, Livius 115, 133, 134, 205, 225, 226, 262, 337, 342, 348, 353, 432, 443, 500, 525, 541, 543, 615, 635, 692, 722, 725
- Cioran, Emil 28, 34, 35, 39, 56, 72, 149, 153, 161, 162, 163, 220, 221, 284, 299, 301, 302, 310, 324, 326, 327, 349, 350, 351, 374, 384, 390, 392, 396, 410, 427, 458, 459, 495, 536, 543, 565, 620, 626, 629, 657, 667, 670, 753, 786, 801
- Cistelecan, Al. 115, 133, 134, 169, 188, 195, 259, 276, 314, 341, 415, 416, 442, 443, 513, 572, 670, 671, 698, 745
- Codrescu, Andrei 21, 188
- Coman, Dan 428, 668, 669
- Comănescu, Denisa 22, 137, 268, 269, 274, 275, 276, 335
- Constantinescu, Emil 32, 140, 414, 415, 592
- Cordoș, Sanda 165, 193, 195, 250, 543, 635, 733, 745, 795
- Corn, Sebastian A. (pseudonim al lui Chirculescu, Florin) 293, 294, 295, 296
- Cornea, Andrei 8, 31, 182, 205, 206, 237, 281, 287, 402, 421, 423, 486, 502, 683, 766, 778

Coruș, Pavel 120, 186, 315, 614
 Cosașu, Radu 3, 4, 21, 22, 52, 185, 391,
 524, 615, 626, 698, 775, 776, 777
 Coșeriu, Eugeniu 349, 519
 Coșovei, Traian T. 277, 342, 348, 363,
 384, 385, 386, 587, 666, 736
 Crainic, Nichifor 16, 617
 Crăciun, Gheorghe 7, 58, 105, 114, 118,
 158, 248, 262, 270, 277, 290, 335,
 347, 353, 402, 471, 500, 542, 560,
 600, 744, 796, 799
 Creția, Petru 731
 Cristea-Enache, Daniel 17, 51, 63, 64,
 80, 82, 85, 94, 115, 135, 156, 169,
 186, 205, 274, 419, 535, 561, 608,
 618, 619, 629, 631, 700, 709, 719,
 773, 774, 775, 792
 Crohmălniceanu, Ov. S. 82, 309, 615,
 747
 Culianu, Ioan Petru 256, 345, 427, 466,
 536

D

Diaconu, Mircea A. 48, 49, 76, 83, 179,
 180, 193, 245, 250, 256, 308, 341,
 348, 352, 418, 439, 442, 602, 697
 Dinescu, Mircea 32, 69, 100, 190, 305,
 306, 536, 615, 635, 666, 698, 734,
 762, 787
 Djuvara, Neagu 186, 305, 398
 Dobrescu, Caius 17, 75, 177, 347, 535,
 666, 745, 799
 Doinaș, Ștefan Aug. 118, 169, 192, 271,
 417, 586, 607, 608, 615, 666, 693,
 694, 695, 696, 698, 699, 762, 763,
 764
 Dumitrescu, Geo 106, 304, 732
 Dumitriu, Petru 35, 36, 117, 262, 263,
 264, 324, 349, 678
 Dună, Raluca 64, 262, 278, 286, 347,
 383, 428, 644, 761
 Dună, Teodor 64, 76, 77, 97, 193, 216,
 262, 373, 479, 481, 482, 744

E

Eliade, Mircea 14, 15, 20, 34, 35, 72,
 116, 152, 153, 154, 161, 162, 185,
 241, 263, 284, 285, 299, 301, 302,
 324, 349, 384, 396, 419, 420, 449,
 453, 458, 459, 490, 520, 536, 543,
 545, 560, 565, 616, 620, 626, 629,
 667, 670, 687, 747, 748, 766, 785,
 787, 796, 801, 802, 803
 Eminescu, Mihai 3, 34, 75, 76, 89, 98,
 99, 100, 116, 136, 159, 181, 184,
 192, 208, 209, 217, 220, 221, 222,
 223, 226, 227, 228, 231, 240, 241,
 261, 306, 335, 345, 369, 374, 376,
 380, 412, 413, 417, 453, 454, 456,
 500, 505, 514, 535, 536, 555, 583,
 614, 629, 636, 637, 641, 655, 666,
 688, 691, 711, 716, 722, 731, 741,
 746, 766
 Ernu, Vasile 315, 800

F

Flămând, Dinu 64, 276, 341, 348, 443,
 586, 609, 666, 681, 683
 Flonta, Mircea 69, 638
 Florian, Alexandru 447, 667, 678
 Foarță, Șerban 7, 96, 185, 347, 439, 556,
 587, 615, 698

G

Galaicu-Păun, Emilian 105, 188, 193,
 217, 249, 250, 361, 363
 Gălățanu, Mihail 185, 341, 348
 Gârneț, Vasile 7, 73, 179, 217, 248, 249,
 277, 288, 341, 357, 361, 363, 491,
 492
 George, Al. (Alexandru) 17, 81, 101,
 138, 154, 229, 246, 286, 296, 311,
 336, 466, 468, 477, 478, 482, 483,
 542, 571, 643, 697, 741, 745, 792,
 793, 794

Gheran, Niculae 3, 77, 517, 700, 731
 Goga, Octavian 162, 279, 374, 687, 688,
 690, 766
 Goma, Paul 14, 15, 18, 31, 97, 149, 169,
 325, 349, 353, 416, 420, 444, 445,
 446, 447, 453, 536, 585, 733, 744,
 747, 759, 787
 Gorbaciov, Mihail 201, 274, 393
 Goțiu, Mihai 376, 671
 Grigurcu, Gheorghe 10, 47, 64, 79, 81,
 82, 114, 115, 141, 143, 169, 186,
 256, 278, 362, 418, 479, 542, 692,
 745, 759
 Grünberg, Laura 282, 283, 285
 Guran, Letiția 188, 311

I

Ianuș, Marius 64, 80, 103, 104, 105, 131,
 141, 169, 216, 236, 259, 260, 352,
 432, 561, 598, 615, 669, 736, 737,
 753, 761
 Iaru, Florin 233, 248, 373, 385, 480, 541,
 542, 587, 666, 736
 Ierunca, Virgil 14, 15, 20, 21, 28, 31, 97,
 324, 349, 419, 523, 587, 738, 786
 Ignat, Mihai 259, 346, 610, 611, 669,
 672, 685
 Iliescu, Adrian-Paul 486, 623, 693
 Iliescu, Ion 43, 100, 106, 140, 149, 268,
 269, 270, 274, 275, 276, 500, 501,
 503, 504, 505, 509, 510, 511, 590,
 655, 678, 679, 680, 763, 787
 Ilis, Florina 146, 147, 148, 787, 788,
 789, 790
 Ioanid, Radu 42, 444, 680
 Ionescu, Eugen / Ionesco, Eugène 14,
 15, 34, 56, 72, 153, 185, 298, 299,
 300, 301, 302, 310, 324, 349, 398,
 491, 575, 594, 667, 722, 732, 733,
 743, 786
 Ionescu, Nae 152, 153, 371, 374, 418,
 565, 600, 629
 Iorga, Nicolae 35, 161, 204, 381, 398,

404, 442, 555, 565

Iorgulescu, Mircea 13, 31, 49, 61, 69, 78,
 92, 122, 160, 169, 175, 210, 225,
 299, 397, 398, 414, 423, 436, 447,
 466, 469, 477, 487, 523, 538, 640,
 647, 667, 681, 701, 712, 716, 759,
 775
 Iovănel, Mihai 85, 103
 Istrati, Panait 163, 333, 414, 415
 Ivănescu, Mircea 46, 114, 192, 216, 241,
 278, 304, 308, 439, 481, 556, 586,
 698

J

Judt, Tony 57, 188, 620

K

Karnoouh, Claude 9, 39, 767, 783
 Komartin, Claudiu 211, 212, 256, 262,
 506, 535, 536, 537, 598, 667, 697,
 728, 735, 762, 784, 790

L

Laignel-Lavastine, Alexandra 34, 70, 71,
 72, 138, 182, 299, 300, 301, 302,
 350, 381, 456, 667, 747
 Lăzărescu, Florin 178, 262, 539, 577,
 578, 686, 687, 752, 753, 754, 758,
 764
 Leac, Vasile 1
 Lefter, Ion Bogdan 1, 6, 33, 57, 88, 102,
 107, 109, 114, 118, 139, 157, 169,
 170, 184, 195, 235, 236, 248, 249,
 276, 277, 286, 339, 366, 439, 464,
 475, 499, 500, 505, 524, 535, 550,
 555, 556, 564, 595, 600, 658, 673,
 677, 692, 707, 770, 775, 782, 792
 Liiceanu, Gabriel 2, 5, 7, 27, 28, 29, 30,
 33, 55, 69, 77, 98, 102, 103, 106,
 154, 169, 186, 195, 276, 309, 310,
 326, 327, 342, 347, 348, 349, 362,

- 380, 430, 432, 443, 450, 455, 456,
457, 458, 486, 500, 517, 518, 535,
558, 656, 661, 678, 703, 738, 781,
790
- Lovinescu, E.[ugen] 106, 115, 116, 117,
134, 135, 138, 157, 161, 169, 204,
206, 229, 246, 309, 311, 336, 466,
467, 468, 469, 477, 478, 479, 491,
559, 560, 657, 777
- Lovinescu, Monica 14, 15, 16, 17, 28, 34,
51, 78, 106, 138, 139, 246, 256,
342, 348, 349, 419, 420, 466, 477,
523, 524, 602, 603, 738, 778, 786,
787, 790
- Luca, Gherasim 288, 532, 533
- Lungu, Dan 178, 262, 415, 436, 437,
438, 439
- Lupescu, Silviu 333, 561
- M**
- Maiden, Martin 353
- Maiorescu, Titu 3, 52, 132, 133, 170,
204, 206, 217, 226, 227, 306, 343,
354, 370, 371, 417, 428, 467, 499,
549, 711, 793, 794
- Manasia, Ștefan 38, 220, 261, 516, 572,
575, 645, 707, 735, 736
- Manea, Norman 31, 73, 176, 184, 349,
423, 424, 425, 426, 427, 428, 447,
466, 484, 490, 564, 565
- Manolescu, Florin 264, 282, 323, 325,
349, 406, 407, 518, 520, 603, 604,
796
- Manolescu, Ion 120, 121, 122, 441, 470,
471, 472
- Manolescu, Nicolae/ Manolescu, N. 14,
18, 19, 34, 51, 63, 64, 98, 109,
115, 118, 119, 131, 133, 134, 135,
154, 164, 169, 186, 192, 204, 205,
207, 217, 222, 226, 228, 231, 239,
248, 258, 267, 268, 269, 270, 274,
276, 279, 287, 296, 303, 321, 340,
342, 348, 362, 363, 370, 384, 397,
398, 400, 403, 428, 429, 432, 439,
443, 517, 523, 535, 538, 539, 587,
606, 614, 633, 642, 657, 694, 698,
722, 724, 744, 762, 775, 790, 792,
795
- Marcu, Luminița 48, 55, 64, 101, 102,
120, 535, 543, 561, 562
- Marcus, Solomon 53, 165, 535, 540, 739
- Marga, Andrei 212, 254, 476, 586, 645,
662, 715
- Marin, Mariana 63, 211, 277, 385, 587
- Marinescu, Angela 114, 118, 193, 233,
429, 666, 796
- Marino, Adrian 30, 31, 56, 98, 136, 146,
154, 235, 253, 256, 347, 371, 455,
456, 499, 516, 657
- Martin, Mircea 50, 115, 116, 125, 133,
134, 135, 160, 161, 173, 197, 224,
248, 268, 274, 276, 327, 328, 335,
377, 392, 429, 430, 450, 451, 455,
456, 457, 458, 459, 517, 587, 609,
615, 631, 644
- Marx, Karl 190, 199, 266, 309, 333, 354,
413, 634, 672
- Mălăncioiu, Ileana 114, 156, 186, 192,
429, 430, 666, 745
- Micleușanu, Mitoș 598, 599, 668
- Mihăieș, Mircea 58, 59, 60, 61, 77, 100,
101, 184, 287, 298, 311, 342, 371,
509, 538, 670, 696, 739, 745, 762
- Mihăilescu, Dan C. 11, 17, 24, 25, 78,
83, 97, 152, 169, 170, 174, 175,
176, 184, 205, 206, 220, 223, 235,
268, 274, 286, 296, 326, 362, 364,
365, 374, 389, 408, 418, 430, 442,
468, 484, 535, 543, 562, 570, 591,
600, 616, 656, 672, 692, 694, 698,
709, 719, 745, 746, 767, 768, 795,
797
- Mincu, Marin 82, 216, 233, 254, 257,
258, 259, 262, 287, 362, 418, 505,
598, 641, 642, 643, 672, 736, 746,
784, 792
- Miroiu, Mihaela 282, 283, 285, 286, 672

Moldovan, Rareș 38, 195
 Moraru, Christian 26, 328, 329, 331
 Müller, Herta 130, 485, 648
 Mungiu, Alina 138, 281, 320, 321, 355,
 544, 735, 757
 Mureșan, Ion 38, 136, 193, 308, 586, 666
 Murgescu, Bogdan 463
 Mușat, Carmen 1, 7, 49, 50, 51, 114, 118,
 184, 212, 403, 543, 618, 629, 635,
 678, 778
 Mușina, Alexandru 143, 316, 338, 342,
 347, 385, 513, 514, 515, 587, 671,
 736, 799

N

Nastasă, Lucian 241, 243
 Naum, Gellu 3, 7, 11, 55, 192, 248, 335,
 345, 533, 535, 543, 595, 599, 642,
 666, 668, 698, 711, 722
 Nedelciu, Mircea 61, 121, 236, 290, 311,
 391, 440, 523, 698, 742
 Negoîtescu, I. 118, 193, 227, 271, 349,
 354, 381, 417, 420, 491, 586, 795
 Negrici, Eugen 20, 48, 64, 82, 119, 122,
 123, 124, 125, 135, 144, 145, 146,
 164, 165, 184, 186, 256, 257, 341,
 348, 355, 412, 615, 624, 795
 Nemoianu, Virgil 50, 169, 182, 183, 324,
 328, 388, 413, 695
 Nicolae, Cosana 48, 328, 658

O

Oișteanu, Andrei 172, 205, 206, 403,
 484, 667
 Omăt, Gabriela 138, 227, 246, 311, 336,
 466, 477, 478
 Oprea, Marius 32, 33, 212, 342, 363, 799
 Orlich, Ileana 311, 328
 Ornea, Z. 10, 163, 378, 397, 451, 484,
 664

P

Paler, Octavian 4, 67, 169, 186, 205,
 206, 535, 599, 656, 734
 Panța, Iustin 80, 631, 644
 Papadima, Liviu 133, 135, 507, 709, 779
 Papahagi, Marian 92, 93, 118, 274, 286,
 516, 523, 586, 681
 Patapievici, Horia-Roman 11, 12, 28, 30,
 31, 32, 33, 61, 64, 100, 103, 109,
 111, 113, 169, 186, 187, 194, 236,
 270, 276, 361, 362, 363, 428, 486,
 499, 535, 580, 581, 616, 620, 645,
 675, 676, 677, 692, 703, 704, 705,
 706, 745
 Pauker, Ana 623
 Paulescu, Nicolae C. 619, 626, 627, 628,
 629
 Pavel, Toma 56, 248
 Pătrășcanu, Lucrețiu 162
 Păunescu Adrian 26, 27, 41, 139, 203,
 273, 368, 369, 370, 454, 505, 537,
 551, 568, 615, 644, 693, 694, 695,
 764, 787
 Pârvulescu, Ioana 19, 115, 133, 134, 135,
 205, 208, 272, 298, 306, 342, 345,
 347, 447, 448, 449, 462, 487, 532,
 677, 690, 792
 Pecican, Ovidiu 10, 193, 253, 254, 314,
 416, 491, 600, 767
 Peniuc, Andrei 64, 259, 260, 262, 342,
 348, 611, 612, 669, 671, 790, 791
 Petraș, Irina 69, 73, 176, 241, 352, 517,
 523, 535, 597, 795
 Petrescu, Camil 34, 73, 136, 176, 699,
 720, 722
 Petrescu, Cezar 100, 120
 Petrescu, Dan 69, 170, 587, 745, 759
 Petrescu, Radu 7, 11, 117, 236, 523, 586,
 727
 Petreu, Marta 69, 151, 161, 192, 193,
 241, 253, 299, 300, 301, 302, 308,
 349, 398, 479, 483, 490, 586, 665,
 666, 667, 678

Pillat, Dinu 35, 577
 Pippidi, Andrei 170
 Pițu, Luca 154, 164, 170, 254, 262, 296,
 587, 644, 746
 Platon, Mircea 187, 309, 398, 569, 692
 Pleșu, Andrei 21, 28, 32, 33, 69, 98, 100,
 101, 103, 109, 169, 269, 276, 379,
 381, 416, 453, 541, 578, 580, 590,
 597, 656, 675, 678, 703, 704, 705,
 706, 725, 782, 787
 Pop, Ioan Es. 34, 80, 84, 96, 187, 216,
 236, 304, 414, 481, 666, 686, 687
 Pop, Ioan-Aurel 254
 Pop, Ion 136, 185, 193, 253, 274, 276,
 288, 348, 409, 517, 586, 681, 746
 Pop, Mihai 718
 Popa, Marian 97, 131, 164, 165, 469,
 505, 537, 593, 719, 732, 795
 Popescu, Cristian 84, 85, 96, 216, 308,
 373, 386, 387, 481, 644
 Popescu, Cristian Tudor 4, 17, 18, 119,
 133, 134, 135, 169, 615, 670, 719,
 762
 Popescu, D.R./ Popescu, Dumitru Radu
 81, 82, 169, 236, 320, 341, 529,
 531, 551, 567, 698
 Popescu, Simona 24, 25, 26, 96, 248,
 290, 407, 524, 543, 666
 Preda, Marin 17, 35, 48, 81, 114, 116,
 117, 119, 135, 169, 187, 236, 326,
 391, 421, 429, 523, 529, 614, 642,
 720, 726, 732
 Prelipceanu, Nicolae 268, 274, 442, 539,
 548, 549, 562, 697
 Pughineanu, Oana 38, 338, 388, 517,
 575, 645
 Putin, Vladimir 45, 239, 562

R

Radu, Pavel Gheo 78, 178, 185, 260,
 262, 294, 439, 443, 539, 647, 648,
 745, 754, 757
 Rebreanu, Liviu 3, 77, 146, 311, 312,

374, 555, 654, 688, 699, 729, 766
 Regman, Cornel 271, 417, 586
 Rogalski, Florina 618, 619, 629, 630,
 631, 692, 700, 732, 779, 781, 782
 Rogozanu, C. 27, 48, 64, 101, 102, 103,
 120, 144, 236, 268, 274, 277, 282,
 289, 561, 562, 596, 615, 700, 754,
 773
 Rostás, Zoltán 575
 Rusu, Liviu 272

S

Sadoveanu, Mihail 34, 132, 184, 306,
 311, 555, 614, 695, 697, 738, 772
 Saka, Serafim 357, 363, 492
 Sasu, Aurel 92, 93, 286, 516, 517
 Sârbu, I.D./ Sârbu, Ioan D. 73, 118, 271,
 542
 Sebastian, Mihail 138, 146, 355, 425,
 426, 427, 484, 565
 Selejan, Ana 20, 165
 Shafir, Michael 148, 149, 150, 151, 172,
 212, 446, 503
 Simion, Eugen 80, 81, 82, 114, 115, 118,
 119, 140, 168, 169, 186, 226, 234,
 245, 262, 264, 268, 269, 270, 274,
 275, 308, 343, 362, 410, 419, 420,
 421, 429, 430, 432, 439, 468, 524,
 525, 603, 607, 613, 614, 618, 619,
 629, 630, 631, 644, 687, 698, 700,
 722, 775, 779, 781, 782, 783, 787,
 798
 Simionescu, Mircea Horia 7, 67, 96, 100,
 116, 117, 236, 246, 586
 Simuț, Ion 9, 114, 131, 133, 134, 135,
 136, 141, 183, 184, 193, 257, 258,
 414, 419, 654, 699
 Slavici, Ioan 146, 184, 279, 312, 313,
 314, 614
 Sociu, Dan 7, 64, 178, 185, 193, 216,
 261, 347, 373, 479, 480, 736, 737
 Sorescu, Marin 81, 114, 186, 418, 698
 Sorescu, Roxana 103

Spiridon, Monica 45, 158, 347, 413
 Stalin, Iosif Vissarionovici 150, 198,
 200, 202, 265, 266, 267, 289, 333,
 378, 393, 406, 552, 569, 634
 Stănescu, Bogdan-Alexandru 34, 51, 63,
 131, 154, 164, 278, 296, 348, 428,
 439, 459, 593, 644, 685, 719, 737,
 762
 Stănescu, C. 17, 562, 615, 644, 700
 Stănescu, Nichita 18, 79, 96, 114, 118,
 119, 121, 143, 169, 236, 239, 240,
 243, 265, 342, 438, 530, 615, 642,
 666, 688, 698, 741, 746, 754
 Stoica, Sorin 7, 389, 390, 391, 392, 415,
 575, 753
 Stoiciu, Liviu Ioan 76, 82, 85, 193, 216,
 247, 257, 309, 342, 348, 385, 409,
 541, 587, 666, 692, 698, 801
 Suceavă, Bogdan 341, 348, 686

Ș

Șerban, Alex. Leo 484
 Șiulea, Ciprian 370, 371, 428, 498, 499,
 644, 792
 Șleahțițchi, Maria 249, 277, 362
 Ștefănescu, Alex. 19, 20, 35, 47, 67, 78,
 97, 100, 115, 116, 118, 119, 133,
 135, 168, 169, 205, 231, 241, 245,
 248, 257, 268, 269, 270, 304, 305,
 341, 362, 398, 429, 443, 461, 535,
 606, 614, 741, 775, 791
 Ștefănescu, Cecilia 7, 262, 543
 Ștefănescu, Cornelia 21, 133, 186, 205,
 613, 614

T

Tamás, Gáspár Miklós 395, 396, 517,
 518
 Tănase, Stelian 59, 165, 402, 456, 459
 Teodorescu, Cristian 19, 387
 Teodorovici, Dan Lucian 262, 439, 754,

755, 758

Terian, Andrei 498, 745
 Theodorescu, Răzvan 98, 139, 199, 268,
 269, 274, 275, 488, 502, 525, 527,
 529, 549, 567
 Thoma, Friedgard 308, 349, 350, 410
 Tismăneanu, Vladimir 105, 185, 256,
 265, 276, 539, 677
 Totok, William 41, 130, 626
 Tudor, Corneliu Vadim 9, 41, 203, 366,
 396, 546, 615, 692, 787
 Tudoran, Dorin 118, 151, 169, 276
 Tupan, Marius 34, 97, 131, 247, 268,
 274, 469, 505, 529, 537, 567, 593,
 610, 672
 Tzara, Tristan 56, 415, 543, 642

Ț

Țepeneag, Dumitru 73, 226, 299, 349,
 414, 419, 732, 743, 759
 Țone, Nicolae 386
 Țuglea, Mircea 254, 260, 262, 672
 Țupa, Răzvan 80, 85, 193, 216, 259, 262,
 668, 671, 736

U

Ulici, Laurențiu 33, 118, 192, 221, 274,
 343, 432, 443, 745
 Ungureanu, Cornel 16, 22, 51, 77, 175,
 183, 185, 186, 246, 324, 354, 466,
 523, 533, 534, 538, 572, 697, 698
 Uricaru, Eugen 3, 4, 76, 82, 118, 136,
 169, 264, 265, 274, 442, 586, 606,
 609, 655, 682, 698
 Urmanov, Adrian 51, 80, 216, 259, 262,
 511, 512, 513, 535, 598, 611, 645,
 668, 671, 737
 Urmuz 56, 96, 342, 348, 548
 Ursa, Mihaela 193, 194, 543, 637
 Ursachi, Mihai 64, 192, 438, 698

V

Vakulovski, Alexandru 261, 262, 363,
419, 513, 514, 575
Vakulovski, Mihai 75, 178, 195, 256,
261, 262, 315, 363
Vartic, Ion 176, 253, 517, 586, 681, 682
Vasilescu, Mircea 21, 276, 616, 709
Verdery, Katherine 165, 197, 199, 203
Vică, Constantin 262, 736
Vieru, Grigore 249, 361, 692
Vişniec, Matei 179, 363
Vlasie, Călin 9, 247, 335, 666
Vlădăreanu, Elena 64, 80, 216, 256, 260,
262, 308, 309, 459, 505, 543, 668,
671, 736, 737
Volovici, Leon 150, 484, 622, 623
Vulcănescu, Mircea 22, 152, 327, 382,
667, 672

W

Wiesel, Elie 149, 680, 681

Z

Zaciu, Mircea 92, 93, 94, 286, 505, 516,
586, 657, 681, 761
Zafiu, Rodica 3, 21, 22, 36, 205, 304,
440, 461, 469, 558, 566, 709, 765,
771
Zamfir, Mihai 115, 133, 134, 135, 165,
205, 206, 231, 254, 268, 269, 274,
275, 276, 311, 698, 709
Zelea Codreanu, Corneliu 35, 84, 250,
410, 458, 520, 565, 746
Zeletin, Ştefan 138
Zub, Alexandru 98, 308, 353, 410, 429,
430, 614, 668, 801

